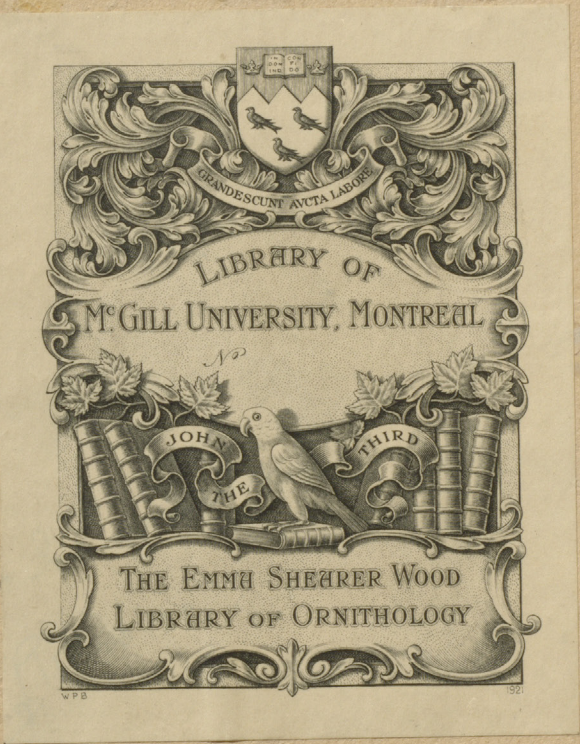
2465. **Bartholomæus** (de Glanvilla). Boeck Vanden propietey-ten der dingaen. C'est-à-dire, les propriétés des choses (en hollandais), *Hærlem in Hollant, Jacop Bellaert,* 1485. Vol. in-fol. goth., à 2 col., sans chiffres, récl., ni signatures. Anc. rel. en veau gaufrée, avec fermoirs. *Figg.*

Ce volume est orné de 11 grandes figures sur bois, très-curieuses, coloriées dans le temps. Les marges de quelques grav. sont découpées. Initiales color. à la main. L'exempl. est bien conditionné, sauf quelques petites taches. A la fin manque un feuillet qui ne contient que la marque de l'imprimeur.

20 BARTHOLOMAEUS ANGLICUS: DE PROPRIETATIBUS RERUM, [*in Dutch*]. Folio, **Gothic letter**, aa6 bb4 a-r & ſstv u w-z z8 ?6 e6 A7 B-Y AABB8 CC DD6 EE8 (aa1 and EE8 blank: aa2 and 3 marked aa1 and 2, lacks EE7, which bears the device), 11 fine whole page woodcuts (some cut round and mounted, some cut down), 2 columns 38/40 lines, initial letters painted in red and blue, initial strokes, without headlines, side notes, catchwords, or page numerals, a few contemporary manuscrip notes, old stamped calf over wooden boards (repaired), with clasps and catches. £[illegible]

Jacob Bellaert: Haarlem, December 24, 1485.

*** Hain-Copinger 2522; Proctor 9173.

Apparently the only edition in Dutch of which a copy is known. Maittaire (v. 402) started a tradition that there was a translation published in Holland in 1479, but no copy has ever been located and Campbell: *Typographie Néerlandaise* 258, regards it as illusory.

Most of the existing descriptions of this book are extremely confused: Hain did not see it and therefore gives no reliable description; Campbell gives an inaccurate collation—"aai-bbii, aii-liiii," which is copied by Copinger. There is also a slight variation in reading between this copy and Campbell, who gives the third line of the colophon (EE6*b*) as: "inden iaer ous," this copy "inder iaer ons"— is the misprint due to Campbell or Bellaert? Proctor interprets "op ten kersavent" as December 24, Burger: *Index*, p. 431, as December 25: most catalogues follow Burger. The Hoe Catalogue, part i, No. 1497, only gives 455 leaves (there should be 466), and 40 lines to the page, whereas some leaves have 38 and 39 lines. It reads in the colophon "Hiere eyndet," (this copy: "Hier eyndet"), and spells "Haerlem" with a capital "H", (this copy has a lower case "h"). The Hoe copy lacked one leaf of text and two blanks (present in this copy) and the first three woodcuts were mounted. A copy recently offered by a London bookseller lacking both blanks and the device leaf and another without the blanks. The Kurt Wolff copy (No. 73) apparently lacked both the blank leaves as only 464 leaves are given. Graesse III. p. 92 gives only 465 leaves, Pellechet (No. 1886) 436 leaves, of 40 lines. Wadding: *Scriptores ordinis minorum*, p. 35, gives the edition of 1488 as the first.

Jacob Bellaert established the first press at Haarlem of which we have definite information (i.e. excluding the "Coster" controversy), and his earliest book (according to Proctor) is dated February 15, 1484 (No. 9169). According to the last named authority the British Museum and Bodleian Libraries can only show six Haarlem incunabula between them, though Burger quotes fourteen.

Conway: *Woodcutters of the Netherlands*, says that so far as he is aware these woodcuts are not found elsewhere. We give a short description of each. (1). The Almighty in a circular frame upon a black ground (slightly coloured). According to Mr. Schretlen: *Dutch and Flemish woodcuts of the fifteenth century*, pp. 26-27, this is an exact copy of the title miniature in a Dutch manuscript Bible (now in Vienna), a fact which establishes a connection between the woodcutter and the miniaturist. (2). Angels worshipping before the Throne, within a glory, in the upper portion, and four demons falling headlong in the lower portion. Conway says "traces of the traditions of the school of Roger vander Weyden are evident here, especially in the angels about the throne." (Uncoloured). (3). The creation of Adam and Eve (Coloured). (4). The ages of man (Coloured). For this woodcut we quote Mr. Campbell Dodgson: *Catalogue of German and Flemish woodcuts* I. p. 225: "In the foreground l[eft] is a chamber, open in front, in which a physician is examining a urinal by the bedside of a sick man. In the open courtyard before the house a surgeon is performing an operation on the r[ight] shoulder of a young man who is seated on the ground. These two scenes appear to be typical representations of medicine and surgery, not directly connected with the series of the seven ages of man which occupy the back ground. In a landscape beyond the wall of the courtyard, consisting of two low hills divided by a road, we see seven persons in the following order (from l[eft] to r[ight]): a naked child, a small boy with a whirligig, a youth with a bow, a young man with a falcon, and three men more advanced in years standing in a group. The eldest of these has a staff, but not yet in extreme old age. Last of all, a corpse lies on the ground. The whole is surrounded by a single border line." Sotheby: *Principia typographica* reproduces at Vol. I Plate XLV. this woodcut to shew its affinity with the block books *Biblia pauperum* and *Speculum humanae salvationis*. (5). A plan of the geocentric system. (Coloured). (6). The twelve months: a series of representations of the characteristic occupations throughout the year within circles [*see facsimile in this catalogue*]. (Uncoloured). (7). Various species of birds (coloured). (8). Fish, porpoises, whales, etc. (Very lightly coloured). (9). A landscape (coloured). (10). Ditto (coloured). (11). Various species of animals (uncoloured).

Gecollationeerd en Compleet bevonden
Utrecht 5 Sept. C vigh

R: —

Dit boeck hoert toe Steuen
Franck [illegible]

~~Dit boeck hoirt [illegible] Pae. van~~
~~Akens to~~ [illegible]

~~Dit boeck hoirt Jan Menynck toe~~

Hier beghinnen de titelen dz sijn de namen der boeken daer men af spreke sal en oec die capittelen der eerwaerdighen mans bartolome⁹ engelsman en een gheoerdent broeder van sinte franciscus oerde Ende heeft xix. boeke die sprekende sijn vande eygenscappen der dingen dats te segghen vant rechte in wesen alder ghescapen dinghen so wel sienlic als onsienlic lichamelic en onlichamelic niet wtghesondert

Het eerste boeck

.Hier beghint het anderde boeck ende spreect vade eygenscap der engelen

Het derde boeck vande eyghenscappē der redeliker sielen

Hier beghint dat iiij. boeck eñ seyt vā der lichameliker substācien of wesen.

Hier beghint dat vijfte boeck eñ seyt vande sceppenisse eñ gestelte d' leden

Hier beghint dat seste boeck eñ seyt vā de ouderdome

Hier beghint dat seuende boeck ē ſ sept vande ziecten

Hier begint dat achste boeck eñ seyt vā der werelt eñ vāde materialichedē des hemels

Hier beghint dz ix. boeck eñ seyt vāde tyt eñ delē des tyts i. cap̄

Hier beghint het thiende boeck eñ spreket vander materien eñ formen of ghedaenten

Hier beghint het xi. boeck eñ sept vanđ lucht eñ haer passien i ca

Hier beghint dat twalefste boeck ende sept vande voghelen int ghemeen ende int speciael

Hier begint het xijste boeck eñ spreect vāden water eñ haer schierheyt i. ca

Hier beghint het xiiij. boeck eñ seyt vā der aerden eñ haer delen i. cap̄

.Hier beghint dat xv. boeck eñ spreect vande delen der aerden eñ provincien byden welken die werelt gemeynliken gedeylt is so salmen luttel dinghē desen wercsken mede bi brenghen mitter hulpē goods eñ nochtans vā allen dinghen nz te segghen mer alleen vā dien dair die heylige scrift gewach of maect onderwilen

Hier begint het xviste boeck en spreect vande costelike gesteenten

Hier beghint het xvijste boeck eñ sept vanden geboemten ende cruyden

¶ Hier begint het xviijste boeck eñ spreect vāde beesten

Hier beghint het xixste eñ laetste boeck eñ spreect vande verwen roken eñ smaken

Bartholomeus ordinis frm minorum ... nacione anglicus claruit temporibus Caroli quarti ... et clementis pape sexti ao dni 1350

Want dye eyghentscappen der dinghen volgē moeten der substancien nader ondscep dinghe eñ regulen of ordenanciē der substancien so sel wesen die ordenanci een onderschep dinghe der eygenscappen vandē welcken ouermits der godliker hulpē is dit teghenwoerdighe wercskyn vsaemt dz mi nut is \ eñ bi auenturen anderen ludē mede die de naturen eñ eyghentscappē der dinghen die ghesprapt waren ouer mits den boecken der heylighen eñ der philosophen niet en kenden om te verstaen die duyster sentencien der scripturē die onder ghelikenis eñ figuren der eyghenscappen der natuerliker dinghen eñ oec der consteliker dinghen bedect eñ ghegeuen syn vanden heyligen gheest gelikerwys als sinte dyonys thoent in der engheliker iherarcien seggēde Ons en is anders niet te verlichten die godlike radie die anagogice al om bedect is mit menichfoudicheit der heyliger bedeckenis Wāt het en is onsen sin nz moghelic te climmē totter onmaterialiker bescouwinge der godliker iherarchien dat is wysheit \ of hi seggen woude onse moet of sin en mach niet climmen totter bescouwinghe der onsienliker dingē ten si dat hi ghestuert wort ouermits merckinghe der dinghen die men sien mach Want die onsienlike dinghen gods dye worden bekent bi dien dinghen die ghemaect syn eñ vstaen Als die apostel seyt Eñ dair om is die theologie voersienlic ghebruyct ouermits heyliger leeringe der poeten op dat witter ghelikenis der sienliker dinghen die spraken diemen allegorice spreect eñ die ouersettingē des vholen verstants gheuormt mogē worden \ eñ also sullen die gheestelike eñ onsienlike dinghen toegheuoecht worden den vleyschheliken dingen eñ oec dē sienliken ouermits die graci des dinghes | make ic dit tegēwoerdige wercskyn totter timmeringe des huys ons herē die welcke een hoghe gloriose god is ende gebenedyt inď ewicheden ď ewicheden in welcken wercsken gewrocht wort vā sommighen eyghentscappen ď natuerliker dinghen ď welcker sommighe is onlichamelic eñ sommige lichamelic. eñ in den eersten vanden eyghentscapen der onlichameliker substancien nae horē onderschepden eñ scheelen vāden welckē sommighe is den lichaem toe geuoechlick als die redelike sinlike eñ gropelike siele Mer sommighe ander die den lichaem niet toeuoegelic en is als die engel Eñ der engelen syn som goet som quaet Eñ inden goede is de oerde of ordenancie nae drier menichfoudicheit der drieuoudicheit \ waer of die heylige sinte dyonys onderschept drie hemelsche yerarchien te wesen \ vanden welckē een ygelic hout die disposicien van drien oerden eñ also syn dese neghen vandē welcken mitter hulpen gods men doende sal wesen ouermits ordinancien in desen wercken \ eñ dz also wel int ghemeen als int speciael

Inden eerstē selmen werckē of seggē van gode eñ vāden godliken namen die van gode geseyt worden | of als totten wesen eñ personen \ of als totten werke \ of tottē toe-

nepgē Indē anderē vandē epgentscap-
pen đ engelē also wel đ goeđ als đ quađ
int gemeen eñ int speciael Indē derden
vandē epgentscappen der redeliker sie-
len als totter simpelheit hoerre naturē
eñ als totten scheel eñ twidrachtichept
hoerre crachten eñ vanđ eendrachtich-
eit of đgaderinge eñ werckinghe indē li
chaem so si hē geeft een vorm ende vol-
maectheit Indē vierdē vandē epghent
scappē đ lichameliker substancien als vā
den elementen eñ vā dien die daer of co
men wten welckē dat lichaem gemaect
wort \ eñ vandē vier humorē wten welc-
ken dat lichaem gemaect wort Also wel
đ menschen als đ anđ beesten Indē vÿf
ten vā des mēschen lichaē eñ vā alle sÿn
delē vandē welckē die heplige scrift mē
ci of gewach of doet Indē vi. vandē e-
taten dz is vandē ouđdom of iarē Indē
vÿ. vandē siectē eñ vanden venÿndē In
den viÿ. vanđ werelt eñ vanden hemel-
schen lichaem Indē ix. vāder tÿt eñ vā
den delen des tÿts. Indē x. vanđ mate
rien eñ formen eñ vā harē epgētscappē
eñ vanden elementē Indē xi. vanđ luch
ten eñ vā haren passien Indē xÿ. vandē
vogelen int gemeen ende int speciael-
Indē xiÿ. vandē waterē eñ van harē on
derschepdē eñ vā haerre cierheit als vā
den vischē Indē xiiÿ. vanđ aerdē eñ vā
haren delen Indē xv. vandē provincien
Indē xvi. vandē gesteentē eñ vandē me
talen Indē xvÿ. vanden crupdē eñ van-
den plāten Indē xviÿ. vandē dierē In-
den xix. vandē toevallē als vanden ver
wen eñ vandē smakē In desen xix. boe-
ken wordē gehoudē te gader mit corten
dingen die epgenscappen đ natuerliker
dinghē recht als die halmē of stroe die

de handē đ mapers ontulien mochtē co
men tot mÿnre hant Indē welckē ic toe
geset of gedaen hebbe vandē minē lut-
tel of also mere als en geen .mer ic heb-
se alle wt genomen die gesept sullē wor-
den in boecken die autent sÿn đ hepligē
eñ der philosophen eñ hebse đgadert te
samen onđ een corte cōpendi / dat is een
cortheit die nut is eñ orbaerlic gheliker
wÿs als die wÿsheit der lesers bi alle dē
titulen mach ondersoeken

Hier epndet het prohemium:

Hier beghint bartholome? anglici sÿn
eerste boeck vande epgentscappen đ din
ghen

WY sÿn begerēde sō
mige dingē te opē
baren vandē epgēt
scappen eñ vandē
naturen also wel đ
ghesteliker als der
lichameliker dinghen ende wi sullē be-
ghinsel nemen vanden genen die alpha
et o is epnde eñ beghin alre doecht en-
de guets int beginsel des vaders đ lich
ten vanden welcken voert comt alle dat
beste gegeuē dinc ende volmaecte ghif-
te Aenbedende ende biddende troest en
de hulpe op dat die gheen die alle men-
sche die in deser werelt coemt verlichtet
Ende verbercht die diepe dinghen van
der dupsternis ende int licht die verbor-
ghen dinghen voert brenct die moet de
sen wercsken twelc totten loue sÿns en-
de oerbaerlicheit der gheenre diet lesen
van diueerschen segghen der hepighē
ende oec mede der philosophen niet son

der arbeyt hebbē thans begonnen te vˀ-
gaderen gewaerdigen te geuen salighe
eyndinge ¶ Het eerste capitel

DAer om ist als innocenci9 seyt en-
waer god alleen eñ een ewich on
metelic onwandelbaer almachtich eñ ō
sprekelic vadˀ eñ zoen eñ heylige gheest
drie personen in een wesen in eenre sub-
stancien eñ in eenre naturē altemael sim
pel vader van nyemant | die soen vandē
vader alleen | de heylige geest van hem
beyden sondˀ beghinne eñ sonder eynde
Die vader is winnende | de soen geborē
de | die heylige geest comende vandē va
der eñ vādˀ den soen dese drie persoen sijn
consubstanciael in een substanci | te samē
ewich te samen almachtich te samē ghe
gelijc te samen een beghin van allē scep
per alre sienliker dingen eñ onsienliker
dinghen geesteliker eñ lichameliker cre
aturē die mit sijnre almachtiger doecht
beyde te gader vanden beghin des tijts
van niet gemaect heeft / als die enghe-
like natuer eñ die werelrlike natuer Eñ
daer nae voert die mēschelike natuer de
welc also meere als gemeē is geset vtē
lichaē eñ vten geest hier toe extra i. C i.
Dat andˀde cap̄. vande enicheit des we-
sens of menichfoudicheit vˀ personen.

DEse heylighe drie uoudicheit nae
den ghemeenen wesen is ondeyl-
som Eñ nae dien personalike eyghent-
scappē is si bescheydē inder simpelheyt
hoirre naturen | niet gheuende enighe
scheydinghe noch oec ontfanghende e
nicheit inder persoenliker eyghentscap
mer altoes een enicheit inden wesen eñ
inden personen veelheit geuondē wort
vander welker alle confuse eñ die stedi-
ghe versaminge of ghedaen wort | wāt
als een ander vader is eñ een ander soē
ende een ander heylighe gheest So en
mach die vader gheen soen wesen noch
heylige gheest Also en mach oec vˀkeert
die heylige geest en mach gheen vader
wesen noch soen Aldus en mach oec de
soen geen vader wesen of heylige geest
Mer een ygheli c van desen is een wesē
of een natuer die alleen tbeghin is vā al
len Sonder welc men anders gheen be
ghin vindē en can. eñ dit wesen noch het
en is winnende noch ghewonnen noch
voertgaende | mer het is eē vadˀ die win
net | soen die gewonnē wort eñ die heyli
ghe gheest die voert gaet op dat die sim
pel distincti si inden personen eñ indˀ na-
turen | die enicheit gehoudē wort waer
bi al ist sake dattet een ander vader is eñ
een ander soen | eñ een ander die heyli-
ghe gheest . nochtans anders niet Dat
die vader is dat is die soen ende heylige
geest Want die vader heeft hem al win
nende ghegeuen alle sijn substancie son
der enige scheydinge nochtan heeft hij
se al ghehouden sonder verminringhe
eñ aldus ist een Ende dat selue dinc die
winnende vader die gheborende soē eñ
die heylighe gheest voert comende van
hem beyden tot hier toe innocenci9 dye
derde extra C. i. ¶ Dat iij. cap̄. so wat vā
gode geseyt wort | of het is wesen of yet
daermē god sondˀlinge bi kennē mach

OP dat die geseyde dingē eñ diemē
seggen sel openbaerlic wt lichten mogē
eñ verclaert worden . so is te merckē na
der ghiften vˀ heyligē dz so wat in gode
is of datmen van gode seyt anter het is
een wesen of een kenninghe of een per-
soen . wāt in dz wesen gods sijn drie per
sonen eñ dese drie personen sijn een we-
sen eñ een god. eñ een ygheli c van dien

personen is eē wesen eñ een god die va
der vā nyemāt \ die soen vandē vaď ghe
borēde . die heylige geest vandē vaď eñ
vanden soen voertcomēde \ die vaď wint
den soen die soen wort gewonnē . eñ die
vaď mitten soē ademt den heyligē geest
Eñ dat die soē ademt of spireert dē hey
ligen geest dat heuet hi vandē vaď \ wāt
so wat die persoen heeft of doet dat he-
uet hi vandē persoen vandē welcken hi
is eñ daer om want die soē is vandē vaď
so heeft hi alle dingen vā hē . eñ wāt die
heylige geest is vanden vaď eñ vanden
soen daer ō dat hi heeft dat heeft hi ge-
meenliken van beyden Mer ō deser ge-
borenisse wille eñ voertcomenisse wille
so en is die vaď nz meerre dā die geborē
de soen of die voertcomende heylighe
geest . wāt die waerheit des godlikē we
sens is gelijc in hē eñ indē vaď al ist sake
dat alle dingen effen gelijc vā hem ghe
hadt wordē int boeke vanď drieuoudich
eit eñ in hugone eñ in augustino eñ in ri
chardo

Dat iiij. ca. vande bekennis-
sen gods.

Der sijn v. nociones als hugo en
de augus. segghē als vaďlicheit onghe
boerlicheit soenlicheit voertganc en ge
meyen spiraci \ dat is ademinge of inbla-
singe eñ dese viue wordē onderwijlē gehe
ten nociones dat sijn bekenningē . wāt si
makē die personē bekent eñ onderwijlē
worden si gehieten distincciones \ dat is
onďscepdinge want si die personē onder
scepdē . eñ onderwijlē wordē si geheten
relaciones dat sijn ďtellinge \ want onď-
wijlen wordē die personē onder malcan
derē te samē ďtelt ouermits dien . si wor
den oec geheten proprieteytē dat sijn ey
gentscappē want si den personē proper
lic in sijn Eñ van dese bekenninghe wor
den daer drie ghehietē personalike pro
prieteytē Als vaďlicheit soenlicheit en-
de voertganc \ daer ō dat si personē ma-
ken want vā dese viue bekēnige sijn drie
des vaders \ als ongeboerlicheit vader
licheit eñ gemeen spiracie dat is ademī
ghe . eñ twe sijn des soens \ als soenlich
eit eñ gemeen spiracie eñ mer een alleen
des heylighen geests \ als die voert gāc
Noch ten miscoemt den heyligē gheest
yet dat hi alleen een bekennighe heeft .
noch de soen en loept nz ouer dat hi der
twe heeft . noch die vaď en is niet meer
re dan den anderen tween personē al ist
sake dat hi mit drien bekennigē vanden
anderē onderkent wort . want nader re-
gulen is te houdē vā desen bekenningē
dat en geen vanden anderē Eñ dz elc is
dat godlic wesen eñ een god eñ een we-
sen Item en geen bekēnige in is dē god
liken wesen . mer alleē den persoen wāt
dat wesen of die weselicheit noch ten on
derschept noch ten wort nz onderschep
den Mer die personē alleen wordē van
malcanď onderschepden

Dat v. ca. dat god bekent wort in sijn werck

Al ist sake dat dz godlic wesen van-
den sterflikē volcomelic nz bekent
en mach wordē noch begrepē hier indē
wege nochtans worttet bekent in sijnre
daet . in also veel alst een sake eñ beghin
is alre dingen . want die dwaes twiuelt
nauwe god te wesen eñ nochtās wat dz
hi is nader grootheit sijnre mogentheit
dat en onďtast geen ďstant enichs crea-
turē Als damascen9 seyt eñ daer om en
mach dat godlike wesē posetiuelic nz be
kent worden dā byď daet sijnre wercken
al is dat sake dattet bedroeflic of ouer-

mits misstaken menichfoudelic indē scrif
ten gedescribeert eñ genoemt wort

Dat vi. ca. wat de namen vā gode betey
kenē.

OM dē opēbaerlicheit eñ kēnisse der
namen die ons god een weynich condt
maket so is te merckē in eenrehādē sim
pel eñ groue merkinge dz alle naem vā
gode geseyt Anter het maect dz godlic
wesen condt of het maket openbaer dz
wesen of den peesoen. wāt die namē die
condt makē dz wesen wordē gheheeten
wesentlike eñ die condt maken den per
soen die wordē ghehietē persoenlike eñ
die condt makē bekenninge die worden
gehieten bekennentlike. wāt die wesent
like naē die luydt in wat eñ wort predi-
ceert in wat. mer die persoenlike naē be
teykent den welkē eñ wort prediceert in
den welckē. eñ die bekēlike naem betey
kent welc eñ wort prediceert ī welc. wāt
dese iij. predicata als quid quis quē que
eñ quā quod wordē dicwyle geset inder
godlicheit /als wie is die vadē of die soē
of die heylige gheest / welc is die voert
ganc soēlicheit vadēlicheit. Dat is die sub
stancie essencie dat is twesen eñ deser ge
like die welke puerlike beteykenen soe
wat een dinck is Eñ simpelic eñ nauwe
beteykēt dat godlike wesen Dese woer-
den alle aldus ondēscepdē

Dat vij. ca. vā de namē des ondēscepts syns wesens

WAnt dat wesentlike naē anter het
is substātiuū nomē of het is adiec
tiuū nomē eñ ist substātiuū. anter het is
nomen abstractū of concretū of tmiddel
vā beyden /wāt wi die abstracta nomina
Als augustinus seyt heytē Die welke ab-
solute een vry beteykenē dz godlike we
sen als twesen goedertierenheit eñ god
heit eñ deser gelike die welke altoes syn
eñ beteykenē dat godlike wesen. Noch
si en mogē nz getogen wordē overmits
enige vēgaderinge om te beteykenē voir
den persoen Wāt alsulke nomina geno
men mitten preposiciē of vēbis of pertici
pijs personalibus of nocionalibus maken
die proposiciē valsche indē welckē si ge-
set wordē Waer bi dese is valsch dz we-
sen wint of wort gewonnē. dat wesen is
vandē wesen \of dat wesen is bijden we
sen eñ deser gelijcke Eñ daer ō is te hon
den vā desen nomina of namē die puer-
like wesentlike syn dat is essencialia Dat
alle nomē dz puerlike weselic is seyt vā
elken persoen bi hē seluē eñ van allen te
gader singulariter dat is eenrehandelic
eñ nz pluraliter dat is veelic als in deser
gelikenis Die vadē is godheit dye soē is
godheit die heylige geest is godheit eñ
te gader ist een godheit eñ nz godhedē.

Dat achte ca. vande namē gods diemē
noemt cōcretum.

DIe noiā concreta dat syn noiā die
mede gemeeret syn eñ gewassen ter ma
nierē dē gemeerdē noiā die formē beteyke
nē ī supposito recht of si beteykenē sou
dē eē form it subiecte als god scepper eñ
const die welke gemeenlic beteykenē dz
godlike wesen\mer ondēwylē supponerē
si voer twesen eñ ondēwylen voer dē per
soen

Dat ix. ca. vande namē gods die men noemt medijs

MEr die middel noiā wordē gehie-
tē middel die de manier forme eñ betey
kenis hebbē vāden abstractē dat is dien
ofgehaelt eñ gotoghē / mer si hebbē die
gewoent eñ dat ambocht dē nominū con
cretorū dat is der namē die ghemeerret
eñ gewassen syn als tlicht eñ wijsheit eñ

deser gelike. dese noiā al ist dat si abstrac
tiua sijn dat is aftogelic si dienē ondwilē
voerdē personē Want alsmen sept tlicht
vanden licht wijsheit vand wijsheit tbe-
gin vāden begin eñ deser gelike |eñ alle
dese spreecken als die abstracta vā elkē
persoen bi hē eñ vā alle te gad nz plura
liter mer singulariter Dat x. ca. van
de toeuoeginge d namen die puerlic be
teykenē het godlic wesen.

Adiectiua noiā dz sijn noiā diemen
sien noch tastē en mach eñ wordē gehie
ten noiā die toewerpelic sijn eñ sōmighe
beteykenē dat godlic wesen puerlic niet
daer mede merckēde als du sulste goet
wesen eñ deser gelike sommige and be-
teykēt wat positiue dat is settelic. sōmi-
ge and wat priuatiue dat is beroeflich-
eit |als ewich beteykēt principaliken dz
godlic wesen eñ and weruē beteykēt der
uinge des beginsels eñ des eynds wair
bi alsmen sept ewich god. is die sin god
is eñ derft dat begin eñ dat eynde. eñ al
so oec ōmetelic beteykent dat godlic we
sen eñ beteykent eē ofweygeringē d ste
deliker matē eñ also septmē oec onbescri
uelic of onbescreuē ouermits d ofkerin-
ge d stede eñ waer eñ deser gelike is oec
ald? te dstaen eñ dese namē spreeckē vā
allē personē te gad eñ gescepdē singula-
riter eñ pluraliter\ als die vader die is e
wich die soen is ewich die heylige geest
is ewich eñ dese drie sijn een ewich
Dat xi. ca. vand namē gods bi haer eer
ste insettinge of beteykenisse

Adiectiua noiā die welke yet beteyk
kenē positiuelic sommige beteykenē de
daet indē creatuer eñ sōmighe dat werd
scuwē eñ d geenre die welke die daer be
teykenē |sommige beteykenēse int heb-
bē of ind heb of ind hebbinge \als recht
uaerdich ontfarmhartich eñ deser geli-
ke \sōmige ind werckinge als rechtuaer
digende ontfermer eñ deser ghelike eñ
die geē die beteykenē die daet ind werc
kinge seggē vā dien vter tijt \ want god
began die ontfermer te wesen doe hi be
gan te ontfermē. mer die geen die beteyk
kenen de daet indē hebbē segghē vā go
de ind ewicheit als god was van ewen
rechtuaerdich eñ barmhartich
Dat xij. ca. vāde naē gods nemende sijn
begisele vā eē anhāgige des gelijckenis

Der die namē die dz werdscouwē be
teykenē |sōmige beteykenē dz we
derscouwē des sceppers tot sinē creatu
ren als god is een toeuerlaet eñ des ge
like \ sōmige beteykenē dat werdscouwē
tottē personē tottē persoen\ als gelijc eñ
alleens Wāt gelike beteykēt principali
ken dz godlic wesen. eñ and weruen be
teykent die persoenlike ondscepdinghe
ald? sulke namē al ist dat si een wesen be
teykenē nochtās ouermits redē datter
beteykent is sprekē si vandē personē te
gad genomē pluraliter eñ nz singulari-
ter wāt men sept nz pater et fili? sunt si-
milis in singulari mer men sept sunt simi
les in plurali Dat xiij. ca. vā toeual
lende namen.

Der adiectiue nomē | sommige sijn
deylbaer als aliquis alius dat is als ye
mant een and eñ deser gelike eñ sōmige
sijnd diemē tellē mach als vn? duo tres
eñ alle die in neutro genere ghesubstāti
ueert sijn beteykenē dat godlike wesen
eñ sprekē vā allen den personē singulari
ter eñ nz pluraliter |als pater et fili? sūt
vnū in neutro genere. mer in masculino
genere et in femenino genere so sijn dye

noiā gesubstantiueert sijn persoenliken. Waer af desen waer is pater et filius sunt duo dat is vadͦ eñ soen sijn twe is dat sake dat dat duo hier masculini generis is mer is dz duo neutri generis so is die reden valsch Want aldus sulke noiā die adiectiuelic gehoudē wordē volgen die natuer hoer nomē substātiuoꝝ | waer bi is dat die noiā substātiua essencialia dat is weselic sijn soe sijn die noiā adiectiua oec also eñ sijn si personalia soe sijn si die adiectiua oec also want dese oraci is valsch pater et filius sunt unus \ mer dese is waer sunt unus deus ¶ Dat xiiij. ca. vande persoenlike namen

PEr persoenliker namē Sommighe spreeckē vā een persoen alleē als die vader die soen die heylige geest \sommige vā tween also dz vā beydē als theghin des heyligen gheests wāt die vadͦ ist begin des heyligen geests eñ die soē ist beghin des heyligē geests | waer bi alsmē sept pater et filius sūt principiū spūs sancti dat is die vadͦ eñ die soē sijn begin des heyligen geests daer supponeert principiū voir twe personē eñ beteykēt een bekenninge als een ghemien inspiraci dat is inblasinge. Eñ sommige oerdelē van tween personē alsoe dat vā haerre geen Als pater et filius sūt duo si masculini generis eñ nz neutri Sōmige oerdelē van drien also dz vā haerre gheen bi hē Als trinitas een drieuoudicheit Wāt als ysidorus sept li. ethi. vi. is gehieten trinitas een drieuoudicheit daer ō dattet aleen wort wt drien als een eenicheyt der drier Want wanneer drie sijn dat is drie personē een sijn wāt si alle in hē bliuē eñ alle in allē daer ō die vadͦ die soen eñ die heilige geest sijn drieuoudicheit eñ enicheit eñ dat selue indͦ naturē \ als een inti wesen eñ drie indē persoen wāt om der gemeenlicheit dͦ mogentheit drie om dͦ eygentscap dͦ personē Sōmige noiā die oerdelen vā alle den personē Also dat nz vā allen of vā velen singulariter mer alleē pluraliter | als ypostasis of persoē. wāt die vadͦ die soen eñ die heylige geest sijn drie ypostases of personē eñ nz een persoen ¶ Dat xv. ca. vande ondͦscheydinge dͦ bekentenis der namē gods.

NOiā vero nocionalia dat sijn noiā die bekenlic sijn eñ sōmige sijn abstractiua \ als geboertlicheyt vadͦlicheit voertganclicheit eñ inblaselicheit eñ deser gelike. Sōmige sijn daer cōcretiua dat sijn mede wasselic eñ adiectiua dz is toewerpelic als ongeboerlic | winnēde geboren de inblasende eñ voertgaende. mer alle abstractiua nomina redenē vanden wesen \ waer af dat dese reden waer is Dat wesen is vaderlicheit ende alsoe ōkeert die gheborenis is ongheboerlicheit \ ende also ōkeert eñ alsoe vanden anderen eñ die concretiua nomina in redenē nimmermeer vandē wesen sijn si noiā of perticipia eñ dair om sijn alle alsulke proposicien valsch dat wesen wint of wort gewonnen of dat wesen is winnende of gewōnen ende also vanden āderen. Item sōmige dͦ bekēliker namē sprekē van enen persoen alleen als die winnende vā den vadͦ die ghewonnen of die geboren de vanden soen die voertgaende vandē heylighen gheest \ sommige spreecken van beydē Als spirerende dz is ademēde vanden vader eñ vanden soē wāt die vader eñ die soen die ademen den heylighen gheest. sommighe oerdelen oeck vā elken als ghescheyden oec ondͦ deylt

vanden anderen personẽ. eñ also oec die
soen eñ die heylige gheest

Dat xvi. ca. vande eygentscappen des godlics wesen

Iohãnes damascen9 die determi-
neert int eerste boec int achtende ca. be-
quamelic die godlike proprieteytẽ des
godliken wesens Eñ seyt god is eẽ on-
bescepen beghin sonđ begin \ ongewon
nen \ ondeylsom | onsterflic \ onghedeter
mineert machtich tot õeyndelikẽ dingẽ
simpel ongemaect | õuloeyelic onpÿnlic
ontellic onuerwandelic fonteyn đ goeđ
tierenheit eñ đ rechtuaerdicheit \ een đ-
standelic licht ontoeganclic doecht eñ õ
metelic eñ nochtãs alle dingẽ meet mit
ten eygen wille đ creaturẽ alle dinghen
volbrencster alre dinghẽ .onthouster eñ
behouster alre dinghẽ . voersienster alle
dinc đvullende in horẽ rÿcke .alle dingẽ
dominerẽde eñ gebiedende eñ en hebbẽ
de geen contrari alle dingẽ onbeulecke-
lic houdẽde allẽ substãcien bouẽ gaende
eñ wesende bouen al op die goedẽ ouer
volheit ouer die principaten eñ ouer die
potestaten ordinerẽde eñ disponerende
ouer alle oerden Eñ wesende ouer alle
substãcien leuẽ reden eñ ouer alle đstant
wãt bi hẽ seluẽ ist een licht . bi hẽ seluen
goetheit bi hẽ seluen ist leuẽ bi hẽ seluen
ist substãcie bi hẽ seluẽ ist wesende eẽ fon
teyne des wesens | den genẽ die sÿn eñ
den genẽ die leuẽ \ eñ den genẽ dinghen
die gelÿckẽ die redẽ đ reden eñ is hẽ al-
len een sake alre goede \ een substãcie eẽ
doecht een wille een werckinge een be-
gin een macht een heerscappie een god
heit in drien volmaectẽ personẽ des va
ders des soens eñ des heyligẽ gheests
mit eenre redẽ wort hi geloeft geoefent
eñ aengebeedt waer bi die drieuoudich
eit is onconfuselic đenicht eñ onuerscey
den .want dese personẽ sÿn onuerstaẽde
eñ vã malcanderẽ onuersceydelic eñ en
sÿn nz cõfuselic đkeerlic te gađ noch ge
menget wordẽ noch te gađ ghescheynt
wordẽ Wãt die vađ is indẽ soen eñ indẽ
heyligẽ geest Eñ die heylige geest indẽ
vađ eñ indẽ soen eñ die soen indẽ vader
eñ indẽ heyligẽ geest eñ geen menghin
ge gemaect of đkeeringe des eens indẽ
anderẽ sonđ gheleende schennisse Mer
ÿmmer die personẽ mit horẽ proprietey
ten sÿn vã malcanderẽ đscheydẽ eñ nađ
gelÿcheit des wesens so sÿn onscheyde
lic đenicht \ waer bi die godlicheit is sim
pel eñ ondeylic Eñ heeft sinẽ creaturen
menigerhande ghiftẽ gegeuẽ Mer om
wãt si gemenichfoudicht is so blÿft si õ
deylic ouermits den gauen Eñ bekeert
sÿn creaturẽ tot sÿnre simpelheit eñ đga
dert eñ ouer gaet alle dingẽ ongemeng
delic Eñ bi haer niets niet bekent si alle
mit eenre simpelre kenninghe .also wel
die tegenwoerdige dingẽ voerledẽ din
gen eñ toecomẽde dinghen .die alle din
gẽ doet die hi wil Mer hi en wil alle din
gen die hi mach hi mach die werelt đlie
sen mer hi en wils nz doen Itẽ die selue
damascen9 seyt int eerste boec int xvi. ca
pitel God onmaterialikẽ wesende is on
omscriuelic .wãt hi en wort in eenre ste-
de nz gehoudẽ wãt hi is stede sÿns sel-
ues alle dingẽ đuullende . wesende bo-
uen allẽ eñ alle dinghẽ houdende ouer
gaẽde õgemẽgdelic die natuer eẽs ÿge
lics geuende hẽ allẽ sÿn werckinge nađ
ontfanckeliker doecht eñ want hi al on
deylsom is soe is hi ouer al temalic alte
mael eñ nz een deel indẽ deel deelaftich

lic gesceyden. mer altemael in allē eñ al
te mael ouer alle dinc / waer bi hi is al-
leen onbegrÿpelic eñ oneyndelic eñ van
nyemāt dan vā hem seluē bekent wāt hi
alleen is sÿns selfs bescouwer want tot
sÿnre aeliger begripinge en mach geen
creatuer genakē wāt hi sonder eynde is
in hem seluē Nochtās mit sÿnre doecht
eyndt hi oneyndelike dinghen eñ termi
neert / dat is eyndt alle dinghē ō welcke
termegistus / bescriuēde wat god is nae
dat hi vmocht eñ seyt aldus God is eē v
standelic spere dat is eē ōloep wes cen-
trū ouer al is mer die circūferencie ner-
gent Eñ dat godlike wesē alsment in hē
seluē merket soe ist volcomē ter manierē
vandē spera wāt het en heeft gheen be
ghin noch geen eynde Mer alsoet ghe-
merct wort alst die sake leydende is die
dingen in enen wesen. eñ die dingē me-
rende eñ eyndende daer ō hiet hi te we-
sen centrum. wāt gelÿc dz cētrū die liniē
eynt eñ vā hē dye liniē geleit wordē also
leyt god die creaturē eñ meretse eñ eyn
detse

Dat xvij. ca. hoe bernardus be-
screuē heeft de godlicheit

In eenre andˀ manier bescrÿft ber-
nardus god / als een sake bider daet seg
gende / god is een wille almachtich goe
dertierenheit eē ewich licht onuerwan-
delike redē geuēde tgedacht tot hē geli
kende / leuē makende te geuoelē beghe
rende te lustē bredende te gripen recht-
uaerdigende te verdienē toegaende ter
minnē. vruchtbarende ter vruchten vor
derende ter goetheit stuerēde totter ge-
rechticheit starckende ter doecht formie
rende totter goedtierēheit matighende
ter wÿsheit vsoekende ter vlichtinge v-
lichtende ter bekeninge ewigēde ter on
sterflicheit vvullende ter salicheit ōme-
gaēde ter sekerheit. hi mint als die min
ne. hi bekēt als die waerheit. hi sidt als
die rechtuaerdicheit. hy domineert als
die mogentheit. hi regiert alst begin. hi
gheneest als die salicheit hi vtellet ende
voertbrenct alst licht. hi staet bi als dye
goedtierenheit hier toe bernardus

Dat xviij. ca. vande namē die gode be-
teykenē in sÿn wercken

Ende al is dat sake dat die werckē
vā heyliger drieuoudicheit ondeylikē sÿn
nochtās wordē si vandē heyligē onder
sceyden Sommighe in namē ouermits
welckē namen god bekent wort in sinen
werckē die onnotabel is. eñ onbekenlic
in hē als totten binnēsten vā mogentheit
eñ het sÿn oec sommige geeygende na-
men die ouer genomē eñ ouergeset sÿn

Dat xix. ca. vande toegevoechde namē
als gode toebehorende van sÿn proper
wesen.

Mer die namē die daer toe geeygēt
sÿn dier sÿn tien vandē welckē ysidorus int
seste boec int eerste capitel seyt aldus / die
eerste naem is el of chiros dat is starck
want mit gheenre siecten en mach hi be
druct worde Die andˀ is eloe dat in griex
is theos dat is sebos of vrese daer ō dat
god te vresen is van allen die hē oefenē
Die derde naem is sabaoth dat is prius vā
scarē dair ō dz alle die scaer des hemels
is sÿnre heerlicheit ondˀdaen Die vierde
naē is elyon of ramacel dat is die hoge
god Die vÿfte naem is eyel / dat is. dye
is. want god die ewich is die is waerlic
dye alleen kende te wesen eñ gheweest
ende nu niet te wesen of en bekende niet
toecomende te wesen Die seste naem is
adonay / dat is dñs een here. want alle

die werelt wort sijnre heerlicheit onder ge
worpen Die sevende naem is ya. dat is
die heylighe gheest want god is gheest
Die achtende naem is tetagramaton eñ
naem van vier letteren. wãt hi wort mit
vier letteren ghescreven bijden hebreen
die hem pronuncieren eñ segghen on-
sprekelic eñ beteykenen den naem gods
dat hi onspreeckelic geseyt wort nz dat
mens niet spreecken en mach. mer wãt
sijn beteykenis niet begrepen en mach
worden vãden menscheliken hartẽ Die
neghende naem is saday dat is almach
tich wãt sijn naem is almachtich eñ hiet
daer om almachtich om des wil dat hy
al doet al dat hi wil eñ niet doende dz hi
niet en wil Eñ dat hẽ anders alsoe vele
gesciede so en soude hy nimmermeer al
machtich wesẽ De tiẽde naem is eleym
eñ is een naem der drievoudicheit eñ be
hoert totten vader totten soen eñ totten
heylighen geest Eñ daer om ist plurale
bijden griecken Eñ singulare. want het
beteykent dat godlic wesen mitter sup-
posicien der drier personẽ \ waer bi men
seyt trinitas dat is drievoudicheit als ṽ
drier enicheit of ṽsameninge Dz xx ca.
vã de overgesette namen gods.

Het sijn oec sommighe namẽ die o
ver geset sijn vanden creaturẽ die
welcke die scriftuer besicht eñ oirbaert.
wanneer hi meent te exponeren sommi
ghe condiciẽ des sceppers. danielis li.
i. C. xiiij. Wãt in der heyliger scriftẽ sijn
veel dinghẽ bi figuren geset hẽt is noet
te wetẽ dat die lude die mit groven vley
sche sijn die en mogen niet ṽstaen die ho
ghe eñ onmaterialike werckẽ ṽ godlich
eit. dan mit sommige formen eñ gedenc
kenis eñ kennissen die welcke die men-
schen dicwijl gewoen waren te bruyckẽ
want alle lichamelike dingen die vã go
de ghesept worden die en worden nz ṽ-
standẽ properlic mer figuerlic wãt god
is simpel eñ niet figuerlic nochtãs seyt
men dat hi oghen oghebraeuwen ende
ghesicht heeft want hi is hebbende die
merckelike doecht alre dingen. eñ voer
hem en mach niet ṽborgen wesen eñ nz
en macher onder vlyen sijnre kennisse
Men bescrijft dat hi oren eñ horen heeft
want bi hem seytmen genadicheit te we
sen eñ die ontfanghinghe ṽ bodẽ en ont
sien wi niet Men seyt dat hi mont lippẽ
eñ kinnebacken heeft want die recht of
si sprekende waren soe vertellen eñ seg-
ghen si ons overmits inspiracien welke
dinghen tghedachte ṽ menschen over-
mits aldus sulken gheluden spreket eñ
thoent Men seyt oec dz hi een strot he
vet eñ enen smake. want hi heeft ghe-
noecht indẽ werckẽ onser rechtvaerdich
dicheit als indẽ smake. hi heeft noesloc
ken eñ roke. wãt als die soetste roke be
haecht hi den heer Soe wat begheertẽ
der oetmoedicheit hi hem bewijst si ghe
dencken hẽ een aensichte te hebbẽ. wãt
overmits sinen werckẽ so openbaert dz
godlike sermoen of die godlike redẽ sijn
doecht eñ sijn tegenwoerdicheyt of sijn
armen eñ handen beteykenẽ sijn subtijl
ende onverwinlike werckinghe dicwijle
comt hi den armen te hulpe eñ helpt dẽ
ghenen dies nootruftich is eñ daer om
wort hi geseyt voet te hebben ende oec
borst eñ hert om dat naerstige ghedacht
der gheenre die berouwe hebbẽ. hi he-
vet buke eñ darmen om die onsalicheyt
eñ dat medelijdẽ dat in ons is Men seit
dat hi toernich wort eñ ṽwoet õ dẽ haet
ṽ quaetheit eñ õ die rechtvaerdige wra
ke die hi den sondarẽ doet Men seyt dat

hi slaept eñ v̄ghet om die gevenijnstheit des onrechts eñ om die gedenckenisse v̄ wraken Waer bij dat in so meniger manieren onse behoeflicheit vuullet worde ouermits sijnre weldaet eñ nader menscheliker manieren heeft hi menigerhā de leden

¶ Dat xxi. ca. van veel diuerscher namē daer god vā veel menschen bighenoemt wort.

Noch sijn daer sommighe anđ namen die welke totter gheenre betepkenis die vāden op genomenē mensche xp̄o als den soen gods v̄staen worden vandē gelikenissen v̄ dingē die conkelic ouergeset alst openbaert in ysidoro li. vij. ca. ij. Daer men sept dat cristus in menigher manierē plach ghenoemt te wordē inđ scriften. Men sept aldaer dat xp̄s geheten was vā crismate\ dat is vā den criima. wāt hi voer alle sijn gheselscap is volleert mit volcomenheit alre gracien die ouer gheset is ihūs in ebreuschen \sother in griex |saluator dat is gesontmaker in latijn Waer ō dat hi messias in ebreeuschen genoemt was daer ō dz hi godlic gedeelt is ouermits die priuilegiē alre propheteliker papeliker eñ conincliker digniteyten Wāt messias is also veel te seggē als vnctus dat is ghesalft \hi wort oec geheten emanuel dz is nobiscū deus dat is god mit ons geborē indē vleysch ouermits v̄ maecht eñ opēbarende voechde hi hē tot ons |hi wort oeck geheten. v̄bū caro factū \dat is die soen is vleysch gemaect .want hi is v̄bū in also veel als hi geborē wort vāden vader inđ ewicheit. Mer hi is vleysch als vanđ moeđ geborē in die v̄wandelicheit des tijts .eñ also wort hi vnigenit⁹ ghe hietē eñ primogenit⁹ wāt hi was een enich soen des vađs eñ oec v̄ moeđ voer den welckē eñ nae den welckē en sel geē ander wesen Eñ oec mit veel anđ manieren wort hi prefigureert. Indē gescapē dingē hi wort oec principiū gehetē wāt die vađ maecte eñ dede alle dinc bi hem hi hiet oec finis |dat is eynde want in hē eñ bi hē eyndede hi alle dinghē. hi wort geheten die mont gods Wāt ouermits hē so spreect die heer der werelt. hi hiet oec hant |want die vniuersiteyt der dinghen wort onthouden ouermits hē. hy hiet oeck wech \want ouermits hē wort totten loen gecomen. hi hiet leuen| wāt in hē wort geleeft. hi hiet die waerheyt want hi en bedriecht nz noch en wort nz bedroghen. hi hiet oec fonteyn \want hi is eē ongebreckelic opganc alles goets ende weder maect die dorstich sijn ende mit veel anđ ontellike eñ ōeyndelike figurē wort hi ons te v̄staen gegeuē indē scriturē Als ysidorus daer sept eñ settz menichfoudelic inden exempelē als die vader eñ die soē om menigerhāde wercken indē creaturē wort hi genoemt mit menigherhande namen | alsoe wort die heylige gheest ghelijct den vader ende den soen inder simpelheit der consubstācialiker naturen ende wort mede ewich gheheten mit diuerschen namen eñ mit veel dinghen dicwijl ende menichwarf waer om datmen sept sapiencie vij. dz hi heylich is in allen als inder sacrificaciē der creaturen. ende hi is menichfoudelic inden onderscheyde des crismen ende der ghauen. hi is enich inder eenformiger vestinge des vaders eñ des soēs eñ oec inder minliker enicheit v̄ gedachten ende der begheerten hi is gematich inder bescheydender eñ gematigher or

denancien der wercken. hi is ghespra-
ket inder bewisinghe der facundien en-
de des wel sprekens| hi is onbeulect sō-
der siecte der smetten \ hi is zoet in sinen
geboden| soeter in sinen raden alre soet
ste in sinen lonen. Minnēde goede daet
diemen doen sal die zoet is indē bescou-
weliken dingen. menschelic minnende
menschelic ghesellscap Goedtieren heb
bende in hem een ingeborē goetheit\ sta
dich eñ moet gheuende den sieckē vas-
ticheit eñ altemaelen gheen ōwandelin
ge der stonden |hi is seker dien hi bescer
men wil \hi is ofhalende alle ōuaerlich
eit. hebbende die doecht alre dingē ge-
uende hem alle doecht eñ volcomēheit
alle dinghen voersiende |hebbende kē-
nisse alre dingen | gripende alle verstan
delike gheesten. ondersoeken dat beroe
ren eñ begheerte alles redelics geestes
hi is suuer in hem seluen eñ is vandē an
derē ofhalende die smettinge Oec wort
hi mit veel ander namen ghenoemt \ eñ
hi hiet oec een vinger ouermits syn we
telic eñ subtyle werckinghe | hi hiet oec
duue om die minne ō simpelheit. hi hiet
oec wolken om de ōcoelinge der hetten
hi hiet oec wint om die heymelike inspi
raci der graciē \hi hiet oec leenment om
die wtwaseminghe der gracien | hi hiet
oec douwe of regen om die vruchtbaer
heit der sielen. hi hiet oec honich om die
soete onuerwandelinghe des binnēsten
mēschen | hi hiet oec olye om die binnen
ste vetticheyt ō sielen eñ om hoer grote
blyscap Die godlike gheest wort meni-
gen anderen gelyc Mer het is genoech
voer een exempel Nv willē wi onse hāt
toe setten totten eygentscappen ō enge
len mitter hulpē ons herē ihū cristi

Hier begint dat anderde boec vande eyghentscappen der engelen.

Overmits die godlike hulpe willen wi voert brenghē de wesen sommighe dingē vandē proprieteytē der enghelen int middel Indē eersten is vā hem te beghinnen int generale dz is int gemeen Daer nae int speciael |dat is int sonderling daermen die disposicien dat is sceppinge van allen oerden eñ diversche bewysingheñ officiē ghedeclareert sullen wordē byder ordenancien alst desen tegenwoerdighē wercsken betamē sal of betaemt

.Dat eerste capitel wat de naem enghel beduyt

Angel⁹ dat is eē engel \in griex hiet een enghel angel⁹ In hebreusch malach | mer in latyne nunci⁹ dat is bode daer ō dat die godlike wille overmits dienst der enghelen moet dē volke geboetscapt wordē waer bi dat angelus is eē naem des ābochts eñ nz der naturē wāt die geest en is geē engel Mer wanneer hi eerst vā gode gesent wort dā so wort hi eerst properlike angel⁹ gehieten welcken engel hi vloegelen gegeven heeft overmits oerlove des maelres inð welker haesteliker beroeringhe die voerscrevē pictorale oerlof voer toent eñ bewyst den simpelē by figuren die snelle werckinge der enghelen ghelikerwys als die outheit en verboer niet den wynden vlogelē toe te scriven vandē poetē Als ysidor⁹ sept li. vij. ca. vij. of hi seggē woude dat die poetē plagen te scriven dat die windē vloegelen hadden figuerlic te spreken.

Dat ij. ca. wat een engel is nae dz iohānes damascenus bescryft.

Angelus als damas. sept | is een verstandelic beverlic substancie altoes vry vā wil dienende of bewisende gode int gemeen nader graciē eñ nz nader naturen ōnemende onsterflicheit wt deser descripcien ð naturen vandē engelē so ð ryst menichfoudige proprieteyt der engelen Angelus wort gesept een ðstādelike substancie want overmits die redene ð gheestelicheit synre substācien verneemt in hem alle die ðstādelike formē ð sonderliger gheestelicheit eñ begrypt die kenlike gedaenten Eñ hoe dz hi vorder is vanden dwange ð aerdeliker naturen also veel is hi volmaecter Inð bescouwinge ð onmaterialiker dinghē als men openbaerlic sept in li. causarū. wāt die ðstandenisse syn vol formē eñ daer ō alle kenlike gedaenten die onder hē syn die vlichten in hem Als hi daer sept Cōsequēter Itē die enghelike natuer voert gaet alle lichamelike creaturen inð subtylheit des wesens in simpelheit eñ des ðstants doerschinicheit in abelheit des vryes willes want dese engelike natuer en heeft genē afhanc vanð materiē Eñ daer om en mach dat materialike lichaē hē niet een luttel becomē want syn sinlike bekenninge dat godlike ðstant nz en belet. wāt die engel heeft gods form ð stant Eñ daer om is hi bovē der tyt ende hi ðstaet alte mael te samē eñ dat een wten anderen. als wten voerscreven eñ wter conclusien | als dat mēschelike verstant \twelc des eens is wten anderen te

ōgaderen / wāt waer bi gelikerwijs als
die gelikenis des simpels is totten con
positū eñ des punten ter linien indē we-
sen Also is die gelikenis des engeliken
ōstants tottē mēscheliken ōstande eñ be
wisende Eñ sept oec gregori⁹ \ die engel
blijft onwandelbaerlick Int bescouwen
sijns sceppers eñ nochtās daer ō dat hi
een creatuer is soe heeft hi stonde sijnre
ōwandelinge . indē engelen wordē drie
dingen gemerct als dyonisi⁹ sept / twesē
daer si onō sijn . die doecht of cracht dair
si mede mogen eñ die werckinge daer si
mede voldoen dz wesen vā hē is simpel
eñ onmaterialic eñ puer eñ ondōscepden
haer doecht is vry ōstaende minende eñ
onmoede si hebbē die macht vry te kye
sen te ōstaen te minnē eñ gode aen te cle
uen ōwandelbaerlic Itē si hebbē macht
te werckē wāt si doen alle dingē sonder
ōtreckinge des merrens . si dwingē alle
dingen die hē tegēs eñ contrari sijn / son
der wedōstoet eñ wedō segghen si staen ōs
altoes bi eñ dienē ons sonō middel wāt
die werckinghe vā hem is willich haes-
tich nut eñ eersaem .

Dat iij . ca . hoe de engelen inde lichame
like gedaent gemaelt worden .

Hi ist sake dat de enghelike natuer
van alre materien eñ lineamenten
des lichaems vreemde si nochtās wor-
den si inlichameliker vormen ghemaelt
eñ men heuet dicwijle geuondē eñ ghe
weten dat si menigerhādē leden haddē
eñ diuersche figurē inō scriturē Mer o-
uermits der noemingen ō sienliker ledē
wordē ōstanden die onsienlike dadē der
hemelscher sielen want mit langē crans
eñ wedō gebuychden haer wordē die en-
gelen ouer al gemaelt \ indē welckē eyn
telic hoer suuer begeerten hoer geordi-
neerde gedachten ōstaende wordē / wāt
die haren des houedes beteykenē ghe
dachten eñ begheerten die climmen eñ
opgaen vter wortel des harten \ mer dz
si oren hebbē is wāt si ontfangē die god
like inspiraci die welke si ganselic onder
oerdelen eñ onderscepden die maelres
maken hē noze gaten eñ dz billickē wāt
si vlyen die sonden recht als stinckende
dingen mer / si minnē die doecht oft wel
rukende dingē warē want si tuschen su-
uer dingē eñ onsuuer stinckende eñ wel-
rukende dingē alte wijselikē deylē eñ on
derscepden alle dinghē Men heeft oeck
wel gedacht eñ gheweten dat si mondē
tongen eñ lippen haddē want si die hey
melicheit ons also meer sprekēde voert
brenghen eñ stedelic den godliken leuen
aendencken eñ die linien ō maelres dye
maeltse sonō baert want die maelre die
merct hoer doecht ioechdelic te sijn noch
en toentse noch en openbaertse nz ald⁹
mit crachten noch mit dienste Men sept
oeck dat si tandē hebbē / want die gracie
die si godlic ontfangē die plaghen si dē
anderen te bewisen eñ meede te deelen .
waer of den fienden wort hoer doende
moghentheit . eñ hoer mede deyllende
macht billic bewijst . eñ daer om hebben
si oec armē eñ hādē Wāt ouermits hoer
werckēde eñ bliuende doecht so ophou
den si onse siechedē eñ si en latē nz of tot
ten eynde toe vanō bescerminge eñ ver-
drachtē ō ōcorenre zijn wordē geuisiteert
te hebbē borst eñ hart wāt si hebbē leuē
nader formē gods ter ontfangenis des
leuēs dat na god geuōrt is Eñ der leuēt
liker graciē werckē si oec opēbaerlic mit
ons . si hebbē sidē eñ ribbē wāt si alle ga

uen der gracien in hē seker besitten en-
de ouermits bewarenis van hem inden
vercorenre menschen bliuen alle dingē
seker Men seyt dz si leynden ende dyen
hebben mer mit cleederen oburgen want
si hebben in hem saden der gracien ende
der doecht die alle vleyschelike dinghē
verborghen syn |si hebben voeten maer
alsoo meer als gemeenlikē ontcleet of ge
bloot Want si hebben vri beroeren ō be-
geerten in god ende ghescheyden alte
mael van allen sterfliken begheerten

Dat iiij. ca. hoe de enghelen ghedescri-
beert worden.

Die enghelen wordē oec gedescri-
beert gheuerandert wonderlic on
der menichfoudige figure Als dyonisi-
us roert int eynde vanō yerarchien wāt
si worden bescreuē of gedescribeert ghe
pent eñ gheulueghelt waer om dz si vā
der aertscher plaghen te mael vreemde
syn eñ syn altemael opgheheuen ouer-
mits grypinghe der bescouwinge tottē
binnensten der godliker minnen mit ver
stande eñ mit begeerten eñ syn ghecleet
mit vierighen cledere Want mittē licht
der godliker minnen eñ bekenninge eñ
mitter heylicheit ō godliker minnē syn
si omghecleet .ps. Omghecleet mitten
licht als mitten clede Si worden omge
gort mit gulden gordelen Want mitten
abyt der doechden syn si alsoo omgecleet
dat si in gheenre wys tot enighen sondē
gliden moghen |si draghen in horen hā
den roeden eñ septrum want naest gode
so diffinieren si alle rechte dingen eñ re-
gieren rechtuaerdelic alle dingen die in
der sinliker werelt syn |si dragē oec scut-
ten eñ swaerden in horen handen| want
overmits die doecht die hem ghegeuē
is verdreuen si ende verwinnen alle pi-
nen der duuelē eñ der rebellighe .men
seyt oec dat si hebben trullen dat is hou
we messen eñ verneminghe ende ander
maten eñ instrumenten der arbeyders
want die heer ouermits voersienicheyt
der enghelen pleecht die quade te beke
ren totten goeden eñ pleechse te vorde-
ren dat si plegen riede of pennen maten
ende coerdekyns in horē handen te dra
ghen want si die verdienten ende onuer
dienten alre dinghen onder vinden we-
ghen eñ meten |men seyt dat si vleesschē
hebben mit welrukende specien want ō
se wonden ouermits horen dienst wer-
den gheleyt ter gracien der ghesontheit
eñ ghegort recht of si bereyt waren tot-
ten seluen boetscappen te doen wāt die
rechtuaerdige ouermits hoerre hulpe
worden si daghelics gheleyt tot horē lā
de Men seyt oec dat si int eñ scriuers in-
strumenten dragen want ouermits ho-
ren dienst so worden dicwyl bescreuē be
haechlike dinghen des godliken willes
Men seyt dat si ghewapent syn mit stry
deliken wapenen want die goede men-
schen ouermits hoer hulpe worden si in
den geesteliken eñ lichameliken steeds
bescermt |si doen santorien luden. want
die gheen die verdienen getroest te wor
den ouermits hoer hulpe die en sullē nz
inlopē of crygen die droefheit des wan
hopes eñ si draghen trumpetten in dye
hant want op dat wi int goede vorderē
moghen soe noden si eñ raden ons daer
toe Item veel alsulke dinghen worden
vertelt vanden abyt ende vandē draghē
inder scrifturen

Dat v. ca. hoe die enghelen somtyts ge
leken worden materialike dz voelike of

ſienlike dinge

DJe enghelen werden oeck anderē
dinghen ghelijket die ouergheſet
ſijn vanden natuerliken dinghen om die
gheeſtelike of verholen werckinghe vā
hem te exprimeren ende te ſeggen Als
in deſen exempel \ ſi worden den wijndē
ghelikent want ſi ouer vlieghen haeſte
lic tot allen dinghen diemen doen ſel en
de worden om gheuoert ende men hiet
ſe wolken Want als ſi ghehanghen ſijn
ouermits den grepe der beſcouwinghe
worden ſi in god ghegrepen ende ſi wor
den den vier ghelikent . want ſi worden
te mael ontſteken mitter ontſtekinghe d̄
godliker minnen want ſi lichten mit ken
niſſe ghelijc den viere ende bernen inder
minnen / no gout \ no ſiluer / no electrum
want ſi hebben een puer ſchijnen ende d̄
lichtinghe ende ſi worden verlicht mit-
ter luchteliker wijſheit gods eñ ſi wor-
den ghelikent den carbunculen Den ſa-
phieren ende den anderen dichten ende
vaſten gemmen ende doerſchinende ge
ſteenten . Want inder gracien gods ſta-
dich ghemaect ſoe worden ſi inder glo-
rien geconfirmeert Ende ouermits ha-
re bequaem teghenwoerdicheit ſo wor
den alle dinghen die inden hemel ende
inder aerden ſijn wōderlic viziert / ſi wor
den oec leeuwen ghehieten \ want ſi ſijn
den duuelen ende den ſondenaers ver-
uaerlic of daer om als commentator ſeyt
ouer die engelike yerarchie / want wan
neer ſi gapen of ademen om god te be-
ſcouwen dat ſi een luttel aenhinghen d̄
der beſcouwinghe ende ofgewiſcht vā-
der memoriē . Doe die grote begheerde
claerheit gheopenbaert wert den ghe-
nen die de ſielen begheerden \ want dye
leeuwe plach ſijn eyghen voetſtappen
mit ſinen ſtaert of te wiſchen . Men hiet
ſe oec oſſen want die oſſe al voerende en
de grauēde die aerde maectſe nuwe en-
de voetſe ter vruchten Aldus diſponie-
ren die enghelen die ghedachten d̄ mē
ſchen om te ontfanghen die drachten d̄
doechden ende der ghauen \ ſi hietē oec
aernen want rechte voert onbuychſame
lic ende recht beſchouwen ſi god die wel
ke ſi der rechtuaerdicheit is mit onwe-
derſlaen den oghen et cetera . Men hiet
ſe oec perde want ouermits die ewe der
onderdanicheyt des heren ſijn ſi gode ō
derdaen die welke voer hem is ondwij
len wijt om die luchtende bekenninghe
gods \ onderwijlen ſwart om die ombe-
gripinghe der godliker moghentheyt
want ſwarticheit is een verwe mer dōc-
ker ende verborghen onderwijlen root
want ſi bewijſen die veruaerniſſe d̄ rech
ticheit onderwijlen bont om diueerſche
ghewoente der ontfanghenre mogent
heit want int bont ſoe worden die vter-
ſte verwen verenicht Ende bijder vol-
maecter doecht der enghelen die eerſte
worden den anderen onuerkeerlike mit
malcanderen geknocht / ende die ander
mitten eerſten et cetera Eñ worden vie-
righe vloeden ghehieten want ſi ontfā
ghen die wtſtortinghe der godliker gra
cien ende ouervloyender ende onbrekē-
de toevloeyinghe mit leuentliker vruch
ten of drachten ſtorten ſi ouer totten an-
deren Ende daer om worden ſi der vie-
righer vloet ghetekent / ſi worden oec
waghen ghehieten in welken waghen
veel ghecoppelder dinghen te gad̄ ghe
uoert worden want ſi ouermits bequaē
ende blijde gheſelſcap te gader gheſelt

ende ghecoppelt worden mit ghemeen
re volghinghe in die godlicheden ver-
heuen / si worden oeck rade ghehieten
want ghelikerwijs dat dat radt in hem
weder omme gekeert wort Ende bij dz
selue centrum altoes beroert wort recht
alsoe die enghelen bij gode / want si wor
den omgheroert bescouwende bijden ō
standeliken centrum Want hoer begeer
te en mach niet leschen ende datmen be
geert is onbegrijpelic eñ daer om wor-
den si den raden ende den vierigen wa-
ghen ghelijcket / want si neder climmen
tot die hier onder sijn om die te verlich-
ten ende keren om die weder te brenghē
ouermits bescouwinghe tot dien ouer-
sten Ende representeren oec voer gode
ghebedinghen ende geloeften der hey
lighen Ende zij vueren ende ouerdra-
ghen die zielen der doden totten lande
in abrahams scoot. Si worden oeck me
decighehieten want si besorghen die sie
len / si worden oec smede ghehieten wāt
si bereyden ons gheestelike wapenen. si
hieten oec wakers ende hoeders want
si mit genen slapen der onwetenscap be
druct en sijn. zij boetscappen die vresen
of anxten die ons bi wesen mochten of
aen comen Het hieten oec meyers. wāt
si dat volc datter vercoren is te samē ho
pen ende kooyen of vergaderen in dye
schuer des rijcs der hemelen Het hietē
oec ridders wāt si voer ons teghen die
duuelen schermen ende kiuen Het hie-
ten oec hartoghen nv want si wisen ons
die maniere te vechten ende te kiuen te
ghen die geestelike vianden / nv oec wāt
si ons den wech ten lande wijsen ende o
penbaren Mit desen ende veel ander fi
guren werden ons die doechden der en
ghelen ghewijst datmen verstaen sel in
der scriftē als tot hoerre substāciē doech
den eñ werckinghe Mer dese luttel din
ghen die nochtans gheseyt sijn exempe
lic die sullen tot deser tijt ghenoech we-
sen.

Dat seste capitel vande oerde der enge-
len der yerarchien ende haer officien

Den proprieteyten ghedetermi
neert vander enghelen weghē
int gemeen als tot desen werc
kijn behoert / so selmē voertgaen tot al-
len yerarchien der oerden vanden enge
len op dat wi bekennen moghen die of-
ficien van allen oerdenen Ende wij oec
weten moghen die bequaemlicheit en-
de die onderscheyden van hem bi prope
ren condicien

Dat seuende capitel. van drier ley yerar
chien

Die yerarchie is drieuoudich als
dyonisius seyt. Als super celestis
dat is bouen hemelic die in drien perso-
nen is Die ander hemelsche die veruult
worden inden heylighen enghelen Die
derde onderhemelic die veruult wert in
den prelatē Item yerarchia als die sel-
ue dyonisius seyt is een gheordineerde
macht der heyligher dinghen ende der
redeliker dinghen houdende sculdighe
principaetscap in die die onder hem sijn
eñ die hemelsche yerarchie is drieuou-
dich als die ouerste. die welke die griek
en hieten ephyphania. Ende wort ald⁹
describeert vā dyonisio. Ephiphania is
een onstekinghe der inverwarmder be-
geerten ende een vry verblijdinghe des
oerdels gedeylt ouermits den verdriet
des hoechsten verstants Want dese ye-
rarchie hout drie oerdinen als seraphin

die welcke voer die and̄ barnnen of heet
sijn inden ontsteken der minnen Eñ che
rubin die welke verblijden ouermits der
preuilegien der kondscap ende thronos
die welcke voirdeel voer die ander heb
ben ouermits verneminghe der recht-
vaerdicheit. Item in allen yerarchien
worden gheeyscht drie dingen Als oer
de \ const \ ende die daet \ of werckinghe
. Want als dyonisius seyt | yerarchie is
een godlike oerde const ende daet god-
like forme alsoe verre alst moghelick is
ghelikende ende toe wisende hem god
like die verlichtinghe effen ghelijc op-
climmende totter ghelikenis gods sich
drie settet hi daer inder descripcien van-
der yerarchien Als oerde const eñ werc
kinghe Want ist datter enich van desen
drien ghebreket soe en salt gheen yerar
chie wesen ende daer om hiet yerarchie
dat godlike oerde dat is een geordineer
dineerde macht ende nae gode ghedis-
poneert Waer bij inder oerden soe wert
dat ambocht beteykent inder consten ō-
derscheit indē wercke dienste sond̄ oer-
de ist beroem werckinghe sonder werc-
kinge is versumenis oerde eñ die werc-
kinghe is begrijpelic of berispelic sond̄
const ende die oerde ōnut ende daer om
alle yerarchien also wel in oerdenen als
inder consten eñ inder werckinge volcht
die ghelikenis goods Ende nader ma-
nieren ende maten sijnre verlichtinghe
ende ouermits sijnre oerden vordert hy
ende recht onderscheydende ende wel
doende climt hi op alsoe verre alst mo-
ghelic is totter nae volghinghe goods
Ende alsulcke is die disposici tuschen dē
enghelen yerarchien ordinis dat die en
ghelen der ouerster ordinen ouerloep-
liker putten dat godlike licht Ende nae
ouer ghieten totten ghenen die nedere
sijn inder oerden Want dese witte is ver
waert inder enghelike oerdenen als in
der mededeylinge der gracien ende der
blijscap. Ander sijn die eerste / ander sijn
die anderde / ander sijn die leste Als dye
ghene die ouermits ordine ende gheli-
kenis der natuerliker dinghen ongelijc
sijn \ die sullen sijn indē mededeylen der
glorien onghelijc Waer of dat dyonisꝰ
seyt Het behoert dat die ouerste enghe-
len altoes leyders sijn vanden anderen
ondersten | op dat sise leyden mogen tot
ter godliker verlichtinge Want als gre
gorius seyt in mor. Sommighe staē go
de bi ouermits dienst ende werckinghe
Die bouenganc d̄ oerdenen wort bewijst
bij voerdeel der ghauen. Want nae dye
schelende simpelheit des wesens ende
na der doerschijnlicheit der natuerliker
consten Ende nae die schelende vrijch-
eit des willen ontfanghen si die otkee-
ringhe der oerden want die inder natu-
ren meest subtijl sijn ende inder wijsheyt
meer doersiēde die sijn waerder dan die
ander inder gauen der breeder gracien.
waer bi alle die yeratchien ordines heb
ben proper gauen nae dien dat sise werc
ken ende hebben hoer eyghen gradē na
die welcke si hoer werckinghe ghema-
tich hebben Ende en is niet gheoerloft
dat yemant denct te wercken dat tot si-
nen oerden ende tot sinē offici niet en be
hoert wāt in diē steect alle die volmaect
heit der yerarchici ordinis op dz die ver
licht worden verlichten moghen eñ die
ghepuert worden moghen suueren En
de die volmaect worden volmaken mo-
ghen Waer of alsulck is die oerde als

die gheen die eerst gesuuert worden na
verlicht mogen worden ende volmaect
want die verlichtinghe volcht die suue
ringhe ende die voldoeninge volcht die
verlichtinge der volmaectheit want die
overste oerdē nemen sonder middel dye
suueringhe op dat si suuer sullen sijn en
de si nemen verlichtenis op dat si claer
sullen wesen Eñ si ontfanghē volmaect
heit op dat si volcomen sullen sijn Ende
de weder van dien so worden die neder
ste ghepurgiert nader oerden der dispo
sicien ende si worden verlicht ende vol-
maect Ende dese purgacien en wort nz
verstaen vander corrupcien der sonden
mer billiker vanđ onuolcomenheyt des
goeden /want nae dyonisium soe ist den
enghelikē gheesten noot reyn te wesē
totter ghelikenis des gheens die alle
smette ende gheueynstheit deruet ende
die gheen onreynicheit en heeft ende si
moeten wesen lichtende inder waerheit
ende volmaect inder goetheit Item on
der dese heylighe oerden sijn sulck /dye
eerste sulc / die middelste sulck die laech
ste waer of die eerste verlichten die lestē
worden verlicht Ende die middelste v-
lichten die leste ende wordē verlicht vā
den eersten

Dat achte capitel vande oerde der sera
phin

Vander eerster oerden als vander
waerdster is te beghinnen als vā
seraphin van welcken ysidorus seyt .se-
raphin is menicheit of veelheit der en-
ghelen die bernende of ontfenghende
hieten daer om dat tuschen hem eñ go-
de gheen ander enghelen en sijn eñ dair
om dat si gode alre naest gheset worden
ende alsoe veel worden si meer ontstekē
mitter claerheit des godliken lichts en
de daer om seytmen dz si gods aensicht
bedecken want die ander enghelen en
moghen nerghent bij die godlike mo-
ghentheit volcomeliker aensien dan de
se Ende daer om also veel meer worden
si mitten meerre claerheit verlicht als si
meer mit bernender beroeringhe ī bin-
nenster minnen ontsteken worden want
het is deser enghelen hoer proper offi-
cien te bernen in hem Ende die ander te
vorderen ter ontstekinghe der godliker
minnen /want wi mogen die proprietey
ten deser oerden kiesen die principael en
de gheestelic sijn wt dyonisius woerden
die aldus seyt scoenlic sprekēde Die eer
ste yerarchie der hemelscher yerarchien
wort gheheylicht mitten alren hoechstē
wesenen hebbende dye hoechste oerde
alle den anderen ende sonder middel bi
gode gheset Ende daer omme worden
int eerste die godlike wercken in hē ghe
uoert als die naeste gode sijn ende daer
volghet nae seraphin is beroerende al-
toes bijder godlicheit eñ onrustelic heet
ende scarp ende altoes recht seer heet
ende onbuychsomlic ende is weder brē-
ghelic der werckender beroeringhe en-
de exempel makende den ondersten die
onder hem sijn ende die weder verwer-
mende ende verweckense in ghelijcter
warmten Ende vierich van bouen ende
suueringhe der offerhādē hebbende eē
lichtende form ende verclarende propri
eteyt alre donckere duysterheit die claer
ende lichtende te maken et cetera Dese
alre godlicste woerde sijn dē sin alre sterk
liker dinghen bouen gaende als totten
dienst der beteykenis nochtans als ick
mach sal ic sommighe dinghen al stame

rende explaneren of segghē Dyonisius wort gesien te seggen dat die toe namin ghe der proprieteyten van seraphin o- penbaren die onderscheydinge des am bochts ende menigherhande mededey linghe der gracien inden engelen dye se raphin ghenoemt sijn want apollo leert seraphin beroerlic dat seyt hi bi auentu- ren om die natuer der vuerigher minnē mitter welker die engheliker begheerte wort ghegrepen ende beroert in god de se beroeringhe is een sake der rusten en de is meerende ende bescouwende ende leert oec sonder of latinghe want alsul- ke minne en valt nymmermeer wt ende nymmermeer en rustet vanden lust dat- ter ghemint is eñ het leert oec dz warm want ter manieren der wermten soe ver wect die crachte der minnen totten sinne der soeticheit Ende dair om noemde hi voer scarp wāt die cracht d̄ minnen doer schiet tottē binnenstē des makers waer of scarp beteykent een eenrehande ghe welt des gheens die minnende is \ welc gewelt ingaet ende doer gaet tottē din- ghen datter ghemint is Hi septer oec bo uen heet | want al ist sake dat dye minne hoer strect tottē binnensten der godlich eit . nochtans en laet si niet of om te gaē mitter begheerten op dat si die dinghen die welke si nz en grijpt nochtans dat si se een luttel begrijpen mach mitten sma ke der bescouwinghe als dat twelck op siedt mit ghewelt der hetten ouer al be- scerm si hoer ald? Die engelike begeert en latet niet after onghemerct mer ym- mer. hoe si meer bekent hoe dat si meer begheert te weten ende oec doet hi dair toe dat si is onbuychsomlic vā beroerin- ghe want al is dat sake dat die engheli-

ke min in god beroert wort nochtans is si onbuychsom op datter ghemint is en weynich niet ghelaten en werde want si te gader beroerlic ende ōaflatelic sijn en de dat seer minnentlic eñ aernstelic . wāt het meynt ende denct totten binnensten gods ende is altoes beroerlic eñ en laet nymmermeer in hem af ende altoes an denckende in god Mer binnētlike op dz si wt vloeyen mach totten ytersten ende daer om is si onbuychsomlic op dz si an ders tot ghenen dingen en keere dā tot hem ende buten hem is si oeck een wed̄ brengher der ouerster \ want die enghe like min sterct hoer altoes totten ouer- sten ende nochtans en schept si niet van der min der nederster dinghen\ mer ym mer weder roept si ende brengtse weder totten mededeelighe der godliker ver- lichtinghe die nederste oerden Hi leert oec daden ende exempelen want alleen en meynt si die nederste niet te minnen | mer oeck form ende exempel te gheuen den ond̄sten oerden hoe dz ouerste goet bouen alle dinghen te minnen sel sijn en de hoe dat ouermits die min weder ke- ren sal in god ende hoe datmen in tredē sal nae sinen behaghen eñ daer om seyt mē oec dat hoer min is verwermēde en de wed̄licht makende in gheliker warm ten want si arbeyden op dat die nederste barnen moghen ende heet worden en- de al en ist niet effen ghelijck nochtans salt wesen onderscheydelic Noch dz en seyt hi niet of die onderste engelē coudt of doot waren mer men seghet daer om dat die oerden die daer onder sijn stede- liken verwect mogen worden ouermits hem tot breder begheerten der minnen waer om dat volcht een vuerighe su-

neringhe vander bouen want dat god-
like vuer ontfenct die eerste engelen op
dat si voert die ander ontfuncken sullen
ende verlichtense op dat si verlichtē sul
len ende suuert op dat si suueren sullen.
wāt dz godlike vuer bernt suetelic noch
ten verbarnt noch ten verteert dattz quet
sen mach / mer het barnt meer ter suue-
ringhe ende dair om hietet offerhande
lic suuerende want gheliker wijs dattet
alte mael verlicht alsoe suuert alte mael
noch van enigher smettinghe der son-
den mer van onvolcomenheit des gue-
den want die purgaci is volmaect daer
gheen corrupcie in en is Ende alle vol-
comenheit is daer bi / men hietse oec se-
raphin een doecht die onlastelic eñ vol-
trouwelic is ende oec waer / alsoe verre
als die ōmoghelicheit waer ghemaect
wort onlastelic alsoe verre als si reyst on
dersoekende vol trouwelic indien dz hi
vint / onlastelic in dien dz die menichuou
delic beroert wort begherende eñ werc-
kende veeltrouwelic in dien dat die on-
moghelicheit waer ghemaect wort / on-
lastelic in dien dat si reyset ondersoeken
de want si reyst bij veel weghen eñ me-
nigherhande begheerten ende is ghe-
comen tot enen goeden eynde een leuen
omvangt te gader alle dingen die merc
kinghe leert oec dat ghedecte of omge-
hanghen seraphin want sonder alle be-
dectheit daer tuschen ghesét van figurē
of creaturen soe mint si god te sien ende
wort verlicht vander vollicheyt der fon
teynen des ewigen lichts sonder enich
middel op dat si verlichten mach ende
wort ontfenct op dat si ontfengen mach
want in dien sijn die enghelen van dier
oerden waerdigher dan die ander want
si ontfanghen van gode die inloeyinge
der volmaectheit rechteuoert sonder e-
nighe tuschen settinghe sonder vermin
deringhe ende ghenesen den anderen
die selue mede te deylen ende besittē die
sonder verlies ende verwarense eñ nym
mermeer en bestaen si te laeuwen vāder
minnen noch en worden niet gebuycht
vander onuerkeerliker ghedachten tot
gode noch si en laten niet of vander be-
quaemliker wederbrenghinghe der ne
dersten oerden tot gode Dese gheseyde
dinghen sijn ghenoech vanden proprie
teyten van seraphin

Dat neghende capi-
tel vande oerde v̄ che
rubinnen

Die ander oerde is cherubin twelc
men noemt volheit v̄ consten wāt
als ysidorus seyt li. vij. Hoe sijn cheru-
bin die ouerste scharen der enghelen sō
der seraphin wāt si sijn der godliker wijs
heit naest onder ghesét ende si sijn v̄ bre
der ghauen der godliker consten ver-
volt / ende daer om wort die oerde che-
rubī billiker na seraphin gheordineert -
wāt nae der ghauē der caritatē van wel
ker gauen seraphin gedomineert wort
die alre ouerste ghaue is die ghaue der
wijsheyt ende der bekenninghe v̄ waer-
heyt want inden enghelen deser oerden
licht principaliken die radie des godli-
ken lichts als totter bouen gaender ge
likenis der godliker kenninge Waer of
dyonisius set die proprieteyten eñ oeck
wercken der enghelen vā deser oerden

int seuende capitel daer hi sept . dat dye
toenaminge van cherubin leert hoer cõ
nominabile ende deplẽse et cetera. ende
is die sin vanden woerden dat die enge-
len van dier oerden worden ghehieten
bekennende want si ghaen den anderen
bouen inder gauen der wijsheit . Si wer
den oec deiuidi van hem ghehieten in-
den welcken tghesicht gods dat in dien
vloeyt verstaen wort want si die mogẽt-
heit gods claerste bescouwẽ voer die an
der Si worden oec ghehieten dz si meer
gapende sijn die hoechste reden ō lich-
ten in welken wort ghemeent dz die oer
de cherubin ouerganck des godliken ō
lichtenis voer dye ander oerde veruult
wordt | ende oec sijn die engelen bescou-
wende in hoer eerste werckinghe ouer-
mits die doecht der godliker schoẽheyt
want si beschouwen die godlike schoen
heit ouermits den licht ō godliker wijs-
heit bij dien wort oec ghemient dz in hẽ
ende bi hem die doecht als god die eer-
ste wercken des exempels claerliken an
sagben \ men hietse oeck veruolt mitter
wijseliker gheuinghe want ouermits ō
wijsheit des sceppers soe sijn die godli-
ke wijsheden den enen min ende den an
deren meer ghedeylt tot eenre ghauen
Men seyt dat si mede delende sijn want
dat licht der wijsheit dz in hẽ oueruloey
elic gestort wort dat wort ouermits dien
ende den anderen oerden die te verlich-
ten sijn ghestoert want die volicheit des
lichtes dat si ontfanghen deylen si den
anderen mede ende stortent ouer . Men
seyt dat si ontfangachtich sijn der puer-
re simpelre bescouwinge ende des scijn
sel dat sonder middel is. Si hiet dz scijn

sel verlichtinghe ouermits den welckẽ
men coemt totten verdient ende puere
bescouwinghe daer die godlike doecht
niet in beelden of in figueren of ouer-
mits enighen creatuer bescouwet maer
bi haer seluen ende in haer seluen Men
seyt oec dat si veruolt sijn mitten godli-
ken ende huysliken voetsel ende mitter
leuendigher enicheit der refectien dz is
des vuetsels want in dien dat si veruolt
worden mitten lichte der bekenninghe
soe worden si weder gemaect mitter soe
ticheit der minnen \ want het en soude nz
veel baten waer datter mede volghede
tvoetsel des gheests als der wederma-
kinghe ouermits der minnen dese refec
cie dat is wedermakinghe wort domes-
tica ghehieten dat is huyselic of tam | le
uendich ende een. ende si wort daer om
domestica ghehieten want si alleen den
vrienden ende den huysghesin bereydz
wort Ende si wort daer om leuẽdich ge
hieten want si maect elcken leuende dye
wt sulker spijsen ghesadet wort . si hiet e
nich ende sonderlinge want mit wtwen
digher ghenoechten als mit vleyscheli
ker genoechten ende soeticheit en wort
si nz gesmaect al ist dattz een enich voet
sel is \ nochtant worter menichfoudich-
eit salicheit gheuonden in desen enighẽ
voetsel waer of wanneer men dat alleen
verneemt soe worter gheuonden eẽ vol
le sadinghe

Dat tiende capitel is vãde oerde ō thro
nen

Die derde oerde is vanden thronẽ
ende is dese oerden vanden thro
nen gheseit vanden gauen des oerdels
daer om dat god daer in sit ende onder-

schepe syn oerdelen ende disponeert o-
uermits dien engelen alle dinghen dye
daer onder syn Als ysidorus seyt Waer
of dat die doecht der godliker gherech
ticheit wort gelijct den vierigen throen
in danieli | als om der doerschinichept ō
bekenninghe want hi alle dinghen wÿ-
seliken om hoerre naersticheit den welc
ken niet weder en staet Daer om die en-
ghelen inden welcken sonderlinge rech
tichept schÿnt ende lucht des godliken
oerdels worden throni gehieten vā ysi-
dorus Ende daer om van sinte dyonÿs
werden si die ouerste stoelen ghehieten
want si hoge om der godliker autoritey
ten als te oerdelen worden si gheordi-
neert noch hogher want si volghen dye
reghel der godliker gherechtichept in-
den oerdel mer alre hoechste wāt si wor
den aldernaest den ouersten gode ghe-
set inder disposicien ō yererchien het syn
bedronghen stoelen want si ghenoech-
lic ende bequamelic ōsaemt syn als tot-
ter juncturē ende bequamelicheit ō god
liker oerdelen Het is bequaem ende be
tamelic dat vander misdaet pÿn eñ van
der rechtuaerdicheit blÿscap ende van-
der ghedanicheit des wercs gedanicht
des loens een ygehelick deyle \ want het
becoemt ende het hoerter toe pÿn ō mis
daet ende blÿscap der rechtuaerdichept
want waert alsoe dz misdaet eñ blÿscap
pÿn ende gherechticheit ouer een droe-
ghen soe en souden si te gader niet heb-
ben enen degheliken stoel te samen ge-
uoecht want die conpacti der stoelen dz
is als die stoelen vast die eē in die ander
ghepact is | die conpactie is gerechtich
ept der oerdelē | die stoelen sullē vry we

sen van allen onwaerdighen onderwer
pinghe | want hoe si meer inder voersit-
tinghe onderdaen syn hoe si meer ouer-
mits hem ende in hem verdienen verhe
uen te wordē \ si syn gods stoel dragers
want si god die hem voersittet draghen
ende bewisen ende thonen dye godlike
machte ouermits diuaerschen oerdelen
inden ondergheworpen creaturen ende
si syn onmaterialiken ende ouermaerli-
ke ontfanckelike stoelen der godliker -
ouertoecoemste . wāt si vernemen die kē
nisse der godheit sonder studieren ende
moeyenisse Ende si stortent ouer sonder
pÿn ēde sonder vermiringhe totten neō
sten dinghen inden welcken si ons son-
derlighe leeren op dat wi ons ydelende
sullen wesen vanden materialiken ende
waerliken dinghen ende ons te bereyd-
den totter ontfanghenis der ewigher.
die stoelen syn oec verre van allen eyndē
want si syn hem toeheuoeghet die son-
der vterste syn dats eynden als indē be-
ghin ende int eynde \ want si syn gode sō
der middel bÿ want in god den welcken
si aen hangen en is niet te vindē beghin
of eynde want die throni an nemen dye
godlike doecht ende werpense onder
noch wt enigher noetscap | mer mit pue
re vryheit in allen dinghen diemen doē
sel werpen si hem seluē in onderdanich
ept

Dat elfte ca-
pitel. vande
oerde ō mid-
delder yerar
chie

DJe middelste yerarchie houdt iij.
oerden Als principatus potes-

tat⁊ ende dominaciones Dese yerarchie hiet van sinte dyonisio ephiphania als dye godlike verlichtinghe deelachtich sijns edelēde ouermits der soenliker reuerencien die daer tuschen is leerende die ghewoente heren te wesen eñ dwinghende dat contrari Die eerste wort geseyt om dye principaetscap die voerden anderen besitten thuys der reuerencien sittende nae diuaersen graden der prelaetscap bi welken die eer is et cetera Romanos xiij. Die ghewoente der heerlicheit behoert totten dominaciones die den ondersaten leren domineren nȝ nae der ghenoechliker of lusteliker begheerten om voer te wesen ende bouen. mer nae den wille goods want god wille dȝ die mensche voir | dȝ is dienēde sijn den menschen op dat si vorderen mogen nȝ dat si houaerdie bedriuen sullen mer dat sise inden gheloue ende inden zeden leren sullen niet dat si vander heerlicheyt der vryheit ontwennen sullen Mer dye dwanck des potestaten hoert totter potestaetscap die welke van ons machtelic dwinghen die duuelen dat si ons also veel niet deren en moghen als si begheren ende alsulck wort gheset die disposicie der middelster yerarchien Al ist sake dattet schijnt dat si anders geordineert wort nae ysidorus ende gregorius Mer daer of en hoert desen wercsken niet toe et cetera

Dat twalefte capitel vande oerde der dominaciē of heerscappien

Die vierde oerde si dominacien na ysidorus die voergaen of voir sijn den potestatē ende den virtuten die welke daer om den anderen scharen der enghelen voir sijn of bouen gaen soe hietmense dominaciones Dat officie vā desen oerden is nae dien dat gregori⁹ daer of seyt Du leerre inden gheestelikē strijde hoe dattet behoert den mēschen der prelaetscap offici te oefenen Si raden in den prelaten hoe dat si sonder tiranscap ende sonder verdruckinghe der onderlaten hem hebben inden regiment De dienste deser enghelen is nae dyonisium geroert te worden in god af ghedaen dye knechtelike wese ende hem te dienē sonder oflaten ende sonder ombughinghe totten tijtliken ghemake si formierē mit slechten ghebieden ouermits sonderlinghe bouē ganck die onsienlike boetscappinghen inden ondersittenden oerden. Dese enghelen sijn vryp van allen v̄druckē dat si vrylic moghen opghegheuen worden totten ouersten Ende nyemant en worden si onder gheworpen binnen den ouersten | want alsoe sijn si onder gode dat si ghenen nedersten onder gheworpen en wordē ouermits een gemeē bouenganck worden si opgheheuen bouen alle onderworpinghe also nochtan dat si ouermits ghenen ghewelde of tyranscap totter verdruckinghe der nederster ghenеycht worden Waer af dyonisius seyt | dȝ nader onghelijckicheit der tiranscap oefenense die heerlicheit hebben si boesheit inder machten dat versta ick aldus Nae dien dat wij oefenen die heerlicheit nader ongelijckicheit der tiranscap daer nae hebben si wreetheyt in horen moghentheit ende mit wreetheyden hebben si vrylicheit ende die macht

wort gheoefent in goedertierenheyt en de in dominacien | die vryheit en wordt niet opghenomen byden nedersten ende bi deser vryheit en wort nochtans ha re macht in gheenre wijs ominret ymmer syn si hem gelikende gode ende alsoe verre alst moghelick is Soe volghen si die regulen ende die wette syns by wesens of voirsittinge ende nymmermeer en keren si hem tot eniger ydelheit mer stadeliken totten overstten gode Dat dyonisius ende dat is ghemeenheit keren si die oghen toe Ende van dien die alle dinge domineren en afkeren si dat scarp des ghedachts niet | want die godlike ghevormtheit ende dye godlike ghelikenis syn ghelijckende als dyonisius sept Voert meer soe syn die eerste dominacien inder ander yerarchien

Dat dertiende capitel vande oerde der principaten.

Die vijfte oerde wort ghehieten principatus Dese oerde als die heylighen seggen leren die mensche die nederste graden te bewijsen die meeste syn inder staet der hoechster digniteyten reverencie ende eer als den coningen princen ende prelaten vanden enghelen deser oerden sept dyonisius totten principaetscap behoert ghemeen ledinghe en de een ghelepdende regiment totter gelikenissen gods Want dese engelen hebbent voer een ambocht dat si die ander nederste enghelen ordineerlic weder leyden sullen tot gode ende leren gode eren in hem seluen ende inden naesten specialiken inden prelaet die nae gode nz principatus ghehieten en worden | want si hebben andere enghelen weder om te leyden tot hem ende totten principalen beghin of tot gode den welken si na dien dat moghelic is volghen Ende alsoe verre alst gheoerloft is soe worden si den prince ghelikent inden officii vanden overstten Want ysidorus sept libro septimo Die syn principaten die den scaren der engelen voer syn die welke daer om dat si die ghedwonghen enghelen ordineren en de disponeren te vervollen den godliken dienste soe hebben si dit vocabel principatus genomen Want sulke syn die dienen ende toe rechten sulke die by staen Want duysent duysent dienden daer en de tweewarf duysent stonden daer bi Danielis .vij.

Dat viertiende capitel vande oerde der potestaten

Die seste oerde is der potestaten ende si hieten oec potestaten als ysidorus sept Want die contrari doechden syn hem onderdaen ende daer om hieten si mitten naem der potestaten want die quade gheesten worden bedwonghen mit hoerre machte op dat si der werelt alsoveel niet en misdoen en souden als si begeren Deser engelen officie is Als gregorius sept. Dat si begheren te stercken die inden gheesteliken strijde syn ende dye te beschutten op dat si ghewelde lic niet verwonnen en worden van horen tegensaken Ende manlike te helpen op dat si victorie houden moghen Mit desen concordeert dyonisius segghende | der potestaten dienste is huden op dat den gueden geen contrarie deren en mach Gregorius sept oeck Die potestaten hebben machteliker in hoerre oerden vernomen op dat die contrarie machten hoerre disposicien onder ghesworpen mochten worden die welcke werden oec ghebreydelt

mitten dienst der potestaten op dat si dē mensche alsoe veel niet hinderen en mo ghen als si begheeren Van desen potes taten sept die leerre ysidorus. Die potes taten substancien hebben ghelikē mach te mitten dominacien welcke die selue godlike ghiften in hore oerden ende graden oetmoedelic ontfaen eñ bewaren sonder scande wāt si en ghebiedē nz tye ranlic teghen die nederste / si en proeuē niets niets mit gewelt of starcheit / mer billic roepē sise weder ordineerlic die ne derste engelen ende tot gode die alle din ghen mach en is sake alre dingen en la ten si nz of verstandelic die weder te brē ghen op dat bi desen godliken proprie tepten die middel disposicien der hemel scher moeden verlicht moghen worden ghesuuert ende purgeert ende oec vol brocht moghen worden / want ghelike wijs die potestaten ouermits den ouer sten totten ghelikenissen gods wordē o keert Also ouermits den potestaten die onderste sijn worden wed ghebracht ter formen gods op dat alsoe alle die ouer ste middelste ende nederste oerden der o holenre purgacien verlichtinghe ende der volcomenheit ghelijck deelachtich moghen worden

Dat xv. capitel vande derde yerarchie

Die derde yerarchie dienmen ypo phania hiet Houdt die drie onder ste oerden als virtutes angelos ende ar changelos / ende daer nae so wordz die nederste yerarchie aldus bescreuen Die onderste yerarchie is een godlike gheli ke teghenlopende den ewen der naturē. Om dye beschepden begrijpinghe dat hoert den virtuten toe die macht hebbē wonderlike dinghen te doen. Ende siec te ende quellinghe te ghenesen ende o tellende die hepmelichedē dat hoert tot ten archangelen ende totten enghelen voer die beschepden begrijpinghe dz be hoert totten onderschepden der archan gelen ende der enghelen Want die mee ste als archangeli die vertellen of boet scappen die meeste sakē want ouermits den archangelen soe worden die meeste hepmelicheden den propheten ghesept als is Ecce virgo concipiet et pariet fili um etcetera Sich die maecht sal ontfan ghen ende voertbrengen een soen et ce tera / mer bijdē enghelen wordē die min sten gheboetscapt Als is dat dauid sept Et episcopatum eius accipiet alter et ce tera Dat is een ander sal sijn bisdom ont faen of nemen Ende men sept ypopha nia ab ypos qđ est sub et phanos appa ricio. want die ghelikenis gods verrijst leger inden oerden deser yerarchien dā inden anderen

Dat sestiende capitel vande oerde der crachten

Die seuende oerde is virtutū want virtutes sijn scharen vanden enge len die wonderlike dinghen doen totten menscheliken diensten ende totten vir tuten inden welcken machtelic verlicht die godlike doecht daer om noemtmen se virtutes Als ysidorus sept Die enge len deser oerden nemen hoer verlichtin ghe suueringhe ende volmaectheit van den oerden der middelster yerarchien Want dyonisius sept dz die virtutes heb ben starcke manlichept ende werckinge ende onuerwandelic nader gods formē die hē wisende is in dien sijn si gode ghe lijc ende mit hem gheformt dat si tot al len dinghen diemen doen sal gheno

men hebbē onuerwandedelike starcheit der doechden. Ende daer om bedwinct hi die werckende doecht deser gheesten Dyonisius sept aldus Die conuocacie v̄ hepligher doechden leert eenre hande starcke eñ onwādelbaer macht\ of hi seg ghen woude In dien dz dese engelē vir tutes ghehieten sijn gods formen ende onderkent worden gode ghelijck te sijn want die godlike doecht is starc te werc ken op dat si niet ghebroken en wort o- uermits swaricheit enichs wercs Eñ is onwandelbaer te bliuen dz si nz en quel- le eñ sieck en werde ouermits lanchept des tijts also dese engelen dese sijn ghe lijck want tot allē datmen doen sel sijn si starcke eñ wordē onwandelbaer geuon den | waer bi si sijn vol doechdē nz alleē int werckē mer oec in te ontfangē in ver lichtingē. wāt die doecht deser engelen ist dz si siecke gesien wort eñ ghelijc der godliker doecht nochtās en is si nz siec ke totter seluer als si gestarct is bijd̄ gra cien. si is siecke ouermits die condicie v̄ naturen mer si en wert nz siec mit enigē corrupcien si en v̄neemt watmē v̄ naturē sculdich is Als genoech wesende inder starcten eñ bequaem v̄ naturē Eñ daer ō sept dyonisiꝰ. Dat si een beroerē hebben na gods forme vastelic hem draghende voert meer weselike eñ bisscoplike doe- ghet gods want ouermits hoer proper doecht wordē si in god beroert | waer of hair doechdelicheit wort voert meer op geboert in die weselike doecht des scep pers daer nae wort in hē gheuondē die gelikenis v̄ godliker ymaginacie die for milicheit gods die si ōtfaē stortē si voert ouer tottē neösten engelen. si nement bi der gauē mer den anderē ghuēē si ouer mits exempelen Die officie v̄ enghelen als dyonisiꝰ sept. is die p̄laten te lerē te v̄uolgen dat officie v̄ prelaetscap lichte lic eñ stantaftelic op datmē sinē last v̄dul delicken lidē mach Als gregoriꝰ sept in li. iiij. moraliū Deser offici in dien die de v̄tutes hebbē is dat si lerē hoe si de beel den gods in hem wed̄ bereyden sullē eñ reformeren Ende die daer weder refor meert sijn dz si die bewaren ende behou den sullen Waer af dat ouermits dienst deser engelen Virtꝰ wort den volmaec- ten geleent om miraculen te doen op dz als si weder gebracht sijn totten eersten staet inden welcken god den mensche maecte na sinen beelde worden getoent ouermits aldus sulke miraculen dye- engelen deser oerden sien stadelike aen die godlike doecht ende in dier doecht ouermits der bescouwinghe sijns so be ghinnen si te samen te beuen Mer desen anxte en is niet pijnlic mer hi is meer v̄ veruaernisse Als gregorius sept in mo- ralibus libro iiij.

Dat xviij. capitel vande oerden v̄ archā gelen

Die achtende oerde is der archan gelen Die welke als ysidorus seit werden ghehieten die ouerste boden of die princen der boden want si houdē die primaetscap onder die enghelen. Want si sijn leyders ende princē onder die wel ker oerden die officien der enghelē sijn enen ygheliken bewijst want die archā- gelen sijn voerden enghelen alst open- baert in zacharia daer die meerre enge- len seyden den minren ganck ende leer desen kinde et cetera. Want waert sake dat inden officien v̄ engelen die ouerste die nederste nz en disponeerdē nymmer

meer in geenre manierē dat dinc dat die
mēsche seyde soude die engel vādē en
ghel bekent hebben Dese archangelen
worden dicwijle mit horē properen na-
men genoemt op dat bi dien vocabulen
hoer condicien eñ wercken getoent wor
den Wāt gabriel wort totter maecht ge
seynt om dat hi boetscappen soude dien
toecomende te wesen die victorie eñ se-
ge behouden soude tegen die luchtighe
mogentheden / men noemt gabriel dye
starcheyt gods / alsoe hietmen raphael
die medecijn gods Eñ was tot thobias
gesent die hi sinen ogen gesontheyt gaf
eñ haelde af die blintheit eñ wischedese
eñ also vandē anderen . Hier toe ysidorꝰ
li. vij. ca. v. Die offici deser enghelē is
als Gregoriꝰ seyt vā desen Die de trou-
we vorderen totter vorderscap der ghe
louen als vanđ toecoemst des gods soē
in sinē ghiesten eñ seggen of dicten / der
archangelen is oeck Als dyonisius seyt
die prophecien te ōtellen eñ die duuelē
die onđ de menschen dominerē te dwin
gen dz si se voermeer nz quetsē en moch
ten als der potestaten eñ die selue duue
len te dwingen dat si heerlicheit crijghē
mochten of nemē eñ die archangelē die
onder dē engelen geset sijn die sijn waer
diger dan die engelen Eñ inđ boetscap-
pen sijn si die eerste eñ sijn volmaecter dā
die ander Want als dyonisius seyt Dye
nederste werden ōkeert tot horē princi-
palen begin eñ also veel alst hē mogelic
is so werden si onderste enghelen ouer
mits den archangelen gheinformeert.
Voertmeer doen si leuē dat is dat si dye
engelen ōenigen totter enicheit dies be
ghins lerende die engelen hē onderda-
nich te wesen nae horen sinliker leydin-
ge eñ ō geordineerder mitten welckē hi
heeft te leyden eñ te leren die de ander
nae volgen eñ die daer subiect sijn eñ de
se engelen sijn oec tuschen den ordinē ō
nederster yerarchien eñ den middel / eñ
daer om deylen si die ōlichtinge vander
oversten ende die selue die daer gedeylt
sijn deylē si die nederste engelē mede / in
welcken engelen ouermits die disposici
e der yerarchien alre enghelen eñ ouer-
mits ō drievoudigher trinari dat is den
getale van neghenen ō hemelscher oer
den is volcomelic geset eñ geeyndt

Dat xviij. ca. van de oerde ō engelen

Die negende oerde eñ die leste is ō
engelen Angelus in griecx is ma
lach / in latijn nunciꝰ dat is bode daer ō
dz si den wil des herē den prophetē pla
ghen te boetscappen / dat vocabel ange
lus is een naem des ambochts eñ nz ō
naturen Want die engel is altoes geest
mer als hi geseynt wort soe hiet hi eerst
engel Die linie der maelres visiert dē en
gelen pennen ō dat si horē loep eñ weđ-
loep snel beteykenē sullē eñ gelikerwijs
alsmē seyt nadē fabulen ō poeten dz die
windē pennē hebbē alsmen seyt Die wā
dert op die pennen ō windē / hier toe ysi
dorus li. vij. ca. v. eñ als dyonisius seyt
Die engelen vanđ onđsten oversten ver-
lichtinge want si en gelijckē nz mit hem
mer wt hem Want die overste engelen
in die eerste stede ontfanghē si die godli
ke ōlichtinge eñ die voeren si nae ter kē
nisse der ander die welcke men hiet dye
eerste bodē eñ die ander die afterste en-
de die leste Als die selue dyonisius seyt
so leyden die engelē die mēschen totter
godlike bekenninghe eñ heffense op dz
si gerechtelic leuē sullē leren eñ informe

ren \ waer af al ist sake dattet engelē sijn
ende en hebbense geen anđ legher enge
len onder hem den welcken si bouen sijn
si hebbē nochtans onder hem oerdē der
menschen dien si bouen sijn die si ordine
ren eñ disponeren si werden wtghestekē
opwaert bijder minne gods \ si werdē in
hem seluen gheformeert bij sijnre hoe-
den \ onder hē gaen si voert bi hore seker
heit vander welker dienst si geordineert
werden \ dat werc deser enghelen is me
nichfoudich want die engel onser hoe-
dinghe die ons sonderlinge toe gepunt
is prekelt ons eñ verwect ons tottē goe
den | op dat wi in sonden nz slapen en sul
len . Actuū. xij. Item hi wedmaect ons
dat wi niet onder en bliuē noch en wijkē
onder den last des landscaps iij. ꝝ. xix.
Item hi dwinct die duuelen dat wi niet
ghequetst en moghen werden van hem
tho. viij. Item hi leert ons inden twiue
lenden dinghen dat wi versekert mogē
werden | dañ. ix ende x. Item hi leyt ōs
op dat wi inden weghe nz dwalē en sul-
len | thobie vi. ende exo. xxxij. Item hij
staet ons bi wāneer wi in droefheden ge
set sijn om te troesten | luce xxij. eñ gene
si xv. daermen seyt vanden enghel dye
daer troestende was doe agar screyede
Itē als wij sondighen so lijdē si mit ons
op dat wij niet wanhopen en sullen ṗsa.
xxiiij. eñ iuđ. ij. Item si staen ons snelli
ken bi op dat wi niet vallen en sullē ṗsa.
xxiiij. Item si helpen ons teghen vian-
den op dat wij niet đwonnē en sullē wor
den geñ. xxxij. eñ ij. math. penuliimo
Item si genesen onse wonden op dat wi
nz steruen en sullen \ thobie xi. Itē si we
der roepen onse sonden totter memoriē
op dat wi ons scamen sullē | iosue iij. Itē

si bootscappen die wille gods op dz wij
aen hem ghelouē sullē ende lijden lu. ij.
Item si halen ons die becōmernissen af
op dat wi gode te bat dienen mogē exo.
xxiij. eñ hi sal voer di gaen et cetera Itē
si verwecken ons dicwijl eñ waernen ōs
op dat wi niet misdoen en sullen ṗsa. lx.
nae der pinen et cetera Item hi staet go
de altoes bi op dat hi bescouwen mach
lu. i. dañ. vij. tienweruen duysent eñ hō
dert duysēt stondē hē altoes bi ꝛc. Itē
al biddēde đdiende hi voir ons iob xxxiij
si fuerit et ce. Item si en wedtragen niet
vanden godliken loue ṗsa. vi. eñ apoca.
v. si en hadden geen rust et ce. Itē si be-
scouden god vā aensicht tot aensicht son
der decsel \ math. xviij. angeli eorū et ce
tera Itē si en wordē nz bezwaert mit eni
ghen last hoers lichaems in hoerre sub
stanci of doechden lu. vlti. die gheesten
en hebbē vleysch noch been et ce. Item
wesende bouē den tijt werct hi inder tijt
want dat enghelic verstant want het is
godsform als dyonisi⁹ seit hi is vluchs
bij staende eñ dair om sonder collaci des
eens totten anderen verstaet hi snellikē
eñ inđ doechdeliker snellicheit sijnre sub
stancie soe doet hi alle dinghen diemen
doen sal waer bi seytmen vanden engel
die vēden philosoeph đstandicheit heyt
dat hi gescepen is indē orisont des tijts
eñ inder ewicheit alst openbaert int der
de boeck de causis Item die goede en-
ghel of die smekende troest die mēsche
mit enen smekēde aensien die ouermits
haestelike tegēwoerdicheit des engels
veruaert sijn als ambrosi⁹ seyt lu. i. En
wil niet vresen zacharia mer die duuel đ
keert die welke ouermits sijn tegēwoer
dicheit maectse đuaert eñ slaetse te samē

mit breder borden als die selue sept Itē die enghel openbaert wāneer hi wil soe wort verbercht vāden menschelikē aen ghesichten als die selue daer sept Item hi neemt een lichaem aen nae sinen behaghen dat bequaem sijnre werckinghe is eñ als sijn offici gedaen is soe doet hi af dat selue aenghenomen lichaem \iud xiiij. hi veruoer et cetera Item als hi enich lichaem aen genomen heeft om enighe nootsake so en voirt hi dat lichaē niet noch en maket leuende \mer roeret slechs want onderwijlen wort hi gesien eten eñ drinckē als een mensch eñ nochtans en etet hi nz noch en drinct nz mer ouermits sijnre macht v̄derft hijt alst openbaert thobi. xij. daer die enghel sept Ic wert ghesien et ce. die ēghelen en et niet van eniger noot mer mit machtē alleen \want augus. sept ouer lu. vlti. Dat die radi twater v̄teert mit machten mer die aerde v̄slijndet van node waer bi het was een machtelike etinghe als totter kauwinghe eñ totter verteringhe v̄ spisen nz alleen nodelic als totten lichaem te maken alsoe dat dese lichte eñ slechte dicten vanden proprieteyten v̄ engelen totter nutscap der ionger sijn thans ghenoech ghesept

Dat xix. ca. vande quade engelē

Ghelikerwijs die goede engel den menschen ghegeuen wort tot een hulp eñ ter behoudinge | allso is die quade enghel enen ygheliken tot eenre oefeninghe eñ eenre proeuinge Eñ lucifer is een hoeft eñ een leydsman die welke als gregorius sept allso is genoemt dair om dat hi die claerste engel gescapen is waer af gregori? sept Die eerste enghel is hi daer om want hi mit allen preciosē steen versiert is want doe hi voir alle scaren der enghelen eerst was eñ inder gelikenisse van hem die claerste was maer doe hy hē verhief teghen sinen scepper eñ maker doe verloes hi tlicht ende die claerheit eñ creech billiken een lelike eñ een doncker form sijnre apostasien daer af sept damas. li. i. ca. xxiiij. vā desen en gh²eliken doechden die den anderē voir waren et ce. eñ den welken die verwaernisse der aerden van gode beuolen was hi en is niet quaet ghemaect inder naturen \mer hi is goet wesende \nergent in hem hebbende een toepat v̄ quaetheyt vanden ghenen die hē ghemaect heeft eñ en is oec niet draghende tlicht eñ die eer die hem de maker ghegeuen hadde ouermits vercorenheit sijns vrijes willes Eñ is ghewepndt daer om dat hi is nader naturen in dat dat hi is sonder natuer want hi woude gode rebel wesē eñ eerst is hi ghebrekende vandē goede eñ hi is gecomen int quade. eñ aldus is hi ghescepen een licht vanden scepper ende is ouermits sinen eygenen wille een duysternis ghemaect eñ mit hem is wt ghesepnt eñ veruolcht een hoep der enghelen sonder ghetal die onder hem geordineert waren Eñ al willens quaet gemaect sijn eñ neyghden vanden goedē totten quaden. Item men sept daer oec dat si geen macht en hebbē noch doecht teghen enighen ten waer dat hē gehenghet worde van gode ouermits dispensacien mer ouermits die godlike hengenisse so veruormen si hē mit andere figuren als si willen alle passien eñ pinen sijn wt hē ghedacht vā alre quaetheit eñ onreynicheit welke quaetheit si den menschen in seynden mogen ende radē mer

si en moghen geen ghewelt doen Item
dat den menschen een doot is dz is den
enghelen een val want na den val en is
hem geen penitenci alsoe ist den mēsche
nader doot en is hē gheen leuē\hier toe
damas. Item sept gregori⁹ hi bleef van
der gracië verwoest eñ ōsteent inō quaet
heit also dz hi mit genen goeden wil en
wil Eñ hi heeft enen vrÿen wil mer be-
druct eñ gheneÿcht totten quadē sonder
aflatinge .also dat hi altoes tguede scu
wet eñ vlÿet eñ en laet niet af dat quade
te kiesen eñ daer ō geuallet hem als hÿ
sept cassiodo. Hi begheerde te gripē die
godheit eñ verloes dÿe salicheit. Item
want hi ontamelic begeerde die hoech-
eit die hem onbequaem was daer ō viel
hi ouermits gherechter oerden tottē la
ghen als die ghene die hem niet recht-
uaerdelic en houdt indē ouerstē \ die sal
hem nv int laechste houden nader oer-
den der gherechticheit \ om welc dÿabo
lus dat is bouen neō vallende is vandē
heÿlighen also genoemt Met vele ande
re namen is hi genoemt mitten welckē
sÿn quaetheÿt coudt ghemaect wort bÿ
ghelikenis sÿnre namen eñ hi wort de-
mon gehieten Ymmer als plato sept in
thimea /thedemon dat is die quaetheit
weet of can hiet demō \daer om hiet hÿ
aldus om der doerschinicheit wil ō con-
sten die hi kan natuerliken Hi gropt in-
den sin der naturen ouermits experien-
ci des tÿts \ hi ghebruÿct den verstande
eñ der scriften | als sept beda eñ in dan.
ca. xviij. daer af sept ÿsido. li. vij. C. vl-
timo .De griecken hieten die demones
wÿs eñ wetende \wāt si voerweten vele
toecomende dinghen want si pleeghen
sommige antwoerde te gheuen eñ in hē
is meer bekenninghe der dingen dan in
den menschen eñ si sÿn een deel subtÿlre
van doendeliken sinnē eñ langer van le
uen bÿ gode Inden wesen of ouermits
engeliker reuelacië et cetera. Dese bloÿ
en of groÿen inder naturen der luchteli
ker lichamen / eñ voir horen ouerganck
so droegē si hemelsche lichamē mer doe
si geuallen waren doe sÿn si ōkeert in eē
luchtighe ghedaente eñ si sÿn onthengt
te houdē dese spacien der donckere luch
ten die hē een helle is totten oerdel toe
. Dit sÿn die enghelen die daer misdoen
ō wercker die dÿabolus prins af is Itē
hi hiet sathan dat is aduersarius dat is
contrari Want wter corrupcien ō quaet-
heit so is hi steeds gode teghen die bo-
uen al goet is \als iheronim⁹ sept si ghe
ren dat is meer ouermits eenre ondwer
pender coenheit te doen dan si moghen
Als glosa sept ÿsa. xvi. Meerre is hoer
condicheit et cetera Gelikerwÿs als die
selue seit Hi wil lieuer wesen dan niet te
wesen op dat hi teghen gode vechten
mach al ist dat hem sÿn hinder daer af
meerret Item hi hiet vehemoth iob xl.
Ecce vehemoth et ce. Vehemoth hiet
een osse of een diere\ als die os begeert
dat hoÿ te eten also soect hi dat suuer le-
uen der geesteliker mannen ōdelighen
wāt demō mint die vleÿschelike begeer
ten Item hi hiet leuiathan dat is eē toe
doeninghe Iob xl. Want als gregori-
us sept Hi doet quaet totten quaden. eñ
hi en laet niet af die pine te doen totter
pinen ghelikerwÿs dat sÿn misdaet en-
de ō sÿnre wasset also wast die pine Itez
hi hiet apollion in griex eñ in latÿn exter
minator dat is een eÿnder die een dinck
eÿndt in quaden apoca. xv. want si ver-

keren die goede dinghen die god inder
kercken of inō sielen plant ouermits der
quaetheit die hē daer toe prekelt soe be-
geert hi te ōderuen alsmen seyt indē sou
ter Die bere hetē veriaecht vandē bosch
et cete. Itē hi heet gemeenlic dyabolus
die in ebreeuschen hiet vā bouen vlopen
de want hi ōsmaede rustelick te staen in
die hoecheit des hemels eñ hi verdien-
de vā bouen te vallē ouermits dien last
sijnre houaerdien | in griex hiet hi crimi-
nator dat is sondiger daer om dat hi die
onnosel te val brenct eñ tot sondē alsmē
seyt apoca. xij. Die melder der broedē is
ghewortpen et ce. eñ sal dus seyt ysido-
rus ethi. libro viij. Item sonder dese na
men so wert sijn quaetheit menichfoude
lic ghenoemt want men hieten serpent
of drake om sijn venijnde scalcheit apo.
xij Hi hiet daer om een leeuwe om sijn o
pen ghewelt ꝑmo pe. vlti. als een brie
chende leeuwe | grondel om sijn verstee
de hardicheit. ysa. xxv. Een lelike slan-
ghe om dat hy scuult in deser donckere
luchten eñ daer om hiet hi abauꝰ dat is
ouer oudevader Die opini dat is wanin
ge van plato wort ghereciteert van ca-
thodemonibꝰ dat is vandē quadē duue
len ouer geñ. ad littram li. iij. et habetur
li. i. siue distinctione viij. C. i. Demones
hietmen luchtighe dieren want si gebru
ken der naturē der luchtigher lichaem
noch si en worden niet ontbonden ouer
mits den doot want in hem gaet een be
quaem element billiker te voeden dā te
doen of te wercken Item seyt augus. in
libro de ciuitate dei li. viij. Demones sijn
die quaetste dieren vā moede eñ inō ge-
dachten redelic inder tijt ewich dueren-
de inden lichaem lustich et ce. Dese na-
men ghelooue ic dat si bijder waninge ge
set sijn eñ also die meysters gheset heb-
ben van auus willende bewisen hoe dat
demon vā dier luchtiger stede alre ouer
ste als vanden vierigen hemel is wt ge-
stoten eñ in dese doncker stede ghestotē
om dat hi daer lidē sal eñ daer af neemt
hy een lichaem aen alst ghehengt wort
van gode op dattet leuen der menschen
bi sinen dienst gheoefent mach werden
Waer om dat ysa. Men seyt dat hi een
smit is blasende sijn coelen eñ formeren
de mede een vat in sijn wercke | want o-
uermits sijn oefeninghe dat leuē der v-
corenre die welcke vatē sijn der gracien
werden gheproeft ysa. li. v. Hi schiepe
nen smit et ce. Met dese eñ mit vele an-
dere namen wert demon ghenoemt In
den weicken sijn venijnde verwoethept
wert bewijst. Beda seyt inder glosen op
die stede i. pe. vlti. Hij gaet om soeken-
de wien hi verslindē mocht et ce. Die vi
ant gaet om besittende eñ verspiēde die
besloten mueren op dat hi totten cranc-
sten deel ō mueren al tottē binnenstē toe
comen mocht eñ offert den oghen onge
oerlofde formen op dꝫ hi die reynicheit
verderuen mocht mitten ghesicht eñ be
koert die oren ouermits sange op dat hi
morwen mach die kersten macht. hi be-
roert die tonghe mit sonden eñ mit las-
ter \ hi verwect den man totter wrake o-
uermits onrustē die moede is of hi seg-
gen woude | al waert dꝫ een man garen
rusten soude dien ongelijc gedaen waer
eñ hi garen mit rusten waer dien man en
laet hi niet mit gemake hi en moet wra-
ke doen ende hi geloeft waerlike eeren
ende die ghene die hi heymeliken nꝫ be
drieghen en mach dien brenghet hi opē

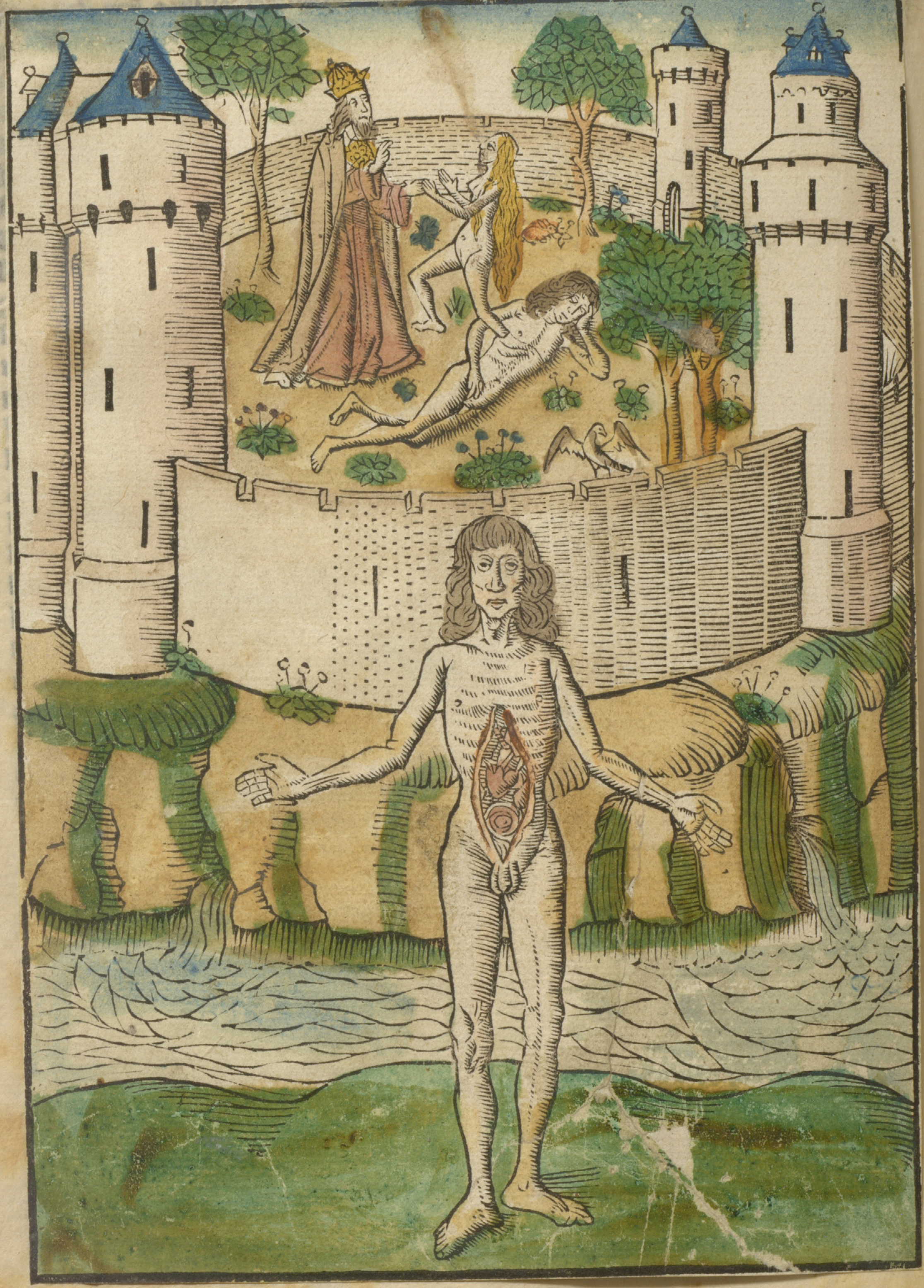
baerlike veruaernissen bi \ hi is drogich inden vrede inden quaden nae te volgē is hi ondadich eñ geweldich tegen den welken die moet sal also wel bereet wesen te wederstaen als die ghene die bereet is te vechten | hier toe die glose·

Dat xx. ca. vande ỏkeerde enghelen

DAer om die quade engelen die lucifers wille consenterende sijn eñ onuerwederhalende gheuallen sijn die sijn besloten in dese dōckere luchten als offet waer inder karker si sijn geuallen vanden lucht indỏ duysternis vandỏ wetēscap inder onwetenscap \ vandỏ minnē inder hatinghe eñ inder nijdscap | vander ouerster salicheit in die ouerste onsalicheit als gregorius seyt Item die demones die sijn bouen den duuelen eñ nae dỏ meerre const eñ na der minre const sijn si die een bouen den anderē \ als ambrosi⁹ seyt super lucam Al ist dz si versteent sijn in quaden nochtās en sijn si nz altemael beroeft vanden leuendighen sin | want als ysidorus seyt Die demones gebruken drieuoudiger scarpheit | want sommige connen die subtijlicheit der naturē sommige experementen der tijdē | sommighe die reueleringhe der heyligher gheesten Item die demones als augustinus seyt in enchi. In die leuendicheit der subtijlicheit of des sins so bekennen si mede die sadelike doechden der dingen die ons ỏborgen sijn welcke doechden si stropen ouermits bequaem eñ getemperde mēginghe der elementen eñ also brenghen si voert diueersche specien der dinghen eñ dat die natuer volcomelic alleincxken doen mach dat mach die duuel haestelic doen ouermits haest der wercken der naturen wāt ouermits conste der duuelē so plagen pharaoens gokelaers serpenten eñ vorschen haestelic voert te brenghen \ als ouer exo. die glose seyt Item die meninge der duuelē is te mael quaet ende tot quaet eñ tot moyenissen der goeder Eñ daer ō quellē eñ bedroeuen die elementen dicwijle mit tempeest indỏ zee eñ roereu hē dicwijle inder luchtē eñ corrūperen die vruchten inder aerden eñ ỏnielense alst schijnt apo. vij. li. Eñ si soudē noch veel meer quaets doen waert sake dat hē die goede enghelen niet en benamen | eñ daer om dat si steeds misdoen so waer si hene gaen dragen si altoes hoer pinen mit hē als gregori⁹ seyt Item gregorius mor xxxij. Die duuelen begeeren altoes castijnghe der rechtuaerdiger \ eñ ist dat si die macht nz en nemen van gode totten artikel der becoringe so en connē si nyem mermeer volcomen noch genesen want wanneer si dat een quaet gedaen eñ vol brocht hebben soe sijn si vluchs wedỏ om dat ander om te gorden want doe si ghe ganghen waren wten bezeten mensche doe begheerden si wedỏ te comen in verkens op dat si hoer quaetheit daer brukon mochten ꝑa si begheren oec stōmen beesten te misdoen mer als hē die godlike mogentheit verbiet so en moghen si die mēsche niet quetsen Item in li. xiiij. nae diueerschen conplexien der mēschē so leggen si diueersche strickē wt om menigerhande mēschen nae hoerre cōplexien te bestricken eñ te becoren \ want die blijde sijn die becoren si mit luxurien ende mit oncuyschedē \ die droeuich sijn mit onrust \ die blode sijn mit wanhope | die daer onder gheworpen sijn mit verdruckinghe \ die houaerdich sijn vā beroem.

Item in li. xxij. eerst becoert die oude vi-
ant / want al radende soe steect hi int oer
smekende dingen eñ soete die ongeoer-
loft sijn \ daer nae trect hijse tot genoech
ten / eñ ten lesten druct hijse ouermits cō
sent besittende een weldighe gewoente
Mer ouermits hetten der venijnder ra
dinghe eñ mit bedriegheliken rade soe
slaet hi doot want wanneer si soete din-
ghen luyden raden so leyden si thart tot
scaden Item li. v. nv gelikerwijs als hi
verloren is so werpt hi hē seluen contra
ri den menscheliken sinnē \ nv thoent hy
hem oft een engel des lichts waer. Itē
li. xxxiiij. int eynde der werelt soe sal hy
also vele heter wesen ter quaetheit als
hi hem naerre geuoelt te wesen ten oer
del ende totten pinen Item in dat selue
dan so wat hi loseliken wil dat sal hi be-
hendeliken vercrijgē dan sal hi die wor-
tel der houaerdien hogher op rechten
eñ bi dien v̄doemden mensch die hi dra-
gen sal alle dat hi doen mach dat sal hi-
loesliken thonē Item die selue li. xxxiiij
als dat oerdel openbaert eñ alle die dīē
ste des hemels hof bi staet Die oude vi
ant dyabolus die wreede eñ die starcke
beeste of belua sal daer recht midzen ge
leydt werden al gheuangē eñ mit alle si
nen lichaem sal hi daer mitter hant ghe
gheuen werden den brande des ewich
viers daer also onhorigē bescouwinghe
wesen sal wanneer dese belua dit lelike
dier inden oghen v̄ vercorē openbaerlic
ghetoent sal werden / dese luttele gesey
de dicten sijn ghenoech vanden ontalli-
ken proprieteytē der quader gheestē eñ
van horē daden \ ende waer yemant die
hoer ander werckē weten woude die sal
lesen gregorius boeck ouer Job \ ende o

uerloepse seer indē tween capitelen als
inden viertichsten ende indē een eñ vier
tichsten.

Hier beghint dat derde boeck vā eygentscappen der redeliker sielen

WY hebben mit corticheden inghebracht mitten hulpen ihū cristi indē voerscreuē dingē sommige proprieteytē die altemale sijn vander onlichameliker substanciē als vander godliker naturen eñ vander engeliker naturen also vele alst behoert tot desen wercsken ende nv willē wi dye manier om keren mitter hulpen des seluen ons heren ihū cristi totten lichameliken creatuer beginnēde vāden waerdsten der creaturen als vāden mensch die de natuer eñ die proprieteyt alsoe wel vā lichamen als vā gheesten smaect

Dat i. ca. wat de naem mensch beduyt

EEnde want dan die mēsche als ysidorus seyt een suet dier is invā naturen ende nae gode ghebeelt ontfāgelic nader ewen der reden vander leringe hebbende die godlike ymage te bekennen inder moghentheit ende te minnen die ghelikenis inder machten \ daer toe op dat si den grouen eñ den iongen opēbaerlic die proprieteyten des menschen kundighen sullen Ende is mit cortichei den te beginnen van sinen dele uten welken hi ghemaect is \ ende inden eersten vander waerdster natuer als vanvā sielē nader welker si ouerdracht mitter engeliker substancien \ want nae dier wort die mensch bouer die natuer des lichaems opgeheuē tottē hemelschē want als ysidorus seyt Ongeuoechelic is die mensch genoem vanvā aerdē wāt hi vandē ghe selscap nz alleen des lichaems mer vā sielen is mede ghecroent eñ daer ō in griex antropos wert gehieten opwaert gherichit daer ō dat hi opgeheuē wert ouer mits den regiment des geests totter bescouwinge sijns die hē ghemaect heeft waer af die poete seyt Pronaqꝫ cū spectent aīālia cetera terraꝫ Os hōi sublime dedit celūqꝫ videre Iussit et erectos ad sidera tollere vult9 Mit corten woerden dē hi seyt alle dierē sondō die mēsche houden thoeft ter aerdē eñ die mēsche hout dat aensicht ten hemel eñ tottē sterrē also dat die mēsche sal den hemel soecken eñ nz als een quicke dat den buke ondō danich is en sal sijn gedacht invā aerden vestighē Eñ wāt als ysi. seyt Hoe is die mēsche tweuoudich als die binnēste eñ die butēste eñ eerst willē wi beginnē van dē binnēsten als vanvā sielē te tracteren

Dat ij. ca vande inwendige mensch als vā de siele

EEnde indē eersten is te sien wat die siele is nadē dinge eñ nader difinicien \ eñ wat si geheten wort navā ethimologien dat is nader sedeliker redē eñ nader noeminge des naems daer nae wat dz si is nader macht eñ navā doecht indē derdē wat dat si is navā daet eñ navā werckinge Indē vierdē wat si is navā werckinghe hoerre volcomēheit als welc hoer proprieteyt [illegible] als si mittē lichaē geuoeget wert eñ welc si is [illegible] si vandē lichaē gescepē wert Die redelike [illegible] vander waker wi hier meynē wort vā sōmighē heyligē eñ philosophē gedisfineert als .i. geest vā sōmige als .i. siel vā sōmighe als .i. ziel ende geest . Itē also verre als hi heeft die nature eens geests sowort si ald9 ghedisfineert vā augustino int boeke vavā beroeringhe des herten aldus.

Dat derde capitel noch vande siele

Die siele is een onlichamelic substã
ci der verstandeliker verluchtinge
vandẽ eersten verstandelic vander lester
spraken die te vernemen wt welker dif-
finicien wi kennen die eerste eñ die voer
ste proprieteyt der redeliker sielen| ende
die menschelike gheest die ontfaet sondͤ
middel naest die enghelen die godlike vͤ
lichtinghe Item in dien dat si siele is so
wort si dobbelt ghediffiniert \ si wort dẽ
lichaem toegheuoecht als die beroerer
dien datter beroerlic is ende als die scip
man den scepe eñ in dien wort si van re-
migio aldus gediffiniert Die siele is eẽ
onlichamelic substanci tlichaem regierẽ
de Eñ van augustino vander sielẽ eñ vã
den gheest Die siele is eenrehande sub-
stanci der reden die ghelikende is den li
chaem inden regieren wt welker diffini
cien eñ ander proprieteytẽ des gheests
wort ghenomen als dat si natuerlic ghe
neycht wort ouermits eenrehande noot
der minnen die verenicht is totten regi
ment des regerens vten welken oec o-
penbaert dat die siele indẽ lichaem te re
gieren niet vorder en wort ghestrect in-
den lichaem byder maten eñ byden spa
ci der stede \mer syn lichaem wort ouer
al gheregeert ouermits die doecht dͤ sie
len \ eñ wort beroert als [illegible]cidius settet
exempel int cõment ouer tymeẽ vander
spinnen [illegible] welke als si sidt midzen van
hoerẽ webbe so geuoelt si elke beroerẽ dz
buten ghemaect is of binnen alsoe doe[illegible]
die siele sittende inden centro des hertẽ
sonder wtstreckinge van hoer maect al-
le dat lichaem leuendich eñ stuert eñ re-
giert die lopinghe of die beroeringe al-
le der leden nae dien dat si ghelyct wort
den lichaem daer si mede ṽenicht is als
die volmaectheit der formen si wort ge-
diffiniert vanden philosoeph int boeck
vander sielen aldus Die siele is endeli-
cia dat is die eerste werckinghe of volco
menheit des philosophilix lichaem heb
bende tleuen mitter machten des ghe-
luyts \ wt welker diffinicien openbaert
dat |al is dat sake dz die siele den lichaẽ
toeuoechlic is nochtans nz allen lichaẽ
mer alleen den ludenden lichaem eñ dẽ
philosophighen dat is dien dat wysheit
eñ verstant inheeft eerst natuerlic ter õt-
fangenissen der redeliker sielen dz daer
toe ghedisponeert is dien lichaem wort
die siele inghestort eñ worter mede ver-
sament Item in dien dat si die siele ende
gheest is soe wort si vieruoudelic gedif
fineert Eerst inder ghelyckenis gemeẽ
lic totten creaturen als augustinus seyt
int boeck vander sielen eñ vanden geest
Die siele is een ghelyckenis alre dingẽ
vten welken openbaert dat die siele van
hoerre naturẽ om te ontfangen in hoer
alre dinghen ghelikenis so is si bequaẽ
gheboren alsmen seyt int boeke vander
sielen ende vanden gheest Siel is si ge-
maect ter ghelyckenis alre wysheit | soe
draecht si in hoer die gelikenis alre din-
ghen want si is der aerden ghelyc ouer
mits den wesen \ eñ den water ouermits
gedachte ende den luchte ouermits re-
den den firmament ouermits den ṽstan
de ende den vierighen hemel byder ver
standenissen. Inder sester manieren zoe
wortse ghediffiniert inder ghelyckenis
sen tot godewaert als tot synre werckẽ
der saken of der eerster saken. Die siele
is een godlic ademtocht des [illegible]uens vtẽ
welcken openbaert dye proprieteyt der

sielen want si en wordt gemaescapt vter
wortelen noch vter zadeliker redē | mer
si wort van gode inghestort ende ghesca
pen totter leuendicheit des lichaems.
Item in eenre manieren wort si bescre-
nen inder composicien tot gode als tot si
nen eynde aldus Die siele is een verstā-
delic geest ter heylicheit in hem ende in
den lichaem gheordineert ende daer wt
verlicht eē ander proprieteyt als dz dye
siele met allene ghescheyden en wert en
de gheheylicht mitten enghelen of als
die enghel ymmer hoer salicheit wordt
ghebreydt alst lichaem gheglorificeert
is | alle dese diffinicien grijpt Johānes
damas. onder eenrehande generael de-
scripcie ca. xxiiij. Die siele is een leuende
substanci simpel ende onlichamelick mit
lichameliken oghen nae hoerre prope-
re naturen \ onsienlic ende onsterflic | re-
delic ende verstandelic onfiguerlic ghe
brukende enen ludenden lichaem ende
si is geuende desen als den lichaem sin-
nen der meeringe des leuens ende der
winninghe niet anders hebbende ver-
stants dan haer seluē mer vā hoer selfs
weghen soe heeft si dat puerste . ende al
soe dat oghe is inden lichaem | alsoe ist
verstant inder sielen \ si is vry van wille
ende willich men machse weyndē ende
kerē | si is meynersom Ende alle dese is
si ontfaende wt des gheens gracie die-
se ghemaect heeft daer om dat si de na
tuer ende dat wesen ontfaen heeft Hier
toe iohannes damas. ende bernardꝰ be
scrijft oec aldus sulcke proprieteytē seg
ghende aldus O siele du die ghetey kēt
biste nadē beelde goods verciert mitter
ghelikenis mit ghetrouder trouwen ge
sticht mitten geest verlost mit cristꝰ bloe
de ghepunt mitten engelen begrijpich
der heylicheit erfnaem der salicheit de-
lachtich der reden \ wats di gheholpen
mitten vleysch daer du af lijdtste et cete
ra Wt desen vele ende menigherhande
diffinicien ende descripcien so verlichtē
menigherhande proprieteyten der rede
liker sielen als totten wesen der naturen
ende oec d̄ gracien

. Dat vierde capitel hoe die siele vanden philosophen beduyt wort

Nochtans wat die siele is nae den
dinghe is menigen onkondt | wāt
men leest daer af dat die oude philoso-
phen menigherhande sentencien daer
af voert ghebracht hebben / ende alsoe
meer als cōtrarie . want die philosoeph
aristotiles die vertelt int boeck vand̄ sie-
len \ dat plato settede die siel te wesen eē
weselicheit die haer seluen beroerende
was | zeno seyde dat die siel een ghetal
was dat hem seluen roerde | pytagoras
seyde dat si armonia was | paphinomꝰ
die seyde dat si ydea was | asclepiades
die seyde dat si gebrukende was vijf sin
nē | ypocras die seyde dat een dun geest
ghespraypt ouer alle tlichaem \ eraclitus
die philosoeph die hiet de siele te wesen
een licht of eē vonck des wesens \ demo
critus die seyt dat die siele een gheest is
ingheplant den stouen vander sonnen \
want ouermitz die lichticheit des beroe
rens so iudiceert hi alle tlichaem der sie
len cleyn \ permenides die seyt die siel te
wesen vander aerden ende oeck vanden
viere . Ephycurus die philosoeph seyt
dat die siele is eenrehande ghedaente

vten viere eñ vter luchten Ypercus die
seyt dat si is eenrehande vierige cracht
bÿ dien als daer staet die macht is vie-
rich ende die opganc hemels ende daer
om want alsoe menighe ende alsoe vele
vertellinghe vander sielen gheseyt sÿn
vanden ouden wÿsen als vander substã
cien der sielen soe ist hier mede genoech
Mer naden segghen der heylighen \ so
is die siele eenrehande gheestelike ende
een redelike substanci om leuende te ma
ken ende om dz menschellike lichaem te
volmaken van gode wt niet ghescepen
waer af want si een substanci is die hoer
contrari wel ontfanct \ daer om is si ont-
fanghelic der wetenscap ende der onwe
tenscap der doechden eñ der quaetheyt
ende dat is sonder onuerwandelinghe
hoerre substancien of sonder hoer vlies
Item want die siel onlichamelic is daer
om en is si indẽ lichameliken sin nz voe
liken noch nae die verminringhe nz wt
streckelic Item want si simpel is indẽ na
turen daer om en is hoer ontfanckelike
weselicheit der vermeeringhe noch der
verminringe ende daer om en is si in dz
meerre lichaem niet meerre noch in dat
minre lichaem niet minre als augustinꝰ
seyt Item want si simpel is ende onuer
wandelic in hoerre substancien nochtãs
is si menichfoudich in hoerre moghent
heit . want die veelheit inder doechden
eñ inder machten en set gheen meerich
eit inder naturen of minricheit Mer als
tot menigherhande wercken soe ist een
machtighe veelheit inder sielen want si
en is nz meerre in drien dã in enen noch
minre in een dan in drien alsoe dat daer
schÿnt menigherhande proprieteyt der
sielen naden dinghe ende der diffinicien
want die condici der sielen sal luchtiger
opẽbarẽ ouermits die insettinge hoers
namen

Dat vÿfte capitel hoe die siele vanden volke haer naem ghenomen heeft

DJe siele als ysidorus seit heeft ho
ren naem ghenomen vanden volc
ke daer om dat ouermits hoerre wanin
ghe is si wint want wi die lucht nae ons
trecken mitten monde soe siet men dat
wi leuen mer dat is openbaerlic ghelo
ghen want die siele wort langhe eer dẽ
lichaem inghestort dan die lucht geuan
ghen wort mitten monde want vluchs
leeft si inden buke der moeder wanneer
si van onsen here inghestort ende gesce-
pen wort Si hiet daer om siel want si le
uet \ ende dat lichaem daer si inghestort
wort dat insietse ende maket leuende en
de heyt daer om gheest wãt si leuen he
uet in hoer geestelic ende natuerlic . wãt
si doet dat lichaem ademen Die siel en-
de die moet is een dinc inden wesen mer
die siel zeghet leuen nae die reden ende
die moet seyt den raet \ waer af die phi-
losophen segghen siel dat is leuen te bli
uen sonder moet dz is sonder raet Men
hiet die siel oec gedacht \ want het schÿnt
bouen als thoeft of wanttet denct waer
af die mensch naden ghedacht hiet hÿ
tbeelt goods Item vele namen der sie-
len sÿn alsoe versament alsoe dat dat eẽ
dicwÿl voer dat ander gheset wert ende
bi diueerschen namen een siel wort ghe
noemt mit diueerschen respecten \ si hi-
et oec siel wanneer dat si sielt ende le-

uēde maect tghedacht alsoe verre als si
denct \ moet als si wil \ redē \ als si recht
oerdelt | gheest \ als si ademt \ sin \ als si
wat voelt \ waer af | ende voir dese pro-
prieteyten der sielen dye const die welck
gedaente is der zielen heeft horen naē
ghenomen vanden sin | hier toe ysidorus
li. xi. ca. x.

Dat seste capitel vande crachten der sie-
len

Die siele heeft veel moghenthedē
want si in eenre substancien is soe
heeft si menichfoudicheit inder ghelijc
kinge ouermits die welkehet noot was
diueersche deylinghe hoerre moghent
heden te thonen si wort gheliket totten
lichaem eñ tot sinen eynde ende tot sijn-
re daet nader comparacien totten lichaē
heeft si viue mogentheden vandē welc-
ken die eerste is als augustinus seyt sin-
licheit die welcke is cracht dˀ sielen daer
si mede gheroert wert ende wil indē sin
des lichaems ende inden appetijt dˀ din
ghen die tottē lichaem behoren die wer
den beroert mit deser moghentheit om
te begheren genoechlicheden ende scu-
wet scadelicheden Die ander moghent-
heit is die sin dat is die craft der sielen
waer mede dat si kent die sinlike eñ dye
lichamelike dinghen wanneer si teghē
woerdich sijn | dye derde is peynsinghe
daer die siele mede aensiet die formen dˀ
lichameliker dingē wanneer si van hāt
sijn dat is niet tegenwoerdich Die vier-
de is reden die onder goede ende tqua-
de ondˀkent twaer ende twalsch Die vijf
te is verstant daer hi dinghen die nz ma
terialic en sijn mer verstandelic mede be
grijpt als god ende den engel Ende de
se drie moghentheden als sinlicheit sin
ende gepeyns sijn inder sielen nae dien
dat si den lichaem toeuoechlick is ende
de vloyet dat lichaem den leuen in ende
nae den binnensten ende dˀ butenster vol
maectheit des lichaems so sijn dese mo
ghentheden den menschen ende den stō
men beesten ghemeyn mer die twe an-
der als die redē eñ tverstant sijn in hoer
nae dat si scheydelic is vanden lichaem
ende blijft ghescheyden als die enghel
ende dat nae dubbelden aspect | want si
siedt aen die ouerste dinghen ende alsoe
hiet si verstant ende si siet aen die neder
ste dinghen ende alsoe hiet si reden en-
de nae dien dat die siel ghelijct wort tot
horen eynde | soe heeft si drieuoudighe
macht | als redelike | mitter welcker si
denct int waer eñ begheerlic daer si me
de wil int goede ende toernichlic daer si
mede denct int hoghe ende in dz ewige
. Inden redeliken is bekenninghe des
waren inden begheerliken wil ende be-
gheerte des goeden inden toernichlikē
is scuwinghe des contrarijs dat is qua
den | daer om alle sin gaet op vander be
grijpeliker of redeliker crachten eñ van
der beroerliker craft ende der begheer-
liker ende vādˀ toernichliker craft was
set alle begheringe der welker sijn vier
als blijscap hope anxt ende rouwe dye
twee eerste wassen vander begheerliker
crachte want het. is vanden dinghe dat
wij begheren ende verblijdende hopen
mer die twe ander als anxt ende rouwe
spruyten vander toernichliker crachten
want van dien dat wi haten droeuen wi
thant eñ droeuende vresen wij dese vier
begheerten der doechden ende alre son
den sommighe sijn vander materien on
toghen als voer ghetoent eñ geseyt is \

eñ dat bÿ augustinum int boeke vander siel ende vanden geest daer alle dese din ghen verclaert werden

Dat seuende capitel van drier ley crach ten der sielen

Ne dien dz die siel ghemerct wort inder ghelikenis tot hare daet so gemoeter drieuoudige macht | als grop elic sinlic ende redelic ymmer in diueer- schen subiecten hiet die siel drieuoudich gropelic die indē bomē cruyden eñ indē wortelen is | sinlic die welc is in paerdē in coyen eñ in dier ghelÿc | redelic die in den mēsche is waer af die philosoef die ghelikent | die groplic siele den driehoec want deser sÿn drie deel Als winlic voe delick ende wasselic waer af dese macht of eerste siel is ghelÿc den driehoeke in der consten van geometrien ende die sin like siel die ghelÿct hi den quadrangulo dat is den vierhoectē Want die quadrā gulus alsmen die linie leyt van hoeke te hoeke so maect hi triangulos dz is drie hoectē Ende die sinlike siele maect twe triangulos der machten of der mogent heden . Want soe waer is die sinlike siel daer wort die gropelike gheuondē mer niet verkeert ende die redelike siel ghe- lÿct hi dē cirkel ouermits hore volcomē heit ende begrÿpelicheit | die meeste cir kel alre figuren hebbende ghelÿcke om meghanghe al is dat sake dat die rede- delike volcomenlic ghemaect is inđ con sten ende indē doechden alsmen seyt int boeke vander sielen \ si is die volmaecste ende die begrÿpenste claerheit des cir- kels als totten natuerliken moghenthe den want waer een redelike siele is daer is gropelic ende een sinlike macht maer dat en wort niet verkeert

Dat achte capitel vande gropelike siele

Die gropelike siele heeft een win- nende cracht die noot is die specie te meerren ende heeft eē voedelike mo- ghentheit om te behouden dat ondeyl- som is mer si heeft een wassende mogēt heit totter volmaectheit des datter on- der is | ende deser gropeliker doecht die nen hoerre vier als die begerēde doecht die hoer nodorfticheit neemt in horen voetsel ende die dair verduwende is die dat bequaem schepdt vanden onbequaē inden voetsel ende die daer houdēde is diet voirt seyndt tot allen delen indē die ren ende tot allē telgheren inden bomē eñ planten datter bequaem is indē voet sel \ ende wort hem toegheuoecht op dz ter verloren is of ghebreect weder vast gemaect mach werden ende te punt co- men alsoe wel inden dieren als indē plā ten Ende die vierde is die daer wt driuē de is datter onbequaem ende verēde is Het sÿn noch ander doechdē die đ grop eliker mogentheit dienende sÿn als dye onwandelbaer is \ onformeerlic ghelÿc- kende \ gelÿckēde personalic / zerp saest der welcker onderscheyden wi hier niet en willen veruolghen want si in iohanni cius boecken bÿ hem seluen openbaren Daer om đsamene vten voirscreuen din ghen dat die siel ouermits die gropeli- ke moghentheit inden planten hoer ge likenisse voert brenct vten ghelÿcken en de die voert ghebracht sÿn inden wesen menich foudichste ēde beschermtse Itē die not sÿn totten voetsel die begheert- se ende ontfaet ende incorporeert eñ đ- enicht Item die dinghen die onbequaē sÿn die worp si en wech eñ sluytse buten itē ouermits die wilike doecht đ welker

die weyede ende die voedende onderda
nich is menichfoudicht die specie of ge
daente eñ brengtse voert tot enen wesen
Itē ouermits die voedēde specie die ge
menichfoudicht is wectse wed eñ voetse
Item ouermits der wassender substāci
en al bereydēde volmaect hise eñ brengt
se voert in cameliker grootheit Item in
den ouderdom eñ in die verwandelinge
des tijts so ghebreect si eñ ten lesten ver-
uaert si vā lichaem Eñ hier is thans ge
noech ghesept vander groepeliker sie-
len.

Dat neghende capitel vande sinliker sie
len.

Vander sinliker sielen als tottē on-
derschepden hoerre moghenthe
den \ sommighe luttel dinghen sijn mit
corten woerden te seggen want die sinli
ke doecht of cracht die heeft horen stoel
inden alren subtijlsten ventriculen d' her
sen van dier herssen ouermits zeenē en-
de arterien die hē seluē wt streckēde sijn
bij alle den deelen des diers ende werct
daer eñ maect een beroeren eñ enen wil
leken sin in alle den leden Item die sin-
like siele heeft dubbelde macht | als om
gripelike eñ beroerlike macht | ende die
omgripelike macht wort ghedeylt in e-
nen ghemeynen sin of inden binnensten
sin eñ in enen perticularen sin of indē bu
tensten sin Eñ die butenste sin houdt dat
sien horen smaken gheuoelen ende ro-
ke. Eñ dese sin werdt aldus voert ghe-
bracht totten wercke in sinen organē | eē
zeen die van octonomia geheeten wert
obticus die gaet neder vand' herssen tot
ten oghen of totten pupillen der oghen
eñ maect haer ramen in tween deelē \ en
de die ander zeen ten oren | eñ die ander
ter nazen \ die vierde ter tonghen eñ ten
rake | die vijfte wort gheramificeert tot
ten organen des gheuoelens ouer al dz
lichaem Ende ouermits desen zeenē so
wort die sinlike gheest ouer al ghestrop
et doer dat lichaem \ ende om dier zeenē
wil soe wort alle dat lichaem sinlic ende
beroerlick van welcker stropinghe des
gheests ouermits dien zeenen arterien
ende musculē so wort alle dat veruolch
des lichaems abel geuonden ter beroe-
ringhe

Dat x. capitel vant inwendighe of ghe
meen verstant

Die ghemeyn sin of dye binnenste
sin wort in drien deylen ghedeylt
nae drien regionen der herssen Want in
der herssē sijn drie cellekens als dz voer
ste in die welcke die ymaginaci leyt die
welcke van binnen ordineert ende con-
poneert dinghen die de sin van buyten
begrijpt als iheronim⁹ seyt dat die mid
delste celle is silogistica dat is daer die v
gaderinge der sermonen is In die wel-
ke die sinlike reden of die vermoedende
doecht bouen gaet Voirt is die derde en
de die lest die gedenckende is | dat is die
celle die after aen thoeft leyt in welcker
besloten ende ghehouden wordt datmē
verstaen ende ghehoert heeft.

Dat elfte capitel vande sinlike crach-
te.

Wert die sin ende die sinlike craft
die vander sinliker sielen coemt is
die moghentheit mitter welcker die sie
le oerdelt ende onderscheyt vanden ver
wen vanden smaken ende vanden ande
ren gemoeten der sinnen ende die yma-
ginerēde doecht ouermits die welke wi
begripē die formē die eerst vāden perti

cularen ghenomen warē al wast dz si nz
tegenwoerdich en waren alst openbaert
als wi guldē berghen denckē of als wā
neer wi bȳ ghelikenisse andere berghen
dromen vanden berch pernaso ende die
ōmoedende cracht of redē is sinlic ouer
mits welke cracht die luydē wȳs sȳn en
de vroet om te verhoeden quade saken
die ons ghenoechlic nochtans warē in
den sin te veruolgen en̄ dese vermoedē-
de of denckende reden is ons en̄ dē bee
sten ghemeen \ alst schȳnt inden honden
en̄ inden woluen nochtans properliken
te spreeken so en bruȳcken si gheenre re
den mer eenre starcker en̄ naersiger me
minghe | die ghedachtelike cracht is be
houdende en̄ ghedenckende ouermits
die welke wi die ghedaente der dinghē
setten op dat si niet vergheten en werdē
waer bi dat een man seyde / die memorie
is een arcke of een kistken der redē.

.Dat xij. ca. vande beroerlike sinlicheyt
des crachts.

Mer die beroetlike sinlike doecht
wort ghedeylt in natuerlic leue-
lic ende zielike doecht En̄ die natuerli-
ke doecht is beroerlic der humoren in-
den lichaez enichs diers ouermits dē a
deren en̄ dese heeft horen stoel principa
liken inder leuerē daer ō dat si daer prin
cipalikē wercket en̄ die leuētlike doecht
heeft hoer beroeren ouermits den arte
rien indē welcken si die gheesten beroe-
ren die vander herten comen want dese
doecht heeft horen stoel inder hartē vā
den welcken die arterien spruȳten gelȳc
als die aderen vander leueren comē vā
also groter hetten is thart Want waert
sake dat sȳn hetten nz ghesacht en wor
de ouermits die coude luchte diet na hē
trecket Het soude eynteliken in hem sel
uen versmorē waer om dattet noot is o
uermits den arterien en̄ der longhē dat
tet die lucht aen hē haelt en̄ trect en̄ dat
tet dien brant leschet Mer die zielike be
roeringhe craft die principaliken horen
stoel hout inden ventriculen der herssen
vanō welcken alle die zenen comen en-
de spruȳten Ouermits den rugbeen af-
ter tusschen den scouderen dat alle die le
den roert en̄ doetse verteeren want eerst
roert die herssen die zenen musculen en
de die laceerten en̄ als dese beroert wer
den so beroeren si mit enen willighen be
roeren alle die ander leden ouer alle si-
den En̄ nae dat die hant beroert wert so
werttet gheheyten een werckēde cracht
nae dien dz si hoer voert strect tottē voe
ten toe en̄ doetse wanderen so wortet ge
heeten een voertganclike cracht ō dies
wil dat ouermits hore cracht die dieren
voertgaen \ daer om vergader haestelic
die proprieteyten der sinliker sielen dye
desen tractaet bequaem sȳn Itē die sin-
like siel is eenrehande gheestelike sub-
stācie veel edelre ende waerder dan die
groyelike siel en̄ vele onedelre ende on
waerder dā die redelike siel Want hoer
wesen en̄ werckinghe is vanō materien
die volmaect is | want als tlichaem ver
uaert so veruaert hoer wesen ende hoer
werckinge noch si en blȳft vanden lich-
aem niet verscheyden also langhe als si
inden lichaem is en̄ heeft edele werckin
ghe \ want si is den dieren sin gheuende
en̄ makēde en̄ is die binnenste en̄ die bu-
tenste sinnen der dieren veruullende na
der begheerten der organen Item si is
beroerlic alle der leden van allen sidē en̄
si is mede deylende den lichaem ouer al

hoer craft eñ daer die organen eñ die le de edelste sijn daer so gheeft si hoer edel ste wercken ende si maect slapinghe en de wakinghe inden dierẽ Itẽ ouermits hore doecht die inwaert geroepen is so is tstercste werckende inden binnenstẽ ƀ lichamen Item als si becõmert is ende ghestropt biden butenstẽ sinnen eñ belet mit vele vreemde sakẽ | so werct si in allẽ dinghen alre cranckelicste | want als eẽ mensch hẽ veel dings werckelic onder wint | als nv mit sien nv mit horen eñ nv mit wercken so en can die sin tot allẽ din gen nz vast wesen als eẽ mensch peynst in seer vterliken eñ hogen dingen die hi niet begrijpen en can in dien dingen soe en verblijft hoer die siele nz mer in mid delbaren dingẽ diemen begrijpen mach Item hoer cracht ende hoer werckinge wordt belet inden ledẽ den sinlikẽ geest wanneer hem die ganck benomen wort om der opilacien wil ƀ toegangen eñ ƀ sweetgatẽ alst schijnt inden mẽschen die ghestaghen sijn vanƀ popelzyen eñ van sinte cornelis Itẽ hoer cracht wordt oec ghesceyden ouermits alte groten hettẽ die de sweetgaten dissoluerende sijn en de bredende gelijc als ouermits groter coutheden diese bedwingende soe wort si ghedwonghen dat si hoer nz en ouer vlope of strope Itez die sielike craft die verlorẽ is werdt weƀ goet gemaket mit wel rukende dinghen gelikerwijs als si ghecorrumpeert eñ bezwaert wort mit stinckendẽ dingẽ eñ hier mede ist thans genoech ghesept vanƀ sinliker sielen

Dat xiij. ca. vande redelike siele

Die redelike siel of die ƀstandelike cracht is also vele te segghen als tverstant waer af dat si gedeplt wort na tween principalen daden of werckẽ als in een beschouwende verstant eñ in een practizerende ƀstant dat speculerende ƀ stant wort geoefent inder contemplaciẽ dat is bescouwinge | eñ dat practizeren de verstant inder werckinge eñ na deser wortelen wort gedeplt dz werckende of dat doende levẽ eñ dat bescouwende le ven Die redelike siele is ewich eñ oncor rumpeerlic ende onsterflic | waer om dz hoer principael werc als ƀstaẽ en hangt te mael in gheenre wijs anden lichaem eñ daer om so leeft si volcomelic eñ ver staet als si vandẽ lichaem gesceyden is. Ja ymmer meer hoe dat si indẽ lichaem verdroncken is hoe dat si traechliker eñ onuolcomeliker ƀstaet eñ hoe dz si meer eñ vorder vandẽ vleyschelikẽ ƀbandẽ is hoe dat si lichter eñ claerliker ƀstaet eñ een dinck begrijpt Ic hiet hier een in drenckinge anter bijder fãtastiger ymaginaciẽ of bijƀ genoechten des vleysch of der tijtliker ghenoechten waer af dz gregori9 sept Die mensch als int middel gescapen is of hi waer nederre dan dye enghel eñ hoger dan dat vee also heeft hi wat | dattet noot is dat hi mittẽ ouer sten gemanck heeft eñ wat mitten neƀ sten | want sijn geest heeft onsterflichept mitten enghel mer hi heeft sterflichept des lichaems mitten quicke eñ dair om is dat die siele tot gode ghekeert wordt ouermits reden | so wort si verlicht ƀbe tert ende volmaect | maer ist dat si ouer mits begheerlicheit bekeert wort tottẽ creaturen so wortse verdonckert gecor rumpeert eñ verarghert | al is dat sake dat die siele in hoer seluẽ onsterflic is eñ ewich nochtãs is si pijnlic ouermits dz si gebonden is eñ ƀsament mitten lich

aem waer af augustin⁹ seyt int boeke vā
der sielen eñ vandē geest die sielen die le
uende syn | indē lichaem werdē gepynt
ouermits die genoecht vā sinliker dingē
vanden lichameliken brelden Eñ als si
vten li chamen gaen so liden si pinen eñ
torment inden seluen beelden \eñ dair ō
van lichameliken passien mogen si daer
gehouden werden want si hier nz ghe-
suuert en waren vanō corrupcien des li-
chaems | vten welckē openbaert dat die
siel al is dat sake dat si in horen naturen
te mael suuer eñ reyn is nochtan trect si
ōsuuerheit na hoer vandē vleysch twelc
vā beghin aen gecorrūpeert is als wyn
of een ander puer natticheit infecti of eē
smettiuge nae hē neemt ouermits enen
vulen vate Eñ daer om als die siel dz li
chaem wtgegaen is so voerdse onderwi
len vulnisse mit hoer om dat si ghebon-
den was mitten lichaem\ eñ daer om ist
noot dat si gesuuert werde ghelyc dz eē
gemme die nyeliken gesuuert is vandē
slike Alle dese dicten syn ghenomen wt
augustinus dicten daer om salstu verga
deren wt voerscreuen scriften dat die re
delike siele onder allē creaturē is meest
beteykent nader godliker beeldinge eñ
hem bat gelyct |eñ dz want si is drieuou
dich inder mogentheit al ist dat si enich
eñ simpel inō naturē is Itē si is in hoer
houdende die ghelikenis alre dinghen
als augustin⁹ seyt Item als si eens ge-
scapen is inden lichaem of daer butē so
is si in horen ewigen wesen bliuēde wāt
als cassi. seyt Men soude nymmermeer
seggen dat die siel gescepen waer na dē
godlikē beelde waert dz si steruē mocht
Item die siele van naturen is haer na-
tuerliken gheghewen dat si wisen mach
eñ kiesen vryliken dat goede eñ tquade
dat waer eñ dat valsch Item si is begri
pende nae menigerhande moghenthe
den der vormen eñ der gedaenten ō me
nigerhande dinghen die teghenwoer-
dich syn eñ niet en syn want si onderkent
die materialialike dinghen bi horen te-
ghenwoerdigen of niet tegenwoerdigē
materialikē formen eñ si begripet onma
terialiken dingen ouermits hore tegen
woerdicheit als augustinus seyt Item
ouermits hoers selues ombueghinghe
so is si bekennende ouer hoer hoers sel
ues gestant Als philosophus seyt. wāt
al siende eñ ōstaende siet si hoer seluen
et ce. Item si is natuerliken ontfangen
de die verlichtinghe eñ prentinghe van
allen dinghen ghelyc dat een wastafel
Item want si natuerliken begeert incor
poreert te werdē eñ mitten lichaem ver
enicht te werden so is si natuerliken be-
gherende die enicheit des lichaems eñ
die ōgaderinge Item si is natuerlic be-
gherende dat goede ende scuwende die
quaetheit al ist sake dat om gebrecs wil
des vryen willes si onderwylen dz qua
de kiest nochtans niet te min vander na
turen weghen en ōsaect si dat quade nz
dat is dat si natuerliken nz garen quaet
en doet Als augustin⁹ seyt \ waer af die
gropelike siele begheert te wesen eñ die
sinlike siele wel te wesen \eñ die redelike
siele begeert alre best te wesen · Eñ daer
ō en rust die redelike siel nz dan te wesen
mitten alren besten \die stede der redeli-
ker sielen is god tottē welken si beroert
wort \op dat si in hē rusten mach dan byē
onōschepde . mer billiker ouermits be-
gheerte eñ minne Eñ dit syn die proprie
teyten der sielen mittē anderen die daer

onder ghesetsijn

Dat xiiij. ca. vande crachtẽ d sielen daer mede die siele haer werckẽ werckẽde is

Nae dien dat wi ghesept hebbẽ vã den proprieteyten der sielẽ in hoir seluen eñ in horen lichaem ghemerct so isser noch af te seggen van horen doecheden mitten welcken si machtich is te oefenen hoer werckinge \wãt dese doecht is der sielen weselic toe ghegheuen mit machtẽ om hoer werckẽ te volbrenghẽ inden lichaẽ wãt ouermits deser doecht so maect si dat lichaem leuende eñ bĳnt steeds die arterien eñ breydt den sin eñ bewĳst allen ghesielden lichaem eẽ willich beroeren als constantin⁹ sept li. xiiij. Ende dese is drieuoudich als natuerlic inder leuerẽ eñ leuentlic of gheestelic in der hertẽ eñ sielike die welcke horẽ stoel heeft inder hersſen eñ die werckinghe d natuerliker doecht die ind leuerẽ is die is gemeyn als inden dieren ende inden planten Eñ dese wint voedt eñ meerret als die selue constantin⁹ sept Die winnin ghe nae dien dat si hier ghenomẽ wert is dese Een dwandelinghe d substanciẽ der humorẽ of der sapeliker redẽ inder substancien der planten of des diers ge maect in die werckinghe d naturẽ eñ de se doecht begint te wercken vander tĳt der winninge totter volcomenheit d plã ten of des diers Mer deser natuerliker winningen werdẽ twe doechden natuer lic onderwĳst als die onuerwandelic eñ onformeerlic Want die onuerwandelike doecht is dese die de substanci des saedes dwandelt eñ verkeert ind substanci en alle d deelen der plantẽ of des diers eñ dese doecht maect dese dwandelinge ouermits den vieren eersten qualiteytẽ Als den heten couden vuchten droghẽ Want ouermits hette eñ vuchte maect si die substanci best | als die vleysche indẽ dieren \bloemen eñ morch inden plantẽ eñ inden bomen eñ outrmits hete ende droege maect si wortelen inden groyelike dingẽ eñ thert indẽ dieren eñ ouermits coude eñ vuchten werct si als indẽ bladeren der planten | eñ als indẽ haren d dieren eñ ouermits couden eñ droghẽ werct si alst schĳnt inden zenen eñ inden benen d dieren indẽ bloken eñ indẽ wortelen der bomen eñ der plãten Mer die ander doecht die daer formeerlick is ter werckinghe der naturen inder winninghe die is noot want dese ordineert ende onderscheit den dinghe datter ghewonnen is een vorme eñ een ghedaente eñ alle sĳn bequamelike delen die hem noot sĳn want dese doecht doerschieten de so doerschietse ende die ydele sĳn die hoeltse eñ die sarp eñ hardt sĳn maectse saeft eñ die alte saeft sĳn maectse serp eñ enen yghelike deelken maect si ende figuert hem een decsel of eẽ huut en de dese twe doechden als die onuerwã delic eñ die onformeerlic en wercken nẏ langer dan ter tĳt toe dat dat dier of die plant datter gewonnen is veruult wort int wesen der naturẽ ende daer om wast noot dz die voedelike doecht steeds vol ghen most totter behoudinghe der win ninghe want si is een hulpster ende een dienster d doechden die winliken is wãt inder lancheit breetheit ende diepicheit so meerret si ende steect wt datter ghewonnẽ is eñ die werdelike doecht helpt die voedelike ende dient hoer want dye spise ghenomen van hem allen stenicht se eñ maectse ghelĳc inden leden eñ dat

ter ontbonden of verloren is dat brengt
si weder mitter craften der hetten ende
daer om heeft die natuer wonderlic die
weydelike doecht der voedeliker doech
den een hulpster gemaect eñ heeft bey
de die ondergheworpen den dienst der
winliker doecht ende voirt deser weyde
liker doechden onderdienen vier perti-
culaer doechden\als die begerende die
welcke den ledē bequaem voetsel geeft
op dat si ghetempertheit nae hoer trec
ken mach totten voetsel des vleysch en
de getempertheit des bloets tottē voet
sel der herssen eñ der longhen et ce. Itē
die verduwelike doecht helpt hoer me-
de werckē die welcke schepdt die bequa
me dinghen vandē onbequamen inden
voetsel ende deylt dat puer vanden on-
pueren Itē die behoudelike doecht die
welcke beschermt dat puer voedsel en-
de dat thants ouermits die werckinghe
der naturen ghecoect is dat si dat in al-
le den leden incorporeert eñ ghelikert eñ
verenighet Item si ŏdrŏft van noedswe
ghen die dinghen die te ŏdriuen syn die
ouervloedelic vanden leden ghetoghē
syn die syn hem in gheenre wys te ghe-
lycken Eñ daer om ghelikerwys dz die
begheerlike craft werct mitten heten eñ
mitten droghen ende dat die verduwe-
like mitten heten ende mitten vuchten
eñ dat die behoudeliken mitten couden
eñ mitten droghen alsoe wercket die wt
stotelike doecht mitten couden eñ mittē
vuchten

Dat xv. ca. vande leuendige cracht dair
of tbeginsel het hert is

Der natuerliker doecht volcht dye
leuentlike doecht die welke is le-
uende makende welcs fondament ende
eyghen huys is thert vanden welcken
tleuen gaet om alle die lede leuende te
makē Item die cracht die willichlyc be
roerlick is daer dat hert eñ die arterien
mede ghebreydt werden eñ ghedwon-
ghen dye werct mitter werckinge deser
doecht voirscreuen eñ dese breyd inghe
des beroerens wort geseyt te wesen vā
der middel des hartē in allen eyndē en-
de vtersten ende alsoe verkeert ende die
dwanck wort gheseyt beroeringhe van
den vtersten totten middel alst is te sien
inden blaesbalgen der smeden \daer om
die leuētlike doecht thert breedende is
ouermits die longen so trect si die lucht
nae hoer totter harten eñ seyndse voert
totten anderen leden ouermits den ar-
terien | eñ dese doecht werct inden diere
den adem ouermits die bredelike ende
dwinghelike doecht des herten die de
borst beroert mit enen stedeliken beroe-
ren Mer die zenen ende die lacerten sul
len eerst beroert wesen | eñ dese blasinge
of adem is noottorftich totter saeftich-
eit der natuerliker hetten eñ totten voet
sel des leuendigen geests eñ totter win
ninghe oeck des sieliken gheests eñ die
bewaringhe der warmten is een getem
pert aenhalen der couder luchten ende
die leuentlike beschermenis wt wes ge
temperheit die sielike gheest ghewonnē
wort eñ daer ō totter behoudinghe des
leuens en is gheen dinc meer noot dan
die adem die wel ghedisponeert is in al
len dingē eñ geordineert Dese dinghen
werden al van constantinus ghehadt in
pantegni want een dier mach sond̄ spise
eñ sonder dranck een wyl wesen mer son
der adem en macht niet syn een opslach
van eenre momenten in goeden punten

eñ wesen nochtãs wort die adem dicwÿ
le ghecorrumpeert in menigher manie-
ren eñ dan so volcht van node die v̄derf
nisse des diers eerstweruen vter quader
disposicien der herssen wãt wanner dÿe
herssen belet of becommert is in wat of
ficien het si om ghebrecs wil der invloÿ
inghe der gheesten so ghebreect die bre
dinghe des herten / eñ die bequame be
dwanc of bindinghe waer bi dat naeuol
ghen moet die smoringe alst openbaert
in die popelzie eñ in anderen ghelÿcken
saken Item dat selue vallet vanđ quet-
singe des herten wanneer daer een ÿde
linghe natuerliken wordt der humoren
die daer sÿn / eñ oec wort daer ÿdelinge
eñ soe en heeft de adem daer gheen ste-
de Item dz selue vallet van hasteliker-
wederslacht der natuerliker warmtẽ tot
ten binnensten des hertẽ alst openbaert
inden bloden dieren of menschen eñ in-
den ghenen die laten die welke onđwÿ-
len gebreken eñ bezwimen. Item dz sel
ue gheualt wel van smettinghe đ leuerẽ
want die corrupci der leuerẽ haelt af die
winninghe des pueren bloets / wãt die
natuerlike warmte wort geuoedt ouer-
mits der leuerẽ eñ wanneer die daer ge
breket so moet dat hert breken / eñ daer
om oec so wort perticulaerlic eñ natuer-
lic die adem becõmert eñ belet Item dz
selue gheualt vander doerschietinge đ
der longen alst openbaer in ptisicis dz is
die in teringhe gheset sÿn inden welckẽ
die adem doer heÿmelikẽ gaetkens en
wech gaet ende in gheenre wÿs en vol
doet om die hetten des herten te tempe
ren Item dat selue geschiet in alle hol-
heit eñ sonderlinge inden binnenste des
lichaems mit haestigher vullinghẽ alst

schÿnet inden verdrencten scepen inden
water als die cleÿne gaetkens ghestopt
sÿn so wort die adem daer tusscken beslo-
ten eñ wort slechtelic becommert Item
geuallet wel van alte grote corrupcie đ
luchten alst schÿnt inden pestilencien eñ
in ghecorrũpeerder luchten wãner die-
leuentlike gheest sÿn contrari scuwende
slupt hem seluẽ inden binnenstẽ des her
ten eñ als die gheest vanđ corrũpeerder
luchten thans bedruct is soe en kan hi
thart eñ die ander lede des lichaems nz
regieren / mer ÿmmer ghebreect hi in-
hem eñ veruaert eñ daer nae volcht die
doot Item dat selue geschiet vander be
smetter corrupcien der humorẽ đ longẽ
pipe eñ der borsten alst schÿnt inden ma
laetschen. Item vanđ verstoppinghe đ
weghen vanden longhen / alst schÿnt in
den luden die cort geademt sÿn ende in
dier gelike Item vã substancialiker ve
tinghe des herten als van enighen be-
te eẽs venÿns wormes wes venÿn doer
ter herten schiet eñ verwint die natuer-
like hetten eñ also onderslupt die adem
den wech Item vã alte groter dunnich
eit der warmer luchten als gheualt van
enen bade dat alte heet is dat die sweet
gaten opent eñ dunne maect waer af dz
coemt grote wtuliegĥinghe der natuer
liker hetten / eñ also en mach die aenge
haelde coude lucht nz helpen totter saf
ticheit der toeualliker hetten Item dat
selue gheualt van alte couder luchtẽ die
de lacertẽ eñ die zenen der borstẽ dwinct
ende bÿnt / waer af dat dÿe aenhalende
craft der luchtẽ belet wort alst schÿnt in
den ghenen die opt ÿs slapen Item dz
selue vallet vanden coerdẽ der ader die
de hol ader hiet ouermits bestoppinge

\ want als die ader bestopt is eñ binnen
besloten so en mach die ganc des bloets
vander leuer totter herten gheen voet-
sel des leuentliken gheests seyndē wāt
dat dier moet smoren als hē die hetten
ende die humoren van herten ghetogē
sijn \ want die lucht en is niet ghenoech
dat hert te vernoyeren Itē dat selue ge
schiet oec wel van dickicheden der cole-
ren ofter ander humorē inden alre sub-
tijlsten aderen des herten alst schijnt in-
den scarpen coertsen inden welcken dye
adem ghebreect Item van alte seer en-
de weldigher vijndinghen vanđ keelen
eñ vanden anderen toepaden \ alst is te
sien inden luden die gehanghen sijn en-
de v̄smoert Indē welcken als die adem
onderuanghen is vluchs wort dat hert
ontsteken eñ alsoe sterft dat dier vluchs
In desen eñ in menighen anderen ma-
nieren wordt dat leuen benomen ouer-
mits ghebreck des adems vter gheeste
liker doecht comen gramscap vechtin-
ghe onweerdicheit minninge eñ aldus
sulcke passien die welcke v̄risen indē bee
sten vter beroeringhe des gheesteliken
doechts mit ghewelt eñ sonder onder-
scheit \ mer inden mēschen sijn si te ordi-
neren eñ te regierē onđ seker reden des
moeds eñ hier mede ist genoech vandē
geesteliken of vāder leuentliker doecht

Dat xvi. ca. vande sielike cracht

DJe sielike doecht heeft horē stoel
eñ stat in dat ouerste deel des mē-
schen als inđ herssen eñ dese is drieuou
dich \ als ordineerlic sinlic eñ beroeren-
de die ordinerēde die veruullet die hers
sen alleen bi hoer seluē want in die voer
ste celle ordineert si die ymaginaci of dat
ghepeyns In die middelste ordineert si
die waninghe eñ die reden In die after
ste celle volbrenct si dat ghedacht of die
memorie eñ hoer ghedachtige werckē
want dat die vorste peynset ende ymagi
neert dat seynt si ter middelster cellulen
als totter reden \ eñ dat si dan geoerdelt
heeft dat seyndt si voert totter afterster
cellen als totter memoriē eñ die memo-
ri ontfaet die dinghen die inden verstan
de als inder middelster cellulen ghesét
waren eñ bewaertse vast thent si die din
gen te wercke brenct . Die ander doecht
als die sinlike wert aldus gheformeert
want die sielike gheest die gaet vanden
alre voersten ventriculen der herssen o-
uermits sommighen zenen die seer mor
we sijn vten welcken die sinnen ghefor-
meert werden \ want sommighe gaen of
werden gestoert mitten sieliken gheest
totten oghen op dat daer tghesicht ghe
formeert sal werden \ eñ sommighe tot
ten nozegaten op dat daer dat ruken ge
formeerc mach werden | eñ daer om is
die sin des ghesichts subtijlre want sijn
natuer vierich is \ eñ die sin des horens
is luchtich want het is een ghelupt der
ghestagender luchten \ daer na is dz ru
ken subtijlre \ want sijn nature rokich is
daer nae die smake want sijn natuer wa
terich is \ ten lesten die sin des voelens
is grouer dan alle die anđ want sijn na-
ture als si aerdich is so is si noot indē be
nen inden zenen inden harden eñ inden
saeften inden couden eñ inden warmen
alle dese sinnē hebben hoer officien als
die onuerwādelde eñ die ongeformeer-
de van horen obiecten die hoer sinliche-
den gheuoelen presenterent horen ver-
stande

Dat xvij. ca. vande sienlike cracht .

Die sin des ghesichts want hi vie-
rich is so is hi alre simpelste ende
want hi haestelic veere dingen begrÿpt
die sin des ghesichts wort ald9 ghefor
meert int midzen vandē oghe als inder
pupillen dat is in die perle eñ daer is eē
rehande puerste eñ luchtenste humoer
die vādē philosophe cristallopÿdes hiet
daer om dat si haestelic ghepunt wordt
om te ontfanghen alle vormen van ver
wen Die sin des gesichts is ontfangach
tich eñ onderschepdelic alre verwen fi-
guren eñ formen ende die butenste pro
prieteÿten waer af õ dat ghesicht te vol
maken so sÿn dese noot als die wercken
de sake een bequaem instrument eñ dÿe
duerende lucht ende dat ghedacht der
sielen eñ een matelic of een middelbaer
beroeren die werckende sake is die sieli
ke doecht Dat bequaem instrumēt is eē
cristallighe humoer in beÿden ogen ge-
set claer eñ ront het is claer daer om dat
dat oghe overmits sÿnre claerheÿt den
gheest ende die lucht doerschinen sal en
de het sal daer om ront wesen op dattet
te min pÿnlic wesen sal want een dinc dz
recht ront is eñ in allen siden effen ghe
maect en heeft gheen hoeken indē welc
ken die overuloedicheit niet ghehoudē
en mach werden diese quetsen mach en
de datter buten mede werckende is dat
is die lucht sonder welcke tgesicht niet
volmaect werden en mach ende sal tge
sicht in sommigen dieren volmaect wer
den so moeter een claerheit der luchten
toe ende in sommigen een donckerheÿt
ende in sommigen middelbaerheÿt wāt
inden catten wort begheert een donc-
kerheit ende inden vledermusen ende in
den sommigē anderen middelbaerheÿt

alst nae openbaren sal Item die aendēc
kinghe der sielen is oec noot als die sie-
le om een dinc doet onderuinden ende si
meÿnende is mit enen anderē sin so siet
dat oghe min volcomeliker want hi en
oerdelt niet vanden dinghe dat hi ghe-
sien heeft Item een middelbaer beroe-
ren is noot want waert dat dat dinc dat
ter ghesien is gheroert worde soe soude
dat ghesicht gheconfuust werden over
mits vele hÿnderinghe Ende van dien
stedighen beroeren soudt gheschepfelt
werden alst openbaert in enen riem van
enen scepe die inden water schÿnt ghe-
broken te wesen õ den lope des waters
dat haesteliken loept aldus oec ist van e
nen houte dat langwerpelt is is dat sa-
ke dattet haesteliken beroert wordt soe
schÿnet ront te wesen het warē meniger
hande opinien dat is waninghe bÿden
ouden meesters vanden gesicht hoe dz
dat quā ende comen mocht Men sal we
ten naden philosoeph dat die sin des ge
sichts wort drievoudelic alst schÿnt vtē
eersten ende vten dorden doerschÿnlick
of bescouwentlÿc Inder eenre maniere
wanneer die ghedaente des dings dat
ter ghesien wordt overmits die rechte li
nien op welke linie die speci coemt tottē
ghesicht In andere manieren op die we
derbuegēde recht als wanneer die spe-
ci eerst ghemenichfoudicht wert vandē
dinghe totten spiegel Inder derder ma
nieren wort hi overmits linien die welc
ke al is dat sake dat si niet wederbuecht
en sÿn van ÿemant mer si werden ghe-
stoert tuschen den dinghe ende den ge-
sicht nochtans en gaen si nz recht wt al
toes Mer onderwÿlen keren si vanden
rechten weghe als wanneer dat middel

menichfoudich daer tuschen geset wort
ende dese middelen sijn van diuerschen
dyaphaniteyten als wanneer dat ee̅ dic
ker is en̄ dat ander dunre dat is min dic
ke ende dun en̄ onderwile̅ ghemuteert
een middel eenre andere nature̅ mer die
radiosighe ghedaente wort te broke̅ ten
si dat si op die linie vallende come perpe̅
dicularitor op dat middel naden teghen
loep Ende ic hiete de linie vallen perpe̅
dicularitor op een pleyn lichaem totten
rechten hoeke̅ mer op een ront lichaem
wanneer si valt in hoer centrum. Item
totten ghesicht dat in dye eerste manier
geseyt is daer werde̅ te voersten ix. pun
ten toe gheeyscht als daer gehadt wort
Dat eerste is ghesontheit of goede scep
penisse des diers dair dz gesicht inhoert
Dat ander is die sienlike opposici teghe̅
dat ghesicht \ want in dier manieren en
siet dat ghesicht nz dan dat dinc so wes
delen die ghedaente coemt op die rech-
te linien die vallende sijn int centru̅ van-
den oge die welcke alle die linien die ge
leyt sijn van allen delen des dings ma-
ken een piramide̅ wes scarpicheit is in-
der pupillen en̄ dat fondament int dinc
datter gesien wort alst schijnt in deser fi
guren Dat derde is een ghelike v̓schep-
denis Dat vierde is een ghetermineer-
de gheleghentheit niet te verre vander
sienliker assen want dat dinc dat alte var
is vander assen al ist datten den gesicht
teghen gheset wordt nochtans en wort
dat bescheydeliken niet bekent Dat vijf
te is die dickicheit en̄ die vasticheit des
dings dat ghesien wort of bekent \ want
een dinc dat altemael cleyn is dat en mo
ge̅ wi nz sien waer af die lucht en mach
niet ghesien werden dat int eynde v̓ dya
phaniteyten is ende het en heeft gheen
dickicheit als die autoer der conste̅ seyt
bescouwentlijc Dz seste is een bequaem
grootheit des dings datmen sien mach
want een dinc mach soe cleyn wesen dat
tet niet ghesien en sal werden in eniger
distancien dz is schelen \ wantet gesicht
en is niet dan bijder viericheit die totten
ogen coemt die welcke ist dz si seer cleyn
is so salt beletten een deel des gesichts
ya een seer cleyn deel \ mer tghesicht en
voelt een sienlic dinc niet \ en̄ wanneer dz
deel sijns oversten blijft onverwa̅delt o
vermits sienliker grootheit Dat seuen-
de is dunnicheit des middels datter tus
chen leyt \ want is dat middel dicke soe
wort die menichfoudicheit der gedaen-
ten belet dattet niet te deghen come̅ en
can lichteliken ter pupillen Dat achten
de is lux dat is tlicht. want dat sienlike
dinc en verwandelt dat ghesicht niet da̅
mitten licht Dat negende is die tijt wa̅t
dat gesicht wort inder tijt alst geproeft
wort inden doerschinenden al is dat sa-
ke dat dat sienlike dinc den ghesicht snel
liken thoent wordt nochtans en wortet
niet bescheydelike̅ bekent mer als hem
een mensch ee̅ luttel versint en̄ bepeynst
mit een luttel tijts so bescouwet hi dege
lic en̄ volcomelic en̄ daer om is die aen-
denckinghe des sins of der sielen is oec
noot mitten voerscreuen als voerseit is
Ite̅ als philosophus seyt So en coemt
die speci des dings nz totten gesicht na
den sienliken piramidem \ mer die speci
des ghesichts totten dinge die wtghe-
steken is ind̓ selver stede nae geliken pi-
ramidez \ wa̅t aristotiles seyt int x. of ix.
boeke vande̅ dieren want het en is an-
ders niet dat ghesicht te sien dan dz ge

sicht wtgaet totten dinge datter gesien wert Eñ daer om wil augustinꝰ int eer-ste boeke ouer gesi. eñ vi. musice vandē dinghen datter gesien wort en coemt nz dan sijn gedaente noch vandē ghesicht en coemt andˀs nz totten dinghe dan sijn specie want daer en gaet nz vter substan cien des oghes want het soude ghecor rumpeert werdē | mer daer gaet vten o ghe een scarpicheit des viers eñ sijn fon dament wort gebreydt ouer alle dz ouer ste des dings dat gesien wort Itē die au toer proeuet bescouwentlic int eerste boe ke datter niet gesien en wort dan bijden licht datter op gaet op dat dinck datter gesien wort eñ gemenichfoudicht van-den seluē al totten oge toe waer af dz no dorftelicheit die derde piramis begeert wort van dien licht eñ die coni dz is scar picheyde alle deser drier pyramidū sijn inden oghen eñ fondamenten in dz dinc datter ghesien wort eñ daer om wāneer tghesicht gedaenten heeft comende op dese drie piramides so doer gaet dat ge sicht die specien des lichts eñ die verwē ouermits dat middel der rocken eñ der humoren vanden oge al totten cristalli-gen humoer Eñ daer bestaet die siele eē oerdel te maken vandē dinge datter ge sien is bijdˀ gedaentē mer si en wort dair nz veruullet mer ymmer wort die speci ghemenichfoudicht totter zenē diemen neruus opticus hiet of hol zeen dye int ouerste vandˀ herssen leyt eñ daer is dye sienlike doecht indˀ wortelen eñ indē eer sten eñ principalē eñ enen andˀs soude eē dinc altoes twe schijnē om datter twe o ghen sijn ten waer dat si tot enen orga-num of instrument gecōtinueert wordē ouermits die welke een fōteynlike doe

ghet gestuert wort totten pupillen Alle dese dingen seyt die autoer doerscouwē lijc Itē cōstantinꝰ bewijst een andˀ redē vanden gesicht li. iiij. ca. xi. Dat die sie like gheest ende dat oghe ende die luch te drie clare lichamen sijn | want si ouer-mits irradiacien dat si hem onder mal-canderen die een in dander verwandelē want die lucht die bijden dinghe is dat men sien sal vā sijnre eygenthedē wort hi daer in verwandelt want dese sienlike doecht stortende hoer totten vterstē de-len der pupillen wort toe geuoecht dˀ in verwandelder luchten eñ wort daer me de also meer als een ende ouermits den oerdel der sielen so wort die verwe dye ghedragen is ouermits der luchten dē oerdel des sins gegeuen want die lucht wordt lichteliken inghekeert ouermits menigherhandicheyt der vormen die dˀ luchten teghen comen als wi sien in die teghenwerpinge eens roden lakens dz die radie der sonnē die lucht verwet die daer nae bi is waer af dattet gheen wō-der en is Dattet claer oghe eñ dat dya phanus is bi hem sonder middel toege uoecht mit gelijcker ghedaenten ende formen verkeert ende in hem verkeert wert ende daer om nae dien dats ghe-noech is tot desen wercskē so versamēt mit corticheden dat dye sienlike doecht is subtijlre eñ leuendigher dan alle dye ander sinnen want het heuet sinē naem ghenomen vander leuendicheit \ als ysi dorus seyt Item het is waerdiger dan alle die ander sinnen eñ daer om is dye sin des ghesichts bouen gheset eñ ouer ste Item mitten wercken recht als een vuerighe cracht is machtigher dan die ander eñ dese sienlike doecht ouermits

hore cracht so begrijpt si eē dinck wat dz is al ist ver van haer eñ nae dien dat dat dier edel is daer nae begripet te bat din ghen diemen sien sal waer af aristotiles sept li. xij. Dat eē goet ende een scerp ge sicht sal wesen van getemperder humo ren | want die vogelen die crombect sijn eñ cromme clauwē hebben Dese sijn vā scarpen ghesicht eñ dat om die puer en de subtijl humoer ende getemperde die inden instrumenten des ghesichts is en de dese voghelen vliegen hogher inder luchten ende sien haer spise vorder dan die ander eñ die voghelen die inder aer den vlieghen ende niet hoghe en heb- ben gheen scarp ghesicht Item die sel- ve sept li. xix. Die ghelude ogen en sien niet scarpelic des dachs ende die swar- te en sien niet scarp des nachts om dz si luttel humoren hebben eñ dat ghelu o- ghe wort mit meerre beroeren beroert- waer af dat ghesicht ghecranct wort en de die swarte oghen werden alte seer be roert om datter te veel humoren sijn en de dat licht des nachts is crancker ende die humoer des nachts is van swarē be roerē eñ daer om wort die sienlike geest daer binnen gesloten ende belet om der humoren wil Item die selue sept dattet ghesicht der ouder luden nz scarp en is. want hoer velle vanden ogen is vol rim pelen waer van dattet coemt van cranc kicheit ō instrumenten \wāt is die crach te des instruments daer dz gesicht doer coemt versch ende starcke soe ist gesicht scarp waer af men dair sept wanneer die oghen der dieren een decsel hebbē ende dat die humoer inder pupillen suuer en de ghetempert is so ist gesicht scarp | en de dat die huut opter pupillē dun is dā

siet dat dier var nochtans en onderscep det niet volcomelic vanden dingē diet varre siet onder den verwē ende den on derschepdē des lichaems Ende ō geen re ghesicht is best die welcke die humo ren puer hebben inden ogen ende repn eñ die gheen decsel en hebbē dien wort haer ghesicht benomen om die stedige oplukinghe ende also wort dat gesicht ghescepfelt ende die pupille wort lichte lic ghequetst eñ alsoe wort dat sien becō mert Mer die sake is contrarie indē die ren die oghebrauwen ende decselē heb ben Men sept daer oec dat die sake des scarpen ghesichts in te sien van verre is om die ghelegentheit der oghen | want een uterlic oghe is van cranckē gesicht eñ en mach niet van verre sien want sijn beroeren en wort niet ghedeplt noch ō- teert mer dz ghesicht gaet rechte voert wt hem tottē dingen diemen siet | want als buten den oghe geen decsel en is so moet dat gesicht van node crancke wer den Hier toe sept aristotiles li. xij. eñ xix Ende dese geseyde dinghen vandē pro prieteyten des ghesichts int ghemepn sijn op dese tijt ghenoech verclaert wāt die andere sullē openbaren benedē daer ghetracteert sal werden vander naturē ende der proprieteyten des oghes

Dat achtiende ca. vant ghehoer

Die hoerlike doecht deplt sij wert ken inden instrumenten der oren die sin des horens ist dattet een gheluut verneemt of een stemme waer af om dz horen te begrijpen sijn te minste vier din ghen noot als een bequaem instrument eñ die volmaecte sake ende die eerste eñ die derde is datter dz middel geluut or dineerlic voerende is Dat iiij. is die aen

denckinghe der sielen sprekende van de
sen of vā dien. Die eerste sake eñ die ma
kende is die hoerlike doecht des diers
ende dat bequaem instrument is een ste
nich been dat den oren onder gheset is
twelc is hol droghe crom eñ hart | dz in
strument des horens is hol op dattz dē
gheest ende die lucht onthouden sal in-
der hollichedē \ ende het is crom op dat
hem die veruaernisse niet haestelic hin-
deren en mach ende daer om ouermits
die rondicheit des instruments soe we-
derslaet dat ontfanghen gheluut ghe-
tempertlijck den hoerliken gheest eñ is
oec hart ende droghe op dat die anloc-
kinghe der luchten also vele te beter en
de te stercker sijn ende also wortet ghe-
luyt te meerre alst schijnt inden luytē en
de ghijteernen die bat ludē als die wint
noerden is die welke coudt ende droge
is dan als hi zudē is die vucht eñ traech
is als constantinus seyt ende aristotiles
ende dat middel datter dragende is dat
is die wederslaghen lucht die de gaten
vanden oren ingaet ende nae hem loct
dat stenich been dat is dat eerste instru-
ment des horens Daer is oeck noot die
aendenckinge der sielen \ want also lan
ghe als een mensch dye horen sal sinen
sin des weechs eñ gheens weechs laet
wanderen soe en heeft hi gheen verstāt
vanden horen | alsoe dat dat horen niet
en is ten si dat hi daer sinen sin toe ney-
ghet enich werck te wercken Item dat
horen wort aldus daer sijn twee zeenen
gaende vanden voersten deel der herssē
inden stenighen benen vanden oren en-
de werden daer in ghesteken ouermits
welken zeenen die sielike geest wort ge-
voirt totten benen voerscreuen \ mitten

welcken die butenste lucht vertellende
die forme enichs gheluyts wort sonder
middel daer mede v̓gadert waer af dye
ghestaghen lucht hort die been eñ stoet
se | ende die gheest die in hem is naeder
proprieteyten der luchten die daer is v̓
wandelt die zenen des stotens ende die
verwandelde gheest lopende aldus we
der tot sijnre fantastigher cellen brengt
der sielen weder die in mutati ende also
wort dat horē volmaect Ende daer om
sal dat horen billiken lustich hieten dair
om dattet ghewonnen wort ouermits
der weder geslaghender luchten ende
daer om heeft die natuer dz horen mid
sen inden ronde vanden hoefde ghesetl
als aristotiles seyt int xij. boeke wāt ho
ren begrijpt dat gheluyt der luchten al
ront om gaende ghelijc enen cirkel en-
de niet rechtwtgaende | dese sin als dye
ander droeft mede ende want hi gecor-
rumpeert wordt inden vtersten hy wort
ghesont eñ verblijt inden middelē waer
af ambrosius seyt in exam. Dat nyl⁹ die
riuier om sijn harde barstinge wil sijns
vallens vanden hoghen berghe plach
die luden die daer bij woendē al doef te
maken / dese sin lijdt vele pinē gelijc den
anderen sinnen | want hi wert sommels
mit allē af gehaelt eñ dan hiet hi doef-
heit eñ sommels wort dat horen wat ge
minret eñ dan hietet zwaricheit des ho
rens onderwijlen gaet hi wt sinen lope
Itē die sake v̓ pinen is onderwijlen van
den gebreck v̓ herssen of v̓ zenē die welc
ke een wech is des horēs eñ dat coemt
dz si bestopt wert of si wort beswaert mit
eniger officialiker siecten Itē v̄ gebrecs
wil der oren die onderwijlen ghecorrū-
peert werdē vā diueerschen humorē eñ

onderwylen werden vele vulnissen ver-
gadert in dat hollicheit eñ onderwylen
vallen daer steenkens in of andꝰ vulnisse
die comen op den hoerliken gheest en-
de benemen dat horen ondꝰwylen comet
van wormen eñ ondꝰwylen dat die zeen
gecorrodeert is eñ onderwylen wort dz
horen benomen eñ die instrumentē wer
den gequetst van corrūpeerder luchten
als van heter of van couder / eñ ondꝰwy
len van grouen wynden die daer in be-
sloten werden alst schynt indē genē dien
dunct dat si fleuyten pipen eñ dier ghe-
lijc horen vanden welcken dat horen ge
quetst werdet als nae inden tractaet vā
den oren ghesept sal werden

Dat. xix. ca. vande roke.

Roken is een sin die een dinc ruuct
ist goede lucht of quade lucht en-
de om desen te ōnemen so moeter toe eē
sielic gheest als causa efficiens / daer is
oec noot te wesen een volcomen disposi
ci der nazen mit tween naesgatē die luch
te daer mede te grypen daer si den sieli-
ken gheest mede gripen moghen ouer-
mits sommighē zenen die vanꝰ herssen
neder comē die naellockē en syn proper
liken geen instrumentē des rukens dye
welcke kerstallich syn eñ daer om syn si
onuoeliken twelc openbaert inden die-
ren diemen dz vorste croes wel of snydt
nochtan en hebben si dat ruken nz ver-
loren also oec wanneer wi gaen bi vulen
stinckenden steden so stoppen wi die loc
ken voer toe eñ wi en voelē genen stanc
Dese lockē syn oec hol eñ spongioes op
dat si in horen hoelre gaticheit den ghe
resolueerden roke ontfangen sullē van-
den dinghe datter rukelic is Item wāt
si oec spongioes syn so treckē si die luch
te bat na hē / eñ die aentreckende cracht
wordt daer indē locken geincorporeert
waer af dat dat rukē aldus wort / die sie
like gheest wordt gheseyndt vanꝰ herss
sen totten naeslocken ouermits sommi-
ghen zenen diemen rukelic hiet / wāt eē
gheresolueert roke eens rukende lich-
aems wort mitter luchten gemengt / dē
welcken die ventriculen ꝰ herssen na hē
trecken ouermits dien nazelocken eñ ꝰ
kerense in hore ghelikenis / eñ also om
alsulker verwandelinghe die daer ghe
maect is inden sieliken gheest so coemt
die bescheydenheyt of dat onderscheyt
des rukens Die roke en is anders niet
dan een luchtich substancie die van enen
lichaem gescepden is / dese rokighe wa
sem trect die herssen nae hoer / want hy
hoer noet ende vriendelic is ghelijc dat
hert den adem / ende mit deser aentrec-
kinghe der luchten soe wort die herssen
getempert eñ gestarct ghelikerwys die
warmte des herten wort ghesachticht
mitten aenhalē des adems / ende is dz
sake dat die wazem quaet stinckende en
de ghecorrumpeert is soe corrumpeert
hi den sieliken geest ende brengt dicwy
le sterflike siecten in / waer af dat ruken
wort dicwyle belet in sinen wercke ondꝰ
wylen om die quade cōplexi der herssen
onderwylē om die oueruloedicheyt der
corrumpeerder humoren inden rukeli-
ken zenen alst schynt inden ghenen dye
de nazen lopen vanden snuuf of dier ge
lijcke. onderwylen om quade sceppin-
ge wil ꝰ nazē of des instruments vandē
rukē als wanneer die nasegate alte seer
ghewydt werdē of genauwet ondꝰwilen

om ouerulo edich vleysch ondwylen om
apostemen die daer wassen onderwilẽ õ
vretinghe van kanker of van fistele de-
se sin om sÿnre subtilicheit wil / wanneer
hy wel ghesetis soe sterct hi dye sielike
doecht ende pdeltse vander ouerulo edi
gher rokicheit eñ also ist verkeert is die
sin qualiken disponeert soe doet hi qua-
lic eñ contrari eñ so wort die sielike crach
te des rukens in sinen wercken becom-
mert eñ belet Aristotiles sept li. xÿ. Dat
die sin des rukẽs en is nz dan ouermits
die anhalinghe der luchten in enen dier
dat eẽ naze heeft die welke een lit is ge
set int middel der andere sinnen int voer
ste deel des hoefts eñ alle dier dat eẽ lõ
ghen heeft dat heeft een naze of ãders
wat in die stede der nazen om die hulpe
des adems waer bÿ dattet schÿnt dz dz
instrument des rukens niet alleen en is
inden dieren om scierheit wil mer oeck
om te volmaken die doecht des sieliken
gheests ende om te gheuen der leueut-
liker doecht cracht eñ hulpe Dese rede-
like doecht blo pet inden vier voetighen
dieren wãt ouermits den roke ondken-
nen si die gesonde crude voer die ander
venÿnde Eñ ten voersten die sinnen on-
derkennẽ deen spise voer dand also wel
bÿdẽ roke als bÿdẽ smake daer na blo p
etse meest inden honden \ want die sporẽ
sonder bedriegẽ een wilt dier ouermits
horen ruken eñ het blo pet oec inden vo-
ghelen eñ ten voirsten indẽ ghierẽ want
die rukẽ eẽ vulic al ouer die zee / die wel
ke als pñ. sept li. x. ca. viÿ. Dat si van al
so leuenden roke sÿn dz si die vuliken o
uer die meren ruken eñ daer om in desẽ
eñ in anderen condicien der werckinghe
õ naturẽ so is die godlike wÿsheit te ver
wonderen die ons te verstaen gheeft bi
desen eñ bi ander ghelikenissen hoe dat
wi bi dese materialike sinlicheit totten õ
stande õ geenre die bouẽ den sin sÿn sul-
len te vercrÿgen wesen alle pnc sken tot-
ten binnensten des hertẽ eñ tot enen õ-
standenis der geesteliker dingẽ eñ daer
om is mÿn meninge eñ mÿn eynde sim
pel in desen wercsken.

Dat xx. ca. vande smake

Die smake is properlic een sin dye
enen smake verneemt tot welckẽ
smake gheuoeliken te volbrenghen soe
sÿn noot alsulcke werckende materialia
eñ die informerẽde sÿn als die thans in
den anderen sinnen ghesept sÿn wãt die
sielike doecht is die werckende sake en-
de die materialike sake eñ die instrumẽ
talike dat is die tonghe mit horen toe-
behoren volmakende den sieliken geest
totter volcomẽtheit õ smakeliker doeh
den welcke tonge nader complexien ho
re substãcien is hol vol gaetkens vucht
eñ onsmakende eñ si is daer om hol op
dz si i hore hollicheit die humorosicheit
des smakelics dings welke vuchticheit
in hoer resolneert is onfangẽ mach \ en
de si is dair om gatich op datter grof en
de subtÿl waer vanden dinghe datmen
proeuen soude onder in gaen mocht tot
ten zenen der tonghen ende op dat dye
aentreckende doecht om die selue dingẽ
te volbrẽgẽ meer gropẽ soude eñ si daer
õ vucht was op dz si mede wercken sou
de totter scepdinge õ dingen die ontfan
ghen warẽ als of bi enige auenture dro
ghe of harde dinghen bÿõ tonghẽ ghe
comen waren op dat die dingẽ dan ouer
mits die vuchticheit õ tõgẽ of des raecs
te bat gescepden mochten werdẽ si was
oec onsmakelic op dz si te bat alle smakẽ

vnemen mocht ende kennen als dat wa
ter \twelke water waert dattet selue eni
ghen ghesetten smake hadde so en sou-
de die ghedaente eens anders smaecs
niet connen vernemen . Item die smake
wort aldus daer werden twe zenen ghe
steken aldus int middel der tongen dye
welcke naemaels in vele telghen inden
eyndelsten ziden ghespreyt werden en-
de ouermits dien so wort die sielike geest
totter tonghen gheuoirt ende daer om
so wanneer een dinc datmen proeuen sal
onder in die tonghe gaet of inden gaet-
kens der zenen soe wort die sielike geest
daer in verwandelt naden proprieteyten
die hi naden oerdel der sielen represen-
teert ende daer om is die smake alsoe veel
grouer dan die roke |als die roke dat is
fumus subtylre is dan dat water |want
die roke is een fumose nature mer die ge
voelicheit des smaecs is een waterighe
vuchticheit\ als ouidius seyt Item de-
se sin is oerbaerlic totter behoudinghe
des dings dat ondeylsom is want als
daer corrupci is inden smake of dat een
den smake verliest soe veruaert die sieli
ke substanci alleyncsken . die smake wort
ghecorrumpeert als syn instrumenten ge
quetst werden of wanneer die corrumpeer-
de humoren bouen gaen in hem \ende dz
geualt wanneer die dingen diemen sma
ken sal si niet en begrypt onder hore pro
pere qualiteyten ende dat gheualt wan
neer ende sonderlinghe humoer inden sub
stancien bouen gaet als in dese exempel
als die rode colera bouen gaet soe voelt
die tonghe alle bitter dinghen ende ist sou
tich soe gheuoelt si ghesouten ende also
vanden anderen alst openbaert inden ge-
nen die coertsen inden welcken die heer
licheit der ghecorrumpeerder humoren
den smake venynt |die smake wort oec om
gekeert als hi gequetst wort ouermits
die quaetheit eens dings dat gesmaect
wort alst schynt in aloe ende in anderen die
alte bitter syn die smake verblyt hem in
soeten dinghen daer om dat die tonghe
een ghelikenis heeft mitter soeticheit
want die soeticheit die gefondeert wort
op heten ende op vuchten die allen den
leden ghelyc is |die mit soeten geuoedt
werden want die soete dinghen syn van
goeden voetsel ende lichteliken werden
si den leden gelyct als ysaac seyt in dieten

Dat een ende twintichste. capitel van ghe
voelen of tasten

t Gheuoelen is een begripelick sin
der specien die tastelic syn want o
uermits die doecht des tastens soe be-
grypt die siele warme vucht cout ende dro
ghe weke hart saeft ende scerp | of nae
auicenna soe is gheuoelen een gheordi
neerde cracht inden zenen van alle den
lichaem om te beuanghen dattet raect
of tast ende al is dat sake dat dese sin is
in alle den delen des lichaems nochtans
principaliken is hy meest inden palmen
der handen ende der voeten die welcke
die natuer getempert ghemaket heeft
op dat si hetten ende coude lichteliker be-
wisen souden ende dese delen syn hol ze
nich ende getempert ende daer om syn
si hol om dat si te bat voelen soude din-
ghen die te voelen syn ende te bat hou-
den soude dinghen die men houden sou-
de\ ende si syn daer om zenich\ om dat
daer dye voelicheit meest groyet \want
al dat senich is dat is getempertlyc voe
liken op dat si te lichteliker verkeert van
elcken ghetemperden dinghe.

Item dat ghesint is inden voelē mach een conposici hieten d̓ eerster qualiteytē eñ tot dien qualiteyten eē verbolginge des gheuoelens / als serp saeft morwe hart Indē vterstē vā desē so wort die sin des voelens ghequetst alst schŷnt in alte couden of in alte hetē welcke natuer ghenoecht heeft inden middelen als in der laeuweheit Itē om desen sin te volmaken werden dese dingen toe gheeyschet als die sake die daer werckende is eñ dit is die stueringe des sielikē geests totten organen dat is instrumenten des gheuoelens Item een bequaem instrument eñ dat is dubbel als die zenen die vander herssen comē / voerende alle den leden den sielikē geest Dat ander instrument is vleysch daer die zenen in ghewonden eñ in gestekē leggen ouermits die welke die voelike doecht werct wāt ouermits die zenē so wort die speci des geuoeliken dings eñ oerdel der sielē gebracht Item daer wort een derde geeyschet als die mede werckinghe der vterster dingen die welc noot is op dat dinc datmen voelen of raken sal genaket dē organen des tastens wt wes ghenakinghe die sielike geest die indē vleysch ende inden zenen is d̓wandelt wort eñ die geest also gheinmuteert beteykent d̓ sielen een proprieteyt des dings datter geraect is \ eñ ald? sal dese sin in sinē wercke veruullet sŷn als cõstantin? seyt / wāt dz hoert proper den sin des tastens toe dat alle die and̓ sinnen hebbē een sonderling lit eñ een instrument dat tot horen werck beqnaem is / mer alleen dz voelē is in allen ledē ghemeynlic wtgenomen inden haren eñ inden nagelen indē welken gheen zeen en is eñ daer om en isser gheen sin / dese sin voer alle den anderē is hi aerdich eñ grof eñ daer om serp eñ hart eñ begrŷpt alle die ander aerdighe passien volcomeliker dan die ander sinnen bŷ gelikenissen Itē dese sin al scŷnt hi grouer te wesen dan die ander ouermits der obiecten nochtās ouermits dē subiect soe is hi nutter \ want al is dat sake dat die and̓ sond̓ voelen wesen mochten een weynich nochtans en mach geē sin wesen volcomeliken sonder gheuoelen Als die philosoeph seyt Wantet geuoelen is gemeynre dan die ander wāt nv helpt hi den enen als den smake ende dese twe als smaken ende gheuoelē sŷn stedeliken mitter herten ende daer ō sŷn si meest vanden wesen des diers ende van haren gheuoelen ende wed̓stoet indiceren si meest Ende alle lit heeft een seen of twee inden welcken die sin des voelens ende die willighe beroeringhe volbracht wert ende volmaect als ghevonden wort inder anathomien van cõstantŷn. Item die sin des voelens wort oeck ghequetst ghelŷck dat die ouerste werden . onderwŷlen wert hi mit allen afgehaelt daermen dat voelen ende dz willich beroeren al verliest alst ghevalt inden gychtigen ende vercrompen leden \ ende onderwŷlen wort hi gheminret ghelŷc alst valt datmen seyt \ dat dat lit slaept als wanneer dye gheuoelike gheest niet ghehengt en wert laten gaē vryliken ouer enich lit om enigher opilaciē wil of om dwangs wil die daer wesen mocht \ ende hŷ wort oec ghequetst van quader conplexien der herssen alst schŷnt indē epplenticis dat is indē genē die vallē vādē grotē euel die welcke ind̓ vrē des toegācs nz aen en dēckē tvoelē

des viers \ eñ oec lÿdt hi dicwÿl vander
butenster v̉keringe der luchten als indē
vingerē die welke ouermits groter cou
den vercloemt sÿn indē welcken die wil
lighe beroeringe beledt wordt \ waer af
dat die een dander nz ghedwinghen en
can Item ond̉wÿlen van insnidinge der
delen des lichaems want een lit dat vā
den lichaem gesneden is dz en voelt nz
midallen eñ oec dat alte seer geslaghen
waer of verbarnt Item oec enich lit dz
vervuÿlt mocht wesen dat nochtās aen
den lichaem waer verliest dat voelē wel
eñ also vele lÿdt die sin des voelens swa
re als hi dieper gewondt wert indē ghe
voeliken zenen Item wanneer die zee-
richeit des sins is eens scadelikē dings
gevallende vter ongewoente der delen
van dien dinge inbrenghende den leden
harde grote zericheit so quetst hi dz voe
len eñ brengt den lichaem grote passi in
eñ maect grote v̉keringe wāt alle dz ge
voeliken is maect een v̉keringe indē in-
strument sÿns voelens of sÿnre voelich
eit . Item die voelicheden des voelens
of die sinlicheden des voelens maken
meer v̉wandelinge dā die and̉ doē \ wāt
hi is grouer eñ materialiker dan alle die
ander eñ daer om houdt hi starcker d̉pe
indruckinge des bequaems eñ des on-
bequaems Itē want die sin des voelēs
gemeÿn is aenhangende alle den delen
des diers totter gemeÿnre verderfnis-
se des voelens soe wort dat subiect alle
des diers v̉derft eñ also en ist nz vandē
anderen want als die sin des ghesichts
verderft is | nochtans en werdē die and̉
doechden des diers nz v̉derft mer ÿm-
mer worden si in horen werckē ond̉wÿ-
len starckerre gemaect mer als dat voe

lē v̉derft is so is alle die sin v̉derft waer
af dattet schÿnt dz die sin des tastens is
een subiect dat is een ond̉stant alle v̉ an
der sinnen eñ een fondament Item wā
neer alle die and̉ vier sinnen hebbē hoer
sonderlinge eñ hoer eÿgen gheuoelich
eit eñ hoer obiect dat is wederstoet also
dat inden enen sin valt dat die inden an-
deren niet en valt als die verwe inden o
ghe eñ die smake indē smakē et ce. so is
dat geuoelen alleen dat alle den instru-
menten v̉ sinnen hoer pinen indruct wāt
hÿ is gemeÿn allen sinnen want die and̉
hebben proper obiecten eñ geuoelinge
of sinlicheden inden welckē si nz en dwa
len dan bi geualle om sommige dinghē
die hē toeuallende sÿn Het gheualt wel
een deel des sins vandē lichaem te dwa
len want als aristotiles seÿt Deser doen
si die fantasie dicwÿle lieghen alst open
baert inden ghesicht dat oerdelt eē gro
te sterre cleÿn te wesen om die grote ver
richeit wil der geleghentheit ende des
smaecs die dat bitter soet seÿt te wesen .
eñ also v̉keert om gebrecs wil des raecs
eñ alsoe ghescÿpet vanden anderen en-
de dair om ist ghemeÿn dat alle die vter
ste perticulaer sinnen ghanghē perticu-
lariter wt of voert als sommighe linien
vandē centro vandē ghemeÿnē binnen-
sten sin eñ na hore menigherhande pas-
sien volmaken si hoer sinlike instrumen
ten eñ naden formen ende gelikenissen
haerre gheboechlichedē so brenghē sise
alleÿnsken enen wed̉ totten gemeÿnen
sin ouermits den welcken eñ den sche-
len van hem \ soe oerdelē si eñ ond̉sceÿ-
den also vele als haerre wercke betaēt
Eñ dese dictē vandē proprieteÿten der
doechden eñ der sinnen sÿn thans ghe

noech.

Dat xxij. ca. vā dat behoeftich is tot vol
maectheit der naturē

Ghelikerwijs datmē behoeft doe-
gheden eñ sinnen totten regimēt
der naturē also toter volcomētheit des
seluen werden vā node begeert sommi-
ghe gheesten ouermits der welker hul
pen eñ stedelike beroeringe also wel die
sinnen als die doechden gematicht wer
den. Men seyt dat die gheest is nae dien
dat hi genomen wordt eenrehande sub
tijl luchtighe substancie werckende dye
doechden des lichaems tot horē werc-
ken te volbrengē of alsmen seyt int boe
ke vanden onderscheyde des geests eñ
der sielen Die geest is eenrehande sub-
tijl lichaem gewonnē inden mēschelikē
lichaem leuē makende ouermits den a-
deren des lichaems eñ geuende dē die-
ren adem| leuen | eñ puls ouermits dē
arterien der pulsen \eñ is werckende eñ
makende sin eñ willighe beroeringe in-
den ghesielden lichamen ouermits den
zenen eñ musculen. Dese gheest naden
meesters van medecinen wort ald' ghe
wonnen |so wanneer inđ leueren eē starc
ke opsiedinghe wort ouermits eēre het
ten die daer werckende is inden bloede
eenrehande roke geresolueert wort die
welcke gesubtijlt uten aderen der leue-
ren eñ gepuert in eenrehande subtijl eñ
gheestelike substanci of luchtigher natu
ren wort daer mede đwādelt welke sub
stanci geheten wort natuerlic geest daer
om dat hi mit sijnre machten natuerlikē
dat bloet subtijl maect eñ ouermits sijn-
re lichticheit so indrijft hijt tot allen den
ledē eñ werct stedelic\ eñ daer om is de-
se geest properlic regierende die natuer
like virtuut als aug. seyt Dese geests o
uermits sommigē zenen wert totter her
ten gheseynt daer hi ouermits te gader
stotinge eñ beroeren der delen des her-
ten te gađ meer ghesuuert wert eñ ver-
keert wort in eenre subtijlre naturē ende
dan wort hi die leuendige geest ghetē
daer om dat hi hē spraypt tot alle den le-
den des lichaems ouermits den arteriē
eñ merende die geestelike doecht recht
uaerdicht hi eñ bewaert alle sijn werckin
ghe want een arterie wtgaende vander
lufter ventriculen des hertē in sinē lope
wort vluchs gedeylt in tween telgeren
vanden welckē die een gaet in die neder
ste voert gedeylt in vele telgeren ouer-
mits den welckē die leuende geest wort
geuoirt tot alle den nedersten ledē leuē-
de te maken indē lichaem Die anđ ranc
gaende tottē ouersten ledē wort weder
gedeylt in drien rancken vandē welckē
die rechter gaet totten rechterē arm eñ
die lufter ten lufteren eñ deylt hē ghe-
lijc inden arterien ald' menichsins ghe
split eñ die leuendige geest wort ouer al
dat lichaem gestroyet | eñ die leuendige
maect den puls indē arterien eñ die mid
delste ranc strect hē ter herssen eñ maect
hē die ouerste delen leuendich eñ ouer-
ghiet den leuendigē geest ouer allē sidē
eñ daer om so wort die sielike geest doer
gaende voert indē ventriculen đ herssen
meer đduwet eñ wort gesubtijlt idē we
sen des diers eñ die geest die subtijlre is
dan die anđ wort đwandelt eñ daer ō de
se sielike geest gewonnē indē voerstē vē
trikel đ herssen wort bi delē ghetoghen
ghens eñ weđ bidē instrumēten des ge
voelens nochtās en blijft te min dz deel
nz indē seluē ventriculen op dz die ghe

meÿn sin ende die ymaginerēde doecht volbracht mach werden \ daer nae gaet hi totten middel ventrikel als totter redeliker cellen om dat verstant te volbrēghen \ eñ alst verstant geformeert is soe gaet voert totter afterster vētriculē als totter memorien eñ draecht mit hē dye indruckinge eñ die reden diet inden anderen vergadert heeft eñ setse daer als in enen scat der gedenckenis eñ vanden altersten deel des hoefts dz is der hersen so schiet hi voert doer totten beroerliken zenē ouermits den morghe ð rug knoken die welcke vandē philosophen wort gheheten nucha op dat alsoe dye willige beroeringhe ghewonnen mach werden in allē delen des nedersten lichaems \ eñ daer om ist een eñ die selue subtÿl eñ lichaemlike geest ende nochtans luchtich geheten in diuerschen ledē mit menigerhande namē om menigerhande oficien wil want die natuerlike geest werct inð leueren eñ die leuentlike geest inð herten \ mer die gheest diemen sielic hiet die werct indē hoefde desen gheest en sullen wi nz velouen te wesen die mēschelike siele of den redeliken moet mer billiker als augustinꝰ sept. Het is hoer vueringe eñ hoer proper instrumēt wāt ouermits alsulken geest so wort die siele den lichaem toegeuoecht eñ sonð dienst alsulcs gheests so en mach geen werck der sielen volcomelic inden lichaem geoefent werden \ waer af dat dese gheest den gheesten ghequetst eñ in alle horen wercken becommert eñ die sanck des lichaems eñ ð sielen ghereso lueert is soe wort die redelike geest in alle sinē wercken inð herten becōmert alst openbaert in maniacis eñ in freneticis eñ in anderē inden welken die ghewoente der reden dicwÿle gheen stede en heeft dat is wāt dat instrument wort ghequetst om der humoren of wonden wil ð voirscreuē geesten \ eñ daer om als dese gheesten ghestarct sÿn so wort die siele gestarct eñ als dese gebreken so ghebreect die siel ya na den regiment des lichaems te spreken of si wort geminret in horen werckē als augustinꝰ plepnliken thoent eñ hier mede ist genoech gesept vanden gheestē al so vele alst desen teghenwoerdigē tractaet toe behoert

Dat xxiij. ca. van de polsen.

Want die pols is twerck des leuendigen geests so blÿfter noch ouer op dat wi seggen moghen sommige dinghen van pulsen eñ van haren proprieteyten also dat die puls is nae dyastolē eñ systolen dat is nað bredicheit eñ nað enghicheit des hertē eñ des loeps ð arterien eñ daer ō so wanneer dat hert wesende in enē stedigen beroerē vandē centro al totten circūferencien die daer om sÿn ouermits cracht des bloets eñ der herten eñ ouermits cloppinge des leuē de geests euendicht beroert wert wt alsulken beroeringe al totten vterstē wort die puls breet ghemaect \ mer wanneer hi vanden vtersten weð ðkeert totten cētrum geroert wert so wort die puls enge gemaect eñ ghedwongen Eñ daer ō die bredinghe des herten om die coude lucht aen te halē eñ die dwanc des herten om die fumoes lucht en wech te cruedē \ dese twee sÿn die sake des pols mer daer toe is die puls nodorftich \ op dat die sceppenisse ð geesteliker doecht verstanden werde eñ sÿn werckinge bekent mach werdē Dese puls begint vanð her

ten ouermits den arterien eñ strect hem
totten eynden des lichaems waer bi dz
die puls openbaert tgestant des herten
eñ syn werckinge eñ hi pleecht gemeyn
liken geuonden te werden vandē medi
cis nz in allen delen des lichaems / mer
inden armē ouermits den arterien wāt
in sommigen en machmens nz onðken-
nen ō dat hi also verre vandē center des
herten is eñ in sōmigen om die ōborgēt
heit des herten datter regierende is eñ
in sommigē om ō nauwicheit of dwanc
der benē Eñ dair om hebbē die oude wi
se den arm gecoren / eñ die arterien daer
af om den puls te onðkennē eñ dz was
dat lichste orbaerlicste eñ eersaemste het
was daer om lichste want die vleysche-
ge delen ōhuden ons die arteriē / eñ het
was nutste want die arteriē vanden ar-
men syn naest ō herten eñ het was eer-
saemste want het en brengt den meyster
noch den sielen geen scaemt in / mer het
waer scaemte die heymelike lede des li
chaems naect te makē / die puls wort ō
derkent ouermits toesettinghe der vin
geren op die stede des puls twelc te ge
schien plach mit middelbare duwinghe
anðs indē starcken eñ anðs indē cranckē
want inden starckē eñ inden ghenen die
veel vleysch heeft salment seer duwen
eñ inden cranckē eñ inden mageren saf-
telic totten welkē is te weten dat constā
tinus seyt datter vele diuerse tepten der
pulsen syn die welke alle gaō nochtans
tot .x. weder ghebracht werdē die eerste
wort gemerct byð metinghe der groot-
heit eñ dese is drierhādē eerst grote als
wanneer si hē wt streckē byð lengde brei
de eñ byðer diepte Eñ dese puls coemt
starc eñ grof vā starckichedē des geests
daer die puls mede breet wort eñ vā al-
te veel hetten die welke ōcoelinghe be-
hoeft eñ vā morwicheit des leedts dat-
ter bredinge onderdaen is / eñ men hie-
ten oec cleyn / heymelic / eñ enghe Wan
neer hi totten centrū weð coemt eñ dese
coemt om gebrecs wil ō doechden ende
om cleynicheit ō hetten / eñ men hieten
oec middelbaer gelijc eñ getempert dat
is wanneer dat hi niet en is bydē center
noch bydē eynden / dese middelbaerheit
coemt uten groten eñ uten cleynē Item
die puls wort ghemerct naden tijt ō lo-
pen eñ also wort hi gehieten snel traech
eñ middel / eñ hi hiet daer om snel want
in cleynre tijt wort hi dicwyle beroert eñ
dese gheschiet mit starcker hetten ende
doechden eñ hi hiet daer ō traech want
daer is een lange spaci tuschē eer hi be-
roert wert eñ dese coemt van gebrec der
doechdē eñ ōminringhe der hetten die
middel tuschen desen is te louē eñ te pri
sen Item indē derdē is die puls te merc
ken na ō houdinghe ō doechden eñ dair
na is hi starc cranc eñ middelbaer / hi is
starc wanneer hi mit enigher doechden
den vinger des rakers schijnt vā hē te sto
ten eñ dat geualt vā starckicheit ō doech
den eñ om die morwicheit des leedts of
des instruments dat licht te beroerē is
eñ hi is cranck als wanneer hi crancke-
lic den vingher wederslaet eñ dz is van
cranckicheden ō doechdē eñ om die har
dicheit des instruments datter nz onð-
danich en is eñ die middel wort vā bey-
den getēpert Item ten vierdē mael wort
hi ghemerct na den wesen des leeds eñ
dan hiet hi hart weke eñ middelbaer / hi
is hart wāneer hi mit eenrehādē wreet
heit eñ hardicheit schijnt den vingerē we

der te slaen eñ dat coemt van droechedē sijnre vaten hi is oec weke wanneer dye vingerē den puls gheuoelen mit groter soeticheit also dz hem dunct dz hi doer-schoten wort of doergaet eñ dat coemt vā vuchtichdē die middelbaer tuschē de sen tween is getēpert Item ten vijften mael so wort hi geiudiceert na vol ende na ydel | eñ dz middel | die vol is die wel ke schijnt weő op te vlopen mit eenrehā de vuchticheit eñ dese coemt vā veruul linge des geests eñ des bloets \ die ydel is | als hi schijnt opgeblasen Mer als hi geraect wort so wort hi doerscoten alsoe mere als mit ydelen vingerē die middel baer tuschen dese twe is getempert Itē ten sesten mael wort die puls geoerdelt naő gedaenten vandē arteriē eñ wort ge deylt in heten in coudē eñ int middel die warme puls is wanneer die eynden der vingeren geuoelen een warme substācie vā arteriē eñ dese coemt vter materiē vā binnen als vten geest eñ wt hetten dz is wt warmē bloede eñ in cōtrari is die cou de puls te őstaen eñ die middel wort ge tempert tuschen hē tween Itē ten seuē den mael wort hi geiudiceert vter werc-kinge der rusten Eñ dese wort ghedeylt in dicken in dunnē eñ int middel \ die dic ke is die welke in sijnre breydinghe dic-wijle die eynden vandē vingerē weder-slaet eñ haestelick en wech gaet eñ dese geualt van starcheyden ő hettē eñ vā ge breck ő doechden | eñ die starckicheyt ő hetten soect hulp ő vcoelinge | eñ dz ge breck ő doechdē als hi mach eēs of twe werven of driewervē so arbeyt hi int be-geren \ die dunne puls coemt vanő con-trari sakē als vā traecheden ő herten eñ van starckicheyden ő doecht die middel tuschen desen is getēpert Dese vij. pul sen sijn den sin condich eñ lichter te onő kennen dan alle die anő Mer die ander iij. pulsen vandē welckē die eerste ghe-deylt wort in swaerheydē of in gewicht eñ nz louelic Die anő wort gedeylt in ge liken eñ in ongeliken Die derde die wel ke gedeylt wort nadē minre slach of nae den meerre eñ naden geordineerden eñ naden ongeordineerden nochtās en mo gen si nauwe vandē alre wijstē meysters in medecinen bekent werdē eñ daer om ist thans hier vā hem ouer te slaen noch tans waer yemāt diese wetē woude die salse alle bescheydeliken vinden int vij. boeck vā pantegni meysters Cōstantinꝰ int derde ca. daer wi dese wtgetogē heb ben | daer voer sal vandē pols ouerulop eliken ghedisputeert werden als vā de sen die hier na volgē de pulsu caprisan-te marcellino firmio vermiculoso formi-cante estuante eñ tremente \ vandē wel-ken men hier thans nz of seggen en sal als nv om der swaricheit wil eñ nv oeck om die menichfoudicheit ő sondelinger pulsen Eñ als nv oec om dz si desen te-genwoerdigē nz seer nut noch oerbaer-lic en schijnē

Dat xxiiij. ca. vande menichfoudicheit der polsen

DIe pols wort menichfins őwan-delt om vele dingē. Indē eersten om onőscheyt des geslachts wāt inden mannekens hoe dz si mogender eñ star ker vā naturē sijn hoe dat die pols starc-ker is dan indē wiuen die welcke cranc-ker sijn van naturē eñ dat is daer ō wāt die nature pinet haer ditwijle verander weruēde te ővullen dat eens ouermits den starckeren pols indē mannen werct

Item die pols wort verwanderlt ouer-
mits die conplexi\wāt is die conpexi he
te so maect si enen starckē pols eñ meer
re eñ enen snelre eñ is die conplexi cout
so maect si enen cleynen crancken eñ enē
traghen pols eñ is die cōplexi vucht so
maect si enē morwen eñ enē dickē pols
eñ is die cōplexi droghe soe maect si den
pols serp eñ hart Itē hi wort diuers ge
maect om menigerhāde disposicien des
lichaems wāt indē magerē is die pols
gemeenlic starcker eñ leuendiger dā in-
den vetten Eñ dat bi auenturen daer ō
dat die arterien myn ŏborgē leggē indē
mageren dan indē vetten of ō dz die ma
ger luden meer hettē hebbē dan die vet
te welke hettē maect den pols starc Itē
om die schelinghe der ouderdom want
die kindŏ hebbē enē snelre pols nochtās
mit ŏcolinghe ŏ hetten\ want in dien is
die hetten meer ouerulopende wāt dye
grootheit ŏ hetten maect snellicheyt eñ
die cranckheit ŏ doecht die welke ō aen
te trecken die coude lucht en machs nz
eens als voerscreuē is \ dye iongelingē
hebben enen starcken eñ enen snelliken
pols om die doecht die in hē ouerulopē
de is mer die oude verkeert als cleynen
cranckē traghen eñ dunnē pols Eñ dat
is daer ō want haer cōpplexie naket der
couthedē waer bi dat dien geen noot en
is die coude lucht aen te halen om te ŏ-
coelen ende die ander ouderdomme die
desen nae bi syn na dien dat si den enē of
den anderen naest syn | daer nae is haer
pols also wel in mannē als in wiuē Itē
om ŏkeringe des tyts wāt die leynten ō
die getempertheit des coudē eñ des he
ten maect enē starcken pols eñ also doet
die herfst wāt alle getempertheit geeft
ŏ natuerliker doecht wassinge eñ ŏme-
ringe eñ die zomer want hy alte heet is
so maect hi enen crancken pols eñ enen
cleynen om die onmate breedicheit der
borstē eñ ŏ sweetgatē waer ō die doecht
en wech gaet eñ wort gecranct eñ dair ō
en is die pols den gecrancten mēschen
nz genoech dz hi groot werdē mach eñ
die winter want hi coudt is so maect hy
enen tragen pols mer nochtās enē seer
starckē \dese traecheit comet wt dien dz
tet nz noot en is te ŏcoelen eñ hi is starc
want die natuerlike hetten loept totten
binnensten des lichaems waer af dat si
den puls eñ die doecht cōfortcert als si
nz alte heet en is Mer die somerlike het
ten die dissolueertse beyde als den pols
eñ die doecht Itē om die inwoninghe ŏ
lantscappen eñ ŏ conincrycken \ wāt die
in heten landen wonen als in ethiopien
hebbē enen snelliken pols naden somer
eñ die wonen daert ghelyc is als niet te
heet of nz te cout die hebbē enen snelli-
ken pols als in die leyntē eñ indē herfst
eñ die in couden landen wonē die hebbē
den pols naden winter also oec dye war
me lucht die coude die droge eñ die ghe
temperde ŏandert eñ ŏwandelt dē pols
Itē om ŏ ontfangenissen wil van kinde
want die kint draghē syn wandelbaer in
den pols want int beginsel totter seuen
der maenden toe so heeft si enen starckē
pols dicke eñ snelle \want die hettē der
drachten ŏmeerret die natuerlike hettē
Ende die crachtē des wyfs syn middel
baer tot deser tyt toe eñ die dracht noch
cleyn waer af dz hi luttel voetsels af ne
met vandē lichaem dier wiue | eñ daer ō
is haer pols noch getempert eñ indŏ se-
uender maēt meerret die dracht eñ dair

ō moeter meer voetſels toe waer af dat
die natuer ṽſwaert wert eñ daer ō wort
die pols crancke Jtē om die ṽanderinge
des ſlapens eñ der wakinge want inder
tÿt des ſlapens pleecht hi cleÿn te weſē
eñ traech mer naden ſlape wort hi ſtarc
ende groot wāt dan wort die natuerlike
hetten geſtarct mer nochtans is dat ſa-
ke dat die ſlape te lanc wort ſoe dunt die
pols eñ wort cranck Jtem ſo wie haeſte
lic ṽwect wert vtē ſlape anter die natuer
wort ṽſlagen / eñ die pols wort haeſtelic
ſnel dicke beuende eñ ongeordineert ge
uonden . mer wanneer hi dan ruſtet ſoe
coemt hi wedō tot ſÿre eerſter ſtat of ſtaet
Jtem noch wort die pols ṽwandelt om
arbeÿts wil eñ dattet lichaem gheroert
wert eñ geoefent eñ is die arbeÿt getē-
pert ſoe maect hi den pols ſtarck groot
ſnel eñ dicke want die natuerlike hetten
wort hier na geoefent / eñ waert ſake dz
die oefeninghe ginghe wt die ghetem-
pertheden ſoe ſoude dat contrari vallen
als cleÿn hart traech ende dunne pols /
want inden genen die alſo arbeÿdē ghe
breect die doecht eñ die natuerlike hettē
wort ontbondē eñ alſo wort die pols ge
minret. Jtem om dat wenſel der baden
wāt die gene die ghetempertliken ba-
den in warmen water die hebben ſtarkē
groten eñ dicken pols eñ dat ō die ſtarc
kicheit der naturen eñ om die verterin-
ghe der vuchter oueruloedicheÿt Mer
die te langhe in twater blÿft dien wort
ſÿn pols cranck nochtās blÿfter dickich
eit eñ ſnellicheit alſt eerſt dede alſoe oec
die gene die getempertlÿc baden in cou
den water hebben ſtarcken ende ſnellen
pols Eñ dat geſchiet om die zamenga-
deringe der natuerliker hettē eñ om die
ſtarcten wil ō doechden die comende is
vter getempertheit ō butenſter vercou-
dinghe mer die lange merringe in ſulkē
baden cranct den pols eñ die doecht / eñ
dat geualt inden magerē meer dan indē
vetten om die coutheit die alte haeſt in-
den liue binnen gaet eñ alſoe meer ſonō
wedōſtoet eñ dwingt die lede omtrēt der
herten Jtem om die neminge meniger
hāde ſpiſen eñ drancs wāt die oueruloe
dige ſpiſe ende onuerduwet cranct den
pols mer is die ſpiſe te mate ghenomen
eñ verduwet eñ ouer alle die leden ghe
ſtroÿet eñ die doecht ṽwect is die ṽme-
ret den pols / eñ alſo doet die dranck die
matich is eñ verduut eñ maect den pols
ſtarc groot eñ ſnel eñ die warme dranck
maect den pols ſnel eñ dicke / eñ die cou
de dranc maect den pols dun eñ traech
Jtem om ō verwandelinge der pinē vā
der ſielen / want grāſcap maect dē pols
ſnel ſtarcke eñ dicke eñ die blÿſcap maec
ten middelbaer mer vreſe maect dē polſ
ſnel eñ ongeordineert eñ beuende alſoe
doet oec zericheit eñ alſo geuallet vandē
anderen Deſe dingē die hier geſeÿt ſÿn
alſo vele als tot deſen werckſken beho-
ren ſÿn thans genoech als vanden pro-
prieteÿten der ſielen eñ hare mogenthe
den eñ oec als van haren doechden en-
de wercken

Hier beghint dz vierde boeck eñ sept vã
de lichameliker substancien of wesen

Wert is eerst te begin
nen vandē proprietey
ten des menscheliken
lichaems eñ synre de-
len Eñ wi sullen trac-
terende wesen vandē
gedaenten der elementen eñ vandē hu-
moren wten welcken dat lichaem ghe-
maect is

Dat eerste ca. vande qualiteyten of ghe
likenissen der vier elementen.

Ende daer syn vier elementē eñ e-
lementarige qualiteytē vten welc
ken alle gesielt lichaem materialikē ge-
maect wort eñ ten voirsten dat mensche
like lichaem dat ond allen elementen dz
edelste is eñ edelicste geordineert onder
alle ghemaecte dingen als een proper
instrument der natuerliker sielen dz ge
past is inden wercken der sielen also wel
in natuerliken wercken als in willigen
also dattet lichaem des mēschen is ge-
maect wt vier elementē als vand aerden
vanden viere vand luchten ende vandē
water vanden welcken elc heeft syn pro
per qualiteyten Die vier eerste eñ princi
pael syn dese als hetten coude droge eñ
vuchticheit | die welke deerste geheten
werden want si eerst gliden vanden ele-
menten inden elemantaten dat is inden
dinghen die vandē elementen gemaect
syn | men hietse oec principael want van
hem spruten alle die and daden eñ werc
ken Eñ deser syn .ij. actiue | dat is werc-
kende als hetten eñ coude Mer die an-
der twe als droecheit eñ vuchticheit syn
passiue dat is lidende Waer af dat vand
beterscap of voerdelscap eñ bouenganc
deser qualiteytē werden si geheten ele-
menta actiua of passiua eñ die twee eer-
ste worden principaliken actiue gehietē
nz want die also vele werckē of doē wãt
die lidende doen oec \ eñ geen qualiteyt
is ledich inden lichaem mer daer ō hie-
ten dese actiue want byden wertkingen
van desen so werden die and ingeleydet
eñ behouden want die warmte brengt ō
dwylen vuchticheit eñ ondwylē droech
eit in eñ bewaertse alst openbaren mach
inden gesouten vleysch wãt die warmte
vanden soute dissolueert eñ scheydt die
aerdighe delen eñ die waterighe eñ die
luchtighe eñ also ontslapende eñ vmor-
wende wort die vuchticheit in geleit vã
der hetten eñ brengt droecheit in \ want
die hettē werckende ind vuchticheyt dis
solueert die eerst \ eñ als si gedissolueert
is so vteert sise eñ also wort die droech-
eit der hetten die welke tweerhande is
ingebracht eñ oec ghehouden eñ daer ō
is warmte een elemētarich qualiteyt dz
is een ghedaente dye vandē elementen
comen waer hoechlic werckende twelc
schynt bi sinē wercke als si eerst in enich
dinc werct eerstwerwen dissolueert si die
delen eñ als si gedissolueert syn so wort
dat dinc crãcker dat welcke ouermits te
samen hanghinge d delen starcker was
eñ daer om wedstaet myn d werckinge
des dings datter werckende is Itē die
warmte is een constenaer alre dingē die
winlic syn eñ is principaliken een werc-
kende sake alre winninge Itē die warm
te of hette is tweerhande \ die een is he
melsche of sonlic als winnende | eñ dese
is behoudende eñ winnachtich waer af
dat van deser hettē ondwylen vorschen

gewonnē werden inđ luchten eñ dye an
der hette is elementarich eñ gewonnen
eñ dese corrumpeerlic eñ ỏteerlic als of
worde een ỏgaderinge vā radien in enē
spiegel so mach vlasse of werck onstekē
werden eñ ỏbarnt vandē reflexien dz is
weđschininge đ radien Item si is weder
brengelic der onđsten totten ouerstē ma
kende een berorrē vandē cēter totten cir
cūferencien dissolueert si dye aerdelike
dingē in wate rigen eñ in luchtigen din
gen eñ dye in vuerigen eñ ald9 brengt si
weđ die leechste eñ die middele in horē
oeuersten Item đ geenre die welke weđ
morwende sijn die so hart te samen ghe
pact sijn werckende in die groue substan
ci maect sise morwe al dissoluerende alst
openbaert inden metallē die gesmoutē
sijn ouermits đ hetten eñ al dissolueren
de die aerdige dingē eñ morwetse in wa
terigen |si maect oec weeck eñ ghesmou
ten hardt alst schijnt in enen eye datmē
bijdē viere leyt want als die weecste eñ
die subtijlste delē geresolueert sijn eñ die
aerdige delen bliuen soe bestaet te hardē
eñ die hettē is oec subtilende datter đ ic
is so wanneer dz si beroerē heeft vandē
center totten circūferencien in horē din-
ghe daer si in werct so dissolueert si ende
geeftse oerbaerlic sijnre reden wāt wan
neer si arbeyt een dinc weđ te brenghen
tot sijnre simpelheit soe maect sijt subtijl
wāt slechticheit of simpelheyt eens gro
ues dings dat is subtijlicheit die welke
wasset ouermits dye minre cōpactien đ
delen alst schijnt inden yse twelc alst ge-
solueert is ouermits đ warmten so wort
dat ỏsubtijlt Item die hetten đ sonnē o-
uermits hare doecht so suuertse die me
tallen eñ ỏteert hare roesticheit want al
werckende in die substāci des metals so
scheidsese eñ vijntse yet hefkichs of roes
tichs dat scheydse eñ ỏteert want waer
dz sake dat gout dz altemael puer waer
ouermits gewelt đ hetten gedissolueert
worde nochtans en wort nz ỏteert wair
bi gout dz volcomelic ghepuert waer al
wordet bi hettē dissolueert nochtans en
wordet in sinen gewicht nz ỏminret Itē
die hettē is corrūperende toeuallentlijc
alst te sien is wāneer die hetten meer dis
solueert dan ỏteert so ỏrotten die humo
ren eñ werdē corrūpeert alst schijnt in e-
nen hope weyts die mit water ouergo-
ten is daer die hetten binnē gesloten is
resolueert dat water in eenre rokicheyt
die welke als si daer gehoudē eñ geslo-
ten wort maect die coernen morwe eñ ỏ
rotse eñ corrūpeertse Itē die hettē is na
tuerlic een ỏlichtinge đ sware dingē wāt
wāneer die vuchticheit die geresolueert
is ouermits die warmte wort ỏteert eñ
die gewicht wort geminret eñ also wort
die substanci des dings ỏlicht Eñ dair ō
als die hetten werckēde is inđ vuchtich
eit soe worter een roke gewonnē welcke
roke ỏlicht wort eñ gepuert eñ wort ver
wandelt in enen gheest als in eenre lich
ter substancien eñ luchtiger eñ maect eē
dinc lichter daer si in behoudē wert dair
om ist dat die lichaem der leuender die-
ren ongelikelic lichter sijn dan die licha
men đ doder om die hettē eñ ō die geest
die daer gehouden sijn indē arterien eñ
inden aderen eñ aldus sijn oec die licha
men der gesielder dieren naden eten dā
voer den eten om die starckicheit đ het-
ten nochtans toeuallichlijc is die hettē
ỏswarende want werckende in die sub-
stanci des dings so verteert si die subtijl

ste eñ die lichste delen ende als daer die
groefste delen bliuen so wort daer ẽẽ cõ
pacti dat is een te samen ṽgaderinghe
in malcanderẽ gepact ende daer om een
verswaringhe ende oec om die openin-
ghe der zweetgaten mitter craften der
hetten worter een wtwaseminge ď gees
ten vã welker tegenwoerdicheit dat li-
chaem verlicht wort eñ als die en wech
ghewazemt sijn wortet beswaert ouer-
mits hare afwesinge wil Item die het-
ten wint een rode verwe eñ als si werc-
kende is in eenre materien so resolueert
die aerdige in waterigen delen ende die
voert in luchtigen eñ in vuerigen Item
vanď omulopinghe of stortinge ď vueri
gher delen verwandelende dat ouerste
des dings soe worter een vierighe ver-
we als root gewonnen alst is indẽ rosen
Item wanneer ouermits die hetten die
warme humoren gewonnen werden in-
den lichaem van hare wtghietinge bij-
den ouersten des lichaẽs worter een ver
we gewonnen Item si is toeuallentlijc
ontuerwende want ouermits ď warmtẽ
die de zweetgaten opent so vliegen dye
geesten en wech / vter welker tegẽwoer
dicheit die verwinghe ghescliede ende
wanneer die gheesten nz en sijn so wort
die verwe ontuerwe alsmen siẽ mach vã
der roder rosen die welke wit wort van-
den roke des sweuels Item als die het
ten alte grote is soe is si dodende / want
wanneer die leste beroeringhe werct inď
substancien so resolueert sise totten vter
sten eñ al resoluerende int eynde so ver-
derft sijt eñ ṽteert Itẽ toeuallentlijc soe
is si leuendich makẽde want ouermits
die hetten die ď herten eñ des gheesten
beroerẽ geuende is so wort daer ẽẽ sterc
kinghe ď gheesten inder harten eñ daer
wort een bequaem bewisinge des voet-
sels inden leden eñ daer om wert dat li-
chaem allso gheregiert eñ leuende ghe-
maect eñ hier om ṽgadert vten voirscre
uen dingẽ dat die warmte is een elemẽ-
tarich proprieteyt hoechlick werckende
doergaende hoechlic beroerlic eñ beroe
rende ghewonnen vanden beroerẽ der
radien ende hoer seluen menichfouden
de ende mededeylende inden ghenẽ in-
der welker substancien si wercket eñ trãs
formerende in hare specien eñ si leuen-
dich makede die ghene die doot eñ ver-
derft sijn van couden alst openbaert in-
den wortelen ende indẽ planten die wel
ke des winters gestoruen sijn ende des
leyntẽs ouermits die warmte weder le-
uende werden eñ si is leydende die neď
ste tottẽ ouersten eñ die ouerulodicheit
ṽterẽde eñ suuerẽde datter onreyn is in
diuerschẽ smetten eñ voertbrenghẽ die
hoer cõtrari werckẽ eñ daer õ wort si nv
geuondẽ dat si dunnẽde is eñ morwẽde
de eñ smeltende openende eñ weďuer-
keert dicmakende eñ hardẽde cõstringe
rende dz is dwingende bestoppẽde / nv
oec ghesontmakende nv ṽderuẽde si is
oec mit hare propere doecht dẽ smake
ṽwandelẽde wãt si ṽkeert die zuericheit
eñ die agresten in soetic heyt alsmen sien
mach indẽ vruchtẽ eñ indẽ wijndruuen
eñ oec geschiet ouermits grote warmte
dz die soete werdẽ ṽkeert in bitterẽ eñ in
soutẽ wãt ouermits alte grotẽ hettẽ die
dz bloet ṽbarnt soe wort dz bloet ṽkeert
in coleren ende ouermits dye selue dat
water ṽteert die subtijlste ende die luch-
tichste delen ouermits starcker opsiedin
ghe ende als dye aerdicheyt blijft soe
wort si ṽkeert inder substancien van sou

te \oec is die hetten ripende dat raeuwe
eñ onuerduwet is eñ volmaect geringe
lic die ripicheyt inden vruchten | alsmen
sien mach inden heten landen so werdē
die vruchten schier riper dan inden cou-
den landen eñ werden daer seer soet \eñ
si brengt wt totten wercke ouermits ha
re cracht die formen eñ ghedaenten die
inð materien sijn \alst openbaert indē mi
neren want ouermits dye werckinghe
der hetten so werden gout siluer coper
eñ anð metallige specien vandē stenē ge
bracht eñ uten gheberchten eñ werden
ghecleet mit eenre formen die edelre is
bijder hetten die oec de substanci der as-
chen dissoluerēde is eñ suuerēde so wer
den die asschen ðkeert in glaze . waer af
dattet openbaert dz die hetten is eē diē
re ð luchten eñ ð naturē Want ouermits
die hetten so wer den die edelste specien
eñ formen also wel natuerlike als cōste
like wt gebracht of geleydt vanð mach
ten totter daet Itē die hetten die ghe-
druct is inð luchten veelre passien als ð
wolckē ð blixemen ende deser gelike is
die hetten winnēde eñ makēde want o-
uermits hare doenð aenhalender crach
ten soe opheft si menigherhande droge
eñ vuchte wazemen tot menigerhande
middelen eñ als die dan ðgadert sijn eñ
dicke geworden in wolken eñ die hettē
daer binnē beslotē is verandert die wol
ke in menigerhande ghedaente eñ ver-
keertse die welke si ten lestē menichsins
deylt eñ scheydt Eñ als si ghescheyden
sijn nv in snee nv in hagel eñ deser gheli
ke omghietse ouer al ter aerdē Dese het
ten is opheffēde vandē center hare sub
iecten totten circūferencien . Alst schijnt
indē elementē inden welken si domine-
ren als inder luchten eñ inden viere die
welke verre eñ wide vandē center dz is
van midzen der aerden sijn eñ oec scijnt
dat inden olye die bouen drijft eñ in alle
den anderē daer die natuerlike hettē ð-
wint Item si is oec thonende die sceppe
nis eñ die gedaente hoers subiecten alst
schijnt indē lichaem daer die hettē bouē
gaet . Want als constantinꝰ seyt li.i. ca.
xvi. Ist dattet lichaem warm is soe sal
daer veel vleysch wesen eñ luttel vettich
eden die verwe root vele haers swart of
root warm van tastē goet ðstant \die mē
sche sel wesē wel sprekēde seer edel coen
toernich minnēde luxurioes eñ veel be
gherende eñ haest verduwende vā scar
per stemmē onscamel starcke eñ vā snel-
len pols Dese teyken eñ veel anð set cō
stantinꝰ Die bewijsinge sijn des hetē li-
chaems eñ hier mede ist genoech ghe-
seyt vanð hetten

Dat ij. ca. vande coutheit

Coutheit is een gedaente der ele-
menten een eērehāde werckende
proprieteyt crancker inð werckinge dan
die hetten des syns is dat si beroert vā-
den circūferencien totten centrū eñ dair
om die delen des subiects in dat welc si
werct doet si hoer nare anhangē eñ dair
om wercket lāsemer eñ swaerliker in hē
hoer wercke \al ist oec dz sake dat si ver-
coudende is nochtans toeuallentlijc so
ðwarmt si want wi sien indē winter dz o
uermits die coude die de sweetgatē toe
slutet dat dan die fumositeyten begeren
binnen den lichaem te crupen want si dā
genen vrijen wtganc en hebben want si
sijn binnen behouden eñ daer onderwi
nen hem eñ ðwarmen | waer af dat dye
coude vā buten verwarmt toeuallentlijc

van binnen Item die coutheit is dicma
kende want wanneer die coutheit eē be
roeren maect totten cētrū soe hangt dat
deel den deel nare bi want die delen wa
ren eerst gescheydē om datter die vuch
ticheit tuschen was eñ ďgadert hem vā
den centro mer wanneer die vuchticheit
ghedicket is so is si natuerlic vergader-
lijc totten cētrum nochtans toevallent-
lijc dissolueerlijc eñ die delē scheydende
alsmē sien mach inď herssen die bedruct
is mit eniger coudē want overmits dier
druckinghe so wort die vuchticheit dye
daer in gehouden is wtgeperst eñ glijdt
en wech \ eñ overmits vele verlatinghe
ď herssen wort si gescheyfelt eñ gedeylt
alst openbaert inden genen die dē snuuf
hebben indē hoefde vā couden Item si
is natuerliken grof makende wāt wan-
neer overmits die werckinge ď coutheit
die delen den delen naerre mede anhan
ghen so werdet alte mael grover Item
die vierige delen werdē dicke gemaect
inden luchtigen om ď coutheydē wil die
se drucket eñ dwingt \ eñ daer wort vele
wtleydinge ď wtgeperster vuchtichedē
welcke vuchticheit grof makēde die sub
stanci die inden sweetgaten ghehouden
lach eñ wt dien datter die wtleydinghe
ď vuchticheit wort so volcht daer accidē
taliken dat is toevallentlijc na subtilich
eit ď substanciē alst schijnt in enē velle dz
gewassen eñ wtgestoten is Itē al is dat
sake dat die coutheit natuerlic ďswaren
de is als die ydelinge ď geesten gedaen
is vter confectien ď delen eñ vter doech
den diese druckende is nochtans accidē
taliken licht si want als die vuchtiheyt
wt is die welke beswaerde die qualiteyt
alder substancien so worter een ďlichtin
ghe Itē die ghetemperde coude die be
houdt dat levē eñ anď dinghē wāt wan
neer die vuchticheit dick wort overmits
der coutheit so wort die starcheit ď het-
ten wedstraecht . waer af gelikerwijs dz
die vuchticheit alleynskē doer die sweet
gaten geresolueert werden also dan als
si gheresolueert is so wort si ďteert eñ al
so op dat die hette die die welke die sub
stanci des dings ontbijndt niet belet en
wordt eñ op dz dinc nz en stinc overmits
hulpe ď coutheden ďwaert werde dz is
dattet dinc wel verwaert sal werdē over
mits ď couden dattet niet en stincke wāt
in couden steden eñ in holachtighen so
werden die vuliken alleynsken verteert
sonder stanc overmits ď coutheit die dat
wedstaet ende die poerten werden oeck
gesloten overmits ď couden diese dwin
get / waer af die stinckende wasemē wer
den inwaert ghedruct op dat si wtwaert
nz wasemen en sullen / nochtans is dye
coutheit toevallentlijc corrumperende
ende verderuende want wanneer dye ď
duwinge belet wort vander vercoutheit
inden subiecte dan soe wanneer die be-
tamelike werckinge der natuerliker het
ten belet is soe werden daer ghecorrum
peerde humoren gewonnen vandē wel
ken volghen die corrupci des lichaems
so wanneer die corrumpeerde humoren
den lichaem incorporeert werden eñ dz
is te sien in wonden inden welcken sijn
daer alte coude dinghen toe gedaen soe
sluyten die zweetgaten toe \ waer af die
fumositeyten alsoe binnen ghehouden
weder morwen dz vleysche ende dz cor
rumperende of corroderende maken si
stinckēde Item natuerliken is si ontuer
wende als wij sien want indē winter die

hetten des lichaems of des herten scu-
wende sijn contrari humoer eñ die geest
leydtse mit hẽ in totten binnensten ende
maect die butenste huyt die vã hettẽ be
roeft is ontuerwet alst schijnt indẽ lippẽ
eñ wanghen nochtans is si accidentali-
ke verwende want ouermits die couthe
de soe wert die beslutinge d̄ zweetgaten
eñ die houdinge d̄ geesten eñ d̄ humorẽ
ouermits welker tegenwoerdicheit die
huyt bouẽ geuerwet wort Itẽ alte gro-
te coutheyt is dodende \ want wanneer
ouermits die coude alte groten dwanck
viel so soudẽ die geestẽ mit allen gebre-
ken inder herten| eñ also als thart doot
is vandẽ welken die leuendicheit d̄ an-
dere coemt so moet oec vã node die mor
tificati vanden anderen nae volgẽ ende
als alte grote coude regneerde of bouẽ
gaende is so moet die crancke hettẽ ge-
lescht werden eñ also wort die leuendi-
ge geest die geen voedinge en heeft ge
smoert nochtans accidentaliken is dye
coutheit leuendich makende alst te sien
is in sommigen vogelen die van bomen
comẽ die welke vandẽ leuen d̄ vruchten
als knoesten vten bomẽ wassen mer also
lange als si inden bomẽ sijn so en werdẽ
si in gheen sins leuende Eñ dz becoemt
als cõmentator seyt opt boeke d̄ groye-
liker dinghen om die gaticheyt wil des
houts of openheyt ende om des roecs
wil die vanden bast wt vliegen \ mer als
die knoesten eñ die telgerẽ te broken sijn
so vallen si int water eñ ouermits d̄ cout
heit so werden die pori van butẽ beslotẽ
eñ die fumositeyten werdẽ binnẽ gehou
den die welke als si te samen ghetreden
sijn werden gesmeert eñ gesubtijlt ende
als si binnen gehouden werden so wer-
den si in enẽ geest v̄keert van welker me
nichfoudicheit eñ ghietinghe ouer alle
die delẽ werden die wtlopinge of knoes
ten leuendich gemaect eñ na werdẽ si v̄-
wandelt in een ghedaente van voghelẽ
die welke vele schelen vandẽ anderẽ vo
ghelen ind̄ naturen eñ inder conplexien
eñ si hebbẽ luttel vleysch eñ vele bloets
eñ daer om en sijn si nz bequaem te eten
als cõmentator daer seyt Nochtãs die-
nen si die \die de natuer des godlikẽ lo-
ues merckende sijn |si beteykenẽ sonder
linghe die ghene die welke die godlike
geest ouermits den houte des cruus in
den doepsel des waters gewõnẽ heeft
of wint Inden welken die begheerten
des vleyschs eñ des bloets nz en ouer-
vlopen die welcke als si leuẽde gemaect
sijn so gheren si mit allen craften te vlie
ghen totten hemelschen dinghen Mer
van desen salmen anderswaert spreken
Item die coutheit is moed̄ der wittich-
eit ende der bleecheit ghelijck als hette
is moed̄ der swarticheit ende der root-
heit |waer af dat in heten landen werdẽ
swarte luden ende gheelachtich ghebo
ren als daer die mauri wonen In coudẽ
landẽ werden witte luden geboren als
daer die slauen wonen Als aristotiles
seyt int boeke vanden hemel ende van-
der werelt \ ende bewijst redẽ want ouer
mits die heerscappie der coutheit in cou
den landen soe werden die matrices dat
is die moederen die de vrouwen inden
buke hebben ghedisponeert tot sulcker
drachten waer af dat si witte zonen of
kinder voert brengen nader huydt heb
bende lanc blonde ende saft hare ende
alsoe ist oeck verkeert in warmen lan-
den daer si swarte sonen of kinder win-

nen hebbende luttel haers dat cruuẽde
is alst schijnt indẽ morẽ eñ daer om is o-
penbaerlike coutheit in hare heerscapie
in haren subiect wãt die verwe is wit in
wes lichamen die couthept bouen gaet
thaer weke eñ slappe eñ dat ṽstant grof
eñ ṽghetel die appetijt cleyn eñ die sla-
pe veel |die sijn swaer eñ traech \ als con
stantin⁹ sept li. i. ca xvij. ⁊ ce. Mer dese
en sijn nz slechtelic te ṽstaen altoes in al
len coudẽ dat nodelic te wesen mer in ge
likenissen ṽ hetten die de cõplexi bouen
gaende is eñ inṽ proporciẽ des warms
lands tottẽ couden lande ald⁹ sulke heb
bense die autoers vertellet eñ ghelaten
den genẽ die hẽ na comẽ Eñ hier mede
ist thans genoech gesept vandẽ proprie
tepten ṽ coutheit wãt die anṽ openbarẽ
bij horẽ opposijt die bouẽ gesept sijn vã-
der hetten

Dat iij. ca. vande droecheit

Die droecheit is eenrehãde elemẽ
tarich qualitept die lidende is die welc-
ke no hetten no coude in lept nochtans
heuet si hoer meer totter hettẽ dan tot-
ter couden droecheit is te seggẽ sonder
sape allso mere eñ sonṽ humorẽ wãt hu-
more eñ droecheit sijn cõtrarie wes prin
cipael wercke is te droghẽ alst ter vuch
tichept is te vuchten | mer anṽ wercken
daer nae heeft si veel als is te dicken te
ṽscerpen |den lope te dragẽ ṽteren \ ver
deruen \doden Mer die proprietept die
principalikẽ drogende is dpe weṽhaelt
eñ trect die vuchte delẽ vandẽ circũferẽ
cien totten centrũ Eñ op dat dat vuchte
dinc onepndelic overmits die vloplich-
eit hore substãcien haer nz en ghie te o-
uer al twelc waer recht of si die een tegẽ
dander stonden dat sien wi \ wãt indẽ oe
veren ṽ zee die droecheit des sandts set
hem tegen ṽ zee Eñ daer die natuerlike
droecht bouen gaet ṽ aerden die vlopli-
ke goluen ṽ zee en mogẽ nz vorder lopẽ
als gre. bescepdelikẽ sept sup iob xxxviij
al daer Wie heeft ṽ zee een epnde geset
⁊ ce. sept iero. sup pere. allsmẽ daer sept
Hi heeft der zee alleen sant ghesett ⁊ ce.
die selue noch volcomeliker philosoph⁹
Die droecheit die nz volcomelic geepnt
en wert in horẽ properẽ center is vã hu
morisiger gedaenten in haer seluẽ noch
tans epndende \ mer qualickẽ epndelic
eñ dat epnde hare onepndelicheit onbe
roerlic alst scijnt tottẽ sijn hare onbupch
somheit si is weṽslaende indẽ deel of al
temael inden epndelsten ṽterende Item
die droecheit is ṽ vuchticheit cõtrari al-
so wel indẽ wercke als inṽ naturẽ \want
als si is linie ṽ hettẽ soe ṽwect si eñ ont-
fengt dz beroerẽ of dz wercke ṽ hetten|
die welke als die ṽwect is so scheit si die
werkelike vuchticheit die si vint die wel
ke als si gescepdẽ eñ ghestropet is oner
die ledẽ locket si die vuchticheit na hoir
Eñ wãneer die droecheit oec bouẽ gaet
so dwingt si die lede eñ bijndtse wãt si eẽ
beroerẽ heeft tottẽ centrũ eñ allso ouer-
mits dwãge wort die vuchticheit wtge
lept |dpe welcke eerstweruen ouer alle
tlichaem ghetoghen was waer af dat-
tet schijnt dattet lichaem vucht wort dz
eerst droghe was Aldus als wi sien in-
den berghen die te mael droghe sijn dat
daer cruden op wassen dpe substanciali-
ken vucht voert comen ende nat vã na-
turẽ als dese crassula cãbalaria ṽmicula
rũ ⁊ ce. noch dz en is geẽ wonṽ wãt die
droecheit natuerlikẽ mepnt sinen berch
te behouden in hare droecheit eñ dz bij

sinen ghelike als biȷ̈dē droghen mer dat
vuchte dat vlyende als sijn contrari ver
driuet van haer al totten wortelē ŏ cruy
dē die welcke int ouerste des berchs als
ouerulopende vanŏ binnenster substanci
en des berchs sijn weŏ en wech gewor-
pen waer af die wortelē halen eñ treckē
nae hē die humoer die also en wech ge-
worpen was eñ daer af werdē die vuch
te eñ die vette crudē gheuoedt ende het
schijnt dye selue redē te wesen des con-
mētatoers ouer metheororum daer hi seit
dat die fonteynē eñ die vloyde wassē vtē
bergen want als die geberchten hol eñ
spongioes sijn eñ dz si veel warms hou
den so wordter een grote aentreckinghe
vandē bergē eñ om der hollicheit eñ om
der warmer luchtē wil die daer in beslo-
ten is eñ datter aen ghetogen wert dat
ten berge ghelijc is incorporeert si haer
inŏ droecheit Mer dat ongelijc is als in
der vuchticheit dat wort ŏdreuē eñ wort
ŏgadert in eē stede twelc ten lesten wort
wt gedreuē eñ buten bijden hoefdē der
fonteynē wort stedeliken geleydet ō dye
vloedē te volbrengen Itē die droecheit
is aentreckende dat haer noot is eñ dat
haer ghelijc is daer ŏsament si haer me
de \eñ dat haer ouerulodich is eñ ōge
lijc dat stoetse van haer Itē die droech-
eit is natuerlikē dunnēde wāt wānneer
droecheit bouē gaet so ŏteert si die vuch
ticheit diese indē subiect vijnt die welcke
als si ŏteert is so volchter nae extemaci
dz is dunninge Itē die droecheit maect
een substāci hart wāt ŏterende die vuch
ticheit inŏ materien maect die hart als-
men siet indē slike wāt alst gedroeget is
soe wortet hart Item als die droecheit
werct in eē subtijl dinc als in een luchti-
ge substancie of in een waterige die wort
subtijlre eñ dunre als wi siē als die noer
den wijnt wayet soe wort die lucht ghe-
droecht eñ gedunt eñ ŏsubtijlt Itē acci-
dentaliken mach si morwēde wesen wā
neer die droecheit ŏteert die vuchticheit
die welcke is also mere een bijndinghe
der delen eñ daer ō volget daer nae een
sceydinge eñ een morwinge alsmen sien
mach in een seer oudt houte wes vuch-
ticheit als die ŏteert is ouermits ŏ droe
cheyt wort morwe eñ wort puluer alsoe
morwe dat hi den tasten wijct Item na-
tuerlic is hi scarpende wāt als si werckē
de is inŏ substanciē ŏteert die vuchtich-
eit die si int ouerste vijnt eñ dat si nz ver
teren en mach dat maect si hart eñ alsoe
coemter int ouerste eē ōgelijckicheit vā-
der ydelheit geneŏt eñ vanŏ hardicheit
opgeheuē vten welkē coēt een scarpich
eit die welcke nz en is dan ongelijckich
eit nadē hardē lichaem nochtās accidē-
taliken soe saeft si ondŏwijlē als wanneer
vter droecheit die hettē ghescarpt wort
welke hettē ouermits hare scarpicheyt
scheydt si die humorē die welke als si ge
sceydē sijn eñ bi eniger arteriē distilleren
de maect die saeft eñ vucht Itē droech
eit doet die beroeringe tragē wāt ouer-
mits den bouegāc ŏ onmater droechten
so werdē die luchtige eñ die waterighe
eñ die aerdige delē gedicket eñ also dye
substāci grouer ghemaect eñ swaerre is
hoe dz si trager is totten beroerē eñ ō al
te grote droechte so werdē die gheesten
gheydelt ouermits der welcker veel-
heit dz lichaem haesteliker beroert wort
want dat hart als een mensche gelaten
heeft ter aderen so wert dat hert traech
liker beroert om der droecheit eñ noch-

tans is die droecheit accidentaliken een hulpe totter beroeringe wāt die droecheit makende een beroerē tottē centrum leydt die delen der circūferencien ghelijc tottē middel eñ wort een omdoghinghe ŏ delen ghelike eñ een rondinghe waer af dat ronde en heeft gheen hoeken indē welkē hi nz belet en mach werden ouermits sijnre keerlicheit beroerliker gheghevē wort daer om die droechte ŏterende die vuchte ouervloedicheyt subtijlt die geesten eñ puertse eñ maectse snelre want si puert vander ouervloedicheit mitten welcken dat lichaem beswaert wert tottē beroerē eñ maect dat lichaem subtijl Item si is natuerliken ŏterende eñ bi dien dat si die humoren ŏteert soe p̄delt si dat lichaem eñ berouet van sinen voetsel eñ van noeds weghē werter geydelt Item natuerliken is si ŏderuende wāt wanneer si die substancialike vuchticheit die dat subiect materialiken voedt eñ hair delen versament die ŏderft si te gader ende ŏteert \ dit is die sake want een gesielt dinc of onghesielt wort ontbonden eñ ŏderft Item sonderlinghe ŏderuet gesielde lichamen want si ontbijnt die natuerlike geesten die wt vuchten roke sijn \ wanneer si vuchticheit ŏteert want wanneer die materi ende die geest gebreken so moet dat lichaem p̄mmer gedoot wesen wāt wanneer dye droecheit bouen gaet so is die qualiteyt eñ die mortificaci alre quaetste. Item si doet leuen accidentalikē \ wāt die humoren die reumatiserende sijn ondŏwijlē totten geesteliken ledē als totter longē eñ totter borsten sijn altoes bereet stickinge in te brenghē als die weghe ŏ gheesten belet werden \ eñ wanneer dan droecheit in coemt of medecijn die droeghēde is alsucke humoren soe ŏteert droecheit die siecten eñ luuct die wegē der geesten op wāt dat dinc dat half doot was wort weŏ leuende Eñ daer om al is dat sake dat die droecht is in allen lichame dz vā den elemēten is totter ŏteringe ŏ vuchter ouervloydicheit eñ totten dwanghe ŏ vuchticheit nochtās is si dodende totter werckinge hare cleynre hetten nochtās is sijn qualiteyt mer te mael quaet wāneer dye proporci indē lichaē wat te groot waer \ want si pleecht alte qnade zuucten inden liue te brengē eñ deerlick als ptisimi ethicam eñ deser ghelijc den welcken men nauwe mit medecinē helpen mach Item ouermits die ŏteringe der voedeliker humoren so dunt dat lichaem dat ouerste vanŏ huut eñ trecket nae hē eñ maket rimpelēde eñ haestichеit den sin eñ ontuerwet den lichaem bouen eñ maket wanscapē eñ maect grotē dorst eñ maect die arterien hart eñ becōmert die stēme eñ duntse eñ doet dz hair vallē vandē hoefde eñ trect die coetkēs te samē vandē handen eñ vandē voeten eñ maectse crom alsmen sien mach indē malaetsen dit maect alle die droecheyt. eñ hier mede ist genoech

Dat iiij. ca. vande vuchticheyt

Vochticheit is eē lidende elemētarich qualiteyt ŏ werckender qualiteytē die onŏdanich sijn dē inpressien dz is ŏ indruckinge \ eñ si is ōtfangēde die werckinge ŏ hetten eñ ŏ coudē eñ het is eē vuchticheit die voedēde is meerrende eñ behoudēde alle die lichamē \ ende ten voersten die gesielt sijn ende si is wedergheuende datter inden lichamen ŏloren is want ouermits hette eñ vuch-

ticheit so werdē alle dingē ghewonnen
als die philosoeph sept Eñ die gewon-
nen sijn worden daer mede geuoedt alst
is te sien inden wortelen eñ inden zaden
want een coern datter aerden beuolē is
moetmen eerst ouergietē mit wateriger
eñ luchtiger vuchticheit eñ bijñ ingeslo
tenre naturliker hetten werdē si gedun
net eñ gebredet eñ ten lestē als die vuch
tichept ghieresolueert is ouermits dpe
werckinghe ď hetten sepndt si der aerdē
nederwaert haer groefste eñ aerdichste
delen die welcke die aerde neemt in ha-
ren darmen eñ mitter inbeslotenre het-
ten soe coaguleert sijt eñ brengt in eenre
substancien vā eenre wortelē eñ ōkeert
nader menghinge des heten ende des
vuchten eñ die wortelighe vuchtichept
als die after gelaten is eñ inď wortelen
also gescapen eñ voert comen is Die hu
moer die si dan vint inď aerden die haer
ghelijc is die trectse dan nae hoer ouer-
mits der gelijckenis eñ ōkeert die aen-
ghehaelde humoer tot harē voetsel eñ
dat haer niet noot en is dat sepnt si op-
waert ouermits dier hettē eñ ouermits
dier vuchticheit diese subtijl maect ende
eerst in een substanci van graze eñ na in
eenre substanci van enē steel eñ ten lesten
in eenre substanci van eenre bloemē en-
de vruchten eñ telgeren eñ die bewron-
geltse daer eñ ōkeertse waer ō die vuch
ticheit is voetsel eñ materi alle ď gheen
re die gegropet werden eñ het is open-
baer dat si voedende is alle datter grop
et eñ is meerende alle dingē die groplic
sijn ouermits dat sijt voert ouer al strop
et eñ incorporeert indē breeden inď leng
den int hoge int lage eñ inď dicten Itez
si verbetert eñ brenget weď indē grope-

liken lichamen eñ indē onghesielden li-
chamen datter ōloren is wāt ouermits
die hetten die stedeliken doende is bin-
nen eñ butē werdē die lichamē verteert
eñ si souden schier veruaren en dede die
vuchticheit diese weď op helpt \eñ daer
om wast noot een stedighe aentreckinge
des vuchten eñ der vuchticheit Itē die
vuchticheit is oec behoudende die neď
ste dinghen \want ouermits die stedige
ōgaderinghe der radien inď luchten eñ
inder aerden soude ōbarnen ten waer dz
hi hette weder ghetempert en worde o
uermits die vuchticheit des waters eñ
der luchten Eñ daer om sept men in ma
cro. God die teghesettede der fontep-
nen der hetten die fontepn alle der hu-
moren op dz si mit gewelt ōdruct moch
te werden ouermits tegenwoerdichept
der humoren die ď hetten contrari was
eñ dat also die werelt behouden mocht
werden in goeden punten anďs soude si
gescheyden werden vanď groter hettē
Item die vuchticheit houdt aerde te sa
men want die aerde is also droge waert
sake dz si mitter vuchticheit nz te samē
gehouden en worde si soude sceyden en
de gaen te nz \eñ daer om heuet die na-
tuer spongioes bergē ghemaect \eñ die
aerde holachtich eñ gatich in vele stedē
op dz si starckeliker die vuchticheit nae
haer trecke\eñ ouermits dier vuchtich
eit die aerde bat te samen bliuen mocht
want dat selue dat dz bloet doet lopen-
de bijden aderen indē lichaem dat selue
doet die vuchticheit indē aderē der aer-
den \si maect nat die droecheit der aer-
den eñ disponeertse ter drachten Item
die vuchticheit heeft sommige proprie
tepten eñ eerste werckinge ende die na-

tuerlic eñ noch sommige die dander sijn
also mere als zakelijc als die anđ quali-
teyten Die vuchticheyt is natuerlic gli-
dende eñ vloyelic eñ qualikẽ in hoer sel-
uen eyndelic nochtans wortse weđstaen
mit enen vreemden eynde Als die phi-
losoeph seyt Die vanden center tottẽ cir
cũferencien beroerlic is \ waer af al ghie
tende eñ al of vloyende soudse haer sub
iect alte mael scheyden ende dissolueren
waert dat haer nz wat en ghemoete en-
de cõtrari waer eñ si haer vloyinghe nz
en eyndede ouermits dẽ wederbrengin
ge der delen totten centrũ want wi sien
dat die goluen der zee aen den oeuer ge
dwongen werden ouermits die droech-
eit des sandts Itẽ die vuchticheit is na
tuerlic morwende want een dinc dz hart
is eñ in een gepact ist datmen daer vuch
ticheit op doet eñ also wordet weke en-
de morwe nochtans is si accidentalic -
hardẽde \ als wi sien in hoeuelen die de
menschen hebbẽ eñ in sõmighen aposte
men den welken die coude humorẽ toe
vloyen eñ om dier coutheden wil die de
delen des vuchten weđslaen totten cen-
trũ soe werden si verhart eñ dicke ghe-
maect eñ werden dicwijle in groter har-
dicheit gebracht eñ v̓keert \ eñ dat selue
geualt van alte groter hetten die de ver
sche delen v̓terende is \ eñ als die v̓teert
sijn so werden dan die groefste delen v̓-
hart . Itẽ si is oec suuerẽde natuerliken
want ouermits hare morwinge der de-
len die begoten werden scheydt si die v̓-
vuylde delen . Eñ als si gescheyden sijn
so gaen si alleyncsken en wech Alst scijnt
inden water twelc substancialiker vuch-
ticheit eñ sonđlinge is si die vulnissen su
uerende ende dat ghescchiet te bat is die

warmte werckẽde mitter substãcialiker
vuchticheit twelc openbaert inden wey
te eñ indẽ zemelen | inđ wortelen vã bri-
onien eñ oec inden smake eñ inden mor-
ghe vanđ bonen eñ inđ gelike die welc-
ke alle gader die onreynicheit des aen-
sichts eñ alle des lichaems suuerẽ ende
puer makẽ Item wãt si selue een beroe
ren heeft vanden middel of vandẽ cen-
tro totten vtersten eñ want die beroerin
ghe nz seer starck en is also nader hettẽ
te sien so is si plomp eñ si is principalikẽ
inđ breeden seer breydende eñ ghieten-
de \ eñ in dat hoge sonđ hetten en ist nz
veel als si is van haer wtstreckẽde | mer
wãneer die hetten in haer bouẽ gaet eñ
in haer onđdanich is die vuchte materi
dan werct si in allen delen mer meest in
die lengte eñ ĩ die hoechte die opwaert
gaen eñ totten vterstẽ wert si op gericht
eñ die lichamen inden welken die hettẽ
bouen gaet eñ die getemperde humoer
natuerliken eñ gemeynliker sijn hoger
eñ langer eñ oec subtijlre dan die ghene
inden welcken vele vuchticheden is eñ
luttel hetten in desen wort die siele con-
trari gheuonden eñ daer om die warme
mẽsche als colerici wanneer die humo-
ren đ substancialiker hetten den wercke
of der werckinghe onderdanich sijn soe
sijn si langher dan die fleumatici eñ abel
re eñ subtijlre in allen circũstãcien gens
eñ weđ et ce. Mer daer vele hettẽ is eñ
vele humoren sijn nochtãs nz oueruloe
dich noch te cleyn inđ werckinghe đ vie
righer doecht mer bequaem eñ te matẽ
die lichamen gemeten in alre metinghẽ
werden si groot lanc eñ breet want si sijn
daer om lanc om der hettẽ wil die daer
die subtijlste delen đ vuchticheit dragen

de is totter hoechept eñ si werden breet
eñ dicke om die craften ō hetten | die de
groefste delē ō vuchticheit ghietende is
tot allen nedersten delē nae harē behoe
uen eñ ōsamende dat deel den delen nae
bequamelicheit ō naturen Jtē die vuch
ticheit is natuerlic saftende want ouer-
mits hare omghietinge wil bȳdē oter-
sten des dings soe lept si alle die ꝑdelste
delen vervullende ter ghelȳckicheit eñ
also slecht makende dat ouerste des din
ges wel gelikende maect dat dinc saeft
nochtās accidentalikē ōscarpt si eē ding
gelȳc wāneer mit enighe geual te ga-
der hete eñ coude humorē te samē vlop
en tot eniger stede Eñ daer lopen die he
te humoren op lichten int gemeyn dz o
uerste des dings eñ die coude druckent
neō eñ alsoe vā contrarien humoren soe
wort contrari eñ onghelȳckicheit mit eē
rehande scarpheit des lichaems gewō
nen Jtem is dat sake dat die vuchtich-
eit naō behoeften ō naturen te matē ge
meten is inden lichaem so is si ōgaderē
de alle die werckinge des lichaēs want
die gheesten die dat lichaem regerende
sȳn werden gewonnen uten humorē eñ
werden behouden in horen wesen ende
die doechdē ō geesten werckē hair werc
ken in allen sinliken eñ beroerlikē instru
menten des lichaēs ouermits dē dienst
der humorē alst openbaert inō sienliker
doecht die welcke ouermits cristallighe
humoer maket gesicht int oghe eñ also
doet oec die smakelike doecht eñ werdt
nymmermeer bekent onō die smakē son
der die spekelighe humoer eñ aldus vā
den anderen want wanneer die substan-
cialighe vuchticheit gecorrūpeert is in-
den lichaem soe sal alle die werckinge ō

sielē te gader becōmert wesen Jtē waer
dat sake dat die ouervloedige vuchtich
eit ouerulopende waer in alle den lichaē
of in enghelen dele also dattet niet ghe
regiert en mach werden vanō naturē dz
is een beghin eñ een materi der putre-
factien dat is des voelens eñ wint indē
lichaem quade passien Alst schȳnt inder
popelzyē vanō welker wast grote ouer-
vlopende vuchticheit eñ also belet si al-
le die ventriculen der herssen dat si nz en
ghehengt den sieliken gheest ouermits
den geuoeliken zenen om te gheuoelen
eñ te beroeren dz lichaem ende die siele
hoer wercken te volbrengen indē lichaē
mer ymmer haelt si af haestelikē den sin
eñ dat beroerē | eñ ten lesten slupt si daer
binnen die ōsmoringhe eñ den doot | als
galienus exponeert inden cōmenten o-
uer die affori smen dat woert ypocratis
het is onmogelic te ontbȳndē of te scep
den die starke popelzie eñ die cleyne of
die crancke popelzie niet lichtelic et ce-
tera Jtem die fleumatighe vuchticheit
belettende alle dat deel ō herssen bedect
eñ bestopt die toepaden der zenen waer
af dat die sielike gheest nz ghedragen
en mach werden totten neōsten mer ym
mer wert die adem dair binnen besloten
eñ dat leuen wort gheeyndt Dese vuch-
ticheit sondicht of misdoet onderwȳlen
inō quantiteyten dat is inō grootheit eñ
onōwȳlen inder qualiteyten dat is inder
gedaenten eñ dat onderwȳlen vanō bin
nenster saken als van quader complex-
ien eñ onderwȳlen so wort die beroerli-
ke vuchticheit gewortelt inden ledē eñ
en mach vander natuerliker warmtē nz
ontbonden noch verteert werden noch
si en mach van hare quaetheit niet ver-

wandelt werden want alsulke vuchtich
eit brengt vele suucten in diuerschen li-
chamen alst schijnt in epilencia dat is gro
te euele wanneert coemt vanden gebre
ke des hoefds eñ in ydropisi dat is diet
water laedt wanneert coemt vanđ con-
plexien der leueren Itē vanđ butenster
sake \ als van dingē alsoe van iohannes
eñ van gal. Werden geheten drie nz na
tuerlic \ als sijn lucht spise eñ dranc slape
wakinge ꝑdelinge vullinghe wanderin
ge oefeninge eñ rust Alle dese | is dat sa
ke dz si opgenomen sijn naden eysche đ
naturen so winnen si substancialike vuch
ticheit eñ behouden die eñ die vlorē ma
ken si ende beterense weđ mer werden si
in contrarier manieren opgenomen soe
maken si contrari werckē want die meer
ren eñ winnen onnatuerlike vuchticheit
eñ corrũperen die natuerlike Alst schijnt
want gali. seyt In ypocras affoꝛismen
perticula materia op die stede \ đwande
linghe đ lichamen winnen seer die suuc
ten et ce. Die tijden des iaers en sijn die
saken đ siecten niet Mer die wandelin-
ghe der conplexien dies tijts ghelijc dz
die cõplexi des leyntens die warm ende
vucht wesen soude wort als indē herfst
coudt eñ droghe eñ also vandē anderen
want waert sake dat die lucht vander-
leynten ghemeenlic droge ende cout-
waer. Ende die wijnter lucht geleden-
waer also mere als leyntich hete ende
vucht so mosten daer vele siecke werdē
in die leynten eñ dair of soudē vele vrou
wen misraken van hare drachten Eñ dit
is die redē die galienꝰ bewijst want vter
vuchticheit eñ hettē des voergaenden
wijnters wert vele winninge der vuch-
ticheden inden lichaem eñ oec werdter
vergaderinge vã fleumē die lucht was
die int beghin der leyntē cout eñ droge
so sluut si dye zweetgatē eñ ē laet die ro
ke niet wt wasemen waer af die hetten
ophoudende is so ontbijndt si dese ouer
uloedighe vuchticheit die inden winter
gewonnē is eñ wanneer die hettē cranc
is eñ si die vuchticheit volcomelikē niet
đduwen en mach noch altemael nz ver
teren en mach soe seyndtse die also ouer
onuerduwet nv totten oversten ledē nv
totten ondersten eñ als si daer also ver-
gadert is so wortse eē sake van veel pas
sien als of si climt ten hoefde so is si een
sake der reumen eñ des snuufs eñ loept
si totten darmen eñ ist ghesoute fleume
bitende der darmē soe maect si een buuc
euel datmen dissintiria hiet eñ also van-
den anderen Eñ die selue macht die re-
den wesen datter vrouwē miscoemt vã-
der dracht \ want die vuchticheit neder
vloyende totter moeder đ vrouwen be-
swaert die moeđ eñ belastse eñ also mor
wende eñ slappende die banden die dat
kint houden souden wert daer een mis-
dracht Die auctoer setter eñ bewijster eē
anđ sake te wesen eñ also vanden ande-
ren passien đ luchten eñ des tijts is te đ
staen dz si die gedaente der vuchticheyt
verwandelen anter ouermits alte onge
matiger hetten dissoluerēde of alte seer
đterende of ouermits alte cleynre hettē
sijn ouervloedicheit nz ꝑdelende \ eñ al-
dus ist te đstaen vander luchten die alte
coudt is slutēde die poren eñ die humo
ren noch meer dwingende Mer vander
couder eñ heter luchten sijn thans dese
geseyde dingen genoech

Dat vijfte capitel vande spijse eñ dranc

VAnder spijsen eñ vanden dranc ist

openbaer want ouermits der outreckinge der spisen ende des drancs wort dye vuchticheit ontogen eñ dye hetten als die starker gemaect is \ eñ daer droechte is eñ si niet en vijnt daer si in wercken mach keert haer om totter substancialiker vuchticheit in die welke werckende verteert Is dat sake dat die spise of die dranc õgematicht waer so wort die vuchticheit starker eñ die natuerlike warmte wort cranc want si en machs nz verduwen nochtãs doet die hetten dz si mach want si resolueert wat vã dier ouerulodiger spisen die daer genomẽ is eñ datter gheresolueert is wanneer die groue rokicheit eñ onuerduut die herssen begheert eñ slaet die miringas of die rocskens quetst die dan swaerlic \ eñ brengt dicwijle hoeftzweren in als emigraneã eñ vele anđ pinen ende ondwijlen roert die quade rokicheit oec die wortelen der zenen vandẽ hoefde doerschietende dẽ sieliken gheest die daer is eñ quetsten ouermits hare verwoetheit eñ gaet totten binnensten đ zenen also dat si den sin eñ die gewoente đ reden bedroeft eñ đkeert die tonge dat si al stamerende nau we spreken en mach et ce. Alst schijnt in den droncken mẽschen eñ beneemt oeck den rechten ganc te gaen of beneemten mit allen alst schijnt inden beueden eñ đ giechten luden \ eñ het en is geen wonder \ want die regierende doecht des lichaems die ghelegen is inden zenen eñ inden musculen hoer pijnt dat lit ouermits đ naturen đ zenen op te heffen eñ te richtẽ also đkeert die venijnde rokicheit duwet dz lit weder neder waer af dz wt desen dubbelen contrari beroerẽ als die een opheffende eñ die anđ duwende so wort tuschen hẽ beyden een beuinghe đ ledẽ eñ tẽ lestẽ als die doeget die daer regierẽ soude wort đwonnen ende giechtinge coemt of die doot \ eñ daer õ is die raet des wisen mans goet die wel ke sept En wil nz te vele eten \ want van vele te eten comẽ grote suuctẽ \ eñ die selue sept Te vele slapẽ brengt vele quaets in \ want die craften eñ die sielike werckinge werden inden slape weđ gesepnt eñ die natuerlike werden inwaert ghestarct eñ gesept want als die pori vã buten gesloten sijn eñ die hetten vã binnen ghestarct is trect vele humorẽ nae hoer die welke si nz verduwen noch verteren en mach eñ als dan die grote ouerulodicheit bouen gaet die welke die natuer nz regieren en mach so volchter van node die doot nae \ eñ die smoringe alsmen dicwijl siet inden slapendẽ ludẽ na dat si medecijn genomen hebbẽ eñ oec ghelaten ter aderen. Inden wakenden werct die contrari sake min indẽ welcken wort alte grote verteringe đ humoren eñ der geesten waer af dat die doot oec na coẽt Itẽ die selue reden des smorens is inden genẽ die alte zeer đuult sijn eñ alsoe ist indẽ genẽ die vasten ouer macht eñ in dien die te seer geydelt sijn Itẽ die gene die alte seer arbeydẽ in alte groter hettẽ eñ die de humorẽ alte seer đterẽ die đteren hẽ seluẽ Indẽ genẽ die alte vele rusten is die sake cõtrari want in dien is die aentreckige đ vuchticheit alte grote eñ gheẽ wtwazeminge đ vuchticheit noch subtilinge đ geesten eñ daer õ vã node so schict hoer die ouerulodige vuchticheit totter putrefactiẽ eñ corrupciẽ In desen eñ in menigẽ anderẽ so werdẽ die elemẽtarige qualiteptẽ becõmert in horen

Ghe v[illegible]

wercken alst schijnt inden redenen voer
ghescreuen die welcke wi cōpileert heb
ben vten woerden constantini in pāteg-
ni eñ galieni in cōmentis der affoꝛ. vā
ypocras eñ der epydimien | waer af vā
desen wy aflatē | ende daer om | om dye
proprieteyten te bescriuē vāden humo-
ren die wt desen qualiteyten ghemaect
werden willen wi nv die hande toesettē
waer wt dat alle lichaem gemaect woꝛt
welc lichaem gesielt woꝛt van enen sinli
ken eñ natuerliken gheest

Dat vi. ca. vant effect of cōdicie d̄ vuch
ticheden eñ haer oerspꝛonc ende werc-
kinghe

Sommige substanci d̄ humoꝛē is
smeltelic of versch werckelic van-
der cōiunctien d̄ elementariger qualitey
ten ouermits die v̄duwinge die gewoꝛ-
den is inden lichaem des diers te voe-
den bequame ledē eñ haer werckinghe
te gheliken eñ natuerlic of accidentalic
te beletten eñ si sijn een materialic begin
sel der sinliker lichamen eñ een voꝛdelic
hulpe inden wercken diemen doen sal o
uermits den voetsel Als cōstantin⁹ seyt
So sijn die humoꝛē gehieten zonen der
elementen daer om dat een ygelic vā hē
of vanden anderen van beghinsel is wt
der qualiteytē \ het sijn vier humoꝛē als
sangwis fleuma colera eñ melancolia \
die welke int aensien der ledē hietē sim-
pel al ist dat si inden aensien der elemen
ten geuonden werdē dat si dier zonē ge
maect sijn Dese vier humoꝛē behouden
de betamelike gedaente d̄ deylingē ind̄
grootheit eñ inder ghedaenten volma-
ken alle lichamen die bloedt hebben en
de voedense eñ verwarense in bequaē-
liken wesen d̄ gesondicheit als vten cō-
trari van hoꝛe ongelijcheit of hoꝛe infec
cien winnen si siecte eñ bꝛengense in. De
se humoꝛen waren nodoꝛftich totter set
des menschen tot sinen regiment eñ be
houdinghe eñ totter wed̄makinge der
verloꝛenre leden indē lichaem als galie
nus seyt in affoꝛismen Dat lichaē leyt d̄
vloyinge onder alst openbaert indē swe
ten eñ inden spuwen eñ die v̄anderinge
als vander coude eñ vand̄ hetten eñ al-
so verkeert der coꝛrupcien die welke vol
ghet vander alte groter vloylicheit en-
de vander daghelicser alteracien op dat
det wed̄ gemaect mach werdē datter o-
uermits die vloyinge v̄loꝛen wert ende
die quade alteraci dat is v̄anderinge v̄-
wandelt woꝛde in goeder ende daer om
soude der coꝛrupcien een luttel gemoet
werden | dye teghenwoerdicheit d̄ vier
humoꝛen was noot dat dz sielike lichaē
ghesont in crachten ghehouden woꝛde
ouemits dien vieren Die winninghe de
ser humoꝛē wert aldus wanneer die spi
se inder maghen genomen is dat subtijl
ste eñ dat smeltelicste deel dz vandē phi
losophen pasanaria gehietē is dz woꝛt
ouermits sommigen aderē totter leue-
ren getoghen eñ ouermits die werckin
ghe der natuerliker hetten woꝛt v̄keert
inden vier humoꝛen der welker winnin
ghe slecht beghint inder leuer mer si en
woꝛt nz natuerlic geeyndt Item inden
eersten die werckinghe der hetten twelc
cout eñ vucht is verkeertse inder natu-
ren van fleumē Inden anderen dz heet
eñ vucht is gaet ī die nature des bloets
Eñ dz heet eñ dꝛoghe is dz woꝛt colera
eñ dat cout eñ dꝛoghe is gaet ind̄ natu-
ren van melancolien alsulc is die voert-
ganc Indē eersten die fleume als eē hu

moer die half gecoect is Inden anderē bloet wes cokinge is volmaect Ten derden colera wes cokinghe gaet ouer dye getempertheit Ten lesten die melancolie eñ is dat aerdichste deel als een heffe indē wesen coemt \ ē voirt waer af dz die regel alsulc is als auicenna seyt Dat die winninghe đ elementen is recht een weđboechsom want vanđ luchten wort vier eñ also đkeert die winninge van desen sommige is recht eñ nz weđboechlic want ouermits cokinghe soe wort fleume bloet mer nz đkeert |eñ also oec van bloede wort colera ouermits grote hetten die humore drogende eñ subtyl makende mer nz đkeert alsoe oec ouermits đbarninghe wort die colera melancolie eñ nz đkeert aldus gheuallet oec inder winninge đ humorē alst geualt inđ winninghe des wÿns vanden moste Als constantinus seyt. Want als die moste heet is so coemter een eenre hande scuum bouen eñ eenrehādē aerdige substāci gaet neđ totten bodem | eñ dz ander is waterich na wes meerringhe die wyn is altecranck inđ substācien eñ hoe dz hi meer oudt is hoe dz hi heter wort om đ resolucien đ matericheit Die vierde is puericheit des wÿns wāneer die cōkinghe veruult is. aldus indē humoren is een deel begherende dat ouerste ouermits hare lichticheyt als colera. Die anđ als die heffe wil neđwaert als die melancolie |die anđ is bliuende inđ raeuwicheyt als die fleume | die vierde is sāgwis bliuende in sÿnre suuerheit ende wert ghepuert van alle den anderē humorē nochtans en is geen bloet so puer ten is mitten anderen humoren ghemengt want van hare menghinghe so đwandelt die gedaente eñ die verwe want is daer colera toe gemengt so wortet root vander melancolien swart | vanđ fleumē waterich eñ scumich.

Dat vij. ca. vant bloet

Dat bloet als ysidorus seyt heeft sinē naem ghenomē vanden griecken daer ō dattet staende hout eñ doet gropen eñ doet leuē dat is dattet leuē confirmeert eñ het hiet sangwis alst indē liue is eñ alst daer wt is so hyetet cruor daer alst lopende wt gelopen of ghetogen is soe vallet | ander luden hieten sangwis soet dat is suauis daer ō dattz indē smake eñ indē tast suet is | eñ daer en is geē bloet puer eñ gans dan inden iongelinghen want die meysters segghē dat dz bloet geminret sal werden bÿder etaten dz is bÿdē ouderdom waer af dat beuinghe is inden ouden om gebrecs wil des bloets want dat bloet is properlic besittinge des moets of is passie \ daer af ist in ghewoente der wiuen als si rouwich sÿn dat si haer wanghen scoren eñ riten \ waer af datmen oec purpur cleđ eñ purpur bloemen op die dodē leyt | want wāneer si doot warē doe beteykende si coenicheit in haren bloede \ hier toe ysidorus li. x. ca. ij. Want dat bloet is đ naturen vriendeliker onder die iiij. humorē dan enich vandē anderē Als constātinus seyt Om dies wil dattet ghelÿc eñ volcomelic ghecoect is welke cokinge maect die getemperde hetten wt puerre eñ luchtiger materien totten voetsel des lichaēs bloet | als constantinus seyt Dat een is natuerlic eñ dat ander onnatuerlic eñ voirt dat natuerlic deen is is ghehouden inden arterien eñ dat ander inden aderen eñ dat indē arterien is dat is claerre sub

tylre roder warmer eñ inden smake soeter | eñ het is scarper indē smake dan dz ander eñ het is heter om dattet ō hertē eñ den geesten alsonae is eñ is daer om subtylre om die hettē des herten die dz subtylt eñ dunnet | eñ dat is daer om | ō dattet al swetende ouermits den dicken rocken der arterien lichtelic glidē mach indē anderen leden eñ het is claerre om die doecht vā colera in hē ist scarper om die meringe der hetten eñ dat bloet dat inden aderē gehouden is dat is heet eñ vucht middelbaer tusschen grouē eñ subtilen eñ inden smake ist seer soet \ eñ het derft alle quade roke eñ wort haest ghe coaguleert alst wt gaet waer af dz alsulc bloet betekent ghetemperde leuer en de ist subtyl eñ waterich eñ van ghenen goeden roke noch van soeten smake dz is een teyken datter toegemengt is vā der andere quaē humorē die dat also ge uenynt heeft eñ onedelt thans in onnatuerliken bloede dat aldus geseyt wort of het is vā sinen geslacht als inden ma laetschen ghecorrūpeert om ō onbequameliker materien daert wtgenomen is eñ om die vreemde humoer daert mede gemengt is een luttel coleren of ō andere humoren die dat ghemengde venynt eñ venynet mitten puerē bloede eñ trecket inō gelikenis synre ghedaentē | hier toe cōstantin⁹ in pantegni xxiiij. ca. Aristotiles set anō proprietetē vandē bloede in li. iij. ō dieren \ eñ seyt alle dier hebbende bloet dz heeft leuer eñ hart waer af alle dieren die gheen bloet en hebbē syn minre vā lichaem eñ vā doechdē dā die ander die bloet hebben ende alsmen tolepsch af snydt soe gater tbloet wt ten si dat si doot is of ghecorrumpeert Itē in allen dieren dat van goeder disposicien is daer is middelbaer bloet want nz alte vele als dye nuwen wyn drincken noch nz te luttel als die vette syn vā lichaem want die dierē die alte vet syn vā lichaem syn vā luttel bloets want alsoe vele als die vetticheit wasset alsoe vele minret dat bloet Item alle lichaem dat sangwyn is veroult haestelic eñ sonderlinge byden benē \ die mēsche heeft een seer subtyl bloet by dat die ander dieren doen der welker bloet swarter is eñ dicker dan dat mēschen bloet eñ sonderlinghe dat bloet vanden stier eñ vanden ezel eñ dat bloet is dicker beneden inden lichaem dan bouen. Item wanneer dat bloet ghewonnen wort sal seer dye sake der suuctē wesen want het wort gedunt ende het wort waterich. Ende daer om by auonturen sweet die mensche bloet | ende dat is als ic waen om die ouerulop ende oueruloedicheit ō lopende bloets vanden welken haer die natuer ontcommerē wil ende werpt die matericheit vā haer totten ouersten der huut eñ dryftse wyt mitten sweet Item wanneer een mensch slaept so sal daer bloet wesen int openbaer seer luttel eñ dat en is gheen wonder want dan wert weder roepē vā der naturen tottē binnensten tot enē hulpe ō natuerliker doechden op dattet syn werckinge wercken mach ouermits synre hulpen want dan gaet te gronde tot ten binnenstē eñ dat uterste des lichaēs blyft bleke eñ sōder bloet ende daer om vallet by auonturen alsmen enen mensche prekelde in sinē lyf als hi sliep daer en soude alsoe veel bloets niet wt gaen als of hi wakede Item men seyt aldair waert dattet bloet wel ghecoect waer so

wert daer smeer van ende dat bij auon-
turen want sijn smericheit wort ghecoa
guleert ouermits ghetemperder cokin
ghe ende ghewittet wort in smeer ende
in vetticheden v̉wandelt Item wāneer
dat bloet v̉andert wort vanden lope sijn
re naturen eñ dattet gecorrumpeert soe
scheptet vand̉ maghen eñ vanden nazē
ellendich Item wāneer dat bloet vuylt
in enich lit ten si dattet mit consten of vā
der naturē wtgedeylt wort so wert daer
eē venijn wt eñ wort v̉keert in etter hier
toe aristotiles li. iij Item seyt hi daer li.
xij. Die aderen sijn vaten des bloets vtē
welken openbaert dattet bloet is die les
te spise eens diers dat bloet heeft Itez
dat bloet is oeck vriendelic der naturen
eñ een dier dat geen bloet en heeft wort
daer mede ghespijst twelc ouerdraecht
mitten bloede / alst schijnt inden wormē
eñ inden vliegen die dat bloet sukē vten
vleysch eñ daer wt trecken si haer voet-
sel / daer om ist dattet dier van desen spi
sen nz geuoedt en wert so wortet mager
eñ van quad̉ sceppenis eñ wanneert ge-
spijst wort soe wasset eñ wert vā goeder
stādenissen eñ disposicien ouermits voet
sel sulker spisen. eñ waert dat dat bloet
daer claer eñ goet waer so sal dat lichaē
gesont wesen eñ ist quaet bloet so sal dat
lichaem ongesont wesen Item een aer-
dich bloet wort haest bewrōgelt om die
beroeringhe der vuchticheit / want alle
dier hebbende subtijl bloet eñ suuer en-
de warm dz heeft beteren sin dan die an
der dierē suuer bloet subtijl eñ watm eñ
dat vandē meesten beroeren is dat is be
quaemste inden v̉stande Item alle dierē
dat gheen bloet en heeft is meer v̉uaert
dan dat bloet heeft Eñ daer om dat su-
uer bloet heeft warm eñ licht en wert nz
licht v̉uaert. Item tbloet van enen stier
wort eer bewronghelt van enich ander
bloet / dat bloet vā allen dieren wort ge
coaguleert nae meer eñ nae min sonder
des herten eñ des hasen eñ die hem ge
lijc sijn ind̉ naturen der welker bloet niet
ghecoaguleert en wert / als aristo. seyt
Stieren bloet als die selue seyt in li. xij.
Het is van snelre coagulacien dat verrē
bloet / eñ dat is bij auonturen om sijnre
groter hetten wil eñ droechten want eē
toge bloets vanden verre ghedroncken
doot gelijc venijn / waer bi men seyt van
enen philosoeph. Dat doe hi enen toge
daer af ghedroncken had dode hi hem
seluen Itē die selue seyt in li. xiij. Tbloet
is heter in die rechter side dā in die luch
ter / eñ daer om die crachte des warms
bloets is die rechter hant starker eñ ge-
ringher wat te doen dan die lufter waer
af aristotiles seyt li. i. Dat die leeuwe si
nen rechteren voet eer roert dan die luf
ter / eñ ouer die amphorismen seyt men /
dat een wijf die kint draecht die haeste-
lic geroepen wort van yemant roert dē
rechteren voete eer dan si den lufteren
doet ende dat is om des warms bloets
wil twelc volcomeliker werct als si een
knechtken ontfanghen heeft Itē men
seyt indē seluen boeke dattet bloet is die
eerste ende die voerste materie des her-
ten ende d̉ leueren want dat hert is hol
om dat bloet te meer te vatten eñ te hou
den ende het is dicke om dz bloel te bat
te verwaren ende in ghenen lede en is
bloet sonder aderen dan int hart alleen
ende het gaet vander herten ouermits
sommige aderen tot anderen stedē des
lichaems ende tbloet en comt vandē an

deren steden ter herten niet want het is
dye fonteyn ende beghinsel des bloets
ende het is dat eerste lit dat bloet grÿpt
ende dat wort gheopenbaert vter ana-
thomyen want die eerste eyndinge des
herten openbaert bloedighe |want na a
ristotiles soe ontfaet dat hert dat eerste
bloet ende daer om wortet midzen ghe
set op dattz dz bloet ouer al storte̅ mach
als van midzen ende vanden centro tot
alle den anderen leden want hi seyt dat
tet hert is dat middelste van allen diere̅
vanden welcken coemt dat beroeren sin
ende leuen alre dieren ende daer om is
een hart in allen dieren die leuen in heb
ben ende bloet want het is va̅ node the
ghin des bloets ende niet die leuer. De
se dinghen seyt aristotiles opentlÿck li.
xiÿ. Al ist vanden beghin des bloets et
cetera In eenre andere maniere is ghe
screuen inden boeke der meysters in me
decinen. Mer van desen twist en achten
wi niet wa̅t hare beyder waninge dunct
ons moghelic nae onser meyninghe te
verstaen. Daer om vergadere inden sin
mit corticheden vten sentencien ō voer-
screuen auctoren dat bloet is natuerlick
puer warm vucht subtÿl soet sielic voe-
delic ende behoudende dye natuerlike
crachten ende stoel der siele̅ en̄ die daer
in te behouden |het volmaect die ioecht
ende het verandert die conplexi | het be
hout die crachte des harten ende ō gee
sten \het is verblidende ende het is dye
min verweckende \ het verwet die ouer
ste delen des lichaems sonder ghietin-
ghe het is ghesont ende getempert het
behout die ghesondicheit mer alst ghe-
corrumpeert is soe brenghet corrupci in
alst schÿnt in lepra dz is malaetscap die
een corrumpeert bloet is inden fontey-
nen en̄ mit anderen humoren gemengt
Constantinus seyt dattet bloet vanden
duuen of vanden swaluwen wtgheto-
ghe̅ vande̅ rechtere̅ vloeghel en̄ warm
in dat oghe ghedropen wisschet af die-
smetten der ogen want dat bloet is seer
vuerich ende scheydende \als conmen-
tator daer seyt in viatico inden tractaet
vanden doeken ende den smetten der o
ghen int eynde.

Dat achte capitel vande quade eyghen dome of gheneghentheit des bloets.

Het sÿn sommighe proprieteyten
vanden bloede dye min te prisen
sÿn dan die voerscreue̅ sÿn want hoe dat
tet bat ghedisponeert is hoe dattet der
naturen vriendeliker ende nutter is en-
de hoe dattet meer ghecorrumpeert is
\hoe dattet scadeliker is ende hoe dattz
den lichae̅ swaerre passie in brengt \wa̅t
die quaetheit ō andere humoren is den
bloede toe gemengt om die vriendelich
eit sÿns totter naturen en̄ en openbaert
hem niet so schier ende daer om die na-
tuer dye haer niet wachtende en is van
hare quetsinghe en ontsiet hoer sculen-
de quaetheit nz. Alst schÿnt in febribus
emitriceis ende in anderen die gemengt
sÿn inden welcken die rode colera totte̅
bloede ghemengt is \dye en openbaert
der naturen noch den oerdel des meys-
ters so schier nz Als galienus seyt ouer
die affo̅r. Is dat sake dattet bloet ouer
vloedich is inden lichaem so maectz me̅
struosighe passien inden menschen ten si
dattet die natuer of die medecÿn haeste
lic wt werpt Alst schÿnt inden menstru-
alighen bloede twelc is dattet ouer tÿt
gehouden wort so maket vele siecten in

den vrouwen \ onderwylen smoringhe
der gheesteliker leden onderwylen wa
tersucht \ onderwylen frenesye ende oec
passien diemen niet sien en mach wan-
neer dat bloet te langhe gehoudē wert
ende het ouer alle dat lichaem gheseynt
wort alst in galienus boeck claerlikē ge
houden wert als in passionarꝫ ende dye
ouerste boete daer teghen waer datmen
dat bloet haestelike purgeerde ende wt
brocht \ want het en is gheen wonđ dat
alsulke ghecorrūpeerde bloet syns sel-
ues subiect daert in is quetset ende quel
let want het v̓derft wel een vreemt sub-
iect wonderliken seer \ want als ysi. sept
li. x. ca. ij. Dat dat menstruoes bloet e-
nige coernen raecte daer si wiesen si sou
den te niet gaen eñ veruaren \ het v̓dor-
ret dye mosten ende die cruden werden
daer af verminret \ die bomen verliesen
haer vruchten \ het maect dye metallen
swart eñ datter die honden of aten si sou
den verwoet werden Dat lym vā aspal-
cum datmen nꝫ dissolueren en mach mit
yser noch mit wateren wort dat besmet
mit desen bloede het sal gescepfelt wer
den \ als ysidorus dair sept Dat dit bloet
wort vergadert wt ouerulodiger vuch
ticheit ende crancker hettē inden licha-
men der wiuen daer om dat dye natuer
nꝫ beswaert werden en soude daer af in
der moeder als inden bodem vandē sce
pe vanden welken ist dattet daer deghe
liken wt ghedreuen wert \ eñ dan ghesu
uert dꝫ v̓licht alle dat lichaem eñ maect
die moeđ abel totter ontfangenis waer
af dat aristotiles sept li. ix. Dat mēstru-
um dicwylste coemt indē wiuen int eyn
de vander maent ende dan ist not wtge
dreuen alsulken bloet want als die sel-
ue sept li. xvi. Dat dat menstruoes bloet
en heeft genen sekeren omloep vander
tyt mer int meeste deel comet als die ma
ne minret ende dat is te recht want dan
syn die lichamen der dieren coudste wāt
in gheenre tyt en is die lucht couder eñ
dꝫ bloet wort verandert ende daer wort
van die menstrualighe ouerulo edicheit
eñ wort die dan verdreuen alsulke yde-
linghe is dan louelic ende te prysen en-
de si is natuerlic want ist ouer die tyt an
ter het sal ghehouden werden om dye
grofheit des bloets of om die nauwich
eit der moeder of dat sys van haer niet
steken en kan dat die moeder so cranc is
waer af dattet lichaem der vrouwen be
swaert mit menigen mysselen eñ siectē
twelc waer is vanden vierthienden iaer
totten vyftichsten iaer want inden meys
kens syn die toepaden enghe ende dye
macht cranck ende vanden vyftichsten
iaer voert soe minret dat bloet ende be-
ghint te couden die cracht ontgaet hem
die hetten bestaet te laeuwen of wort v̓-
derft \ waer af dat dese twee ouderdom
als voer xiiij. eñ nae vyftich syn vry van
dier suucten het en waer harde zelden \
nochtans hout die natuer dat menstrua
lich bloet nader ontfanghenis om des
voetsels wil der drachten ende om dye
behoudinge des ontfangenis \ waer af
aris. sept li. xv. Dꝫ menstruū is bloet dꝫ
nꝫ puer en is mer het behoeft een v̓du-
winghe die werckende is dit bloet ghe-
mengt mit sperma is spise inden diere \
want een wyf die dicwyle die lopinghe
heeft nađ ontfāgenis pleecht die dracht
te misdraghē of die dracht wort crāck of
sterft eñ dat is daer ō dat hē syn voetsel
genomē is wāt alst mēstrualich bloet op

houden wort dz is teykẽ dz die vrouwe ontfangen heeft nad̓ voerscreuẽ sakẽ eñ datter ouerloept vandẽ menstrualighẽ bloede wort totten voerstẽ ghetogẽ dat ter melc af comen soude want die mate ri des melcx is bloet dat indẽ borsten ge coect is. Als aristoti. sept li. xv. ꝫ xviij. Dat melc is verduut bloet eñ nz ghecor rumpeert. Itẽ het is noot dat die vlop inghe des bloets werckelic indẽ lichaẽ si eer die vrouwe mit kinde werdẽ mach Als aristo. sept li. xv. eñ constantin⁹ ge- likerwijs dat eẽ boem eerste blopẽ moet sal hi vrucht dragen Itẽ wanneer sulke natuerlic lopinge coemt so vallet altoes ind̓ outheit v̓ manen na dien dat die eta te den wiuẽ becoemt Itẽ die voghelen noch die dieren en hebben alsulke lopin ge nz | want alle haer oueruloedichept gaet in plumen eñ in vederen eñ in harẽ als aristotiles sept Itẽ auius sept dz die vrouwen die vele arbepdẽ hebbẽ selden menstruũ. mer die vele rusten eñ vele e- ten die oeck saftelic leuen die behoeuen veel purgacien Itẽ wãneer alsulc bloet ouermits coutheden of vetticheden die de monden der aderen toe bijndẽ niet te degen wt en coemt so soeket and̓ wegen om wt te comẽ als die aderen der nazen eñ der aenbepen die welke ist dattet dpe gesloten vijnt so schietet totten anderen ledẽ eñ brengt der naturẽ sware passie in wãt alsulke wiuen als cõstantin⁹ in via- tico sept lidẽ ghebreck vanden appetijt\ want si scuwen goede spise eñ si begeren puluer van asschen eñ vã tegelen eñ de ser gelike wãt dat bloet alsoe ophouden wort verkeert in enen aerdigen eñ põti ken venijndẽ roke eñ als die indẽ mont v̓ magen gegrepen wort so wort die re- delike appetijt omgekeert eñ die onre- delike appetijt wort dair gewonnẽ wair af dat alsulke lichamen sijn berept tottẽ grotẽ suucten.

Dat ix. ca. vander fleumaten dats daer vuchticheit vand̓ elementen bouẽ gaen de is

Fleuma na iohãnem is eẽ humoer half gecoect ouermits werckinge v̓ on- volmaecter hetten die ghewonnẽ is wt couder eñ vuchter materiẽ Eñ aristo. li. xv. Fleuma is ouervloedicheit v̓ spisen die nz v̓duut en wert wãt die materi vã- den bloede eñ vand̓ fleumen is alleens mer si schelen na meerre of die minre co kinge wãt vand̓ fleumen wort bloet om die breeder intencien der werckend̓ het ten nochtans nz v̓keert \ soe en wort dat bloet in fleuma niet v̓keert gheliken dz colera wort v̓keert in melãcolien mer nz v̓keert als auicenna sept Fleuma is na- tuerlic eẽ coude humoer vucht eñ õsma kende die welke natuer beueelt dat si bi den leden v̓duwet sel werden op dat wt dier v̓duwinge tlichaem geuoedt mach werdẽ het is te mercken dat die fleume die eẽ is natuerlic eñ die and̓ onnatuerlic Die natuerlic is coudt eñ vucht ind̓ ver wen wit ind̓ substancien vlopende inden smake luttel soete of altemael onsmake lic nochtãs wort si ind̓ leuerẽ gheuoedt of gewonnẽ dair die stoel v̓ hettẽ is mer si is nochtãs abel dz in bloede v̓wãdelt mach werdẽ eñ als die volmaecte v̓wã delinge vuullet is daer wort dat lichaẽ af staende gehoudẽ Itẽ al is dz sake dz fleuma vã haer seluẽ grof si nochtãs o- uermits die groticheit v̓ hettẽ die de v̓- kerẽde is die is die forme eñ smake des bloets die soet is ontfãgẽde. alst schijnt

inđ fleumē die soet is \eñ daer om want
die fleume den bloede also nae is so be-
hoeuen alle die leden der fleumen ende
daer om heeft die wise natuer die ghe-
daen bijdē bloede mitten aderē alle des
lichaems mede ouer te lidē om nutscap
pen wil eñ oec van noods wegen \want
als constantin⁹ sept Als daer tbloet ge-
breect so ōduut dye hetten die fleumen
daer af meent si die lede te voeden wāt
in dien is fleuma edelre dā die colera eñ
dan die melancolie | want si en mogē nz
recht ghemaect werden dat wt hē bloet
mochte werdē ouermits wes hulpe al
le die lede des lichaems geuoedt mogē
werden eñ haer teghenwoerdicheit is
oec noot mittē bloede\op dat die hetten
des bloets ghetempert mach werdē eñ
mitter ōschicheit đ fleumen so wort die
dickicheit des bloets gehoudē in getē-
pertheden eñ also wort dat voetsel des
bloets alle die leden ouergedragen Eñ
het is oec oerbaerlic dat die iūcturē der
leden eñ die ādere beroerlike delen mit
hare vlopender vuchticheit vucht ghe-
maect mogen werden op dat si nz ghe-
traecht en sullē werdē vanđ hetten des
beroerens of vandē heten bloede ouer
mits enige gheual van haren officiē of
dat si becōmert mochten werden ouer-
mits droechten die daer toe quaem Itē
daer sijn vier speciē đ onnatuerliker fleu
men | want si is acetoes dat is suerach-
tich cout eñ droge ō datter melancolie
toe gemengt is gesouten hete eñ droge
om der venijndicheit der roder coleren\
soet om der ghelikenisse des bloets die
glasen is thans ghesept om đ gelikenis
der glasiger verwen eñ alsulke wort al-
te mael ōneerret vanđ hetten\ eñ daer ō

is dese swaerre te ōduwen dan alle dye
anđ Dese humoer is dat sake dat si ghe
corrumpeert is so wint si menigerhāde
suucten inden liue \wes ouerulopichept
bekent wort bi diuerschen dingē eñ vele
Als constantin⁹ sept Want hi is waerlic
een fleumatic⁹ die swaer eñ traech is in
den lichaem eñ die plomp inden sin is ō
ghetel inden gedacht morwe indē vlep
sche eñ vlopende |dōcker inđ verwē wit
inden aensicht\ blode inden vechtē \vol
vā spuwen eñ vā razemē traech eñ sla-
perich | vā cleynre begeertē | van luttel
dorsts ten waer gesouten fleume. want
dan wort die soutige smake inden mon-
de gheuoelt om der toe menginge der
warmē humoren |inden haer is hi saeft
blonde eñ slap |wes pols weeke is grof
eñ lanzem die vrijn wit dicke raeuwe eñ
ōgeuerwet \ sijn grootheit vā persoens
weghen is vet eñ grof indē vtersīē ledē
als in armen eñ in benen cort wes huut
slecht eñ saft is mit luttel haers | hē dro
met veel vā goluinghe vā waterē eñ vā
regenen eñ vā varinge inden scepen eñ
vā swemminge Alsulke mēschen plegē
garen coude suucten te crijgen eñ beco-
mert te werdē mit sulker siectē eñ sonđ-
linge des wijnters | wāt in dien tijdē die
qualiteptē đ fleumen als die coutheit eñ
die vuchticheit werdē dan groot Als cō
stantin⁹ sept |soect bouē vanden proprie
teptē đ coutheit eñ đ vuchticheit.

Dat x. ca. van colera dats daer hettē eñ
droecheit vanđ elemēten bouē gaēde is

Colera na ysidorū is gehyetē dair
ō colera want si inđ colerigher hu
moren die getēpertheit bouē gaet vanđ
colera so is die een natuerlic eñ dye anđ
ōnatuerlic \die natuerlic is die gene die

natuerlic hete eñ droghe is subtyl inder substācien \ inō verwen root eñ claer In den smake bitter mit eenrehande scar- picheit eñ hoe dz die warmer is hoe die roder is inō verwen | eñ inden smake bit tere die welke als die gewonnē wort in den lichaem wort gedeylt in tween delē vandē welcken dat eē gaet mit sanguis eñ dz anō deel wort ouer geseynt totter gallen eñ dz dat mit sanguis gaet schiet mit hē doer om hulpe wil wāt het was noot dat si totten bloede gemengt wert om dat bloet te punt te brengen om dye lede vā colerē te temperē eñ die te voe- den want in desen bloede moet die rode colera werkeliken wesen na betamelikē proporcien dz is delen ō ledē \ het helpt oec op dat dz bloet gesubtylt wert op dz tet lichteliken gangē mach doer die en- ge toepaden totten binnensten des lich aems ō die te voedē Dz anō deel dz tot ter gallen ghetogē wert dat wort voert tot haer geseynt om ō noot wil eñ oec ō der hulpē wil wāt het was noot om die suueringe vā alle den lichaem eñ om die voedinge ō gallen | het helpt oec om die mage eñ die darmē te ōwarmen eñ te ste ken op dat sise ontlasten mogē vandē o ueruloedigen eñ daer ō valt dicwyle tor cioen des buucs eñ zericheit eñ die pas- si die vā colera coemt wāt die wech wort bestopt tusschen ō gallen eñ den darmē Innaturalis dat is die onnatuerlike co lera is \ die welke wtgaet vanō naturen ō enich vreēde dinc dat haer toe gemen get is wāt is si gemengt mit colera citri na dat is gheel colera so is si min deerlic eñ min hete dā die anō eñ ist sake dz fleu ma is vā grouer wesen eñ dicker so coē- ter af colera nitellina \ dese twe speciē syn

bekent Die derde colera of die derde spe cie vā colera diemen prassina hiet inder verwen groen eñ bitter eñ scarp als een cruut datmē prassiū hiet of marrubiū eñ alsulke colera wasset inō magē den genē die steeds veel heter crudē besighen als porreydē oniwyn loke kerse die raeuwe syn eñ deser gelike \ eñ by auonturē van sulkē groenen crudē trecket die crachte na hē | eñ also ist galieno gesien eñ auicē nen wast gesiē dz die colera prassina wert gewonnē wt colera vitellina wāneer dz si alte seer ōbarnt wort eñ als si verbarnt wort so maecter die ōbarninge in hair eē zwarticheit vten welkē mitter geelheyt gemengt coemt eē groenicheit | mer co- lera eruginosa is die vierde speci die wel ke ghewonnē wort wt colera prassina o uermits die binnēste ōbarninge eñ wan neer si also vele ōbarnt is dat haer vuch ticheit ghedroecht wert so neycht haer verwe ter witticheit \ als is asch verwe wāt die hettē i enē vuchtē lichaē maect eerst een swaricheit daer na als alle die vuchticheit ōteert is so wertet witter als men sien mach indē houtē die welke eer si ōkeert werdē in asschē werdē si ōkeert in colē die coutheit doet dattz ōkeert \ in der vuchticheit maect si eē witticheit eñ inden drogē maect si een swarticheit \ de se leste is quader dan alle die ander en- de venynder \ wes venynde ghedaente brengt quade eñ dode passie in als crispi nam eñ noli me tangere | eñ deser gelike eñ die natuerlike colerighe humoer die eyndē ō naturē nz bouē gaende is die an der humoren subtilende eñ die ōduwin ge starckēde eñ is die heffen eñ die ōrey nicheit suuerēde eñ is dz lichaem nader lengden eñ der breedē wtstreckende eñ

maect moedicheit eñ coenheit eñ maect
lichticheit eñ beroericheit eñ is oec hae
stelic verwect totter gramscap eñ totter
wrake eñ doet voirt comen den appetijt
totter ōcuuscheit eñ helpt die cracht die
verdreuen is \ eñ si dunnet die groue ma
teri eñ si is wtstreckende eñ overghietē
de vandē center al totten circūferencien
eñ si verwandelt die verwe nae ghelen
of nae swarten int ouerste vanđ substan-
cien waer af dat die colerici pleghē ghe
meynliken toernich te wesen quadertie
ren in horē moede licht onstadich quaet
lanc inden lichaem dun eñ magher dōc
ker bruun vā verwen swart indē haer eñ
cruust ruuch heet indē tasten vā starckē
pols eñ gheringhe haer vrijn is don in
der substancien eñ subtijl vuerich inder
verwen blinckende eñ claer Dese colera
is dat si in enigen deel ghecorrumpeert
is so brengt si den lichaem quade zuuc-
ten in vander welker dit die gemeyn tey
ken sijn Als constantinꝰ seyt in panteg-
ni li. ix. ca. ij. Is dat sake datter gecor-
rumpeerde colera bouen gaet so sal dye
huut gheel of cytrijn wesen Eñ daer sal
wesen ghebreck der begherenđ doecht
eñ inden monde wort bittericheit ghe-
voelt also dat die soete dingen bitter schi
nen eñ die smakende onsmakēde stekin-
ghe eñ hetten of barninghe inder magē
van warmen roke purgerende die zenē
đ magen eñ die bitende walghinge mit
coleriker coringhe dz spekel đ tonghen
is droge wt couden heten die de arteriē
des stroetgaets droge maect eñ đteert
die substancialige humoer bijdē zeenen
der tonghen holheit đ oghen mit enen
vuchten aensien \ die pols subtijl snel eñ
dicke \ die vrijn heet eñ root swarē hoeft

sweer \ wakinge / vreemdicheit des ghe
dachts veruaerlike visioenen of droem
inden slape \ die droemē vele van vuere
van blixem eñ van anxteliker barninge
đ luchten twelc ghescliet van enē vieri
ghen roke die de hersen begheert en-
de die ymaginaci diese đwandelende is

Dat elfte. ca. van melancolie \ dats daer coutheit ende droechte dander elemen ten te bouengaen

Melancolie is een dicke humoer eñ
grof die ghewonnen is wt hekken
eñ vulnissen des bloets eñ wort geseyt
van melon in griex dat swart is in latijn
eñ van colera dat is humor daer af hiet
mense melancolia dz is swarte humoer
waer af datse die philosophen noemen
colera nigra dat is swarte colera wāt ha
re verwe neycht ter swarticheit Itē die
melācolie die een is natuerlic eñ die an
der ōnatuerlic Die natuerlike is cout eñ
droghe die welke coemt vā bloede / als
die hekken wort indē wijn wes substanci
dicke eñ aerdich is welke smake is tus-
chen soeticheit eñ dempericheit \ eñ een
luttel nadē suuerē smakende Dese melā
colie wort in tween delē gedeylt vandē
welkē die eē blijft mittē bloede eñ gaet
mede doer totten ledē ō nootsakē wil eñ
ō đ hulpen wil het was noot dz si mittē
bloede gemengt wert op dat si dz bloet
bequaem makē soude ō die melācolioes
ledē te voedē / si helpt oec dē bloede wāt
si maket dicke op dattz overmits smel-
ticheit đ đduwinge nz onđ en vliege of
en ontvliege / eñ dat anđ deel wort ouer
geseynt totter milten oec ō nootsakē wil
eñ om hulpe eñ dat was noot om đ suue
ringe wil vā alle den lichaē eñ ō tvoetsel
vanđ milten eñ alle des lichaēs die hul

pe is op dat si vlopen mach totten mont
der maghen op dat si die starcken mach
eñ dicken eñ dat si daer een ioekinge ma
ken mach eñ also sal si volmaken die bla
singe eñ sal mede wercken totter begeer
ten des voetsels eñ dat is der melanco-
lien datten bloede ouerulodich is ende
het wort voert ouer geseynt totter mil-
ten ende dat vanđ milten wtgaet is dat
twelc die milt nz en behoeuet tot horen
voetsel eñ gelikerwys dat die rode cole
ra die mage helpt om die ouerulo edich
eit binnen te volbrengen als die melan-
colie helpt die appetitelike craft Item
bouen wort si gehietē heffe des bloets
billiker dan der coleren of đ fleumē wāt
wederzweet eñ wort gesceyden vanden
bloede ghelijc dat ypostasis đ urinen of
sedimen neđgaet inđ liquorē dat is nat-
ticheit eñ vanđ fleumē en zweet nz noch
neđ en gaet om đ slimicheyt eñ der tay-
icheit also en doet oec vander colera om
hare subtylicheit eñ daer om hietse niet
heffe vā colera of vā fleuma eñ die on-
natuerlike melancolie en is nz nađ ma-
nieren vā ypostasis of enige neđsinkin-
ghe of sittinge đ heffen mer nađ manie
ren đ verbarntheit eñ der asschicheit de
se ghescheit in deser manierē Item die
hetten die alte seer werckende is inder
substancien van fleumen đbarntse eñ o-
uermits die grote đbarninge đkeert sise
in verbarnder coleren eñ is die humoer
eerst subtyl eñ waterich wanneer die đ-
barnt wert soe wortse ghesouten eñ is si
grof soe trect si ter zuericheit of ter dam
Item geuallet dattet bloet đbarnt wort
of tot asschen so wort syn assche soutich
mit een cleynre soeticheit Mer wanneer
die natuerlike melācolie verbarnt wort

die verbarninghe of die asch wort scarp
gelijc edic die welke die vliegen scuwen
om der quader luchten wil eñ die scarp-
ste is dz is die quaetste eñ is middelbaer
als si đbarnt wert grouer is van substan
cien so sal die assche min scarp wesen mit
een luttel damperhedē ende als dyse op
die aerde vallet so ziedse seer weđ op eñ
doerschiet die lede myn noch si en is soe
quaet noch so venynt nz noch si en doet
soe schier niet als die ander eerste Dese
swarte colera is der naturen viant ende
heeft quade dodelike qualiteyten ende
maect suucten dye ongheneselic syn als
kanker malaetscap eñ deser ghelijc om
datter vanđ asschen mede toe gemengt
is ouermits alte grote verbarninge der
fleumen des bloets eñ der melancolien
Dese natuerlike melancolie wort quaet
ende onnatuerlic ghemaect ende mitter
fleumen ouermits der cokinghe so wor
tet bloet ghewonnen ende vanden bloe
de wort colera ghewonnen ende vter co
lera coemt melancolie ende het is onmo
ghelick voert wt haer enich humoer te
ghecrygen Mer si wert slecht tot aschē
ende wt dier asschinge die de natuerlike
humoer venyndet die humoer wort al-
re quaetste voert ghebracht eñ ghewon
nen accidentaliken Als constantin⁹ seyt
libro i. ca. xxij. Wanneer deser humorē
enich is bouē gaende so syn dit die tey-
ken. Inden eersten want die verwe der
huut wert verwādelt in swartichede of
in donckerheden \inden mont gheuoelt
hi enen zueren damperen aerdigē sma-
ke nader ghedaenten der humoren en-
de die sieke is veruaert in sinen moet sō
der enighe sake \waer af galienus seyt
Ist dz die vrese eens siekē duert sonder

sake \ die passi is melancoli want alle die geen die dese passi hebben sonđ sake sijn ỏuaerlic eñ dicwijle droeue eñ dz coemt wt melancoliker humorẽ die dat hart al soe bijnt eñ dwinct eñ als si aldꝰ droeue sijn maechtmẽ hem wat si sijn al ỏuaert eñ waer om dat si also droeuen \ daer en weten si nz op te antwoerden Eñ onder wijlen dunct hẽ die doot onredeliken bi is sommighe sijn ỏuaert eñ wanẽ datter vianden bi hẽ sijn | sommige minnen den doot eñ begheren te steruen waer af ga lienus sept i. passionarū Het en is geen wonđ die sieke is vanđ colera dz hi gro te droefheit of ỏmoedinghe des doots liden sal want buten inden lichaem niet anxteliker en is dan die donckerheyt ỏ huut vanđ colera wāt wanneer yet dōc kers of duysters al is die melancolie ro ke die herssen opluuct so ist noot dat die sieke ỏuaert si want die sake daer hi af ỏ uaert is die voert dye roke mit hem ter herssen eñ daer om droemt hi ỏuaerlike dromẽ eñ doncker mit quadẽ gesicht eñ stinckende indẽ roke eñ indẽ smake suer achtich wten welcken alle die melanco- like passie coemt eñ wasset Itẽ wanneer alsulke sieken screyen eñ droeuẽ om een re vroliker saken eñ ỏbliden hem van eẽ re droeuer saken so sijn si mamaci eñ me lancolici Itẽ alsulke siekẽ sprekẽ daer si swigen souden eñ si swighen als si spre- ken soudẽ Item sommige wanen dat si sijn een aerden vat eñ duchten dat si ge raect sullen wordẽ eñ si dan brekẽ sullen Item sommige wanẽ dz si die werelt in haer hant beluken sullen eñ alle dingen in haren handen houden eñ also en ste- ken si haer handen nz ter spisen \ want si duchtẽ stakẽ si die hant voert dat si daer

een stuc af ỏliesen souden Eñ sommige wanen dat die engel die werelt hout eñ dat die engel om ỏdriets wil der werelt wil laten vallẽ eñ daer om rechtẽ si haer handen op ende haer scouderẽ eñ willẽ die werelt op houden eñ si stalpẽ harde liken weđ eñ willen hẽ werẽ tegẽ die ge ne die hẽ die handẽ eñ die armen weder neđ drucken Item sōmighe dunct dat si gheen hoefde en hebben of meynen zij dat si hoefden hebbẽ dat dunct hem lo- de wesen of eens ezels hoeft of vā won derliken maecsel Item sommige ander die hanen horen crayen rechtẽ haer ar- men op eñ slaen hem seluẽ eñ al singen- de wanen si datse hanen sijn eñ ten lestẽ als si alte vele gesongen hebben of ghe roepen werden si heesch of stom sommi ge vallẽ in alte quadẽ ỏmoedẽ daermen se nz weđ af brengen en mach waer om dat si haer vriendẽ haten lasterẽ eñ con- fonderen Ia ymmer si slaense eñ doden se \ dese passien eñ pinẽ crijgen die melā colici Als galienꝰ ỏtelt Item noch vele auctores setten vele anđ teykenẽ twelc te lange te ỏtrecken waer die wi alle da ghe voer onsen oghen sien Eñ nv ỏ da- ghe vielt enen edelen man dat hy dese suucte creech eñ ymmer docht hẽ dz hi een kat was \ wāt hi en mocht nerghent anđs rusten dan onđ tbedde daer die cat ten naden musen plagen te lopẽ eñ by a uenturen dat hi soe geslagẽ was ō sijnre sondẽ wil als nabugodonosor die welke alsmen leest indẽ hystorien dat hẽ docht vij. iaer dat hi was een leeuwe een aern een osse Eñ hier mede ist genoech ghe- seyt vanđ melancolien eñ vandẽ anderẽ materialiken humoren also vele als tot desen wercsken behoeft

Hier beghint dat vijfte boeck

NU dattet geseyt is vā den proprieteyten der humoren soe sijn daer noch sommige dingen te segghen vanđ sceppenis der ledē die welke wt den voirscreuē humoren gemaect sijn Ende eerst van haren proprieteyten in genere Inden anderen van hē allē in specie is een luttel te seggen.

Dat eerste ca. vande eyghenscappen of oersp̄ronghe der leden int ghemeen

WAnt als auicenna seyt Die lede sijn lichamē vter eerster menghinghe der humorē/ of alsmen seyt ouer ꝑtlet is een vast deel eñ een dicht des diers vten gelikē of ongeliken ghecōponeert dat gepunt is tot enen sonderlinghen ambocht bi dien dat men seyt een vast deel so scheelt dȝ lit vā den deel des leeds twelc niet vast en is als die gheest bi dien dattet gheconponeert is wt gheliken of ongeliken wort beteykent twiuoudich scheel der leden als der simpelre leden of der gheliker leden eñ der cōponeerder of der dienliker leden want die ghelike leden werdē simpel gehieten der welker delen sijn vanđ seluer naturē mitten allen of mitten helen als een ygheliç deel bloets is bloet eñ also vanden anderen/ eñ aldꝰ sulke lede die den instrumentaliken of officialiken leden gheliken sijn natuerlic die eerste als sijn die cōponeerde beghinselen wāt die cōposici sijn eer die cōposita wāt een dinc datmen vastelic maect dȝ is eer eer dat een dinc ghemaect is oec die instrumentalike eñ die officialike lede sijn desen gelijc ghewonnē eñ geset die welke instrumenten der sielen sijn totter veruullinge des sins eñ des beroerens als hant vote oghen eñ deser ghelike/ si waren daer oec menigerhande noot inđ gedaenten eñ inđ groote op dat die werckinge der sielen volbracht soude werdē wāt die natuer heeft gemaect die instrumenten des lichaems die bequaem sijn der doechdē der sielen Item die doechden der sielen sijn diuers eñ daer om sijn diuerseteyten dat is menigherhandicheden der ledē sijn noot alst openbaert in den handen in de welke vele vingheren sijn eñ die diuers sijn inder grootheit eñ inder ghedaenten op datmen ouermits dien alsoe wel grote dinghen als cleyn ghehouden mogen werden eñ wāt dye werckinghe đ sielen drieuoudich is \als sielic natuerlic eñ leuentlic sijn leden dye noot sijn in desen wercken đ sielen waer af die lede die de sielike doechden volgēde sijn hieten ghesielde die welcke noot waren om den sin te formeren eñ willighe beroeringhe in allen dieren/ als die herssen zeenen oghen eñ anđ instrumenten der sinnē Mer die lede die der leuētliker leden onderdanich sijn die hietmē spiritualia dat is gheestelike lede die gemaect sijn om die ademen eñ om die aentreckinge des leuentliken gheests van saftmoedicheden der hetten eñ ō die behoudinghe des leuens eñ die lede dye der natuerliker doecht dienende sijn die hieten naturalia dat is natuerlic als die voedende sijn \vanden welken sijn sommige voedende die welke die spise ouer seynden in die substanci der leden als die mage die leuer eñ deser ghelike\ eñ sommighe sijn winnēde totter behoudenisse

der specien op dat die gemeyn leden on
derkent mochten werdē \ eñ die bekent
sijn ongescēpdē mochten werden eñ wā
neer die onghescēpdē lede ōteert sullen
werden ouermits dye winnende cracht
dat si weđ ghemaect mogen werden op
dat si mit allen nz en ōuaren eñ alsoe in
horen bekenliken wesen behouden mo
gen werdē Item dese lede hebbē ander
leden die hē dienende sijn eñ die hē hel
pende sijn eñ die leden helpen onđlinge
malcanderen eñ die nutscap deser leden
die onđdienende sijn is menichfoudich
als die breyđs \suuereers beschermers
eñ wechdragers \ die eerste sijn bereyđs
of bereydinge als die instrumenten der
sinnen dienē der hersen ō herten ō lon-
ghen der leueren eñ der maghen et ce.
Dese instrumenten bewisen den anderē
leden haer spise \ die ander leden sijn af
draghers als sijn die zeenen die sieliken
gheest ontfangen vanđ hersen eñ voe-
rent voert tot alle den leden om die be-
roeringe eñ sin te maken eñ die arterien
dienen oec alsoe den hart eñ die aderē ō
leuer want si ontfangen den geest vanđ
herten eñ voerense om den pols te ma-
ken eñ tbloet der ader vander leuer om
tlichaem te voedē Die derde suuert als
die de ouerloedicheit ōdrijft eñ die din
gen die daer deerlic sijn als die gatē van
der nazen inden hoefde eñ die weghen
ouermits die welke thert wtseyndt der
longen dien ouerloedigen roke op dat
die en wech vlieghen mach eñ alsoe su
uerense die gal die milt eñ die leuer van
ouerloedighen coleren ghelike dz die
nyeren vandē waterigen / die vierde sijn
beschermers als die twe pannekens of
doecskens mitter pannē die hersen be-
schermen van dat haer deren mocht eñ
werden vandē phisikers ghehieten du
ra mater dat is die harde moeder eñ die
pia mater dat is die goedertieren moe-
der eñ also die benē der borsten bescher-
men thart eñ dye lacerten eñ die ribben
ophouden beschermen die leuer eñ onđ
alle die gheestelike lede so is thart dat
principaelste want het is begin alle des
leuens vanden dier eñ fondamentē der
natuerliker hettē wes hulpers sijn dye
longhen die panniculi dat sijn die vluze
daer die hersen in gewondē legghē eñ
die lacerten eñ dye arterien ouermits ō
welker beroeringhe die lucht ghetogē
wort totter ōcoelinge des herten ende
die rokighe ouerulopende hetten wort
van hair ghedaen wes beschermers vā
binnen sijn \ sijn vluzen \ dyatragma dat
is dat middelrijf datter midzen inden li
ue leyt twelc die leuer eñ die longen eñ
die gheestelike leden alle gader ichept
vanden darmen eñ hiet gemeenliken dz
onderscot eñ dat principalic der voeden
der lede is die leuer ī die welke dz bloet
ōduwet wert daer tlichanm af geuoedt
wert mit wes dienst die lede die haer na
bi sijn ghepuert werden Item het open
baert uten voerscreuen dingen hoe me
nich datter ō principaelre leden sijn wāt
der andere nederster leden sijn sommi-
ghe principaliken eñ radicalike fonda-
menten eñ sommige sijn dienres die de
inuloyinghe der doecht vanden anderē
ontfanghen eñ totter behoudinge des
diers hem onderlinghe ministreren dat
is dienen of aenrichten eñ sommige sijn
daer die ghelijc sijn / die van constantino
gheheten werden omiomera dz is sim-
pel eñ dat van omi dz is also vele te seg

ghen als een \ eñ meros dat is een deel
want si sijn van enen geslachte mit harẽ
delen als totten sin want een ṗghelic siẽ
lic deel des vleẏsch is vleẏsch ende een
ṗghelic deel des vets is vet eñ also van
den anderen | daer om ŏsamene wt den
voerscreuen dat die leden ŏ natnren mit
consten gemaect sijn volmaectheit des
ghesielden lichaem eñ si sijn ontfangen
de die influencie eñ die cracht vanŏ sielẽ
Item sommige ledẽ sijn te zamen ghe-
uoecht mit eenre wonderlike ghelikin-
ghe want die minre ledẽ sijn den meer-
ren ende die meerre den minren toeghe
uoecht mitten zeenen eñ mitten ligamẽ
ten Item dat een lit helpt dat ander on
derlinghe want die ouerste bewijsen dẽ
nedersten influenci dat is invlopinge eñ
regheringhe \ eñ die nederste leden sijn
den oversten een onderstant eñ die mid
delste die coppelen die ouerste mittẽ ne
dersten want die oghen stueren die neŏ-
ste eñ makense recht \ die voeten eñ dye
benen liden den last der andere ledẽ mer
die handen eñ die armen helpen eñ be-
schermen die ouerste eñ die neŏste Item
die leden alsoe langhe als si gheregiert
werden vanŏ sielen so bliuen si ghesont
totter ŏuullinge hare werckinghe ende
si sijn nut totter volcomẽtheit des licha
mes Mer is die siele beroeft vanden re
giment der gheesten so is si den anderẽ
lichaem deerlic Item die ledẽ die puer
eñ onbedroeft van cõplexien sijn die sijn
abelste om onderdanich te wesen ŏ werc
kinghe des gheests \ waer af aristotiles
sept li. xvi. Dat daer om thoeft van cleẏ
nen vleẏsch is eñ oec vã vetticheđẽ om
beter sins wil eñ ŏstant eñ dat is bi auẽ-
turen daer om wãt die sin wort alte seer
belet in sinen ganc om ŏ grouicheit des
vleẏsches Item die lede sijn also vast te
samen geknocht eñ vergadert dat dz eẽ
lit mitten anderen pinen lidẽ moet wãt
als enich lit ghequetst is daer vloẏẽ die
humorẽ der anŏ leden toe om dat si den
sieken lede gaern te hulpe quamen als
ghesept wort inden amphor Die serich
eit eens leeds dat openbaerlic is maect
die sericheit eens ãders leeds swart eñ
ŏminret sijn gheuoelicheit alst opẽbaert
in freneticis \ den welken ist datmẽ hair
armen ende haer benen starkeliken bint
so wort die hoeftsweer geminret | want
die gheesten eñ die humoren vlohen tot
ten ghedwongen lede vanden welken
bouen schijnt datter thoeft af verlicht
wort. Item dye leden hoe dat si edelre
sijn inŏ makinghe eñ inŏ substancien ho
dat si meer voelẽ eñ scerpeliker die moẏ
enis eenre ṗgeliker quetsinge alst schijnt
inden oghe twelc swaerliker ghequetst
wort van een luttel puluers dan die hãt
of die voete van eenre groter wondẽ eñ
dat is om die edelheit des oechs want
die geuoelike geest meer in hem domi-
neert waer af hoe cleẏn dat die quetsin
ghe is inden iuncturen der ledẽ in voeli
ken zenen so is si seer scadelic Want bidẽ
letsel dier lede wort die gheuoelikẽ en-
de die beroerliken doecht alte haestelic
benomẽ eñ armonia alle des lichaems
wort ghedissolueert Item het valt onŏ
wijlen wel inŏ sceppenisse der leden van
der dwalinghe der naturen dat die ledẽ
oueruloedich werden eñ mõstruoes als
men sept li. xvij. der dieren Dat dicwij-
le vele dieren gesien sijn die een lichaem
hadden eñ veel hoefden Als eens opẽ
baerde een serpent dat ij. hoefden had

noch dat en is geen wonđ anđs dan dat
tet selden vallet want een eye heeft onđ
wylen ij. doderen die welke vā malcan-
deren syn gesceyden eñ geualt om die te
samen lopinge tweer spermaten dat is
tweer naturē die welke in diuerschen ti-
den die bij malcanderē na syn onderlin-
ghe geschien eñ die selue seyt dz wt sul-
ken eye coemt een mōstruoes lit als een
kuken dat een lichaem heeft een hoeft
eñ vier voeten eñ vier vloegelen is ghe
sien dat een had \ eñ nae aristotilem dese
monstruosighe dwalinge heeft seer stat
inden scapen eñ inden gheyten \ eñ indē
scapen die veel sonen hebben Eñ hi seyt
dat ghesien is dat een gheyt hoernen in
horen benen had in ouden tyden eñ die
monstruosicheit valt gemeenlic inden o
ueruloedigen leden vā ouerūloedicheit
đ materien eñ van gebreck đ onghefor-
meerđ craften | waer af dat die selue seit
inden seluē dat wi wanen sullen dat dye
monstruosicheit indē leden valt uter ma
teriē wāt wāneer die werckende doecht
starck is eñ die materi luttel of ghemin
ret mit enigē ongeual so vallꝫ datter ve
le leden openbaren mer in allen onuol-
maect want die doecht en mach nꝫ vol-
brengē dat si wil had . Als die selue seyt
Dat die werckēde doecht aldus werckē
de eñ werct bi auonturē niet volmaects
of volcomens Augus. đtelt in sinē boe-
ke đ citate đi. xvi. ca. viij. Dat die cenoce
phāli dat syn eenrehande ludē die mon
struoes syn hebbende honts hoefdē eñ
hebben eenrehande stēmen voer dz bas
sen \ sōmige anđ syn sonđ voerhoeft dye
ogen in die scouderē after hebbē Item
đtelt hi voirt aldaer dat in sinē tyden eē
kint geboren is twelc inden ouerstē liue

dubbelt was eñ inden nedersten simpel
want daer | waren twee hoefden eñ twe
borsten eñ iiij. handen \ eē buke eñ ij. voe
ten | eñ vele alsulke dinghē đtelt hi daer
augustinꝰ in welken alle die dwalinghe
đ naturen beteykent wort Item daer is
groot onđscheyt nader waerdichscap te
spreekē eñ der ordenanci tuschen of on-
der die lede want daer isser sommige die
geuende syn wt hē seluē eñ van butē nꝫ
ontfangende als thart dat nꝫ vandē an
derē neemt Als aristotiles seyt \ eñ noch
tans deylet den anderē leuē eñ beroerē
ende het syn sommige deylende ende -
ontfāgende als die leuer eñ die hersen
ontfangen haer cracht vanđ herten en-
de syn beghinselen đ doechdē wāt si be-
wysen en dienē den anderē leden voert
Ende het syn oec leden die nꝫ en deylen
noch en ontfanghen \ als syn die inghe
knochte mit hair propere doecht nader
waninge đ meysters | als die gelike lede
als syn die ontfangende lede nꝫ deylen
de \ als syn instrumentalike lede | dye de
doecht ontfaen vāden lede geuoelic of
beroerlic eñ onđwylen beyde mer die ōt
fanghē doecht en stropen si nꝫ voert tot
ten anderē ledē also vele alst vā hē seluē
is Wāt dz oge en mach die sienlike doe
get diet ontfaet vanđ hersen nꝫ gheuē
dē voetē of dē hāden of enige lede noch
dz oer en mach den āderē ledē geē horē
geuē eñ also vāden anderē | eñ nochtās
syn die ledē dē lichaē seer nodorftich wāt
ouermits harē ambochtē die hē toege-
wyst syn soe syn si regierēde alle die ledē
des lichaēs ten waer bi auonturē vā eni
gen ōgeual dat si becōmert warē in ho-
ren wercken als si ghequetst syn of ghe
corrumpeert . Dese eyghēscap hebben
alle dese officialike leden dat is die lede

die ambochten doen om dat si hē in vre
sen setten voir die principael ledē als is
te sien want die hant sonď enich beradē
beschermt si dat hoeft of dat hert Itē
dat gesonde lit coemt den sieken ledē te
hulpe eñ al treckende die materi ď suuc-
ten tot hē pleget dat sieke lit te suueren
eñ te verlichten waer af dz dat gesonde
lit dicwijl voer dat ongesonde gequetst
is want is dat dat lit gevuylt is of doot
soe ist alle den lichaem hinderlic eñ daer
om en salmen niet beydē men salt af snij
den op dattet alle dē lichaem nz en hin
der Eñ hier mede ist ghenoech int ghe-
meyn vanden leden

Dat ij. ca. vanden hoefde

Onder die principael leden des mē
schen is eerst te beghinnen vandē
proprieteytē des hoefts want dz hoeft
is dat eerste ende dz principael deel des
menschen onder alle die uterste lede des
lichaems eñ naď gelegentheit eñ dē am
bocht so ist hoeft die principaetscap hou
dende. Caput is gheseyt van capiendo
daer om dat alle die sinnen eñ zenē daer
af een beghin nemen Als ysi. seyt li. x.
ca. ij. Want alle sake des groyens ende
alle reden des gheuoelens spruut uten
hoefde want inden hoefde openbarē al
le de sinnē waer af sijn siel die den lichaē
raedt draecht dē persoen also meer ysi-
dorus Thoeft is stoel eñ beghin der sin
nen eñ oerspronc of opganc alle ď sinnē
vā organen dat is instrumenten die ge-
maect sijn eñ een proper woenstat ouer
seyndende den sin eñ dat beroerē tot al-
le den anderen ledē nedwaert hebbende
vij. gaten die instrumentē sijn der sinnen
Eñ nae dien sommighen die seggen dat
si antwoerdē den vij planeten of den he
melen ď vij. planeten want dat hoeft is
waerdiger eñ edelre dan alle die anď le
den \ want het is dat regiment van alle
den lichaem inuloyēde hē die volmaect
heit der doechden om te volbrengē sijn
sinlike werckingen eñ daer om heeft dz
hoeft vanď naturen die legentheit int o
uerste des lichaems op dattet regeren
ordineren eñ disponeren alle dingē dye
nader ordenancien ď naturē onder hem
sijn Als halý seyt sup tegni. galieni Die
disposici van alle den hoefde wort ghe-
weten wt drien \ als wt sijnre grootheit
eñ uter figuren dz wt hem is eñ utē ha-
re / want thoeft wort geseyt dat middel
tuschen groten eñ cleynē eñ onď die an-
der ledē gelikent | wāt thoeft ist te cleyn
so en ist niet te prijsen ende dan bewijset
ghebreck der materien eñ cranckicheyt
der lerender doechden \ ende ist oec alte
groot so en ist nz prijselic want dz coemt
van ghebreke der werckender doechdē
eñ wt ouervloedicheit der materien als
halý seyt Itē die figure des hoefts is
ront eñ dat coemt om die beroeringhe ď
quetsinge eñ om der breeď ontfangenis
des morchs vander hersen nochtās is
dat hoeft een weynich slim eñ bijden sla
pen eē weynich slecht wāt die volmaect
heit eens goeds hoefts wanneert inder
rondicheit gedisponeert wort totter ge
likenis eens aerden cloets die geduwet
is tusschen den hāden of tusschen tweē
houtē wāt alsulkē cloot is ront eñ noch
tans salt aen beyden sidē wat slecht we
sen eñ int voerste deel wat ďheuē eñ dz
sal wesen om te behouden dat ventrikel
ď hersen int voerste vandē hoefde uten
welken comē die zenen die de v. sinnen
maken eñ also wortet oec after wat ďhe

uen om die ontfangenis des vētrikels
uten welken die morge vandē rugbeen
comen eñ die zeenen die daer after van
den hoefde nedgaende totten rugbeen
dat willich beroerē maken Jtem dz tey
ken ō goetheit vanden hoefde is. wan-
neer die dingen van volmaecter sceppe
nissen sijn die wt hem sijn eñ die hē naest
toegevoecht werdē als of die hals starc
waer eñ middelbaer grof eñ alle die ze-
nen starc eñ groot eñ van goed beroerin
ge \eñ also wortet oec bekent vāden ha
re dat uten hoefde coemt wāt nae sijnre
gedaentē eñ dats veel of luttel is of dz
tet haest of lansem wasset daer na wort
die cōplexi des hoefts geoerdelt Want
ist dat die harē seer cruust eñ dicke sijn eñ
haesteliken wassen beteykent hettē des
hoefts eñ veel humorē \eñ alsoe ōkeert
alsmē nedwaert seggē sal vādē harē Jtē
die harē wel gedisponeert alsoe langhe
als si anden hoefde sijn | so bewaren zijt
eñ disponerē Eñ als thaer of ghescoren
is so statet leliken Alst schijnt indē genē
die dat haer ontuallen is eñ indē genen
die caluwe sijn Jtem thoeft is gemaect
vā veel benen eñ dat is om die bescher-
menisse ō herssen \wāt die substāci ō hers
sen is morwe eñ cranck eñ daer om sou-
de si lichtelic gequetst werdē dā om dye
ondertuschen settinghe des cranei dat
is ō pannen eñ der andere benē vanden
dingē vā buten beschermt wort daer om
heuet thoeft wat vleysch ō dattet been
bedecken soude eñ oec die zenen op dat
die herssen om die cranckicheit ō benen
nz gequetst en werde eñ dz hoeft heeft
luttel vleysch eñ luttel vetticheden in si
nen maecsel bij dat die andō leden doē eñ
dat is om die leuendicheit eñ hulpe des

sins \ōstaet aristo. li. xij. Jtem al isset sa
ke dattet hoeft veel hardichedē schijnt
te hebben om ō cōpactien wil sijnre delē
eñ machtelijcste indē benen nochtās he
uet binnē vanō morwicheit vanō herssē
die daer binnē den benē beslotē is wort
alle die grootheit des lichaēs daer me
de nat ghemaect Jtem thoeft vā sijnre
eerster cōposicien ist seer zenich ende dz
was noot om die ōgaderinge der onge
liker benē want die siele bijder middelre
zenen eñ biden roerē eñ biden sin werc-
ket si indē lichaem Mer sonō die zeen ne
dergaende vanden hoefde soe wort dat
een lit aen dat anō lit in geenrewijs ver
sament noch gebonden Mer ymmer is
dat sake dat die wtulopende doecht be-
cōmert wort vandē hoefde bijden ghe-
breck vandē zenē so wort alle dz ōuolch
des lichaems ontbonden om dier ouer
ster middelster zeenen wil Jtem thoeft
is een schoersteen eñ een decsel van alle
den liue Eñ daer om ontfaet in hem al-
le die roken die vandē lichaem opwaert
gaen eñ die natuer heeft alle die substā-
ci des hoefts ōborghentlijc poroes ge
maect dat is vol gaetkens ende heeftse
oeck openbaerlic ghemaect eñ daer om
heymelic op dat die oueruloedicheyt ō
roken daer doer geydelt mogen werdē
Eñ daer om opēbaerlic op dat die ouer
uloedicheyt ghesuuert mach werdē tot
meerder gaten als tottē monde naze eñ
oren op dattet hoeft nz ghequetst en sal
werden Jtem het sijn sommige proprie
teyten des hoefts beteykenende ghe-
breck ō naturen | alst schijnt inden hoef-
de die mōstruoes sijn Aristotiles seyt li.
xij. Dattet onderwijlen coemt datter eē
lichaem is in enen diere eñ twee hoef-

den of meer leden ē alſo ōkeert ē on-
derwijlen werdē daer geſien meer hoef
den ē anđ leden nochtās en iſſer maer
een hart ē dat en valt nz dan inđ dwa-
linghe ō naturen of vā ouervloedigher
materien of van gebrekeliker doechden
Als ariſto. probeert li. xviij. daer hi die
ſake der monſtruoſicheit ſept ē alſulke
en is nz dan inđ materien of vā gebreec
keliker doechden | ē alſulke monſtruo
ſicheit gheſchiet in dierē die veel ſonen
winnen mer inden wiuen vallet ſeldē dā
inden wiuen van egipten die vele ſonen
of kinđ winnen meer dan in anderē lan-
den die wiuen doen ten waer datmen al
ſulke wiuen vonde die dien wiuē van e-
gipten gelijc warē Item want dz hoeft
wortel is van alle den lichaem ē eē be-
ghinſel ē een principael fondament al
le der lichameliker doechden ſo wāneer
dattz hoeft dan in goeden punten ende
in goedē regiment is ſo ſijn alle die anđ
leden die onđ hē ſijn te bat in vreden ē
alſo weđ om ōkeert als dat hoeft quali
ken te pas is ſo medelijden alle die anđ
leden die daer onđ ſijn. Item dat hoeft
lijdt onderwijlen ſakē vā binnen als wt
dien paſſien die vter herſſen comē ē wt
dien die hē toegevoecht ſijn / alſt ſchijnt
in cephalicis ē freneticis ꝛce. ē onđ-
wijlen lidet vā ſakē vā butē als vā ſlaen
of van vallen of vā couder luchten of vā
heter die ongetempert ſijn Eñ oec onđ
wijlen dat ander lede daert aengeheft
is dat die ghequetſt werden ſoe lijdt dat
hoeft mede Alſt ſchijnt want als die ma
ghe vervult is mit corrupten humoren
ſo vliegen die fumoſitepten dat is roke
vter maghen ter herſſen ē quetſen die
herſſen ē dat hoeft want die maghe en

is niet ver vanden hoefde Item ander
werven valt dz ſelue vā alte groter ꝑde
linge ē abſtinencien \ alſt ſchijnt inden
ghenen die alte vele vaſten ende waken
want als galienꝰ ſept Lange wakinghe
maect hoeftſweer Item dz ſelue ghe-
valt vā alte grote vullinge alſt gevalt
inden dronckē ludē die alte veel gedrōc
ken hebben als die roke vter magē ghe
ſchepden wert ē hi die herſſen begeert
ſo prekelt ende ſteect hi die herſſen ende
maect grote hoeftzweer Conſtantinus
ſept | dat alle hoeftzweer die vter magē
coemt wort vlicht wanneer die mage ge
ꝑdelt wort ē die hoeftzweer wort ghe
meret als die mage alte ſeer vvult wort
vā ſpiſe of van drancke Item als ariſto
tiles ſept li. xij. Die natuer heeft inden
hoefde die ſinnen geordineert \ ē die in
ſtrumenten der ſinnen nae haerre waer
dicheit ē nađ oerbaerlicheit des diers
ē daer om heeft hi die oghen voir ghe
ſet int hoeft ē int overſte wanneer dat
dier ſien ſal dat voir is want die ſin des
gheſichts is ſubtijlre ē edelre dan alle
die anđ ſinnen ē die natuer heeft die in
ſtrumenten des horens midzen vandē
hoefde gheſet daert ront is want dz ho
ren en hoert nz recht mer dz horē heeft
ſin al om ē om ouer al \ dat ruken heeft
die natuer gheſet nae den oghen als eē
middel tuſſchen tgeſicht ē dz ſmaken
want die ſin is grouer dan tgheſicht en
de is ſubtijlre dan die ſmake waer af dz
die tonge leſt gheſet wert die welcke in
ſtrument is des ſmakens ende des voe
lens der welcker werckinge is meeſt bij
der grouer ſubſtancie \ want als thoeft
aldus geordineert is ſoe iſt volmaett ē
is een volmaectheit ē een ſchierhit vā

alle den lichaem \ eñ als aristotiles daer
sept die instrumenten ỏ sinnen en waren
also wel nz gheset inden hoefden ỏ vier
voetiger dieren eñ der stommer beesten
want hoer oren staen bouen inden hoef
den eñ alsulke dieren en gaen niet recht
op mer si nẏgen ter aerden Item die na
tuer dwaelt oec ondỏwẏlen ende dwaelt
in sommigen monstruosighen mēschen
die alle tlichaem des menschen hebben
sonder thoeft want si hebben eē honts
aensicht of een andỏ wonderlick maecsel
Als solmꝰ vertelt Eñ alsoe dwaelt dẏe
natuer in sommigen mōstruosigen dierē
alst schẏnt in lamia die welke nader glo
sen sup treñ. heeft een maechden hoeft
eñ een lichaem beluinū dat is een wondỏ
lic lichaem Eñ men sept wanneer die la-
mie dat is meerminnē enen man mogē
begrẏpen eerstweruen smeken si mit e-
nen natuerliken aensicht eñ dwingēdē
man dat hi mit haer te doen moet heb-
ben tot dat hi nz meer en mach. Eñ als
die man haer genoechten nz meer ghe
noech doen en mach so schorē si den mā
mit bitinghen eñ dodenen eñ etenen ten
lesten

Dat iij. ca. vande herssen of breẏn

Die herssen als constantinꝰ sept in
pantegni li. ij. ca. ix. Is een wit li
chaem sonder bloet veel hebbende van
den geest eñ vanden morghe \ ende is in
drien cellen gescheẏden eñ is een begin
sel ỏ zenen van alle den lichaem tuschē
tween vellekens als pia mater eñ dura
mater onthoudē int ouerste vandē hoef
de als in dz alre hoechste des lichaems
geset Eñ die herssē was natuerlikē wit
op dat si om der ghelikenis wil lichtelic
bereet waer alle verwen te ontfanghen
eñ die herssen hadde veel vanden geest
of daer was veel beroerens in ende dẏe
herssen of dz hoeft hadde veel morchs
in op dattet ghetempert mocht werdē
alst belast waer vandỏ beroeringhe ouer
mits ỏ scarpicheit ỏ hettē eñ luttel had
vanden bloede op dattet niet besmet en
soude werden van sẏnre verwen eñ also
soude alle dinc dz begrepen worde root
schinē eñ daer om wast vucht sondỏ bloet
op dattet schier ỏwandelt soude werdē
inder naturen des gheuoelens \ als con
stantinꝰ sept | eñ het is ghescheẏden in
drien cellekens \ want die herssen heeft
drie hollicheden die welke vanden phi-
sikers ventriculi ghenoemt werden In
die voerste celle of ventrikel wort ẏma-
ginaci of peẏnsinghe gheuormt \ in die
middelste wort die redē eñ dz ỏstant ge
vormt \ eñ in die achterste celle memorie
dat is gedeckenis | dz voerste deel wort
toe genaemt prora \ dz afterste deel pup
pis | puppis is dat minste want luttel se
nen comen wt hē eñ puppis is hart op
dat die beroerlike zenen te lichter die be
roeringhe liden mogen eñ si is cout en-
de droghe luttel hebbende vandē geest
eñ vanden morghe \ eñ dat afterste deel
was cout op dat die houdinge te bat in
hem bliuen soude Eñ daer om had si lut
tel vanden gheest op datter een winnin
ge der rusten werdē soude eñ hadde lut
tel vanden morge bẏ dat dz voerste deel
des hoefds had op dattet middelbaer
hardt wesen soude | eñ alsoe die inpren-
tinge ỏ vormen in haer te langher ghe
houden soude werden ende propra dat
voirste deel vanden hoefde is meerre
morwer eñ heter eñ verscher als smelte
liker eñ het is meerre op dz die voelike

zenen voirt van hem gaen souden eñ is
weker daer om op dat die voelike senen
totter ontfāgenis des sins te lichter ge
disponeert moghē werdē eñ is heter op
dat si bequamer ghegeuē mach werden
totter ontfanghenisse ŏ formen die daer
peynsende eñ ymaginerēde is eñ eē lut
tel vlopender eñ vuchter op dat die voe
like zeen te lichteliker beroert mocht
werdē eñ die middelste celle die tusschē
prorā eñ puppim staet dat is tusschē dat
voerste eñ dat afterste deel vandē hoef-
de staet is heet eñ vucht hebbēde meer
vanden geest eñ vanden morge dan dye
anŏ twe \ eñ heeft meer vandē geest op
dat die celle volcomenre wesen soude eē
reden te ŏstaen gelikerwijs dat in ande
ren leden ouermits die ŏduwinghe een
schepdinghe wort des puerē vandē on-
pueren eñ heeft oec vele vanden gheest
op datter vele beroeringe werdē soude
eñ oec veel vanden morge op dat die be
roeringe ŏ sielen getempert soude wer-
den op dattet alsoe te bat onŏschepden
soude dingen die si begrepen hadde In
desen drien cellē sijn drie principael werc
kingen want in die eerste forme vanden
sinnē begrepen die ghene dye fantastic
sijn wert ŏgadert mit enen begripe dair
nae als si geseynt wert totter middelster
daer wortse onŏschepden | daer nae ten
lesten als die middelste dat oerdel ŏ re-
den ghewijst heeft so seyndt sijt voirt o-
uer tottē altersten ventrikel als tot pup
pim eñ wert daer der memorien beuolē
eñ die herssen was ront op dattet te bat
alle dinck begrijpen soude eñ dattet nz
lichtelic gequetst en soude werden daer
om waren twe pannen noot die moede
ren der herssen hieten om die herssen te

beschermen van welken moederen die
een grof is als dura mater dese wert ge
set onder dat ouerste been vanden hoef
de \ mer int middel vander herssen wert
si ghegroeft eñ wort vast ghemaect tot
meerre starckicheit nochtās wort si mid
sen mittē been versament ende ymmer
wort si billiker ghehanghen \ ende wort
ghens ende harwaert bijden subiect der
herssen gebreedt Dese dura mater was
noot op dz si pia mater die crācker was
vander hardicheit der herssen bescher-
men soude ende dat si die aderen eñ dye
arterien te zamen bijndē soude ende oec
of daer enighe spaciē ydel waren dat si
die vullen souden Die ander panniculꝰ
is pia mater \ want si onder dura mater
geset wert die welcke beroerliker is dā
die dura mater want si heeft die substan
ci der herssen om gewonden ende deylt
ende onderschept die voerscreuen cellē
van malcanderen noch die pia mater en
loept niet ouer want si versament die a-
deren der herssen binnnen eñ beschermt
die herssen te samē vergaderende op dz
si ouermits hare ŏscheit wil nz en wech
en driue ende is oec die herssen bedeckē
de ende omuanghende ende beschermt
se vander dura mater Item si voedt die
herssen oeck ouermits den zeenen die si
heeft ende ghiet hem den gheest toe o-
uermits den arterien die si hout \ ende
die herssen is oec een beroerende lit en
de regierende alle die leden des neder
sten lichaems gheuende elken lede ge
voelen ende beroeren Ende als dat be
let is soe werden alle dye leden des li-
chaems becōmert eñ als hē die herssen
wel heeft so hebbē hē alle die neŏste le-
dē wel of te bat die herssē heeft de eygē

scap dat si geuoelt en̄ volghet den lope der manen want als die mane wasset so wast dat morch vand̄ hersen en̄ als dye ghebreect soe wort si v̄minret inder substancien en̄ inder doecht want dan wed̄ treect si haer in haer seluē en̄ en is n3 vriliken den geliken geest onderdanich en̄ dat openbaert in lunaticis en̄ inden epplenticis die welcke swaerlikē belast werdē als die maen vol is en̄ als si nuwe is Ende dat is d3 aristotiles sept li. xij Die hersen wanneer si myn gedroecht wort ende min vucht ghemaect wort soe sal si haer werck n3 doen mer v̄cout dat lichaem ende maket nat en̄ daer om vallen der suncten en̄ v̄liesinghe des verstants en̄ ten lesten die doot Item die dierē die grote hersen hebbē syn vā veel slaeps en̄ dat sept hi bi auonturē om vele vuchticheden wil die daer af resolueert is in roken bestoppende die weghen v̄ hersen ende besluter den slaep daer binnen. Item aristotiles sept aldaer die hersen heeft in haer den sinne des voelens als noch tbloet noch ander oueruloedicheden des diers en̄ en is indē lichamē der dieren anders nergent om dan om dye natuer te behouden en̄ dat wond̄ is wāt die hersen gheeft alle den leden des lichaems sin ofte geuoelen en̄ nochtans vā haer seluen en̄ in haer seluē en voelt si niet Item die selue aldaer alle dier d3 bloet heeft dat heeft hersen of een and̄ lit in haer stede als een veeluoetich dier en̄ die hem gheliken | al ist sake dat in allen syns morchs als aristo. sept in sinen boeke als int vierde boeke Itē aristoles sept li. xv. dat die hersen cout en̄ vucht is substancialic | en̄ dair om is si der contrapnen der hetten als der hertē contrari op dat die oueruloedicheit v̄ hetten ende der droechtē vandē arterien des herten geuuchticht ende getempert mach werden vanden welken dat nette v̄ hersen gemaect is want vander hertē comē die arterien als halp sept vāden welckē dat wonderlic net gemaect wort in welken net die hersē volna gewondē wort ende in dien geliken net wort die gelike gheest gestoert | en̄ ouermits dien geest wort een doerschietinghe der doechden vander hersen totten anderen ledē ende dair v̄ aristo. daer sept Die hersen is dat eerste lit inder sceppenis der herten nochtās sept galien⁹ Dat die hersen sel wel ghecōplexioneert wesen mer ghetēpert indē iiij. qualiteyten | mer als daer halp sept Die cōplexi v̄ natuerliker hetten is meer cout en̄ vucht dan si is heet of droghe | twelc noot was om die v̄coelinghe des voirscr nets en̄ om die saeftinge der toeuallender hettē vand̄ hersen die geualt om die stedelicheit haers beroerens Itē aristo. li. xv. Die mēsche heeft d3 meeste hersen vā allē dierē nae synre grootheit. want d3 hert is vā groter hettē wāt v̄ die heerlicheit v̄ hettē en̄ om die goetheit v̄ cōplexien so is die mēsche vā goedē v̄stande en̄ v̄standelre dā alle die dierē En̄ die ionge kynderkyns en moghē thoeft n3 recht houdē of dragē lange v̄ die groticheit wil vand̄ hersen en̄ v̄ v̄ swaricheit thentet v̄licht wort vā sinē last ouermits die hetten des herten mit hulpe v̄ arteriē Item die goede sceppenis der hersen wort bekent bi hare werckinghe als die quade biden haren | want ist dat dye substanci der hersen morwe claer ende cleyn is so ontfaet si lichtelic die inprentinghe ende zeghe

linge d̄ vormen \ waer af om die snellich
eit der zeghelinge der vormen is si dye
hebbende eñ als die ontfanghē syn soe
onthout sise Eñ also ist te v̄staen vanden
anderen qualiteyten als in enen exēpel
Is dat sake dat yemant besorcht is en-
de van gewoenten beroerlic | onstadich
coen toernich so heeft die een hete hers
sen eñ alsoe v̄keert weder om beteykent
een coude herssen eñ is een traech v̄ge-
tel slaperich beteykent alte couden hers
sen eñ also v̄keert eñ is een seer wacker
tayp ind̄ memorien beteykent een droge
herssen eñ is die vuchticheit bouē gaen
de mitter hetten so vallen dē hoefde ve
le ouervloedicheden eñ veel siectē alsul
ken hoefde hinderē hete eñ vuchte din
gen eñ sonderlinge die zuden lucht en-
de die noerdē is hē goet \ hi slaept gaern
eñ en mach nz gaerne lange wakē ende
als hi slaept so vallet hē subeth dat is eē
rehāde valsche ruste eñ si hebbē duuster
gesicht eñ die sinnē nz claer eñ ist dat die
droecheit ouerwast mittē hettē so comē
daer quader toeuallen dan dz also veel
ouervloedicheden nz gewōnen en wer-
de \ si hebben die sinnen claer ghenoech
eñ reyn vander ouervloedichedē mer si
wakē meer dan dand̄ luden Ende si syn
moedich onnut clappende eñ onstadich
eñ haest werden die caluwe na dat si vol
wassē syn al ist dat si nochtās veel haers
gehadt hebbē eñ also oec ist dat die cout
heit bouen gaet mit droecheden die ple
gen claren sin te hebbē eñ reyne toepa-
den vandē ouervloedigē ind̄ ioecht mer
als die outheit coēt snelliken wāt si wer
den schier graeuwe op dz hoeft ende is
die droechte starker dā die coude so wer
den si mitter graeuheit kael \ ende is die

coutheit starker so en geschiet die graeu
wicheit niet eñ wanneer die coutheit bo
uen gaet mit vuchticheden soe gheualt
daer diepicheit des slaeps \ eñ syn sinnē
syn quaet eñ veel ouervloedicheden en-
de is die coude groot of die vuchticheit
die sieke valt ind̄ popelsien of in v̄giech
tinghe of indē doot eñ die dese disposici
hebben en werden nz caluwe als galie-
nus seyt eñ oec hali Ende dese geseyde
dingē als vandē proprieteytē des hoef
des eñ der herssen syn genoech

Dat iiij ca. vande caluheit

Caluaria dats caluheit eñ is dat
voirste deel vād̄ pānē des hoefts
vanden caluwen benē ald9 of also ghe-
noemt om gebrecs wil der haren \ waer
af ysidor9 seyt li. x. ca. ij. Ghelikerwys
dat die scedel vanden hoefde ghehietē
wort dat ouerste deel des hoefts buten
daer die haren vanden hoefde vergade
ren eñ in die welcke die manen of vlech
ten ghekeert werdē dat hiet dat ouerste
eñ dat voerste deel vanden hoefde ende
men hietet v̄tex in latyn eñ occiput dz is
die necke eñ is dat afterste deel vanden
hoefde in welken deel die caluheit ghe
grepē wert eñ wort haestelic beroeft om
synre droecheit wil \ die vertex dat is dz
voerste vandē hoefde lanssem eñ die oc
ciput alre lanssemste of nymmermeer ō
die ouervloedicheit v̄ humorē eñ vandē
hare soeket ned̄waert int selue

Dat vyfte ca. vande oghen

Oculi dat syn oghen als ysidorus
seyt li. x. ca. ij. Werden geseyt oc-
culti dat is verborghen want die decse-
len der oghebraeuwen deckense op dat
ter niet vuls in risen en mach noch niet
gequetst en sullen werden of want dat si

hebben van binnen een v̾borgen licht dz
si wt seynden dese sijn der sielē narre dā
enich vanden anderē sinnē want indē o
ghen is alle oerdel des ghedachts als
is een droeue of blijde dz sietmē vluchs
inden ogen\eñ also doet oec myn eñ hat
eñ ander passien \ si werden lichten ghe
hieten want si ontfangen tlicht van bu-
ten eñ als sijt gegrepen hebben so men
gen si hem daer mede eñ stortent of ge-
uent weder wt want die ogen sijn instru
menten des gesichts \als constantinus
seyt Eñ daer isser twee of bi auonturen
dat een pine lede dat dan sijn gebreck v̾
vult mochte werden ouermits den an-
deren eñ want dz oge is in die stede des
bescouwers daer ō heeft die natuer den
ogen gheset in die hoechste stede des li
chaems \het sijn x. saken die de substan
ci des ogen cōponerende sijn als vij. roc
ken eñ drie humoren vanden humoren
is die eerste albugmens / die anđ cristal
lin⁹ \die derde vitreus eñ die vij. rockē
dat sijn die vij. vellekijns of webbē dye
de humoren ommeuanghen eñ schey-
dense van malcanderen in welker mid-
del dat gesicht geformeert wort eñ sijn
also vander naturē onderlinghe geordi
neert datter vier is \ int voerste deel van
den welkē die eerste hiet tela aranea dz
is spinnich web \die ander uuea \die der
de cornea \eñ die vierde cōiunctiua ende
daer isser drie int achterste deel vanden o
ghe / als rethina secundina / eñ sclirotica
dat is hardt alst nae schinen sal onđ al-
le dese een alleen is dat instrument des
gesichts al is dat cristallich humoer dz
also ghehieten is naden cristal \ wantet
den cristal inđ verwen gelijct \als cōstan
tinus seyt So is die cristallige humoer

wit luchtende claer eñ int ouerste slecht
eñ geset int middel van alle den anderē
Eñ dat is daer om op dattet gelijc ghe
dient mach werdē vā hem allē het was
doerschinich claer eñ ront op dattz snel
liken ouergedraghen mocht werden in
den verwen die hē tegen stondē eñ ver-
wandelt mocht werden in gelikenis al-
re verwen euen ghelijc Eñ was daer ō
ront inđ formen eñ inder substancien dz
tet nz lichtelic gequetst en soude werdē
eñ dz in sinen hoeken nz ouervloedichs
v̾gadert en soude werden daert bi ghe-
ual af ghequetst mocht werden eñ was
bouen wat slecht dattet nz alte beroer-
lic wesen en soude ouermits dattet alte
ront waer eñ om dat sijn snellicheit ghe
leydt mocht werden totter ghematich-
eit / want alle dinc dat alte mael ront is
eñ weđ omghekeert in sinen zijden dat
is onstadich eñ niet vast \als constantin⁹
seyt Dattet ghesicht alleen is ouermits
desen humoer dat opēbaert hier bi wāt
waert sake datter yet tuschen hem ende
den sielikē gheest in gesloten worde als
een humoer of een anđ so soude dz werc
ke des siens af gehaelt werden wāt die
sielike gheest en mocht tot hem nz doer
schietē om des dings wil datter tuschē
waer Itē dese humoer coemt vandē o-
uersten puerē eñ edelsten delen v̾ herssē
eñ is properlic die pupille dat is appel
of tmiddel oghe of punt daer properlic
die craft vandē siē is waer af als wi seer
nae bi sien so werlichten ons sōmige ge
daenten als indē spieghel opēbarē mer
daer af salmen benedē segghē \ dese hu
moer wort geset int middel vā beyde dē
oghen als die glasen eñ die witte albug
mens die glazen int binnenste eñ albug

meus int alre voerste des oechs wāt vi
treus humoer is puer ghelÿc enē glaze
en̄ doerschinich en̄ is in arabics gehietē
pclados wes hulp is twevoudich want
het is dz eerste en̄ dz principael dat den
cristalligē humoer dienēde is en̄ brengt
hē voetsel ende maect dz bloet wit welc
voetsel wesen soude ŏ cristalliger humo
ren wāt het en waer nz bequaem dat al
so puerē humoer ontfangē soude eē on-
puer voetsel twelc geschien soude dz dz
roede bloet nz ŏduut nz gewit nz gesub
tÿlt hē mengende mit enigen ongheval
totter cristalliger humorē en̄ daer is oec
een anď hulpe dat hi ŏbiede en̄ bescher
me die cristallige humoer dat si nz ghe-
raect noch gequetst en werde vā eniger
scarpicheit ŏ rocken die welke seer hart
sÿn bÿ dat hi is dat is vitreꝰ humor mer
die anď humoer als albugineꝰ diemen
anďs noēt evagapdos die welke īt voir
ste deel is vandē oghe en̄ geeft oec twe
voudige hulpe den cristallighē humoer
wāt hi ŏbiet haer quetsinge en̄ overmitſ
sÿnre vuchticheit tempert hi die droech
eit des cristallichs wāt albugineus hu-
moer is meest vucht ende dat cristallich
meest droge en̄ mit sÿnre dickicheit starc
ket den sienliken geest / dese delē vandē
oghen al ist dat si humorē hieten noch-
tans naď waerheit en sÿn si geen humo
ren want si en sÿn nz nat noch vlopende
als humorē mer si hebbē ver een meer-
re dickicheit in hē vandē humorē en̄ sÿn
oec gropende lichaē en̄ hebbēde doech-
den inď naturē dat den anderē humorē
nz en geualt / nochtās hieten si humorē
ō hare morwicheit wil en̄ doerschinich-
eit die si hebben voer die anď lede des li
chaems en̄ sÿn meer onďdanich dan die

anď voelike instrumēten indē werckē en̄
inď craften des geests ŏ sielen Dese drie
humorē op dat si te samē nz gemengt en
sullen werdē so werdē si vā malcanderē
gescheÿden mitten binnensten rockē en̄
mitten butenstē En̄ dese vÿ. rocken wer
den in deser manierē geordineert Want
bÿden cristalligē humoer aen die binnē-
ste side is sonď middel een rock diemē re
thina hiet en̄ is opgecomē vandē aderē
en̄ vandē arteriē pie matris dat is ŏ goe
dertieren moeď als die binnēste en̄ is ge
weven ter manierē vā enen net dragen
de mit hē die spise totter glasiger humo
ren en̄ mit sinen zenē voirt hi den sin tot
ter cristalliger humorē En̄ na rethinam
volcht rechte voert secūdina tunica dÿe
vā pia mater gecomē is die welke rethi
na beschermt heeft indē voedē dz si met
enighē ongeval nz gequetst en wert In
den derdē so volget dier secūdinam scli-
rotica dat is die harde rock comēde vā
dura mater vanď hardicheit des beens
alle dingē beschermēde en̄ is also meer
eē bant ŏ ogē mer vanď voirster side bÿ-
den cristalligē humoer is tela aranea dz
is spinweb also genoemt om sÿnre sub-
tÿlicheit ō dat dē geest voir wesen soude
Dese rock is geset tuschē cristallinū hu-
morē en̄ albugineū humorē en̄ ŏbiet hē
dat si nz gemengt en mogē werdē Dese
rock als aranea ŏsament mit tunica re-
thina makē den eersten werelt of hemel
wāt dese ÿ. rockē die eē vā binnē die anď
vā butē slutē die cristallige humoer tus-
schen hē na desē volcht tunica uvea also
genoēt daer ō dz die rock ŏ swarter dru
vē gelÿct inď verwē en̄ dz mit gāsē rade
ŏ naturē / wāt alle die voirscꝛ dingē wa-
rē wit en̄ claer inď cōposicien des oechs

eñ waren van malcanderen scheydende
dien sienliken gheest eñ dair om was tu
nica vuea noot te wesẽ op dat hi mit sijn
re swarticheit tlicht inden oghe te samẽ
v̓gaderde Dese tunica vuea is gemaect
ghelijc eenre spongien eñ vol gaetkens
eñ villoes | als constantin⁹ seyt houden
dẽ als draden op dat hi dye cristallighe
humoer suueren soude vanđ oueruloe-
digher vuchticheit eñ den gheest ghe-
uen soude als die ander droefden \ dese
tunica vuea van voer mit tunica secundi
na dye van binnen coemt wort v̓gadert
die welke als si vergadert sijn makẽ dẽ
anderen hemel sluytende in hem albug
meum humorem den welken dy die na
tuer geset heeft dat hi den gheest claer
maken soude den cristallighen humoer
die natuer der vuchticheit gheuen . Na
desen rock volcht rechte voert een rock
diemen tunica cornea hiet õ sijns wercs
wil daer om dat hi gelijc is een geluch-
tendẽ horen want hi is doerschinich eñ
die sienlike gheest ouermits sijnre doer
schijnlicheit hem doergaet eñ nochtans
om dz hi een luttel dick is soe is hi een
weynich ghelijc makende die v̓gaderin
ge sijns gesichts eñ is oec beschermen-
de vandẽ vtersten letselen ouermits sijn
re starcten wil. Eñ dese tunica cornea is
versament mit tunica sclirotica eñ maect
den derden hemel of dye derde werelt
een tercium orbem want dese twe rockẽ
als tunica cornea van buten eñ sclirotica
van binnẽ besluyten vitreum humorem
orbiculariter dat is rondelic al om ende
om in hẽ eñ die leske vanđ pannẽ vā bo
uen neđ comende dat oghe nz altemael
en dect mer is in horen hoeken die ogen
bijndende eñ houdende dat si bliuẽ moe
ten in bequamer stedicheit

Dat xi. ca. vande gestandenisse đ oghẽ

Totten oghe aldus gedisponeert
eñ volcomelic ghemaect wert die
sienlike geest geuoert bij deser manierẽ
vanden voersten deel der hersen comẽ
wt twe holle zeenen diemen obtici hiet
die welke hem vestigen inđ substancien
der cristalliger humoren Dese twee hol
zeenen werden cruys wijs inden oghẽ
ghesteken Eñ int eynde des mede voe
lens werden si v̓gadert eñ dat heet dye
natuer behoudelic ghemaect als wan-
neer dat een gesloten is of becõmert dz
dan die leuende gheest hem ouerset tot
ten anderen oge eñ daer volcomelic sijn
werc veruulen mach want dan soe wert
die appel vanden oghe ghestarct inden
wercke des siens om dye v̓gaderinghe
đ sienliker craften alst openbaert inden
scutters die welke wãneer si dz een oge
toe lukẽ so sien si rechter als si schietẽ sul
len dan als sise beyde opluken Item al
daer werdẽ si te zamẽ geknocht die le-
uendige geesten op dat si starker werdẽ
mogẽ om dat si onđlinge eñ te zamẽ een
onđstant den gesicht sijn eñ wesen mogẽ
eñ daer om v̓gaderen si indẽ eynde des
mede rakens op dz eẽ dinc nz twe schij-
nen en sal dat geschien soude waer dz eẽ
ygelic oge sijn proper beelt ghesceyden
sage waer af dattet noot is dz die sienli
ke doecht gecõtinueert werde tot enen
instrumẽt Indẽ welken is eẽ geuormde
doecht die int punct vādẽ oge gestuert
wert \ als die auctoer claerliken seyt als
dz openbaert indẽ genẽ die harẽ vinger
setten op dat oghe eñ duwent wat aen
die een side dien sal dunckẽ dz een dinck
twee of drie is \ waer af dat dye sienlike

gheest gedeplt wort eñ een dinc schÿnt twee ende dit is die sake want dat licht vanden enen oghe wil opwaert of gaet opwaert eñ vandē anderen gatet after waert want die radie die van hem bey- dēn wtgaet rakēde die eyndē des dings en schiet dat middel nz doer als dair die lucht tuschen vallet want hi siet bi na ij. lichamen ende nochtans en ist mar een nochtās en siet alle schelu wert also niet al ist dat die oghen onghelÿck sÿn want die radius piramidalis gaet wt mit een re rechter linien tot op dat ouerste des dings dat gesien wort als bouen geseyt is vanden sin des gesichts li iiij. Een o- ghe dat wel ghedisponeert is dat wort ghemerct nader volcomenre makinge sÿnre delē alst daer bouen opēbaert Itē nae sÿnre gheleghentheit soe kieset sÿn stede int ouerste om die waerdicheit sÿn re subtÿllicheit eñ om dattet ō sielē also nae bi is / als ꝑsidor⁹ eñ aristotiles seg- ghen Item om sÿn tamelike proporcie der grootheit wāt het en sal nz alte seer vterlic wesen noch opghegheuen so en soudt die dinghen niet nauwe onderkē nen eñ het en sal oec niet alte diep staen want dat beteykent gebrec ō naturen eñ der doechdē eñ dat middelbaer is te pri sen Aristotiles seyt li. i. ca. xij. Dat diep ghesicht siet verre want sÿn beroerē eer dat wtgaet vanden instrument des ghe sichts en wort niet gedeylt noch ōteert mer die sienlike radius gaet recht voert totten dinghen die ghesien werden alst bouen openbaert vanden ghesicht Itē tghesicht wort ghemerct nader menich foudicheit des beroerens want het sal inden beroeren middelbaer wesen / wāt waer dz oghe alte beroerlic dat waer eē teyken van ouergaende hetten eñ boot scap onstadicheit van herten eñ wande- linghe der begheerten eñ als dat beroe ren des ghesichts alte traech is beteyᵉ kent ouerganck ō couden eñ crancke be gheerte / mer die middelbaer beroerin- ge is louelic ende is te prÿsen want si be teykent een lichtelike begripinghe des ghedachts \ ende oec beteykent si inden dinghen die si begrepē heeft een bequa melike fixati eñ stenicheit die slutinghe vanden ogen sal middelbaer wesen wāt wert dat oghe haestelic op ghelokē en- de lansem toe beteykēt scaemt eñ dwaes heit Als hi seyt li. i. Ende waer die op- lukinghe alte traech dat beteykent ghe breck ō craften Eñ dat die materi der ze nen alte seer ghepact waer in malcande ren welcke packinghe ō werckinge des geests nz onderdanich en is alst schÿnt in litargicis Item die proprieteytē des oechs werden ghemerct als totter vol maectheit sÿnre werckinghe eñ ist starc vā begrÿp ende lichtelic sonō weōslach oerdelt vanden obiectē dz is van dingē die den ghesicht teghen gheworpē sÿn beteykent eē goede disposici / alst schÿnt indē ogē vandē aern die de son begrÿpt mit sinen gesicht sonō weōslach in harē rade Itē die werckinge vandē oge wort gemerct nadē scarpen eñ naden plōpen want wes gesicht subtÿl eñ veel is dz be grÿpt ōdingen eñ na dingē wāt veel ge sichts begrÿpt verre dinghē eñ wantet subtÿl is so onōscheytet dingē die gesiē sÿn Eñ een oge dz van cleynē gesicht is als aristo. seyt en sal nz verre sien mer eē grof geest eñ veel siet ōre dingē wāt des veel is mer nz volcomelic wātet grof is ende dat luttel ende subtÿl is siet nae bi

eñ volcomelic mer en siet niet van verre
om die luttelheit des sienliken gheests
want wanneer dattet siet so sietet volco
melic om sijnre subtijlicheit . mer luttel
eñ grof en siet niet verre om d̃ luttelheit
noch volcomelic om sijn grofheit eñ nae
dien dat een mẽsche grof gesicht of sub
tijl heeft / daer na siet hi lichtelijcste Itẽ
dat oghe wort gemerct nader wandelin
ge der verwẽ Als aristo. sept li. xix. Die
oghe int beghin hare sceppenis hebben
si ene groene verwe daer werden si ver
wandelt in swartichedẽ of in geluhedẽ
of in enigher middelre verwen die in hẽ
vallende is / want is dier humoren veel
eñ des sienliken gheests luttel in enigẽ
toeual bedroeft so wort die swarte in hẽ
ghestarct eñ is si luttel ende die sienlike
gheest cranck so sal die verwe gheel we
sen / want als aristotiles sept Die ghee-
licheit der oghen is een beroeren d̃ crãc
heit eñ is die humoer middelbaer ende
die geest getempert vã bequamelikẽ sa-
ken totter witticheit eñ totter swartich-
eit sal die verwe menigherhãde wesen
eñ die oghen ist dat si swart sijn so sal dat
ghesicht des dages scarp sijn om die ṽ-
gaderinghe des lichts eñ der humoren
inden instrumẽten des gesichts eñ des
nachts is hoer gesicht plomp want dat
licht vand̃ nacht is cranc eñ die nachte-
like humoer is swaerre vã beroeren als
aristo. sept Mer een gheel of een blõde
oge is des daechs cranc eñ des nachts
starc want die materi der gheelicheit vã
haer seluen luchtende is als si dan den
dagelixsen licht toe gheuoecht wert so
wort si seer geschepfelt eñ daer om indẽ
wercke des siens als dat licht coẽt wort
die siẽlike geest gecrãct mer des nachts
als die sienlike gheest inden oghe ver-
gadert is eñ binnen der humoren luttel
vãd̃ claerheit ghehoudẽ is die bloet is-
als die claerheyt en wech gaet soe blijft
die macht vanden sien int oghe / eñ men
salse een weynich doncker iudiceren dz
is oerdelen alst openbaert inden catten
Item tghesicht wort ghemerct bijd̃ dis
posicien d̃ delen die dair om staen als bij
den oghebraeuwen eñ bijden wijnbraeu
wen want waert sake dat die ogebraeu-
wen binnẽ vleyschachtich waren eñ mit
ouervloedighe humoren ghevult so be
letten si tghesicht want dese oghebraeu
wen en vallen niet in grouer luchten om
die luttelheit haers beroerens / Hi sept
li. i. Ist dat die traen die totten hoeken
vanden oghen coemt vã veel vleysch is
Alst gheualt den oghen vanden wuwe
daer volghet een behendicheit na eñ eẽ
quaet maecsel die ander proprieteitẽ vã
den oge soeket bouen inden tractaet vã
den sin des gesichts eñ hier mede ist ge
noech vanden maecsel des oechs eñ vã
sinen wercke

Dat vij. ca. vant middelste of gesicht d̃
oghen

Pupilla als ysido. sept li. xij. ca. ij.
Is dat middel punct vanden oge
daer die cracht vanden sien is in die wel
ke want daer cleyne beelde in gesiẽ wert
so hietet pupilla eñ hiet daer om pupil-
la om dattet puer is eñ onbesmet als eẽ
meysken Die phisikers seggen datmen
drie daghen voer dat een mẽsche sterft
datmen die pupillen nz en heeft / want
wanneer men die nz en siet so is daer se
ker wanhoep die pupille heeft bi hair e
nen rinc diemen corona hiet / eñ alsmen
die swarticheit siet eñ die witte delẽ des

oechs vanđ pupillen ghescheyden wer
den so ist waer tekē dese croen ouermits
hare rondicheyt wil ōschiert den ōganc
vanđ pupillē eñ in haer is grote schoen
heit des oechs Hier toe ysidoꝛ9 | gelijc-
kerwijs dz seyt hyl. Pupilla is die ghe
ne daer die beelden in gheformeert wer
den der gheenre die gesien werdē inden
oghe alle dingē die indē oge sijn vandē
rocken of vanden humoren | anter si sijn
helpende dye pupille of haer dienende
dair om is die pupille midzen geset als
een coninghin eñ die pupille is cleyn in
der grootheit nochtās is si meest inder
doechden onder alle die ander ledē wāt
si begrijpt alsoe wel dye meeste als dye
minste binnē vandē geest die vanđ hers-
sen coemt eñ buten wort si mitter luchtē
gemengt eñ omuatten malcanderē wāt
ouermits den licht des dings dat haer
teghen coemt grijpt si eñ ontfaet die ge
daente in haer eñ als die speci ontfan-
ghen is soe seynt sise voert den oerdel ō
sielen die bouen in die herssen leyt want
van allen delen des dings dat gesien is
toe lopen die linien die pyramidē makē
dat is die ouerighe radie die recht vter
pupillen coemt eñ gaet op dat dinc dat
ter ghesien wort Dese pupilla is een on
derscheytster alre verwen eñ alre figurē
voert brengende dat ouerste vā enighē
dingen eñ ōblijt haer in die middel ver-
wen eñ formen eñ si wort gecorrūpeert
indē vterstē of si wert te minstē bedroeft
om dat die verwen nz en ouerdraghen
als daer veel bij een sijn dat seyt die phi
losoeph Itez die pupille siet eñ oerdelt
alle dinc dat butē haer is | dat tegē haer
comende is mer haer seluen en siet si nz
want ouermits rechten linien so coem-
ter op die ghedaente des dings datter
gesien is totten ghesicht mer als si haer
seluen siet dat coemt bij reflexien dat is
wederombuyginge der radien | mer wā
neer die speci eens dings dat ghesien is
eerst ghemenichfoudicht wert vanden
dinge totten spiegel eñ vandē spieghel
wert een reflexi totten ghesicht als die
auctoer claerliken seyt eñ daer om by a-
uonturen verblijt hem die sienlike geest
inden aenscouwen des spiegels wāt o-
uermits die reflexi der radien also meer
weder om gebuecht eñ weder gecomen
wort in hem seluē gestarct Item die pu
pille begrijpt alle dingē onder den hoe
ke want ist dat die radien vanđ pupillen
wt gaen of comē totten dinge datter ge
sien is of weder comen vandē dinge dat
ter gesien is totter pupillen altoes wer
den si hoekelijc ōgadert int middel van
der pupillē als int scarp vanden gesicht
want die hoeken van tween linien is eē
mederaken of geuoelen des anđs ende
daer om wāt alle die linien bijden welkē
dat gesicht gemaect wort die werdē ver
gadert eñ werdē bina gehoeket int scar-
pe der pupillen Item het is wel eñ pro
perlijc geseyt vanden philosoeph dattz
oge alle dingē siet onđ den hoeke Item
dat oge is meer voelic dan enich ander
lit vanden lichaem eñ ō die edelheit sijn
re cōplexien so ist seer lidelic eñ daer om
wertet alte schier gequetst mer swaerlic
ist weđ te genesen Item vā desen passiē
des oges eñ der pupillen soect indē spe
cialen tractaet int vij. boeke

Dat viij. ca. vande decselen der ogen of
ogghebraeuwen

Die ogebraeuwen sijn decselen der
ogen om dz si die ogen bewarē | als ysi.

sept li. ix. ca. ij. Die ogebraeuwē sijn vol
zenen inder substancien eñ. seer dun om
die lichticheit des beroerens want ouer
mits haren stedigen beroeren so beual-
len si die lucht eñ also beschermen si dye
ogen vanđ quetsinge đ luchten vā butē
Dese oghebraeuwen hietmen palpebre
want al tastende werdē si altoes geroert
eñ si lopen steeds te hope op dat si dat o
ghe te bat beschermen mogē als si bey-
de seggen constantinꝰ eñ ẏsidorꝰ ende si
sijn gewarent eñ geuesticht mit cleynen
drayẏkens vā haer ofter yet in risen wou
de dat si dat keren souden alsmen die o-
ghe oploke eñ op dat die mensch rusteli
ker slapen mocht Hier toe ysi. ca. ij. bo-
uen gesept Itē als cōstantinꝰ sept so heb
ben die ogebraeuwen hare nz altemael
op ghericht mer indē eynden een luttel
om ghebuecht te maten eñ dz heeft die
natuer gedaen op dat si abeliker sluten
souden Item dese ogebraeuwē in harē
wassen hebbende een gesette grootheit
vanđ naturē eñ daer om en steken si niet
var wt noch en wassen nz als dat ander
haer doet mer si hebbē haer bescheydē
deel also als si wassen sullen eñ daer om
en sijn si nz morwe noch gatich mer si sij
hart /als die haren hart eñ onbuechlick
eñ niet min en streckense hē wt indē was
sen ghelijc dat dz cruut wassende in har
der aerden wort luttel eñ recht eñ nz dz
cruut dat in morwer aerden wasset dese
ogebraeuwen heeft die natuer gemaect
op dat si den lichaem een schierheit we
sen souden eñ den ogen een hulpe waer
af aristotiles sept li. xij. Dat alle dier dz
winnende is heeft alleen hare in die o-
ghebraeuwen \eñ alle vieruoetighe dier
slupt die ogen mitten ouersten ogebraeu
wen eñ dat oer heeft een eenre hāde dec
sel voer die ogebraeuwen om te behoe-
den die gesichten eñ slupt dat oghe mit
enen web dat totten ogen toe ge eygent
is eñ want die natuer des oechs wate-
rich eñ vucht is dair om en behoeuet al
sulke bewaringhe nz Item alle voghel
slupt sijn ogebraeuwen mitten nederstē
mer dat vieruoetich dier mitten ouerstē
Itē alle dier dat ogebraeuwen derft he
uet cranc gesicht alst openbaert indē vis
schen eñ inden hazen eñ deser ghelijcke
Als aristo. sept int vierde boeke

Dat ix. ca. vande wijnbraeuwen

Die wijnbraeuwen sijn hardt ghe-
noemt daer ō dat si den ogebraeu
wen bouen sijn gheset dye welke daer ō
mit veel haers gecleet sijn op dat si den
ogen een hulp wesen souden om die hu
morē te verdriuē eñ den sweet die van
den hoefde neđ coemt Ysidorꝰ sept dat
die wijnbraeuwen sijn hulpers đ oghe-
braeuwen Als cōstantinꝰ sept ōbieden-
de datter van buten nz in en rise dat hē
hinderlick wesen mach eñ si maken een
scierheit inden aensicht want nyemant
en wort verschiert als daer gheen wijn
braeuwen en sijn \want als aristoti. sept
So hebben die wijnbraeuwen eenre hā
de verborgē craft die bewijsende is dye
passie der sielen want wanneer die wijn
braeuwen recht sijn als linien soe betey
kenense een winige morwicheit of lich-
ticheit đ sielē Itē die wijnbraeuwen die
neđgaende sijn of alte seer neđ ghedu-
wet beteykent die mēsche nydich te we-
sen /als aris. sept li. ij. Itē die wijnbraeu
wen die op gheheuen sijn eñ inden hare
dicke beteykent moedicheit eñ als dair
luttel haers is dat beteykent blodicheit

Item sÿn si dicke eñ hebben si lanc haer den gesicht schiem geuende beteÿkent datter te veel hetten sÿn Itez hebben si veel vleÿsch eñ luttel haers naden har- den beteÿkēt datter plompicheit in dien mensch is eñ daer coutheit bouengaen de is Item en hebbē si geen haer beteÿ kent dattet bloet binnen ghecorrūpeert is Alst schÿnt indē malaetschen ofte het beteÿkent ðteringe ð natuerliker humo ren| alst schÿnt in ethicis eñ dier ghelÿc ke ofte het beteÿkent bestoppinge ð toe paden ende der weghē ð humoren |alst schÿnt inden ghelubden eñ men seÿt dz si also seer wassen tegen die outheit dat si dat gesicht beletten ten si datse af ghe sneden werden | als aristo. seÿt li. iÿ. eñ die selue seÿt li. iÿ. Inden genen die ve le poÿen of naÿē vallē die wÿnbraeuwē seer of si werden wit twelc geualt ō dÿe verteringhe der vuchticheit eñ om ghe brecs wil der craften eñ om die vuchtich eit der herssen meerret want alte grote droechte wint caluheit wāt de oueruloe dige droecheit brengt caluwicheit in als bouen ghesept is

Dat x. ca vanden voerhoefde rons dat is tvoerhoeft vandē ga teren genoemt als ÿsido. seÿt Dit voer- hoeft beteÿkent eñ bewÿst eenrehande ghedachten des moeds eñ een beghin sel des ghedachts ouermits sÿnre ghe daenten wanneer dattet blÿde of droe- ue is nader weseliker waerheit Dz voir hoeft als constātin⁹ seÿt Is een half ge cirkelt been noch nz alte hardt noch te weke twelc daer om noot was dattet eē ghetempertheÿt wesen soude op dattz nz gequetst en worde eñ dat voerhoeft is den oghe een nabuer eñ is eē bescher menisse ð sinliker instrumēten eñ eē scier heit van alle den aensicht eñ die doech- delicheit vā alle den dier die schÿnt mach telÿc indē voerhoerde .want als die phi losoeph seÿt So is tvoerhoeft een stoel ð scaemten eñ der eren eñ dz is dair om wantet der cellen alsoe na bi is daer dÿe peÿnsinghe in is eñ die ÿmaginaci | als droefheit \blÿscap \ betamelicheit of on betamelicheÿt Dat voerhoeft is alsoe meer een toorn alle ð zenen dÿe vander herssen neðgaen om den sin te volmakē in wes holheit die zenen neðgaen tot al le den instrumenten der neðster sinnē o- uermits ð welker dienst oerdel wort vā allen obiecten ð sinnen |obiecten dat sÿn ghemoetinge bÿden huse of bÿder wo- ninge daer die redē eñ dat ðstant woent eñ is Waer af grego. seÿt Dz voerhoeft is dat alre waertste deel des butensten hoefds daer dat teÿkē ð rechtuaerdich eit eñ der salicheit in ghedruct wert als dat teÿkē des cruus\ dat wÿleneer eē pi ne was mer nv heuet eē stede indē voer hoefden ð keÿseren daer om openbaert wel alle dingē die wel gedisponeert sÿn mer ist onedelēde vanð middelbaerheit so beteÿkenet anð dingen naden philo- soeph \aristo. seÿt int eerste boec Is dat sake dattet voerhoeft groot is so beteÿ kenet swaricheit geneÿcht totter dwaes heit. Eñ wanneer dattet middelbaer is tuschē groot eñ cleÿn dz beteÿkēt groot heit ð doecht mer wāneert alte hoge op geheuē wort eñ int ouerste ront gemaect wert dat beteÿkēt starken lichaē eñ seer heet eñ alsulke ludē sÿn dicwÿl geset tot passien vā colera |als tot frenesien ende tot ðwoethedē Itē dat voerhoeft heeft luttel vleÿsch nadē anderen ledē te sien

eñ heeft oec luttel vetticheden wes sake is als halp sept eñ aristo. Want die ouerloedicheit vanden vleysch eñ vanden vette benemen twerstant eñ dair om alte veel vleysch inden voerhoefde mit eenrehãde blinckenđ wtstekinge đ huut is teyken đ corrupcien alst schÿnt inden malaetsen Itẽ wãneer dz voerhoeft alte seer gedunt is eñ daer grote berimpelinge is đ ouerster huut beteykent ghebreck van binnen Inđ herssen ende een vterlic verteringe đ substãcialiger humoren alst opẽbaert indẽ oudẽ ludẽ die ghedeilt sÿn van ouđdom of vã lãger suuctẽ

Dat xi. ca. vande slape vanden hoefde

Tympus of tympora dz sÿn die slape vandẽ hoefde eñ werdẽ gehieten die ledẽ des hoefts die aen die rechter side eñ aen die lufter side vandẽ hoefde leggen eñ die alsoe gehieten werden want ouermits hore stedelike beroeringe werdẽ si mede omgekeert mittẽ spacien đ tÿden als ysi. sept li. xi. ca. ij. Die slapen als cõstantin⁹ sept sÿn benen van beyden sidẽ vãden hoefde geset om die ogen te vaster te staen welke benen wat morwe sÿn eñ zenachtich ende dat was noot om den sin eñ theroeren der oghen te volbrengẽ want die sielike geest wort geuoirt ouermits den zenẽ đ sinnẽ tottẽ slapen eñ bÿ dien seluen nađ anathomien so wort die leuendige geest bi sommige arterien vanđ hertẽ totter herssen gesēyndt wãt om dat cloppẽ đ voeliker senen eñ der arteriẽ eñ der aderen te samẽ bÿndinge mitten slapen \ want die pols aderen eñ die aderen eñ die arteriẽ vanden slape hanghen al aen malcander eñ want dan die een lÿdt so moet die ander mede liden als dair enich gequetst wert want een dier dat seer gequetst is inden slape steruet lichtelic want als aristotiles sept li. xix. De slach die valt opter benen die slapen is dodelic wãt coemter eẽ wonde indẽ slape so is dat dier geureest eñ dat geualt daer om want die humoer die indẽ slape is gaet schier wt õ die dunnicheit der beenre eñ thaer vandẽ slapẽ begint eerste te graeuwẽ õ die luttelheit đ humorẽ eñ om đ droecheit die in hem bouẽ gaende is eñ õ die ỏkeerlicheit tot ter naturẽ đ coutheit. Itẽ die slapen sÿn binnẽ villoes dz is dradachtich als cleyne subtÿl zeenken mer nz alte seer want si ontfangẽ die humoer die vanđ herssẽ coemt eñ leyden den ogen slapinge in eñ waert sake dat die cleyne zeenkens gedruct waren ouermits smeltinge đ ontboudenre humorẽ doen die ogen tranẽ

Dat xij. ca. vande oren.

Auris dat is oer in duytsche \ eñ is een instrument des horens | dat ouerste deel vandẽ oer is gehietẽ pinnula want die oude meesters hieten pinnũ scarp te wesen Dit sept ysi. Dat oer is properlic eenrehande knerselige substãci die welke noot was in tweerhãde saken wãt si beschermẽ dat horẽ op dattz nz in vallẽ en sal gelikerwÿs dat die ogebraeuwen beschermẽ dz oge of die ogẽ eñ si helpẽ dz horẽ \ wãt als die stẽme đ gestagenre luchtẽ coẽt tottẽ knoersebeen vandẽ oer so wort si daer te zamen ỏgadert want si gaet indẽ gaten die welke proper instrumentẽ sÿn des horẽs dese gatẽ sÿn in enen stenighen been geset inden welckẽ die zenen die vander herssen comen neder in geuesticht sÿn brengende dẽ oren sin ende beroerẽ toe \ eñ als dat oerdel đ sielen ontfanghen is soe draghen si we-

der ouer die verwandelinge v̄ stemmen
inden gatē eñ dese gatē sijn ouerdwers
als een persse \ eñ dat is daer om op dat
ter die coude lucht nz alte schier daer in
en slae eñ die binnenste zenē nz en quetse
eñ datter niet quaets in en val Men sept
in pātegni li. iiij. ca. xv. Dattet oer lijdt
menich fins wāt ondˀwijlen vā enē apos
teme die int oer wesen mach \ want dan
gaet daer etter wt eñ oec lidet van wor-
men die daer vā buten in crupē der wel
ker teyken is creuelinge ioecte eñ beroe
ringe binnē den oren eñ oec lijdet onder
wijlē vā oueruloedigē vleysche als wā
neer dair quade humorē v̄gadert werdē
Item het lijdt oec van quadˀ disposicien
eniger zenen die daer in gegaen is | alst
openbaert inden geluyde eñ indˀ tintelin
ge eñ in deser gelike die welke geuallen
vā wijndicheit beslutēde haer indē huys
kens vandˀ herssen aen die zide daer die
zenē vandē oer sijn Itē het lijdt vā gro-
uen humoren die hē darwaert roerende
sijn eñ dan wardter geuoelt een swarich
eit des hoefds mit gelude eñ mit tinte-
linge Itē ondˀwijlen gebreect dat horen
vā gebreck der hoerliker craftē of om v̄
crimpinge v̄ voeliker zenē alst indē oudē
wel valt Itē ondˀwijlen valter doefheit
alst kint gescepen wort indē lichaem wā
neer die natuer verghet dat instrument
des horens doer te schietē eñ dat is om
sijn ghebrecs wil of om die natuer die si
gheuonden heeft die haer nz ghehoer-
saem en is Item het lijdt vā scarper siec
heit als wanneer die hete eñ die droge
humorē op gaen ter herssen so wordtet
belet | desen helpt ist dat colera ghepur
geert wert Waer af gesept wort indē am
phorismen Men sal die colera opwaert
purgeren ist dat si coemt \ want si neemt
die douicheit en wech | hier toe heeft cō
stantinꝰ gesept Itē aristo. sept li. xi. Dz
instrument des horens is vol vandē na
tuerliken geest want gelikerwijs dz die
geest natuerlic maect een cloppende be
roeren inden aderen alsoe maect hi dye
doecht des horens indē oer eñ daer om
werdē dingē geleert om den sin des ho
rens Eñ dat horē wort gecranct als die
tijt nat is \ eñ indē genē die dicwijl min-
nen willen eñ om dz die bedroefenisse v̄
geesten die dat horē volbrenghē . Want
als die selue aristo. sept Dat alte stedich
minnen deert den lichaem eñ der hertē
dat selue sept halŷ Item na aristo. li. xij.
Inden redeliken dier so werdē die oren
natuerlic gheset int middel des ronden
hoefds want dat oer en begripet niet al
leen die ondˀschepden v̄ woerde eñ v̄ ge-
luden recht aen die een side mer billiker
ouer allen siden Eñ inden vieruoetigen
dierē staen die oren bouē aen thoeft son
dˀlinge die thoeft ter aerden nygē eñ nz
recht op en gaen alst schijnt indē ossen in
den ezelen eñ inden paerdē eñ die beroe
ringe vandē oren deser dierē sijn veel eñ
om die oplichtinge hare stede eñ want si
veel beroert werden in diuerschen delen
so ontfangen si tghelupt mit veel wed-
slauinghen Itē aristo. sept daer Gheen
dier dat eyerende is heeft oren dye be-
schepdelick sijn nochtās hebben alsulke
dieren heymelike wegē eñ die voghelē
en hebben gheen oren buten nochtans
hebbē si een openbaer gat eñ enen ope-
nen wech bijden welken si volcomelikē
horen Itē die mēsche roert sijn orē myn
eñ machse myn roerē dan enich andˀ dier
eñ naeder metinge sijn si oec cortste mer

inden hor:n sijn si seer goet \als ghesept
wort li. i. eñ dat is om die goetheit d̉ cō
plexiē want wāneer die oren alte groot
sijn naden anderen ledē te meten dat is
een teyken vā dwaeshedē eñ van traech
eden des v̉stants als aristotiles sept

Dat xiij. ca. vanden noze

NAsus dat is die noze of naze eñ is
een instrumēt des rukens als ph̄i.
tuycht eñ vanden natuerlikē hietmense
nazus eñ si hieten daer ō nares want o-
uermits den nazelocken so ruken wi ru
kende dingē eñ also meer als geestelike
eñ ond̉schepden daer bij dingē die stinc-
ken eñ dingē die wel ruken wāt die wel
rukende dingen die vlopen ons bij hem
als bijden naesgaten Itē die naze heeft
twe gaten als constātin⁹ sept die welke
gescheyden sijn ouermits eenre knerse
linger substancien vā malcanderē dz eē
van desen gaten gaet totter hollicheyt
des raekes eñ dat and̉ gaet totten vlu-
sen d̉ herssen op dattet der herssen lucht
aen treckē mach eñ voirdt den nazen dē
gheest d̉ sielen eñ leydten toe op dat hi
den geest des rukens volmaken mach
Dat eerste gat was noot op dz daer die
ouerulo edicheit die vand̉ herssen coemt
doer gesuuert mochten werdē Dat and̉
gat was daer om \om den geest nae hē
te trecken eñ om den roke te volbrengē
mer daer sijn properlic twe carūculen vā
dat sijn die twe locken voer aen elke side
vand̉ nazen Dese ij. sijn dat instrument
des rukens \die welke eerst die aenge-
toghen lucht gripen eñ seyndense daer
nae voert tottē herssen dat die naesloc-
ken dat en sijn die carūculen niet al heb
ict voer ghesept mer die carūculen staen
al inwaert binnē der nazen die de lucht
gripen ende die butenste locken daer ic
thans af seyde die dienen den binnenstē
carūculen op dat si den roke te bat gripē
mogen eñ beslutenē in hē ende die zeen
die vander herssen ned̉ coemt gaet dien
tween carūculen die daer binnē d̉ nazen
staen vā onder in eñ deylt hem dē geest
der sielen mede Als cōstantin⁹ sept . die
roke dat is die fuum die bijder nazē aen
gehaelt is ouermits der luchten v̉sellz
hem mitten sieliken geest die welke als
hi v̉keert is presenteert den oerdel der
sielen die v̉wādelinge inder herssen Itē
die naz e was noot als constantinus seit
dat si die lucht ghetempertlijc nae haer
trecken soude totter herssen bij horē cō-
duten eñ om die herssen te suueren ende
om die hetten d̉ herssen te tēperen ende
oec om te onderkennē den fuum die ge
scheyden is van wat sakē hi coemt of hi
stinckende is of wel rukende Eñ daer ō
nae aristotilem li. x. ca. ij. Die sin des ru
kens is ghedeylt als die sin des horens
. Ende dat lit als die naze heeft die na-
tuer geset int middel als int voerste van
den hoefde ende also heefter die natuer
drie geset als een wagescael om die be-
roeringe des adems die den anderē sin
nen noot was daer om selstu v̉gaderen
vten voirscz dingen dat die naze is een
proper instrument ō die lucht mede aen
te halen eñ wed̉ wt te geuen eñ ond̉kent
die roken vā goeden eñ van quaden eñ
suuert die herssen van grouer ouerulo e
dicheit eñ dient den sieliken geest ouer-
mits die aentreckinghe d̉ luchten ende
ruymt eñ engt die longen eñ dair om na
constantinū Die naeslocken sijn geset vā
ouerdwers eñ nz recht tegē der longen
op die auētuer ofter een coude lucht vā

onder in ghinghe onderwÿlen dat si die longen niet vluchs quetsen en mocht eñ ofter yet puluers of stoefs mitter luchten in quaem dattet ŏ longen vluchs nz deren en mocht \ eñ die naze is oeck als grego. sept Een grote scierheit des aensichts \ dit sept hi sup cantica Also waert dat die naes daer niet en waer so worde alle dat aensicht gheschendt dz maecsel vanŏ nazen sal middelbaer wesen alsoe dat si inŏ lengden inŏ breyden eñ inder hoechden niet ouer en gae mer dat si te maten groot si want is dz sake dz die nazelocken te scarp sÿn of te breet mit aentreckinghe veelre luchten beteykenen wreetheit des moeds ende een onwaerdich hart vter sceppenissen ŏ leden van den lichaem werden voerteyken eñ oerdelen genomē vandē begeerten des herten als hi sept Int beghinsel ŏ phisonomien want die toeuallen des hertē werden dicwÿl ŏkeert naden toeuallen des lichaems gelÿc als die witte wÿn die gestort wert in roden wÿn crÿchter een verwe of eñ een rootheit Eñ daer om middelbaerheit ŏ sceppenis beteykent middelbaerheit der goetheit Als die philosoeph sept in sinen boeke int beghin Die naze wort belet in harē wercke \ als galien9 sept Daer sÿn voer teykē wanneer die naselocken scarp sÿn eñ die ogen hol etce. om die onmate hetten die de vuchticheit ŏteert eñ wanneer die gheschiet is teyken des doods Eñ dat selue ghevalt als galienus sept Wanneer die natuerlike hetten so cranc is dat si haer nz wt recken en mach totten vtersten leden Ende daer om eñ om die dodende coutheit werdē die leden gedwongē eñ dan so valt die scarpicheit der nazen twelke dat alre quaetste teykē is des doods in den genen die in scarper hetten leggen Itē die naze wort belet als cōstantinus sept li. x. ca. xvi. Onderwÿlen van quaŏ disposicien der hersen \ onŏwÿlen vanŏ bestoppinge der rukeliker zenē eñ onŏwÿlen van gecorrumpeerden eñ stinckē den humoren die ŏgadert sÿn indē caruñculen te midswegen inder nazen \ onderwÿlen vā quaden vuylen vleysch dat inden nazen gewassen is Alst schÿnt in poliposis eñ in leprosis Poliposi dz sÿn die nazen die seer stincken eñ daer den kanker in hebben Leprosi dz sÿn malaetsche luden eñ dese quetsinge en quetst nz alleen dz ruken mer oec benemet si die stēme eñ doeftsche eñ ŏminretse \ onŏwÿlen lÿdt die naze van alte groter blasinghe ŏ humoren die neŏ vloyende is inden huyskens vanŏ hersen eñ dat is anter vā ontbÿndinge der hetten of vā alte groter ōtbindighe der coudē alst dicwÿle valt in catarro dz is inden snuuf ŏ nazen onderwÿlen van alte groter ŏvullinghe eñ scarpicheyt des bloets die de monden der aderen vanŏ nazen opent als die nazē seer bloeden eñ dicwÿle is die bloedinghe ŏ nazen salich in suucten om die siecheit te scheyden \ want in scarpen suucten als die sieken sÿn vā barnēder hetten ghenesender dicwÿle mede. Men sept indē amphorismis in die seste pertikel wanneer den wiue haer mēstruum gebreket eñ dat si dan bloet ter nazē dat is goet.

Dat xiiij. ca. vande wangen

Gene dat sÿn wanghen eñ het sÿn die neŏste delen ŏ ogen daer die baerdē begonnen werden \ als ysi. sept li. xi. ca. ij. Genos in griex \ is baert in duytsche

ende die selue delen hietmen maxille dz
sijn kinnebackē Item die wangē of die
kinnebacken sijn gemaect vā binnen vā
benen eñ van zenen eñ dese benen sijn v̄-
sament mitten craneo der herssen dat is
tbeen daer die herssen aenlegghen dye
welke daer om vandē nazen eñ vā veel
stucken ghemaect sijn op dat die and̄ nz
ghequetst en souden werden of dat een
wat lede of sericheit hadde / buten sijn si
warm eñ vleysschachtich op dat si tem-
peren souden die coutheit v̄ benē eñ die
knersselicheit vanden oren eñ vād̄er na
sen voer cartillago dat is een hardach-
tich vleysch als die oren ende die nazen
voer dat hiet ic knerssachtich want voer
heb ic geset knersselicheit soe meen ic al
sulc vleysch alst oer is ende op dat si den
voeliken instrumenten die daer bi al om
leggen voetsel gheuen soude ouermits
hare hetten eñ daer om werdē die kin-
nebacken of die wangen sond̄linghe on
der den oge geset om die te beschermen
eñ si sijn int middel geset der sinnen om
die bewisinghe des voetsels si sijn hete
eñ vleysschachtich om die saftinghe der
outheit der geuoeliker instrumentē eñ
si sijn wit end̄ root om die scierheyt des
aenscouwēs eñ om tmaecsel vandē aen
sicht die meeste schoenheit der mēschen
coemt inden wanghen eñ inden kinne-
backen als constantin⁹ seyt Is dat sake
dat die wangen root sijn ghemengt mit
getemperder witheit eñ inder substanci
en nz te vet mer te maten vleysschich be
teykent die complexi te wesen hete ende
vucht eñ wel getempert eñ ist dat si ind̄
verwen wit sijn sonder enige toemēgin
ghe vā rootheden eñ vet weke eñ driuē
de beteykēt grote coutheit eñ vuchtich
eit mer sijn si bruun bleeck of gheel en-
de ind̄ substancien dun eñ magher beteẏ
kent ouerganc der blintheit eñ der het-
ten / alst schijnt inden colericis / eñ sijn si
doncker ind̄ verwen eñ inder substanciē
vanden vleysch bloot beteykent droech
eit eñ coutheit alsmen sien mach in me-
lancolicus noch si en v̄claren niet alleen
die menigherhandicheit der cōplexien.
mer oec bewijsen si des mēschē begeert
eñ sinen moet wāt nader begeerten des
moeds van haesteliken anxt of vā snel-
re blijscap werden die wangen bleke of
root / dese punten set constantin⁹

Dat xv. ca. vanden baerde.

Barba dz is een baert Constantin⁹
seyt dat die baert is schierheit vā
den aensicht inden mannen want hi is o
penbarende eñ deckende die kinnebac-
ken inden enen deel is hi een v̄scierin-
ghe eñ inden anderen deel is hi eē hul-
pe der kinnebacken want ouermits sijn
re ruycheit soe beschermt hi den kinne-
backen vander couden eñ daer om is hi
hem een goet decsel een baert die groy-
ende is eñ wel wassende is een bewisen
der natuerliker hetten Eñ dit is die sa-
ke waer om dat die man baert heeft en-
de twijf nz wāt die mānen sijn veel hee
ter dan die wiuē / ende daer om wort die
fuym dz is die roke gemeerret indē mā
nen om v̄ hetten wil welke roke is meest
die materi vanden harē den welken die
natuer wt drijft wāt si nz v̄terē en moch
te tot tween stedē als ten hoefde eñ ten
baerde want het valt wel ond̄wijlen in-
den wiuen die heet eñ vucht vā cōplexi
en sijn dat si baerdē eñ also v̄keert in cou
den vuchten mannē dat si luttel baerts
crijgen eñ indē gelubden knechten den

welken geen baert en wasset want si heb ben die leden verloren dair die hetten in was Inde kinderē en wasset genē baert al ist dat si heet eñ vucht syn wāt die fu- men die ind materien van hē groyē sou de die gaet en wech inden voetsel eñ ind wassinge der kinder Hier toe heuet con stātin⁹ ghesept eñ als aristo. sept li. xix. Die pili vanden baerden syn capilli pili eñ capilli syn beyde haer beteykenen in haerre disposicien die gedaente des wa sems of der vetter humorē vten welken si gewonnē werdē | want is die humoer rokich hete eñ droge so sullen die haren vāden baerde wesen als cruust haer op thoeft | want dz aerdighe deel wert be- roert totten neusten delen eñ die hetten wort totten ouerstē geroert eñ allso wer- den si wed om gebuycht eñ werdē cruyst om haerre crancheit eñ dz geschiet om die luttelheit d vuchticheit eñ om veel- heit des aerdighen deels \ wāt wt scar- per hetten werdē si gerimpelt eñ omge went eñ is die wazem seer vucht soe syn die harē saēt eñ morwe wāt die humoer loept al vettende thendt si haer wort eñ daer ō die hare eñ die baerde die i trachi en dat is in dien lande werden syn saeft eñ lanck wāt dier ludē cōplexi is vucht eñ die lucht diese houdēde is die is oec vucht eñ dat cōtrari valt in ludē die een droge herssen hebbē eñ die wonen in e- nen drogē lande om die droecheit d luch ten Itē die selue sept aldaer Die verwe der haren vandē baerde werdē dandert nader dwandelinge der outheit eñ dair om graeuwet die baert ind outheyt om die cranckicheit d hetten eñ om die ouer uloedicheit der couden Item die haren vanden baerde ghebreken onderwylen om die ondergripinghe d hetten eñ der humoren alst schynt indē ghelubden en de ondwylen vanden corrupcien der hu moren alst schynt indē malaetschen wāt als die selue aristotiles sept Die vallin- ghe des haers is ghelyc dat die blade- re vandē bomen vallen | eñ die sake hier of is . Die dminringhe der warmer hu- moren eñ der vetter eñ daer om so vallē die blad daer die vette humoer is | hier toe heeft aristotiles gesept int xix. boec

Dat xvi. ca. vande kinnebacken

Mandibule syn ghesept vā mandē do. Mādibule dat syn die beenre daer die tanden in staen ende werdē dair om mādibule ge heten vāden eten wāt si roeren die tanden dat si eten van dien mandibulen sommighe isser die ouerste daer die ouerste tanden in steken eñ som mighe isser die nederste daer die neder- ste tanden in steken Ende die eyghēscap der ouerster is dat si in allē dieren fix en de onberoerlic is wtgenomē enē serpēt dz cocodrill⁹ hiet twelc die ouerste roert tegen die natuer alre dieren eñ hout die neuste fix eñ onberoerlic als aristo. sept li. iij. Die benen daer die tanden in staen syn gemaect vā menigerhande benē eñ vā hardē eñ mit zenen eñ diuerschen la certen aengehāgen eñ dz was noot om die stedicheit des beroerens eñ om dye noot des wercs eñ d slutinge als cōstan tin⁹ sept Het syn als twe moelē die stede linge als tyt is die spise wriuen ende on tween malē want die kinnebacken ghe- uen alle den lichaem voetsel die kaecbe nen werden omgangen eñ omtogē mit vleyschigen perticulen eñ zeenkens die men tantoleysch hiet ō dies wil dat dye kaeckē te vaster staen sullē indē fōdamē

ten ō kinnebacken ende dat vleysch dat om dien kaecbenē ende den tandē staet dat wort van ysi. gehieten gingina van gigno gignis gignere / dz is winnē wāt die tanden werden daer in gewonnē eñ geuoedt eñ si sijn ghemaect die gingnie om ō schoenten wil ō tanden om dz si nz bloot staen en souden eñ dat waer lelick eñ si mochten sonō dien vleysch qualikē bliuen staen eñ si werden oec mitten lippē bedect op dat si beschermt soudē wer den vā buten / het valt onōwijlen dz dat tantuleysch of dat kaecbeen inden dierē gequetst wort onōwijlē vā versumenis eñ onōwijlen van veruulden humorē en de dan brenghē si menigerhande pijn in als stanc of slappinge dat si waggheelen eñ deser gelijc.

Dat xviij. ca. vande lippen.

Labia werden geseyt van lambendo als ysi. seyt Labia dat sijn lippen ende werden geseyt vā lecken datter bouē is dat is labrū eñ datter onō is dat is labium mer hoe dattet is lip is lip Die lippen sijn noot want si regierē eñ beschermen die tanden eñ si sijn gemaect vā zenen eñ van diuerschen lacerten op dat si totten voelen eñ tottē beroerē te abelre wesen souden want si opluken hē totter formeringe ō stēmen eñ sluten hem weder want wordē die lippen af gesneden of waren si yet becōmert vā enigher bestoppinge of ōcrimpinghe alst wel valt kinderē die int vier vallen of die hem ōsieden datmen die woerde nz volcomelic sprekē en mach noch formerē Itē die lippen sijn morwe eñ vleyschich eñ dair om was die getempertheit noot ō hardicheit vanden tanden want waert dat die tanden nz gedect en wordē mittē lippen so souden si alte seer ghequetst werden vanō couder luchtē om dies wil dat haer zenen van naturen cout sijn Item die uterste canten vāden lippen sijn root twelc gheualt als constantinus seyt om die subtilicheit der huut vanden lippen die welke lichtelic vander bloot verwen ontfaet een roesachtige gedaent / want die rootheyt der lippen is een teyken ō puerre conplexien / eñ ist ōkeert dat dye lippen vael eñ bleeck sijn dat is een teyken van gebreck der hetten eñ der craften Item dye lippen sijn dun ende subtijl inder substancien op dat si te boechsommer wesen souden totten beroeren ende abelre om die lucht te ondergripē op dat den binnensten geen quetsinghe toe comen en soude als die lucht aengehaelt waer ende daer om setten hem die lippen der couder lucht tegen / eñ als si die ontfanghen hebben geuen si en weder ghepuert ouer op dat hi saefteliker ende oetbaerliker totten binnensten gehaelt mocht werden Dese dingen heeft constantinus ghesept eñ aristotiles vertelt oec alsulke proprieteyten li. xij. byden eynde daer hi seyt Die lippē des mēschen sijn weke ende vleyschich ende si moghen ghescheyden werden om dye salicheit eñ bewaernis der tanden ende op dat si becomen souden totten wtganghe der redē waer af dat die lippen hebben dubbelde ghewoente als die tonge doet wes eyndinghe is om te smakē dz vuchte ende om een reden voert te brenghen als aristotiles daer bescheydelikē seyt Eñ dair ō ist noot dz die lippē vucht sijn wāt die sceppenis ō tonghē en waer nz vā sulker disposicien eñ die tōghe en mocht die lippen nz raken om veel ma-

nieren der letteren te seggen \ want som
mige van dien werden gesept ouermits
den slaen ŏ tongen eñ sommighe ouer
mits vergaderinghe der lippen eñ daer
om was dye sceppenis der lippen noot
op dat die werckinge ŏ naturen kÿn we
sen soude | eñ daer om was dat vleysch
des menschen seer morwe . want die mē
sche is van goedē sin des voelens ende
des smakens meer dan die ander dierē
Aristo. li. ij. Daer om ŏgadere uten voir
screuen seggen dat die lippen sÿn eenre
hande decselen die de tādē beschermē
eñ si sÿn tempererende die hardicheit ŏ
tandē ouermits hare morwichept ende
sÿn die woerden eñ die letteren formerē
de eñ onderuat die coude ende die hete
lucht eñ ouermits hare rootheit of dōc
kerheit so sÿn si beteykende groplicheit
eñ craft of crancheit eñ quade conplexi
eñ die lippen openbaren oec gesontheit
of siecheit of hat of min | want die lippē
beuen inden menschen die becōmert sÿn
mit frenesien eñ in scarpē suucten betey
kenet die doot

Dat xviij. ca. vander kinnen.

MEntum dat is die kyn eñ is fonda
ment vanden kaecbenen daer om
dz si daer af wassen Als ysido. sept Den
kinne sÿn twe benē eñ si sÿn midzen ver
gadert daer die onderste tanden geuest
icht werdē vieruoudelic \ dat uterste vā
desen benen heeft ij. sprantelen | die een
is scarp welke scarpicheit wort een een
rehande bant tusschen gebracht die van
der side der slapen voertgaet bÿ welckē
bant die becke gesloten wert eñ op ghe
daen Eñ die ander sprātel is grof ende
ront vā wes rōdicheit dat kinne morwe
wert als cōstantinꝰ sept want dz lit was
noot om den opganc ŏ kaeckenen ende
om die wortelinghe der neŏster tanden
eñ om die willige slutinge eñ oplukinge
der luchten eñ tkinne was bequaem om
die conplexi des aensicht eñ om die vol
comen eyndinge des aenscouwens wel
ke kinne alst te punt geset is naden voer
hoefde so ŏciert eñ maect alle dat aen
sicht eersaem alle dese dingen sept con
stantinus Inden kinne des diers is een
grote starkicheit om die hardicheit des
beens eñ om dat veruolch der zenen eñ
om die starke wortelinghe der tandē en
de daer om en laten hem die stōme bees
ten niet garen handelen onŏ tkyn want
als tkyn been gebroken is so gheuen si
die wapen op Alst openbaert primo re
gum xvij. daermē sept David brac tkyn
vanden beer eñ verlossede datscaep wt
sinen mōde etce. wāneer dat de kyn des
menschen liden mach datment handelt
dat is teyken ŏ minnen eñ der trouwen
ij. regū xvi. Joab hieltet tkyn vā ama
se of si hem cussen woude

Dat xix. ca. vande mont

OS dat is die mont dat wÿ bi hem
als bÿŏ duere die spise dair in seyn
den eñ werpē die spekel daer wt Os dz
is die mont daer of coemt ostium dat is
een doere also dat hi den mont der doe
ren gelÿct of dat wÿ vanden monde als
vanŏ doeren die woerdē of die redē vtē
monde laten gaen als ysi. sept eñ die sel
ue sept Die mont is eē bode ŏ sielen wāt
dat spreken wÿ mittē monde dz wi eerst
inder ghedachten ontfinghen als gre
gorius sept . so is die mont mit veel be
hoedert om getuunt als mittē tādē mit
ten lippē of dz hē eē mensch te bat bera
dē mach dat hi sprekē wil Itē dat instru

ment des monts was noot als constan
tinus sept om die ōtfanck des voetsels
want het en is oec geen lit inden dier dz
gevoedt wert ten moet eerst dat voetsel
inden monde ontfangen want die mont
ontfaet die spise al kauwende eñ ōwan-
delende maect hyse totter ōduwinghe
bequaem eñ seyndtse ō maghen voirt o
ver eñ daer om heeft die natuer dē mōt
binnē vucht gemaect op dat die droech
eit der spisen te bat ōkeren mocht ouer
mits dier vuchticheit eñ ingaen eñ dye
natuer heeft den mont oec middelbaer-
lic zenich gemaect om dz hi nz gequetst
en soude werden vanō scarpicheit ō spi-
sen eñ is middelbaer hart ghemaect op
dat overmits alte grote hardicheit dye
gheuoelicheit des smaecs niet belet en
worde eñ hi was ront eñ hol vā binnen
op dat die spise die ingenomē worde te
lichteliker ghens eñ harwaert geroert
mocht werdē eñ overmits dē tandē die
gheest sonō letsel overgheleydt mocht
werdē Itē die mont is noot om die aen
halinghe ō luchten eñ des gheests \ die
lucht wort aengehaelt overmits dē mō
de eñ wort ōkeert in synre hollicheit en-
de gepuert eñ ōsubtylt eñ alsoe wort hi
voert over geseynt bȳder pipen vander
longen om dz hart te ōcoelen sonō wes
ōcoelinge dat hert ōbarnen soude ouer
mits die grote ontstekinge ō hettē Itē
die mont was noot om die informerin-
ge ō stemmē Itē daer om was die raex-
e hol om dattet voirste vander tongē te
bat geroert mocht werdē eñ op dz si op
gegheuen mocht werdē eñ nevō gedruct
om die stēme volcomelic te formerē Itē
die mont is oec goet om die groue ouer
vloedicheit die vter herssen eñ vter lon

gen comen dicwyle wt te weyprē die wel
ke als die wtgeworpen syn mach die le
vētlike geest int hart des diers syn wer
kinghe inō herssen te bat vuullen Item
hi is oerbaerlic om die ontlanstinge der
voedeliker leden vanō overuloedicheit
wanneer die mage belast wort mit raeu
we humoren dat suuert die natuer ouer
mits die wtwerpinge biden wercke des
monts \als cōstantin⁹ eñ galienus seg-
gen over die amphorismen Indē corin
gen eñ inden purgacien die welke al wil
lens ghescheit \hoe sulke si waren wast
noot so ist goet et ce. eñ is des niet soe ist
contrari Item die mont lydt als constā
tin⁹ sept in viatico als puusten wonden
eñ anō ghebreken ist dat hi binnen root
wert ter swarticheit geneycht eñ heet is
eñ sweert so is die materi colerȳn eñ san
gwȳn \eñ beghint hi seer te swarten soe
ist te duchten datter een canker af comē
sal Item daer comen wel puustkens in
der ionger kinder monden van scarpich
eit des melcs dat ghecorrūpeert is hier
toe heeft constantin⁹ gesept in viatico.

Dat xx. ca vande tanden

Dentes dat syn tanden quasi diui-
dentes want si scheydent al dz on
der hem coemt \als ẏsidor⁹ sept Eñ die
tanden syn eenrehande plantinge indē
kaecbenen eñ inden kinne eñ daer inge-
set mit wortelen dz si quaet wt syn te cry
ghen eñ inden mannen isser xxxij. ende
xv. inden oversten vanden welken vier
int voerste deel hiet ghelike eñ mit vier
voudighen Ende dese syn breet eñ scar-
pe eñ sniders hietent vanden phisikers
om dat si alle dinc dat onder hem coemt
ontween sniden datmen biten mach en-
de het syn oec twe ẏdel tande die honts

tandē hieten vieruoudich ende si sijn bo
uen scarp ende si hieten daer om honts
tanden want die honden plegen op die
tanden die been te knaghen want si sijn
scarper ende starker dā die ander eñ sijn
oec langher ende ronder ende van som-
mighen werden si ghehieten die hals v̄
maechden / eñ dat die voirste tanden nz
biten en moghen dz stuertmen hem toe
eñ thien tanden aen beyden siden vanđ
ouerster kinnebacken die oec zideltandē
vieruoudich hebben ende dese sijn breet
ende grof / dese hietē backtanden of kie
sen om die spise te kauwen eñ te maken
als die ander tanden die spise te broken
hebbē Item in die onderste isser xv. als
vier ghevieruoudicht ende sijn ghelijck
ende twe honds ende x. backtanden en
de alsо veel tanden werden daer int ge-
tal geset in die onderste kinneback of in
den kinne eñ daer om die tande als tot
horen getale eñ horē ambocht werden
si gedeylt vier sins sommige sijn daer in
snijdende eñ dese isser iiij. twe bouen en
de twee beneden die bijdē snijdende ge-
set sijn ende rakē malcander stederwijs
ende sommighe sijn kiesen of bactandē
ende dese tien als die bouen sijn ende al
so veel beneden die hem onderlinge ra-
kende sijn ende sijn vanden anderen be-
gonnen als molen die stedelic te samen
snijden dese sijn alle ghewortelt in dye
kaeckbeen ende sijn mit vorken inđ wor
telen mer menich sins want die voerste
vieruoudich / ende die ghelijc hebbē een
vorcsken of wortel / ende die honds twe
eñ die bactanden drie of vier Als cōstan
tinus seyt want die ghedaente der ghe
slachten onderscheit tghetal vandē tan
den want inden mānen worter meer ge

wonden ende inden wiuen min als con-
stantinus ende ysidorus segghen Ende
die tanden werden oeck onderscheyden
naden voertganc der ouderdom / want
als aristotiles seyt li. ij. Dat die tanden
der ouder luden sijn gemeenliken swart
ende niet scarp alst schijnt inden honden
der welker ouder wort bijden tandē be-
kent want die tanden der ionger sijn wit
ende scarp ende v̄ onder verkeert noch
tans neemt aristotiles wt van deser ge-
meynlicheit die tanden vanden paerdē
want die paerden hebbent voer een ey-
ghenscap / hoe dat si ouder werden hoe
dat si witter tandē hebben men seyt oec
aldaer datmen ouer al weten moet dat
die dieren die veel tanden hebben ende
wel versament die leuen langher dā die
luttel tanden hebben ende van malcan-
deren staen want dese sijn van corterē le
uen Itez men seyt daer dz alle vieruoe
tich dier winnēde eē dier dz hē gelijc is
heeft tāden. Itē die mēsche v̄werpt sijn
voerste tandē inđ ioecht mer nz die bac-
tāde eñ dz coemt bi auonturē vā cranc-
kichedē v̄ vorculen eñ v̄ wortelen eñ die
bactāde en verwerpense nz eñ dz bijđ cō
trari sakē wāt die hebbē starke wortelen
eñ het is gemeyn in allē dierē dz si gheē
tandē en v̄werpē daer en bestaet eerst eē
ander te wassen die hem gelijc is in dier
stede daer hi wt vallē wil Itē aristo li. xij
Alle dier dz geen tanden en heeft in die
ouerste kinnebac dz is droghe eñ vā aer
digher naturē Itez die selue li. xij. Dye
natuer en maect nz dan datter best is eñ
volcomenste eñ dair ō ist noot dz die ma
teri des aerdigē deles nyge of buge vā
sōmighen dierē tottē ouerstē deel als in
den tandē ende in sommigen in hoernē

ỏkerende ende dair om een dier dz hoer
nen heeft dz en mach in beyde dē kinne
backen gheen tandē hebbē Item li. xvi.
Die tanden wassen voer anď benen wāt
waert dat die tanden nz en wiessen si sou
den schier ỏteert werden eñ daer ō wer-
den dye tanden der dieren die veel eten
schier gewreuē eñ dair om is die natuer
ghetwiuoudicht eñ heeft die tanden te
samen ỏgadert om ď outheit eñ om dat
eynde eñ anderswaert dattet leuē duer
de dusent iaer daer souden altoes meer
tandē wesen dan in die eerste sceppenis
Itē hi seyt daer li. ij. Die tanden die op
gaen binnen den tantvleysch en gaet nz
op inden mannē eñ inden wiuen dan na
xx. iaren eñ oec bi auonturen in sommi-
gen wiuen dan na lx. iaren | eñ hoer op-
ganc sal wesen mit groter zericheit Itez
die selue li. xix. Die scarpe tanden gaen
op voer die lacerten. want men behoeft
scarper tandē om die spise voer af te sni-
den want men moet die spise eer sniden
dan kauwē eñ daer om wassen si oec eer
want si minre syn | want die opganc des
minre dings is om der hetten wil voer
den opganc des meerre dings Itez die
hettē vanden melc doet die tande hae-
stelic opgaen eñ daer om ist dat die kinď
die mit hetē melc gesoect werden comē
die tanden eerst wt die binnenste tanden
wassen in enē crancken dunnē been ende
daer om wassen si haestelic Hier toe aris
totiles \ noch seyt cōstantinꝰ in viatico in
die anď pertikel Het is der tande grote
hulpe ende mitter hulpē eē grote schier
heit des lichaems der geenre die nz en
lyden want indē sieckē wort die werckin
ge ghecorrumpeert der welker pyn di-
uers is twelc den gesicht condich is als
vulnissen stancke rupturen doergatich-
eit waggelinge slimicheit eñ deser geli-
ke Eñ daer is een ỏborgen zericheit die
nochtans nz en openbaert indē tanden
eñ dat is grote sweringe vā hettē of vā
couden eñ wanneer die sake vanď zerich
eit is vandē humoren die vandē hoefde
neder dalē inden tanden of vāder magē
opclimmende ouermits rokinge of scar
pe humorē die inden tantvleysch comē
eñ so werden die steecten mit cloppinge
eñ mit springen gheuoelt om die quaet
heit ď humoren \ eñ is dan die serichеyt
vten hoefde comēde soe voeltmen swa-
richeit indē hoefde eñ sericheit eñ indē
aensicht rootheit vā bloede of vā colera
neď strikende totten wortelē vandē tan-
den eñ coemt die sericheit vter maghen
so worter sericheit inď magen gheuoelt
eñ stedelike rispinge gaet vter maghen
Die tandē werdē onďwylē doergegaet
eñ onďwylen te broken eñ onderwylen
werden si ỏkeert vandē wormē in gheel
re of in groenre of in swarter verwē die
welke alle vā corruptē eñ quaden humo
ren van quaď spisen neď comende totten
ligamentē ď tanden Ligamenten dz syn
die zenen ende die lacerten daer die tan
dē mede aen dye kinnebackē geuest syn
ouermits den zenē bekent werdē te ge-
schien alsulke steecten Item die tanden
waggelen onďwylen eñ die sake daer af
is \ datter humorē inď wortelen leggen
eñ syn die humorē scarp so moeten daer
gateren in comen \ eñ stancke eñ vulnisse
comen daer af eñ comē daer wormen in
so isser grote steecte want het gaet doer
al vretende totter geuoeliker zenē ende
die tandē werdē onderwylen al doef eñ
also verscarpt vā scarpē zuerē vreemdē

humoren die vā buten comē die de voe like zenē venÿndē ēn ondwÿlen dunct e nen dz si steeds slapen ēn dat coemt van alte coude saken als van ÿse of van snee die de zenen ō tanden dwingen Jtē die tanden vallen ondwÿlen van alte grote vuchticheit die de ligamenten ō tanden slap maken ēn ondwÿlen vā alte groter droechten alst valt inden ouden den wel ken die vuchticheit ontogen is dese pas sien ēn veel andere ōtelt cōstantin⁹ mer hier mede is des genoech daer om ōga der oten voirscz dingē dat die tandē in den kaecbenen gewortelt werden als in horen properen fondamēten ouermits grote coutheit die daer in is so werdē si witter dan andē benen ēn si en werdē niet lichtelic ghequetst om hare hardicheÿt die substanci ō tādē is onpÿnlic vā haer seluen want si en is niet voelic als con stantin⁹ sept waer af een ghescoert tant en voelt nz nochtās septmen dz hi pinē lÿdt om der zeenē wil die indē wortel is Jtem die tandē werden vā binnē mit se nen te hoep gebonden ēn die tandē gaē bouen den vleÿsche ēn nochtās werden si inden vleÿsch gewortelt ēn sÿn binnen den lippē besloten datmen der nz sien en sal want het soude leliken staen dan ondē wÿlen om des lachens wil Jtē die ouer ste comē weō tottē neōsten ēn dwingen malkanderen ondlinge ēn al ist dat die neōste ondwÿlen geroert werden noch tans bliuen die ouerste fix ēn onberoer lic ēn staen puntelic die een tegen die an ēn si helpen oec die stēme te punt setten ēn doen veel goets inden mensch si be reÿden hem die spise.

Dat xxi. ca. vander tongen

Lingua is die tonge ēn coemt van lingo dat is lecken of ouermits die ton ge wordē die woerdē des cōsteliken sins gebonden Ysā. sept Die tonge is een in strumēt des smaecs ende des sprekens als constantin⁹ sept. Si wort ghemaect vā morwen vleÿsch vol gaetkens als eē spongi ēn vol zeenkens ēn si is daer om zenich om dz voelen ēn om dz beroeren ende si is gatich om dat die smake te bat doer gaen soude totten zenē die dē sma ke maect totter welcker veel aderkens comē die vol bloets sÿn wāt si is root in der verwen dese werct inden seluē pāni culen mitten welcken die rake ghecleet wort ēn van bouen stetmense altemael ēn vā ondē openbaertse totten bandē mit ten welcken si gheheft is aen der zenen want die wortelen ō tongen ēn die ghe voelike zenen mitten welckē si dat ghe voelen ēn dat beroeren ontfaet vanden geesteliken ledē dat sÿn die oghen Jtez in sommighen menschen als constanti nus sept wort die tonge ōcrompē meer dant behoerlic is ÿa alsoe veel dat zÿse ghens noch harwaert ghebueghen en connē waer af datmen die reÿē ontweē snÿden moet op dat si te bat haer beroe ren mach alle den mont om ēn om Jtez ō tongē comē veel passiē toe als in haer re substancien of in haren zenen die dair toe comē waer af dat constantin⁹ sept in viatico wanneer die tonge des diers ō liest hoer willich beroerē so verliest si die ghewoente der reden wes sake is ghe breck ō beroerliker craften die oter hers sen coemt of wt eenre zenen die bestopt is bi welker zenen die sienlike doecht li den of gaē soude ēn ondwÿlē vā aposte men of vā puuste ō tongē die dair comē bi quadē toeuallen ēn ondwÿlē sÿn daer

proper quatheyden ind̍ substancien vā
der tonghen \ als is quade cōplexi vand̍
welker coemt een geuoelike onghetem
pertheit en̄ dat vā hetten of van couden
of van vuchtichedē of van droechedeu
of een aposteme of heffinge en̄ deser ge
lijc En̄ ist dat die tonghe swart is dat is
een teyken vā hetten \ en̄ is si wit beteyɂ
kent coutheyt en̄ is si morwe beteykent
natheit en̄ is si droge en̄ serp beteykent
droecheit en̄ alle alsulke dinghē letten d̍
tonghen in alle hare wercken of in enen
deel Itē is dat sake dat die tonge gans
schijnt en̄ oec geen smettinghe en heeft
en̄ si nochtans sieke is dz coemt vander
hersen of van geuoeliken zenen die be
stopt sijn en̄ und̍wijlen isser vliesinge der
spraken en̄ dat is van enen vloren gheɂ
dacht als in frenesi en̄ in litargien Hier
toe heuet constantin9 ghesept in viatico
Noch bewijst constantin9 and̍ gebreken
d̍ tonghen in pantegni daer hi sept Het
vallen brede puusten en̄ wtghesteken in
die vterste vellekens vand̍ tongē alst dē
kinderen geualt die quaet sock suken en̄
sijn sommels vā witter verwen en̄ somɂ
mels van swarter Het coemt ond̍wijlen
inder tonge een aposteme makende die
tonghe groot en̄ doet se ond̍wijlen vten
monde gaen \ en̄ men hiet die aposteme
exilium lingwe dat is ellende der tongē.
. En̄ daer is noch een ander aposteme d̍
tongē diemen rana hiet dat is eē vorsch
daer om dat hi onder die tonghe wasset
ghelijc enen vorsch en̄ beneemt die ghe
woente der tonghē want die vorsch hiet
stōme vā haren wercke En̄ dair is noch
een and̍ aposteme d̍ tonghen en̄ is bloe
dich waer af alle die tonghe lijdt en̄ die
sprake wort benomen mitten smake wt

vlopende humorē die ind̍ tongen domiɂ
nerende sijn wort die smake ghecorrum
peert en̄ v̍wandelt also dz soet is dunct
haer zuer en̄ also verkeert als galienus
sept Item galien9 sept ouer amphorisɂ
men datter tongen stameringe valt van
alte grote vuchticheit wāneer die lacer
ten der tongen van alte groter vuchtich
eit inden vtersten nz gebreydt en mogē
werden | alsmen sien mach inden dronɂ
ken ludē die stameren wāneer dat si ind̍
hersen mit alte veel nats begoten werɂ
den | of sept die selue galien9 Die natuer
liken stameren \ anter si stameren om alɂ
te grote vuchticheit der hersen of ō din
gen die de tonge also seer vuchtigen of
om beyde wil en̄ die oueruloedige vuch
ticheit is ond̍wijlen een sake dat die luɂ
den heesch werden dat si geen letteren
volcomelic spreken en cōnen. als l voer
n c voer t en̄ deser gelijc \ en̄ dat ghesciet
inden iongen kinderen die veel letteren
corrumperen en̄ en connen der nz voert
brengen dese dinghen sept gallen9 alle
Item constantin9 sept in pantegni \ dat
inden ziden der banden vand̍ tongē sijn
sommige aderen die d̍ tongē spekel toe
brengen dese beghinnen vandē beghin
d̍ tongē vanden welken wtulopet eenre
hande fleumatige nattiheyt diemē spe
kel hiet want die aderen hieten vanden
medicis die woninge vāden spekel Itē
tbeghin der tongen daer dese aderē wt
comē is een gheel vleysch en̄ wit die dz
spekel maken die de tonghe nat maect
en̄ tempert die droecheyt d̍ spisen ende
meerret haer sapicheit als na gesept sal
werden Item aristo. sept li. vi. Dat dat
die scapen hebben ond̍wijlen onder dye
tonge witte aderen en̄ die brengē voert

vele iongen etce. Daer om v̉gadere vtē
voerſcreuē ſcriften dat die tonge is een
vleyſchighe ſubſtanci ſangwÿn eñ open
vol gaetkens ontfanghende die invloy
ghe des gheeſts eñ inder cōplexien is ſi
heet eñ vucht eñ inder ſceppeniſſen dun
eñ langwerpelt in eenre manierē vā enē
ſwaerde ind̉ verwen root gelegen in eē
hol ſtede eñ in een vucht eñ ter beroerin
ge ſeer gheringe eñ ſi formeert die woer
de eñ ond̉kent die ſmaken eñ maect den
mont vucht ouermits die wtſeyndinge
des ſpekels eñ brengt voert mit woer-
den dattet hert begrepē heeft eñ ſommi
gen dieren is die tonghe grof eñ cort en
de in ſommighē lanck eñ ſmal eñ die de
groefſte tonghe hebben die hebben die
groefſte ſprake eñ die ſwaerſte eñ alſo v̉
keert eñ ſommige dierē hebbē tonghen
die medecinael ſÿn eñ ſalich eñ dat is an
ter vand̉ goetheit v̉ naturē of van eenre
heymeliker verborgentheit als die ton
ghe vāden honde\ als caſſiodo. ſeyt\ eñ
ſommige hebbē venÿnde tongē om dye
quaetheit eñ die rokicheit der humoren
die in hem bouē gaende is als is eē ſer-
pents tonghe eñ des draken eñ des ver
woeden honts wes bete is bouen al ve
nÿnt wes teyken is want ſÿn tonghe is
altoes buten den monde eñ druupt ve-
nÿn ende maket water venÿn daer hi in
valt eñ waert dat yemant van dien wa-
ter droncke die worde v̉woet als auicen
na eñ cōſtantinꝰ ſeggē indē tractaet van
den venÿnden dieren eñ vanden venÿn.
waer af oec ariſto. ſeyt li. i. Die tongen v̉
ſerpenten ſÿn ſwart of gheel doncker of
rodelachtich beſprenkelt ſcarp eñ inder
beroeringe alte ſnel eñ dat geualt om v̉
verwoeder humoren wil die welcke die
tonghe alſoe raſch doet roeren recht of
ſi twiſplantert waer nochtans is die tō
ge vā aſpis dat is vand̉ ſlang hē die alſo
hiet al iſt ſake dat ſi vol venÿns is ter wi
len dat ſi inden leuenden lÿf is mer als
ſi geſceyden is vandē liue eñ gedroecht
ſo verlieſt die tonge dat venÿn\ eñ waer
dat venÿn opter tafelen daer ſi bÿ waer
ſi ſoude beſtaen nat te werden eñ te dru-
pen wāt alſulken tonge teltmen dz dier
baerſte onder allen ſchat des conincs of
eens and̉s groten here wāt ſi is nut en-
de oerbaerlic ſond̉linge inden lande dair
men v̉ghiffeniſſe pleecht etce. eñ daer
after ſalmen vÿndē wat aſpis is eñ wat
ſi doen kan int capitel vandē venÿn en-
de in haren properen capitel vā aſpis.

Dat xxij. ca. vanden ſpekel

SAliua dat is ſpekel eñ is een fleu-
matige humoer die coemt vtē na-
tuerliken aderen der tongē als conſtan-
tinꝰ ſeyt Spekel is natuerlic vucht en-
de nat wit inder verwē eñ ouermits die
ſtedelike beroeringe v̉ tongē eñ der geeſ
teliker inſtrumenten ſo iſt ſcumich eñ in
den ſmake onſmakelic want ſi hout ge-
weldelic alle ſmake in haer \ want waer
ſi vā enē ſond̉lingen ſmake alleen ſo en
ſoudt ſi and̉ ſmakē nz ontfanghē eñ die
ſpekel als cōſtantinꝰ ſeyt is een middel
tuſchen den ſmake eñ ſinē obiect die ſma
ke en wort nz v̉wonnnē in enigen ſin dā
wes ſmake ouermits dē ſpekel die proe
uinge v̉ inſtrument gepreſenteert wort
eñ gegeuen want die ſpekel wort omge
keert nav̉ gedaenten des ſmaecs eens
dings dat geproeft wert eñ gheſmaect
Die ſpekel was noot als cōſtantinꝰ ſeyt
totter vuchtinge des mondes op dz die
mōt ouermits die weldaet des ſpekels

ghesaeftichtworde Jtem om die breydinge der eerster vduwinge want eē spise die droge inden mont ghesteken wort en is der magen niet nut dan ouermits den spekel want die spise daer mede gevuchticht wort wāt eē droge spise mach qualiken geslijndt werdē sonder hulpe des spekels Jtem die spekel is oec nut om die ouervloedicheit wt te werpē die vter herssen eñ vter longen comen | wāt alsulke humorē souden dair in vharden eñ verslimen dat si nz wt en souden moghen comen Jtez die nuchteren spekel des mēschen heeft in hē eenrehande vholē venijndicheit wāt die spekel quetst dz bloet eēs diers \waert datter yet mitten bloede enigher wonden ghemengt worde als die voerscz auctoers seggen inden tractaet vanden venijn | eñ dat is bij auonturen als aristo. seyt om der rawicheit want die raeuwe hnmoer wedvecht den bloede dat volcomelic vduut is in sinen gedaenten eñ bedroeft die gentempertheit des bloets eñ dat is oec dz die heylige apostolen seggē dat die spekel eens nuchteren mēsche doot die serpenten eñ is den venijnden dierē een venijn als basili9 seyt op dat woert in exa. Si sal dijn hoeft wriuen eñ du selste after an haer verssen clappen of wrake willen doen |genesi iij. Jtem als galienus seyt ouer die amphorismen Jnden spuwe des etters wort ptisis eñ een lopinghe of vlopinghe eñ als die spekel ghehouden wort so steruen si etce. die ptisic sijn |om die sweer v longen hoesten si altoes eñ vander ouervloedicheit des etters al spuwende vlichten si hem seluen voert meer nae haerre machten mer die doot is hē bij wanneer si nz meer en spuwen wāt wanneer die spekel opgehouden wert mitten etter so werden die wegen des geests binnen gesloten Eñ also die ptisici gesmoert steruen Jtez als galienus seyt in li. de crisi. Tusschen den spu eñ den spekel is onderscheit wāt die spekel is natuerlic ouervloedicheit des voetsels vanden borsten eñ wert vduut gewonnen dat is als hi vduut is die spekel so wort hi eerst rechte spekel mer die spu is dat datter totter borsten coemt na die menigerhandicheyt des natuerlics loops eñ des loops die nz natuerlic en is noch en is altoes nz verduut eñ daer om die spu in scarpē coertsen eñ in apostemen ist dat hi lichtelic geschiet mit teykenen v vduwinge eñ sonder arbeydeliken hoest beteykēt starckicheit v doechden eñ aflatinge der suucten want na galienum eñ den anderen meesters Jndē spekel of inden spuwe werden gemeynliken drie dingen ghemerct als die verwe roke eñ die smake| wāt is die spekel jder verwē dōcker gheel beteykētquetsinge des hertēeñ v geesteliker ledē ōtrent der borst eñ is si bloedich mit bloede gemengt beteykent vlceraci v longhen eñ is die spekel stinckende indē roke beteykent corrupci vā binnē Jtē is die spekel inden smake bitter of suer beteykent dz ter quade humoren sijn inū magē inder longē of inder substancien der tonghen Jtē wanneer daer ouervloedicheit van spekel is dat is teyken dat die mensche veel fleumē inden liue heeft want indē ouden pleecht veel fleumē te wesen als groue eñ taye fleumen na dz si veel coutheden hebbē eñ oec nader ontbindinge v sustancialiker vuchticheit

Dat xxiij. ca· vande stemme

Vox dat is een stemme in duytsch
eñ een stẽme dat is een seer dunne
lucht eens slaechs die gemaect is ende
formeert mitten vorsten vanđ tongẽ als
pri. eñ die philosoeph sept Der instrumẽ
ten vandẽ stemmen is vele als constan-
tin9 sept Als die longen die arterien die
strot dat lelliken vanđ tongen die mont
die tanden die lippen die tonge \eñ son-
der hulpe deser instrumenten so en wort
die stemme nz geformeert eñ sommige
vã desen ontfangẽ die stẽme mit horen
receptaculen dat mit harẽ ontfangherś
eñ mede hulpers eñ mit haren pipẽ .eñ
sommige sijn daer die stẽme ordinerẽde
als die huuch op dat afterste vanđ ton-
gen als dat cleyn tonghesken twelc die
stẽme schoen eñ starc maect als constan
tinus sept Wanneer si haer heeft na ge
likenisse totten anderẽ instrumentẽ wãt
dye lucht die daer inden liue gaende is
die tempert si ende si beneemt dat si niet
alte geweldichlijc wt en ganghe eñ brei
delt die stẽme eñ keert oec dẽ puluer eñ
dat stof dat si in die kele niet en comẽ eñ
het sijn sommige instrumẽten die de stẽ
me wt gheuẽ als die canalen dat sijn die
pipen vanđ longhen eñ die arterien die
welke ist dat si saeft eñ soet sijn so geuen
si een soete stẽme wt eñ claer of ghetem
pert Mer ist dat die serp eñ breet sijn of
nauwe meer dan si souden of crom so ge
uen si een swaer eñ een ongelijc geluut
wt eñ totter formeringe đ stemmẽ wort
die lucht ontfangen inden balch der lon
gen eñ bijden gheordineerden beroeren
vanden arterien wort si bijden seluẽ arte
rien wtgelaten eñ geseynt want vander
snelre beroeringe đ luchten eñ vanđ wt
stekinge der stẽmen so wort dat ghelupt
ghegeuen dat inden monde voirt ghe-
brocht wort eñ dat mitten vouden đ ton
ghen dat is mitten vorsten eynde ghe-
maect wort dat ghelupt wort vandẽ wi
sen vor gheheten Hier toe heeft constã
tin9 in pantegni gesept eñ aristo. sept li.
iij. Die longen is dat eerste dat die stem
me ontfaet| daer om alle dier datter lon
gen derft eñ heeft gheen stemme noch
sprake \ tspreken ondścheyt die stemme
want alle dier dat gheen vry tonghe en
heeft eñ losse dat en kan niet spreken of
het en heeft gheen stẽme | als dye selue
sept Die byen eñ die vlieghen en hebben
gheen stemme nochtans maken si eẽ ge
scal in horen vlieghen Item die vorsch
heeft een proper stẽme eñ dz voerste vã
hare tonghen dz wort totten monde ge
vonden eñ dat vanđ tongen bijder pipẽ
der longen is dat is losse eñ daer om he
uet si een eygen stẽme \ende is dese .als
coax eñ dat en doet si nz dan alleen indẽ
water eñ die man properlic als hi crea-
turen wil wanneer dat hi sijn wijf roept
bijder bekender stemmẽ die vorsche me
nichfoudicht haer stẽme wanneer si dye
nederste kinneback int water doet ende
steect die ouerste wt Ende ouermits die
wtstekinghe der twier kinnebacken soe
gheuen si ghelupt ende om dien groten
arbeyt des wtstekens so luchten haer o
ghen als kaerssen eñ si singen eñ makẽ
meer ghescals des nachts dan des da-
ghes sonderlinghe een stuck inden zo-
mer want des nachts creaturen si meest
Itẽ die cleyne vogelkijns maken meer
gheluuts ende hebbẽ meer stemmẽ dã
die grote ende sonderlinghe inđ tijt des
hijlicx. want dat gheruft der voghelen
is in dien tijdẽ meest Itẽ die haen maect

ghelupt na sinen vechtē eñ nader victo
rien Item indē vogelen is dat dz man-
niken die stēme gheeft eñ dz wijfken nz
als die haen ende dat māniken vanden
wachtelen tspreken hoert properlic den
menschen toe eñ die gene die natuerlikē
doef sijn die sijn oec stom eñ hebben een
stēme die onghescepden is eñ ongheor
dineert Item die selue sept dz alle wijfs
stēme is |is subtijlre eñ scarper dan des
mans stēme Itē die wtganc vandē sper
ma is inden mānen bijder vanderinghe
der stēmen eñ is int eynde van xiiij. iarē
want dan lust hem alleynsken vrouwen
volc eñ so verwandelen der knechten stē
men in velen Item daer sept hi oec wan
neer die paerden bestaen noetē so is ha-
re stemme meerre eñ alsoe ist oec vander
merie nochtās is der merien stēme claer
re Item int selue sept hi oec dat die stē-
me der mānikens werdē v̄wandelt wan
neer dat si ghelaemt werden Item men
sept li. viij. dat die stemme der vieruoe-
tigher dieren werden verwandelt ende
werden als wijfs stemmen wāneer dye
dieren ghelubt werden want die stēmen
alre iongen sijn scarper dan die stemmē
der ouder inder ioecht Itē die selue seit
Vele wiuen eñ veel der iongē die gheuē
geluut mit eenre scarper stēmen want o
uermits die cranchelt maken si crancke
lucht eñ dat luttel eñ cranck is dat wert
haestelicste beroert eñ een stēme die snel
is die is scarp \eñ die swaricheit v̄ stem-
men volcht die traecheit ende daer veel
luchten is wort traechlic beroert Item
die mānen eñ die oudē maken veel luch
ten eñ daer om sijn si vā swaerre stemmē
eñ die mannen hebbē starckerre zenē eñ
arterien dan die wiuē eñ die oude starc-
kerre dan die iongheskens eñ die onge
lubde starckerre dan die gelubde | want
om der creanckicheit der zenē soe sullen
die stēme der ghelubder mannen wesen
gelijc die stemme v̄ wiuen hier toe heeft
aristo. gesept Item die stēme die effen
ghelijc is eñ claer starc ende buuchsom
tusschen scarpen eñ swaren middelbaer
die is goet eñ louelic eñ also v̄keert een
stemme die beuende is heesch ende sarp
cranck eñ qualick ludende eñ alte swaer
of scarp is te scuwen \mer een stēme die
soetelic luydt eñ wel gheordineert die is
blijdelic eñ genoechlic te horen eñ is die
min v̄weckende eñ brengt dye passien v̄
sielen voirt eñ tuycht die doecht eñ dye
craft der geesteliker leden eñ opēbaert
hoer welc datter gans eñ ghesont is eñ
si mach arbeyden eñ si haelt af dat ver-
driet eñ die onghenoecht eñ men kentse
bijden iaren als bijder outheit eñ bijden
geslacht als van wiue ende van maneñ
si v̄crijcht lof eñ prijs |si is oec v̄kerende
die begheerten der horender dat kan al
le dye soete clare stemme doen Alsmen
leest van orpheo inden fabulen dat hi o
uermits die soeticheit sijnre stēmen mor
wede ende saeftede hi die bomē die bos
schen eñ die geberchten eñ die harde ke
selinge also is oec een stēme der naturē
vriendelic gemaect twelc den mensche
alleen nz ghenoechlic en is mer oec den
stomme beesten dat openbaert indē os-
sen alsmen hem singt wanneer si in dye
ploech gaen so trecken si veel te bat en-
de lieuer dan of mense seer sloege eñ die
voghelkens hebbender oec grote ghe-
noecht in soeten sanghe want si werden
dicwijle dair mede onder dat net geleyt
vandē welken die poete sept Fistula dul

ce cauit etce. Jtez ouermits soetē sanck
enđ scoen kantelen wer den si weder tot
haren sin ghebracht die frenetici eñ die
ziecke sijn in harē sinnē waer of cõstãtin⁹
seit in viatico ĩ die eerste partikel ĩt capit
tel vanđ minnē welcke minne men here
os hiet dz is vergecte min als hij seit eñ
het segghen sulcke ander meysters dat
orpheus geseyt heeft die keysers nodē
my tot haren warscappē op dat sij hem
van my verblijdē sellē Mer ic verblijde
my van den ghenen mitten welckē dat
ic mijn sinnē buyghen mach als vã grã
scap totter goeđtierēheit van droefheit
tot bliscappē vanđ vrecheit tot miltheit
vander bloothey totter koenicheit dits
die ordinancie der musiken als dinghen
die bijder soeticheit der zielē volcomēste
onderkent werden te wesen ende mit soe
ten sãge eñ mit genoechliker melodijen
werdē die duuelen ondwilen gedwõgē
ende werden gedwongē vten lichamen
te gaen alst openbaert in saul vandē wel
kē die quade geest goods mz dauids stē
me wert ghedwõghen wt te gaen ende
en wech alst opēbaert .ij.r.xvij. vtē wel
kē openbaert dz die vrolike eñ die soete
stēme oerbaerlic is eñ aldus ist verkeert
weder om vã eenre vrezelicker eñ õsoe
ter stēmen want die en verblijt niet mer
zij bedroeft eñ bezwaert die oren eñ dat
hert wair of cõstã. seyt li. iij. eē philosoef
was gheuraecht waer õ een vrezelic eñ
een lelic mensch zwaerre waer dã enich
ander ghewicht men seit dat hy aldus
geãtwoert heeft een vreselic lelic mēsch
is een last eñ een borde des moeds zce.
ende hier mede is des genoech vander
goeder stēmen eñ vander quađ wãt van
dē ghenen die de stēmen beletten daer
is voir af gheseit indē tractaet vãder tõ
ghen eñ men sal daer noch beneden af
segghen zce.

Dat xxiij. ca. vãđ strottē

Guttur dat is die strodt eñ is dat
vterste vanden pipē der longē
als constantin⁹ seit eñ is van dubbelder
hulppen dat meeste eñ dat eerste dat hij
of zij die lucht nae haer trect ende dz zij
een stēme maket dese pipighe substãcie
is knorselachtich eñ hart op dat als die
wijnt vuyt ghaet dz dan die stēme daer
wt ghesent wart claer si eñ werde want
die heesicheyt der stēmen die wort vter
vuchticheit der pipen van der longhen
Jtem die strotte wort ghemaect-
vã drien cartillaginen dat is van drien-
vleyschigher hardicheden/ die eerste is
voirwaert houelachtich butē eñ hol bin
nen\ eñ die ander is meerre dã die eerste
eñ wort ghesetrecht bidē mõt van der
maghen/ die derde cartillago is middē
tusschen die eerste eñ die ander/ wt desē
cartillaginē wort die strot ghemaect als
mit eenre verteringhe of bindinghe op
dat sij daer mede ghewijt ende geenget
werdt ende alle die substanci der strottē
wort aẽghetoghen mitten seluen panni
culē dz sijn vellekijns of doecskins daer
die tonghe eñ die roke mede aenghdaē
werden of ghecleet ende die hollicheyt
đ strottē bij welcker hollicheit die lucht
wt ende in gaet heeft eērehande lichaē
der tonghen ghelijck van clieren eñ vet
ticheit eñ van vellekens / eñ men hietet
van den medicis die tonghe der strottē
of catharacta ende is dat eerste instru-
ment der stemmen want die stemme en
mach anders niet wesen die catharac-
ta en moet ghesloten wesen want waer

die stemme der strotten open soe waert
onmoghelic die stēme te wesen want die
lucht gaet allencsken wt waer af die ton
ge der strotten noot was om die blasin-
ge te dwingen eñ want die stroet onder
wijlen lijdt vanden humorē die vanden
hoefde ned͛ comē vandē welkē die hees
heit eñ die hoest coemt. Eñ ond͛wijlē vā
den aenhalen der corrūpeerd͛ eñ der dro
gher luchten eñ ond͛wijlen vā inwerpin
ge vā pulverē eñ daer ō heeft si banden
om dat te wed͛staen op datter geen pul-
ver eñ and͛ dingen dier gelijc nz lichtelic
opter longē vallē en mogē die welke nz
was om die stēme schoen claer eñ starck
te maken eñ snel si verlicht die lucht die
daer in gaet eñ tēpert die coutheit waer
af sommige sterven alsmense te mael wt
snijdt Item die stroot is een instrument
d͛ stemmen die noot is der leringhen die
spise eñ die dranc te nemē eñ leydse ind͛
magen daer haer eerste stat is eñ is oec
daer om lanc eñ ront op dat si te lichteli
ker rumicheit d͛ luchten hebben die wijt
eñ in te halen totter v͛coelinghe d͛ hetten
vandē hart ende in beyden eynden is si
meest hol eñ midzen engste op dat si soe
die stēme te bat informeren mach eñ is
gemaect vā diverschen cartillaginē ind͛
manieren van enē nap overdect op dz si
te starker wesen sal eñ also dat si vander
dunnicheden der cartillaginē te lichter
haer bughen soude om die stēme te for-
meren. Item die natuer is twivoudich
gemaect bijder stroten op dat si na dub-
belden offici dat den dier noot is mach
dubbelde holheit hebbē des weechs | si
heeft een pipe ōme die lucht na haer te
trecken eñ den adem te volmaken ende
heeft oec enē openbarē wech om die spi
se te ontfanghē eñ dese dubbelde wech
wort mit eenrehande decsel ond͛scheydē
welc decsel men epyglotū hiet eñ heeft
in hem int overste van strotten oft waer
een grondel hebbēde hem gelijc tot bey
de den gaten vand͛ stroetten wāt als die
natuer die spise begheert als tgat des a
dems gesloten is soe lanct hem dat and͛
gat altemael op totter ontfanghenisse
des voetsels eñ also v͛keert wāneer dye
natuer die aentreckinghe d͛ luchten be-
gheert so sluut hē dat ander gat vander
strootten altemael Item die strote lijdt
menichsins als vā passien van buten of
hoe sulc si is eñ onderwijlen datmen die
spise of dranc onbeheyndelikē in neemt
eñ ist sake dat die spise ginge indē ganck
daer die lucht in gaen soude so wort die
wech des geests lichtelikē daer in beslo
ten \ eñ dat dier sticket eñ ond͛wijlen bijd͛
vlopinge vand͛ humoren | eñ om die reu
men wil | het gheualt dat dye humoren
vlopen vanden hoefde totten pipen der
strootten eñ maken daer een aposteme.
eñ ist sake dz die materi vā colerē coemt
eñ verwoedelic soe doot si dat dier ende
doet sticken | want als constan. seyt Die
aposteme engt die blasinge of adem al-
so dz die siecke sijn spise of dranc nauwe
nemē mach of ist dz hi spise neemt daer
heeft hi grote pine af eñ ist dat die mate
ri van bloede coemt soe schinet lichaem
vol eñ bloost int aensicht die aderen sijn
vol eñ hi heeft enen vollen pols of hes-
singe heet eñ soet eñ die pols wort ghe
voelt vā overvloedicheit des bloets eñ
comet vander roder colera so is daer se
richeit des voerhoefts ende grote nau-
wicheit eñ hetten mit grotē dorst eñ wa
kinghe \ eñ bittericheit indē smake eñ ist

van fleumen soe en is die zericheyt niet
so groot mer die tonghe heffet eñ wort
swaer eñ ist vā ghesoutenre fleumen so
smaket inder kelen alle dinc soute eñ die
stemme des sieckē wort als die stēme õ
cleynre honde wāt die arteri diemē tra-
chea arteria hiet die wort gedwonghen
vā droecheyden gesoutenre fleumē als
cōstan. seyt / het gevalt onõwylen dz de
se quade materi altemael õgadert wort
binnē in een velliken die welke dē wech
der luchten deylt diemen trachea arteri
a hiet vādē wege daer die spise lydt wel
ken wech mē ysophagus hiet eñ maect
enen aposteme diemen squināci hiet wel
ke squinanci enē mensch doot in enē da-
ge want overmits die druckinge der ar-
terien diemen trachea arteria noemt so
wort die vry lidnighe ofganc õ luchten
geweyghert ter hertē te gaen eñ vandē
dwāge des weechs diemē ysophagus
hiet soe wort die ganc õ spisen benomen
eñ onderwylen wort die materi een deel
binnē der stroten õgadert eñ een deel bu
ten eñ dese hietmen squinancia / eñ dese
en is nz dodelic eñ onõwilen is alle dye
materi buten eñ dan hietmense synanci
a eñ is noch min quaet mer daer is vre-
se in \ in allē desen is grote sericheit mer
inõ eersten meest mit smoringe der stem
mē eñ daer is zwaricheit des ademens
wt eñ in te halen eñ also werdē oeck dye
zenē õvullet inõ squinancia dz die kinne
backen õcrimpen datmen nauwe onder
wylen die tandē mit enē hamer op lukē
mach eñ also wort die aengehaelt dat si
nau of nimermeer wtghehaelt en mach
werdē In allē desen suuctē õ kelē soe ist
een goet teyken wāneer een mensch si-
nen adem lichtelic wt eñ inhalen mach.

want die trachea arterea en is nz alte en
ge also datmen daer geen anxt van stic-
kinge lidē darf eñ geen dinc en is meer
te duchten dan die õvliesinghe õ luchten
vā welker luchten een dier nz wesen en
mach eē twentichste deel vā eenre vren
Dese suucten eñ veel anõ lydt die strote
als cōstan. seyt Als olceraci heffinghe
groten dorst heescheit õ stemmē eñ gro
te vuchticheit die indē arteriē valt eñ be
let die stēme eñ deser ghelijc eñ hier me
de ist genoech vanõ stroten.

Dat xxv. ca. vanden hals

Collum dat is dye hals eñ daer õ
hiet hi collū om dz hi stijf eñ ront is en-
de ophout dz hoeft wes voirste deel die
keel hiet eñ dat afterste deel die hals of
necke want bi dien deel so comē die rug
knoken tottē morghe / want dz afterste
deel des hals hietmen materi õ herssen
als ysā. seyt Eñ daer om is die hals ront
tusschen thoeft eñ dat middel lichaem
eñ is benich eñ gemaect vā veel benē eñ
zenē eñ is daer ō benich op dz hi te star
keliker dz hoeft dragen mach eñ ōthou
den eñ is daer om zenich op datment te
bat roeren eñ weynden mach eñ om dz
gevoelen voert te voerē tottē neõsten de
len des lichaems Itē die hals ontfaet
die invlopinge õ beroerliker craften vā
der herssen eñ ontfaet die gevoelicheyt
vanõ herssen eñ seyntse voert alle tlich-
aem over Itē die hals sal een gelikenis
se hebbē mittē hoefde want is dat sake
dat die forme vanden hoefde te maten
groot is eñ dien hals een luttel grof be
teykent lichticheit der cōplexien ende õ
sceppenis als cōstan. seyt eñ ist sake dat
die hals grof is eñ dat hoeft cleyn ende
malcanderē ongelijc nae dat si gemeyn

lic wesen soudē betekent ouervloedich
eit der materien eñ gebreck ŏ ongheſor
meerder doechden eñ thoeft deser men
schen is altoes sieke eñ hebben weeutē
indē oren als cōstan. sept Eñ aristo. seit
li. xiiij. Die sceppenis vandē hals wort
ŏwandelt indē dierē eñ indē geuoegelt
want indē vieruoetighen dierē die dicke
van lichaem sijn eñ middelbaer van be-
nen is die hals cort ende grof ende in de
ser dieren hals is die starcheit groot alst
schijnt inden ossen eñ inden buffelen in-
den beren eñ inden woluen eñ daer om
dragen die ossen die iocken inden halze
als vandē wagenen eñ vanŏ ploech eñ
die dieren die langer been hebbē eñ gro
uer van liue sijn die plegen langher hal
sen te hebbē ende dz is om die noot des
weydens eñ des voedens alst schijnt in
den paerden eñ indē kemelen indē her
ten eñ deser ghelike ende daer is grote
schoēheit indē halze vandē paerde wāt
ouermits sijnre opreckinge eñ grofheit
eñ wtstekinge so wort dz paert gewaēt
te wesen seer moedich Item aristo. sept
int selue Die vogelen die crōme becken
hebben die hebbē enen corten hals alst
schijnt inden aernen eñ indē sparwaren
eñ die vogelen die enē langen beck heb
ben eñ opgheritcht die hebbē enē langē
hals alst schijnt inden cranen ende indē
reygerē eñ in deser gelike eñ dat is daer
om want si crijgen eñ winnen haer spise
van verre Itē die selue sept al daer Alle
vogelen hebbende lange benē die heb-
ben langhe halzen eñ dicke eñ vlieghen
mit wtgerecten halze eñ ist dat si enē lā
ghen hals hebbē eñ subtijle die bughe
nen den hals eñ voudenē also meer Itē
die selue sept daer Is dz sake dz die vo
ghel lange benen heeft so heeft hi lan-
gen hals eñ heeft hi corte benē so heeft
hi een corten hals Item alle dier hebbē
de longhen heeft enen hals eñ een dier
dz niet en ademt dz en heeft binnē geen
lucht Item die dieren die angelen heb
ben als bijen eñ dier ghelike die en heb
ben den hals nz gescheyden vanden li-
chaem eñ alsoe en doen oec die visschen
eñ dat is daer ō wāt si geen scouderē en
hebben want het en hiet geen hals mer
een lit dz tusschen thoeft is eñ den scou
deren als aristo. sept

Dat xxvi. ca. vande scouderen

Humer9 is een scouder eñ is ghe-
maect vā menigerhāde benē als ṗūdo.
sept Itē constan. sept Dat die benē noot
waren om tweerhāde sakē anter om dz
si die borst bescudden souden op dz si af-
ter nz liden en souden vandē dingē van
bitten of dat si bijnden souden die benē
die binnen hol sijn ende buten houelach
tich eñ die hollicheit was noot om dz si
den ribbē te batē comē soudē die altoes
knopen hebbē die welke die medici hie
ten ogen ŏ scouderen welkē naem si ge-
nomen hebbē wt sinē offici gelikerwijs
dat die oghen beschermers sijn vanden
voersten lichaem also beschermē si eñ ŏ
waren vā after die borste eñ die ribbē eñ
dese selue ogen sijn oec hol op dat si dye
scarpicheden vandē scouderē in mogen
gaen want die scouder heeft after twee
scarpicheit als enē hoerne die den beck
ghelijct ouermits den welken dye selue
scouder is den vorken aengeknocht op
dat si bouē vter stede nz gangen en sou-
de eñ van binnen heeft die natuer daer
toe een ander gheset op dat die scarpich
eit vandē scoften onŏ nz wt ganghen en

soudē Item die furculen warē noot fur
culen sijn oft gauelen waren op dz si die
scouderen bijndē soudē eñ dz sise houdē
souden vanđ borsten dese benē sijn buten
ront eñ binnen hol eñ mitter cranckich-
eit đ borsten te gader gebonden mer af-
ter mit enen hoernigen beck eñ die liga
menten dat sijn die banden daer si mede
te samen gehangē worden dz sijn knoer
selachtige been die welcke hietē hoefdē
vanden scoududerē die dair toe alleē ge
set sijn op dat si een te samen hanghinge
maken soude đ scouderē \ uten voirscr̄ o
penbaert dat die scouderē eñ die scoften
noot waren eñ si sijn oec gemaect totter
beschermenis đ geesteliker leden | ende
oec sijn si ghemaect om dat si die armen
eñ die ribben eñ die borst alle last dair op
te dragen eñ oec den hals ende dz daer
aen hangt ō dies wil dz si seer benich eñ
zenich sijn mit starken ligamentē Item
naest den hoefde eñ den hals so hebben
si die meeste macht dat neđste lichaē op
te houden Itē die scouderen liden onđ
wijlen vā saken vā buten als wondē sla
ge vallinge of deser gelike eñ als si dan
rusten moghen daer hebbē si grote saek
ticheit af eñ datmense dā smeert mit sal
uen waer af aristo. sept li. vij. datmē die
leden vanden elephant te smeren plach
mit olyen vā oliuen op dat si den arbeyt
eñ den last te lichteliker doen moghē eñ
op dat si te bat sullen mogē slapē Item
onđwijlen liden si vā saken vā binnē als
vā lopinge đ humorē uten welkē die ze
nen comē eñ werdē belet in haren werc
eñ onđwijlen werdē die iuncturē buulz
mit ouervloedigē humorē vanđ welker
scarpicheyt eē onuoelike weeute đ zenē
toe coemt

Dat xxvij. ca. vande armen

Brachia dat sijn die armē eñ hieten
daer ō brachia dz si starke sijn | wāt barin
in griex dat is forte in latijn of starck in
duytsch | als ysi. sept Die arme als con-
stan. sept is vā tween benē dat een is bo
uen eñ hiet die ouerste cubit9 dz is ellen
boge eñ dz anđ been is onđ eñ men hie
tet dat onđste cubit9 eñ dz binnenste beē
is meerre dan dat ouerste | want datter
draecht sal meerre eñ starker wesen dan
datter gedragē wert Itē die arme is ge
vetert mittē ouerstē vandē scouderen eñ
is mede aen geknocht mitten alre starc
sten zenē mitten welkē hi sijn voelen eñ
sijn beroerē grijpt eñ seyndz voirt totter
hant eñ die armen sijn oec ront op dat si
bat werken sullen ende oeck abelre sullē
wesen ende op dat si te min pine lijden
sullen ende si sijn oec buechsom in drien
iuncturen als bijder hant bijden ellen-
boghe ende bouen bijder scouder op dz
si hem te bat verroeren sullen moghen
ende bereeder sullen wesen tot allē din-
ghen te doen Item soe sijn die armē oec
min vleyschachtich dan dye ander lede
ende dat is om der substancien der benē
ende der zeenen daer die armen af ghe
maect sijn Item inden armen is grote
starcheit om te draghen ende te heffen
om te dwinghen ende te drucken ende
te vechten ende om alle dinck te doen
Itez die benen vanden armen sijn grof
hart hol ende vol morchs eñ si sijn hart
ende grof op dat si niet lichteliken bre-
ken en moghen ende si sijn daer om hol
op dat si niet te swaer wesen en souden
ende si sijn daer om vol morchs op dat
die harde ende die droghe benen ghe-
nettet moghen werden ende ghevuch-

ticht eñ op dat die geesten die vandẽ ze-
nen eñ vanden aderen vlopen ouermits
die getempertheit des morchs be hou-
den eñ geuoedt moghen werden eñ die
armen werdẽ gedect mit musculẽ ende
mit lacerten mittẽ vleysch daer ondˀ ge-
mengt op dz si nz lichtelic ghequetst en
mogen werden vã sakẽ vã buten ende si
sijn allso gecleet mittẽ iuncturẽ ende mit
harden vleysch ouer die iũcturen dz die
benẽ bijdˀ iuncturen nz quetsen noch wri
uen en moghẽ eñ dat die voelike zenen
gheen pine liden en sullen Itẽ die armẽ
ontfaen oec den geest eñ den pols ṽ dat
si allso na der herten sijn eñ dz ghescliet
ouermits sõmige arterien die vandˀ her
ten comẽ totter armẽ allsmen tot sommi
gen steden vandẽ armen wel tast eñ son
derlinghe bouen die hant binnẽ den ar-
men Itẽ die armen wãt si die herssen al
so na bi sijn so hebbẽ si oec een dienstafti
ge bequamelicheit mittẽ hoefde eñ si õt
fangen daer af een inuloypinghe dˀ hey-
meliker ṽborgender doechdẽ \ eñ daer õ
ist datmen dz hoeft quetsen of slaen wil
so sijn die armen vluchs daer tiegen eñ
beschermen t hoeft Item die aderen vã
alden lichaem eñ sondˀlinge vandẽ hoef
de eñ vanden herte eñ vandˀ leueren ge
uen den handen eñ den vingerẽ voetsel
eñ daer om wanneer si hem voelen vol
bloets te wesen so laetmen gaern die a-
deren vanden armen \ eñ aldus werden
die armen dicwijl ghewont om die ghe
sontheit dˀ ander ledẽ eñ die medici seg-
gen oec dat gelikerwijs ghehadt wort
int boeke vandẽ laten \ dat die gene dye
sieke werden in die een side des lichaẽs
die sullen laten in die contrari side want
die liden of sieke sijn aen die rechter side
die sullẽ latẽ aen die lufter side eñ allsoe
wedˀ om ten waer dat die materi vol ve
nijns waer of andˀs ṽwoet want dan en
selmen tbloet totter cõtrari side nz trec-
ken op dat die venijndicheit dˀ materien
dat hert of een andˀ edel lit nz en quetse
eñ die armẽ dienen malcanderẽ onder-
linghe om die nutscap der andere leden
des lichaems die daer besiden staen eñ
si laten hẽ wondẽ eñ quetsen om dˀ ander
leden wil eñ als galienꝰ seyt Dese armẽ
minnen dat dz hart mint eñ wat datter
herten naest is daer sijn die armen snel-
ste bereet toe eñ hier mede ist ghenoech
geseyt vandẽ armẽ Itẽ als een mẽsche
leyt in heten suuctẽ eñ dz hi dan seer on
ledich is mittẽ armẽ eñ worptse dicwijl
buten den cléderẽ eñ dat hijse nz en laet
rusten dat is teyken dˀ doot

Dat xxviij. ca. vande handen

MAnus dat is die hant eñ hiet daer
om manꝰ dat si een gaue is van alle dẽ
lichaem als ysi. seyt Want si reyket den
monde sijn spise eñ si doet alle dingẽ eñ
scaffet wãt ouermits den hant geuẽ wij
eñ nemẽ wi eñ die hant mach ongewoẽ
liken const of meysterscap hietẽ \ allsmen
seyt vã enen scriuer of vã enẽ maelre de
se heeft enẽ goedẽ hant te scriuẽ dz is eẽ
goede const Dextra dz is die rechter hãt
eñ is geseyt vã dando dz is geuẽ \ want
dz pant des vredẽ wert ghegeuẽ mitter
rechter hant eñ si wort gheseyt eẽ tuych
dˀ gelouẽ eñ dˀ salicheit eñ dz is dz als bi
tulliꝰ of als tulliꝰ seyt Ic ghaf opẽbaer
trouwe vã gebods wegẽ des rechters
dz is ic gaf die rechter hãt eñ als die a-
postel seyde tot galathas \ dẽ welken ic
gaf dẽ rechter hant dˀ gelouẽ eñ dˀ gesel-
scapeñ die lufter hãt hietmẽ sinistra dair

om dz si ghehengdt eñ goet laet wesen
so wat die rechter hant doet | a sino finis
sinere dat is aflaten of ghehengen Itẽ
die hant is een grote hulpe eñ scierheit
des lichaems eñ is een proper ende eẽ
principael instrumẽt des voelens ende
des tastens want dair en is gene so voe
liken lit inden lichaem als die palm vã
der hant Als phi. sept eñ cõstan. oec na
den uterstẽn delen te sprekẽ eñ is te sa-
men gepact eñ gemaect vã cleynẽ been
kens eñ vã menigherhande die gheen
morch en hebbẽ ende heeft daer ō veel
cleynre beenkens op dz si te bat beroert
souden werden | eñ die benẽ sijn oec van
diuerschen formẽ dat een houelachtich
dat anď hol dat derde recht eñ alsoe elc
na sinen dienst op dz wãneer si alle ṽga-
dert waren dz si dan alle eẽ werdẽ moch
ten Itẽ dese benẽ staende in tween ordi
nen of regulen vandẽ enen deel mitten
voudingen ď palmen vanď hant eñ van
den anderẽ deel worden si starkelic me-
de gebondẽ den tween armẽ eñ dat mit
veteringhe eñ te samen knopinghe \ eñ
die veteringe tottẽ ouersten heefter drie
vã desen die een heeft die holinghe die
de armen onďgaende is bijď welker die
hant zijdeliken wtgesteken wert eñ toe
getogen Eñ die onďste veteringhe ende
die minste wert toe geuoecht dẽ binnen
sten eynden vandẽ armen ouermits sijn
re scarpicheit die de holheit ď benẽ van
onď ingaet eñ dese veteringe of te samẽ
knopinge maect een beroerẽ voir eñ af
ter Die palm vanď hant hiet dat binnen
ste deel daer dz geuoelẽ meest is eñ dair
ō is dz deel meest vleyslachtich eñ weec
ste ō die goetheit des tastẽs of des voe
lens eñ heeft twee delẽ Pectẽ dat is dz

een deel eñ die vinger dz anď deel pectẽ
wert gemaect vã vier benẽ of bi auontu
ren dz een gequetst worde dz dan dz an
der liden mocht eñ indẽ hollichedẽ der
vier beenrẽ vã pecten sijn die vier vinge
ren in gepunt eñ daer in geuetert eñ ge
hanghen Eñ daer om sept aristo. li. xiij
Die hant en is geen een instrument mer
veel Dye natuer heeft den verstandelẽ
mensch instrumenten ghegeuen die ha
ren crachten bequaem sijn als die hant
daer veel vingerẽ eñ diuers sijn op dat
men ouermits dien die minste ende die
meeste dingẽ ghehoudẽ mogẽ worden
want als die selue sept Die sceppinghe
vanď hant is bequaem tot veel werken
eñ in werken die hẽ contrari sijn om hẽ
te ṽweren eñ si is gedeylt eñ wtgheste-
ken in veel delẽ eñ een mensch mach eẽ
deel alleen oerbarẽ eñ twe delẽ of meer
wil hi na menigerhãde manierẽ Itẽ die
palme of dz hol vanď hant ď mẽschẽ he
uet dese eygẽscappẽ dz si nymmermeer
daer haer en crijgẽ al ist datter butẽ onď
wijlẽ haerẽ wassen eñ dz valt meest inď
mannẽ handẽ eñ dz is ō die ouerdragẽ
de hettẽ eñ die rechter hãt is heter en-
de drogher dan die lufter hãt eñ daer ō
is die rechter hãt lichter wat te doẽ dã
die luchter \ waer af aristo. sept li. ij. die
vieruoetighe dierẽ die winnẽde sijn die
hebbẽ voetẽ voer die hãden ende hoer
lufter voet en is niet los noch lichtelic
beroert als die lufter hãt indẽ mẽschen
sonď indẽ elephant Elephas als aristo.
sept li. i. Die gebruuct eẽre lãger starker
nazẽ voer die hande eñ daer mede neẽt
hij die spise ende gheeftze den monde
ende oec so drinct hij mitter nazen ende
brẽghet daer mede den monde ende dz

en mach gheen dier doen dan hӱ Item
die voghelen ghebruickē dē voetē voir
die hāt als psitacus porphirio ende die
pellicaē want psitacus neemt zӱn spӱse
mitten voete ende net die spise mit sinē
voeten int water ende steect also ten mō
de als porphirio doet Item die hāt lӱt
menichsins \als crampe verdorringhe
puӱsten kenen corroderinghe van wor-
men als van zuereu ende ioecsel beuin
ghe ende ontsettinghe vanden iunctue
ren ende gichte ende die crampe coemt
onderwilen van heten ende van drogē
humoren die de zenen verdroghē ende
onderwilen coemt zӱ van couden ende
vuchten humoren die de zenen venӱnt
maect ende corrumpeertse ende beslui-
ten den ganc der gheesten daer binuen
alst schӱnt inden vergichten luӱden eñ
inden malaetschen der welcker handen
te samen ghetoghen werden van ver-
rotten ende ghecorrumpeerden humo
ren die de zenen verterē ende verdrohē
eñ die hāden v'dorren oec ō dzmen hē dz
bequamelic voetzel ōtrect \alst schӱnt in
den oudē mēschē eñ indē genen die zeer
arbeӱden eñ qualikē teten hebben ende
onderwilen van ongetempertheit der
hetten ende oec ouermits den ouergāc
die de derde vuchticheit verterende is
alst schӱnt in ptisicis ende in ethicis dat
is inden ghenen die in teringhe gheual
len sӱn ende in deser ghelӱcke ende ond'
wӱlen om ghebrec vanden aderen ende
vanden zenen die bestopt werden want
van ghebreck der humoren ende d' gees
ten wort belet die regierlicke deucht eñ
becōmert vāden welken si dor wordē eñ
werdē vand' gropinge eñ vand' grofheit
des lichaēs bloet gemaect eñ verarmet

eñ die puusten comē vā gecorrūpeerdē
humorē eñ begeren dat ouerste vander
huut eñ corrūperen dz vleӱsch mede bo
uen vā binnen eñ als die huӱt dā heffet
so wert si in puusten v'keert eñ die kenen
eñ die ioecselen eñ deser gelike geuallen
vā heten eñ vā scerpē humorē eñ vā ro-
ke die binnen d' huut sӱn die de huӱt sni
den mit hare scarpicheit eñ scheӱden eñ
insnidē dat ouerste vāden vleӱsch eñ ma
ken eerst ioecte eñ tintelinge mer na ma
ken si grote smartinge Itē die gecorrū-
peerde humoer sculēde onder die huӱt
wanneer si nz wt gedreuē en wert noch
vand' natuerliker hetten v'teert en wort
die wort alleӱnskē vast meer eñ meer ge
corrūpeert eñ wort in cleӱnen wormkēs
v'keert die welke alleӱncken corroderen
de eñ bitende makē tintelinge eñ ioecte
Itē die ontsettinge geschiet ond'wӱlen
vā vallen of vā slaen of van alte groter
persinge also dz vā aldus sulker gewel
dicheit dat lit wt sӱnre stede gaet eñ dat
brengt sware pine in eñ alle die hāt wert
al onmachtich wat te doē het geualt oec
wel vā binnē als vā te veel humorē dӱe
de zenē d' iūcturē v'coudē eñ slap maken
also dz die iunctuer lichtelic ontset wert
Cyroga is dz hanteuel |als podagra dz
voeteuel ghenoēt is eñ dese passi coemt
vā grouē raeuwē humorē die indē ledē
eñ indē iūcturē v'gadert eñ te samē geclō
tert sӱn waer af dat die kootkens eñ die
iūcturē v'hart werdē eñ werdē knopach
tich eñ alsulke siecte pleecht te comē in-
dē handē vā langher artetike eñ si wort
kоum of nau genesen ist dz si lāge duert
alsmen seӱt ouer die āphoꝝ. eñ vele and'
siectē comē indē hādē dair wi thās mede
lidē op dese tӱt Hier salmē wat toe doen

datmen sept indẽ ãphoꝛ. Twijf en woꝛt nz ambidexter dat is dat si beyden han den teuens nz en werct. op welc woert galien⁹ sept Het sijn veel mãnen die mit beyden handen effen gelijc werckẽ dat wi vandẽ wiuẽ nz gesien en hebbẽ noch gehoert twelc geschiet vã gebꝛeckelich eit haerre naturẽ wãt si is nauwe starck genoech te werckẽ mitter rechter hant eñ alsoe veel myn in die lufter \ mer die mãnen hebbẽ starke zenen eñ starke la- certen aen beydẽ siden eñ hebbẽ starker hetten eñ dair õ gheuallet dicwijle dat si mit beyden hãden wercken

Dat xxix. ca. vande vingheren

Digiti dat sijn vingeren eñ hietẽ di giti daer om datter x. sijn vã decẽ dẽ na me nemende wãt decẽter is tamelic \ eñ si hebbẽ ondˀ hẽ een waer getal eñ eẽ ta- melike oꝛdenanci als psi. sept Die eerste hiet pollex dat is eẽ duym daer õ dat hi starker is dan enich vandẽ anderẽ ende coemt vã desen woerdekẽ polleo. die an der hiet index eñ salutaris of demõstra- tu⁹ wãt wij daer mede vol na alle grue ten eñ alle dinc wijsẽ. die derde hiet me dius die welke onscamel is. die vierde hiet anulari⁹ want daer aen tvingerlijn dꝛaecht eñ hi hiet oec medic⁹ \ want mit hem plegen dye medici die oge salue te vergaderẽ eñ daer mede te bestrikẽ Die vijfte hiet auricularis want wij die oꝛen daer mede suueren eñ krouwen als psi. sept Eñ die vingerẽ werdẽ alle gadˀ van dꝛien benẽ ghemaect als constan. sept. die deen aen dandˀ gehanghẽ sijn eñ die vier vingherẽ sijn mittẽ pecten ˀsament wat pecten is dat is voer ghesept eñ die duym wert ˀsament mitter veteringhe of hanginghe des binnenstẽ vanden ar me eñ die nedste knoepkẽs sijn meerre dan die ouerste eñ bredˀ als die dꝛaghen de is wãt watter dꝛagende is dat moet vaster eñ stiuer wesen dã datter gedꝛagẽ woꝛt als constan. sept eñ na aristo. li. iij. Die beroerlicheit der vingerẽ is bequaẽ te nemen eñ te houdẽ Itẽ die vingeren sijn indˀ lancheit ondˀschey dẽ si sijn grace lic ondˀ hẽ gescepden eñ gheuestlicht mit nagelen indẽ eynden eñ hoe dat si grace liker eñ rechter eñ buechsõmer sijn hoe dat si tot menigen wercke abelre sijn eñ bequamer eñ si sijn vã luttel vleyschs õ die lichticheit des beroerens eñ om dat lichte geuoelen wãt daer en is niet in al le dẽ lichaem dz nauwer tast dan dz eyn delste vandẽ vingherẽ eñ dat is bi auon turẽ dat si also naden zenen sijn die welc ke int eynde vandẽ vingerẽ wedˀ om bu- ghen eñ om die saefticheit der huut die theyndẽ aen den vingerẽ is als cõstan. sept \ eñ die vingerẽ hebbẽ oec dit eygen dz si voir den eten grouer sijn dan nadẽ eten wãt eẽ vingerlijn dat voir den eten nauwe vandẽ vinger getogẽ mach wer den dat gaet naden eten lichtelic af als- mẽ sept ouer den amphoꝛismen. Mer ic iacob meyn dattet ˀkeert is Itẽ aristo. sept li. vij. Die water vogelẽ hebbẽ tus- schẽ harẽ vingerẽ also meer haer cracht eñ hoer woninge is int water eñ die vo gelen hebbẽde bescheydẽ vingerẽ bliuẽ pꝛoperlijc bidẽ water eñ werdẽ daer wt gespijst als wt dien dz indˀ aerdẽ wasset eñ dese vogelẽ en eten geẽ vleysch noch en leuen niet van enighen roue als dye voghelen die cromme claeuwen hebbẽ aen haren vingheren die alle dierẽ eten diemen beyten mach ende leuen vandẽ bloede nochtans en eten si malcanderẽ

niet mer si sparen so wat van haren ghe
slacht is twelc die visschen niet en doen
want dicwijle eten si visschen die vā ha-
ren geslacht sijn

Dat xxx. ca. vande naghelen

Ungula dat is een nagel eñ is dat
uterste deel des vingers int ouer
ste buten vanden vingeren geset als cō-
stantinus seyt mitten vleysche eñ mitter
huut hem nae bi geuoecht wes ligamē
ten sijn vol koerden eñ totten naghelen
comē aderen zenen eñ arterien op dat si
dien voelen eñ natnerlike hulp gheuen
sullen | dese wassinghe is lanck eñ breet
eñ gelijct der grootheit vanden vinghe
ren eñ datter ouer wasset dat gaet ouer
tghevoelen der zenen ende en geuoelt
niets nz eñ daer om machmen die nage
len corten sond̄ seer | want die naghelen
wassen eñ men machse corten gelijc den
hare eñ daer om wassen si lanck eñ gaen
den eynde vanden vinger bouen als cō
stantin⁹ seyt Die nagel wasset wt sommi
ge oueruloedicheden die ghere soluee rt
sijn vanđ herten al totten eynden đ vin-
gheren daer die roken die ingaende sijn
verdroecht werden vanđ vterster luchtē
eñ werden inder substancien vā enē na-
ghel verwandelt \ alsmen seyt int boeke
prenosticorꝫ in cōmen. eñ dat totter hul
pen der eyndē vanden vingeren die lich
telic ghequetst souden werden om hare
dunnicheit wil ten waer dat si gewaernt
werdē bijder hardicheit der nagelē wāt
die nagelen sijn hulpe der vingeren eñ
oec een scierheit Item die nagel is mor
wer dan dz been eñ harder dā vleysche
of dan cartillago dat is een knoerselach
tich vleysch alst oer eñ dat voerste vanđ
nazen eñ deser gelike eñ hi is hoernach
tich die naghel inđ disposicien eñ inđ na
turen eñ daer om lucht hi ghelijck enen
hoern eñ effen ghepollijst eñ een luttel
doerschinich eñ inden nagelen sietmen
onderwijlen of die mensch steruē sal of
nz want si sijn đ herten seer nae bi ouer-
mits den arterien die vanđ herten comē
eñ wanneer die hettē vanđ hertē schey
den so werden die nagelen swart eñ ble
ke eñ daer om beteykenen si dicwijle dē
doot alsmen daer seyt in li. prenosticorū
Item aristo. li. vij. Die nagelen vanden
aernen werden crom eñ werden plomp
wanneer si op haer eyeren sitten eñ hair
iongen voeden eñ haer vloegelen wer
den wit eñ si werdē crancke eñ dz heeft
die aern eygens so wanneer hi staet op
enen boem eñ rust dz hi dan dicwijle sijn
claeuwen an siet of si yet plomp werdē
want hi heeft die nagelen voer tzwaert
eñ daer om op dat si nz gequetst en wer
den soe en staet hi nz garen op steenroet
sen als die selue seyt \ eñ soe wanneer dz
hi rust so buecht hi sijn nagelen inwerts
eñ sluytse op dat si also behouden mogē
werden Dit selue doet die leeuwe eñ die
dieren die crōme nagelen hebbē Itē die
selue seyt li. vij. Alle vogelen mit crom-
men claeuwen hebben crōme becken eñ
cort eñ enen grouen hals eñ werdē ghe
spijst van vleysch eñ beyten die vogelē
nochtans en etense van haren geslacht
nz noch en gerense nz te etē mer si vech
ten wel ondlinge mitten becke eñ mittē
naghelen eñ scorē malcanđ om die wijf
kens eñ om hare nesten Itē die nagelē
đ vogelē werdē v̄wandelt eñ oec inden
dieren nađ sceppenis te sien eñ nadē ge
slacht want indē mēschen waernē si dien
eñ v̄dierenen eñ indē vogelē vestighense

eñ wapenen den vogel eñ indē dierē soe ŏwaren si den voeten eñ scopense waer bi in sommighen dierē sijn die naghelen ront eñ heel als indē paerdē eñ in sommighen sijn si lanc eñ afgesneden als in den verken. Men sept van aristo. li xiiij. Alle dier dat knoken hoech staende heuet als die verken dat heeft ghesplitte claeuwen eñ die natuer set die starkicheit der dieren inden nagelen waer af aristoti. sept li. xiiij. Die natuer set altoes die gropinge inden leden der welker die dieren gebruken als si doet inden tandē die welke sijn als sagen eñ inden naghelen om die groplicheit eñ hulpe

Dat xxxi. ca. vande zijde

Latus dat is een side nae ysidorum daer ō dat si scuult indē leggenden dz is inden genē die leggen eñ die lufter deel des lichaems is trager wat te doē dan die rechter side wāt inder rechter side is dat beroerē abelste mer dat deel vander lufter is starker eñ ghemackeliker den mensch enigē last aen te hangē want die lufter side diemen leua hiet is gesept vā leuando daer ō dat si bequamer is yet te heffen of te draghen als ysi. sept Want die lufter side draecht altoes den boekelaer eñ tzwaert den coker mittē pilen eñ den dolle eñ andŏ lasten op dz die rechter hant vrij eñ los wesen mach om wat te doen eñ dat si grijpē mach ter wapē / ysi. Die sieden werdē seer gestarct mittē benen vandē ribbē / eñ die ribben hietmen daer om coste want si dz binnenste vanden lichaem ŏwaren eñ beheyndelic behouden sullen Itē die ribbē vandŏ siden werden ghemaect vā veel beenren des rugs eñ sijn daer aengehanghē mit menigerhande knoerselachtighen vleysch die de voerscr beenren ŏgadert als constantinꝰ sept Eñ dese beenre hebben een gelikenis na enē haluen cirkel die welke wāneer si vā beyden siden ŏgaderen aen dat rugbeen so schinet een cirkel te wesen Eñ als si mede aen die borst comē als cōstātinꝰ sept Der been sijn xiiij. als aen elker side vij. geset die welke mit vij crancken beenkens vā kersteligē vleysche aen gebondē werdē indŏ gauelē van der borsten of aen die splanter ŏ borsten der welcker dat ouerste cranc eñ kerstelich als een swaert gescarpt wert \ ende wort den monde ŏ magen ondŏ geset tot enen bescherm des hertē waer af datter belopen mit allē xxx. beenre eñ ij. inder makighe ŏ borsten eñ der zijdē vanden welken is daer xiiij. inden siden eñ inder cōposicien der borst / eñ x. sijn daer after bijden rugge eñ viij. kersteliger beenre die alle die andere te samē ŏgaderē als cōstan. sept Itē die zijdē werdē dicwijle gequetst vā saken vā buten als vā vallē vā slaninge van stotinge eñ deser gelijc eñ ondŏwijlen van sakē vā binnē als van lopinge ŏ humorē in die hollicheit ŏ ribben eñ daer ōtrent eñ ondŏwijlen comen dair apostemen als pleuresis die welke wasset vā enen aposteme in die dunnicheit ŏ ribbē wes teykē sijn serichept ŏ sidē saghe die scarp is eñ hoest eñ hi wort te voerstē bekēt bidē bloedigē spekel ist dz hi vā bloede comet / mer coēt hi vā colera so is die spekel geel eñ ist vā fleumen so is die spekel wit / eñ ist vā melācolien so is die spekel brunachtich nochtās comet hi seldē vā melancolioser humoren als indŏ practica gehouden wert eñ alsulke apostemē wāneer si indŏ siden geworteltwerdē soe brenghē si grote sericheit in eñ vlammighe ende dan en mach die

siecke daer op niet leggen noch slapen als
men seyt in prenosticis dattet goet is dz
een mēsche rusten mach opter ziden eñ
sonderlinge op die rechter side wāneer
die mensch in scarpen saghe is eñ in he
ter sochten leyt want het is een teyken
dat die steden daer omtrent niet gheapos
temeert en sijn eñ dat die gheestelike le
den vryer sijn eñ dat si hem breet makē
mogen op dat die mēsche hem te bat v-
ademen mach want die mage noch die
ander leden en drucken die gheestelike
leden niet ende het geualt oec vanden on
derscoten daert ꝑdel is eñ onder dē rib-
ben dat daer wijnt vgadert wort eñ dat
hi daer inden vellekens vanden ribben
besloten wort waer af dat prekelinghe
eñ grote weuite wort twelc mit opruspē
best en wech gaet eñ geuallet ondwijlen
van toelopinge der grouer humorē dat
die stede bestopt wert eñ vhart. eñ daer
om verharden die steden vanden sidē al
te seer of treckē te samen of si werdē ho
ge geheuen eñ daer om seytmen in pre-
nosticis ypocratis \ prenosticeren dat is
dingen te seggen van enen siekē hoe dz
hi hē tuyeren sal als leuē of steruen dair
om seyt hi in prenosticis Indē ondscho
ten sijn si sōder sericheit eñ sijn si morwe
of weke eñ sijn si wel gecōponeert ghēs
eñ harwaert so ist goet / mer sijn si barnē
de eñ swerende eñ mitten cramp wijde
wtghestrect eñ sijn si vercrompen als in
den cramp pleecht te vallen eñ sijn si on
gelijc onderlinghe eñ is enich vā hē die
pols groot als springhinge dz is quaet
want het beteykent nauwicheit des a-
dems eñ vureemdinghe des sins twelc
waer is inden genen die in scarpē zage
leggen eñ sondlinge als dat gesicht we

selic is eñ ongeordineert als die selue cō
mentator seyt mer is dat beroerē der o-
gen gheordineert so en isser so grote we
se niet

Dat xxxij. ca. vande rugge

Dorsum dat is die rugge vā durici
e geseyt dat is vander hardicheit
daer om dat hi harder is dan die ander
delen des lichaems int ouerste oft een
steen waer aen te tasten eñ is starc om te
draghen eñ durachtich om te lijden den
last als ysi. seyt Die rugge hietmen oec
tergum in latijn daer om dat wi daer op
legghen twelc die mensch alleen mach
doen eñ die ander beesten leggen opten
buke of opter zijden Eñ als ysi. seyt soe
hiet die rugge daer om tergum van te-
ro teris terere dz is wriuen wāt die rug
ge wort mit meniger pinen gewreuē niet
alleen die rugge der dieren mer oec dye
rugghe der gewapender mēschen \ als
die selue seyt eñ oec remigius / tergum
mach geseyt werden van teros in griex
dat is rotūdum in latijn eñ ront in duyt
sche daer om dat die rugghe des diers
heeft een ronde ghedaente eñ daer om
oec dat alle die benen des lichaems wer
den gefondeert opten rugge alst scip op
ten bodem of nadē bodem vandē sceep
Item als ysi. eñ constantinus segghē soe
beghint die rugghe vandē afterstē des
hoefds eñ strect al henen bijden nyeren
Item die rugge is gemaect vā veel be-
nen eñ knoken eñ dat was noot om vier
derhanden saken Inden eersten wāt hi
is een fondament van alle den anderen
op welcke alle die andere benen ghesettet
sijn alst scip is ghesettet opt middelste des
bodems Inden anderen want die rug-
ghe is bescher mer eñ een decsel der bin

nenster darmẽ Inden derden want dye rugge is een hulpster eñ een leydtsman ő zenen die vanő herssen comẽ tot menigherhande steden des lichaems nederwaert gaende op dattet willich beroerẽ eñ dz voelen ghens eñ harwert gestort mogen werdẽ eñ geleydt Indẽ vierdẽ dat die rugge een stuerer wesen sal des morchs dz vanő herssen neő coemt ende dat hyse vanő quetsinghe van binnẽ bescherme Itẽ dz dier is vã veel benen ghemaect op dattet hẽ te lichteliker oprichten mach eñ bugen mach eñ op dattet den last diet op hẽ crijcht te starkeliker dragen mach Item die benẽ vandẽ rugge hieten spondilia dat sijn knoken ende si sijn hol op dat dat morch datter langs pleecht te leggen datmen nucha hier te lichteliker gedragen eñ geuoert mach werden totten neősten ledẽ om eẽ willich beroerẽ te makẽ wãt die doecht eñ die natuer vanő herssen eñ vã nucha is alleens als cõstan. sept Eñ daer ő is si mit enen dubbelden velliken ghecleet als die herssẽ als die selue sept waer dz sake dat dit morch inő pipẽ vandẽ rugge vã enigher saken belet waer of ghequetst soe wort die doecht ő sielen ghequetst eñ wort becõmert in sinen werckẽ ghelijc als die herssen beconmert wort wãt een dier dat in nucha gequetst wert dat sterft licht eñ daer om heeft die natuer die knoken hart eñ senich gemaect eñ scarp eñ teckich op dz dat morch binnen te bat beschermt worde eñ om alle quetsinge te weőstaen eñ die huut of dz velle vandẽ rugge is daer dicker eñ harder dant anős waer is eñ dat is om die sake voerscr Item die rugghe lijdt dicwijle veel passien vã binnen eñ van butẽ want vã buten lijdt hi slagen eñ villinge eñ menigerhande quetsinghe eñ vã binnen lijdt hi crampe als treckinge der zenen eñ ővullinghe der humoren eñ bestoppinghe ő weghen eñ der toepaden eñ steecten eñ menigerhande passien

Dat xxxiij. ca. vander borsten

Pectus dat is die borst eñ is een benich deel eñ dat ouerste tusschen dẽ mãmen eñ dẽ pulpas pulpa dat is vleysch sonő vetheit dat is die stede tusschen dẽ tween siden voer bouẽ aen der borst een goede span breet eñ sonőlinge die spacie die is tusschen den tween mãmen als ysi. sept Itẽ nae ysido. eñ constãtinũ soe ist fondament borst indẽ rugghe gheset des welcs een grote hollicheit is op dz si verwaren sal die dingẽ die daer binnẽ sijn geset eñ si dat hert eñ die longẽ mitten anderen geesteliken ledẽ ővarẽ sal eñ beschermen eñ die grootheit vander hollicheit ő borsten was noot eñ orbaerlic op dat die longen ghens eñ harwert gebreedt mach werden om den hetẽ roke des herten te ővcoelen ende die borst was benich ende zenich om die meerre starkicheit wil eñ om die meerre beschermenis der leuentliker leden Item die borst wort omganghen binnẽ mit eenrehande vellekens mit eẽ eenrehãde vetticheit eñ wort dair mede geuesticht om des voetsels wil ő natuerliker hettẽ om die hetten te bat daer binnẽ te behoudẽ eñ om die saefticheit ő coutheit vanden benẽ ő borsten Item als constan. sept so sijn daer twe hollichedẽ inder borst van malcanderẽ mit eenrehande vellikens ghescheyden eñ dese scheydinghe was noot op die auontuer of die blasinghe ő borsten in enẽ deel bij enigẽ gheual ver

loren bleue of after ghelaten worde dz
dan die and̉ hollicheit een hulp waer eñ
gehouden worde totter bewaringe des
diers want worde daer die adem in be-
sloten een mensche soude lichte steruen
Item dz hert eñ die longen werden mit
vellekens te samē gebonden eñ op dz si
wt hare steden ganghen mogē eñ ghe-
weyndt werden als cōstan. sept li. ij. ca.
xv. Die borst is een fondament der man
nen eñ dat nz alleen om d̉ scierichheit wil
mer oec om d̉ hulpen wil want mit hare
olepschicheit decken si die borst eñ tem-
perē die coutheit des beens vand̉ borst
eñ beschermense oeck vander butenster
quetsinge der couder luchten Item die
mēschelike borst is een alre edelste lit dz
wesen mach want het is die stoel d̉ wijs-
heit eñ die woninge der hetten des le-
uens eñ der groplicheit ende d̉ starcten
want wāneer si wel gedisponeert is mit
ten binnensten die ond̉ haer besloten sijn
eñ dat die gans eñ gesont sijn so sijn alle
die ander leden des lichaems bat te vre
den eñ te starker in haren wercken ende
ist oec ŏkeert dat die borst mit haren toe
behoren sieke is of qualiken te vredē so
is alle dat āder veruolch des lichaems
ŏarghet eñ qualiken daer an Item dye
borst lijdt menich sins als wāneer die ze
nen eñ die ligamenten vandē hals pipe
mit groter couden ghestagen werdē eñ
werden in haren wercken belet eñ ond̉-
wijlen van alte groter hetten eñ droech
ten die sijn substancialige humoer verte
rende is die de zenen d̉ borsten ŏcrimpt
alst schijnt in ptisicis eñ in ethicis als in
dē genē die ŏteert sijn vā alte groter het
ten eñ ond̉wijlen van alte groter bloedi
gher vuchticheit of vā fleumiger vuch

ticheit vervullende die wege vand̉ bor-
sten waer af dz ond̉wijlen stickinge coēt
eñ ond̉wijlen heescheit eñ afhalinghe d̉
stemmen als constan. sept Eñ onderwij
len van corrupter humoren die ŏgadert
is inden vellekijns d̉ borsten vandē wel
ken die borst apostemeert wort eñ die a-
dem wert becōmert also dattet dier ond̉
wijlen smoert eñ ond̉wijlen lijdtse vand̉
aenbindinge der andere leden die ghe-
quetst werden / want wanneer die stroet
of die longen of die mage gequetst wer
den so moet die borst van node liden en-
de die passien der borsten sijn seer vrese-
lic eñ sonderlinghe die binnenste om die
sibbichept der herten daer die stoel des
leuēs is want het hindert hair meer die
steecte van binnen al is dye steecte cleyn
dan een grote wonde anderswaert indē
arme of in een ander lit die sceppenis vā
der borst wort verwandelt indē menich
eñ inden voghelen als aristo. sept want
die mensch heeft een brede borst eñ een
luttel ŏheuen vand̉ rechter side eñ vand̉
lufter side eñ midzen slecht twelc is een
teyken van modicheyden eñ van doech
den eñ geen dier en heeft māmen inder
borsten dan die mensch eñ die elephan-
ten Als aristo. sept li. ij. Die dieren heb
ben māmen ind̉ siden of indē buke / als
die verken hondē ezels eñ die copen als
die selue sept Si hebbē veel vruchtē die
de māmen inden buke hebbē Alst open
baert indē hondē eñ indē verken dan die
dieren die inden borst māmen hebbē alst
schijnt indē mēsche eñ indē elephant die
nijmermeer of selden meer winē dan eē
vrucht Als die selue seit li. v. Die voge
len hebben ghemeynlic een scarpe borst
ende sonderlinghe die voghelen die te

rouen pleghen als aernen eñ valkē en-
de haer gelike die mit crommen becken
sijn eñ mit crōmen claeuwen of nagelen
eñ die luttel vleysch hebben ende goede
vlucht eñ scarp gesicht want si sien haer
spise seer verre eñ daer om heffen hem
die vogelen seer hoge indē luchten meer
dan die andē vogelen als aristo. sept li.ij.
Die scarpicheit der borsten in alsulkē vo
ghelen is een bewisinge vā moedichedē
eñ van goedē geslachte als ph. sept van
den hayck dat die moedigher is indē bor
sten dan inden beck of inden voeten Die
hayck is gewapent ende daer om is hi
moedich inder borsten want indē luchten
slaet hi sinen roef eñ werpten neder ter
aerden

Dat xxxiiij. ca. vande mammen

Mamilla dz is een māme om dē ron
dicheit wil hiet si mamilla want maso in
griex dat is rotūdum in latijn eñ ront in
duytsche / als ph. sept Papilla dat is dz
tepelken vandē borst of thoeft twelc dat
kint begrijpt mit sinen lippen eñ suucter
dat melck wt eñ wort daer om gehieten
papilla wantet vanden kinderē ghetast
wort van palpo pas pare. Item die mā
mē worden borsten gehieten want nadē
dracht ist dattet bloet niet ðkeert en is o
uermits natuerlikē voetsel so vloyet en-
de drijft bijdē toepade in die māmen eñ
ouermits die doecht van haer so crijget
een gedaente van melc eñ begint te wit
ten als ph. sept. Item als constan. sept
so sijn die māmen vā clieriger substanciē
ghemaect als vā morwen eñ wittē vley
sche als die natuer des melcs is. Item
die aderen eñ die arterien sijn clierich in
der substancien vanden māmen eñ daer
ondermenget bijdē welkē dat bloet mit
ten geest gestort wert totten māmen eñ
die māmen sijn oec indē borsten ghesét op
dat si bijder herten wesen soudē op dat
ouermits der cokinghe dē hetten vandē
hert dat bloet lichteliker ðkeert mocht
werden inder naturen vā melke wāt dz
bloet comende ouermits dē holre aderē
totten hart eñ daer na voert gaende tot
ter borsten eñ ten lestē schietet doer tot-
ter māmen eñ ðwandelt hem daer ouer
mits cracht der hettē in harē spongiosē
vleysch in een melkige natuer eñ tovley-
sche vandē māmen is hol vleysch eñ hol
eñ open als een spongi waer bi dat si be
quaem is om melck te winnen eñ te crij
gen totten voetsel eens ygheliks kints
Item die māme heeft dit eygen alsmē
sept ouer den amphorismen Dat die wi-
uen die haer dracht ðwerpen sullē dien
slappen die māmen Waer af die selue yp
pocras sept Is dat sake dat die rechter
māme morwet of slappet na dien dattet
een vrouwe ontfangen heeft dz is teykē
dat si een knechtkijn verwerpen sal / eñ
slapt die lufter māme so salt een maech
dekijn sijn eñ slappen si beyde so sal si ð-
werpē tknechtkijn eñ tmeyskijn wes re
den daer galien⁹ bewijst in cōmentis dz
die cleynicheit der māmen beteykēt lut-
telheit des melcs / want als dz kint sijn
volcomen voetsel niet en heeft so moet
die vrucht verworpen werdē Item ypo
cras sept den wiuē inden welkē dz bloet
ðkeert totten māmen beteykent toeco-
mende raserie wes reden is na galienū
want wāneer dat warme hete ouervloe
dighe bloet loept tottē māmen eñ ist al
so dattet ouermits groter hettē in ghe
nen melc ðwandelt mach werden eñ dz
bloet geresolueert is in scarpē roke soe

begeert dat hoeft eñ also brenget razeri in die mēmania of melancolie hiet ō die bedroefenisse ď herssen Itē die selue seit int selue boeke is dz sake dattz wȳf die mēstrua houden wil so sal si coppen setten op die māmen dat is onď den aderē vander māmē die vandē moeď op climmen Als galienꝰ sept wāt ouermits die aenhalinge der coppen so wert dz ouer vloedighe bloet aengehaelt tottē mammen eñ also wort dye onďste lopinge vā den menstruum te minre of gheminret als die selue galienꝰ vertelt Itē hi sept int selue boeke Is dat sake dat een wȳf die kint draecht dat melck vten borsten loept dat beteykent een cranke vrucht mer ist dz die māmen hart sȳn dat beteykent een gesonde vrucht Item als dye māmen seer cleyn sȳn eñ daer magherheit bi is dat is teyken van cranckicheit der vrucht naden ontfanc eñ is oec teyken dattz gecorrūpeert is eñ datter misdracht wesen sal Item is dz sake dattet een knechtken is so is die rechter mamme meerre dan die lufter eñ salt of ist eē meyskē soe is die lufter māme meerre eñ dese teyken sullen eerst wesen als die dracht hē bestaet te roerē\ als aristo. seit li. xix. Itē als die selue sept Dicwȳle werden die māmen alte hart als si alsoe veel melcx hebbē eñ vanď bewrongelinge eñ ist datter een haer op wasset als si so hart is so gheualt haer grote pȳn eñ grote hette eñ men hietse pilosa / eñ die zericheit en sal nz ōgaen voer dattz hair wt is als aristo. daer sept Item die selue sept int seste boeke Dat die dieren die veel māmen hebben die hebbē veel sonē eñ hebben die māmen beneden hangen alst schȳnt inď teuen eñ inder soegen\ eñ als die soch baert of werpt soe gheeft si horē eersten zoē die eerste māme den anderen die ander māme eñ also voert vā den anderē. Eñ die dieren die luttel māmen hebben die hebben luttel kinď\ alst wȳf eñ die elephant die hebbē haer māmen inď borsten staende Die māme is eē lit dat behoeflic is tottē voetsel ď drachten eñ is ontfangende dz mēstrualighe bloet totter winninghe des melcs als si dz onsuuer bloet ontfangen heeft dat suuert si eñ ōduwet eñ maket soet eñ dicke eñ beschermt dat hert eñ die borst / eñ si onďscheit dat geslacht eñ die ouderdom eñ bewȳst wanneer die dracht ghecorrūpeert is eñ si is ront lāgwerpelt zenich eñ vleyschich hollachtich eñ opē als eē spōgie etce. alsimense den tāden ď cleynre kinderen reyket

Dat xxxv. ca. vanden longhen

Pulmo dat is die longē eñ is blaesballich des herten In die longen is een geest die welc al blasende eñ arbeydēde die lucht ontfaet eñ wt seyndt wāt si is altoes in enen stedigen beroerē als in ademende eñ wt \als ph̄i. sept Itē die longen is ghemaect vā morwē vleysche eñ vā luchtigen eñ is gelȳc gecoaguleerde scuum als constan. sept wes hulp is op dat si dat hert al om beuangen sal eñ die coude lucht hē toe brengē op dattz hert in getempertheidē bliuē sal eñ die lōgē is oec een instrument des geests eñ der stemmen dye gheest was noot om des herts wil op dattz ouermits aentreckinge ď luchten ōcoelt mocht werdē eñ oec ouermits hare engicheit die rokighe ouervloedicheit wtghedreuē mocht werdē eñ daer ō is die lōgen midzē tusschen thert eñ die stroet op dz die lucht vluchs

totten hert nz in breken en soude op dat
si mit machten die ontfangẽ lucht tem-
peren soude Item die longẽ is een ghe
likenisse eens cellekens eñ onthout die
coude luch[...] die hetten des hertẽ te
saeftigen want die stẽme en mach nz ge
maect werdẽ sonđ die longẽ noch die a-
dem / als aristo. sept li. xiij. Eñ daer om
om die voerscz sakẽ is dat vleysch vanđ
longen morwe eñ licht eñ hol op dattet
lichtelic die lucht verwandelen mach in
synre naturẽ Inden anderẽ op dz die le
uendige geest also te lichteliker gangen
mocht inden ventrikel des herten / wãt
ventrikel dz is voer gesept / thert heeft
drie ventriculẽ dat syn drie vaetken bin
nen daer dz bloet des herten in lept om
te behouden dat leuen đ sielen eñ is ghe
mepn Als aristo. sept Dat alle dier dz a
demende is heeft een longen eñ alle gã
gende dieren ademen eñ sommige wa-
terighe dieren ademen als die delphin
dat syn meerswyn Item alle dieren die
winnen hebbẽ een swarte longẽ eñ heb-
ben oec veel bloets om die hettẽ der na
turen Item die longẽ des diers dat eye
ren lept is cleyn eñ droghe eñ mach op
geblasen werdẽ eñ heffen of swellẽ als
aristo. sept eñ als die selue sept li. xv. sõ
mige dieren en hebbẽ gheen longẽ mer
si hebben voer die longen een dinc dat si
brancus hieten Itẽ die selue sept li. xvi
Alle dier dat longen heeft is heter dan
dat geen longhen en heeft eñ het heeft
oec veel meer bloets dan dat anđ Item
die longen lydt dicwyle veel passien on
derwylen van humorẽ die vten hoefde
comẽ zigen inden pipen vanđ longẽ en-
de dan werden daer veel passien of nađ
wandelinge der humorẽ of na meniger
hande vloyinghe der humorẽ die tottẽ
beghinselen đ humoren vlieten / als syn
squinanci dat is een swel in die stroet of
in die kele / eñ ptisis hoest heescheit scar
picheit đ stemmen eñ deser gelike eñ on
derwylen lydt si vã vgaderinghe die in
den pennen đ longen vgadert syn daer
ptisis af coẽt dz die luden ptisick maect
eñ anđ veruaerlike suucten alst schynt in
den genen die bloet spuwen of etter als
constãtin9 sept Itẽ onđwylen lydt si vã
vlceracien hare properre substancien eñ
dat geschiet vã scarpicheit đ humorẽ da
lende totter substancien đ longen eñ al-
sulke passie en wort nz lichtelic genesen
want wãneer die substanci đ longen ge-
vlcereert is of vsworen vanđ scarpicheit
der humoren om die cranckicheyt ende
dunnicheit đ longẽ so en mach si nz lich
telic genesen werdẽ om die stedelike be
roeringe want si moet altoes in roerin-
ge wesen want wãneer si also doergaet
is vanđ sweringe so schiet die lucht dye
si nae haer trect altemael doer ende en
mach daer niet gehouden werden waer
bi dat si dat hert nz te punt dienẽ en can
dattet getempertheit crege eñ daer om
moet dz hert in hẽ seluen vulen eñ ver-
gaen Item aristo. sept li. xiij. Is dat sa
ke dat enich dier ademt in sinen eten eñ
valter dan enighe spise int hol vanđ lon
ghen so coemter die hoest af of worgin-
ghe of stickinge want die hoest en is an
ders niet dan een beroeren đ doecht die
daer gesielt is om wt te cruden die ouer
vloedicheit vyđẽ instrumẽtẽ des geests
als constantin9 sept Daer selstu vergade
ren vten voirscreuen dingen dat die lon
ghen properlick is een instrument des
herten dat si dz hert vercoelt ouermits

die subtilicheit hare substancien eñ ver-
andert die aengetoghen lucht eñ vormt
die stemme eñ nymmermeer en is si stil-
le want si maecter haer onderlinghe en
ghe ende wijdt haer seluē eñ sprejt dye
lucht totter veruollinghe der hetten eñ
behout die in haren balligen eñ gaet-
kens want also lange mach een dier le
uen ond̄ den water sond̄ smorē alst lucht
inden longen besloten mach houdē en-
de ouermits der hollicheit haers beroe
rens soe beroert si die lucht eñ maectse
puer eñ geeft den leuendigen geest dat
is d̄ herten stedich voetsel eñ si schepdt
dat rijc des herten vanden anderē sinli-
ken instrumenten eñ si wint eñ maect scu
mighe humoren eñ si omuaet zidelic of
ter siden die substanci des herten eñ wā
neer si yet lijdt mit enigen ongheual soe
haest si ter doot wāt si bedroeft eñ belet
dat werc der leuendiger doecht Alle de
se dingen sept constan. aen een of bijder
ordinancien

Dat xxxvi. ca. vander herten

Or dat is thert als ysido. sept cor
wort geseyt van cura | cura dat is sorge
daer om dat alle sorchuuodicheit eñ alle
sake der cōsten int herte blijft eñ is twelc
der longen na bi is als wanneer dz hert
van gramscepen onsteken wert dattz dā
mitter hulpen der natter longen weder
ghetempert worde eñ het is int middel
des diers geset op dattet tot alle den le
den eñ leuen beroeren geuen soude als
ysi. sept Itē als constan. sept so is thert
een vleyschige substanci vol vilmen en-
de hart langwerpelt ende ront dat hert
was hol om die behoudinge der hetten
Item thert is fondament van alle den
lichaem eñ het was dair om vilmich op
dattet te lichteliker al breydende eñ en
ghende hem te bat roeren soude eñ het
was oec hart op dattet nz lichtelic ghe
quetst en soude werden eñ het was oec
ront op dat die meere oueruloedicheyt
vanden geesten in hem gemaect mocht
werden Eñ het was oeck langwerpelt
op dattet inder scarpicheit te bat gripē
soude die hetten Itez die substanci des
hertē wort geset tusschen beyde die hol
licheden vander borst int middelste des
diers op dat die leuendige geest gedra-
gen mach werden vand̄ hertē als van-
den center tottē circūferencien alle des
lichaems | centrum dat is een dinck dat
recht midzen staet of leyt als dye aerde
of dat aertrijck ind̄ werelt eñ alle dingē
die daer omtrent sijn dat hietmen circū
ferencien eñ also is dat hert een centruz
int lichaem eñ alle die and̄ ledē die daer
om staen bouen beneden eñ besiden dat
sijn circūferencien Item dat hoeft des
herten datmen tscarp hiet dat wort ghe
set aen die lufter side des vuchten lich-
aems | eñ want in desen scarpē deel des
lichaems die leuēdige geest meest groy
et eñ woent daer om wort die pols starc
ste geuonden indē lufteren arme eñ dat
hert des menschen neycht meest ter luf
ter siden op dz die coutheyt der lufter si
den te bat getempert mach werdē ouer
mits der hetten des herten wāt die luf
ter side vā naturē couder is dan die rech
ter side Item dz hert heeft twe hollich
eden als dye lufter dye ter scarpicheyt
gaet eñ die rechter die daer binnen ond̄
is eñ dese holliheden werden ventricu
len des herten genoemt eñ tusschen de
sen ventriculen is een gat dat van som-
mighen ader genoemt wert of die holle

wech \dit gat is tegen die rechter side al
breet eñ teghen die lufter side al nauwe
eñ dat was noot op dattet bloet dz van
den rechterẽ ventrikel coemt gesubtijlt
worde eñ also soude die leuendige geest
of die geest des leuens te lichteliker ge
wonnen worde Itẽ augus. sept int boe-
ke vanden ondscheyde der sielẽ eñ des
geests dat indẽ rechter vẽtrikel des her
ten meer is vanden bloede dan vanden
geest eñ ind lufter meer vandẽ geest dã
vãden bloede want daer wert die leuẽt
like ghewonnen om dat dier leuende te
maken also wort die geest ghebreydet o
uer al den lichaem ouermits sõmige ar
terien eñ dat lufter deel des hertẽ heeft
een dubbelt gat dat een binnen den arte
rien der ader die dz bloet draget vander
herten totter longhen Dat ander gat is
daer die meeste arteri wt coemt die wel
ke fonteyn is alder arterien vã alle den
lichaẽ bijder welker die pols inder her-
ten gewonnen wort eñ machtelic in dye
lufter side om der saken wil voirscreuen
eñ also oec die rechter side heeft ij. gate
ren dat een gat in een ader diemen hol a
der hiet draghende dz bloet vand leuer
totter hollicheit der herten vanden an-
deren gate gaet wt een and vander arte
rien om dat si die longẽ voeden sal ende
dese gaet werden gedect mit sommighẽ
vellekijns die tbloet wt seynden vander
herten tot indẽ geest |daer na wortet ge
sloten verbiedende sinen wedkeer \ eñ in
elken ventrikel des herten is een eenre
hande stuck buten twelc den cleynen oer
ken gelijct eñ dese twe stucken des her-
ten hieten cleyne oerkens inden welken
die aderen eñ die arteriẽ gewortelt wer
den eñ gheuesticht Item thert heeft in

sijnre breetheit sommige kersteliaghe be
nen die welke hietẽ stoel des hertẽ Itẽ
om dat hert gaet een eenrehande doecs
ken twelc men capsula cordis hiet ende
dit doecsken wort gecõsolideert of vast
ghemaect mitten doecskens d borstẽ de
se pãniculus of doecsken en wort niet al
te na der herten geuoecht op dz sijn be-
roeren nz belet en wert twelc der herten
noot was op dattet een fondament we-
sen soude der natuerliker hettẽ waer af
dat dier ghewonnẽ wort \hier toe heuet
constan. gesept li. iiij ca. xij. Item aristo
tiles sept li. ij. Datter geen lit en is indẽ
lichaem inden welken tbloet also fix is
als int hert tbloet der longhen en is nz
fix mer ind herten ist fix. ¶ Item die
selue sept li. ij. Thert is in allen dieren
midzen geset vand borsten sond indẽ mẽ
sche want des mẽschen hert neycht ter
lufter siden eñ dz deel des hertẽ neycht
totten binnensten der borsten in allẽ die-
ren sonder inden vissche want dz scarpe
deel in desen hangt ten hoefde waert in
die stede der vgaderinge vanden brankẽ
Item inden seluẽ sept men dat alle dier
hebbende bloet dat heeft hart eñ leuer
Item die selue sept li. xij. Indẽ hert ist
beghin vanden aderẽ eñ daer is die eer
ste doecht die bloet scept\ eñ sijn bloet is
suuer claer eñ hete eñ meest vã sin ende
het is den verstande bequaem Item int
selue boeke tbeghin des voelens d sie-
len is inder herten ende die sin of tvoe-
len ende hert sijn altoes stedelic eñ men
sept int xiij. boeke | dat dat hert wort int
voerste deel der borsten ghesetende int
middel | want het is beginsel des leuẽs
ende alle beroeren |eñ alle sin is in hem
Die sin ende dat beroeren en is niet dan

int voerste deel des hertē eñ daer ō wor
det dat middel eñ dat leste onderschey-
den eñ die adem gaet eerst totten binnē
sten des hertē eñ die natuer der sceppin
ge vanden herte is vanden aderen en-
de is vanden gheslacht der aderen en-
de die gheleghentheit des hertē is be-
quaem want het is gheset in die voerste
stede ende in die ouerste want dat alre e
delste is dz wort natuerliken in die edel
ste gheset eñ dat herte is edelre dan alle
die ander leden eñ dair om ist int middel
des lichaems geset der welker men vā
node behoeft want het is vullinge der
dieren ende een conplement noch daer
en is gheen lit aen den liue dat also no-
dorftich totten liue is alst hert \ want wā
neer thart ghewont is so sterft dat dier
eñ daer om is tlichaem des herten mid
sen ende syn sceppenis is in enen dicken
lichaem dat natuerlic hol is wantet be-
ghin vanden aderen is van hem of wyt
hem ende is hol om te ontfangen dick
bloet om te behoeden des beginsel des
beroerens eñ in genen leden en is bloet
sonder aderē dan inđ herten alleen wāt
dat bloet coemt vter herten eñ gaet indē
anderen aderen \ eñ het en coemt totter
herten nz vā anderen stedē wāt dz hert
is een fōteyn eñ een beginsel des bloets
eñ het is dat eerste lit datter bloet heeft
alst getoent wert vter anathomien | wāt
die sceppinge des hertē openbaert eerst
bloedich eñ het is tbeghinsel dz beroer
lic is alle ghenoechliker dinghen ende
der hinderende dinghen eñ int gemeyn
soe beghinnen wt hem die beroeringhe
alre sinnen ende kerē weder tot hem eñ
syn doecht wort ghespreydt tot allen le
den na eenre manieren eñ in sommigen

dieren wert een been int hert gheuondē
als inden paerde eñ inden herte ende in
aldus sulken dieren die grote hertē heb
ben wāt men set dat been int hert om eē
onderstant te wesen ghelyc datmen be-
nen set in anderen leden eñ int herte der
dieren die grote herten hebben syn drie
ventriculen of cellekens eñ indē dieren
die cleyne herten hebben is der twe eñ
daer om sal eē buke wesen int herte des
diers wāt thert sal die stede wesen daer
men tbloet ontfanghen sal dat puer en-
de ghetempert wesen sal inder quanti-
teyten ende qualiteyten dz is inđ groot
heit ende inder ghedaente ende is seer
heet eñ vucht wātet hert is tlit daer die
eerste doecht in is hier toe heeft aristoti
les ghesept li. iij. daermen veel dingen
sept van deser materiē Item li. xvi. dat
tet hert sal tslot wesen des diers eñ dair
om wortet hert eerst ghescapen eñ om
die hetten des herten ende om den wt-
ganc der aderen van hem soe heeft dye
natuer een cout lit geset recht in contra-
ri des herten als die herssen \ ende daer
om wert dat hoeft ghescepen inđ win-
ninge nader sceppinge des herten | het
gheualt dattet hert lydt of vander me-
debyndinghe der andere lede | als con-
stantinus sept of van syns selues onghe
tempertheit Eñ is dat sake dat die ouer
gaende hetten inder herten domineert
dat is bouen gaet so siedet dat bloet her
teliken op inder herten eñ wort seer be-
roert ende alsoe wort die vulicheit des
gheests ghequetst eñ worde dz hert vā
alte grote coutheit gedwonghen so sou
de dat bloet bewronghelt werden of ge
congeleert eñ alsoe sonder dan die doot
na comen eñ ondwylen lidet van enen a

posteme die sijn huusken venijnt wāt dā en leuet dat dier nz langhe Item thert coemt wel beuinghe toe eñ dz coemt vā wateriger vuchticheit die ghesprenkelt is inden vellekens vanŏ herten die wel ke belet die tamelike breÿdinghe eñ sijn enghinghe waer af dz den sieken dunct dattet hert geroert wert van stede te ste de Item hem geualt oec gebreck vanŏ ontbijndinge der geesten of der geesteli ker doecht eñ oec valt hem ghebreck vā der wtwaseminghe ŏ geesten eñ dat ge schiet anter van alte groter ŏuullinghe die de doecht beswarende is eñ schepn- dende is of van alte groter ÿdelinge die de doecht of craft ōtbonde alst opēbaert inden genē die den hertuanc crijgen\ eñ in sommigē mēschen na alte grotē sweet of nae alte scarpe suucte Item dat hert lijdt ondŏwijlen vā sommigen venijnden eñ corrūpeerdē roke die doer totter her ten schiet eñ die de wege des herts cor- rumpeert waer af dat die doot coemt sō der vertreck Item ondŏwijlen lijdet vā- der verstoppinghe ŏ hoelre aderē waer af dattet voetsel ŏ herten geweÿghert wert In desen eñ in menigē anderē pun ten soe lijdt dat hert als constan. seÿt li. xx. ca. xxiij. noch seÿt galienus in tegni dat die doecht eñ die cōplexi des herten wort ghetoent bi desen teÿkenē als bijŏ grootheit des ademens eñ bijŏ snellich eit des pols eñ bi sijnre stedicheit dat hi niet af en laet eñ bi sijnre manlicheit /eñ bi sine haeste werckinghe bi gramscip bi coenheit eñ bi ŏwoetheit bijŏ breetheÿt ŏ borsten eñ bi sijnre ruwicheit / alle dese beteÿkenen grote hetten inŏ hertē eñ al le dingen die dese contrarie sijn beteÿke nen contrari op welke stede hali seÿt in-

den conment Dattet hert inden mensch hem heeft als die wortel indē boem eñ die arterie die wassende is vten lufteren ventrikel is gelijc den bloke des boems eñ die verre vanŏ herten is die wort ge splantert in tween delen vanden welkē die een opwaert gaet eñ die ander neŏ- waert ende die werden ghedeÿlt ter ma nieren van eenre garden van telgheren ouer alle tlijf totten arterien daer thaer staet ghespraÿt inder huÿt op thoeft en de wanneer thert gebraÿdt wort so wer den alle die arterien te gader breet ghe maect ende wanneer thert ghedwongē wert so werden alle die arterien teuens ghedruct eñ ouermits hare breÿdinghe wort die coude lucht aenghehaelt van- den butensten des herten tot sinen bin- nensten ende inden dwanghe wort dÿe vuÿlste roke wt gheperst die in hem ge- wonnen is eñ trecten wt tot den buten- sten eñ daer bi wort sijn hettē bescudt eñ ouermits dier bescuddinge of wachtin- ge wort sijn cōplexi ghelijc gemaect \ eñ als die selue seÿt Die beroerlike doecht die welke inŏ hertē gheuesticht is loept bijŏē arteriē tot enē ÿgelikē deel des li- chaems eñ draecht elke sijn proper leuē eñ sijn eÿgen leuēdige hettē die doecht dient ŏ herten dz op doende eñ die cou- de lucht na hē treckēde eñ dz sluÿtende wint rokige wazem inŏ hertē ŏdriuēde of wt driuende waer af ist dat die borst eñ die arterie eñ anŏ instrumentē des le uens gesont sijn so dienē hē die doechdē in harē werkē eñ wanneer si sieke sijn so en sijn si hem nz onŏdanich waer bi dat die goetheit of die quaetheit ŏ dienen- der instrumenten vorderē den harte of si becommerent om sijn wercken te vol- brenghen . want wanneer dat starck is

ende heeft leden die hem onderdanich
sÿn eñ hem wel hebben inden bereyden
eñ inden nauwen of dwange so coemter
voert een starke ademinghe eñ een star
ke pols eñ een starke werkinghe nader
goetheit des instruments eñ d̄ doechdē
eñ wanneer die doecht cranc eñ cleyn is
so en macht die arterien nz wtsteken tot
allen deylinghen waer af dat coemt een
minre ademinge eñ een minre pols Itē
is dat sake dat dz hert alte cout is of al-
te vucht so sal die pols morwe wesen eñ
die mensch sal beroeft sÿn van sÿnre mā
licheit eñ sal blode inder koenicheyt we
sen ende traech eñ abel inder borsten en
de blote vander rokigher wazem waer
af coemt luttelheit des haers eñ is ther
te alte cout eñ alte droghe soe salt enen
serpen pols maken eñ enen harden en-
de enen cleynē eñ die ademtocht d̄ luch
ten sal traech sÿn eñ dun sonderlinge ist
dat die borste cleyn is eñ nauwe hier toe
heeft halp geseyt ouer tegni galieni en-
de hier mede ist ghenoech gheseyt van
der herten.

Dat xxxvij. capitel vanden ademe.

a
Anhelitus cordis et pulmonis dz
is die adem des herten eñ der lon
ghen is een beroeringe om die aentrec
kinghe der couder luchten totter ghe-
tempertheit der ingeborenre hetten en
de ghewonnen mitter wtstotinghe des
seluen want dat hert en mach in gheen
re wÿs deruen die aentreckinge d̄ luch-
ten eñ waert sake dattet eē cleyn tÿt rus
tede vander aenhalinghe der luchtē soe
soudt ghequetst werden of het soude te
niet gaen daer om heuet contrari beroe
ringhe want alst die longen breet maect
soe trecket die lucht ende alst die longē
enghe maect soe verdriuet die lucht we
der Item die adem is een ghetempert
heit der hetten vanden herte bÿ aentrec
kinghe der luchten ende wtdriuende dē
rokighen wazem des herten is die adē
suuerende ende is voedende die ghees-
te des leuēs ende der sielē eñ hi thoont
welc gheest daer starc of cranc is als bo-
uen vanden proprieteyten der longhen
gheseyt is Item inden ademen so wor-
ter meer vanden gheest aengehaelt dā
wtghetroden daer en gaet gheen cleyn
deel int voetsel des leuendigen gheests
want hi neemt hem seluen binnen d̄ lon
ghen ende alsoe langhe leeft een dier sō
der sticken als hem die geest butē sluut
tusschen den instrumenten des adems.
Item wanneer die instrumenten des a-
dems liden so wert die gheest ghecorrū
peert ende wert verwandelt nader ghe
daenten des instruments datter liden-
de is als constantinus seyt Item die a-
dem lÿdt oec onderwÿlen van ghebrec
der doechden die de zenen beroert ende
regiert ende onderwÿlen vander bestop
pinghe d̄ dienres des gheesten die wel
ke coemt vā grouer humoren of vā gro
uer wÿndicheit die dē wech des adems
bestoppende is of van enighen aposte-
me der longhen die de doeken beswarē
de waer of vā alte grote hetten des her
ten ende der longen die daer bouē gaen
de waer vanden welcken alle die adem
cort wordet ende dun ende is die adem
snel ende cleyn dye beteykent vreemde
hetten die de doecht versmoert eñ ver-
wint machtelÿc ende is die tastinge he-
te ende daer dorst ende droecheyt der tō
ghen nae volget eñ adem cleyn eñ cout
eñ dat in scarpen coertsen dat is teyken

vander doot eñ sijn traecheit beteykent
gebreck der doechden dz hi sinen adem
nz van hem steken en mach eñ coutheit
des adems beteykent dz die hetten die
natuerlick wesen soude wt sijn eñ betey-
kent een gebreck der doechden indẽ sub
stancien des harten eñ des geests van-
den seluen instrumẽten Item die adem
wert verkeert van gemeynre corrupciẽ
der binnẽster leden als indẽ malaetschẽ
indẽ welken die adem stinckende is en-
de gecorrũpeert want haer adem corrũ
peert die gene die bi hem comẽ geliker
wijs dat die adem eens serpents datmẽ
regulus hiet al blasende dye lucht cor-
rumpeert eñ doot die voghelen die vlie
gende sijn als auicẽna eñ constan. seggẽ

Dat xxxviij. ca. vander maghen

STomachus dat is die maghe / sto
machon in griex dat is ostiũ in latijn eñ
het is doere ĩ duytsche daer men in gaet
daer om datmen ouermits dẽ maghẽ die
spise daer in doet of datter dye spise in
gaet eñ si is een doere des buucx ende si
seynt die spise voert totten darmen / als
ysi. seyt Item als constan. seyt so is die
maghe ront langwerpelt eñ hol binnen
serp indẽ bodem eñ vilmich hebbẽde ij.
monden den enen nedẽwaert eñ den ãde
ren opwaert / eñ si is serp eñ vilmich op
dat si die ghenomen spise te bat houden
mach want waer si binnnen euen slecht
eñ wellich so soude die spise wtgaen on
uerduwet eñ si was dair om vleyschach
tich inden bodem op dat die ṽduwinge
gestarct mocht werden want dz vleysch
is hete eñ vucht wt welke gedaente son
derlinge die sceppenisse grypt inden li-
chaem des diers eñ si was ront op dz si
te meer die spise grijpẽ soudẽ Itẽ had si
van eenre andere figuren ghewe est als
driehoect of des ghelijcs so soude daer
lichteliken vulnisse in gegadert hebben
want alsulken forme en mocht niet ghe
droecht werden vandẽ oueruloedicheyt
om der hoeken wil / eñ si was langwer-
pelt op dat si ouermits hare alte groter
rondicheit die geestelike lede nz en quet
sede eñ op dat si te lichteliker den ouer-
sten eñ den ondẽsten toe geuoecht mocht
werden Item die mage eñ ten voersten
die menschelike maghe int ouerste is si
nauwe eñ int onderste breet eñ dat was
noot want die mensche rechter is dan e
nich ander dier soe gaet sijn spise altoes
nedẽwaert eñ daer om was haer die wijt
heyt beneden noot op dat si veel spisen
gripen mocht ende onthouden Item si
was oec zenich om dye begrijpelicheyt
der meerre subtijlicheit om dier starcten
wil des appetijt op dat si vander leuerẽ
ghecoect mocht werden ende op datter
meerre hetten bewijst mocht werdẽ vã
der leuer totter cokinghe der spisen Itẽ
die leuer omgordt die maghe mit harẽ
vijf pijpkens gheuende haer hetten en
de warmte ende õtfaet die sapicheit en-
de dye humoer daer tbloet af coemt bij
sommighen aderen die welke die mey-
sters in medecinen meseraycas hietẽ eñ
die leuer verkeert die humoren in bloe-
de in starker werckinghe der hetten en-
de noch seyt constantinus waert dat die
maghe substancialiken warm waer soe
ṽduut si die groue spise eñ ṽteert die lec
kere eñ ṽduut meer dã si begeert eñ õ dẽ
gelikenissẽ wil so soect si seer die warme
spise noch si en mach geẽ hõger lidẽ mer
die coude mage en ṽduut die groue spi-
se nz wel eñ worter schier af beswaert eñ

verwandelt die spise haestelic in zueren eñ in gecorrūpeerden humorē Item die droghe maghe heeft haest dorst eñ si begeert vuchte spise mer si verduut luttel hier toe heuet cōstan. gesept li. i ca. xiiij Item het geuallen der maghen als die selue sept li. x. ca. xxvi. menigerhande passien \ als quade vͦduwinge rokichept dysparria vomitus dz is coringe of spyngheuockinge opblasinghe ruspinge eñ dese dingen gheuallen wt menigerhande saken ondwylen van quaď cōplexien eñ ondwylen van quadē maecsel ondwilen van alte groter vͦullinge onderwylen van alte groter scarpicheit ondwylē van putrefactien ď seluer humoren \ putrefacti dat is vͦrottinge \ ondwylen van gebreck der onthoudenis der spisen \ onderwylen vanď gedaente der spisen van welker spise die mage geprekelt eñ gesteken wort of dat die spise alte vet eñ alte wellich is dat si weď wt glydt \ ondwylen vā cranckicheit dat die mage die spise nz van haer steken of cruden en mach eñ die mage en lydt alleen van haer seluen nz mer om dat si aen anď leden ghecoppelt eñ gehangen is want wanneer die leden liden so moeten si mede liden want die mage is een meyster kock van alle den lichaem eñ si ontfaet dat voetsel alle der leden want si geuet voert alle den leden.

Dat xxxix. ca. vander leueren.

Epar of iecur dat is al een dinc ende is leuer in duytsche dair om dz si den stoel des viers heeft in haer dz vā onď op vliecht totter herssen eñ daer na totten ogen eñ totten anderē sinnē ende totten anderē leden seyndet die herssen voert eñ ouermits hare hetten tsap dat si na haer ghetogen heeft dat wandelt si in bloede welc bloet si voirt den anderen leden bewyst om dat lichaem te voeden Item inder leueren is die stoel der weelden eñ der begheerten wes vterste of eynden fybre hieten wāt si syn wat vͦheuen eñ die mage omgripende die hetten totter vͦduwinge der spisen gheuende of reykende eñ si hietē daer om fibre want si vander touerien gedraghen worden totten outaren der sonnen ende als die gheoffert ende ontsteken warē worden daer antwoerde ghegeuen hier toe heuet ysi. ghesept Item als constantinus sept soe is die leuer een warm lit ende een hol ende vellich inder rechter siden des diers geset ende die mage dair onder geset op dat si ouermits hare hetten die eerste vͦduwinghe helpe si is oec bloedich eñ inder verwen root want hare sapicheit is verkeert in bloediger humoren ouermits hare groter hetten \ ende si is een luttel hardt op dat si nz haestelic ghequetst en mach werden Item si wert verwandelt inden menschen inder grootheit ende inder veelheit der delē want si is inden menschen meerre dā in anderen dieren of beesten. Ende tgetal hare grootheit is in sommigen twiuoudich eñ dat te minsten in sommigen drieuoudich of vieruoudich of wort tē meesten vyfuoudich geuonden Item vanď breeder hollicheit der leueren coemt eē ader ghaen diemen porta vanden meysters hiet eñ dese ader eer si wt gaet werdet in vyf aderkens gedeylt die welcke die delen der leuerē in gaen want die leuer trect nae haer die sapicheit der eerster vͦduwinge bi sōmigen aderen in hare hollicheit eñ vͦyď opsiedinghe der na

tuerliker hetten als die anđ ỏduwinghe gedaen is ỏkeert sijt in eenre bloediger massen eñ in die natuer der vier humorē eñ datter hete eñ vucht is dz gaet in die natuer des bloets wes ontfangher sijn die aderen eñ dattet heet eñ droge is dz gaet in die nature van colera wes eygen ontfangher is dat kistken der gallen eñ datter cout eñ droge is dz gaet in die nature vā melancoliē wes woninge is die kiste der milten mer datter nat eñ waterich is gaet inđ naturē van fleumē wes proper ontfanger is die longen vtē welken opēbaert dat die leuer is een begin eñ een fōdament der natuerliker doechden eñ een alte groten hulpe đ eerster ỏduwinge inđ maghen eñ si is volmakende die anđ ỏduuwinghe inder hollicheit hare substancien eñ si is scheydende dz puer vanden onpuren eñ si is ouerseyndende elken lede sijn voetsel eñ si is verweckēde die bitterlike minne eñ si is oec ontfangende menigherhande siecte eñ passie Item die leuer lijdt ondwijlen vā starker hettē waer af dat die pori dz sijn die cleyne gaetkens geopent werdē vā welker openīge die wtvliegēde doecht te myn werct ondwijlen van alte groter couden die benemende is dat si dat aengetogen sap nz ỏkeren en kan in bloediger naturen eñ dan so coemter dicwijle die watersocht of want water socht anders niet en is / als die philosoeph seyt dan dwalinghe der ỏduweliker doecht int hol vanđ leueren wāt wanneer dese doecht dwaelt eñ gebreect in haren werke so moet dat bloet corrumperē eñ als dan dat quaet bloet also ỏduwet is tlichaem datter dan sijn voetsel af genomen heeft dat moet van al druyptende eñ heffende wtghesteken werden waer af die watersocht dan coemt Item die leuer lijdt oec vā dat haer wegen bestopt werden / het gheualt dicwijle dat die groue eñ die taye humore inden aderen der leueren ỏgadert werden te samen waer af als dat besloten bloet niet wt ghaen en mach dat is een sake der voedinghe eñ der bestoppinghe Item het geualt van alte groter hetten die de bloedighe humoer verdrogende is eñ die substanci vā den aderen đ leueren ỏcrimpende waer bi dat hem tbloet niet vrilikē spreyden en mach om te voeden dye ander leden des lichaems dat selue mach onderwijlen gheuallen van alte groter coudē die de humoren congeleert ende die toepaden der leueren bedwinct ende verbiedt die lopinghe des bloets om die ledē te voedē Itē dat selue geualt vā enē aposteme die de substāci đ leueren beswarende is eñ winnende vulnis eñ stanc in hare substācien Itē dz selue geualt vā wijndicheit die daer in besloten is die de vellekens vanđ leueren wt steect eñ maect daer zericheit eñ heffinge van dz die leden daer qualikē geordineert sijn Item dicwijle geuallet dz die leuer lijdt vā alte veel lopinge des bloets welcke lopinghe ghescheit vander openinghe der aderen die vander leuer comen ende dz geualt anter alte veel of alte groter scarpicheit des bloets of van alte grote vervullinghe of van cranckicheden dat sijs niet houden en mach of van alte groten arbeyde als constantinus seyt Itē noch seyt galienus in tegni vander naturen ende vanden teykenen der complexien vander leueren Een teyken so wanneer dz die leuer heet is soe werden dye an-

der aderen dz gheen pols aderē en sijn
breet eñ verheffen hem op welker stede
haly seyt so wanneer die hetten der leue
ren bouē gaet eñ ōwint so heft die leuer
eñ die meeste ader vanđ leuerē wort ge
breydet eñ als die grote ghewordē is
so werden die anđ aderen groot dz geē
pols aderen en sijn in alle den ledē ende
dz bloet wert warm eñ dair af coemt on
derwijlen die ghele colera eñ indē voirt
ganc des tijts na den staet dat een men-
sche volwassen is wert die ghele colera
ōbarnt eñ wert swarte colera eñ vā dese
swarte comē menigerhande passiē | mer
onđwijlen weđstatet die coutheit ō gro-
ter hetten vanđ leuer \ wāt vanđ herten
als vanden oversten eñ den edelsten le-
de so wert die leuer gematicht in haren
wercken \ eñ dat selue seyt aristo. li. xiij.
daer hi thert set voer der leueren want
tet haer beghin is eñ regiertse Item so
seyt galienꝰ dat die coutheit der leuerē
getempert wert vanđ hetten des hertē
eñ dat teykē dat die leuer ōcoudt eñ ver
droecht is | dz is dit \ die aderē sijn smal
eñ enge of nauwe eñ luttel bloets ghe-
likerwijs dz die morwicheit der aderen
eñ veelheit des bloets is een teykē der
vuchticheit Itez hali seyt dat selue dat
die leuer is een fonteyn der vuchticheit
vandē lichaem | waer af / want si wortel
is der humoren ist dat die leuer droghe
is soe en mach si geen lit weđ brenghen
totter humorē of totter vuchticheyt op
dat si wederstaen mocht hare droecheit
Itē die droecheit eñ die vuchticheit vā-
der leueren wort cleyn of groot nađ dis-
posicien des herten Item die leuer is eē
edel lit van wes ōanderinge dz lichaem
verandert wert eñ gheeft dz voetsel eñ
die voedelike doechden eñ dien anderē
nedersten leden oec sonđ middel eñ geef
tet totten oversten overmits der herten
naden oerdel van galienꝰ | eñ aristo. set
ōkeert ō li. iij. Dattet hert alle die voer
screuen dingē doet overmits ō leueren
eñ welc hair die waertste waninge is vā
hem beyden dat laet ic den oerdel ō an-
dere meesters eñ hier mede ist genoech
gheseyt vanden proprieteyten der leue
ren

Dat xl. ca. vander gallen.

FEl dz is die galle daer ō dat si die
balch is die de humoer draecht-
ende is alre bitterste vanden overganck
der roder colera Als ysi. seyt Item dat
kistken der gallen is eenrehande velle-
ken opten hoeuel der leueren geset en-
de heeft twe sprantelen of twe vorcskē
bijden enen wort die rode colera gedra
ghen tot den instrumenten | op dat dye
doecht dye daer wt driuende is bij dien
instrumenten ghestarct mocht werden.
ende op dat die oarmen overmits hare
scarpicheit te bat ghezuuert mogē wer-
den \ ende overmits der ander soe wort
die colera ter maghen ghedraghen op
dat si helpen sal totter verduwinghe o-
vermits hare hetten Item die galle is
een heet lit ende een droghe dat dē hue
uel der leueren onder gheset is ende is
properlic die colera ontfanghende wes
hulp is op dattet bloet vāder colera ge
suuert worde want dat bloet soude ont-
steken werden vander tegenwoerdich-
eit ō colera en worde die overvloedich-
eit vandē colera in dz kistken nz gedaen
eñ overmits hare hettē so is si eē hulpe
ō cokinge eñ overmits hare subtilicheit
so is si doergaende ende overmits hare

smeringhe ende hare scarpicheit so is si stekende eñ die darmen wetende eñ ver weckende die ouerulo edicheit ende die stinckende dingẽ wt te werpen eñ is vã alte groter hetten seer bitter\ ende men machse oec õwandelen alsmen daer soe ticheit vanden bloede toe menget | hier toe heuet constã. gesept Item als aristo tiles sept li. ij. Hoe en heeft die meer swÿn gheen gal Alle geslachten van vo gelen vã visschen heeft gal nae tmeeste eñ nae tminste ende bi auonturen sal die gal wesen in alsulken darme eñ wort di ueers gemaect want ondwÿlen int ouer ste ondwÿlen int middel ondwÿlẽ int ne derste eñ sommige dieren hebbẽ die gal õborghen als die duuen die wachtelen eñ die zwaluen eñ sommighe hebbẽ die gal groot inõ leueren eñ inden buke eñ inden darmen als die hapck eñ die wu we Item int xiiij. boeke vandẽ dierẽ | sõ mige dieren en hebben geen gal mit al len Als tpaert die ezel eñ die elephant eñ die kemel en heeft oec geen beschep den gal mer hi heeft cleyne aderen dair die gal in is. Item sommighe mẽschen heboen een grote gal inõ leueren eñ sõ mighe niet eñ is eenrehande vergader de ouerulo edicheit als een heffe inden buke nochtans oerbaert dye de natuer inden buke tot een eenrehande hulpe Inden anderen die een ghesonde leuer hebbẽ eñ der welke bloet natuerlic soet is anter men vint in dien geen gal of ist datmense vint so is si cleyn eñ dat in seer cleynen aderen eñ daer om is die leuer alsulker mẽschen vã goeõ verwen ende soeter dan die anõ Ist valt dat een dier ene schone leuer heeft eñ wort oec ghe uonden dattet onõ den hals harde soet

is nz bÿder gauen õ gallen tot eenre ste de \ mer die steden dye daer vaste bÿ sÿn werdẽ te soeter eñ die gal ouermits ha re subtilicheit eñ scarpicheit hore substã cien is si die groue humorẽ in snidende eñ õteert die mit hore droecheit want si is nut inden cellekens vanden ogen om dat gesicht te claren eñ te scarpẽ eñ om af te doen dat gewelt of den wederstoet des sienliken geests eñ sonderlinge die gal vanden hauic eñ der ander vogelen die hẽ mit rouen generen Als ghesept wort in viatico cõstantini etce. Dz bloet wort geuenÿnt van te veel humorẽ en de vander opsiedinghe der galliger hu moren die weõ totter leuer coemt ende dat geuenÿnt bloet ouer geseyndt tottẽ voetsel der leden verwandelt die eñ ve nÿntse ende brengt een verwe in die tus schen groenen ende swarten is van wel ker passien dit teyken sÿn venÿndicheit alle des hert n groten dorst bittericheit des monds | sweringe des voerhoefts tintelinge vanden oren die wÿn soffra nich mit ghelike n scuum ende een stede like soffranighe coringe ende onderwÿ len geuallet dat die pori dat sÿn die cley ne sweetgaetkens vander kisten der gal len ghestopt werden waer af dat die co lera die leuer quetst eñ venÿnt of brengt alsulke passi in waer af constantinꝰ sept in viatico | so wanneer dat slot der gallẽ lÿdt ende haer doecht ghebreect mitter welker si die rode colera wt pleecht te trecken nochtans dat die colera blÿft so wert si vanden bloede gheverwet ende verandert Item het gheualt oeck wan neer een aposteme gheworden is inden weghen bÿden welcken die colera gaet totter gallen waer af wanneer si weder

keert totter leuer so sprayt se haer mittē bloede ouer alle tlichaem want is dz sa ke dat die neuste porus gestopt wert so climt si totten oversten wege als totter magē waer af dattet aensicht geel wert eñ die mont bitter eñ droge eñ inder ma gen barninghe eñ dorst eñ die vrijn mit- ter grouer vrinē of heffen begint te wit ten daer om dz die colera also verre van der leueren is eñ vandē nyeren daer die vrijn plach gheuerwet te werden eñ ist dat dz ouerste porus of gaetkē verstopt wert so verwet colera die neuste eñ daer openbaren teykenē die den eerstē cōtra ri sijn \ als die selue constan. seyt Hier me de ist vander gallen genoech

Dat xli. ca. vander milten

Splen dat is die milte van supplen do dz is veruullē geseyt want si die luf ter side veruult die ō leueren contrari is op dz si nz ydel wesen en soude vter wel ker si meynen dattet lachen comē soude want ouermits ō milten so lachen wi eñ ouermits ō gallē so werden wi toernich eñ mitter hertē smakē wi eñ mitter hers sen voelen wi eñ mitter leueren minnen wi eñ wanneer die stantaftich sijn soe is dat dier gans eñ heel \ als ysi. seyt En- de na cōstātinum so is die milt in die luf ter side gheset wes form natuerlic lan- gwerpelt is ende een luttel ter maghen waert is si hol | eñ ten ribbenwaert is si hoeuelachtich eñ in desen tween steden so is si omgecleedt mit tweē doecskens mer die milt sal twe aderen hebbē bijder welker eēre ader si die swarte colere na hoer trect vandē bloede ō leueren eñ o- uermits der ander ader so seyndt sijt ter maghen also veel dats ghenoech is om horen lust te conforteren Itē die hulpe der milten is dat si tghebreck veruullē sal dat in dye lufter side is op dat si van rechte contrariheit der leuerē antwoer- den sal tot der behoudinghe ō maghen op dat si om der suueringe wil vandē le- uer na hoer treckē mocht die heffē des bloets eñ ouerseyntet alsoe veel alst der starcheit ō magen genoech is totten ap petijt Itē die disposici der milten is dun eñ open spongiosich op dat si te lichteli ker die heffige humoren na hoer treckē mach eñ weē wt seynden mach | eñ si is swart om die ghelikenisse ō melancolio ser naturen daer si een onthoutster af is eñ si is oec geset tusschen den ribben eñ der magen om die ghetempertheit der lufter sidē ende om hoerre coutheit wil Item die milt lijdt ondōwijlen van ghe- breck des houdens eñ dz is wanneer si die humoer tot hoer nz treckē en mach of dat si na hoer getogen heeft tottē an deren steden te wisen Itē ondōwijlen vā verstoppinghe wanneer die groue ende slimige humorē bestopt werden indē we gen der miltē eñ werdē daer vergadert waer af dat hoer werken belet werden. Item ondōwijlen lijdt die milte van alte grote veruullighe der humorē wāt die humoren die totter milten vlopen ō dye gelikenisse vā hoer werden aengehaelt eñ en werden nz genoech geydelt want si werden daer vertapt eñ werdē indē hol licheit der milten ōhardt also seer dattz schijnt of die substanci der milten wiesse mer na der sentencien meyster ypocras ist dat die milte groot is eñ tlichaem ma ghert ende die milt oec dorret so bestaet tlichaem te vetten want die middelbaer heyt der milten eñ dye meer neycht ter cleynheyt dan ter grootheyt beteykent

goetheit der cõplexien als constan. sept li. x. ca. xxvij.

Dat xl. ca. vande nederste darmen.

Viscera dat sijn die nederste darmẽ als pli. sept die welke den leuentliken leden onderdaen sijn welke darmẽ sijn voetwisschen of bedde der ouerster leden Item als constanti. sept Die dar men sijn eenre hande leden binnen ondlinge hem te gad houdende die hol sijn eñ ront eñ die gelept sijn bijd lancheit eñ bijder breetheit des buucs der welcker maecsel eñ substanci d magen gelijct / eñ der darmen sijn int getale vi. vandẽ wel ken die drie subtijl sijn die bouen vergadert sijn eñ die drie sijn grof eñ die beginnen vandẽ onderstẽ die eerste darm vã den drien subtilen hiet duodenũ wãt hij in sijnre lengden nader maten eens pgelics menschen is van xij. vingeren breet ghemeten eñ die wert ten rugwaert op ghericht eñ en wert ter geenre andere side waert gedruct Die and hiet ieiuniũ want die darm is altoes pdel vand spisen eñ het seggen die wise eñ oec die gene diet besocht hebben dat wanneer een dier doot is dat dan altoes dese darm p del geuonden wort / nochtans seggẽ dz hare som dat dz gesept wert vanden genen die de luden plegen te sniden dz hij alle dinghen van hẽ werpende is eñ en hout nz vanden dingen die daer in ghe nomen sijn tot sinen voetsel. Dye derde darm hietmen subtijle eñ is den anderẽ darm ghelijc / mer nochtans en wert hi nymmermeer sond vullinghe vã spisen gheuonden Itẽ vandẽ grouen darmen so hiet die eerste orbus eñ heeft int subtijl eynde enẽ mont eñ die darm is daer om also ghehieten dz hi beroeft is van den ãderen monde want die and darmẽ elck twe monden hebbẽ eñ die darm en heefter mer een alleen eñ daer om is hi als een sack / want hi ontfaet veel eñ hij geeft luttel wt bi dat die and doen / mer die ãder darm die ond orbo of onder dẽ sack geset is hiet pleon eñ dese gaet van der rechter sidẽ in die lufter eñ men hieten pleon daer om dat in dien darm een passi plach te comen diemẽ pliaco passio hiet eñ noch hiet eñ die derde darm hiet colon in griex eñ die is recht versament mitten nedersten monde van alle den lichaem eñ in desen darm is die swaerste passie als colica passie / eñ dese twe leste passien hieten die ghemeen ludẽ lancke uel in duytsche eñ dese leste passie coemt anter van alte groten dwanghe of bijndinghe of enghicheit dies darms of vã vergaderinge eniger couden of grouer humoren eñ oec van verstoptheden vã binnen der wegen dies darms als constan. ötelt / ende oec ouer die amphorismen eñ hier om ist opẽbaer waer om dz die darmen noot sijn want si vkeren dye spise eñ ontfanghen die oueruloedicheit totter ontladinge der naturẽ eñ daer toe was oec noot die rondicheit der darmen ende die houelachticheit dat is die cromheit als constan. sept op dat die spise die ind magh ouerghesepnt is dat si een luttel cleuen in hoere cromheit ende si dye wt driuen soude nader behoeften des diers ende oec in hair houden ende si waren oec ront op datter vand spisen die vãder magen gegadert waer niets niet bliuen en soude die den darmen corrupci inbrocht eñ die darmẽ sijn in twee doecskens ghewondẽ eñ dat was noot op die auentuer of die een doecke ghe-

quetsē worde dz hem dander dan te hul pen quaem Item die daermen sijn een luttel vilmich eñ hoer vilmen sijn ouer-dwers ghesprayt op dat si die oueruloe dicheit des drecs van hem cruden son-dē eñ datten voetsel noot waer te bequa meliker hieldē Item die darmen sijn te gader gewonden eñ geknocht alsoe dz die groefste eñ die meeste mit dē minstē eñ die minste mit den groefsten benicht sijn op dat also die werckinge der natuer liker doecht in dye oueruloedicheyt en wech te cruden eñ in te houden die dair noot sijn bequameliker volmaect mogē werden eñ oec seyt aristo. li. ij. Dat nae verwandelinge der tandē eñ der kinne-backen so wort die natuer vandē darmē v̄wandelt in vā gedaenten eñ inder groot heyt waer af hij seyt | dat die darm alre dieren die tanden hebben bouen eñ be-neden is minre dan die darm die dat nz en hebben eñ en geen dier en heeft rech te darmen ten si dat hi tanden in beyden kinnebacken heeft Item hi seyt aldaer dat die buke des serpents enghe is en-de is ghelijc enen breden darm eñ is hi natuerlic cleyn so heeft hi een gal ende derft der darmen eñ ist groot soe heuet een leuer Item hi seyt li. xiij. Alle die-ren die van rechter eñ van breder darmē sijn die sijn seer hoeuelachtich want om der verminringe der gewoēten vander spisen ende om der verduwinge so wer-pen si die onuerduwende oueruloedich eyt der spisen wt eñ die spise gaet schier wt eñ daer om begheren si vele eñ soekē die spise stedeliken Het gheualt dat dye darmen menichfoudeliken liden als cō stan. seyt li. ix. ca. xv. Onderwijlen van coleriker humoren| eñ onderwijlen van melancolioser humoren die de substanci der darmen vret eñ brengt een buuceuel in datmen dissenteria hiet eñ dese passie is alte quaet ende dicwijle coemter dye doot af alsmen seyt inden amphorismis Die lopinghe des buucs in wes beghin die swarte colera wt ghaet is sterfelic of dodelic Item die darmen lidē onderwij len vander binnenster stekinghe eñ won dinghe der darmen eñ dat gheschiet vā apostemen van buten \ die putrefacti dz is verrottinge of steecten maken inden doecskens vanden darmen of van ande ren quetsingen die van buten comē Itē onderwijlen liden si vā smericheden die de doecskens eñ die zenen wt reckende sijn eñ die zericheit is so groot ende soe swaer dz hem onderwijlen dunct dz die darmen doerschoten werden Item on-derwijlen van grouer humoren eñ fleu matigher die de nederste delen vanden darmen bestoppen ende verbieden den wtganc der ouerster ende bren gen in dz lanceuel /anter yliacam passionez of co-licam passionem waer af dat dese zuuc-te is vanō nuwer suucten of dodelic sel-den gesontheit ontfangende mer dicwij le doot si den mensch des anderē of des derden dages te si dat hem haestelic ge holpen wort Item die anō suucten van den darmen die soect inden tractaet vā-den siecten in colica passione etce.

Dat xliij. ca. vande nyeren

Renes dz sijn nyerē eñ als bro seyt hiet daer ō renes datter drie humorē af comen want die aderen eñ die morghen zweten een dun humoer indē nyerē Ic die anderweruen spreke die humoer die gescheyden is vandē nyeren ouermits die hetten ō barnender minnē of der na

tuerliker minnẽ spraḱt hoer eñ loept we
der totten winliken leden als totten cul
len als ṕsi. seýt Die steden inden siden ṽ
knoecbenen vanden rugghe inden wel
ken die stoel der nýeren is gehietẽ lum-
bi die welke als ṕsi. seýt sijn lumbi ghe-
hieten om die genoechte der welicheýt
of der oncuuscheit want die oncuuscheit
coemt inden mãnen vanden nýerẽ Item
constanti. seýt vanden nýerẽ dat si ghe-
maect waren vanṽ leuer sugende dz wa
terige bloet dat si die suueren souden en
de hoer seýginge dat is die vrijn ter bla
sen ouermits die wegẽ der vrinen voert
ouerdragen souden twelc oec haly seýt
ouer tegni / die ouerste scepper heeft ge
ordineert twe nýerẽ op dz si na hem trec
ken souden dýe watericheit des bloets
vanṽ leuerẽ eñ die seýndent ouer ter bla
sen om voirt doer te brengẽ twelc aristo
tiles seýt li. xiiij. Die nýeren waren ghe
scepen om der blasen wil op dat alsó die
werckinghe der blasen te beter eñ te vol
comenre waer \ want die nýeren sijn om
op te boeren dz ouerloedich des nats
datter lopende is ter blasen waert Item
die selue seýt dat die rechter nýer hoger
is dan die lufter in allen diere dat nýerẽ
heeft ende dat is daer om dat die hettẽ
meerre is in dýe rechter side eñ hogher
Item die selue seýt in allẽ dieren die nýe
ren hebbẽ so heeft die rechter nýer min-
ste smeers dan die lufter ende is hoger
wãt die natuer is in die rechter side lich
ter eñ vã meerte beroeringe eñ vã meer
re hetten want die hetten scheýdt eñ ṽ-
teert die vetticheit Itẽ die selue seýt dz
die nýeren sijn vanden lesten binnensten
leden eñ daer om behoeuẽ si groter het
ten hier om moechstu ṽgaderen dat die
nýeren heet sijn eñ behoudende die na-
tuerlike hetten eñ temperende die cout
heit der knoken eñ si sijn na hẽ trecken-
de die watericheit des bloets vter hol-
licheit ṽ leueren eñ dat bloet cleýnsende
eñ starkende die natuerlike doecht eñ si
sijn winnende die humoer daert zaet af
coemt eñ si sijn vleýschich gatich ront eñ
mit vetticheden bedect eñ si sijn dair om
vleýschich eñ gatich op dat si te lichteli
ker die waterige ouerloedicheit na hẽ
trecken mochten / eñ si sijn daer om ront
op dat si geen humoren gaderen en sou
den die vervulen mochten eñ si sijn dair
om mit vetticheden beset op dat si vanṽ
coutheit der benẽ vandẽ rugghe gheen
quetsinge liden en souden die nýeren õt
fangen sommige aderen die wtgaende
sijn ouermits den welken die ouerloe-
dige humoer in andere ṽduwinge ghe-
dragen wert totten nýeren wãt wanneer
die aderen bestopt sijn eñ belet in horen
offici so moeten die nýeren pine liden te
gader mitter leueren Item indẽ nýeren
comẽ menigerhande passien als cõstan.
seýt li. ij. ca. xxx. Is dat sake dat die a-
deren der leueren voer gesloten werdẽ
so werden die nýeren vanṽ bloedigher
humorẽ verarmt tot horen voetsel wañ
af dat si van node dunne werden moetẽ
eñ ist hoer nederste wege ouermits het
ten of couden gesloten werden of toe ge
bonden vander teghenwoerdicheit der
ouerloedigher humoren die haer sub-
stanci van onder in gaet so werden si al-
te seer wtghesteken eñ gebreedt eñ daer
om werden si ghecorrumpeert of die ge
droechde humoren werden ghesuuert
ende werden in enẽ steen verkeert noch
liden si in menigher manieren als vã a-

postemen van winde van coude ende vā
hetten

Dat xliiij. ca. vander blasen

VEsica dat is die blase als ysidorus
seyt eñ hiet vesica van ventus dat is vā
den wijnde want ouermits die toe trec-
kinghe des wints soe wort die blase op
geloken eñ ghewijdt eñ allso weder ver
keert bijder wtlatinghe des wints wort
si toe ghetoghen eñ ghenauwet Itē ve
sicula van vesica geseyt dat is een blaes-
ken eñ is eenrehande velliken dat indē
vogelen strote hangt inden welken dye
spisen d' vogelen eerst onthouden werdē
welke spise daer gehouden werden als
in enen balch op die auontuer of si hon
ger cregen dat sijt dan eten mochten eñ
haer voetsel daer af nemen \mer vesica
dat is een blase na dien dat si hier inder
tegenwoerdicheit genomen wert na cō
stantinus seggen is een doecskē hart ront
eñ hol als een sack in allen siden ghesllo
ten wtgenomen die ouerste mont Item
sijn substanci was daer om hart op dat si
vand' scarpicheit der vrinen niet gequetst
en worde eñ was daer om al omme ghe
sloten op dat die natticheit die si na hoer
toge niet te haestelic wtgedreuen en wer-
de wāt bi enen eñ bijdē seluē gaet daert-
bi in gaet dair gaet si bi wt alst opēbaert
inder anathomien eñ si was oec ront op
dat inder meringe der vrinen dat bloet
gebreydt soude werden eñ dat si der vri
nen te meer eñ te bat onthouden mocht
Item aristo. seyt li. xiij. Dat alle dier dat
een longen heeft dien dorst seer eñ daer
om behoeft si vuchte spise meer dā dro-
ge eñ daer om was die blase noot om te
ontfangen die vuchticheit van alsulker
ouerloedicheit Item geen dier dat plu
men of vederen heeft of scueben of bas
ten of sculpen en heeft een blase wāt die
ouerloedige vuchticheit vā desen ver-
keert in vederen eñ in scueben Item die
selue seyt li. iij. alle dier dat winnende is
dat heeft een blase ende dat eyer leyt en
heeft geen sonder een geslacht vā lacer
ten ende vter doder luden blase en gaet
gheen vuchticheit Item in allen dieren
die geen blase en hebbē daer is eē wech
daer die dreck ende dye ander ouerloe
dicheit doer gaet eñ lijdt

Dat xlv. ca. vander pissen

VRina dat is vrijn of pis ende ysaac
seyt Dat vrijn is seyghinghe des bloe-
des ende der andere humoren ghewon
nen vander werckinghe d' naturen wāt
vander leuer neemt si haer beghin mer
inden nyeren neemt si haer substanci en
de haer hetten Itē die substanci des wa
terighen bloets wort ouermits sommi-
ghen subtilen aderen ouer geseyndt tot
ten nyerē om die te voeden waer af wā-
neer si totten nyeren ghedraghen is soe
wort si daer ghezeyclyt ende ghepuert
ouermits crachten der hettē vander le-
ueren ende worter gheuerwet ende al-
so al swetende gaet si doer die vrijn gaet
kens ende coemt int hol vander blasen
ende wert daer v'gadert waer af dat al-
sulke natte eñ vuchte substanci die doer
die blase wtghecomen is vrijn hiet wāt
si is barnende ende bitende van vro vris
vrere dat is barnen daer coemt vrina af
want als egidius seyt .Dat si raect bijt
droecht ende barnt ende si heeft eē bar-
nende een droghende ende een bitende
natuer waer bi dat si goet is teghen ru-
dicheyt teghen ioecte ende tegen puus

ten ist datten die zieken daer mede was
schen ende in dranc genomen is si goet
die quade milte hebben eñ si suuert vule
wonden eñ etterighe steden Item als si
ghemengt is mitter gallen vanden ha-
uick eñ inden ogen beheyndelic ghestre
ken doet die doeken vanden ogen ende
wischt die smetten af als constantin⁹ eñ
galienus bescheydelikẽ seggen eñ daer
om en is die vrijn niet te v̓smaden want
si is in vele dingen nut Urina wert oeck
geseyt van vrich in griex dat is bewisen
de in duytsche want si bewijst hoe dz die
binnenste vanden mẽschen gescapen sijn
als inder leuerẽ eñ indẽ anderen leden
eñ dat bijder substãcien ende der verwẽ
der vrinen eñ sondlinge bij horen contẽ
ten eñ den dingheren die daer in driuen
als haren scuben zande eñ deser gelike
wãt ist dat die residenci indẽ bodem des
vaets wit is eñ v̓gadert ouer een eñ niet
ghescheyden beteykent starkicheit der
doechden eñ volmaecte werckinge der
natuerliker hetten want is dat sake dat
die vrijn te midsweghen wel geset is in
der verwen eñ indv̓ substancien niet donc
ker noch van enigen neuel verduustert
mer claer beteykent dz die geestelike le
de als omtrent der borsten al om gesont
sijn eñ is die vrijn schoen int ouerste be-
teykent dattet hoeft ghesont is want is
dat die rinck nz grof en is noch vuerich
noch swartachtich noch groen noch mit
veel coernen mer getempert indv̓ substã
cien ende inder verwẽ beteykent dz die
herssen mit alle horen toebehoren ghe-
sont is eñ ist datmen cõtrari teykenẽ siet
soe beteykent contrari disposici of scep-
penis des lichaems eñ ten voerstẽ wort
die vrijn geordelt nader substanci eñ na-

der verwen want si beteykent and̓s wat
wanneer si dun is inder substancien wãt
dan so beteykent si droecheit der humo
ren eñ si beteykent ãders wanneer si dic
ke is want dan beteykent si vuchticheyt
der humoren | ende si beteykent oec an-
ders wanneer si middelbaer is indv̓ sub-
stancien want dan beteykent si ghetem-
pertheit of middelbaerheit ende si wert
oec gheoerdelt nader verwen wãt daer
sijn veel verwen als xx. als ysaac eñ egi
dius seggen der welker sommige betey
kenen grootheit der hetten of der cou-
den of oec cleynheit of cranckicheit der
hetten of der couden ander beteykenen
middelbaerheit want die blonde eñ dye
melkige verwe eñ deser ghelike betey-
kenen cleyne hetten ende grote hetten
beteykent die rode verwe ende van dier
voert opwaert als meer roder eñ meer
barnende | eñ die middelbaer verwe is
vanden roden nederwaert gaende \ als
ghelachtich eñ wat rodelachtich onder
welken verwen vanden xx. sommighe
die doot beteykenen als die swarte ver-
we eñ die donckerachtige eñ die groen
ende sommige verwen van dien xx. als
die witte die melkighe eñ die blonde be
teykenen onuerduwelicheit ende som-
mighe onuolcomen beghinninge v̓ ver
duwinghe als die bleke eñ die onderble
ke eñ sommighe beteykenen volcomen
verduwinghe als die gheel ende die ro
de eñ sommighe beteykenen ouerganc
der verduwinghe als subrubicund⁹ als
kyanos ende sommighe beteykenen v̓-
barninghe als swart groen \ nochtans
coemt die swartheit onderwijlẽ vã cout
heden die welcke die natuerlike hetten
altemael lesschet mer soe gaet daer een

brunicheit voer mer wanneer daer voer gaet natura timiata so coemter eē groe nicheit voer eñ van aldus sulken dingē en behoert hier nu af te spreken tot desen wercke mer waer yemāt die daer af weten woude die lese indē boeke vā ysaac theophili constātini eñ egidij indē wel ker boeken vāden vrinen volcomelic ge tracteert wort mer dese sijn nu genoech

Dat xlvi. ca. vande buycke.

Venter uterus eñ aluus dat sijn al le iij. buken nochtans schelen si onderlinghe als ysidorus seyt Venter die buke is die gene die de ghenomen spise verduwet eñ openbaert buten Eñ is daer om venter genoemt van venio venis venire wāt ouermits die buke coemt die spise tot alle den lichaem Aluus is oec een buke die de spise ontfaet eñ en wert repnicht Uter is oec een buke dien hebben die vrouwen alleen daer si in ontfangen eñ hiet daer om uterus want hi interi9 dat is van binnē mit eenre drachten ver vult wort als ysi. seyt Die buke is een ōtfanger des voetsels van alle den lichaē als constan. seyt Hi is een stoel der eerster verduwinghe van alle den voedelikē leden eñ dz ander fondament wes sceppenis is vleyschich vucht eñ hete ende dat om die nootdorfticheit der verduwinghe is omghegort mit menigherhande doecskens eñ om die binnenste behoudinghe wes sceppenis langwerpelt is eñ ront si is ront op dat si te vriliker dye spise ontfanghen mach eñ om die settinghe der voedeliker leden eñ si was lan gwerpelt om die lichte vergaderinghe der ouersten mitten ondersté eñ si heeft die middel stede inden lichaem om dat si den ondersten eñ den ouersten ledē voetsel seyndē sal Itē die buke is wekere eñ morwer dā enich deel des lichaems eñ is oec sieker eñ nochtās is hi nutter dā alle die ander want recht als een voetster des lichaems ōtfaet si die spise om alle die leden des lichaems te voedē eñ coectse eñ seyndt die bequamelike voet selen tot alle den leden ende vergadert in haer veel ouervloedicheden om dat voetsel der andere leden mer want si die niet langhe liden en mach so werpt sise weder vā haer eñ cruudse wt ende dye buke of die disposici des buucs trect vele suucten te zamen van quader disposicien der leden die si in haer hout eñ onderwijlē crijcht die buke veel passien die also veel vreseliker sijn als si naerre der herten is ende den anderen leuentliken leden Itē die buke lijdt onderwijlen vā alte groter veruullinghe alsmen seyt in den amphorismis soe wat siecten van ōvultheden comen die geneest ydelinge ende so wat siecten van ydelinghe comē gheneest veruullinghe Item die werckinghe des buucs werden verwandelt nae die menigherhandicheit des tijts want inden winter so werct die natuerlike hettē sterctste die indē binnenste des buucs besloten is want die lust vanden eten becoemt den monde meest des winters want die verduwinghe is dā starcste want alsmen seyt inden amphorismē Ventres in hyeme et vere calidissimi sūt etce. Dat is dat die buken inden winter ende in die leynten sijn si alre heetste inder naturen ende die slape alre langste

Dat xlvij. ca. vander nauelen.

Umbilicus dz is een nauel ende is die middelste stede des lichaems Item vten nauel wert dz kint geuoedt

inder moeder lichaem ende het hangt inden buke vanden nauel Item als constantinus seyt die nauel is gemaect van zenen van aderen ende van arterien ouermits welken nauel die dracht dat subtyl bloet nae hem trect ende suucht ende ontfaet den geest ouermits den arterien dye nauel wert ghescoert byder moeder als die dracht wt gaet ende gaet mitter dracht wt twelc die voetmoederen byndent van der lengden van vier vingheren breet en de van deser byndinge neemt hi die eynden des nauels ende die ronthedem | hier toe heuet constantinus geseyt | mer iheronimus seyt ouer ezeetchiel xvi. aldus Het is natuerlick datmen den kinderen die geboren syn eerst den nauel voer af snyde daer na dat bloet datmen af doen sal te wasschen int water wes humore die cleynre kinderkens men in die son drogen sal ende daer nae die weke crancke ledekens in doekeren wynden op dat si niet driuen en sullen ter wylen dat si soe tederken syn ende si alsoe verderft mochten werden Daer seyt die glose gregorij oec dat die nauel is mitten welken die dracht geuoedt wert inden buke als die bomen ende die ryskens gheuoedt werden byden wortelen ouermits die heymelike vuchticheit der aerden Inden nauel leggen die cullen der wiuen of die dingheren daer si mede te winnen plegen ghelijc dat die genitalia dat syn die dingheren der mannen daer si mede winnen in die leynden legghen ende daer om werden die nauelen ghefigureert inden naem der mannen iob xl. Syn doecht is inden nauel syns buucs | aristotiles seyt vanden nauel in li. xiij. Dat een dier dat winnende is ende ey ere legghende heeft enen nauel als dat baert | ende wanneer aluus dat is die binnenste buuc wasset so en wert dye nauel niet mit allen ghesien want hi is vergadert aen der dracht ende oec aen den darm mit sommighen delen vanden aderen Item die selue seyt li. xvi. die creaci dat is die sceppenis des nauels en is niet dan een bast die de aderen ophout ende vergadert hem vluchs mitten vluze daer tkint in leyt ende dat bloet loept vander moeder totten aderen des nauels als bi eenre pipen totten voetsel des kints ende dair om wasset datter ontfanghen is byden wesen des nauels alsmen seyt int selue.

Dat xlviij. ca. vande winnende of voert brenghende leden der mannen.

Genitalia dat syn leden die daer winnen een vruchte als ysido. seyt men hietse oec scamelhede om der scaemten wil waer by dat si ghedect werden daer om dat si die gedaente der schoenheyt niet en hebben als die ander lede die int reede ghesetet syn ende int openbaer ende dair om werden si oneersaem ghetelt onder die welke die een hiet veretrum wantet des mans alleen is of dattet een scamelic lit is of oec daer om want die venynde humoer vlopende is van des mans natuer als ysi. seyt het syn oec ander leden der winliker doechden als die cullen diemen tuychskens hiet van desen woer de testis dat is tuych in duytsche der welker zeen beghint van tween subiecten sonder tuychnis der welker en is geen man volmaect dese cullekens dienen tsaet mit eenre pipen twelc si ontfanghen vanden morge des rugbeens ende vanden nyeren om een vrucht te winnen hier toe heuet ysi. geseyt | ende als constan. seyt so is hoir substanci gemaket van witten clierighen

vlepsch eñ van morwē eñ van dunnen
eñ dat is om die behoudinge der het-
ten eñ ŏkeringe des bloets in wittich
eden twelck geschiet bi starker hetten
die dz bloet cokende is in sijnre substā
cien eñ ŏkerende in witticheden ende
si werdē principael leden gehietē wāt
si sijn instrumenten ŏ principaliger wer
kinge ŏ natuerliker doechden als die
daer winnende is welke instrumenten
ist dz si af ghesneden werden soe is die
gropelicheit of die craft des manliken
ghestachts ontzeent of ŏleent eñ ver-
derft om kinder te winnē eñ die manli
ke cōplexi wert ŏandert in eens wijfs
complexi eñ daer om sept aristoti. li. iij.
Eunuchi dat sijn die ghelubt sijn wan
neer dat si gelubt werdē voer der pol-
lucien inden slape dat is wāneer enen
man sijn natuer al slapende ōtloept dz
hiet polluci of smettinge soe en wasset
in alsulken luden nae dien gheen haer
weď of meer | eñ ist dat si gelubt werdē
nader pollucien so vallē alle die haren
af sonder die in de borst staen eñ si wer
den wiuich eñ weke inden moet ende
brosch inden lichaē waer af aristo. sept
li. viij. Die stemmen der mannen wan
neer dat si gelubt werden so werdē ha-
re stemmen ŏwandelt eñ crijgen stem-
men als wijfs stēmen eñ hoer formen
eñ hoer wesen werden ŏandert. Item
die dieren wanneer si gelubt werden in
hare ioecht so werdē si meerre mer wer
den si gelubt nader volmaectheit so en
werden si nz meerre. Item die hertē ist
dat si ghelubt werden eer si volwassen
sijn inden hoernē soe en wassen hē daer
na gheen hoernen eñ werden si naden
opganc ghelubt soe en sullen noch die
hoernen nz voirt wassen eñ si en ŏwan-
delen haer hoernen nz meer noch si en
ŏwerpense niet als die ghene die nz ge
lubt en sijn men sept oec daer Is dz sa-
ke dat die calueren nz haestelic gelubt
en werden naden iaer so bliuen si cleijn
eñ hi sept dat wanneer si gelubt werdē
so werden die wortelen ŏ zenen te mael
wt getogen eñ waert sake dat inder ste
de der wonden een aposteme bleue soe
sullen si den afgesneden cullē barnē eñ
doen daer asschen opten aposteme | eñ
sommige dierē werdē alleen gelubt om
der cullen wil als die beueren doen | eñ
si lubben onŏwijlen hem seluē wanneer
si vandē iagers veruolcht werdē op dz
si ontgangen mogen Item hi sept dat
een dier diemē onager hiet in latijn eñ
sonŏlinge die mannikens hudē haer so
nen eñ biten hē die cullen af eñ lubben
se also mer die wijfkēs leijdēse en wech
dat si vanden mānikens nz gheuonden
en moghen werden Onager properlic
dat is een velt ezel die wilt is Item mē
sept li. xvi. dat der voghelen cullen naď
tijt dat si gepast sijn totten hijlic of tottē
vogelen werden si also cleijn van natu-
ren dat si dan nz en openbarē mer wan
neer die tijt coemt dz si een dinc doē sul
len so wassen si seer Item die cullē mit-
ten anderen ledē die hem dienende sijn
sijn een beghin der humoren des saeds
of der naturen eñ sijn eerste wortelighe
fondament want als constan. sept | god
heeft bequaem leden ghescapen tot be
quameliker winninge ŏ dieren daer hij
eerst in saijde dat materialike beginsel
ŏ winninghe dat welc nz te werck ghe-
bracht en mach werden sonď begheerte
der minnē alsulke ōsceijdelicheit heeft

hi den winlikẽ in gesapt eñ den begeerli
ken lede op dz een ygelic dier totter be
houdinge der gedaentẽ eñ tot sijnre me
nichfoudicheit gesielt mocht werdẽ eñ
dat is geschiet ouermits die wenckin-
ge of die wille gods op dat bi auonturẽ
dz hylikẽ of die creaturinghe ṽuaren
waer dat dan die winninge inden dierẽ
after gelaten worde Itẽ totter cõplexi-
en alsulker winninge so ist noot dz twee
dierẽ vergaderen als man eñ wijf vter
welker zade ondlinghe af gescepẽ wort
dz ondeplsom is Itez aristo. sept li. vi.
dat die winninge der dierẽ heeft eẽ twi-
uoudich beginsel als man eñ wijf ende
vten man ist beghin des beroerens als
een form eñ twijf is als een materi en-
de vanď menginghe van hẽ beydẽ wert
een creatuer eñ die sceppenis des velle
kijns daert in leyt etce. Item god heeft
gepunt die lede ṽ geenre die daer win-
nende sijn op dat wanneer hi een ander
zadelic begin wt seyndẽ soude dz hi dat
anď ontfangẽ soude eñ dese ledẽ sijn al-
so van dien wisen gode geformeert dat
si tot sinẽ werke nz beter noch volcomẽ
re wesen en mogen als cõstan. sept mer
vele ludẽ misbruken dese lede want si en
gebrukense nz totten oerbaer ṽ winnin-
ge mer billiker tegen die redẽ der oerdẽ
eñ tegen die rechten ṽ naturen nz õ den
ghesłacht te dienẽ om vrucht te maken
mer õ haer vule genuecht te brukẽ on-
redeliken eñ tegen die natuer eñ daer õ
en wil ic van deser materiẽ hier nz meer
sprekẽ eñ ic ṽmaen alle mẽschen dz nye
mant en sal meynen datmen dese dingẽ
misbruken sal in vuylre genoechtẽ wãt
die ledẽ en sijn daer õ nz ghemaect mer
daer õ datmen tgeslacht meerrẽ sal wãt

so wie alsulke onnutscap drijft mit ghe
leenden geselscap buten sinen getroudẽ
wiue die heeft den ongewonnen vader
god der naturen eñ den winre ṽ gracien
ṽloren noch en sal nz sitten onď den ghe
slachte der rechtuaerdiger noch onder
den zonen der glorien ten si dat hi peni
tenci doet eñ die dese lede misbruuct te
gen den wil des vaders alre lichten die
ṽliest sijn graci eñ wont die natuer eñ ṽ
liest dat geselscap der enghelen eñ ver
crijcht dz helsche vier eñ wort swart eñ
ydelt eñ beroeft dz ewige etce. ãbro.

Dat xlix ca. vanď moeder der vrouwen

Matrix dat is die moeder eñ is een
sonderlinghe lit inden vrouwẽ ge
scapen ter manieren vã eenre blasen tot
ter ontfangenis des saets vandẽ man
vander naturen daer toe gepunt totter
welken als tottẽ wiuen so toeulopet die
materialike oueruloedicheit toten lede
der moeder welke oueruloedicheyt om
die menstrualighe vloet eñ wederuloet
is menstruum gehieten daer õ dat ouer
mits den omganc des manẽ schijns die
oueruloedicheit te geuallẽ pleecht als
ysi. sept dese pleecht men oet wijfliche-
den te hieten die welke indẽ wiuen na-
tuerlikẽ duerẽ also lange als in hẽ bloy
et die cracht des ontfãgens die welcke
als si gebrekẽ soe gebreect die doecht ṽ
ontfangenis eñ men hietse wijflichedẽ
wãt dese suucte wort alleẽ indẽ wiuẽ ge
uondẽ wãt dz wijf alleen is een mẽstru
alich dier als ysi. sept / van wes bloede
ist dattet aen tcoerne raect dz gesapt is
of aen ãder so en salt nymmermeer was
sen eñ waert aen cruden coemt die ster-
uen eñ gaen wt eñ die boemẽ verliesen
haer vruchten etce. Hier af is voer ge

sept int derde boeke inden tractaet van
den humoren Dit menstruum is beghin
der menscheliker winninge of des men
schelicx geslacht eñ dat is een ghemeyn
voetsel der edelre eñ der onedelre men
schen inđ moeder buke want die acker ō
ser geboerten wert daer mede nat ghe-
maect eñ dat kint wert daer mede ghe-
voedt also lange alst inder moeder ghe
houden wert Item die moeđ heeft twe
cellekens of hollichedē als die rechter
daer dat manniken in ghewonnen wert
ende die lufter die den meysken toe ghe
punt is eñ tusschen den tween holliche
den mach een dracht of een vrucht comē
die van beyde den ghestachten wesen
mach als half wyf half man Item inđ
anathomien wort ghesept dat die moe-
der drie cellē heeft in die rechter side die
den mannikens toebehoren eñ drie aen
die lufter side die den meyskens toebe-
horen eñ int middel wert gheboren her
mofroditus dats die van beyden ghe-
slachten heeft inder moeđ wort dat kint
ontfanghen Fetus dat is die dracht eñ
coemt vā foueo foues fouere dat is voe
den wāt die dracht wert inđ moeđ ghe-
voedt wes vellekyn daert in ghewon-
den leyt hiet secundina die welke te gađ
geboren wert mit den kinde ende waert
sake dattet inden moeder mit enigē ge-
val nader dracht indē buke bleue dz vel
liken so soudt anxt in brengen ende vre-
se ten waer dattz ouermits hulpe đ na-
turen of mit eniger medecinen wt ghe-
dreuen worde Item đ moederen comen
veel passien toe onderwylen lydt si alte
grote onthoudinghe đ oueruloedigher
humoren eñ dat is als die taye humoer
die monde vāden aderen bestopt of dye

grote coutheit diese dwingt of droech-
eit diese verteert eñ dese schelinge wer-
den ondkent bi horen properen teykenē
Item ondwylen lydt si grote stortinghe
vā dien menstrualighen humorē eñ dat
coemt āter vā alte groter ouerulo edich
eit die welke die natuer niet houden en
mach of van alte groter gheweldicheit
đ scarpheit vandē humorē eñ is dz dese
passie voudt is so wortse kuum genesen
om dies wil dat die mondē vandē aderē
lange tyt op een ghestaen hebbē so wor
den si quaet te consolidere of te slutē Itē
ondwylen lydt die moeđ suffocati dz is
wāneer si opwaert schiet eñ beclemt die
geestelike ledē datten wiue dunct dat si
vsmoren of steruen sal ya so seer datmen
ondwylen waent dz si doot is twelc ge-
valt van alte grote vuullinge đ humorē
die de moeđ alsoe van haer steect of het
coemt vā corrūpeerde venynde rokich-
eit die ōtbondē eñ gescheyden is vāder
corrupter humorē die de ydelheit vanđ
moeđ also vuullet eñ steectse wt waer af
die vervulde moeđ also opwaert ghege
uen drucket die geestelike lede waer vā
dattet wyf vworcht wert Item ondwy
len lydt si oec precipitaci dz is nederwer
pinghe ter rechter siden of ter lufter si-
den dat si valt lager dā hoer toebehoert
of dat si wt hare stede schiet twelc ghe-
schiet als die zenen ontslapt syn eñ vā o
uerloedigē humorē die de moeder be-
swaren Itē ondwylen lydt si steecte en-
de zericheit van apostemen die dair bin
nen syn als constan. sept twelc coemt vā
vgaderden humorē daer een aposteme
af gewordē is waer af grote barninghe
eñ sericheit coēt Itē si lydt oec zericheit
na dz si ōtfangē heeft vandē beroeren đ

vruchten vander wtreckinghe\ende son
derlinghe als syt kynt winnen sal/want
dan wertet starckelic beroert eñ so moet
dan die moeder ghepynt eñ ghequetst
werdē als sy die vrucht gaerne vā hoer
steken soude|eñ die wtganc der vruchtē
mit enighē dinge belet wort\twelc ghe
valt dat die weghē der moeder te enge
syn eñ onderwilen dattet wyf alte vet is
onderwilen dat die vrucht alte groet is
of alte cranc of dattet lichaem der vrou
wen alte cranck is dat wt te cruden ond
wylen van dz die dracht doot is eñ dair
om en helpet hem seluen niet dattet wt
comen can ende onderwylen waent dye
vrouwe een kint te dragen so ist een stuc
vleysch van wonderliken maecsel als a
risto. vertelt li. xviij. Den vrouwen ghe
valt een suucte nae dat si ontfangē heb
ben ende si meynē dattz een kint is mer
het is een dinc datmen mola hiet eñ die
buuc worter opgheblasen eñ daer open
baerden teykenen dat si mit kinde was
eñ doe die tyt quā dat si baren soude doe
en baerde si niet ende die heffinge des
buucs en wert niet gheminret | mer een
wyf bleef also drie iaer ten lesten genas
si van enen harden stuc vleyschs datmē
nauwe scheyden mocht mit enē yser eñ
dat vleysch hiet mola \ eñ dat gheschiet
als aristo. seyt wāneer daer een ophou-
dinge coemt van datter ontfanghen is
vanden wazem ende vander humoren
ō quader ōdouwinghe want dan wort dz
stuc datmen mola hiet inder moeder in
desen ende in menigen anderē manierē
so lydt die onsalighe moeder onser alre
moeder

Dat l. ca. vande aersbillen

Nates dz syn aersbillen daer wi op
sitten als ysi. seyt waer af in hem is een
vleysche te samen gheclontert op dat si
niet seer doen en sullen Inden aersbillē
wertet block des lichaems gedraghen
dat vanden halse begint ende eyndt of
strect totten aersbillen als ysidorus seyt
Item die aersbillen syn zenich als con-
stantinus seyt om die byndinghe eñ die
vergaderinghe der dieren eñ der lanckē
mitten bloke des lichaems ende daer ō
waren die aersbillen vleyschachtich om
die coutheit der zenen ende der benē te
temperē ende om te beschermen die ge
voelicheit der zenen als constantin⁹ seit
li. iij. ca. iiij.

Dat li. ca. vande dyen.

Hemora dat syn die dyen daer dat
si vanden enen deel of vander een
re siden des vāden wiuen ondōkent wer
den of onderkent ende si werdē gestrect
vanden lyeschen totten knyen toe ende
die dyen werden beroert inden hanken
der welcker si ghenoemt werden holle
weruelinghe ende werden hancken ge
hieten want si also meer der asschen toe
gheuoecht syn Item dye dyen werden
binnen ghebuycht ende buten niet ende
onder| niet bouen |als die armen Item
die dyen syn ghemaect van swarten be-
nen als constantinus seyt li. iij. ca. viij.
altemael hol aen die ouerste side eñ aen
die voerste side houelachtich hebbende
twe scarpicheden Itē die grootheit vā
den dyen was noot of het syn fondamē
ten der benen van alle den lichaem of si
draghen die meeste lacerten eñ zenen bi
den welkē die willige beroeringe ō voe
ten wort eñ die starcheit vā buten of der
vtersten deel was oec noot op dat die la
certen eñ die zenen stat hebbē soudē die

welke waert dat si binnen waren soudē
droeuen eñ belet werden /ende die gene
die binnen syn die syn een weynich ront
ende dat was noot wāt waert dat si aen
deen side al crom warē so waert al crom
eñ niet recht eñ die hollicheit was oeck
noot mitter binnenster houelachticheyt
op dat hoer ganc te vaster wesen soude
eñ die hollicheit was oec noot op dat si
ind' hollicheit der benen ganghē moch-
ten. Itē die dye schenckelen syn oec mit
vleysch eñ mit musen bewaert op dz die
benen sekerheit hadden vand' quetsin-
ghe van binnen eñ oec op dat si die cout
heit der benen temperen souden ende si
syn oec bouen groefste eñ beneden cleyn
ste eñ dat was noot op dat si tusschen dē
vtersten als tusschen dat ouerste lyf en-
de dat alre vterste een ghelike deylinge
hadde van beyden delen elck nae synre
grote

Dat lij. ca. vande knyen

Genua dat syn knyen als ysi. seyt \ eñ het syn vergaderinghe der dyen en-
de der benen beneden tknye eñ syn genu
a genoemt daer om dz si inden buke der
wangen syn gemaect want wanneer eē
kint inder moeder lichaem leyt so leggē
die knyen gheuouden byden wangē\ en
de op elke oghe een vuystken\ want ge
nua coemt van gigno gignis gignere eñ
heeft genui in preterito perfecto zcete.
dat is gheboren want wanneer yemant
gheboren wort so wort hi alsoe ghefor-
meert dat die knyen bouen byden wan-
ghen comen mit der welker v'gaderin-
ghe die oghen gheuormt werden dat si
so hol eñ verborghen werden ende dair
om ist so wanneer die mensche op haren
knyen vallen eñ si die oghen brenghen
dat si dan eer screyen dan anders want
wanneer die menschen dat doen dat is
een teyken van droefenissen eñ daer om
woude die natuer hoer ghedencken in-
der moeder buke daer si inden duusterē
te zamen saten eer si totten licht quamē
hier toe heuet ysi. geseyt Item als con
stanti. seyt li. ij. ca. viij. so syn die knyen
eenrehāde ronde benen op dat die dien
eñ die been te bat in hore hollicheit wer
uen eñ versament soudē werden ende si
syn zenich op dat die benen nz lichtelic
vandē ouersten v'scheyden en soudē wer
den eñ si syn oec daer om zenich op dat
die werckinghe des gheests v' sielen o-
uergeseynt souden werdē om den ganc
te maken totten neūsten delen Itez dye
knyen werden v'armt vanden vleysche
ende vanden vette om dat si altoes be-
roert moeten wesen. want waren si alte
vleyschich soe souden si lichtelic bestopt
werden eñ alsoe souden die werckinghe
der geuoeliker doecht belet werden by-
der grofheit des vleyschs wāt die knyē
om des wil dat si zenich syn so syn si seer
gheuoelic eñ werden lichtelic ghequetst
want die gheuoelike zenen syn si binnen
syn si buten si werden beswaert als con-
stantinus seyt

Dat liij. ca. vāde benē benedē den knyē

Crura dat syn die been benedē den knyen eñ is geseyt van currendo
dat is lopen want mitten benen lopē wi
ende si syn schenen gehieten want si syn
ghelyck der bezunen diemen tuba hiet
eñ nv hieten die schenen daer om tybye
of tube naden bazunen inder gelikenis
eñ ind' lengten als ysi. seyt Item na dat
cōstan. seyt so syn die benē recht tusschē
den dyen eñ dē voetē mit sommighē ze-

nen ende lacerten mitten ouersten ende
mitten nedersten te samen gheuetert eñ
ghehanhen die welke ouermits inlop
inghe des gancliken beroerens totten
voeten ghestuert werden Item die be-
nen sijn ghemaect vten alren starcstē beē
ren die welke als colūpnen des lichaēs
sijn abel te dragē den last des lichaems
eñ si sijn oeck mit muzen eñ mit vleysch
opwaert ghecleedt op dat si so inwēdich vou-
dinghe mitten dyen een ghelikicheyt te
samen brenghen souden ende dat si niet
gequetst en werden eñ hoer vleyschich
eit leyt after int ouerste vanden benē en
de si sijn oec zenich op dat si te abelre we
sen souden om rassche beroeringe te heb
ben ende si sijn oec vol morchs op dz die
doecht des leuens eñ der sielen vanden
lichaem ouermits dē zenen ende der ar
terien ouer al ghespraeyt behoet souden
werden eñ op dz die droecheit der been
re ouermits der vuchticheit vandē mor
ghe gesaeft soude werdē als cōstan. seit

Dat liiij. ca. vande voeten

Pes dat is die voete als ysi. seyt eñ
wort gheseyt van podos in griex dat is
voet in duytsche Item die voet is dat v
terste deel des menschen onthoudende
den last van alle den lichaem Item als
constantinus seyt so wort die voet ghe-
maect van xliij. beenren Item die voet
is vleyschich onder inden eynden slecht
eñ pleyn ende was daer om onder vley
schich op dat die beenre beschermt sou-
den werdē ouermits dier hardicheit vā
den arteriē eñ was daer om slecht op dz
die dingen die daer onder geset werden
te lichter onderdanich wesen souden eñ
was daer om hol op die auentuer of die
voete yet scarps onder crege op dz dan
die vlucht ghehadt worde totter hoelre

stede eñ die beenre vanden voeten wer-
den mit menigherhande banden eñ ze
nen te samen gebonden twelc noot was
tot meerre starcheit om die starcheit des
lichaems eñ op dat die voeten te lichter
beroeren hebben souden Item die voe-
ten werden verwandelt inden dieren aris-
totiles seyt li. xiiij. Sommighe dieren
die voeten hebben hebben voeten van
voer ende van after ende sommighe in-
den siden als een dier dat bloet heeft eñ
veel voeten ende dat ghesiacht heeft eē
eyghenscap dat hem die voeten sijn int
voerste deel des lichaems ende dies is
die sake want dat voerste deel ende dat
afterste sijn in een stede verenicht ende v
gadert Itē die selue seyt dat die natuer
inden vieruoetighen dieren in dye stede
der handen die voerste voeten geset/ eñ
die afterste voeten waren noot op dat si
den last der dieren draghē soudē/ eñ het
was noot datter vier voetē warē inden
vieruoetigē dierē wāt alle haer lichaem
wert natuerlic ter aerdē geneycht in ha
re last eñ sijs selfs natuer buycht altoes
mit alre begeerten ter aerdē Itē aristo.
seyt dattz voerste deel vā allē vieruoeti
gen dierē is meerre eñ ghetemperdē dā
dz afterste deel eñ daer ō op dz si te lich
teliker op gericht mogē werdē eñ after
beroert werdē als voir so warē die after
ste voeten noot eñ also ist oec verkeert vā-
den kinderē als dz dat voirste deel of dz
ouerste dan dz nederste eñ daer ō gaen ion
ge kindekens gecromt op hoer hādē eñ
oerbarē die hādē voir die voetē int crupē
wāt si en mogē hair lichamē nz op heffē
wāt hoer ouerste deel des lichaems is
meerre dā dz nederste eñ als die mensche
bestaet te iōgē so wert dz nederste deel ge
meerret eñ also wert hi op gherichte/ eñ

die sceppenis vanden vieruoetighẽ die
ren is verkeert want dz nederste deel is
seer groot eñ inder ioecht wert dat ouer
ste deel volmaect eñ opghericht en dair
om is die oplichtinge des hoefds ende
des voersten deels vanden paerden is
meerre dan die oplichtinge des afterstẽ
deels dz teyken vã desen is alsmen dair
seyt | dattet paerdt vollẽ raect syn hoeft
mitten aftersten voete mer wãneert be-
staet te ouden so en macht dz niet doen
Item aristoti. seyt li. ij. Dat die slincker
voet inden dieren int voerste deel en is
niet so los of so vry noch dat beroerẽ en
is so licht niet als die lufter hant inden
menschen sonder inden elephant Item
men seyt aldaer dat die elephant inden
sitten syn voeten buycht mer hi en mach
se alle vier teffens nz bugen omme den
last des lichaems mer hi buecht die af-
terste voeten gelijc den menschen Item
men seyt daer datter vlieghende is dat
buycht syn voetẽ totten afterstẽ toe mer
die vloegelen die in die stede der handẽ
syn bughet totten voersten Itẽ men seit
aldaer dat die rechter voet is ghemeen
lic van meer beroerens inden dieren dã
die lufter eñ daer om sommighe dieren
wanneer si wanderen soe roeren si eerst
den rechteren voet als die leeuwe ende
die kemel eñ die dromedarijs \ nochtãs
roeren sommige dieren den lufterẽ voet
eerst als die vosse eñ die wolf die welke
hebben die voeten eñ die schenen vã luf
ter siden langer der contrari ziden eñ slu
tense altoes altemael heffende hẽ seluẽ
hoger aen die lufter side dã aen die rech
ter side \ want die rechter side drucken si
neder Item die rechter voete inden die
ren is natuerliken vã meerre hetten dã

die lufter eñ daer toe set galien9 een tey
ken ouer die amphorismen ende seyt eẽ
wijf draghende een kint in horen buke
eñ dat hoer voeten te samen vergadert
syn ist dat si snelliken ouerschies geroe-
pen wert eñ ist also dat si een knechtken
draecht so sal si den rechteren voet eerst
vroeren Eñ draecht si eẽ meyskẽ si salt
verkeert doen Item men seyt vandẽ sel
uen li. ij. z iij. Dat alle dier dat vele vin
geren inden voeten heeft dat wint veel
kinder eñ also verkeert Item noch seyt
men vanden seluen li. ij. dat die voeten
van allen vieruoetighen dieren syn vten
been eñ wt den zenen eñ wt luttel vley-
sche Eñ also oec vanden voghelen ende
die mit tween voeten syn sonder die mẽ-
sche wes voeten onder syn vã veel vley
sche eñ dat is om die beschermenisse der
menichfoudigher benen eñ zeenen Itẽ
die dieren die den voeten brukẽ voir die
handen als die symme of ape indẽ vier
uoetighen dieren eñ psitacus eñ porphi
rio een pellicaen indẽ vogelẽ wãt ouer-
mits die hulpe der voeten helpense hẽ
seluen spisen Item die selue seyt li. xiiij.
Gheen dier hebbẽde veel clonẽ of sple
ten inden voet en heeft hoernen \ noch-
tans alle dier hebbende tãden vten mõ
de reykende heeft naghelen des voets
ghesplit als die bere dat is aper eñ niet
vrsus Item libro xiiij. seyt hi Dat die af
terste voeten inden byen syn meerre dã
die middelste of die voerste om der wan
deringhe. Ende op dat si schier vander
aerden op ghelicht werden so wanneer
si hem op heffen willen Item libro ses-
tien seyt hi Alle vieruoetich dier dat ve
le spleten heeft / als die leeuwe die hont
dye wolf dye vosse ende oeck dye catte

wint blinde kinderē eñ daer om vgade re vten voerscreuē dinghē vanden voet want die voete is in tleste des diers tot sijnre volmaectheit eñ is lanck pleyn eñ hol op dat hi te vaster staen sal mit ondē schepden vingheren om dat hi te vaster houden eñ clemmen sal eñ is benich en de zenich op dat hi te bat duerē sal ende om die rechtinghe eñ om die starke be roeringhe eñ stoeninghe eñ om der be scheminge wil eñ inden vogelen die ge splitte voeten hebbē om dat si haer no dorft crijgen sullen eñ inden waterigen vogelen der welker voeten heel sijn om dat si hē daer mede regierē eñ stuerē sul len inden water. Eñ hier mede is ghe noech vanden proprieten dē voeten

Dat lv. ca. vant hoel des voets

Planta pedis dat is die uterste deel des diers eñ alsoe ghenoemt want dat deel pleyn eñ slecht is die pleynicheit is in hem op dat hi te starkeliker inder aer den gheuestícht sal werden als ysi. sept eñ hi sal mit eerre hardere hupt gecleet werden dā die anđ delen des lichaems op dat hi niet haestelic gequetst en wer de van doerne of deser gelijc ende daer om werdden die voeten der dieren mit nagelen eñ mit hoeuen ghewaernt en de geuestícht op dat si nz lichtelic ghe quetst en werden eñ dese planten vandē voeten liden alle den last vandē lichaem eñ daer om behoeuē si cousen eñ schoe nen op dat si niet ghequetst en sullē wer den als ysido. sept

Dat lvi. ca. vander hielen of balle des voets.

Calcaneꝰ dat is die versten eñ is dz onderste deel des voets eñ coemt van calcando dat is treden want daer mede werden die voetstappen der aerdē ghe prent Als ysi. sept eñ is ront van maec sel op dat si nz lichtelic gequetst en wer de eñ is langwerpelt op dz si te vaster in ghedruct werde eñ was oec dicht ghe maect op dat si niet lichtelic geperst en soude werden eñ is te samen gebonden van morwen banden mit den hoel van dē voete op dat si te lichteliker opwaert eñ nedwaert geroert soude mogen wer den eñ comē daer wonden in die sijn seer quaet te genesen allso wel van dat si lut tel vleysches heeft als om die stedelike beroeringe als constan. sept li. ij. ca. x.

Dat lvij. ca. vanden ghebeente

Nv als ghesept is vanden proprie tepten der principaliker leden en de oec der leden die van officien sijn soe salmen nu voert seggen van haren ghe liken ende van haren condicien eñ eerst vanden beenren want die beenre sijn die stenicheit vā alle den lichaem als ysido. sept Inden benē is die starcte des diers Ossa dat sijn beenre ende sijn gesept van vsto dat is verbarnt want inden oudē ti den plachmen die beenre te verbarnen ende sommige ander meynen dz si daer om ossa hieten daer om dat si inden mō de openbaren want si werden al om mit hude ende mit vleysche verborgen sond alleen inden monde indē welken die beē re ghetoent werden die beenre sijn ghe heten tweruolch vanden hoefde daer ō dz si daer wel ende vast te samen gepact sijn of si gelijmt waren eñ die ouerste de len vandē beenre hietmē vticule dz sijn schepdelkens mit grouen cnopen te sa men ghecloot eñ sijn daer om also ghe noemt wāt si gekeert moeten werdē tot ter bugenisse der leden als ysido. sept li.

xi. Itē als constātinus seyt dat dz been
is dat hartste eñ dz droechste deel des li
chaems vanden dier eñ dz was noot an
ter wāt die beenre sijn tfondament des
lichaems op die welke die timmeringe
van alle den liue gheset is \ eñ daer om
mosten si starker wesen of daer om want
si die binnenste beschermen vandē butē
sten Item inden lichaem sijn veel been-
re van menigherhande ghedaenten eñ
dat is om die meerre starkicheyt vandē
hoefde of om die lichteliker beroeringe
wil of om dattet lichaē nz haestelic seer
ghequetst en mach werden want die le
de des lichaems sijn also vast aen malcā
deren gebonden waert datter een lit ge
quetst wert so liden si alle waer bi dz die
natuer heeft alle die leden bi na gedub-
belt op die auontuer of dz een gequetst
worde dattet ander mit hem liden sou-
de eñ daer om waren daer menigerhan
de beenre nut als tgrore been in tgrote
lit eñ dat cleyn int cleyn Itē si sijn onge
lijc menigerhande want sommighe sijn
lanc sommige ront sommige hol eñ som
mighe dicht eñ si sijn daer om dicht om
die meerre vasticheit eñ dair om hol om
die humoer inder lichticheit des beroe-
rens eñ want si groe t waren eñ beroer-
lic soe heeftse die natuer hol ghemaect
die welke vol morchs sijn om tweerhan
de saken wil op dat si om hare hollich-
eit nz te broken en souden werden ende
dat si vandē morge geuoedt soudē wer
den waer af ouermits die wtwasemin-
ge des morchs bijden sweetgaetkens ō
benen | soe is dat vleysch dat den benen
naest is vele sueter om des morchs wil
dan dat anō vleysch datter verre af staet
eñ het sijn oec sommige benen die te sa-
men mit zenen gedwongen sijn op dz si
nz ouermits alte grote beroeringe quet
sen en souden eñ hem onderlinge te bat
decken souden Item inō eerster ōgade
ringe ō benen is een taye slimige vuch-
ticheit op dat si onōlinghe te lichteliker
mogen werden eñ in horen eynden sijn
si mit horen harden vleysch gecledet op
dat si nz gequetst en soudē werdē van al
te groter wriuinghe Hier toe heuet con
stan. geseyt li. xi. ca. xij. Die beenre wa
ren gescapen om die salicheit des mor-
wen lichaems \ want sijn natuer is seer
hardt Item inden dieren die geen been
inden lichaem en hebben die hebbē an-
ders wat voer die been als die visschen
hebben den grate ende gelikerwijs dat
dz hert eñ die leuer beghinsel sijn van al
le den anderen alsoe is dat rugbeen be-
ghinsel van alle den benen daer alle die
beenre op ghefondeert werden eñ ghe
wortelt alst scip op dat hout dat indē bo
den leyt. Item die natuer vandē benen
is steeds mitten knoeckē want die kno-
ken verwaren die cranckicheyt vandē li
ue der dieren eñ die beenre die den bu-
ke na bi sijn die sijn cleyn op dat si niet ō-
bieden den anxt des buucs om die spise
des diers Item die selue seyt dz die beē
re der mānen sijn gemeynliken veel star
kere dan die beenre ō wiuen eñ sonōlin-
ge dye beenre vanden leeuwen om sine
hardicheit seynden si voren wyt als die
steen doen wanneer datmense te zamen
brengt so springter vier wt als vten vier
steen Item die beenre van voghelen eñ
visschen sijn veel crancker dan van āde-
ren dieren Item die selue seyt li. iij. dat
die beenre die af ghesneden werden en
wassen nz weder also en doet oec nz car-

tillago dat is vleysch alst vaden oren is wāt die sceppinghe van desen is ō sceppinge vanden beenren al na bi ende die hoernen eñ die nagelen eñ die becke der vogelen eñ der dierē machmen morwe maken tegen tsuier eñ crommē mer die beenre en mogen nz gecromt werdē eñ gemorwet mer si mogen gewreuen wer den Item die selue sept li. xij. Een dier dat graten heeft voer die beenre dz heuet luttel bloets Item alle dier dat tan den heeft in elcke backe dat heeft ghemorchde benen eñ haer morch is dē vet ten gelijc nochtans sijn sommighe been re dick eñ hardt waer af dat si schinē son der morch te wesen als des leeuwen eñ des elephants beenre / wantet tmorch van sulken dierē is sculende eñ ōborgen inden sweetgaten vanden benen daer ō ōgadere mit cortheiden vtē voerscreuē dinghen dat die beenre sijn fondamente van alle den lichaem eñ cout eñ hart eñ droge eñ omme den bouenganc ō couthepden soe sijn si natuerliken wit starcke eñ vast binnen hol eñ vol morchs eñ ver gadert mit zenigen banden diese stedeli ken dragen want die minste werden op die meeste gewortelt eñ die meeste wordē mittē minsten te samen gheordineert mit wonderliker consten ō naturen ende si sijn oec mit hude ende mit vleysch ghecleedt eñ si sijn onbuechsom eñ ōsament mitter natuerliker zenen eñ si ontfangē getempertheit vanō hettē des vleysch eñ des bloets eñ oec sijn si in hem seluē dat si nz en voelen nochtans brengen si den lichaem grote quetsinge in wāneer si gestoten ofte broken sijn eñ dat is dair om want hem die zenē also na staen mit ten bandē der welker si ōgadert sijn het

gheualt sommels dat die beenre lidē vā saken van buten als vā brekinghe van stotinge van ontsettinghe eñ van afsnidinghe eñ van starken corosiuen eñ van deser gelike alst schijnt in erisipila eñ in sinte anthonis viere die dat liden eñ onderwijlen van groter ōuullinghe ō humoren indē iuncturē vandē benen ende ondwijlen vā corrupcien des binnensten morchs alst geualt inden malaetschen ondwijlen van dattet morch inden benē al ōteert is alst gheualt in menschen die in theringe sijn Item dye weute ō benē is also veel te sware eñ meselikerre als die weute dieper in die hollicheit der benen gaet eñ daer gewortelt wert / want die beenre die ghecorrūpeert sijn die corrumperen allencsken dz vleysch dat hē naest is eñ brenghen eñ maken corrupci eñ stancke

Dat lviij. ca. vanden morghe.

Medulla dat is morch eñ is daer ō medulla gehieten om dattet die beenre vucht maect eñ nat van madefacere dz is netten wāt dat morch maectse nat eñ starctse op dattet die coude gedaente ō beenre temperen sal Item als constan. sept so ist morch substancialiken hete eñ vuchte vten alre puersten delen eñ vten smerighen humoren eñ vter hollichept der beenren gecomē eñ gewonnen wāt dat morch tempert die coutheit ō beenre mit sijnre warmten eñ maect nat hair droecheit mit sijnre vuchtichept / eñ het voedt eñ behout die doecht eens diers ouermits sijnre substancialiger epghen scap Item tmorch ontfaet die influenci dat is die inulopinge der geesten vāder herssen eñ sonderlinge tmorch vandē rug been twelc vanden philosophen nucha

hiet eñ dit morch gheeft den leden dye
onder den hals geset sijn substanci ende
beroerẽ ouermits sommigen zenen die
daer sijn als constan. sept libro. ij. ca. v.
die morgen als ysido. sept die wazemẽ
vten benen ouermits sijnre substancia-
licheit eñ sijnre natter smericheit eñ swe
ten een dunne vuchticheit welke vuch-
ticheit als die geresolueert is dat is õt
bonden of los eñ indẽ nyeren coemt vã
der hettẽ der minnẽ so maket indẽ dier
oncuysheit eñ luxurie Hiet hier af bouẽ
vanden nyeren want die dieren die vol
morchs sijn die sijn luxurioes als varro
sept Eñ die dieren die de beenre heel eñ
dicht hebben eñ en geen morch die wer
den selden ter oncuysheit beroert alst in
den elephant openbaert Item als var
ro sept so wort dat morch v̄wandelt na-
der naturen der manẽ want als die ma
ne wasset soe wast dat morch eñ als die
mane waent so minret dat morch want
wanneer geuoelt dat morch die craft v̄
manen ouermits sommigen verborgen
ademtochten so wertet v̄minret na dye
wandelinge der manen of gemeerret in
der substancien eñ dat is te sien indẽ die
ren eñ oec inden bomen der welker mor
ghich humoer ouerulopet als die ma-
ne vol is eñ als si waent so wortet wev̄
cleyn of indẽ nuwen licht so wortet ver
armt eñ cleyn want dan en ist nz goet bo
men planten of crude sayen / want dye
vruchten werden wormachtich eñ ver-
rotten lichtelic eñ dz geualt bi auontu-
ren om die ouervloedighe vuchticheit
die de ranken dan in morge ontfanghẽ
wes ouervloedicheyt men nz regieren
en mach noch gestueren vander naturẽ
want wãneer alsulke humoer ouerghe

seynt is totter vruchten is een sake der
wormen eñ der verrottinghe Item aris
totiles sept li. xij. Dat alle dier dat tan
den heeft in beyden kinnebacken heeft
morch datter vetticheit geliket eñ som
mighe dieren en hebben niet veel van-
den morghe als die leeuwe die welke
heeft dicke eñ harde beenre inden wel-
ken luttel morghes gheuonden wort in
der hollicheit eñ daer om wortet geui-
siert dat hi mit allen geen morch en he
uet eñ sijn morch is medecinael als dy-
ascorides sept ende te vorsten dz morch
der vogelẽ ende der wilder dieren wãt
het gheneest ghecloefde lippen eñ die
spleten slutet ende die sweren ende het
saeftlicht die zericheit vanden oren en-
de morwet die hardicheit vanden clie-
ren het gheneest die bladeren vanden
voeten ende saeft die zericheit vanden
strotẽ ende het is een sonderlinge hul-
pe die in theringe sijn ist dat si daer me
de ghesmeert werden / want het brengt
die humoren weder die verloren sijn en
de maectse weder starck

Dat lix. capitel vande dunnicheyt der
beenderen

CArtillago dat is die dunnicheyt
der beenre ende hiet daer om car
tillago eo q leui careat dolore dũ plec-
titur \ dat is te segghen daer om dattet
derft lichter zericheit alst gheuonden
wort dat is te verstaen dattet enen mẽ-
sche nz lichtelic seer en doet als ysi. seit
alst openbaert inden orẽ eñ inder nasen
eñ indẽ vtersten vãden ribbẽ wãt dz car
tillaginosich is dz is hard̄ dant vleysch
is mer morwer dã die beenre eñ die na
tuer heeft gemaect alsulke stedẽ vã sul
ker disposicien op dat si niet ghescoert

en souden werden waert dat si geuon
den worden als constan. sept li. xij. ca.
ix. Cartillago dat cleedt die eyndē vā
den benē op dat si in horen weruen vā
groter wriuinghe nz gequetst en sullen
werden eñ op dat die beenre te lichte-
liker ŏsament mogen werdē mittē vley
iche Aristo. sept li. xiij. dattet cartilla-
go af gesneden nz weder en wast\ wāt
syn sceppinge eñ des beens syn alleēs
noch en heeft oec gheen geuoelen van
hem seluen mer alleen die zeen die mit
hem ŏsament is is die zake des voelēs
eñ des beroerens alst beroert wert als
constan. sept int middel des herten vā
den dier is een catillagmosich been ge
set in synre bredicheit eñ dat is die stoel
des herten gehieten | als constan. sept
li. iij. ca xx.

Dat lx. ca. vande zenen

Nerui dat syn zenen die de griekē
neuros hieten daer om dat si die ŏga-
deringe der leden starkelic te samē aen
hangen eñ het is gans waer dz die ze-
nen grote doecht doen inden lichaē die
welke hoe dz si dicker sij hoe dz si meer
re vasticheit maken als ysi. sept eñ als
constan. sept so waren die zenē noot om
dat si den leden beuoelē eñ beroerē brē
gen souden eñ ten voerstē den benē eñ
den cartillagen eñ deser gelike Item
die herssen is een principael fondamēt
vā alle den zenen welke herssen een be
ghin is alles willichs beroeren eñ der
sinnen of der gheuoelinghe Item alle
die zenen anter si comē vanŏ herssen of
vanden morghen der rugbeen eñ alsul
ken middel is noot want hadden si alle
rechteuoert vander herssen ghecomen
anter al scorende mochten si quetsinge

gecreghen hebben of die anŏ leden be
neden die so verre staen en souden geen
geuoelen gehadt hebben of geen groy
iel noch gheen macht eñ die zenen die
vander herssen comen syn morwer mer
vanden rugbeen syn si harder eñ die vā
den voersten deel des hoefds comē die
syn alre morweste want si dragen dē an
deren sin eñ voelen want die morwich-
eit wort schier verwandelt byder ghe-
uoelicheit die vandē afterstē deel des
hoefds comē want die syn hart op dz si
dat beroeren sullen moghen liden mer
alle morwicheit ouermits snelre beroe
ringe wert haest gecorrūpeert Itē der
zenen die vander herssen wt ghegaen
syn ses paer vanden welken dat eerste
paer gaet totten oghen eñ voedt die in
strumenten der sinnen of des geuoelēs
vandē ogen eñ dese zenē syn hoelre dā
die anŏ zenen op dz die rume gheest bi
dien zenen der sinnē der oghen bewijst
mach werden ende si syn meerre op dz
haer substanci nz ghescoert en werde o-
nermits hare hollicheit ende op dz dz
meerre deel der geesten in hem beslotē
mach werden eñ si warē morwe op dat
dye geest in te snelliker vorderē mocht
of volmaect mochte werden Dese zenē
inden wtganc vanŏ herssen syn morwe
eñ saeft mer hoe dat si alleyncsken ver
der vandē hoefde of vanŏ herssen comē
hoe dat si herder syn eñ werden Itē dz
anŏ paer vandē zenen begint vandē af
tersten deel ŏ herssen eñ dz paer coemt
wt bi enen gate dat ŏ hollicheit vandē
ogen na bi is eñ gheeft den ogen beroe
ringe Dat derde paer begint after nae
dz ander paer eñ wtgaende biden stoel
des hoefds eñ vanden aftersten deel ŏ

herssen deylet hem in vier perticularen
zenen dat is twee zenen aen die een si-
de eñ twe aen die ander side of elck syns
weechs eñ sprayt hoer soe net ghewise
tot veel steden Item dat vierde paer is
den eersten paer tegen eñ coemt hem te
gen mer vã hem gescheydẽ op dattz na
gesprayt mach werden bydē moeder op
dat si geuoelen mach crygen bi hẽ Itez
dat vyfte paer wort gedeylt in tween ze
nen in haren wtgange vandẽ welkẽ die
een gaet indẽ gaten vandẽ oren eñ wort
si breetachtich eñ bewyst den oren horẽ
die andē totten mãmen streckende byden
slape eñ helpt die lede aen beyden siden
Item dat seste paer schynt wt te comen
vandẽ aftersten deel des hoefds eñ vã
elcker deser drier gaen zenen wt eñ om
dat beroerẽ des sins te volbrenghen so
sprayen si hem elc bi hẽ voert tottẽ nae-
sten ledẽ bouẽ eñ beneden eñ noch sondē
dese ses paren coemt een paer wt vandē
afterster herssen eñ wt desen neemt nu-
cha sinẽ oerspronck nucha dat is morch
vanden rugbeen dz vandē naturẽ dē hers
sen is Dese sprayt haer byden lacertẽ dē
tongen eñ der stroten eñ gheeft hem sin
eñ beroeren sondē den zenẽ die thans ge
seyt syn Item alle die andē zenen des li-
chaems comen wt vander herssen ouer
mits den morghe vandẽ rugbeen | men
seyt datter zenen mit allẽ nz meer en syn
dan ij. paer eñ xxx. eñ een onefken alleē
eñ dese alle gader werden menichfou-
delic beschermt eñ werden mit veterin-
ge des lichaems eñ der leden mit won
derliker consten dē naturen gedeylt hier
toe heuet constan. de pantegni li. ij. ca.
x. geseyt Item aristo. seyt li. iij. Inden
steden der benen is veelheyt der zenen
eñ die zeen wort natuerliken langs ge-
goten eñ daer na int brede eñ si wort wt
gerecket mit veel wtstekinghe eñ al om
trent den zenẽ is een taye slimige vuch
ticheit die de zenen bewaert eñ een afge
sneden zeen en wast niet wedē eñ die van
malkanderen ghescheyden is en mach
niet wedē vergadert werden Item die sel-
ue seyt oec li. xix. dat die meeste doecht
der dieren is inden zenen eñ sonderlin-
ghe inden stier welke zeen hoe dz si ou-
der is hoe dat si starker is eñ tayer Itez
du sulste vergaderen uten voirscr dingen
dat die zeen haer beghin vander herssẽ
neemt eñ is daer oeck afnemende sin of
voelen dat tellic in desen dingẽ een dinc
te syn eñ oec dat willich beroeren coemt
vandē herssen eñ geeft den anderẽ leden
voirt haer ghevoelen eñ versament die
delen des lichaems die gedeylt syn | eñ
si is in haren wtganc eerst morwe | mer
int eynde hart eñ ontfaet den gheest in
hare hollicheit eñ bewaerten eñ si buy-
ghet die onbuychsom beenre ouermits
hare buechsommicheit eñ si ontfangt in
haer menigerhande passien als snidin-
ghe vergaderinghe cramp ontslappin-
ghe eñ opilaci dat is bestoppinghe alst
openbaert in pãtegni li. ix. ca. viij. of xi.

Dat lxi. ca. vanden aderen

Vene dat syn aderen want vene dz
syn vie dat syn weghen des swem
mende bloets of riuieren die alle tlich-
aem ouer ghedeylt syn mitten welcken
alle die leden des lichaems gheregeert
werden ende gheuoet als ysidorus seyt
Item constantinus seyt dat alle die ade
ren beginnen vander leueren als die ar
terien vander herten eñ die zenen van-
der herssen ende die aderen waren noot

als vatē des bloets op dat si tbloet vā der leuer draghen souden om die lede des lichaems mede te voeden Itē die aderen sijn vā crancker naturē eñ morwerre dan die zenen daer om dz si dē leueren wat sibbe sijn inē naturen dz si dz bloet dat tot hem quaem verwandelē souden Item alle die aderen sijn van eenen rock ghemaect eñ niet van tween als die arterien den geest ontfangē eñ verwaren ¶ Item die aderen die van der leueren comē suken dz voetsel des bloets vanē leuer als van hare moederen eñ deylē dat nader behoeften eēs ꝑgelics leeds waer af si dat voert strop en tot allen delen vanden lichaem ende ouermits wondlike behendicheit dē natnren so dient die een ader der anē ondlinghe Item onder die ander opēbarende eñ verborgende aderen is eē ader die mē arteria hiet die welke noot was der naturen op dat si die natuerlike hetten vander hetten voert dragen soude tot allen leden Item dese arterien sijn ghemaect van tween vellekens of rocken eñ sijn gelijc inē formen mer inder substancien onghelijc eñ hair binnenste sijn al vilmich der welker substāci is hart eñ veel grouer dan die buten ste eñ buten sijn si vilmich om der lancheit der welker substāci is hart omme die noot des beroerēs als der breydinge eñ der nauwinghe want al breyden de ontfaet si haer seluen vander hertē eñ dz is om die lancheit der vilmen eñ al dwingende so vdrijft si die oueruloedighe rokicheit dat dz doecsken wert inder breetheit der vilmen indē welkē die gheest ghehouden wert die vanē herten ghetogen wert want si sijn har der dan alle die ander vterste aderen \ twelc noot was op dat si nz ghescoert en souden werden dese aderen beghinnen vāder herten ouermits der luftter hollicheit eñ van deser siden werden si twe pols aderen ghehieten der welcker die een ghesneden wert \ eñ heeft een morwe doecsken eñ dese hiet die pols ader die welke noot was om dat si der longhen veel bloets eñ veel geestē toe brenghen soude eñ die lucht ontfangē soude die si totten bloede mengen soude eñ sijn hettē temperē dese ader gaet inder longhen eñ daer wort si menichfoudelic ghedeylt die ander arterie is meerre dan die eerste die welke aristo. adhorrem hiet |dese vander herten op climmende wort in tween delē gedeylt want die een gaet opwaert ouervoerēde dat gepuerde bloet eñ den leuentliken gheest totter hersen op dz daer af die gheest der sielen ghewonnen mach werden eñ gheuoedt eñ behouden die anē ader gaet nederwaert eñ dese gaet rechtsins eñ loffins voerwaert eñ after waert eñ wert alsoo menichfoudelic gedeylt | hier toe heuet constan. ghesept li. ij. ca. xij. dair om vergader vten voirscreuen woerden dat die ader is eē voeringhe des bloets eñ een bewaringhe des leuens vandē dier eñ hout in haer vier bloedighe humoren die ghepuert sijn vanden welcken alle die delen des lichaems gheuoedt werden ende si is oec hol op dat si te lichteliker bloet ontfanghen sal eñ nader behoefter der naturen so seyndt die een ader tbloet totter ander Item die ader is oeck een bode der ghesontheit eñ der siecten want ouermits den pols der arterien eñ ouer

mits der sceppenis vanden aderen soe
ordelt die meyster die starcte of die crãc
heit des sieken eñ is dat sake dz die a
der ghecorrumpeert is eñ si ghecorrũ
peert bloet heeft so corrumpeert si alle
tlichaem alst openbaert inden malaet
schen der welker bloet altemael gecor
rumpeert is inden aderen vandẽ wel-
ken die leden na hẽ trecken al zuken-
de een ongeneselic voetsel eñ corrupci
ende siecte Item die ader inden arme
wort ghequetst te samen ghetogen en
de gheopent op dat die siecte van alle
den lichaem verlicht soude mogẽ wer
den van sijnre quetsinghe Item die a-
deren die alte nauwe sijn ende die alte
veel vleysch hebben ende vetticheden
hebben minste vanden bloede eñ van-
den gheest ende myn dan die ander en
de daer om ghebreect dye natuerlike
warmt in hem ende die leuẽtlike geest
worter in ŏminret waer af dz si alsulke
dieren myn voedt als constantin⁹ seyt
li. xi. ca. xvij. Item aristotiles seyt li.
iij. Die ader die ghesneden is of afge
sneden wast eñ wert weder versament
twelc die zeen nz en doet. Item die sel
ue li. vi. hoe sulck die aderen onder die
tonghe sijn alsulc is haer dracht inder
verwen waer af hi seyt /dat die scapen
die onder de tonghe witte aderẽ heb-
ben die hebben oec witte lammerẽ en-
de also ŏkeert soect bouẽ vandẽ propri
eteyten der tongen.

Dat lxij. ca. vanden vleysche

Caro als remigi⁹ seyt is gheseyt
vã carne dz is van vulicheden /caro in
latijn is vleysch in duytsche Itez gre-
gori⁹ seyt dat vleysch is haest ŏandert
eñ daer om ist licht vervuult / eñ wãtet
vleysch menigherhande is als grego.
seyt / want dat een is vleysch van vis-
sche dat anđ der crupender dieren dat
derde ŏ voghelen dat vierde der ossen
der paerden etce. onder alle desen soe
houdt dat menschen vleysch tvoerdel
want dat menschen vleysch is vander
alre edelster formen want het is der re
deliker sielen toegheuoecht eñ oec inđ
lester tijt tvleysch des menschen is ge
worden gods vleysche doe die zone go
des vleysch gemaect was eñ hi in ons
woende doe dat vleysch dat was wt sie
ker of wt crancker manieren vanđ op-
neminge des woerts is dat ouerste ge
worden van allen dinghen als grego.
seyt Item constan. seyt dattet vleysch
is heet eñ vucht natuerlic ende is voet
sel der natuerliker hetten / ende is een
ghetempertheit der beenren ende der
zenen des welcs drie specien sijn dz eẽ
deel is toegemengt den muzen den ze
nen ende den coerden ende wort gehie
ten lacertus Dat ander vleysch is tus-
schen harden eñ morwen ghetempert
als cartillago dz derde deel is clierich
alleen dat rechte vleysche is indẽ tant
vleysch ende inden rugghe Item dat
vleysch dz inden dyen is of leyt int bu
tenste vanden beenren die daer op rus-
ten is als een coetse ende is een nodorf
tich onderstant / mer tvleysch vanden
rugge also wel tbutenste als tbinnenste
was noot ŏ tweerhande saken wil wãt
het ŏwarmet dat morch vãdẽ rugbeen
als nuchã eñ het vullet die hollicheit ŏ
beẽre eñ bewaert die zenẽ op dz die op
gaende eñ neđgaende sijn ŏ die lãcheit
des weechs nz ghescoert en werdẽ te-
gen die ongetempertheit der luchten

eñ is een grote beschermenisse teghen
die quetsinge die van binnē comē moch
te inden rugge eñ tvlepsch dat om den
tanden is hout die wortelen staende eñ
voedtse op dat si vast bliuen sullē Jtem
dat clierich vlepsch is drieuoudich dat
een vuchticht als tvlepsch der mannen
eñ die epkelen of die clieren onď die ton
ghe die spekel maken op dat dpe mont
eñ die tonghe eñ die kinnebacken ouer-
mits alte groter droechten mittē beroe
ren binnen nz getraecht en sullē werdē
dat ander deel is knopich eñ clierich eñ
vullet die ꝑdel steden eñ voedt die ste-
den der zenen eñ der aderen eñ ontfaet
haer ouervloedicheit die van hem gaet
Dat derde stotet totter maghen eñ tot
ten darmen den welken toeghemengt
werden sommige netkens vāden arte-
rien eñ vanden zenē den binnensten toe
draghen tberoeren der sinnē op dz hair
wech nz seker en soude wesen ten waer
dat hem dese cliericheden ontoghē wa
ren eñ dair om was dit clierige vlepsch
om dat die zenē eñ die arterien daer op
te soeteliker rusten souden eñ of hē pet
harts ghemoetede dat si dan mochten
vindē eē safte stede dair sÿ toe vliē moch
ten \hier toe heuet constan. gesept li. ÿ
ca. xiiij. Een vlepsch dat tusschen ma-
gherheit eñ vetticheit is dat is getem
pert eñ ghesont eñ te prÿsen eñ sonder-
linghe wanneer daer geen ghecorrum
peert bloet onder ghemengt is of van-
den seluen geuoedt want alsulc vlepsch
is tbeghinsel vanď corrupcien als aris-
totiles sept li. iÿ. eñ constanti. li. xi. ca.
xviij. aristo. sept oec li. xÿ. dat ouervloe
dich vlepsch belet die werckinghe des
gheests eñ daer om en was die sceppin
ghe des hoefds nz vā veel vlepsch op
dattet vanden beteren sin eñ van volco
men vstande werden mocht Jtem dpe
selue sept li. i. wanneer dat die stede bÿ
den oghen seer vlepschich is dat is een
quade disposicie eñ dat betepkent ghe-
ghebreck van doechden eñ van quader
scalcheit Jtem dat vlepschige deel des
lichaems is teder eñ morwe eñ daer en
macht gheen arbept lidē want men seit
li. ÿ. dat die voeten vāden kameel of ke
mel sÿn veel vlepsch als die voeten van
den beere waer om dat men den kemel
starke schoenen maect vā starken leder
wanneer dat si arbepden sullen op dz si
hem nz seer doē en sullen noch dz vlep
sche en is oeck dat eerste instrument of
dat eerste lit niet des voelens mer dpe
zeen die welke een organū is binnē den
vlepsch eñ daer om een doot vlepsch dz
af gesneden is en voelt nz want het en
heeft wt hem tbeghin des voelens nz
mer vter zenen eñ als die gecorrumpeert
is of mit allen bestopt so wert dz vlep-
sche onuoeliken \alst openbaert indē le-
den die vergiecht sÿn Jtem alle voghe
len dpe crombect sÿn eñ crom naghelt
werden mit vlepsch geuoedt eñ also oec
die selue voghelen sÿn moedich want si
luttel vlepsch hebbē ende si sÿn snel int
vlieghen eñ vā scarpen gesicht als dair
ghesept wert eñ die voghelen die vette
sÿn eñ veel vlepsch hebbē sÿn vā trager
vlucht eñ si sÿn des winters vetter dan
somers wāt dan die sweetgaten gheslo
ten sÿn eñ die humorē werdē in vlepsch
eñ in vetticheden gedicket / eñ oec daer
om dat si dan meer rusten dan si des zo
mers doen als psaac sept inden dieten
Dat lxiiij. ca. van vetticheit

Pinguedo dat is vetticheyt die ge set is ouer die vellekijns ende ou die zenighe steden als cōstantinus seyt dattet subtijl bloet ende smerich en ver-gadert gheen vetticheyt in warmen ste den ende in doorgaende zijn maer alst coemt totten stedē die natuerlic cout sijn soe wortet daer ten laetstē ghecongele ert ende wordt verkeert in vetticheydē twelck die natuer doet van groter noot op dat die zenen ende die vellekijns die natuerliken droghe sijn getempert sou den werden mitter vuchticheyt vandē vetten \ ende dat zij qualicker mit enigē gheual ghescoert souden moghen wer den die binnenste \ ende up dat vander hetten die inder vetticheyt besloten is die binnenste vander buytenste coutheit der luchtē verdrenct mochten werden als constantinus seit .li. ij. ca. xiiij. en-de aristotiles li. ij. die vetticheyt wordt ghewonnen van onuerduweden bloe-de inden lichaemen der dieren ende son derlinghe om die cleynicheyt des be-roerens ende hoe dat die vetticheyt de meer gemeerret werdt hoe dattet bloet meer gemindert wert want in sonderlin ghen vetten menschen is zeer luttel blo ets bij dattet inden magheren is Item die selue seyt .li. xiij. die beroeringe die scheyt die vetticheyt gelijckerwijs dat die hetten doet want in allen dieren is die rechter nyer van min vetticheyden dan die lufter nyer is ende is hogher \ want in die rechter side is die natuerlic-ke heetten starcker dan in die lufter eñ is van meerre beroeringhe Item als constantinus seyt dat die lichamen dye alte vet sijn ende mit veel vetticheden v-vult sijn alte quaet eñ si sijn mit veel on gansicheden beladē want die natuerlike hettē in aldusgedane lichamē wort al v smoert ende die wech der geestē werd gestopt ende om der vetticheyt wordt hij daer tusschen beslotē eñ die in vloey inghe wert verboden totten regement der geestelicker zenen ende der arteriē ende hij seit aldaer dat alle vette licha-men om die ouerulodighe ouerulo-dicheyt der humoren die in hem is crij ghen si een toelopende siecte mit verlāc heiden die traechelic te ghenesē is wāt wanneer si belast sijn mitter zwaricheyt des vetten so en mogen si genen arbeyt doen op dat die natuerlike hetten ghe-meerret mocht werden eñ also wort die vetticheit die daer bewrongelt is ontbō den waer af dat dan die natuerlike het ten ghebreect ende die haestighe doot volcht daer na ten waer dz hē haestelic geholpen worde als constan. seyt li. xij ca. xvij. Daer om vgadere wt desen dat vetticheit ouermits hare smericheit is vuyer voedēde eñ ist eyschēde dz ouer ste des dings ouermits hare luchtiger lichticheit eñ si is saftende die zenen eñ die iuncturen eñ beschermtse eñ maect-se slap eñ si morwet dat leder of dat vel le eñ bestopt die nedste sweetgaten eñ si behout die leuentlike hetten eñ oec ver vult si die hollicheden vandē lichaē en-de si recket die croken of die rimpelē wt eñ bedwingt die aderen eñ die arterien des lichaems eñ si belet die werckē des sins v sielen eñ des vstants eñ vtraecht die winninge v dieren men seyt oec indē aphorismen dat een wijf die alte vet is en ōtfaet nz ist dat si nz en magert noch ten is geen wonv want si leydet den be nen dē wech des gedachts in of hij seg

gen woude dz si alle haer gedacht indē
benen leyde Jtem die vetticheit is oec
vuchtende want si en wort nz licht ghe
droecht waer af aristo. seyt li. iiij. Dattz
sop eens diers dat ouerulopende is inď
vetticheyt en wort nz gecoaguleert als
dat sop vandē paerde eñ vandē verken
Jtē alle dier hebbende vetticheit dz vā
den vleysch niet gescheydē en is heeft
luttel vets inden buke eñ als die buken
cleyn sijn so ist vleysch mit veel vets Jtē
daer seyt hi oec dz in allen dierē is veel
vets bijdē appel vā haren ogen al is dz
oghe hart Alle dier dz veel smeers he-
uet is vā luttel zaeds ist man ist wijf \ eñ
dat dier dz in beydē kinnebacken tandē
heeft en heeft gheen roesel als hi daer
seyt \ het wort inď couder luchtē vluchs
bewrongelt alst vten lichaem getoghē
wordt Jtem ghi sult weten dat die vet
ticheit nader substācien te sprekē \ soe is
vetheit smeer eñ roesel alleens hier en
leyt gheen macht an vet is vet

Dat lxiiij. ca vander huut of velle

Cvtis dz is die huut eñ is dat eer-
ste deel int ouerste vanden lichaem des
diers eñ is also gehietē na ysidorū daer
om dat si den lichaem onď geset is dz si
snidinge liden sal want cutis in griex is
incisio in latijn eñ dz is snidinge in duyt
sche eñ si wort pellis gehieten vā expel
lere daer ō dat si die dingē die vā buten
comen als reghen wint haghel eñ snee
eñ anď dingē kerē eñ ŏdriuen sal eñ men
noemtse oeck coriū dz is leder van caro
daer om dattet vleysch mit leder ouer-
togen wert als ysi. seyt Jtē die huut dz
is dat vterste vandē lichaem eñ dz ouer
ste eñ heeft dz vleysch eñ die beenre om
megeuangen eñ waernt alle die binnē-
ste vandē lichaem eñ dectse na dien dat
die leden behoeuē nv is si na haer nv is
si weder wtstekende Jtē die huut heeft
een natuerlike dunnicheyt als constan.
seyt daer ō dat si dē lichaem nz seer hin
deren en sal si heeft oec vasticheit op dz
si te bat houdē mach datter binnē is eñ
datter buten is weď staen mach Jtē die
huut indē mēschen is morwer dan in an
deren dierē eñ dz om die goetheit des
tastens wāt waer si also hart als mossel
sculpen of anď sculpē so en hadde tlich
aem geen voelen vā saefter aentastinge
eñ waer si ruuch als een masse vā ezels
haer so soudē si den sin des tastens dun
nen wāt midzen in die hant is die huut
saefter eñ morwer dant in anderē stedē
des lichaems is Jtem die huut is alte
mael vol zweetgater eñ te voersten die
huut vāden hoefde om die wtslotinghe
ď fumoser ouerulοedicheit want ouer-
mits ď hettē werdē die sweetgatē geo-
pent eñ die dinghē die tusschē vel ende
vleysch ouerulοedich sijn die werdē ge
suuert ouermits wazemen eñ swete die
huut des mēschen en is ouer al oec niet
ghelijc wāt die huut vanden aensicht is
dūre eñ subtijlre eñ dz is ō die volmaect
heit des sins eñ ō dattet te schoenre to-
nen soude Jtē indē hāden eñ int hol vā
den voetē dair coemt die zeen vanď her
ten eñ daer is nauwe voelinghe eñ die
huut subtijlste aristo. seyt li. iiij. dat naď
ďwen des leedts of ď huut werdē die ď
wen ď nagelē ďwādelt eñ die verwen ď
hoernē ď claeuwē eñ ď harē indē dieren
wāt is die huut swart so sijn die voersc̄
dingē oec swart eñ sij si wit so sij die anď
oec wit alle dier hebbēde bloet heeft eē
huut \ ende als tfel af gesneden is so en

heuet gheen voelen eñ dat leder heeft dz eyghen soe wanneer dattet is in eni ghe stede daert vleysch derft so en wast dat afgesneden nz weder noch ten wort niet gheconsolideert alsi openbaert int voerste vandes mans scaft eñ inden an deren eynden vandẽ ogheleden Jtem hi seyt li. xix. Dat die huut in sommigẽ dieren dun is eñ open eñ in sommighẽ dicke nader heerscappiẽ der grouer hu moren of der dunre humorẽ waer af dz die haren die grof sijn comen vter gro-uer huut eñ die dun vter dunre Jtez in der outheit so beghint si te grouen eñ te harden eñ wort te samen getoghen en-de ocrompen om die ghebreck der het-ten eñ om die oteringhe der natuerliker hetten eñ dan worter een ander gedaen te Jtem die huut lijdt als die ander le-den doen ondwijlen vanõ binnenster sa ke als van oteringhe õ substancialigher vuchticheit die de rimpelinge ende die croken maect inden ouden eñ ondwijlẽ van saken van buten als vã wonden vã heter sonnen of van groter couden als bleeckheyden eñ menighe deser geliks ondwijlen vã infectien der humorẽ als lazerie eñ deser gelijck want die natuer steect alsulke humoren van haer totten vtersten als totter huut als cronselẽ ma laetscap eñ veel ander passien Jtem die vellen vanden dierẽ werdẽ dicwijle ge-oerbaert indẽ oerbaer der mẽschen wãt men maecter scoenẽ af perkement fran schijn riemẽ tasschen malen eñ deser ge like Eñ men vint luttel vellen der dierẽ si en sijn ymmer erghent toe nut totten oerbaer der menschen Eñ hier mede is des ghenoech.

Dat lxv. ca. vanden hare vandẽ lichaẽ

PIlus dat is een haer vã pellis ge noemt pellis dat is vel want dat haer coemt vten velle eñ daer om ist pi lus genoemt vã pellis als ysi. seyt si co men eñ werden gewonnẽ wt warmẽ eñ droghen roke als constan. seyt wãneer die subtilicheyt des rokes wtgaet doer die sweetgaten so wert hi gedroecht vã der butenster luchten ende wanneer die morwicheit des roecs vã buten wtgaet soe droecht die lucht den roke dye daer wtgaet eñ die hem niet en schepdt eñ õ keert dien roke inder naturen van hare Jtem die haren sijn hulpe eñ een scier-heit der menschen als constan. seyt li. ij ca. vltimo Jtem aristo. seyt li. iij. dz die haren nz en wassen dan inden lichaẽ die dieren winnen Jtem die harẽ werdẽ õ-wandelt na dien dat die dieren sijn daer si in wassen als ghesept wort li. xix. wãt die dieren van grouer huut hebbẽ grof haer eñ dat geualt om die menichfou-dicheit des aerdigen deels eñ om die ru micheit der weghen eñ der sweetgaten eñ is die huut enge eñ vast in een eñ dic ke so sijn die haren dun eñ subtijl eñ wã neer die humoer des roecs die indẽ huut is vã snelre droecheit waer so en sullen die haren nz groot noch lanc wesen en-de wãneer dz hi grof ende vet waer soe soudt okeert sijn eñ dair om werden die haren des mẽschen seer lanck want die vette humoer wert haestelic droghe eñ daer om die gene die wonende sijn in e-nen vuchten lande eñ die dan vuchte cõ plexi hebben die hebben saeft haer en-de morwe als doen die gene die in tra-chien wonen eñ also okeert dye hebben hart haer eñ ghecruust die in enen hetẽ eñ in enen drogen lande wonẽ eñ op dz

si oec van heter eñ van drogher cōplex
ien sijn want ouermits der hetten wer
den si omgewepndt eñ getroect eñ die
haren werden cruust want bi tween cō
trari wegen comen si wt Item die aer-
dighe deel des wtgaende heten ende
drogen roecs soe wert dat haer neder-
waert geroert eñ dz hete deel wert op
waert geroert eñ also gaet dat een op
waert eñ dat anđ nederwaert eñ werdē
cruust eñ wanneer die dierē bestaen te
ouden so beghinnen die harē te hardē
eñ dan meer dan voir gelijc dat die ve-
deren der voghelen doen eñ dz coemt
datter luttel humoren sijn Itē men seit
aldaer als die mensche gelubt wert so
en wassen in hem geen haren meer eñ
dat doet datter luttel humoren sijn eñ
dat coemt daer om dat die hetten ende
die vuchticheden inden principalen le
den verminret sijn Item warme wate
ren maken wit haer eñ die coude wate
ren swart haer / eñ die sake van dien is
wāt indē warmē water is meer geests
dan indē coudē eñ daer ō als die lucht
warm wort so worter een witticheit wt
alsmen sien mach inden scwm mer dese
ōwandelinge coemt dē haer accidenta
liken dz is bi toeuallen als inden men-
schē haer mer altoes en schiedt nz van
der ōanderinghe des coudē waters of
des warmen

Dat lxvi. ca. vandē hare des hoefds

Capilli werdē gehieten die haren
vandē hoefde mer pil⁹ dz is haer
int gemepn ouer al mer capilli werden
sondlinge den hoefde toe gescreuē eñ
mē sept capilli quasi capitis pili als ysi.
sept eñ si sijn daer ō ghemaect dz si een
scierheit dē hoefde eñ den mensch ghe
uen eñ dz si die herssen wachten eñ be-
schermē sullē dz haer ō vrouwē hietmē
cesaries dz sijn manē eñ dz haer ō man
nen hietmen coma dz is eē crans come
dz sijn harē die nz af gescorē en sijn cri-
nes die horē den wiuē toe dese woerdē
en machmē in duptsche nz onđscheydē
wāt pilus capillus crinis het is al hair
eñ haer is haer eñ daer ō en kan ics nz
onđscepden hier toe heuet ysi. ghesept
Itē constan. sept dz capill⁹ dz is thaer
vandē hoefde dz wast wt grouen eñ wt
heten roke die welke vā vierigē eñ hetē
humorē coemt doer die zweetgatē vā-
dē hoefde eñ wort ōdroecht vanđ luch
ten vā buten eñ so wort hi ōkeert inder
substācien van hare eñ wāneer die hu-
moer wasset so wast dz haer eñ die dese
materi des roecs ōliest ōliest oec dz ha
re eñ hoe dz die rokē sijn so sijn die ha-
ren wāt is die roke swart so wert dz ha
re swart eñ is des roecs veel so waster
veel haers eñ is daer luttel soe waster
luttel eñ als die roke vergaet so ōgaen
die harē eñ hi wort kael eñ die medeci
nen en mogē hē nz helpē eñ ist dz alsul
ke roke nz en gebreect mer een anđ hu
moer schepndt die roke soe en ist gheen
caluwicheit mer het is een eenrehande
siecte die vāden mepsters allopicia ge-
noēt wert vā welker siecten als dz voet
sel vādē haer gecorrūpeert is so valt dz
hare \ eñ alst voerste deel vandē hoefde
gebloot is so wortet gelelict die luden
slachten dē vosse die sijn haer ontuallet
van groter hetten Item die ander pas-
sien eñ saken die soeket indē tractaet vā
den vallen ende ghebreken des haers
ende vander graeuheit des haers soe-
ket inden tractaet vanden hoefde dair

selstu vinden vandes haers disposicie
eñ syn conplexie na hali galienus ende
ypocras scriften nochtans selstu merc-
ken vand̃ graeuwicheit als cõstan. seyt
ende ander auctoers dat graeuwicheit
coemt van alte groter v̄coutheit ṽ voe
deliker humorẽ want wanneer die cou
de eñ natte fleumẽ bouen gaet so coem
ter graeuwicheit eñ wt witten couden
roke comen witte haren Item aristoti.
seyt dat die haren vandẽ hoefde inden
slaep eerst graeuwen daer om dat daer
luttel humorẽ syn eñ veel beenre die na
tuerliken cout syn Item die graeuwich
eit beteykent ripicheit des leuens ende
der ouderdom eñ oec lesschinge der ge
noechten eñ beteykent mortificacie der
kindeliker misdaet eñ oec vernuwinge
des leuens dat is eñ comen sal ꝛc cetera
Item caluicies dat is caluwicheit dz is
beroeringe des haers vã gebreck des
vuchtighen rokes dye int voerste deel
vanden hoefde coemt als constan. seyt
eñ wort oec onderwylen vã te veel vas-
ten datter dan gheen vuchticheit en co
met welcke vuchticheyt is materi des
haers als aristo. seyt li. ij. ca. iij. Item
die veel minnen willen die ontualt dat
haer eñ alleynsken brenghet caelheit in
eñ ist dz die harẽ risen voer synre ioecht
so wassen si te lesten weder \ mer risen si
of vallen si nader ioechdelicheyt soe en
wassen si niet wed̃ eñ wanneer si dan al-
dus geuallen syn voer vanden hoefde
dat hietmen caluheit eñ het pleecht te
geschien anter om alte groter openheit
der huut eñ of om datter luttel humo-
ren syn eñ after en vallen die haren nz
vanden hoefde noch daer en coemt geẽ
caluheit om die dickicheit vander huut
eñ dat die zweetgaten daer dicke bi een
staen eñ om der taper humoren die daer
is Item galien⁹ seyt daer ouer ampho
rismen die kindere eñ die wiuen en wer
den nz caluwe ṽ die oueruloedige vuch
ticheit die si inden hoefde hebbẽ eñ soe
en doen oec nz die gelubt syn eñ dat is
daer om dat hoer cõplexi verandert is
eñ om die oueruloedicheit ṽ vuchtich-
eit die welcke die zweetgater der huut
vanden hoefde dwingt eñ byndt \eñ en
laet den roke niet wt wazemen nochtãs
vallen die haren wel inden wiuen eñ in
den gelubden als aristo. seyt li. xix. dan
om dan dat haer vanden hoefde bewa-
ret dat hoeft ende maket eersaem want
waert sake dat een mensch gheen haer
op syn hoeft en hadde hi soude te meer
oneersaem gehieten werden eñ ghere-
kent Itẽ dit gebreck geualt byñ ioech
delicheit mer meest byder outheyt van
den voerscreuen saken

Hier beghint dat seste boec vande ouddome.

Als ghesept is vanden proprieteyten der delen vanden mensche int speciael soe blijfter noch te segghē vanden proprieteyten des mēschen int speciael ēn oeck int ghemeyn nač verwandelinghe des ouderdoms ēn naden ondscheyde des geslachts ēn der natuerliker dingen mer tegen menigerhande schelinghe werden diuers ēn contrarie proprieteytē aen gedacht wt allen desen.

Dat i. ca. vande outheit

Etas is outheit of een etaet dz is een kint van enen iaer heeft outheit ēn een man van.xxx.iarē heeft outheit dit is etate genoemt ēn als remigius sept so en is etas anders nz dan die houdinghe v̄ natuerliker doechden na contrarien beroeringe of lopen of dat die houdinge gemerct is nader rusten die daer tusschen geset is want na deser so gaet een mensche verbi ende sterft ende en blijft nymmermeer in enē staet Of als ysidorus sept Etas is een tijt des leuēs vanden diere beghinnende vandē ontfanck der vruchten ende nader outheit af latende Item als constantinus ende ysidorus segghen so sijn vele ondscheyden vanden etaten dz is vanden ouderdom Die eerste etaet is kintheit dat is wāneer die kinder eerst haer tandē wassen die welke vij. maenden duert ende noch alte tederkē is ende is morwe en de vloyēde | wāt men moetet aldē dach voetsteren ende vā dien tiden voirt als vanden seuen maenden leden so coemt ende duert tot seuen iaren toe ende dā hietet kint Infans dat is nz sprekende wantet niet bescheydeliken spreken en can om der tanden wil die noch nz wel gheordineert en sijn als ysidorus sept Hier nae coemt puericia want die kinder noch puer sijn tot haren vierthiendenjaer ēn hiet oeck daer om puericia want die kinder alsoe puer sijn als dye appel vanden oghe als ysidorus sept. Desen volghet adolescencia dat is wassinghe ende dese eyndt tot driewerven seuen iaren dat is totten beghin vā twe ende twintich iaren als viaticus sept en de ysidorus sept tot acht ende twintich iaren |ende die medicus tot .xxx. iarē daer om dat dese nvt sijn te winnen ende om starcte te hebben in deser etaten sijn die leden noch morwe ende wtstreckelic ende daer om wassen si om der hetten wil die in hem dominerende is totter volcomētheit des veruullens \ hier nae coemt iuuentus dz is die ioecht en de dese is die middel onder allen etatē Ende si is die starcste |ende strect totten vijf ende viertichsten iaer of tot vijftigē ende daer wort die ioecht gheeyndt en de iuuentus is ghesept van iuuando dz is helpen want die iongheline is gheset int eynde dat hij dan niet meer wassen en mach ende daer om is hi starc te helpen \desen volget senecta dat is die ouderdom als ysidorus sept die welcke ouderdom een middel is tusschen dye ioecht ende decrepitū Decrepit? dat is

die leste etaet \ wanneer een mensche te
mael bestaet te bucken eñ duert tot seuẽ
tich iaren toe of langher als tot xc. die
van goeder cõplexien sÿn die medici seg
gen als p̄si. sept dat die menschen die vã
coudẽ bloede sÿn dat die dwaes sÿn als
die wise inden welken dz warm bloet bo
uen gaet want die oude luden indẽ wel
ken tbloet coudt eñ niet warm en is die
sÿn plomper van sin dan die ghene dye
veel hetten hebben want die oude ludẽ
ouermits hare groter outheit soe v̓wis-
selense mer die kind̓ om hare wellicheit
eñ om haer lichtichept van sinnen dat si
niet en weten watten dat si doen soe sÿn
si onwetende als p̄sido. sept | eñ dat leste
deel der outheit dat is senium eñ is dat
eynde des leuens van alle den etatẽ de
se etaet haelt veel ongheinaken of als
goede eñ quade als p̄si. sept \ si haelt die
goede af want si v̓lost ons vanden tiran
nen eñ vanden machtigen eñ der weel-
den geeft si een eynde eñ si breect dz ge
welt v̓ genoechten eñ die wÿsheit bloy-
et als in velen eñ si geeft ganse radẽ eñ
si is eynde der droefheit eñ beghinsel v̓
salicheit si is een wechganc vanv̓ wresen
si is een toeganc totten loon si is volco-
men in dye v̓dient eñ is een disposici ter
volmaectheit eñ die quade dingen voirt
hi mit hem want altoes sÿn die oude in
v̓driete eñ in cranchepden daer sÿn twe
dingen daer die crachte des menschen
af verminret werden als suucte eñ out-
heit als p̄si. sept In die ouderdom wert
die natuerlike hetten ghelescht eñ dair
gebreect die cracht die daer regierẽ sou
de eñ die humoer dat is die vuchticheit
wort gesolueert eñ die doecht der craf-
ten gebreect daer | eñ die vleyschicheyt
wort v̓teert eñ die zenen werdẽ ghecrõ
pen eñ die huut gerompelt eñ tlichaem
wert gecromdt die gedaente v̓uaert en-
de die schoenheit des lichaems wort te
niet eñ daer om werden alle dese ind̓ out
heit eñ die oude werden vanden luden
gelastert eñ wort swaer eñ onlustich vã-
den luden geoerdelt eñ hi wert vã hoe-
sten van spuwen eñ van hulzen eñ van
bulzen ghemoyet thent die assche in as-
schen ghereſolueert wert eñ die puluer
inden puluer v̓keert wort want in desen
spaciẽ des tÿts eñ der etaten hebbẽ die
philosophen dat menschelike leuen be
screuen indẽ welken hi verwãdelt wert
eñ loept euẽdicht tottẽ ende des doots
Hier toe p̄sido.

Dat ÿ. ca. vande doot

MOrs dat is die doot daer om dz si
bitter is Item men sal weten als p̄sido.
sept dat die doot drierhande is als zuer
onrÿp eñ v̓dient Die eerst is der kind̓ die
ander der iongheling ẽ | die derde is na
tuerlic eñ der ouder Item alle dode an
ter het is een like of een vulic die dode
hiet fun⁹ dat is een like vandẽ coerden
die ontstekẽ warẽ of sÿn die welke coer
den die oude wÿleneer plaghẽ te dragẽ
voer die baer des armen menschen mit
wasse omghegort Cadauer dat is vulic
vã cadendo gesept dat is vã vallen | als
wãneer die dode valt dat hi dã int graf
wert gheworpen eñ dan wort hi defunc
tus ghenoemt dat is begrauẽ eñ het is
oeck genoemt sepultus etce. Die ander
proprietepten des doods soeket neder-
waert vã desen sestẽ boeke int eynde vã
den slechedẽ Na desen is te seggẽ van-
den proprieteptẽ des mẽschẽ als totter
kinscher outhept eñ eerst vã sÿnre win-

Got Rert . . .

ninghe want sijn sceppinge is also veel hoger bouen d' sceppenis der dierē als die mensche waerdiger is nz alleen na den gedachten mer oec nader getemperder cōplexien des lichaems aristo. sept li. ij. Ghelikerwijs dat gout of siluer hem heeft totten minstē datter gemunt is alsoe hebben hē alle disposiciē der ander dieren totten mensche wanneer si totten mensch gelijct warē wair af want die mensche die waertste creatuer is van alle den creaturen so is die natuer getwiuoudicht den mensche te gheuen die edelste lede eñ menigherhande die bequaem sijn den werkē die oec menigherhāde sijn waer om dz vā sijnre scheppinghe naden lichaem cortelic sōmighe punten te segghen zijn

Dat .iij. ca .vā de sceppinge des kints

Item vāder sceppinge des kints wort behoeft een bequaeme materie eñ een nutte stede eñ dienst der naturen als hetten als causa efficiens dz is een werckende sake eñ een gheest in vlopende den lichaem een craft in of eē vtuut eñ die dat lichaem regierde Itez die materi des kints is een zadelic humoer die vandē zade gecomē is eñ dicke bijder daet d' winninge wt allen delen haerre bepd' als des vads ende der moeder \ eerst gespraept in die stede des ōtfangs die aentreckende is ouermits craft der naturē eñ wert indē cellekēs der moeder vgadert eñ wort te gader gemengt ouermits der hetten die dair werckende is want waer dz sake dz die menghinge des vduwende bloets der bepder ouders nz en worde so en mochte die sceppinghe des kints niet wesen want die materi des bloets die vanden man gaet is dicke eñ hete \ want ouermits sijnre groter dickicheit en macht hē nz brepdē eñ vād obuloedichept der hetten soude die materi des kints verderft werdē ten waer dattz getempert heit crege vander materien des wijfs bloede dz cōtrari gedaente heeft eñ dese materie wanneer si coemt in die celle der rechter sidē so coemter een knechtken af eñ in die lufter een mepsken | on vschept valter of diuersitepstcap ick en kans nz duptschen om den bouenganc der hettē billiker in die rechter side dā in die lufter ald⁹ sept constan. eñ aristo. li. xv. Is dat sake dat dpe doecht des bloets vwinnende is inden man so salt den vad gelijc wesen eñ also vkeert | eñ si is effen gelijc in bepden so salt hē bei den geliken \ dese materi ouermits der doecht der hettē gecoect wert mit enē alte dunnen vellekijn ōmeuangen binnen dē vellekij die claerheit des melcs wort ghewronghelt eñ dit vellekijn is die materi vanden embrio dat is daer tkint in lept twelc een scoe is eñ eē decsel waer af dattet kint ghedect wort in den buke d' moeder eñ dese scoe coemt mitten kinde wt alst gheboren wert als die tanghelkens gescoert sijn daert mede aen der moeder hinck eñ waert sake dattet daer in bleue als indē buke mit eniger auenturen nader dracht so soude twijf in vresen bliuen eñ als die ontfangen materie die daer vgadert indē cellen so ouersepndt die natuer dz mēstrualighe bloet van wes hetten eñ humoren die ontfangen dracht geuoedt wert als galien⁹ eñ constan. seggē wāt dat saet dz gecoaguleert wert mit den gheest eñ mit der natuerliker hettē vol

is ouermits sommigen aderē eñ arteri
en die gewassen sijn vanŏ substanciē des
saets eñ ŏsament mitten mēstrualighē
bloede trect dz voetsel na hem ende dz
was noot op dz die materi des kindes
geuoedt mocht werden bijden aderen
eñ dat hē die gheest gegheuen mocht
werden bijdē arterien mit desen tween
als mitter zadeliker materiē eñ mitter
voedeliker humorē werct die natuerli-
ke hetten mede welke hetten daer bin
nen gesloten bijder cracht die informe
rende is pijntse haer te sceppē ende te
vormen die lede des lichaems vanden
kinde want vanden wesen dies zaedts
formeert si die herssen die beēre die car
tillaginen eñ die vellikens zenen ade-
ren eñ arterien | die natuer maect die le
uer vandē menstrualigē bloede eñ alle
vleijschelike lede der welker substanci
gescapen wort vten bloede Inden eer-
sten formeert die natuer die principael
leden als thert die herssen eñ die leuer
die welcke fondamenten der ander sijn
eñ dat int beghin wanneer si inŏ massē
des vleijsch sijn soe comē si hem bi mer
daer na werden si vā malcanderē ghe-
sceijden vā desen drien fondmentē co-
men drie ander | als vanŏ herssen ende
vā nucha des rugs comē die zenen vā
der herten die arterien eñ vanŏ leuerē
spruten die aderen eñ vā desen fōdamē
ten ŏ vruchten heeft die natuer die beē
re gemaect dese te ŏwaren als die cop
vāden hoefde totter beschermenisse ŏ
herssen eñ die ribben der borst totter be
schermenis der herten eñ also vanden
anderen na desen comē ander leden die
after dese staen als die handen die voe
ten eñ deser ghelike dese en werdē nz
te gader gemaect mer alleijnckē tkint
wort mit vier graden gescapen Die eer
ste grade is alst noch bijden melc is | die
anŏ grade is alst zaet hē thans mengt
mitten bloede eñ dan en sijn thert ende
die herssen noch nz volmaect mer si sijn
een vleijschige masse welcken anderen
grade ypocras fetus hiet dat is dracht
die derde grade is mitter hertē mitter
herssen eñ mitter leuer eñ als dese ghe
uormt sijn so sijn die anŏ ledē oec noch
ongedeijlt | die leste grade is wāneer al
le die leden gelijc gemaect sijn eñ ghe-
uormt welke grade vā ypocras infans
ghehieten wert | infans is een kint dat
noch so ionc is dattet nz spreken en can
eñ als dat lichaem dan al ghemaect is
alst wesen sal eñ het een siel ontfangen
mach so wortet leuende eñ beghint hē
te roeren eñ mitten voeten te stoten | eñ
ist een meijsken so wortet meer geroert
in die lufter sijde dan in die rechter ende
ist een knechtken so wertet meest in die
rechter side gheroert als galienus seijt
Inden grade des melcx is fetus dz is
die dracht vij. dage | eñ indē grade des
bloets ist ix. dagē eñ indē grade ŏ vleij-
schiger massē ist xij. dagē Indē vierden
grade voir die volmaectheit ist xviij. da
gē | vñ vs? Sex in lacte dies ter sūt in sā
gwine trini Bisseni carnē ter seni mēbra
figurāt | eñ daer ō vandē dage des ont
fangs tottē dach ŏ vuullinge eñ dz die
dracht leuēde wort sijn xlvi. daghē also
dz die eerste eñ die leste werdē binnē be
slotelic gehoudē dz is dattz kint tusschē
dē eerstē eñ dē lestē dach volmaect wort
als binnē xlvi. dagē eñ na deser manie-
ren rekēt aug. die timmeringe des tē-
pels onder den ghetale van xlvi. iaren

den welken hi gelijct die volmaectheit
des lichaems ihesu cristi ouer iohãnes
int seste eñ int vierde boeke vander mis-
daet of de crimine int v. ca. Inden wel
ken hi sonderlinge dese woerden voert
brengt veertich weruen vi. Ic en cans
nz ŏstaen ic settet in latijn alst daer staet
quadragesies sexies seni ducenti sunt z
lxxvi. dies \ welc getal der daghen ver
vult ix. maenden eñ vi. dagen Eñ daer
volcht int selfde wes soẽ des herẽ wort
ŏraden viij. kalendas ianuarij eñ van-
den dage des ontfangs die gegheuen
was kalendas aprilis al tot viij. kalen-
das ianuarij werden gheuondẽ ghere
kent twe hondert eñ lxx. daghẽ die dz
seste getal ses ende veertich weruẽ heb
ben in welken getal die tempel ghetim
mert is etce. Constantin9 sept li. iij. ca.
xxxiij. Dat een knechtkẽ dat in die ach
tende maent gheboren sal werdẽ wort
in xxx. dagen geuormt eñ in tzeuentigẽ
volmaect daer na set hi voert eẽ knecht
ken van x. maenden wort gheformeert
in xlvi. daghen eñ in tnegentighen vol
maect Item een knechtken vã ix. maẽ
den dat wort geformeert in xl. daghen
eñ in lxxx. volmaect Itẽ inŏ seluer ste-
de wort bescreuẽ die tijt wãneer dat wijf
lic geslacht leuẽde werdet eñ volbracht
mer dat liet ic after om der cortheit wil
mer dat alleen te ŏstaen dattet meijskẽ
traechliker gheformeert wert eñ ŏvult
dan een knechtken eñ die reden dair af
wort daer bewijst want dz saet daer dat
knechtken af gewonnen wort is starker
eñ heter eñ wort oec in eenre heter ste-
de geset dan tsaet daer tmeijsken af co-
met Constan. eñ gali. segghen daer oec
ouer die amphorismen eñ ypocras oec
Dat alle kinderẽ in viij. maenten beroe
ren heeft want waert dan also starke dz
tet wt comen mocht het soude wel leuẽ
eñ en gaet nz wt so wertet gecranct van
der beroeringhe also dattet dan lijdt so
veel alst in die ãder maent wt coemt so
en macht nz weder volcomen eñ ist dat
tet verhouden mach werden ix. maen-
ten vol of tottẽ begin ŏ thiender maent
so wortet kint weder starck eñ wert dan
sonŏ wese gheboren als constan. sept li.
iij. in pantegni ca. xxxiij.

Dat iij. ca. vanden kinde

Infantul9 dat is een kindekijn dz
wort gewonnen vã zaden die con
trari qualiteijten hebben \ inder rechter
side ist een man in die lufter side eẽ wijf
eñ wort inden buke geuoedt vã mẽstru
aligen bloede Itez die mensche neemt
van beghin sijn voetsel vã eenre vuijlre
eñ van eenre sieker materien ouermits
der ŏtuten der hetten eñ dz die natuer
mede werckende is eñ breijdende alle
die ledẽ alleijncsken eñ oec nz haestelic
en wort die mẽsche gheformeert mer al
leen xp̃s was haestelic geformeert indẽ
buke eñ gescheijdẽ te punt doe hi indẽ
buke ontfangẽ was als cõstan. sept wã
neer die siel int lichaem gaet so ist leuen
volmaect eñ dz lichaẽ voelt dã die om-
gordinge des vellekijns ouermits den
sin der naturen eñ wort beroert als dat
breect of schoert vã welcker beroeringe
die moederlike buke gestoten ende be-
swaert wert eñ als die werckinge ŏ na-
turen gedaen is bijder sceppinghe des
kints of des kindekens ist dat haer ba-
ringe salich is soe pinet hẽ ter achter of
ter negẽder of ter thiender maent wt te
comen als vten buke eñ alst wt coemt so

ēn mitter secūdinen omghegort in wes
wtganghe die moederlike buke wordt
om ghegort mit grote zericheyt ēn dat
gheschiet wāneer die baringe alte vro
ech coēt ēn als sy dā coemt totter luch-
ten die alte cout of alte heet is so heeft
sy droefheit ēn armoede waer of dat sy
openbaerlic lude roepen moeten Item
tolepsch eens kints dat thans ghebo-
ren is dat is zeer tederken ēn driuende
ēn daer om syn hē menigerhande boe-
ten gheset als constan. seyt .li ·iij. cap.
xxij. Die kinder als sy eerst wten buke
comen soe salmense wyndē in rosē mit
soute ghewreuen op dat haer ledē ghe
starct sullen moghen werden ēn sy sullē
verlost werden vander slimigher vuch
ticheyt daer sullē haer rakē ēn haer tāt
vlepsch ghewreuen werden mit enē vi
gher die mit honich besmeert is op dat
sy ghestarct moghen werden ēn op dat
den ionghen een appetyt comen mach
vander soeticheyt des honichs ēn mē
salze dicwyl baden ēn nae smeren mit o
leo mirtino of mit oleo rosarū ēn mē sal
daer mede alle die leden wriuen ēn son
derlinghe die ledē der mānekyns wes
leden hart wesen sullen om dat si arbey
den moeten ēn men salse altoes doē sla
pen als zy slapen zullen in donckerē ste
den op dat haer lichtkyn te samē crupē
mach ēn te bat verenicht werden want
een clare lucht scheifelt dat gesicht en-
de quetst die cranke oechskens ēn mae
ctse dicwyle schelue ēn daer om en sal-
mense niet setten noch leggen in de lich
tende claerheyt op dat die sienlike ghe
est niet ghesprayt en worde ēn bouē al
le dinghen ist te schuwen dat si mit ghe
nen quaden ēn corrumpeerden melcke
niet ghevoedt en werden want vā qua
den melck der voedster comē veel qua-
der siecten als puustkens indē mont co
ringe sage cramp lopinghe des buucs
ēn deser ghelike noch men sal den ion
geskēs als si siecke syn gheen medecyn
gheuen mer men sal den voetster mede
cyn ēn bequaem diete geuen| op dat al
soe tghebreck des kints veruult mach
werden als hi daer seyt constantin9 vā
goed dispocicien des melcx dz voedelic
is wort een goet wesen des kints etce.
ēn also doet oec vkeert ēn alsoe vander
corrupcien des bloets vander voetster
wort vā node dat lichaemken des kin-
dekens gequetst ēn dat is om die mor-
wicheit ō kindeliker naturē ēn ō die lich
te vkeringe des melkigen voetsels ēn
daer ō dz die ledekens ō kinderkens al
so tederken syn so hebbē si een buechsō
heit totter ontfangenis menigerhāde
figurē ēn daer om salmē haer ledekēs
mit swachtelen ēn bandē bequamelikē
bindē op dz si nz crom werdē en sullē ēn
dat si gheen mistant crigen en sullē van
den liue soeket in twyste boeke vādē na
uel Itez wāt die kinderkyns veel voet
sels nemē daer ō behoeuē si veel slaeps
op dat die natuerlike hetten weō mach
werdē in geroepen ēn op dz haer voet-
sel te bet vduut mach werden ēn daer ō
plegē die voetsterē die kinō in wiegē te
legghē ēn waggelense ghens ēn har-
waert op dz die hettē gestarct sal mogē
werdē vā ghetemperder beroeringhe
Men pleecht hem oec te singen op dz
si vander soeticheit des sangs ontslaep
mogen werdē daer toe seyt aristo. li. ij.
Dat indē iongen kinderkens veel hers
sen is naō grootheyt des lichaems te

rekenẽ soe heuet seer veel breyns waer af dz ouerste deel des lichaems vandẽ kinde is meerre eñ swaerre dan dz neđ ste deel eñ daer ō cruypt dz kint alst iōc is op syn handen int beghinsel alst eerst leert gaen eñ daer na vast alleynckẽ na dien dat hẽ syn rugsken eñ syn beenkẽs bestaen te stiuen richtet hẽ op want dat voerste deel wort geminret eñ daer om wortet lichter ende dat neđste deel dat wast eñ daer om wortet swaerre Die etaet vandẽ kinde datmẽ infans hiet heuet syn eynde inder beghinninge der etatẽ diemen puer of puerilis hiet eñ dz is int beghin van vij. iaren so gaet etas infantis wt eñ etas puerilis beghint.

Dat v. ca. vandẽ kinde vā vij. iaren

Der in tghemeyn te spreken is een kint mer hi meynt dz tot sinẽ vij. iaren ghecomen is eñ is also ghehietẽ vā puritas dat is puericheit als ysi. seit want dan voirt aen ist vāder mãmen ge nomen eñ so machment daer na dwingen eñ leren eñ settent onder enen diet leert eñ castijt dit kint is vā heter ende vuchter cōplexien indẽ welkẽ die beroeringhe der minnẽ om die enghicheit đ weghen gheen macht en hebbẽ totten iaer hare wasdom als totten xiiij. iaer / dese kinđ hebbẽ morwe vleysch buechsom van liue abel eñ licht totter beroeringe leersam vā sin sonđ sorge eñ leydende eẽ seker leuẽ sonđ sorchuoudicheit eñ si syn prisende alle boertelike dinghen eñ geen dinc meer ontsiende dan die garde eñ si syn meer begerende enẽ corf vol scoenre appelen dan gout of siluer eñ si en hebbẽ gene scaemte ende si werdẽ rasch toernich om die beroerlicheit der hettẽ des vleysch eñ der humoren eñ si syn oec schier gesoent mit enẽ eye of mit enen appel eñ si werdẽ lichtelic gequetst eñ si mogen qualikẽ arbeyden om die beroringe der heter humoren die in hẽ is eñ alle den dach willẽ si eten daer om dz si seldẽ rusten so lopen si hier so lopen si daer eñ dat is al om đ groter hetten wil wãt si syn hete vā naturen eñ si maken hẽ noch heter mit lopen eñ mit springen waer bi dat si oeck lichtelikẽ sieke werdẽ om die oueruloedicheit des voetsels vā horẽ ouđs dye gecorrumpeert geweest hebben als in den kinderẽ die malaetsch ouders gehadt hebbẽ of anđ gebreken voet euel gebreck vandẽ steen eñ menige ander siecheit Item aristo. sept li. iij. Die stẽme en wort indẽ kinderen nz verwisselt voer dz hẽ lust der minnẽ spel eñ wanneer si đwandelt wort dz is een teyken dz si volwassẽ syn eñ werdẽ si edel voirt te winnen Item die cleyn kinđkyn hebben dicwyle quade zeden si en dencken nz verder dan hem die naze lanc is dz is die dingẽ die tegenwoerdich syn eñ vandẽ toecomende dinghẽ en roeken si nymmermeer / si minnẽ die spuelen eñ anđ ydelheit eñ si en denckẽ op gheen winninghe noch op nutscap eñ si tellen die minste meest te wesen eñ die meest minst eñ die alre meeste slaen si voer nz daer ō begeren si deerlike dingẽ eñ die al contrari syn ende si prisen die schoon deernen meer dan die mannen doẽ eñ si kermen meer dz die goede dranc wt is als daer goet bier of wyn ghelopen heeft dan dz si haer patrimoniū đteert hebbẽ eñ datmen hem goet doet en gedencken si nz eñ alle dz si sien begheren si te hebben eñ grypen toe mitter hant

eñ roepen ey lieue geeft mi dat eñ si sijn
garen bij een te callen van hore dwael-
heyt eñ ydelheit eñ scuwen dat ghesel
scap der ouder eñ der wijser eñ geē hey
melic dinc en helen si mer wat si sien of
horen dat clappen si voert si screpē lich
telic eñ lachen schier weder eñ alle den
dach roepen si eñ gerruleren eñ si swij-
ghen nauwe als si slapen eñ als si ghe-
waschen sijn vander vulnissen so gaen
si vluchs weder eñ maecken hē onreyn
eñ wanneer datse die moedē haer hoeft
dwaen sal of kemmē soe spartelen si der
ieghen eñ en moghen niet so langhe le
dich wesen eñ si en denken niet dan om
dē buke te vullen eñ si en wetē die ma-
te hoers bukes niet mer si beghērē al
toes te eten eñ te drinckeñ si en en staē
nauwelic vandē bedde op si en willen
eten dese dinghen eñ menighe ander ō
nutte dinghen begerē si altoes

Dat vi. ca. vā een meyskijn.

Puella dat is een meyskijn ende is
puer als die appel vanden oge als bo
uē alle dinghen die inden meyskijn ge
mint worden dat is reynichept eñ scha
melhept Item die meyskins sijn te mer
ken want nader complexien sijn si heet
eñ vucht eñ teder eñ gracelic vā liue eñ
buychsom eñ schoen eñ nader begeertē
des ghedachts blode scamel eñ vrolic
na der buytenster composicien sijn si ge
leert in zedicheyden eñ inder spraeken
scalc eñ zwighende eñ lecker inden cle
derē Item die maecht is eē name des
ouderdoems diegeheel is eñ eersaem
als ysido. seyt want die maechdē hetē
wy ghemeenliken meyskijns of aldus
dat virgo is dz is puella eñ also vkeert
een maecht of een wijf heeft gemeēlic
buechsommer haer eñ morwer dā dye
man eñ oec veel langer eens wijfs ver
we is gemeenliken witter dan des māns
haer aēsicht is blide morwe of saeft cla
re smekende hebbende vā den scoude-
ren totten nauel toe een smal lichaē eñ
vanden nauel voert nederwairt daer sy
den noet liden grouer eñ hebbē die hā
de ende alle die einden der leden buech
sōmer dan die mannen eñ oeck subtijlre
haer stemme is claer eñ clein haer spra
ke is licht haer gāc is cort mit cortencīō
mē of schieuen treden haer moet is ho
uaer dich ende sijn schier toernich ghe
maect eñ si hout lāge hat si is oec ōtfer
mhertich si is nidich eñ sy en mach niet
veel doen si is goet te lerē drogachtich
vrecke eñ gharen is si bij ionghē knech
ten aristotiles seit. li. viij. In allen ghe
slachten der dieren sijn die wijuen cranc
ker van wederstaen inder minen dā die
mannen sōder die beerinne eñ die lew-
inne want die sijn wreder eñ felre dā die
mānen eñ oec koenre Inden anderen
dieren sij die wijuen lichter te leren eñ
behendiger ende morwer eñ sijn meer
besorcht bij haer drachten of bij harē iō
ghē te wesen eñ die te voedē eñ wandt
een wijf betertieren is soe werpt si haer
tranen eer wt dan die man Mer si kijft
lieuer ende maect omust om niet of om
niets waer eñ haer scoenheit duert ōlā
ge eñ si is veel logenachtich ende onsca
mel

Dat vij. ca. vande moeder.

Mater dat is moeder als ysido. seit
daer ōme dat si den kijnde die mamme
reict eñ gheeft die moeder is besorcht
bij hare dracht dat kijnt ter wijlen datt
is inden moederliken buke soe werdet

mit bloede gevoedt mer alst ghebozen wert soe seyndt die natuer dz bloet ten borsten op dattet daer verkeert sal wer den in melck om tkint mede te voeden want dz kint is beter ghevoedt mit syn selfs moeđ melke dan mit eens anders wyfs melke die moeđ ontfangt mit ghe noechten mer si baert mit zerichedē eñ mit armoeden ende si mint hair dracht vter maten seer si omhelset si oepet si sie ter nauwe toe eñ si voedet Itē die moe der na diē dat si swaer mit kīde is so en laet si niet meer menstrualich bloet wt. want als aristo. seyt so gaet dz bloet in dē voetsel des kints eñ die moeđ wert myn belast vāden ontfanc eens knecht kens dan vāden ōtfanc eens meyskēs want die moeđ is dan veel schoenre eñ claerre gevervet eñ si is lichter in harē ganc Item aristo. seyt eñ oeck constan. dat hoe een moeđ naerre die tyt coemt dat si baren sal hoe dat si meerre pinen crycht eñ si wort meer gemoyt vanden beroeren des kints Itē dat teykē wan neer een moeder mit kinde is dz is dit als aristo. seyt eñ galienꝰ na dien dz die wiven mit kinde syn so begeren si meni gerhande dingen haer ꝟwandelen die verwē int aensicht si werdē donckerach tich om die ogen die borsten bestaen te heffen eñ die buke alleynczken mede eñ si hebbē dicwyle walghinghe eñ co ringe si werdē swaer eñ si en moghē nz doen eñ als si baren sullen soe werden si daer toe gedwongen dat si roepē moe ten lichtelic werden si ghevreest eñ son derlinge die iōge wyfkens der welker wyfliker leden enge syn eñ hoe dat die moeder meer pinen lydt om haer kint hoe dat syt liever heeft eñ hoe dat syt naersteliker voedt eñ leert Item die ge breken đ vrouwen in te ontfaen soeket boven int seste boeke daer geroert wert vāder moeder der wiven eñ vandē mā men eñ benedē int selve boeke daer ge roert wert vā misdraginge eñ vā dien saken

Dat viij. ca. vande dochter

Filia dat is een dochter eñ is ge- seyt vā fovendo dat is voesteren also is oec filius dat is een soen dair om dz die moeder die dochter voestert ende laet haer die materi die anđ voert te voeste ren want die selve virtuut des ontfan- gens die welke die moeder vandē ou- ders neemt die laetste haerre dochter als totter ordinancie der winninghe en de also vele is die dochter der moeđ lie ver als si hoer meer gelyc is inden on- derscheyde des geslachts der dochter becomē die selve proprieteyten als dye vanđ maecht gheseyt syn hier bovē int selve boeke in thiende ca. etce.

Dat ix. ca. vande voetster

Nutrix is een voetster eñ is geseyt vā nutriendo dz is voeden daer om dz si geleent is totter voedinge des kints die voetster als ysidorꝰ seyt vervult die stede der moeder in dat kint te voeden . want die voetster verblyt haer mitten kinde eñ trillefoyter mede als die moe der ende valt dat kint datter screyende wert si screyet mede soe langhe als dat so seer screyet eñ dattet hem namelikē seer ghedaen heeft ende si bakertet en de clouwet om dattet swighen sal ende wascht hē syn aers after etce. eñ slaet hem pap inden mont si settet op haren scote eñ doetet dāsen si bakeret eñ doet hem veel feesten dit over gheslagen.

Dat x. ca. vande vroede vrou.

Obstetrix dat is eē vroede moeder ende is een wijf die haer behelpē can mittē vrouwen die in arbeyde gaē op dz si tkint te lichteliker crijgē mach als mit rade eñ mit daden so si best kan eñ weet eñ daer toe horen dese vrouwē neemt dat kint uten buke alst gheborē wert eñ omknoept den nauel inđ lengden van vier vingheren eñ wascht dat bloet vanden kinde mit water ende besmeert die ledekens mit soute ende mit honighe om die humoren te drogen en de om die leden te starken ende daer na wijndt sise in doekē soeket bouē int vijfte boeke vanden nauel

Dat xi. ca. vanden ioncwiuen

Ancilla dat is een deern die ghehuyredt is eñ die gepunt is te doē alsulcke wercken als een goede vrouwe te doen heeft als spise te bereyden ende bedde te maken ende deser gheli ke dese moet dat groefste werck doē en de die groefste spise etē ende die groefste laken draghen Itē dese dienst deern is si van sulcker voirwaerden of van sulker manieren dat si geloeft heeft te dienen so en mach si niet hilicken alst hoer genoecht eñ waert datse yemant naem tot enē wiue die man worde oec knecht ende eyghen nae dat hijse ghetrouwet hadde eñ si wort om gheldt vercoft ende ghecoft als een beest eñ die man mede Ic ghelooue wel dat dit is in sommighen landen mer hier te lande niet mer ancilla dat is die dienst deern mit horē man sijn slechts slauen want hi wijst hē hier alle onsalicheit toe een ramp moeten si hebben diet visierden also waerliken als si gode alsoe duer staen als die ghene die dit ghe set ende geordineert hebben waer af ic segghe dat onder al le dye droefheyt dye in aertrijck wesen mach so en ister gheen onsaligher dinc dan een slaue te wesen dat is een man of een wijf die hem seluen ouerghegeuen hebben ende vercoft als rabanus seyt exponerende dat woert iheremie des propheets ghi sult dienē dē vreemden goden dye v dach noch nacht rust gheuen en souden noch en sullen etce. Item rabanus seyt datter dienst deernen eñ der mannen die dienst gheloeft hebben hoer eyghenscap is dat si tegē horen herē of vrouwen pleghen te stunen ende te versetten eñ wanneerse die beroeringhe niet en bedruct of en verduut so plegen si hem te verheffen mit drintende moede teghen tghebot der ouerster alst openbaert in agar die een dienst deern van egipten was der vrouwen die sara genoemt was welke diēst deern doe si sach dat si ontfanghē hadde so vsmaedse haer selfs vrouwe want doe si kint droech doe meynde si dat sij selue vrouwe was dit wort ghescreuen ouer genesi xvi. noch die diēst deern en was nz weder ghekeert ter herten dan doese die vrouwe bestont mit cluppelē toe te gaen waer af dat daer na vuolcht doese zare hoer vrouwe vloech etce. Die vrese eñ die anxt dwingt eñ verdruct dese slauen die welke die goedertierē minne onderwijlen vheft eñ buertse in dye versmaetheit der houerdyē als dair ge seyt wort Het is gescreuē so wye dat sinen dienstknecht leckerliken voedt die sallen vindē cōtumax dz is dat hi sinen heer vsmadē sal soeket neđwaert int sel ue boeke vanden scalken knecht

Dat xvj. ca. vanden mannekijn

Masculus dat is een manniken vā mas maris geseyt mas dat is eē man daer af coemt masculus dat is eē manniken die welke in allen ghestachten der dierē nader waerdicheit des ge slachts die principaetscap hout dz is de ouerhant | als ysi. seyt Dat mannikē is meerre dā twijf nader cōplexien te spre ken eñ nader machten eñ der heerlicheit eñ naden sinnē wāt dat manniken of die man is heet eñ droghe bi dat eē wiue is eñ alsoe is si verkeert Inden mannen gropē vormelike ende werckelike doechden of virtuten indē wiuē materi alike eñ lidelike bvuten waer af aristo. seyt li. xv. dat die man heeft hē ter manieren van eenre formen eñ twijf heeft haer ter manieren van lidē eñ vā eenre materien Item die man is beter totten natuerlikē wercke wāt dz gropet meer indē man dan indē wiuen want in hem is meerre bvuut dant indē wiuē is wāt ysi. seyt dat die zenen eñ die lacertē der mannen sijn mit meerre starckicheit ge fondeert eñ dair om moghen si meerre werck doen Itē der mānen beenre sijn oeck meerre eñ starkerre eñ grouer eñ inden iuncturē dichter eñ daer om sijn si natuerlikē starkerre tot allen werckē dan die wiuen Item als cōstan. seyt so sijn inden mannen die coerden breedē eñ meerre eñ daer ō sijn si abelre ter ontfā ghinge ō meester ouerulocdicheit des geests eñ des bloets eñ dair om om die ouerulocdicheit ō geestē eñ des heets bloets is thert of tgedacht des mans natuerlikē coenre dan des wijfs in die welke die sake contrari is om die starcheit der hetten eñ om dye gropinge of

crafte der droger conplexien eñ ghenē man en valt die passi vanden menstruo alst den wiuen doet | menstruū dat hiet men stonde der vrouwen Item so wat gewonnen wort inden ouerulocdicheit der mannen anter het wort mit groter hetten bteert of het wort geresolueert in hare of het wort mit arbeyden wtgelatē die manier des mans eñ des wijfs scheelt inden onderscheyde des sins. Item in allen geslachten der dieren so heeft dat manniken den wijsten eñ den cloecsten moet in allen dinghen die te voerhoeden van deerlikē saken | als aristo. seyt li. v. eñ die man gaet oec den wiue voer inden bstande eñ in snedicheit des sins als augus. seyt die dē man voer den wiue set als die apostel seyt in der waerdicheit des beelds eñ der gelikenisse gods eñ vā deser waerdicheyt des diers gaet die man voir inō mogētheit eñ in anderē dingē voordel wort dē mānen ghe geuē eñ bleent dz si die anō lerē mogē eñ voirsitten sullē eñ dz wort den wiuē gewoenlikē geweygert | als die apos. seyt i. ad chor. Men gehengt den wiuē nz dz si in dier kerkē prediken of lerē sullē | het is gescr. du sulste wesē onō die macht des mās eñ hi sal bouen di wesen gen. iij. daer ō sijn die mannen heter dā die wiuē eñ droger indē crachten sijn si starker eñ si sijn moedigher behendige stātaftige minres ō vrouwē of heelres ō wiuē want die dierē vechten wel ō haer wiuē als aris. seyt eñ si sijn herder eñ ruger indē lichaē eñ van grouer stēmē eñ vā felren aengesicht in allē geslachtē ō dierē dā die wiuē wtgenomen die coe w.. s stēme grouer is als aristo. seit li. iiij. Itē alle mānen in alle geslach

ten der dieren so sijn meer tandē dan in
den wiue ende si behoeuen meer spisen
eñ meerre voetsels des lichaems ō die
starke oueruloedige hetten die de vuch
ticheit lichtelic verteert als aristo. sept
li. iij.

Dat xiij. ca. vanden man

Vir dat is een man ghesept vanđ
doecht der craften vir vā vires vi
rium dat sijn crachtē of van vireo vires
virere dat is blopen / want dye man sal
gropen of blopen inder crachten eñ in-
der doechden als ysidor9 sept want die
man gaet den wiue bouen inder crach-
ten / dye man is dat hoeft vanden wiue
als die apostel sept Een man is sculdich
een wijf te regieren alst hoeft die sorge
draecht van alle den lichaē daer af ma
ritus dz gesept is verwaerre of bescher
mer der moeder want die de moeder is
sijns wijfs die ontfaet die sorghe ō kin
der daer na van spondende dat is ghe
louende of verbijndende coemt spōsus
dat is die brudegom wāt inden hijlic o
vermits der trouwen die daer tusschen
coemt so verbint hi hem dat hi hem eē
ondeplsom ghewoente des leuens mit
ten wiue houden sal dat hi haer doē sal
dat een man sinē wiue sculdich is te doē
eñ hi die trouwe des beds houdē sal en
de verwaren ende hi en sal hoer oec om
een ander niet laten Itez die mijn des
mans sal also groot wesen totten wiue
dat hi alle vrese aen sal gaen om horen
wil eñ salse oeck minnen voer sijn moeđ
eñ om mit hoer te wonen sal hi after la
ten vader eñ moeder ende sijn lant als
onse here sept daer om liet die man va-
der eñ moeder after eñ bleef bijden wi
ne / dese brudegom sal die bruut voer đ
brulocht aen hem lockē mit ghiftē mit
soeten woerdē eñ mit vriendeliken aen
sien op dat hijse also crijghen mach tot
sijnre minnen / ende hi salze groetē mit
brieuen ende mit boden veel louen en-
de oec cleynoten gheuen ende schenc-
ken die ghenoechelikēn sijn op dat hij
haer behagen sal ende hi sal daer des
auonts of in anderen tijden comen spe
len mit luyten eñ ghijteernen eñ mit an
deren instrumenten ende oec mit sange
eñ makē dair spel onderwijijlen mit dā
sen eñ van anderen reynen gheselscap
eñ hi sal zedich eñ altoes vrolich wesē
eñ so wes si hem bidt dat sal hi vluchs
doen nae sinen vermoghen ende hi sal
milde wesen in hare tegenwoerdicheit
ende hi en sal nyemant weyghéren die
bidt om der bruyt wil eñ hi salze al sme
kende toe spreken ende hi salze soeteli
ken aensien mit barnenden oghen ende
neernsteliken eñ en laten sijn oghen on
derwijlen niet vanden horen comen ten
lesten ist dat si hem wel behaecht in al-
len puntē eñ hi siet dat si sijns gheert so
sal hi dan sijn woerde segghen voir dē
ouders eñ begherense te trouwen ende
te nemen tot enen wiue eñ op dattet dā
vast ghemaect mach werden soe sal hi
haer dan geuen den trouwelscat eñ la-
ten daer hijlicx brieue scriuen eñ besege
len aen beyden siden eñ sal dan sijn bru
locht doen als gewoenlikē is elc na si-
nen lande eñ haren vrienden sal hi dan
beghauen mit suuerliken ghiften ende
sal sien ō speel ludē ende doen haer en-
de harē vriendē grotē solaes als dit al
gedaē is so sal hi hē pinē te bedde te co
men eñ nemense tot eenre gheselinnen
inden bedde eñ ander tafelen eñ makē

se vrouwe vā sinen ghelde eñ van sinen
gesinne eñ hi sal haer sorge nemē op hē
of si sijns selfs waer eñ hi salze dwingē
mit minnē eñ mit vrienscapen eñ hi sal-
se nauwe verwarē eñ hi sal merkē haer
gangē haer sprekē eñ haer aengesicht
eñ hi sal wegen haren inganc eñ haren
wtganc ofment mit scalen woege Itē
het en is gheen mā saliger dan die een
goet wijf heeft eñ een trouwe eñ die eē
quaet roepende wijf heeft eñ een schel
dende eñ een drōcken tet eñ luxurioes
eñ die veel kalt eñ die hē cōtrari is en-
de die veel mach eñ wat leckers eñ nij-
dich eñ wilt eñ bitter vā hertē dat is de
onsalichste man die leeft Alle dese pun
ten eñ die daer bouē geset sijn die roert
fulgencius in een sermoen vāden bru-
lotten in galileen want hi ghelijct cris-
tum den brugom eñ die kerke der goe-
der bruyt eñ die synagoghe der quadē-
bruyt eñ der ouerspeelster In eērre goe
der bruyt eñ in enen goeden wiue heho
ren dese punten als dat si garen eñ oet
moedelic tot gods dienst gaen sal ende
dicwijl | eñ si sal harē man onderdanich
wesen eñ sal haer gesinne vriendelic eñ
goedertieren wesen eñ sal hē goetliken
toe sprekē ende wesen meynersom mit
hem si sal vrij eñ mildt wesen teghē die
luden vā buten eñ si sal ontfarmhertich
eñ goedētieren wesen tegen armē wich-
teren \ zedich eñ vreedsaem tegen haer
gebueren eñ scarp eñ wijs in dingē dye
haer hinderlic mochten wesen starc en-
de verduldich in dingen diemen liden
moet naerstich eñ stedich in dinghē die
men doen sal | simpel in habijt | sober in
haer beroeren \ scalck in haer begheren
scamel in haer opsien \ eersaem in haer
dragen | trijp in haer voertganc \ scamel
int openbaer \ speliken mit harē man eñ
vrolic Aldꝰ sulc een wijf is loefs waert
die meer pijnt haer man te behagē mit
veel goeder zeden dan mit lelikē hare
eñ meer mit doechden dan mit schonē
clederen eñ die oec meer des mans ge
selscap begheert om een vrucht te win-
nen dan om der genoechten wil \ eñ oec
meer genoechten heeft sonē der gracijē
te hebben in witteliken huwelic dan so
nen der naturen | dat sijn bastaerden \ eñ
vandē goeden wiue is genoech gescꝛ

Dat xiiij. ca. vanden vader

PAter is eē vader die vādē is een be
ghin der winninge | het is natuer
lic dat die vader sijn gedaente menich
foudighē wil inden zonen om dz hi die
natuer die welke hij in hem nz houden
en mach dz hi doch die bewaren mach
in dat vā hem coemt als in sinē kinderē
als cōstan. sept \ eñ daer om deylt hi eñ
stort ouer vā sijnre substācien totter win
ninge der kinder ouermits den ābocht
der winninge eñ nochtās om deser drey
dinge wil sijnre naturē en neemt hi geē
verminringhe ende hij wint enen zoen
die hem ghelijc is inder ghedaentē en-
de oec inder figuren ende sonderlinghe
wāneer die virtuut inden zade des va-
ders verwint die doecht int saet dē moe
der als aristotiles sept li. viij. Eñ daer
om is die vader besorcht bijder winnin
ghe der zonen | ende hi mint natuerli-
ken sijn kint ende neemt hem seluē het
broot vten monde ende gheuet dē kin-
de ende dat is ghemeynlikē waer in al-
len ghesiachten der dieren | luttel dye-
ren wtghenomen inden welken die na
tuer onedelt ende daer om en draghen

si gheen sorghe tot horē kinderē mer si werpense van hem als aristo. sept li.vi. vandē aern die sijn kuken wt werpt eñ iaechtse mitten vloeghelen mitten becke eñ mitten claeuwen die mā mint eñ voedt sijn kint eñ alst ghespeent is soe neemt hijt bi hē aen sijnre tafelē eñ alst bestaet te ouden so leert hijt mit slagen eñ settet ondͬ yemant diet verwaert eñ leert | eñ die vadͬ en sal den soen gheen blijde aensicht thonen mer hi sallen altoes bvaren eñ in dwange houdē eñ dē soē die hē best gelijct dien heeft hi liefste eñ dien pleecht hi naerstelikē in sijn ogen te sien eñ hi deylt sinē kinderē cleder eñ spise na harē ouderdom eñ nae hare waerdicheit eñ hi en laet nȝ af te arbeyden voer sijn kindͬ om erfnis ende goet te gaderē eñ dat hē te latē als hi sterft die vadͬ voedt sijn kinder ter wilen datse ionc sijn eñ als hi out eñ vdut wert so voedē die kindͬ den vadͬ weder alst valt alsmen sien mach indē vogelē vā rauens geslachte wāt die iongē voeden die oude wāneer si so out sijn dat si om haer voetsel nȝ vliegen en moghen eñ daer om leuen si veel te lāgher dat si haer ouders eren als ābro. sept Het is gescreuē eer vadͬ eñ moedͬ du selste lange leuen opter aerdē | exo. xx. et eccle. iij. Die sinē vader eert die sal leuē in enē langē leuen waer af glo. sept Die oudͬs te eren is dȝ eerste gebot indͬ geloeften eñ daer om ist een groot ghebot inden loen eñ sijn ouerganc is alte groot indͬ pinige | want die maledictie des vadͬs hindert dē zonē of den kinderē alst opēbaert indē zonē vā cam die welke ō dat si den vader misdeden so vdiendē si die pine der knechtscap | geñ. ix. daer om sal die vader gheeert wesen vā sinē kinderē eñ sullē hē gemack eñ vrede doen eñ horē sijn ghebot eñ volghē dat | si sullen dē vader goets moets houdē eñ in ghenoechten eñ heffenē eñ buerenē eñ legghenē saftelic heeft hijs te doē sonder porte eñ sonder stoten | als die glo. sept Ist dȝ ghi abrahams kinder sijt so doet abrahams werckē | die soen heuet sinē opganc vandͬ substancien des vadͬs eñ hi neemt sijn voetsel vā hē eñ sonder die hulpe des ouders soe en mach dat kint vorderē noch leuē | eñ de meer dat kint vandē vadͬ ghemint wort also veel meer wortet vā hem gewijst eñ geleert eñ het wert dicwijle gheslagē eñ meer dan of hijs niet lief en had eñ het wort onder die behoedinge ō leringe te nauwer bewaert eñ ist dattet ghemint wort van vader eñ moeder so salt den luden duncken dattȝ vandē ouders ghemint wort om dȝ sijt also seer slaen eñ castien mer trouwen also veel hebbē sijt te liever | eñ die vader als hi hoert vandͬ misdaet sijnre kinder soe scaemt hi hē ende wort inden aensicht ontuerwet ende so wort die vader seer gram Item die ouders hebbē grote sorge hoe dat si haer kinderen ter eren brengen sullē eñ sien nauwe tot horen goede op dat si dē kinderen wat eruē mogen eñ die kindͬ werden dicwijle geslagen inder erfnisse also dat si onterft werden om dȝ si hē tegen dye ouders gheset hebben naden waerliken recht eñ daer en is geē meer te ondanc dan wanneer die kinder goet ghecreghen hebben ende dat si dan dē ouders niet te hulpe en comē of zijs te doen haddē ende die vader eert dicwijle sijn kinder alst also onderwijlē te punt

coemt of het priesters of prelaten warē so moet die vader den soen eer bewysē ende den outsten zoen hoert dat meeste deel der erfnissen toe dat wert ghescre uen inden waerlikē recht mer dz recht vander eerster geboorte wort onderwy len opghenomen als of die outste den vader misdaen had of dattet een geck waer of anders onnut so worter die an der die wyser eñ stemigher is in gheset als ber. sept inder glosen geñ. xlix. Ru ben myn eerste gewonnen etce. Hi sept du bider ordenācie dynre nodruftigheit die erffenis die welke du vā rechts we gen soutste gehadt hebben dat ryc heb stu vloren eñ die priesterscap Daer om die zonen die bi naturē wesen soudē als die edele ouders ryck eñ vry mer ouer mits haer misdact worden si vule arm eñ dienstknechten soeket bouen vandē quaden kinde etce.

Dat xv. ca. vandē knecht int gemeen

Seruus dat is een knecht van ser uando gesept dat hiet houdē als ysidorus sept want wilneer worden die gheuanghen ghehouden of dat si ont hoeft soudē werdē of dat si mit ghelde verlost souden werden | of si syn gesept van seruiendo dat is dienen dair om dz si dat vuylste werck doen soudē dat den here eñ sinen zonen niet en voecht Ge slacht vā knechtē is drieuoudich als ysi. sept. Sōmige syn die inder knechtscap geborē syn eñ dese leytmen veel lasts opten hals ende al dat vuylste ende dz swaerste | want si en moghen thoer niet vercopen noch vuteemden noch verset ten noch hylick doen noch officien ne men daer eer in steect noch si en moghē niet tughen dan byden wille haers he ren ende dit hieten eyghen luden ende al ist dat si ionghe kinder syn nochtans worden zy onderwylen gheyynt ouer mits der pinē der kinscheit | het syn oec ander knechten dat ghecofte knechtē syn als die gheuanghen werden vandē barbaren of vanden vianden of die ge coft werden ende dese morten ondē den dwange der knechtscap wesen Die der de knechten syn die hem verhuert heb ben mit wille om dē hope dat si gheldt winnen sullen | ende dit hieten proper lic knapen of famuli vā famulando ge noemt dat is dienen als ysidorus sept. het syn veel vuylre manieren der quad knechten vanden welcken bouen ghe sept is inden tractaet van ancilla dat is vander deernen etce.

Dat xvi. ca. vande quade ende scalcke knecht

Nequam seruus dat is een scalck knecht van desen wil hi hier wat segghen want hy hem in veel dinghen ende in anderē deerlic is | dese pleecht droncken te drincken ende dan versu met hi di die goeden syns heren of hy ontrecket hem verstoliken ende vteert prouerbiorū xx. Een arbeyder die drōc ken drinct en sal niet ryck werden Item als hi droncken is so en mach hi nz doē eñ als hi ghessapen heeft so doet hem syn hoeft wee aldus is hi altoes ledich eñ verliest sinen tyt onnuttelic alst goet wercken waer als die paterfamilias dē knechten seyde | wat stadi hier alle den dach ledich ende ecclesiast. xxxiij. seyn de den knecht indē wercke op dat hi nz ledich en si alst dien betaemt Item hy is onnuttelic milde vanden goede syns heren hi verquistse alle qualic ende ver

theertse \ mathei xviij. die scout vandē dorp is beruft dat hi die goedē sijns he ren verstropt eñ qualikē ouerbracht he uet Itē die trage slaperige knecht die v̄ supmt eñ laet alle die bootscappē sijns heren |eccle. xxxviij. seggende Spreke eñ tracteer mittē tragen knecht vandē wercke et luce xix. wort ghesept die tra ghe knecht hupdt sijns heren gelt ond̄ die aerde eñ hi gaet en wech Itē wreet eñ quaet heeft hi hem seluē bouen sinē heer \eccle. x. Ic sach indē paerdē etce. ꝛ prouer. xxix. bidē knechte doe hi reg neert had ꝛce. Itē als een gierich mē- sche eñ afgonstich soe keerde hij tghe- win sijns herē in sijns selfs oerbaer Ex empel vanden knecht eliza die gheldt epschte ond̄ den naem sijns heren hi be hielt eñ droecht wech ende verbarcht- quarto . regū . v. Item als een houaer dich eñ beroemich lastede hi tgebot sijs heren als mpphiboseth sepde van sinen knechte O here mijn conīc mijn knecht heeft mi v̄smaet eñ hi en woude den e- sel nȝ stropen ij. regū xvi. eñ iob xix. Mi nen knecht ꝛce. Item want hij hart eñ quad̄tieren is soe begheert hi dat hem graci geschien sal | mer als hi die graci heeft soe en gheeft hi die graci een and̄ niet mede |mathei xx. Scalke knecht al le sculde heb ic di quijt gelaten ꝛce. Itē hi heuet v̄gheteu eñ en weets nȝ dȝ hi van sijnre misdaet sinen here reden wed̄ gheuen sal dat en brengt hi nȝ tot sijnre gedachten| luce xij. Heuet mijn here ge sept so bepdt ꝛce. Item al toernich he- uet hi alle tghesin al droeuich gemaect luce xij. Heeft die knechte bestaē drōc- ken te drincken eñ tgesin te slaen sijn he re sal comen etce. Item v̄maledijt ende quaet clappende van allē dinghē eñ ten voersten sept hi quaet vā sinen here alst schijnt van spba miphibosechs knechte dien voir den coninck accuseerde dat is wroechde ij. regū xv. eccle. xvij. Eñ en hoer dinē knecht nȝ die quaet vā di sept Itē ist dat die weeldich is eñ welichlic- geuoet so sal hi tegen sinen here trappē eñ sal teghen sinen here wesen. prouer. xxix. die sinen knecht leckerliken voedt ꝛce. ende noch den knecht en betamē gheen rijcheit Item bedrieghende en- de v̄scalckende set hi hē tegen sinen he re of lepde hi sinen here lagen of onder wijlen slaet hi den here doot of v̄raed- ten iiij. reguȝ xxix. Sijn knechte lepde hem lagen eñ stricken eñ sloegen dē co- ninc in sijn hups doot Itē hi was sinen heer mepnedich eñ vloech vā hem en- de lieten after eñ brachten tot sinen we dersakē iij. regū ij. Die knechten semop vloegen in geth etce. ꝛ i. regū xxv. Die knechten wiessen die haren here scudē Item want hi scalc eñ castiende is nau- we can hi hē gedwingen vander quaet- heit mit slagen |eccle. xxiij. gelikerwijs dat die knecht die dicwijle castiet is mit pinē eñ mit tormenten nȝ gheminret en wert vand̄ swaricheit v̄ sondē mer meer beroert tot haet eñ tot quaethepden of hi segghen woude die quade knecht en wert niet v̄betert vā veel pinē of lidens Item wāt hi onbequaem is so en bekēt hi die graci niet die hē vā sinen heer ge daen is mer hi meent dȝ hem die graci meer vā rechtuaerdicheden coemt dan vand̄ gracien wegē eccle. xxxiij. Slap- pe den knecht sijn handen eñ hi sal vrp icheit soeken ist dȝ hi misdadich is eñ hi berispt is vā sinē here men salt hem cu-

me mit slagē wt perssen dz hyt sal willē lidē eccle. xlij. Den quaetstē knecht die side bloeden \ daer glosa Die knecht die men mitten woerden niet corrigierē en mach dien salmē mit wondē corrigierē Item wāt hi beheynde is eñ dat hi dē arbeyt hatet als hi geroepē wert dz hy wat doen sal so veynst hi hē eñ gebaert of hi sliepe ende of hi niet en hoerde eñ weyndt hē vāder eenre side op die anď prouer. xxix. Die knecht en mach niet geleert werdē wāt dattu segs ďstaet hi wel eñ ďsmaet te antwoerdē | ⁊ luce xij. Die knecht wetende dē wille sijns herē etce. Dat xvij. ca. vāde cōdicien eñ manierē der goeder knechten

Die condici dat is die manier eens goets knechts is of steect in veel dingē of puntē wāt een goet knecht is behēdich eñ leersaem alle dinghē te ďstaen prouer. xxvij. Die wise knecht sal den dwasen sonē bouē gaen ⁊ eccle. vij Die gesinde knecht ⁊ce. Itē hi is oetmoedich ende dienstaftich alle dinc te doē | ps O here wāt ic dijn knecht bin eñ ⁊ce. et ad phyl. ij. Hi oetmoedichde hē an nemēde die vorme des knechtes Itē blijde eñ boertelic te dienē het betaemt enē knecht die dient dz hi blide eñ boertelic wesen sal alle die dienst mishaecht wāneer die knecht geē blide aensicht en toent \ gen. xlv. eñ wi blide sullē den coninc dienē \ ⁊ psa. xlv Mijn knecht wert ďblijt eñ wert geprijst van blijscappē ⁊ce. Item hi is gracioes eñ bequaē te sprekē wāt vele knechten sijn gesprake eñ goeďtierē eñ daer ō vā dauid die saul diende seytmē i. regū xviij Was genomē indē ogē alle des volcs eñ sonďlinghe inden ghesicht vā sauls knechtē eñ indē seluē. sich du behaechste den coninc eñ alle sine knechtē minnen di Itē mālic set hi hē tegē die weď saken sijns herē i. regū xvij. Dauid seyde sijn hart en faelde nye in hē of en falgierde nye Ick dijn knecht gae eñ sal vechtē tegē den philisteen ⁊ce. Itē hi is trouwe in sijnre boetscap vā dinghē die hem beuolē sijn naerstelic te ďuolgē lu. xix. Och goede knecht eñ trouwe ⁊ et xij. Mijn trouwe knecht moyses in alle minē huyse Item abel abel eñ constich totte gewin sijns herē te procurerē Itē eē goet knecht denct meer tgewin sijns herē te ďmeren dan sijn selfs wāt in dien dz hi sinē here ghewin eñ baet doet so doet hijse hē seluē mede lu. xix. Doe die x. knechts geroepē warē gaf hi hē x. mnas eñ seyde hem | boetscapt als ic coem ⁊ce. Itē eē goet knecht die scalc eñ besorcht is tot rekeninge te maken eñ die sculde sijns herē te betalen vā datter gegeuē eñ ōtfāgē is wāt vāt wel rekenē is hi seker dz hi loen hebbē sal eñ vā datter nz gerekent en is twiuelt hi altoes eñ is ďuaert \ alst blijct luce xix. daer ghesept wort | here sich dijn mna hi heeft x. mnas gemaect dē welkē die here seyde wese here hebbende macht ouer x. stedē Itē die besorcht is dats eē goet knecht eñ naerstich is sijs herē gemack te doē als sijn etē te bereidē sijn bedde te makē eñ meer deser gelijc eer hi denct om selue te eten of anď sins sijs selfs gemack te soekē Eē goet knecht en sal hē seluē geen gemack toepuntē so lāge als sijn heer selfs wat doet lu. xij. Wye ister vā v die enē knecht heuet ist dz hi vāde velde coēt die seyt gāc voir sittē etē ⁊ dair ō wort hi geprijst die

tot dauid seyde ij. regū xi. Minen here
ioab eñ mijns heren knechten bliuē opt
aensicht der aerden eñ ic sal gaen indē
wijngaert op dat ic eten eñ drinckē sal
etce. Item een trouwe knechte die be
sorcht is wetēde die toecoemst sijns he
ren die en gaet nz te bedde voer dz sijn
here coēt luce xij. Heylich is die knecht
den welken die here wakende vint als
hi coemt Itē een knecht die stederwijs
bi sinen here is eñ minliken als die an-
der slapen dat hi dan waect om sinē he
re te verwaren waer af dat saul billikē
begreep eñ berispede abner eñ die anđ
knechten des conincs die laghē eñ slie
pen i. ꝛ. xxvij. daer en was nyemāt die
wakede mer si sliepē alle eñ dair volcht
na ghi sijt zonē des doots want ghi en
wacht cristum des heren nz Item een
knecht die inden dienste sijns herē mit
ten ogen eñ mitten hande is hi altoes
geweest bijden here om te doen dat hē
behagede op dat sijn here gheen ghe-
breck of ongemack hebben en soude of
gheen venijn |ps Ghelikerwijs als die
ogen đ knechten indē handē hare herē
etce. Item een goet knecht en sal nym
mermeer ledich wesen vandē arbeyde
eñ nymmermeer ledich wesen vander
nutscap sijns herē want ist dz hi etet of
drinct| of vastet| of waect of slaept\ alle
die dingen die hi doet die sal hi ordine-
ren eñ brengense totter oerbaerlicheyt
des geens die hi dient iob xiij. Itē een
goet knecht is den here nz lastich noch
swaer Indē voeden noch indē clederen
hem te cledē |want hi weet wel als sijn
dienst wt is dat hi veel meer hebben sal
dan hi đdient heeft dair om is inđ wet-
te of inden rechte gescreuen dat hi son
der cleet eñ sonđ wechghaen ende ouer
tloen dat een knecht gehuert is int se-
uende iaer en salmens in gheenrewijs
vanden here laten \exo. xxi. eñ deutro.
xxv. Itē een knecht die gheleert is inđ
zedicheit ende die doechdelic is die ple
ghet bijden heren liefgetal te wesen eñ
hi is bi hem wel gesien eñ daer om een
wel gesint knecht pleecht dair op te po
gē eñ te merkē dat hi sinen here cuusche
likē eñ reynlikē sijn spise presenteert en
de dient want die here mint onderwijlē
meer die suuerlicheit eñ die cuusheit dā
datter voer hem coemt van etens wegē
ps. Wanderende inden onbesmettē we
ge dese dient mi |eccle. vij. Die ghesin-
de knechte is di hi sal di wesen als dine
siele etce. Een goet knecht die van sinē
here berispt is tegen den genen die hē
berispende is en is hi nz murmurerēde
noch cronende hi kent eñ weet wāt die
here sinen knecht rechtuaerdeliken be-
sculdithe eñ alsulke besculdinge eñ be-
rispinge geualt hem ten oerbaer eñ tot
ten prophijt eccle. x. Die wyse sullē den
gesinden knecht dienen eñ die wel ghe
leert is in allē dingen die en sal nz mur
mureren als hi berispt wort \ mer hi sal
billiker đbliden \vñ prouer. ix. Berispe
de den wisen eñ hi sal di minnen\ eñ oec
seyt cathoen Argueer dē wisen hi sal di
minnen ende berispe den dwasen hi sal
thoeft om keren eñ hi sal di haten

Dat xviij. ca. vande goedē here of heer
licheit

Ghelikerwijs dat knecht is een na
me der onderwerpinghe also is domi-
nus of heer eē naem der prelaetscap of
der moghentheit waer af vanden here
vanden welken alle macht of mogent

heit is / is een rechtuaerdige heerscap pie gheset een ghemeyn dinck of goet en mach nz staen sonđ here noch die mē schelike geselscap en soude nz te vredē wesen noch gepaypst want si was genomen of ontogen vandē middel đ rechtuaerdigher heren vrye macht is quaetheit nymermeer en soude onnoselheyt seker of vry wesē als ps̄. seyt Die rechtuaerdige heerlicheit bedruct de syn ođ mits tiranscap of mit gewelt mer hair wedersaken die haer cōtrari syn die đdructse eñ verdryftse mit allen Die mogentheit der herē en laet de syn oec nz after mer ouermits sinen ondersatē set hi hē tegen die macht die hē cōtrari of teghen is \ als gre. seyt waer af dattet openbaert dz heer een name is đ machten eñ een naem der rechtuaerdicheyt die here is gherechtich ende hi minde rechtuaerdicheit etce. eñ daer om is hi heer want hi gerechtich is eñ hi eyndt eñ slyt die saken eñ die twisten bydē weghe des rechts tusschen sinen ondersaten eñ gheeft enen yeghelikē dz syn is eñ tegē die quaetheit trect hi dz swaert wt om die onnosel te beschermen ende werpt die boekelaer der gerechter mogentheit teghen die quaet doen eñ setter hem tegen eñ hi beschermt weduen eñ wezen vander hant des gheens die se verdrucken wil eñ hi đuolget die rouers eñ die dieuen eñ ander quadpē dese pynt hi eñ richter ouer eñ hi en richter nz ouer na sinen wil synre moghentheit mer hi setse te recht eñ nadē recht so oerdelt hi vten welken openbaert dz die heer is een naem der gherechticheit eñ voirt meer een naem der vrycheit want die goede eñ die gerechtighe heren syn vry ende goedertieren syn als men seyt hester xiij. Jck soude die hele werelt onder mynre heerlicheit bedwōghen hebben nye en woude ic qualiken brukē der groetheit mynre mogētheit maer mit ōtfarmherticheidē eñ mit sakticheiden myn ondersaten regierē ende daer om een ghewaer heer toent hē vri eñ stantaftich tot allen mēschen sonder totten ghenē die misdadich syn hi heeft lieuer dat hi van synen ondersaten ghemint wert dan dat hi ontsien wert hi en kent hē seluē niet daer voer dat hi ouer menschen die wel leuē ende zedeliken enē heer wesē sal Maer ouer die beestē dat is ouer die ghene die beestelic leuē ende quadpen syn als gregorius seit op die stede gen̄. p. uwe verueernisse sal wesen alle gezielde dat syn ouer alle dierē die zielen hebbē ꝛc. die mēsche seyt gregori⁹ en sal den redeliken dierē gheen prelaet wesen maer den ōredelikē alsoe dat hi vanden mēschen niet en sal werden maer vāden dieren wāt die natuer heeft alle die menschen effen gelyc gewonnē Maer die gherechtige bescheidenisse goods set sōmighe mēschē voir die ander te wesen eñ dat coemt toe om menigherhande verdiente eñ si ōtsyen te misdoen van menscheliker vresē die de godlike rechtueerdicheit niet en ōtsien daer om wt dien en syn sy niet hoeuaerdich van wesen ons heren si en sullē hoer glorie niet soeckē mer die rechtuaerdicheit hare ondersaten Jtē heer is een naem der edelheyt als gheseyt wort deutronomij i. Jc haelde vā uwē geslachte wyse mānen eñ edele ende ic settese eñ maectese herē eñ princen wāt die heren sullen edel wesen eñ gheboer

tich als inden moede inden vleysch en-
de inder gedachten daer om als ābro.
seyt dat die natuer heeft die edelste eñ
die starcste vandē dieren voer geset op
dat si regeerrers eñ leyders sullen we-
sen vanden anderen alst openbaert indē
dieren eñ inden vogelen eñ oec indē bye
en inden welken alle gader die sommi-
ge den anderen bouen gaen eñ syn dye
ouerste eñ inden welken die edelste ge
uonden werdē nader weldaet d̄ naturē
op dat die mēsche oec also lere hoe dat
hi bouē die and̄ menschen wesen sal als
na redelicheit eñ nader minlicheit vten
welken sommighe dieren bouen die an
der syn edelike byder naturen Itē he-
re is een naem der erē eñ der waerdich
eit als apostolus seyt ad ephe. vi. Ghi
knechten weest uwen vleyscheliken he
re onderdanich mit vresen eñ mit v̄ueer
nis etce. wāt die here mach rechtuaer
delic van sinen ondersaten eer eñ reue-
renci nemen eñ hi maect sinen ond̄satē
waerdich der eersamicheit ouermits d̄
dienste synre officien wāt ō eens goets
heren wil so wert een heel lantscap ge-
eert eñ oec ontsien eñ vā vreemdē coep
luden dicwyle v̄socht Item heer is eē
naem des vreden eñ der zekerheit wāt
een rechtuaerdich here beneemt oerlo
ghe eñ vechtinge eñ dye tonrusten syn
brengt hi te rusten want die acker ludē
die opten acker sitten syn gaern onder
enen goeden starken eñ enen machtigē
here die syn lāt gaern in rustē hout wāt
and̄ heren en dorren syn palen nz stoerē

Dat xix. ca. vandē quadē here

Gheliker wys dz enē goedē recht-
uaerdigē here nz oerbaerliker en is dā
dz gemeen goet als een gemeyn volke
of een gemeynte also ist enē quadē he-
re nz quad̄ wāt een quaet here die ver-
druct eñ beroeft syn ond̄saten die welke
hi helpē eñ bescudden soude eñ in harē
officien beswaert hyse eñ neemtse hem
hi v̄cracht rechtuaerdicheyt ō goedts
wille eñ om gauē die hē ghegeuē wer
den eñ en bewyst den armē nz | micha.
iij. Hoert ghi princē die den recht mis-
doet ghi en beschermt dz volc nz vādē
rouers vā welken volke ghi uwen tri-
buut eñ uwe thienden neemt eccle. xiij
ghi en volchde synre quaetheit niet eñ
die aen hē nz en lyet dien quelt hi eñ ge
selten vredelic ysa. xix. Ick sal egipten
geuen indē handē d̄ vreder heren etce.
wreet z̄. hi maect die vreemde goeden
syn eyghē of si syns selfs warē ende hi
meent dat alle die goeden syn syn | i. r.
viij. Hi sal dyn kinderē eñ dyn ackeren
nemē etce. hi heeft lieuer dz hi ontsien
wert dā gemint | baruch vi. tonende dē
volke vrese eñ anxt daer ō siet z̄. hy wil
geeert syn vā alle man \ dañ. ij. si vielen
ned̄ eñ aenbedē een zule zce. hi v̄derft
die statutē eñ die wittē d̄ ouder eñ ordi-
neert de syn ysa. vi. O wee dē genē die
quade ewē makē ond̄ die gedaente der
rechtuaerdicheyt hi bedect eñ v̄berget
sy wreetheit eñ sy quaetheit ysa. lij. der
herē herē makent qualikē zce. dicwyle
moyt hyse mit scattingē ysa. iij. die be-
scatters hebbē dē wyngaert beroeft ysa
lij. assur heeften sond̄ sake gheyynt hy
mint logenaers eñ aenbrēghers eñ hy
luystert na horē rade prouer. die princē
die gaern logē horē etce. trouwe eñ vor
waerde en hout hi nyemāt i. mach. xvi
die coninc haer prins swoer den genen
ende daer volcht na | hi sach vestinghe

eñ hi brack dat gheswoꝛen recht hi be-
reydt hem weelde eñ spise te gecrijgen
van vreemden arbeyden \ps. Si hebbē
mijn volc geslonden etce. exempel van
balthasar dañ. v. eñ eze. xix. hi heeftse
qualicste gheloent die hem langste en-
de trouwelicste dienden so laban wou-
de so loende iacob die welke seyde En
had god of mijns vader god nz bi my
geweest du hadste bi auonturē mi naect
gelaten Item hi slaet alle mans dienst
voer nz iudith iij. die dese diensten de-
den en mochtē die wreetheit sijnre her
ten nz gesaften Item als anđ luden ar
beyden in spelen eñ in drincken so gaet
hi dencken of ledich eccle. v. O wee dē
landen daer die coninc een kint is ende
wes princen vroech eten z iij. x. xx. die
coninc dranc droncken in sijnre doncker
heit etce. Dese sijn nv genoech vanden
proprieteyten des menschen als totter
menigherhandicheyt der leden eñ als
totter etaten eñ als totten onderschey
de des geslachts eñ tot menigherhan
de ghedaente mer nv vā sommigen toe
uallen die bijden mensch vallen eñ na-
der naturen mitter hulpen ons herē sul
len ghesept werden eñ eerst vander spi
sen daer na vanden dranc inden derdē
vanđ wakinghe eñ vanden slape inden
vierden vāden arbeyde eñ vanđ rusten

Dat xx. ca. vander spisen des mēschen

NAe diē dat ghesept is vandē pro-
prieteyten des mēschen als tottē
genen die den mensche natuerlikē ma-
ken so gebreecter noch te segghen van
den proprieteyten der dingen die den
mensche in sinen wesen bewaren eñ het
sijn dese nae io. Die lucht | arbeyt | rust
dranc spise wake eñ slaep sonđ desen en
mach dat mēschelike lichaem niet ver-
waert wesen eñ wi en volghen hier de
se ordinancie nz wāt wi sullense na seg-
ghen in horen steden vanđ luchten. eñ
wi willen eerst seggen vander spise en-
de als constan. seyt so is cibus spijse eñ
is een substanci die men verkeren mach
inden wesen des lichaems datter ghe-
spijst wort eñ dattet lichaem meerrende
is voedende eñ ophoudende is | want
die starke hetten der binnenster eñ đ bu
tenster leden is in stadiger werckinghe
eñ weder smeltinge der welker een ste-
dige starcheit weder gegeuen wert bij-
der spisen om datter ontbrack eñ dz die
hetten vloren had daer die hetten me-
de weder gestarct werden Item die ge
nomen spise wort vkeert in die ghelike
nis des lichaems eñ wert verwandelt
in sijnre naturen | want sijn bereydinge
gaet voer inđ spisen daer na inder kau-
winge inden derden die ontfanghinge
inden steden der verduwinge | ten vier
den mael sijn vduwinghe eñ sijn schey-
dinge des puerē vanden onpuerē | ten
vijften die aentreckinghe der spisen eñ
bewisinge eñ deylinge ouer alle die le-
den | ten sesten die gelikenisse der natu-
ren vanden lede want waert sake dz die
spise den leden nz en geleken so en soud
se nemmermeer inder naturē der leden
gheincorporeert werden of vkeert wer
den | ten lesten na alle desen so wort een
incorporeringe eñ een vkeringhe in die
natuer des lichaems want dat heet eñ
vucht is gaet in die natuer des bloets
eñ des vleysch ende dz cout eñ droghe
is gaet in die natuer der zenen eñ in die
natuer van beenre eñ also vanden ande
ren Item die genomen spise eñ wel ge

mengt of incorporeert voedt noch dat
lichaem inden ionghen eñ meerret dat
eñ indẽ oudẽ tempert si die natuerlike
hettẽ eñ die blorẽ sijn recht si weder op
eñ verwaert dat lichaem dattet nz ver-
uaren en sal sommighe spisen werdẽ in
bloede verkeert om hare substanciali-
ker vuchticheit eñ om sijn hetten eñ die
gebuersamheit die si hebbẽ mittẽ bloe-
de sommige werden traechliker ỏkeert
om die contrari sake \ eñ sommige spise
voeden veel eñ seer want si winnen veel
bloets sommige spise voedẽ luttel p̄m
mer so belastense meer nochtans ỏque
ken si wat eñ gemeynlic alle spise die lo
uelic is nochtans indẽ genen die arbey
dẽ is si bequaem spise die bloet wint in
der gesondicheit te regieren eñ die gro
ue spise wint dicker bloet Item alle spi
se vandẽ welkẽ veel bloets ghewonnẽ
wert heeft een puer oueruloedicheit eñ
also ỏkeert |een spise vanỏ welker lut-
tel bloets ghewonnẽ wert wint veel o-
ueruloedicheden eñ gemeynlic na me-
nigerhandicheit der spisen werdẽ si ge
disponeert eñ die cōplexien der ledẽ eñ
die gedaenten des lichaems werdẽ ỏ-
wandelt als constan. seyt li. i. Item bij
der spisen werden dese gemerct als bij
den dietẽ als galienꝰ seyt sup amphōꝝ
als die substancialicheyt der spisen dye
ghedaente die grootheit eñ die nodorf
ticheit des nemers ende die bequame
licheit des tides Het is noot dz eẽ me-
dicus kenne die substanci eñ die gedaen
te der spisen totter bescherminge ende
den regiment der mẽscheliker lichamẽ
het is sommige spise die altemael voe
delic is eñ lichtelic ỏkeert is eñ alsulke
spise behout die natuer eñ daer is som-
mighe middelbaer spise eñ dese is lich
telic verandert eñ aen der naturen ghe
uoecht als een venijnde spise die welke
van alle hore gedaenten dat lichaem ỏ
keert eñ verderft eñ daer om moetmen
die substanci der spisen wel kennen en-
de haer gedaent dz is qualiteyt of hair
natuer op datmen gheen venijn en ne-
me voer die spise |die qualiteyt ỏ spisen
wort ghemerct nader lester qualiteyten
indẽ eersten grade of nader lester groot
heit der seluer qualiteyten eñ alsoe is si
inden vierden grade| of nader middel-
heit vā desen eñ aldus wortse geseyt te
wesen inden derden of indẽ anderẽ gra
de naden meerren of den minren ouer-
ganc dat is oec te mercken also waer na
der substācien als nader qualiteytẽ als
constan. seyt Sommige spise is subtijl
die welke lichtelic ỏduut wert wes gro
te hoep luttel voedt want als auicenna
seyt Een spise dye schier gheresolueert
of gesmouten wert van dier spise wort
een subtijl bloet eñ daer om alsulkẽ spi
se voedt luttel als die selue seyt eñ dair
is oec een groue spise die traechliker ỏ
duut wert ende haer cleyn deel voedt
veel vten welcken grof bloet gewonnẽ
wert \ eñ die traechliker gheresolueert
wert vanden leden want als ysaac seyt
van subtijlre spisen coemt subtijl winnin
ghe des bloets eñ also ỏkeert eñ is eẽ
spise inỏ qualiteyten ende inder groot-
heit getempert die spise die puer is die
is te louen eñ te prijsen wanneer si tus-
schen dese ghetempert is eñ alsoe ver-
keert als auicēna seyt Crudẽ eñ vruch
ten die alte versch sijn die sijn minste goet
als totter spisen om den ouerganc der
vuchticheit wāt si vullen tbloet mit wa

tericheit eñ scicken tbloet totter verrot
tinghe eñ daer om sijn si billiker mede-
cijn dan spise / die spise sal wesen vā een
re formen op dat si in eenre tafelen dat
is in eenre maeltijt menigerhande af-
terlatinghe niet aenghenomen en wer
den want als auicenna sept Als die eē
spise verduut wert so wort die andʼ ghe
corrumpeert eñ dan wert die mage al-
te seer wtghesteken eñ veruult Itē mē
sal oec die spise meten eñ hoe vele dat-
ter nut is ghenomen want hi sal ghe-
merct werden ofter te veel is of te lut
tel of datter te matē is Ist datter te ve
le is so beswaert die natuer die maghe
si steectse wt eñ blaestse op si maect torñ
oen eñ rommelinghe ende maect qua-
de humoren si doet walghinge eñ corin
ghe comen eñ lescht die natuerlike het
ten als die olye die lamp eñ smoert dat
licht / si maect cramp eñ aentreckinge dʼ
leden si doet comē eñ maect vlceren ru
dicheit ende apostemen si doet dē doot
eñ den ouderdom seer haesten teghen
welken doot die mensche meynde hem
te beschermen eñ langher te leuen om
dies wil dat hi veel at Item als die spi
se te cleyn is so cranct si die natuer ende
maect dat gesicht plomp eñ alle die sin
nen eñ si doet dat haer vallen eñ maect
den mensche caluwe dair coemt ptisike
eñ ethica af eñ maect dat lichaem plat
eñ dun eñ maect quader siecten dan die
grote veruullinge doet waer af datmē
sept inden amphorismen Die siekē mis
doen seer dat si luttel eten want si sullē
hem altoes wat pinen teten al ist dz sijt
qualiken mogen mer spise te maten ge
nomen dat is goet want dat selue dz in
den lichaem ontbreect dat richt si wedʼ
op eñ verbeteret eñ tempert die hettē
eñ scarpt dz ghesicht eñ gheeft craft te
wercken eñ meerret die gesontheit des
lichaems ende verwaret eñ brengt soe
ten eñ saeften slaep in want waert sake
datter meerre wedersterkinghe ouer-
mits der spisen waer dan die verliesin-
ghe des lichaems was bijdʼ hetten die
dz dede scheydē so soude die spise tlich
aem meerren alst openbaert als een mē
sche wasset eñ waert dattet blies meer
re waer dan die sterkinghe die daer na
volghede bijder spisen so wortet lichaē
gheminret eñ blijft after als inder out
heit mer is die wedersterkinghe gelijc
teghen die leden die daer versmouten
eñ verswenen sijn soe blijft dat lichaem
in goeden wesen eñ in goeden staet alst
te sien is inder ioecht / men sal die spise
mercken eñ die werckinghe der spisen
na dat een eten mach want die een spi-
se beualt den ghesonden wel eñ die an
der den siekē die ander den ionghē dye
ander den ouden die ander den arbey-
der ende die ander den ledichgangher
veel dinghen sijn daer die den gheson-
den salich sijn eñ den siecken venijn en-
de oec is onderscheit inden ghesonden
want peper of loke dat enen ghesondē
fleumatico goet waer dat waer enen co
lerico venijn ende billen dz een mēsche
een doot is Item men sal oec die spise
verwandelen nae der verwandelinghe
der suucten want sommighe spise is sa
lich indē quarteyn die venijn waer in he
ten sochten of sagen ende daer is som-
mighe spise die nut is int begin dʼ suuc
tē die int middel of int eynde onut wair
Item daer is sommighe spise die wel-
ke noot is te gheuen den enen anders

van den anderen als in enen suucte die
langhe gheduert heeft eñ in een ander
die nuwe is want int begin so wert ge-
ducht dat die sieke te cranck werdē sal
ist dz hi niet en eet ende daer om is die
meerre spise noot in contrarien suucten
duchtmen gaue men den sieken te veel
dat die siecte meerren eñ wassen soude
ende daer om salmen dan myn gheuen
daer om sal die spisinghe wesen nader
menigerhandicheyt der suucten nader
craften des siecten nader qualiteytē en
de der substancien der spisen ende daer
na wert die nutscap der spisen hier nut
gheoerdelt Item een iongheline is an
ders te spisen eñ die syn wasdom heeft
dan die oude man want abstinenci v̄ spi
sen die welc den oudē licht is die is dē
kinderen eñ den ionghelinghen swaer
waer af ypocras seyt \ die ouden mogē
die vasten lichteliken dragen ende dye
ionghe mannen niet wel mer die kinde
ren en moghen niet vasten want inden
ouden is die hetten cranck | mer inden
anderen starck eñ daer om is die meer-
re spise den ionghen mannen noot ende
den kinderen om die hetten te verdruc
ken ende die minste spise den ouden en
de die selue reden is waer om dz si min
te spisen syn die ledich gaen ende rustē
dan die arbeyden ende altoes onledich
syn want die hetten is minre inden lu-
den die ghenen arbeyt en doen dan in-
den arbeyders alst nae openbaren sal
Men sal mercken die bequamelicheyt
des tyts inden eten te geuen want die
luden behoeuē des winters grouer spi
se eñ meer dā des somers als ypocras
seyt \ die bukē syn alre heetste in die len
ten eñ inden winter ende die slape alre
langste want in desen tiden salmen hem
meest gheuen eñ der hetten is dā veel
van binnen die welke veel voetsels be-
hoeft Inden winter heeft een mensche
appetyt ende so is die v̄duwinge starc-
ste daer om dat die hettē dan starcste is
ende inden zomer ist contrari want die
hetten gaet des winters totten binnen
sten leden ende wert daer te zamē ver-
gadert ende des somers wil die hettē
al buten ende mint dan haer gelyc wāt
dan is haer gelike regnerende als dye
sonne of die somerlike hetten ende soe
wortse binnen gheschey den ende ghe
minret eñ wanneer die spise dan inden
winter veel verduwet wert so moet een
mensch dan veel spisen hebben want so
wort die appetyt v̄wecket eñ dz mach-
men oec altoes sien inden kinderē wāt
si veel hetten hebben daer om willen si
alle den dach eten ende si behoeuē veel
voetsels alsoe ist oec indē luden die ve-
le arbeyden inden welcken dye hetten
starck is ende daer om behoeuē si veel
voetsels ende galienus seyt dat die spi
se allen dierē noot is als tusschen ouer
vloedicheit ende dat minste ghetēpert
als te maten want alte grote veruullin
ghe der spisen is doot der sielen eñ des
lichaems ende sonderlinghe wanneer
een mensche lange groten hongher ge
leden had ende dat hi dan sonderlinge
ghierliken ate als hi dair toe quaem so
soude hi hem seluen doden als auicen-
na seyt (dan begheert die natuer meer
dan si verduwen kan \ ende daer om sal
een mēsche min spise nemen dan syn na
ture begheert

Dat xxi. ca. vande drancken

Potus dat is dranc eñ is een nat-
te substanci die noot is tottē voet
sel des diers daer om als constan. seyt
so is die dranck noot om menigerhan-
de saken wil |dit seyt hi int vijfte boeke
eñ inden xxvij. capittel | het maect dat
droghe lichaem nat eñ vucht eñ datter
nat is dat wort vanden lichaem ontbō
den die starkinge der spisen wort bijden
dranc geuoert totten vertsten steden die
sonder den dranc doer die enghe wege
nz comen en konnen om hare grofheit
wil Die dranc als constantinus ende a
uicenna segghen wort ghemenigher-
hant want die dranc is drierhande die
welke alleen dranck is als water twel-
ke lichaem nz en voedt \ eñ daer is een
dranc die welke dranc ende spise is als
wijn die de spise ouer alle die delē des
lichaems voert eñ leydt als constanti-
nus seyt |voedende eñ ōwarmende dat
lichaem eñ starkēde dat bloet eñ die na
tuerlike hetten ende het is een medeci
nael dräcke die welke men nz en geeft
als bier of wijn mer die reghel der me
decinē als scyropen of oximel of oxiza
cra of deser ghelijc Itē als constanti-
nus seit in die ghesontheit te verwarē
eñ om die ziecheit te ghenesē soe ist wa
ter noot ende daer om en moet die mey
ster die manieren vanden wateren niet
vergheten eñ oec wel kennen op dat hi
die goede wateren gheue eñ die qua-
de laet varen Item vanden wateren is
som smakelic eñ sommighe nz smaken-
de eñ dat smakelic water claer inđ sub-
stancien dat is fonteyn water van oestē
eñ licht eñ haest verwarmēde eñ schier
coudende Dit water is ghesont eñ niet
beswarende als constantinus seyt | het
gaet schier vter spisen daer om dattet
claer is eñ dattet nz gemengt en is mit
vulnissen eñ dattet oec licht is opēbaert
daer om wantet goet te verduwē is en
de dattet oec schier warmende is ende
coudende dat sietmen daer aen wantet
subtijl is inder substancien Item ist dat
tu weten wilste vā tween waterē twelc
dat subtijlste eñ dat beste is inder substā
cien den mēschen te gheuen soe neemt
twe cruesē eñ volt elc mit sonderlinghe
water eñ dan hebt twe schoen linnē doe
ken effen groot eñ netze ghelijc in die
wateren dat een stet int een water ende
dat ander int ander eñ hangtse inđ son
nen eñ datter eerst droghe is dz heuet
dat beste water gheweest eñ dat subtijl
ste mer nae desen water is dat beste dat
fonteyn water dat lopende is ten noer
den waert twelc is tusschen oesten ende
noerden daer om dat hem die noerden
wint int aensicht wayet want vāder be
roeringhe dies wints so wortet gesub
tijlt wāt des winters is dat water war
me eñ cout van naturen eñ des zomers
cout die noerdē coude iaecht die warm
te totten binnensten der fonteynen die
welcke coude inden fonteynen slaet of
wayet vten noerden die welke warmte
die daer vergadert wert inder fontey-
nen coemt der couden van noerden te-
ghen alsoe dat die fonteyn een luttel ō
warmt wort eñ indē somer ist contrarie
so is die hetten der luchten verwarmē
de ende iaecht die coutheit tottē hoef-
den der fonteynen die welke als si dair
vergadert wert maket water cout als
macebius seyt vi. ende constantin9 Itē
een lopende water dat starkelic vanden
bergen neder loept op een schoen steen

coets of eē claer sant dit water behout
den anderen grade der gesontheit als
constantin9 seyt Item die selue seyt dz
reghen water beter is dan die andꝰ en-
de smakeliker lichter eñ reinre als ypo
cras seit Itez die reghē is roke der wa
teren die vāder sonē op getogē syn wāt
die son en trect niet na haer dā dat sub
tylste ende daer om is reghē water dz
best eñ dat verduwelicste nochtās wer-
tet lichteliken vulende om synre subtyl
heit wille ende nochtās en ist daer om
niet te lasterē Maer het is billiker te pri
sen om synre subtylheit wille Item alle
water dat haest vuult eñ gecorrūpeert
dat is subtyl eñ alst vervult is soe quet-
set wāt het maect heescheit eñ wint die
coertsen Maer dat niet veruuylt en is
dat is fyn eñ daer om salment wachten
dattet niet vervult en werdt datmē oir
baren wil Item constantin9 seit twater
dat uten alren cleynsten reghen gega-
dert wort dat is theste water ende dair
naest ist water best dat mitten donre ne
der coemt wāt die donre subtylt dz wa
ter ouermits syn beroeren ende blixe-
minghe Item constantinus seyt dat so
wye dicwyle coudt water drinct in sinen
ouderdom of in synre outheit die en sal
die coude suucte nauwe ontgaen eñ dat
warm water als constantinus seyt was
schet die nochteren maghe vander hef
fen der spisen ende purgeert fleumen
ende alle vuylnisse eñ het suuert dē bu-
ke ende solueertē ende verlicht die na
tuer ende starctse mer alte dicwyle ghe
daen schadet want het maect die mage
weke ende verdroeft dye verduwelike
doecht ende beneemt haer die verdu-
winghe eñ doet die nazen bloeden Itē

warm water nochteren ghedronckē is
goet den genen die des auonts te veel
ghebrast hebben als van eten ende van
drincken Item auicenna seyt die oude
wisen hebben ghetuycht dattet ghezo
den water is van minre inflammacien
dat is onstekinghe eñ van lichterē doer
ganck / want die lichamen die hem toe
ghemengt syn werden ghedissolueert
dat is ontbonden ouermits die werkin
ghe des viers ende werden ghedwon
ghen neder te gaen / eñ die groue mey
sters meynden dattet subtylste en wech
ghewasemt had mit der cokinghe ende
datter tgroetste ghebleuen had mer dz
is ghelogen / die waterighe substanci
is uten gheliken delen / mer nochtans
mocht die cokinghe alsoe groot wesen
datter nz af bliuē en soude dan die hef
fen ende die aerdicheit alst schynt indē
water daermen soute wyt maect ouer-
mits starker siedinghe ende die waterē
die vanden snee ende vanden haghelē
comen die syn beter dan alle die ander
naest den wateren der staender waterē
die inden broecken syn alle dese waterē
salmen scuwen want als constan. seyt si
maken die milt groot ende verderuen dye
leuer ende die maghe ende maken leli
ke huut ende oec menigerhande coert
sen ende winnen die stenen ende ist dz si
altemael niet ghescuut en mogen wer
den als auicenna seyt so salmense siedē
Item aristotiles seyt in libro metheoro
rum / dat dat snee water of dz water vā
den yse en kan niet weder comē tot syn-
re eerster subtilicheit Item dz onsma-
kende water is vierderhande als con-
stan. seyt / dat een is gesouten / dat andꝰ
is sulfurich dz derde alunich / dat vier-

de metallich dat ghesoutẽ water mor-
wet den buke bitende die darmen ende
slapse nochtans dicwÿle ghedronckẽ al
drogende eñ die vuchticheit ꝟterende
bÿndt dat soute water den buke eñ stop
ten eñ verdroecht dz lichaem eñ het ge
neest rudicheit eñ ioecselen eñ helpt dẽ
genen die twater laden ist datmen dair
mede ghewasschen werdt of datment
drinct \ eñ dz sulfurige water is goet tot
couden suucten \ het ꝟwarmt die zenen
eñ ꝟteert die humorẽ die tusschen velle
eñ vleÿsch lagen of leggen \ siet daer be
neden vandẽ sulfur daer ghi sÿn ꝟtuut
volcomelikẽ sien moecht mer dz aluÿn
water vercoudt eñ ꝟdroecht \ ende het
stempt lopinghe vanden bloede eñ ge-
neest die aenbeÿen eñ dat metallige wa
ter dz volcht die natuer des metals eñ
sÿn werck want dz water dat ouer ÿser
veel loept of bÿden aderen des ÿsers
stopt den buke ende starct die leden eñ
onstopt die milt eñ geneest den aposte-
me Itẽ twater vãden coper coemt der
vuchticheit te hulpẽ eñ dwingt of bÿn
det die coude pisse Itẽ twater vanden
silver dz ꝟcoelt eñ droecht \ dit meniger
hande water en plachmen nz te drinc-
ken geuen Mer het dient totter mede-
cinen der oghen Itẽ het is een dranck
die welke te gader is spise eñ dranc als
die wÿn Itẽ die wÿn wort diuers inder
substanci sommige sÿn die groefste winẽ
die langher dueren dan die anď eñ die
bat voeden \ sommige anď sÿn subtÿl eñ
luttel voedende \ eñ die schier vter ma-
gen gaen eñ die de colerige humoer vã
den hoefde halẽ eñ die wel ormen som
mige anď sÿn middelbaer winẽ die ge-
tempert sÿn in haren wercken \ eñ son-

der dese merkinge vanden wÿn so wert
die wine oec ghemercket nader substã
cien in vier manieren als constantinus
sept als naden onderschept des tÿts eñ
naden goeden roke eñ nader soeticheit
des smakes eñ nader claricheit der ver
wen want die wiuen werden diuers na
der tÿt want dat nuwelic vter wÿnpers
gecomen is en gaet in gheenre hetten
eñ is inden eersten grade als galienus
sept indẽ boeke vander simpelre mede
cinen Die wine is gemaect wt vier sub
stancien als wt scumighen of luchtigẽ
water of vierigen of aerdighen die wa
terighe wort lanzem verteert eñ dat wi
nighe deel wert ghestarct ende die out
ste winen dat sÿn die heetste ende inden
roke werden si oec diuers want sommi
ghe sÿn wel rukende ende voedende sõ
mighe sÿn veselic inden roke makẽde
quaet bloet ende hoeftzweer eñ si wer
den oec diuers inden smake wãt sommi
ge sÿn soet die bat voedẽ dan die ander
eñ die den buke vucht makẽ \ sommige
sÿn daer zerp die de maghe cõforteren
eñ stoppẽ den buke eñ die der borsten bi
staen eñ die borst mede en is hi nz goet
sommighe sÿn zuer die ꝟwarmẽde sÿn
eñ sõmige sÿn bitter die welke meest ꝟ-
warmẽ eñ si sÿn die heetste winẽ ende si
werden diueers inder verwen wãt som
mighe is wit eñ is minste hete eñ som-
mich geluwe eñ is heter wãt als cõstã.
sept hi is doergaende alle die leden eñ
wint heet eñ droge bloet eñ maect den
hoeftsweer sõmich anď is swart die wel
ke meest voedẽde is eñ sõmige wÿn isser
root eñ dese is heter dã die anď wãt hi
aerdich eñ grof is bi dz die wit is of die
geluwe eñ hi en is also doerscietẽde nz

noch quetsende en̄ die wÿn die welcke
in alle den voerscreuen middelbaer is
die is meest te prÿsen wāt hi cōforteert
die natuerlike hettē en̄ hi voedt die sie
le ouer alle die leden en̄ hÿ̄ maect den
mensche blÿde en̄ coene en̄ gheeft den
lichaem doecht ende hi ꝑdelt die rode
colera mitten swete en̄ mitter urinen en
de hi tēpert die swarte colera ende dÿe
leden die welke vanden humoren ver-
droecht sÿn brengt hi weder te pas en-
de vuchtichtse en̄ hi geeft den lichaem
craft en̄ maectse vette ende schept ende
verdrÿft dē wint en̄ maect goedē lust te
eten ende helpt totter verduwinge en-
de scarpt dz verstant ende hi opent die
veruullinghe der leueren ende der mil
ten ende hi verderft ende verteert die o
ueruloedicheit inden lichaem ende hÿ
neemt en wech die plecken opt oghe en̄
die lipicheit en̄ maect enen mēsche wel
sprekende te maten ghenomen ende hi
breect ende scoert den steen en̄ leÿdt ten
wt en̄ hi helpt oec die ghewont sÿn dat
si ghenesen werden en̄ hi is den vrou-
wen goet die menstruum liden ende hi
is goet den siecken en̄ den ghesondē op
dat hi te maten van elcken ghenomen
wert mer nemet mens ouer mate en̄ dz
dicwÿle so is hi hem venÿn en̄ hi sal hē
den dode gheuen alst hier beneden opē
baren sal vanď dronckenscap daer soect
die derde ghestacht van dranck dat is
dranck en̄ medecÿn als is oximel ende
sÿripus want sulken dranck is goet ter
gesondicheit want hi verduut schepdt
ende wtdrÿft die quade humoren van-
den lichaem en̄ onderwÿlen laxeert hÿ
ende onderwÿlen stopt hÿ onderwÿlen
vercoudt hi ende verdroecht onderwÿ
len verwarmt hi en̄ morwet en̄ vuchtet
mer die onderschepde van desen dranc
ke laten wi den medicis

.Dat xxÿ. ca. vanden middaech maele of werscap

Cibus et potus dat is spise ende
dranck dese twe hebben haer or-
denanci tottē eten of totter maeltÿt en̄
totter werscappinghe / inden maeltidē
werden die spisen berept ende indē wer
scappen werden die luden te zamē ge-
roepen ende die stoelen en̄ dÿe sittenen
werden op gherecht Indē auontmael
werden die tafelen gheordineert ende
ghesprapt ende dÿe gasten werden int
hoeft vanď tafelen gheset en̄ si en gaen
niet sitten haer hādē sÿn eerst gedwo
ghen ende die dochteren vanden huse
en̄ die knapen werden te zamen gheset
nederwaert aen een ander tafel Item
die lepelen die messen en̄ die zoutuaten
salmen eerst op die tafelen legghen en
de daer nae dat broot ende den dranck
sal daer vluchs mede bi ghedaen wer-
den en̄ daer na sullen volghen veel spi-
sen ende die menigherhande ende dÿe
knechten en̄ die dienres sullē daer mit
naersticheden dienen af en̄ aen / en̄ sien
al om of daer ÿet ghebreket en̄ dan sul
len si vroliken ende blÿdeliken mit mal
canderen spreken en̄ lachen ende wesē
in groten solaes en̄ daer sullē si speel lu
den hebbē mit vedelen en̄ mit herpen
en̄ mit anderē gheschal / en̄ men sal die
winē en̄ die spise ǒnuwen als nv dz een
en̄ nv dat anď en̄ deÿlen mit malcande-
ren ouer tafel daer nae salmē vruchten
brenghen als appelē perē noten en̄ de
ser gelike en̄ oec speciē en̄ als die mael
tÿt gedaen is so salmen die tafelen mit

ten anderē dat daer ouer loept en wech draghen ende die handē weder dwaen eñ droghense so salmen dan gode wercken der gracien betalen eñ oec dē waerde dācken vā sijnre goeder spisen daer nae salmen graci bier of wijn al omme schencken ende als dit ghedaen is soe salmen vanden waert oerlof nemen eñ oec vander weerdinnen eñ een ꝑghelic sal gaen daer hi hoert

Dat xxiiij. ca. vanden auontmale

CEna dat is int ghemeyn te segghē auontmael eñ cena wort ghesept van cenon twelc gemeyn is om die gemeynlicheit der eters of d̄ gheenre die gheuoedt werden als die oude seyden als gewoenlic was int openbaer eñ int ghesellscap des auonts te etē op dz dye sondlingheit geen luxurie makē en soude mer nu mach cena gesept wordē vā cenos in griex dz vmbra in latijn is ende scheem in duytsche wāt daer om dz men des auonts luttel eten sal so soeken si of so soectmen heymelike steden als papias sept of het mach billiker geheyten werden van cenos dat is canis eñ dat is hont daer om dat si dan geen caritaet en doē wāt een ꝑgelic meyndt dz hi tzijn op eten wil want alle datter bouē vand̄ spisen ouergelopen is dz is hem ghenoech teghen den auontmael het sijn veel luden die desen auōtmael groot makē eñ v̄heffen eñ alle dese bequamen inden werscap des conincs asswerus alst opēbaert hester .i. dat eerste is die bequamelicheit des tijts die auontmael sal wesē in bequaem tidē als nz te vroech noch nz te spade dz ander is datmē dz auoutmael makē eñ puntē sal in een ghenoechlike stede eñ die seker eñ vast is eñ ruym is als asswerus dede die maecte sijn houinghe eñ warscappinge in enē schonē ruymen hof ꝛ. Dat derde is dat die ghene die dair nodende is die sal sinen gasten een blijde aensicht thonē eñ daer om salmen oec sitten daert ruym van spacien is dz die gasten vrlijken lachen eñ spreken sullē moghen want dz hof en doech nz dair die waert of waerdtinnen suere aensichten thonen hester .i. doe si bestonden te v̄hetten ꝛce. Dat vierde is menigherhandicheit der spisen op dye auontuer of daer yemant waer vanden gesellscap die vander eenre spise niet en mocht dz hi dan vā der ander proeuen mocht hester i. vanden anderen eñ vanden anderen etcetera Dat vijfte is menigherhāde drancken eñ winen \waer af hester i. gesept wort |die wijn wort oec in gedragen ꝛce. Dat vi. is dz die dienres hoesche wesen sullē hester i. Hi settede die princē voir ind̄ tafelē ꝛce. Dz vij. is dat tet gesellscap d̄ vriendē die te samē eten dz sal deen den anderen bequaē wesen hester i. Hy maecte waerscappige allen dē medē dz sijn ludē vā dien lāden ꝛce. Dz viij. is vrolicheit d̄ sangherē eñ der speelludē sond̄ die welcke die edel ludē eñ die herē haer auōtmael nz en plagē te doen lu. xv. Als hi die stēme hoerde ꝛce. Dz ix. is datter wasskaerssen ghenoech wesen sullē wāt auōtmael te doē sond̄ licht is scāde eñ ōeersam en oec ist vrese ō d̄ vliegē wil eñ and̄ geworm eñ daer ō salmē wasskaerssen op die candelaers settē eñ lāpen eñ lantaernē hangē dair die dienres wāderē dz si sien mogē Dz x. is dz die eters sullē mit groter begeerten begheren dz hē voer gebracht

is want des auonts en pleechtmē geē
groue spise ter tafelen te brenghen als-
men des morghens doet mer wat lec-
kers eñ wat goelics eñ dat licht te ver
duwen is eñ sonderlinghe inder heren
houe | dat elfste is dat si des auonts lā-
ghe sitten sullē clametsen op dz die spi-
se te bat verduut sal werdē eer dat si sla
pen gaen want het is seer ongesont sla
pen te gaen mit vollen buke eñ men sal
des auonts luttel eten eñ dat die spise
ymmer verduwelic si | eñ daer om duer
de assuerus houinghe hondert ende l.
daghen \ dz twaelfste is onscadelic wāt
een yghelic sal des auonts eten dat hē
nz en dere noch en scade want het is on
eersaem dat des auonts yemant enich
ghelach ghelden sal / dat dertiende is
rust eñ soeticheit wāt nadē auontmael
salmen rustē want dan is die slaep seer
soet eñ daer om werden die bedden ge
maect eñ ghespraypt van elpenbeen of
van yuorien eñ van goude opten estrick
int pallaes van assuerus alst opēbaert
hester .i. want als cōstan. seyt wanneer
die roke der spisen indē herssen gaet soe
slapen wi lichtelic.

Dat xxiiij. ca. vanden slape

Sompnus dat is int ghemeyn te
segghen een slaep | eñ als aristoti
les seyt so is die slaep een rust der sieli-
ker doechden mitter hettē der natuer-
liker doechden \ want die geuoelike eñ
die beroerlike doecht wort ghebonden
indē slape eñ dan werct die natuerlike
doecht starkelic als die dair verduwen
de is die welke ontsteken wort eñ ghe-
starct Item augustin⁹ set een ander ma
nier indē boeke vandē groothe yt der sie
len eñ seyt aldus Die slaep is een eenre
hande natuerlike ongheuoelicheit en-
de is een ghemeyn passi der sielen en-
de des lichaems ghelikerwijs dat die
gemeyn sin is dē sielen eñ des lichaems
also is die slape want als hi seyt die sla
pe is een eenrehande onberoerlicheyt
eñ een hulpe der sinnen dat hi seyt \ dat
die slaep is een natuerlic ongheuoelich
eit dat seyt hi totten onderscheyde der
gheenre slapen die teghen der naturen
sijn of gheschien hi en seyt niet dat dye
slaep een beroeringhe is der wakinghē
als die blintheit des ghesichts \ want
die berouinghe verminret ende verder
uet dat twelc dat nader naturen is Itē
die slape starket die natuer eñ is nader
naturen als die wakinghe Item die sie
le en verblijt haer niet inder beroerin-
ghe mer si heeft ghenoecht inden sla-
pe want die slape en is gheen beroerin
ghe mer een natuerlike disposicie Itez
noch wort dye slape anders ghediffi-
niert of geseyt te wesen Die slaep is eē
morwe passi ende een saeft bestoppen-
de die toepaden der herssen eñ die we-
ghe der sinnen starkende die natuerli-
ke doecht eñ wederroepēde die natuer
like hettē vandē butenstē tottē binnen-
sten wāt indē slape werdē die binnenste
vwarmt eñ die butenste vcout wāt wan
neer die hettē diep indē slaep gebondē
wort so wort dz instrumēt des gemeyns
sins gestopt twelc is dz cētrū of dz mid
del vā alle den sinnen die daer butē om
staen van welkē centro alle die perticu
laer sinnē sprutē gelikerwijs dz die lini
en getogen werdē vandē cēter tottē cir
cūferēciē eñ daer ō in diē datter also ge
bōdē is eñ bestopt so en mogē die pticu
laer machtē die dair ō staē nz wtgestekē

werden totten eynden der instrumēten
vanden sinnen eñ dat heeft die natuer
gedaen om dattet dier rusten soude vā
allen willigen beroeren wantet onmo-
ghelic is altoes willikē beroert te wer
den Item die slaep als constan. seyt in
pātegni die een slaep is natuerlic ende
die ander onnatuerlic vandē welkē dat
men hier nv nz af segghen en sal die na
tuerlike slaep coemt vter vuchticheyt ô
getemperder hersen eñ wt vuchten eñ
wt claren roke climmende van alle den
lichaem totter hersen wāt die fume dz
is die roke maect die gheesten grof eñ
vullet die zenen eñ also bijndt hi die sin
nen Augustin9 leert indē voirscreuē boe
ke dat die slaep buten is vanden spisen
die daer ingaende syn of vander humo
ren die vā binnē getempert is die wel-
ke als si gheresolueert wort of ontbon
den of gescheydē in roke begheert dye
hersen eñ als si daer gheresolueert is
so druuptse cout nederwaert ende climt
warm opwaert al distelerēde dz is dru
pende so seyndt si die hetten des hertē
weder eñ belet den voertganc der werc
kinghe aristo. seyt dattet hert is begin
der werckingen ende alle goet eñ alle
quaet coemt vander herten Item indē
slape rust die sielike doecht dat die anô
bliuen als si waren te voren als gheeste
lic eñ natuerlic twelc men sien mach bi
den appelen vandē ogen eñ bijder ade-
minge eñ bijder ôduwinghe Itē inden
slape wort goede ôduwinghe Item a-
uicenna bescrijft ald9 dē slaep Die slaep
is een wedôkeringe des geests vanden
instrumēten der sinnen eñ is een beroe
ren totten beghin mittē welkē die instru
menten ô gheesten begōnen werdē eñ

die natuerlike slape is een wedôkeringe
des gheests mit verdiepinghe of dz hi
al voedende verduut mach werdē | alst
openbaert inden slape der pijntes of ô
gheenre die arbeydē want in dien wort
een vaste slape om die ouerulоedicheit
der resolucien vandē gheest wāt die na
tuer begherende die toedoeninge des
geests inô substancien maect den slaep
diep inden binnenste eñ doeten daer in
sculen waer af dat die slape dieper en-
de langher wort in hem eñ in desen ge-
slachte des slaeps slapē si die welke die
laxerēde medecijn pdelt Itē daer wort
veel gheresolueert vander substancien
des gheests mitten ouerulоedicheden
eñ dese slaep helpt hem seer eñ geeftse
weder sinen doechdē als auicenna seyt
Item als aristo. seyt li. iij. Die slape be
coemt enen pgheliken dier dat gheson
dicheit heeft al ist dat die slaep in som-
mighen seer verborghen is vten voer-
screuen dinghen openbaert dat die ma
terialike sake des slaeps is die roke die
ghescheyden is vanden lichaem nader
verduwinghe aen te sien | ende die for-
meerlike sake is indē hoefde eñ neemt
daer den ghemeynen sin eñ den opgāc
der gheuoeliker zenen die daer bestopt
werden ende ghebonden ende dat dier
rustet ende alle die leden veruroechdē
hem Item die werckinghe des slaeps
als constantinus seyt wert twiuoudelic
verwandelt nader quantiteyten eñ der
grootheit der materien die hi inden li-
chaem vant\ want is der materien alte
veel so gebreect die doecht dz lichaem
wort ghevuchticht eñ ôcoelt \ wāt daer
wort een ontbijndinge ô humorē | ende
daer om worter een lesschinge der het-

ten eñ die fleume wert gemeerret ende
die natuerlike hetten gheminret eñ is
die slape alte luttel so gebreecter die ŏ-
duwelike doecht eñ tlichaem wert ver
droecht eñ is hi gematich soe wort die
spise wel ŏduut eñ tlichaem wort vette
die moet wort gestarct eñ die natuerli-
ke hetten wort gemeerret eñ die humo
rē werdē getempert eñ dat herte wort
ghecleart Itē sijn werckige wert ŏwā
delt vander materien die hi vant want
was ď materien veel eñ die natuerlike
hetten cranc so wort die resolucie ď hu-
moren meerre ouermits den slape dan
die ingaende natuerlike hetten verwō
nen wort eñ gelescht van dat si nz gere
giert en moghen werden vanď naturē
mer is die spise ghetempert eñ oec die
humoren ende dair om wort gheboden
indē genen die medecijn genomē hebbē
dat si niet slapen en sullen eñ oec indē ge
nen die ghelaten hebben ter aderen op
datter gheen resoluci der humoren en
werde ouermits den slape also dz si vā
der naturē geregeert en soudē moghē
werden mer is die spise ghetempert eñ
die humorē oec so ŏduwet die wederge
roepen hetten die spise ouermits dē sla
pe van binnen eñ geeft die ghetemper
de humorē weď eñ vuchticht dat lichaē
eñ ŏwarmet eñ maket vette daer ō mit
cortē woerden ŏgadere uten voirscreuē
scriften dz die slape wederroept die na
tuerlike hetten totten binnensten eñ die
butēste ŏcout hi eñ ŏarmet vandē bloe
de wāt die slape trecket al inwaert Itē
die slape ŏwarmt die binnenste eñ voet
se eñ maectse starck eñ die onpuer ende
raeuwe sijn die coect hi eñ rijptse ende
hi doet die fielike eñ ghevoelike beroe
ringe rusten ist dz die slape ghetempert
is inď grootheit eñ inď gedaenten hi ŏ
licht den siekē eñ hi is een goet teyken
in enē die sieke is dat die mēsche beterē
sal mer is die slaep quaet inď suuctē dat
is een quaet teyken als cōstan. seyt

Dat xxv. ca. vande wil des slapers

INden slape wort gemerct die wil
le des slapers want al willentlijc
leyt hi hē seluen te slapen want als aui
cenna seyt Die slape en is anders nz dā
een appetijt inď voeliker craften Item
die cortichept des slaeps | die mensche
als hi hē te slape leyt die ordineert en-
de punt in sinen sin haestelick weď op te
staen Item die enichept der doechden
indē slape wāt die geschepfelde doecht
wort vergadert inden lichaem des sla-
pers als auicēna seyt Itē die ongevoe
licheit des slapers alst schijnt van dat-
ter voir geseyt is het gevalt dicwijle dz
yemant also vast slaept dz hi butē cume
wat gevoelt ya al worde hi geslagē Itē
die soeticheit ď rusten wāt die grote soe
ticheit des slapens doet vergheten die
swaren arbeyt die daer thans ghedaen
is eñ diemen noch doen sal Item die se
kerheit des slapers want wanneer een
mensch vast slaept so en is hi vā sinē vi-
anden niet ŏvaert Itez die ŏwandelin
ge der figuren vāden slaper want butē
is hi doot eñ binnen leeft hi ende buten
is hi bleke eñ binnen bloest hi eñ buten
cout eñ binnen warm Item inden slape
wort menigerhandicheit gemerket het
sijn sommighe die slapen mit gesloten o
ghebraeuwen te gader eñ alle alsulcke
dieren sijn van scarperen gesicht dā die
ander die mit open oghen slapē als aris
totiles seyt waer af dz die visschen sijn

van crancken ghesicht want al slapen-
de en luken si haer oghen niet toe ende
als hi seyt int thiende boeke die visschẽ
rustẽ indẽ slape mer luttel want vluchs
werden si ontwaken ende vliegen ghin
der henen soeket bouen int vijfte boeke
vanden oghe ende vander oghebraeu
we Item die beeldinge der dromen en
de der fantasien want inden slape om ŏ
vergaderinghe der redenen ende fan-
tasien die de mensche des daechs indẽ
sin heeft so begrijpt die siele menigher
hande figuren eñ wonderen in sinen sla
pe ouermits dien droem mer geen cla
re bescheit en kan die siele onderkennẽ
ende daer om als die mensche ontwa-
ken wort die dinghẽ die hi inden slape
ghesien heeft die heeft hi vergheten
Item inden slapen wort te voersien oir
baerlicheit in ghemerct want wanneer
die slape natuerlic is eñ ghetempert so
brengt hi den lichaem veel gemacs in
alst bouen openbaert inden woerdẽ vã
auicenna eñ constantinus want dan wor
ter verduwinghe ende scheydinge des
pueren vandẽ onpueren want dz puer
is ende den lichaem ghelijck dan wor-
tet den lichaem toe gheuoecht eñ dat-
ter onpuer is eñ ongheliic dat wort mit
cracht vandẽ lichaem gescheydẽ Item
vandẽ quadẽ droem eñ vandẽ onnatuer
liken soect neŏwaert int seuende boeke
vã litargia

Dat .xvi. ca. van wakinge.

Vigilia dat is wakinge eñ is een
eenrehande disposici of wesen wanneer
die gheest wt gestort wort totten instru
mẽten des gheuoelens eñ des beroe-
rens om dat hi dier ghebruken mach.
waer af dat vigilia anŏs niet en is dan
een wijt wtghietinghe des gheests bij-
den instrumenten des gheuoelens eñ
des beroerens werckende die werckin
ge der ghesielder doecht indẽ lichaem
vigilia eñ insõpneptas die beteykenen
beyde wakinge mer insompneptas be-
teykent wãneer een mẽsche gaern sliep
eñ en kan niet gheslapen/ eñ die sake is
onderwijlen hetten ende droechte der
complexien ende onderwijlẽ om die vue
richeit des gheests die altoes geroert
wert totten butẽsten eñ alsoe en rust dz
dier niet/ onderwijlen comet van qua-
der materiẽ die de hersen quetst alst ge
valt inden ghenen die geset sijn ter fre-
nesien ende tot maniam dat is melãco
lie int hoeft onderwijlen comet vã qua
den wazem die de hersen verdroeft on
derwijlẽ comet vanŏ slimicheit der hu-
moren die inder hersen is alst schijnt in
den seer oudẽ mẽschen eñ onderwijlen
comet vã hooftzweer of anderẽ zerẽ al
soe wel indẽ lichaem als indẽ gheest eñ
onderwijlẽ is die sake vã hem beydẽ eñ
en latẽ dẽ gheest nz rustẽ eñ onderwijlẽ
is inder sakẽ quaetheit ŏ verduwinghe
eñ grote veruullige bedruckẽde dẽ sie-
likẽ gheest eñ en laet dẽ mẽsche niet rus
ten/ alst schijnt indẽ ghenẽ die alte drõc
ken sijn indẽ welkẽ die scarpe roke des
wijns stekẽde die geuoelike zenẽ eñ is
die quetsende ende en laetse niet rustẽ
eñ die mẽschẽ steruẽ dicwijle daer af of
si vallẽ in razeriẽ tẽ si datmẽse mit cõstẽ
helpt of datse die natuer ŏlicht dz si dã
rustẽ mochtẽ Itẽ die natuerlike wakin
ge vercoelẽ dẽ mẽsche binnẽ wãt die het-
tẽ gaet weŏ tottẽ binnẽstẽ eñ daer om ŏ
warmẽ si eñ droghẽ buten eñ ist dz si bo
uen ŏ matẽ gaen so meerrẽ si die hetten

eñ dunnen dat lichaem eñ makent dro
ghe eñ beswaren die oghen eñ die oghe
leden eñ plompen dat gesicht eñ cranc
kent eñ si maken hoeft sweer eñ si crãc
ken alle dat lichaem eñ te maten so ō-
warmen si dat lichaem eñ vuchtent bu
ten wãt die hettē eñ die vuchticheit be
gheren die uterste eñ die butenste | mer
wanneer die wakinge onghemaect sijn
vã starker beroeringe der gheesteliken
leden so ōwarmen si eñ verdroghen eñ
quetsen binnen eñ buten verteren si die
natuer als constan. sept Itē die wakin
ghe becomen den luden wel die te ma-
ten arbeydē om dat si hoer loen moghē
meerre maken eñ te meer winnen ende
die clercken die te maten studerē om dz
si te vromer mogen werden inō consten
eñ den genen die den here wachtē als
hi coemt dat si dien blijdeliken ontfan-
gen mogen eñ den genen die medecijn
genomen hebbē dat si hē nz quetsen en
sullen eñ den geuen die in litargien leg
gen om dat si te eer ghenesen moghen
werdē eñ den wandelaers op dat si ha
re dachuaert nz en vergheten al slapen
de eñ den genen die scapen ende ander
quick hoeden op dat si vanden woluen
nz gheghten en werden eñ den genen
die biddende sijn op dat si die croen die
den wakers geloeft is nz verliesen en
sullen.

Dat xxvij. ca. vanden drome

Sompniū dz is droem die droem
der slapers is een eenrehande disposi-
cie ouermits der welker die formē der
menigerhander dingē eñ oec die ymã-
gineerlike ghelikenisse den gedachten
der slapers in gedruct werden dese ge
schien in meniger manieren als grego
rius sept eñ macro. vandē droem cypi-
onis want ouermits die ōgaderinghe
eñ coppelinge die de ziel mittē vleysch
heeft so comen daer disposicien eñ pas
sien die welke onderwijlen sprutē van-
den lichaem inden ghedachte als een
slaept eñ droemt eñ daer om dunct enē
mēsche dat hi veel wonders gesien of
ghehoert of ghedaen heeft als hi des
daechs of inden anderen tiden gesien
heeft of menige ander dinghen die hi
nye en sach noch en hoerde seggen als
oec onderwijlen die dieren dromen als
aristo. sept li. iij. want die hont droemt
datmen mercken mach in sinen bassen.
want hi onderwijlen basset in sinē slaep
eñ also doet oec een paert twelc open-
baert in sinen neyen eñ alsulke dromen
comen onōwijlen vã vervullinge of vã
ydelinghe of van dat een mensche des
daechs een dinc vast inden sin gehadt
heeft waer af dz augus. sept ouer geñ.
li. xij. Ghelikerwijs dattet vleysch wã
neert den geest altemael onder gedaen
wert so wertet geestelic ghehieten also
is die geest wanner die den vleysch on
der gedaen wert so wort hi vleyschelic
ghenoemt waer om dattet nz te ōwon
deren en is ist dat een mensche na vley
scheliken dingen denct dat hē van vley
schighen beelden te voren coemt Indē
dromē der dingen eñ der lichamen sien
wi die ghelikenisse der dingen mer niet
die dingen Item die gedaenten die wi
nochtans sien al dromende werdē ghe
noemt mitten name der dinghen eñ wi
eyghenent hem toe twelc nz en is alleē
om der gelikenisse wil Itē al wakēde-
begrijpē wi die formen der dingen mit
ten sinne mer al slapēde sien wi die beel

den der dinghen mitten gheest Itē die
dromen sijn onderwijlen waer eñ onder
wijlen loghen onderwijlen vreselic on-
derwijlen droeflick eñ die waer sijn die
sijn openbaer eñ onderwijlē sijn si duyst-
ter alst opēbaert in pharao of indē dro
me van pharao alsulke indruckinge co
men onderwijlen indē sin of indē moe-
de des slapers bijder godliker inspira-
cien onderwijlē bijder bootscap d' enge-
len \ alst openbaert in iacob die in sinen
slaep sach garden vandē populeer en-
de sach oec den engel die hē seyde nem
die roeden zce. geñ. xxx. Onderwijlen
bi bedriechenisse der quader gheesten |
alst openbaert indē wigelaers eñ indē
valschen propheten waer af dat augus
tin9 seyt wāneer die goede geest in de-
sen visioen den mēscheliken gheest aen
neemt soe machmen weten dz die geest
van gode is eñ gods bode is \ eñ waert
dat alsulke beelden vā sathan quamen
dz is vandē duuel die en waer nz goet
nochtans v'scept hem die duuel onder
wijlen in die vorme des lichts om dat
hem inden openbaren goedē geloeft is
dat hijse dan v'leyden mach totten sinē
mer wanneer aldus sulke dromē werdē
ouermits die godlike bootscap eñ wan
neer dz sober verstant oerdelt bijden be
driegenisse der duuelen wanner hi god
liken gheholpen is ouermits der gra-
cien daer om en salmen den droem niet
vast ghelouen noch geen geloue noch
trouwe op setten noch men salze oec nz
al slechteliken v'smaden wantmē onder
wijlen indē droem v'neemt waer toeco-
mende dingen Item die dromen sche-
len nader cōplexien der menschen \ den
sanwijn dromen vrolike dromē (dē me
lancolico droeuige dromē den colerico
vuerighe dromen den fleumatico wa-
terighe dromen etce. nader outheit eñ
nader cōplexien eñ naden geslachte dē
man anders dan den wiue onderwijlen
vanden begheerte als den hongerighē
droemt van spisen den drōcken mēsche
na drancke eñ haer cōtrarie wāt hoe dz
enighen vā dien meer droemt van eten
of van drincken hoe dat si daer meer be
gheerten toe hebbē eñ onderwijlē van
groten gepeynse dz ene denct och had
de ic also veel ghelts of also vele so sou
de ic dat maken of so waer mijn kistken
also nae vol dien luden droemt vā gou
de of van siluer als die ghierighe doen
eñ altoes dunct hem dat hi rekent mit
ghelde of dat hi ghelt tellet onderwij-
len comen die dromē vā dat die hersen
verstormt is alst openbaert indē genen
die in frenesien legghē eñ in razerie vā
den hoefde den welken wōderlike dro
mē dromē die nie ghehoert noch ghe-
sien en waren eñ die dromen werdē v'-
wandelt na dien dat die wazem die cel
le der hersen venijndet eñ bedroeft on
derwijlen vā venijndichedē des bloets
want die ghene die gecorrūpeert bloet
hebben dien droemt dat si wanderē bij
onreynen stedē daer veel stancs is ende
onreynicheden ond'wijlen vā verwande
linge d' luchten wāt wanneer die lucht
ghescapen is nader v'wandelinghe soe
verwandelt dz lichaem oec nader v'wā
delinghe des seluen wāt wanneer dye
fumen of die rokē resolueert sijn so ma
ken si nyeuwe prentinge ind' hersen die
welke sijn een sake der menigherhan-
der eñ ongeliker dromen Itē die dro-
men comē oec na dat die mēsche out of

ionc is die ionge kinderkijns en dromē
niet die mensche droemt voer alle die-
re dat kint en droemt nz beneden sinen
vij. iaren eñ daer volcht na het warē in
den ouden tiden mannen eñ wiuen die
niet en droemden voer dz si quamen in
der outheit eñ daer een luttel quā hem
siecheit an eñ si storuen

Dat xxviij. ca. vanden oefeninghen

Exercicium dat is oefeninge of ar
beyt dese is noot totter behoudin
ge der naturen als geseyt wort in pan-
tegni Item die oefeninge is tweerhā
de die een is sielike eñ die ander licha-
melike \ die sielike exercicie is leringhe
of studeringe of wakinghe gramscap
droefheit sorge ꝛce. Item ist dat die ex
ercici ghelijc is der naturē dat een men
sche te maten hem roert eñ verwādelt
so is si grote ghesontheit des lichaems
eñ der sielen als beneden geseyt sal wer
den vanden toeuallen der sielē int eyn-
de vanden seuenden boeke (mer die li-
chamelike exercicie dye een is ghelike
eñ die ander onghelike die ghelijcke is
middel tusschen tcranck eñ starc eñ tus-
schen grote eñ cleyn eñ tusschen traech
eñ snel twelke gheen hettē noch geen
droechte en maect die ongelike is dye
dese ghetempertheit bouen gaet \ eñ ist
dat dese int beghin seer bouen gaet soe
heetse eñ v̄droecht eñ wort si ten vter-
sten gedaen so vercout si eñ verdroecht
ouermits die ontbijndinge der doech-
dē eñ ouermits dier wtwaseminge des
gheests Item constan. seyt dat die oer
baerlicheit vand̄ exercicien is drierhan
de want si verwect die natuerlike hettē
eñ ontbijnt die oueruloedicheit ende si
maect die leden hart eñ gheeft hē vas-
ticheit Item die ongelike exercicie die
een is vniuersael dat is gemeyn eñ die
ander perticulaer Die vniuersael exer-
cici is die alle die leden doet roeren als
grauen ganghen dorschen wannen en-
de deser gelijc Die perticulaer exercicie
is wanneer sommige leden rusten eñ
sommighe gheroert werden als scriuē
eñ nayen eñ deser ghelike | dese meni-
gerhande exercicien verwandelen dye
officien der menschen eñ sommige am
bocht v̄warmt eñ droecht als die sme-
de want die hete lucht vanden viere v̄-
hetse ende verdroechtse Item die vis-
schers werden mit horē ambocht ver-
cout eñ gevuchticht eñ dat exercici per
ticulaer dat een is starck eñ dz ād crāc-
ke eñ dz derde middelbaer Inder oefe
ninge salmen vier punten mercken als
die qualiteyt dat is dye ghedaente die
grootheit die tijt eñ die stede die groot
heit als dat si niet te groot noch te cley
ne en si inder qualiteyten | dat si niet te
snel noch nz te traech en si mer die mid
delbaer exercici is nut ende die is goet
die tijt dat is dat die exercici best is voir
den eten op dat die wellige oueruloe-
dicheden die gescheyden sijn ouermits
den exercicien geydelt sullen moghen
werden op dat die spise die daer toeco
mende sal wesen nz gecorrumpeert en
sullen werdē eñ die exercicie helpt oec
mede der verduwelicheit totter cokin-
ghe der spisen also verre als die exerci
ci getempert is \ eñ die exercici die alte
groot is die en is nier goet wāt die ver
het die leden alte seer alsoe wel binnen
als butē Itē men sal oec die stede merc
ken want sommige is waterich eñ dye
v̄cout eñ vuchticht als der visscher ste-

de eñ sommighe isser droghe eñ is bos
schich als die stede der iageren eñ dye
stede nae dz haer arbeyt is heet eñ dro
ghe ouermits der lopinghe eñ des ar-
beyts eñ also vanden anderen waer af
dat enen wisen man gheuraecht was
waer toe dz die exercici nut was Hi ant-
woerde in desen woerden Een eersaem
arbeyt is een vaste bewaringe des mē-
scheliken leuens eñ is een hekel of een
prekelinge der slapender naturē \ eñ is
een vile der gescheydenre hetten ende
een vteringhe der oueruloedicheit het
is een viaghinghe der sonden het is eē
doot der suuctē eñ een medecijn v̄ quel-
linge eñ is een gewin des tijts ende is
scout der ioechdelicheit eñ is een lerin
ghe der wasdom eñ is een blijscap der
outheit eñ een hulp der salicheit si is eē
voetster alre quaetheit eñ si is viāt der
ledicheit daer om sal hem die mensche
alleen vanv̄ exercicie trecken eñ vandē
arbeyde die gheen woude of ghesont-
heit hebbē en wil mer laet ons alle wat
arbeyden so moghen wi in blijscappē le
uen eñ in ghesontheden Dese voerscre
uen woerden set fulgencius in sinē ser-
moen teghen die ledichghangers dair
dit woert gheexponeert wort Die ledi
ghe en at gheen broot in welkē sermoē
hi seer prijst int eynde vanden sermoen
dien arbeyt des goedertieren arbeyts
nochtans set hi die oetmoedige ledich
eit des bescouwens voer den arbeyt eñ
meynt dat die beter is segghende ma-
ria en was nymmermeer gerekent onv̄
die natuer der lediger wiuen om die le
dicheit der cōtempla..en dat is des be
scouwens mer si is billiker voir hem al
len gherekent hoe mocht si dat broot
ledich eten die welcke was vol brodes
des leuens si breect den anderen broot
om den anderen exempel te gheuē mit
bedinghen eñ mit goeder leringen dye
nader rechtuaerdicheit verlangen heb
ben ende daer nae honghert ende dorst
Maria breect den genen broot die hair
mit bedinghen te hulpen coemt eñ dye
menschen aen hem haelt eñ leertse mit
predikinghe

Dat xxix. ca. van ruste

Q Wies dat is rust eñ aflatinge van
den arbeyde gelikerwijs dat die
exercici of die arbeyt noot is totter be-
houdinge des leuēs also is oec die rus-
te want dat eynde van allē dingē moet
rust wesen eñ verteringhe des arbeyts
want sonv̄ rust en is gheen dinck due-
rachtich want dat onv̄wijlen nz en rust
dat en is nz duerachtich want die he-
mel die seer beroerlic is mit sinen lope
gaet te rustewaert also doet oec die son
dye mane dye starren tfuer dye luchte
twater eñ alle ander dingen die nav̄ na
turen beroerlic sijn ghaen int eynde ter
rusten waert waer af dz augustinꝰ seyt
Die rust heeft natuerlick haer inclinaci
dat is haer neyginge totten centrū en-
de daer om is si een beghin eñ een dis-
posici der vergaderinge der delē in ho
re stat eñ daer om alle dingen die nader
naturē gheordineert sijn werdē edelre
eñ waerdigher geoerdelt die totter rus
ten comē dan die indē beroeren altoes
sijn eñ gelikerwijs dattet eynde waer-
digher is dan die ten eynde sijn. Item
die rust na dien dat si den arbeyde tegē
geset wort in alsoc menigher manieren
wort dye rust ghemercket als tot hore
daet of tot horen wercke als die exerci

cigemerct wort die een rust is gheeste-
lic die ād lichamelic vādē welkē beydē
wāneer dat si ō naturē gelijc ghemeten
waren so waren si beyde salich der sie-
len eñ den lichaem eñ behoudende dye
ghesontheyt des mēschen eñ en waert
also niet so waert verkeert weō om Itē
die rust is onderwylen alte grote ende
dese rust wint eñ voedt veel quader hu
moren eñ maectse menichfoudich ende
brengt corrupci in want die waterē die
alte veel rusten veruulen eñ alsoe doet
yser eñ alle metalle wort roestich wan-
neer datmen it te luttel bezighet een an
der is die alte quaet is want si en verso
laest die traghe natuer niet noch en we
dermaect die cranckicheit nz eñ die v-
teert sijn en maect si nz weō starck/ mer
die middelbaer onder dese is te prijsen
want die middelbaer ruste starct die na
tuerlike hetten eñ versolaest den sinne
eñ verbetert die verduwinge ende pur
geert den lichaem te maten Item dye
ruste als totter gedaenten sommige is
een waer rust eñ dese is louelic op dat si
niet te groot en is sommige en is geen
waer rust als inden coertsen eñ dese is
min te prisen alsmen na segghen sal

Hier beghint dat seuende boeck ende spreect vande siecheden

NAe dien dat wi dē tractaet gheeyndt hebbē mitter hulpen vā gode vandē proprieteyten dier dinghen dye den mēsche naturliken volmaken eñ bewaren daer om sal men nu segghen vā dien dingen die hē geuallen teghen der naturen die dat lichaem verderuen eñ corrumperen Itē daer sijn drie dinghen die welke die natuer des menschen quetsen als die sake der suucten eñ die suucte eñ die toeuallen die de suucte volghende is waer af coemt een quade eñ een ōnatuerlike dispocicie inden lichaem als is een quade conplexie eñ alte groten veruullinghe of ydelinghe eñ gebreck der craften | alle dese sijn een sake der suucten Item als iohānes seyt so is die zuuct eē dinc vandē welken den lichamen des menschen een quetsinge of een hindͦ coemt als is die coerts een aposteme eñ deser gelike \ een toeualle is een dinck of een passie die totter anͦ suucten inualt die ͦ naturen contrari is als hoeftzweer in cephalica of met contrari als peripleumonia dat is een aposteme opter longhen eñ dan gheualter rootheyt inden kinnebacken Een goede disposici des lichaems wort ghesontheit gheheten bi welker gesontheit dat lichaem des mēschen in sijnre conplexien alsulck is op dattet vriliken eñ volcomelikē sijn passien volbrenghen mach eñ waer die natuer geuallen vā deser getempertheyt so valt si van node in eenre suucten wāt van onghetempertheyden eñ van ongelijckicheden der humoren coemt of gheualt alsulcke siecheit als dye szage is eñ ydropisis dz is die watersucht eñ deser gelike Item van quadͦ disposicien der leden beghint officialis morbus dz is een suucte die int oghe coemt als obtalmia of in die hant als arthetica of in een lit dat vā ambocht is of dz wat doē moet officiū dat is een ambocht | daer af coemt officialis eñ dair om seyt men wanneer dat een seer is in een lit dz ambocht doē soude die siecte hietmē officialis morbus Item van eenre quader disposicie vā beyden daer coemt een gemeyn siecte of als is malaetscap Itē alle siecte anter si is ghelijc venijndende die humorē of die anͦ ghelike lede als die coerts of si is officialic die de officialike leden becommert eñ belet of si is gemeyn die de natuer binnē eñ buten ͦder ft eñ corrumpeert

Dat .i. ca. vande zericheit des hoefts de oerspronc eñ teykenen daer of

VAndē proprieteytē der siectē als van harē saken eñ van harē wercken eñ vā haren teykenē eñ van horen boeten sijn sommige dingē te seggē niet van allē mer alleen van desen die ghemeynliken inͦ heyligher scriften ghesproken werdē eñ daer om en ist niet te achten die ordināci te volghen Inden eersten vandē passien des hoefts is te beginnen.ysa.i. alle hoeft is quelende etce. Item als cōstan. seyt soe hiet die hoeftzweer cephalea eñ coemt ī tweer manieren anter vā sakē vā butē als vā slaen of van groter hetten diet ontbijnt of vā groter coudē diet also dwingt. in den anderē mael coemt die hoeftsweer

voer int hoeft anter vander beroefder
saken of vanđ sake die vre is vander be
roefder sakē als wanneer die zuuct vā
nerghent anđs en coemt dan vten hoef
de of ſi coemt vander saken die van ver
coemt als vter magen eñ is die hoeft-
zweer vanđ beroefder sakē of vandē ge
breke der gedaente alleē of der groter
coutheden of der hetten of vanđ quaet
heit der humoren als is tbloeds of der
fleumen welke hoeftzweer is dat inter
polatus is dat is te seggHen die nv en
wech gaet eñ ouer een wile weđ coemt
dat is een teykē dz die hoeftsweer vter
magen coemt waer af dat galien⁹ seyt
Ist dat die zericheit indē hoefde is en-
de datter vā buten gheen seker sake en
coemt so bezwaren die scarpe humorē
die mage Item is die hoeftzweer sonđ
aflaten soe is hi sonđ humorē eñ ist van
bloede so heeft hi hetten inden hoefde
eñ indē voerhoefde zwaricheit wāt dat
voerste deel vanden hoefde is die stoel
vandē bloede die oghen werdē root eñ
die aderen sijn vol inden aensicht eñ ist
dz die hoeftzweer is van heten of van
drogen roke so wort die hetten geuoelt
indē nazen eñ so is colera die sake ende
daer is oec droecheit inder tongen en-
de die wakinge eñ die dorst en ghebre-
ken daer niet eñ die weete is meerre in
die rechter side dā in die lufter wāt dair
is die stoel vā colera dat aensicht mittē
oghen is oec gheluwe eñ inden monde
wort bitterheit geuoelt eñ ist van melā
colien so is die hoeftzweer meest in die
lufter side vāden hoefde mit couthedē
mit wakinghe eñ mit swaricheden dat
aensicht is vā aerdiger verwen eñ dōc-
ker eñ die ogen hol eñ sorchuoudich eñ
die mont edickachtich eñ coemt hi van
fleumē soe is die zericheit swaer eñ die
oueruloedicheyt gaet ter nazen eñ ten
monde wt eñ onđwijlen mit hoesten eñ
mit sware weđhalinge des gheests dz
aensicht is bleeck eñ wat geheuē ende
die oghen staen lipe daer is onsmalic-
heyt des monts eñ dye weete is after
aen thoeft meest want daer is die stoel
der fleumen waer af dz galien⁹ seyt in
libro institucionū men moet weten dat-
tet hoeft in vierē gedeylt wort wāt san
gwis regneert voer int hoeft die cole-
ra in die rechter side dye melancolie in
die lufter side eñ die fleume after van-
den hoefde Van desen eñ van menigē
anderen geualt die hoeftzweer als vā
scarpicheyt des starcs wijns wes roke
verdrijft die vluuskēs vanđ herssen eñ
maect groten hoeftzweer ꝛc. cōstan.

Dat ij. ca. vande remedien eñ medeci-
nen đ zweringen eñ passien des hoefts

Dat hoeft lijdt een zweringhe van
binnen den welken die phisikers
hieten emigranea als cōstan. seyt eñ de
se is alte swaer eñ grote Dese mensche
die desen hoeftzweer heeft dien dunct
dz hi slagen eñ hameringe of bokinge
voelde eñ hi en mach nz slapē noch ho
ren singen noch gheen licht sien of blin
kinge eñ dese hoeftzweer coemt vā co
lerico fumo dz is van heten eñ droghē
roke mit wijndichedē eñ daer om voelt
hi steecte eñ barninge eñ tintelinge Itē
thoeft lijdt oeck sonđlinghe inder huut
buten als puusten eñ etter ter manieren
van honich driuēde eñ daer om hiet cō-
stantin⁹ alsulc rude fauus Itē die puus
ten hebbē cleyne gaterē daer die onrey
nicheit wt gaet recht als honich roten

wt slimigher humorẽ al totter ouerster huut vandẽ hoefde eñ daer wort dat o uerste gewont Itẽ den kinderen coemt gemeynlike een passie op thoeft twelc constantinꝰ scubbẽ hiet wi hietent scel len daer om dz si dz ouerste vandẽ hoef de wreten gelijc dz die motten een lakẽ eten eñ alsulken passie maect ioecte op thoeft die ongemaet is vā welken ioec sel na sommige scubbẽ af vallẽ na dien dattet hoeft gewreuen of gekemt wort dese passie coemt dicwijle den ionghen kinderen om die ouerulo edicheyt des bloets eñ om die morwicheit der huut eñ om die ouerulo edicheit ō spisen /con stantinus seyt datmen dese die spise on trecken sal Dat beste hier teghẽ is dat men hẽ dat bloet after den oren wt trec ke eñ als dat naeste bloet wat wtgeto- gen is so salment smer en mit zaluen eñ mit anderen dingen die ghewarmt sijn eñ afwisschende sijn wāt die salue ouer- mits hare warmten wil soe opent si die sweetgaten eñ also ingaende scheydt si die natuer eñ ōteertse eñ wāt die schel len aen den wortelen vanden hare pla- gen te cleuen so en machmens nz lich- telic ghenesen ten si dat si te gronde wt geroodt werden eñ ist dat dese passi ver oudt wert so machmense qualiken ge- nesen si en sal liclaeuwen after latẽ Itẽ dz hoeft lijdt oec onderwijlen vā dz hẽ thaer ontualt of buuylet vandẽ welckẽ een mẽsche scaemt lijdt als bouen ghe- seyt is li. v. vāden hare des hoefts Itẽ thoeft lijdt oec eẽ onsuuerheit vā schel len want daer comẽ dicwijle veel schel- len opten hoefde also wel mannen als den wiuen eñ geliken den zemelẽ ende wreten die huut eñ maken veel ioecten

eñ dit coemt vanō quaetheyt der hersẽ of vā roke die wt den hoefde comẽ tot ten voetsel ō harẽ mer dese onreynich- eit is te verdriuen mit wasschinge ende mit smeringhe die al suuerende sijn als die luzen eñ die neten / men sal den pas sien voerscreuẽ des hoefts te hulpe co men als constan. seyt Ist dz die zerich eit vanden hoefde coemt vander quaet heit der humoren als van veruullinge des bloets of eenre andere humorẽ soe trecken wi dz bloet vter hoeft aderẽ eñ dat lichaem suuerẽ wi mit bequameli- ke medecinen te voersten ist dat dye ma terie inder magen is eñ wi doense corẽ eñ spuwen eñ alst lichaem ghesuuert is so beghieten wi thoeft die handẽ ende die voeten mit water dye laeuwe is op dat die zweetgaetkens gheopent mo- ghen werden eñ dat die roken te lichte liker wt vliegen mogen Item ist dattz afterste deel vandẽ hoefde sweert so la ten wi die meeste brede ader voer inden hoefde eñ trecken tbloet wt eñ dz baet wel als cōstantinꝰ seyt of wi setten cop pen beneden aen die schenen neōwaert eñ also werden die humorẽ die roke eñ die gheesten die welke die sake sijn van der zericheit des hoefds weder ghe- roepen totten neōsten delẽ/ eñ ist dattet voerste deel vanden hoefde sweert soe doen wi die nazen bloedẽ eñ is die hu- moer hete eñ colerike soe gemoeten wi hem mit couder medecinen eñ wi suue ren die slapen vanden hoefde die naze- locken eñ die pols aderen mit roeswa- ter dat ghemengt is mit wrouwen melc ke die een knechtken soect eñ makense slapende eñ ist dat die materi cout is eñ taye eñ geset inder crop vander magen

so salmen die materi eerst verduwen en̄ dan gheuen een colatuur die mē hiet po mitus patriarche en̄ het is een spuwe-rie en̄ is die materi beneden inō magen so leyden wi die materi wt mit bequa-meliker medecinen en̄ orbaren middel baer bāynge die war m is en̄ saluen en̄ wi geuē middelbaer warme dyete ende ald? genesē wij die cōtrariē mittē ?tra-riē als die hete zuuctē mit couō mede-cinen en̄ die coude zuucte mit heter me dicinē et ce. Jtem ist dz die hoeftzweer is sonder gebrec ō humoren mit ouer-ganc enigher groethept soe enbehoeft die ziecke geen purgaci mar hi behoeft een veranderinghe \ en̄ wp doen totten qualiteyten die daer misdoen contrari qualiteyten Jtē coemt die hoeftzweer van alte grotē vuullinghe der spisen of dranc alst dicwijle gheualt den leckers of den waten soe ist die beste boete die-men doen mach datmen warm water drinck en̄ des veel en̄ daer na een cleyn tijt datmen neme een veder en̄ steectse in olyen en̄ die dan voert in die kele en̄ make een spuwerie en̄ wildi een starker medecijn hebbē so soect in viatico of in anderen boeken.

Dat iij. ca. vā een siect des hoefts ghe noemt catarro en̄ coemt in veelderley manierē als vā hettē die de humorē te veel ontbint en̄ coude die te veel de hu moren te gader dwingt

Roth viij. die hette quā op thoeft vā manasse en̄ hi is doot etce. die sake ō haesticheit des doots vā manas-se was een onghematich lopinge des reumē vāden hoefde welke reume bin nen waert liep vanō craften der hetten die de humorē vanden hoefde ontbant en̄ ontsloet als hi roert ber. en̄ alsulcke lopinge wort vandē medicis ghehieten catarrus en̄ wort inden hoefde vā veel saken onderwijlen vā warmtheden der luchten die de flexibile humorē ontbint onderwijlen van couthedē der luchten die de herssen dwinget en̄ die vuchtich ste delen wt leydt onderwijlen vā ouer uloedicheden der humorē welke humo ren men nz ghehouden en can om dat si geen onthout en hebben si en moetē wt driuen ende dat coemt vanō hetten die daer binnen is diese ontbijnt of vander couden diese dwingt en̄ wt deser gelijc onderwijlen van cranckicheden des ōt houdens Jtem die lopinge coemt van groter oueruloedicheit der humorē en̄ heeft aldus sulken teyken . die hebbin ghe des lichaems is vol vā quaden hu moren en̄ dat aensicht is wat ghedron-ten die ogen pulen wtwaert indē mont is veel vuchticheden en̄ oueruloedich eyt inden nazen mit zwaricheyt des li-chaems als die hetten die humorē ont bint indē hoefde so sijn dit die teykē die verwe indē aensicht is root mit roothei den der aderē en̄ indē ogen lopinghe ō tranen die hete sijn en̄ die oghen biten-de en̄ die huut vandē wangē ōwarmen de en̄ die hetten wort diep geuoelt Jtē ist vanō smeltinge der humorē dz wort bekent vanō ouerulodicheit die vandē monde en̄ vander nazen coemt en̄ loept sonō enighe cleuinghe en̄ is daer ouer uloedicheit inō sakē so wortet ghenesen datmē die oueruloedicheit wt leyde en̄ sonōlnge is die lopinge ter borstēwaert en̄ datmen dan die humorē stoppe Jtē is die lopinghe cout en̄ vucht so salmē orbarē daer tegē hete en̄ droghe die de

humore dwingende sijn ende oterende als lapdanū wieroeck storax beuersijn. eñ is die lopinghe vā hetten so salmen stouen ouer coude cruden als ouer roze in regen water gecoect eñ die rosen dro ge voer die naze gehoudē Item men sal mercken dz also lange als die lopinghe starck is so en salmens nz stoppen wāt het waer quaet wāt als constan. sept so soude die ontbindinghe noch meerre werden noch men sal gheen water op thoeft ghietē ten waer dz die sake heet waer so mochtmen willighen water of roeswater nemē

Dat iiij. ca. van frenesie dats die ghebreck hebbē int breyn

Deutronomij xxviij. hy sal di slaen mit bwoethepden eñ mit amechticheit eñ mit duaernis etce. verwoetheit hiet frenesie die welke constan. be scrijft eñ sept aldus frenesis is eē heet aposteme in sommigē vellikēs vanden herssen daer wakinge eñ banderinghe des sins af comē/ het gheualt in tweer manierē anter vā roder colera die opge licht is ouermits hore properre coertsen der hettē die welke bwoedt gewor den is eñ is bouē geuangē biden aderē zenen eñ arterien eñ wort dair bgadert tot enē aposteme eñ dit is die gerechte frenespe of si coemt vā enen roke die vā den lichaem op climt totter herssen eñ maectse droeue eñ soe worter pafrene sis nō vera dz vorste is frenesis vera eñ dit leste pafrenesis nō vera /hi lijdt oec dicwijle veruaerlike toeuallen als dorst grote droecheit swarticheit v tonghen zerpicheit mopselen droefheit beswimi ge om gebrecke v gheesten eñ bwande linge v natuerliker hetten in onnatuer liker hetten /eñ ist sake dattet bloet inv saken is so wort si root eñ isser colera in die sake so wortse ghelu Item dese pas sie gevalt den heten eñ den droghen in heten tiden eñ alle dese wercken mitter colera. Item perafrenesis dpe welcke coemt vanv medecoppelinge der ande re leden als vter apostemen der magē of der moederren eñ als dese leden we der comen in harē eersten staet ter hers sen so perafrenesis dan ghenesen wort mer wanneer die aposteme is inv substancien der herssen soe is frenesis alre quaetste eñ verdrietelicste eñ daer ō ōder meselicste Item die tepken vā frenesis sijn dese als ontverwinge der vrinen die coerts als die dan bliuende is onwoetscap grote wakinge die beroeringe der oghen eñ die wtstekinge ont bonden werpinghe der handen beroeringe vandē hoefde knersinge v tandē eñ altoes willē si opstaē vādē bedde nv lachen si nv singē si nv screpē si mer den meyster bitē si gaern eñ scorenen eñ oec den genē diese bwaert seldē swigē si eñ si roepē veel Itē dese ludē sijn siecke mit groter wesen nochtās en wetē si nz dz si siecke sijn desen moetmē rasch te hulpe comē dz si nz en buarē eñ also wel in der dpetē als inv medecinē / sijn dpete sal seer cleyn wesē als eē brocke broots die in water dicwijle eñ veel gewasschē is die medecijn int begin is datmē thare af schere eñ datmen dan thoeft dwa mit laeuwē edic eñ men sal den siekē al vast houdē in eē doncker stede men sal hē nz veel aēsichtē bi brēgē noch malinge eñ men sal swigē aismē bi hē is eñ men sinē dwasē woerdē nz antwoerdē eñ int begin salmen hē laten die middel ader

voir int hoeft alsoe veel als een eysdop begripen mach / mer voer al ist dat dye siecke starck eñ out genoech is so salmē hem eerst die hoeft ader laten aen den arme eñ dan medecyn gheuen die vdu wende is eñ lesschen die colera eñ men sallen doen slapen mit saluen eñ mit an deren dingen als datmen op syn moude vā sinen hoefde alst geschoren is legghe die longen vandē verken al warm of vanden anderē beesten eñ dat salmē dicwyle vernuwen \ eñ men sal hem syn slape ende tvoerhoeft dicwyle bestrikē mitten zape van latuwen eñ van mancop eñ als al dese dingē gedaen syn eñ duert die onuroetscap noch drie dagen ende dat hi nz en slaept eñ dat die vryn qualiken geuerwet blyft so en isser geen troest toe mer wort dye vryn geuerwet eñ die quade teykenē geminret werdē so isser troest toe

Dat v. ca. vāde toecoemste eñ teykenē eens ziects ō hoefdē genoemt amēcia

A Mencia dat is also veel als mani a | no mania als placeari? seyt is een besmettinge of een venyndinghe ō voerster cellen vandē hoefde mitter berouinge der ymagineringhe ghelikerwys dz die melancolie is int sacken der middelster cellen vāden hoefde mitter berouinge des verstants als constantinus seyt int boeke der melācolien Melancolia is een wantrouwelicheit die ō sielen bouen gaende is dye welke anxt eñ droefheit in gebracht hebbē eñ dese passien schelen nader menigherhādicheit der quetsinge vandē werke \ want in mania wort principaliken die ymaginaci gequetst eñ inō sielen wort dye reden gequetst eñ dese passien comē ondwylē vā melancolioser spisen onderwylē van drinckige der fonteynē die de craft verbarnt eñ die humorē tot asschen maect onderwylen van passien ō sielen als vā sorchuoudicheit droefheyt eñ van alte groter peynsinge eñ van grotē anxt onderwylen vanden bete eens verwoets honts of eens āders diers dat venynt is onderwylen vā corrupcien der geuenynder luchtē onderwylen vanō quaetheit der humoren die ghecorrumpeert is welke humoer dominerende is indē lichaem des mēschen dye bereet is tot sulker zuucten eñ na diuersche sakē syn diuersche teykenen wāt sommighe roepen springen eñ wonden hē seluē ende ander luden mede eñ si sculen in hoekē vā welker sceppenisse bouen gheseyt is int vyfte boeke daer gheseyt wort van der passien der herssen deser medecinē ist dat si gebonden sullen werden dat si hem seluē eñ oec andere ludē nz en mis doen dese syn gaerne eersaem eñ verblidense mit instrumenten van psalterien eñ die soete eñ middelbare gheludē syn eñ men salze houden van veruaerliken sakē eñ doen hem veel solaes ende ten lesten als die purgaciē eñ die electuarien nz en batē so moetmē hē toegaē mitter hant der cyrurgyns etce. eñ ghenesense daer mede

Dat vi. ca. vande blintheit ō reden of ō verstants.

D Eutronomū xxviij. hy sal di slaen mit blintheden ander boeken houdē hi sal di slaen mit veruaernisse als constantinus seyt. Blintheyt der reden of des verstants is recht als een slape als dye oghen ghesloten syn wanneer dye ziele om ghebrecs wil der gheesten niet

en oerdelt noch niet en onderkent ānli
ken van dingen die gesien sijn als die so
domiten geslagen waren vanden doerē
lots als die gloze sept gen̄. xxx. et sapi
encie vltiō dese ỏueernis valt in tweer
manieren anter het geualt dz een die re
den niet en verstaet om dies wil dat hi
daer niet na en lusteert of het coemt vā
ouervloedicheden ď humorē die de we
ghen ď humorē inder herssen beletten
alst schijnt inden drōcken luden of van
groter coutheit der luchten die de ghe
uoelike zenen druckende is alst schijnt
in desen die bestoruen werdē inden ẏse
eñ inden snee eñ het wort oec vter con-
plexien vā alle der herssē alst schijnt in
den ghenen die de popelzẏe gheroert
heeft eñ die in litargien leggen. Item
die verscrickinge of die ỏuaernis is eē
stijfheit der leden eñ een dwanc der eẏn
den vāden lichaem wanneert schijnt of
die leden sliepen eñ te zamen gecrom-
pen werden vā couden Damascen⁹ set
noch een anď manier vanď verueernis
of die verscrickinghe is een verwonde
ringhe van enen nuwen dinghe of dat
een mensche ouerschijns een dinc hoert
segghen dz seer vreemde is daer hi af
verscrict | mer die verueernis alsoe hijt
hier neemt is een slapericheit vanden
welcken een grote siecte coemt ende sō
derlinghe coemter een aposteme af die
welke after int hoeft lept diemen litar
gie hiet want dese aposteme brengt v̄-
ghetenisse in eñ hi coemt dicwijle indē
ouden luden eñ inden winter bi hem sel
uen en coemt hi nẏmmermeer\ mer al-
toes coemt hi van enigher suucten die
voerghaende is eñ wort in die afterste
celle vanden hoefde v̄gadert eñ dit sijn
die teẏkenen daer af die stedighe coert
se die orijn ontuerwet ende een dicke be
druckinge der ogen valschen slape als-
men den siekē roept so antwoert hi nau
we eñ ist dat hi antwoert soe spreect hẏ
vreemde dingen ende hi lept opwaert
ende lept hi op die side ouer een wijle
wort hi omghekeert mit sinen properē
ghewelde so lept hi leghe eñ inden v-
tersten ledē wort hi vercoudt \ die boete
van desen is datmen dien sieke legghe
in een luchtēde stede eñ die bi hem sijn
sullen veel clappen eñ kouten eñ trec-
kenen bijden hare eñ bijdē baerde har-
delic eñ men sallen dz aensicht dicwijle
beghieten mit water eñ men sal hē sijn
voeten vriuen ende stinckende dinghē
voer sinē naze houdē als ghepts hoer-
nen gebarnt men sal hem clisteren settē
men sallen doē nẏesen eñ men sal thaer
af scheren ende vriuen thoeft mit mos
taert eñ mit dinghen die dat hoeft ope
nen eñ dat alre beste teẏken in deser sa-
ken is dat si nẏesen moghen mer ist dz
die slapinghe al blijft eñ die armen be-
uen eñ die knersinge der tanden coemt
dat is een teẏken des doots Item een
die freneticus waer eñ hi litargic⁹ wor
de dat waer alre quadē teẏkē mer wor
de die litargic⁹ freneticus dz waer een
goet teẏken dese dingē heb ic al gheto
gen wt plateaꝝ eñ wt cōstantino

Dz vij. ca. vande schemeringe des ge-
sichts

Die here mengde dē geest vanď schemeringe des ge-
sichts ẏsa. xix. eñ oec des geests\ v̄tigo
is oec eē passi recht of mē eē dinc gerin-
ge voer die oghē hieldē eñ lietet wech
eñ weder ganghē also dz een mensche
geen beschept gekennē en can dit hietē

die meysters vertigo die sake hier af is oueruloedicheyt der humoren mit win dicheden gemengt want die humoren werden indē hoefde beroert ouermits wint die vter magē op climt ter herssen eñ ist dat dese passie alleen inder herssē valt so voelt die sieke zwaricheit inden hoefde eñ geluut inden oren eñ corrup ci inden rukē dz is dat hi nz en ruuct eñ aldus sulken passie en wort nz schier ge laten eñ ist dat die sieke walghinge ge uoelt inđ maghen bouen indē mont eñ zericheit eñ ist dat dese passi onđwijlen aflaet eñ onderwijlē weder coemt wāt als die roke op climt so begint dese pas si eñ als si nz op en climt so laet si af die boete van desen is een medecijn die su uerende waer eñ fleubotemeringe dat is latinge der aderē also verre als daer anders niet en is datter lettende is eñ men sal dye voeten der sieker int water setten eñ is die passi geschiedē so sal hi hem hoeden voer wijn te drinckē ende oec van spisen die opblasende sijn ende grof sijn eñ men sal hem een lichte spu werie maken wāt si is seer goet

Dat viij. ca. van wakinghe dat een niet wel slapen en mach

Vigilia dz is wakinge dz een mē sche niet wel slapen en mach dye welcke is een passie der herssen die con trarie is đ passien vā litargien | dese pas sie coemt vā alte veel beroerens đ hers sen eñ vā droecheden der roder coleren of der swarter van ongetemperder het ten eñ vandē humoren die alte zout sijn van allen desen comen ongheordineer de wakinghe | hier volghen droefheyden den na Die verwe wort verwandelt en de die sorgen werden meerre ende oec die peynsinghe ende ghemeenlike ge dachten eñ dat lichaem wort ghesub tijlt eñ verdroecht ende die verduwin ghe wert verderft | alle die cōpleri des menschē wert v̄wandelt die ogeledē eñ dat aensicht bestaē te heffen eñ daer co men quade passien indē liue desē moet men snelliken helpen of si souden te nz gaen Deser aensichten ende slapen be siden vanden hoefde salmen smerē mit dinghen die doen slapen als mit mou wen sock ende mitten zape van latuwe ende mit melck vā mancop mit opio ge mengt eñ mit deser ghelijc

Dat ix. ca. vande vallende siecte al scu mende

Die scumende viel in die aerde et cetera Dat vallende euel wort vā constantinus ende vanden anderē mey sters gehieten epplencia ende dese suuc te plach indē ouden tiden te hieten die gramscap goods | epplencia als constā tinus sept is een natte humoer mitter welker dye buucskens vander herssen niet volcomelic ghestopt en werden v̄ biedende den sieliken geest hoer of sijn wercken te doen ter tijt toe dat hij den herssen sinen wech bestopt heeft vā die humoren. Dese suucte wort ghehieten die heylighe passie want si die heylige stede des lichaems becommert dat is thoeft dese suucte wort hercadus ghe hieten wāt dese passie is starck als her cules | ende si wort oec morbus caduc9 ghehieten dat is een vallende suuct vā haren daden want als die zenen ghe stopt sijn so werdē die ledē die welke in strumēten sijn đ doechdē v̄armt vāden regiment der gheesten eñ werden oeck verderft eñ daer ō werden die menschē

ghedwonghen te vallē dese suucte die
men opilencia hiet is der popelzyen al
na bi het is die selue stede vā beydē wāt
die materi daer dese suucten wt comen
die is cout eñ vuchtich of waterich hef
fende dese schelen in desen punten dat
appoplexia dz is die grote popelzie be
stopt alle die cellen of die huyskens vā
der herssen mitter berouinghe des ver
stants of der reden ende mitter vermin
ringhe des sins eñ des beroerens mer
epplencia en bestopt alle die huyskens
vander herssen nz mer alleen die princi
pael men hietse oec die kīderlike suuct
daer om dat si den kinderē dicwyle ge-
valt een mensch die mit deser suuctē be
commert is die valt haestelic \ die mont
wort hem toe ghedruct eñ hi krycht be
vinghe ouer alle tlyf mit knerssinge eñ
toe duwinge der tanden si scumen mit-
ten monde eñ laten veel oueruloedich
eden ten monde wt eñ onderwylen ont
reynen si hem after Itē die medici hie-
ten dese epplēci appolexie te wesen om
drierhande saken wil als constantinus
seyt anter van fleumatigen humorē of
van melancoliosen humoren die welke
int voerste deel der herssen ghewassen
syn of vā couder ende grouer wyndich
eit die inder herssen of in enighen lede
dominerende is als inder magen | wāt
wanneer enige humoer wast in dien le-
de so climt die roke op ter herssē waert
van wes grofheit die wegen des sieli-
ken gheests werden ghestopt \ eñ daer
af coemt dat vallende euel constantin9
seyt dat dese passie coemt tot horen ge-
setten tiden waer af dat galien9 seyt dz
dese siecte wanneer dat die mane wast
so spuwet si hoer materie eñ beteykent
dat si vucht is wāt alle vuchticheit als
die mane wasset so heeft si voetsel \ mer
die gene die coemt als die mane waent
eñ breect so is die materie alre coutste
mer nochtans is si een luttel vucht vā
deser suucten syn drie specien nae drier
ghedaenten der steden daer si werden
als epplencia die welcke inden hoefde
wort nochtās dat die materie inđ hers-
sen is mer analempcia wort als die ma
terie in die maghe is niet inder hollich
eit mer inden zenen ende inder arteriē
vander maghen ouermits der welcker
middelbaricheyt die op siedende mate
ri wort totter herssen gegrepen Catha-
lempsia wort vander materien die indē
vtersten leden is als in handen ende in
voeten die goet te kennen is mit horen
properen teykenen want dese cathalen
tici voelen die siecte te voren comē wāt
dese suucte coemt al crupēde vandē voe
ten eñ vandē handē opwaert ter herssē
eñ ondwylen wert dese suucte wel ver-
hoedt datmen die vterste leden te tide
byndt alsmense bestaet te geuoelē dz si
nz en vallen eñ als galien9 seyt dese les
te hebbē dicwyle den coerts \ want sond
opsiedinge đ hetten so mach die materi
e cuym vandē neđsten tottē ouerstē ge-
togē werdē mer analemptici dz syn die
middelste desen comet van đvultheit đ
magen eñ vā groter onuerduwinge eñ
vā oprispinge đ spisen eñ dese voelē oec
horē val te voren mer epilentici dz syn
die eerste dese en voelen horē val nz te
voren mer si vallē roekeloes daer neđ
. Item dese passien comen dicwyle van
bloede mer dicste vander fleumen en-
de dicwyle van melancolien eñ dese sa-
ken werdē onderkent bi horen properē

teykenen eñ sonderlinghe na dattet li-
chaem ghescaept naden bloede of nað
fleumen of nader melancolien als bidẽ
roden aensicht of bleken of donckeren
ende byder outheit ende bydẽ lande en
de byden dieten eñ coemt si van melan-
colien so hebben si ghebreck eñ werden
ghequetst int leste vanden manẽ schyn
ende coemt si vanden bloede of vã fleu
men soe syn si siecke als die mane vol is
dese passien syn alle gað seer aencleuẽ-
de ende si syn quaet te ghenesen noch-
tãs becoemt hẽ wel medecyn ende goe
de diete | si moeten hẽ wachten van spi
sen die hẽ hinderlic syn eñ van veel mit
vrouwen te syn eñ si sullen scuwen daer
veel volcs is te gaen want in sulkẽ ste-
den gheuallet hem dicste si sullen goe-
de spise eñ licht oerbaren die ghetem-
pert is eñ des morgens sullen si meest
eten ende des auonts luttel of niet en-
de si sullen wyn te maten drincken ende
men salze mit medecinen purgeren na
dien dat die humoren syn Item een ex
periment dat plateaꝛ seyt tegen die e-
pilencie men sal drie dropelẽ bloets wt
die scouderen trecken mit hicken ghe-
lycken alsmen pleecht die mit coppẽ la
ten eñ die salmen hem gheuen mit eẽs
rauen eye int eynde des toegancs alst
hem bestaet ende hi seyt dat die rauen
eyeren sonderlinghe seer helpen ende
oec seyt hi pyonien ghedraghen eñ ge
droncken dat die seer helpen die man-
nikens den mannikens ende die wyf-
kens den wiuen ghegeuen vanden sa-
den Dit selue confirmeren galienus en
de constantinus Item dyascorides seit
dat lubbe van enen haze ghedroncken
gheneest epylencie want hi verbiet dat
die humoer nz ontbonden en mach wer
den ende opclimmende die herssen be-
stopt ende hi seyt dat ezels leuer ghe
braden ende gegeten is hem seer goet
mer eet hi bocx leuer of gheyten leuer
so soude hi die suucte cryghen Itẽ con
stantinus set veel ander experimenten
vanden welcken hy hier niet setten en
wil.

Dat x. ca. van nyesinghe of pruystinge

Iob xli. syn pruystinghe of nyesin
ghe etcetera | cõstantinus seyt dz
sternutacio dat is nyesinghe als eẽ mẽ
sche nyest \ eñ is een ghewe ldige beroe
ringe der herssen om wt te stoten die o
ueruloedighe roken vanð herssen | de-
se nyesinghe coemt van menigherhan
saken onderwylen werct die natuer wã
neer si den oueruloedighen roke haer
pynt vander herssen te verdriuen wel-
ke roken die sake syn vander suuctẽ of
van saken eenre toecomender suucten
Item die menschelike herssen is vuch
ter dan enighe herssen van enighen die
re Item die nyesinghe coemt onderwi
len meer vander starcheyt der suucten
dan vander wtstotinge der naturen alst
valt in colica ende in peripleumonia dz
is een aposteme opter longhen Eñ on-
derwylen coemt dye nyesinghe aldus
Die pipen vanden menscheliken nazen
syn cort waer af dz wel haestelic puluer
of ander licht dinck van buten ter nazẽ
inulicht ende voert totter herssen daer
die nysinge af coemt eñ oec van couder
luchtẽ of vanð hetten der sonnẽ eñ de-
ser ghelyck ende wanneer dese nyesin-
ge coemt in scarpẽ coertsen sonder reu
men dat is een goet teyken wãt dat is
een teyken dat dye natuer ghestarct is

dat si van haer gesteken heeft dz haer hinderende was mer coemt die nyesin ghe mitten reume so ist een quaet teyken ende beteykent wtulopinge dat materien waer af dat quade toeuallen comen want vele nyesinge maect reume en daer om ist inden genen quaet teykẽ die apostemen hebbẽ opter leueren of opter longen en in deser gelike die nyesinge beroert die herssen en belastse ende slaet alle tlijf mede / mer als si wt is so verlicht si alle tlichaem vã groter beroeringhe der luchten die inden nazen coemt so maect si een barstinge die welke ist dz si nz wtgestoten en wort nader beroeringe so querst si dz lichaem ende daer comen onderwijlen quade passien af Dese passie sal ghedwongen werden mit medecinẽ als mit suffumigaciẽ dye de geesten dwingende sijn en wederma kende en die de oueruloedicheden verterende sijn als is camillẽ mentastrum rozen yreos nigella en deser gelike

Dat xi. ca. vã scuddinghe of beuinghe des hoefts

Die here heeft ghesett in cap be uinge en scuddinghe des hoefts nader glozen strabi dat is des mans die alsoe hiet of des schelUwen mans en sept al dus Alle schelUwe die mi vindt bijd beuinge en beroeringhe des rasende ghe dachts die kẽt mi dat ic des doots scul dich ben Itez die beuinge des hoefts diemen iactacio hiet / als constan. sept dese suucte coemt van ghebreke en der cranckicheit der craften die daer regierende is indẽ zenen vandẽ rugknoken des hals en inden lacerten der ledẽ In deser suucten sijn twee beroeringe dye deen tegen dander sijn die een wort opwaert beroert en dãder nederwaert die ouerste werct die natuer en die nederste die suucte / die zuuct pijnt haer dz lit nederwaert te drucken mer die natuer die dat lit niet en verset vã sinen regiment pijnt hoer dat sijt regiert ende voer set tet in sijn eyghen settinge ende alsoe op waert te heffen en daer om wt sulcker contrariechept der beroeringhe coemt beuinghe. Item de sake des beghins vander beuinghe is gebrec der craften diẽ de lacerten beroert als coustan. seit welcke craft onderwilen gebreect om dat quader cõplexien wil of vandẽ toeuallen der zielen als vãder beuinghe omdie geesten die totter hartẽ vlopẽ waer of dat die leden om hare zwaericht wil gaen zij nederwaert want die natuer nz tijts genouch en heeft totten regemẽt des leeds datter toe vloien is en mach dat lit altemael niet onthouden in zijnen wesen of volstandicheden ende daer om coemter vluchs een beuinghe ende alsulcken beuinghe is een dispoficie ter poplexien sonderlinghe ist datter eenstadighe beuinge coemt wes sake is vã couthept die de substanci der zenen coaguleerende is en bestoppende op dat die gheuoelike deucht die substãci niet doerschieten en soude Item alle popel sie diemit beuinghe is die is lichter tegenesen dan die sondẽ beuinghe is wãt inden eersten soe en is dat altemael niet ontset vander natueren ghelijckerwijs alst altemael ontset is in die ander poplexcien Item alsulcke beuinghe mitter slapinghe te gader salmen ghenesẽ mit dinghen die daer verwarmende ende verteren ende oec scheydende sijn als theodoricon ende oec peralogodiõ

eñ deser ghelijck | badinghe eñ wriuin
ghe mit verwarmende crudē eñ die o-
penende sijn dese sijn oec goet daer toe
eñ suffumigacien op dat die zweetga-
ter geopent mogen werdē eñ dat die o
veruloedighe humorē verteert mogen
werden eñ dz die geesten verwect mo-
ghen werden eñ die zenen gestarct mo
ghen werden

Dat xij. ca. van spasmo dats een ghe-
weldige aentreckinghe der zenen

Spasmꝰ dat is cramp eñ is een ge
weldighe te zamē treckinge der
zenen afhalinge der williger beroerin
ghe eñ vertragende alsulke aentreckin
ge der zenen coemt onderwijlen van al
te grote veruullinghe ondˀwijlen vā al-
te grote ꝑdelinghe onderwijlen vā gro
ter vercoutheit alsmen sien mach inden
hāden eñ inden lippen der geenre die
verureeuwet sijn die welcke nauwe ho
re woerden gheformerē of sprekē mo-
ghē ende zij en konnē cume hoer vinge
ren te zamen setten of gecrōmen Item
alsulke aentreckinge der zenen van al-
sulker coudē wort ontbondē indˀ warm
ten eñ en behoeft anders gheen mede
cijn niet mer die sieke sal hē wachtē dat
hi hem indē eersten nz en brenge in al-
te groter hetten mer alleyncsken sal hi
hem ondopen eñ verwarmen want hij
en soude geen cleyn sericheyt liden int
uterste vandē zenen waert dz hi die cou
de mit groter haesteliker hettē weder
sloeghe Item dese teyken bewisen den
cramp die coemt van ꝑdelheden | daer
gaet onderwijlē voer een lopinghe die
onghemaect is vandē bloede of vandē
buke of vander moeder onderwijlen ar
beyt of vastinge ouer die macht des ar
beyders of des geens die daer vast on
derwilen ongematighe hetten als in-
den lichaem des mēschen die den scar-
pen coerts heeft onderwilen die picheit
eenre wondē of starcheit der genomen
der medecinen In allen desen gheualt
die cramp vā alte groter droechtē der
naturen ende vandˀ verteringe der sub-
stancialiker vuchticheit waer af dat die
zenē te zamē loept eñ wort cramp \ als
parkement of fransijn datmen int viere
leyt eñ also wort dz leuen der gheesten
ouermits den zenen ondergrepen en-
de die doecht die dat leuē regierē soude
wordt belet | alle alsulke cramp ist dz hi
lange duert is dodelic waer af men seit
int boeke vāden āphorismen die cramp
die vanden ellebor coemt is dodelic de
sē cramp helpt nochtās int begin vrou
wen melc dat warm is ist dattet ghego
ten wort opten muzen vāden kinnebac
ken eñ op dat rugbeen al langes eñ op
den hals eñ opten wortelē vandē zenē
Item totten seluen is oec goet laeuwe
water mit olyen mit buke wolle vā sca-
pen eñ op die steden der zenen gheleyt
eñ die derde manier vā cramp die van
veruultheden coemt die welke den vet
ten eñ den brassers toe coemt dese wort
ghenesen mit saluen mit warmē baden
eñ mit nyesinge eñ mit gargarismen dz
is als een mensch water of andˀ wateri
ge of natte dingen indē mont neemt eñ
leyt sijn hoeft inden necke eñ gorghelt
mitter kelē eñ spuwet wedˀ wt dat hiet
gargarizerē | dese punten set constātinꝰ
eñ ist dat den siekē die coerts toe coemt
indē cramp so wort hi vandē cramp ge-
nesen Itē dair sijn drie speciē vā cramp
als epyptestanꝰ dz is wanneer die after

ste zenen crimpen eñ epphotecan⁹ dat is wanneer die voerste zenen byder borstẽ crimpen eñ thetanus dz is als die voir ste zenen eñ die afterste crimpẽ dat hẽ een mẽsche ghērichtẽ noch ghebughẽ en kan. ¶ In desen drien ne is gheen volcomẽ cure als van idelhedẽ coemt.

Dat.xiij.ca.vander gichten.

Paralisis dz is gyecht ende is een quetsinghe eens deels vandes mẽschen lichaem mit vermiringhe of berouinghe des beroerens of des sins of der beider\onderwilen coemt si van couden die dwinghẽde is| onderwilen vanden humorẽ die bestoppenden syn ende beslutẽde\onderwilẽ vander hetten die verterende is ende die gheuoelike zenẽ te samẽ treckẽde is\onderwile van wonden die ghesnedẽ syn/vã desen saken ende van anderen so wort die ganc des zielikẽ gheests benomen dat die gheest totten instrumẽten des voelens eñ des beroerens nz ghangen en mach want waert dat die geuoelike eñ die beroerlike zenen bestopt eñ ontweẽ gesnedẽ warẽ so worde tlit õberoerlic eñ oeck ongheuoelic Itẽ waer dz sake dat die bestoppinghe nz al vol en waer eñ dat die ganck den gheesten nz al benomen en waer so coemter een beuinghe van eenre materiẽ diese druct als bouẽ ghesept is. Die giecht coẽt sondlinge vã ouervloedicheden der spisen eñ sondlinge vã veel dranc᷑ vandẽ welken coemt grote winninge ő humoren eñ ontbindinghe eñ daer af coemt van node dã bestoppinge der zenẽ si coemt oec van coudẽ die de zenen dwingt| eñ onderwylen vã quaden toeuallen eenre andere sucten als wanneer die min ste popelzye inder giechten gheeyndt wert Itez die giecht is sommels ouer alle tlichaem aen die een zide\ ende onderwylen in enẽ lede\of ald⁹ die giecht is die een vniuersael eñ die ander perticulaer die vniuersael is die een side vãden mẽsche becõmert heeft al op ende die perticulaer is die mer een lit vãden lichaem en becõmert als die hant of dẽ arm of den voet of die tonge Item die materi der bestoppinghe vandẽ zenen die de giecht maect is onderwilẽ daer die zenen eerst beghinnen eñ daer omtrent ghevoelt hi stupen eñ ongheuoelicheit als int aensicht eñ int beghin vãden rugghe bouen eñ ist int lit daer die giecht is so lydt dat lit alleen eñ die ouerste nz als galien⁹ sept die welke seit dat hi een plaester af gedaen hadde dz die sophiste op dye hant gelept hadde eñ hi soudet opten hals gelept hebbẽ vten welken men merckẽ mach datmẽ die medecyn ővandelen moet nae dien dat die stede ő suuctẽ is Itẽ die giecht die coemt vanő snidinghe der zenen en machmen nz ghenesen eñ also is die vniuersael giecht die in allen is eñ sondlinghe inden ouden daer in wortse cume genesen mer inden iongen so werct die medecyn geringer eñ bat Indẽ eersten salmen in ald⁹ sulkẽ sieken bestaen te wercken mit dingen die morwen ende ontslappen of ontbynden alsoe wel binnen als butẽ |daer na mit drogende dingẽ eñ die dwingende syn wãt waert sake dat si eerst bezichden droghende dinghen die starkelike droechden ende die natste delen verteert waren so soude dz anő te meer ghedicket werdẽ eñ daer om moetmen daer be heyndelikẽ

toe gaen als mit bequameliker suuerē
der medecinen vā binnen eñ die leden
buten mit saluen gemorwet eñ sullē or
baren selue eñ beuerzijn in wine gheso-
den Item veel andere medecinē mach
men soeken in platearū eñ in viatico cō
stantini zce.

Dat xiiij. ca. vande passie der oghen

DEn oghen pleecht zerichept toe
te comen ondwilen vā buten als
vā wonden vā stof van puluer van roke
vā couden winde eñ van groter hetten
van groter claricheit ð sonnē vā schin-
deringhe eens steens of des gelijcs of
van groter donckerheit van quaď dýe-
ten van dronckenscap of vā te veel mit
vrouwen te wesen alle dese hinderē dē
ogen vanď saken van buten onderwilē
liden si vander saken van binnen als vā
humoren die te hete te cout te droghe
of te vucht sijn Item die eerste ende die
voerste zericheit die vā binnē coemt is
eē hete aposteme wassende op twit vā
den oghen van humoren die vlopende
sijn totten pupillen eñ maken daer een
aposteme eñ dat geualt van cranckich
eit des oges diet ontfaet eñ van ouer-
vloedicheit eñ scarpicheit der humorē
die daer toe vlopet eñ vanď herssen ne
derualt eñ in alsulken aposteme so hef
fet oghe traendt eñ wort root eñ die sie
ke geuoelt steecten hetten barninge eñ
anď zericheit sonderlinge wāneer cole
ra die sake is so dunct enen mēsche dat
tet oghe doerschoten wort Item is dz
die coude humoer inď saken is of wijn
dicheit so wert dz oghe bezwaert ende
wort des nachts bedraghen eñ daer lo
pen veel humorē wt eñ die sijn tape\ eñ
dese wert meest gepijnt inden vren als
fleuma regneert\ Itez ist dattz bloet in
der saken is so worter iGecte geuoelt eñ
lopinge der tranē eñ hetten ð tranē als
si wt lopen eñ lichte prekelinge meer-
re hettinge eñ zerichept int voerhoeft
eñ meeste inder vren alst bloet regneert
Ist sake dz dese siecte van buten coemt
so sal die sieke mitten hoefde rusten eñ
sal hoge mittē hoefde legghen om die
lopinghe ð tranen eñ hi sal scuwen die
blinckinge des lichts eñ hi en sal nz lu-
de roepen om te scuwen dz sijn gesicht
niet ghescepfelt en werde op dat van-
den arbeyde der stēmen gheen starcke
ontbijndinghe en werde inder herssen
Men sal coude spise ende licht gheuen
die goet te verduwen is op dat die lo-
pinghe vanden reume niet ghemeer-
ret en werde ende men sal claer water
drincken ende warm want vander na-
turen sijns roecs verteert die roken en
de starct die zenen ende saeft die steectē
eñ die barninge \eñ hi sal orbaren soete
baden die getempert sijn eñ alsmen de
se punten hout so en behoefmen gene
andere medecinē Item is dat sake dat
die zericheit vandē binnenstē humoren
coemt so salmen die quade humorē pur
geren anter mit laten of mit bequame
liker purgacien der medecinen eñ men
sal hē daer in doen saeftinge die dat o-
ghe saeftet als roeswater mit vrouwē
soch als constantinus sept Die tranē sal
men cureren mit dinghen die stempen
de eñ dwinghende sijn Int beghin sal
men die zericheit saeftelic wederslaen
ende die oec saeftelic maken indē staet
ende inder vermeringhe middelbaer-
lic schepden ende men sal daer dinghē
toe doen die verteren ende altoes con

fortatiue daer mede dat sijn dingen die
mede starkende sijn Item ghi sult we-
ten dz bijden apostemen vāden oghen
gheen ripende dingen gedaen en sullē
werden op dz die substancie des oechs
die welke teder is nz verderft en wer-
de Item is dz sake dat die materi seer
heet is eñ die zericheit starck soe en sal
men geen starke repercussijf leggē rep
cussiue dat sijn dinghen die een seer we
derslaen of doē gaen sitten wāt die ma
terie mocht wederslagen werdē tot ner
uum obticum dz is een holle zeen ende
coemt vander herssen ten oghen eñ als
die gestopt waer so mocht een mensch
blint werden eweliken Lippitudo dz is
een passie der ogen die tape eñ limicis
eñ een ouervloedicheit sulker materiē
hangende aen den oghebraeuwen van
fleumatiger eñ melancolioser humoren
beghinnende indē hoeken ō oghen ma
kende die ogebraeuwen grof eñ ōkerē-
se in lelicheden dese passie verrot die o
ghebraeuwen eñ maect dat vleysch al
raeuwe In aldus sulcken lipen oghen
sijn dye pupillen ghesont als die glose
seyt super leuiti. xxi. mer als die humo
ren neō lopen so werdē die lippen van-
den oghen grof vā welke lopinge ist dz
si lange eñ stedeliken duert soe werden
die scarpicheit vanō pupillē ghelastert
eñ beteykent die ghene der welker sin
hi seyndt totter bekēnisse der waerheit
mer die vleyschelike werckinge des le
uens verdonckeret

Dat xv. ca. noch een sonderlinge siect
der oghen

Daer is een anō passie ō oghen die
welke wi smet hieten die albugo of pā
nus hiet als constan. seyt eñ wort aldꝰ
eerst wert daer een lopinge vander reu
men tottē ogen dair obtalmia of coemt
dat is een zweringhe eñ een apostеme
eñ als die qualiken ghescheyden is so
blijfter een smit die licht is dz te lesten
alst langhe duert een web wert oft een
spinweb waer eñ wert dicke eñ becom-
mert bi na alle den appel vāden oghen
eñ dat web wast voert in pānum dat is
in enen doeke eñ dat wert noch dicker
eñ becōmert dat gesicht noch meer wāt
die doeke becōmert alle tzwart vandē
oghe eñ ten lesten wort pānus vnguis
dat is een nagel die noch dicker eñ har
der is eñ elc van desen is ongheneselic
ist dattet veroudt is nochtans salt ghe
scheyden worden nader settinge vanō
stede ist dattet geset wort bider cristalli
gher humoren int diepe so ist incurabel
een half iaer\ int beghin ist cume te ge
nesen eñ ist dattet geset wort onder die
coniunctie of oec daer bouen so macht
in x. iaren werden ghecureert eñ wan-
neer die smette versch is ende cleyn so
machment genesen mittē zape vā man
cop als constan. seyt root mancop is he
te inden eersten grade eñ droge inden
anderen eñ daer ō heuet macht te dun
nēn eñ te drogen Itē die philosophen
seggē als cōstan. seget datz bloet vtē
oversten vandē rechterē vloegel ō du-
uen of ō zwaluen of vanō hoppē geto-
ghen eñ op die versch smet ghedaen al
warme ōdrijft die smette ende scoertse
machtelikē wātet bloet vā desen voge
len is seer viericy eñ scheydende vanō
naturē ō vogelē vandē welkē dz bloet
coemt

Dat. xvi. ca. noch vāō passiē des oechs

EEn anō lelicheit eñ passie pleecht

den ogen toe te comē als smettinge vā bloede die welke constā. een korstken vandē bloede hiet wanneert vā enigen geual vlopende ten oghen verdroecht wort in enen korstkē het geualt oec wel dattet wt zweet vanden aderē eñ vanden arterien ter ogen eñ dat daer sommige zeenken gescoert werden inden rock diemen cōiunctiua hiet eñ van toe vlopēde bloede dz wel alsulkē lelicheit int oghe coemt aldus sulken ghecōgeleerden bloet schept dz bloet vanō tortelduuen of vā eenre anō duuen als cō stan. sept | dat selue doet vrouwen sock mit wieroecke eñ dz selue doet versche case sonō soute mit honich gemengt eñ daer op gelept Itē constan. settet veel ander experimenten.

Dat xvij. ca. vande lopinge der oghen

Die lopinge der tranē diemen nz keren en mach coemt den oghen toe onderwijlen vā saken vā buten als van slaen eñ vā dissolucien der warmer luchten of van grote dwange der couder luchten eñ van bitinghe des rokes of van stof of vā rukinge des opuns of des lokes. Item onōwijlen coemt die sake vā binnē als vā heten humorē of vā couden of vā oueruloedicheit ō humoren vā dattet een mēsche nz onthouden en kan om dz die doecht also cranc is vā onthoude der hersen eñ vā starcheit diet wt drijft eñ ist datter hete humoren inō sakē sijn so ōwarmen die tranen die daer vallen dat aensicht eñ barnent daer om sijn hē hete dingen quaet eñ die coude goet \ eñ ist dat die humoren cout sijn so sijn die ogen wit of dōcker eñ die tranen sijn oec cout dese en biten dat aensicht nz die coude medecijn is hem quaet eñ die warme goet Item tegen die traninghe die vā slaen coemt eñ van anderen sakē die vā buten comē die ouerste boete dair tegē is puur was se gemengt mit puluer vā comijn ghewarmt eñ dz dicwile daer op gelept de se plaester ōdrijft die zericheit die tranen eñ die swarticheit | eñ ist mit eenre wonden so moeter een cirurgijn toe tot ten anderē saken die vā buten comē is genoech badinghe mit laeuwen water also dz die laeuwicheit meer ganghe ō couthepden dan ter warmthepden eñ ist van lopinge eñ vā oueruloedichedē ō humorē so moetment purgeren so sal men geuen dpaolbanū mit winen daer wieroeck in gecoect is eñ dat ist best in deser saken eñ men sal den siecken constrictiue leggen indē slape besiden van den hoefde eñ voer dz voerhoeft ende dese dinghen sijn alle goet tegē lopen de ogen is die sake vā hetten of vā couden constrictiue eñ restrictiue dz sijn dingen die de humorē dwingē eñ bijnden dat si nz lopen en mogen

Dat xviij. ca. vāt gebreck des gesichts

Dat gebreck des ghesichts coemt den ogen toe in meniger manierē onōwijlen van quaō complexien onderwilen van corrupcien des roecx die op climmende is vter magen onōwijlē vā der verstoppinghe ō zenen die men neruus obticus hiet die vanō hersen int oghe coemt eñ vā katharacten dair voir af gesept is vā doeken eñ van smetten onōwijlen van quader dpeten eñ vā langer qualen eñ vā vasten eñ vā veel poppens eñ van veel anderē sakē als vā ouderdom eñ deser gelike. Itē die saken salmen onderkennē eñ onōsoekē of on

derschepden na horen properē tepke-
nen want ist gebrecke van rokichepden
der magen so en is tghebreck des ghe
sichts altoes nz / mer nv ist / mergen en
ist nz na dat een mēsche spise ghenomē
heeft so wertet gemeerret of geminret
mer coemt dz gebreck vanđ hersen soe
ist quaet altoes naden eten eñ voir den
eten eñ coemtet vā ŏstoptheden der ze
nen vandē oge so is die substanci luch-
tende pupr eñ claer \die anđ tepkenē o
penbaren bi hē seluen Item om dit ge
breck te benemē ist vanden gebreke der
humoren so salmen die humorē suuerē
pmmer alle tlÿf eñ thoeft ten voersten
daer na salmen medecinen vā butē leg
gen diemen in viatico cōstantini vÿnt eñ
indē anderē boekē vā medecinen

Dat xix. ca. vande blintheit.

Cecitas dat is blinthept eñ is een
berouinge des ghesichts /die mensche
wort beroeft vanden gesicht onderwÿ
len om gebrecx wil vanden instrumen-
ten eñ dat die pupillen nz te pas en sÿn
totten leuendigen geest tot dien dattz
gesichts geformt wort so behoeftmen
daer een betamelike gelikenis des in-
struments die den gheest ontfaende is
als bouē gesept is vanden gesicht li. iÿ
onderwÿlen om die bestoppinge ŏ bin-
nenster zenen \eñ ist die zeen diemē ner
uus obticus hiet die welke een stuerin
ge is des sienliken gheests in sinen be
ghin of int middel of van ouervloedich
eit enigher vlepschelicheit of vā ouer-
uloedichedē der slimiger humorē wort
die zeē altemael bestopt eñ die ganc en
coemt nz tottē pupillē eñ aldus coemt
die blintheit int oghe eñ onderwÿlē co
met vā ŏteringhe der humoren eñ der
gheesten alsmen sien mach indē ouden
der welker ogen eerst donckeren eñ li-
den gebreck eñ ten lestē als die doecht
gebreect vandē sien so wort sÿn macht
mit allen ŏderuet onđwÿlen coemt die
blintheit vā sakē vā butē als ouermits
die wondinge der ogen eñ om dz die o
gen also seer tranē eñ dz mit ghestelic-
heden eñ ŏhardinghe der humorē die
daer ŏgadert werdē ende so en kan die
pupille den sienliken geest nz te hulpe
comen also datter blintheit na coemt o
uermits die haestige ŏdroginghe ŏ sub
stācialiker humorē inđ pupillen alst on
derwÿlen gheualt indē menschen die
medecÿn genomen hebbē of inden ge-
nen die gelaten hebbē die welke sōmi-
ge also veel laten dz si blint werden eñ
onderwÿlē om der schepdige die haes-
telic toecoemt der substācialiger vuch-
ticheit des sienlikē gheests mit verdro
ghingen alst schÿnt indē beere die wel
ke also meere blint wert dat hi een ber
nende beckē aen siet dz seer luchtende
is tegen der sonnē wes vierige doecht
ŏderft den roke des oechs mitten cris
talligen humoer eñ ŏteret eñ des seluē
is die claerheit die welke ongelÿc \dat
gesicht ŏschepfelt eñ also brenget van
node een ewige blintheit Itē die blint
heit is die ongheuallichste passie onder
alle geuoelike pinen als constantinus
sept want hi en kan nz kennen wit voir
swart noch root voer blaeuwe eñ als hi
oest sal gaen so gaet hi ten westē eñ dair
om ist een ongeuallige passi die enē mē
sche niet wee en doet eñ echter men ge
ue hem den kuere van enen siluerē pē-
ninc ende van enen coperen hi sal dē sil
ueren kiesen mer als hi toe tasten sal so

neemt hi den coperen voer den siluerē
eñ also wort hi bedrogen ouermits syn
re blintheit aldus groot is die onsalich
eit des blinden also dz hi alleen dē kin
deren of quadē knechten dien stuerē eñ
leyden sullen onder den voeten werpt
mer oec den honden wāt sal hi ouer eē
vonđ of ouer een brugge gaen hi moet
den honde bat llouen dan hem seluē
Item een blinde man is een arm man
want wāneer hi sinen voet op heffē sou
de so stoet hi en tegen den steen of tegē
anders wat eñ alsoe đkeert eñ hi gaet
slaen mit enē stocsken ghens ende her
wert om den rechten wech te vindē eñ
soe wat dat hi doet dat is hē altoes in
twiuelinghe eñ altoes ducht hi dattet
also nz wesen en soude onderwylen als
hi waent gedect te syn so is hi naect eñ
als hi waent datmens nz en siet so sietē
alle man Item onderwylen siet hi op-
waert ten hemel mer hi en mach syn o
ghen niet mengen mitten hemelschen
licht Item die blynde pleecht sinē ley-
der te slaen eñ te stoten mer dz ontgelt
hi ten lesten selue al weđ wāt dicwyl la
ten dat kint staen op een brugghe of op
een anđ sorchlike stat eñ gaet lopen eñ
daer om is die blinde man een arm mē
sche eñ als hi opten wege after ghela
ten wort so is hi in groter vresen want
hi denct of hi verdrencken mocht of hi
denct quamē hē boeuen toe die mochtē
meynen dat hi veel ghelts hadde ende
moerdenen | of datten die woluen eten
mochten bleue hi des nachts indē vel
de nochtans is die manier der geenre
quader die oghen hebbē dan die blint
syn want die oghen syn viandē ende ro
uers des mēschelikē moeds der wel-
ker weelden als wi die volgen so ghe-
uen wi ons totten alre wreetsten vian-
dē als die expositoer seyt ouer dz treñ.
Myn oghe heeft mine siele beroeft eñ
is den mensche beter datmen hē syn o-
ghen wt wint eñ blint maket dan ogen
te hebben eñ mit hare smekinge bedro
gen te werdē eñ đleydt \als gregorius
seyt Het is di beter scheluwe ten leuen
ingegaen dan di is te hebben twe ogen
eñ geseynt te werden in dat ewige vier

Dat xx. ca. van doefheyt

Surditas dat is doefheit of ghe-
breck des horens die welke als
constātinus seyt is die doere des ghe-
dachts eñ het gheualt datmen dz ho-
ren altemael verliest eñ soe hietet pro-
perlick surditas eñ dit coemt ouermits
dat die hoerlike zenen verstopt syn al-
soe datter gheen gheluut in comen en
kan eñ onderwylen en wert dat horen
niet al benomē na dien dat die humoer
đminret is eñ wort gehieten swaricheit
des horēs eñ onđwilen is daer gelupt
eñ tambueringe also dz die sieke waent
dz hi bi enē moelen is of bi orgelē eñ dz
coemt vā grouen winde die daer binnē
besloten is eñ dat geschiet onderwilen
sonder aflaten eñ dā ist vander beroef
der saken eñ onderwylē mit aflatinge
eñ dan comet vander sake die verre is\
eñ onderwylen en wort van buten niet
ghehoert om der bestoppinge wil mer
dat horen wort vanden binnensten ver-
keert also dz die sieke waent dz hi ghe
hoert wort vādē butēstē twelc hi voelt
vādē binnēsten eñ daer na wort dz horē
bedrogen in vele andere maniere wort
dz horē des mēschē becōmert Itē onđ-
wylē lydt dz oer zericheit of een aposte

me ende dat coemt van hetten diet ont
bernt eñ schepdt of vā couden diet dwin
get eñ ist van hetten die schepdende is
so is die zericheyt scarp die stede wort
root die warme dingen sijn hē cōtrarie
eñ die coude baten hē eñ ist van coudē
so is die zericheit swaer eñ wichtich eñ
die stede is bleke die couden sijn hē cō
trari eñ die warme sijn hē goet | ondwij
len coemt die zericheit vā enen aposte-
me die hete eñ vucht is ende so volcht
daer na totten voerscreuen tepkenē star
ke coerts wāt altoes coemt die coerts
naden aposteme vandē oren mer die se
richeit is minre inden coudē apostemē
dan inden heten Item ondwijlen blijf
ter een wonde inden oren vandē voer-
gaendē apostemen eñ dat wort gekent
van zericheit van tintelinge eñ vā etter
datter wt vlopet ondwilen comen dair
wormen in die oren vā heten humoren
die daer binnen vertapt eñ onthouden
waren Itē die tepken of daer wormē in
waren sijn rokinghe eñ tintelinghe eñ
men machse onderwijlē wel sien ist dat
ment oer ter sonnen waert hout onder
wijlen coemt die zericheit van sakē van
buten als waterē of steenkens die dair
in gecomen warē onderwijlen van sla-
uinge des welc tepken is datter bloet
wt gaet nochtās gaet daer bloet wt vā
oueruloedichedē eñ datter nz onthou-
den en mach werden waer af constāti-
nus sept Is dat sake dattet bloet hae-
steliken wt den oren coemt sonđ enighe
openbaer sake dat is een tepken datter
wat indē hoefde is dat die natuer gaer
ne wt hadde eñ daer om moetmen dye
oren van beghin suuerē Die ander pas-
sien vanden oren soect bouen int derde
boeke vandē horen (eñ int vijfte vandē
oer daer isser veel gesettet Item die ze
richeit vanden oren is die van hettē eñ
sonder aposteme so salmen hē te hulpe
comen mit couden dingē eñ mit dingē
die de hetten veranderen | men sal die
stede besmeren mit roes olye of mit o-
lye vā vpolen eñ mit deser gelike alsul
ke olye salmen laeuwe inden orē drupē
eñ men sal nemmermeer coude dingē
int ore doen eñ coemt die zericheit vā
couden eñ sonđ aposteme so salmen ter
curen gaen mit warmen dingen die v-
anderende sijn als mit olyen vā bayen
mit ruten olye eñ mit deser gelike Itez
is die zericheit vā enen hetē aposteme
so salmen hem eerst toe gaen mit coudē
ripenden dingen daer mit dinghen die
suueren eñ contrari dingen geuen inder
medecinen ende als die aposteme ghe
schoert is datter vgadert wert vandē
etter soe salment eerst suueren eñ daer
na heylen het wort ghesuuert mit war
men wijn die mit honich gemenget is \
eñ dat daer in gedaen eñ het wort ghe
consolideert dat is toegeheylt mitten
puluer vā wieroeck eñ va n mastic ende
mit deser geliic Item ist datter wormē
in sijn soe salmen daer in drupen warm
sap vā psiken of vā alssen eñ anđ bitter
dingen als olye van bitteren amādelē
want mit ald? sulkē bitteren dingē wer
den die wormen gedoot eñ als si vuult
sijn so werdē si mitten etter wtgedreuē
Item ist datter een steenken in is dz sal
men behendeliken wt nemē mit enen
subtilē oerlepelken eñ en mach dz niet
geschien so moetmē in die oren mit war
men dingen smerē eñ men sal den siekē
doen pruystē of nyesen of men sal daer

een lose cop op settē Jtez om doefheit te ōdriuen of te minsten te vlichten sijn veel dingē goet die cōstan. set mer voir alle dinc isser balzem goet in gedropen mer die doef geboren is dien en mach men nz helpē eñ die drie iarē duert aen enen ghange machmen qualikē genesen Item die tutinghe die van wijnde coemt die wert genesen mit dingen die den wijnt dunnen als mit dille mit calamēten eñ mit berch pollepe eñ mit de ser gelijc mit welken crudē men dz oer stouen sal eñ so sal die wint gescheyden werden eñ hier mede wort die tutinge genesen

Dat xxi. ca. van quaet vleysch dz inde mēsche wast

Polip⁹ dz is een stinckēde vleysch dat inō nazen wasset twelc vā oueruloedigē humorē coemt \ dese passie volcht altoes een vule stanc na eñ nochtās en wort die stanck vāden seluē siekē nz ge brokē om dies wil dz die zeen die daer rukende is bestopt is wāt alsulkē mēsche en heeft geen onōscheyt tusschen stincken eñ ruken | dese stanck ō nazen coemt also wel vāder nazen ouermits sommighe humorē die daer ōgaderen wt den hoefde als vā polipus Jtē die groue humorē vlopen tottē nazegaten te midswegen vanō nazen binnē ende daer vā lancheyden des tijts eñ ouermits werckinge ō hetten werdē si dair gedicket eñ werden daer ōkeert alsoe meer in een vleyschelike substancie eñ als die gecorrumpeert is want daer eē rokicheit af ghescheyden is eñ mitter luchten gemengt wt ademende eñ in a demende worter een stanck ghemaect eñ alsulken siecte hietmen polipus eñ onderwijlē valter neō een vuchticheyt totten naeslocken eñ daer sal aen bliuē cleuen een spongiose gaticheit eñ daer ōvulende sal daer een vretinge maken eñ enen stanck eñ onōwilen soe maken daer hete humorē ouermits hare scarpicheit puusten inōē naeslockē die welke die stede doen zweren eñ ōuellen al so wel vanō corrupcien des vleysch eñ der humorē als vandē dwange des adems |eñ want die herssen nz gepuert en mach werden soe moeter van node stanc comē Jtē die eerste boete teghen dese passie is datmē thoeft mit starker eñ mit bequamer medecinen zuuert eñ datmen dan die lopinghe onōuat daer na sal die sieke warm water mittē naze na hē treckē op dz die humorē die dair verslōnt leggen gescheydē mogē werden Item om die nazen te purgerē sijn goet dese pillen dpacastoree mitten sape vā wijnrute ende mit laeuwen wine gesmouten eñ indē nazen gedropē Jtē om die lopinge te dwingen vanō herssen tottē nazē sijn wonōlik en goet coernen vā witte wieroeck ist datmense dic wijle neemt Jtē ist dz polip⁹ ghecōfirmeert is eñ dat die purgacien voer gegaen sijn eñ die stoppende puluerē ende oec die corrosiue medecinē eñ dz dese al nz en baten soe moetmen daer toe gaen mitter ghiseernē dz is mittē messe als die cyrurgijns doen

Dat xxij. ca. vāde passie ō menschen

Die nazen bloedē dicwijle eñ coēt indē mānekens om drierhāde saken wil alleen die bloedinge coemt vā der herssen eñ dan wortet mit nyesingē eñ mit pruustingē eñ mit sweringhe eñ steecten vandē voerhoefde of vanō le

ueren eñ dã wort die zericheit geuoelt inõ rechter side omtrẽt õ leuerẽ eñ dan coemt dz bloet uter rechter nazẽ of vã der milten eñ dan is die zerichept aen die lufter side eñ vlopet dã wt õ lufter nazen eñ daer om coemt die bloedinge indẽ wiuen vanõ moeõ eñ dan is die se richeit omtrent dẽ nauel dese vlopinge is onõwÿlen nut eñ onderwÿlẽ nz Jtẽ indẽ scarpen coerts eñ inõ freneseñ eñ indẽ dage dz creticus dies is alsoe ple ghet te comẽ vanõ beroeringe der na-turẽ eñ dan is die bloedinge goet wãt die lopinge is goet wãneer hi voer dẽ dach wort vã alte groter opsiedinge eñ hetten des binnẽste bloets want ouer-mits sÿnre scarpichept so openet die a-deren eñ maect een lopinge vã desẽ eñ vã menighen anderen sakẽ coemt die bloedinge Jtẽ ist dz die lopinge coemt totter rechter tÿt of vã quadẽ toeuallẽ so en salmen die lopinge int begin niet stempen op dz crisis nz belet en wert of op dattet bloet totte anderẽ stedẽ niet en lope eñ op dz die quade toeualle nz quader en make als õsmorínghe eñ de ser gelike eñ waert dz die lopinge alte seer ghemeerret worde eñ dz die sieke starck waer so mochtmen den siekẽ een luttel laten eñ die vterste leden salmen vast binden eñ dan dwingende pulue-ren leggẽ mittẽ witten vãden epe indẽ siden vãden hoefde eñ op twoerhoeft eñ int aensicht sprenkelẽ mit water eñ mit edick eñ coemt die bloedinge vanõ leueren so salmẽ omtrent õ leuerẽ loze coppẽ settẽ eñ comet vanõ milten so sal men coppẽ op õ milten setten eñ comet vanõ moeder so salmen coppẽ settẽ op die moeder of op die mãmen

Dat xxiij. ca. vãde stanc des monts

Die stanc vãdẽ monde die coemt onderwÿlen vã corrupcien õ tan den of des tantvlepsch onderwÿlẽ van sweringen des mondes eñ des raex eñ onderwÿlen datter een vule nest lept õ gadert recht benedẽ der kelẽ bÿder lõ gen of vã corrupcien õ geesteliker ledẽ onderwÿlẽ vã putrefaccien õ humoren die inder magẽ leggẽ eñ onderwÿlẽ vã ongesontheit alle des lichaems als in den malaetschen der welker adem stinc kende is ende besmettende \ onõwÿlen coemt dien stanc der spisen als vã loke of vã opupn / onderwÿlẽ vã corrupcien der gheesteliker ledẽ eñ vã ghemepn-re corrupciẽ der humorẽ die geuenÿnt sÿn \ dese siecte en machmen niet gene sen mer machse wat verschonẽ mit wel rukende cruden also langhe als die in den mont dueren eñ daer thepnden so stincken si weder wãt die stanc is altoes sonõ enich middel \ ende die stanck die wt der magen coemt die is onderwÿlẽ eñ onderwÿlen niet wãt voer den eten is die stanck meerre eñ naden eten min re of niet eñ desen stanck machmen ge nesen mit dingen die de maghe wel su ueren ende mit wel rukende cruden eñ mit cruden die de maghe starcken Jn-den eersten salmen die materi die wel-ke de sake is des stancs indẽ mage ver duwen \ ende men salse schepden eñ wt driuen nae den eten dicwÿle mit corin-ghe op dat die vilmen vander maghen ghesuuert moghen werden van dier õ-rotter spisen ende men sal drinckẽ goe-den welrukende winen ende eten goe-de cruden die de maghe starcken \ en-de ist dat die stancke coemt van vuplen

tanden die salmen wt laten trecken en de coemt hi vandē vuylen tantvleysch so salmen dat wriuē ē suueren mit wi- ne daer rosen in gesoden syn of in laeu- wen edick ē oec salmense wriuen mit puluer van wieroeck ē van mastic mit honich gemengt ē wriuen die worte- len vanden tandē daer mede

Dat xxiiij. ca. vande pyn der tanden

Dolor dencium dz is tantzweer de se coemt onderwylen vā gebreck der magen onderwylen vandē gebreck der herssen wāneer die coude of die he te humoren al sigende die zenē der tan den venynden ē verderuen ē maken daer grote zweringe Die tantsweer co met oec vandē gebreck der magen als vā heter humorē die inder magen syn van welken humoren wāneer die roke gescheydē wort so climt hi opwaert ter herssen ē daer stuyt hi als tegen enen solre ē sighet gheliken ned̄ inden wor- telen vandē tandē quetsende die zeen- kens vandē tandē ē quetset sonderlin ge seer ē maecter stanck ē comet vā scarpen ē van heten humorē so is die zericheit scarp ē stekende mit roothe den des aensichts ende mit groter ser- picheden ē droecheden der kelen mit dorst ē bitterheden des monds ē is die zericheit vā coudē so is si minre mit swaricheden vandē hoefde mit een lut tel heffinge vādē aensicht ē mit bleec heden mit enen sueren oprispen ē mit onsmakelicheyt des monds Item dye weete die uten hoefde coemt die duert lange sonder enige rustinge want ond̄- wylē thien vren of meer ē die vter ma gen coemt die duert drie of vier vren ē daer na rust hi daer ō die sake des tant sweers als cōstan. seyt syn verfulinge stanck scoringe doergaetheit beroerin- ghe of waggelinge ē slimichede Itē die tanden werden doergaet ē onder wylen gebroken ē si werden onderwi- len verwādelt in gheelre in groenre of in swerter verwen die welke alle comē vā verrotter vuchticheden welke vuch ticheit vand̄ magen totten gheb yndē d̄ tanden vlopen of vlopet ē opclimt ē is oec die selue sake d̄ ontslappinge ē dat die tāden waggelen ē vallen wāt die scarpe humorē doerschieten die tā- den inder wortelen der tandē ē verte ren dicwyle die tanden ē makense slap dat si waggelende werden waer af dz si die sake syn dz si vallen ē dz die wor telen slap werden ē veruulen Itē die wormen wassen indē kiesen vā vrotten humoren die daer verrot syn inden hol licheden der tandē ē dat wort bekent vā iokinghen ē vā tintelinge ende dat die doergegheten werden ende datter stanck wt coemt ē van menich and̄ ma niere soect bouen int vyfte boke inden tractaet vanden tanden Itē dese sieke passien der tanden ist dz si comē van ge breke d̄ humorē inder herssē of ind̄ ma- gen so salmense purgerē mit bequame liker medecinē ē men sal die tādē dic- wyle wriuen mit dingē die den tanden goet syn als voer ghesept is ē cōstan. setter gadinge af in sinē boekē die wor- men werdē gedoot mit mirrē ē mit o- pio ē ist dat si wagghelen so salmense wriuē mit puluer vā mastic ē van wie- roeck ē dat selue doet een gargarism9 van gallen ē vander scorssen vāder ap pelen vā garnaten ē vā balaustia mit edick berept

Dat xxv. ca. vāde passie der tonghen

LIngua dat is die tonge dese lydt menigerhande passien \ onderwylen coemter die giecht of popelzie in \ eñ dan en machse die sieke nz beroeren eñ hi en mach nz spreken als constantinus sept wes sake is gebrecke ď beroerliker doecht ouermits den geest die vā der herssen coemt of het coemt vander zenen der sieliker craften der humorē die daer bestopt is of van enē aposteme of het mach gheuallen vāder properre steden onder die tōghe als van quader cōplexien der tōghen eñ van ongetempertheit diese vercoudt geeft of vā het ten of van droecheden of van enigher humoren onderwylen crycht die tonge wel apostemen eñ dan heft si \ ende die sprake wort becōmert \ eñ onderwylen wert si ontslapt vā natter humoren ende onderwylen wort ghewepct of morwe gemaect die zeen vāder tongen eñ wort alte weeke eñ morwe eñ daer om so en mach die sieke niet sprekē onderwylen wort die tonge te samen getogē eñ gerimpelt vanď humorē die alte hete eñ alte droge is eñ dan wort die sprake mit allen benomē eñ onďwylen wort si gequetst vā quaden vlceren eñ puusten dan mach die sieke qualiken sprekē eñ qualikē smakē Item al is dz sake dz die tonge pa die substāci der tongē gesont is eñ dat si gheen smetken en heuet nochtās wort si wel becommert in horē sprekē vanď zenē die vāder herssē coemt als die bestopt wort onďwylen ď liest een mēsche die sprake vā vlorē gedacht als in frenesi in welcker zuucten die sieke nz en gebruuct pmaginaci memori of ďstant eñ daer om en ist gheen wonď dat hi die sprake vliest die welke een instrument is ď reden soect bouē int v. boeke vanď gesonď eñ vaster tongen

Dat xxvi. ca. van heescheit

RAucedo dz is heescheit dese coēt menichsins wāt si coēt vā droecheyden of vā vuchticheden of vā gebreckelicheit der gheesten eñ ď craften van droecheydē geuallet twiuoudelic āter die droecheit maect een ongelikichept of si dwingt eñ bynt die wegen wāt wāneer vanď droecheit die arterie ďsarpt wort eñ ongelikicheit vanď zerpicheit eñ vander onghelikicheit heescheit so volchter gebreck der stēmen na Item vanď droecheit die de pipē ď longē dwinget so volcht elc vāden voersc eñ van der vuchticheit geuallet oec twiuoudelic anter vanď vuchticheit die daer indē vaten gehouden is eñ sonďlinge inden bloede of vā fleumē drupēde vāden ouerstē wāt eē oueruloedich bloet steect die aderē wt waer af dz die toepadē geengt werdē eñ so volchter heeschept ď stēmē mede eñ also oec die fleume neďgaende indē pipen ď longhen werct eñ maect gebreck ď stēmē Itē die stemme wort oec becōmert vādē ghebreke des gheests ende ď doechden twelke openbaert wāt syn crafte wort volbracht vā den gheest eñ vāder doecht ende ist vā droecheydē so wortet bekēt vā droegē hoest vā desen eñ van menighē anderē sakē coemt die hoest die welke die stemme becōmert of die heescheit wort bekent vā stekingē inď borstē oft vā doernen gemaect waer eñ oec van magherheit des hals ende vā alle dē lichaem ende alst bloet inder saken is dat bekennen wy vander hoest die een lut-

tel gevuchticht is mit rootheyden des aensichts eñ dat die aderen gheheuen sijn eñ bij dat die mont soet is ende als die fleume inder sakē is dat bekennen wi vander hoest die een luttel ghevuchticht is eñ bi onsmakelicheit des mondes eñ bi dien datter overuloedicheyt des spekels is eñ wi bekennen oec ghebreckelicheit der gheesten te wesen ind' saken van cranckicheit eñ van vteringe alle des lichaēs eñ als daer stanc voer gaet of van vastinge eñ van buuceuel eñ van allen dingē die dz lichaem vteren Item is dz sake dz dese heescheyt coemt van droecheyden eñ van hetten so sal hē die sieke wachten van gesoutē dinghen die heet sijn eñ droge gesodē eñ gebraden hi sal oerbaren die getempertlic cout eñ vucht sijn of middelbaerlic hete eñ coemt dese passie vādē bloede so salmen bloet laten ter aderē ende coemt si vā fleumen so salmen purgacien geuen eñ opiaten die welcke noot sijn in couder saken eñ coemt si vā ghebreck der gheesten so salmen hē te hulpe comē mit dinghē die conforteren ende wed' craft geuen die selue is die cure d' heescheit in plateario eñ in cōstan.

Dat xxvij. ca. vande squinanci eñ worghinge der stroten

Squinācia is een aposteme ind' kelen eñ is een smoringe der stroten ende coemt vā enē aposteme inder stroten vā den welken sijn drie species in die eerste specie wort alle die materi v'gadert binnen in enen balschē binnē tracheam arteriam eñ ysophagū eñ wat trachea arteria is eñ ysophagū dat is voer geseit dat sijn die pipē daer die spisen eñ dranc doer gaen ende dese aposteme wort bekent van groter zericheit die ind' kelen is eñ datmen daer geen heffinge butē en siet eñ al luuctmen den mont op soe en sietmen nochtans geen drijntinghe binnen eñ het wort oec bekent vā enen coertse diemen hiet cathucasina eñ vā gebreck der stēmē eñ vand' wisinge des sieken si en mogen nz swelgen\ eñ dese specie is incurabel dat is ongheneselic dese passie doot dicwijle dē mensch op ten eersten dach Die ander specie squinancia is wāneer daer minre materi in vergadert vā binnen eñ meerre buten eñ heeft alle die teykē die deerste had mer saefter eñ minre eñ daer opēbaert een heffinge buten eñ dese speci mach men cume ghenesen \die derde speci is wāneer alle die materie buten v'gadert wort eñ dese hiet sinācia wes teykenen sijn grote drijntinge vā buten eñ die sericheit is cleyn eñ die sieke heeft dē sage gehadt \ eñ hi mach sinen adem wel wt eñ in halē eñ dese specie en doot niet ten waer dz die heffinge inwaert toge dese passie coemt principaliken vanden bloede and' weruē vandē fleumē eñ vā der melācolien eñ nymmermeer vand' colera \dese sakē werdē bekent bi desen teykenen Die eerste cure deser passien is wt treckinge des bloets eñ des een groot deel vand' hoeft ader eñ nae van onder d' tongē eñ men sal dē siekē doen nyesen eñ settē hē coppē indē hals eñ in den scouderē daer na salmē daer dingē op leggen die saeften ripen eñ suueren soect bouen libro v. vander stroten

Dat xxviij. ca. vande swaricheyt des adems

Die swaricheyt des adems wt ende oeck in te laten ghaen die hiet

asma of dyasma eñ coemt vã tweerhã-
de saken als vã droecheyden die daer
dwingende is want wãneer dye longẽ
nz vryliken ghewÿdt eñ ghenauwet en
mach werden daer coemt asma af dat
is corten adem of ondwÿlen wort dz be
roeren der longen becõmert vander hu
moren want wãneer dair ouerloedich
eit der humorẽ int ouerste vanď lõgen
leyt so en mach haer die longẽ nz vryli
ken beroeren noch gebreyt werden of
genauwet eñ dat is een specie vanden
corten adem diemen sangwisugiũ hiet
dat is een bloetzukinke van sangwisu-
ga twelc een echel is inden water want
mit gewelt trect si die lucht na hair om
dz hert te ůcoelen Item ondwÿlen o-
uerlopt daer humorẽ indẽ pipen vanď
longen eñ wãneer die humoer dã dair
tusschen is so en mach die longen nz ge
engt werden eñ ondwÿlen ouerlopter
humorẽ binnẽ eñ buten daer si oec harẽ
rumen ganc nz af en mach hebben en-
de dã ist die specie diemẽ orchona hiet
dz is geest der rechticheit want die sie
ke arbeyt effen gelÿc indẽ adem in eñ
wt te halen eñ aldus sÿn daer die speci
en vandẽ corten adem na drien settingẽ
der humorẽ eñ ist van droecheyden en-
de vã hetten so salmen hẽ toegaen mit
saluen eñ mit electuarien eñ mit coudẽ
syropen eñ also ůkeert

Dat xxix. ca. vande passien vallende in den spekel

INden spekel geuallen oec passiẽ
alst schÿnt indẽ genen die gebreck op-
ter leueren hebbẽ indẽ welken dat spe-
kel etterich is eñ groenachtich eñ indẽ
genen die bloet spuwen Empyma dat
is een passie wanneer datmen etter wt
reexende eñ dat geualt in reumatigen
saken als in quaď leuerẽ in quaď longẽ
eñ in anderen apostemen der borstẽ of
ď magen eñ dit geschiet in deser manie
ren als die humoer neď druupt vandẽ
ouersten inď longen eñ so wort die lon-
gen wederslaghen eñ vandẽ weďslaen
wort si gequetst eñ van dier quetsinge
coemt dz etter of so wort die longẽ ge-
ulcereert of dz die humoer neď driuen-
de is tot eniger stede wort daer tot enẽ
aposteme ůgadert ende daer wort hi ů
wãdelt ĩ etter welke etter mitter crach
te der naturen of der quader toeuallen
in etter geresolueert wert also geydelt
eñ nochtãs en wort een ygelic nz emp
topꝯ gehieten die bloet spuwet\ pleu
retici dz sÿn die enẽ aposteme opter le
ueren hebbẽ dese spuwẽ etter eñ noch
veel ãdere eñ nochtãs en sÿn si nz emp
topci mer die gene die besmet sÿn inder
longẽ eñ die mit etteriger humorẽ cor-
rũpeert sÿn ď welker teykẽ sÿn dese spe
kel dz vol etters is\ magerheit des li-
chaẽs cleynicheit des hals eñ hoestin-
ge mit zwarichedẽ des ademẽs eñ wã
neer dz aensicht gedronten is eñ dz eẽ
die ringe vãden ogẽ wee doẽ emoptoy
ci dat sÿn die gene die bloet ten monde
wt spuwẽ dz geualt bi openinge eniger
aderẽ bi veelheit der humoren eñ bi ha
re rokicheit eñ biden ouerganc der het
ten want als die hetten die zweetgatẽ
opent dat bloet dat daer af wt gaet dz
is claer puer ende luttel ende sonď pÿn
des sieken ende die adem wort hete ge
uoelt ende vanden anderen leden we-
derulopet totten monde als vander
herssen ende dan is dat aensichte mit
rootheden ende drintinghe der oghen

onderwilen vander longhen eñ dan iſt
bloet al ſcumich mit hoeſtinghē eñ mit
zericheyden der lufter mãmen eñ alſo
vanden anderē ledē inden welken ſan
gwis colericus bouē gaet twelc mitter
cracht d natuŕen ten monde wtgeſeynt
wert eñ gezuuert ende die eerſte paſſie
als die etterige ſpuwinge wort ghene
ſen mit dinghen die geſcheyden ſijn eñ
ſuuerende eñ afwiſſchende eñ die and
paſſie als der gheenre die bloet ſpuwē
wert geneſen mit dinghen die ſuueren
de ſijn eñ mit dwinghender medecinen
als in viatico gehouden wort.

Dat xxx. ca. vande teringhe

Ptiſis is vteringe der natuerliker humoren comende vten vlceren der lõghen eñ wort ondwijlen vã reumen die vander herſſen neder druupt opter lõgen welke drupinge die longen queſt alſt lange geſchiet ghelikerwijs dz die droppinge vandē huzen eē gat maect in enen harden ſteen ende die theringe coemt oec vã dz die ſubſtãci der longen alſo ſeer droge wort die welke als ſi al ſo ghedorret is ſo wortſe ſchier ghe-ſchoert \ eñ oec coemt die theringe van den bloede als wanneer enige ader ge ſcoert wort inder longhen alſulck bloet wort onderwilen in etter vkeert eñ dat bloet venijnt eñ vlcereert die longhen waer af dz ypocras ſeyt vtē bloede vtē ſpuwe coemt ptiſis eñ die lopinge zc. eñ vander vlceracien d longen wort al-le dz lichaem verteert \ eerſt ouermits ſijnre breydinghe vanden butenſten ſo trect ſi die lucht na haer welke lucht ſi voert dient der hetten totter ſaeftinge ſijnre ingeborenre hetten welke lõgen wãneer dat ſi gequetſt wort of gheulce-reert om tgheuoelen haerre poperre quetſinge doet ſi haer beroerē daer toe noch ſi en wort niet breet ghemaect na hare behoerten waer af dat ſi d herten luchten ghenoech nz gheuen en mach alſo dz die hetten alleyncſken ontſtekē wort eñ alſo wort dz lichaem alleyncſ-ken vteert Item die coertſe diemen ethica hiet volcht ptiſim na welke coert ſe verteert die vrye vuchticheit des li-chaems wãt alle ptiſicus is ethic9 mer nz vkeert eñ aldus ſulcken paſſie en is nz lichtelic te gheneſen \ eñ conſtan. ſet die reden waer om | alle wonden wor-den ſwaerlic geneſen ten ſi datſe geſu-uert wert eñ die ſweer vand longen en mach nz gheſuuert werden dan mitten hoeſt eñ die hoeſt en laet een wonde nz ſluten want die hoeſt maectſe wijt eñ o pentſe waer af dat ſi vaſtelic meer vul niſſen tot hoer in neemt eñ vergadertſe eñ wanneer ſi een deel vgadert eñ een deel ſuuert ſo is die apoſteme ongene-ſelic wãneert alſo omgaet daer om die ptiſim wil geneſen die ſal die wonde vã der longen eerſt gheneſen eer ſi beſtaet te vulen Item dit ſijn die teyken vã pti ſis die geconfirmeert is | die hettē is al toes traech inden palmen vander hant eñ vanden voeten een ſcarpe rodicheit indē kinnebackē mit magherheydē op geblaſen dorſt mit zerpicheydē der ton gen ſubtilicheit des hals vteringe alle des lichaems dwanc of bijndinghe der naghelē eñ der vterſter leden hollich-eit omtrent dē rinck der oghen | weete der lufter ſcouderē tottē ouerſtē vandē arme vallinghe des haers eñ dz teykē is dē doot naeſte als die ſtinckēde ſpe-kel eñ venijnt ende dat die adem meer

stinct dan hi pleecht betepkent dz alle die substanci der longen gecorrūpeert is dien mēsche salmen voeden mit dpe ten dpe v̄coelt eñ heplt eñ wederuoedt eñ starket men sal hē geuen die middel baer cout sijn eñ die de hettē des coerts saeftigen | men sal hē den buke soluerē mit dingen die middelbaren camergāc maken mer pmmer nz te seer \ wāt qua me die lopinge so quaem die doot ende tleuen ghinge en wech als egidi9 sept Hem sijn goet dingen die vuchtigē ende die de humorē die daer verteert sijn weder starken

Dat xxxi. ca. van hartuanck

Tremor of cardiaca passio dz is beuinge of hertuanc want dese passie begint vandē gebreck des hertē dicwijle \ dese cardiaca passio is tweerhande als dpaforetica dz is dz si die zweetgaten openende is want si v̄uolcht die openinghe der zweetgaten Die ander hiet beuende want ouermits eenrehāde beuinghe wort die beroeringe des herten geuoelt dpaforetica is een hete sake eñ een ongetempertheit der hetten bijden geesteliken ledē omtrent der borsten waer af dat die zweetgaten geopent werden | die humorē eñ die rokē werden gescheyden welke roke wtgaēde biden sweetgaten wort ghedicket in swete eñ van alsulken stedigen sweet comet water of ethica passio eñ alsulcke sieken vā ghebreck der doechdē of der crachten beswimen dicwijle | cardiaca passio die benēde is coemt ond̄wilen vā couden sakē ond̄wilen vā melancolien eñ onderwijlē vā fleumen wāt wāneer alsulken humoer ouerulopende is ind̄ longen soe bedruct si wel ond̄wilen die substanci des herten waer af die rechte ganck des herten becommert wort eñ die aderen werden bestopt biden welken die leuendighe gheest lopende is eñ alsulke saken brengen een haestighe v̄smoringhe eñ daer om hiet alsulcken passie beuende | want ist dattu die hant houtste op thert du en sultstes nz voelē betameliken breet werden of slaen mer alleen een luttelken eñ cleynlicken beroert werden mit eenrehande beuinge onderwilē is die passie mit enen tragē coerts \ onderwijlen mit enen starcken koerts ende dan is die vrese meest / onderwijlen is si sonder coerts onderwijlen is die melancolie in die sake eñ dye vallen in een passie diemen phpaldes hiet \ onderwijlen valt si vanden ghebreck der leueren van welcker leueren der herten niet voetsels ghesepnt en wert waer af dattet hert ghebreck lijdt ende wort vercranct als cōstantin9 sept onderwijlen valt die passie van quader disposicien der andere leden vā welker aenbindinghe dat herte dicwijle liden moet als wanneer een deerlic roke of een quade humoer ouer gesepnt wert vander herssen of vander maghen tot ter herten waer af dat dan die substanci des herten ghequetst werdet eñ gebreect ende wort belast / ende daer om gheualt alsulken sieken beuinghe des herten vā scarpicheit des rokes of der materien die daer steect of prekelt dpe substanci des herten waer af dz in hem beuinghe coemt eñ hem gheualt dorst om die nauwicheit des herten \ eñ om dattet ghedruct wert eñ om die grootheit d̄ hetten waer af dz coemt droechept \ dorste \ suchtinghe \ hoghen adem

want dat hert arbeyt om die lucht nae hem te trecken wantet he nȝ breydē en mach het gheualt oec van melancolio ser fumen dat is roke die den geest be-droeuende is ind droechept het geualt oec vetticheit wāt die natuerlike hettē gebreecter eñ daer af coemt traechept van gebrecs wegen eñ vā cranckichept des herten eñ der geesten eñ daer ghe ualt beswiminge diemē pascuacio hiet eñ dȝ coemt ondwÿlen vā toeuallē der sielen als van anxt die dȝ hert also seer bÿndt onderwÿlen vā alte groter blÿ-scap of van gramscap die dȝ hert alsoe wÿt maect eñ die de geesten wt laet wa semen eñ ontbÿntse onderwÿlen geual let vā toeuallen des lichaems als van quader cōplexien eñ van alte grote ver vullinge of vā alte grote pdelinge van vstopthepden d aderen eñ vandē dwan ge der gheesten| ondwilen vā alte veel sweets vā deser beswiminge lopen dpe luden wel in harē haestelijken doot wā neer die hol ader bestoppet is bÿd wel ker dȝ bloet eñ die leuendige geest tot-ter herten gedragen wort of dattet toe pat bestoppet is biden welkē die longē die coude lucht pleecht te gripen ende van haer die ouerulοedigen roke af te doen of en wech \ ondwÿlē oec vā druc kinge der maghen die alte seer veruult is In allen desen perticulen is dȝ dpe homoer ind saken is so salmen cōforta tiuen geuen dȝ sÿn dingē die den men sche starc maken eñ die den gheest wed vuncken eñ vnuwen Itē ist vā alte gro ten vlopinge of lopinge des buucs of van alte groten sweten so salmen die lo pinghe onderuatten ende men sal den sweet verdrucken eñ ist van alte groter veruullinge so salmen die mage pdelē Item tegen die beuinghe des herten salmen dinghen gheuen die conforte-rende sÿn als dyamargariton eñ elec-tuarien of medecinen mit welkē cōfor-tatiuen men gout doen sal eñ musc⁊ eñ peerlen eñ beenre vten herte des hir-ten lignum aloes eñ spodium eñ deser gelÿc alle dese dingen sÿn goet tegē dē hartuanc eñ tegen beswiminghe eñ te ghen ander passien des hertē etce. son derlinge wanneer si gheuallen sonder coerts mer in heten coertsen en salmen se nȝ gheuen

Dat xxxvij. ca. vand coertsen

Febris dat is coerts dese valt en-de coemt vā onghetemperthept des hertē want als cōstan. sept Febris is een hetten die nȝ natuerlic en is wt-comende vand herten geuangen tot al le den leden des lichaems scadende d werckinghe eñ belettende Item ypo-cras sept oec ind epydimien Febris of die saghe is een hetten die wt den lope der naturen gaet hinderende in horen wercken Item auicenna sept aldus Die coertse is een hettē vā buten of eē weē de hetten inder herten gehoudē gaen-de voert vā hem ouermits den gheesten ende ouermits dē bloede bidē ade ren eñ bidē arterien in alle tlichaem eñ wort ontsteken mit eenre vlammen die welke deert den natuerliken wercken Itē die coerts als ypocras tupcht is een fleume voertgaēde vand borsten in alle tlichaem Item die coertse wort di uers gemaect drie sins na drien dinghē bÿden welken dȝ mēschelike lichaem ghemaect wort het wort ghemaect wt subtilen dingen als wt vuchten gheest-

ten eñ wt humoren eñ vasten dichten li
chamen eñ uten leden Ende die eerste
coerts is wãneer die gheesten ongetē-
pert werden inder hettē eñ dese hiet ef
fimera | die ander indē humorē eñ dese
hiet putrida Die derde die welke ghe-
ualt in vasten dichten ledē eñ dese hiet
ethica ende die coerts diemē effimera
hiet is gelijc den warmē wijnde wãt eē
vat gheuullet mit hettē dz moet warm
werdē dz selue doet oec een geest die v̉
warmt is bijder hertē eñ ouer alle tlich
aem eñ die coerts diemen putrida hiet
is gelijc den warmen water wãt alsmē
eē cout vat vullet mit warmē water dz
water v̉warmt dat vat ouermits sijnre
hetten alsoe doen die humorē die ver-
warmt sijn verwarmen tlichaem eñ al-
le die leden eñ die coerts diemen ethi-
ca hiet is te geliken enen warmen va-
te dz vol couts waters is want dz cout
water wort warm vã dien warmē vate
also doet dese coerts diemē ethica hiet
want hi gewortelt is inden ledē soe ver
warmt hi thert eñ die and̉ humorē des
lichaems ōgetempert hi eñ v̉wãdeltse

Dat xxxiij. ca. vandē simpele coertse

Effimera febris dese wort gheseit
vã effimerō dz is simpel of slech
te want dese coerts coemt vã ongetem
perheydē die welke wort in eenre sub
tijlre substãciē als indē geest of als ysa-
ac seyt int boeke der coertsen | effimera
coemt vã effimeron eē groot lelic dier
want die mēsche sterft indē seluē dage
vã desen coerts eñ hi hietet dier belua
dz meyn ic dz die doot is of mē seyt wel
op anderen steden belua marina dat is
wonder of een groot visch inder zee of
effimera wort gehieten hettē vã enen
daghe want sijn hettē duert selden lan
gher dan enen dach | want hi die men-
sche doet steruē rasch naden eerstē dach
of hi keert in enen coerts diemē putri-
da hiet of ethica als cōstan. eñ ysaac seg
gen | dese coerts coemt vã saken vã bin
nen eñ vã buten vã buten coemt hi twe
sius als vã coudē eñ van hetten vã cou
den als wanneer die sweetgateren opē
sijn eñ datter dan een coude lucht van
buten coemt haestelikē ende sluter die
warme roke binnen eñ als die hettē al-
so binnē v̉gadert blijft so coemter af eē
ongetempertheit des hertē Item on
derwijlen geuallet vã hetten eñ vã on-
getempertheit der luchtē of der sonnē
eñ onderwijlen wort die geest der sielē
ongetempert vãden wederslach der ra
dien eñ om die coppelinge der gheestē
eñ der humorē so wort die mensch alte
mael ongetempert vand̉ binnenster sa
ken onderwijlen van hettē der geesten
ende der humorē wort die cōplexi des
menschen mit enighen geual verkeert
als vã alte groten arbeyde die voer ge
weest hadde of vã alte groter stedich-
eit der hetten eñ v̉ ander humoren van
welker stedeliker gewoenten die hettē
ontstekē wort dicwijl eñ daer coemt dã
af febris effymera Item dese specie vã
coertsen crijcht een alre lichtelijcste eñ
hi is quaetste te genesen wãt hi is seer
vreselic eñ swaer wanneer hi v̉wandelt
wert in putridam eñ in ethicā dese ghe
ualt sonderlinghe vandē apostemē die
onder den armē coemt of inden liesschē
die wi clieren ghemeynliken hietē | die
medici hietent bubones want indē am-
phorismen wort geseyt dz in alsulkē a-
postemen alle coertsen sijn sond̉ effime

ra allee etce. Die teykenẽ vã desen syn dat haer wyn nz veel en scheelt vãder ghesonder urinen eñ een weynich hete eñ wat subtyl | die pols snel ende hardt eñ altoes duerende nz veel gaende vã den getemperden pols mer die ander doechden eñ appetiten eñ die willige beroeringhe werdẽ luttel v̇keert | dese coerts wort lichtelic genesen ist dat die sieke goede dyetẽ hout eñ hem wacht van dinghen die hẽ quaet syn

Dat xliij. ca. vã v̇lorẽ appetyt v̇ magẽ

Ethica febris is die quetse die vast te eñ die dichte leden | onderwy-len is ethica febris een sunct bi hair sel uen \ onderwylen om een ander suncte wort hi sieck bi hẽ selnen | onv̇wilen vã spisen eñ vã dranck die alte heet syn \ on derwylen om alte veel arbeyts van stu deren of van waken eñ deser gelike vã den welken die gheest v̇ sielen v̇warmt wort eñ daer om wort oec v̇warmt dye gheest des leuens eñ also wort die na-tuerlike vuchticheit verhet eñ gemin-ret eñ daer af coemt ethica onderwilen coemt hi oec wel van eenre ander suuc ten als van effimera eñ van putrida in terpolata of acuta febre \ eñ oec om enẽ heten aposteme | het geualt onderwy-len dat die effimera febris den derden dach bouen gaet wesende in eenre ge-daenten eñ inder huut des sieken opẽ-baert eenrehande donckerheit eñ een ghelicheyt eñ een verteringhe ende so wert die effimera verkeert in ethicam eñ sonderlinghe die effimera die vã ar moeden coemt of vã toerne of vã droef heyden of van studeringhe of van wa-ken ouer mate of ouer tyt eñ van desen ghelyken eñ die natuerlike hettẽ maect die leden warm eñ maectse droghe om des scarps coertsen wil \ want hi maect dat bloet hete eñ v̇teert die substancia-lighe vuchticheit eñ onderwylen wort dat bloet ghedunnet eñ daer en is dan gheen bequaem voetsel der leden waer at dz die verteringhe coemt gheliker wys als in enen boem dye verdroecht wert van hetten eñ van droechten dye de vuchticheit der luchtẽ inden somer v̇teert of vã afhalinge des voetsels alst geualt indẽ winter als die bladerẽ val len vander corrupcien des voetsels eñ wanneer daer wort aftreckinghe des voetsels om die onmoghentheit v̇ na-turen die spise te v̇duwen eñ die leden weder te starken die haer macht verlo-ren hadden alst ghevalt inden oudẽ wã neer die vreemde hettẽ den lichaem bo uen gaet verdrogende die substanciali-ke vuchticheit v̇deruet eñ v̇teert twelc pleecht te geuallẽ in ethica die vã scar pen coerts coẽt of vandẽ toeuallẽ v̇ sie-len wãneer dz bloet dzter geuoedt sou de werdẽ die wortelige ledẽ v̇wandelt vã hare soeticheit eñ smake alst geualt vãdẽ langẽ apostemẽ die dz lichaem v̇ hettẽ eñ v̇teren die vã ethica febris syn Int gemeyn syn dese teykenẽ als coert se hindlike hettẽ die ghelyc is in elken deel des lichaems Dat anv̇ teykẽ is tra ge hetten eñ nz stekende als of die sie-ken geen coerts en hadden Dat derde teykẽ is dat haer hettẽ doncker is of lo dich of geel Dz vierde teykẽ is dz hoir lichamẽ syn zerp eñ die ogẽ hol wtseyn dẽde eẽ droge leepicheit vãdẽ ogẽ wãt haer voedende vuchticheit is hẽ af ge haelt Itẽ die pticulaer teykẽ sy diuers of menigerhãde na diuerschen specien

des coertsen die speci wort diueers ge
maect naden diuerschen vuchtichedẽ
Auicenna sept datter vier vuchtichedẽ
sijn Die eerste is indẽ eynden der cleyn
re aderen die vã onder ingaende sijn dz
wesen der geliker leden eñ wanneer de
se vuchticheit ontsteken wert so wert si
febris putrida eñ niet ethica mer lich=
telijck maect si ethicã die anđ vuchtich
eit is die indẽ zweetgateren der gheli
ker leden is als die douwe wãt hi wort
douwe gehieten vandẽ auctorẽ eñ als
dese bouen ontstekẽ wort so wort si pro
perlic die eerste speci vã ethica Die der
de vuchticheit is die verkeert is mitter
werckinge der geliker ledẽ vandẽ deel
der naturen eñ der cõplexien dier ledẽ
eñ staet inden stat đ verlorenre eñ daer
om so hiet si vandẽ auctorẽ causaliũ eñ
wanneer dese bouen ontfengt wort so
coemter af die anđ speci van ethica en=
de daer is die vierde vuchticheit die al
le die leden te gader bijnt eñ is vander
spermatigher vuchticheit eñ dese hiet
glutinũ perciũ dat is dat si die leden te
samen lijmt die welke als si đteert wert
en wortse niet weder gemaect / eñ dese
brengt die derde speci vã ethica in / dye
welke oncurabel is dat is dat si onghe
neselic is / want waer dz sake datmẽ de
se vuchticheit weđ vermakẽ mocht of
vernuwen so soude een wederomganc
werden vanđ outheit totter ioecht een
out man soude dan weđ ionc werdẽ als
auicenna sept Item die eerste speci als
ysaac sept int boeke vandẽ coertsen is
licht totter cuur mer swaer totter ken=
ninge Mer ist dz die hetten gemeerret
wert eñ dat die vuchticheit verdroecht
wert so wort die naeste vuchticheit dat
een lubbe is die ander speci eñ is lich=
ter teken eñ swaerre te genesen eñ wan
neer die hetten also seer ontstekẽ wert
dat si die vuchticheit droecht die de le
den te samen hangt eñ bijndt so worter
die derde speci die licht te kẽnẽ is / mer
onmogelic te genesen . inder eerster spe
cien mittẽ gemeynen teykenẽ wort die
hetten đmeerret voer den eten Inder
ander specien naden eten wort die het
ten meest geuoelt mer in die derde spe
cie alre meest wes sake ysaac bewijst int
boeke vanden coertsen segghende / die
vuchticheit der spisen is contrari đ on=
materialiker hetten want die smoertse
onderwijlen altemael als in dye eerste
specie die welke cranck is eñ daer õ die
hetten is voer den eten meest Item ist
dz die vuchticheit die hettẽ nz gesmorẽ
en kan so sal te minstẽ die hetten die vã
binnen ontslaep is gheworden ontwect
werden bi sinen cõtrari eñ dz vliende cõ
trari gaet wt totten vtersten ledẽ gelijc
als geworpen wert cout water op leuẽ
de calke dat nz gelescht en is / die der=
de specie als ysaac sept die is den sin o
penbaer want dat aensicht wort đwan=
delt in eenre dõckere verwen om đ sub
tijlre vuchticheit wil die daer ghedroe
get is eñ om dz ghebreck der machten
Die naslocken sijn subtijl eñ scarp die o
ghen hol die slapen vanden hoefde ser
pe wãt als die vuchticheit verteert is
so openbaerter een zerpicheit der been
re eñ tveruolch mittẽ beroerẽ der oech
braeuwen ende der wijnbraeuwen wort
swaer om die droechept der ogen / wãt
sonder wil sluten si die oghen of si be=
swaert waren vanden slape om gebrecs
wil der craften ende si sijn cout eñ dro=

ghe indē tasten mer ouer een wile wert
die meerre hetten ontstekē eñ alsmen-
se ondect so schinen si gheen darmen te
hebben eñ int tasten sijn si oft tafelē wa
ren eñ ist dattet die huut op gheheuen
wort so en gaet si nz weder nederwaert
om ghebreck der vuchticheit Itez die
pols is cranck dicke ende hardt eñ die
wijn is ghelijck olye inder vuchticheit
ende ist datmen die vrijn ghiet op enen
steen so gheeft hi gheluut als olye de-
se suucte nader eerster specien te sprekē
wert lichteliken genesen op dat die sie
ke in die andꝰ specie nz en valt die swaer
te ghenesen is Item si wort gecureert
biden dyete die middelbaerlic ghetem
pert is eñ mit medecinen die de hetten
verdrucken eñ die starkende sijn eñ mit
medecinen die verloren humoren weꝺ
doen vuncken eñ dat is te voerstē elec-
tuarium patris Men pleechtse te badē
mit rozen eñ mit violē eñ mit pappelē
eñ mit anderen cruden die seer starken
de sijn eñ vuchtende eñ that en sal nz al
te heet sijn \mer alsoe meer als laeuwe
op dat die v̓teringhe der humorē niet
alte groot nae en volghe eñ men sal nz
langhe in that wesen eñ men salse sme-
ren mit saluen die de humorē doen we
der comen eñ die cōforteren eñ die coe
len eñ die vuchten als mit olyen vā vi-
olen mit witten honige eñ mit vrouwē
socke die een knechtken soect \plateari
us seyt sonderlinge datmen ethicis eñ
ptisicis nochteren drincken gheuen sal
gheyten melck daer riuier steen in ghe
lescht sijn

Dat xxxv. ca. vande stinckende coertsē

FEbris putrida dat is een coerts
die van verrotten humorē gheco
men is Item ysaac seyt dat dese vrot-
tinghe aldus coemt vā quaden eñ ouer
uledighen humorē die erghent in enen
hoeke des lichaems te samen v̓gadert
sijn vā vreemder eñ onnatuerliker het
ten in wat manierē dat si coemt so wor
ter een bedroefenis der humoren want
die humoren werdē beroert bi dier het
ten eñ sieden op mer nochtans en wer
den si niet verduut \eñ als si gheschey-
den so en werden si niet ghesuuert tus-
schen den delen die louelic sijn eñ nz lo
uelic Mer als die opsiedinghe ghedaē
is so werden si te samen ghemengt eñ
daer om moetē die delen vā node ghe
corrumpeert werden eñ daer om want
die groue ende taye materien inden li
chaem also v̓gadert moet beroert wer-
den vā der hetten so ist noot dat si ghe-
scheydē wort in enen wasem welke wa
sem gedruct wort eñ nochtans grof in
hem seluen bliuēde gaet hi in die vuch
ticheit eñ daer om want hi niet vriliкē
wt wazemen en mach om sijnre grof-
heyt wil eñ oec om die grofheit der ma
terien die hem wederstaende is wort si
ghecorrumpeert eñ stinckende \tot de-
ser putrefactien of verrottingē sijn wel
toe ghestelt te crijghen die ionghe lu-
den eñ oeck die heet eñ vuht van con
plexien sijn wāne er die ouerganck is in
hettēe ēt in vuchticheden eñ die ghene
die cout eñ droghe is van cōplexien die
en is niet bereet totter verrottinge en-
de daer om crijghen die grandeui dat
meyn ic dat melancolici sijn dese crijgē
selden desen coerts diemen febris pu-
trida hiet want die droecheit ꝺ cōplexi
en droecht die humoer eñ wort te samē
v̓gadert eñ oec coemt die droecheit der

schepdinghe eñ der breydinghe vãder
materien teghen eñ ỏwectse die welke
middele disposicien totter verrottingẽ
Item die coutheit wederstaet die het-
ten die opsiedinghe maect Het is opẽ-
baerlic te verstaen want die sake die pu
trefactien makẽde sijn dat sijn dese als
die vuchticheit die daer disponerende
eñ ordinerende is eñ die hettẽ die daer
beroerende is eñ makende opsiedinge
indẽ humorẽ der welker hefken nz ge-
deylt en werden noch gesuuert en wer
den als ysaac seyt mer ymmer werden
si onderlinge te samen ghemengt ende
daer om werden si van node ter ỏrottin
ghe geschict tot deser putrefactien hel
pet seer die toeslutinghe vanden sweet
gaten des lichaems wãt als die sweet
gaten gestopt sijn so en machter gheen
ontbijndinghe noch schepdinghe wesẽ
ỏ overuloedicheyt noch daer en mach
gheen wtwaseminghe wesen eñ daer õ
ist noot datter een meerre beroeringhe
of corrupci der humorẽ werdẽ moet o-
vermits der hetten wil also want alsul-
ken hetten onnatuerlic is eñ oec die na
tuer niet en regiert mer si corrumpeert
die natuer Item daer sijn oec sommige
dinghen die vã buten comen die welke
oec helpen totter ỏrottinghe als onge
ordineerlicheit der dieten ende der ex
ercicien dz is der beroerens na dien dz
een veel of luttel arbeyt eñ oec als me
decinen eñ deser ghelike die welke al-
le gader totter verrottinge binnẽ indẽ
lichaem wanneer dat dese dinghen den
lichaem van butẽ ontameliken toe ge-
wijst werden eñ in bequameliken tiden
eñ als dese vuchticheyt in enighẽ deel
des lichaems ald⁹ gheputrificeert of
vervult is soe wort die warme ghecor-
rumpeerde roke ghescheyden die wel
ke dan dat hert begheert eñ ontempe
ret eñ quetset ende daer na soe steecten
thert van hẽ tot alle den aderẽ eñ arte
rien eñ brengt dẽ lichaẽ in desen coerts
die vervult is ende men febris putrida
hiet als ysaac eñ constantin⁹ seggen eñ
als die materi aldus verrot is die wel-
ke die saeck is van febri putrida| anter
si wort ghehouden in enigher hollich-
heit des lichaems als inder maghẽ of
inder leveren of anderswaert dan is si
een sake eens coertsen diemen hiet fe-
bris interpolata dz is een coerts die sõ
mels en wech gaet eñ dã weder coemt
onderwijlen die enen mẽsche altoes nz
en quellet of hi wort ghehouden binnẽ
den vaten als inden aderen eñ indẽ ar
terien eñ dan is si een sake des coertsen
diemen febris continua hiet dat is dye
stedeliken duert Itẽ die sake des coert
sen die verrot is eñ stedich is dat is cor
rupci der humoren eñ dwanc des wa-
sems die barnende is indẽ arterien en-
de inden aderen eñ ald⁹ openbaert die
sake van allen coertsen die ỏrot sijn int
ghemeyn sijn si stedelike of niet stede-
lic of interpolaet

Dat xxxvi. ca. van teykenen der voer-
seyder coertsen

Van desen verrottẽ coertsen sijn sõ
mige gemeyn beteykenissen \ die
eerste is want die materie alsulcs coert
sen blijft langhe inden lichaem \ eñ als
daer dan een vreemde sake van butẽ o
ver coemt so verwarmt die materie en
de beghint te veruulen inder daet en-
de inden werke Die ander beteykenis
is want alsulkenen coerts voer gaet eẽ

scuueringhe van couden eñ sonderlin-
ghe ist dat die materi binnen den vatē
is of den voelikē leden herde na bi wāt
vter couder materien werdē sommige
fumen ghéresolueert die welke die ge
uoelike leden quetset daer die hesikin-
ghe af gewonnē wort Die derde betey
kenis is dat alsulken coerts heeft een
ware interpolaci dat is rustinghe indē
interpolaten dat sijn die coertsen die on
derwijlen rusten of alsulke sage heeft
enen openbaren afganc dz is dat hi be
staet en wech te gaen als hi doet inden
stedeliken coertsen want alsulkē coerts
wint grote vrese ende anxt om die veel
heit eñ grofheit des rokes dz is d̄ fu-
men die vāder grotter materien gheco
men is om welke materie die ordinan-
cie der hetten eñ der craften wort tottē
binnensten leden ter tijt toe dz hoer die
natuer ōtcōmert heeft vā dien bodem
eñ die tijt wert divers gemaect ind̄ sub
tilicheit eñ inder grofheit om die meni
gherhandicheit d̄ materien wāt ist sake
dz die materi subtijl is ende die macht
starck mit snellicheden wort si ontbon-
den eñ ghesprayt ouer tlichaem eñ die
craft coemt weder tottē ledē als si eerst
dede Eñ ist dat die materi grof is ende
die macht cranck so salt v̄keert sijn Die
vijfte beteykenis is indē staet des coert
sen want dan ghemoeten daer toeual-
len die beteykenen die cōplexien der v̄
rottinghe als hoeftswer quaden adem
dorst eñ deser ghelike Die seste betey-
kenis is wāneer die lichamē nz volco-
meliken ghezuuert en werden bijd̄ rus
ten des coertsen mer indē lichaem bli-
uen noch quade gedaenten om die wel
ke die cranckicheit indē lichaem bliuet
eñ die coertsen comen weder eñ die toe
ganghen dat sijn die quade stupen Dye
seuende beteykenis is dz hi niet en bli
uet in eenre formen als die and̄ coert-
sen bijder solucien dat is bijder ontbijn
dinghe mer hi rustet alte mael indē in-
terpolaten eñ gaet af als inden stedeli
ken coertsen eñ onder den peroxcismen
sijn veel ander beteykenissen diemē in-
den perticularen coertsen bewisen sal
Dat xxxvij. ca. vande dagelixe coertse

De febribus interpolatis etce. dz
is vandē saghen die onderwilen
rusten \ sommige comen vā simpelē hu
moren die brot is buten den vaten als
van natuerliker fleumen coemt cotidi-
aen af \ eñ vander roder coleren die ter-
ciaen \ eñ vāder swarter colera die quar
teyn eñ sommighe werdē ghewonnen
vā gecōponeerder humorē als die coti
diaen eñ sommighe van zuere fleumen
eñ sommighe vā glasenre fleumen som
mige vā zueter eñ sommighe vā gesou
tenre fleumē eñ dese menigerhandich
eyt der coertsen werdē onderkent bi ho
ren properen teykenē eñ in desen coert
sen valt ghemeynliken dye hoeftsweer
eñ onsmakelicheit des monts swarich
eit des lichaems een voergaende cou-
de eñ een nauolgende hetten eñ die toe
ganc wort alle daghe vernuwet eñ dat
quaetste is hi wort ond̄wijlē gedubbelt
die materie des coerts behoeft een be
tamelike medecijn Men sal die materi
v̄duwen wt drijuē eñ scheydē eñ die sie-
ke sel geregiert werdē mit bequameli-
ker dyeten eñ die meyster sal oec voer-
hoedē dz hi nz geeyndt en werde indē
quarteyn of in ethica Dat xxxviij.ca.
vā de terciane eñ teykenē eñ remedien

Terciana febris wordt vander co-
lera die vervult is buten den va-
ten eñ niet ōgadert tot enighen aposte
me Item die terciaen sommige coemt
van natuerliker colera eñ sommige vā
onnatuerliker colera als vander gheel
re colera diemen colera citrina hiet \ of
van colera diemen colera vitellina hiet
naden doder vandē eye die coertsen ter
ciaen die ghemaect sijn van natuerliker
colera sijn dit die teykenē \ hi quelt van
den derden dage indē derden eñ mach
telicste bi terci tijt dat is bijder derder v
ren vandē daghe eerst mit hesekinghē
daer na mit hetten mit sweringhē des
voerhoefts mit bitterichedē des mon
des mit dorst mit tintelinghe der oren
mit veel wakēs eñ die vrijn is root sub
tijl eñ dun xxiiij. vren te meesten mach
hi hebben inden arbeyde eñ xxiiij. indē
rusten eñ nae menigherhande settinge
der materien werden die teyken ōwan
delt want is die materi inden mont der
magen so is die hoeftzweer meerre of
vanden voerhoefde sonderlinge \ ende
dorst mit scarpicheden droecheit der ke
len eñ des mōds ende die vrine is alte
seer geverwet eñ ist dat si inden darmē
is soe en sijn die voerscreuen teyken soe
groot nz / eñ ist inder leueren of indē kis-
ten der gallen so is die vrijn meer ghe-
verwet mit enen soffranigen scwm \ eñ
is die coerts van colera citrina of vitel
lina so werden die teyken een deel ver
wandelt wāt hi quelt eñ pinet eerst mit
besekinghen daer na mit tragher het
ten tusschen die vre dz colera gheroert
wert eñ der vren vā fleumen \ die vrijn
is gheel eñ middelbaer dun ende meer
gaende ter dunnicheit eñ wort beroert
mit onsekeren manierē want nv grijpt
hi voert nv belet hi eñ dan sijn dese dair
bi als zweringe des voerhoefts etce.
\ eñ die ander die voerscreuē sijn \ mer si
sijn inden eersten minre dese coerts als
die cotidiaen \ is onderwijlen simpel eñ
onderwijlen ghecōponeert \ die simpel
is die wt eenre materien coemt eñ in eē
re stede alleen vrot \ mer die cōponeer
de of die dubbelde is die coemt vā me
nigherhander coleren eñ in diverschē
steden gheputrificeert gelikerwijs dat
die coerts diemen febris continua hiet
dat is die coerts die stadeliken ende al
toes is dubbelt wort wanneer meniger
hande fleumen beghint te rotten in di
verschen steden dat teyken vā sulkē ter
ciaen is dat hi alle daghe quellet eñ pi
net eerst mit hesikinghe eñ na mit het-
ten mer vandē derdē indē derden dage
swaerliker eñ in diverschen vren Item
die vrijn is middelbaer root of rode-
lachtich eñ bouen een luttelken donc-
ker eñ alsmen die sake vandē simpel ter
ciaen so salmen ten eersten die dyete or
dinerē nader etaten nader tijt eñ nader
ghedaenten der naturē daer na sal dan
een bequaem medecijn volgen men sal
die materie eerst digereren dat is ōdu
wen mit syrupo acetoso \ eñ als si ōdu-
wet is so salmense purgerē mit oximel
laxatiuo of het is een ander cōtrari me
decijn Itē is die materi indē mont vā-
der maghen so salmen een coringe ma
ken mer eerst sal die materie ōduut sijn
eñ als die ōduwet is so moetmen mede
cijn gheuen eñ roerē die niet raeuwe en
sijn als gesept wort indē amphorismen
die materi wort bekent bijdē voertste-
ken des toegancs of der couden ende

der hetten of si wort bekent bijder lanc heit der pinen eñ dz die vrijn dick wort daer om wanneer alsulke teykenē der verduwinghe openbarē soe salmen die materie des coertsen purgerē is si dub bel of simpel mer dit sal eē meyster mer kende wesen ist dz die materi simpel is soe sal die medecijn simpel wesen eñ is die materi dubbel soe sal dye medecijn dubbel wesen

Dat xxxix. ca. vand' quarteynē die tey-kenen daer of eñ remedien

Quartana dat is die coerts vāden vierden daghe diemen quarteyn hiet eñ dese coemt vā melancolien die v'brot is buten den vaten eñ nz v'gadert tot enighē aposteme dese coerts coemt van natuerliker melancolien eñ onder-wijlen van onnatuerliker melancolyen der quarteynen die ghecomē sijn vā na tuerliker melancolien sijn dit die teykē dese pinicht den mensche vandē vierdē indē vierden dage mit eenre quad' dis-posicien die indē lichaem coemt vā een re coertseliker materien int eerste daer na mit trager hettē xxiiij. vrē int hoech ste te arbeyden eñ xlviij. vren te rusten eñ hi quelt den mensche ind' vren vand' melancolien als vāder neghender ned' waert eñ hout sijn zeker tiden des toe gancs eñ die vrijn is naden acces dz is nadē toeganck ghelu of wat gheluwe eñ inden middel daghen als hy rustet so is si raeuwachtich bleke eñ onderble ke dat is min dan bleke wittachtich en de dun eñ is die materi in die mage so is die mōt zuerachtich mit grotē hoeft sweer diemen scotomia eñ vertigo hiet eñ mit anderē quadē teykenē eñ onge-ordineerden want dan isser bi droevich eyt vrese eñ anxt eñ ander sware passiē der sielen | eñ vā des lichaems wegē is daer swaricheit traecheit onverduwe-licheit opblasinghe swaricheit der sidē eñ daer is onrustelicheit van slapen eñ onswackinge der dyen eñ der benē anst indē slaep swarticheit indē nagelen en-de inden lippen sond'linghe ind' tijt des toegancs eñ die sieke crijcht oec zerich eit indē leyndē eñ bijden lufterē onder scote omtrent der milten mit heffinge der milten starcheit des appetijts wāt die spise wort neder geduwet totten bo dem vander maghen vand' swaerre eñ wichtigher melācolioser humorē waer af als die mont der magē ydel blijft so wort die appetijt v'wect Die and' specien die ghevallen mit toemenghinge een-re andere humorē dese werdē noche ge hieten eñ in dien werdē die teyken ver wandelt na die ghedaenten der humo ren die mitter melancolioser humoren ghemengt werdē mer die ond'scheydin ge der coertsen en willē wi thans hier nz v'claren eñ als die sake vandē quar-teyn wel bekent is bi sinē properen dif ferencien so salmen vā beghin gheven starke verduwinghe wāt die materi is dicke eñ vast in een ghepact eñ daer om salmen alsulke dinghen gheven die de materi v'duwen eñ suveren | als oximel simplex eñ squilliticum eñ deser gheli-ke eñ als die materi v'duwet is so salmē den mensche purgeren mit medecinen die daer toe behoert als mit hetē eñ o-penende crudē eñ die zuverende sijn eñ men sallen badē eñ suffumigerē eñ die sieke sal hē wachten vā spisen die melā colie maken eñ vā anderē die hē hind'-lic mochten sijn hi sal orbarē electuariē

en̄ hete pulueren en̄ die mede conforte ren en̄ die de melācoliose humorē ūteren en̄ vanderen en̄ blijscap in brenghē als sijn dyasene dyaborago leticia gali eni en̄ deser gelijc\ en̄ men sal den siekē smeren mit warmē saluen die warmen de sijn en̄ conforterende

Dat xl. ca. vander ghedurender coertsen

Febris cōtinua\ dese coerts coemt vā eenre humorē die vrot is binnen den aderen wes roke dat hert begherende quetst dat hert en̄ brengt dē lichaem in enen coerts diemen cotidiaen hiet dat is den dagelixen coerts dese humoer is onderwijlen simpel onderwijlē dubbelt die simpel is bloet dat vuylt inden vaten en̄ brengt in febrem cōtinuā die men sinothus hiet en̄ wāneer hi niet en veruylt mer dat hi inū grootheit ouer ulopende getredē wort of ghequetst en̄ als die roke dan becōmert wert so werden si ongetempert en̄ hete | en̄ als die dan ongetempert sijn so makē si den le uentliken gheest ongetempert en̄ daer volcht dan na synocha inflatiua dat is een coerts diemen so hiet en̄ is opghe blasen \ onūwijlen vuylt die colera indē alren subtijlsten aderen des monds vā der magen en̄ des hertē der leuerē en̄ der longen diemen causon hiet wāt de se barnt en̄ ontsteect die geestelike ledē en̄ oec vrot hi onderwilen in anderē aderen en̄ dese hiet terciana cōtinua | en̄ onderwilē vrotten oec die colera ende tbloet te zamē mittē vatē mer dz meest te deel vandē bloede en̄ dan werter febris synochides en̄ ist dattet meeste de le van colera vrot so hiet hi causonides Item nae die ūwandelinghe der saken werden die tepkē verwandelt van synothus sijn dit die tepken \ febris cōtinua sweringhe des voerhoefts en̄ der slapen vandē hoefde die te mael scarp is groten dorst soeticheit des monds | die wijn root en̄ dicke en̄ eē luttel brunachtich Itē het sijn vol na die selue tepkenen in synocha wtgenomē die brunachticheit ū urinē Itē die oghē schinē oec geheuen te wesen mit volheit ū aderen en̄ mit rootheydē des aensichts en̄ mit swaricheit alle des lichaēs en̄ in causon en̄ in anderen schijnt dye wijn root en̄ dun en̄ oeck subtijl mit eenrehande swartichept bedect of bewolket en̄ die sweringe vāden voerhoefde en̄ vandē slapē des hoefts also groot dat enē mē sche dunct dz hē dair nagelen doer geschoten werdē hettē indē lichaem ghe mengt mit geelheydē en̄ onghebreke liken dorst dat is dat hē altoes dorstet en̄ veel te waken zerpicheyt ū tonghē en̄ ūbarninge mit stoppingē des buycs en̄ ist dz die colera daer misdoet inū ge daenten en̄ inū grootheit so geualter lo pinge des buucs en̄ veel coringhe | die selue tepkē opēbarē in causonides en̄ in synochides en̄ nochtās wort dz onder scheydt vā desē tween seer wel onūkēt bijū urinen In desē stedelikē coertsē die vanden bloede ghewonnen sijn salmen bloet laten van beyden armen ist dattz die sieke liden mach en̄ dat hi te maten oudt is \ haer diete sal aldus sulc wesen als dun dat is cleyn en̄ cout als broot in water ghewasschen prumen gecoect ende deser ghelijck. Dye medecijn sal wesen die dat bloet verdruct ende verandert | syrupus acetosus | syrupus vyolacius ende deser ghelijck \ ende te-

ghen die quade toeuallen als tegẽ wa
kinghe teghen die zweringhe vanden
voerhoefde eñ teghen deser gheliken
salmen hardeliken in die weer wesen õ
die te veruallen dese suucten werdẽ on
derwÿlen salichlikẽ gheeyndt mit swe
ten of mit bloeden ter nazen of anders
waert

Dat xli. ca. vander fleumen

Die fleume verrot onderwÿlẽ in-
den vaten eñ maect cotidianã con
tinuam dat is den stedighen cotidiaen
wes teyken sÿn stedige hettẽ | mer des
nachts meer ende sonder enighe qua-
de hesikinge swaerheit des hoefts on
smakelicheit des monts eñ die vrÿn is
wat gheuerwet eñ dicke hi heeft xviij.
vren indẽ hoechstẽ arbeyt eñ vi. inden
rust Item onderwÿlen verrot die me-
lancolie indẽ vaten eñ maect den stedi-
ghen quarteyn wes teyken sÿn stedige
hetten Mer vanden vierdẽ dage indẽ
vierdẽ altoes meerre eñ daer coẽt swa
richeit des hoefds sondʼ vriesinghe eñ
dese zericheit en is nz groot\ eñ dese ij.
leste coertsen en werden nz lichteliken
onderkent bÿder vrinen Item ondʼwÿ-
len vrot die fleume wel buten eñ die co
lera binnen eñ dan die coerts gheone-
delt wort ghehieten die minre enutrici
us wes teyken sÿn alleens mittẽ cotidi
ana continua eñ dan coemt dien des a
uonts couden toe ende die vterste ledẽ
werden hem seer cout eñ dz hoeft wert
hem swaer eñ die oghe lede bedruct eñ
wort mit valschen slape ghemoyet | hÿ
heeft xviij. vren inden ouersten arbeyt
eñ vi. indẽ ouersten nz | mer dese die dz
oûste nz en is is die oûste indẽ oûstẽ vã
cotidiana cõtinua Itẽ ondʼwilẽ vrot die
fleume binnẽ eñ die colera buten ende
wort die middel enutricius wes teykẽ
sÿn stedige hetten mer vandẽ derdẽ da
ghe inden derden wort hi ontfengt en-
de wort mit couden voergaende ende
mit hoeftsweer eñ aldus heeft hi xxxvi.
vren inden ouersten arbeyt eñ xij. in val
scher rustẽ die vrÿn is root middelbaer
dunne of dicke of doncker onderwÿlẽ
verrot die melancoli buten eñ die cole
ra binnen eñ wort die meerre emitrice-
us in die welke meerre hetten is eñ al
le toeuallen quader dan inden eersten
onderwÿlẽ is die vrÿn groen onderwÿ
len swart onderwÿlen doncker geel eñ
ontuerwet die alle teykẽ sÿn des doots
eñ heeft xl. vren inden hoechstẽ arbeit
eñ xij. indẽ genen die de ouerste nz en
sien Item een vroet medicus mach cum
onderkennen die specien eñ die onder-
scheyden deser gecomponeerder coert
sen want als ypo. seyt in amphorismis
datmen altoes nz gheweten en kan in
scarpen suucten of een sieke steruen sal
daer af of ghenesen \ wãt als gali. seyt
dat eẽ volmaect medicus in alsulkẽ suuc
ten onderwÿlẽ dwaelt om die snellich-
eit des loeps der materiẽ vãder suuctẽ
of oeck dz die sieke alte cranck is eñ sie
ker dan die meyster weet eñ hier mede
geuen wi van desen een eynde etce. als
vã desen coertsen eñ hebbense hier ge-
set van ysaac vã cõstantÿn vã auicenna
van alexãder eñ van galienus eñ wi heb
bense waer ghevondẽ mer dit en salmẽ
niet vergheten laten dat die minre emi
triceus wort mit groten arbeyde ghe-
nesen eñ die midbelste nauwe nochtãs
wort hi ondʼwÿlẽ genesen mer die meest
tẽ emitriceus nymmermeer dan mitter

godliker hant als galien⁹ tuycht

Dat xlij. ca. van een toeuallinghe der coertsen

Horripilacio dz is eenre hādē qua de disposici indē lichaem comēde vā eenre materien des coertsen ende is voertbrenghende die toeganghen des coertsen eñ voergaēde eñ hi spruut vā couden roke die geresolueert is vā cou der fleumatigher of melācolioser mate rien die haer haesteliken ouer alle die leden des lichaems sprayet eñ si raect die zenen eñ die muzen vā hare gedaē ten eñ dwingt of bijnt die huut want al dwinghende die wortelen vāden hare slupt si die sweetgaten eñ die stiue roke maect die haren recht eñ stijf want als ph̄i. seyt so is horripilacio een lelike op richtinghe vā haer wāneer die harē vā den hoefde haesteliken recht op gaen staen vā eniger vresen die verveerlic of vreselic is want si haesteliken trect dat bloet inwaert tottē binnensten leden eñ daer om als die hetten vandē ouersten des lichaems ghetoghen wert van bu ten so trect hē die swoerde te samen \ eñ also moeten dan die harē recht op gaē staen tegē sinē danck eñ daer om ist die selue reden eñ die selue sake indē genē die coertsen vanđ horripilacien eñ van den scudden of beuen eñ vander coudē eñ vander stiuicheyt

Dat xliij. ca. vā v̓loren appetijt der maghen

Daer geuallē menigerhande pas sien omtrent dē voedeliken leden eñ is dz v̓driet omtrent đ maghen so is daer honger sonder mate eñ coringhe eñ deser ghelike als dz enē niets nz en lust so watmen hē biedt Jtez fastidiū is een v̓keringe des appetijts als costan. seyt Jtem fastidiū is te seggē faciēs te dium dat is v̓driet makende want een mensche als die also is dat hem etens noch drinckens en lust die passi die hiet fastidium stomachi die welke đ voede liker doechden groot hinder in brengt wāt waer dz een anđ mēsche genoecht in heeft daer heeft hi v̓driet in dese pas sie coemt in drier manieren als vā ghe breckelicheit der geesten eñ vā bestop pinghe der geuoeliker zenē eñ van al te grote v̓uullinghe der heter of đ cou der humorē . Dat eerste opēbaert want wāneer die gheesten sijn instrumentē đ craften dat sise v̓wecken sullē om haer wercken te doen eñ vā harē gebreke so wort die werckinghe der begheerliker craften belet Jtem dz anđ is oec open baer als die appetijt twelck is proper lic ghenoemt begheerte der maghen ende wort van twiuoudiger doecht vol bracht \ als vander natuerliker die be gherende is ende vanden inuloyende die gheuoelende is ende daer om mit ten gheuoeliken zeenen die bestopt sijn so en mach die gheest der zenen niet ne dergaen totten mont der maghen om den appetijt te volmakē ende daer om en ist niet onbilliken als die principael veranderinghe ghebreect dat dan die appetijt ghebreect Dz derde opēbaert oec want wanneer een mensche zeer v̓ vullet is ende wort die mage ende dye darmen gheydelt so coemter een appe tijt Jtē die teykē wanneer enē mensch dē appetijt gebreect ō tgebreck đ ghees ten wil sijn dese \ als magherheyt alle des lichaems vanden coerts die voer gaet van alte veel vasten vā wakinghe

eñ van lopinghe des buucs wi kennen die bestoppinghe der zenen wt dien dz die de sieke inden dinghen die hi aen-ghenomen heeft gheen ghenoecht en lijdt ende dan lijdt die maghe grote on uerduwinghe Item die maghe om ge brecs wil der gheesten wort die spise ō cout eñ inden ouerliden wort si cout ge uoelt om der seluer saken wil Item wi kennen die oueruloedicheyt der heter humoren vāder bittericheit des mōts ende vāder droecheit der tonghen mit dorstinghe ende vāden heten roke die welke tghehemelt des monts raeuwe maect eñ ontuellet | eñ onderwijlen is-ser oec soffranighe coringhe Item die coude humorē kēnen wi te wesen inder saken van sueren oprispinghen eñ van onsmakender ende stinckender eñ van onuerduwelicheit eñ van swaricheit ō maghen Item wanneer tghebreck der gheesten inder saken is so salmen tegē die wercken om die welke die gheestē int ghebreck sijn want ist vandē coerts so salmen teghen den coerts werkē en-de sijn si verloren van vasten of van ver teringhe des lichaems so salmense we der starken mit goeder spisen eñ mit e-lectuarien die starkende sijn ende alsoe van alle den anderen \ of men sal hem saussen gheuen die starkēde sijn die dē crop vāder maghen enen appetijt ma-ken als van edick eñ van menten ende vā deser ghelike eñ men sal voer dē na se dicwijle houden die wel rukende sijn eñ ist datter bestoppinghe inō saken is eñ dat daer niet hinderens indē wege en is soe sal die sieke laten in die medi-aen dat is in die hart ader vanden luf-teren arme eñ men sal gheuen warme dinghen die scheydende sijn | ende dye warm ende cōforterende sijn als dyati minum ende deser gelike ten waer dat ter alte groten hetten inder sakē waer dan salmen orbaren syrupo acetoso en de men sal die materi wt doen eñ ydē-len mit bequameliker medecinē Item ist datter coude humorē inder sakē sijn so salmen die maghe purgeren mit be nedicta of mit een āder bequameliker medecinen ende starkense mit warmen dinghen ende men sal hem menigher hande spisen gheuen al waren si eē lut telken deerlic ist dat hijse begheert op dat in hem eē appetijt verwect worde vāden welckē ypocras seyt Die archste spise eñ die quaetste drācke salmē som mels nemē voer die beste eñ voer dye ghenochlicste na dien dat dē siekē lust

Dat xliiij. ca. vā hōts eñ onnatuerlike appetijt

Bolism9 is eē ōgemaect appetijt eñ also meer als eē appetijt diemē hiet appetic9 canin9 dz is eē hōger als die hōden hebbē desē hōgher wort vā cout hedē des monds vāder maghē bouen gaēde of wesende mitter humorē | wāt die grote coutheit die genomē spise mit ter craft ō wtduwinge geuet totten ne derstē op dz die mage also geydelt om ō ydelingē wil een appetijt crijcht Itē die mage wort vā menigerhāde saken vercoudt als vā ālte couō dyetē eñ deser gelijc Itē gali. seyt dz die bolism9 dat is die honthōger coemt vā alte groter hettē der leden der welker aderen ghe toghen werden vander leueren eñ die leuer trecket wt hijden aderen die men hiet meseraycas vāder maghē vanden welkē die mage haestelic geydelt wort

ende daer volghet na een stedighe ap-
petijt eñ onghematich eñ hi wort ond̄-
kent bijder hetten vander orinen want
die coemt haestelic toe nochtans en ge
breect bi hem die doecht niet \ desen be
coemt een coude medecinen eñ een gro
ue dyeten vāden honger diemen hōts
appetijt hiet sijn dit die teyken als wā-
neer een mensch meer begeert dant be
hoerlic is eñ meer eet dan hi ghewoen
is eñ nochtans vand̄ ghenomenre spi-
sen en worter nz ghecorrumpeerts toe
ghedaen mer hi wort meer gedunt en-
de ghemaghert Item daer coemt dic
wijle af dat buuceuel het gheualt ond̄
wijlen dz die appetijt verwandelt wort
also dz een mensche wel begheert deer
like dinghen als colen aerde soute en-
de deser ghelijc eñ dese coemt vā melā
colioser of colerigher humoren die dē
mont der magen besmetten of venijn-
den of brenghen een suucte in waer af
is dz die maghe gheuenijnt is om der
ghelikenissen wil begheert alsulke din
ghen alst openbaert indē vrouwen dye
kinder draghen vā ghebrecke der ghe
roester spisen of van dat si menstruū op
houdē indē welken die roke die ontbō
den is vā dien onreynen bloede venijnt
die gheuoelike zenen vander maghen
eñ verkeert den appetijt \ tegē dese pas
sie salmen gheuen warme dinghen die
de maghe confortere̅de sijn \ eñ men sal
oec gheuen smerighe spise eñ gemaect
mit veel vettichedē om dat die vettich
eit driuen mocht in die crop vāder ma-
ghen eñ winnen daer een v̄driet eñ een
onlust des etens ende waert datter ē
coude fleumatighe humoer inder sakē
waer alst dicwijle geualt so salmen ten

lesten die maghe purgeren mit warmē
electuarien van binnen . eñ smeren mit
warmende saluen van buten eñ also sal
si ghestarct werden eñ aldus wort ghe
nesen die ongheordineerde appetijt

Dat xlv. ca. van nockinghe

Singultus dat is een geluut der
ghewëldigher beroeringe vand̄
maghen comende vander crampigher
disposicien der maghen die wi gemeyn
liken nockinge hieten \ dese coemt prin
cipaliken van tweerhāde saken als vā
alte grote veruullinge of van alte gro-
te ydelinghe ende onderwilen vā cou-
den want van desen sakē werdē die ze-
nen der maghen te gader ghetoghen
eñ als die te gader ghetogen sijn wort
die bodem der maghen opwaert ghe-
heuen want die regierlike doecht pijnt
haer die maghe weder te brenghen tot
hare natuerlike settinghe eñ vā alsul-
ken opganghe eñ nederghanghe wort
alsulken gheluut datmen singult⁹ hiet
of als mi dunct als wāneer die bodem
der magē op ghe heuē wort soe is daer
een lucht int middel ghehoudē mitter
crachtē der wtstotinge ende als die wt
gaet ende als dan die lucht der andere
luchten teghen coemt in enen enghen
weghe soe maket een gheluut diemen
nockinghe hiet of singultus Item alst
geualt vā veruullinge so comet mit co
ringē d̄ humorē of der spisen daer comē
oec rispinghe van menigerhande sma-
ke nad̄ menigerhandicheit d̄ oueruloe
diger humorē eñ dz lichaem is vol vā
corrupter humoren ende die dyete die
daer voer ghinck was te milde | ende
wanneer dat gheualt van ydelheden
soe wortet bekennet bijden coertse of

bÿder lopinge des buucs of des bloets
eñ bi anderen die dat lichaem maghe
ren mer alst gheualt vā coutheiden soe
wortet bekent bi couthept der luchten
of bÿder couder dietē die daer voer ge
gaen is eñ deser gelike Item tegen de
se passie die vā veruultheden coemt sal
men spuwinge eñ coringhe orbaren eñ
ander dingen die doen pdelen ende ver
warmen eñ die doen droghen mer te-
ghen die passie die van pdelinge coemt
eñ ist sonder coertse soe salmen orbaren
dinghen die weder starcken ende vuch
ten mer ist mitten coerts soe ist sorghli-
ker eñ teghen dese passie die van cout
heden coemt toeuallentlÿc so salmē or
baren die machteliken warm sÿn Item
pruustinge eñ npesinge is oec goet \ eñ
nese is oec goet waert datmen enē on
uerhoets veruaerde of datmen hē din
ghen aen strede dair grote scande in sta
ke want die hetten die wed̄ gheroepen
waer totten binnēsten die schept eñ ont
bÿnt dē roke welke roke die materie is
des nockens ouermits scaemte of anxt

Dat xlvi. ca. van ouergheuinghe of co
ringhe

Vomitus dat is coringhe eñ is eē
craftighe wtwerpinghe der spi-
sen eñ der humoren vander maghen eñ
wort in deser manieren anter vand̄ craf
ten der naturen of vander craft der qua
der toeuallen wanneer die hete of dÿe
coude humoren inder magen ouerulop
en want die coringhe gheualt onderwÿ
len vā hetten die de opsiedinge maket
eñ die de humoren schepdt eñ ontbÿnt
want gelikerwÿs dz die grote couden
inden mont der magē ouermits cracht
des druckens die humoren eñ die spi-
se nederwaert verdrÿft \ eñ is een sake
der solucië ten camerganc allso beroert
die starke hettē onderwÿlen die humo
ren ende die spise opwaert wÿt te gaen
ende is een sake d̄ pdelinghe ouermits
coringhe onderwÿlen coemt dese corin
ghe van ouerulo edicheden der spisen
ende des dranct die welke also die na
tuer die niet regieren of verduwen en
mach so cruudt sise van haer recht als
dinghen die haer ouerulo edich sÿn eñ
derende onderwÿlen gheuallet vāder
gedaenten der spisen eñ des drancs eñ
van hare scarpicheit want die bÿt dÿe
zenen der maghen ende maect een co
ringhe ; onderwÿlen coemt coringe vā
cranckinghe des onthoudens eñ starc
kicheden des wt driuens want wāneer
die maghe niet in haer ghehouden en
kan dat si in ghenomen heeft so moeter
een coringhe af comē onderwÿlen wor
ter oec een coringe als wanneer die ne
derste inden buke alsoe starke sÿn datse
die ouerste nz neder gedrucken en kon-
nen eñ dan so moet die spise weder bo-
uen wt want die natuer walget vā dier
ouerulo edicheit ende stotet weder van
haer ouermits coringe onderwÿlen ge
uallet oec ouermits druckinghe eñ op
heffinghe der maghen eñ vander aen
coppelinge der andere leden als si mit
enighen ongheual sieke werden als vā
der moeder want wanner een vrouwen
naem dicwÿle ouergheeft dat is eē tep
ken dat si kint ontfaen heeft als galie-
nus sept Die coringhe is goet wanneer
dat hi coemt mit crac ht ende mit wer-
kinghe der naturen of alst wort alst be-
hoert ende wanneer dattet noot is mit
ter hulpē der medecinen wanneer dat

tet wort inden derden daghe ende dat dye sieke verlicht wort vander coringe want een louelic ouergeuen zuuert die maghe ende dient der verduweliker doechden ende ontlast alle dye natuer van veel suucten ende verlicht alle des menschen lichaem endr is die ouergeuinghe onprȳselic soe werct si alle dinghen contrari Item die natuerlike beroeringhe ende die beuinge der lippē gaen voer alle choringhe ende dese ander oeck hier na volghende als grote persinghe der gheesteliker leden ende walghinghe / oplukinghe des monds wtstekinghe der tonghen ende der aderen ende der arterien ende der zenen \ traninghe inden oghen wtlatinge des zweets verkeringhe der stroten bitterheit der tongen des raeclen ende des monts Ist dattet noot is so salmen een ouergheuinghe maken ende is die coringhe te groot ende deerlic so salmen dien dwinghen Item teghen die coringhe die vā couden sakē coemt sȳn goet warme dinghen ende die conforterende sȳn also wel electuarien als saluē ende oec isser goet toe dyanisum dyaciminum ende deser ghelȳc ende teghē die hete coringhe sȳn goet die coude ende droghe sȳn dwinghende ende starkende als zucara rosaet dyarodon abbatis triasandali ende deser gelȳc

Dat xlvij. ca. vādē passie des buucs of der maghen

Die zericheit der maghen coemt van veel saken als van hetten die ontbȳndende is ende van couden diese dwinghende is eñ van wȳndicheit diese wtstekende is ende vā enigher aposteme diese druckende is of van heten ende couden humoren die de vslmen ō maghen beslimende sȳn / eñ waer hetten inder saken is so is die zericheit stekende ende die oprispinghe hete ende die vrȳn allepncskē grof die spisen werden wel verduwet die subtile werdē ōbarnt / ist van enen aposteme die de maghe druct eñ perset of van heter of van couder humorē die de maghe beslimē soe is daer bittericheit des monds die de camerganck hete eñ droge eñ vrȳn soffranich Item daer coutheit is mitter humoren inder sakē so is die zericheit swaer ende dye harde dinghen werden qualiken verduwet ende die lichte ende die subtȳl werden bat verduut soe pleechter te wesen fleumatighe coringhe eñ raeuwe stoppinghe des buucs eñ zuere oprispinge Itē is die windicheit inō saken dz wort bekent vā gorgelinge eñ vā rōmelinge eñ vā onsmaken de oprispinge vandē welkē die mēsche ōvōlicht wert sommels beneden eñ sommels bouen. Itē is daer een aposteme inder sakē dz wort bekent vādē coerts die daer of nauolgende is eñ vā steecten eñ van hetten eñ vā onuerduelicheit eñ vanō wtstekinge des crops vander magē Itē is daer hete humorē inō sakē so salmē die humoer ōduwen ende die mage sal ōduwet werdē mit propren medecinē eñ gestarct werdē mit coudē electuarien eñ butē mit coudē saluē besmerē eñ is daer coutheit mitter humorē inō sakē so salment curerē mit contrariē dingē / eñ is daer wȳndicheit inō sakē so salment curerē dye wȳndē doen schepdē als mit dyamiarateū dyaciminū eñ deser gelike eñ dese grote wȳndē plegē indē darmē te comē \ dese salmen

cureren als die maghe eñ waert dz die wint waer omtrent den nauel so mocht men daer loze coppen op setten eñ trecken den wint daer mede wt wãt constã tinus sept dat die wint dz lichaem seer pÿnt in veel manieren eñ in veel saken meer dan die humorẽ alst schÿnt in mẽschen die gaen mit grotẽ bukẽ of si twa ter laden Item die selue sept dz so wye stedige gesontheit des lichaems hebben wil die moet die maghe wachtẽ dz si nz te veel spisẽ en neem wãt die ouerste eñ die volcomenste medecÿn is abstinenci als constãtin9 sept int derde ca. vandẽ vdriet der maghen dat is die fastido stomachi

Dat xlviij. ca. vã passie der darmen

DEn buke coemt oec wel zericheit toe eñ persinge als die selue constantin9 sept vã humoren die inden darmen beslÿmt leggen als dz lanceuel eñ deser gelÿc Item dese suuctẽ gheuallen onderwÿlẽ vã wÿnden die daer binnen besloten sÿn die daer indẽ darmen een persinge eñ een wtstekinge maken eñ onderwÿlẽ vã oueruloedichept der humoren die de substãci der darmẽ beswaren ondwilen vã enen aposteme die quetsinge der substãcien vandẽ darmen inbrengt eñ onderwÿlen vã veel pieren die welke de darmen binnen wten eñ onderwilen vã aenbindingen andere leden die den darmen pine doen| eñ ondwÿlen van scarpicheit der humorẽ die de substanci der darmen vlceren \eñ dese passien hebben hoer proper saken ende hoer proper beteykenissen | eñ daerom die raeuwe eñ die groue wÿndicheit die vandẽ humoren ghescheyden is wãneer dat si mitten hekken binnen den darmen gesloten wert soe maect si veel steecten eñ is dz sake dat die wÿndicheit geresolueert is vãder bloediger materien so sal die weete zeer vast daer in steken als die cõmentator sept eñ ist vã coleriker materien so steect eñ prekeltse noch meer eñ ist vã fleumatiger materien so is die weete wt duwende| ende ist vã melancolien so is die weete beswarende eñ ist van fleumen so blÿft si daer gecõgeleert eñ ist alleen van wÿnde so wãdert die weete nv hier nv daer eñ aldus sept die cõmentator vã woerde te woerde ouer io. Eñ dese woerdẽ gebruken dicwÿle die meysters eñ dye auctoers Itẽ dese passie wort genesen mit medecinẽ die wt doen wazemen eñ die den wint doen scheydẽ wanneer dz si die groue slimige darmen veruullen soe maken si grote passien eñ pinen die darmẽ werden gebondẽ eñ die slimicheden werden bewrongelt vander ouer uloedichept \ want die natuer en mach haer niet ontcõmeren vãder ouerulоedicheit waer af dz van node torsioen comen moet eñ druckinge der darmen vã den wederslaen der ouerster fumositeyten daer alte grote pine af coemt eñ onderwÿlen die doot alst openbaert in colica eñ yliaca passione datmen int gemeyn lanceuelen hiet Item in alsulkẽ siecten pleechtmen eerst te leggen dinghen die morwende sÿn | eñ die harde materi vuchtẽde sÿn daer na die eẽ luttel bitende sÿn ten lesten die suuerende sÿn eñ also dan als die binuenste ontlast sÿn so wort die natuer weder gebracht tot goedẽ punten Item wãneer die aposteme die maghe becommert of die darmen soe worter steecte eñ zerichept

gheuoelt vanŏ wtstreckinge des apos teems eñ oec swaricheit inder magē eñ inden darmē| eñ nader ghedaenten eñ nader grootheit des aposteems soe is die zericheit groot of cleyn Item dese apostemen becoemt also wel binnē als buten eñ medecyn die middelbaerlic ŏ coelende is ouermits dē coerts te saef tigen eñ om die weete te ripen eñ dā te suueren eñ int leste den aposteme te slu ten eñ te heylen om anxt wil of daer eē ander sweringe of ŏrottinghe af comē mocht eñ van desen dingē vintmē veel in viatico eñ in plateario \ mer die hier te setten waer oueruloedicheit eñ te ve le te seggen Item wanneer die pieren inŏ sakē syn so isser oec seer grote steecte eñ ist dat die wormen lanc ront eñ scarp syn dz coemt vā slimighē raeuwen hu- moren die daer indē binnēsten ghewa- sen syn die welke ist dz si geworden syn indē subtylsten eñ indē langsten darmē so werden si lumbrici ghehieten / wāt si lanc syn als cōstan. sept eñ ist dz si ghe- worden syn indē neŏsten eñ indē groet sten darmen so werdē si ascharides ge- hieten |eñ dese na diuerschen materien daer si wt comē hebben diuersche ghe- daenten eñ figuren wāt van gesouten- re fleumen comē langhe gracelike scar pe pierkens| want die hetten van dier fleumen die welke hoer beroerē heeft vāden centro tottē circūferēcien maect die nature des worms in lancheyden mer die droecheyt die welke al ist dat si haer beroeren tottē cētrum heeft ende mach die materie widē eñ bredē byndt eñ dwingt dien ter rondicheit \ eñ daer om syn alsulke wormē lang eñ ront eñ vanŏ soeter fleumen comē langhe wor men eñ breet lang om ŏ hetten wil wāt die hetten doetse lang werdē | eñ si syn daer om breet wāt die humoer scheydt hoer eñ breytse eñ vander fleumen die zuer is die welke cout eñ droghe is so werdē die pieren cort eñ ront wāt bey- de die gedaente al ist dat si beroeren tot ten cētrum heeft nochtās weŏstaet si ŏ breetheit eñ der lancheit eñ vander na tuerliker fleumen wāt si cout eñ vucht is so worden si cort eñ breet cort om der coutheit eñ breet vander humoren | eñ dese hieten ascharides of cucurbutiny want si den zade vander cucurbiten ge- liken Item vā glasenre fleumen ouer mits der groter coutheit eñ worter niet leuende gemaect dese pieren brenghē die meeste steecten in \hier is die coert se bi ioekinge der nazen knersinghe der tandē walghinghe ŏ spisen verueremt- heyt eñ verueernis des herten roepin ghe indē slape |beuinge des lichaems wtstekinghe der tongē eñ kauwinghe mitten tandē al ist dat si daer nz tusschē en hebbē eñ alle dese gheuallen sonder colliganci dat is sonder aenbindinge ŏ darmen totten instrumēten ŏ sinnen eñ totten kinnebacken eñ daer om als cō- stantin9 sept ist noot dat si schier op ghe licht moeten werdē anders wort dat li chaem van hē ŏteert eñ die leden weŏ ghemorwet noch si en werdē niet wtge dreuen dan als si steruen | eñ wanneer dat si leuende syn mittē darmē besłymt so en gaen si nz lichteliken wt \ mer als si doot syn so is die nature daer af ver- saecht eñ so werden si dan wtghewor- pen nochtans ghaen si onderwylen wt recht of si doot waren eñ dan steruen si vluchs Item si werden oec mit bitterē

dinghen ghedoot als mit allen eñ mit
deser ghelike die cõstantinus alle ver-
telt int selue capitel eñ alsulke dingẽ sul
len ghegeuen werden mit honighe of
mit melke of mit enige soete dingẽ wãt
die wormen minnẽ tsoet die welcke als
si hẽ daer mede vgaderen doden hẽ sel
uen mitter bitterichept wãt daer scuult
een hanghel onder die spise Item wan
neer die moeder of die blaze lijt so lidẽ
die darmẽ mede om des wil dat si daer
vluchs mede bi sijn wãt als die hals vã
der blasen gestopt is eñ die vrine ghe-
houden wort so wort die blaze wtghe-
steken eñ als die blaze alsowtgherect
is so wort die darm die der blasen naest
lept gedruct ende wort belet die groue
hekken wt te steken eñ als daer dã wint
binnẽ besloten wert so coemter tlanck e
uel af datmẽ colica passio hiet dese pas
sie als constan. sept int vijfte boeke coẽt
eñ wort ghewonnen in enen darm die-
men colon hietet dat is hol eñ is in die
rechter side des nedersten buucs omge
gort als mit enen snoer tot inder luchter
ziden toe Die sake deser passien is seuẽ
derhande als die selue sept Die eerste
is een vierighe hetten mit colerigher
coertsen onvmengt drogende die vuch
tichept der hekken eñ hardense eñ latẽ
se nz wt gaen Die ãder sake is grofheit
der drogher eñ der stoppender spisen v
biedende den dreck wt te gaen Die der
de is slimicheit der fleumen beslutende
die wegẽ der egestien dat is des dings
datter wtghanghen soude als der gro
uer hekkẽ Die vierde is groue wijndich
ept die hair menghende eñ wtstekende
is mit taper eñ slimigher humoren Die
vijfte sake is wanneer een aposteme in

den darme wassende die hekkige substã
ci vbiedende is vrijlikẽ wt te gaen Die
seste sake is veelheit der corter pierẽ eñ
der langher die doot eñ beslijmt sijn in
desen darm nz wtgaen en mach Die se
uende sake is ongeuoelichept des dar
mes eñ letsel der hekken nz gheuoelen
de noch wtdriuende dese passi van wat
saken dat si coemt breegt den lichaem
veel pinen in want si hebben ghemepn
eñ proper toeuallen hem coemt gemeẽ
liken coringe toe walghinge pijn eñ on
uerdrachlike weete aen dye side daert
is stoppinge des buucs eñ coemt dese
passi van heter saken so dunct enẽ men
sche dat sijn buuc vol naeldẽ steect wair
af dz die sieke schier sterft ist dat hi geẽ
boete en heeft eñ ist vã couder sakẽ soe
wort alte groten zwarichept gheuoelt
nochtãs is die zerichept clepn eñ meẽ
re stat eñ ist van wijnde so is die weete
wtstekende eñ vkeert die stat mit rom-
melinghen eñ mit ophekkinghen eñ ist
vã enen aposteme soe wort hetten ghe
uoelt eñ soe isser coerts mit dorst eñ zer
picheit der tonghen eñ ist vanden lan-
gen smalen wormen so volchter zerich
eit ende walghinghe nae sonderwijlen
schietmense ter kelẽ wt eñ is mit corten
woerden een suucte dair die doot af co
met snelliken ist datmen den sieken nz
haesteliken te hulpe en coemt ende wij
se lic eerst salmen die saken der suucten
saeftighen ende schepden ende verder
uen mit badinghe eñ mit warminghe
die schepdende sijn eñ ist dat die zerich
ept hier mede niet en vergaet so moet-
men noch mit starkeren dingẽ toe gaen
als in viatico eñ in anderen boekẽ wel
staet als mit medecinen die schepden-

de sijn eñ purgerẽde \ deser passien nich
te is pliaca passio dat is oec een lanc e
uel dat sinen naem heuet vã enen darm
die plion hiet eñ is eẽ gracelic darm en
de lanck die de ander darmẽ al omme
gaet eñ is vanden vleysch ondect want
die darm is seer geuoelikẽ eñ dese pas-
si hiet vandẽ scarpsten want si in enẽ of
in tween daghen doot eñ daer om is si
weseliker dan colica passio eñ si wort al
so ghecureert eñ si coemt oec volna vã
alsulken saken mer dicste vã enẽ aposte
me als cõstantinus sept

Dat xlix. ca. vant rode buuckeuel

Onderwijlen lijdt die buke oec vã
vellicheden der spisen eñ der hu
moren eñ vand' scarpicheit als vã dissen
teria lienteria eñ diarria eñ dese sche-
len onder malcanderen wãt als cõstan-
tinus sept eñ platearius Dissenteria is
eẽ buucevel mit vuellinge des darms
mit bloedigher wtwerpinghe eñ wort
ghesept vã afsniden wãt in desen passi
en werden die darmen gesneden eñ hi
coemt vã natuerliker colera of van on-
natuerliker die darmen also corrodeert
eñ villet | onderwilẽ coemt hi vã gesou
tenre fleumen eñ onderwijlen vã ghe-
barnder melancolien eñ onderwijlẽ vã
ghebreck der leueren eñ dese hietmen
epatica onderwijlẽ vã ghebreck des õt
houdẽs die tbloet niet houdẽ en mach
onderwijlen vã alte grote ouervloedin
ghe des bloets eñ hiet properlic dissen
teria eñ coemt onderwijlẽ van gebreck
der darmen eñ dan sijn daer drie speci
es Inder eerster specien wort die sme-
richeyt der darmen geresolueert ende
die dreck is ghescaept als wasschinge
van vetten vleysch. Inder ander wer-
den die vilmen vand' maghẽ gescraept
eñ sijn ghescapt als scauelinge vã fran-
sijn of vã perkement In die derde spe
ci werden die darmen wtgesent bi cley-
nen stucsken ende dan openbaren daer
vleyschighe resolucien eñ zenighe en-
de deser gelijc die eerste speci wort wel
ghenesen die ander nauwe eñ die der-
de nymmermeer also en doet oec epati
ca nauwe \ die teyken vã dissenteria sijn
bloedighe egesti | egestie dat is die vul
nis die enen mẽsche benedẽ af gaet tor
cioen vandẽ buke stekende weete Itez
onderwijlen coemter villinge der ouer
ster darmen eñ onderwijlen der neder-
ster eñ daer na wort die zericheit ōwan
delt nv int ouerste vanden buke nv om
trent den nauel nv int alre laechste en-
de na die diueerse gheslachten der sakẽ
wert oec die medecijn diuers gemaect
. Inden eersten pleecht si ghesuuert te
werden die humoer die daer misdoen-
de is eñ daer die sake af coemt daer na
pleechtmen die lopinge te onderuattẽ
eñ dat alsoe wel mit sropen als mit e-
lectuariẽ also wel mit plaesterẽ als mit
saluen die dwinghende eñ stempende
sijn eñ die medecijn die van binnen ge-
gheuen wort is nutste als die materi in
den ouersten darmen is | eñ die buten-
ste medecijn helpt best den nedsten dar
men eñ die medecijn sal also wel dwin-
gende eñ stoppẽde wesen als eẽ diete

Dat l. ca. vãde lopinge des buucs

Lienteria is een buucevel mit wt
seyndinge der spisẽ eñ des drãcs
die onuerduwet sijn wanneer gheen v'-
keringe en wordt bijder spisen mer als
die hauick also werdz wtgeseynt twlec
onderwijlen geualt vand' scauelinge v'

vilmen vāder maghen waer af dz dye maghe die spise nz houden en mach onderwylen coemt hi vā slimiger eñ fleumatigher vuchticheyt die aenhangen den vilmē vāder maghē eñ der darmē Onderwylen vā enen aposteme / want dan wort die maghe beswaert vanð spisen eñ daer om wort die maghe anghedaen enē sin der naturē om die spise wt te cruden eer dat si verduut werdē / dese suucte wort genesen als die voerscreuen Dyarria is een simpel lopinge des buucs mit wt[illegible]yndinge ð spisen die onuerduut is sonder enighe bloedighe egestie\ dese coemt onderwylen dat een mensch te veel ghegeten heeft eñ van der scarpicheit der spisen eñ oec vā hare smeltinge Onderwylen vāder colera die misdoende is inð grootheit meer dan inder ghedaenten der spisen want waert sake dat si inder gedaenten misdede so soudse eer dissenteriam maken dā dyarriam Item wāneer dz si coemt vā lopinge der humoren die neðulopende is eñ bitende vanden hoefde totten darmē toe / eñ dan seyndt die sieke scume eñ ampullen wt vandē welkē ypocras seyt wanneer datmen siet dat dye groue heffen scumich syn in dat buuckeuel datmē dyarria hiet dien vlopet die fleume vten hoefde dese lopinge wort genesen mit cleynre dyeten want die sake is dat hi te vele ghegeten heeft ende coemt dese suucte van scarpicheden so salmen gheuē dinghen die een weynich vercoelen eñ vuchtighē\ eñ coemt die siecte vā lopinghe der humorē van den hoefde so salmen gheuen dinghen die den reume stoppē eñ byndē Eñ hier mede ist wt vandē passien des buucs

Dat li. ca. van watersuchten

I Dropisis dat is een dwalinge der verduweliker doecht vāder leueren winnende heffinge der ledē als cōstantinus seyt wāt wanneer die ðduwelike doecht vercranct wort inder leuerē soe werdē daer veel ouervloedicheden indē lichaem die welke ouermits craft der wtdriuender doecht buten ouergeseynt winnē een opblasinghe der leden dese siecte coemt gemeynliken vā drierhande sakē als vā verhoudinge der ouervloedicheyt sonð natuer werdē si gehouden als in menstruo dat dwalende is eñ in deser ghelyc wāt als dat menstruum op gehouden wert soe wort die moeder seer ghedruct eñ alle tlichaem ende daer coemt oec een heffinghe af Itē vander vlopinghe ð vuchticheit sōder natuer werdē die geesten ontbōdē eñ die craftē werdē ghecranct eñ die ouervloedichedē die daer ouer comē vā der onuerduwelicheyt makē eē heffinge ð ledē wāt vanð onghetēpertheit ð gedaentē dwaelt die ðduwelike doecht inð leueren vieruoudelic nað ðgaderinghe ð vier qualiteytē eñ alsoe werdē vier speciē vā ydropisis naden ouergāc ð vier qualiteytē Die eerste is leucofleumācia die welke coemt vā ongetēpertheit ð coutheyt eñ ð vuchticheyt ende wort gehietē vāð witter fleumē leucos dz is wit Die anð speci is yposarcha of anasarcha eñ coēt vā ongetēpertheit ð coutheit eñ ð droecheit Die derde speci is asclites eñ coēt vā ongetēpertheit ð hettē eñ ð vuchticheit Die vierde speci is tympanites eñ coēt vā ōgetēpertheyt ð hettē eñ ð droechtē Itē si comē in deser manierē wāneer dz die coutheyt eñ

die vuchticheit inder leueren ongetem
pert werden soe wort die verduwelike
cracht vercranct eñ van dier cranckich
eẏt comen ouerulo edichedē eñ die wer
den dan wtwaert ghesent buten bÿder
huut waer af dat een grote heffinghe
coemt die vā ongetemperder coutheit
eñ droecheẏt coemt inder leueren eñ al
so wort oec die v́duwelike doecht onge
tempert eñ v́cranct eñ also oec een lut-
tel die wtdriuende doecht / eñ daer om
en laetse gheen ouerulo edicheẏt wt al
totten butensten der huut mer si werdē
onder tvleẏsch ghehoudē \ eñ daer om
hiet dese species ẏposarcha dat is ondˀ
tvleẏsch of biden vleẏsche / want ouer-
mits der ongetempertheit der hetten
eñ der vuchticheit so werdē beẏde dẏe
craften als die v́duwende eñ die wtdri
uende v́cranct bider ontbÿndinghe der
gheesten wāt die ouerulo edichedē wer
den ouer al tlichaem verdreuen mer si
werden alleen gehouden tusschen den
buke eñ sẏfac \ sẏfac is een vel dat leẏt
tusschen den vtersten buke eñ den dar-
men daer sÿn twe vellen als sẏfac ende
mẏrac eer datmen tottē darmen coemt
eñ dese speci wort gehietē asclites wāt
alsmen den buuc slaet so luudt hi als eē
botseel eñ coemt vā hettē eñ vā droech
ten eñ als dese twe onghetempert sÿn
so werden die gheesten ontbondē ende
als dan beẏde die doechden alsoe ver-
cranct sÿn so werden die ouerulo edich
eden vāder onuerduwelicheit grof ge
maect ouermits hettē eñ droechten eñ
werden ouermits die rokicheit ghere-
solueert die dz ouer al tlichaem gheste
ken en werden mer si werden bÿden bu
ke ghehoudē eñ dese species hiet tẏm
panites wāt sÿn buke luut als een tam
buer Item in die eerste specie is heffin
ghe ouer alle tlichaem int ouerste van
der huut wit eñ saeft ende duwet men
enen vingher int vleẏsch so blÿfter een
put staen eñ alleẏncskē vergaet die put
te eñ die vrÿn is ongeuerwet wit ende
dicke Inder ander specie en is die hef
finghe niet soe groot mer haer vleẏsch
stinct die vrÿn is qualiken geuerwet eñ
dunne In die derde specie is die buke
opgheblasen ende luut alsmen daer op
slaet als een butzeel eñ die vrÿn is root
eñ dicke In die vierde speci luẏt die bu
ke als een tambuer eñ die vrÿn is ghe
uerwet eñ dun dẏe hals eñ die vterste
leden werdē cleẏn die nazelockē scarp
die oghen hol eñ ront . Die twee eerste
specien machmen ghenesen eer si ghe-
confirmeert sÿn eñ die twee leste voer
die cōfirmaci werden si nauwe ghecu-
reert mer nader cōfirmacien nẏmmer-
meer ẏdropicꝰ is heffende indē lichaē
weke swaer wichtich ende dorstich die
welke hoe dat hi meer drinct hoe dz hē
meer dorst ende hoe dat hi meer drinct
hoe dz hi crancker wort eñ meer heffet
ende na dien dat haer siecte diueers is
daer na salmen hē diuers medecÿn ge
uen als die wÿnt scheẏdē eñ die humo-
ren v́teren die binnen den huut sÿn en-
de men sal die leuer starken vandē wel
ken men alle dinghen vÿnden sal in vi
atico cōstantini eñ in velen anderē prac
tiken vā medecinen

Dat lv. ca. vande gheelsucht

Ictericia of aurigo dz is int ghe
meẏn te segghē gheelsucht eñ is
besmettinge v́ huut sonď enige onghe-
likicheit v́ huut eñ mē seẏt in plateario

datter drie specien sijn vanō geelsocht
als soffranich vāder natuerliker cole-
ra eñ groen ende swart Die eerste speci
hiet aurigo want si den mensche gheel
maect als gout Die ander hiet groen ō
dat dese speci der colera naest is so wer
den die luden groenachtich Die derde
specie hiet swart wāt si coemt vā zwar-
ter ōbarnder colera eñ si wort vā hettē
eñ vā opsiedinghe des bloets ouergaē
de inder coleram ouermits hetten die
daer ouerulopēde is eñ dz bloet venijn
de wāt si wert mede gedragē tottē ouer
sten ō hoyt eñ venijntse eñ ōkeertse On
derwijlen coemt si vā bestoppinge des
oversten of des nedersten zweetgaets
der kisten vander gallen wāt die cole-
ra stuet opter leueren ende venijnt dat
bloet Onderwijlē coemt die suucte vā
enē aposteme eniger spisē of des drācs
die corrumpeerlic is vā enigen bete of
stekinghe eens venijns diers In deser
manieren wort dz bloet besmet eñ ouer
ghesepnt tottē voetsel der leden eñ cor
rumpeert eñ besmet die leden na dien
dat die venijntheit is Item dese volgē
die heete gheelsocht als smettinge al-
le des lichaems eñ ōwarminge ō rech
ter siden/ dorst \ bitterichept des mōts
zericheit des voerhoefts \ beperinghe
der oren /die vrijn is geuerwet wes scu
me is soffranich of groen of swart Eñ
alle dingē die vandē lichaē wtgesepnt
werdē die werdē vā hettē besmet eñ ō-
wandelt alle sakē ouermits dier ouer-
ster bestoppinghe eñ die nedste sijn alle
seer geuerwet \ eñ het is ōkeert vāden
ondersten Eñ als die ouerste meest ge-
uerwet sijn so sijn die nederste minste ge
uerwet Itē is dese siecte vandē coerts
eñ vāder cracht ō naturen naden seuen
dach in enighen dage indē welkē waer
tepken te openbarē pleghen mit ōmin
ringhe des coertsen eñ ōlichtinge des
sieken eñ aflatinge der quader toeual-
len betepkent goet wāt alsulke verwin
ghe betepkent dz die materi des coert
sen gesuuert wert eñ en is dit niet so be
tepkenet quaet eñ vrese wāt het betep-
kent dat die materi die ouerste lede be-
gheert of om datter materiē also veel
is of om des roecx wil eñ om der scar-
picheit als galien⁹ beschepdelikē sept
inden amphorismen Item aldus sulkē
passi pleecht genesen te werden mit la
ten ter aderen eñ ouermits toesettinge
der dinghen die de vercouden eñ ver-
anderen ende sonderlinge omtrent die
leuer want daer wort dat bloet weṽge
maect als in sijnre kōtepnē Itē men sal
geuē vā binnē eñ inder ōpeten eñ inder
medecinē dingē die de hettē verdriuen
eñ dz bloet suuerē ende dz si die quade
schickenis des bloets ōanderē Eñ co-
met die suṗcte vā ōstopthedē so salmen
geuē dingē die schepdende eñ openen
de sijn eñ niet te heet crude

Dat liiij. ca. vanō aenbepē of spenen

EMorophde sijn v. aderē die int fō-
damēt sijn vtē welkē menigerhā
de passiē comē daer comē ophekkinghe
ophoudinge bloedinge eñ ondwilē die
ouerulo edichedē ouergesepnt tottē de
len ouermits craftē ō naturē eñ als die
aderē gebrokē sijn so werdē si wtgesept
eñ tlichaē wort vā menige suuctē blost
mer is die lopige sonō mate of alte gro
te so comē daer veel passien wt eñ als si
vā gewoentē gehoudē werdē so volgē
dair grote siechedē na als ṗdropisis dz

is waterzucht theringe des lichaems razerie eñ melancolie eñ deser ghelike Item in deser manieren werden si heffende die ouerulœdicheden sijn dicke eñ heffich die nedergaen tottē mondē ỽ aderē eñ makense grof eñ dicke waer af dat si heffen eñ drijnten Item onderwijlen werden die mondē der aderē gedwonghen eñ gedicket vander groter droecheit Item onderwijlen werden si gebarnt om hare grote lopinge wil vā den cyrurgijns eñ werdē also ghestopt eñ dan werdē si cume of nymmermeer geopent Item onderwijlen werdē dye hoefden vandē aderen gestopt vander dickichepyt des bloets eñ onderwijlen vā scarpichepyt des bloets eñ van sijnre smeltinghe werdē si meest geopent eñ nader groter ophoudinge volcht swarichepyt des hoefds bleecheit des aensichts zwarticheit lasticheit eñ oec disposici der nyperē der dyen totter watersucht eñ ter teringhe Itē cranckichepyt eñ magerheit des lichaems volcht dē groten lope der aenbeyen ỽwanderlinge der verwen zerichepyt eñ knaghinge des nedersten lichaems eñ ist dat si stedeliken duert eñ si sonỽ maet is so wint si alte quade passien Itē ist dat die monden der aderen alte zeer lopē soe salmē se stempē mer dz sal alleyncsken wesen ist dz die passi out is op dattet bloet nz te haestelic wederslagen en werde dattet dan tot enen anderen lede ghestort mocht werden eñ datter dan een quaỽ suuct of quaē waer af dz ypocras seyt Het is wese den genē die de aenbeyen lange gehadt hebbē datmēse hē al toe geneest tē si datmē daer een ader open laet Eñ ist dat si alte seer gesloten werden so salmense weder op doen mit medecinen die openē eñ die scheydden

Dat liiij. ca. vande passie ỽ nyeren

Die zerichepyt vandē nyeren wort vandē grieken nefresis gehieten welke zerichepyt zibbichepyt hiet mitten lāckeuel nochtans schelen si wāt die serichepyt vā colica passione dat is tlāckeuel dat is wandelbaer eñ onstadich wāt enen dicht lopet vander eenre zide ter ander mer die weete vā neufresis is stedich Item die leynden of die nyeren liden ondwijlen vā heffeninge eñ onderwijlen vā vervullinge der humorē onỽwijlen van wijndichepyt onderwijlē vā den steen alle dese brengē grote weete in sonderlinghe is daer hetten inder saken wes teyken is hete urijn scarpe zerichepyt eñ stekende eñ is dair coutheit inder saken so is die urijn raeuwe ende die zericheit traech die steen eñ die zandekens eñ menigerhādе ouerulœdicheit comē indē nyeren dicwijle eñ dat te voersten vā dranc slimich waters ende vā grouer dyeten wt desen sijn bestoppinghe indē nyeren of inder blasen. eñ onderwijlen werden si ỽkeert int wesen eens steens of der zandē ouermits die werckinge der groter hetten eñ die gene die de steen hebben veruolghen veel ongemakē als swaricheit des orinens lāceuel eñ deser gelike wāt mitter stoppinge ỽ stenē werdē die wegē der urinē bestopt. ōderwijlē een deel eñ dā coemter die coude pisse af als wāneer yemāt mit pinē of alleyncskē drupelen sijn orine als hijse maect eñ ondwijlē altemael eñ dan wortet mit allē ghewepgert eñ wort gehieten dissenteria Itē vā tayē slimighen humorē indē nyerē eñ inder

blasen coaguleert wort die steen Itē in den iongelinghen wasset hi principaliken indē nyeren eñ indē kinderē wasset hi inder blasen wāt haer hals vanð blasen is enge ende öbiet die natuer wt te gaen waer af dat die steen comt als cōstantin⁹ sept Itē indē kinderē is die vrȳn grouer vāder slimiger dyeten \ wāt een dinc dat tay eñ slimich is dat is abelre te bewronghelen eñ daer om coēt eñ groyet die steen dicwȳle in cleynen kinderen Itē het wort bekent wāneer die steen inden nyeren is of die materi des steēs ouermits slapinge des voetsí eñ der dyen vāder rechter sidē ist dz die sake inder rechter nyer is | mer ist in die lufter dyee soe is die sake in die lufter nyer eñ is die ziecheit in die blase dan is die sake benedē indē buke bidē buuc haer eñ daer ōtrent Itē die zandekēs die comen vāden nyerē sȳn root eñ die vanð blasen comē sȳn wit Itē die steen die gewonnē is vā slimighen humoren wort lichteliker ontbōden eñ wtgedreuen dan die zandekens Itē indē wiuen wasset zelden die steen of seldenre dan indē mānen om die rume toepaden eñ om die crāckicheit der hettē die de humoren drogende is eñ östeenēde eñ om die menigerhande purgacien wāt veel ouerulo edicheden werdē mittē mēstruosigen bloede wtgeleyt also sȳn die sieken te purgeren indē hetē eñ indē openenden dicwȳle te baden eñ men salze weð vuncken mit öduweliker spisen eñ drācken eñ mit warmender medecinē die openende sȳn eñ suuerende eñ men moetse onderwȳlē den cyrurgyen beuelen sonðlinge die kinderē eñ die ghene die noch wassende sȳn eñ inder outheit

is | die snidinge vreselic wāt ouer dz xl. iaer so en wort dese passi nz ghecureert als ghesept wort in amphorismis Itez onderwȳlen gheuallet dz die sieke sȳn water nz houden en mach welke passi mē dyampnes of dyabetica passio hiet eñ dese geualt als cōstan. sept om ghebreck des outhoudēs wāt daer is veel eñ starke aentreckinge ð humorē tottē nyeren eñ daer wort veel wtseyndinge der ouerulo edicheit totter blazen eñ dz si nz draghen en mach dz werpt si van haer ouermits ð vrinē Itē onderwȳlē geuallet vā ömorwinghe ð humorē eñ vā ontslappinge der lacertē indē hals der blazen eñ ondwilen gheuallet van zwaricheit des slapes eñ veelheit ð humoren als in onwetende kinderē eñ in den genen die in haer bedde pissen | eñ in drōcken mēschen / het is deser luden eygē dz si altoes drinckē willē eñ men kanse cume mit water sat gemakē | als cōstan. sept / wāt hoe dz sȳt drinckē soe ghieten sȳt weð benedē wt Onderwilē comet vāder humorē die haestelic stoppende is die wege vāden pissen eñ wtleydende daer die gehoudē vuchticheit mit craft der persinge \ desen die dese siecte lidē sȳn noot dingē die de hetten ödruckē \ eñ stoppende confortatiue eñ oec dingē die de warmt e ð nyerē öweckende sȳn ende datmē die zenē die daer ömorwet sȳn öduwēde eñ brocht se weder tot bequameliker staet dit geschiet mit dranc eñ mit electuarien ende mit plaesterē eñ saluē Itē die vroede medic⁹ sal altoes hoedē in desē sakē dz hi altoes daer nz toe en doe dinghē die alte vucht sȳn wāt si soudē seer quetsen al morwende noch oec alte droghe

dingē wāt si soudē die hettē scerpkmer
nv dese nv die op dz die sieke ghewas-
schen mit coudē gevuchticht mach wer
den eñ v̄coelt ende vādē drog en wort
die vuchticheyt gedwōgen eñ dz sieke
lijt wert gestarct eñ bouē allē dingē sal
die dyete getēpert sijn wāt die hete din
gen hinderen dē nyeren eñ dē lendenē
alte seer Eñ dinghen die alte cout sijn
v̄tragen die v̄duwelike craft inv̄ substā-
cien der leuerē Itē hernia is een velle
kijn des buucs als cyfac eñ is een scorin
ghe | syphac is eenrehāde vellekijn dz
die voedelike lede schept vādē ledē die
daer winnēde sijn ghelikerwijs dz dya
fragma is eē vellekijn dz die gheesteli
ke ledē schepdt vāden voedelikē leden
wāt wāneert geualt dat syfac gescoert
wort so moetē die darmē nedv̄waert gli-
den indē budel vāden cullē \ eñ daer af
heeft die mēsche grote pine dicwijl/ on
derwijlē coemt dese passi vā butē als vā
heffen of vā springē of vā deser gelike
Onderwijlē vā vallē of vā slaen of van
stoten eñ vā deser gelike | onv̄wilen vā
groter wt reckinge v̄ ouerster ledē alst
geualt in geuāgen ludē diemen pijnt eñ
ouerhaelt of vā alte veel roepen of san
ge eñ vā deser gelike eñ onderwijlē co
met die passi vā sakē vā binnen als van
alte groter barnliker hetten eñ vā scar-
picheyt der heter humorē die dz velle
kijn schepdt eñ snijdt \ onderwijlē vā al
te grote vuchticheit die de zenē eñ die
lacerten ontslappende‖is eñ in wat ma
nierē dattet geualt int begin machmen
hē lichtelitste helpē eñ sonderlinge dē
ionghen eñ is die scoer groot eñ v̄oudt
eñ dat die zeen oec ghescoert is soe en
machmen hē nauwe of nimmermeer hel
pen ten waer mit groter costen als cō-
stan. seyt nochtās pleecht si genesen te
werden die hernia overmits goev̄ dye
ten eñ mit medecinen eñ onv̄wilen mit
snidinge eñ mit cyrurgien die auctoers
seggē men sal alsulkē siekē helpen mit
stiptiker medecinen die slutende sijn eñ
mit electuarien binnē genomen eñ mit
badingen eñ mit salven/ eñ bouen al is
goet cleyne dyete eñ dat hem die sieke
wachte vā baniken ende vā veel beroe
rens eñ oec moetē si hē wachtē vā veel
spisen die veel wijnts maken.

Dat lv. ca. vā arthetica passio

Arthetica is een zericheit eñ eē pas
sie v̄ coetkens of v̄ ledē als der hāden
eñ v̄ voetē mit drijntinge eñ mit steectē
welke siecte als si inden handen is soe
hietse cyragra eñ als si inden voeten is
so hietse podogra eñ inden lācken hiet
se sciatica dese passie coemt vā colerikē
bloede eñ vā fleumatiger humoren eñ
eñ dicste coemt dese suuct vāder reuma
tiger saken als daer bloet inder sakē is
dz wort bekent van dz die stede root is
eñ heet /eñ dat die aderen heffen daer
die sieke stede is eñ van heter eñ vuch
ter dyetē die daer voer ghegaen is eñ
oec coemt dese siecte nader etatē eñ na
der tijt vāden iaer als in die leyntē son
derlinghe alst bloet inder saken is Itē
als die colerighe humoer inder sakē is
dat wort bekent vā groter zericheyt eñ
van wtstekinge der zenen eñ vā droech
eyden eñ vā hetten eñ vā dat die stede
een luttel geheuen is mit rootheyden
eñ mit wat geels dair onv̄ gemengt eñ
sonderlinghe wort dese beroert indē so
mer eñ als eē mēsche hete eñ droge spi
se neemt eñ dattet in enen hetē lāde is

eñ dicwijle lozet die mensch ondˀ eñ bo-
uen colerige oueruloedicheden die he
te dingẽ sijn hẽ cõtrari eñ die coude sijn
hẽ goet. eñ als die fleume inder saken
is dz wort bekent bijder stede want die
stede is wit mit luttel rootheydẽ of mit
ene gheelicheit eñ die steecte en sijn nz
starck eñ inder dyeten eñ oec naden lan
de Eñ als si coemt vã reumatigher sa-
ken dz wort bekent vã swaricheyt des
hoefds eñ vã lopinge der humoren eñ
men voelt tintelinge eñ lopinge dz rug
been langs eñ ouer den scouderẽ Dese
suucte is alre quaetste. want dese trect
die zenen der coten eñ der ledẽ van den
hãden eñ vandẽ voeten te samẽ. eñ ver
teert daer die substancialige vuchtich-
eyt eñ maectse dorre eñ sluytse also dat
si daer nz mede doẽ en mogẽ eñ maect
se knorrich eñ knoestich eñ leliken dese
suucte en wort nz haestelic genesen en-
de is si ṏoudt soe wortse cume genesen
eñ sonderlinge als die leden also ṏhart
sijn eñ so knopich. die humoer die daer
misdoende is salmen purgeren mit be-
quameliker medecinẽ eñ men sal hem
tbloet ontrecken ist dattet bloet indˀ sa-
ken is die zericheit salmen benemẽ mit
couden dinghẽ eñ als die humoer cout
is so salmen hẽ helpen mit warmẽ din-
ghen als mit plaesteren eñ mit saluẽ eñ
die sieke sal hẽ wachten vã grouer spi-
sen eñ sonderlinghe vã dien die heffin
ge maken wãt die taye slimicheyt hin-
dert eñ beswaert dese zuuct dicwijle

Dat lvi. ca. van gutta sciatica

Gotta sciatica is eẽ weete die wast
van humoren die nedˀ gaen in die
groue zeen die welke is tusschẽ dẽ gro
uen lacerten der hancken benẽ als cõ
stantin9 seyt dese coemt dicwijle vã tay
en humorẽ in die hollicheit vãden hanc
kebeen eñ ṏgaderen daer al ouer een ō
derwijlen wasset dese passie vãden hu-
moren des bloets mitter roder coleren
ghemengt eñ alle dese sijn sake der ze-
richeit welke zericheit neder gaet indẽ
benen al totter verssen eñ totten cleynẽ
thee des voets wes redẽ is als cõmẽ-
tator seyt. want dese groue zeen gaet
recht midzen doer die dye eñ doer die
schene al totten hol vãden voet buten
eñ daer na totten cleynẽ thee. eñ dit is
die sake waer om dat die zericheyt also
verre gaet ende daer om ist oec die den
steen hebbẽ dat si oec creuelinge inden
voet voelẽ in die selue stede des voets
om die bestoppinge dˀ zenẽ waer af dat
die gheesten tot dier stede nz vrylikẽ lo
pen en moghen Item die zericheyt is
ondˀwijlen in die een side eñ ondˀwijlẽ in
beyden siden mer si is quader in die luf
ter dã in die rechter waer af dat die re-
den is. want dz in die rechter side ṏga
dert wert dz wort bet ṏduut eñ veel ras
cher dan dz in die lufter side vergadert
wert Indẽ iongelingẽ als daer hetten
indˀ sakẽ is so is daer grote steecte ende
barninge in desen is goet bloet latẽ on
der dz enkel vandˀ aderẽ diemen sophe
na hiet eñ staet binnẽ dẽ voet eñ die wi
uen hietense die moedˀ ader eñ men sal
den siekẽ purgerẽ eñ genesen alsmẽ de
den in arthetica Itẽ so wie dese suuctẽ
hebbẽ die moetẽ hẽ sondˀlinge wachten
vã ṏvullinge dˀ spisen eñ des drancs eñ
te voerstẽ vã banikẽ wãt dz spul scarpt
die reume alte zeer eñ beneemt die ṏ-
duwinge om die vliesinge dˀ geesten eñ
des puerẽ bloets als cõstan. seyt Men

sal tlichaē eerst binnen purgerē eñ dan
salmen daer dingē die nut sijn butē op
leggē anders en baet die medecijn lut
tel vā buten Men moet die materi dye
de sake ṽ suucten is eerst ṽwandelē Itē
dyascorides sept datmen die sieke stede
stouē eñ bapen soude mit warme messe
van enen osse ist dz hi ghesolueert wert
in edic mit galbano eñ mit wperoeck

Dat lviij. ca. vande zericheit ṽ voeten

Podogra als cōstan. sept is een ze
richeit ṽ voetē eñ sonderlinge vā
der plāten eñ vanṽ veerssen mitter wt-
stekinge eñ cloppinghe der zenen dese
passi coemt vā quaden humorē die neṽ
gaen totter verssen eñ ist dz die humo-
ren cout eñ grof sijn soe wort daer een
grote heffinge mer die steecte en is nz
groot wāt die voeten hebbē luttel vley
sche eñ daer om en mogē si nz seer hef-
fen wāt die heffinge coemt meest inden
vleysch eñ in vleyschigen stedē dese pas
si coemt den genē toe die saeftelikē en-
de leckerliken leuen eñ die veel rusten
eñ die hē seluē luttel arbeydē eñ die hē
nz en scuddē vāden ouervloedigen hu
moren sonṽlinge als si veel etē eñ veel
drincken wāt vā sulkē dinghen comē o
uervloedighe humorē die welke tottē
voeten driuē eñ sonderlinge wāneer dz
si cranck sijn dz si die ouervloedige ma
teri nz vā hē gesteken en konnen eñ sō-
derlinge dattet vā baniken toe quaem
wāt dz baniken beroert alle datter te sa
men hangt andē lichaem als constan.
sept eñ ṽhettet \eñ daer om beroert die
humoren eñ slapt die zenen eñ scoertse
waer af dat genalt dz die gene die ge-
lubt sijn nz en podagrizeren dz is dz si
tvoet euel nz en hebben wāt si nz en ba-
niken noch die kinder eñ die wiuē seldē
eñ dat is daer ō wāt si gesuuert werden
mittē mēstruo Item als dese suuct den
iongelinghen toe coemt in die leyntem
wort in xl. daghē genesen als ghesept
wort inden herfst eñ duert tottē winter
toe so is si swaer te genesen als gesept
wort indē amphorismen wes reden die
cōmentator geeft naden oerdel ṽ astro
nomyen aldꝰ /die eerste etaet ṽ manen
is heet eñ vucht die anṽ heet eñ droge
die derde cout eñ droge die vierde cou-
de eñ vucht Eñ in die eerste etaet wort
die materi gescepdē ouermits ṽ hetten
eñ ouermits ṽ vuchticheit wort si ouer
al gesprayt In die anṽ etaet wort si ge-
lijc gehouden Inṽ eerster etatē der vol
ghender manē wort si volcomelic ṽdu-
wet waer af inṽ etaten des maenschijn
dz hete eñ droge is wort die materi mit
allen ṽteert binnē vi. wekē die welke xl.
dagē sijn so wort een volcomē genesin-
ge sonṽlinge indē zomer eñ indē herfst
eñ indē winter is die materi alte dicht
in malcādere /men sal die materi deser
passiē eerst purgerē daer nae buten mit
coudē dingē weṽslaen wāt hete eñ scep
dende dingē en salmen int begin dz leg
gē wāt die sake reumatike is/ eñ ist dat
die materi cout is so salmēse te matē we
derslaen mer in hetē sakē mit starkeren
repercussijf op dz die materie niet hert
en wert daer na salmen orbarē badinge
eñ suffumigacien eñ smeringe warm of
cout na diē dz die materi begeert eñ die
sieke sal geuoedt werdē mit lichter dye
tē eñ getēperṽ eñ die sieke sal hē altoes
wachtē vā winen eñ en sal nz te veel ar
beydē mer in die middel mate Dz lviij

a Posteā is eē ca. vāṽ apostemē

ṽgaderīge ṽ ouervloediger huōrē in e-
nige lede makēde daer eē ṽrottinge eñ

heffinghe als constantinus seyt Itē eē
lit wort wel gheapostemeert onderwȳ
len van eenre saken vā buten als vā sla
ninghe vā wonden vā vallen vā brekin
ghe of vā stotinge eñ van allen aldus
salken werdē die humoren beroert en-
de si lopen dicwȳle totter zere stede eñ
als si also te gader gestoten eñ getredē
werden onderlinghe so werden si ver-
het onderwȳlē coemt die aposteme vā
der saken vā binnen vā oueruloediche
den der corrumpeerder humorē die dic
wȳle tot enigher stede vlopen eñ toe lo
pen eñ dat wort tweerhande wāt ondˀ-
wȳlen van vergaderinghen der mate
rien indē properē leden onderwȳlē van
lopinghe der materiē vandē enen lede
in dat ander Eñ alsulke toeulopinge is
veel die sake als constātinꝰ seyt Die eer
ste is starcheit des leeds datter verdri
uende is . want sommige principael le
den eñ edel ontcōmeren hem vāder o-
ueruloedichept als die herssen ontcom
mert hem vander fleumatiger humo-
ren ende vāden roke Die ander sake is
cranckichept des leeds datter ontfan-
ghende is wāt die crancke ledē ontfā-
ghen die oueruloedicheit die neder co
mende is vandē ouerstē die starcste sȳn
als die huut eñ dz vleysch etce. Die der
de sake is veelheit der humorē die wel
ke als si oueruloedich sȳn indē meesten
aderen werden weder ghestort totten
minsten aderē onder ingaende dat we-
sen der geliker ledē eñ dattet ouerul oe
dighe voetsel loept totten lede eñ wort
ghesloten vāder naturē eñ maect een a
posteme Die vierde sake is die rumich
eit der toepaden bȳden welken die hu
moren lichteliken vlopen vā lede te le
de Die vȳfte sake is smeltinge der hu-
moren eñ subtilichept die welke vā lich
ter beroeringhe lichtelȳcsten gegoten
werden eñ gesprayt eñ als si ghegoten
sȳn in enighe ledē so werdē si weder te
samen ghegadert\ eñ daer ouermits dˀ
bittericheit des gedwongen leeds wer
den si getreden eñ te zamen ghewreuē
eñ comen te lesten totter vˀrottinge Die
seste sake is ondersettinge der ledē wāt
die ondergheseotte leden ontfangē na-
tuerlic die oueruloedichept dˀ ouerster
leden ghelikerwȳs dat die ledē vandē
hoefde disponeren of schicken hoer o-
ueruloedichept onderwȳlen totten la-
certen eñ totten bandē dˀ kelen eñ daer
coemt af squinancia onderwȳlen totten
leden vander borsten eñ daer coemt af
aposteme opter longhen of opter leue
ren eñ aldus vandē anderen Item die
aposteme coemt in deser manieren als
wanneer datter vele quade humorē sȳn
die vander hetten of vander craftē niet
verteert en moghen werdē eñ dat si ōt
fanghē sȳn inder hollichept der leden
so ziden si op eñ vervulen ghelikerwȳs
dz een deech indē ouen ghesteken ver-
droecht wort vandē viere ontfangt int
ouerste vanden deghe een korste daer
die crume onderscuult also die humoer
die daer vˀgadert is siedt op ouermits
der hetten maect eenre hāde kerstelin-
ge ondˀ die welke scuult die vˀrotte hu-
moer eñ die heffinghe eñ alsulke hef-
finghe die hietmen aposteme Eñ ondˀ
wȳlen coemt hi vā wȳndicheden eñ dā
hiet hi bubo Onderwȳlē coemt hi van
simpelre humorē ghelikerwȳs dz van
den bloede coemt flegmon wes teyken
sȳn rootheit van hetten des bloets eñ

die hardicheit coēt om datter veel ma-
terien is eñ daer is cloppinghe om die
wÿndicheit diese verdrÿft eñ daer is ze
richeit om ď wtstekinge wil \ eñ daer is
hetten om die hete natuer / eñ daer is
heffinghe om datter materien veel is
eñ also wort oec wel een aposteme van
slechter roder colera eñ wort gehieten
herisipila dat is theplege ouer ďkeert
wāt het mach bet hieten thelsche vue-
re eñ het wort oec een aposteme vā pue
re colera eñ vret dat lit daer hi in is \ eñ
hiet vāden meysters hesperustiomen⁹
dat is hem seluen knaghende Item in
gheliker manieren wort een aposteme
vanď fleumen eñ wert ghehieten zima
of palus dat is een gebroecte want ge
likerwÿs inden broeke veel oueruloe-
dicheden eñ slimicheden is also ist in de
sen aposteme indē welkē ist datmē dair
enen vingher op druct so wÿct hi voer
den tast eñ daer blÿft een putken staen
in die midwaert mer daer na als die vi
ger en wech is so coemt die materi al-
leynclken weď Die teyken van desen a
posteme sÿn dese witticheit wāt die ma
teri is wit \ morwicheit wāt die materi
is vloyende eñ daer wort zericheit ge-
uoelt Item indē aposteme die vā cole-
ra rubea coemt sÿn cōtrari teykenē wāt
der hettē is veel daer om wort die ma
teri hete ende daer coemt rootheit mit
gheelheit gemengt want die colera en
is nz root mer soffranich grote zerich-
eyt eñ steecte want die materie is scarp
Item vāder melācolien coemt oec een
aposteme | eñ is die materi al buten soe
wortet sclirosis eñ is si een weynich bin
nen eñ een luttel butē so coemter een a
posteme af ter gelikenissē vā enē creeft
diemē kanker hiet gelÿc als die rugge
indē kreeft hoech schÿnt of blÿct eñ die
armē wtgestekē sÿn indē sidē alsoe is in
desen aposteme eenrehāde drÿntinghe
in die stede des rugs eñ sÿn telgerkēs
sÿn gestrect ghens eñ haerwaert in die
stede ď armē alleynclkē crupēde eñ vre
tende die zenē eñ dz vleysch sonď voelē
ter manierē vā enē creeft die teykē dair
af sÿn dese | grote hardicheit wāt wan
neer die materi aerdich wert eñ die me
lācolye zeer daer in gepact soe coemter
kanker af eñ die verwe dōcker is want
die materi en is nz alte swart eñ die ze
richeit is cleyn of niet om sÿnre onuoe
licheyt wil wāt die materie heeft twee
dodēde gedaētē als coutheit eñ droech
eit wāt si knaget eñ corrūpeert altoes
haer vleysch tottē wortelē der zenē toe
eñ venÿnt oec die beēre die hi raect | eñ
daer ō is dese kāker alte hart te ghene
sen eñ dicwÿle volchter die doot na Itē
onď alsulke corroderēde of vretende a
postemē is dit die regel | want. noli me
tāgere is eē cancrose aposteme int aen
sicht eñ vret alleynclkē mer min dā die
anď Itē die wolf meer eñ herisipila al
re meest Itē die fistel en vret nz mer si
ďrottet al dz bi haer is als vleysch ze-
nen eñ aderē eñ maectse tot etter eñ oec
ďderft si die beenre ten lestē dese coemt
vā wondē die qualikē te genesen sÿn eñ
qualikē ďwaert | waneer dz been dz on
der ď wonden gheset is geuenÿnt wort
mit etter wāt wanneer dz voetsel daer
toe coemt so wortet in etter ďkeert also
wort dz ouerste ghecorrūpeert eñ vloy
et / onderwÿlē wert si ghesloten eñ onď
wÿlē breect si weder op eñ ist dat si ver-
oudt is so machmense qualikenghene
sen Itē dicwÿle werden daer veel gaet
kens omtrent den rechten gate. Item

die fistel heeft binnen een diepe eñ eē
wide wonde of gat mer recht voir is si
enghe eñ mit harden kanten buten ge
lijc dz een veder is omtrent den rugge
eñ also is die kanker verkeert wāt die
is buten wijt eñ binnen enghe eñ daer
om is hi quader te ghenesen Item on
derwijlen wasset een fistel vāder reumē
of van eenre wonden die voer gegaen
is ondwijlen vā enen aposteme die qua
liken te ghenesen is eñ sonderlinge als
si alte vucht werdē eñ daer werden di-
uersche gateren dye water wt gheuen
van menigherhande verwe |nv wit nv
gheel eñ ist dat die gater hier sluten so
breken si anders waert op |het sijn and
apostemen die ghewonnen werdē van
cōtrarier materien alst openbaert in an
trax die welke cōstātin9 karbūkel hiet
want hi barnt als een cole eñ dese was
set van eenre verwoeder materien en-
de venijnder eñ vā eēre dubbelder ma
terien twelc openbaert biden linien me
nigherhande verwen \hi heeft een vir-
guleerde form als mit veel stremen eñ
si sijn daer root bloedich eñ sommighe
wittachtich eñ fleumatich eñ sommige
sijn dair doncker eñ melancolioes ende
sommighe blonde vāder ghesoutenre
fl eumen eñ alsoe vanden anderen on-
natuerliker humorē | die tekē vanden
antrax sijn \zerichept die onlidelic is eñ
swaer barninghe eñ steecten indē bodē
eñ int hoeft vandē aposteme een puust
ken oft een blaesken waer eñ daer gaet
of een ziden vadem waer vā dien puust
ken tot inden bodem Item totter curen
ende totter genesinghe der apostemen
pleechtmen int beghin dingen dair op
te legghen die wederslaen ten waer dz

die materi vwoedt waer eñ venijnt als
in herisipila eñ in antax| want die twee
en salmen niet wederslaen mer men sal
daer op legghen dinghen die saftighē
op dat die venijnde materi nz totten bin
nensten leden geslagen en werde daer
meerre quaet af comen soude daer na
als die aposteme inden staet is so salmē
daer dinghen op legghen die schepdē
morwen eñ ripen\ eñ als die aposteme
geopent is so salmen dat etter wt doē
eñ suueren den aposteme eñ winnender
weder goet vleysch in eñ heylenen toe
Itē totten anderē apostemen wes toe-
uallen quader sijn salmen daer toe gaē
als totten canker eñ totter fistulen en-
de deser ghelijc \daer salmen den siekē
eerst van binnē purgeren na dat die hu
moer is eñ daer na salmen daer op leg-
ghen als elken toe behoert teghen dē
canker salmen besighen dingen die bar
nen eñ corroderen\ eñ teghen die fistel
dinghen die droghende ende verteren
de sijn eñ die dat etter suuerēde sijn die
welke is dz si niet en batē so moetmen
mitten messe daer toe. wāt het is beter
datmen een lit vāden lichaem vliest dā
dat lichaem mit allē vderft worde Itē
tegē die venijnde apostemen als teghē
dē antrax moetmē haestelic boet soekē
eñ behendelic wāt si doden snellic ten si
datmen hē wijselic te hulpē coemt dair
om is die besten raet datmē hem bloet
laet aen die selue side daert seer also na
alsmen mach op datter āders geen sa-
ke en is die hem hinderlic is ende ym-
mer nz in die cōtrarie side op dz die ve-
nijnde materi niet tot enē anderen ede-
len lede ghetoghen sal werden. ende
datmen dan naden laten goede fine dri

akel neme mit warmen wijn Ende men salze op die zere stede smerē eñ dit doet so dicke thent die ātrax doer breect wāt dan ist sonder vrese Item dz selue doet doder van enen eye mit soute of scabiose ghestoten eñ daer op gheleyt eñ altoes salment dicwijle vnuwen wāt die apostēme is so heet eñ vdorret vluchs alle dinck datmen daer op brengt

Dat lviij. ca. vander apostemen

Ulcera dat sijn eenrehande cleyne blaeskijns die welke dicwijle risē inden lichaem mitter humoren die tusschen velle eñ vleysch sijn eñ werdē vā constantin⁹ int eynde vā viatico vlcera ghehieten daer om dat si int ouerste vā der huut een ontvijndinghe maken eñ een scoringhe der welker materi is een subtijl vuchticheit des bloets of der colera vandē binnēsten totten butēsten ouermits cracht der naturē des quaden toeuals diese steken totten oversten der huut vandē lichaem alsulke puustkens recken die huut eñ maken daer eē ioeckinghe eñ een tintelinghe indē vleysch eñ si lichten die huut vāden vleysch eñ het is te duchten bliuē si daer altoes dz daer malaetscap af comen sal eñ so wie daer vrij of wesen wil die sal hen binnē purgeren vandē hetē humoren eñ van den ouerulloedigen humorē die ghecorrumpeert sijn daer na sal hi orbaren badinghen die droghen eñ vteren na dat ter humorē luttel of veel sij die de huut also quetsen eñ hi sal sijn dyete slappen eñ hi sal altoes in dye weer wesen wat te arbeyden

Dat lix. ca. van sweringhen

Pustule of papule dat sijn eenrehāde vgaderinge oft aposteemkēs waren eñ daer coemter veel int ouerste vander huut des lichaēs alleyncskens want dye natuer steect die ouerulloedighe humoren vā haer eñ heten daer ō pustule vā remigio want het sijn eenrehande cleyne puustkens of blaeskens daer venijnde vulnis wt gaet ende verbarnt dat vleysch binnē Item ysi. hiet dese puustkens pocken indē iongē kinderen eñ onderwijlen oec indē volwassen inden iongen kinderen ist salich alsulke puustkens eñ brengen gesontheit in als die cōmentator seyt Itē die pocken wassen vander corrupcien eens verrots bloets want waert sake dat si indē kinderē of indē volwassen nz wt en braken so waert te duchten datter malaetscap na comē soude Item si werdē indē iongen vā menstrualighen bloede dair si indē buke der moeder mede geuoedt werden die welke mit craft der naturē totten butensten vdreuē werdē eñ alsoe werden si vander toecomender vresen verlost. onderwijlen geuallet indē volwassenen eñ indē ouden die coertsen dz die puustkens wt brekē mit cracht vā naturen die de materi des coertsen vdrijft tottē butensten der huut eñ daer om en salmen desen noch dien wedslach maken op dz die materi nz binnē geuoert en wert want die materie bi na vwoedt is nochtās salmen ōtrent den oghē een cleyn wederslach maken op dattet etter der puusten dat ghesicht nz en quetse Mer in allē anderen steden sal die wise medicus dye materie wtwaert trecken alsoe seer als hi ymmermeer mach sonder totten oghen want daer salmen se wederslaen Item dye voetster dye sal haer wachten of dye medicus alsoe

also wel indē cleynen als inden volwas
sen dat si die puusten niet en breken om
ioecsels wil voer tyt of eer tyt is sond-
linge int aensicht op datter ewelike nz
en bliue lelike liclaeuwen Itē van veel
anderē sakē wassen puustkens inden li
ue nv vā fleumatiger materien die wit
morwe eñ vloyende syn nv van coleri-
ker materien \ eñ dese syn hart eñ scarp
want die colerike humoer als die ghe
goten is tusschen vel eñ vleysch die o-
pent eñ byt eñ wint int ouerste vander
huut puustkens sonder ghetalle mer si
syn cleyn als een milien coern eñ daer
om wert die passie vandē auctoren ghe
heyten herpes miliŷ of granilositas eñ
so waer af dat si comē alsulke puustkēs
ist dat si stedich syn so moetmen die ma
terie dye daer misdoende is purgeren
mit bequameliker medecinē daer ist dz
tet lichaem vol quader humoren is soe
salmen bloet latē ter ader of coppē set-
ten eñ baden in bade die drogende syn
eñ verterende eñ men sal den siekē sme
ren mit saluen die daer toe nut is

Dat lx. ca. van rudicheit inder vellen

Scabies dat is rudicheit eñ is cor
rupci der huut die van corrupten
humoren gecomē is die tusschen vel eñ
vleysch v̓gadert leyt als constan. seyt
Die natuer cruudt die quade humoren
totten oversten des lichaems op dat si
die binnenste ghesuuert moghen wer
den die welke ist dat si subtyl eñ nat syn
so werden si lichteliken mit sweeten eñ
mit roke gescheyden mer die groue bli
uen onder die huut eñ maken rudich-
eyt inden lichaem \ eñ als die humoer
also binnen gesloten is tusschen d̓ huut
eñ tvleysch \ is si colerike ende heet soe
brengt si droghe rude mit clinighē mit
steecten eñ mit ioectē eñ is die humoer
fleumatich soe maect si wit groue ende
scuebighe rude sond̓ grote ioecsele Itē
die vuchtighe rudicheit vol etters mit
ghenoechliker crouwinghe beteykent
heet bloet gemengt mitter colera. het
gheualt dicwyle van alte grote veruul
linghe des lichaems Item dicwyle ge
schiet van eenre siectē die daer voer ge
weest heeft waer af dat dz verdruckin-
ghe der craften na volcht eñ wassinge
der ouerulloedicheit eñ in sommighen
menschen coemt rudicheit die in hem v̓
out eñ dat coemt van ghebreck der mil
ten eñ dese gaet lichteliken af Itē die
rudicheit salmen ghenesen mit drogen
de dingen eñ dye verteren eñ suueren
binnen eñ buten

Dat lxi. ca. van rudicheyt

Impetigo is corrupci der humo-
ren die tusschen velle eñ vleysch
syn brengende den huut v̓wandelinge
in mit ioectē wāt die colerike ouerulloe
dicheit die welke die huut besmet ende
werpt die roke tottē oversten des vley
sche vāden binnensten ledē eñ veruult
die rudicheit mit alte cleyne puustkens
recht of si mit zemelen begoten waer
eñ si syn ghespleten eñ ioeckelachtich
eñ dese besmettinge coemt vā alte gro
ter coleriker materien of vā melancoli
ser trect si horen opganc als constā. seit
eñ si wort impetigo ghenoemt want si
maect grote tintelinge eñ ioecte in dye
huut eñ int vleysch \ eñ men hietse oeck
serpigo want si cruypt geliken enē ser-
pent dese maect ō die huut oft eē riem
waer so cruypt si Item dese twe passiē
scillen nochtans als impetigo eñ serpi

go wãt impetigo is van eenre wreder eñ ouerigher materien dan serpigo is want si coemt vã colera eñ daer om is si langwerpelt mit horen gaten eñ droge eñ seer cleyn eñ wort opwaert geuoert alst ouer mer serpigo is min vierich eñ daer om en wert si nz opwaert geuoert mer si omgordt die leden eñ strect haer ouer al Dese passie salmen genesen mit suffumigacien mit badingen die openẽ eñ die ôteren eñ die suueren eñ mit sal uen men salze smeren mittẽ zape van a dick vã vliederẽ eñ mitten zape van le diken eñ van duuenkeruel daer na sal die sieke dicwÿle badẽ in zoeten water als constan. sept) oec septmen dz teghẽ dese rude is goet nochteren spekel van den mẽsche na deser passien volcht al toes bitterlike grote ioecsel eñ crouwin ghe sonder mate al ist dat ene wÿl wel genoechlic is mer na coemter eẽ smer tinghe af altoes int eynde

Dat lxiij ca. van lazerie

Lepra dat is malaetscap eñ is een gemeyn corrupci der leden eñ der humoren eñ heeft sÿn beghin vandẽ va ten als vanden aderẽ eñ sÿn cõplemẽt dat is sÿn verbrenghinghe indẽ fõteyn nen of buten den vaten want wanneer die voedelike humoren ghecorrũpeert werden so werden oeck die leden ghe corrumpeert die van dier humorẽ ghe voedt werden. Alle malaetscap heeft hoer beghin principaliken vander cor rupcien der melancolyẽ waer af dat cõ stan. sept Lepra is eẽ passie die cout eñ droge is comende vanđ swarter colera eñ vander heter die ỏrot is openbaren de in dat ouerste vãder huut des licha mes eñ sonderlinge in dz aensicht Itẽ si wordt vã vieren ỏrotten humorẽ mer heten eñ corrũpeerden/ eñ die verwan delt sÿn inder swarter colera als die sel ue daer sept Die putrefacti of ỏrottin ghe der humoren mitten welkẽ die me lancolye ghemengt wordt om hare cou der eñ drogher gedaenten die der ver rottinghe wederuecht en mach si niet veruult werden inden aderen alsoe lan ghe dat si een merringe indẽ leden ma ken mocht daer die verrottinghe in vol brocht soude werdẽ vandẽ welken dye malaetscap coemt \ want melancolia is een humoer die een langhe merringhe begheert eer si verrottet om hare har dicheyt wil eñ om hare diehticheit wil want waert dat si mit enigher auontu ren indẽ aderen ỏrottede so soude si bil liker coerts in brengẽ dan malaetscap Item die malaetscap is vierderhande na stedelike ondermenghinge der vier humorẽ Die een speci is vã puerre me lancolyen eñ dese hiet elephancia eñ is ghenoemt naden groten elephant om dat groot gebreck der suucten want dit is die quaetste vandẽ vieren eñ swaer ste te genesen Die ander speci wert van melãcolyen eñ vã fleumen eñ dese hiet tyria of serpentina eñ is genoemt na ty rus den serpent wãt ghelikerwÿs dat dat serpent lichtelic sÿn velle after laet eñ is scuebich alsoe is dese mensch dye dese suuct heeft wort lichtelic õtuellet int ouerste vãder huut eñ si werden ge schepden in eenre hãde scuebẽ Die der de speci wert vã melancolioser besmet tinghe des bloets eñ men hiet dese al lopicia of vulpina wãt allopos in griex is vosse in duytsche wes proprieteyt is ỏhettinge des bloets inder leueren dz

hi des somers sijn haer vliest also is oec dese mensche die dese speci der malaet scap heeft dz hē sijn harē ontuallen vā den wijnbraeuwen eñ vā anderē steden des lichaems altemael Die vierde spe cie is die rode corrumpeerde colera die inden ledē gecorrumpeert is mitter me lancolien eñ dese wort gehieten leonina vāden leeuwe \dat een heet eñ een seer wreet dier is also coemt dese specie der malaetscap vā alte heter humorē eñ bo uen maten quaet eñ bose /eñ daer om in der manieren vā enen leeuwe vderft si eñ corrodeert alle die ledē dese vier spe cien der malaetscap hebbē sommige ge meyn teykenen eñ sommighe sonder linge of speciael teykenen mittē welkē si onderlinge onderkēt werdē dese pas sie heeft natuerliken ald9 sulke teyke nen haer vleysch is in hē kenliken ghe corrumpeert eñ die ghedaente wert v wandelt eñ die ogen werden gheront eñ die ogebraeuwen werden gerimpelt eñ si hebben dat aengesicht tintelende eñ sonderlinghe in leonina die nazeloc ken werden enghe eñ werden te gader ghetoghen eñ die stemme wort heesch eñ sonderlinghe in elephancia \eñ daer worden veel knoestkens eñ knorren in tlichaem die cleyne hart eñ ront sijn eñ daer om wort eenrehande onuoelicheit der benē eñ der andere vterste ledē die naghelen werdē grof mit eenrehande ongelikicheyt eñ werdē bi na scorft |eñ haer adem wort ghe corrumpeert ende vā haren stanck werdē die gesonde mē schen dicwijle ghecorrumpeert Itē dz ouerste vāder huut eñ vanden vleysch wert also smerich waert datmen water daer op gote dye huut en soude nz nat werden mer het glijdt af als van enē le der dz ghesmeert is onderwilen hebbē si ioecte mit rude onderwijlen sonder ru de mit menigerhande smetten of spoc kelen no mit roden no mit donckerē no mit swarten no mit wittachtigen wer den si inden lichaē gestropet| haer sche nen sijn vol puustkens eñ smettē no siet mense no op een ander tijt en siedtmen der niet no brekē si buten wt /no gaen si diep int lijf Item ist dat ghi vint eē gro te puust indē schenē onder die cleyn dz is een teyken der gherechter malaet scap Item die teykē vāder malaetscap openbarē hem ghemeynliken inden v tersten leden als indē voetē indē han den eñ inden aensicht eñ in die vterin ghe eñ vminringhe der musen vanden lichaem sonder dese gemeyn condicien der malaetscap so heeft eē ygelic hoer proper ende speciael specie der malaet schept wāt die speci naden leeuwe heb ben die hebbē een swarte verwe soffra nich eñ gheel eñ die ogen meest barnē de eñ wt blinckende eñ oec seer beroer lic eñ si hebbē die huut serper eñ meest ghekennen eñ gedeylt eñ voer alle die andere meer iokerich eñ int eynde in al len leden meest ghecorrumpeert Item die ghene die allopiciam hebbē die wer den alle hoers haers quijt inden hals eñ haer wijnbraeuwē heffē harde seer eñ haer oghen drinten eñ werden root eñ hebben rode puustkens int aensicht ende van haren puusten loept dicwijle bloet mitten etter wt eñ in sulken luden wort die naze grof eñ si vliesen den ro ke eñ haer adem stinct eñ si hebben gro te corrupci inden tantvleysch Item die ghene die tyriam hebben nadē serpent

typrus die hebbē morwe knorren eñ heb
ben morwe eñ witte huut eñ ghe heuē
eñ een weder blinckēde scuebichept eñ
crÿgen veel lusen Dese eñ aldus sulke
hebben si quade cōdicien die haren oer
spronc eñ beghin hebbē vāder corrup-
ter fleumē als tape onrepn etterich spe
kel eñ die nazen bestopt eñ deser gelÿc
haer oghen tranē eñ lopē om die vuch
tighe resolucie der oueruloedichept eñ
si liden putrefacci dat is vrottinge der
lippen eñ des tantvlepsch eñ si werden
hees eñ dat bloet nader latinge vlopet
in een smeltige substanci eñ dat datter
dicht is dat is wittachtich bleke eñ alst
ghewasschen wort so wordet schier ghe
coaguleert eñ in enen grotē hope Item
die gene die elephancia liden die heb-
ben een lodige verwe eñ die ogebraeu-
wen eñ die wÿnbraeuwen ontuallen hē
die oghen werdē geront die nazelockē
geengt die musen werdē vkeert eñ dat
is gemepn in allen drogē malaetscappē
meer dā in die vuchte eñ si vliesen twoe
len der meester vingheren eñ traechlic
wort si groot mer als si coemt so maect
si cloeuinge eñ kenninge eñ dat wtghe
togen bloet is vā donckere verwen eñ
wort schier ghecoaguleert eñ hoe dat-
ment meer wrÿft hoe dattet swarter eñ
harder wort eñ midzen sÿn daer oft wit
te zeenken waren of telgeren vā zenen
eñ dat is ghemepn in alle malaetscheit
Item die malaetscap coemt van meni-
gerhande saken behaluē den voerscre-
uen saken als vā medewoningen ende
mede etinge der malaetscher eñ datter
een mēsche dicwÿle mede spreect eñ wā
dert want het is een cleuende suuct en
de venÿnt die gene die daer bi sÿn ende

geuallet vāden toeganc eens wÿfs die
vluchs bi enen malaetschen voer ghe-
weest had onderwÿlen comet van cor-
rupten bloede des vads die malaetsch
was wāt dese suuct erft die vader optē
zoen Onderwÿlen comet oeck als ene
gewonnen wordt dat die vrouwe men-
strues waer als van corrupten melck
eens wÿfs die malaetsch is die eē ionc
kint te suken gheeft daer dat kint ma-
laetsch af wert / onderwÿlē comet van
dingen vā buten als vā venÿnder luch
ten vā quader dpeten als vā melancoli
oser spisen die alte cout eñ alte droghe
is vā ossen vlepsch ezels of beren vlep
sche eñ deser ghelike Onderwÿlen vā
spisen die alte heet sÿn dagelicx als vā
loke van peper eñ vā deser ghelÿc On
derwÿlen comet vā corrumpeerder spi
sen als vā gortdatighen verkē vlepsch
eñ van corrumpeerden wÿn onderwilē
vā bitinge enichs venÿns diers die de
substāci der leden corrūpeerde van de-
sen eñ vā menigen anderē sakē wert eē
mensch wel malaetsch mē machse qua
liken genesen dan mitter godliker hant
na dien dat si volcomelic geconfirmeert
is nochtans machmense lappē eñ boe
ten dz si traechliker coemt Item die sie
ke sal hem wachten van spisen die hem
deerlic sÿn eñ te voersten vā spisen dpe
swarte colera maken eñ van spisen dpe
heet bloet maken Eñ men sal hē goede
eñ bequaem dpete ordineren die nz hae
stelic gecorrumpeert of vkeert en wert
Is daer bloet ind saken als allopicia so
salmen eerst bloet laten daer na mede-
cÿn nemen die suuerende is Inden an-
deren sal farmacia dat is coppen setten
medecÿn voer gaen daer na ist noot sal

men laten ter ader eñ anders nz want het soude anders hinderen als cõstan. seyt eñ hi sal bequaem medecÿn orbarẽ eñ plaesteren eñ saluen vã buten op dat men den quaden toeuallen tegen coem Item om die malaetscap te genesen of te minsten te bedecken als platearius seyt so is goet genomen een slange die rodelachtich opten rugge is eñ wit on der den buke eñ die eerste toernich ge maect mit enen gardekẽ dat si haer ve nÿnde schiete eñ dan thoeft eñ dẽ start af ghehouwen eñ dan dz middelstuck schoen ghewasschen eñ tfel af gedaen eñ dz ghe leyt in een vlessche mit wine eñ latense vrotten daer in eñ alle dage vã dien wine gedronckẽ eñ altoes mit verschen wine tot elken toghe wed ge vult is goet tegen dese suuct eñ datmẽ die slange dagelix ate mit porepen ge coect doet dat selue \ dese medecÿn is nut in veel suucten alst openbaerde in e nen blÿndẽ wes wÿf dẽ blindẽ gheern doot gehadt had die den blinde dage lix vã desen serpent teten gaf mit loke gecoect op dat hi steruen soude / eñ van deser spisen sweete hi bouẽ maten ende wert daer af siende

Dat lxiiij. ca. vã vleckinge des hoofts

Morphea is een smettinge comen de inder huut vander corrupcien des voetsels eñ dat die malaetscap in den vleysch is dz is morphea inð huut Item morphea is sommige wit vãder fleumen eñ sommige swart vander me lancolien eñ sommige rodelachtich vã der colera eñ vãden bloede eñ dese die welke vã fleume coemt eñ vander me lancolien is swaer te ghenesen mer die vãden bloede is die is licht te genesen Item dan is morphea ongheneselick wanneer datmen mit eenre naeldẽ int aensicht steect datter dan gheen bloet wt en gaet mer ist datter bloet wt gaet soe seytmen dat si curabel is \ morphea is al inder huut mer lepra indẽ vleysch eñ inder huut Dese suuct en scheelt nz veel vander roze int aensicht diemẽ gut ta rosacea hiet die welke dz aensicht be smet mit sommighen cleynen eñ mor wen puustkens die comen eñ werdẽ ge wonnen vã taeyen humoren des bloets daer colera mede onder die huut is In deser passien salmen dat bloet en wech trecken eñ die humoren binnen suuerẽ vanden quaden daer na suffumigeren eñ baden | eñ dat aensicht sal ghestoeft ende gebayet werden eñ als die zweet gater gheopent sÿn soe sal die vule hu moer wt wazemẽ of die materi die dair tusschen velle eñ vleysch leyt daer nae salmen die stede wasschen mit dinghen die suueren eñ droghen eñ smerent mit goeder saluen die daer toe dient Item constantinus seyt dat teghen dese passi goet is warm hasẽ bloet ende daer me de gesuuert want het verteert dz vuyl bloet dat leyt tusschen vel eñ vleysch eñ scheyter oec ende wederslatet Ende bo uen al is oec goet tot deser suucten du uenkeruel al in te baden ende syropen daer af ghenomen want het suuert ru dicheyt puusten ende ioecte ende ver droecht die ouervloedighe humorẽ tus schen vel ende vleysch eñ helpt die ge ne die ter lazerien gheset sÿn

Dat lxv. ca. van passien comende vã ve nÿn of venÿnde beten

Sonder die voerscreuē passien comet den mensche toe alte sware passie eñ weselick ouermits den venÿn want dz venÿn is den mensche cõtrari vã alle sÿnre ghedaenten wãt het doot vluchs ten si datmen vluchs boet doet vãden venÿn dat een coemt vã corrupcien der spisen eñ der dräcken / een anđ coemt vã bitinge der venÿnder dieren als der serpenten eñ sommige dieren vđ welker tandē dē mēscheliken lichaem een venÿn sÿn. Item dat een venÿn is heet eñ droge als dat venÿn van tyrus eñ vander ader eñ van deser gelÿc sommige is cout eñ droge alst venÿn vãden scorpioē sommige cout eñ vucht als vã der spinnen \ tfenÿn vanden serpenten wort vkeert inder quaetheit als auicenna sept int ca. vanden venÿnden wãt dz venÿn vãden man is starker eñ scarper dan vãden wiue nochtans hebben die wÿfkens meer tãden dã die mannikēs vãden serpenten eñ daer om meyntmē dat si venÿnder sÿn als auicēna sept Itē tfenÿn vãden ouden is quader dan vã den iongen eñ tvenÿn vãden groten is quader dã vandē corten indē seluen geslacht eñ si sÿn quader die indē geberchten eñ inden bosschen wanderen dã die biden oeueren eñ waterē wanderē Itē tfenÿn is quader dat vãden nochteren dier coemt dan dz gheten heeft Item het is quader eñ scarper indē somer dã inden winter eñ si steken eer des middaechs dan des morghens ende des daechs eer dan des nachts. want dat venÿn wort ghescheyden al totten vtersten twelc inder couder tÿt al in een stede vgadert Eñ al is dat sake dattet venÿn vã tyrus eñ vãder ader eñ vã sommigen anderen warm is \ nochtãs coēt den luden die si biten coutheit eñ hesekinge toe om die mortificaci dz is dye dodinge eñ lesschinghe der ingeborenre hetten ouermits cõtrariheit des venÿns wãt die natuerlike hettē vwarmt dz lichaem ouermits sÿnre spraÿinghe eñ onstekinge die welke als si vduut is eñ gelescht mitter craft des venÿns so en verwarmt si die vterste niet waer af dat hete venÿn en vergadert dz warm bloet des lichaems niet mer al resoluerende dodet dat lichaem al cleyn vãder hetten. Item tfenÿn vãden basilisken is vã groter craften dattet alle dinc verbarnt daert op ontfengt wort alsoe lange alst inden lichaem is. want indē ommegãck sÿns hoels en wasset nz groēs eñ het doot die vogelen die inđ luchten vlieghen ist dat si recht teghen sÿn gat vliegen eñ so doet hi alle dier dz bi hem coemt Item auicenna vtelt vã enē ridder die welke een glauie nam eñ stack den basilisken eñ bleef daer verre af eñ nochtans viel hi dair neder ende bleef vluchs doot mitten dier Item teykenē vã enen basilisken als een mēsche daer af ghesteken is sÿn dese als groenicheit alle des lichaems ende die haestelike doot eñ in die stede daer basilisc9 woēt daer is alte quadē venÿn vanđ aspis / si doot den mensche diewÿle in tween of in drien vren vã wes bete dit die teykē sÿn die huut wort haestelic verwandelt eñ die sieke heeft veel nockinghe ende rasch werdē hem die ledē cout \ die ogeleden sluten hem toe eñ hi crÿcht grote starken dorst also dz den siekē dunct dz hi van dorst steruen sal Item daer is eē venÿn vã eenre slangē dat spuens hiet

wãt alle dinc dat leuẽde is dattet raect
mit sinẽ spekel dz dodet het doodt eert
gheuoelt wort nochtans voelt die ghe
quetst is eerst omtrent sinẽ darmẽ int be
ghin Item die gheraect is vanden ve
nijn dien geualt duusterheit der oghen
eñ slutinge der ogen eñ hollicheit gro-
te vake mitten crãp mit crõminge des
hals eñ mit enẽ ongeordineerdẽ pols
noch teghen dz venijn en baet geen me
decijn dan v̄barninge des leeds \ want
die barninghe dwingt eñ barnt die toe
paden dattet tvenijn ter hertẽ nz comẽ
en kan Item tvenijn van enen drake is
oec seer venijn eñ quaet wes venijntheit
is meest inden start eñ inden galle wãt
tlichaem lijdter grote pine af die lippẽ
werden daer af geheuen eñ hem coemt
groten hoeftsweer toe eñ donckerheyt
der ogen eñ sijn v̄stant wort v̄derft en-
de die mẽsche wort te mael cranck Itẽ
tfenijn vandẽ scorpioen is dodelic ten
si datmen haestelic te hulpe coemt het
maect barninge eñ steecten omtrent dẽ
lede daer die stecke is of steke eñ alst bij
der herten coemt so bezwijmt die men
sche eñ wort seer swetẽde tẽ lestẽ bindet
dz hert eñ cõgeleert bloet ouermits sij
re coutheit vãden welken die doot vol
ghet eñ v̄derfnis eens diers soect be-
neden vãden scorpioen int leste boeke

Dat lxvi. ca. vande bete eens dollen
honts

Die bete van enen v̄woeden hon-
de is venijnt eñ dodende wãt als
cõstantin⁹ seyt Die hont is cout eñ dro-
ge den welken die swarte colera bouen
gaet die welke als si v̄wandelt is eñ v̄-
vuylt eñ si dẽ lichaem bouẽ gaet maect
si den hont v̄woet want als die roke ge
resolueert wert so venijnt si die herssen
vand̄ swarter colera die thans ontstekẽ
is want als si loept ouer alle die ledẽ so
maect sise al vol venijns ende als hi ye
mant gebetẽ heeft eñ sijn venijnde spe
kel in die stede des beets gaet so wer-
den die humoren eñ die gheesten ghe-
uenijnt eñ so gaet dat venijn totter sel-
uer stede inden mensch daer dien hont
die verwoetheyt leyt als totter herssen
eñ waert dat die mensch enen anderen
mensch voert beet die soude mede ver
woedt werden waer af dat alsulken ve
nijn quaet is eñ seer vreselic daer ō dat
tet lange scuult eñ oec daer om wantet
hem verre sprayt als vandẽ enen men-
sche vast voert totten anderẽ onderwi-
len sculet wel een heel iaer eert enẽ mẽ
sche reckeliken deert eñ dan op dien sel
uen dach eñ op die selue vre dat hi ge-
betẽ was so coemt hem die razerie toe
dese venijntheyt v̄nemen die and̄ hon-
den eñ lopẽ en wech eñ bassen op hem
op dat hi v̄uaert wesen sal als constan.
seyt want si geuoelen wel dat hem dye
hont cõtrari eñ deerlic is Item dese ra
serie coemt hẽ dicwijle toe inden herfst
wãt dan wort die melãcolie gemenich
foudicht om d̄ gelikenissen wil eñ oec in
die leyntẽ wãt ouermits die hettẽ des
tijts wort si ontbonden eñ en wort nz v̄
teert eñ alsso wort si ontfengt eñ gaet o-
uermits d̄ medetredinge eñ stotinghe
ghins eñ wed̄ indẽ lichaem sond̄ die na
tuer eñ die tonge eens v̄woeden honts
is alsoe venijnt want si maect den hont
al droncken eñ mitten openen monde
hangt die tonge ned̄waert eñ soe waer
wat vander tonghen erghent int water
druupt so is dz water geuenijnt eñ dye

daer af drincken werdē rasende Die an
der proprieteyten des ōwoeden honts
soeket beneden vandē honde Item die
menschen die vā enen ōwoeden honde
gebeten sijn die sien ōuaerlike dinghen
in horen slaep eñ si sijn verueerlick eñ si
werden licht toernich sonđ enige sake
eñ si hebben anst dat si vā anderen ludē
ghesien sullen werden eñ bassen gelijck
honden ende si vresen twater ende dan
wert dese passie cume genesen Hier toe
heuet cōstan. geseyt / het sijn noch veel
anđ venijntheden eñ vresen der veninē
mer vā deser wort gheseyt inder heyli
ger scriften eñ daer om willen wi van-
den anderen ouerslaen in desen wercs-
ken tot deser reysen eñ dit is alleen aen
te dencken eñ te merken dattet venijn
veel quaets doet indē lichaem wāt alle
sijn speci der naturē is der mēscheliker
cōplexien cōtrari wāneer dattet macht
indē mensch crijcht eñ maect alle die na
tuer eñ die geesten ongetempert eñ cor
rumpeert eñ ōandert die humorē ouer
mits sijnre quaetheit eñ scarpicheit en-
de vecht eerst dz edelste aen dz indē li-
chaē is als dz hart eñ wederslaet den
geest der sielē ouermits sijnre scarpich
eyt inder herssen eñ bedroeft die instru
menten der sinnen eñ ōcranct haestelic
haer werckinghe eñ slaet eñ wondt die
zenen eñ venijnt die aderen eñ die arte
rien eñ maect binnē barninge eñ bitin-
ge eñ onsteect die substancialighe vuch
tichept des hertē eñ der leuerē eñ ver
teertse eñ verdroechtse altemael eñ alst
die binnenste leden ōbarnt so vercoudz
die butenste eñ alsо ōkeert eñ doet dz li
chaem swellen eñ heffen eñ onderwilē
wort dz lichaem bleeck onderwilē seer
geuerwet onderwilen groen onderwi-
len swart mit menigherhande smetten
eñ maect veel walghinghe inder magē
eñ schiet doer die mit leuendige leden
mit sijnre scarpicheyt eñ vretse eñ tē les
ten dodet wāt het brengt alle die ledē
in sijnre ghelikenis als in venijnthedē
eñ dair om ist sorghelic die lichamen te
raken die gheuenijnt sijn eñ ghestoruen
vandē venijn wāt ouermits đ wtwase-
minghe so venijnden si alle dingen die
bi hē comen Het geualt dicwijle dattet
venijn in hē seluen wantet vreselic van
naturē is / ende als een viant begheert
wort vanđ naturen nz om hem mer om
wat soets eñ vrient der naturē daer me
de gemengt is want dicwijle scuult die
craft des venijns onder die ghedaente
des soetē eñ des dings dat wel smaect
eñ daer om leert constan. dat die men-
sche die vreest voer dat venijn en sal hē
alleen niet hoeden voer dat bitter mer
oec voer dz soete eñ voir dz wel smaect
eñ va ndē ghesoutene eñ vandē zueren
eñ vā deser ghelijc wāt onđ alsulke din-
gen als die natuer onderwijlē begeert
scuult wel venijn onđ Itē constan. leret
oec biden wercke kennen wanneer ve-
nijn in spise of in dräcke genomen wort
so wye dat in sijnre spise of dranck bar-
nijghe voelde eñ daer na haest volge-
de die cramp of heffinghe indē vinger
of indē naghel dat is een teykē vā vol
venijns eñ dodelic eñ wāneer venijn al
so ten vingerē openbaert dz is een tey-
ken dattet binnē ouer al gespreyt is vā
der rokinge des hertē eñ oec kentment
bi dz enen mēsche dz spekel wt drijft eñ
dat die lippen lelic werden eñ als daer
hetten inder tongen is also dz druupt

eñ dat die oghen v̄doncken soe moet
men seer haesten ter medecinē anders
souden si schier steruen Jtem het is eē
gemeyn medecine teghen tfenyn dat-
men den mensche rasch doet spuwē op
dat die venynde materi bouen of bene-
den ghesuuert mach werden / daer nae
driakel genomen die dat venyn v̄teren
de is mit wine daer rute in ghesodē is
eñ dat salmen doen drie dyeten langhe
daer na sal hi ghesuuert werdē eñ ghe
baedt nae dien dattes venyns luttel of
veel is eñ ten lesten sal hi bloet latē ter
ader eñ men sal hē dyete ordineren dat
si gheuoedt moghen werden mit vettē
dinghen eñ mit dinghen die de wegen
die ter hertē gaen bestoppen op dz dye
venynde wazem nz ter herten en ghan
ghe eñ in desen dinghen syn goet grote
noten eñ droge vighen wāt dese treckē
dat venyn na hē eñ v̄terent eñ daer om
syn si goet voer den eten eñ na Jtem cō
stantin⁹ seyt dz balzem seer goet is mit
wrouwen sock tegen barninge eñ zerich
eyt vā vnnynden dingen Jtem daer na
dz die driakel nerghent om geuonden
wert dan om des venyns wil dz in drier
manieren gemaect wordt wāt het ver-
droecht dz venyn eñ v̄teert / daer gaen
veel dingen in die drogende syn Jtem
het v̄driyft venyn ouermits synre craf-
ten wāt het ontfaet veel dinghen in hē
die welke ouermits heymelike proprie
teyten den venyn cōtrari syn Jtem die
driakel cōforteert die leden eñ daer om
gheeft si hem craft te wederstaen tegē
die geweldicheyt des venyns eñ daer
gaen veel dingen in die conforterende
syn Eñ ist sake datmē geen driakel heb
ben en mach eñ dair wese int merren is

so salmen loke nemen als constantinus
seyt / men salt quetsē eñ men salt mit eē
re grouer hennen coken thent verteert
is of gebrokē eñ geuen hem tsop drinc
ken / wāt het wederstaet den venyn eñ
saeftlicht wonderliken seer die binnen-
ste barninge eñ daer om hietmen tloke
driakel der keerlen dat is der starker lu
den Men seyt oec dattet sap vāder hen
nen goet is teghen tfenyn sonder loke
als constan. seyt Men seyt oeck int boe
ke der simpelre medecinen dat si dē ve
nyn weder vechten dat venyn na hem
treckende vāden binnensten ledē ouer-
mits der hetten eñ der subtilicheyt syn-
re substancien als die haen eñ die hen-
ne op gesplit eñ op tfenyn gheset of ge
leyt sommige wederuechten mit gheli
kenis eñ mit subtiliheden hore substā-
cien tegen die substāci des venyns en-
de daer om ouermits hore ghelikenis
trecken si dz venyn na hem alst vleysch
van tyrus eñ sommighe cōponerende
dingen of slechte cruden wedͦstaen den
venyn ouer hare verborghenre proprie
teyten eñ mit crachtē als calamentum
tsap vāden coel coerne der catten wickē
ÿperiton korsse wynrute soute porreye
hoelwortel noten die wortel vā aspera
gus eñ syn zaet dyptānus balsanū edic
bloet vā enen haze tmelc vanͦ ezelin-
nen vryn vā kinderen / ericius dz is een
eghel hertscullen ende ezelscullen ghe
droecht eñ gedroncken / beuersyn / loke
ganciaen / mente ende noch veel ādere
eñ wanter veel wesen der venyntheyt
syn so heeft die godlike goetheyt veel
boetē daer tegē gegeuē / mer hier is bi
gelikenisse genoech geseyt opdese tyt.
Dat lxvij. ca. vāde remediē daer tegēs

TEghen die bete eens verwoets
honts eñ der ander veeñnder die-
ren pleechtmen daer toe te setten van-
dē wijsen meesters wōden mit viere of
mit yser op dattet venijn wt lopē mach
alsmen tbloet wt trect/ eñ men pleecht
oec egelen eñ coppen te setten op dat-
tet bloet vāden binnensten ghetoghen
mach werdē eñ men pleecht vā binnen
dese dingē te geuen als simplicia of cō
posita of driakel die den venijn weder-
staen eñ vā buten te plaesterē op sulke
zeren als noten gestoten mit loke rute
eñ sout eñ die noten sijn oec goet gege-
ten eñ op die zere stede gelept Itē dyas
corides sept dat die riuier creeften mit
ten voerscr dingē hebbē een vborghen
doecht tegē die beten der venijnd die-
ren eñ daer ō leert cōstan. datmē alsul-
ken ludē geuē sal driakel mit water vā
riuier creeften Itez die assche van dier
creeftē is een goede medecijn mit gan-
ciaen tegē tfenijn of tegē die betē ō ve
nijnder dieren eñ tegen den betē eens
rasende mensche eñ sondlinge sijn dese
goet tsap vā caprioli eñ vā opiupn rute
note loke soute telgheren vāden vige
boem mente wickē alle dese of sommi-
ge mit edick eñ mit honich sijn goet op
venijnde beten als cōstan. sept / alle de
se dinghen trecken tfenijn na hē eñ o-
uermits hare warmte eñ droechepden
schepdē sijt eñ vderuent eñ vterent Itē
tegen des scorpioens bete eñ tegē die
steecte is goet olye daer scorpioenen in
gestoruen sijn of gecoect eñ dien olye ge
smeert die venijnde stede is goet / ech-
ter kanmen den scorpioen crijghē diet
gedaen heeft dien salmē op tgat doot
wriuen eñ bijndenen daer op een vre of
twee so geneest die mensch wāt dat ve
nijn coemt weder daer in daert wtghe-
gaen was Item sept cōstan. dz ossen bo
ter is seer goet tegen tfenijn vādē scor
pioen want die boter bestoppet ouer-
mits hare smericheit eñ ouermits hare
hetten soe scheptse ende vteert eñ ouer
mits hare slimicheit soe suuertse ende
wischt af Item die boter gegetē climt
totter herten eñ die riuier creeften sijn
oec goet ist datmense siet of braet onder
den asschen eñ dz si ghegeuen werden
mit ezels melc als constan. sept tottē sel
uen is goet beuerzijn mit sulfur als die
selue sept wāt si sijn beyde hete eñ dro-
ge indē vierdē grade / eñ daer om sijn si
goet teghē dz coude venijn wāt si schep
den ouermits ō hettē eñ si vteren ouer
mits ō droechtē Itē tegē den bete der
slangē of des serpents die indē busschē
sijn of indō duysternis of ō aderen so sal-
men eerst dz venijn wt halē mit coppen
of mit enige ādere maniere eñ daer na
salmen geuē driakel mit wine daer gan
ciaen in ghesodē is of rute of mente eñ
mēn sal op die wōde eñ bijdō wōde al om
driakel smeren dz selue machmen doē
mit soute eñ mit loke te gadō gewreuen
ist datmē gheē driakel en heeft eñ men
sal tzieke lit int beghin seer stijf binden
daer die bete of die steke is op dz die ro
ke des venijns niz vrilikē scorē of wt bre
kē tottē binnensten ledē eñ vā binnē sal
men dingē geuē die dē venijn wedōstaen
oec sept cōstan. dz tegē desen venijn sijn
goet die hersē vandō hennē eñ die dreck
vādē lāmeren eñ tsap vādē telgerē ō ap
pelē vā garnatē dese alle doē dz venijn
schepdē eñ helpēt vterē als die cōmen-
ta. sept Eñ hier is genoech gesept van
den veninen eñ vā sijnre boeten

Dat lxviij. ca. vander medecinen.

Om medecijn te gheuen teghē menigherhande suucten die bequaem eñ goet sijn die wijse eñ voersienige medicus die behoeuet hem nauwe te voersien in allē dinghē mit groter naerstichept want het en is gheen dinc dz dē sieken meer hindert dan die versumenis der meysterē eñ haer onwetenscap wāt die meyster moet weten vā dinghen die geuallen sullen op dat hi naerstich si in dien dinghen die ter meysterien behoren eñ in allen moet hi wijs wesen \ dye meyster moet sien dat hi wijsliken werke hi moet die cōplexien der menschen kennen eñ die maecselen eñ die ōgaderinghe allso wel moet hi kennē die sceppenissen der leden als der humoren eñ maniere vāden tiden vāden gheslachten eñ vanden etaten Item die medecijn sal des somers anders wesen dan des winters eñ oec anders indē begin der suucten dā inden staet eñ anders in den afganck der suuctē dan int middel als inden staet eñ die kinder willen een ander medecijn hebbē dan die ludē vā lxx. of van lxxx. iaren eñ ander medecijn die xlv. iaren of vā lx. dan die van xxx. iaren sijn Eñ die man wil andꝰ medecijn hebben dan dat wijf Die meyster moet oec kennē die sake waer af dz dye suucten comen eñ die teyken der suucten eñ die toeuallen dᷓ sonderlinger siechepden anders en mach dye medecijn nymmermeer ghehenen werden dat si zeker mach wesen / men moet oec kennen die cōplexien der dingen die inder medecinen gaen eñ hoer doechden ende haer werckinghen want waert dz hi niet en kende welcke medecine simpel is of gecōponeert of cout of hete ende welc dz lichaem dᷓwandelt eñ welc datter ghesont is eñ welc die siechept geneest eñ welc datter laxeert of stopt die dese dinghen niet vast en heeft dye en mach nz wiliken werkē mitter medecinen eñ dair om ist den meysters noot dz si kēnen moetē alle die dingē eñ die cruden die ter medecinen behoren eñ hoe dat si schelen in horē graden als welck dat hete is of droge of vucht of cout in den vierden grade en wil hi niet dwalē in sijnre officien Itez hi moet wetē die lanchept der suucten eñ dat haer cōtrari is eñ die grootheit eñ die ghedaente ende die starcte des sieken eñ sijn cranckichept want die suucte die lange gheweest heeft die behoeft eenre starkerre medecijn dā die nuwe is \ die simpel suucte salmen mit simpel medecinen genesen eñ die dubbelde suuct of die componeerde suucte mit gecōponeerder medecinen die hem contrari sijn beyde als die suucte vā hetten coemt so salmense cureren mit coelen dinghē eñ allso verkeert want die simpel medecijn geneest selden die ghecōponeerde suuct Item wāneer die meyster siet dat die suuct is vā vuulthepdē so sal hi dē lichaem ydelen vā dier quaā materien eñ is die suucte van ydelheden so sal hi den lichaem genesē mit vuullinge Itē dz ambocht eēs goedē meysters sal wesen dz hi subtiliken eerst ondervraghe vāden sieken hoe dz hē die suuct eerst aen quā eñ op wat tide of vre eñ sal vragē om alle gestant hi sal den sieken naersteliken aensien eñ betasten hē sinen pols eñ besien sijn vrijn \ ende oeck die groue vrijn sal hime de besien ende als hi dan die sake der suuctē kent of dye materi diep lept

soe sal hi dinghen oerbaren die trecken
de sijn als of die materi lage indē oter-
sten ledē so sal hi hem pinigen die ma-
teri te trecken totter magē op dat si dā
te lichteliker wt gheleydt mach werdē
Item ist dz die materi hart is eñ dicht
in een so sal hi oerbaren medecinen die
ōduwende sijn eñ die scheydende eñ in
snidende sijn op dz die materi also ghe
morwet mach werden eñ dat si alsoe te
lichteliker wtgeleydt mach werdē en-
de als die materie wel ōduut is eñ ind᷑
maghen ōgadert so sal hi laxatiue ghe
uen op dat si daer mede wtghecroden
mach werdē and᷑ mit spuwen of mit ca
merganck of mit sweten eñ als die ma
teri wel geydelt is so sal hi geuē dingē
die den sieken weder conforteren op dz
die natuer die seer gecranct was vand᷑
geweldicheyt der medecinē weder ghe
starct mach werdē eñ als die natuer we
der gestarct is so sal hi gheuē den siekē
dingen die de ledē eñ die craften weder
voncken op dat si weder crijgen mogē
dat si ōloren haddē als in vleysch eñ in
bloede Eñ dit leste sal hi alleynckē doē
eñ sond᷑ haest mit eenre ghetemperder
eñ bequameliker dyete wāt die natuer
pleecht seer ghierich te wesen indē mē
schen die aldus geydelt sijn eñ daer om
moeten hem dese seer wachten dz si hē
nz en ōazen of dat si meer in nemē dan
si ōduwen mogen eñ ten lesten als dye
natuer wed᷑ gecomē is in horen eersten
staet so salmen hē dinghen gheuen die
voerhoedēde sijn die gesontheyt op dz
die ghene die daer genesen is nz weder
in die selue suuct en val of in eē quader
eñ alsulke dinghē sijn badinghen latin-
ghe electuarien gematigen arbeyt wāt

alle dese dingen ōwecken die natuerli-
ke hetten eñ si ontladen die natuer van
der ouerloedicheyt der quad᷑ humorē
eñ si helpen totter ōduwinghe eñ star-
kense eñ ist dat die materie alte vloyen-
de is als alte slap so sal die sieke oerba-
ren die dwinghende eñ droghende sijn
eñ wederslaende eñ als die materi ge-
bonden eñ gedwonghen is soe pleecht
die beheyndighe meyster te gheuen eē
bequamelike laxatiue medecijn die die
humoren wt leyt die eerst ōtbondē wa-
ren mer nv ghedwongen op dat si daer
niet bliuen souden of tot anderen leden
lopen en mochten eñ daer verrotten eñ
alsoe mochten si den coerts of een and᷑
suuct in brenghen Item die bijndinghe
der humoren ende die wederslaninghe
pleecht alleyncsken te gheschien op dz
die materi die also haestelic wederslagē
worde niet lopen en soude tot enigē an-
deren ledē dat edel waer eñ daer meer
re pijn maken mocht eñ dye purgacien
pleecht men oec te doen al ond᷑schieten
de als nv wat eñ efter wat Itē die me-
decijn pleecht te geschien in drien ma-
nieren \als ontbijndinghe bijndinge en
de wed᷑starkende anter dye veruult sijn
werden ontbondē of die ontbonden sijn
werden ghebonden of ghedwonghen
of die inden lichaem verloren sijn wer-
den weder verset of ghestarct Item du
selste ōgaderen mit corten sin vten voir
screuen dinghen dat die medicus sal dye
sieke dicwijle versoeken eñ ondertasten
die saken der siecheyt eñ om allen ghe
stant hoe dz hē die sieke oec regiert |eñ
hi sal menigerhāde medecine bi hē heb
bē eñ hi en sal hem niet ontsien alle die
leden des sieken te tasten sijn si scamel

of ōscamel of heymelic of openbaer eñ sal die saken altoes wel troesten eñ soe wat hi doet alle sal hyse zoetelic eñ saeftelic handelen eñ hi en sal den siekē oec also seer niet sparē screyt hi of huylt hi hi sal hem syn oerbaer altoes doen / ist mit sniden of mit barnē of mit deser gelyc eñ is die medecyn alte bitter soe salmense soetigen mit suker of mit anderen dingen hi sal den sieken spenē ende breydelen vā eten eñ van drincken nae dien dz die suuct is Itē dz vule vleysch sel hi af corroderē of afhouwē na dien dat die corrupci is eñ sal dz etter drogē eñ suueren Eñ nader barninghe of corrosiuen salmen daer weder op legghē dinghen die saeftigen Eñ als die wonde of dz seer scoen eñ suuer is so salmen daer vleysch in winnē eñ slutense toe eñ wāt die quaetheit die indē liue is meer quetst dan die butenste so salmen binnē nemē dingen die ōduwen eñ saeftigen die harde eñ dye corrūpeerde materie als oximel of syrupus acetosus Eerst scheyden dese eñ insniden eñ al verduwende bereydē si die materie ten wtgāghe want also geseyt wort int begin vā den amphorismen \ men moet die ōduwende dinghē meysterē eñ beroerē die nz raenwe en syn eñ als die materie wel ōduwet is om die wt te driuē soe is die treckende medecyn te abelre die humoren na haer te trecken ter magē die verstaen of syn als indē vtersten ledē Ende daer toe syn goet sommige bitter dingē als yerapigra eñ yeralogodion eñ anđ medecinen die mit aloe ghemengt syn want die bitter dingen gaen lichtelicste totten vtersten leden / eñ purgerē meer dan die anđ medecinen doen eñ als die natuer dan aldus ōduwet is eñ aengehaelt so salmen dan een laxetyf gheuē die alle dz ander wt crudet eñ suuert al te mael als voer geseyt is Itē ypocras seyt veel eñ haestelic die materi te ōdriuen of te ōwarmen of te ōcouden is bedriechelic eñ te mael viāt der naturē cōtrari etce. daer om sal eē wilen meyster merken die natuer des siekē | eñ die stede ō materiē eñ oec die craftē des siekē eñ daer na sal hi die medecyn ōwandelen want is dz sake dat die humoer die daer inden lichaem misdoende is ghe ydelt wort dz helpt den siekē seer eñ en wert si nz geydelt so wert die sieke langer gequellet als ypocras seyt

Dat lxix. ca. vā die aentreckende medecine

Die aentreckende medecyn werchet nader subtilicheyt eñ nader hettē ō substācien wāt si schiet lichteliker doer ouermits hore subtilicheit wil eñ ouermits der hettē so trect si die humorē na haer so wat dingē datter diep sieke ist yser of houte of humorē Itez wanneer die materi hardt eñ dicht indē liue leggen so syn die ōduwende dinghen alte goet die de harde materi weykē in sniden eñ scheyden als syn oximel eñ simplex eñ cōpositum eñ die anđ syropē die welke alle gađ die materi bereyt makē wt te driuē mit medecinē Itē die medecyn die laxerende is purgeert ondwilē die ōduwende die materie ontbyndende eñ aentreckēde als die scamoney eñ sommighe laxeren ouermits hare slimicheit wil mit wellichedē als mercuriales eñ pappelē eñ deser gelyc eñ sommighe mit scarpicheden dye humoren doerschietendē als euforbiū sommige

mit sijnre limichedē druckende eñ dwin
gende als mirabolani sōmige mit sijn-
re soutichedē bitende als tzaet vā mel
den sommighe mit sijnre soeticheit en-
de vuchtichept dē darmē instortēde als
cassiafistula Itē die dwingende mede-
cijn mit dē genē die cout eñ grof sijn in-
der substācien waer af dz die coude delē
te samē vgagert werdē als die gallē on
derwijlē wint si groue humoren want si
dwingē beslutende eñ cōforterende die
houdende craft als esula eñ sommige
stempen flecht bloet als coral bolus e-
mathices bredeweghe eñ deser ghelijc
sommige dē buke als queden moerbes-
sen rozen eñ deser gelijc Itē die mede-
cijn die coagulerēde is of hardēde dye
moet werken bi dingē die seer cout sijn
eñ droge of vucht als psilliū hunsloeck
portulepn eñ nasscadē Itē die medecijn
die morwende is werct bi dinghen dye
middelbaer warm sijn eñ seer vucht eñ
also oec die ripende sijn Itē die medeci
nen die openende sijn eñ barnende en-
de dunnende die sullē hete eñ droghe
wesen Itē die suuerēde medecijn werct
ontbijndende als calamentū of morwē
de als cassiafistula ende pappele of die
vulnis af wisschen ouermits hare aer-
dicheit Itē het sijn veel andˀ medecinē
eñ menigerhāde specien als die doden
meten barnē openen scheydē wedˀslaen
saeftigen eñ deser gelijc vāden welken
getracteert wert int boeke vandˀ simpel
re medecinē mer hier willen wi dz eyn
de laten vāden proprieteyten dˀ smucten
eñ vanden condicien der medecinen na
dien dat desen wercsken toebehoert

Hier begint het achste boeck dz spreect
vande werelt eñ vande materialike li-
chamen des hemels

Ae dien dat wij vuult
hebben nitter hulpē
goods dē tractaet vā
den godliken namen
eñ vandē proprieteyp-
ten der engelen ende
oec vanden mēschen eñ van horen toe
uallen als vā horen leden eñ siecten. so
blijft hier noch te segghen vanden pro
prieteyten des sinlikē werelts also veel
als wijs begripen konnen op dz wi die
materie des godliken loefs eñ des ma
kens vandē proprieteyten der werckin
ghe kiesen moghen / wāt die onsienlike
dinghen goods werden bescouwet bij
dien dinghen die gemaect sijn indē ver
stande als die apostel seyt Eñ daer om
hebben wi wil sommighe proprieteytē
deser werelt eñ der gheenre dinghē die
inder wereft ghehouden werdē desen
wercsken onder een cort begrijp mede
in te brenghen op dat wi te lichteliker
verstandē sullen moghen inđ godliker
scrifturen dat gheestelic verstant eñ dat
đholen ouermits die ghelikenis der li
chameliker proprieteyten eñ indē eer-
sten is te beghinnen vandē proprieteyp-
ten der werelt

Dat eerste ca. vande eyghenscappen đ
werelt

Die werelt wort in drien manieren
werelt ghehieten \ als mercurius
seyt want dat godlike verstant wort we
relt ghehieten als die werelt die onli-
chamelic is onsienlic eñ ewich | tot wes
exempel die gheuoelike werelt ghesca
pen is als boecius seyt Inder anđ ma-
niere wort die werelt werelt ghehietē
als der gheenre die inden ommeganc
des hemels gehouden werden als die
hemel daer die sterrē in luchten / tfuer
vauden welken alle dingen verwarmē
Die lucht vanđ welkrr alle dingen die
sielen hebben ademen eñ groyen \ twa-
ter dat alle die breetheit der aderē om
gordt / die aerde alle dese neđste dingē
onthout eñ draecht vandē welken ghe
seyt wort. die werelt is bi hē gemaect
inđ manierē wort die mensch is die min
re werelt ghehieten want hi beteykent
in hem dz beelt of die beeldinghe alle
der werelt Item die eerste werelt is e-
wich bliuende ewelic indē godlikē ge-
dacht Die ander werelr is dueraftich
mede treckende wt dien sijn beghin o-
uermits die godlike wille dueraftich
te wesen Die derde werelt nadē wat is
hi dueraftich eñ nadē wat vallēde dra-
gende in hē gelikenis vā allen dinghē
Itē vanđ eerster werelt eñ vanđ ander
is voer geseyt \ nv is te segghē vanden
voeliken werelt Mercian9 seyt dat die
werelt is een gemeynte alle đ dingen
die gescepen sijn te samen ghecloot inđ
manierē vā enen rondē dinghe | als is
een spera vāder werelt \ wāt die werelt
like ouerstheit heeft een sperige eñ eē
circularige gedaente eñ figuer eñ mer
cianus seyt datter werelt anders geen
figuer bequaem en was dan dese ron-
de ende dat was om volmaectheyt al-
les dings eñ om die volmaectheyt die
si heeft in horē dueraftigen wesen mit
horē werker die de werelt gemaect he
uet die welke is sonđ eynde eñ sonđ be-
ghin gefigureert Itē die philosophen

deylden alle die werelt in tween delen der welker deel dat ouerste deel datter werkende is dat edelste is eñ dz slech-ste streckende hem vādē cirkel der ma nen totten rijck der planetē Dat ander deel is dat neỽste als datter lidende is welc deel beghint vāden cloet der ma-nen eñ strect tottē center der aerdē De-se nederste werelt bescrijft marcianꝰ die werelt is een cirkel wt vier elemētē in eenre manieren vā enen cloot mit ghe-liken raden omlopende die aerde ouer al ghefixeert int middel mit ewigē gri pinghen des hemels Item totter con posicien deser werelt heeft die godlike doecht die eerste materi ghescapen in welker materiē als in eenre massen wa ren principaliken vier elementen nz on derscheyden alst nv sijn mer si warē ge-mengt eñ die masse was ẏle gehietē vā plato in thimeo vāden welkē die god-like wijsheyt alle die elementen eñ dye vāden elementen gecomē sijn gemaect heeft eñ voertghebracht eñ heeft alle dingen geordineert eñ onderdeylt mit properen qualiteyten hoe dz elc wesen sal inden lantscappen / want dat in dier materien hete eñ droge was dat ghinc inder materien des viers welc vier dye godlike wijsheit bouen geset heeft om sijnre lichticheyt wil Ende datter alre coutste eñ droechste was dat ghinc inď materien der aerden die welke hi neỽ-ste settede om haer swaricheyt wil ende dichtheit eñ datter hete eñ vucht was dz ghinc in die materie der luchten en-de datter cout eñ vucht was dat ghinc inder materiē des waters. eñ dese twe heeft si ghe set int middel des viers eñ der aerden nader meerre of minre lich ticheit eñ subtilicheit Waer af dat pla-to eñ thẏmeo heeft dese eerste materie aldus bescreuen na sinen vmogen wāt ẏle dat is die eerste materie. dese was sonder qualiteyte eñ sonder enige quā-titeyt dat is cortheit of lancheit of cley nicheyt of grootheyt sonď hetten sonď ghedaente sonder stede eñ sonď tijt tus schen enighe substancien eñ en gheen-re substācien etce. Item dese woerden sijn seer swaer. want dye eerste materi wert gheseyt te wesen sonď quantiteyt niet dat si altemael was si en hadde eē grootheyt. mer si en was van gheenre ghesetter grootheit na onsen dinghen te sprekē Alsmē seyt dz een roese groot is want hi gaet bouē die grootheyt an dere menschen Daer om wort oec ghe seyt te wesen sonď qualiteyt. want si en was specialiken niet ghenoemt van e-niger qualiteyten. wāt men mocht niet seggen dat si meer hete was dan cout of wit dan swart of deser ghelijc. eñ hy seyt sonder verwen. want si en hadden gheen ingheboren verwe vā enighen e lement. si was sonder tijt want doe en waren gheen tiden noch wandelinghe der tidē doe dese materi ghescepē was si was oec sonder stede want si en had-de gheen ghesette stede meer opwaert dā nederwaert noch meer int brede dā int lange eñ si is tusschen enighe substā ci eñ tusschen en gheenre substāci want voer haer en ghinc gheen materialike substanci mer daer isser sommighe ghe uolcht of na ghecomen daer om dz die materialike beghinsel der uederster we relt anter het was die eerste ghemeyn materi die ontfanclic was alle die for-men eñ alle die ghedaenten die welke

oec behouden wort onder menigerhan
de specien eñ formen eñ dese materi bli
uet als totter incorrũpeerder substãcie
eñ al is dat sake dz si stedeliken veran-
dert wert naden qualiteyten dye daer
wãdelbaer sijn wãt dese materie die nv
blijft ouermits der dunnicheden of ra
refactie ōder die forme des viers eñ is
onder tfuer vluchs ouermits ŏ dickin
ge neemt si aen die forme der luchtẽ en
de sal wesen onŏ die gedaente eñ onder
die materi der luchten die welcke eerst
was onder die gedaente des viers vtẽ
welken openbaert dat die eerste mate-
ri vter welcker die werelt eerst natuer-
lic gemaect was is onwinlic eñ onghe
corrumpeerlic vander welcker alle die
materialike dingen beginnen of begon
nen eñ in die selue weder comẽ als in-
der matricen dat is inŏ moeder Itẽ die
werelt is vã vele cõponeerde eñ cõtra
rie dingen gemaect eñ nochtãs in hem
seluen ist een dinc Die werelt is een int
getal eñ nz veel werelden eñ dat is om
der enicheyt der materien als gheseyt
wort int boeke vãden hemel eñ vãder
werelt/ hi becõmert of belet alle sijn ma
teri als daer geseyt wort int capitel vã
der ewicheyt der werelt Daerom dye
werelt daer wi hier of sprekẽ en is niet
ghedeylt in hem noch gheydelt nader
substãcien eñ al ist datter cõtrariheyt in
sinen delen geuonden wort als tot som
migen wederstoet der qualiteyten Itẽ
die werelt heeft een ouerste eñ nodorf
tighe bequamelicheyt in alle den sinen
eñ also meer als een scone soete musike
al ist sake dz hi schijnt te hebbẽ een on-
ghelikenis in sommighe sinen delẽ om
die weŏuechtende qualiteyten als au-
gustin⁹ bescheydeliken seyt ouer genesi
dese werelt sal ouerliden of vergaen na
deser pijnliker specien eñ figurẽ te spre
ken die si nv heeft mer si sal in horen e
wigen wesen bliuẽ als na hore substãciẽ
eñ materien te spreken als augustinus
eñ die glose beyde daer segghẽ die he-
mel eñ aerde sullen hene liden vtẽ wel
ken openbaert dat die werelt is te ver
wonderẽ ouermits sijnre vasticheit wil
nz te myn nochtan om die edelheyt sijn
re materien eñ ō die werckelike doecht
der formen is god die werker ŏ werelt
is altoes te louẽ die mit lichter mogẽt
heyt alle dinc dat inder werelt is voert
doet comen want daer en is gheen soe
vulen dinc op aertrike goods lof en sal
daer in verlicht werdẽ eñ dz deel ŏ we-
relt twelc nader naturen puerste eñ sim
pelste eñ oec edelste is heeft een inclina
ci tot eenre formen eñ enen appetijt of
begheerte totter edelster ontfanghin-
ge der formẽ\ eñ die simpelste is die is
meest geneycht totter gheesteliker for
men want die hemelsche materi is sim
pelre eñ eyscht een edelre forme dã die
elementarige materi dat is dye materi
die vandẽ aertschen elemẽten gemaect
is eñ oec is die hemelsche materi edel
re eñ simpelre indẽ edelstẽ lichaem als
inder sonnen dan inder manen of dã in
marcurio of in maers eñ die materi die
vandẽ elementen gemaect is die is e-
delre indẽ viere dan inŏ luchten of in-
den anderen waer af dz die materi gro
uer is inder aerden dan inden anderen
want daer sijn delen der materien te sa
men ŏgadert als aristo. seyt Dat vã eẽ
hant vol aerden werden x. vol waters
wãt die materi vandẽ enen element is

veel puerre in dz een deel dan in dz an
der Als gesept wort int beghin vā me-
theororū Die ouerste delẽ des viers sijn
edelste eñ simpelste / eñ die neőste delen
der aerdẽ sijn groefste eñ onpuerste en-
de meest dicht Eñ wanneer die delẽ der
ghemengder vandẽ elementen sijn / na
dien dat die delen ő elementen puerste
eñ edelste sijn so werden die ghemeng
de simpelste eñ puerste eñ na dien dattz
őkeert is indẽ elementen also ist őkeert
indẽ gemengden \ een materi ő werelt
die edelste ghemaect dye behoeft dye
edelste form eñ daer om pleechtmẽ die
materi te ordinerẽ na dien dat die form
eyscht wāt sal vāder aerden vier werdẽ
so ist noot dat die materialike grofheit
der aerdẽ gesubtijlt moet werdẽ eñ ge
puert eñ dz si gheestelike eñ simpelre
mach werdẽ op dat si also een vierighe
forme aen doen mach eñ op dat ict mit
corten woerdẽ segghen mach of sal so
ist noot dz die meteri bereyt worde naő
proprieteyten ő formen | oec salmẽ mer
ken die edelheit ő werelt naden waert
sten delen vā haer eñ oec na haren edel
sten werken eñ daer om wort dat ouer-
ste deel ő werelt edelste gehieten want
daer is die materi puerste eñ dye form
is daer scoenste \ eñ die doecht of craft
wort daer indẽ ouersten breetste gevon
den wāt also veel is die werelt int ghe
meyne schoenre eñ betameliker als dz
lelike deel der werelt leechste is Item
augusti. sept sommige volmaecthept ő
minnen eñ der doechden die welke in-
den ouersten bouẽ gaen totter volcomẽ
hept der nederster dinghen sprayt hem
steeds totter őcieringhe eñ totter scoen
hepden eñ oeck dattet leechste deel ő
werelt after ghelaten heeft inder scier
hept eñ inder claerheit dat őhaelt si inő
gracien eñ inder doechden der vrucht-
baricheit want nz myn en is te őwonde
ren dye doechdelike vruchtbaerhept ő
aerden indẽ voertbrengẽ ő cruden der
bomen der bloemen eñ der vruchtẽ en-
de inder winninghe menigerhande die
ren eñ serpenten eñ in menigherhande
voertbrenghinge der metallẽ der gem
men eñ der stenen dat is te őwonderen
die claerheit des hemels mit ondőscep-
de hore hemelen eñ sterren eñ al ist dat
die werelt mit menigherhande doech
delike scierhepden őschiert is nochtās
is si mit menigen gebreken eñ onsalich
eyden geplaecht naden nedersten delẽ
ouer al te spreken . want al is dat sake
dz dese werelt schijnt een winre eñ een
voeder der lichamen te wesen nochtās
is hi een karker der gheesten eñ is alte
harden elleynde ő sielen eñ is een ő on
salichept eñ der pinen die sonder eynde
sijn wāt die werelt is een stede der son
den eñ des ouertredens eñ bouwinghe
der pelligrimaedzen des rouwẽ eñ des
screyens eñ is oeck stede des arbeyts
eñ der muethepden ő lelichept eñ ő scā
den des beroerens eñ der őwandelin-
ghe eñ is een stede des vloyens eñ des
őanderens vāden ouerliden eñ is stede
der corrupcien eñ der houaerdyen eñ ő
őbroefnis des geweldes eñ des ődruc
kens eñ is oec stede des őradens ende
der bedriechnissen Inő werelt en wort
anders nz gevondẽ dan ydelheit boes
heit ghierichept anxt lelichept eñ out-
hept Die werelt loct die bekẽde tot hẽ
eñ mintse eñ die onbekẽde werpt hi vā
hẽ eñ ősmaetse die werelt hindert me-

nighen mensch eñ hi baet luttel eñ die
de werelt minnen die bedriecht hi wāt
hi geloeft veel dingen eñ ten lesten be-
taelt hi luttel eñ sijn v̄smares dz sijn die
gene die de werelt v̄smadē die vuolcht
hi in quadē ter manierē vā enē schiem
eñ hi en laet nz af hi en grijptse eñ trect
se tot hē \ mer die gene die hē volghen
dien raet hi dz si hē veynsen sullē ende
hoer genoechte bruken eñ daer om die
gene die hi hier seer v̄heft mit eren der
werelt eñ mit rijcheden des aertschen
goets die werpt hi int eynde ter neder
eñ maectse arme ter sielen Eñ op dat ic
sinte grego. woerdē brukē mach eñ wil
so is die werelt te scuwen al waert al dz
ons veel gelucs toe quaem / eñ hier me
de ist wt vāden proprieteytē v̄ werelt.

Dat ij. ca. vāde onderscheydinghe of
proprieteytē v̄ hemelen

Hier na salmē sommighe proprie-
teyten bescriuē vādē hemel eñ vā sinen
delē mitter hulpē ons herē ihū xpi wāt
die hemel is een stede eñ een woninge
v̄ engelen eñ der heyliger mēschen als
beda seyt Die hemel na dz die heyligē
scriuē . so is die hemel sienlic eñ die anđ
onsienlic eñ die sienlike hemel is v̄ mate
rien als die glose seyt ouer deut. x. int
eynde Celū dñi dei tui est / dat is die he
mel gods ons herē is dijn Itē daer sijn
vij. hemelen als aereū . ethereū . olym
piū . igneū. firmamentū. aqueū. empir
reum / dat is die hemel v̄ enghelē Celū
aereū dz is dz middel onderscot v̄ luch
ten twelc altemael nz besmet en is van
den grouen humorē des waters eñ der
aerden wāt dz deel der luchtē is puerre
eñ vāden nedersten qualiteyten onghe
mengder v̄ sijnre puericheyt wil eñ om
die doerschijnlicheyt wort hi genoemt
mitten name des hemels / als ghe seyt
wort mathei xiij. Die vogelen des he-
mels hebbē dz gheten ꝛc. Celū ethe
reū hiet na sommigē meysters dat alre
ouerste onderscot v̄ luchten twelc sond
middel v̄samēt is mittē spere des viers
eñ daer ō ethereū / wāt dz tusschē tvuer
eñ den lucht nabuer is so is die hemel
ethereum ontfangende die v̄lichtinge
eñ die claerheyt vādē viere wāt ethere
os in grieс is claerheyt in duytsche als
ysi. seyt eñ celū igneū wort gehietē van
sommigen meysters centrū spere ignis
dz is dz center vanden spere des viers
om die ouerste puericheyt eñ subtilich-
eyt des viers welke werkinge die vieri
ghe hemel heeft voer die anđ elemen-
ten eñ oec ō sommige edele hemelsche
proprieteyten die welke hi na volghet
vā sybbicheyt of buersamheyt des he-
mels v̄ planeten \ gre. seyt op dye stede
vā iob . siet aen dē hemel eñ bescouwet
die luchten ꝛc. Indē name v̄ luchten
wort alle tlantscap v̄staen vanđ manen
al totten fixen sterrē daer dye hemelen
eñ die circulen sijn des vij. planetē / soe
ket nedwaert int naeste vanđ luchtē of
vā ethere wil hi seggē wat marcianus
daer af seyt Itē alexnđ ordineert aldus
die vij. hemelē seggēde Die eerste he-
mel is des geuende lichts dz een form
geeft eñ geen beroerē als celū empyr-
reū Die anđ is geuēde twesē des lichts
eñ vā eenre formē eñ dz beroerē nz als
die waterige hemel of dye cristallighe
Die derde is geuēde twesen des lichts
nz na allē deel v̄ claricheit vā eenre for-
men eñ geeft dz beroerē als die gester
rede hemel diemen celū stellatum hiet

Die vierde is ontfãger des lichts son-
der hetten als celũ olympium Die vijf
te is ontfãger des lichts mit hettẽ als
is celũ igneũ Die vi. is dz licht ontfan
gende mitten ouerstẽ deel eñ wort ghe
hieten celũ ethereũ Die vij. is ontfãgẽ
de dat licht eñ is v̈samẽt mittẽ neder-
sten deel als celũ aereũ eñ alsoe schijnt
hi dz hi olimpiũ hiet dz rijc v̈ hemelen
vãden planeten eñ firmamẽtũ hiet die
eerste hemel nadẽ philosophen eñ die
leste in wes te gader knopinge die licha
men v̈ sterren sijn gelegẽ wãt die philo
sophen en setten mer enẽ hemel alleen
basili9 sept dz die philosophen eer hair
tõgen souden laten vreten eer dz si vol
gen soudẽ datter veel hemelen wesen
souden Die hemel dẽ welkẽ men firma
mentũ hiet bescrijft aristo. int boeke dz
men noemt de causis elementorũ Celũ
dat is die vijfte element onv̈schepden
mit natuerliker eygenscap vãden nev̈-
sten elementen noch het en is nz swaer
want hi mocht anders nadvallen noch
oec licht wãt dan mocht hi opgaen wãt
waer hi een vandẽ vieren so mocht cor
rupci in hẽ comen ouer al of in enẽ deel
Ymmer alsmen daer sept. Die scepper
heeft hẽ een deel geset te wesen eñ een
beghin v̈ winningen eñ der corrupcien
eñ daer om wast hẽ noot te wesẽ onwin
liken eñ oncorrumpeerlic Itẽ dese he-
mel is ongerust eñ onberoerlic natuerli
ken wes lope of beroerẽ is wev̈ õweyn
dich op dat middel als op die asse dye
vast eñ stijf staet sonv̈ enich beroerẽ tus
schen tween polos als tusschẽ zudẽ eñ
noerdẽ eñ die hemel wort geeyndt na-
der metingẽ eñ nav̈ wtstekinge vander
stede mer hi is ewich nadẽ lope wãt hi
wort beroert vãden beroerer die macht
sonv̈ eynde heeft dz is vã gode die ho
ge eñ glorioes is ouer alle die werelt
Hier toe heeft aris. gesept int boeke vã
den sakẽ v̈ elemẽtẽ /hi sept die ij. polos
sterrẽ te wesen indẽ ouersten eyndẽ des
hemels die geset sijn in sijn middel bo-
uen eñ benedẽ vãden welken die eẽ op
waert geset is in dz middel des hemels
ten noerdẽ waert eñ wort gehietẽ pol9
artic9 eñ die anv̈ is dair recht tegẽs ge
set int suydẽ. eñ wort gehieten pol9 an
tartic9 als die tegẽ polũ articũ geset is
Tusschẽ desen tweẽ sterrẽ of polos als
tusschen horẽ tween eyndẽ wort die he
mel crõme beroert vãden eyndẽ des oe
sten tottẽ westẽ Eñ wev̈ vãden westẽ tot
ten oesten eñ dz altoes in eenre wise als
dat rat beroert wert tegẽ die assche wãt
aristo. hiet die assche een v̈stãdelike lini
e die gelangt of gegeuẽ is vãden enen
polo tottẽ anderẽ polũ recht wt streckẽ
de als een coerde bi wes middel die õ-
meganc des hemels gelijc õ geuoerdt
wert als daer die cõmentator sept vanv̈
naturẽ des hemels wort gesept int boe
ke vãden hemel eñ vanv̈ werelt na een
nuwe ouersettinge die hemel is een ge
maect dinc inv̈ materien vãdẽ welkẽ hi
hemel hiet twelc is die leste inganc vã
allẽ eñ daer volcht na int selue si en sijn
nz noch en hebbẽ geweest noch dair en
sullẽ veel hemelẽ wesẽ Die hemel is eẽ
volcomẽ volmaectheit dẽ welkẽ geẽ ge
lijc en is noch daer en is geẽ stede butẽ
dẽ hemel noch lichaem noch geboerte
noch volheit noch tijt twelc eẽ waer lo
pe of beroerẽ is wãt dz wairt is een fir
leuẽ als butẽ dat leste eñ is ewich dz nz
en gebreect noch gheeyndt en wert eñ
dat is twaer leuen Item die selue sept

aldaer | die hemel en is nz getimmert noch ghewonnē mer hi is simpel wes beroeren gelijc is indē welkē geen sceel en is eñ sijn beroerē is eenrehādе ende ront als eē cirkel wes beroer een geest is die dat beroert mit sinen wille eñ die radie des hemels wort ghecōtinueert mitter radiē des vuers eñ is mit dier ď gadert tottē wil ď mēschē ō die bliuent heit des leuēs firmamētū wort hemel gehieten want hi is dicht eñ vast want hi heeft een eynde daermen nz ouer co men en kan noch gaen want ouermits sijnre groter bliuentheit sijnre vastich-eyt is hi oncorrūpeerlic eñ onuerwan-delic also wel inď substācien als inď for-men sijn form is ront eñ hollachtich na ons te sprekē eñ opgebuegelt tot dien die daer bouē dē hemel sijn wes beroe ren natuerlic ront is eñ wort crom be-roert eñ ghelijc enen cirkel omgaende vandē oesten int west eñ weynt mit hē eñ gaet om al mit enen slechtē lope eē uoudelic binnē der spaciē eens daechs eñ eenre nacht twelc onď hem is tottē rijck des vuers wāt het leydt die heme len der vij. planeten mit hē wāt als ra-banꝰ seyt Alle dz onď hem is dz is ď be roerliker craften onderdanich mit een uoudeliker ordenācien eñ onbedroefď Itē die beroerlike craft als hi selue seit ouer die exposici vā geñ. strect hoer tot desen neďsten elemēten waer af datmē waent eñ geloeft dattet firmament dz ouerste vuere mit hē om laet lopē eñ de se werkinge ď beroerliker doecht coēt al totter luchtē eñ totten waterē inden welken nader vloet eñ nader ebbinghe maect een grote heffinghe Itē iij. ele-mēten als die lucht tfuer eñ twater sijn eenrehāde beroeringe des hemels on derdanich mer nz in eenre maten noch eenre ordinancien volgen si hē na . mer na meer eñ na myn ende datter ouerste lichste eñ puerste is is meest onderda-nich eñ dz alsulc miste is volcht traech licste eñ obediert minste Die aerde en is der hemelscher craftē eñ lopinge nz on derdaen also dz si daer af enighe beroe ringhe der stede af ontfaet al isset sake dz si daer af ontfaet diuerse speciē eñ in druckinghe vā formen om die voert te brengē eñ te dragen Itē die selue raba nus seyt dattet firmamēt heeft naden lope enen eenuoudelikē inganc die wel geordineert is eñ onbedroeft nochtās is dz snelste vā allen dē lopen eñ op dz die breetheyt ď werelt nz gescheydē en werde om die snellicheyt sijns loeps so wortet weď houdē eñ ďtraecht mit ge-ordineerder beroeringe ď planetē eñ al dus wort sij loep gematicht ouermits den lope die hē tegē is eñ cōtrari als dē lope ď planetē eñ dz gheruste wert be-roert wāt al is dz sake dz sijn leghent-heit ďwandelt indē delē nochtās en ď-wandelt sijn gelegentheit noch sijn ste-de nz altemael daer ō wāneer dz die ne derste bedroeft sijn eñ vlopende sijn ge ualliken mit enigen geual so en laet die hemel sinē houder sijnre oerdē te min-sten in enē punt niet after mit sinen he-melen of wereldē wāt die lope des he-mels is dz eerste subiect alle des licha mes eñ is beroeringe eñ regel alle ď an der lopen daer om is dz firmament o-uermits sinen lope dz werckēde begin in dese neďste werelt \ wes reden is als rabanus seyt want dz firmament sijns lichts stuert die werckende craft ď win

ninge totter aerden als totten properē
centrū eñ seyndt eñ v̓gadert syn radien
int ouerste vāder aerden als ghetoent
wort inď doerschynliker consten wāt eē
ẏgelic ront lichaem hol eñ luchtich in si
nen ẏgelikē punt stuert een linie die ra-
dioes is inden center des luchtende li
chaems als totten ouersten vā dien cē
ter eñ hoe dat een ẏgelic radioes linie
naerre is der andere linien die daer wt
gaet totten ouersten vāden center allso
vele vander naericheit des eens totter
anď is si starker / eñ om den center in te
prenten syn werkē of dadē vāden wel-
ken openbaer is dz wāt dz lichaem des
hemels ront is omgaeude opgevuert
eñ luchtich eñ dese aerde nader groot-
heyt des hemels en hout die craft des
punten nz wātet centrū inder aerdē is
so wort daer vā node een grote v̓gade-
ringhe der hemelscher radien \ vander
welker doecht eñ voelen wort eē groot
geslacht eñ winninge der winliker din-
gen inď aerdē die welke cētrum is des
firmaments eñ al is dat sake dz die he
mel tbeginsel is der winninge nochtās
en neemt hi geen geslacht of winninge
in hem of corrupci of v̓minringhe noch
meringhe wāt die hemel heeft in synre
substācien die ouerste simpelheit eēuou
delic eñ en heeft geen scheydinge noch
contrariheit der cōponeerder of ď ghe
maecter delē ende daer om en heeft hi
gheen wt hē seluē ter corrupcien waer
af als aristo. argueert int boeke de celo
ꝛ mūdo aldus Alle corrupcien is vā cō
trarien eñ men vint niet dat den hemel
cōtrari is waer ō die hemel niet ghecor
rumpeert en wert eñ oec al is dat sake
dz die hemel in hem eñ wt hem eenfor
mich is dat is van eenre vormen noch-
tans heeft hi vā node vele hemelen eñ
circulen inder figuren eñ inder groot-
heyt der lengten eñ der breydden sche
lende om diuersche woningen die wel-
ke behoeuen die sterflic syn \ als aristo.
seyt in libro de causis elementorū want
waert sake dat die hemel ghecorrum-
peert worde in enighen deel nae eenre
disposicien eñ maten eñ influencien der
nederster radien so soude dat voetzel ď
sterfliker dieren eñ alle ď nederster din
ghen veruaren ende daer om wast noot
dz die lope des hemels crom ghinc of
schief op dat nv coude nv hetten gewō
nen mocht werden vanď opheffinge eñ
nederdruckinge ď hemelen wāt waert
dat die hemel recht wt beroert worde
als tot onser geleghentheyt so souden
alle dinghen verteert werdē anter van
hettē of vā couden als aristotiles seyt.
niet alleen indē hemele wort gemerct
die puericheyt eñ die incorrumpeerlich
eyt vandē deel mer oec die schoenheyt
eñ die claerheyt vanden deel der formē
Item aristotiles seyt in libro de sensu ꝛ
sensato Die hemel van synre naturen is
schinende eñ blinckende mer in sinē de
len is onderscheyt want indē sterren is
mere vergaderinghe des lichts dan in
den anderen delen des hemels wāt vā
den deel der formen heeft hi rondich-
eyt mit eenre hoire opuoeringe dat is
mit omboghinghe als dye hemel om-
gaet altoes ombueghinghe mit groter
rondicheit eñ heeft doerschynlicheyt.
eñ van eenre vormen altemael mer in-
den delen heeft hi schelinghe om dat
die hemelen deen tegen dander steeds
lopen vanden contrarien lope ď plane-

ten Itē aristotiles sept dz die edelhept
des hemels wort ghemerct inō simpel
hept sÿnre substācien eñ inō puericheit
eñ inder ewichept eñ oec inō claerhept
der formē eñ mit corten woerdē in me-
niger edelhept die de hemel in heeft so
reguleert hi ordineert eñ met alle dese
nederste dingen die onder hē geset sÿn
eñ dat bouen alle dingen wonderlic is
dat die hemel alle dese neōste dinghen
ordineert eñ dat hi nochtans vā desen
neōsten gheen verkeringe of ōwande-
linge en ontfaet

Dat iij. ca. vande waterighe eñ cristalli
ghe hemel

Die seste hemel is waterich of cris
tallich die welke wt dē water ge
set is opt firmament eñ is geformeert
mitter machten der godlichept Itē die
auctoritept der hepliger scriften gheeft
ons die waterē ghe set te wesen bouen
den hemelē die welke alsoe gelicht sÿn
eñ gesubtÿlt dat si inder hemelscher na
turen verkeert sÿn eñ daer om bliuen si
daer fix eñ vast nochtans sept beda dz
die hemelsche wateren nz gehanghen
en sÿn bouen tfirmament ouermits wa
semlike dunnicheit / mer mit pstiger vas
ticheit ende dat ouermits dpe godlike
doecht Item beda mepnde dz die he-
mel is vā ouerigher naturē als die pla
tonici ghe set hebbē waer af beda noch
gesept heeft dat die hemel ront is en-
de van subtÿlre vierigher naturen van
den center der aerden mit geliken spa-
cien gheset eñ daer om bÿ auonturē soe
mepnde beda dattet noot was dz daer
wateren warē bouen op die hemelsche
hetten ghebrocht mocht werden totter
getempertheyt eñ dat van die vlāmin
ge des hemels dese neōste werelt geē
ōdriet liden en soude Item vā dier na-
tuerliker coutheit dier waterē die daer
ōcoudende sÿn anter het ōcoudt den he
mel vā saturn⁹ die hē naest is mer hoe
dit mit redē soude mogen geschien en
is nz begrÿpelic mit enigen reden mer
men salt nochtans ald⁹ verstaen dz die
wateren sÿn godliken gheset bÿder or-
denancien der godliker wÿsheit bouen
of op tfirmamēt onder die alre edelste
condicien der naturen na dien dat si der
hemelscher naturen na bi sÿn Item hi
hiet daer om cristallich nz want hi hart
is int ouerste als cristal mer want hi eē
formelic volle lichts is ende doerschi-
nich eñ hiet daer omme waterich \ wāt
hi wort beroert ter manierē vandē wa-
ter van sÿnre subtilicheit eñ beroerlich
ept eñ dat beroerē beroert den naesten
hemel eñ die hemel voirt dz hem naest
is eñ daer om die hemel die dese neō-
ste dingē beroert behout eñ beschermt
alle dese nederste dingen dit sept alex-
ander

Dat iiij. ca. vande hoechsten hemel of
der enghelen hemel ghenoemt celum
empÿreum

Celū empÿreū is die eerste eñ dpe
hoechste hemel eñ is stede der en
ghelen eñ woninghe der hepliger mē-
schen Psidor⁹ sept dat dese hemel is al
re hoechste luchtende eñ gheeft dē cris
talligen hemel die hem naest is licht
eñ claerhept eñ is van sÿnre naturē een
formelic sonder sterrē eñ vā doerschini
ger formen als damascen⁹ sept ende is
daer ō ront als een spera op dat hi die
gheestelike dingen eñ lichamelike din
ghen onthouden soude hi is natuerlic

ruſtende eñ onberoerlic wãt die hemel
en is nz noot om die winninge der neđ
ſter dingen mer billiker als alexander
ſept is hi noot totter veruullinghe alle
des dings dz indẽ geſlachte đ lichamẽ
is na geſetten eyndẽ totte middel bu
ten datter ghewracht is int ouerſte als
die aerde eñ dat luchtende int ouerſte
als celũ emppreũ eñ beyde die lichaem
als dz vterſte ouerſte dat ſonđ eynde is
dat is onberoerlic ende geruſt Jtẽ die
proprietepten des hemels beſcrijft ra-
banus gebrukende baſilius woerde in
exameron ſeggẽde aldꝰ Celũ emppre-
um is dz eerſte lichaem inđ naturen al
re ſimpelſte eñ hebbende vandẽ licha-
melichept niets nz wãt hi is ſubtijlſte
dat inđ werelt is Het is dz eerſte firma
ment der werelt inder groothept alre
meeſt inđ gedaente luchtende inder fi
guren ront omgaende eñ alre hoechſte
geſet wãt hi is verre vanden center eñ
is houdende die breetheit der gheeſtẽ
eñ der lichamẽ diemen ſien mach ende
nz ſien en mach eñ is die ouerſte wonin
ge eñ al iſt dz god ouer al is nochtans
ſeptmen ſpecialiken dz god inden he-
mel is wãt aldaer đlicht machtelic dpe
werckinge ſijnre doecht eñ daer đ ſept-
men ſonderlinge dz die ſtoel gods indẽ
hemel is wãt die gedaẽte des hemels
is ſchoenſte inden lichaem đ werelt als
damaſ. ſept. Die godlike doecht werct
openbaerlicſte indẽ hemel

Dat v. ca. van ether dats de ouerighe hemel

Ether in griex is claerheit in duyt
ſche eñ pſi. ſept dz ether is dat ouerſte
rijc des ouerſten onđſcoets der luchten
eñ des viers daer die ewige claerhept
des lichts is Jtem anaxa. ſepde dz die
name vã ether is een naem des ouers
of đ oueren eñ dz waende hi als ariſto.
ſept om ſijnre vlammige wil die vãder
ſnellichept ſijns loeps coemt Mercianꝰ
ſept dz ether is een ſtede die geſchepdẽ
is vãder neđſter werelt onſienlic naden
aengeſicht deſer neđſter dingẽ die wel-
ke menigerhande đwandelinghe liden
In ethere daer iſt altoes dach ende ef
fen claer eñ dat en is geen wonđ want
tot alſo hogen ſtede die ſchiem đ aerdẽ
die welke eẽ ſake der nachtẽ is en kan
in ethere nz comẽ Jtẽ na dz ariſto. ſept
ſo en is ether anders nz dã een elemẽt
noch en is vandẽ vieren elementen niet
want ſo wat bouẽ den clote der manẽ is
dat is van eenre gheſchepdenre natu-
ren der anđ elementen die hier benedẽ
ſijn waer af dat ether en is ſwaer noch
licht noch dicke noch dunne noch men
machs nz deylen bijđ doerſchietinghe
eens ãders lichaems eñ daer en mach
gheen corrupci of đanderinge der na-
turẽ vã ethere in gaen helick of deelic
dz hẽ geſchien ſoude waer ſi ghemaect
vãden anderen elementen Jtẽ anaxa.
ſepde nochtã dz ether is een onſteken
lucht eñ ſept dat ſi onderwijlẽ neđgaet
eñ daeren binnẽ wort ſi đborghen waer
af om hare ſubtilichept werter omghe
weyndt no beneden no bouẽ wãt dat be
roeren der aerdẽ wort ghewonnen van
dier doechdẽ diemen etherea hiet dpe
verborghen wort indẽ darmẽ đ aerden
mer ariſto. ſept dat deſe redẽ niet en is
want dz ſubtijl en gaet niet nederwaert
eñ oec waert dz ſi neđ ginge ſo en ſoud
ſe deſe werckinge nz doen Jtem marci
anus ſept dat die claerhept van ether

schindert eñ blinct onder den spera des
hemels ouermits den omganc alle der
werelt eñ houdt in hem die hemelen ṽ
seuen planeten wãt si werdẽ beroert te
gen dat firmament Itẽ dat neðste deel
vã ether ontfengt dz ouerste deel ṽ ma
terien vãden elementen ouermits snel
lichept sijns loeps eñ vã dier ontstekin
ge coemt die spera des vuers als ghe-
sept wort int boeke datmen hiet de ce-
lo z mũdo wãt vã dier materien die al
des vierich gheworðẽ is en wort ether
nz vierich noch ontsteken want vanden
nedersten en neemt si geen ṽkeringe al
ist sake dz die nederste dingẽ van haer
ṽwandelt werden

Dat vi. ca. vande spere dats rondich-
sept des hemels

Spera celi als psi. sept is eenrehã
de gedaente die ront geformeert is vã
den seluẽ int selue bi sinẽ cẽtrum die ge
lijc om gaet mit gelikẽ spacien/ die phi
losophẽ seggẽ dz dese spera en heeft be
ghin noch eynde daer ō want om sijnre
rondichept wil daer si beghinnẽ soude
of geeyndt soudẽ werdẽ en wert si niet
lichtelic ongegrepen noch den hemel
en was geen figuer bequamer dan die
ronde nv ō hare simpelheit wil nv ō ha
re begrijpelicheit wil nv oeck om hare
eenreformelichept wil als psi. sept Itẽ
alfragan⁹ sept dz spera is eẽ ront ōme
ganc des hemelschẽ lichaems dair die
fixe sterren in gehouden werdẽ eñ dese
spera wert omgewondẽ mit tweẽ polis
dat sijn mit tween sterrẽ vãden welken
die een is noerdelic eñ die anð zudelic
Die noerdelic die welc ons\ons nym-
mermeer onder en gaet eñ wort ge hie
ten polus arthic⁹ \ die anð pol⁹ hiet an
tharticus of zudelic die welke nymer-
meer vã ons gesien en wert ō dies wil
dz hi also verre vã ons is of om datter
dat aertrijck tusschen is Tusschen desẽ
tweẽ polos wert spera des hemels ge
weynt eñ beroert eñ ouermits die be-
roeringhe vãden spera werdẽ die star-
ren die daer in staen om gevoirt vandẽ
oesten int weste eñ weð vandẽ westẽ int
oeste binnẽ xxiiij. vren tusschen dach eñ
nacht want die lope des hemels wort
mit soe groter snellichept omghevoirt
waert dz die planeten hẽ nz tegẽ en qua
men eñ dat ghewelt nz en matichdẽ al
le die werelt soude ontbondẽ werdẽ eñ
te niet gaen waer bi dz die hemelẽ der
vij. planeten daer tegẽ ghesetsijn ōme
den lope des hemels te ṽtragen eñ te
ṽdrucken alle die last vãden spera wort
crom omgeweyndt bidẽ middel als bi
der assen Itẽ die asse is eenrehãde der
standelike linie die hoer recht wtstrec-
kende is biden middel bal vãden spera
eñ strect hoir tusschen den tween polos
bijð welker die ōmeganck des hemels
als eẽ rat bijð assẽ hẽ ront om keert Itẽ
die harrẽ des hemels sijn die vterste de
len ṽ assen die indẽ polis gestekẽ werdẽ
wãt het sijn harrẽ ṽ doerẽ eñ werdẽ ōge
went idẽ hollichedẽ ṽ polẽ eñ dese har
rẽ sijn rõt ōgecrõt als ōgebuecht als psi.
sept Die helft vãden hemelschen spera
wort emisperiũ gehietẽ als dz deel dat
vã ons altemael gesien wort mer ō dat
gebrec ōs gesichts wanẽ wi of het dũct
ōs dattz mitter aerdẽ gevuecht is wãt
dz cirkel dair die eyndinge des gesichts
gheeyndt wort hiet orizon als psi. sept
daer om vergader vten voirscreuẽ din
ghen dat dye spera des hemels is vol

luchtẽ eñ sprapt die substãci des lichts
al totter aerden wes ommegancis al-
re veerste vãden center der aerdẽ ende
daer om dinghen die indẽ hemel alre
meest sijn die duncken ons minste wesẽ
om dat si also verre staen eñ onthout al
le dese neñste dingen eñ ordineertse en-
de formtse eñ maect die winlike eñ dye
groplike dinghen ende grijpt eñ werct
die hẽ contrari sijn wãt ouermits ghe-
welt sijns loeps trect hi die planetẽ na
hem die hẽ tegen comen eñ gaet voert
naden ghelude want aristotiles sept int
boeke vanden proprieteyten der elemẽ
ten so wort een schoen gheluut indẽ he
mel vãden ongeordineerden lope van-
den spera eñ vandẽ contrarien gemoe-
ten der planeten waer af dat marcian⁹
sept inden cloppen eñ indẽ beroerẽ der
hemelen wort dat geluyt twelc maect
menigerhande cõtenten als die scarpe
mittẽ getemperden zwarẽ mer om tge
breck ons horens eñ om den bouẽgãck
dies gheluuts soe en wort die sanc van
ons niet gehoert ghelijc dz wi niet sien
en moghen dat die son beroert wert die
welke sekerlic beroert wert etce.

Dat vij. ca. vãde circulen des hemels

Item der cirkelẽ des hemels sijn veel vanden welken vi. sienlic sijn eñ twe onsienlic Die sielike sijn dese als galaxias eñ zodiacus eñ die onsienlike sijn dese als circulus equinoctialis dat is die cirkel als die dach eñ nacht al e-uen lanck sijn Dese is scheydende die ij emisperia rakende dẽ zodyacũ in aries eñ in libra Die ander cirkel is solsticia lis estiualis eñ hyemalis daer õme als die zon in hem is so is solsticium estiua le dese cirkel raect zodiacum in cancro eñ is bi na vergaderinghe onser woen lichept eñ des dorren lands Die ander is peralellus of eẽ noerdelic cirkel of articus eñ is bina een scheydinghe on-ser woninge eñ der couder die onwoen lic is mer die cirkel die welke is vãder sidẽ des onwoenlic lands die also meer is een cõiuncti eñ des anders dz woen lic is raect den zodiacum in capricornu eñ dese cirkel wort gehieten solsticium hyemale daer om als die sonne daer in is so gaet die son des winters onder eñ hiet solsticium hyemale Die ander is p alellus of circulus antartic⁹ of austra-lis ten zudenwaert eñ wort geset teghẽ articum peralellũ. Itẽ dese v. circulen werden peralelli gehieten als circulen die ghelijc verre vã malcanderen staen wãt peralellus wort ald⁹ exponeert pe ri in griex dat is bi in duytsche eñ lelle in griex is afstaende of schelẽde in duyt sche wãt die peralelli staen ghelijc ver vã malcãderẽ Itẽ sond dese sijn twe cir culen die colluri hieten Coluris septẽ-trionalis die welke begint vã polo sep-temtrionali bi cãcer eñ bi capricorn⁹ die ront voertgande is eñ wedkeert tot si-nen beghin Item die and is colur⁹ au stralis bi libra in aries eñ coemt oec we der in sinẽ punt eñ werdẽ gehieten col luri quasi colli tauri a cauda bouis siluestris als die hals des stiers vandẽ start des wilden ossen die welke als hi sinen stert op recht maect een onuolcomẽ cir kel eñ werdẽ gehieten coluri als onuol comẽ cirkelen Die thiende cirkel is ori-zon daer dz gesicht eyndt dz is die cir-kel diemẽ siet dz enen dunct dz hemel eñ aerde vgaderẽ te gaẽ eñ dair is circu l⁹ meridian⁹ dz is dz sudẽ cirkel betey

kenende die side vanden zodiaco inder
welker die son ghesien wort gelijc van
malcanderen staende tusschen oestē eñ
westen Eñ dese twe circulē en sijn indē
spera nz wāt si werdē ōwandelt na me
nigerhande gelegentheit eñ na diuer-
schen aspecten

Dat viij. ca. vande doerschinende cir-
kel des hemels

GAlaxias is eē hemelsch cirkel eñ
is een schoenre eñ een witter cirkel dā
alle die ander cirkelē des hemels gaē-
de ouer tmiddel des hemels beghinnē
de vāden oesten totten noerden bi cācer
eñ capricorn9 voertgaēde tot sinē punt
eñ wort een melkich cirkel ghehieten
wāt het is die edelste onder alle die he
melsche circulen ende heeft die meeste
claerheyt wāt hi leydt eñ wijst die ghe
ne die bi nacht varen inō zee eñ hoe dz
weder des nachts claerre eñ couder is
hoe die cirkel meer openbaret Itē naō
waninge des ghemeynē volcs so wert
galaxias gehieten voetstap der sonnē
dat die son after hoer laet wāneer dz si
in dien cirkel loept Mer aristo. seyt dat
tet logen is want waer galaxias vanō
prentinge of indruckinge der sonnen so
behoert dz dese inpressi of indruckinge
waer inden teykenen inden welkē dye
sonne loept mitten anderē beroerliken
sterren eñ dat sien wi dattet geloghē is
want het gaet ouer die eynden van zo
dyaco daer die zon nymmermeer bi en
coemt als geseyt wort in libro metheo-
rorū io. anaxa. eñ democritus dese sey
den dz galaxias was vanden weder bu
gen of reflexien des lichts totter luch
ten als inden spiegel eñ dat is gelogen
als aristo. daer seyt wāt waer dat so sou
de hi ōwandelt werden als is die ver-
wandelinge des lichts eñ dz is valsch
want wi sien galaxiam altoes in die sel
ue stede noch en gater nz van Itē aristo
tiles seyt ghelikerwijs dattet vuere dz
den hemel na bi is vlammende eñ lich
tende is eñ inden steden daer galaxias
is of gesien wort daer sijn veel cleynre
eñ luchtender sterren eñ in dien ōlicht
die claerheit eñ daer om schijnt die ste
de meest vol radien noch en gaet nz en
wech vā eenre stede des hemels

Dat ix. ca. van zodiaco dats het crom-
me cirkele des hemels

ZOdiacus is een crom cirkel onō-
scheyden in xij. delen ghelijc die
de xij. teykenen ghenoemt sijn vanden
philozophen eñ beteykenen ons in wel
ken deel des hemels die sōne ende die
planeten merren Het sijn xij. teyken dz
sijn xij. spacien die ghelijck onderdeylt
sijn eñ mit notabelen sterrē vāden astro
nomijns genoemt eñ een ygghelic van-
dē teykenē wort in xxx. gradē gedeylt
eñ in lx. minuten\ eē grade eñ xxx. gra
den een teykē Itē dese teykenē sijn mit
horē properē namē genoemt als aries
taur9 gemini cācer leo ōgo libra scorpi
o sagitari9 capricorn9 aquari9 piscis eñ
hieten dierē nz dat si dieren indē hemel
geset sijn mer dz si sommige proprietey
ten alsulker dierē in horē werken betey
kenē alsmen na seggē sal onder dese xij
teykenen sijn daer vier cardinalia ghe-
hietē als cancer int hoechste capricorn9
int leechste aries eñ libra int middel die
twe eerste hietē solsticiaria wāt als die
son in cancer is so en coemtse niet meer
tot ons in capricornu en gaetse nz veer
ste inden eersten maect si dye langste

daghe eñ die cortſte nacht \ inden ande
ren v̓keert eñ indē anderē tween wort
equinoctium dat is dat die dach eñ die
nacht al euen lang werdē des leyntēs
in aries eñ des herfſts in libra eñ in de
ſe teykenē ſȳn daer drie vuerich | als ari
es leo ſagitariꝰ. eñ drie aerdich als tau
rus v̓go capricornꝰ Eñ drie luchtich alſ
gemini libra eñ aquarius Eñ drie wate
rich . als cācer ſcorpio eñ piſcis Eñ ond̓
deſe die vuerich eñ luchtich ſȳn die ſȳn
hete eñ mālic eñ dachelic . eñ die wate-
rich eñ aerdich ſȳn . die ſȳn cout wȳflȳc
eñ nachtelic | ōder deſe iſſer vier die on
ſtadich ſȳn / als die cardinalia dz ſȳn de
ſe aries cācer libra capricornꝰ wāt in hē
wert die tȳt v̓wandelt eñ daer iſſer vier
fix indē welkē die tȳt geueſticht wordt
als taurꝰ leo ſcorpio aquariꝰ eñ daer iſ
ſer vier gemeyn inden welken die tidē
gemengt werdē als gemini v̓go ſagita
riꝰ piſcis Eñ deſe teykē werdē huze ge
hieten want het ſȳn die huze eñ wonin
ge d̓ planeten vā deſen huzen werdē ſō
mige gehieten huze der triplicityten
dat is domꝰ triplicitatis eñ ſommighe
werden ghehieten domꝰ exaltacionis
wāt die teyken die in eenre naturē ouer
dragen maken een triplicityte eñ wer
den mitten ſeluen naem genoemt eñ al
dus werden ſi in vier delē geordineert
des hemels want int oeſt ſȳn ſi vierich
als aries leo eñ ſagitarius | die aerdige
ſȳn int zuden als taurꝰ v̓go eñ capricor
nus Item die luchtige int weſte eñ ſȳn
deſe libra gemini aquariꝰ Itē die wate
rige int noerdē eñ ſȳn deſe cācer ſcorpio
eñ piſcis eñ ond̓ deſen drieuoudigē hu
ſen ſo ſȳn die wt oeſten ſtarcker dan die
wt den weſten eñ die wt noerdē ſtarker

dan die vā zuden want in hem regnerē
die edelſte planeten want die oeſtelike
triplicityt die welke die eerſte is heeft
die zon des daechs ende die maen des
nachts eñ ſaturnꝰ worter mit hem ghe
helict des daechs eñ des nachts Item
die noerdelike triplicityt heeft venus
luna eñ maers Die zudelike triplicitеit
heeft ſaturnꝰ mercuriꝰ eñ iupiter Itē
men hiet die teykenen domꝰ exaltacio
num da t is huze der opheffinghe wāt
na dien dat die planetē meer of min op
gheheuen werden inden graden d̓ tey
kenen daer na werken ſi volcomelicſte
want die ſonne heeft haer doecht ende
haren opganck in xviij. graden van ari
es eñ horen val inden ſeluen grade vā
libra . venꝰ heeft ſȳn glorie in piſcis in-
den xxviij. gradē eñ ſȳn droefheyt des
vals int teyken dat hem recht teghen
gheſet is als v̓go . mercurius wort in v̓
go op ghericht xv. graden ende valt in
piſcis in xv. graden . luna wort opghe
richt in cancer drie graden eñ valt drie
graden in ſcorpio ſaturnꝰ wort opghe-
richt in capricornu xxvij. gradē eñ valt
in cācer xxvij. Jupiter wort opgericht
Caput draconis wort opgericht in ge-
mini iij. graden eñ valt in ſagitario iij.
gradē Cauda draconis wort opgericht
in ſagitario iij. graden eñ in gemini iij.
graden Itē ſond̓ deſe wort een ygelic
teyken gedeylt in drien delen diemen
facies noemt d̓ welker beghin is vāden
eerſten grade arietis eñ duert tottē tien
den Die ander facies duert tot xx. dye
derde tot xxx. Dat eerſte facies wort
maers gegeuen dat and̓ der ſonnen eñ
dat derde venus Dat eerſte facies van
taurꝰ wort marcurio ghegeuē. dat and̓

lune |dꝫ derde saturno Eñ dꝫ eerste fa
cies vā gemini wort gegheuen iupiter
dat anđ mercuriꝰ |dat derde der sonnen
Dat eerste facies vā cācer wort geghe-
uen venꝰ dat ander mercuriꝰ dat derde
der manē Dat eerste facies vā leo wort
ghegheuen saturno dat anđ iupiter dꝫ
derde maers Dat eerste facies vā v̄go
wort ghegeuen der sōnen dat anđ venꝰ
dꝫ derde marcuriꝰ Dat eerste facies vā
libra wort gegheuen đ manen Dat anđ
saturno dꝫ derde iupiter Dat eerste fa-
cies vā scorpio wort gegeuē maers dat
ander sol dꝫ derde venꝰ Dat eerste faci
es vā sagitarius wort ghegeuē mercu
rio dat anđ đ manen dat derde saturno
Dꝫ eerste facies vā capricornu wort ge
geuen iupiter dat anđ maers dꝫ derde
sol Dat eerste facies vā aquarius wort
ghegeuen venꝰ dꝫ anđ mercuriꝰ dꝫ der
de luna Dat eerste facies van piscibus
wort ghegeuen saturno dat ander iupi
ter dꝫ derde maers Itē die planete die
in horē eygē huze is heeft v. starchedē
indē grade đ exaltacien heefter iiij. in-
dē huze đ triplicite yten heefter iij. in-
den facie een of ij. eñ die meest getals
heeft onđ den planeten dat is die starc
ste eñ een ygelic planete is starker in si
nen eygenen huze dā in enē vreemden
eñ vanđ starcten des teykens daer si in
is wortse gestarct eñ vander crancheit
wortse gecranct als eē starc man starker
is in enen starken paerde dā in enē crāc
ken eñ daer om die astrologi in horē oer
delen als mysael seyt merkē dē opgāc
der teykenē eñ đ planeten waerdiche-
den op dꝫ si te recht oerdelen mogē vā
toecomenden dingē na hore heerlich-
eyt inden hoekeliken huzē of inden op
gaenden hoeken of vallenden hoeken
Item sommige teyken werdē gehietē
hoekelike huzen dꝫ syn domꝰ angula-
res huse die ouerhoeke staen als signa
cardinalia als dese cācer libra capricor-
nus aries Item sommige teyken wer-
den gehieten huze die den hoeken nae
volgen als taurꝰ die na aries volcht eñ
leo cācer\ eñ scorpio libra \eñ aquarius
die na capricornꝰ volcht eñ sommighe
hieten vallende huze vā den hoekē als
gemini v̄go sagitarius piscis Itē nadē
opganc eñ vallen eñ opposicien cōiunc-
cien eñ aspectē deser teykenē geuallen
menigerhande eñ cōtrari dingen in de
ser werelt wāt als die selue auctoer seit
Dese die geuallen mit craft der naturē
eñ gewonnen werden onđ enen starken
manlikē opgaendē teykē eñ onder enē
starken eñ goeden planete mit goeden
aspect dat indē ascendent is Die syn vā
goeder disposicien eñ vā starker in sinē
geslachte eñ allso đkeert. Itē thuys vā
den hoeke is dꝫ eerste oestelic huys als
dꝫ teyken vā aries Itē thuys des he-
mels of vā noerdē is cācer Itē die hoe
ke vā westen is libra Itē die hoeke der
aerden is capricornꝰ Itē dese iiij. hoe-
kelike teykē syn vā groter doecht eñ dꝫ
oestelic meer dā dꝫ westelic eñ dꝫ noer-
delick meer dan dat zudelick. ende die
hoecke der aerden is crancker dan dye
ander drie Als die selue auctoer seyt.
Item die huzen die naeuolghende syn
die syn van middelbare werckinghe en
de duechten als dat teyken van aries
ende dat ander taurus |ende dat twede
vyfte vierde ende elfte teyken ende on
der dese teyken of huzen soe is dꝫ ach
te teyken vander quaetster werckin-

ghe eñ vāder quaetster beteÿkenis eñ
daer ō wortet vāden astronomÿns ghe
hieten thuus des doods Eñ die ander
teÿkenē hietē vallēde huse als tfierde
v.vi. ix. eñ xÿste eñ sÿn vāden quaetsten
werke eñ quaetster beteÿkenis eñ sondᵉ
linge dat vi. eñ dz xÿ. die redē vā desen
is als die auctoer seÿt dat maers reg-
neert int vi. huÿs of teÿken eñ dair om
hietet thuÿs des doods eñ ō cranckich
eÿt alre dingē eñ in dien teÿkē is die bli
scap vā maers eñ int xÿte blÿscap vā sa
turno eñ daer om hietet huÿs ō viant-
scap eñ ō droefheÿt ende des arbeÿts
Itē men seÿt oec dz die teÿkē of die hu
sen malkanderē aen sien eñ daer sÿn iÿ.
principael aspectē als sextilis tercius z
quartꝰ | die sextilis is als enich plane-
te aensiet terciū voer hem in enigen op
climmendē teÿkē eñ dz derde nae hem
eñ dat is ist iÿ. iÿ. eñ xi in ghelikenis ist
dz enich planete si indē begin vā aries
so siet hi aen dē genen die int hoeft vā
gemini is voer hem eñ dē genen die is
int beghin vā aquariꝰ na hē twelc is dz
xi. teÿken eñ dz hiet sextilis daer ō dat
tet hout dz seste deel des hemels als lx
graden eñ alsulc aspect is goet loue lic
eñ fortuneert eñ is teÿkē des huÿs der
middelre minnē nadē meÿsters van as-
tronomien als die voerscr auctoer seÿt
Dat derde aspect coēt vāden vÿftē teÿ-
kē eñ vāden ix. als in desen exēpel | die
planete die was int begin vā aries siet
dat aen twelc in leone is voer hē eñ dat
twelc in sagitario is na hē dattz ix. teÿ-
ken is ende wort dz dorde gehietē wāt
het hout dz derde deel des hemels als
c. eñ xx. graden Ende dit is dz beste as
pect wāt het is indē teÿkē ō volcomen
re vrienscap als die auctoer seÿt Die iiÿ
aspect is vāden vierdē teÿkē eñ vāden
tiendē als in desen exēpel Een planete
die waer int beghin van aries siet dien
aen die int hoeft is vā cācer die welcke
voer hē is eñ dien die in capricornū nae
hē is twelc dz tiende teÿkē is eñ dese as
pect hiet die vierde want hi die vierde
des hemels hout dat is xc. graden eñ
dit aspect is quaet wāt het is indē teÿ-
ken ō gramscap ō viantscap eñ der nÿt-
scap als die voerscr auctoer seit Itē die
cōiunctie eñ die opposicie en sÿn gheen
aspecten nochtās werdē si onderwilen
aspectē gehietē ongewoenlic eñ wan-
neer dat eerste teÿkē dz vÿ. werᵉ aensiet
als aries librā so wortet gehietē aspec-
tus oppositꝰ dz is een aspect dattz een
tegē dz anᵉ staet eñ dat is tquatste wāt
het is teÿkē ō volcomenre viantscap eñ
sonᵉlinge ist aspect vā maers eñ vā sa-
turnꝰ als vā sol nier wāneer die plane-
te vgadert mit eēre planetē die opgaet
indē seluē teÿkē of in enē teÿkē dz hem
toe geuoecht is voir of na so wortz cō-
iuncti gehieten eñ dese mach goet we-
sen ist dz die planetē goet sÿn eñ also v-
keert quaet ist dz die planetē quaet sÿn
als die auctoer seÿt eñ dese opēbaren al
le inᵉ figurē die de auctoer set

Dz x. ca. vant teÿkē van aries

NU willē te samē vgaderē die natu
ren alle ō teÿkenē bÿᵉ ordenācien nemē
de tbegin vādē teÿkē vā aries \ aries is
een oestelic teÿkē also genoemt wāt ge
likerwÿs dz aries dat is die ram inden
leggē op sÿn side effen gelÿc sÿn stōde v
wādelt also is die son als si is in dien de
le vādē zodiaco diemē aries hiet maect
equinoctium dz is dach eñ nacht effen

lanck eñ als mysael sept so is aries een vierich teyken manlic eñ dagelicx. Dit is maers huus indẽ xxx. graden\ die exaltaci ṽ sonnen is syn huys die son des daechs eñ iupiter eñ saturnꝰ des nachtes gelikenẽ mit hẽ vãder eerster triplicitepten is si deerste / haer eerste facies is maers \dz anđ sol / dat derde venus eñ regneert int hoeft ende int aensicht des menschen eñ maect inden lichaem veel haers een crom lichaem een slim aensicht swaer oghen corte oren langẽ hals eñ is thuus des leuens eñ ṽ ghe boerten des mẽschen wãt gelikerwys dat dit teyken op gaet vãden nederstẽ deel der aerden totten ouersten eñ gaet vanden dõckeren totten licht also gaet die geboren is voert wt der duusternissen \eñ indẽ teyken des mẽschen die ge boren gaen dye ṽborghen dinghen ter luchten eñ openbarẽ den wisen die heymelike dingen eñ gelikerwys dz albumaser ṽtelt indẽ boeke vãden lope der astronomyns als die derde of die vierde grade vã aries ondđ gaet so gater op dat teyken vã libra eñ beroert die lucht indẽ thiendẽ graet gaet daer een sterre op diemẽ almareth hiet eñ alpheta eñ claert die lucht Itẽ indẽ xxij. grade soe gaen plyades ondđ zee. eñ wanneer sol of luna of enich vãden planetẽ inghinghe dat eerst dat anđ oft derde grade vã aries so sal die coude vã zuden seer groot wesen eñ oec tempeest Itẽ inden xxix. grade of indẽ xxx. so sal grote hetten wesen. Item taurꝰ als mysael sept is een aerdich teyken \cout eñ fix ende nachtelic. thuys vã venꝰ die anđ exaltacie van luna inden vierden grade ij. huys \ syns vãden dage is venus des nachts luna eñ maers heeft gelikenis mit hem eñ is die anđ vã triplicitepten Dat eerste facies hoert mercurij toe eñ vã des mẽschen weghen domineert hi indẽ halze eñ inder kelen hi maket een breet aensicht eñ crom ende gheeft een swaer naze eñ lanck brede naeslockẽ eñ swaer ogen ṽheuen haer eñ swart. enẽ grouen hals eñ maect den mensch scamel Eerlic voertgaende eñ nochtans ṗdel hi is een here der substãcien ṽ besittingen des gheuens eñ des nemens eñ daer om hiet hi taurꝰ wãt al holende die aerde maect hyse vruchtbarich eñ ryc eñ dan wãneer die zon is in tauro so machmen tlant eren indẽ eersten grade vã taurus gaet op die sterre paliticis indẽ vi. orizon gaet si neder ende die lucht wort ṽwandelt \inden viij. gaen op plyades ende makẽ dye lucht dõcker Itẽ dz teykẽ vã gemini als mysael sept is een luchtich teyken manlic middelbaer dachelic thuus vã mercurij exaltacio caude draconis indẽ derdẽ gradẽ syn huys des dages is saturnꝰ eñ des nachts mercurius iupiter heeft gelikenisse mit hẽ. eñ vãden triplicitepten ist die derde. eñ is dat eerste facies vã iupiter. dat anđ maers dz derde sol eñ heeft die scouderẽ armẽ eñ die hande vãdẽ mẽschen eñ maect den mensch goet stãdenis vã lichaem eñ scoẽ eñ bequaem eñ ist dz hẽ mercuriꝰ toe geuoeget is eñ hi gefortuneert is so wort die mensch abel te leren eñ te scriuẽ eñ ter clergyen eñ is thuys der magẽ eñ des raets eñ ṽ geestelicheit eñ ṽ trouwichept eñ der dromen als die grade vã gemini ondđgaet so gaen daer op hyades eñ wandelen die lucht eñ na archides

eñ ethites dat is die aern steē indē xviij grade also delphin xxvi. etce. dese twe gemini dat sijn twilinge als ph̄. sept na der fabulen der poeten warē broeders als castor eñ pollux eñ warē starke ludē vanđ gracien der welcker men sept dat sol dan in geminis is | wāt wanneer die son daer is soe heeft si macht te doen-wassen die vruchten eñ ignis bewijst eē ander redē eñ sept wāneer dz castor onder is so is pollux bouen eñ also ŏkeert eñ daer om als marcianꝰ sept so wortet ge visiert wāt wāneert inden somer die nachten alre cortste sijn so gaet een deel van dier constellacien onđ eñ dat ander voerste deel gaet op eñ climt eñ daer om wort gesept dz die een vandē broe-deren besat die hemelē eñ die anđ broe der die helle of die neđste Item cancer is een waterich tepken winich onsta-dich nachtelic thuus der manē \ die ex altaci licht indē xv. grade sijn huys des daechs is venus eñ inder nacht maers eñ die maect gelikenis mit hē vander triplicitepten ist die vierde Dat eerste fa cies hoert venꝰ toe dz ander maers dz derde der manē eñ heeft macht inden mensch ouer die borst eñ die lōghen eñ ouer die ribben eñ maect indē lichaem een grofheit wāt vāder helften maket den mensch grof eñ ongemaect eñ ru-de opwaert subtijl die tande corte ende crom eñ hiet huus des vaders eñ ŏ wo ningen eñ der wijngaerden eñ alle des dings datter opter aerden wast der bor ghen eñ der dorpen eñ der stedē eñ der scatten der doder grauen eñ der erfnis sen vā dien sept albumaser indē vijften grade als cancer onder gaet so gaet ca pricornꝰ op eñ die lucht wort ŏwandelt

in verwarmtheden Item inden elften grade gaet orizon op eñ die lucht wort ŏwandelt in hetten indē xxix. grade soe gaet op die barnende sterre diemen ca-nicula hiet eñ die sterre canis opēbaert volle eñ dan wort bedroefnis ŏ luchtē eñ wort cācer gehieten als ph̄. sept wāt cancer is een dier dat afterwaert loept also is sol of die son wanneer si dat deel vā zodiaco ouergaet diemen cācer hiet maect een retrogradati dat is ene weđ aftercrupinge indē achtende grade vā cācer eñ dan wort die zon oec op ghehe uen ter drintinghe of heffinge vanden spera tot onser woninghe waert eñ ter geleghentheit inder aerden dat hi niet meer ŏheuen en mach werden | eñ dan gaet hi afterwaert nederclimmende bi den nedersten tepkenen tot capricornū toe Item dz tepken vā leo als mijsael sept is een vierich tepkē manlic stedich eñ dachlic eñ is huys der sonnen ende hoer exaltaci \ sol is sijn huys des da-ghes eñ iupiter des nachts eñ saturnꝰ maect een ghelikenis mit hē vāder tri plicitepten ist die eerste \ dat eerste faci-es saturni \ dander iupiter / dat derde maers Indē mensch heeft hi thert dē rugge eñ maect den mēsche bouē grof eñ beneden subtijl eñ is fel van moede eñ heeft subtile benen eñ hietet huys ŏ sonnen eñ der nuwer cledere eñ ŏ goe-den Daer af sept albumaser indē vierdē grade vāden leeuwe \ aquariꝰ eñ abpon gaet op eñ daer wort ŏwandelinge der luchten inden xxx. grade gaet cācer on der eñ capricornꝰ gaet op dz tepkē hiet leo wāt die leeuwe is alte starken dier eñ vā groter hetten sonderlinghe om-trent der borstē eñ voir also als die son

in dit teyken gaet so sterctse die radien hardeliker wt int eerste dā int leste wā neer si wt dien teyken gaet als pt̃. seyt Item virgo is een aerdich teykē cout eñ middelbaer eñ nachtelic eñ is dz eer ste huys vā mercuriꝰ eñ is exaltacie vā mercurio in sinē xv. grade syn huys in den dage is venꝰ | eñ des nachts luna eñ maers heeft gelikenis mit hē vand̃ triplicite ytē ist die and̃ / syn eerste facies is sol \ dander venꝰ derde mercurij / in den mensch heeft dit teyken den buke eñ die darmen ende maect den persoen schoen eñ maect schone oghen schoen aensicht eñ saftmoedicht den wil eñ is thuys synre siecten synre knechtē eñ d̃ maechden die dienē eñ der beesten ende beteykent rechtuaerdicheyt des teykens eñ v̄wandelinghe vā stede te stede ende dit teyken hiet virgo want die maecht is sōder dracht eñ sond̃ vrucht aldus is die son wanneer si gaet in dat deel vāden zodiaco die v̄go hiet v̄teert die humoer overmits hare hettē eñ al so maect si tlant onvruchtbaer Libra als misael seyt is een waterich teykē manlic onstadich dachlic eñ is thuys vā venus Die eerste exaltaci vā saturnus in sinen xxi. grade | syn huys is venꝰ des daechs eñ des nachts mercuriꝰ eñ iupiter deylt mit hē tween vāder triplici teyten ist die derde / syn eerste facies luna dand̃ saturnꝰ derde iupiter eñ vādē mensch heeft hi die nederste darmē des buycs eñ den navel ende is thuys des wyfs eñ der brulochten eñ der scheldinge der dieften eñ der roverie vā desē albumaser indē vyftē grade libre gaet die leeuwe op eñ die lucht v̄andert eñ werdet warm in xxij. gradē gaet cornua op eñ wort grote verdroefnis ind̃ luchten xxiij. gradē gaen op hedi vespertini eñ wort noch meere bedroefnis ind̃ luchtē eñ daer nae gaet v̄go op Dit teykē hiet libra vāden instrumenten des weghēs wāt als die zon is in dien deel des hemels welck deel men libra hiet maect die dagen eñ die nachten ghelike lanc. als pt̃. seyt Item scorpius is een waterich teyken cout stedich eñ nachtelic eñ is teerste huys vā maers eñ nyemāts exaltaci thuys is inden dage venꝰ ind̃ nacht maers eñ die maen ghelȳct mit hē tween vand̃ tripliciteyten ist die vierde Deerste facies is marcis dander der sonnen die derde veneris Inden mensche heeft dit teyken die lede daermen mede wint eñ die nyerē eñ die blaze eñ gheeft een root aensicht eñ cleyn vele haers cleyne ogen langhe benen grote voeten eñ maect den mensch licht ende maecten ongestadeliken toernich eñ logenachtich eñ is thuys des doods eñ der vresen der scoude eñ des arbeyts d̃ scaden eñ der scheldinghen des stryds eñ der scalkicheyt. van desen seyt albumaser inden anderen grade vā scorpio so gaen op die sterrē pades eñ dā wort grote tempeest der luchten eñ daer na gaet taurus op eñ in horē elften grade gaen plyades onder ende dan wort claricheyt der luchten dit teykē hiet scorpius wāt scorpio is een dier dz seer stekende is mittē sterte eñ alsoe is die zon als si is in dien deel vāden zodiaco vā welken deel si scorpius hiet is een sake der quetsinge eñ der stekinge des mensche liken lichaems wāt dan is die zon dalende eñ maect die luchte myn warm wāt wanneer die lucht onghetempert is in

coutheyde so quetst si harde seer eñ pre
kelt dz lichaem als pñ. seyt Itẽ sagita-
rius als mysael seyt is een vierich tey-
ken manlic middelbaer eñ dachlic die
exaltaci des starts in sinẽ derdẽ grade
sỹ huys is des daechs sol eñ des nach
tes iupiter saturn9 heeft gelikenis mit
hẽ vanđ tripliciteytẽ ist deerste sỹn eer
ste facies is mercurÿ dãder lune derde
saturni vã des mẽschẽ wegen ordineert
dit teyken die dyen eñ maect langẽ aen
sichts subtỹl kinne eñ maect den men-
sche after abelre eñ scoenre dã voer eñ
geeft subtỹl haer enẽ grotẽ buke eñ in-
den beroerẽ doetet dẽ mensch genoecht
hebbẽ waer of het gehietẽ wort thuus
der gelouen vã binnẽ eñ der wÿsheyt đ
meysterscap eñ der erẽ eñ đ wÿsheit vã
den sterren eñ der wyghelinge vanden
dromẽ vã desen seyt albumaser indẽ an
deren grade vã sagitari9 als die sterren
plyades opganghẽ vluchs gaen si onđ
eñ thoeft vã scorpi9 gaet op ende daer
wort een machtige donckerheyt đ luch
ten inden viij. grade gaen die sterrẽ pa
des onđ eñ wort đwandelt dat teyken
hiet sagitari9 wãt gelikerwÿs dz sagi-
tarius gescutten wt laet also is die zon
als si is in dien deel vãdẽ zodyaco seynt
wt tot ons hagelen regenen eñ wolken
Capricorn9 als misael seyt is een cout
aerdich teykẽ onstadich nachtelic eñ is
dz eerste huys vã saturn9 eñ is exaltaci
vã maers in sinẽ xxviij. grade sỹn huys
is des daechs venus des nachts luna
eñ maers heeft gelikenis mit hẽ vanđ
triplicitepten ist dye anđ deerste facies
iupiter danđ is maers die derde sol in-
den lichaem des mẽschen heeft dit tey
ken die knyen ende gheeft subtỹl been

droech eñ droge lỹf crauwt eñ ru eñ hiet
huys der heerlicheyt eñ đ eren des co
nincs eñ des rÿcs đ glorien eñ des ghe
boods eñ der substãcien die dieflic ghe
nomen is vã dien seyt albumaser inden
vierden grade vã capricorn9 gaet cãcer
op indẽ xxx. grade gaet thoeft vẽ can-
cer onđ eñ thoeft vã capricornus gaet
op eñ hiet daer om capricorn9 want ca-
pra is een dier dat dz hoge begeert mit
sinẽ hoernẽ also is die zon als si in dien
deel vandẽ zodiaco maect si solsticiũ hy
emale eñ dan beghint si te climmẽ bÿdẽ
teykenen tottẽ oppersten ram als tot a
ries eñ tot cãcer waert Itẽ aquari9 als
mysael seyt is een manlic teyken fix eñ
dachlic thuus vã saturn9 mer nyemãs
exaltaci thuus indẽ dage saturn9 eñ in
der nacht mercuri9 eñ iupiter heeft ge
likenis mit hẽ vanđ triplicitepten ist die
derde .deerste facies vã hẽ is ven9 dan
der mercurÿ derde der manẽ Indẽ mẽ-
sche heeft hi die schenen tottẽ voet toe
eñ doet enẽ mensch glorierẽ eñ veel din
gen đderuẽde eñ maect een schoen aen
sicht eñ gheuerwet ende maect die een
scheen sõmels langer dã die anđ eñ hie
tet huys đ vrienscap đ comẽscap eñ đ a
vonturẽ die rentẽ đ tollẽ đ substãciẽ des
conincs des ridders eñ des voetghan
gers vã desẽ seyt albumaser indẽ vierdẽ
grade vã aquario gaet die leeuwe op in
dẽ xi. grade die coninclike sterre eñ lim
pades gaen onđ eñ đwandelẽ die lucht
eñ na capricorn9 eñ thoeft vã aquarius
gaet op dz teykẽ vã aquari9 nadẽ fabu
len wort schenck der goden ghehieten
inghietende twater mit horen handen
waer af dz dit teykẽ die bornkan houdt
ende daer om seytmen dat dye son dan

in aquario is .daer om dat dan in dyen tidē die lucht dick gemaect wort in veel wateren eñ werden dan meer wateren dan in anderen tidē als ph̄. sept Itē pis cis als mercurius sept is een waterich teyken cout middelbaer nachtelic eñ is woninge vā iupiter eñ is die ander ex altaci vā ven? in sinen xxvij. grade\ sijn huys des daechs is ven? eñ des nach tes maers eñ die mane heeft ghelike nis mit hē eñ is vāden tripliciteytē die thiende\ sijn eerste facies is saturn? dā der iupiter dat derde maers /indē men sche heuet die voeten eñ geeft een bre de borst eñ geeft een cleyn hoeft eñ enē blopende baert eñ scoen eñ maect enen witten mensch vā grotē moede mit ron den oghen eñ dit teyken wort gehietē thuys des viants des ezels ende des paerds eñ hiet oec thuys alre beestē dz gereden wort eñ beteykent arbeyt cla ghinghe droefheit luusteringe eñ dro cherye quaetheyt ende den karker van dien anderswaert indē thienden grade des teykens vāden visschen opganc vā virgo inden twaleften grade gaet libra op .inden xix. grade gaet cancer op In xxiij. grade gaen orison eñ aquarius op Eñ hiet daer om signū piscis | daer om dat in dien tiden wort die winninge der visschen eñ mede wriuinge want als die humoren gescheyden sijn ende als die hetten der sonnē opclimmende is ple ghen die visschen haer zaet wt te stortē als ph̄. sept Eñ ic wanēde desen werck ken in te sayen die proprieteyten eñ die vborgen doechden der xij. teykenē na den oerdel der meysters vā astronomy en eñ nut eñ oerbaerlic geuondē te we sen hoer namen inv scrifturē/so wat die oude meysters vā dien witten eñ waer om dat die astrologi dat aensienres sijn der sterrē hē alsulken namē gauen wāt na desen teykenen eñ vzeren opganck eñ onderganck ... menigerhāde aspec ten seggen si in desen nedersten te ghe vallen die vwandelinge wāt die ouer ste elementen vkeren eñ vanderen dese nederste eñ maken hoer inprentinge in hem bi desen xij. teykenē werdē die pla neten beroert eñ lopen ghens eñ weder waer om dat si gehieten werdē dwalen de sterren als beda sept mit zekerē spa cien onderscheyden eñ onderdeylt dye welke men dwalēde hiet nz dat si dwa len want si hebben te mael enen zekerē lope mer daer om septmen dat si dwalē want si horē loep hebbē teghen tfirma ment daer om is vāden lope der plane ten eñ vander gelegentheyt eñ oec vā den wercke wat int ghemeyn eñ oec int speciael mit corten woerdē noch te seg ghen

Dat xi. ca. vande tweuoude beroerin ghe der planeten

Alle die planetē werdē beroert mit twiuoudiger beroeringhe als mit na tuerliker beroeringhe eñ mit properre beroeringe als vā westen int oeste tegē den loep des firmaments \ eñ werden oec beroert mit vreemden lope als van oesten int weste eñ vanō gripinghe des firmaments ouermits wes ghewelt si ghegrepen werdē alle dage vāden op ganc tottē ondganc eñ indē natuerlikē mittē welkē si pinē tegē tfirmament sō mige snelre eñ sōmige trager volbren gen si horē lope eñ dz bi ōgeliker groot he yt hore circulē want satnrn? marret in elken xxx. maendē eñ veruult sinen

loep in xxx. iarē iupiter woent of mer-
ret in elken een iaer eñ volbrengt sinen
loep in xij. iaren Maers merret in elkē
teyken xlv. dagen eñ vervult sinē loep
in tween iaren | sol die merret in elcken
xxx. dagen eñ x. wren eñ een halue en-
de volbrengt sinē lope in .ccc. eñ in lxv
daghen eñ in een quartier vā enen da-
ge Itē mercuriꝰ merret in elkē teyken
xxviij. daghen eñ vi. wren eñ volbrengt
sinen lope in ccc. eñ in xxxviij. daghen
Item venꝰ merret in elken teykē xxix.
dagen eñ volbrengt sinē lope in ccc. eñ
in xlviij. daghen Itē die mane merret
in elken teykē ij. dagen eñ een half eñ
vi. wren eñ een half eñ volbrengt harē
loep vāden punt tottē punt in xxvij. da
gen eñ viij. wren Item vāden inganck
eñ vādē voertganc deser vij. sterrē wer
den ōwandelt bȳden xij. teykenen en-
de vāden wtganc werden si oec ōkeert
vāden seluē teykenen eñ alle dingē die
in deser neōster werelt gewounen wer
den eñ gecorrumpeert die werden van
dien xij. teykenē gedisponeert of geor
dineert waer af datmen leest int boeke
eens philosoephs diemen mischalat
hiet aldus int eerste ca. Die ouerste he
uet die werelt gemaect ter ghelikenis
eenre spera eñ heeft dz hoechste cirkel
gemaect eñ edel in sinen omganc ende
heeft die aerde fix gemaect in sinē mid
del noch en is nz nyghende ter lufter
hant of ter rechter hant eñ heeft die ā
der elementen beroerlic geset eñ heeft
se gemaect dat si beroert mogen werdē
bȳder beroeringe der vij. planetē eñ al
le die anō sterren werken mitten plane-
ten in harē werckingen eñ naturē wair
af dat werck der planeten is gelȳc den
magneet eñ den yser wāt ghelikerwȳs
dattet yser ghetogen wert vāden mag
neet also wert alle creatuer opter aer-
den vanō beroeringhe der planeten te
punt gebracht eñ gemaect eñ wort oec
vāden beroeringen eñ werckingen der
planeten verderft eñ die werckinge vā
hem wert diuers gemaect na dien dat
die climata of die lantscappen diueers
sȳn want si werct anders biden morē dā
bȳdē slauē Waer af die selue seyt ca. ij.
Men moet merken die cōiunctie ō pla-
neten indē teykenen wāt ist datter veel
ōgadert sȳn indē waterighen teykenen
indē reuolucien dat is omkeringe des
iaers beteykent veel waters eñ regēs
eñ ist in vierigen teykenen so beteyke-
net subtilicheyt eñ hongher dz is ouer
ganc der droechtē eñ der hetten eñ ist
in luchtigē so beteykenet veel windts
eñ ist in couden teykenē so beteykenet
swaricheyt der couden eñ ghetempert
heyt der hettē eñ efter wort geseyt int
selue achtende ca. dz die werkē der tey
kenen werdē gemerket in harē werken
eñ vander cōiunctien der planeten also
wel int goede als int quade wāt sȳn die
planeten goet so beteykenen si goet eñ
sȳn si quaet so ist ōkeert wāt als die sel-
ue meyster wt gheeft der planeten sȳn
sommige mānikens of manlic ende sȳn
quaet dachlic swaer wichtich cout ende
droge als saturnꝰ eñ sommige sȳn man
lic dachelic ghetempert hete eñ vucht
als iupiter Item maers is manlic ende
nachtelic eñ wint hetten ende droechte
Itē sol is manlic eñ maect hetten ende
droechte Itē venꝰ is wȳflic eñ nachte
lic eñ is middelbaer tuschen hete cout
eñ vucht Itē mercuriꝰ is vā getemper

der naturē eñ dachlic nv manlic nv wẏf lic want lichtelic wordt hi ghewent tot des gheens natuer daer hẏ mede ver- sament werdt als mittē goedē of mittē quaden of mittē middelbarē ende dien wordt hi ghelẏc als mittē goeden goet eñ mittē quadē quaet Item luna is een wẏflick planete nachtlic cout eñ vucht mit enen ouerganc / eñ daer om als die astrologi seggen so sẏn sommige plane ten in horē wercken goet als iupiter eñ venꝰ eñ en scaden nẏemant eñ helpē al so wel die hoer sẏn als die hoer niet en sẏn eñ cureren also veel als si moghen Itē sommige sẏn quaet als maers eñ saturnꝰ wāt die hoer nz en sẏn dien sẏn si altoes cōtrarie eñ si helpen alleē den horen eñ sommige sẏn middelbaer als sol luna eñ mercuriꝰ wāt den horē bren ghen si altoes goede dingē toe mer dē anderen nv goet nv quaet eñ sonderlin ge na dien dat si den goedē of den qua- den planeten toe gevoecht werdē in di uerschen huzen ŏ teẏkenen wāt si werc ken dicste mitten goedē goet eñ mitten quaden quaet Item dese vij. planeten hebben sondlinge macht also wel ŏ mē schen als der ẏpeten inŏ winninge wāt naden meẏsters vā astronomẏen ende oec nae galienum eñ na anderen wisen meẏsters inŏ medecinen / so coaguleert eñ bewronghelt saturnꝰ die ontfāghen materi indē moeŏ ouermits sẏnre cout heẏt eñ droecheẏt Eñ iupiter gheeft in die ander maent den gheest eñ die ledē Maers die subtẏlt die gesondicheẏt eñ maect die humoren dicke eñ ordineert- se eñ strectse wt eñ sol geeft der herten eñ der leueren in die vierde maent leuē dige hetten eñ gheest / venꝰ in die vẏf- te maent volmaect eñ ordineert die sin like eñ voelike instrumenten eñ die an- der leden als oren naze handē etce. eñ mercuriꝰ in die seste maent maect hi al le die gatē des lichaems eñ die poroes ledē eñ die tonghe etce. Eñ luna in die vij. maent scheẏdt eñ onderdeẏlt die le den elc op tsẏn eñ daer om mach dā een dracht leuende eñ salich geboren dat si behouden blẏft Mer wort die dracht ŏ lengt te dragen tot inŏ viij. maēt ende wortet gheboren so steruet eñ en mach nz leuen eñ dat is daer om wāt dā keert die dracht of doecht van saturnꝰ weder om die welke ouermits sẏnre coutheit eñ droecheẏt die dracht doot Item in- der negender maent so winnet weŏ wāt iupiter voedt die dracht weŏende ver- waertse ouermits sẏnre ghetemperder hetten waer af die dracht die dan ghe boren wert mach leuē eñ also mach oec een kint dz geboren wert int beghin vā der thiender maent wāt dā wint maers weŏ mitter hetten eñ mitter droechten eñ dan werden die ledē des kints ghe starct wāt dan gaet die dracht starc wt ouermits hulpe der hettē eñ ŏ droech eẏden Dese eñ menige anŏ merckinghe hebbē die planeten inden nedersten li- chaem eñ sondlinge speciael merckinge wāneer dz si domineren in horen husen Alle die planeten hebben hoer proper huzen als albumaser seẏt wāt saturnus eerste eñ eẏgen huẏs is capricornꝰ en- de aquariꝰ is oec sẏn huẏs thuẏs vā iu piter is piscis eñ sagitarius thuẏs van maers is aries eñ scorpiꝰ thuẏs vā ve- nus is libra eñ taurꝰ thuẏs vā mercuri us is virgo eñ gemini thuẏs van sol is leo thuẏs vā luna is cancer Itē die vij.

planeten hebbē hoer heerlicheyt in de
sen xij. teykenen eñ werdē nv v̄druct eñ
nv v̄heuē bi dyen wtuliegende mit me
nigerhande beroeringe in desen werdē
beroert die vij. planeten mit twiuoudi
gher beroeringe als vā toeualliker be
roeringe vāden oesten totten westē mit
ter gripinge des firmaments eñ vā na
tuerliker beroeringe eñ dit beroeren is
dubbelt als teerste eñ tāder Teerste be
roerē is die cirkel die de planetē maect
indē properen cirkel wes eyndē si nem
mermeer wt en gaet Tander beroeren
is die si maect onō den zodyacū eñ als-
men tgesicht gehadt heeft totten zodi
acum so lidet altoes ouer of gaet ouer
in enen geliken tyt eñ bij geliker spaciē
Mer dat eerste beroeren v̄ planeten in-
den properen dz wort indē cirkel diemē
ecentricus hiet also genoemt daer ō dat
tet gheen aerde en heeft voert center
waer af dz die cirkel des planeets ecen
tricus hiet / wes superficies dz is wes
ouerste alst bijden cēter der aerden ouer
gaen sal eñ sal die aerde in tween helf-
ten deylen nochtās heuet syn centrum
buten den center der aerden eñ dese cir
cule ecentricus is twiuoudich als vue-
rende eñ gelijc makende wāt dē plane
ten werdē drie circulen toe ghewijst als
ptolomeus seyt als / equans deferens
eñ epyciclus / die cirkel deferens is cir
kel der planetē bi wes circūferenci dye
epycikel v̄ planetē altoes beroert wert
Eñ hiet daer om deferens wāt hi voirt
den cirkel vāden epycikel Eñ circulus
equans is op wes centrū dz center vā-
den epycicle v̄ planeten eenformelic be
roert wert eñ hiet equans wāt die pla-
nete hout in dien sinen lope effen ghe-
lijc Epyciclus is eenrehande cleyn cir-
kel den welken dye planete bescrijft o-
uermits den beroerē syns lichaems / bi
wes circūferenci tlichaem v̄ planetē be
roert werdt wāt int ouerste deel syns e
pyciclen wortet beroert dz lichaem der
planeten vāden westen ende int nedste
deel wortet beroert vāden oestē int wes
te Eñ daer om openbaert dz die zon eñ
die ander planetē beroert werdē in ho-
ren properen circulen eñ indē eerstē eē-
formelic al ist dat si menichsins in diuer
schen beroert werden Item in desen di
uerschen circulen is drierhande beroe-
ringhe der planeten vāden astrologis
seer wijseliken begrepen als motus di
rectus dat is die beroeringe die rechte
voert gaet Die anō is motus staciona-
rius dat is die beroeringhe die staende
is Die derde is motus retrogradus / dat is
die beroerīge die afterwert gaet Mo-
tus directus is wanneer hi recht wt be-
roert wert vāden beghin des teykens
ten eynden waert. mer retrogradus mo
tus dat is die afterwert gaet die beroe
ringe is den anderen cōtrari want dese
wort beroert vāden eynde des teykēs
totten beghin Eñ stacionarius motus
is wāneer hi int middel staet also dz hi
nz ghesien en wort voirt te gaen int be
ghin des teykens noch int eynde ende
die directi wort altoes int ouerste deel
des epyciclen ende die retrogradaci al
toes int nederste deel eñ die staci altoes
int middel wes redē der menigerhan-
dicheit vāden philosophē menichsins
bewijst wort nochtās heeft dese retro-
gradaci alleen hoer stat in vijf planetē
eñ nz in sol of in luna wāt die zon ende
die maen en gaen niet afterwaert al ist

dat si inden eppycikel beroert werdē eñ
dat daer om als sommige seggē want
die radien der sonnē sijn die sake dier re
trogradacien wāt die craft der sonliker
radien ōdrȳft die onderwȳlē eñ maect
se afterwert gaende eñ ondwilen haelt
sise na haer eñ also dwinghet sise alsoe
meer te staen als alphacaꝰ seyē Ptolo
meus set andᵒ saken mer dese sijn nv ge
noech Daer ō ōgader vten voerscreuē
scriften dat die planeten sijn dwalende
sterren onderschepden ouermits dē vȳ
hemelen of orbes .als indᵒ ghelegent-
heyt inder craften eñ inden werke van
malcāderen schelende als beda seyt int
boeke der naturen vandē dingē Itē de
se sterren ōwandelen dye elementen eñ
winnen eñ corrūperen alle winlike din
ghen eñ si ōtraghen den lope des he-
melschen lichaems si ōweckē die claer
heyt eñ oec die tempeest ende si maken
vruchtbaerheyt eñ onvruchtbaerheyt
eñ si maken ebbe eñ vloet der zee | eñ si
maken haer doechden eñ hair qualitey
ten te gader gelike want als beda seyt
want enich der planeten ingaet eens ā
ders cirkel so gelȳct hi dier gelikicheyt
eñ craft ouermits dat aensien Eñ die ō
gaderinge die si onderlinge hebben en
de si verwandelen haer ghedaente eñ
haer daden want die goetheyt wort af
gelaten ouermits die goedertierēheyt
eñ die quaetheyt wort getempert ouer
mits die quaetheyt dit punct dunct mi
al qualic staen wāt aldꝰ staet daer Nam
bōitas beniuolum per pṁciam male re
mittitur .z ecōuerso \ malignitas mali-
uolencie tēperatur Als albumaser seyt
eñ ptolomeus etce. Item si sijn oec in
den hemelen vā horen gheordineerder

opheffinge eñ nederdruckinge eñ vā al
te groter intersecacien hoere circulē eñ
si maken knersinge eñ soeten sanck als-
men seyt int boeke vāden vȳf substanci
en als macro. seyt Alle die gelude der
musiken werden geuonden tusschen dē
spera saturni eñ der manen eñ als si ver
wandelt sijn mitter sonnen so verbergē
si haer licht eñ nemen haer ōwandelin-
ghe vandᵒ cracht der sonnen eñ hoe dat
si hogher circulen hebbē hoe dat si ho-
ren loep traechliker volbrengen

Dat xij ca. van saturnꝰ

Saturnꝰ is geseyt vā saturando dz
is zadende of sat makende / wes
wȳf ops genoemt is vā opulencia dye
hi den sterfliken dieren gegeuen heeft
als yṡi. seyt Ops is een goddinne ō aer
den sonderlinge van dien saturnꝰ van-
den welken die fabulen segghen dat hi
dair om alte droefliken ghemaelt wort
want men visiert dat hi vā sinen soē ge-
lubt was wes mālicheden in die zee ge
worpē waren wōnen venerem dat is ve
nus of die minne Item als mysael seyt
so is saturnꝰ een quaderhande planete
cout eñ droge nachtelic eñ swaer wich-
tich eñ daer om wort hi inden fabulen
out gemalen Item dese cirkel is vandᵒ
aerden alre veerste eñ nochtans is hi ō
aerdē seer hinderlic eñ want hi also ver
re vandᵒ aerden is so en volbrengt hi si-
nen loep nz voer xxx. iaren eñ hi hindᵒ
meer afterwaert gaēde dā rechte voirt
gaende Eñ indē fabulen visierense hem
te hebbē een crōme zekel eñ indᵒ verwē
swarachtich bleeck als bloet | eñ heeft
twe qualiteytē die dodēde sijn als cout
heyt eñ droecheyt eñ daer om een kint
of een dracht dz ondᵒ hē geborē wert eñ

ontfangē \anter het sterft of het volcht
quade qualiteyten want ptolomeꝰ seyt
int boeke vādē oerdelen der sterrē dat
die mēsche brunachtich lelic is eñ qua-
de werkē doet eñ is traech swaer droe
ue selden blÿde of lachende eñ die sel-
ue ptolomeꝰ seyt Dat die gene die ondˀ
saturnꝰ sÿn hebbē dicwÿle droghe ke-
nen eñ kernē aen voetē eñ handē eñ an
derswaert eñ sÿn gheel eñ doncker van
verwen indē haren op thoeft eñ in alle
den lichaem eñ hart eñ zerp inder huut
eñ si minnen lelike stinckende eñ onrey
ne dingē eñ si minnē zuere stoppēde din
gen wāt die melācolioes humoer gaet
bouen in hare cōplexien vā desen satur-
no seyt ptolomeꝰ \ondˀ saturnꝰ sÿn capri
cornꝰ eñ aquariꝰ wes heerlicheyt is in
libra mer in aries haelt hi trike af . ondˀ
hem wort gehouden tleuen tymmerin
ge leringe eñ die coude stede eñ die dro
ghe Indē oerdelen beteykenet wenin
ge eñ droefheyt .sÿn verwe is swart eñ
loedich eñ is eē valscher nochtās wan
neer dat hi gaet in iupiters cirkel soe
wert sÿn quaetheyt ōminret eñ verwan
delt sÿn verwe om dat hi iupiter also na
bi is want saturnꝰ verwe vā naturē loe
dich is mer vanˀ claericheit daer hi me
de ōsament wert so wert hi wit eñ claer

Dat xiij. ca. van iupiter

Iupiter die welke nader dwalin-
ge der heyden eñ na die visieringe der
poeten was die hoechste eñ die ouerste
vader der goden eñ is een goedˀhande
planete hete vucht dachlic manlic ende
getempert in sinē qualiteyten eñ inder
verwen siluerich wit claer eñ goedertie
ren eñ daer om hebbē die oude philo-
sophen die sake der salicheyt geset in iu
piters cirkel als marcianꝰ seyt Itē dye
cirkel vā iupiter is rechte voert versa-
ment mitten cirkel vā saturnꝰ .eñ daer
om dz sÿn cirkel also hoghe is so vuult
hi sinen lope in xÿ. iaren Dese iupiter ō
druct die quaetheyt vā saturnus ouer-
mits sÿre goetheyt wāneer iupiter mit
ten ouersten deel sÿns cirkels ōgadert
is mittē cirkel vā saturno Daer ō visiert
men vāden poeten dat hi sinē vadˀ van
den rÿck ōdreuen heeft als mercianus
seyt eñ ysi. wāt ouermits iupiters tegē
woerdicheyt so verdruct hi die naturli
ke quaetheyt vā saturnꝰ eñ als dese ō-
sament is mit goedē planeten so maect
hi goede eñ nuttelike impressien dat is
inprentinge alre dingen in desen neder
sten elementen eñ daer om seggen dye
astrologi dat hi mede werket inden li-
chaem des mēschē totter scoenheyt eñ
ter eersamicheyt / hi gheeft schone wit
te sneighe verwe mit roden ghemengt
eñ geeft schone ogen eñ schone tanden
eñ enē rondē baert als ptolomeus seyt
eñ is vanˀ luchten eñ vāden bloede te
samen eñ vā sangwiner cōplexien daer
af seyt ptolomeꝰ onder iupiter sÿn sagi
tariꝰ eñ piscis eñ also regneert sÿ huys
in cācer eñ in capricornu ende die wech
ganc sÿns rÿcs wort ondˀ iupiter gehou
den Eer rÿchedē kÿn cleder indē oerde
len vāden astronomyen beteykent wÿs
heyt eñ ōstant eñ hi is waeraftich .wāt
wāneer hi openbaert indē ascendent dz
is indē opganc nadē meysters vā astro
nomyen beteykenet reuerēci Eersaem-
heyt trouwe eñ leringhe| eñ dat eynde
sal wesen ter behoudinghe aldꝰ confor
teert iupiter die goetheyt alle ō teyke-
nen eñ beteykent goet in hē wāneer dz

hi in hẽ genondẽ wert dan int xij. daer
si seggen dz iupiter beteykẽt dienste ar
moede eñ droefheyt vanden deel des
vieruoetigen diers eñ rouwe vãdẽ deel
des gesins eñ der knechten als ptolo-
meus eñ mysael segghen

M Dat xiiij. ca. van maers

Maers is god des stryts als som-
mich volc geloeft eñ is een planete he
te eñ droge mãlic eñ nachtlic wãt cole-
ra eñ tfuer is daer regnerende eñ is vã
coleriger cõplexien eñ heeft die scicke-
nis ter koenicheit eñ ter moedicheit eñ
begheert die wrake waer õ dz hi god đ
kiuinge hiet eñ volcht vluchs na iupi-
ter eñ gaet voer venus eñ daer om die
sibbicheyt der beyđ goeder sterren wort
syn deerlicheyt getempert .dat is aldꝰ
te đstaen wãt iupiter ende venꝰ beyde
maers also na bi syn dair om wert maer
sen hynderlicheyt getempert. inđ ver-
wen is hi schinrende eñ blinckende als
tfuer als marꝰ seyt wãt hi heeft meer-
re craft te đwarmen dan die anđ plane
ten als die selue seyt Dese planeten als
ptolomeꝰ seyt hi schict indẽ mẽsche vã
des lichaems wegẽ die lancheyt eñ die
gracelicheyt eñ dat om der hetten wil
eñ om đ droechten wil mer dz is inder
ioncheyt wãt inđ outheyt vanđ hetten
die daer đterende is eñ vander droech
eyt die daer mede treckende is so schiet
si of hi den mensch ter crõmicheyt ende
vã des gedachts wegẽ schicket maers
ter beroerlicheyt eñ ter lichticheyt des
moeds eñ ter grãscap eñ ter moedich-
eyt eñ disponeert die anđ colerike passi
en totten vuerigen werckingen als tot
smedẽ die yser smedẽ ende tot backers
als saturnꝰ doet totter oefeninghen der
aerden eñ totten dragers der sware bor
den eñ iupiter đkeert totten lichsten cõ
stẽ wãt iupiter maect die syn wisselaers
voerspraken eñ scriuers eñ deser ghe
lijc als ysaac seyt Onder maers syn de-
se teykenẽ scorpius eñ aries eñ het syn
huze eñ regneert in capricornu / mer in
tauro is die wechganc des rycs eñ onđ
hẽ wort gehoudẽ stryt carker eñ viant-
scap eñ beteykent grãscap sonde eñ đ-
woetheyt eñ is een root valscher ende
droghich eñ woent in elc teyken lx. da
ghen eñ xvi. vren eñ in tween iarẽ ver-
vult hi sinen lope

V Dat xv. ca. van venus

Venus die welke lucifer hiet en-
de is goedertieren planete als mysael
seyt wyflic nachtelic in sinẽ qualiteyten
als inder hetten eñ inder humoren ge
tempert dese planete gaet alleen bouẽ
den zodyacum in tween delẽ als beda
seyt/ ende is venus ghehieten vander
warmer ende vuchter qualiteyten. en-
de men hietse verweckinghe der min-
nen van venus als ysidorus seyt Ende
altoes volcht si der sonnen .anter voer
gaende ende dan hietse lucifer of nae-
volghende ende dan hietse vesper. als
beda seyt ende heeft een witte blinckẽ
de verwe ghelijck den electro als ma-
rus seyt Item venus blinct vroliker on
der alle die ander sterren waer af dat si
inbar hiet dat is claerheyt Ende wan-
neer dat weder claer is ende seer frisch
boetscapt vluchs den dach ende op-
ganck der sonnen .ende gaet voer wan
neer venus is int selue teyken mitter
sonnen vander claericheyt der sonnen
ghesloryet of bedecket. soe en open-

baert si haer in dien tiden nz eñ wãneer
ven⁹ hoger is dã mercuri⁹ so is die be-
roeringe mit dien teyken eñ also weder
om eñ als hi leechste is dan is hi snel-
ste als marcian⁹ seyt In drien semitoni
en coemt hi der sonnẽ te hulpe Als ma
rus seyt eñ verdruct die quaetheyt van
maers als ptolomeus seyt van des li-
chaems weghen disponeert ven⁹ dz li
chaem of den mensche ter schoenheyt
eñ totter genoechlicheyt int tastẽ int ru
ken int smaken eñ oec indẽ sange want
ven⁹ maect sanghers eñ minres ꝟ musi
ken eñ apotekers die de specien cõficie
ren cõsteneers eñ snyders der vrouweli
ker clederen Als mysael seyt eñ ptolo
meus seyt Onder ven⁹ is libra eñ tau-
rus eñ syn huerhuze eñ regneert in pis
cibus eñ in ꝟgine gebreect syn ryc ende
gaet en wech onder hẽ wort gehouden
die wech die myn die vrienscap eñ dye
pellegrym eñ beteykent winninghe eñ
blyscap eñ is medic⁹ eñ merret in elken
teyken xx. eñ ix. dagen eñ vervult sinẽ
lope in ccc. eñ in lxxviij. daghen

Dat xvi. ca. van mercuri⁹

Mercuri⁹ als mysael seyt is eẽ ge-
tempert planete eñ nachtelic nv mãlic
nv wyflic eñ schier keert hi hem totter
naturen des gheens daer hi mede ver
sament wort als mitten goedẽ goet eñ
mitten quaden quaet eñ mitten middel
barẽ middelbaer wãt in syn ouerste deel
mengt hi syn qualiteyten mitten quali-
teyten vã ven⁹ Eñ daer om wort van-
den poeten geuisiert dz mercurius mit
ven⁹ ouerspel gedaen hadde als ysido
rus seyt Eñ men seyt mercuri⁹ als me-
dius currens want mercurius is alsoe
meer als midzen Als beda seyt tusschẽ
ven⁹ eñ sol want in syn ouerste deel des
cirkels wort hi ꝟgadert mit ven⁹ Ende
int nedste deel becomt mit sol syn cirkel
eñ in syn ouerste deel gaet hi int cirkel
vã ven⁹ eñ int nederste deel gaet hi int
cirkel van sol Eñ wanneer dat hi is in
syn ouerste deel soe wort syn cirkel bet
ghesien eñ wort myn ꝟduystert vander
sonnen. onderwylen oec voer dẽ opgãc
der sonnen eñ onderwylen na den onꝟ
ganck blinct si of schynt Ende daer om
wort si vã sommigen vesper⁹ gehieten
eñ si domineert ouer twater waer af dz
lucan⁹ seyt vã mercuri⁹ den welkẽ dye
here der wateren vloech Eñ wort oeck
vãden poetẽ gehieten god der goeder
spraken eñ der wysheyt want als ptolo
meus seyt Mercuri⁹ maect goede clerc
ken eñ minres der consten eñ ordineert
se eñ maectse abel tot allen lichten con-
sten dye subtyl syn eñ leertse calculeren
eñ rekenen eñ daer om hiet hi god der
maersmãs of der coopluden want het
is hem groot noot dat si rekenẽ konnẽ
Men seyt oec dz hi was god des speels
als ysi. seyt Daer ō dat hi mitter sonnẽ
worstelt recht of hi die zon ꝟwinnẽ wou
de eñ gaet altoes byꝟ sonnen eñ en isser
nymmermeer verꝟ af dan xxx. graden
waer af dz hi seldẽ gesien wort wãt mer
curi⁹ altoes volna ꝟborgen wort onder
die radiẽ ꝟ sonnẽ eñ daer ō ouermits ꝟ
hettẽ vãder sonnẽ wort hi dõcker of ge
lachtich swart gemaelt eñ ō synre snel-
licheyt wort indẽ fabulen genoẽt loper
ꝟ godẽ wãt als nv gaet hi mitter sõnen
nv voer nv after eñ wãneer dz hi ter sõ
nẽ coẽt so schynt of hi naest stõde mittẽ ra
diẽ ꝟ sõnẽ eñ hiet stacionari⁹ wãt hi dã
schynt te staen eñ als hi na volghet soe

schӱ̃nt hi retrogradꝰ dat is afterwaert
gaende als macrobius sept Item als
ptolomeus sept so sӱ̃n ondͤ mercurio ge
mini eñ v̓go eñ regneert in virgine mer
in piscibus gaet sӱn rӱ̃c af eñ mitter sō-
nen woent hi altoes in een teӱkē voer
of in enen na Onder mercurio wert ge
houden diefte eñ datter gestolen is eñ
beteӱkent redē eñ wӱ̃sheӱt eñ is wit eñ
mitten goeden goet eñ mitten quaden
quaet eñ merret in elken teӱken xxviij.
daghen eñ vervult sinen lope in ccc. eñ
xxviij. daghen Hier toe heuet ptolome
us ghesept

Dat xvij. ca. vande sonne

Sol dat is die son eñ hiet sol quasi
solus lucens dat is alleen lichtē
de als p̄ſi. sept Daer om dat si een fon-
teӱn is alle des lichts overmits wes
schinighe die overste eñ die ondͤste din
gen v̓licht werden Item mesalach sept
dz sol een geluckige planete is wt hair
seluen mer overmits der v̓gaderingen
of der coniunctien wort si quaet manlic
dachlic hete ende droghe want die zon
maect alle dinghen levende eñ gheeft
alle dinghen leven / speci eñ forme wāt
als die selue sept die zon is meerre indͤ
grootheit eñ indͤ waerdicheӱt eñ oec in
der claerheӱt dā alle die lichtē des he
mels wāt si sӱn meer ghetredē eñ be-
druct indē lichte eñ is oec meerre inder
machten eñ indͤ menichfoudicheӱt der
werken eñ is oec meerre indͤ eenform-
licheӱt des beroerens wāt altoes wort
si rechtevoert beroert inden cirkel pro-
perlic houdende die middel stede ondͤ
den zodӱaco wāt si gaet recht mit horē
circulen midzen over die linie vanden
zodiaco wes maten eñ eӱnden die son-
ne nz over en climt eñ daer om is hoer
beroeren in haren properen cirkel een-
formelic al ist sake naden aengesicht dͤ
andere planeten so schӱ̃nt si of si onder
wӱ̃len onghelӱ̃c beroert worde Itē die
cirkel vāder sonnen wort ondͤscheӱden
als zodӱacus bӱ̃ xij. spacien of teӱkenē
der welker een ӱgelic xxx. gradē hout
eñ elck grade lx. minuten eñ elc minu-
te lxxiij. secunden eñ wāneer die zon en
wech gaet vāden enen punt hoers cir-
kels eñ wedͤ coemt in dat selue so gaet
si xxij. teӱken over \ eñ dese overganck
hiet die cirkel vādē iaer noch si en gaet
nz volcomelic enen graet over in enen
natuerliken dage als albumaser rekēt
mer si gaet lix. minuten over viij. secun
den also dat vā dier tsestichste minuten
bliven twee secunden die nz over ghe-
gaen en sӱ̃n waer af dat also veel ghe-
breect dat si in enen natuerlikē dach nz
en volbrengt enen grade daer ō die son
ne ordineert ende volbrengt alle din-
ghen mit haren ghe ordineerden ende
onbecommerden lope. waer af dz in ex
ameron ambrosius sept ende bescrӱ̃ft
ons die doechdē dͤ sonnē aldꝰ seggēde
Die sonne ist oghe dͤ werelt vrolicheӱt
des daechs scoenheit des hemels ma
te dͤ tidē doecht eñ cracht alre dingē die
werdē opter aerdē here dͤ planetē scoē
te eñ volcomētheit alre sterrē Dz selue
sept marcianꝰ Die sonne is fōteӱne des
gedachts dz is die memorie dͤ redē. be
ghin des lichts coninc der naturen ghe
dacht der werelt blinckinge des hogē
hemels gematicheӱt des firmaments
eñ daer om wort si teghen tfirmament
beroert op dat si horen lope matighen
ende temperen soude. eñ daer om wort

die zon claerheyt des firmaments ge
hieten als macrobi9 seyt int boeke mey
sters cycero eñ was een diffinici vã pla
to eñ seyt oec dattet licht alle ð speren
coemt vander zonnen Eñ plato seyt in
thymeo Dz god die maker is alre din-
ghen heeft geuiseert een licht dat alre
claerste is twelc wi son hietẽ ouermits
wes claerheyt die hemel eñ alle dingẽ
verlucht werden op dat si ghetal wesen
soude alre gezielder dinghẽ int boeke
vandẽ elementẽ seyt aristotiles die son
heeft een proper licht eñ die sterrẽ en-
de die mane ontfanghẽ haer licht van-
der sonnẽ ghelikerwys dat die spiegel
verlicht wert die teghen een barnende
kaers gheset wert daer om seit macro-
bius dat die son sittẽde int middel des
teyken dragers vã haer seyndt xij. ra-
dien ouermits die welke die ouerste eñ
die nederste verlicht werden Itez van
desen doechden der sonnen seyt sinte di
onisius dat die zon is een licht eñ een-
formelike ỏlichtinge die alle dingẽ ver
nuwet voedt eñ ỏwaert volbrengt onð
scheydt versament vruchtbaer maect
meerret ỏwãdelt set plant wischt af eñ
maectse leuende in menigerhande ge
daenten eñ wesen waer bi dat wt desen
woerdẽ wort die proprieteyt der sonnẽ
geopenbaert in hare propere naturẽ eñ
in horen wercke Item die sonne heeft
een ouerste simpelheyt in hare substan-
cien eñ in horẽ wesen eñ si en heeft niet
wt den ongeliken of wt cõtrarien delen
een substãcialic maecsel als die nederste
elementen of die vãden elementen ge-
comen syn mer si heeft een heel eñ een
alunighe simpelheyt eñ eenformelich
eyt in hare naturen eñ daer om heeft si

een ewich bliuẽ ende ongecorrumpeer
licheyt inð substãci wãtet maecsel vten
cõtrarien is een beghin der corrupcien
als aristo. seyt \ eñ wt deser simpelheyt
heeft si een ouerste lichticheyt ð substã-
cien want die dichticheyt ð materiali-
ker delen is tbeghin eñ sake ð swarich
eyt Eñ vã deser lichticheyt heeft dz son
like lichaem abelheyt ter beroeringhe
Item hoe dat een dinc simpelre is hoe
dattet materialiken machtigher is tot
menigherhande wercken Eñ daer om
seyt dyonisi9 bequameliken dat die zon
eenformelic is eñ is een licht dz ỏlich-
tende is etce. wãt si heeft een ỏlichten
de craft eñ in horen licht en gebreect si
nymmermeer al ist dat si ons ondwylen
afgehaelt wert ouermits dat si onder
gaet eñ datter dat aertryc tusschen coẽt
of een ander licht tusschen haer eñ ons
dz wyse nz gesien en konnen Item die
son is oec ỏnuwende wãt si opẽt die ga
ten der aerdẽ eñ die cracht die indẽ wor
telen leyt die brengt si te wercke ende
brengt gras eñ crude opter aerdẽ eñ ỏ
nuwet die bomẽ mit louerẽ mit bloesse-
men eñ mit bladerẽ eñ dz ouermits die
cracht ð sonnẽ die daer doer gaet ende
schiet Itẽ die sonlike craft is oec voedẽ
de wãt die radie ð sonnẽ gaet in genen
wortelẽ te gronde toe eñ maect die za-
den ripe eñ ontbynt die vuchticheyt ð
aerdẽ ouermits hore hetten eñ is aen
treckende mit hare craft dz dẽ zade eñ
den wortelen gelyc is eñ trect van dier
vuchticheyt na haer ende verkeert int
voetsel der aerden des dings datter
wassende is Item die zon heeft oeck
craft dese nederste dinghen ghesont te
behouden ende te bewaren | want dye

elementen soudē hē onderlinghe ꝟder
uen om die cōtrariheit die si mit malcā
deren hebben ten waer dat si geraden
eñ geholpen worden ouermits inulop-
inghe der hemelscher doechden eñ al-
dus werdē si in goeden wesen behoudē
waer af alexander sept Item die son he
uet een volmaecte doecht wāt die ele-
mentarige hetten beghint te werkē in-
der winninghe der lichaem eñ die son-
like hetten brengt die winninge totten
rechten cōplement dz is volmaectheit
Item si heuet craft te onderkenlichept
wāt die specien verwen eñ figuren die-
men indē dōckeren nz sien en mach die
werden onderkent als dpe zon schpnt
welc deen voer dander is Item die son
heeft oec macht te ꝟsamenen eñ dat bp
haer seluen of bi toeuallen wāt si versa
ment raedt eñ concordeert die planetē
in horen wercken eñ wpst eñ raedt die e
lementen die malcanderen contrari spn
Item marcianꝰ eñ macrobius segghē
dz die son een middel is onꝟ den plane
ten wāt om dē hemelschen sanck te vol
brengen eñ dat doet die zon in enen cir
kel dat een half snaerken doet inꝟ mu-
sikeliker instrumenten Itē die son ver-
sament oec wonderlike eñ onmensche-
like dingen eñ ontbpntse weꝟ na dz die
materi is daer si in wercket\ als nv be-
swaert si eñ als nv verlicht si of ontbpnt
Item die zon heeft een vruchtbarige
craft als leuende te maken te winnē eñ
menigerhande speci of gedaente voirt
te brengen eñ helpt dese nederste din-
gen want die mensche eñ die zon win-
nen dē mensch als die philosoeph sept
want daer en wort gheen vrucht noch
en mach nz wassen daer die radie ꝟ son
nen nz en raect Itē die zon heeft macht
te conforteren na den opganc der son-
nen dz is na dien dat die zon bestaet te
climmmen so werden die craften ꝟ dpe
ren starck gemaect op onsen orizont eñ
totten middel des hemels werdē si ge
meerret eñ in hare declinaciē al tot ha
ren onderganck werden si weder ghe
cranct die lichamen ō dz die radien ver
re daer af spn eñ werdē also meer in e-
nen slape ghewepndt alst openbaert in
desen neꝟsten die geopent werdē inden
opganc der sonnen die welke indē onꝟ
ganck ghesloten werden als alexander
sept Item die zon heeft craft die tiden
te ꝟwandelen te ordineren eñ te onder
schepden wāt wanneer si neꝟgaende is
bpdē zudeliken tepkenē maect si die da
ge corter mer als si opclimmende is bp
den noerdelikē tepkenē so maect si dpe
daghe langer Item die zon ꝟkeert oec
die daghen wāt als die zon opter aer-
den schinēde is so maect si den dach eñ
na dien dz die zon gescaept is daer na
maect si den tpt als schoen weꝟ of vupl
weder want die zon is des morghens
eerst rodelachtich daer na lichtse in die
dorde vre vanden daghe eñ des mid-
daghes schpnt si heetste eñ des auonts
bleect si waer af dat geuiseert wort dat
si vier paerden ghehadt soude hebben
vandē welken dat eerste ericeus dat is
root is /eñ dat ander arthitreus dat is
blinckende dz derde lampas dat is bar
nende /tfierde phplogeus dz is die aer
de minnende als beda sept Item die sel
ue beda sept. is dat sake dat die zon be
smet is of onder een wolke sculende be
tepkent reghenachtich weder te ghe-
crpghen / ende is si root soe betepkent

si wint eñ is si bleke so beteykent si tem
peest eñ onweder. Itẽ worter een hont
midzen gesien also si int middel al blic
kende radien wt seyndt ten zudẽwaert
beteykent vucht eñ wÿndich tempeest
Item ist dat si bleeck vallet in swarten
wolken beteykent datter een noerden
wint comen sal als beda seyt Itez dye
son heeft macht te informeren dese ne
derste dingen als ysi. seyt nae dien dat
si daer ver of na bi is eñ die aensichten
der mẽschen eñ der dyeren werdẽ ghe
disponeert eñ geschict inden lichaem
overmits cracht eñ hetten der sonnen
waer af dat mar⁹ seyt na dien dz die cõ
stellaci der sonnen is daer na sÿn die lu
den schoen eñ doende eñ daer om wort
si indẽ fabulen ghemaelt mit primatis
voetstappẽ eñ mit enen kinderlikẽ aen
sicht waer om dat si oec phebus gehie
ten is dat is schoen Itẽ ptolome⁹ seyt
die zon maect den meusch grof vã ledẽ
schoen vã aensicht eñ wel geverwet eñ
mit groten ogen eñ maecten abel tot al
len wercken des gouds ist dat si in ha-
re exaltacien is eñ is si in horen val soe
maect si dẽ man abel eñ disponeert tot
allen werkẽ des metals of des copers
Itẽ die zon heeft een zuverẽde cracht
wãt overmits hare disposicien van ha-
ren radien maect si die lucht subtÿl en-
de verteert eñ scheydt die venÿnde wa
zem eñ scheyfelt die lucht eñ iaget dz
sterflic wedͦ en wech Item die zon is ͦ
warmẽde ontstekende eñ voedende eñ
si is aentreckende die roke eñ die wase
men vandͦ zee overmits hare hettẽ indͦ
luchten Eñ ten lesten maect si die waze
men dicke eñ ͦkeertse in wolkẽ eñ nae
schept sise nv in hagelen nv in snee nv

in reghen waer af dat marcianus seyt
naden fabulen te spreken Dat die zon
mitten anderen goden ghevoedt was
vãden moriaens ten eten bÿder groter
zee Item die zon heeft ͦtuut alle dinc
te doen groyen eñ te leven wãt daer en
mach nz leven daer die cracht der son-
nen nz aen en coemt Itẽ ptolome⁹ seyt
dz onder die zon die leeuwe is ende is
haer huys eñ regneert in aries eñ gaet
in libra neder eñ ondͦ haer wort die ge-
daent of die speci gehoudẽ eñ tghewin
eñ tgheluck eñ die aventuer eñ die erf
nis eñ beteykent gheest eñ siel eñ haer
hetten is wit eñ root eñ waeraftich en-
de volbrengt sinen lope in drie hõdert
lxvi. dagen eñ in vi. vren waer bi datse
onder allẽ den planetrn die dierẽ meest
ordineert ter sielinge eñ ter levendich
eyt Item wãt si seer groot is eñ snel so
wort haer grootheyt verborgen eñ oec
haer snellicheyt om dz si also sonderlin
ge seer loept ende want si achtwerven
meerre is dã alle die werelt als macro
bius seyt nochtãs ͦ hare grote hoech-
eyt wil eñ schÿnt si nz meerre te wesen
dã een drievoetstoel die ront is eñ dz si
ongelÿc meerre is dant openbaert mo
ghen wi merken wt dien dz si des mor
gens als si opgaet eñ des avonts als
si ondergaet veel meerre schÿnt te we
sen eñ si nochtans verste vã ons is dan
des middaechs ende daer in wort onse
gesicht bedrogen ͦ haers snellẽ loeps
wil want si wort alte veel meer beroert
dan een pile wt den boghe eñ nochtãs
dunct den mensch dat si niet geroert en
wort om den overganc der groter claer
heyt ende om haer grote snelheit En-
de hier mede ist genoech ghesept van-

den proprieteyten der sonnen

Dat xviij: ca. vander manen

Lvna dat is die maen eñ wort ge-
hieten luna quasi luminũ vna dz
is vãden lichtẽ een principael eñ groot
wãt si is den sonliken lichaem gelike in
der grootheyt eñ inder scoenten als ṗsi
do. seyt Item die maen is een scierheyt
des nachts eñ is moed᷑ alle der humo-
ren dienster eñ vrouwe vand᷑ zee eñ is
minster der tiden vandẽ maenden ende
is volchster der sonnẽ eñ si en heeft dat
licht der luchten vã haer nz mer si crÿ-
ghet vander vollicheyt der sonnen die
welke haer form eñ figuer ontfaet van
der sonnen na dien dat sider na of var af
is Item aristo. seyt dz die maen altoes
verlicht wert vand᷑ sonnen mitter helf-
ten eñ dat licht dat si ontfaen heeft bu-
ghet si wed᷑ om inder aerden eñ si heeft
die natuer ghelÿc den spieghel want si
derft hare eygenre verwen eñ si neemt
haer licht vã enen anderẽ eñ hoe dat si
der sonnen meer genaect hoe dz si meer
vã horen licht v᷑liest vander aerden we
ghen of vanden deel der aerdẽ mer die
claerheyt die si verliest vanden neder-
sten deel en verliest si in gheenre manie
ren ter siden des hemels mer si wort al
so meer v᷑licht vãden oversten deel wãt
wanneer dat si mitter zonnẽ v᷑gadert is
so en stuert si gheen licht ter aerdẽ mer
vten dele des hemels blÿft si in volre v᷑
lichtinghe eñ also v᷑keert Wanneert op
posici is dat is als die maen recht tegẽ
die zon staet so wort si altemael ter aer-
den v᷑licht eñ niet ten hemel . als beda
seyt eñ macrobi9 Itẽ die maen is hoer
forme eñ figurẽ v᷑wandelende eñ toent
menigerhande aensichten haers lichts
ter aerdẽ waert want nv is si ghescaept
als een boge nv als een cirkel indẽ ge-
sicht der menschen nv openbaertse oec
als monoydos als wãneer dat si p̃rÿm
is dat is hoernich nv openbaertse dyca
cotomos recht of si overmidzẽ ontweẽ
gesneden waer als si viij. dagen out is
nv openbaertse amphitricos als wan-
neer datter twivel is dz si recht ront is
eñ xi. of xij. daghen out is eñ nv open
baert si panxilenos dat is als si te mael
vol is eñ xiiij. daghen out is Item die
maen is thonẽde drierhande staet wãt
anter si is mitter sonnẽ als inď cõiuncti
en wanneer dat si ontfengt wort of van
der sidẽ als wanneer dz si vand᷑ sonnen
gaet of wãneer dat si weder ter sonnen
keert of inder volre opposicien als wã
neer dz si mit alle der sonnẽ teghẽ ghe
set wort Itẽ wãneer dat si eerst vander
sonnẽ scheydt so openbaertse of si hoer
nen hadde of gehoernict gelÿc enen bo
ghe eñ die hoernẽ sÿn altoes ghekeert
ten opganc waert eñ als si dan wed᷑ ge
naect ter cõiunctien so ontfaet si die sel
ve forme . mer die hoernen altoes ghe
keert ten onderganc ende aen dye side
daer si vand᷑ sonnen ghekeert is open-
baert si altoes ydel mer aen die side die
ter sonnen ghekeert is openbaert si al-
toes vol lichts Item die maen v᷑meer-
ret alle humoren . want overmits die v᷑
borghen ademinge der naturen so wer
den die lopinghe of die vlopinghe ge-
meerret . want in horen wanen werden
die morghen in benen verminret ende
die herssen inden hoefden ende die hu
moren inder herten ende in haren was
sen werden veel dinghen ghemenich-

foudicht / want ouermits haers ghe-
brecs lidē alle dingen mit haer eñ hair
wanen of hÿnder is hÿnder alle der ne
derster dinghen als mar9 sept Item si
trecket water vand̃ zee gelikerwÿs dat
die adamant dat yser na hem trecket al
soe beroert die maen der zee eñ trectse
na haer want als die maen opgaet soe
swellet die zee eñ heft ten oestēwaert
eñ ebbet ten westewaert eñ also ōkeert
wāneer si is inden onderganc so wasset
die zee int weste ende valt of waent int
oeste na dien dz die maen meer of myn
vordert int licht also strect si hoer meer
of myn in horen licht of wedertrect die
zee als mar9 eñ macrobi9 seggē in cyce
roes boeke Die grote zee int wassen d̃
manen hout si dese manier Indē eerstē
dage des wassens vand̃ manen wort si
gewoenliken volre ende ouerulopt int
hoechste / mer des anderē dages wort
si ōminret eñ also gaet si ned̃waert tot-
ten zeuenden dage toe\ daer na wast si
wed̃ vij. daghen also dat si indē twalef
sten dach wed̃ vol is int hoechste want
int nuwe licht is dye zee altoes volste
eñ oec als die mane vol is Itē die ma-
ne wint douwe inder luchtē eñ indruct
der luchten die craste hare vuchticheit
wāt wi sien openbaerliken dat hoe die
maen des zomers claerre is hoe dat si
meer douwes opten graze brengt Itē
die maen ōvult haer werkē haestelike
dan enich ander planete eñ heuet enen
cortē cirkel eñ daer om volbrengt si ho
ren lope bÿdē xij. teykenē vāden zodi-
aco binnen xxviij. daghen als ptolome
us sept waer af dz hi vand̃ manen ald9
sept / ōder die maen is cācer haer huys
regneert in cancer mer in libra is haer

wechganc des rÿcs ende is een coude
planete eñ vucht mit ouerganc wÿflic
nachtlic eñ merret in elc teyken twe da
gen eñ vi. vrē et bisse eñ in xxviij. dagē
veruult si haren lope Itē die mane ond̃
alle die dwalende sterrē is si meest ine
nen onzekeren wilden lope voertgaen
de want om die cortic heyt hoers loeps
als nv ond̃ die son nv daer bouē nv dair
voer nv daer after wandert si wt int wil
de eñ als die zon om gaet bÿden neder
sten zudeliker circulen eñ die maen dye
ouerste noerdelike circulē ouergaet dā
so is die maen die ouersteals ee n scaep
ken dat hoernen heeft mer wanneer si
is ond̃ die sonne dan heeft si die hoer-
nen ter aerdē waert gebuycht mer wā
neer dat si waent so is si op gericht als
beda sept Item wanneer dat die maen
recht op geset is tusschen der sonnē eñ
ons so pleechter eclipsis te wesen dz is
ghebreck der zonnen Eñ dit ghebreck
en mach nymmermeer geuallen nader
naturen dan inder cōiunctien vand̃ son-
nen eñ der manen wanneer dz si vā nu
wes ontfanghen wort eñ die cōiunctie
geschiet dā inder linien vāden eclipsis
eñ dz is altoes wanneer dat die zon is
in capite draconis eñ die maen in cau-
da of ōkeert waer af dz albumaser seit
int boeke vandē lopen der planeten. is
dat sake dz die maen tegen coemt tus-
schen ons eñ der sonnen maect ons ge
breck der radyen vand̃ zon in capite of
in cauda draconis dz is int hoeft of in-
den start vandē drake Eñ wat caput eñ
cauda draconis sÿn dat salmen na seg-
ghen Item die maen ouermits tusschē
settinge der heffinge vand̃ aerden als
tusschen haer eñ der zonnen is gebrec

lidende des lichts waer af dz macrobi us seyt in libro astrologoꝝ aldꝰ Die ma ne opclimmende of neđclimmēde valt inder linien der sonnē Eñ is si xxx. wā- neer si der sonnen mit allen onder is soe maect si donckerheyt der sonnē eñ der aerden mer dit gebreck en maect si al- le maent nz wāt si en is altoes in die sel ue linie niet die welke tusschē der sonnē eñ der aerden recht wt geset is teghen den lichaem der sonnen Item dz selue ghebreck der manen wort oeck. als die maen al heel eñ altemael der sonnē cō trari gheset is als wāneer dat si is xv. eñ is dan die zon recht onder die aerde so seyndt si alleen wt enen schiem đ hef finghe vāder aerden in een linie die ha re tegen geset is welker linien ist dattz lichaem der manen daer in gaet om dē schiem der aerden die daer tusschen ge set is tusschen haer eñ der sonnen wort dan beroeft vā haren licht. eñ daer om wāt die tusschē settinge der aerdē alle maenden nz en wort als die maen vol is inđ liniē vāden eclipsis des schiems soe en wort die maen alle maenden van horen licht nz beroeft Item wāneer dz die maen in haer houdende is enighe donckerheyt eñ dat vanđ ghedaenten hoers propers lichaems die welke na tuerliken dōcker is ende wāt si gheen licht vā haer seluen en heeft mer vanđ sonnen. of als sommighe segghen die donckerheyt is vāden schiem der aer- den eñ coemt indē lichaem der manen vā eenrehande smettinge die dz lichaē der manen een deel đduystert eñ dz coēt sonderlinge wāneer dz si der aerden ge naect vā wes bi wesen eñ neuelicheyt si đgadert sommige vuylnisse als marus seyt mer wāneer dz si climt tottē hoech sten cirkelen so openbaert si claer ende en is mit gheenrehande smettinghe be smet Item die maen beteykent die wā delinge der tiden want als beda seyt is dat sake dz die maen int beghin root is als gout beteykent wint / eñ is dat sake dat si in haer ouerste hoernkens begint tē swarten mit sommigen smettē betey kent dat beginsel der maent regenach tich te wesen Eñ ist dz die maen begint te swartē int middel beteykent die vol- le maen claer te wesen Ende als si des nachts cleyn vonkelkijns wt seyndt ten riemenwaert beteykent cortelic een toe comende onweder. als die selue beda seyt Item die mane is wtgheuende in den hemelschen sanck eē swaer geluyt als marus seyt Inden cirkel đ manen wort een swaer gheluyt gelikerwijs dz hi inden hemelschen spera scarp is vā alte geordineerden geluyde vanđ kner singe des loeps der hemelen ghewon nen so wort alte soetē sanck Itē die ma ne gheeft den zaden der aerdē vrucht barichheyt eñ si is den zadē een hulp die volbracht werden vandē douwe die vā den lichaem der manen valt als die sel ue seyt eñ daer om naden fabulen wort si ghehieten proserpina. daer om dat si vāden volck goddinne ghehietē wert der zaden die inder aerden gheworpen werden ghelijc als si oec dyana ghehie ten wert dat is goddinne der bosschen ende der wildernissen want si den wildē beesten inden bosschen voetsel eñ wey- dinge geeft ende daer om hieten die io den die maen te wesen een goddinne đ iagers wāt die iacht geschiet indē bos- schen waer om dat si dyanam die god-

dinne maelden mit enen hantboge om
dies wil dat die iagers boghen plagen
te besigen Item om dies wil dz die ma
ne vucht eñ cout is so ontfaet si hetten
vanđ zibbicheyt des cirkels vanđ son-
nen wāt die ouerganc hore coutheyt eñ
vuchticheyt wort getempert ouermits
die hetten eñ droecheyt der sonnē van
allen maenden in harē nedĝanc ter aer
den wort die winter gewonnen als ma
crobius seyt. Item albumaser seyt dat
die maen die lucht zuuert want ouer-
mits hore stedelic beroeren so maect si
die lucht dun eñ sobtyl want waert sake
datter gheen beroerē vādē spera der
manen en waer so soude die grofheyt đ
wazemen die lucht venynđē vanđ nach
teliker exaltacien dz is verheffinge die
welke gheen cleyn corrupci maken en
soude Item die maen nadē astrologis
onder den planeten is seer machtich o
uer die sceppenis des lichaems vāden
mensch wāt als ptolomeꝰ seyt int boe-
ke vandē oerdelen der sterrē onder die
maen wort ghehouden siecheyt verlie
singhe anst eñ scade etce. want die vir-
tuut der manen werct machtelic byđer
ŏwandelinge des mēscheliken lichaēs
eñ dat geualt onderwylen om die snel-
licheyt haers loeps eñ oec onderwylē
om dat si ons also na bi is eñ onderwy-
len om die verborgen mogentheyt die
haer natuerliken ingesayt is. waer om
dat die medicꝰ en mach nz volcomelikē
onderscheyden die ŏwandelinghe der
suucten die de werken der manen inden
lichaem nz en kēde waer af dz ypocras
seyt int beghin vanden prenostiken dat
is vā te voer weten vā enen sieken hoe
dz hi varen sal sprekende vander manē
aldꝰ Het is eenrehande hemelsche ster
re inder welcker die medicꝰ hē versien
moet wes voersienlicheyt wonderlic is
eñ te verwonderen Item galienꝰ seyt
die medicus sal aensien dat zeker dinc
twelc niet en bedriecht welc seker dinc
die astrologi vā egipten leerden dat si
eynden totten goeden ouermits der cō
iunctien des lichaems vanđ manē mit
ten gefortuneerden sterren eñ die con-
trarie mitten cōtrarien als tottē quadē
eñ daer om nader lere van ypocras soe
sal een beheyndich eñ een volcomē me
dicꝰ aensien deerste maen eñ als si vol
lichts is want dā wassen die humorē in
den menschen eñ die morghen eñ daer
wort een wassinge inđ zee eñ in allē din
gen der werelt hier beneden eñ daer ō
wanneer een siecke int bedde valt so ist
noot te sien of die maen wt gaet vāder
verbarntheyt want dan wast die suucte
thent si coemt totten grade der opposi
cien als inder volre manen eñ is si dan
mit eenre quađ planeten of in enen qua
den teykē eñ si maers huys aensiet die
teyken des leuēs is dat is of si maers
aensaghe die hiet thuys des teykens
vāden scorpioen dan is te vresen vanđ
doot Mer ist dat si is mit eenre goeder
planeten in enen huze of teyken ende
si aensiet den here des huys des leuēs
als maers die thuys vā aries is of des
eersten teykens so is te hopen vanden
leuen ende also vanden anderen dan ist
te oerdelē alst opēbaert in ypocras boe
ke dat hi makede vanden oerdelen der
scierheyt nader manen

Dat xix. ca. van sommighe proprietey
ten der quader manen

Die maen heeft sommighe propri

eteyten die myn louelic syn also wel na
der substãcien als nadē wercke si heeft
een substancialike donckerheyt want si
gheen licht en heeft van haer seluē als
die ander planeten Itē die maen heeft
een grote onstadicheyt want daer en is
gheen sterre die so wt dwaelt bi allen si
den vãden zodiaco als die maen Itez
si trect die deerlicheyt aen haer vanden
quaden eñ hinderliken sterrē want als
ptolomeꝰ seyt dat die maen een quade
planeet is mitten quadē Item die ma-
ne ouermits hare opposiciē die tusschē
ons eñ der sonnen is haelt si vã ons die
claerheyt des sonliken lichts Itez die
maen verliest oec hair licht wanneer dz
si valt inden schiem der aerden eñ melt
ende voertbrengt haer lelicheyt eñ ge
breckelicheyt om dat si der vetter luch
ten eñ der aerden also na bi is vandē na
uel der aerden alsoe dat si vander ghe-
uenÿnder luchten smettinghe ende le-
licheyt aen haer trecket als marcianꝰ
seyt Item die maen hoe dat si meer vã
der sonnen gaet hoe dat si meer vãden
licht ontfaet ter aerdē waert ende also
veel waent si ende gebreect meer indē
licht ten hemelwaert Itē si heeft oeck
menigerhande quaet werck . want als
ptolomeꝰ seyt Die maen maect den mē
sche onstadich eñ wandelbaer lopende
van stede te stede ende si maect den mē
sche oec qualiken gescict indē oghen en
de ongheordineert ende si maect oec in
den mensch dz een oghe meerre dã dz
ander ende maket scheluwe ende dz eē
oghe blint Item een mensch in wes cō
posici die constellaci der manen bouen
gaet die en mach niet ontgaen hi en sal
een ghebreck int oghe hebben ende dz
gheualt bÿ auenturen omme den toe-
ganck der manliker vuchticheyt die de
humoren der oghen disponeert tot eni
gher quader qualiteyten dat is gedaen
ten Item men seyt int boeke vã micha
lach int vÿfte ca. Is dat sake dz eclip-
sis lune inden wÿnter is ende gheualt
si in couden teykenen dat beteykent o-
uerganck der coutheyden eñ alte gro-
ten vorst inder aerden inder luchtē en-
de inden wateren . Ende is die eclipsis
in waterighen teykenen beteykent gro
ten reghen Ende is die eclipsis der ma
nen in luchtigen teykenen soe beteyke
net vrese vanď tempeesten eñ van gro-
ten wÿnden Item seyt ptolomeus en-
de albumaser dat die maen wesende in
den anderen teyken eerst op climmen-
de beteykent rouwe ende droefheyt eñ
afhalinge ď substancien als des goets
ouermits den dieuen ende den rouers
ende also oec inden vierden of sestē of
achte teykenen beteykenet twistinghe
anst vlucht eñ verwandelinghe In dat
thiende teyken beteykenet dat soe wie
dan begonste weder te vechten die sou
de schier afghedaen werden Eñ in twa
lefte teyken beteykenet hÿnder kiuin-
ghe hardicheyt ende karker vander si-
de der vrienden mer in allen anderē hu
sen in horen teykenen maect si goet en-
de beteykent goet sonderlinghe ist dat
si mit goeden teykenen verzelt is ende
toegheuoecht Item na menigherhan
de etaten of outheyden der manen wer
den die menstrualige humoren beroert
inden wiuen eñ die herssen inden dierē
ende menigherhande passien werden
verwect inden lichamen ouermits den
cracht vander manen alst openbaert in

lunaticis en in caducis Lunatici dat sijn die ghene diet sommels quaet hebben inden hoefde na dat die maen wassen- de is of wanende Caduci dat sijn die ghe ne die vallen va sinte cornelis Dese ghe seyde dinghen sijn thans ghenoech va den proprieteyte der manen en der an- dere planeten

Dat xx. ca. vant hoeft en starte der drae ken een teyken des hemels

Het sijn twee sterren dat geen pla neten en sijn nochtans schinen si die natuer en die daet te hebben o pla- neten als caput draconis dat is thoeft vanden drake en cauda draconis dat is die start vande drake die welke beroert werden mitten firmament en volge me de de loep des firmaments wat si gae vanden leeuwe in cacer en va cancer in gemini ende also voert aen Item caput draconis woent in elcken teyken xviij. maenden als een iaer en een half. En- de also is oec cauda draconis veruult si nen lope in xviij. iaren En is caput dra conis in enigen teyken so sal cauda dra conis altoes wesen in signo opposito dz is in dat teyken dz hem contrari is en- de die buke int vierde als aldus Is dz sake dat caput draconis in cancro is soe sal die buke in aries wesen en cauda dra conis in capricornu en is caput draco- nis in leo so sal die buke in cancro wesen en cauda draconis in aquario En alsoe vanden anderen en daer om om den te ghen ghesetten aspect so is cauda dra- conis al vol venijns Item caput draco nis heeft sijn exaltaci in drien grade va gemini ende heeft sinen val in sagitari o in also menighen grade Item cauda draconis heeft sijn exaltaci okeert als in drien graden van sagitario en heeft horen val in drien graden van gemini. Item hier salmen nauwe toe horen dz die maen ondwijlen toe geuoecht wort caput draco alleen of cauda alleen we- sende biden graden der coiunctien van xij. grade of also is cauda altoes meer re of minre toecomende na dien dat ca put draco of cauda meer of mynne toe gaet totten grade der coiunctien ende dat heeft machteliken stat in eclipsi der sonnen en inder seluer maniere is hier te houden vanden eclipsis der manen wat is dz sake dz die maen ouerdraecht mit cauda draco in enighen teyken en- de dz die zon is in capite draconis in sig no opposito dat is inden teyken datter teghen geset is so sal eclipsis lune we- sen en also weder om en ist nochtas al- so dat die zon in enighen teyken is mit cauda draconis en die mae in signo op- posito mit caput draconis so sal weder eclipsis lune wesen En vergadert si in- den seluen grade so sal een ghemeyne eclipsis wesen waer af dattet noot is dz si ouerdragen altoes anter in caput dra conis of in cauda inden selue grade of bij xij. graden of daer beneden sal daer eclipsis wesen want si sal werden inder coniunctien van sol en van luna als tot ten seluen teyken ten seluen grade en- de ter seluer minute ende totter seluer secunden Inder opposicien sal dz contra ri teyken altoes dander wesen die sel- ue grade die selue minute en die selue secunde. wt dien openbaert dat al is dz sake dz die maen der sonne alle maen- den toe gheuoecht wert ende ontfengt wort nochtans en maect si altoes geen eclipsis want si en vergaderen hem al-

toes nz in linea ecliptica wãt die maen
en wort altoes niet ontfengt inden con
iunctien indē seluen grade noch oec ca-
put draconis of cauda en versament hē
niet inder cõiunctien of inder opposici-
en der sonnen eñ der manen

Dat xxi. ca. vander cometen

Cometa is eenrehande sterre mit
vlammen omuanghē of omghe-
gort als beda sept die welke als si hae
stelic coemt beteykent verwandelinge
eens conincs of eens heren of si betey-
kent grote sterften of strÿde of wÿnde
of grote hetten dese sterren schinen of
si onderwÿlen beroert werden mittē lo
pe der planetē onderwÿlen bliuen si fix
eñ onberoerlic ende si openbarē altoes
als beda sept in een sonderlinghe stede
des hemels si en lopen nz in diuerschē
delen vanden zodiaco als die planeten
doen mer si schinen te wesen in enē mel
kighē cirkel die zeer claer eñ wit is en
de sprayē hoer radien ten noerdēwaert
eñ nymmermeer ten westen waer af dz
si int weste niet ghesien en werdē ende
men pleechter niet langhe te sien als
achte daghen langhe Onderwÿlē is si
ghesien lxxx. daghē als beda sept van
sommighen sterren of sommighen pla
neten wasset een comete of vanden fix-
en sterren ende si openbaert altoes int
firmament ten noerden waert / als dye
selue sept uten welken openbaert dat
die sterre die welke openbaerde inden
opganck cristi dattet gheen cometa en
was want si wert beroert vandē oesten
ten zuden waert totten onderganc. en-
de oec en pleecht si niet te maken beroe
ringhe vanden cometen als crisostim⁹
sept

Dat xxij. ca. vande starren die vast staen

Stelle dat sÿn sterren eñ sÿn ghe-
sept van stando dat is van staen al
ist dat si altoes beroert werden als ysi-
dorus sept Item si werden oeck sidera
ghehieten van cõsiderando ghenoemt
dat is merkende daer om datmen indē
sterren veel dinghē siet daermen bi oer
delt Item si hieten oec astra vã austras
of van vastras ghenoemt daer om dat
die lichamen sommigher sterrē fix sÿn
inden spera des firmaments als die na
ghelen inder circũferencien des raets
eñ dat is waer als tot sommighen. en-
de sonderlinghē als totten meesten als
ysidorus sept Item alfragan⁹ sept dat
die sterre is een vergadert licht in sinen
hemel want na dien dz die vergaderin
ghe des lichts meerre is inder substan
cien des sterrighen lichaems also veel
is die vergaderinge ð sterren vã meer-
re grootheyt eñ van schoenre claerheit
eñ van breder machten ende virtuten
Item die sterren werden vanden seluē
ghehieten oueringhe des lichts / daer
om dat si lichtende lichamen sÿn teghē
die duysternissen vander nacht dē men
schen eñ den anderen dyeren bi te sien
ende dat ouerste ð werelt mede te sie-
ren eñ schoen te maken eñ om dz licht
der sonnen mede te veruullen van wel-
ker sonnen die sterrē haer licht ontfaen
na dat si mogen ende oec om die lucht
te suueren ouermits stedelike wtseyn-
dinghe vanden radien mitter doecht ð
welker die corrumpeerde sterfte of pes
tilenci af ghehaelt wert van deser neð-
ster werelt Itē die elementen die daer
contrari sÿn werden oec mitter virtutē
der sterren gheraden eñ gheholpen eñ

werden onderlinghe ter eendrachtich-
eyt weder gheroepen eñ die sterren v̄-
lichten alle dingen ouermits hare ewi
ghe claerheyt eñ behouden eñ voeden
alle dinghen ouermits hare warmten
want naden planeten als beda seyt soe
sijn die sterren van vieriger naturē wāt
die hemel mit sijnre schierheyt is vue-
rich inder naturen Itē veel oude mey-
sters hebben gheset eñ aristotiles ende
ander philosophen die den hemel set-
ten te wesen een element der naturen o
uermits eyghenscap vāden elementen
onderkent .eñ si segghen dat die sterrē
niet cout en sijn noch warm substancia-
liken so en is oec die hemel . mer si sijn
in haren werken warm . wāt ouermits
horen stedigen eñ ewighen lope so ont
fenghen si dz ende verwarmenen daer
si op beroert werden Eñ aldus so bren-
ghen si dese nederste dinghen hettē en
de coude in Item die sterren brenghen
cracht der hettē in ouermits die beroer
licheyt eñ brekinge der radien int ouer
ste des lichaems dat hem teghen ghe
worpen is mer waer af dattet sterrē sijn
het is seker dat die sterren nader natu-
ren sijn alre puerste eñ incorrumpeert
dat is dat si niet gecorrumpeert en sijn
eñ van simpelre naturen Eñ nader vor
men te spreken so sijn si alte luchtende
eñ nader figuren sijn si sperich eñ ront.
ende nader substancien sijn si dicht ende
niet poroes dat is niet open of vol en-
de naden oversten sijn si pleyn eñ slecht
eñ si en sijn in gheenre wijs zarp of hoe
kich .eñ nader gheleghentheyt alte ho-
ge eñ nader grootheyt sijn si alre meest
ende al ist dat si cleyn schinen vā verre
nochtans sijn si sonder ghetal dan den
genen alleen diese tellet so is daer wel
een eynde aen \eñ nader moghentheyt
ende naden werck so sijn die sterrē meest
doechdelic binnen den lichamen want
die sterren sijn dese nederste dingē win-
nende verwandelende eñ behoudende
ouermits wtseyndinghe hare radiē eñ
si sijn verlichtende dye duysternis der
nacht Item si sijn vervullende eenfor-
melic haer lopē in horen hemelē in die
teghenwoerdicheyt der sonnen vandē
welcken si haer licht ontfanghen eñ in
horen opganc eñ onderganc sijn si lucht
menichfoudelic verwandelende .want
nv beroerē ende verwecken si tempeest
ende onweder eñ als nv maken si claer
heyt eñ schoenweder als beda seyt en-
de si brenghen voert verwandelinge eñ
verkeringhe der verwen eñ sprenkelin
ghe der radiē als nv blijde als nv droe
ue Item si sijn den scipluden geluckich
ende stuerense ende wijsen hem die we
ghen inder zee daer die sterren te samē
v̄gadert sijn daer geuen si meest lichts
Alst openbaert in desen sterren diemen
plyades hiet eñ galaxia Eñ dit coemt
daer bi toe dat dese also schoen schinen
buten die ander om des wil dat si mal-
canderen also na bi staen mer stonden si
elck alleen soe en souden sijs niet doen
Item om dies wil dat die sterren alsoe
hoghe ende alsoe verre van ons staen
daer om mogen wi elck kennen of sien
van malcandere want wanneer die ster
ren recht bouē cenich ons hoefds staē
so sijn si ons alre naest ende dan schinen
si alre minste te wesen mer hoe dat si vā
onsen gesicht verder sijn hoe dz si meer
re schinen want in harē onderganc schi
nen si meerre te wesen dan si op cenich

ons hoefds sijn | eenich is te segghen
een settinghe die recht bouē onse hoeft
staet als beda seyt Item die sterren als
marcianꝰ seyt sijn in horen circulen mit
sanghe voertgaende want alle die tho
nen vander musiken werden onder den
sterren geuonden noch die swariceyt
der nederster sterrē en maect gheen on
ghelijc ghelupt mitten ouersten of eni-
ghe aenwisicheyt noch oec mitten mid
delsten sterren noch oeck ōkeert weder
om Die scarpicheyt der ouerster sterren
en verderft nȝ die swaricheyt of dȝ ge-
lupt der nederster sterren Item aristoti
les seyt int boeke datmen noemt de ce-
lo et mūdo Die sterren sijn wt der mate
rien des lichaems vanden hemel indē
welcken si ghesetsijn ende gheuesticht
eñ daer om sijn si natuerliken blincken-
de als die hemel is daer si in gewepnt
werdē waer af dat alle sterren hebben
haer proper licht sonder die maen mer
al is dat sake dat die sterrē van hem sel
uen vol lichts sijn ter verteringe noch-
tans nemen si haer volcomentheyt ha
re claerheyt vander sonnen Itē die ster
ren deylen haer doecht eñ haer claer-
heyt mit malcanderen wāt die een ster
re meerret die claerheyt des anđs als-
men seyt inden boeke vanden coniuncti
en der planeten Item die sterren sijn in
horē properen circulen eñ properē stoe
len onthouden eñ daer om al is dat sa-
ke dat die cirkel des eens onderwijlen
des anders cirkel ingaet daer om en la
ten die sterren haer eyghen sterren niet
after noch en sijn den anderē oec geen
hinder daer si ouergaen of si en doē mal
canderen gheen ongelijc noch onrecht
Item marus seyt dat sommighe ster-
ren snelliken opgaen eñ snelliken neđ-
gaen eñ sommighe gaeter traechlic op
eñ snelliken onđ eñ sommighe sijn dair
die te zamen opgaen ende nochtās en
machmen niet sien dat si te samen onđ
gaen ende dese vreemdicheyt des op-
gancs eñ onderganes gheualt van on
gheliker hoecheyt vanden circulen in
welken si opgaen of vāden opheffingē
eñ nederdruckingen der clymaten dair
si schinen onder te gaen want na meni-
gherhande opheffinghe of nedergāc
des hemelschen lichaems so gaen si op
of neder in menigerhande tiden Item
die sterren onderscheyden eñ ōwande-
len die tiden vanden iaren vandē maen
den eñ vanden daghen want als aristo
tiles seyt int boeke vandē proprieteytē
der elementen | die verwandelinge des
tijts en is niet dan om die wandelinge
der sterrē in diuerschen teykenen op die
climata want anter vanđ verwandelin-
ghe der manen alle xxviij. dagen of vā
der verwandelinghe van venꝰ eñ van
mercurius in allen. x. maenden of dien
min of vāder verwandelinghe der son
nen in elken iaer of vander verwande-
linghe vā maers in tween iaren of iupi
ters in xij. of saturni in xxx. of vander
coniunctien of vander verwandelinge
der triplicitepten of vander triplicitey-
ten in cc. eñ vijftich iaren of om die ver
wandelinghe der fixer sterren des he-
mels want si werden in hondert iarē ō
wandelt in enen graet der welker ver-
wandelinghe gheualt alle xxxvi. du-
sent iarē | ende ist grote iaer twelc tlest
is alre dinghen Hier toe heeft aristoti
les gheseyt int selue boeck. mer in cice
roes boeke seyt macrobius dattet eyn-

de des wereltlick iaers is wãneer dat
alle die sterrẽ die aplanes heeft vã een
re zeekere stede weder comen totter sel
uer stat eñ dz willẽ die philosophen dat
tet genalle na dat xv. dusent iaren vol-
brocht sijn etce. Eñ so wes daer die phi
losophen of ghesept hebbẽ dat salmen
voerwaer houdẽ want het en hoert õs
niet toe te wisen wanneer dat leste epn
de wesen sal mer dat heeft die ghene al
leen bekent die maker is der tiden .en-
de die de momenten eñ die tiden hout
in sijnre moghenthept of machten

Dat xxiij. ca. van een sterre ghenoemt polus

P Ol9 als beda sept is een alte clep
nen sterre vander welker alle dat ouer
ste deel des hemels alsoe ghenoemt is
Item polus is tweerhande als arthi-
cus eñ anthartic9 Pol9 arthic9 of noer
delic is die welke ons altoes opẽbaert
wãt si altoes bouen ons is . mer polus
anthartic9 dat is zudelic die recht tegẽ
polum articum geset is die ons altoes
onsienlic is .tusschẽ desen tween polos
als tusschen tween vtersten schepdelen
der werelt wort dat firmament altoes
omghekeert .dese twe poli en werden
nymermeer vã hore stede beroert noch
tans gaen si circularikẽ dat is ront als
een cirkel inden omloep Item die asse
wort wtghesteken vandẽ polo tottẽ po
lum biden middel des centers vander
aerden bi welker ouermits gewelt alle
des firmaments si beroert eñ ghegre-
pen wort Item dese asse en is nz mate-
rialic mer is billiker een bstandelike li-
nie die beschepdelic getogen is vãden
polo tottẽ polum mit eenre rechter ma
ten als een linie vãden enen punt tottẽ
anderen bijder welker als bijdẽ middel
der werelt dat firmament ghewepndt
wort mit ewigen gripinghen Itẽ pol9
is een sterre die welke nader gelegent-
hept alre veerste is eñ naden lope alre
snelste eñ na onsen aenscouwẽ alre min
ste eñ naden wercke alre nutste want bi
sijnre gelegẽthept werdẽ die gelegent
hept eñ dpe epnden der anderen sterrẽ
eñ der hemelscher circulen onderkent.
waer af dz dese sterre sonderlinge naer
stelic aengesien wert vãden astrologis
Item dese sterre is van alte clepnẽ cir-
kel eñ corten bescreuẽ om dat si also on
mate verre van ons ghelegen is eñ sivõ
bercht haer groothept om die onberoer
lichept haerre gelegenthept eñ die mẽ
schen diese aenscouwẽ maect si seker vã
dinghen die si begeren eñ daer om hiet
si sterre der zee wãt si die scipludẽ stuert
eñ wijst des nachts indẽ rechten wech
Item ouermits hoerre gelegenthept
so toent si tmiddel vã alle den hemel eñ
biden omganc des tepkens datmẽ arc
turus hiet dat haer so na bi is so is si on
derschepden vandẽ anderen sterrẽ van
wes sibbichept si polus articus genoẽt
is als beda sept

Dat xxiiij. ca. vande seuensterre

A Acturus is een tepken dat gheset
is vã vij. sterren ghelegen inwẽ as-
sen eñ in hẽ seluen omgewepndt als ysi
dor9 sept eñ wãt die cirkel deser vij. ster
ren om gewepnt wert ter manierẽ van
enen wagen so hietenen die latijnschen
septemtrio eñ om dat si der asschen also
nae sijn so en gaen die septẽtriones niet
onder daer om dz si sonderlinge hoech
sijn eñ si oec den assen eñ den polo alsoe
na staen Itẽ dz selue cirkel hiet oec ar-

thophilax daer ō dat archon dat is ꝑli cem den beerin volcht eñ den oudē hie ten den seluen boeten of boethen daer om dz hi aen den wagē hinck of hangt of cleeft twelc veel sterren een bescou- welic teykẽ is onder die welke arctu- rus is die ꝓperlic een sterre is eñ ghe set nadē start der meester beerinnē wãt vã deser sterren is alle die cõstellaci arc turus ghehieten als ꝑsidorꝰ sept eñ bil liken hiet si arcturus vã artando dz is dwingende wãt vãden eerstē deel staet die coude op om dz si also verre vander hetten der sonnen is wãt die gaterkens vander aerden werden gedwongen eñ gebonden ouermits dier couthept Itē daer openbarē vij. sterrē die vol radyen sijn mit blinckender formen vãden wel ken die vier voerste gheoꝛdineert wer- den als vier raden in enen wagen effen ghelijc vã malcanderen staende eñ die drie die daer na volgen werdē gedispo neert ter manieren van enen haluē cir- kel Item si werden gheset bijder assen onder den polo wãt altoes gaen si om polum als om enen cẽtrum als grego- rius sept .altoes werdē die vij sterrē ge weynt eñ gekeert bijder assen ghelijc dat die beer of berin biden pael altoes ōgaet daer hi aen gebonden is eñ dair om hiet dat meeste cirkel vrsa dat is be rin Item macrobius sept dat die cirkel altoes omghewepnt wert eñ en gaet nymmermeer totten leechsten /grego- rius sept wanneer dz die cirkel die drie sterren op heft so neycht hi die vier tot ten leeghen eñ also verkeert als hi die vier op heffet so neycht hi die drie neđ waert Itē gregoꝛiꝰ die cirkel vã arctu rus is die hoechste ondẽ alle die ouerste

cirkelen want hi leydinck dat is polus naest is eñ hi is seer goet te sien ende te kennen vãden mẽschen .nymmermeer en is vre vander nacht hi en mach ghe sien werdē ten waer dattet mit neuelen of mit andere dõckerhept benomē woꝛ de Item marꝰ sept dat hi des winters in sinen opganc is seer blinckende mit eenrehande vonkeliker irradiacien als voncskens sijn radien wt schietende eñ verboetscapt starken voꝛst eñ beurieſin ghe des waters eñ der aerden

Dat xxv. ca. vãde winters moꝛge sterre

ORizon is eē sterre die des winters op gaet eñ verwecket reghen eñ tempeest Eñ is daer bi oꝛizon gehieten vã oꝛtꝰ et mũdacione aquarũ\ om dies wil als si op gaet so reghenet eñ waeyet gaern als ꝑsidoꝛus sept eñ woꝛt ghedis poneert ter manierē vã enen gewapen den man die sijn voetē eñ sijn armē ge- wapent wt steect Itē sijn lanchept woꝛt bi na wtgestrect bijnẽ breethept drier tey kenen als marcianꝰ sept eñ hi schijnt eñ blinct sonderlinge int teykē vã taurꝰ als die selue sept Het is een constellaci die seer notabel is eñ ō hoꝛe groothept eñ scoenhept eñ ō hare sceppenis eñ oec ō hare doechdē so strectse hoer al vã ari- es tot gemini toe als mar. seit eñ maect alle dz ouerste pleyn vãden drien teyke nē claerre ouermits die scoēhept haers blickēs eñ is een teykē der toecomender claerhept wãneer dz si blinckēde voert coemt of si gewapent waer. eñ coemt si oec doncker ende neuelachtich voert so beteykent si vupl weder Item wan- neer dat die zon is inden teykenen ori- oms in cancro eñ in gemini so gaen alle dingē op eñ draghen vrucht die welke

voetsel nemen vāden wateren eñ vanđ luchten als die selue seyt Item het is een sterre diemẽ canicula hiet die de cō stellaci vā orizon volcht die fel eñ quaet is als die astrologi segghen vanđ welker men seyt dz si iupiters hont was na den fabulen als die selue seyt. mer dese sterre diemen canicula hiet eñ opgaet inden leeuwe dese is hinderlic eñ daer om hieten die daghen honts dagẽ | als gregoriꝰ seyt Daer om orion in horẽ op ganck beteykent si tempeest eñ onweđ mer nader claricheyt der sonnen werct si ter vruchtbaricheyt der aerdẽ als die son in cancro is. want soe berchte si haer also meer onđ die radyen der sonnẽ ende dan en gheeft si den nedersten geen claerheyt eñ si gaet weđ op in iulio dat is in die maent wāneer die zon opgaet in gemini totten circulen die daer voert gaen wanneer dat die aerde grote onge temperheyt der luchten lydt als totter heter qualiteyten als marcianꝰ seyt

Dat xxvi. ca. vande cleyne reghenach tighe sterren

Hyades diemẽ succule hiet dz syn eenrehande reghenachtighe ster ren inder welker opganck die regenen ghemenichfoudicht werden als ysido rus seyt. want in dien tiden werden die wazemen vander zee eñ vander aerdẽ ouermits ghewelt der sonliker hetten totten oversten ghetogen welke wazemen ouermits beroeringhe deser sterrẽ ghescheyden werden in regen eñ daer om werdẽ dese sterren hyades ghehieten dat is succule wāt die hnmorẽ aentreckende eñ resoluerẽde seytmen van den fabulen dz si also opgehaelt werdẽ als ypinꝰ seyt Dese sterrẽ hebbẽ hair le gentheyt int voerhoeft vāden stier als marcianꝰ seyt eñ als die dach wtgestekent wert eñ gelengt ende die zon heter op climt so pleghen die sterren diemen hyades hiet eerst te opēbaren Als gregorius seyt ouer iob xx. Eñ wanneer dz si van saturnꝰ ghedruct werdẽ so winnẽ si menigerhande tempeesten als beda seyt Die coernẽ wassen vruchtbaerlic in den opganc vā hyades wāt dan werdẽ si nat gemaect vāden regen Item dye constellaci heeft veel claerre plyades sterren die bi den omganc gheordineert syn eñ die op gaen indẽ xvi. graden vā cancer die gaen op ende bedroeuen die lucht in horen opganc

Dat xxvii. ca. vande vii. sterren

Plyades syn zeuẽ sterren ende syn ghenoemt nae pluralitas wanter vele syn die hẽ nae by syn nochtās syn si van malcanderen onderscheyden als gregorius seyt. si gaen des winters op ende hoe dattet weder claerre ende couder is hoe dat si vāden anderen bat onderkent wert Mer daer isser een van den seuen die schynt of hi schoele want si en openbaert haer niet al noch si enđ bercht haer niet al Dese heeft hoer ste de tusschen den knyen vanden stier als ysidorus seyt Die son maect enen wech inder maent van iunius by plyades ende dan wort die hetten der luchten ge tempert ouermits leyntighen reghen ende dan so wort die aerde verciert mit schoenheyt vanden bloemen | als marus seyt Om deser saken wille seytmen dat iuno maxam minnede. want het wort geuisiert dz si een vā desen sterren was eñ was moeder vā mercurius nader visieringhe der poeten als marus

seyt Item albumaser seyt dat die plya
des opgaen inden xvi. graden van tau
rus eñ mit den hyades eñ mit sijnre be
roeringhe bedroeuen si die lucht

Dat xxviij. ca. vande honts sterre die in
die hete daghen haer cracht toent

Canicula is eenrehande alte hetē
sterre dye opgaet als albumaser
seyt inden xxix. gradē vā cancer in wes
opganc grote droefnis der luchtē wort
Van deser sterren wordē die honts da
ghen ghehieten indē welken seer sorch
liken is bloet te laten of medecijn te ge
uen om dat die ouerganc der ongetem
perheyt vander luchten also groot is
van hetten waer af dat ypocras seyt in
den afforismen dattet voer canis ende
na canis ende onder canis quaet mede
cijn te nemen is dat is als dese sterre ca
nicula regneert ende oec seyt hi in con-
mento dat voer den opganc deser ster-
ren eñ inden opganc eñ naden opganc
vluchs ist grote vrese laxerende mede
cijn te gheuen want dan is die lucht he
te eñ droghe als van enen heten teykē
eñ vander heter sterren eñ vander son-
nen die dan inden leeuwe is mit canicu
la want vā eenre cleynre medecinen so
wert dat lichaem alte heet eñ alte dro-
ghe ende bi auenturen soude daer die
coerts na volghen eñ die medecijn sou
de en wech wazemen eñ soude alte seer
wercken. want die sweetgaten des li-
chaems dan vander hetten der luchtē
open sijn Item gregorius seyt dat dye
hetten van buten die crachten der me-
decinē wt trecket waer af dz warm wa
ter weder staet der solucië ist dz die het
ten der luchtē starck is eñ want die bin
nenste doecht dan cranck is soe wert si
dan meer ghecranct ouermits der me-
decinen of der latinghe Item wāneer
dat dese sterre regneert inden hemele
waert dan also dat in dien tiden een mē
sche ghebeten wort van enen hont mit
enen tant welken tant dier sterren toe-
behoert soe soude dye mensche binnen
tsaers steruen al waert also nochtās dz
die wonde ghenesen worde / nochtans
soude hi binnen tsaers steruen Dese da
ghen duere vandē xv. kalende augusti
totten nonas vā septembri Eñ also sijn
daer l. daghen alsmen seyt

Dat xxix. ca. vande claerheyt

Lvx als basilius seyt is een ghe-
daente die hem seluen ghelijc is
altemael of ouer al Item vanden licht
eerst te weten wattet is naden dinge of
het een substāci is of een toeual. die auc
toren sprekē menigerhāde Wāt aristo.
seyt dattet licht geen lichaē en is noch
vāden lichaem gheuloyet Damas. seyt
oec dattet licht gheen proper substanci
en heeft Itē sinte augustijn seyt ouer
genē. totter letter Licht is een lichame
lic substāci alte sonderlinge seer simpel
indē geslachten vā lichamē eñ is seer me
nichfoudelic indē machtelicheyt eñ is al
te seer beroerlic eñ schiet doer los ende
wy eñ en heeft geen wedstant eñ wint
eñ raet die ongelike eñ cōtrari sijn eñ is
vluchs bekeerlic eñ is begin alre natuer
liker beroeringe eñ is volmaectelic eñ
vrolic eñ meynersom wāt indē lichaem
en is geen dinc nutter dā dz licht noch
nz bequamer noch nz scoēre noch snel-
re noch subtijlre noch onpijnliker noch
geen dinc en wort doechdēliker geuō
den daer is ondēscheyt tusschē lux eñ lu
mē nochtā hietē wise in duytsche beyde

licht eñ daer om is dit quaet duytschen
dattet een leke mensch verstaen sal mo
ghen want lumen is een afulopinghe
van lux of een schininge der radien die
afulopende is vander substācien vā lux
Item lux is die rechte fonteynlike sub
stanci op die welke lumen hem pȳnt te
comen want lux in hē seluen waer dz eē
toeual so waert van node bi hem seluē
yemant een toeual Itē dz toeual werct
bi hem seluen vanđ naturen ouermits đ
formen sijns onderleggers wāt waert
also dat lux een toeual waer inđ luchtē
so wrocht lux vāder naturen ouermits
die form der luchten twelc nz wesen en
mach Item lux wandelt sijn subiect dz
is dat onder hem is twelc openbaert is
want lux is natuerlic int oesten mer ge
meynlic int weste. eñ lux dat int oest is
wint tlicht dat hem naest is ende alsoe
voert tot int weste toe want sijn acciden
cien dat ic toeuallen hiet en verwande
len sijn subiect nz noch si en doen buten
dier niet vten welkē men sien mach dz
lux gheen accidens en is dat is toeual
Item waert sake dat lux accidens der
luchten waer so soude die lucht vā no-
de haestelic beroert werden vandē oes
ten tottē westen mit snelliker beroerin-
ghe van lux eñ dat en mach der luchtē
noch ghenen element gheuallen dat si
also snelliken beroert moghen werden
Item daer en is gheen dinc edelre dan
lux| dat accidens dz is die toeual is on
edelre dan die substanci waer af dz ghe
sien wort dat lux gheen accidens en is
wāt die lucht alte veel onedelre is dā
lux Mer is dat sake dz lux een lichaem
is dat is swaer te verstaen hoe dat lux
inder luchten wesen soude of mit enigē

doerschinighen lichaem als inden cris-
tal want twe lichamē niet te gader we
sen en moghen in eenre stat ende noch-
tans en ist niet onbequamelic noch on-
mogelic datmen lux set voer een licha-
melic substanci ende dattet te gader we
sen mach mit enen anderē lichaem wāt
wij sien datmē asschen ende water te ga
der voecht eñ mengt behoudelic eens
ygheliks sijnre substancien eñ sijnre ste
de. also te verstaen dat een ygheliс sub
stanci besloten is mit sijns selfs begri-
pe want hoe veel dat water eñ asschen
ghemenghet werden nochtans bliuet
water in sijnre lichamelicheyt dat is in
sijnre substancien nochtans in deser v-
gaderinghe en sijn si te gader niet twee
lichamen te gader in eenre stede Mer
ymmer heuet water sijn proper stede en-
de die assche hore stede alduș mach lux
wesen inder luchten of in enen ygheli-
ken anderen lichaem nochtans dat een
yghelic vā desen delen behoudē mach
bliuen want als lux van onđ in gaet tot
ten binnenstē der luchtē of des cristals
heeft sijn stat opten gangher van hem
ende op den ghenē diet scheydende is
vāder substācien des lichaems dat hē
toe geuoecht is al ist dattet nz geuoelt
noch gesien en mach werdē mit enighē
sin ō die simpelheyt sijnre substāciē mer
ymmer dz veel wonđliker is veel luces
die onghemengt te zamē vgaderen eñ
nochtās mitter ouericheyt werdē si een
lic versament dat nochtās die substanci
alike form eens ygelics behouden bli-
uet mitter welker si vander ander noch
tans scheelt |al ist dat si gheen en is | bi
dat die ander is die materialic of forme
lic is Als dyonisius openbaerlick seyt

ende leert wes mans dese woerdē sijn Die maen vādē lampen al ist dat si al te samen in enen huze sijn . nochtans hebben si een naerstelick onderschept van malcāderen die onderschepden is vanđ enichept mit eenre eniger ondken ninghe want wi sien tot eenre stede dat veel lampen onsteken sijn nochtans en mogen wi int gemeyn dz een licht voir dat ander nz gescheyden mittē gesicht mer als die een lamp en wech gheto- ghē is so en haelt si tlicht der ander lā pen niet af noch en laet den anderē vā horen licht niet eñ nochtās wast vā hē allen een natuerlike menghinghe en- de een volmaecte enichept \ ende hare gheen en was belet vā dien lampen of lichten bi hem seluen Hier toe heuet di onisi⁹ geseyt wt welken woerdē hi opē baerliken leert dat die lichten te samē vergadert moghen werdē nochtās dat die substancialike eñ accidentalike pro- prietept eens pghelics behoudē mach bliuen die si mit hē voeren ist toegaen- de of en wech gaende Item als dyoni sius sept so is lux een substanci wesende in haer seluen vander welker eenre hā de radien gaen eñ een vlichtinghe der andere lichamen wāt lux lucht altoes in hem seluen eñ nochtans altoes niet en verlicht mer alleen wanne er dattet een lichaem vint datter bequaem toe is als totter verlichtinghe als augustin⁹ sept Die substanci der hemelē ist licht vā naturen twelc indē lichaem deerste stat hout eñ nochtans en vlicht die hemel inder duysternis of inder nacht nz en- de daer om lucht lux nz onsienliken eñ inder duysternis eñ en vlicht altoes nz onsienliken waer af dz alle creatuer ge

voelt eñ vneemt die doecht des lichts dat is van lux eñ niet van lumen want die virtuut van lux maect onsienlic sin ende beroeren inden dyeren alsmē sept int boeke der fonteynē des leuens Itē albumaser sept oec int boeke vādē oer- delen vā sterrē Dat ypocras leerde waer dat sake dattet licht vā sterren des nach tes die dickichept der luchten niet en versubtijlde so soude alle gesielt lichaē verderft werden eñ nochtans ist dicwijl le datmen tlicht der sterren des nachts nz en siet mer die werkinge des lichts is opēbaer inder zee alst ebbet eñ vloy- et na dat die maen ghenaect tot eniger stat al ist dat si die lucht verlicht of niet Item die cracht van lux werct inden a deren der aerden daer si dz lumē noch tans niet en raect alst openbaert inden mineren ende metallen der aerden die inder aerden gheuoedt ende ghewon- nen werdē ende mit corten woerdē die teghenwoerdichept van lux is noot in allen ghemengden lichaem byder wel ker die contrari dinghen geminret wer den inden dinghen die vandē elemen- ten ghecomen sijn want lux is ghestort vanden oversten hemel tottē center vā der werelt toe die welke eē is eñ simpel in hare substancien ende wortelen noch tans ist menigherhande nader onder- schepdinghe der ontfanghers als der sonnen of der andere ouerster of neder ster lichamen daēr die waer substanci is ende die werckinghe van lux mer niet van lumen Item dit was primogenita lux dat is dat alre eerste licht dat ghe- scepen was indē eersten daghe als basi lius sept twelc den sonlikē lichaē eñ dē anderen hemelschen bouen gheuoert

wert inden vierdē daghe/ want die son
ende die ander sterren waren leydslup
den ende voeringhe des eersten lichts
dat is van lumen. die welke ghenoech
sijn totter ontfangenis des onlichame
liken lichts om die ewighe verlichtin
ghe sonder verliesinghe sijnre substanci
en want dat licht datmen lux hiet raect
ouer al eñ ordineert ende volbrengt al
le lichamen na meer of nae myn dat is
nae dien dat si cleyn of groot sijn Item
lux twelc een radye is eñ fundament al
re verlichtinghe is een inder substācien
twelc niet ghehouden en wert toeual-
lentlic van enen nedersten lichaem mer
het onthout meer alle die lichamē int
aensien der welcker si te mael formalic
is al ist dat si in haer seluē materialic is
ende legelic eñ daer om lux wantet ma
terialic is heeftet machtelic eē deel bu-
ten den deel want dat die materi inder
machten heeft dat heeft die form indē
werke vten welken openbaer is dz wā
tet vander materien tminste heeft indē
gesl acht der lichamen ende tmeest van
der formē/ het is der formen naere dā
der materien. eñ daer ist int minste als
in enen punte ouermits der materien
mer ouermits der formen ist in alre stat
want een ygheliс heeft beroert te wer-
den totter stede als tot sijnre formē als
aristotiles seyt want die form hoe dz si
edelre is hoe dat si haer materi meer
wtstect als algazel seyt wāt om die for
me van lux want si ydelste is inden ge-
slachtē der lichameliker formē so strect
si haer natuer verre eñ daer om eē punt
vā lux waer genoech vā haer ter ver-
lichtinge der gāser werelt om die edel-
heyt haerre materien eñ om die ouerste

werkinghe haerre formen als algazel
seyt Het is een lux simpel eñ eenforme
lic in sinen wesen al ist dattet menigher
hande lichten sijn die onderlinge ghe
scheyden sijn al ist dat si schinen eenfor
melic in enē werck vgadert te sijn noch
dz een licht en gaet in die substanci des
anders lichts nz al ist dat si sinliken schi
nen een licht te wesen daer om en ist nz
onbequaem te settē twe lichamē te ga-
der te wesen vandē welkē dat een sub-
tijl is eñ dat ander formael of geformt
eñ alsoe meer als een cōplement dat is
veruullinge bij dat ander is mer tāder
is materiael eñ onuolcomen eñ twe glo
rificeerde lichamen inden seluen daert
niet wesen en mach want en gheen ma
teriael of formael mach in enighen we-
sen int aensien des anders. mer datter
glorificeert is eñ niet glorificeert mo-
gen te gader wesen sonder enich onbe
quaem als augusti. bescheydelikē seyt
Item basilius seyt dz lux alte beroerlic
is wāt het beroert hē sonder aflaten eñ
wint recht wt eñ al om eñ om in allen si
den hē roerende eñ vloyende wāt van
sijn selfs weghē wort rasch beroert Itē
lux is bouē allē dinghē werkende ende
doerschietende eñ winnende meniger-
hāde ongelike dinghē eñ wederbrengt
die lichamē eñ die elemēten die te samē
gemengt sijn ter enicheyt eñ voertbren
get die beschermenis eñ die reflexi vā
allē radien ende behoutse in haren we
sen of scheytse vāden wesen als calcidi
us seyt ouer thimeum Lux is regeren-
de ende stuerende tleuen eens ygelics
dincs ende natuerlic menichfoudende
Item lux menichfoudicht hem seluen
winnende wāt lux wint lux dz hē naest

volcht eñ also vaste voert eñ aldꝰ in een
re wre vervult een punt alle die werelt
mit licht Item lux openbaert hem sel-
uen eñ die ander hemelē ouermits sȳn
re incorporeringhe int ouerste begripe
of pleyn eñ lux is makēde die doerschi
nighe vuchticheyt als augustinus seyt
Item lux verdrȳft die duusternis ende
ontbȳnt die droefheyt eñ melt die lagē
eñ maect zekerheyt eñ brengt alle bli-
de eñ vrolike gedaenten in eñ gheeft al
len dinghen form eñ schoenheyt want
sonder licht dat lux hiet bliuen alle li-
chamen verborgen eñ onbekent Item
damascenꝰ seyt hael af dat licht eñ alle
dingē sullen onbekent bliuen inđ duys-
ternis Item ambrosius eñ basilius seg
gen dattet licht een schoenheyt is alre
sienliker creaturen wes graci eñ myn
groot is int aensien die alle die anđ le-
den deser werelt den prȳse waerdich
maect Item basilius seyt dȝ dit licht is
die alre rustelicste woninge der enghe-
len eñ der heyligen bouen den hemel
Dit is een openbaer bewisinghe der o-
uerster drievoudicheyt bi enen exēpel
Dit licht is openbarende eñ wtstorten-
de sȳn claricheyt sonđ sȳn verminringe
die ontfangen is int ouerste sȳns schie-
meliken lichaems eñ en grondeert hē
nȝ als totten sienliken gheest mer als
totter virtuten als pū. seyt veel ander
proprieteytē die prȳsēs waert sȳn heeft
lux als tot sȳnre substancien vtuten eñ
werckinge wes substācie puerre is dan
enich dinc datmen vȳnt want al gaet o
uer vulnisse nochtans en wortet nȝ on-
reyn eñ wes virtuut werkender is dan
enich dinc dat op aertrȳck is eñ daer ō
en wert gheen dinc oerbaerliker gevō-
den dan die werckinghe des oversten
lichts datmen hier lux hiet

Dat xxx. ca. vant schȳnsele

Splendor dat is eenrehāde afulop
inge wtgaende vanđ substancien
van lux \ dese claerheyt diemen splēdor
hiet gaet wt vāden ouersten licht sonđ
mede menghinghe eenre andere natu
ren eñ is ewich indē dueren mittē licht
daert af coemt als augustinꝰ seyt Also
rasch alst vuer is also schier ist splendor
of claerheyt want waer tfuer ewich die
claerheyt waer ewich Dye claerheyt
gaet oec wt vandē licht sonder vermin
ringe des lichts eñ sonder beuleckinge
der puericheyt vāden licht eñ sonđ dis
continueringe mitter openbaringe sȳs
selfs eñ der andere mit menichfoudin
ge sȳns selues als basilius seyt

Dat xxxi. ca. vant licht

Lumen scheelt vā lux alst species
doet vāden genꝰ dȝ is als die gedaent
scheelt vāden geslacht wāt alle lumen
is lux mer nȝ verkeert / alle lux en is nȝ
lumē wāt lumen is eenrehande licht dȝ
afulopende is vanđ substācien van lux
dȝ ontfangen is inđ luchten of in enigē
doerschinigē lichaem eñ ouer al omgo
ten eñ omstort Itē die auctoer seyt dat
lumē drierhāde is als reflexum fractū
eñ directū of rectū | reflexum dȝ is we-
derbuecht als vā enen spiegel eñ vā an
deren gepollȳsten lichamen die weder
aensien tlicht dȝ vā hē ontfangē is Dat
anđ is fractū lumen dat is een ghebro-
ken licht als wāneer tlicht coemt tot e
nen lichaē dȝ een luttel dicke is dȝ niet
altemael dicke of harde en is. tlicht in
hē ontfaet mer ō die materi die nȝ alte
mael onderdanich en is eñ als dȝ licht

niet en hout den rechtē voertganc mer
laet af vādē rechten voertganc ende
hiet brekinge der radien Dat derde lu-
mē of licht is rechte voert gaēde twelc
nz verdreuen en wort eñ twelc in geen-
re manieren enige materie vȳnt die hē
tegen is of cōtrari eñ mach vrilikē doer
liden eñ maect volmaecte werkē Item
daer is een ander licht dat die lucht eñ
die ander doerſchinende lichamen vol-
comen maect eñ ſcoen eñ v̄claert die for
men eñ die figuren eñ verblijt die ogen
Item tlicht is den lijp ogen eñ den ſie-
ken ogen cōtrari wāt die luden mit ſul-
ken ogen haten tlicht eñ brenghet hē
moyſel eñ verdriet in eñ tlicht verwect
die mēſchen vādē ſlape eñ vander le-
dicheyt eñ inprent formē eñ gedaenten
int pleyn des ſpiegels of eens anders
pollijſten lichaems wātet tlicht comen
de totten ouerſten begrip eenre gepol-
lijſter materien wederbuycht hē in ge-
liken hoeken eñ teykent daer die formē
alre dingen die daer teghen comē want
datter buten is bijd̄ ſubſtancien dat ſet-
tet int ouerſte des ſpiegels bi den beel
de eñ bijder figuren tlicht is oec die v̄-
wandelinge ontfangende nader diſpo-
ſicien der materien dair dat licht in gaet
want die claricheyt des lichts wort ge
meerret in eenre materien die doerſchi
nich eñ puer is eñ wort geminret in eē
re heffiger eñ donckerre materiē want
een doerſchinich licht en vint geen we
derſtoet ind̄ materien. Eñ daer om alſt
licht ſijn radien ſeyndt doer die materi
ē ſo openbaert ſijn eygen claerheyt als
dyonis⁹ ſeyt eñ hoe dattet volcomeli-
ker dier materiē ingeſtort wort hoe dat
tet breder geſprayt wert eñ wort totten
anderen dinghen voirt gheſtuert. ende
coemt dat licht totter materien die gro
uer is ſo gheuet den anderen donckere
openbaringe gelikerwijs alſt eenre vet
ter materien ingeſtort wort ſo wortet on
uolcomeliken gegrepen eñ ghiet hem
mit allē wt eñ vā buten openbaret donc
kerlijc wāt die vetticheyt der materien
belet dz die ontfangen verlichtinge ge
deylt mach werden Eñ daer om open-
baertet volcomelicſte eñ wort gemeer-
ret inden puerſten ſubſtancien eñ inden
groefſten wortet geminret wten welkē
openbaert dz vādē alren puerſten eñ
ſubtijlſten materien tlicht volcomelicſte
begrepen wort Eñ vādē dichten ende
den plompen iſt cōtrari

Dat xxxij. ca. van radien of wederſchi-
nen des lichts

Radius is eenre hande luchtich af
vloyinge vādē luchtenden lichaem o
uermits den welkē lux of lumē ſijn wer
kinge volbrengt als beda ſeyt Itē van
den radien ſo is dat een recht wtgaen
de mit eenre rechter linien tottē centrū
ſond̄ enige ond̄ſcheydinge Die and̄ ra-
die is die ter ziden ſtaet eñ gebrokē wt-
gaende vā enen luchtende lichaem eñ
als ſi coemt tot enē lichaem dz doerſchi
nich is ſo en gaet die radie niet rechte
voert mer cromt haren lope of beroerē
eñ deſe crōmicheyt hiet brekinge der ra
dien Die and̄ radie is wederbuycht die
welke in ſijn begin recht of crom voert
gaet mer hi wort verdreuen vanden li-
chaem dz hē tegen geworpen wort en-
de alſulke wederſlach wort buegbinge
der radien gehieten als die autoer opē
baerliken ſeyt Item die luchtende ra-
die is beroerlic doende doerſchijnlic eñ

ront ist dat si recht wt gaet Itē het ge-
ualt onderwijlen dat die radye ghebro
ken wort eñ gecromt ende onderwilen
wort si recht teghen enen dinge gewor
pen na dien dattet maecsel der materi
en is dye si vint of raect Dese radie is
besloten in een hol eñ in een vuchtige
wolke eñ maect daer menigherhande
werkinghe inder wolken of inder luch
ten als formen verwen eñ figuren | alst
openbaert inden verwen des hemels
boghe die welke anders niet en is dan
een inganck der radien in een hol eñ in
een waterighe wolke alsmen seyt in li-
bro metheororum wãt wanneer dat die
radien haestelic eñ euen dicht beroert
werden so geuallet dat die lucht al om
ontsteken moet werdē eñ sonderlinghe
als si te zamen lopen eñ datter een bre
kinghe der radien coemt wãt wanneer
dat die radien daer onderlinge verga-
dert werdē so wort daer een wriuinghe
eñ een stotinge eñ also comen die saken
waer om dat die lucht dicwijle õtfengt
wort | alst openbaert indē cristal of indē
berille die welke ist dat si gehoudē wer
den tegen die radyen der sonnē als die
son heet schijnt eñ datmen dan droghe
werck daer an hielde dat werck soude
ontsteken werden

Dat xxxiij. ca. vande scheme

Umbra dat is een schiem of een te
genwerpinge eens donckers li-
chaems totten licht of totten lichaem
eñ die schiem is drierhande nader mer
kinge der philosophen | het is noot dz
dat luchtende lichaem ront si eñ onder
wijlen meerre dan dz lichaem datter te
gen geworpen is eñ onderwijlen effen
gelijc onderwijlen minre | ist dattet ghe
lijc is so maket enen geliken schiem eñ
ront eñ alsulken schiem wort ghehietē
chelyndroydes dat is geliken ront en-
de ist minre dan dat hē tegen gheset is
so maket enen schiem die neygende is
ter breethept eñ alsulke schiem hiet ca
loydes eñ is dat luchtende licht meer-
re dā dat lichaem dat hē onder gedaen
is of onder leyt soe maket enen schiem
die ten scarpewaert gheneyget is als
in enen speer dat scarp is ende alsulken
schiem hietmen canoydes uten welken
openbaert want die son meerre is dan
die aerde so maect die aerde enen scar-
pen schiem Het geualt oec dat die aer-
de gheset wort tegen ð sonnen die wel-
ke als si no geteykēt is stuert dē schiem
also hoge dat si die maen raect ende be
smetse eñ maect eclipsim vander manē
want daer om dat die sonne die heffin
ghe ð spera verbi gaet so gaet dit scarp
eñ neycht ter contrari zijden eñ dan o-
penbaert die maen eñ wort wilic vlich-
tet Eñ wanneer dat die maen recht ge
set is tegē die sonne so maect die maen
enen schiem diemen cathaloydes hiet
eñ daer om stuert si den schiem teghen
die aerde eñ maect eclipsim aen deen si
de wãt alsulken schiem en kan alle dye
aerde nz bedecken mitten radien der sō
nen mer si wort in sommigen delen ver
licht eñ vā sulken schiem gheualt eclip
sis in enen clima nochtans dat een anð
clima verlicht blijft als albumaser seyt
Item die schiem ð hetten vanð sonnen
is ðdruckende eñ verbergende dz schijn
sel der son liker radien eñ brengt subti-
lichept eñ vruchtbaerhept inder aerdē
eñ is vriendinne der serpentē eñ is voe
dende die serpenten die inð duysternis

leggen eñ vercoelt die ghene die inder
sonnē wanderēde sijn als si indē schiem
comen eñ v̄coeltse eñ vertraecht die ri
picheyt der vruchten ende al ist dat die
schiem gheen lichaem en is nochtās be
wijst hi een gedaente des lichaems en-
de figureert hē seluen nader beroerin-
ghe eñ nader rusten v̄ andere lichamen
want als tlichaem beroert wort soe be
roert hē die schiem / eñ als hē tlichaem
rust so rust die schiem hem want so wair
waert een dinc gaet daer volcht hi als
die son schijnt eñ hoe dat die dach lan-
ger is hoe dat die zon inden hemel ho
ger staet eñ hoe dz die schiem des ob-
iecten lichaems minre ghesien wort eñ
alsoe wed̄ om als die zon opgaet of on
der gaet so wort die schiem meerre ge-
sien dan inden middage

Dat xxxiiii. ca. vande duysternissen

TEnebre dat is duysternis als wā
neer datter gheen licht en is wāt
die duysternis bijndt eñ hout die oghē
dat si die zon of tlicht nz sien en mogen
eñ also en ist nz dan een puer berouinge
Tenebra hiet oec een doncker lucht of
een schiem des dōckers lichaems als
basili9 seyt eñ is den licht cōtrari inder
qualiteyten eñ ind̄ ghelegentheyt ende
maect anst eñ verueernisse eñ beneemt
schoenheyt der verwē eñ minret die sca
melheyt eñ voedt slapinghe

Hier beghint dat ix. boeck ende spreect vande tijt ende die delen des tijts

Na dien dat wij geseyt hebben vanden proprietepten des hemels ende van sinen delen vanden welken die heylighe scrift menci of ghewach af maect so is nu te segghen onder een corte corticheit vanden wercke des hemels als vanden lope ende vanden mate des loeps dat is vanden proprietepten des tijts ende sijnre delen Item die lope of dat beroeren coemt eerst ende principaliken vanden omkeren des hemels wes beroeren dat eerste is ende dat ewige als aristo. sept in libro de celo et mundo dat is int boeke datmen hiet tboeke vanden hemel ende vander werelt etce. noch en is gelijc den lope die hier beneden is ende die corrumpeerlic is ende wandelbaer nochtans ist die sake des neusten loeps want die loep of die beroeringe der nederster dingen die winlic sijn coemt voert vander beroeringe des ouerster hemelen welke beroeringe of lope oncorrumpeerlic is ende eenformelic als aristotiles daer sept Item die beroeringhe of die lope is een ganck vanden enen eynde tot ten anderen contrarien eynde als ghesept wort int eynde des seluen boecs want alle dinc dat verwandelt wort vanden contrarien dat wort omkeert int contrarie ende daer sijn vi. specien der beroeringhe of des loeps als generacio corrupcio alteracio augmentum diminucio ende loci mutacio / dat is winninge corrupci verandering he meerringhe minringhe ende verwandelinge van stede als die selue sept Item die lope van verwandelinge sommighe is weder om weynlic of keerlic ende ront / sommige is recht \ sommige gecomponeert ende die ghene dye omkeerlic is en verwandelt die stat niet noch altemael mer naden circularigen deel nochtans verwandelt hi onderwilen die stat / alst openbaert inden lope der planeten ende die rechte loep verwandelt altoes die stat al so langhe als hi inden werck is anter hi wort beroert vanden centro totten circumferencien als tfuer die lucht ende deser gelijc die licht sijn die opwaert gheuoert werden of si werden verkeert nederwaert beroert totten centrum als water aerde ende deser gelijc die swaer sijn Dese lope heeft vi. specien / want hi is rechts luts voer after bouen ende onder mer die ghecomponeerde lope die welke is van tween contrarien lopen als die loep is of beroeringe des houts inden welken vie re ontsteken wert dese lope heeft een eygenscap dat wt groten lope een hetten coemt alst schijnt wt den lope des eersten hemels van wes beroeringhe die lucht ontfengt wert als aristo. sept ende vander beroeringe wert dat loot weke dat in hem is als die selue sept De loep en mach niet gemeten werden dan na der mate vander spacien in die welke die lope is / want alle dinck datter beroert wert anter het wort beroert mitter proprietepten gelik erwijs dat die adamant dat yser beroert of mit gewelt ghelikerwijs dattet scip beroert wert vanden starken wijnt of van wille gelikerwijs dat lichaem beroert wert na dien dat die moet of sin des menschen wil mer dat beroeren des verwandelinghe is tweerhande als die verwandelinge van stede te stede of v-

wandelinge v̄ sceppenis ter sceppenis
van stede te stede natuerlic of mit craft
wāt een steen als hi vādē hogē gelatē
wort hoe dat hi meer nedᵉ gaet hoe dat
die beroerige of die lope starker is mer
die beroeringe die overmits gewelt ge
schiet is starker int begin des beroerēs
dā int eynde alsmen sien mach in enen
scut datmē schiet is die schote verre so
en sal hi int eynde also meer als nz quet
sen mer die beroeringe der winninghe
is werkende eñ makende alle dese nedᵉ
ste verwandelinge eñ brengt in hetten
eñ vlamminge eñ is subtilende twater
eñ die lucht eñ is confortērende die na
tuerlike hetten eñ is den appetijt ver-
weckende eñ helpt der laxatiuer mede
cinen ō dat lichaem te suuerē als ypo.
cras sept. wilstu ellebor so roer dz lich-
aem Itē is dz sake dz die beroeringhe
vāden cēter is tottē circūferenciē so is
si die materi wtstekende breydende eñ
ouer al ghietende eñ ist v̄keert vanden
circūferencien tottē cētrum so sal die be
roeringe die delen te samē v̄gaderē dic
ke maken eñ bijnden Itē een getēpert
beroeren is die natuer behoudende der
gesielder lichamen eñ die ongetemper
de beroerē is die natuer v̄deruende

Dat anᵈde ca. vande tijt

Empᵘˢ is tijt eñ is een maet v̄ be-
roerliker dingē als aristo. sept in-
den boeke vāden v. substancien Die tijt
is een getal dz tellende is in allen dien
dat getellet wort of als rabonᵘˢ sept Tē
pus is een metinghe der v̄wandeliker
dingē nadē lope eñ nader merringe eñ
is ewich in v̄wandeliken dingē als au-
gustinᵘˢ sept Daer en is nz precioser dan
die tijt wāt vā alre besittinge moghē ij.
gehadt werdē te gader of meer mer ij.
momenten en mogen nz te gadᵉ gehadt
werdē wāt die tijt en neemt nz wedᵉ dz
hi v̄loren heeft of v̄halinge wāt die v̄-
liesinge des tijts en mach nz wedᵉ ghe-
roepen werden die tijt is cort wandel-
baer onstadich eñ irreuocabel dat is dz
hi ōwedᵉroepelic is wāt als die tijt mit
enen beroeren begint eñ als die tijt mit
allen gebreect soe eyndt hi eñ daer ō en
sal hi nz wesen int toe comen mer hi sal
aflatē wāneer dattet nz wesen en sal dā
ewicheyt als augustinᵘˢ sept Daer en is
gheen dinc gemeynre dā die tijt allē din
gen is hi gelijc ghemeen eñ daer en is
gheen dinc dz glidender is dan die tijt
wāt die tijt en rust nymmermeer mer ym
mer als die tijt beghint te gebrekē so be
ghint hi wedᵉ te wassen eñ also wedᵉ om
wāt dz tegenwoerdige eynde is des le
dens eñ vluchs ist een beghin des toe-
comenden Itē alle tijt wort drie reysen
v̄wandelt als indē vleden teghēwoerdi
gen eñ toecomēde nadᵉ redē des tijts eñ
sijnre menigerhāde v̄uolghinge altoes
ist dach eñ nacht als beda sept mer an-
derswaert nacht | anderswaert dach die
tijt en wort bi hē seluen nz ondᵉkent mer
alleen bijdē mēscheliken werkē. Item
daer en is gheen dinc dz also v̄anderlic
is als die tijt eñ daer ō en is den lichaē
geen dinc vreseliker dā die tijt wāt als
ypocras sept Die wandelinge v̄ tidē brē
gen eñ winnē die suuctē sondᵉlinge wāt
die haestelike v̄wandelinge v̄ couthēyt
in hettē v̄wandelt eñ v̄andert die licha
men eñ daer ō wāt die natuer geen hae
stelike v̄wandelinge niet lidē en mach
als ypocras sept daer om is die haesti-
ge v̄wandelinghe des tijts dicwile die

sake der suncten Item daer en is geen dinc den getemperdē lichaē saliger dā die tijt die gematicht is waer af datmē sept Ist dat die tide hem getempertliken hebbē so sullē die staten goet wesen eñ die sieken sullen vā goeđ eyndinghe sijn Itē al ist sake dat die tijt wādelbaer is nochtans en isser gheen dinc dz also altoes duerende is als die tijt wāt die delen des tijts sijn alle weghe waer af dat marcianꝰ sept Die tijt die indē winter beghint te oudē die beghint vluchs in die leynten weder te leuē eñ also ōkeert weder om

Dat iij. ca. vant iaer đ sonnē

Annus dat is een iaer ende is een weyndinge đ sonnē als p̄tdo. sept| wāt als ccc. lxv. dagen gheleden sijn eñ een quartier soe keert si weder tot hare stede Annus wort gesept vā an dat is circum want die cirkel keert weđ in hē eñ wort vernuwet wāt bi dien vā egipten eermen die letteren vant wertet geteykent bijdē gemaeldē drake die in sinen start viele eñ keerde weđ in hē | als p̄ti. sept Daer sijn menigerhande geslachtē der iaren want daer is een iaer đ manē eñ is minre dan dz iaer der sonnē xi. daghen .eñ tiaer der sonnen is twelke xij maendē heeft eñ elke planete heeft sijn iaren indē welken si horen loep volbrēgen| als maers in tween| iupiter in twaleuen \ saturnꝰ in xxx. eñ is tgrote iaer datmen mūdanꝰ hiet dz is waerlic| wāt neer alle die sterren als aristo. sept weder kerē tot horē eygen eñ eersten punt hare sceppinghe . eñ dit iaer wort volbracht als aristo. sept in xxxvi. dusent iaren alst openbaert int boeke vāden proprieteyten der elemēten eñ na dien die plato toe horen of behoerdē so wort dz groot iaer volbracht in xv. dusent iaren als macrobius sept int boeke vā cicero des mans Item daer sijn vier tidē des gewoenlikē iaers eñ des sonlikē iaers als die leynten die zomer die herfst ende die winter eñ si werdē tempora ghehieten daer ō dz si onderlinge malkanderen temperen als p̄tdo. sept Ende si werdē loperkens ghehieten daer om dz si stedeliken eñ altoes lopen eñ en bliuē nymmermeer in enen staet als p̄ti. sept In desen vier tidē vāden iaer geuallen twe solsticia eñ twe equinoctia als indē leynten eñ inden herfst Solsticiū dz is een grote ongelikichept vandē daghe eñ vanđ nacht welke ongelikichept gevalt als die son in cancro coemt nadē solsticium vanden zomer want dan is die dach op sijn langste eñ die nacht op sijn cortste eñ als die zon in capricornu gaet so is die solsticium vandē winter want dan is die dach alre cortste eñ die nacht alre langste eñ mē sept solsticiū quasi solis stacio dat is standinge der sonnē| eñ om tweerhande saken wāt die zon indē zomer of indē winter om die lanchept der dagē of der nachtē schijnt si te staen in onsen emisperio hier benedē. of wāt si also meer staet in beyden solsticien eñ nz hoger tot ons gaen en kan indē solsticien vāden zomer eñ indē solstici vanden winter en mach si niet lager gaen vā onser woenlichept te spreken Item equinoctium is een grote ghelikicheit des constelikē daechs diemen des artificialis hiet eñ oeck des nachts welcke ghelikichept gheualt als die son in aries coemt of in libra die een is leyntelic eñ die ander herfstelic\ in desen vier ti-

den werdē vier vastē diemen triduana
hiet Die eerste vasten wort in die eerste
weke vanð quadragesima dat is vāder
gemeynre vasten na vastelavont eñ de-
se hoert der leynten toe \ die anð vasten
hoert dē zomer toe in die weke vā pinx
ter Die derde vasten is inden herfst in-
den derdē woensdach vā septēber \ die
vierde vasten hoert den winter toe dye
welke coemt in die hele weke voir kers
dach Itē annus solaris dat is tiaer dat
ter sonnen toebehoert ist ghemeyn iaer
eñ beghint in ianuario eñ eyndt in decē
ber eñ is een spaci indē welken die zon
om loept binnē ccc. viue eñ tzestich da-
gen eñ vi. uren eñ dese vi. uren en wer-
den inden gemeynen iaer nz gerekent
mer si werden weð vergadert indē scric
kel iaer

Dat iiij. ca. vande lopinge des maens
datmen noemt die maent

a Anus lunaris dz hiet onðwijlen
een spaci inden welken die maen
om geweyndt wert vāden enē punt vā-
den zodiaco totten anderē punt twelck
hout na sommigen meysters xxvij. da-
ghen eñ vi. uren \ onderwijlen wort an-
nus lunaris ghehieten een spaci inden
welken die maen geweyndt wort vanð
eenre cōiuncti totter ander of totter ð-
lichtinge eñ alsulken spaci dat gaet dē
eersten bouen twee daghen eñ vi. uren
Men seyt dat die maen is inden hijlick
wāneer dat si so recht onder die zon is
also dz gheen side vā haer ons aen sien
en mach eñ nader cōiunctien so gaet die
maen weð vander zon eñ laetse in eni-
gen punt vāden zodiaco eñ als die we-
der coemt tottē seluen punt soe en vijnt
sise daer nz wāt si heeft thans voldaen
in haren lope waer af dat si twe dagen
eñ vi. uren verteren eer dat hi dien ver
volcht eñ sulke spacie wort lunacio ge-
hieten . onderwijles hiet ānus lunaris
een spaci die xij. lunacien dat sijn maen
schijn die welke gedeylt werden vādē
cōpotisten dat is vāden genen die reke
nen connen vāden nuwen licht bi vi. on
geliken eñ bi vi. gheliken nae dien dat
die maenden ongelijc sijn of gelijc \ dat
effen manenschijn antwoirt der oneffē
re maenten . eñ dat oneffen manēschijn
der effenre maenden Itē ānus lunaris
dat is tiaer der manen eñ is houdende
xij. alsulke manēschinen ccc. liiij. dagen
ses werven dartich eñ also veel xxix. da
gen volbrengen die heel somme \ waer
af openbaert dattet iaer ð sonnen int ge
meyn tiaer der manen bouen gaet in xi
dagen welke overganc doet den etaet
der manē ðwandelt werdē tot allen ka-
lenden vanden maenden alsoe dz in dit
iaer die prijm of prima is indē kalendē
enigher maenden \ indē na volghende
iaer salt die twaelefste wesen . onderwilē
is lunaris embolismalis inden welken
tmanenschijn vā xxx. daghen vallet eñ
wort daer ðgadert eñ als dz ðgadert is
wt dien xi dagen indē welken tiaer der
sonnen tiaer der manē bouē gaet. ende
daer om is dat derde iaer embolisma-
lis. want in dien wort dat manenschijn
van xxx. daghen vergadert eñ daer lo-
pen drie daghen ouer . drie warue elue
maken xxxiij. ende also ist in die seste en
de daer lopen ander drie daghen ouer
eñ alsoe in die achtende Item tiaer is
embolismalis als daer vi. daghen toe
ghedaen sijn tot dien xxxij. daghen die
welke vanden ouerschot des seuenden

ende des achtenden iaers v̄gadert wer
den .mer noch dat dz manenschijn dat
mē lunacio embolismalis hiet des ach
tende iaers ē van xxx. dagen moetmē
twe daghen lenen die nae veruolghen
vten embolismali eñ aldꝰ salmen voert
gaen totten neghentienden iaer .wan-
neer dat neghentiende cirkel veruult
wort houdende xij. ghemeyn iaren eñ
seuen iaren embolismalis Item die ia
ren embolismalis sijn dese .dz derde dz
seste .dat achtende dat ellefte dat xiiij.
dat xvij. dat xix. ende die ander sijn ge
meyn mer tiaer der manen sal wesen vā
groter onthoudinghe biden erfnamen
waer om datmen legalis hiet .want al-
le die hoechtiden der ewen werden ge
houden bijden lope eñ bijder etaten der
manen ende daer om beghinnet altoes
vāden manenschijn des aprilis als be-
da seyt Ende men seyt in exodi xij. De-
se maent sal v tbeghin wesen vanden -
maendē des iaers etce. ende sonder dz
gemeyn iaer datmē tiaer der ewen hiet
is noch een iaer datmē hiet annꝰ emer-
gens dat is ouerlopende iaer of eē op-
comende iaer wanneer dat die veruol-
ghende tijt gherekent wort van enigē
notabelen gheual die daer opcomende
is als die grieken den tijt rekenden vā
den eersten olympiade dat is vādē eer-
sten feyt die hercules optē berch olym
piadis dede .Ende die kersten vanden
eersten sonnendach dat cristus ghebo-
ren wert eñ alsoe vanden anderē waer
af dattet dicwijle geualt dattet middel
des iaers der ewen datmen hier annꝰ
legalis hiet /tbeghin is vāden iaer dat
ter ouerloept twelc men hier hietē an-
nus emergens eñ also v̄keert eñ bi dien
werden veel cōtrariheydē inū bibelē ter
eendrachticheyt weder gebracht . mer
dese geseyde dingen sijn genoech vanū
menigerhandicheyt der iaren

Dat v. ca. vande leynten

Ver dat is die leynten ende is tbe
ghin vāden iaer wes begin is wā
neer dat die zon is int eerste deel van a-
ries eñ beghint te climmen teghen dat
noerden bijder rechter linien als cōstan
tinꝰ seyt in pātegni li. v. ca. ij. Itez die
rechte linie is die welke ondīwilē noch
dat noerdē noch dz sudē en houdt mer
die van beyden polo effen ghelijc ver-
re staet Item die tijt vander leynten is
tot int eynde van gemini alsoe veel als
die sonne bi drien teykenē ouerloept vā
den welkē een yghelic sijn maent hout
die tottē herfst behoert. die eerste maēt
hoert aries toe eñ begint vādē xviijden
dach vā maert tottē xviijden dach van
april Die anū maent hoert taurꝰ toe eñ
begint vādē xviij. dach vā april tot indē
xviij.dach vā meye/ die derde maent is
gemini eñ begint vāden xviij. dach der
maent vā mey tottē xviijste dach vā iuni
us Die tijt vanū leyntē is tusschē heten
eñ coudē eñ is seer getēpert. eñ is tmid
del tusschē dē somer eñ dē winter want
dā begint dz bloet des diers gemenich
foudicht te werdē indē lichē. eñ die hu
morē die des winters bedwongē warē
beginnē des leyntens beroert te werdē
eñ gesceydē Itē die leyntē in sinē quali
teytē is die alre gesontste eñ getēperste
tijt eñ nz hinderēde als cōstan. eñ gali.
seggē wāt in desen tweē qualiteytē so v̄
blijt die natuer . wāt die warmte maket
voetsel eñ die meerrige eñ de vuchtich
eit is die materialike sake eñ dair om so

wasset tbloet seer in die leynten twelck nutste is eñ nootdorftlijcste indē lichaē enichs diers of indan voetsel enichs li chaems. eñ ist dattet wt sijnre naturen gaet so crijghet menigerhande suuctē als gheseyt wort in amphorismis Js dat sake dz die winter droge is eñ noer delic eñ die leyntē regenachtich so moe ten vã node scarpe coertsen comen indē zomer eñ quade oghen eñ tbuuceuel eñ sonderlinge inden genen die vucht van naturē sijn als die cōmentator seyt Jtez die droge humoren die des winters ge houden werdē ouermits der couthe yt die werden gescarpt Jtem in die leyntē die ongetēpert is ouermits grote vuch ticheyt werden veel ouervloedicheden ghewonnen eñ werdē weder gheresol- ueert dats ontbonden ouermits ō het- ten eñ des zomers alse die hettē die hu moren nz ōteren en can maect sise stinc- kende eñ vulende eñ alsoe brengtse dan scarpe coertsen in eñ veel anō qnaō pas sien Jtem is die winter heet eñ vucht eñ die leynten cout eñ droge so moeten die mēschen vã node inden zomer sieke wesen eñ die wiuen dye kints genesen souden die verwerpen haer dracht mit cleynē ongeual vãden welken galienꝰ een reden bewijst int cōment eñ seyt al- dus. so wāneer die lichamen der vrou- wen die kinder dragen indē winter he- te eñ vucht sijn die lichamen sijn tede- re eñ open wāt die couthe yt ō luchten vãder leynten die haestelic doerscieten de is tottē binnēsten des lichaems van den vrouwen quetst die dracht eñ wort ghedoot ouermits dye couthe yt ende droecheit die welke dodende qualiteyt tē sijn waer af die dode dracht beswaert eñ scoert die houdinghe of die banden daer die dracht aen gebonden is eñ al so moet dz wijf misdracht makē Jtē die leynten opent die aerde die lange ouer mits coude gesloten heeft geweest en- de brengt voert die wortelen ende dye cruden die inder aerden ōborgen ghe- leghen hebben ende ōnuwet die aerde mit bloemen eñ mit crudē eñ leydet die vogelen ten sange eñ ter minnen\ ende cleedt dat ouerste der aerden mit won- derliker schoenheyt Jtē in die leynten pleechtmē te eren mitter ploech eñ te arbeydē indē houe mit plāten eñ mit po ten eñ mit zapen eñ is oec een tijt ō blij scappen eñ ō minnē wāt in desen tiden ōblijt hē alle dinc wāt dat aertrijc wort dã groen die bosschen sprutē wt die vel den bloyen die hemel blinct die zee rus tet die vogelen singē eñ makē nestē\ eñ alle dinghē die indē winter schenē of si doot haddē geweest eñ stinckende vule die werdē in die leynten ōnuwet. waer om dz die claricheyt ō luchten vander leynten \wert vã marcianꝰ gehietē risꝰ iouis dz is tlachen van iupiter Jtē die waterē en sijn nz gesont gedronckē des leyntens wāt als die wazemē ōtbondē werdē so wordē die waterē grof eñ mod derich eñ werdē vãden vorschen eñ vã den paddē eñ vãden anderē wormē die haer zaet schietē dã geuenijnt. waer af dz cōstan. den ludē raet Jst noot dz ye māt dã water drinckē moet so salment eerst wel siedē eñ suuerē eñ dã drincken

Dat vi. ca. vande zomer

Estas dz is die zomer eñ is hete eñ droge sijn begin is als die zon is in dz eerste deel vã cācer eñ dã is die sō in ha re meeste opheffinge als tot ōs te spre

ken eñ thans so beghint si alleyncsken te dalẽ totten eynde vã virgo eñ die zomer heeft iij. maenden als die leynten als cõstan. sept Die eerste maent hoert cãcer toe eñ beghint vãden xxiijstẽ dach vã iuni⁹ eñ duert tottẽ achtienstẽ dach vã iuli⁹ Die anđ maent is als sol is inden leeuwe eñ beghint vandẽ xviijsten dach iulij eñ duert tottẽ xviijstẽ dach vã den oeste Die derde maent is als die sõne thans in ṽgo neđ gaet vãden xviijstẽ dach augusti tottẽ xviijsten dach vã september als cõstan. sept Itez die zomer is hete eñ droghe eñ wint colera daer õ dz die zon des zomers indẽ ouerstẽ opganc gaet recht tegẽ onsen hoefdẽ eñ inprent onsen lichamen een sterke eñ een rechte werkinge als si den anderẽ neđstẽ lichamẽ doet wãt die zomer scheydt ontbindt eñ verteert alle die ouerloedicheyden die des winters vergadert waren eñ waert also dz die zomer ghinghe wt synre ghetempertheyt so soude hi hete eñ droge suucte makẽ als cõstã. sept Itẽ die zon maect die dagẽ lanck eñ die nachten cort eñ brengt die vruchten eñ die bloemen ter ripicheyt | want dan ṽduwet si die humoren indẽ vruchten ouermits hare grote hettẽ eñ als si ṽduwet syn so incorporeert sise eñ versamentse eñ maect die aerde spletich ende hollachtich wãt al ṽterende so verderft si die vuchte delẽ ouermits hare hettẽ eñ ouermits hare droecheyt so ṽdruct si eñ ṽgadert die aerdige delẽ eñ also opent si die aerde eñ splitse eñ als die waterige delẽ ṽteert syn die welke sake was der ṽgaderinge vãden delen eñ was oec sake đ bindinghe so ist noot dattet een dele vãden anderẽ gescheyden werde eñ also wort die splitinge inden aerdighen delen gemaect waer af dz die zon dye brokige landen vã hare waterichheyt ṽdroecht eñ verteert ende maectse corstich eñ hart eñ splitende eñ gaet indẽ zweetgatigẽ delẽ đ dieren ouermits đ subtilicheyt hare hettẽ eñ õtbyndt die humorẽ die onđ der huyt leggen eñ doetse zweten eñ alsoe ṽderft si datter ouerulodich is ende ouermits die openinge đ sweetgatẽ so worter een wtuliegheinge đ geesten eñ een wtwasinge der substãcialigher vuchticheyt eñ daer om cranct hi die craften eñ ontzeentse dat is dz hi die zenẽ slap maect eñ ṽwect die coleram vã beyden qualiteyten eñ ontfengtse eñ dair om maect hi coertsen eñ meerret die hettẽ Itẽ die zomer maect die byen die honich dragẽ starc eñ zaedze eñ die zomer vuchticheyt des nachts die crude eñ des daechs ouermits die sonne so droecht hyse weder Itẽ des zomers roepẽ die vogelen eñ singẽ eñ die wilde vogelẽ werdẽ seer gemoet õ iongẽ te makẽ eñ die schiemẽ alre lichamẽ werdẽ gecort midzen indẽ zomer

Dat vij ca. vãden herfst

AUtũpn⁹ is int gemeyn te seggen die herfst eñ is geseyt vã augẽdo dz is vã meerrẽ daer õ dat in dien tiden sonđlinge die vruchtẽ eñ dz coern ouervloyen eñ werdẽ gemeerret indẽ schueren Itẽ die herfst ṽgadert alle die arbeydẽ eñ die vruchten vãdẽ iaer inden schuerẽ eñ daer õ wort die herfst inden fabulẽ gelyct ṽ voetster vã iupiter ouermits synre drachtichlicheyt als ysi. sept wãt de herfst maect dz volc dã besorcht dz si haer coern eñ haer vruchtẽ inbrengẽ mit groter naersticheit Itẽ die herfst

beroeft die ackeren vāden coern eñ die
bomen vāden vruchtē eñ ouermits sÿn
re droechept eñ couthept so doot hi die
blader eñ die telgheren eñ werptse af
eñ maectet lāt ondrachtich eñ beneemt
hē die winlichept Itē die herfst is cout
eñ droghe eñ is winnende eñ makende
melancoliose humoer dye cout eñ dro-
ge is wes beghin is als die son ingaet
dat eerste deel vā libra eñ is in die rech
te linie als in equinoctiali dat is als die
dach eñ die nacht al euen lang sÿn wan
neer die zon gelÿc verre staet vādē noer
den eñ vanden zuden Itē die herfst tÿt
heeft drie maenden die hē dienen / als
constan. sept Die eerste maent beghint
als die zonne in libra is vāden xviijsten
dach der maent vā septēber totten ach
tienden dach vā october eñ dan begint
die son te dalen int zudē Die anď maent
is als die zon is in scorpio vanden xviij
sten dach van october totten seuentien-
sten dach vā nouember Die derde maēt
als die zon is in sagitario als vāden se
uentiensten dach in nouēber totten ach
tienstensten dach vā decēber als cōstan.
sept Itē die herfst is die lepnten cōtrari
in sinen qualitepten \eñ daer om wint si
veel quaď suucten waer af ypocras seit
in amphorismis . Indē herfst geuallen
scarpe dodelike suucten op welke stede
gali. sept Die herfst is zuucteliker dan
die ander tiden eñ in veel dingē onpriij
selic Indē eerstē ō die ōwandelige des
tÿts wāt nv ist heet nv ist cout Indē an
derē wāt het is naden zomer so vÿnt hi
veel heter humorē vanď hettē die daer
voer ginc die welke die coude des her
fsts weďslaet tottē binnensten deel des
mēschen eñ en laetse nz wtgaen die wel

ke dā ōvulen moetē eñ brenghē passien
in als den quartepn eñ anď coertsen die
nauwe curabel sÿn eñ dats daer ō. wāt
die herfst cout eñ droge is eñ ongeordi
neert eñ daer ō indē herfst wort dz wa-
ter ō substācialiger vuchtichept ōteert
ouermits ō groter droechept so werdē
die lichamen veel crancker. eñ ō die on
gelikichept der luchtē werdē die sweet
gaten nv haestelic gheopent eñ vluchs
daer na haestelic weď gestopt vādē wel
ken die warme rokichept binnē gehou
dē werdē die welke als die cracht des
lichaēs diese nz wt cruden en mach eñ
ō datter veel materien dā indē liue sÿn
die scarp sÿn so volgender veel dodeli-
ker passien na . Itē die herfst is des mē
schen seer cōtrari dien in theringhe sÿn
wāt die herfst ouermits sÿnre droecheit
eñ couthept so ōdroecht hi eñ scoert die
Dat viij. ca. vāde winter longhen

HYemis dat is die winter eñ is ge-
sept vā eundo dat is vā gaen dair
om dat die zon des winter tÿts in enē
corteren cirkel pleecht te gaen dā des
zomers wāt hi maect die dagen corter
eñ die nacht langer als ysido. sept Itē
cōstan. sept dattet beghin des winters
is als die zon is in dat eerste deel vā ca
pricornꝰ eñ is epnde des neďgancs der
sonnē int zuden eñ daer ō beghint si al-
lepncsken op te gaen tegē noerdē Itē
die winter heeft iij. maendē die hē die-
nen \die eerste is beghinnende in capri-
cornu vāden xviijsten dach van decēber
tot indē xviijsten dach vā ianuariꝰ Die
anď maent is als dye zon is in aquario
vāden xviijsten dach ianuarij tottē xviistē
dach februarij Die derde maent is wā
neer die zon is in piscibꝰ eñ beghint vā

den xviisten dach februarij tot indē ach-
tiensté dach marcij als cōstan. seyt Itē
die winter is cout eñ nat eñ voedt fleu-
men nochtās gaet die couthept bouen
die vuchtichept \ want daer wort meer
die dwinginge eñ die beuriesinge des
waters eñ der luchten om dz die sonne
dan also verre is van hier in dien tiden
waer af dat dā grote coude coemt . wāt
die winter is den zomer altemael cōtra
rie eñ daer om alle dinghen die des so-
mers groen sijn eñ wassē die werdē des
winters altemael verderft eñ ghedoot
Itē die snee eñ die oplopinge der wate
ren sijn des winters ouerulo edich ende
die wegen eñ die toepaden werdē glat
slikich eñ vuyl | anders dan dz die ga-
tere vanď aerdē ouermits ď ṗsiger cout
hept bedwongen eñ bestopt werdē Itē
die schie men alre lichamen werdē des
winters meer verlengt dā des zomers
eñ als die gateren vanď aerdē gesloten
sijn int ouerste buten vāder aerdē so wer
den die lichamē vercoudt eñ die hetten
vliegen binnē eñ werdē daer vergadert
ō die grote couthept ď luchten die daer
regnerende is eñ daer ō sijn die putwa
teren eñ die fontepnē des winters war
mer dā des zomers wāt die natuerlike
warmte als die scuwēde is die coutheit
ď luchtē die haer cōtrari is begeert die
binnēste eñ besluut haer indē aderē der
putten eñ ď fontepnē eñ daer ō \ om die
tegenwoerdichept ď hettē so en werdē
die waterē ď putten eñ der fontepnē nz
beuroeren Itē die scarpichept des win
ters maect die mēsche traech eñ onlus
tich te werkē Itē die zenē werdē te za-
men ghetogen ouermits ď groter cout
hept waer ō dz die lichamē nz lichtelic
gestapt of gerat werden en mogē ō wat
te doen Itē om die couthept des win-
ters werden die zweetgaten ghesloten
eñ die hettē comet dan weď binnē tottē
edelen ledē waer af dz die mensche van
binnē dā seer gestarct werdē also dz die
luden dā bat eten eñ drinckē mogē dā
des zomers waer af dz ẏpo. seyt inden
amphorismen \ die buken sijn des win-
ters inď naturen warmste eñ die slapen
alre langste In desen wen of tiden sal-
men dicwijle eten wāt die hettē is bin-
nen starc eñ so behoeft een mensch veel
voetzels Itē soe wāneer dz die winter
sijn qualitepten bouē gaet dat is dat hi
alte cout wert of dz hi mijn coudt is dā
hi vā recht wesen soude so werden dair
dan veel passien gewonnen inden lich-
aem der menschen want als die sweet-
gaten vast gesloten sijn so werden daer
veel humorē ṽgadert inder hollichept
des lichaēs eñ als dā die humorē genē
wech en vijndē ō wt te comē so werdē si
daer ṽwarmt eñ verrot vāden welcken
vā node menigerhāde siectē comen

Mdat ix. ca vāde maent ianuariꝰ
Ensis is een maēt in duytsche eñ
is een grier naē eñ is getogē vādē naē
ď manē wāt luna in griex hiet mene dz
is gebrec wāt die mane ondwilē gebrec
kelic is wāt die ebreuschē en noemē die
rechte maentē nz vādē lope ď sōnē mer
vāden lope ď manē Itē die eerste vā e-
giptē ō die snellichept des loeps ď ma
nen vondē si eerst dē naem ď maēt vādē
lope ď sonnē om dz die trager lope der
sonnen lichteliker begrepē mocht wer
dē als ṗsi. seyt Itē die maēt is drierhā
de als solaris dat is die maent ď sonnē
also lāge als si in enē tepken duert ouer

lopende eñ is gewoenlic die tÿt ỏ dagẽ
die i onsen digẽ gehoudẽ wort. eñ dair
is mensis lunaris dat is die maent der
manen als die tÿt of dat spaci indẽ wel
ken die maen en wech gaet vãden enẽ
punt des firmaments eñ keert weỏ tot
ten seluẽ punt eñ hout in hẽ xxvij. dagẽ
eñ vi. vren wãt die maen marret twe da
gen in elken tepken eñ vi. vren dair om
dat si woent in elken tepkẽ twe daghen
wanter xij. tepkẽ sÿn weerdẽ daer xxiiij
dagen gehadt eñ daer om dat si dair vi
vren merret so gaen daer drie dagẽ wt
die den xxiiij. dagen toe gheuoecht sÿn
makẽ xxvij. dagen \ eñ xij. bisse maken
een heel vre vten welken openbaert dz
die maen zodiacum omgaet vãdẽ punt
tottẽ punt in xxvij. dagẽ eñ vi. vren In
eenre manieren wort die maent ỏ manẽ
genomen voer tmanenschÿn alst bouẽ
gesept is vãden iaer ỏ manen dz soeket
bouẽ Itẽ die maent hout vier wekẽ | eñ
die weke hout vij. natuerlike dagẽ | eñ
die dach hout vier quartier eñ tquartier
vi. vren eñ die vre vier punten eñ tpunt
x. momenten eñ dat moment xij. vnci-
en eñ die vncie xlvij. athomos eñ atho
mus dat is die leste eñ en mach nz ghe
deplt werdẽ õ sÿnre corthept wil eñ sÿn
xij. gewoenlike maenten vãden welkẽ
die eerste ianuariꝰ hiet van iano gesept
den welkẽ si gheconsacreet was \ eñ nv
hietse ianuariꝰ vã ianua ghesept daer õ
dat dese maent ianuariꝰ die dorpel en-
de die doere is des iaers waer af dat si
mit tween voerhoefdẽ gemaelt wordt
om datter die inganc eñ die wtganc vã
den iaer bi ghetepkent sal werdẽ eñ be
wÿst als ysido. sept Si wort etende ge-
maelt eñ drinckende wãt dan begeren
die dpeten meest spiisen want in dien ti
den om die aftreckinge der hertẽ soe is
daer grote appetÿt vã binnẽ Dese nach
ten vã deser maent hebbẽ xvi. vren en-
de die dagen viij. vren

DDat x. ca. van februariꝰ

DJe anỏ maent is februariꝰ. eñ is
vã februo eñ vã pluto gesept vãdẽ wel-
ken dese maent wilneer ghecõsacreert
was wãt die dwalinge vã oudẽ tidẽ cõ-
sacreerde ianuariũ mittẽ ouerstẽ godẽ
eñ februariũ mittẽ ondersten godẽ ende
daer om is februariꝰ ghenoemt vã fe-
bruo dat is vã pluto die god der hellen
was dat is vanden duuel. dese maent
is reghenachtich eñ seer waterich om
die opheffinge der wazemen die in re
gen geresolueert werdẽ eñ daer õ sept
men dz sol dan in aquario is om die op
vlopinghe der wateren Itẽ februarius
wort out ghemaelt sittende biden viere
eñ sÿn voeten ỏwarmende want dan is
die coude seer starc om dat die zon also
verre is die voer was Item onder al-
le die maenten is die maent vã sulle die
men februarius hiet die minste want si
en heeft mer xxviij. daghen wanneert
gheen scrickel iaer is mer alst een scric-
kel iaer is so heeft si xxix. dagẽ Itẽ fe-
bruariꝰ hietẽ die ebreeuschẽ scebach eñ
die griekẽ extendicos wes nacht heeft
xiiij. vren eñ die dach heeft x. vren

DDat xi. ca. van maerte

DJe derde maẽt hiet marciꝰ eñ is
also genoemt vã maers dẽ auctoer des
volcs vã romẽ eñ is daer õ also genoẽt
õ dz alle gesielde dingẽ dã beroert wer
dẽ tot maers eñ tottẽ hylic als ysi. sept
Itẽ die ebreuschẽ hietẽ dẽ maert aỏ die
griekẽ distã eñ heeft xxxi dagẽ die nacht

heeft dan xij. vren eñ die dach xij. vren
In die maent vãden maert is die nacht
eñ dach gelijc lanck eñ dan ist equinocti
um vernale die welke die middel linie
houdt dan tusschen zuden eñ noerdẽ eñ
daer om in die maent vã maert werden
die gateren der aerden geopent eñ die
humoren beghinnen op te climmen al
so wel inden dieren als inden cruden eñ
inden bomen waer af dat marci⁹ dat is
die maert gemaelt wert als een laeter
of als een gaerdenaer want dan ist tijt
datmen die overuloedicheden vanden
wijngaerden eñ vã anderen bomẽ hou
we Item indẽ maert is die tijt seer wan
delbaer eñ onstadich eñ daer om werdẽ
die lichamen der mẽschen in dien tiden
seer lichteliken vandert Itẽ die maert
sche wateren sijn oec alte onghesont te
drincken wãt dan werden si machtelikẽ
gevenijnt vãden zaden der visschen eñ
der vorschen als die zon is int begin vã
den maert int middel teyken vã piscis.

Dat xi. ca. van aprille

Die iiij. maent is april die ebreeu-
schen hietense par eñ die grieken
zandidos ende heeft xxx. dagen wes
nacht heeft x. vren eñ die dach xiiij. vrẽ
Ende men seyt aprilis oft waer aprilis
want dan alle dingen geopent worden
eñ dan comẽ die vruchtẽ eñ die bloemẽ
mitten bladeren vter aerdẽ eñ vten bo
men eñ daer om wort die april gemaelt
dat hi een bloem draghende is want in
dien tidẽ beghint die aerde versciert te
werden mit bloemen eñ mit soetẽ cru-
den of aprilis wort gheseyt vã affrodi
lis of vã afforon dat is zaet wãt dan op
luken die gaten vander aerden wãt dã
sijn die ackeren bequaem te zayen. als
die zon is biden middel vã maert als si
gaet int teyken vã taurus

Dat xij. ca. van meye

Die vijfte maent is meye vã maya
ghesept mercuri⁹ moeder of is
gheseyt vãden meesten inder gheboer
ten of vander nattichept der reghenen
want dan gaen op plyades eñ hyades
eñ ander reghenachtige sterren mitter
crafte v welker die reghene eñ die dou
wen wtgheseyndt werden om die zade
die inder aerden gheworpen sijn vucht
te makẽ Dese maent hieten die ebreeu
schen sinbei eñ die grieken anthymose
os hebbende xxx. dagen | eñ die nacht
heeft viij. vren ende die dach xvi. vren
Itez die meye is een tijt v soetichept v
minnẽ eñ der vrolichept wãt dã sijn dye
vogelen seer luutruftich eñ singhen eñ
maken veel gescals eñ dan gaen die co
ningẽ te strijde die bosschen blopen die
veldẽ lachen eñ gropen eñ alle dinghẽ
die levẽ in hebbẽ werdẽ ter blijscappen
beroert eñ ter minnẽ eñ daer om seytmẽ
dat die sonne int middel vanden meye
gaet int teyken vã gemini wãt die vro-
lichept indẽ mẽschen dã gewonnẽ wort
om die getemperthept v luchtẽ eñ om
die zoetichept des tijts wãt dan ist dye
meeste genoecht vãdẽ iaer eñ daer om
wort die meye gemaelt ridende eñ heb
bende enen vogel op sijn hant

Dat xiij. ca. van iunius

Die vi. maent hiet iuni⁹ a iunjori
bus genoemt dz is vãden ioncsten daer
v dattet roemsche volke ghedeylt was
inden teynten der iongheren ende der
ouderẽ als ysido. seyt Item die maent
van iunius is dat eynde vander leyntẽ
ende tbeghin vanden zomer Ende die

ebreeusche hieten dese maent thebath eñ die griexe theseos hebbēde xxx. daghen Eñ die nacht heeft vi. vren ende die dach xviij. vren eñ is een maent in die welke die dach op sijn langste is eñ die nacht op sijn cortste wãt in haer middel gaet die zon in cãcer want dã beginnen alle dingen te ripen ouermits dye hetten der sonnen die de humoren indē wortelen verdroghen eñ daer om wort iuni9 ghemaelt hope mayende want in dien tiden is thope ripe

Dat xiiij. ca. van iulius

DJe seuende maent hiet iuli9 vã iulius cesar ghenoemt want iu die maent was hi geboren of in dien tiden was hi vheuē int keyserijck Die ebreeuschen hieten dese maent canilis eñ dye grieken panemos eñ heeft xxxi. daghē wes dach heeft xvi. vren eñ die nacht viij. vren Item dese maent is alre heetste want int middel deser maent begint die sonne te wesen in leone eñ so beginnen die honts daghen Eñ daer om nv vandē zonnen nv vãden heten teykē ende als nv vander heetster sterren wort die ouerganc in dien tiden inder hettē eñ dan comen alle die passien eñ sucktē die vã hetten comē eñ is een tijt die welke onbequaem is ter medecinen vã groter hettē die ingaende is totten binnēsten vã gronde op eñ vteert die humorē eñ dat coern indē velde bestaet te ripen waer af dat iuli9 gemaelt wort mit eenre zeekel die dat coern af snidet eñ dan ist een bequaem tijt totten bouwe

Dat xv. ca. van augustus

DJe achtende maent is august9 vã augusto dē keyser genoemt dien die ebreeusche ebal noemē eñ die griexe yor hebbende xxxi. daghen die dach heeft x. vren eñ die nacht xiiij. vren Ju dese maent werdē die coernē in die scueren vgadert eñ dair om wort dese maēt gemaelt mit enē vlegel eñ si maect die aerde bloot vanden coern eñ beroeftse eñ daer om septmen dz die zon int middel vã august9 gaet int teyken vã virgo gelikerwijs dat die maecht õdrachtich is eñ onnruchtbaer also is die aerde dã oec ondrachtich wãneer dat si beroeft is vã horen vruchten

Dat xvi. ca. van september

SEptember dat is die neghende maent alsoe ghenoemt wãt si die seuende is vã ymber temperaneo dz is vã marcio wãneer dat die regenen pleghen te comen eñ die ebreeuschen hieten dese maent trasy eñ die griexe tortos hebbende xxx. daghen wes nacht heeft xij. vren eñ den dach xij. vren Itē in deser maent coemt equinoctium antumpnale dat is dat die dach ende dye nacht dan als indē herfst der maent vã septēber al euen lanck sijn want int middel van september gaet die son int teyken van libra dese maent ist eynde van den zomer eñ tbeghin vãdē herfst als die wijn rijp wort eñ daer om wort dese maent gemaelt als eē man die dē wijngaert snijdt of die druuen vergaderende die bessen in enen corf Itē dese maēt is seer wãdelbaer ende onscadich wes hetten int beghin groot is mer na beghint si te laeuwē eñ voelt die coutheit vãden herfst / dese maent was seer vierlic eñ hoechlic biden ebreeuschen want bi hem wert die seuende dach die seuēdē maent eñ dat seuende iaer in groter waerdichept ghehouden

Dat xviij. ca. van october

Die thiende maent is october die de achtende gehieten is vã p̃mber die welke vãden ebreeuschen gehietẽ wort marizon eñ vanden grieken p̃perbeos hebbende xxxi. dagen wes nacht heeft xiiij. vren eñ die dach x. vren die welke in sijn beghin noch hete is mer int eyn- de so steect hi tlichaem mit groter cou- den eñ daer om gaet die zon int middel vã october int teykẽ vã scorpio twelc eẽ worm is mittẽ aensicht smekende ende mitten start stekende dese maent wãt si natuerlic cout eñ droge is verdroecht si die aerde eñ schictse eñ maectse abel dz saet te ontfangẽ wãt in dien tidẽ werdẽ die winterlike zaden den cleye beuolẽ eñ daer om wort si gemaelt inder gheli kenissen eens menschen die gaet coern zayen

Dat xix. ca. van nouember

Die elfte maent is nouember also genoemt als die neghende van p̃mber Die ebreeuschẽ hietẽ dese maent casleu eñ die grieken dyas eñ heeft xxx. dagẽ wes nackt heeft xvi. vren eñ die dach viij. vren dese maent doerschiet totten binnensten des lichaems ouermits sijn re coutheyt eñ quetst die lichamẽ swaer liken eñ daer om seytmẽ dat die zon int middel vã nouẽber gaet int teyken van sagitari⁹ eñ dese maent ouermits hare couthe̊yt eñ droechẽyt dwingt si eñ ver dorret eñ doet die bladerẽ vãden bomẽ vallen eñ sluyt die zweetgateren inden dieren eñ als die humorẽ binnen verga dert sijn soe congeleert sise eñ dwingtse eñ daer om in dien tiden so werden die dyeren seer vette ende sonderlinge die verken waer om dat dese maent ghe- maelt wort als een rustier die eykelen vanden bomen slaet daer hi sijn verkẽ mede vet maect

Dat xx. ca. van december

December is dye twalefte maent eñ hiet daer om december wãt si die thiende is vã p̃mber march̃ P̃mber dat hieten wi int gemeyn regen te we- sen eñ marci⁹ dat is een regenachtige maent Die ebreuschẽ hieten dese maẽt cubeth eñ die grieken eppleos . eñ si he uet xxxi. daghen wes naeht heeft xviij vren eñ die dach vi. vren dese maent is solsticialis dat is dat dye nacht dan op sijn langste is eñ die dach op sijn cortste in wes middel die zon gaet in capricor nu wãneer dat die zon veerste is vã on- ser woenlicheyt. wãt si beghint vã ons een luttelken meer vã ons gheuerwet te werdẽ mer si beghint dan alleyncskẽ weder te comen vãden zudeliken circu len eñ te climmen biden noerdelikẽ cir culen eñ is dz eynde vãden herfst ende tbegin des winters die welke haer wt steect tottẽ zeuẽtienden dach vã maert daer die tijt der leynten beghint Item in deser maent so sijn die vogelẽ eñ die tamme dyeren seer rustelic eñ vã luttel beroerens eñ daer om werdẽ si dan vet wãt dan pleechtmense teten eñ doot te slaen waer õ datmen dese maent maelt als een vleyschouwer die mitter bijlen vleysch slaet als verken of anđ beesten eñ wt desen xij. maenten wort dat iaer volmaect also wel ãnus solaris als an- nus lunaris dat is tiaer đ sonnẽ eñ der manen

Dat xxi. ca. vander weken.

Hebdomada of septimana dat is te segghen een weke eñ is also ghe noemt vãden getal đ vij. dagẽ / vã wes

wedernondinge of ōhalinge die maen
ten eñ die iarē volbracht werden wāt si
beghint indē seluē dage eñ wordt ghe-
eyndt indē seluē dage wes delē sijn dye
constelike daghen eñ die natuerlike da
ghen Item dies dat sijn dagē dese sijn
geseyt vā dis dat is vā goden der wel
ker namē vāden ouden sijn geuolghet
mit sommigen sterren Den eerstē dach
screuen si der sonnē toe die welke prins
is vāder sterren eñ here ō planeten. eñ
daer om hiet hi dominica dat wi sonnē-
dach noemen die gepriuilegieert is in
veel dingen wāt indē sonnēdach is die
werelt gescapen eñ onse here was indē
seluē dage geborē eñ onse here god ver
rees op dien dach eñ indē seluē daghe
seynde onse here sinen heylighē gheest
den anderen dach screuen si der manen
toe die welke der sonnen naest is inder
groothеyt eñ inder claerheyt\ eñ desen
dach hieten wi manendach nader ma-
nen \den derdē screuen si maers toe eñ
also voert vāden anderen. Itē vanden
daghen is sommige egipciacus dat is
verworpen eñ sommige nz egipciacus
is die dach indē welkē god een plaghe
seynde in egiptē waer af dattz sijn xxiiij
verworpē dagen also datmē sien mach
dat god meer plaghen seyndede ouer
die van egipten dan x. die welke onder
die meest ōmeert sijn Itē si werden in-
den kalengier der kerken geset nz dat
in hē meer gelaten is dā indē anderen
mer ō datmen die miraculen goods ge
dencken sal vāden daghen is som natu
rael eñ som artificiael eñ som vsuael die
dach artificiael is die spaci in die welke
die son op eñ toe gaet vāden oesten int
weste mer die dach naturael is die spa-
ci in die welke die zon ghewe ynd t wort
vāden oesten eñ bijden westen eñ alsul-
ken dach hout xxiiij. vren \ eñ die dach
vsuael hout als die dach eñ die nacht al
ghelijck lanck sijn eñ hout dan xij. vren
mer indē anderen tiden sommels meer
sommels myn na dien dat die dagē lan
gen of corten Itē vāden dagē wort sō-
mige genoemt vandē kalenden eñ som
mighe vanden ydus eñ sōmighe vā no
nas. Itē die eerste dach vander maent
wort genoemt vandē maen ō kalenden
vā calo geseyt dat is roepen Wāt dan
worden die coopluden ter iaermarcten
geroepen ende was een grote vierlike
hoechtijt twelck hiet die hoechtijt der
nyeuwer manē wāt dan scheen die ma
ne nuwe te wesen Itē none werdē ghe
hietē also meer als nundine dz sijn iaer
marcten wāt dan gingē die iaermarctē
in Itē ydꝰ dat is also veel te seggē als
scheydinghe wāt dan werden die iaer-
marctē gesceydē vten welkē opēbaert
drierhande onderscheyt als vāden kalen
den gepunt te vieren eñ vanden nonis
die marctē te doen eñ vāden ydus wedō
te scheydē eñ thuys te varē Itē die na-
turael dach is ghemaect vā xxiiij. vren
mittē welkē die omgeuoirdt wordt bij
alle ō aerdē mitter gripinge des firma
ments wes deel dese sijn quartier / vre
punt moment vncia athomus Itē qua
drans is tquartier vā enen natuerliken
dach eñ die leste vre eñ dz leste deel des
tijts als hora gehieten is tleste vander
vloet of vandō zee als ysi. seyt punctum
is een vierdendeel van eenre vren dese
sijn alte mael voir bescheidelikē bewijst
Itē die dach nemt sijn verlichtenis vā-
der sonnen eñ deylt dz ontfāghen licht

voirt to tten anderē waer af dz dies ge
sept wort vā dyan in griex dz claerheit
in duytsch is als ysi. sept . Itē die dach
bescrijft eñ onderdeylt die maenten die
iaren eñ die tiden Itē die lopinghe alre
tiden vanđ werelt werdē gerekent bidē
getale đ dagen Item nader sonnē toe-
ganc of afganc so sijn die dagē lanck of
cort Item des winters als die son veer
ste vā ons is so is die dach op sijn cort-
ste eñ des zomers langste want dan is
ons die zon na bi Itē die dach ōbercht
die sterren eñ die ouerste lichamē want
hoe dat die dach claerre is hoe dat dye
sterren vā onsen oghen meer ōborghen
werden Item die dach doet ons be kē
nen die een verwe voer danđ eñ die een
form voer danđ diemen sien mach wāt
die figurē eñ die formē die des nachts
sculē die sietmen sdaechs als beda sept
Itē die vogelen ōblidē hem tegen den
dach Itē die dach geeft oec dē wande
laers bijden weghe sekerheyt vanden
quadyen eñ die dach is viant dē moer-
denaers eñ der dieuen Item die dach
ydelt die donckerheyt des nachts Itē
hoe dz die nacht onsuerre eñ leliker ge
weest heeft hoe dz die toecomēde dach
meer bequaem wort den genen die sien
mogen Item die dach ōwandelt sinen
staet wāt hy wasset eñ waent alle dage
eñ hoe dz hi meer waent eñ corter wert
des winters hoe dat hi des zomers lā
ger wort Itē die dach ōwect traecheyt
eñ slapericheyt wāt dye dach wort den
mensche toe ghepast als arbeyt te doē
eñ exercicien dat sijn wanderingē of an
der arbeydelike dingen cleyn of groot
eñ hoe dz die dach meer neycht ten eyn
de waert hoe dz die wise wercmā meer
pijnt totter volcomentheit des godlikē
wercs

Dat xxij. ca. vande dageraert

Aurora dat is die dagheraet eñ is
eynde vander nacht die voer gheweest
heeft eñ is tbegin des daechs die daer
na volcht eñ wort gehieten aurora / als
ysidor⁹ sept quasi aurea hora dat is een
gulden ure daer om dat si een blincken
de verwe wtstort ter manierē vā goude
wāt die sonne wort inder dageraet van
den grieken crisostomos gehietē dat is
here des gouds wāt haer radien geuē
gulden manē wt of vlechten al blincken
de of men sept aurora dat is mitten we-
derdouwende daer om dattet inder da
gheraet douwet wt wes vuchticheden
die aerde begoten wert eñ dye hetten đ
luchten wort daer mede getēpert Item
die dageraet ōcrijcht haer licht vander
sonnen eñ is claerre dā dye nacht ende
donckerre dan die dach Itē die daghe
raet ōwect die reyne voghelen die da-
gelics vliegen te singē eñ om haer aes
te halen eñ veriaecht die vogelen die bi
nacht vlieghen Itē inden opganc van-
der dagheraet die bloemen die geslotē
sijn die werden eerst op ghedaen eñ die
cruden werdē op ghericht eñ die crach
ten der sielen werden inder dagheraet
gestarct eñ die siecten der dieren werdē
verlicht eñ verwandelt Item inder da
gheraet soe regneert principaliken dye
humoer die vanden bloede coemt of dz
bloet hoemen wil . wāt als constantin⁹
sept die dagheraet volcht die natuer đ
leynten tot terci tide toe eñ tot midda-
ghe toe den somer ende tot vespertide
toe den herfst ende die nacht des win-
ters wort den qualiteyten ghelijct Itē

inder dagheraert is die slaep zoet eñ sa
lich om des bloets wil dz dan regneert
eñ dan werden die hanen ŏwect totten
singen eñ totten crayen daer is een ster
re die lucifer hiet eñ gaet op inŏ daghe
raet eñ boetscapt dat ons die zon na by
is int oesten Die dagheraet beghint vā
der duysternis mer si gaet voert totter
volcomentheyt des lichts die daghe-
raet ŏwandelt haer verwe indē opgāc
der sonnē wāt nv is si gheelachtich als
soffraen nv purpuren nv guldē dese me
nigerhande ŏwandelinghe der verwen
coemt vā menigerhande gedaente der
wazemen eñ der wolken wāt na dien dz
die inden radien der sonnen comē daer
na wort die verwe als beda seyt Item
als die claerheyt inŏ dageraet alte gro
te is mit radien der sonnen dye rechte
voert gaen teghen dat zuden dat is eē
teykē der toecomender tempeesten als
beda seyt Item aurora eñ diluculū be-
teykenen beyde die dageraet eñ oec dit
woert mane

Dat xxiij. ca. vande middach

Meridies is geseyt middach want
als die zon midzen inden hemel
is so schinet middach te wesen dz is dz
die dach half geleden is eñ half toeco
mende tusschen den opganc der sonnē
eñ den onŏganck \ of men seyt meridies
quasi mera dies wāt dan die dach alte
mael claer eñ puer is dā voer of naden
middage in geliken weder als ysi. seyt
Item dese vre vandē middage is heet
ste eñ droechste eñ in sinen qualiteytē is
die middach den somer gelijcste eñ dat
geualt om vier dingen als om die rech
te opposicie ŏ sonnen tegen onsen hoef-
den dat is wāneer als die zon recht bo
uen op onse hoeft schijnt of ment mit eē
re coerden mate vanŏ sonnen tot onsen
hoefde toe bouen Itē dye lucht in dier
tijt verwarmt si seer om die menichfou
dicheyt der radien eñ oec om den toe-
loep vāden radyen eñ daer om wort dā
die hetten meerre in desen neŏsten inŏ
vren vāden middaghe wort die schiem
eens ŏghelics lichaems cortste eñ van
den zudē ten noerdēwaert is die schiem
in dien tiden wtgesteken eñ hoe dat die
son meer gaet vanden cirkel des mid-
daechs hoe dz die schiem des lichaēs
verder is als beda seyt Item die bloe-
men eñ die cruden beghinnen indē mid
daghe te dorren mer die coernen inden
velde eñ die bloemen bestaen machteli
ken te ripen . eñ die dyeren soeken dan
steden daer si inden schiem legghen mo
ghen om die hetten der sonnen Itē die
slangen eñ die serpenten quetsen meer
indē rechten middage eñ sonderlinge
alst heet weŏ is dan des nachts of des
mergens of des auonts wāt dan ghie-
tē si haer venijn lichtelicste eñ des mid
daechs comē si wt harē holē eñ streckē
hem inder sonnen om ŏ warmten wil

Dat xxiiij. ca. vande auontstonde

Vespera dat is die auontstonde eñ
is geseyt vanŏ sterren die mē ves-
pera hiet die welke des auonts int wes
te opgaet want dese sterre die ŏ sonnen
volcht als si onder gaet hiet vesperus
eñ volget die duysternis als ysido. seyt
eñ wort ghehetē vesper serū dz is vā sero
seras serare dat is vā slutē want als de
sterre coemt so werdē die doerē geslotē
op dz alle dingē die indē huse zijn te ze
kere wesē zullē . Itē mē seyt crepusculū
dz is i duytsche schemerige dz is eē twi

uelachtich licht wanneert niet seker en
is te onderkennen enich dinck tusschen
tlicht eñ der duysternis \ als p̃dō. seyt
Inden auont wort die dach gheeyndt
eñ die radien der sonnen werdẽ dã van
der aerden en wech ghenomen eñ als
die auontstont coemt eñ die zon onder-
gaet soe werden die schiemen des lich-
aems zeer lanck ghetogen Itẽ die bloe
men die mitter sonnen op geloken wer
den die werdẽ mitter sonnẽ onderganc
weď gesloten Item die zweetgater vã-
den lichamen die gheopent waren van
der hettẽ des daechs die werdẽ des a-
uonts weď gesloten als die hetten af la
tet Itẽ die mẽschen eñ die dyerẽ werdẽ
des auonts gescict te slapen om dz dye
wasemen eñ die roken in harẽ lichamen
geresolueert werdẽ Itẽ die nacht voge
len als die vlen eñ vleďmusen eñ deser
gelijc vliegẽ teghẽ den auont wt vã ha
ren holẽ om hoer beiach eñ so lopẽ oec
die woluẽ eñ anď vule dyerẽ als rotten
elc daer si meynẽ wat te beiagen Item
die woluen werdẽ des nachts of des a
uonts voer hondẽ ghekent als si in die
scaeps copen comẽ Itẽ die wakers eñ
anď ludẽ werdẽ des auonts ter muerẽ
eñ op die poertẽ gheseynt ō die stat te ƀ
waren voer die dieuẽ eñ voer die vian-
den eñ voer andere misuallẽ eñ die har
deren driuen des auonts thuys mit ho
ren beesten Item die arbeyders werdẽ
des auonts gesaedt vã eten eñ vã drinc
ken eñ werdẽ geloent eñ te bedde ghe
bracht

Dat xxv. ca. vande nacht

Nox dat is die nacht eñ is ghesept
vã nocendo dat is vã deren want
die nacht deert dẽ ogen wãt die nacht
beroeft dz oghe vã sinẽ gesicht Itẽ die
nacht ƀberchtdie verwẽ daer dz oghe
genoecht in heeft die nacht coẽt vandẽ
schiem der aerdẽ wes tusschen settinge
die radie ď sonnen vã ons ondgrijpt eñ
belettet eñ opneemt tgesicht ď sonnen
vã onsen aensien Itẽ dye nacht is cout
eñ vucht eñ is den winter gelijc in sinẽ
qualiteyten eñ daer om is hi ď rustẽ vã
den dyeren bequaem eñ is noot om die
natuerlike werkẽ te volbrengẽ waer af
dz die nacht is een tijt des slaeps eñ ď
rusten op dz die craftẽ die des daechs
gescheyfelt eñ ƀcranct sijn ouermits ar
beyt eñ waken dã weď gestarct eñ ƀga-
dert moghẽ werdẽ eñ op dat die nacht
mit allen nz oneersaem of lelic wesẽ en
sal om dat hi die zon nz en heeft so wert
hi weď ƀlicht eñ ƀsiert mit claerheyt ď
sterrẽ wãt vãden beroerẽ der sterrẽ wort
die donckerheyt des nachts geminret
eñ die lope eñ die voertganc des nach
tes wort daer af ondkent eñ die nachte
like dickicheyt der luchtẽ worter mede
ghetẽpert als albumaser seyt Eñ daer
om die wanderende sijn of varende sijn
in die duysternis vanď nacht die dwalẽ
lichteliken ten si dz haer wech gestuert
wort bijder gelegentheyt eñ bijdẽ lope
der sterrẽ Item alle siecheyt is meerre
des nachts dã des daechs eñ die sieke
wort meer bezwaert inď nacht dã indẽ
dage Itẽ dz eynde vanď nacht wort be
kent bidẽ sange ď hanẽ eñ daer bi weet
men oec dattet bijden dage is Itez die
nacht nadẽ ridderlike wachtinge wort
hi in vier ordenãcien der wakeren ghe-
deelt als beda seyt want die eerste wa-
ken int eerste virendeel vãder nacht eñ
die anď in dat ander quartier eñ die dor
de int dorde quartier / eñ die vierde inď

dagheraet. wāt alle tijt waken si inden borghen eñ indē sloten wāt altoes vinden si dat si vermiden als die selue seyt Die nacht is altoes veruaerlic behaluē die voerseyt sijn vādē wakē den menschen comē veel dromē eñ fantasien toe indē nacht ende alte veel meer dan des daechs Item die nacht brengt oec veel dickicheden eñ venijntheden dē luchten eñ wort also groten verwandelinge ende venijntheyt des nachts vāden rokē eñ wazemen der luchtē dat die gestelde dyerē cume leuē soudē ten waer dz dye maen eñ die sterrē gemoeten mit horen lope teghen deser quaetheyt als albumaser seyt Itē die nacht opēbaert oeck dingē die welke men des dages ouermits die claerheyt niet sien en mach als die sterrē diemen des daechs nz sien en mach dese openbaert die nacht Itē die nacht voedet oec onreyn dyerē wāt dye beren ende andē wilde beesten sculē des daechs eñ des nachts lopen si indē wijngaerden eñ in anderen houen eñ wroetent al om eñ die nacht maect oeck dye ghene coen ende quaet dadich die des daechs niet en dorren bestaen want die dieuē eñ die moerdenaers duchtē dat si des daechs ghegrepen mochten werden Item het is harde sorghelijck des nachts indē zee te bliuen alst onweder is want braeck tscip soe en soude nyemant weten werwaert dz hi henen soude als grego. seyt Dat die nacht is onuoelikē ōterende alle die helfte des mēschelijken leuēs wāt wi ōteren also veel tijts al slapende als wij des daechs doen al wakende wāt die nacht ontrect ons dz meeste deel ons leuēs nadē arbeyde te sprekē

Dat xxvi. ca. van sabbot of saterdach

Sabbatū is int ghemeyn die saterdach eñ is een hoechtijt eñ eē beghin der weken om te vierē eñ daer om inden seuenden dach was hi van onsen here ingheset / wāt god optē seuenden dach rustede vā allen wercke etce gen. ij. wāt die ebreeuschen haddē desē dach in also groter eren dz nyemant onreyn werck dede op desen dach ya die hoechtijt was daer so groot datmē die knechten eñ den deernen eñ oeck den dyeren geboot dz si rusten mostē eñ men plach indē ioden huzen optē sabbate gheen viere ontsteken eñ die spise die hem des saterdages noot was die deden si des dages te voren reydē. eñ dat volc toech des saterdages sijn beste cleyderkens aen eñ maectē hē schoen eñ aten dā die leckerste eñ die beste spise eñ tvolc ginc dan oec meer te kerken eñ ten tēple om sijn ghebet te spreken dā indē anderen dagē eñ si offerden bat eñ vetter offerhande dan indē anderen eñ die priester plach dē volke altoes die eeuwe te kondighen eñ te prediken des saterdaechs eñ die sanck eñ die psalmodie wert dan hoechliker gesonghē dā in anderē tidē eñ men plach den volke te ōbieden dat si nz onnuttelic lopē en soudē nv ghens nu harwaert. wāt het was ōboden dat dan nyemant bouē dusent tredē nz gaē en mosten. eñ si en mosten oec dā gheen wapen dragen dan om tlant te bescudden hads noot geweest alst openbaert machabeorū ij. Die rust des moets wert gefigureert indē rusten vāden saterdach eñ was yemant die craft eñ gewelt dede opten saterdach dien mostmen doot slaen sonder ontfarmharticheyt alst open

baert indẽ genen die houte sprockelde
eñ v̄gaderde indẽ saterdage als die he
re gheboet die welke doot ghestaghen
was vāden volke mit stenẽ

Dat xxvij. ca. vand̄ nyeuwer manen

Neomenia in ebreeusch dat is nu-
we maen in duytsche eñ was een
hoechtijt inden kalenden der maenden
die welke v̄nuwet alle ingesette dingẽ
Itẽ dz die heyden dedẽ int beghin van
den maenden in die eer vā dyana eñ vā
iuno dat dedẽ die ioden indẽ kalendeu
der maenden totter eren des sceppers
eñ daer ō hieten die beginnen of die be
ghinselen der maenden kalenden quasi
colendo dat is dat si dan oefenende sijn
als ysido. seyt of vā calo in griex dz roe
pen in duytsch is. want dese hoechtijt
plach geboetscapt te werdẽ te vorẽ mit
trompen ende mit bazunen dattet volc
dan totter hoechtijt comen soude\ dese
hoechtijt was seer vierlic eñ edel ende
daer om plachmense te eren mit sonder
lingen offien eñ daer om volchdẽ si spe-
cialiken na om te eten eñ te werscappẽ
indẽ kalendẽ mit trompetten eñ mit ba
sunen

Dat xxviij. ca. vand̄ septuagesimen.

Septuagesima is eẽ spacie vā lxx.
dagen die welke wtgesteken wer
den vand̄ dominica diemen septuagesi-
ma hiet al tottẽ saterdach vā paesschen
eñ hiet sabbatū in albis dz is saterdach
indẽ witten In desen lxx. dagen werdẽ
lxx. iaren beteykent indẽ welkẽ die vā
ysrahel geuanghen warẽ in babilonien
bijdẽ welken si steeds in droefheydẽ en
de in rouwe waren mer doe si oerlof na
men vā cyrus dẽ coninc quamẽ si weder
doe die lxx. iaren wt waren mit groter
blijscap eñ mit groter eren In desẽ lxx.
iaren d̄ vangenissen vā babilonien wert
alle die tijt ons leuens te voren beteyc-
kent alsoe langhe alst in sonden was eñ
in pinen eñ daer ō die misdaet des eer-
sten mēschen mitter pinẽ die hẽ gedaen
was leestmen ind̄ kerken indẽ eerstẽ sō-
nendaghe doe die septuagesima begon
nen wert waer af dat indẽ teykẽ der te
genwoerdiger onsalicheyt die sanghẽ
der blijscappen werdẽ geswegẽ alsmen
dat allelupa ned̄ leyt eñ die brulochten
ende die hyliken werdẽ verscort tot na
paesschen eñ des paesschens wort alle-
lupa mitten anderen sangẽ der vrolich
eyt wederhaelt want ouermits die pas
sie vā xp̄s wort die dienst des mēschli-
ken geslachts v̄licht eñ die pine blijft al
leen. Eñ daer ō singtmen in die paesch
weke een graduale mittẽ allelupa want
noch blijfter eenrehande droefheyt mit
ter gheesteliker vrolicheyt die de kerck
heeft voer dz aflaet der sonden dat die
pine nochtās blijft gelikerwijs dz volc
vā ysrahel zeer v̄blidede in iherusalem
vand̄ vryer wederkeringe mer nz myn
en arbeydet veel ō dye swaricheyt des
weechs also v̄bliden wi die tottẽ lande
ons vad̄s willẽ ouermits die gracie on
ser v̄lossinge mer wij moeten noch wor
stelen voer onse sondẽ eñ als die septua
gesima des teghẽwoerdigẽ leuens vol
bracht is dā sullẽ wi blinckẽ inden wit-
ten in die tegenwoerdicheyt des lam-
mes eñ daer ō singtmẽ des saterdages
dubbelt allelupa indẽ wittẽ wāt als die
arbeyt des tegẽwoerdigẽ leuēs als wi
comẽ tottẽ sabbat der ewiger ruste so sul
len wi v̄blidẽ eñ dan is ons dan wed̄ ge
gheuen een dubbelde stole dat is stola

In enen teyken der droefheyt des tegenwoerdigen leuens wort indē ingāc der missen gesongen Circūdederūt me datmē introit? hiet eñ om dē hope der wederkeringe so volgen wi na inď epistola te lopen in stadio Stadiū dz is een thiendendeel vā eenre milen eñ om te arbeyden indē wijngaert des herē sabaoth werden wi geleert vter euangelien alle dese dingen sijn getoghē vter summen eñ vter sentencien iohannis beleth wes anctoriteyt vierlic is eñ hoechlick inď kerken sonďlinge inden officien vā der kerken te ordineren

Dat xxix. ca. vanď quinquagesimen

Quinquasima dat is vijftweruen x. ghesept eñ beteykent tijt des aflaets nader exposiciē eens mans die iohannes beleth hiet wāt annu? quinquagesim? dat is vijftichste iaer wert ghehieten annus iubile? dz is tiaer vā gracien twelc bijden ebreeuschen seer vierlic eñ hoechlic was want het was dat iaer datmen die sondē al quijt haelden Item die quinquagesima beghint indē derdē dñica of dorden sonnendage van der septuagesima eñ wort gheeyndt in den dominica der verrisenis eñ beteykent den staet der gracien totter welker wi weď ghestarct sijn ouermits die wel daet der penitencien waer af dz die vasten der kerkē beghint vāden middel ď weken vander quinquagesima eñ leestmen dicwijl dē vijftichsten salm die wel ke penitēcialic is Indē dagelijcsen ambocht bij na in allen uren of in allen getiden eñ is die psalm der penitēcien die men miserere mei de? hiet diemen allso dicwijle leest Itē die houdinge des vijftighen iaers welc iaer men iubile? hiet inder ewen oft iaer vā gracien beghint als die ebreeuschen houdē voer der ewen ante legē of voer die wette van abrahams tijt die loth sinen neue verlosse de die doe te tijde vijftich iaer out was eñ daer om wert hi onď abrahams kinder vā dier tijt voert aen gehoudē want indē voergaenden tijt wert hi gheprijst onder die ewe dat is sub lege allst openbaert in numeris

Dat xxx. ca. vander quadragesimen

Quadragesima dat is een tijt van xl. dagen als iohānes sept beginnende vāden eersten sonnendage inder vasten totten witten donredage toe dat men cena dñi hiet doe xp̄s broot sinen iongheren brack der engelen eñ sadede ons in welkē auontmael ons beteykēt wort dat so wye gheestelic volbracht heuet die vasten ď penitencien des tegenwoerdigen leuens die sal int eynde gebruken die zadelicheyt des ewighē bescouwens Itē die vasten is een tijt der kersteliker victoriē in die welke wi scarpelike teghen die sondē schermē dit getal der dagē nemē wi aen tot onser victorien nz alleen bijdē exēpel vā moyses eñ der ebreeuscher mer oec bijder nauolghinge ihū cristi vāden welkē men sept dat hi alsoe menighen dach vastede wi vastē wel onď dit getal dat is onď tghetal van xl. daghen \ eñ die vrucht onser ridderscap of onser victorien wort oeck getoent onder dit getal welc ghetal beteykent dat ons alle onse sondē vergeuen werdē ouermits ď vasten dier viertich dagen eñ wi int eynde na volghen sullen al schermende dat ewige loen \ in desen getale so offeren ende gheuē wij gode thienden van onsen vleysch want

wi vasten voer die thiende der drierhō-
dert dagen xxxvi. daghen\ eñ voer die
thiende der ses daghen eñ der vi. vren
die welke ouerschot sijn vandē helē iaer
enen dach op dattet inŏ sommen gesol
ueert werde ghef voer die thiende des
iaers xxxvi. vastel dagen eñ vi. vander
vasten der vier tidē werdē geoffert pro
primicijs dat is voer dye eerste vrucht
die wassende is eñ dat doen wij op dat
die geē die gode offerē die eerste vruch
ten ons tijts inder ghelouen der drieuou
dicheyt eñ die de thienden offeren inŏ
veruullinge decalogi veruolgen mogē
bijder ghelouen eñ bijden goedē zeden
eñ bijder waerdicheyt der gheenre die
eerst gewonnen sijn eñ op dat wij oec v-
crijghen moghen die thiende der ewi-
gher salicheyt\ eñ want quadragesima
dat is die tijt die wi vasten hieten na vas
telauont eñ tijt is der victorien dair om
septuagesima inŏ ewangelien vander ridder
scap eñ vanŏ victorien ons heren ihesu
xpi eñ inden tract datmen inder missen
singt of leest so werden vier geslachten
der aenuechtinghe eñ der becoringhe
bewijst vāden welken die eerst licht eñ
heymelick is als dye nachtelike vrees
danŏ is licht eñ openbaer als een schut
dat des daechs vliecht. Dat dorde is
swaer eñ opēbaer als die ghemoete de
monij meridiani dz is der duuelyen die
des middaechs regneert Die vierde is
swaer eñ v̄borghen eñ dat is die boot-
scap die indē dōckerē wādere de is Itē
tegē dese menigerhāde aenuechtinge
werdē wi geweernt mit geesteliker wa-
peninge totter welker die apostel ons
leert eñ noot inder epistelē daer hi seyt
Laet ons seluē wt geuē als dienstknech

ten gods ouermits die wapenē ŏ recht
uaerdicheyt ŏ craftē goods Itē onŏ al
le tidē vādē iaer so is die tijt vanŏ vastē
meest edel eñ merkelic wāt het is eē tijt
ŏ wedleuinghe wāt die aerde die inden
winter alsoe meer als doot was die be-
staet des vastē tijts weŏ groen te werdē
eñ weŏ te leuē Itē het is een tijt ŏ vnu
winge wāt die aerde wert v̄nuwet mit
crudē eñ mit bloemen eñ die bomē wer
dē mit louerē v̄sciert Itē het is een tijt
ŏ vruchtbaricheyt eñ ŏ ontfenckenissen
wāt dā groyet die winlike cracht eñ die
winlike doecht inden dyerē eñ indē bo-
men wāt dā alle wassende dinghē ŏ aer
den bloyen eñ dragē Itē het is die tijt
kuken te makē eñ te nestelē wāt dan co
men die tortel duuē odeuaers ende die
zwaluen die alle dē winter v̄reemt eñ
gescholen geweest hebbē die comen dā
in die leynten eñ maken haer nestē mit
groter naersticheyt Itē het is een tijt ŏ
medecinē eñ ŏ purgaciē wāt dā die hu-
morē seer beroert werdē indē lichaē te
gaen eñ daer ō ist dā eē bequaem tijt ter
medecinē Itē het is een tijt ŏ winninge
eñ der bootscappinge wāt dā ist lāt dat
ment eren eñ sayen mach eñ datmē die
zee bruken mach eñ daer om plegē die
coepludē des leyntens te meniger stat
te varen ō haer comēscap ō der winnin-
gen wil eñ het is inŏ vastē een goet tijt
die bomē eñ die wijngaerden te snoyen
eñ te cortē die veel ouertallichedē heb
ben |het is eē tijt dat die wijngaert tra-
nen wtgeeft wāt die humoer die dair o
ueruloedich is die wasemt vter worte-
len eñ al distelerēde ydelt si haer vāden
telgerē die daer gecort sijn eñ die dragē
de v̄tuyt breect dā wt eñ thoent hair bi
menigerhāde delē indē geslachte Itē

het is een tijt datmē sayen sal eñ bomen planten Itē het is een tijt dattet dā nat neder valt eñ regent wāt dan gaen dye reghenenachtige sterrē op als hyades eñ die anđ sterren Itē het is een tijt dā te wanderen eñ pelegrimaeds te varē wāt dan werdē die stede der heylighen seer gheuandt

Dat xxxi. ca. vā paesschen

Pasſcha dat is paesschen Paſſcha in griex is paſſi in duytsche eñ coemt vā paschin dat is lidē eñ in ebreeusch ist eē ouerlidinge daer ō dattet lam des paes schens geoffert wert eñ wert gebraden gegheten eñ vā hē en wert des anderē daechs vroech nz after gelaten eñ dat- tet nz gegeten en mocht werdē dz wert gebarnt mit haestichedē eñ wert mit la tuwen eñ mit veriuys eñ mit deruē bro de ghegeten eñ het wert vboden te etē vandē ghenen die nz besneden en warē eñ vandē onzuueren eñ die ebreeuschē warē omghegordt eñ mittē voetē ghe scoyet doe tlam van hē ghegheten wert eñ die ghene diet aten die hielden enen stock in hoer hant eñ die vtuut des en- ghels diet eyndede werter toe gedwō ghen dz hi die posten vanden huze be- smeerde mitten bloede des lams want daer en mocht gheen scade ghescien daer die posten allso besmeert warē Itē inđ etinghe des lams datter gheoffert was wert dat volc vā egipten geslaghē doe onse here doer egipten ghinc ende dat ebreeusche volc wert vlost vanđ wre der heerlicheyt dier vā egipten waer af dz gescreuen staet in exođ. dat die eerste geboren eñ die ouerste wordē doot ghe slagen ende die primogenita dz sijn die eerste gewonnē vādē ebreeuschen wor- den ghebeylicht eñ nader etinghe des lams so wert dat volc vā egipten onge quetst wtgelaten bijder roder zee die co lumpne des viers eñ đ wolkē voergaē de Eñ pharao diese nae volgende was mit alle sijnre scaren wert verdrenct int middel vāder vloet eñ ten lesten int eyn de deden si den here lof eñ eer mit ym- mens eñ mit sanghe eñ dācten hē vter maten zeer dat hair viādē vdrenct wa ren eñ si allso quijt quamē deſe dinghen werdē al in exodo geseyt al aen enē we ghe als indē twalestē derthiendē eñ in den viertiendē capitel eñ daer ō hebbē si daer noch inder memoriē alsmen daer twe vdoemde luden hebbē diemen ont liuen sal datmē den enē des paesschēs doot eñ den anderen laetmē quijt ende dat is der ghedenckenis dat die van e- gipten ghedoot worden inder zee ende die ebreeuschen verlost werden alst opē baert mathei xxij. Item dese paesschen der ioden was een ghelikenis ende een figuer des paesschens vanden kersten in welcken paesschen alle die vercoren vrienden goods vlost sijn vāden dienst der duuelen ouermits den bloede des onbesmetten lams die afhaelt die son- den der werelt bijden welken si maken enen waren ouerganck vanden vleysch totten gheest ende vāden oudē mensch totten nuwen vander duysternis totten licht vander werelt totten hemel van- der figuren totter waerheyt ende van- den dienst totter vrijcheyt der glorien der zonen goods Ende daer om is dye paesch dach een tijt der blijsappen en- de der vrolicheden ende is een tijt der nuwicheyt ende der vernuwinghe/ en- de is een tijt der goedertierenheyt en-

de der vroliker sadinghe want die sonē der verrisinghe werden ghespijst nz in den ouden ferment v̄ quaetheydē\ mer inden deruen brode der claricheyt en-de der waerheyt wij vieren altoes onsē paesschen opten sonnēdach \in die leyn ten als die maen vol is wij vierenen op die sonnendach om dye waerdicheyt v̄ verrisenisse ons heren Item wi en vie-ren altoes nz den paesschen als die ma ne xv. dagen oudt is mittē ioden op dat wi nz en doen als die ioden doē Itē on se paeschen ruym ghenomē streckt hem tot veel dingen eñ eerst totten palm da ghe twelc ghemeynliken hiet blopen-de paesschen daer om dz wi dan in dien dage groene risen dragen in onsen han den wāt onse here in dien dage mit pro cessien mit telgerē eñ mittē risen ontfā-gen is Item desen dach is gepriuilegi eert in dien dat die kinderen van ysra-hel dies daechs onder yosue droechs voets ouer die iordaen quamen eñ qua men aen die eynden des lands vā belof ten eñ aten vanden eynden des lands vā chanaam eñ vluchs onbracker dz he melsche broot dair si mede geuoedt wa ren inv̄ woestinē xl. iaer alst openbaert yosue ij. Inden seluen dach als doe die palm dach was werp onse here die cof ten eñ v̄coften vtē tēpel eñ is eerlic ont fangē mit riseren eñ mit palmē vanv̄ o-liuen Item tot paesschen hoert oec die dach des auontmaels die welke als io hannes beleth seyt gepriuilegieert is in vieren in v̄soeninge der gheenre die penitenci doen eñ wev̄ keren totter ker ken die welke vander kerken gesloten werden indē daghe alsmen die asschen neemt ouermits rechtuaerdicheyt en-de werdē indē daghe des auontsmael als een witten donredage ouermits ōt fermherticheyt in die scoot der kerken weder ontfangen eñ daer om indē vijf-ten daghe makede onsen here god wtē wateren visschen eñ vogelen eñ dat een deel seyndede hi der goluen vāden wa ter wev̄. ende een deel seyndede hi ter luchten wāt onse here scheyt die quade die genoecht hebbē inden vleyschelikē dinghen vandē goedē die inden hemel gheglorificeert sijn Dat ander priuilegi is inder eyndinghe des oudē offers eñ inv̄ institucien des leuendē sacramēts inden outaer wāneer dat die vleyscheli ke ghewoente v̄keert is in die hemel-sche eñ die gheestelike gewoente Itez dat derde priuilegi is inder cōsecracien des heyligē olijs \ eñ des crismen daer die kinv̄ mede gekorstent werdē eñ dye oude luden mede geolijdt werden als si so cranc werdē dat si steruen wanē In den seluen dage wortet crisma geconfi cieert eñ gemaect vā olyen eñ van bal-samen daer die kinv̄ mede ghekerstent werdē vāden minre priester indē schey del vāden hoefde eñ vādē meerre prie ster als vāden bisscop int voerhoeft als inv̄ v̄minge Tvierde priuilegi is inv̄ be wisinge des gheboods ons herē eñ dat geschiet inv̄ wasschinge v̄ voeten eñ inv̄ voedinge v̄ armer eñ inv̄ blotinge eñ in der reynighinge v̄ outarē Itē tot onsē paesschen hoert wev̄ die goede vridach wāt onse here is daer in ghepassijt om welcke passie alle die anv̄ vridaghen in eren ende in waerdicheden houden sal Men viert desen goeden vrydach dye-men dies parasceues hiet mit droefhei den ende mit rouwen al ist datmen dye

ander passien der heyligen mit blijscap
pen viert want die heylighē na hoerre
martelien vlieghē si opten hemel mer
cristꝰ clam neder ter hellen wāt hi brack
die duysternissen eñ leidede die heiligē
wt eñ des derdē daechs verrees hi eñ
thoende hem seluē leuēde eñ daer om
verblidē wij dan sonderlinghe zeer als io
hannes beleth seyt Itē die priuilegien
vā desen dage warē die offeringe van
cristus die berouinghe der hellē die ver
winninghe des doots eñ die oetmoedic
heit des duuels die tghebot des doots
hadt openinghe des paradises vlossin
ghe des mēschen ontslutinghe eñ open
baringe der scriften eñ eyndinge alre fi
guren eñ daer om seyde hi inden cruce
het is voleyndt of volbracht ꝛce. als on
se here sprac Cōsummatū est etce. Itez
totten paesschen hoert oec die paesch-
auont diemen den heyligē sabbat hiet
of saterdach .wāt in dien saterdage cris
tus die welcke is heylich der heylighē
rustede alle dien dach indē graue In de
sen daghe vercrijchtmen dat nuwe viere
eñ wort gebenedijt eñ wort bewaert om
die paeschkaers mede te ontstekē daer
na wort die paeschkaers op gericht / eñ
wort vā enen dyaken gebenedijt eñ ont
steken eñ wyeroeck inder kaerssen ghe
druct tot eenre manierē vā enen cruus
daer na als die lessē gelesen sijn so gaet
men mitter processien om den vondt te
cōsacreren eñ alst doepsel gemaect is so
keertmen weder om die misse te doē / eñ
alle den dach so wort dat ambocht mit
eenre corter vesper geeyndt op dat dye
neophiti dat sijn die ghene dye nuwelic
gedoept sijn gheen verdriet hebbē en sul
len tottē godliken offici wāt sijs onghe

woen sijn eñ alle die weke vā paesschen
is voert vierlic eñ hoechlic welc eynde
geeyndt wort indē belokē paesch auōt
alsmen dz allelúya dubbeleert wāt het
beteykent die toecomēde vrisenis d' hei
ligen ind' welker die gene die vercoren
sijn mit eenre dubbelder stolen versciert
sullen werdē vandē welkē men seyt in a
pocalipsi . si sullē mit mi wanderen indē
witten ꝛce.

Dat xxxij. ca. van pinxter

PEnthecostes dat is pinxteren eñ
was een hoechlike feest bijden e
breeuschen alst nv ter tijt bij ons is eñ is
die vijftichste dach vā paesschen gheli
kerwijs dattet volc vā ysrahel indē vijf
tichsten dach vā paesschen twelc si vier
den in ramasca quamē tottē berge van
syna eñ namen daer die ewe alst open-
baert exodi xix. Also is indē vijftichten
dach vand' passien xp̄i den apostolē dye
heylige gheest gegheuē in vierigē ton-
ghē op dz si soudē connē sprekē in allen
tongē mit soeter sprakē eñ barnē soudē
ind' minnen der caritatē Itē penthecos-
tes wort geseyt van pentha dat is viue
eñ vā coste dz is vā thienē dz maect te sa
men vijfwerue thien dz is vijftich alsoe
datter l. dagē sijn tusschē paesschen eñ
pinxter eñ werdē ond'scheydē bi vij. we
ken ō die seuēuoudige graci welke gra
ci den gelouigē mēschen ghegeuē is in
die toecoemst des heyligē geests Itez
dye tijt bij pinxteren is een tijt der rid-
derscap ende der vromicheyt want dan
pleghen dye nuwe ridderen ghe maect
te sijn mit enen riem eñ mit enen swaer-
de omghegordt te werdē eñ is oec een
tijt der zuuerheyt eñ der droecheit wāt
dā schijnt die son zeer hete opt aertrijc

eñ vteert die oueruloedicheit ende die glathept der humorẽ eñ alſo brengt die tijt vanden iaer zuuerhept in eñ droech ept Item het is een tijt der blijſcappen eñ der vrolichept wãt dan leuen die vo gelen eñ die dperen in groter minnẽ eñ is eẽ tijt der groenichept eñ der ſoetich ept wãt dan ſijn die crudekens groen eñ die boſſchen hebbẽ veel loueren eñ dan is die tijt zoet van roke eñ van luchten want dan geuen die bloemen vandẽ ho uen vãden boſſchen eñ vãden wijngaer den wt ouer al horen goedẽ roke eñ het is dan enen tijt der ſoetichept eñ õ ſma kelichept want dan in dien tiden verdu wet die hemelſche hetten die vuchtich ept indẽ bloemẽ eñ võkeertſe in ſoetiche den/ eñ daer om is die tijt bequaem ter morwinge enich dinck morwe te makẽ waer om dat die bijen dan die crudẽ eñ die bloemẽ ſeer oefenen als ariſto. ſept dat dat hoenich twelc des lepntens tijt ghegadert wert vãden bijen veel puer re ende ſoeter is dan thoenich dat des herfſts ghegadert wort Itẽ het is een tijt der ripichept wãt in warmẽ landen iſt dan die tijt vanden bouwe/ eñ daer õ hietet die tijt õ nuwer vruchten int boe ke vanden ghetale want men plach te gebieden datmen brode offeren ſoude vã nuwẽ coern in die hoechtijt vã pijnx ter eñ is dan een tijt dattet ouer al goe- de wepe eñ graſes gadinghe is om die beeſten ſat te maken wãt dan werdẽ al le dperen als paerden copen eñ ſcapen vette inden graſe/ eñ het is dan een tijt der koenichept eñ der moedichept wãt dan vanõ indruckinge der hettẽ vãder ſonnen wort colera ontſtekẽ vã wes on- ſtekinge die grãſcap eñ die koenichept wort dan bijder herten inden dperen õ weet want die tijt is den coningẽ meeſt ghewoen dat ſi dan horen volc gebiedẽ ter heerwaert tegen hare viandẽ te rep ſen te oerloghen eñ te vechten.

Dat xxxiij. ca. vander ioeden hoechtijt ghenoemt ſcenophegia

Scenophegia is een hoechtijt õ io den welke hoechtijt eẽ vaſtichept der tabernaculen ghehieten wert/ dpe gheuiert wert inder ghedenckenis der vordernisse ende der outcommeringhe wanneer dat die ghene die van egiptẽ ghinghẽ inden tabernaculen woenden als pſidorus ſept Scenophegia wort ge ſept van deſen woerden ſcenon dat een griex woert is ende betepkẽt alſo veel als een tabernakel in duptſche deſe ho echtijt wort altoes inden ſeptember ge uiert als wanneer dat coern al võſament was ſoe offerden ſi den here van allen coern thienden eñ waren dan ſpecialikẽ in vroechden eñ in blijſcapen ende beſta ken ende beſtropden haer huſen mit lo ueren ende mit gras ende mit anderen groenen dinghen eñ mit ſconen bloemẽ ende ſi droeghen appelen vanden ceð- boem in horẽ hãden eñ ander ſuuerlike vruchten eñ indẽ thiendẽ dach õ ſeluer maent eñ inden ſeluẽ daghe ſo vierdẽ ſi drierhande feeſt ende hoechtijt als die feeſt õ repnichept eñ die feeſt õ peniten cien eñ die feeſt õ bedingen wãt indẽ ſel uen dage die ouerſte biſſcop ginc in mit ten bloede eens roods calfs eñ repnich de ſcã ſcõrũ eñ daer õ hiet hi dach õ rep nichept eñ indẽ ſeluẽ dach vaſtede tfolc voir die miſdaet des calfs inõ woeſtinẽ eñ daer õ hiet hi die dach õ penitẽciẽ eñ die ſelue hiet die dach õ bedinghẽ want

in dien daghe hoerden si dat hem god goedertierẽ was eñ bȳ opten ouergãck des calfs inđ woestinen om dattet calf ouer ghetreden had eñ hadde misdaen inder woestinen

Dat xxxiiij. ca. vander wȳdinghe des tempels of kercsmissen

Encenia is een wȳinghe des nuwes tẽpels. cenon in griex is nuwe in duytsche Dese hoechtȳt plaghen die ioden in menigerhande tiden te vieren na dien datmen den nuwen tempel tȳmmerdẽ of een tẽpel die getimmert was vā nuwes weder te ṽmaken alsmẽ leest dat iudas machabeus enen tẽpel wȳede eñ ṽnuwede i. machabeorũ iiij. Die kerke hout oeck feest der wȳingge als die bisscop die kerck om gaet eñ bewȳet die kerke mit gebenediden water Ende die bisscop scrȳft een dubbel a. b. dwers ouer den estrick vanđ kerck ende tepkent die wanden vander kerken mitten crisma eñ bestrȳctse daer mede eñ barnt wieroeck eñ een speci diemen thȳmiama hiet eñ is wel rukẽde tot v. stedẽ des outaers eñ sluter reliquien dz sȳn heylichdommen inden outaer ende metselet tgat weder toe eñ verciert ende cleedt die outaren Item die bisscop plach desen kerkẽ die hi wȳede vordel ende aflaet te gheuen ende daer toe te setten allen menschen die daer quamẽ mit berouwenisse van hare sonden

Hier beghint het tiende boeck ende spreect vãder materien eñ formen of ghedaenten

Dat eerste ca. vander materien

Hier volbracht is vãdẽ proprieteytẽ des tijts eñ der delen des tijts so salmen nu werkẽ eñ leren vandẽ binnenstẽ eñ vandẽ materialikẽ creaturen als vandẽ elementen eñ van den genen die vãden elementen materialiken gemaect werdẽ wãt die materi eñ die form eñ sijn beginselen alle lichamelics dings Item vanđ enicheyt der materien eñ vanđ beroeuinge der formen en is anders nz dã ôderfnis alles dings eñ die materi is contrari đ enicheyt eñ is ongelijc als dair ghesept wort Die materie is also veel abelre ter ontfangnis der formẽ hoe vele die natuer hoger eñ subtijlre is eñ hoe dat si dichter eñ vaster is eñ aerdigher is eñ hoe dat si verder vanđ naturẽ des hemels is hoe dat si crãcker is ter ontfangnis der formeliker indruckinge als gesept wort int boeke vãden vijf substãcien \ eñ dz eygen heeft die materie als daer gesept wort als die form te nemẽ eñ nz genomen te werdẽ te houden ende nz gehouden te werden Itẽ tbeghin des onderscheydens der deylinghe ende der verureemdinghe ende der verwandelinghe is die materi inden winlikẽ dingen alsmen sept vij. metaphisice \ wãt datter winnende is en scheelt niet van datter ghewonnen is dan nađ materiẽ Eñ daer om daer dz winnende is of die materi daer sijn dz winnende eñ datter ghewonnen is \ inder substancien substãcialiken een dinc eñ oec inder naturen als inden dinghen diemen nz scheydẽ en mach so is die materi die sake der ondeylbaerheyt vanden dingẽ als aristo. sept iij. methaphisice \ dat die deylinge der specien is per indiuidua nader naturen eñ niet nader formẽ Indiuidua set ic voer dingen diemen nz scheyden en mach mer nochtãs beteykent anđs ende ic en kans tot genen sin brenghẽ Itẽ die proper materi eyghent haer seluen een proper form toe \ als ghesept wort in thiende boeck methaphisice want na der substancien eñ na twesen onder eenre formẽ is een materi ende onder veel formen ende veel materien Itẽ die materi der meysters in physiken ende dye sake der stedeliker grootheyt is eẽ materi sonder eynde \ ende is een onđwerpinghe inder metinge der stedelicheyt ende der grootheyt waer om dattz nz ghedeylt en mach werden dan nađ metinge ende nader grootheyt des dings dat hem onder gheworpen is Itẽ dye materi is sonder eynde of wãt si altoes dueraftich is of wãt si enen appetijt heuet tot oneyndeliken formen ende dair om \ om die determineringhe hore begheerlicheyt ende meyninghe of neyghinghe totten formen die sonder eyn de sijn soe wortse sonder eynde ghehieten \ ende niet dat haer virtuut yet sonder eynde is ende niet ghemeerret als dat si niet bedwonghen en is of geperset als is die godlike virtuyt \ eñ daerõ sept plato dz die materi vloyt sonđ eynde ten si dat die form die lopinge stoyt

Eñ daer om die lichamen die veel heb-
ben vand' materien eñ luttel vāder for-
men wassen veel alst openbaert indē bo
men eñ daer om hebbē die benē luttel
voelens \ wāt si hebbē veel der materiē
eñ der aerdicheyt als auicēna seyt wāt
inder materien scuult eenrehande doē
de craft die welke is eē volmaecte craft
eñ dese craft is gemeyn twe contrarien
waer af so wanneer die craft ghe leydt
wort totter daet eenre formen soe be-
gheert hi thans te wesen ond' die cōtra
ri form als dese craft die haer gemeyn
liken heeft tot coudē eñ tot hettē wan-
neer dat si doende mitter daet is onder
dat coude so begheert si vluchs te we-
sen onder dat contrari wāt gheen form
der dingen die corrumpeerlic sijn ende
winlic en mach genoech vervullen dye
craft die werkende is ind' materiē si en
moet altoes begeren vervult te werdē
overmits eenre ander formē eñ daer en
mach gheen and' form in gebracht wer
den als si wanhoept is dā overmits d'
corrupcien der tegenwoerdiger formen
na dien dat die inghesteynde craft des
werkers die tegenwoerdige form alsoe
wect si die werkende form totter cōtra-
rier formen eñ gheeft hoer alleyncsken
volcomēre te wesen thent si wort onder
dat alre volmaectste wesen der formen
Dese eñ veel andere proprieteytē heeft
die materie die welke hier alte veel wa
re te vtellen nochtans soeket bouen int
achtende boeke vand' goetheit d' werelt

Dat ij. ca. vander formen

Ten proprieteyten d' materien die
thans vertelt sijn vlichten eñ openbarē
die proprieteyten der formen die welke
als aristo. seyt int boeke vāden vijf sub-
stancien is also meer als een licht ghe-
uende eenre ygheliker formē scoenheit
wesen eñ teyken als een licht dat d' ma
terien ingestort wort cranck eñ doncker
al nedergaende nader begrijpelicheyt
der materien Itē die form is een ond'-
scheyt mitten welken wat vāden wattē
scheelt als die selue seyt Itē der formē
sommige is essencialic dat is weselic eñ
sommige is toeuallic Die weselike for-
me is dese die der materien toe coemt
eñ volbrengtse ende becoemt eñ ouer-
draecht mede totter volmaectheyt e-
nichs dings eñ als die geset is so wor-
tet dinck gheset eñ als die materi ver-
derft is so en worter nz vand' substanciē
des dings geuonden. waer af datmen
in phisicis seyt Die form mitter materi
en is een sake alre toeuallē mer die toe
uallike form en volbrengt die dingē nz
noch en maectse nz als geseyt wort vij
methaphisice mer een ygelike toeualli
ke form behoeft eēre substācialiker for
men die welke is eē toeuallike sake Itē
alle form is simpelre eñ wercke liker eñ
oec edelre dan die materi eñ daer ō als
aristo. seyt int boeke vāden dyeren Die
form heuet haer als een man . want si
mach veel materien makē wāt die man
mach veel wiuē vruchtbaer makē . wāt
nader behoeften d' formen die welke d'
materien in te druckē is so moet die ma
teri bereyt eñ geordineert wesen . want
sal vand' materien der aerdē vier werdē
so moet die aerde versubtijlt werdē en-
de gepuert eñ si moet simpelre werden
eñ ist vkeert soe moetet vkeert wed' om
wesen Item die form opēbaert die ma
teri \ die materi en mach nymmermeer
mitten sin gesien werdē dā een substan

cialike of een toevallike form dã bÿden
wech des berouens gelikerwÿs dz een
donckernis gesien wort niet siende Eñ
gelikerwÿs dz een swiginghe gehoert
wert nz horende enich gelupt als calci
dius sept ouer plateareñ eñ ouer dat cō
ment opt eerste van methaphisica / die
materie is die sake waer om dz wi qua-
liken sien die gescapen dingē want het
en is geen dinc gemeÿnre eñ nochtans
en is gheen dinc onedelre dã die mate
ri is want die materi en wort nÿmmer-
meer ghesien sond̄ form noch die form
en mach oec nz gesien werdē ten si dat-
se v̄gadert is mitter daet der materien
eñ daer meest is vander formen daer is
minste vand̄ materien als ghesept wort
ij̄. methaphisice eñ alsoe v̄keert Daer
meest vand̄ materien is daer is minste
vand̄ formē . eñ hoe dz een dinc grouer
eñ onpuerre is hoe dattet onedelre en-
de donckerre is / hoe dattet meer verre
vand̄ edelhept der formē is Item van-
den formen is sommige geestelic eñ sō-
mighe lichamelic eñ die gene die licha
melic is die is sommige hemelsche eñ
sommige vãden elementen / eñ die he-
melsche form is also werkende dat si v̄
vullet alle den appetÿt hare materien
eñ daer om ō die tegēwoerdichept ha-
re formē die de hemelsche natuer vol-
brengēde is eñ alte mael volmakende
so en mach die substãci des hemels nz
v̄derft noch v̄vult werden mer si heeft
billiker die in enen ewigē wesen behou
den bÿ hare formen die welcke in hare
daet volcomēste is / eñ die form die van
den elementen gecomen is en mach al
so groten macht nz vervullen eñ hare
materien noch harē appetÿt nz volbrē

gen eñ dair om laet sÿt der materialiker
machten datter onvolcomen is waer ō
dat si altoes een nuwe form begeert eñ
daer ō sÿn alsulke lichamen altoes cor-
rumpeerlic nader machtē te sprekē . eñ
dicwÿle oec der daet Want hoe dat die
form edelre eñ gheesteliker is eñ vand̄
condicien eñ vand̄ manieren der materi
en meer gescheÿden eñ afgetoghen is
hoe dat si werkeliker eñ crachteliker is
alst openbaert indē v̄standigen der wel
ker snbstanci nz en hangt vand̄ materiē
als gesept wort in ij̄. de anima int der-
de boeck vand̄ sielen Inden genen dÿe
materie hebben en is gheen v̄stant mer
nochtans en volge ic nz die enghelen
en hebbē een materi in hare formē mer
of dat wesen der enghelen ghemaect si
vand̄ geesteliker materien eñ formē of
niet Dat salmen voer waer houden dat
die substancie vã hē dat is der lichame
liker dingen alre simpelste is ende alre
werkelicste ghelikerwÿs dat die geeste
like form werkeliker is dã die lichame
lic als albumaser sept want nader aen-
scouwinge der materiē so is die form e-
del eens p̄gelics die gemengt is eñ die
form des elements is noch edelre en-
de die form des hemelschen lichaems
alre edelste Item die gheestelike form
gaet alle desen formē bouē onlichaem-
lic / inder edelhept eñ inden werke ist in
den enghelen oft ist inder sielen eñ dese
gesepde dingē sÿn nv genoech vanden
proprietepten der formē eñ der materi
en na dien dattet tot desen wercskē be-
hoert

Dat ij̄. ca. vanden elemente

Elementum dat is een element eñ
cōstantinꝰ sept Dattet element is

dat simpelste eñ dat minste partikellen
eens gecõponeerden lichaems eñ men
hietet dat alre minste als tot ons want
ten wort inden sin nz vernomen of ghe-
voelt want het is die minste eñ die les-
te pertikel inder resolucien dat is inder
ontbindinghe des lichaems als si dye
eerst was inder cõposici dat is inder ma
kinge Men seyt dattet pertikellen sim
pla is vanden ghecõponeerdē lichaem
niet wantet een simpel element is sonď
enich maecsel \ mer wantet nz en heeft
enige delen die makende sijn eñ die in-
der specien eñ indē ghetale schelen als
sommige lichamen sijn dye ghemengt
sijn | alst openbaert indē metallē ƌ wel-
ker delen schelen wãt sommige deel is
lucht sommige aerde eñ also vandē an-
deren mer een ygelic deel des viers is
viere eñ also vandē anderē Men seyt e-
lementum also meer als ylementū als
ylido. seyt van yle twelc materi is alre
lichamen eñ also meer alst eerste fonda
ment eñ sommige seggen voir elemen-
tum eleuamentū dat is opheffinge of
alimentum voedtzel | daer om dat allē
lichamen geuoedt werdē eñ ghemeer-
ret vanden ghedaenten der elementen
Itē het sijn vier elementarige qualitey
ten dat sijn vier gedaenten der elemen-
ten vãden welkē die twe werkende sijn
als hette eñ coude \ eñ twe lidende als
droechept ende vuchtichept .van desē
scrijftmen voer int vijfte boeke Itē hoe
veel dat si onderlinge contrari sijn dese
vier nochtãs ouermits die inuloyinge
des hemels eñ der planeten werdē sijs
eens in horen daden eñ werdē weď ter
eendrachtichept gebracht wãt tfuer eñ
die lucht sijns eens inď hetten al ist dat

si schelen inder droechept eñ inď vuch-
tichept mer die lucht ende twater ouer
dragen inder vuchtichept mer si discor
deren inď couthept eñ dat water eñ dye
aerde ouerdragen inder couthept. mer
si schelē inď vuchtichept eñ inď droech
ept Item tfuer eñ die aerde sijn twe ele
menten die verre vã malcanderē staen
nader geleghenthept ouerdragē inder
droechept mer si schelen inder couthept
wãt die aerde is substancialikē cout int
alre beste \ dat is dat si qualiker couder
mach werdē dan si is eñ tfuer is weseli
ken dat is in allen sinen wesen hete int
ouerste dz is dattz qualiker heter mach
werdē dant is .wt desen vier elementē
sijn die twe die edelste alst vier ende die
lucht \ want si sijn puerre eñ lichter van
substãcien dan die anď Eñ daer om van
den center tottē circūferencien hebben
si een beroeren eñ si werdē natuerliken
opwaert beroert ende dese twe trecken
haer edelhept te samen als totter werc
kinge eñ totter substancien om dat si dē
hemelschen lichaem also na sijn vãden
welken si haer influenci dat is haer in-
uloyinghe der beroerlichept eñ ƌ craf-
ten ontfangen want die hemelsche vir-
tuut inuloyt eerst optē spera des vuers
e ñ ouermits den vuere op den spera ƌ
luchten eñ daer om sijn dese ij. elemen-
ten hoger dan alle die andere nader ge
legenthept eñ abelste naden lope of na
der beroeringhe eñ subtijlste nader sub
stancien claerre eñ meer doerschinende
nader vormen | eñ doechdelicste naden
werke Het sijn twe neďste elementē als
twater eñ aerde eñ sijn natuerlikē swaer
re dan die twe ander eñ hebben neder-
waert haer beroerē vãden circūferenci

en totten cẽtrum bĳder vgaderinge der
delen eñ sĳn dicke eñ plomp bĳd dich-
tichept eñ sĳn grouer dan die and twee
eñ materialiker hebbẽde meer vander
materien dā vander formẽ Eñ om dz si
also doer verre sĳn vāden spera des he
mels der beroerliker crafcen soe en sĳn
si den hemel niet also onderdanich als
die eerste twee eñ die elementen en sĳn
nymmermeer soe ledich mer si sĳn ym-
mer altoes inden doen eñ indẽ liden ste
deliken want si en rusten nemmermeer
vander winninge eñ vand beroeringhe
eñ die aerde al ist dat si rust vand beroe
ringhe / nochtans en heeft si nymmer-
meer rust of aflatinge vand daet of van
den wercke eñ gelikerwĳs dat si nz le-
dich en sĳn vand daet also en sĳn si niet
ledich of ydel vand vscieringe want eẽ
ygelic element heeft sĳn vscieringe als
tfuer heeft die sterren die luchte heuet
tgheuoechelt \ twater henet al datter-
swemt / eñ die aerde heeft datter gaet
als beda sept vāden welckẽ sommighe
dinghen te segghen sĳn mitter hulpen
ons heren

Dat iiij. ca. vant vuer

Tfuer is een ruym lichaem \ eñ is
heet eñ droghe int leste als cōstan. sept
eñ natuerliken begheert dat vier te sit
ten op die lucht \ eñ mit gewelt wortet
ind luchten ende ind aerden gehouden
eñ alleyncsken laetet dye morwe lucht
vā hem als ysi. sept Dyonisi⁹ roert die
proprieteyten des viers inder engheli
ker yerarchien als indẽ xĳsten ca. eñ seit
Dat dz vier is een sinlic of gheuoelic li-
chaem dat veel hoger eñ subtĳlre is dā
alle die ander lichamelike dingen eñ is
der gheesteliker naturen naest / eñ daer
bi bewĳstet sĳn werck ongeliker dan al
le die ander. Tfuer is in allen dingẽ eñ
bi allen dingẽ ist gecomẽ hẽ seluẽ te ge
uen eñ en wort vā hem allen nz af ghe-
daen noch vdreuen nochtās ist vborgẽ
onbekent onmetelic onsienlic ende also
meer onlichamelic eñ machtich \ eñ be-
roerlic tot sĳnre propere werckinge ge
uende hẽ seluen alle gaderen die hẽ ge
naken / alle dinc beroerende hẽ seluen
vnuwende eñ is een harde alre naturẽ
eñ vlichtende eñ claer ondkennende on
derschepdende eñ wedspringende ned-
waert voedende eñ opwaert voedende
scarpelic wāderende etce. Dese eñ veel
andere woerden bescrĳft sinte dyonĳs
Item noch sĳn dair and leerrers die dz
vuer bescriuẽ wattet is na sĳnre substan
cien virtutẽ eñ na sĳnre werckinge waer
af dat wi hier setten willen op dese stat
totter rechter vclaringe der voerscreuẽ
woerdẽ die woerde des cōmentatoers
Tfuer heeft die hoechste stat vā alle dẽ
elementen. Eñ dat is daer om wantet
lichter is inder naturen eñ daer ō sept-
men dattet alre hoechste is wāt het en
heeft ghene wichte eñ het soect dz ho-
ghe eñ is bouen allen dinghen eñ wat
lichamelic is sond hem dat is natuerlic
ond hem eñ het heeft die puerste eñ die
subtĳlste materi vā alle den elementen
eñ wordt gehietẽ also meer onlichame-
lic wāt om der subtilichept sĳnre substā-
cien en wortet mittẽ sin nz ghesien sond
openbaer substācie eñ daer ō sept hi oec
dattet veel gesien wort wantet d gheest
teliker naturẽ naest is wātet viere wort
also meer als tmiddelste ghesien onder
die sienlike eñ onsienlike dingen eñ in al
so veel alst die nedersten roert so ist on-

lichamelic mer in alsoe veel alst den o-
uersten genaect soe ist lichamelic Item
tfuer heeft een werkeliker natuer dan
enich vanden anderen elementen eñ is
inden werken starkerre eñ daer om wor
tet onsienlic geseyt want syn v͛tuut ende
syn werckinghe wasset sonder eynde ist
dat die materi sonder eynde is want al-
so langhe als die materi substanci heeft
so en ghebreket tfuer niet mer het was
set altoes Item tfuer heeft die heyme
licste eñ v͛borghenste materi eñ daer om
hietet v͛borghen\ wāt sinlic en macht in
synre materien niet gesien werdē Men
seyt dattet onsienlic eñ onbekent is wāt
die materi en mach mittē sin nz begre-
pen werden sonder substanci eñ wattet
oec is in sinen wesen of in synre substan
cien dat wort nauwe bekent inden ver-
stande Itē het heeft een edelre virtuut
eñ natuer dan die ander eñ daer ō hie-
tet edel eñ machtich bouē hē allē want
inden viere is tbeghinsel der beroerli-
ker virtuten want het beroert hē seluē
eñ die ander eñ en wort vā nyemant be-
roert dat beneden hē is Itez het heeft
claerre natuer dan alle die nederste wāt
men seyt dattet verluchtēde is wāt mit
synre claerheyt alle dinghen v͛licht wāt
die blinckende radien des vuers schinē
buten wt mer si werdē omdecket .want
dye radien werden anderweruen ver-
borghen totten heymeliken scoot hare
substancien als si weder ghebracht syn
tot horen sinnen Item tfuer heeft dye
scarpste eñ die doerschietenste virtuut
vandᷣ subtilicheyt synre substācien waer
om dattet hiet scarpelic gaende wāt dz
beroeren synre propererre virtnten gaet
in eñ schiet doer alle dinghen sondᷣ wedᷣ
stoet Item tfuer openbaert syn selues
doecht eñ der ander want hem seluē o-
penbarende openbaertet die ander die
hē tegen geworpen syn eñ daer ō hietet
openbaerliken claer ondᷣscheydē eñ ondᷣ
deylende het heeft macht die nederste
tottē ouersten te trecken want die ma-
teri daert in werct al dunnende scheyt-
sese ende trectse opwaert ouermits die
craft synre hetten waer omme datmen
seyt dattet nederwaert voedende is eñ
opwaert treckende Itē tfuer heeft een
vernuwende doecht eñ cracht want al-
le dingen werdē oudt eñ gebreken of v͛-
gaen die mitter vuerigher craften niet
behouden en werden alst opēbaert indē
ouden indē welkē die natuerlike hettē
gebreket Itē het heeft een v͛wandelen
de craft want alle die materi in welker
al doende verwint eñ verkeert eñ v͛wan
delt in synre ghedaenten eñ daer om ist
begripende eñ v͛wandelende want als
tfuer die materi begripende is in wel-
ker materien het werket so en laret die
materi nz after mer al v͛terende v͛keert
se in synre gelikenis eñ begripende en
wortet nz begrepen\ wāt alst dat v͛teert
is daer tfuer in werket so springhet eñ
keert weder in hē seluē eñ daer om hie-
tet springhende Itē tfuer deylt syn vir
tuut eñ syn natuer eñ gheeftse enē ꝑge
liken sondᷣ verminringhe wāt gheliker
wys alst wt ghestort wort soe en wortet
nz ghemeerret eñ wanneert ontfangē
wort so en wortet niet geminret Item
tfuer heeft virtuut een dinc te suueren
want het suuert eñ reynicht die metal-
len die vanden scueben eñ vanden roest
v͛teert werdē eñ het kan oec die smaken
eñ die humorē v͛wandelen eñ v͛anderen

wā̄t het coect eñ ōduwert die ouervloe
dighe raeuwe humoren inden lichaem
eñ ōteertse eñ maectse gesont Alle dese
gelikenis heeft hi voer eens geseyt eñ
dat vuer is drierhande of die speci des
vuers is vāden philosophen drierhan-
de bescreuē of genoemt eñ is licht vlā-
me eñ cole eñ hi seyt aldꝰ Ignis est lux
flāma ignis et carbo Dat is dattet tfier
is een licht eñ een vlam des viers ende
een cole eñ tfuer is een licht in sinē spe-
ra eñ is een vlamme inder materiē der
luchten eñ is een cole inð aerdiger sub
stancien Dese eñ veel anð proprieteyten
heuet tviere vāden welken bouē soeket
int ander boeke inden tractaet vāder se
raphins oerde eñ int vierde boeke indē
tractaet vāden qualiteyten der elemētē
als vander hetten eñ vāder coude ꝛc.
soectse daer wāt die dinghen die thans
geseyt sijn die sijn hier genoech

Dat v. ca. vander vlammen

Flamma is een vierige materi dye
ontsteken is in eenre luchtiger substan
cien want die lucht om die subtilicheyt
hare substācien eñ om dat die lucht son
der middel den spera des viers also na
bi is so wort si lichteliken vierich \ende
wort ōwandelt in een vuerighe natuer
eñ hoe dꝫ die luchtighe substāci puerre
is also veel is die vlamme claerre ende
sal der naturē des lichts geliker schinē
Item die vlam wort natuerlic opwaert
beroert eñ in allen sidē des ontstekens
dings dat recht op als een linie ten scer
pen waert \wāt in hare scarpicheyt om
die toelope der radien in enen scarpen
hoeke inprent si starkeliker die werckin
ge haerre hetten eñ daer om wāt inden
oversten hoeke des viers hettē is so on
steect si te lichteliker die natuer die ha-
re tegen gheset is eñ ontfaet die hettē
nader materien daer si in werct. wāt is
die materi droeue eñ rokich soe geeft si
een doncker eñ een droeue licht eñ alsoe
ōkeert eñ is die materi ghetēpert ende
puer so geeft si luchtende radien wt eñ
ōlicht die duysternissen eñ melt die ver-
hoeden dinghen eñ thoent den wande
laers die hinderinge eñ die ghebreken
indē wegen om sijnre lichticheyt eñ om
die beroerlicheyt der luchtiger materi
en daer die vlamme in werct eñ is in ste
digher beroeringhe eñ en rust nymmer
meer altemael eñ een cleyn stotinge vā
wijnde onsteect eñ verwect die vlamme
mer is die materi alte groot so scoert si
die vlam eñ leschtse eñ drijft dye lucht
dat si stederwijs crōme wesen moet \en-
de daer om wort si beroert ter manieren
van enen cirkel als marꝰ seyt \waer af
dat vulcanus vā iunio inð aerden ghe-
worpen was Eñ nader visieringe ð po
eten was hi manck eñ vāden ghewelt
sijns beroerens al hortende te gader so
sloech hi mede dye delen der materien
daer hi in wracht eñ van dier stedeliker
te samen cloppinghe maect hi een ghe
luyt eñ pijnt hē te crijgē eñ te soekē die
overste stede eñ die materi en laet hi nꝫ
af na hē te halen vāden laechsten tottē
hoechsten den welkē hi aen cleeft ouer
mits incorporeringe

Dat vi. ca. vanden roke

Fumus dat is roke eñ is een wasē
die gescheydē is mit craft ð hettē uten
subtijlsten eñ vuchten delen ð materien
want hi heeft die swaer delē gemengt
mittē lichtē vāden welkē hi na hē trec-
ket donckerheyt eñ stanck eñ maect die

lucht swart ende v̓keertse in eenre roki
ger naturen ende brengt een bitterheyt
vter grofheyt sijnre materien van wes
scarpicheyt die ogen tranen eñ gequetst
werden eñ doerschiet die herssen eñ be
swaert den geest der sielen \ eñ daer om
quetst hi den geest v̓ naturē mede \ waer
af dz geseyt wort int boeke v̓ dyerē . dz
die roke der kaerssen doet wel een me-
rye die iongen draghet haer ionc v̓wer
pen als die kaers wt gedaen wort ende
haer dye roke vand̓ kaerssen ind̓ nazen
coēt eñ die roke is oeck viant der byen
eñ quetst die hauiken eñ and̓ vogelē die
te rouen plegē Itē die roke sterft hae-
stelic na dien dat hi opgaet als die glo
se seyt aldaer ghelijc een gardekijn des
rokes zce. Hi climt haestelic ind̓ luchtē
eñ haest laet hi af \ eñ hi openbaert eer
eer dat viere doet eñ hi wort vādē wint
beroert eñ ouer al gestropt eñ die mate
rie wort te samē geuoirt die roke schijnt
oec of hi wint maecte eñ warē die wint
stuert daer loept hi als grego. seyt Hi
maect die husen swart eñ besmetse en-
de wint veel roedts ouer al indē husen
eñ indē scoerstenē ende hi soect alle die
hoecken om eñ later voetstappen ende
teykenē vā hē Mer die wel rukende ro
ke is den ruken alte ghenoechlijc eñ is
vrient der herssen \ want hi cōforteertse
eñ dat herte mede eñ hi stopt dē reume
vāden hoefde \ eñ hi droecht eñ dwingt
eñ hi opent oeck die sweetgaten die be
stopt sijn eñ hi is doerschietende totten
binnensten leden die zenen te starken eñ
die roke v̓drijft oec die serpenten eñ die
venijnde dyerē wāt si hatē alle roke en-
de sonderlinge den roke die wel ruken
de is als grego. seyt etce. Item die ro-
ke die vand̓ spisen eñ vādē dranc schey
det eñ op climmēde is mit cracht v̓ het
ten totter herssen bestopt die geuoelike
zenen eñ wint slaep eñ bint die butenste
sinnen eñ daer om roept hi die natuer-
like hetten wed̓ tottē binnenstē ledē eñ
helpt hē eñ starctse Itē ist sake dat een
melancolioes roke of een alte scarpen
roke die venijnt is eñ ghescheydē vand̓
spisen of vādē dranc of vā deerliker me
decinen totter herssen coēt soe beswaert
hi die sielike virtuut eñ maect vrese eñ
anxt indē mensch als indē melancolio-
sen maect hi freneси eñ v̓wect verwoet
heyt als in freneticis eñ indē droncken
luden eñ hi wint oeck vergheteliche yt
als indē lytargicis dat is indē ghenen
die enen aposteme after int hoeft heb-
ben daer die memori leyt eñ die roke be
roeft oec den mensch vā sinen sin eñ vā
sijnre redē als inden genē die vallē vā
sinte cornelis eñ deser ghelijc Itē dese
passien eñ veel ādere brengt die roke dē
lichaem in eñ die roken die vand̓ aerdē
eñ vand̓ zee op ghetogen sijn ouermits
cracht der . hetten smetten die lucht eñ
makense dick eñ si maken neuelen en-
de wolkē eñ si gheuen dē windē eñ den
tempeesten v̓ luchten voetsel eñ natuer
eñ makē die radiē der sonnē doncker in
der luchten eñ onduattense Eñ hier me
de ist genoech vāden roke

Dat vij. ca. vander colen

CArbo dat is een cole eñ is een vie
re dz werckelic geincorporeert eñ
verenicht is mitter aerdiger materien
wātet viere ouermits versameninge ist
toe geuoecht den groefstē delē der aer
diger materien eñ wert ned̓waert ghe-
houdē bi eenrehāde craften der naturē

want gelikerwijs dattet vuer opwaert
beroert wert in eenre vlāmen alſo wor-
tet nederwaert genepcht indē colē al ber
ſtende eñ al ſpringende vāden voncken
mit ſwarichept der materien Item die
cole als ſi ghemaect wort ſo wert ſi ver
keert in roothepdē. mer als ſi geleſcht
wert ſo brengt ſi eē ſwartichept in ende
daer ōvlieſt ſi haer eerſte ghedaente eñ
ſcoenhept des viers wāt hoe dz die co-
le ſchoenre ſchijnt als ſi barnt hoe dz ſi
leliker is ende ſwarter als ſi gheleſcht
wert Itē indē colen wort die ſubſtanciali
ke vuchtichept mit allen ōteert eñ daer
om wort ſi lichteliken gebrokē ſo wan-
neer die humoer die eē ſake was ōaen
cleuinghe der delen mitter craften des
viers mit allen ōteert wort eñ wtgeto-
gen eñ daer om als die cole geleſcht is
ſo breect dat een deel lichtelikē vāden
anderē wāt men vinter niet vuchtichs
daer die delē mede te ſamē hangē mo-
gen als grego. ſept wāneer dz die aer-
dige delē alleen bliuen om ōdroechten
wil ſo wert die cole lichteliken wedē ont
fengt eñ alſo lichteliken als ſi ontfengt
wort ſoe wortſe noch lichteliker weder
geleſcht alſo dz in hē nz vāden viere ge
vonden wort ende overmits ſijnre ſwar
tichept ſo ſmettet alle dinc dattet raect
Item een ontfenghende cole heeft een
ſcarp viere eñ is ſeer werkende eñ doer
ſchietende wāt ſi coect een pſer mit ha-
re ſcarpichept eñ morwet die delen des
pſers al ſchepdende eñ weder morwen
de altoes inden heten colen eñ ſi quetſt
oec thoeft mit hare ſcarpichept eñ iſt dz
ſi onder die aſſchen ghereкent eñ ōbor
ghen wordt ſoe houdt ſi tfuer in eñ als
ſi ondect wort ende datter die lucht op

coemt ſo wort ſi in veel vonckē verkeert
eñ bi haer ſeluē gaet lichteliken wt als
grego. ſept Item die cole iſt dat ſi ont-
fengt is ſo barntſe eñ quetſt desgeens
voetē die daer op treedt Eñ als ſi ghe-
leſcht is tredmēdē dā mit blotē voetē op
ſi doet den menſch wee eñ maect eē bar
ſtinghe

Dat viij. ca. vā een ſprancſken vuers

SCintilla dat is een clepn deelken
des viers dpe geſchepden is van
der vieriger materien eñ vandē gewelt
der hetten dieſe ſchepdende eñ ontbijn
dende is eñ men hietet in duptſche een
vonck wāt die beroeringhe ōvonckē is
haeſtelic eñ overmits der vieriger craft
wort ſi haeſtelic geſchepdē eñ opwaert
beroert / mer overmits die ſwarichept
des aerdigen deels ſoe wort die vonck
ten leſten gedaelt tottē center Itē haer
beroeren is ſeer claer eñ luchtende ter
manieren vā eenre ſterren eñ overmits
der ſtropinghe hare vierichept ſo open
baertſe groen indē luchtē want ſi is vol
radien Item haer beroerē is werckelic
eñ doechdelic oft vuer waer wāt vā een
re clepnre vonckē die in aſſchē of in wer
ke of in vlas viele daer ſoude haeſtelick
een grote vlam wt comē eñ vandē ōke-
ringhe ōluchten ſoudē ſi vluchs ōgaen
eñ als ſi gheleſcht waer ſo en ſoudmen
nz dā voncken vindē eñ die ſouden wedē
ontfengt werdē mit getēperden winde
eñ mit grotē winde wort ſi gheleſcht eñ
ſi doerſchiet die lucht die ondoerſchie-
telic is eñ nochtās doerſchietende ver-
wādelt ſi die lucht ſeer luttel eñ hoe dat
tet vier ſtarker is hoe dat dpe voncken
meer ſtuuen ſullē Scintilla properlic dz
is een clepn coelken zeer clepn / mer fa-

villa die hier na coemt dat is die leuen
de assche die vãden cleynẽ coelkens bli
uet eñ syn eenrehãde leuẽde asschen

Dat ix. ca. vã eender voncken

Fauilla is gheseyt vã fouendo dat
is vã voncken daer om dz fauilla
tfuer voedt eñ decket eñ is cleyn leuen
de asschen die ghebleuen syn vanḋ les-
schinge der vonckiger materien als ph̃i.
seyt. Item fauilla is een teder eñ licht
assche wit eñ licht mit viericheyden int
ouerste glimmende hangende aen dye
ontfencte cole eñ plompt haer schynsel
eñ dunt haer hettẽ ende minretse eñ die
glimmende assche wort mit enen cley-
nen winde ṽscheyfelt eñ als si verschey
felt is so kan si cume weḋ ṽgadert wer-
dẽ of nymmermeer als grego. seyt Si
wort licht ontsteken mer om tghebreck
des voetsels soe wort si haestelic ghe-
lescht Die ouerige assche gaet opwaert
mit enen greye vanden winde eñ als si
gelescht is so gaet si bi haer seluẽ neder
mit hare eygenre gewicht als gregori⁹
seyt mit hare eygenre beroeringe gaet
si neḋwaert ende mit eenre vreemder-
beroeringe gaet si opwaert

Dat x. ca. vander asschen

Cinis dat is assche ende is geseyt
vã cadendo dz is van vallen wãt
als si gheresolueert of ontbonden is so
wort si gewonnen vanḋ substãcien ḋ aer-
diger materien ouermits cracht ḋ het-
ten als ph̃i. seyt Item die assche is saeft
vã eenre ṽsmader verwen eñ is vã bit-
teren eñ dempigen smake eñ heeft veel
subtylre eñ dunre delen eñ si stuuft mit
cleynẽ winde en wech Item die assche
is oec suuerende wãt si is goet cleḋ me
de te wasschen eñ si corrodeert dat is si
vret eñ is drogende als cõstantin⁹ seyt.
Item ist dat die asschen heet syn so be-
schermt si die colen die daer onder ghe
dect syn Eñ is die assche cout so ṽderft
syt eñ lesschet Itẽ die asch wort onḋwi-
len vã dier vuylre formẽ eñ vã dier dõc
kerheyt verwandelt in een glazen eñ in
claer gedaent eñ dz ouermits cracht vã
vier want vander materien der asschen
pleechtmẽ wel glas te makẽ als grego
rius seyt Item dit is tgebreck ḋ asschẽ
eñ der onuolcomenheyt al waert alsoe
dat si alle daghe ghenet worde so blyft
si nochtãs onvruchtbaer/ wãt si en laet
die aerde niet dragen die si raect mer ist
dat si selue onvruchtbaer is so maect si
die aerde noch onvruchtbaerre eñ vuyl
re in allen dinghen

Hier beghint het xiste boeck eñ spreect vanđ lucht eñ haer passien

Er dat is die lucht eñ is daer om aer gehieten dz si tfuer draecht eñ si wort vanden water ghedragen als ysidorus sept Item dye lucht behoert een deel der aerdiger naturen eñ een deel der hemelscher naturen als beda sept want dz deel ð luchtē is puer claer eñ rustelick daer die storm eñ die grote winden totten hemelschen nz comen en konnen mer dz neđste deel vāden spera dat is der aerdē eñ dē water vaste bi eñ is moderich grof eñ dicht in een eñ dz gelichaemt is vādē vuchtē eñ aerdigen wazemen dat behoert totter aertscher naturē / eñ dese luchtighe paert of deel brengt menigerhādē gedaente wt haer wāt als ysido. sept Een lucht die seer ghestoten eñ vermoyt is maect veel winden blixemen eñ donren eñ als die lucht te samen ghetoghen is so maect si neuelinge eñ als si gedicket is so maect si regen eñ als si te samē geconghelcert is of beuroren soe maect si snee eñ hagel eñ als si gescheyfelt is so maect si claerheyt als ysido. sept eñ beda Item die lucht heeft meer openinghe eñ dunnicheyden eñ ydelheydē dā die anđ elementen doen Itez die lucht als constan. sept is een breet ruym element dz substancialikē heet eñ vucht is eñ vā hare propere naturē of substācien is si vucht mer wāt si den hemel also na is so is si heet eñ daer om nađ gedaentē ð beyđ qualiteyten soe is die lucht haer seluē sprayende int ouerste vanđ aerdē eñ vanden water wtstreckēde tottē spera des viers ouer al eñ vter subtilicheit hare substancien eñ wt hare openicheyt so is die lucht claer eñ doerschÿnlic wāt ouermits hare doerschÿnlicheyt soe is si ontfangende die hemelsche influēci eñ virtuut eñ die indruckinge des sonliken lichts eñ gheeft allē dyeren adem tocht dat is dat si horen adem wt eñ in halen mogen na harē wensch eñ is woninghe alle der vogelen wāt geen gesielt creatuer en mach leuen sonđ lucht Item die lucht is seer beroerlic eñ veranderlic eñ verkeerlic in gedaenten die haer tegen geset sÿn ouermits der substancialiker lichticheyt wāt si wort lichtelic ðwandelt vanden vaporen der zee eñ der aerden wāt is die wasem stinckēde ghecorrumpeert eñ venÿnt soe wort die lucht ghecorrūpeert eñ besmet als die quade wasē mitter luchtē gemengt wort mer is dz sake dat die roke of dye wasem geresolueert is vā puerre eñ vā reyne substācien eñ wel rukēde so wort die lucht reyn eñ goet Item dz ons die clare lucht ōme gaet dz is ons seer goet onsen adem wt eñ in te halen eñ is een voetsel des leuendigen geests eñ ist dz die lucht luchtende is claer eñ puer soe sullē die humorē eñ die geesten luchtēde eñ puer wesen eñ is die lucht droeue eñ doncker eñ neuelachtich so sullē die humorē eñ die gheesten droeue grof eñ besmet wesen als cōstan. sept / want die lucht is een element der lichamen eñ ð geestē Itē die lucht aengehaelt vāder longē geeft ð hertē eē getēperheyt eñ dat hert geuet voert alle dē lichaē waer af dz die lucht tlichaē seer ðwandelt na goet of na quaet na dien dz die lucht is

want si geeft den lichaem dz leuen of si
nemet hẽ waer af dz cõstan. seyt Hoe dz
die lucht verder vand̉ aerdẽ is eñ dẽ he
mel naerre hoe dat die lucht puerre is
eñ hoe dat si der aerdẽ naerre is hoe dz
si donckerre is eñ vetter eñ d̉ aerdẽ ge-
likerre wãt vten wasem d̉ aerdẽ die aen
gehaelt sijn rottẽ binnenstẽ der luchten
werdẽ menigerhãde eñ cõtrari dingen
gewonnen inder luchten \ eñ hoe dat si
grouer eñ dicker is hoe dz die son starc
keliker die verwe d̉ radien in haer druct
om den wed̉slach eñ brekinge der sonli
ker radiẽ wãt in vuchter eñ dicker luch
ten werdẽ menigerhãde verwẽ gewon
nen vãden wed̉slach der sonliker radiẽ
als geseyt wort in libro metheoroꝝ Itẽ
die dickicheyt der luchtẽ wort om drier
hande sakẽ als vãden wazem die daer
menghende is die aerdighe eñ die gro
ue delen mitter luchtẽ of vand̉ coutheit
die de vuchtige delẽ der luchten conge
lerende is of in hẽ ontfãgende is vand̉
winninge der nuwer luchtẽ tot wes eer
ste toedoeninge die lucht grof wort als
die philosoeph seyt Die lucht wert ghe
dunt eñ gesubtijlt vand̉ cõtrari saken al
om die ỏteringhe des wazems die dair
opgaende is om die starke hettẽ die de
lucht claer maect eñ dun of om d̉ winni
ger wil der vieriger delen vten particu
len der luchten ouermits die leste dun
nicheyt hare vuchticheyt eñ ouermits
die grootheyt d̉ hettẽ so wort die lucht
ỏwandelt in eenre vieriger naturẽ Itẽ
dye lucht wort ỏkeert menichfoudelic
nader substancien eñ nader gedaenten
als auicenna seyt eñ eerst vã dz die zon
na of ver is want die lucht wort warm
wanneer die zon coemt daer wi wonen

eñ die lucht wort cout wanneer dat dye
son ver van ons is Itẽ die opganck eñ
die onderganc is vand̉ ỏwandelinge d̉
sterrẽ Itẽ die sterren also wel die dwalẽ
als die stil staen sijn die sake waer õ dat
die lucht ỏwandelt wort in horen quali
teyten want als die sonne ỏgadert mit
enigher sterren die coude in brengt als
mit saturno in enẽ coudẽ teykẽ so moet
die coude gemeerret werdẽ ind̉ luchtẽ
eñ ist dat die zon ỏgadert mit eenre war
mer planeten als mit maers dz is dye
sake waer om dat dan die lucht heet is
eñ ald⁹ ist te ỏstaen vãden anderen Itẽ
die lucht wort ỏwandelt vã menigerhã
de sceppenis eñ gelegentheyt der aer-
den eñ oec na dien dz die landẽ staen of
sijn | want int noerdẽ is die lucht coude
eñ droge eñ int zuden is die lucht hete
eñ vucht Itez die lucht wort oec ỏwan
delt na dien dattet aertrijc hoghe of la
ge is want indẽ geberchten is die lucht
cout eñ inden valleyen is si warm ende
hier af set macrobi⁹ die redẽ eñ seyt dat
dat geschiet vand̉ ỏgaderinge der radi
en die daer gemenichfoudicht werden
indẽ valleyen om die dickicheyt d̉ wa-
semen indẽ dalẽ billiker dan inden ghe
berchten eñ daer smelt dz snee haesteli
ker indẽ valleyẽ dã indẽ geberchtẽ wãt
daer coemt meerre hettẽ vãder radien
eñ dz cõcordeert mit aristo. in libro me-
theoroꝝ li. i. ca. iiij. daer hi seyt dat dye
ỏgaderinge vãden radien die ter aerdẽ
gaen is inder saken deser hetten eñ also
doet oeck den wederslach vanden radi
en int scarp vanden hoeken eñ die mar
ringhe dat si daer in dueren etcetera
Item die lucht wort ỏwandelt vã dz si
also na der zee is wãt dz aertrijc is cout

eñ droge datter noertscher zee also nae
lept vāder couder eñ droger wasem die
vander zee ontbonden is want daer is
die hettē cranck eñ ōwint luttel eñ daer
om is die noertsche zee luttel soute wāt
dese zee schȳnt bi na zuet te wesen bi dz
die zuder zee is ten zuden waert Item
die lucht wort ōwandelt vā dodē beestē
eñ vā vulen stinckenden broecken van
welcker corrupcien dicwile sterften co-
men als daer grote stridē geuallē heb-
ben daer dā veel volcs doot blȳft daer
blȳft dz volc dā leggen stinckē vanden
welken die lucht geuenȳnt wort eñ oec
sommels coemt die corrupci of venȳn-
dinge der luchtē vā doden drakē eñ vā
anderen venȳndē dyerē eñ dit geschiet
dicwȳlste int eynde vāden zomer eñ in
den herfst wāt dan is die lucht puerste
ende daer om is si dan haestelic ōkeert
mitter quaō geuenȳnder luchten want
hoe dz die lucht claerre ende puerre is
hoe dat si eer ontfengt werdt ende hier
mede is thans genoech geseyt vander
luchtē int gemeyn

Dat ij. ca. vā ouericheyt die inō luchtē

Nu coemt vā hete eñ droge wazeme
wi willē wi segghē vāden indruc-
kingen die inder luchten vallē | eñ eerst
van dien die werdē eñ comē vā hetē en-
de drogē wazem als is dz doerschinich
viere twelc onderwȳlē openbaert inder
luchtē eñ en is anders nz dā een indruc
kinge die gecomē is vā drogen eñ van
heten wazem die in deerste deel ō luch
ten op geheuen is hebbende breetheyt
indē diepē eñ lengde indē ouerstē nader
figurē ō vlāmen welke wasem ontstekē
is ouermits dē viere eñ den lope des he
mels Dat ander viere is lanck twelc eē
indruckinge of inprentinge is die geco
men eñ ghewonnen is vā heter eñ dro-
ger wazem in dat ouerste deel ō luchtē
die deruende is die openbaerliker bree
den naden aensien sȳnre breetheyt ont
steken ouermits die craft des viers bȳ-
den lope des firmaments eñ dese inprē
tinge hiet een drake die vier wt gheeft
of spuwet eñ die derde inprētinge hiet
keers eñ wort gewonnen vā heter ende
droger wasem int ouerste deel ō luchtē
ouermits een cleyne lengde eñ een ge-
like breetheyt. waer om het schȳnt oft
ronde figuren waren die ontfengt wa-
ren ouermits hetten des vuers eñ lope
des hemels Eñ die vierde inpressi dat
is indruckinge hiet assub als aristo. seyt
eñ is tweerhāde | als opclimmende eñ
nederclimmende Eñ dese indruckinge
wort gewōnen vā heter eñ van subtȳlre
droger wazem int ouerste deel ō luchtē
hebbende een grote lancheyt eñ breet-
heyt gelȳc mitter wasem die machtelic
ontstekē eñ ōhet is ouermits den viere
eñ den lope des hemels of des firma-
ments begerēde die ouerste ō die subti
licheyt ō materiē eñ ō die starcheyt ō ōt
stekinghe Het is een anō inpressi die as
sub gehietē wort eñ is neōgaende eñ si
coēt vā hetē drogē grouē wasem vā ge-
liker lengdē eñ breedē die welke is int
ouerste deel des middelē onōscots van
der luchtē die ōtstekē is ouermits den
viere eñ dē lope des firmaments ende
gaet neōwaert ō die coude die daer om
staende is eñ om die ghewichte ō gro-
uer materiē | als aristotiles seyt Dit sȳn
die inpressien of indruckinghen die wel
ke die ghemeynte waent dattet sterren
sȳn dye des nachtes vallen vanden

hemel of die totten hemel op climmen
Dat iiij ca. vāde winden int gemene

Ende het werdē noch andē impressi
en vā drogen wasem als die wint
die welcke als aristo. sept is een beroe-
ringe des drogen wazems die op gehe
uen is vanden center der aerdē mitter
luchten eñ inder luchten mit enigerhā-
de hemelsche craften ūgadert eñ ghe-
mengt want die wint en is andēs nz als
beda sept dā een lucht die geroert is vā
rokē die vanē aerdē op climmende sijn
eñ die lucht ūdriuende \ eñ hier of wort
die wint gewonnē als die selue sept / de
se descripcū of bescriuinge berispt aristo.
in topicorum wāt alle lucht die beroert
wert en is geen wint wāt daer moet eē
grote hortinghe comē eñ dz die seer eñ
veel inē luchten gedreuē werdē salder
wint comē \ eñ daer ō bescrijften cōstan.
aldus Wint is een coude eñ een droge
wazem vter aerdē eñ vten wateren re-
solueert of ontbonden eñ ghescheydden
ouermits die hettē beroerēde die lucht
starkeliken eñ driuende ouermits ūga-
deringe haere beydē/ sommighe andere
settē die sake ō wijndē te wesen wolken
die inē luchten sijn die de lucht mit ha-
re swaricheyt ghens eñ harwaert druc
ken eñ stoten eñ vā alsulker beroeringe
eñ stotinge ō wolkē wort die wint. Andē
ludē seggē dz die wint coemt vanē vech
tinge eñ worstelinge ō armē vander zee
in vier delē vā aertrijc want wāneer dat
int noerden een strijt geualt mittē zudē
arme so wort die zee beroert int oest vā
wes beroerē die lucht boroert wert en-
de daer wort een wint af diemen subso-
lanus hiet eñ als si stridē int westen soe
worter een wint die fauoni9 hiet of ze-
phirus/ eñ also ūkeert ist dz die oesteli-
ke arm eñ die westelike arm striden int
zuden so worter een wint diemen auster
hiet eñ geuallet int noerdē so hiet hi bo
reas eñ vandē anderē wedulopingē vā-
der zee die daer tusschen gheuallen die
makē wijndē diemē collateracl hiet als
dese noertoest zuytwest eñ deser gelike
Itē noch seggē sommige andē als beda
sept dz die wint comet vten holē ō aer-
den in deser manieren wāt die lucht is
vā glidender naturē eñ daer om gaet si
daer vā onē in die holē ō aerdē eñ coem
ter weē wt Eñ wāneer dan dz een deel
gheern wt waer eñ dat andē in so geual
ter een kijf of een strijt. Ende die lucht
wort beroert eñ daer coemt wijnt af eñ
daer ō hiet tconincrijc vā cecilien dz rijc
der windē wantet also veel holen heeft
Die eerste redē der winninghe vanden
winden prijst ende loeft aristotiles in li-
bro metheororū dair hi sept Datter twe
geslachten van wazemen sijn die welke
ouermits hetten vander aerden ontbō-
den werden die een wasem is vucht die
een materi is vanden reghen eñ vāden
water ouermits meerre of mijre dickin
ghe Die ander wazem is droghe eñ is
materi vā allen winden waer af dat die
wint coemt of hoe dz hi gewonnē wort
dat is ymmer openbaer dz hi bouen al
le dinghen beroerlic is ende is altoes
onledich ende doende so nu ghens soe
nu herwaert inder luchten lopende en-
de maect tempeest ende onweder inder
zee ende doet die scepen breken in dye
zee / ende als hi ghetempert is inder
zee ende in anderen wateren \ soe stuert
hy dye scepen te lande e nde ter hauen
daer die stuerman begeert te wesen Itē

die wĳnt doet die zee heffen eñ brullen eñ die noerdē wint want hi cout eñ dro ghe is so is hi seer suuerende | die wol- ken eñ die reghenen eñ vlaechtse ende maect die claer eñ also maect die zuden wint sĳn werken contrari \ want hi heet eñ vucht is Item wanneer dat dē wĳn de yet teghen geset wort dat hem indē wege staet daer thoent hi sĳn starchept want hi werpt onderwĳlen husen ende bomen mitter wortelen mit allen daer neder als ysidorus sept daer om dat hy starck ende machtich is Item die selue sept dat sĳn craft also groot is dat hi nz alleen steenroetsen eñ bomen daer neđ werpt mer hi bedroeft eñ beroert dē he mel eñ die aerde eñ alle die zeen Item die wint vteert ouervloedige humoren eñ wischt af die onreynicheden wāt die weghen die vule eñ glaet sĳn vandē re gen die maect hi droge eñ schoen ouer mits sinen blasen Itē die ghetemperde blasinghe des wĳnts vwecket dz viere eñ die vlamme eñ is die blasinghe alte groot so lescht hi dat viere eñ die vlam me Item die wint is onsienlic in sinen opganck eñ verborghen | mer alleyncs- ken ouermits vgaderinge der wasem- liker delen inder luchten is hi die meer ringhe ontfanghende eñ thoent hē sel uen | eñ daer om septmen in libro methe oror Det die wĳnden wanneer dz si op gaen vander aerden cranck sĳn mer nae werdē si starck om datter wasemen also veel sĳn die na inder luchten gemenich foudicht werdē eñ vergadert Item die wint wort ront om beroert eñ crom wāt die wazē dye eerst opwaert climt wort nne gebuycht inden omganc der aerdē eñ daer om is die beroeringe crom en- de omswervelich Itē die stotinghe des wĳndts licht die stroen eñ die cauen op eñ scheyfelt die asschen eñ dye puluer vander aerden eñ die wint gaet in allē holen eñ gaten der aerdē die openach tich sĳn eñ die wint maect beroeringhe der aerden vanden wĳnde die binnen đ aerden besloten is eñ beroert inden bu ke der aerden ende als hi daer also be- roert wert soe coemter een aerdtbeuin ghe als aristo. sept want die wint luuct also wel die sweetgaten op vander aer den als vanden lichaem \ eñ doerschiet die binnenste der aerden ouermits der aerdē sĳnre subtilichept ende ouermits sĳnre binnen slutinghe so gaet hi in dye waterige delen ende maect int ouerste des waters goluen ende een opheffin ghe mit veel scuyms eñ maect een gro te ongelikichept int ouerste vandē wa- ter wāt hier ist hoghe eñ daer ist laghe na dien dat die vnden gangen want en dede die hortinge eñ stotinghe vanden wĳnde twater soude bouē al effen wesē eñ slecht als ysido. sept Itē die wasem die windich is eñ die vanđ spisen eñ vā- den dranc gescheydē eñ ontbondē wert of vanden anderē humoren ouermits cracht đ hettē brengt hi dē lichame ve le passien in wāt als die wint inđ magē eñ indē darmē of bouē int ondscot beslo ten is doet den mensch grote pĳn ten si dattet benedē mit dretē eñ bouē mit rus pinge gelost wert eñ die ludē ladē daer dicwĳle twater af of tlichaem hefter af eñ si crĳgē dz voetevel daer af eñ deser gelĳc eñ maect indē orē oec eē ruuschin ge eñ een tutinge waer af dattet horen daer af gequetst wort

Dat iiij. ca. vandē xij. winden

DEr wÿnden sÿn xÿÿ. vãden welken die vier principael sÿn als oest zu den west eñ noerden eñ viÿÿ. collaterael als zuÿt oest \ oest zuÿt oest \ zuÿt west west zuÿt west etce. eñ alsoe voert ende die eerste wint vanden vier principalen wort gehieten subsolanus die welke op gaet recht int oesten tusschen tnoerden eñ tzuden te midswegen eñ daer coemt onderwilen grote stotinge vã wÿnden inđ luchten vã wedslaninge der aerden eñ des waters eñ wort een oesten wint wt den water diemen subsolanꝰ hiet dz is die gheboren is onđ der sonnen. wãt hi wort gewonnen sub torrida sona / dat is onđ tlant dat onwoensaemlic is onđ welc lant die zon altoes opgaet Item die oestẽ wint heeft twe collaterael Col laterael dat is die aent oest of aent zu- den hangt als zuutoest of noertwest eñ deser gelÿc daer ŏ seÿt hi die wint heeft twe collaterael als vulturnũ ten noerdẽ waert eñ heeft eurũ ten zudẽwaert eñ si mogẽ in desen veerse gehoudẽ werden Sũt subsolanꝰ vulturnꝰ et eurꝰ eoÿ \ de se wÿnden sÿn heet eñ droge / si sÿn he- te wãt si lange onđ die sonne merren eñ si sÿn droghe wãt die oersterscħ e zee is seer verre vã ons wãt eer dat die oesten wint tot õs gecomẽ kan so wat hi heeft vanđ vruchtigher humorẽ dat wort alte mael v̄teert vanđ hetten der sonnen die oesten wint is inđ hettẽ ghetẽpert mer wãneer dz hi neÿcht ten noerdẽ so droe get hi alle dingẽ mer wãneer dz hi neÿ- get ten zudẽ so maect hi wolken Item die winden vten oestẽ sÿn gesont inden opganc ŏ sonnẽ wãt si comẽ vanđ luch- ten die getempert eñ gesubtÿlt is / wãt als die selue seÿt In oestlãt is die lucht

claer eñ een luttel droge eñ getempert tusschen heten eñ vuchten wãt alsulken wint maect die waterẽ claer eñ gheeft hẽ zoeten smake wãt die oestẽ windẽ be hoedẽ die lichamẽ in gesontheÿdẽ ŏ die getempertheÿt sÿnre qualiteÿtẽ eñ dair om is int oestlant oueruloedicheÿt van vruchten eñ vã bloemẽ meer dã int noer den of int westen Itẽ dÿe waterẽ vloÿẽ teghẽ dz oeste eñ gaen in die oester zee die sÿn beter gesonder eñ claerre dã anđ wateren wãt si werdẽ gesubtÿlt eñ ghe suuert vãden wedslach ŏ sonnẽ die van oesten coemt Die anđ principael wint is fauonius dz is westen eñ gaet op recht int weste tusschen dz noerdẽ eñ dz zudẽ te midswegen effen Ende dese wint he uet twee collaterael als cÿrciũ ten noer denwaert ende hiet noertwest \ ende se phirum ten zudenwaert dat is zuÿtwes ten wint ende werdẽ in desen veers ge houden Circius occasu zephirus ꝙ fa- uonius afflant Dese westen wÿnt ont- bÿndt des winters die grasẽ eñ brengt die bloemẽ voert dese wint is ghetem- pert cout eñ vucht hi is cout want dÿe zon en duert niet langhe int westen en- de hi coemt tot ons eer dz hi vãden ra dien der sonnẽ beghint te warmen Itẽ die westen wÿnden sÿn gesontste int eÿn de vanden daghe ende oec ghetemper ste want die zon subtÿlt die wÿnden en- de puertse dã int west als si vastelic onđ bestaet te gaen eñ wãt die gene die int weste wonẽ gene getemperde lucht en hebbẽ volcomelic daer õ is haer water wandelbaer ende droeue \ daer om dat die wint inden beghinselen vãdẽ dage niet verduut en wort mittẽ radiẽ ŏ son nen want int beghin vanden daghe is

die wint daer alte cout \ eñ des auonts wort hi warm om der sonnē wil int west te als cōstan. sept Die derde principael wint is auster dat is zudē eñ gaet recht te midswegen op int zuden tusschen dz oest eñ dat west vanō seluer sakē dat die eerste wÿnde deden eñ heeft twe colla terael wÿndē als nothū ten oestēwaert eñ affricum ten westenwaert eñ werdē in desen vaers gehouden \atq; die me- dio nothus eret z affric? austro Die zu den wint is heet eñ droge blickende eñ maect die lucht dicke eñ voedt nevelen eñ ouermits sÿnre hetten opent hi dÿe sweetgaten eñ ouermits sÿnre vuchtich ept menichfoudicht hi die reghenē als ꝑsido. sept ende maect tempeest inō zee want hi blaest vādē leghen op als be- da sept Hi opent die gateren vanden li chaem eñ becōmert dÿe fielike craften eñ maect die swarichept inden lichaem als ꝑpo. sept Jtem die zuden winde be swaren dat horen eñ maken die oghen doncker eñ beswaren thoeft etce. Jtez die wÿnden die vten zuden comen ont- bÿnden die humoren vā binnē eñ bren- ghense buten eñ makē swarichept des sins eñ corrūperen die hetten eñ makē suucten als tvoeteuel ende beroert crou winge eñ vallende euelen ende scarpe coertsen Dese wÿnt gaet op bÿden po- lum antharticum recht teghen dz noer den ouer welc lant om sÿn grote cout- hept onwoensam is want het is natuer liken cout eñ droghe als dz noerden is Jtem cÿperen wort hete eñ vucht ghe vonden eñ als hi dā weyet eñ die lucht vuult is mittē voersc; wasem wort dÿe lucht gescheÿdē in regē Jtē ꝑsi. sept dz die zuden wint veel goeder proprietep

ten heeft want hi is morwe eñ is mor- wende hete eñ vucht eñ gheeft reghē eñ douwe eñ opent die gatē ō aerdē eñ brengt vruchtē eñ zaet voert eñ voetze eñ meerretse eñ ōnuwet dat ouerste vā der aerden mit crudē eñ mit grazen eñ ōwandelt die oude vederen eñ plumen inden voghelen eñ ontbÿndt die coude humoren die indē liue gefiltert leggen eñ doet die mēsche wt sweten die ouer uloedige vuchtichept eñ wtwasemē eñ doet die crupende wormē wt ō aerdē co men Jtez die vierde principael wint is boreas die opgaet onō polo artico recht midzen int noerdē tegē dz zudē \eñ om ō seluer saken wil dz die voersc; wÿndē dedē eñ heeft dese collaterael als aqui lonen ten westenwaert eñ thorū ten oes tenwaert eñ si werdē gehoudē bi desen veers Et boreas aquilo veniūt z thor? ab artho ꝑsido. sept Dat dese wÿnt co- met op wt waterigē beroerē eñ bedwō- gen stedē ō dz hi also verre vāden cirkel ō sonnē is eñ vāden hogē gheberchten vten welken hi tot ons coēt eñ want wt dien stedē die wazemē nz ontbondē en moghē werdē ō die grote beuriesinghe maect hi dÿe lucht claer eñ die sterft eñ die siectē die vā zuden comē dÿe ōdruct hi eñ ōdrÿft als ꝑsi. sept Die starckich- ept sÿnre coudē bedwingt dz ouerste vā den landē eñ vāden waterē eñ vandert se eñ ōkeertse nu in die gedaente vā ÿse eñ nu in die ghedaente vā cristal na dat die hardichept cleÿn of groot is dese iij wÿndē wāt si cout eñ droge sÿn so ōhar den si die lichamē eñ slutē die sweetga- ten eñ suueren die humorē eñ si maken die geestē eñ de sinnē subtÿl eñ doē hul pe totter ōduwinge eñ conforteren die

craft die daer houdēde is eñ maect dye
ongesonde lucht ghesont eñ v̄meerret
die v̄duwelike craft waer af dat aristo.
sept li. iiij. Dat inder ontfangenis eens
kints ist alsoe dat die wȳnt noerdelic is
so sal dat kint alst geborē wert eē knecht
ken wesen/ eñ also v̄keert is die wint zu
delic so salt een mēsken wesen Itē con
stantin9 sept int vȳfte boeke int seuende
ca. Dat die noerden wint trect die qua-
de humoren na hē eñ beletse dz si inder
ander leden nz lopē en sullen mer noch
tans maect hi hoestinge om die droech
hept der borsten eñ maect scarpichept v̄
aerden eñ der lichamen ende ouermits
sȳnre couthept eñ droechept slaet hi die
zenen eñ trectse te hope eñ bȳntse\daer
om hindert hi die leden dat si nz werkē
en moghen eñ corrumpeertse eñ hi ver
barnt eñ v̄droecht die wȳngaerden die
daer dragende sȳn eñ hi beroeft die cru
den eñ die bomē van hare groplichept
eñ v̄droecht die humoren binnen eñ bu
ten eñ hi is den ptisicis dat is den ghe-
nen die ptisic sȳn deerlic/wāt ouermits
sȳnre droechept scoert hi die longhē eñ
vlcereertse als gali. sept Dye noerden
wint is coude eñ droghe eñ is comende
wt enen engen lande of hoeke tot een-
re rumer luchten eñ al dunnende maect
hi die lucht subtȳl eñ droghe eñ beurie
sende brengt hi dye vuchte delen alsoe
wel der aerden als des waters bouē te
samen int pleyn des aertrȳcs ende des
waters waer ō dat dese wint aquilo ge
hieten wort dz is noerden want aquilo
dat is properlic te segghen quasi aquas
ligans dat is in duytsche wateren bȳn-
dende als ysido. sept

Dat v. ca. vande wolken

Nubes dz is eē wolke eñ is een im
pressi dat is een indruckinghe of
een inprentinge of teykeninghe die inđ
luchten ghemaect is vā veel wazemen
int middel onderscot der luchtē verga
dert eñ dick gemaect in enen alre min-
sten lichaem vander couthept der stede
waer af dat die wolke is een ghemeyn
materi totten snee tottē regen eñ totten
hagel etce. Item die wolke wort aldus
gewonnē wāt die hemelsche lucht ouer
mits hare cracht so trect si tot haer alte
subtiliken die wasemlike delē des wa-
ters eñ der aerden v̄terende haer sub-
tȳlste delen eñ datter ouerloept dicken
de v̄keert hi in wolkē als ysi. sept Nu-
bes is een dickichept v̄ luchtē die te sa-
men gecloot is eñ gewonden vanđ aen
treckinge der wazemen eñ der rokē vā
der aerden eñ vanđ zee Itē die substan
ci vanđ wolken wort beroert indē ōloep
ghens eñ herwaert vanđ lichtichept v̄
luchtē eñ vander stotinghe der wȳndē
eñ vāder hetten die beslotē is in die hol
lichept des buucs vanđ wolkē Itē die
wolke is natuerliken hol ter manieren
vā eenre spongien open eñ daer om ont
faet si lichteliken die inpressi der hemel
scher lichamen eñ daer om als die zon
en wech getogen is so thoent die wol-
ke menigerhande formē eñ verwen alst
openbaert inden hemelschen boge die
welke anders niet en is dan een wolke
die douwende is in wes substanci meni
gerhande form coemt ouermits die ra
die der sonnen Item die wolke is bin-
nen hol ende ouermits hare sceppenis
mitten spera des hemels den welcken
si genaect is buten ront eñ v̄beuen mer
vander siden en heeft si gheen gesette

form of figuer | want als die een wolke aen die anđ coemt mitter siden so wor-den sÿs eens inder figurē als beda seyt Itē die wolke ouermits die lichticheyt hare substāciē so is si beroerlic opwaert ende na dien datse die wint seer stoot of meckelÿck daer na loept si snelliken of traechliken voert eñ hoe dat si wt puer re eñ subtÿlre wasemen gemaect is hoe dat si die verlichtinge der sonliker radi en meer ōnemende is eñ ouermits ha-re doerschÿnlicheyt is si den licht doer-gaende ten waer dz haer substāci inder luchten vā alte grouen wazemen eñ ro ken te samen ōgadert waer wāt dan is die wolc doncker eñ wāt si dan tusschen ons eñ der sonnen hangt so beneemt si dat schÿnsel der sonnē opter aerden dat wi die zon niet sien en moghen wāt als die zon seer heet schÿnt indē bouwe eñ in anderē tidē so is die wolke den mey ers eñ den wandelaers een mitigatÿf dat is een saftinghe Itez die wolke als die gescheyden is ouermits hetten der sonnen soe maect si een wtstortinge van regen vāden welken dz aertrÿc vrucht baer wort eñ brengt gras ende zaet wt der aerden Itē want si also meer tot al len dingen die inđ luchten ghewonnen werdē een moeđ is eñ eenrehande ghe meyn materie so is si ouerseyndēde vā hare substancien menigerhāde dinghē vter aerdē twelc opēbaer is want nv re genet nv haghelet nv snuwet nv blixe-met eñ nv donret Itez die wolke die te samen ōgadert is vāden souten waterē der zee eñ si hengt int hoge tegē der sō nen so is si ōkerende alle die souticheyt eñ die bitterheyt des waters vanđ zee dz in die lucht getogē is in zuetichedē

ouermits hulpe der hemelscher hettē want si trect dat beghin vanđ zee | eñ te lesten als die wolke gepuert is vander sonnen so en smaect si noch en voelt die bitterheyt vanđ zee niet Itē die wolke als si ontbonden is eñ ōkeert in reghen so is si den lande nut mer wāneer dat si resolueert in winde soe is si den lande quaet wāt dan maect si grote tempeest inđ zee eñ opten lande Item die wolke als si sonderlinghe hoghe hangt inder luchtē so schÿntse of si den hemel al vast bÿ waer mer dat en is nz mer si ons eñ der aerdē in geenre gelikenis veel naer re is Itē die omlopinge eñ wriuinghe der wolken brengt dicwÿle blixeminge eñ donre in Item vten winde die beslo ten is inder hollicheyt der wolkē wort dicwile een haestelic scoringe der delen vanđ wolkē eñ vā dier haesteliker scho ringhe wort een donreslach Itē so wan neer een aentreckinghe wort ő corrum peerder wazemen vā broekē of vā vuli ken of anderen dingen so coemt inđ sub stancien der wolken vā hare incorpore-ringhe eñ een grote sterfte of corrupci onder die menschen of onđ die beesten. Itē hoe dz die wolke ő aerdē naerre is eñ vāden hemel varder is hoe dz si ons meerre dunct wesen wāt als die wolke alre meest is eñ bÿden hemel is hoe dz si minre schÿnt te wesen ende dye recht cleyn is in haer seluē als si bÿder aerdē is so schÿnt si alte sonderlinge groot te wesen als beda seyt Itē een wolke dye gecomē is vā droghen eñ windighē wa semen der sonnen pleecht bedriechlic te wesen wāt si beteykent nat weđ mer int eynde sonđ wint so en onbÿnt si nz Itez een regenachtige wolke ist dz si haeste

lic eñ te gader ter aerden valt is deer-
lic want si ōdrenct haer mer ist dat si al-
leynckskn al drupende neď valt so is si
den coern nut eñ oerbaerlic Itē die wol
ke maect die aerde dicwijl nat mit dro-
pelē mer al nettēde ōteert si hair seluen
wāt wāneer dz si anď dingen nat maect
eñ vuchticht so verderft si haer seluē o
uermits dat si gescheydē eñ ontbonden
wert als grego. seyt Item so wanneer
dat die een wolke der anď teghen coēt
so maect si tempeest eñ onweď inď luch
Dat vi. ca. vāden regenboech ten

Iris dat is een reghenboghe eñ is
een impressi of een teykeninge die
gecomen is wt eenre douwender hoel-
re wolken die bereydt is totten reghen
in oneyndelikē dropelen als in enē spie
ghel wederschinende hebbende een fi-
guer vā enen hantboghe wtgheuende
menigerhande verwen die ghecomen
sijn vāden radien der sonnen of der ma
nen mer vanden radien coemt hi selden
want mer tweweruē in l. iaren als aris-
totiles seyt Item die hemelsche boge
is een waterige wolke die doerschieten
de is eñ doergaende alle sijn delē mittē
radien der sonnen als marcian⁹ seyt de
se hemelsche boge buycht int ouerste vā
dē wolkē crom opwaert gaēde boechs
gewise eñ in beyden eynden gaet hi ter
aerden mit hoernen als ysido. seyt Itē
in desen boghe sijn sommige dingē dye
tot sijnre winninge behoren eñ sommige
tot sijnre gedaenten of formē eñ sommi
ghe tot sijnre ōtuten eñ werckinge Itē
als tot sijnre winninge wort aengesien
eñ gemerct dz sijn substāci wort gewon
nen eñ coemt douwelic eñ regenich vā
der wederblickinge eñ ombueghinghe
der sonliker radiē te gader Item dz die
regenboghe die son altoes aensiet mit
vollen aensicht ende weder aenghesien
wort vanď sonnē recht tegē hem gheset
Item want die regenboghe vanď aer-
den totten hemel toe ront op geheuen
wort ghelijc enen cirkel wāt hi slaet die
aerde mit tween hoernen eñ raect dē he
mel mit sinen scheydel dat is mit sinen
hoechsten vāden omganghe die welke
hoe dz hi meer mede treckende ōdruct
wert hoe hy meer inď mede vueringhe
wt gestrect werdt eñ werdt op ghehe-
uen in eenre figuren van enen cirkel eñ
is ront ende doerschinich ende menich
foudich inder verwen ende is eenlic e-
nich want inden reghen boghe weder
schinen veel ghedaenten eñ formen die
hem tegen geset sijn recht contrari om
sijnre doerschijnlicheyt eñ daer om schi
net die boghe gheuerwet te wesen wāt
als beda seyt so trect hi die verwē na hē
vten viere elementen wāt die ghedaen
ten eñ die formen vāden vier elementē
schinen in hē als in enen spiegel. want
vanden viere grijpt hi een rode verwe
int ouerste eñ vanď aerden neemt hi eē
groene verwe int laechste Ende vāder
luchten een melkighe verwe eñ vandē
water een gheelachtige verwe int mid
del als beda seyt Dese verwen sijn te sa
men geordineert eñ geuoecht eñ nadē
philosophen heeft hi noch veel ander
verwē onder die welke den sin swaer is
te onderscheyden eñ te onďkennen eñ
daer om seyt die philosoeph Dz gheen
maelre en kan desen boge ghemakē of
geuisieren Itē aristo. seyt dz die verwe
vāden regenboge is een weďslach ď ra
dien die weď om kerende is totten wa-

sem die den wolken contrari is als dat
licht of die claerheyt wederschinēde in
den water weőschynt indē wanden tot
hē weőkerende is eñ wāt die boghe nz
gesien en werdet dan des daechs bydē
radien der sonnen of byder radien ő ma
nen des nachts so wort dz gesicht vā hē
belet of om die donckerheyt ő luchten
of om cranckicheyt des gesichts of om
die dickicheyt der wolken welke wol-
ke die ővlichtinge ő radien wederstaen-
de is eñ inden regenachtigen tidē wort
hi gesien wāt dā wort die ouerulo edich
eyt des wasems die gedwongen eñ ge
bonden is indē wolkē gescheydē eñ ont
bondē eñ daer wt coemt een cleyne dou
winghe in die welke ővlicht die radie die
hem teghen geset is eñ wort een vorme
vāden regenboghe wāt hi neemt meni
gerhande verwen vāder menigerhan
dicheyt des wazems indē welkē die ra
die schynt als aristo. seyt Item als nae
synre ővuten eñ werckinge soe tempert
hi die hettē der sonnē om dies wil dz hi
daer tusschen geset is eñ ouermits syn-
re scheydinghe dz hi in regen eñ in dou
we verkeert wort so doet hi dz aertryck
vruchtbaer werdē eñ ouermits synre fi
guren eñ om dye menigerhandicheyt ő
verwen maect hi die ouerste als die he-
melen scoen eñ ővciertse eñ teykent dye
heerscappie der vuchticheyt inő luchtē
Eñ daer om en sal hi nz openbarē voer
den oerdel in xl. iaren als beda seyt eñ
die meester inő hystorien eñ dat sal een
teykē der droeginghe wesen eñ dat die
elementen gebreken sullē als die selue
seyt eñ beteykēt mede eñ eendrachtich-
eyt tusschen god eñ der werelt eñ boet-
scapt eñ bewyst byden voerleden vloet
datmen diluui hiet te wesen dat godlic
oerdel dattet dan toe comen sal. Item
die regenboghe bewyst oec in wat ste-
den des hemels die zon is want hi en
is nymermeer aen die side daer die zon
is mer altoes tegen die zon wāt is dye
zon int zuden so is die boghe int noer-
den mer hi en openbaert nymmermeer
int zuden als beda seyt. Eñ aristo. seyt
oec ten waer alte seldē des nachts als
die maen vol waer eñ dz en geualt mer
tweweruen in vyftich iarē seyt beda eñ
aristotiles voer etce.

Dat vij. ca. vanden douwe

Ros dat is douwe eñ is een inpres
si die vā couden eñ vuchten waze
men geworden is eñ ővgadert int lichaē
der wolken int neőste deel des middel
sten onderscots mit cleynre coudē tegē
lopende Itē aristo. seyt dat die douwe
nz en wort dā als die zuden wint wayet
wāt douwe is cleyn regen eñ reghē dat
is veel douwinge eñ grote want die zu
delike wint maect douwe ouermits syn
re vuchticheyt welcke vuchticheyt die
noerdē wint lect mit synre droecheyt eñ
dwingt eñ druct mit synre groter cout-
heyt. Itē die maen inprent ő luchtē ha
re vuchticheyt eñ is eē sake dz die dou
we inő luchtē coemt waer af dz ambro.
seyt eñ hiet die maen moeder des dou
wes wāt hi des nachts mitter craft der
manen inő luchtē eerst syn beghin hey-
meliken neemt eñ na coemt hi onuoeli
ken neder op die cruden eñ op die gra
sen eñ spraypt hē soeteliken ouer alle die
aerde eñ hi gheeft dē crudē eñ den bo-
men craft eñ ővuut ende dat die daech
licsch hettē ővterende eñ al drogēde neő
heeft doen bughē dat heeft die nach-

telike douwe weder gericht en̄ opghe-
heuen Item int ouerste vanden cruden
v̉gadert hi hē alleyncsken droepelē Itē
dye douwe en lydt die hetten v̉ sonnen
nz wāt hi wort haestelic geschepdē als
die zon op hē coemt en̄ vergaet te mael
mer syn virtuut die hi inv̉ luchten ghe
druct heeft en laet hi nz after mer si bli
uet indē crudē en̄ indē zaden en̄ al is dz
sake dat die douwe eenrehande luchti-
ghe substāci is en̄ in haer seluē alre sub-
tylste indē begripe vā harē ouerstē noch
tans is hi wonderliken werkelic in syn
re virtuten wāt hi maket die aerde drōc
ken en̄ vruchtbaer en̄ soet en̄ maect dat
morch inden granen of coernen wyt en̄
meerretet en̄ doet die woesteren en̄ dye
mosselen wassen inv̉ zee en̄ sonderlinge
die douwe vanv̉ leynten wāt in die leyn
ten so luuct hair die woester des nachts
op tegen den douwe \ en̄ alleyncskē als
hi neder coemt so ontfaet si den douwe
en̄ so wordt si geuoedt en̄ gesaedt ende
maecten vet en̄ ouermits dz hē dē dou-
we also mengt mitten vissche so wint hi
perlen en̄ preciose gemmen En̄ hoe dz
die perle edelre is hoe dz si witter is en̄
meerre als ghesept wort int boeke van
den gēmen en̄ ic meyn hoe dat si witter
en̄ meerre is hoe dz si edelre is dz sluyt
bat Itē die douwe voedt die iongē vā-
den rauen also lange als si wit bliuē ter
tyt toe dat si bestaen swart te werdē als
grego. sept Itē die douwe tempert die
lucht weder die des daechs seer onghe
tempert gheweest heuet En̄ ist dat die
lucht alte seer gedunt is so dicketse die
douwe wev̉ en̄ maectse ghetempert en̄
middelbaer dicke als albnmaser sept
Item die douwe v̉druct die cracht des
venyns indē venyndē dyeren en̄ dwin-
ghetse dz hē des nachts niet allsowide
en sprayt of alsoe crachtich is als des
daechs wāt die serpenten die indē cru-
den sculen die en quetsen die luden niet
half so seer die dā ouer die crudē en̄ gra
sen gaen also lange als die douwe indē
crudē of daer op is Item die douwe al
schynt hi al onsmakelic als water noch
tās is hi zuet ende weke ripende inder
craftē en̄ in sinen wercken en̄ maect die
cruden ripe en̄ die bloemē ende doetse
werken wāt vāden hemelschen douwe
so coemt hoenich inden bloemē in sōmi
ghe landen vā grieken en̄ oec coemt on
derwilē inden bloemē manna inden sel
uen lande vā grieken als gesept wort in
plateario Itē die douwe die gewonnen
is in corrumpeerder luchtē die wort ge
corrumpeert vanv̉ corrumperinge v̉ ste
de en̄ dā corrumpeert die douwe voert
daer hi op valt wāt alsulken douwe ve
nynt die teder bloemkens en̄ oec dz nu
we coern indē velde wāneer dattz noch
indē aern is| als grego. sept en̄ alsulke
corrūperinge hietē die ludē gemeenli-
ke die rode \ als si segghē die rode is in
dē weyte en̄ hietmē in latine aurugo of
rubigo en̄ hi sept dz rubigo is wanneer
de thedere aern vāden weyte geslaghē
werdē vādē deerlikē douwe en̄ als si v̉
keert werden in roothepdē of in vuylre
swartichept en̄ dese suucte v̉derft alle in
stoppelē ende in hope also seer dz si nut
en syn noch inder spisen noch inder mel
sen

Dat viij. ca. vande reghene

Pluuia is een inpressi of eē inpren-
tinge die v̉gadert is indē wolkē vā veel
couv̉ en̄ vuchter wasemē ouerulopende

inder groothept eñ inder substancien bi dat die douwe is ende v̉coudt eñ vuch-
ticht veel meer dã die douwe eñ die ro
ken die op wazemende sijn vanden wa
ter eñ vander aerden ouermits die he-
melsche hetten werdē aen gehaelt tot
ten leechsten deel des middelsten ond̉
scots v̉ luchtē eñ daer werdē si dicke ge
maect inder couthept der stede Dair na
als die hettē die vuchtichept ontbijndē
de is eñ dz altemael v̉terende so werdē
die roken allepncskē dropelen geschep
den eñ ontbonden in regen eñ in water
als beda sept Itē hoe dz die wolke vtē
welken die regen coemt verder vãder
aerdē is eñ den hemel naerre is hoe dz
die reghen soeter is Eñ hoe dat hi mit
graceliker dropen ned̉ coemt eñ hoe dz
die wolke der aerden naerre is hoe dz
die regen harder eñ geweldeliker ned̉
coemt eñ mit meerren dropelen Item
die windē die opter zee lopē ghens eñ
weder v̉gaderen veel humorē vander
couthept des waters welcke humoren
si mit hē op voeren ind̉ luchten eñ v̉ke-
rense ind̉ materien vã regen eñ wãneer
datter veel is vand̉ materiē des regēs
ind̉ wolkē eñ dz die wolke dick eñ starck
is so worter een inpressi vanden radien
op die wolke eñ vand̉ menichfoudich-
ept eñ vand̉ brekinge der radien so wor
ter een starke hetten gewonnē teghen
die welke ouermits wes doecht si te les
ten ontbondē wert in starkē regen. wãt
wi sien dicwijle dz na eenre stekend̉ het
ten een groot regē coemt als beda sept
Onderwijlē worter oec also grotē win-
ninghe der hetten vter v̉gaderinge vã
den radien eñ vã haerre brekinge om-
trent den wolken dz die wasem bi na v̉
barnt wert Eñ vand̉ groter v̉barninge
v̉keert wort in eenre roder verwen / eñ
daer om wanen die gemepn ludē dattz
ond̉wijlen bloet reghent als aristo. seit
Item dz reghenwater is seer stempen
de eñ dwingende eñ daer om dwinget
eñ stempet dat buypckeuel als constan.
sept nochtãs is hi vã subtijlre eñ lich-
ter substãcien hebbende meer lichtiche
den eñ oecluchticheden der luchtē dan
ander water eñ daer om ist haestelic v̉-
andert eñ v̉keert in qualitates opposi-
tas dat is in gedaenten of in dinghen
daer hi tegen geset is of die hem tegē
staen eñ daer om vervulet lichtelic en-
de ontfaet corrupci dat is v̉derfnis als
cõstan. sept nochtãs ist soeter eñ smake
liker dã ander wateren wanneer dattet
blijft in sijnre suuerhept eñ v̉tuten Itē
ist dat dye regen getempert is in sijnre
qualitepten eñ quantitepten eñ der tijt
bequamelic so ist ewelikeu nut wãt het
maect die aerde vruchtbaer eñ ist dz die
aerde veel spleten ende reten heeft die
sluypt hi toe eñ saeftichte die getempert-
hept v̉ hetten eñ maect die lucht claer
eñ doet die windē gaen sitten eñ maect
die visschen vet eñ helpt eñ conforteert
die droge cõplexie als cõstan. sept eñ ist
dat die regen quaet is eñ ongetempert
in sinen qualitepten dat is in allen sinen
stucken eñ dat hi der tijt eñ der stede on
bequaem is so is hi altemael deerlic eñ
quaet want so maect hi die weghe ende
dye toepaden diep eñ slikachtich ende
maect veel onnuts graes eñ veel õnut-
ter crudē eñ v̉derft dz saet eñ die vrucht
eñ lescht die natuerlike hetten die indē
zaden is eñ brengt veel dickichepdē eñ
donckerhepdē ind̉ luchtē eñ ond̉grijpt

die radien der sonnē eñ belet eñ becom-
mert die gene die arbeyden eñ ploegen
soudē eñ die onnutte regē ŏtraecht oec
die ripinge vādē coern eñ vādē vruch
ten eñ maect veel reumen eñ lopinghe
vanden hoefde eñ meerret alle vuchte
suucten eñ hi maect onvruchtbaerheyt
eñ hongher eñ brengt sterft eñ corrupci
indē beesten eñ indē scapen wāt als die
grasē eñ die weyden daer dye beestē in
gaen geuenijnt eñ ghecorrumpeert sijn
so moetē die beesten die dz eten vā no-
de sieke werdē eñ steruē als cōstan. seyt

Dat ix. ca. van een dropele

Gutta dat is een droepel eñ is een
vuchte wasem die gescheyden is in ve-
le cleyne particulen dz is in cleynē deel
kens Item die dropelen werden groet
inden dagen wāneer die hetten is ende
die delen der wolkē gescheyden werdē
die welke te voren ŏgadert waren ouer
mits der couden als aristo. seyt eñ wā-
neer dat die hetten is inŏ luchtē als die
coude toecoemt soe wort die beuriesin-
ghe des waters te snelre waer af dz a-
ristotiles seyt int boeke vanden dyeren
Dat die visschers warm water ghieten
op haer touwen op dat si te haesteliker
onder gaen sullen als si beuroeren sijn
eñ een dropel hoe dz hi naerre der aer-
den is hoe dat hi grouer is eñ also ver-
keert \ eñ sijn cleynicheyt eñ sijn rondich
eyt is eñ wert alsoe langhe als hi inder
luchten is verre vanŏ aerden als aristo.
seyt Hi is vucht morwe ront doerschi-
nende luchtende ende maect dye aerde
drōcken eñ maect die zaden eñ die gra-
sen vucht eñ saeftiecht die grote bernen-
de hettē der luchten eñ al ist dat hi seer
morwe is inŏ substācien nochtans doer
schiet hi enen steen ouermits dat hi al-
toes vallende is

Dat x. ca. van hijsel

Pruina dat is hijsel eñ is een beuro
ren wasem als aristo. seyt of een inpren
tinghe die gecomen is wt couder ende
vuchter wasemínghe die nz en is ŏga-
dert indē lichaem der wolken ende dye
beurozen is int middel ondŏscot ŏ luchtē
ouermits die coutheyt der stede eñ des
tijts indē welken gheen deel ŏ hettē en
is als aristo. seyt wāt den hijsel geualt
een hardicheyt vander coude der stede
eñ des tijts daer hi in ghemaect wort
want die coude ŏgadert eñ trect die de-
len des wazems te samen eñ maect die
substanci vander hijsel hart eñ van gro
ter coutheyt wort hi wit ende maect die
bomen eñ die cruden daer hi op valt ŏ-
rot eñ stinckende te lesten eñ verbarntse
eñ mit eenre cleynre radie der sonnē so
gaet hi en wech eñ keert weder in dou
we wāt die hijsel en is anŏs nz dan be-
urorē douwe als beda seyt wāt dye dou
we neŏuallende totter aerdē ontfaet eē
witte harde eñ een coude ghedaente o
uermits diē coutheyt vanŏ nacht eñ al-
so ŏkeert hē dye douwe int ouerste van
hem in eenre substancien vā hijsel

Dat xi. ca. van hagel

Grando dat is hagel eñ als aristo.
seyt \ so is hagel een inprentinge die ge
wonnen eñ gewordē is wt couder ende
vuchter wasem vanŏ couthèyden ghe-
iaecht totten binnenstē der wolkē al om
staende ouermits den bouenganck des
warmens Item die haghel wort inden
wolken die verre vāder aerden sijn als
die selue seyt eñ daer om die sake ŏ win
ninghe is wasem die ontfanghen is in

die hollichept der wolken die welke ge
dict wort ouermits couthept ď luchten
want die coude eñ die vuchte delen die
de hetten der luchten scuwende sijn ōt
fangen hē seluen indē binnensten ď wol
ken eñ als si den wasem daer vindende
sijn ďgaderen si daer sijn delen ende be-
wronghelense daer in eenre substancien
vā hagel eñ daer om werdē si dicwijlre
des somers dā des winters mer grote
hetten beneemt dz die hagelsteen niet
werdē en mach wāt al scheydēde dyen
wasem en laetse die delē te samē niet ď-
gadert werden eñ also en ghehenghet
die grote coude oec nz des winters wāt
dan en is gheen hetten inder luchtē dā
die vliende is eñ die coude ontfaetse eñ
grijptse binnē der wolken eñ die cleyne
eñ ronde hagel coemt vādē ouerstē ste
den als aristotiles seyt Itē die cleynich
eyt ende die rondichept vanden hagel
coemt daer om dat si langhe marren in
der luchtē wāt om die langhe omweyn
telinghe eñ keringhe wert die haghel
ront gemaect eñ vander hetten ď luch-
ten die de waterige delē scheydende is
eñ ontbijndende so wort die hagel ghe
minret eñ dat contrari valt wt ď contra-
rier saken indē hagel die gemaect is nz
verre vanď aerden Itē die haghel be-
gheert eñ slaet die aerde mit groter sto
tinghe dye aerde druckende ouermits
die hettē diese scheydende is eñ stroyt
haer ter manieren van soute int ouerste
vanď aerdē eñ quetst dz coern die vruch
ten eñ die bloemen sonderlinge seer eñ
dicker bij dage dan bij nacht coemt dye
hagel neder \ wes reden is want die het
ten die sdaechs is iaecht die vruchte tot
ten binnensten der wolken Itē die cou
de eñ droege noerdelike wint beuriest
ende dwingt die douwe die daer neder
gaende is vanď luchten eñ ďkeert den
douwe in een substanci des hagels \ als
beda seyt

Dat xij. ca. van snee

Nix dat is snee ende is een inpressi
die geworden is van enen coudē vuch-
ten wasem welke inpressi beuroeren is
int nederste deel des middelen onder-
scots int lichaem der wolkē van eenre
middelbaerre coude bi dat die hijsel is
om die toemenghinghe der hettē in e-
nen deel welke hetten besloten in hare
substācien eñ vluchs nz verwonnen vā-
der couthept die dair omtrent is maect
se haer substanci dunne eñ morwe ont-
fangende een wittichept inď verwē om
die victori der couthepdē int eynde \ en-
de om die wtsprayinge eñ stortinge der
delen vanď wolken eñ om die coude die
vercranct is vanď hetten so wortet ghe
broken in breden delē ter gelikenis een
re scalen die gebroken is vā crancker ď-
tuten ende starcten als aristo. seyt tsnee
wort gewonnen in couder wolkē noch-
tans in myn coudt dā daer die haghel
in ghewounen wort \ wortet snee gecon
geleert eñ beurozen ende dz bewijst die
morwichept vanden snee / want als die
hetten ghemengt is mitten wolken so
verbiet si die delen dicke te werdē ende
vergadert te werden Item dat snee is
harder eñ drogher dan dz water is van
couden die dat dwingende is / mer het
is morwer dan die haghel vander toe
menghinge der hetten inden buke der
wolcken ende het wort ghewit in sijn o-
uerste van sijnre coutheit die daer domi
nerēde ende bouengaende is tot cleyn

re hetten so wort dz snee in water gere-
solueert eñ ōkeert eñ wort lichtelic ver-
wandelt also wel van sÿnre hardichey-
den als vã sÿnre wittichedē| eñ als dat
snee een wÿl tÿts opter aerdē marret so
wort die aerde vet| wãt ouermits sÿnre
couthept so slutet die gaten der aerden
Eñ als die hetten weď gecomen is tot-
ten binnensten vanď wortelen eñ der sa
den so wort een aenhalinge der binnen
ster humorē totten wortelē eñ een ouer
lopinge vter welker die aerde vet wert
wãt dat snee doot eñ dunt die quade o-
nerulo edige crudē eñ die goede cruden
voedet eñ maectse vet Itē tsnee decket
eñ verhuudt die stinckige eñ dreckighe
messen also lange alst nz ghesmouten is
eñ het becōmert eñ belet oec die weghe
datmense nz gaen en mach Item beda
sept dattet snee selden valt inder hoger
zee waer af dat dit die reden is wãt die
rokicheden vanď zee die steeds wtulie-
gende sÿn die werdē gescheypfelt anter
vãden winden die daer waÿen of eer dz
si gedict mogen werdē in snee so werdē
si gescheÿden eñ ontbonden in reghen
of in neuel Itē snee gheeft den beesten
ende den dyeren groten hinď want het
dect daer si af leuen souden eñ het melt
haer voetstappen wãt in dien tiden dat
tet gesnÿt is so werdē die wilde beesten
vãden iagers gheuangen sonď veel ar-
beÿts Itē het snÿt gheern in hoghē ste
den als in geberchten eñ duert langer
indē geberchten dã inden valleyen wãt
die coude winden gaen lichter eñ myer
en wech indē geberchten bouē dan in-
den valleyen Item dye valleyden sÿn
warmer dan die berghen om die meer-
re v̄gaderinge eñ brekinge der radyen
eñ daer om is des snees meest indē ge-
berchten Item alst snee gesmouten is
so vermorwet eñ bouwet die aerde diet
te voren hardt maecte ouermits sÿnre
couthept als grego. sept Item dz snee
in sinen nederuallen en maket geen ge
luyt ō sÿnre saeftichept wil mer het valt
zuetelijken neď eñ spraypt hē gelÿc opter
aerdē Itē tsnee alsment eerst aensiet so
maket den oghen een v̄lichtinghe mer
sietment lange aen so schepfelt den sien
liken geest eñ verduÿstert dat ghesicht
Item dz snee water beneemt die lopin
ge des buucs eñ slaet eñ stopt dye zenē
eñ dies veel ende lauge drinct die wert
gheern hoeuelachtich eñ croppich en-
de maect dye leden scier slapende ende
wint steen inder blasen eñ doet dz cou-
de water laden sept constantinus

Dat xiiÿ. ca. vande neuele of mist

NEbula dat is neuel ende is een in
pressi die ghemaect is vter schep-
dinghe ende ontbÿndinghe der wolkē
die ontbonden sÿn in reghen water als
aristotiles sept ende als die wasemen al
dus ontbonden eñ gescheypfelt sÿn bi al
len perticulen der luchten so brenghen
si neuel in \ ende hoe dat die der aerden
naerre is hoe dz si dicker ende doncker
re ende couder gheuonden wert eñ hoe
dat si hogher vander aerden op ghehe
uen is hoe datter die zon bat doergaet
Ende daer om ist die min cout ende min
doncker / ende wanneer dat die neuel al
te mael inder sonnen opwaert ghetogē
is soe wort dye neuel verkeert in eenre
wolken ende daer om beteykenet toe-
comende reghen mer als die neuel mit
allen vander radien der sonnen weder-
slaghen wort ende valt nederwaert en

de coemt weder in sijn beghin soe gaet
hi te niet ende als die lucht dan ghesu-
uert is betepkent dattet schoen weder
werden sal Item die neuel is onderwi
len ghecorrumpeert vanden wasemen
daer hi wt ghecomen is ende dan is hi
seer deerlic eñ hi verderft dan die wijn-
gaerden ende die bloemen ende ander
vruchten ende maect veel suucten indē
dyeren ende die neuel is ghemint van-
den dieuen ende vanden anderen qua-
dyen ende is den ghenen hijnderlic die
pelegrimaedzen gaen ende den wande
renden luden \ want in groten neuel is
die wech onkondich ende quaet te vin-
den want hi beneemt den sonnen eñ der
sterren haer schinen hier opter aerden
ende daer om is den neuel den sciplup-
den sorghelic eñ anstelic | als beda sept
want als die neuel groot is opter zee so
en weet die scipman niet werwaert dat
hijt scip stueren sal

Dat xiiij. ca. vanden donre

Vanden inpressen of inprentinghe
dye gewonnen werdē inder luch
ten van twiuoudigen wasem is die eer
ste inpressi die donre die welke is eē in-
pressi die ghewonnen is in eenre wate-
righer substācien der wolken om die be
roeringhe des hetten ende droghē wa
sems vliegende ghens ende herwaert
van sijn contrari vā allen siden ghedwō
ghen in hem ende hem seluen lesschen
de inder wolken van dier ontstekinghe
ende dan schoren si te lesten als aristoti
les sept of die donre coemt van stotin-
ghe ende hortinge der wolken als die
philosoeph sept wanneer dat die wol-
ken vanden winden die contrari sijn te
gader stoten ende horten mit groter ge
welt ende te samen treckinghe soe wor
ter een borstinghe inder luchten die vā-
den oudē meysters tonitrus dat is don
re ghenoemt is . Men sept tonitrum of
tonitru of tonitrus van desen woerden
terror dat is veruaernis want dat ghe
lupt des donres veruaert die luden als
ysidorus sept | want tonus dat is alsoe
veel als sonus dat is een ghelupt wāt
die donre slaet onderwijlen soe swaerlic
dat dye luden wanen dat dien hemel
schoert want als enighe scoddinge van
groten wijnde vter zee coemt ende ver
dwerlt binnen eenre wolcken ende dye
wint dan gaern wt waer so hoelt hy die
wolkeu ende iaechtse ende dwingetse
ghens ende herwaert te lopen als dan
ander winden mit anderen wolkē daer
teghen stotende comen mit groter hor
tinghen soe werden dye wolken ghe-
scoert ende die wint breect eñ dan coem
ter grote barstinghe af ende soe coemt
dye blixem voer eer datmen den slach
hoert ende dat is daer om want die sin
des ghesichts is veel subtijlre dan dye
sin des horens nochtans gaet die don-
re mitten blixem te gader wt gheliker-
wijs als enen man die enen boem hou
wet wes slach men eer siet eermen dat
ghelupt horen mach Hier toe heuet ysi
dorus ghesept ende dese reden van ysi-
dorus als vāder sake des donres ouer
draecht alsoe meer mitten philosoeph
die sept Dat die donre is een gheest der
wijnden ontfanghen inden schoot der
wolken die welke overmits cracht sijn-
re beroerlichept schoert sommighe de-
len der wolcken ende maect een grote
borstinghe van donre ende hi sept noch
voert aen aldus. Dat die donre is een

ghelupt van veel spacien der luchtē die onderlinghe te samen lopen Itē aristo. sept in libro metheororū Dat die donre anders niet en is dan lesschinghe des viers inder wolken wāt die droghe wasem op geheuen eñ vander hetten der luchten ontsteken so wāneer dz die ond̄ uat wort vā eenre wateriger wolke soe wort die ontsteken wasem vluchs ghelescht eñ van alsulker lesschinge coemt die barstinge des donres ghelikerwijs alsmen een glopende yser in coudt water lescht wort een ghelupt als een lesschinghe des waters Item die donre coemt dicwijle neder mitten blixem eñ dan quetst hi meest als beda sept. want hi hindert eñ scaedt den vruchtē wanneer dz hi also neder coemt mittē blixem sond̄ regen \ mer als hi mitten regē neder coemt so baet hi als die selue sept Item die donre ouermits sinē beroerē soe slaet hi alle dinghen hi beroert die herssen eñ veruaert den moet eñ corrūpeert den wijn indē vaten | als aristotiles sept ende ist dat die donre coemt in dien tidē als die vogel broedē so quetst hi die eyer Item die donre doet dicwile den vrouwen die kind̄ draghen misdracht hebbē eñ die donre doet oec dicwijle grote thoernen husen eñ bomē neder vallē eñ altoes doet hi meer quaets eñ scadē int hoge dan int lage als beda sept

Dat xv. ca. vā weerlicht

Chorusacio als aristotiles sept begrijpt fulgur eñ fulmen dese twe beyde nochtās ist beyde bycant alleēs mer alsoe veel ond̄scheyts isser ond̄ tusschen fulgur eñ chorusacio \ dat chorusacio is properlic eñ haestelike openbaringe eens subtijls wasems dye ontsteken is die snelliken en wech vliet ind̄ luchten sonder neder comē ter aerden eñ mach hietē een schinringe | mer fulgur of fulguracio is een subtijl viere eñ grouer dā chorusacio ned̄gaende ter aerdē twelc die cruden eñ die morwe dinghē doerschiet als die philosophen scriuen

Dat xvi. ca. van een stadighe vuerighe weerlucht

Fulmen is een wasem dye vierich is dicht in een ende vast vallende mit ghewelt eñ is van starkerre cracht dā fulgur wāt hi slaet dat hi raect ende doerschietet eñ v̄barnet eñ smeltet deylet eñ snidet eñ geen lichamelic dinc weder staet hē eñ daer ō sept ysi. dat fulgere dz is ferire dz is slaen wāt als die selue sept so is fulmē gemaect vten subtijlsten delen der elemēten vāden welken die meeste craft des doerschietens after gelaten wort eñ daer ō wort fulmen vā ysi. genoemt een slach des hemels scuts wāt fulmē wort gewonnē vā enen grouen gedubbelden wasem vt contrarien eñ diuerschen windē ouermits starke eñ vierige hettē die ontstekē is welke wazem mit te samē stotinge d̄ windē eñ mit wriuinge d̄ wolkē wort menichfoudelic gedrenē gens eñ harwaert eñ wort beroert recht als een vierich steen vand̄ hollicheyt d̄ wolken ned̄waert ouermits gewelt ter manierē eens scuts dz gescoten wort eñ al ist dz si vā vieriger naturē sijn nochtās werdē si mit gewelt daer toe gedwonghē ned̄ te gaen tegē der naturē des viers als beda seit wāt in sinen nederganck ontfenget ende barnt eñ daer om hietet fugur als ysido. sept ende alst doerschiet eñ cloeft so hietet fulmē ende soe wes dattet barnt

dat maect quaden vulen stanck ende dit
pleecht te gheschien in heten someren
mer des winters vallen si seldē sonder-
linghe alst een harde winter is / mer int
beghin vanden herfst eñ int eynde van
der leynten comē die blixemen wel en-
de die donren \ als die philosoeph seyt
li. ij. ca. lij. Item daer werdē veel ghe
slachten vā fulmen gegheuē want dye
droge comē die en barnē nz mer si scho-
ren eñ clouen eñ die vucht comē die en
barnē nz mer si makē een ōbarntheyt of
een swarticheyt Dat derde geslacht vā
fulmē hieten si dz claer twelc vā wondē-
liker naturen is wāt het doet den wijn
vten vaten nochtās dattet die vaten nz
en raect het smelt gout eñ siluer noch-
tans dat die sacskens daert in is onuer
barnt bliuē Item so wat choruscacio is
dat is vuer ghesept nochtans isser veel
der meysters vāden welken die een dit
seyt eñ die ander dat eñ waer af dat hy
coemt etce. Item empedocles seyde dz
choruscacio is een ōborgen viere inden
wolken vten radiē der sonnē mer dz seit
aristo. dattet logen is wāt waer dz also
so soude wt alle wolken choruscacio co
men wāt die radien der sonnen werden
in allē wolkē ōborgen Itē anaxagoras
seyde dz choruscacio is vāder luchten
die nedergaende is totten wolkē ende
hoer daer in verbergende wes openin
ghe is choruscacio dat is als die wolke
op gelokē wert soe coemter choruscacio
wt eñ wāneer dattet vier gelescht wert
indē waterigen wolkē die barstinge van
dier lesschinge wort donre gehietē Itē
sommige andē seydē dz choruscacio quā
of coemt van hetē droghen winden die
inden wolkē geperst sijn vāden welken

si ontsteken werdē eñ ōbarnt eñ dz vuer
dz weder in hem gāet dz hiet chorusca-
cio wes claerheyt eer totten gesicht quā
dan tgheluyt totten horen \ ander mey
sters seydē dat choruscacio nz en werdt
ouermits dē viere mer ouermits dē beel
dinghe des blinckende waters die wel
ke ouermits die verluchtinge der ster-
ren inder nacht ghesien wert inden wol
ken mer atistotiles seyt \ dat dese reden
dwalinghe is \ dat choruscacio des da-
ghes onder die radyen der sonnen ghe
sien wort als des nachts Mer aristoti-
les seyt dattet een vergadert wasem is
inden wolcken ende die ghewreuen is
mit starker hortinghe ende wort dair af
ontfengt ende alsoe wortet een materi
van choruscacio \ ende want si sommige
aerdige delen heeft ouermits hare swa
richeyt wert si nederwaert beroert en-
de want dye choruscacio is van groter
subtilicheyt ende van gheenre groter
ontstekinghe daer om openbaertse wit
ende daer om en corrumpeert si dye li-
chamen niet daer si toe coemt of ghe-
raect Hier toe heuet aristotiles ghesept
secundo metheororum. Men sal weten
dat choruscacio fulgur ende fulmē alle
drie blixemē beteykenē in duytsche mer
choruscacio is starck fulgur starker en-
de fulmen alre starcste want die beroe-
ringhe van choruscacio die is haestelic
ende onuersienlick \ want hi openbaert
in een ogenblick vanden oesten int wes
ten ende hi wort haestelick ghesien en-
de snelliken verborghen \ ende als dese
blixem aldus voergheſien so hoertmē
den donre of een rommelinghe vluchs
daer nae eñ volchter een regen vluchs
of cort daer mede / soe ist goet ende nut

eñ en gheualter gheen reghen na so ist
quaet ende onnut als beda seyt wãt het
scaedt den vruchtẽ eñ den tederẽ bloem
kens

Dat xviij. ca. vã tweder int gemeen als
gheneycht tot coude of tot hetten

a Ura dat is in duytsche weð eñ is
eẽ lucht die lichtelic beroert wert
eñ der hetten ist een v̓coelinge eñ ð cou
den een v̓warminghe of het is den ge-
nen die te heet is een vercoelinghe eñ
den genen die te cout is een v̓warmin-
ghe ende hoe dat si puerre is hoe dz si
genoechliker eñ ghesonder is. want ist
dat si ghetempert is als niet te hete of
niet te cout of nz te windich of nz te wa
terich so is si den leuẽ des mẽschen seer
bequaem ende behout die ghesontheyt
inden mensch eñ ist oec verkeert so is si
seer hinderlic want soe brengt si quade
suucten in als sterften clieren vã blade-
ren ende van squinancien indẽ kelen of
ander quade suuctẽ Item pestelenci dz
is corrupci der luchtẽ vã onghetempert
heyden der droechten eñ ð regenen die
welke ghevalt om die verdiente ð mẽ-
schen als ysido. seyt Eñ men seyt pesti-
lencia voer pastulencia dat is voedinge
eñ weydinghe wãt die pestelenci doer-
wandert eñ doerweydt alle die natuer
des mẽschen ouer wãt so wanneer dat
die waterẽ eñ die regenen eñ die lucht
gecorrũpeert syn vãden welkẽ wi ghe-
weydt eñ geuoedt werden al ademen-
de eñ etende werden si vluchs ghecor-
rumpeert eñ werdẽ belast mit meniger
hande suucten \alst bouen openbaert int
vyfte boeke daer ghesept is vãden pro
prieteytẽ ð luchtẽ Mer dese gheseyde
dingẽ syn nu genoech

Hier beghint het xij. boeck eñ spreect vande vogelen int ghemeen eñ int speciael

Dz i. ca. vāde vogelen int gemeen

Ende want nv die tractaet vāden proprieteyten der luchten eñ der gheenre die inđ luchten gewonnen werdē volëyndt is so willen wi noch segghen sommighe dingen vā desen die behoren totter betamelicheit eñ totter scierheyt der luchtē op dat in hem als inden anderē die grote werkē des sceppers đheuen moetē werdē Itē beda seyt dat totter scierlicheyt đ luchten behoren vogelen eñ al dat vliegende is eñ daer om salmen desen wercskē sommige luttel dinghen mede in sayen mitter hulpe des almachtighen nz van allen mer alleen vanden vogelen eñ vā datter vliegēnde is vāden welkē specialiken die meyninge wort indē texte der bibelen of inder glosen Ende eerst is te segghen int gemeyn eñ daer na int speciael eñ dat nader ordenancien vāden a b cetcetera Aues dat sÿn voghelen \ eñ aues dat is also veel als de vie dat is sō der wege of dwalende geseyt als ysido rus seyt\ daer om dz die weghe đ vogelen inđ luchten niet geset noch stantaftich en sÿn noch ondscheydē want si en houden ghenen rechten wech Itē dye voghelen scheyden eñ deylen die lucht eñ snidense in ouermits grote beroeringe der vloegelen Eñ die lucht is haer seluen vluchs slutende na dien dat dye vogel sÿn vlucht gedaen heeft also dat men daer gheen teyken en siet daer die vogelen gheulogen hebbē eñ het werden daer ō volucres gehietē wāt si mitten vloegelen vlieghen vā volito dz is vliegen. Eñ aues dz sÿn oec voghelen als volucres als ysi. seyt daer om dat si alantes dat is mit vloegelen vlieghende sÿn Itē die proprieteyten eñ die manierē vāden vogelen werdē bi veel dingen ghemerct als bi hare substācien eñ bi hore cōplexien wāt die substanci đ vogelen is gemaect eñ gescepē vā tween elementen die middel sÿn tusschen licht eñ swaer wāt in harē maecsel regneren machtelic die lucht eñ twater eñ daer ō dat si minste vanđ aerdicheyt hebbē dā die te voet gaen of dā die int water sÿn ouermits die lichticheyt hare substācien mogen si opter luchtē gedragē werden als ysidorus seyt Die lucht dye besloten is tusschen die hollicheyt der pēnen maect den voghel licht ende op dz hi opwaert lichtelic gheuoirt ende gedraghen sal werden soe helpt si hem en de schicten ende maecten abel daer toe want hoe dat die voghel meer vederen heeft ende myn vleysch hoe dz hi hem lichteliker ende vaerdeliker in die lucht heffet Alst openbaert inden voghelen die te rouen pleghen dir welke als si nz verladen en sÿn mit vleysch so vlieghen si sonderlinghe hoech ende si hebbē oec een scarp ghesicht ende si sÿn van groten moede ende koē als aristotiles seyt int twalefte boeck. Itē die manier des voghels wort ghemerct bÿ sÿnre winninghe | want alle voghelen als si ionghen maken so maken si eerst eyeren al ist datmens in allen voghelen niet sien

en mach om datter also luttel is noch-
tans ist een beghin ō winninge des ku-
kens als geseyt wort vāden witte van-
den eye eñ sijn spise vāden doder eñ nae
x. dagen wort die winninge des kukēs
volbracht na alle sinē delē also dz die de
len onderkent eñ openbaer wesen sullē
eñ heeft dā thoeft meerre dā alle tlijf
eñ waert dz die doppe vāden eye dā te
broken worde so soudtmen thoeft ghe
buycht op trechter been sien eñ sijn vloe
ghelen gespreyt over sijn hoeft / eñ als
dan alle die leden te recht geset eñ ghe
voecht sijn ende elc lit alst hoert so wort
die scale te brokē onderwijlen indē ach
tienden dach of indē twintichsten dach
alst openbaert indē hennē so comen die
kuken volcomē wt eñ levendich eñ ond̄
wijlen een paer wt enen dop \ mer ond̄
die twilinge so is die een meerre eñ die
and̄ minre / eñ onderwilen so is dat een
gebreckeliker vā naturen als die selve
seyt li. vi. Item die vogelen volgē dye
meeste eersamicheyt der naturē ond̄ al-
le ghedierten dat leven in heeft nader
rechter ordinancien der winninge want
nader ordenācien der naturen so soekē
die mānikens die wijfkens mit groter
besorchtheydē eñ als zijse ghevonden
hebbē so minnē sise eñ vechtē voir hem
eñ settē hē selvē voir die wive in groter
vresen wāt si bindē hem daer mede als
mitten bant der minnē of si man eñ wijf
warē eñ als si kuken ghemaect hebben
so voedē eñ azen si haer iongē effen ge
lijc also wel die man als twijf eñ dit ghe
schiet indē meesten hoep vāden voghe
len wtgenomen een deel vogelen indē
welken die natuer haer selven onedelt
als aristo. bewijst inden velthoenre of

patrisen die welke haer slecht ōgheten
wāt dat manniken springt op tmānikē
eñ twijfken op twijfken eñ wt sulke be
roeringe en comē gheen eyere daer ku
ken wt comē mer het werden als wijnt
eyer eñ daer wt wort een vule stanc ghe
voelt Itē men seyt vāden māniken der
duven wāneert alsoe oudt is dattet niet
hyliken en mach so springt die duve op
tmāniken eñ tmannikē oept dz wijfken
eñ wāt dz māniken twijfken oept daer
om springt si daer op Itez die vogelen
houdē een bequamelicheyt des tijts in
den winnē als die leynten eñ als die tijt
der winninge toecoemt so roepē die vo
gelen \ eñ die mānikens ōsellen hē mit-
ten wijfkens eñ si nodē malcāderen mit
wenkingen eñ mit stēmen ter stedeliker
minnen eñ si maken iongē eñ nestē eñ si
leggen eyeren eñ si voedē haer iongen
eñ brengense wt / mer alst ambocht der
winninge vervult is so laten si af mit ha
ren sanghe eñ scheyden hē vā malcan-
deren eñ en genaken malcāderē nz dye
tijt ō winninge en coemt weđ om Itez
die vogelen werdē gemerct als na haer
re woninge Het sijn sommige vogelen
die gheern tghesels cap vāden mēschen
hebben als hanen hennen gansen mus-
schen odevaers zwaluen eñ deser ghe-
like eñ daer sijn sommige voghelen die
de mēschen mit allen scuwen eñ ontsien
tgeselscap der mēschen als die vogelen
die indē bosschen in broeken eñ in ghe-
berchten wonē eñ oec indē waterē wāt
also menighē cōplexie als si hebbē also
menige woninge soeken si of aldus na
dien dz haer cōplexie menigerhande is
daer na soeken si menigerhande wonin
ge wāt die gene die meest vā couder eñ

vuchter naturē sijn dye sijn meest inden broeckē eñ inden wateren om haer nodorft te crijgen eñ om haer nestē te maken eñ iongen eñ die wt te voesterē als dukers entuogels swanen inden welkē die natuer twiuoudigende is als aristotiles sept want die zwanen die dukers die gansen hebbē brede voeten geslotē eñ ongesplit om die nodorfticheyt des swemmens op dz si hem seluē daer mede te bat voerwaert stuerē sullē al ropende eñ si hebben oeck corte sterten op dat si daer gheen hinder af hebben en sullen of die start nat worde eñ si hebbē brede becken op dz si die grasen eñ die wortelkens te bat crijgen mogen eñ af biten eñ dye halze lanck op dat si te bet opten gront reyken sullen om haer nodorft te crijgen eñ die vogelen die indē gebrechte vliegen die sijn vā heter ende droger naturen als die gene die van den roef leuē als dese sijn aernen valkē hauicken eñ sperwers eñ deser ghelijc die crōme beckē hebben eñ starke zenighe voeten op dat si den roef te vaster houden mogen eñ onttornen | aldꝰ sulke vogelen hebbē luttel vleysch eñ veel vederen eñ si sijn stout vā moede op dat also haer beroerē te snelre wesen sal eñ haer vlucht te starker als aristoti. sept Item si hebbē den start lanck subtijl eñ dunne eñ stuerē hem seluen daer mede al vliegende ghelikerwijs dat die scipman sijn scip regeert Alle alsulke vogelen minnen eenlicheyt eñ si en moghen mit genen geselscap wonē ya si werpen haers selfs iongē vten nest Eñ ten eersten mael als si siē dat haer ionghē vliegen mogen so stoten siſe vāden nest ende si moeten hē seluē gheneren eñ si en moeten oec in haer geselscap nz comen als aristo. sept Itē van desen voghelen sijn sommige die haren roef gripen altoes inō luchtē al vliegēde eñ nemmer meer opter aerdē \eñ sommige sijn dair diese altoes vangen opter aerdē eñ nz inder luchten waer af dz die goedertieren vogelen als die duuen eñ deser gelijc kennen die rouers wel deen voer dā der ende daer om als die duuen den rouers sien die inō luchtē plegen te rouen so vallen si ter aerden \eñ wāneer dat si sien die rouers die opter aerden plegē te rouen so vlieghen die duuen eñ haer gelijc in die lucht eñ aldus ontgaen hē dese simpel vogelen\ als die selue sept Item het sijn sommighe voghelen die den bossche meest hantieren eñ oefenē eñ nestelen in hogen bomen eñ dese sijn noch goedertierenre dan die duuen\ eñ het sijn alle vogelkijns die soetelikē singen des somerdaechs mit zoeten stemmen inden bosschen eñ inden bomen ludende eñ singhende / als sijn dese maerlen eñ nachtegalen eñ deser ghelijc die welke inder tijt der minnē alte seer wel singhen eñ si nestelen inden haechdoernen eñ broeden haer eyer besorchdelijc eñ si minnen of lief hebben haer iongē eñ quekense op eñ brenghense also verre dat si hem seluen gheneren moghen Item het sijn sommighe ander voghelen die inden velde plegen te wesen eñ vercrijghen hoer nodorft vandē vruchten der aerden \als sijn die cranen gansen also wel die tamme als die wilde eñ dese hebben beyde ghenoecht te leuen also wel inder aerden als inder luchten eñ vlieghen al mit gheordieerden scarē als voer scarp eñ after wijt eñ si minnē

haer gelijc eñ si maken enen coninck en
de sijn hem onderdanich eñ onderwilē
vechten si onder malcanderen starckeli
ke eñ schoeren malcander mit horē neb
ben eñ halen die vederen wt. mer nadē
vechtelic recht of si ṽsoent waren vlie-
gen si weder te samen eñ en scheydē vā
den eersten geselscap nz eñ si voerwetē
wel wanneer datter een tempeest comē
sal so roepen si eñ maken een geruft eñ
si waken eñ ordineren die wake ond' hē
eñ si ṽwandelen haer stondē als nu wa-
ket die een eñ nu waect die ander Iteꝫ
aristo. seyt dat die ghene die waken sal
neemt een cleyn steenken in sinen enen
voet eñ hout dien voet op eñ staet optē
anderen oft also langhe gheuiel dat hi
slapende worde dye daer waken soude
dat hem dan sijn steenken ontuallē sou-
de eñ dat hi dan van dien ghelude des
steenkens wed' ontwaken werdē mocht
eñ gheuielt alsoe datter enich waer die
sijn geselscap verloren hadde die soude
hoghe in die lucht climmen eñ maken
groot gheruft mit roepen of sijn gesel-
scap sijns yet ghewaer werdē mocht eñ
vliecht altoes wech eñ wed' soekēde en-
de roepende eñ en coemt oec selden ter
aerden om sinen voetsel hi en heeft sijn
geselscap eerst geuonden Itē men seyt
oec vā desen vogelen dat hē dye coninc
altoes eerst nedersettet ter aerdē eñ als
si wed' vliegen willen so vliecht hi oeck
eerst weder op ende dicwijle so recht hi
sijn hoeft op eñ siet al om eñ siet hi eni-
ge rouers comē so spreect hi sijn ghesel
len toe al roepende eñ waerntse. Item
men sal merken eñ kennen sommighe
proprieteyten der voghelen nad' meni-
gerhandicheyt der spisen Item het sijn
twe vogelen die niet gespijst en werdē
dan mit vleysch of mit bloede als alle
vogelen die te rouen plegē dye crōbect
sijn eñ mit scarpen claeuwen die alle die
ren eten dyemen bijten mach / mer si en
bijten noch en eten gheen vogelen van
haren geslacht als die visschen doē als
aristo. seyt li. vij. eñ alsulke vogelen en
drincken nymermeer water als hi daer
seyt Itē het sijn sommige ander voghe
len die alleen zade gebruken eñ vruch-
ten eñ ander crudē die inder aerdē was-
sen als slechte duuē eñ tortel duuen en-
de gansen alsoe wel dye tamme als die
wilde Item het sijn andere geslachten
vā voghelen die ond'wijlen mit vleysch
geuoedt werden / onderwijlen vā coern
onderwijlen vā vruchten als crayen ra
uen roecken eñ deser ghelijc vāden wel
ken aristo. seyt eñ oec basilius eñ die vā
rauens geslacht sijn die voedē haer ion
ghen in haer ioecht eñ die iongen voe-
den die ouden weder in haerre outheyt
eñ wanneer dz die ouden also vercranct
sijn dat si nz vliegen en mogen so voerē
die ionghen douders in horen scoude-
ren als die selue seyt. Eñ in allen desen
wort die natuerlike goed'tierenheyt ge
prijst op dat hē die ionghe mensch sca-
men soude sinen ouders dienst goeder-
tierenheyt te weygeren twelc die vogel
kens nz en ṽgheten te doen horen oud's
als ambro. seyt Item sommige propri
eteyten der vogelen werdē gemerct na
die menigerhande sceppenis der leden
want als aristo. seyt Alle vogelen ouer
dragen in dien dat si alle becken hebbē
datmen inden anderē dieren nz en vint
mer ind' sceppenis eñ inden onderschey
de wintmen sommige die hebben enen

corten nebbe eñ enen brede͂ der welker leuen is rustelic eñ goed'tieren wãt dye becke vã dese is bequaem syn spise te nemen vã na by eñ nz vã verre eñ sommige hebbe͂ enen langen beck eñ scarp ende enen langen hals daer si die spise mede crÿghen in dat diepe eñ sommighe hebben den beck crom eñ scarp want al sulken figuer is noot õ dz raeuwe vleysche te schoren eñ te plucken Item alle voghel heeft dese eygentheyt wãt si syn mit twee͂ voete͂ als die mensch mer inden maecsel der voeten eñ der benen is groot ond'scheyt wãt die voeten van den crombecten voghelen eñ mitte͂ crõmen claeuwen syn starck eñ scarp wãt si syn bequaem te rouen eñ te biten eñ die voeten der vogelen die int water swemmen syn besloten heel eñ onghesplit eñ breet wãt die syn he͂ nut mede te swemmen eñ alle die vogelen die langhe benen hebben dye hebben langhe halsen eñ vliegen mit enen wtgherecten hals eñ is die hals gracelic eñ crãck so voudt hi he͂ inden vliegen eñ het is ghemeyn dz alle vliegende vogel die enen corte͂ hals heeft die heuet corte bene͂ eñ alsoe o'keert Alle voghel als hi gebore͂ wort heeft hi enen nauel mer als die voghel wasset so scuult die nauel noch en openbaert altemael nz wanneer dz hi mitte͂ darm v'samen tis mitter binne͂ster ader Item men machse oec merke͂ na dyen dat si haestelic of traechelic haer ionge͂ crÿgen want sommige als die duue͂ die thienweruen legge͂ of broeden inde͂ iaer eñ sommige legghen dicwÿle eyer int iaer als die henne eñ die hennen die al te veel eyer leggen die sterue͂ haestelic als aristo. seyt li. v. Eñ dye crombecte vogelen legghen selden eyer wãt maer eens int iaer sonderlinge die vleysch eten sonder die swaluwen die welke mer twewerven en broeden Item die vogelen werden wel siecke als si broeden op haer eyeren alst openbaert ind' hennen eñ inden aerne vãde͂ welke͂ men seyt li. vi. Dat die aern dã harde seer beswaert wort eñ syn vloegelen werde͂ he͂ wit ende hi wort seer v'crancket Item het syn veel ander proprieteyten der voghelen twelc te lanck te v'uolghen waer \ ende daer om salmen allee͂ aensien dz die vogelen gemeynlic ond' alle gedierten syn vander puerster substancien eñ vander lichster eñ edelster eñ vãden starcsten beroeren eñ vanden scarpsten ghesicht eñ vanden verduwelicsten vleysch eñ smakelicste eñ haestelicste o'keert ende tghesontste eñ si syn besorchste in haren nesten te maken eñ in haren iongen wt te brenghen Eñ hier mede is vãden vogelen int gemeyn thans genoech gheseyt

Dat ij. ca. vanden aern

Ende wi willen aenheffen te segghen inden eersten vãden aern want hi houdt die principaetscap onder alle die vogelen als een coninc eñ hi is mildtste van allen voghelen als plini9 seyt \ wãt een roef die hi vaet die en et hi allee͂ nz ten si dat hi groten hongher heeft mer hi deylten alle den genen mede die he͂ na volgen mer hi neemt eerst syn becominghe eñ daer om volgen die and' vogelen den aerne gheern opten hope dz hem die aern wat mede deylen sal | ende als hem die roef dien hi eerst geuangen heeft nz genoech en is dat hi nochtans daer af nz sadt ghenoech en is so tast hi voert totte͂ ghenen die he͂ naest is

die welke hoepte dat hem die aern wat
ghelaten soude hebbē ende pluct ende
schoert dien oec eñ also totten anderen
ter tijt toe dat hi sadt is ende dit doet hi
recht of hi eē heer waer ende dattet al
sijn eyghen waer dat bi hem is so tast hi
toe eñ en raect nyemants | eñ dat hē dā
overloept dat leyt hi midzen onder dē
hope die bi hē sijn Item hi pleecht twe
steen te leggen in sinen nest diemē ethe
tes hiet vandē welkē die een een man-
niken is eñ dat ander een wijfken / of al
dus die een is manlic eñ die and' wijflic
eñ dese stenen leyt hi daer inden nest op
dat sise beschermen sullen vāden bete d'
serpenten eñ vanden venijnden crupen
den dyeren als plinius seyt Itē die aern
is seer scarp van gesicht als ꝑsido. seyt
want als hi bouen der zee inder luchten
helt stil mit sinen vloeghelen so vliecht
hi alsoe dats gheen mensch bescouden
en mach nochtās siet hi wel vand' bouē
cleyne visschelkijns indē water eñ coēt
van bouen eñ grijptse eñ als hijse ghe-
vanghen heeft soe vliecht hi opt oever
eñ aeset dat hi geroeft heeft Eñ het is
natuerliken een hete eñ een droghe vo
ghel eñ is ghierich opten roef eñ star-
ke eñ stoute bouen anderē vogelen \ en-
de sijn starckeyt leyt seer indē voeten eñ
inden vloeghelen eñ inden becke want
sijn vloegelen sijn seer zenich eñ nz vley
schich eñ daer om mach hi wel arbeydē
inden vliegen om dz hi heeft veel pen-
nen eñ groot waer af dat hy lichteliken
vliecht. Itē die aern siet scarpeliker dā
enich ander vogel wāt hi heeft dz gees
telike gesicht alte sonderlinge seer ghe
tempert eñ hi siet int rat der sonnen als
si alre schoenste schijnt sonder verbrauwen of hi siet in die circumferencie des
raeds vand' sonnen sonder wederslach d'
oghen \ ende tscarp van sinen gesicht en
wortet niet af geplomt als ambro. seyt
Item die selue seyt als aristotiles dat-
ter eenrehande ghedaenten vā aernen
sijn die si almathor hieten die seer scarp
gesicht hebbē die welke haer ionghē te
ghen der sonnen setten eñ latense daer
in sien eñ ist also dat si niet en falgieren
inden sien so houdt hise voer hem eñ ist
anders soe houdt hijse voer bastaerden
eñ stoetze uten nest of dootse Itē aristo.
seyt dz die vogelen mittē crōmen claeu-
wen behoeuen scarp ghesicht van node
want si sien vā seer verre haer spise en-
de daer om heft hē die aern veel hoger
dan die and' vogelen eñ daer om nestelt
hi oec in hoghen steenroetsen ende be-
schermt hem seluē daer vā allen die hē
deren mogen. waer af gregorius seyt \ hi
sicht inden alre hoechsten seker / mer hi
moet sijn voetsel benedē halen eñ soec-
ken eñ al ist dat hi onmaten hoge inder
luchten is nochtās als hi een vulic siet
so is hi haest ned' | het wort dē aern seer
zuer dat hi broedt eñ kuken voedt. als
aristo. seyt li. vi. eñ hi en leyt ten hoech
sten bouē drie eyeren nz mer dat derde
werpt hi vandē nest ende hi wordt also
crancker dan als hi broedt dat hi ander
ionge voghelen nz biten en mach want
sijn claeuwen werden hē te crom ende
sijn vederen werden wit eñ so wortet hē
alte zuer dz hi sinen ionghen teten be-
werven moet want geuallet dat hi drie
iongen crijcht so stoot hi dat derde uten
nest om des wil dat hijs niet voeden en
mach mer die voghel kun diemen in a
rabics cobar hiet die neemt dese ionghe

die de aern vten nest ghewoꝛpen heeft
eñ voetse lichamelick als die selue sept
Jtem daer sijn diuerse eñ menigerhan
de aernen eñ si en bꝛoeden noch en voe-
den nz alleens wāt die witte startē heb
ben die arbeydē meest in hoꝛē bꝛoedē eñ
die enen swarten hebben dien v̄dꝛietes
wāt desen stoten haer vluchs vten nest
als si vliegen mogen eñ si latense ver-
hongheren op dat si te bat den ouders
volgen sullen inō luchten om haer aes
eñ wāneer dat die ouden sien dat die iō
ghen traghen so biten sise eñ slaense eñ
nemen hem haer spise eñ dwingense al
so dz si wt vliegen moeten eñ als si sien
dat si starck genoech sijn te vliegen so ia
gen sise mit allen en wech in een ander
lant van hem sonō een gheslacht als a-
risto. sept datmen achat hiet die welke
menich tijt denct op sijn ionghē wāt wā
neer dat sijn iongen vlieghen so vliecht
die oude mede eñ gheeft hē teten ende
waer daer enich anō vogel die den ion-
gen misdoen woude daer soude die ou
de voer vallen eñ bescuddense Alle de-
se punten roert aristo. li. vi. Jtem van
den aern woꝛt ghesept als grego. roert
ouer iob. Dat wanneer die iongheskẽ
eerst geboꝛen werden eñ dat si geē gro-
ue spise in nemen en mogen so zukē die
oude dat bloet vten aze eñ dat bloet ge
uen si den iongen ter tijt toe dat si groue
spise nemen moghen. Jtē noch sept au
gustinꝰ eñ plinꝰ \ dat die aern in sinē ou
derdom donckerhept in sinen ogen cryͤ
ghet eñ swarichept in sinen vloegelē te
gen welc ongemack hi geleert woꝛt vā
der naturē dz hi een coude fonteyn soe-
ket eñ als hi die wel weet so climt hi op
also hoge inō luchten als hi climmē eñ

vliegen mach dat hi te mael heet wert
eñ als dan die sweetgaten open sijn eñ
die vederen ontbonden eñ geslappet eñ
dan al neder dalende valt hi in die fon-
teyn eñ daer werden hē sijn plumen eñ
vederen v̄wandelt | eñ die dupsterhept
indē ogen wert ghesuuert eñ daer cryͤ-
ghet hi sijn crachten al weō Jtem ouer
den souter sept oec die selue dz wāneer
hi oudt wert so wert sijn beck also hart
eñ alsoe crom dat hi cume spisen nemen
mach eñ \ daer tegen heeft hi enen raet
geuonden. wāt hi soect een steenroets
daer hy den nebbe hardeliken teghen
slaet en wrijften eñ also doet hi den last
des becx af ende als hi dan weder spise
neemt so cryͤcht hi sijn crachten weō eñ
woꝛt weder ionck eñ starck als plinius
sept. Jtē die aern als hi staet op eē steen
roets of op enē boem eñ stuert die scar-
pichept der oghen totter claerhept der
sonnen of nadē roef soe siet hi al ōghēs
eñ harwaert of hi en laet niet af sijn na-
gel aen te sien Jtem die gal vādē n aern
is seer goet ter medecinen wāt wāneer
datmēse doet in collirien so scarpt si tge
sicht \ collirium dat is een medecyͤn die
men maect totten oghen eñ alsmen die
gal mede in dier medecinen doet soe is
dat colliriū of die medecyͤn te beter Dit
sept dyascoꝛides eñ cōstan. Jtē die aern
heeft sommige goede pꝛopꝛieteptē het
is een vogel die den anderen voghelen
bouen gaet inder dꝛoechept eñ inō het
ten \ eñ daer om is hi stoute ende schier
gram want die gramscappen en is niet
dan inden lichamen van groter dꝛoech
ten als aristo. sept li. xvi. eñ die aern is
viant der onnoselre vogelē. hi grypt se
mit sinen claeuwen eñ smijdt hair hoeft

mit sinē beck ende hi heeft een stemme
daer die ander voghelen af veruaet sijn
als sise horen Item alle anđ voghelen
sijn vā hem veruaert sijn si rouers of en
sijn si gheen. waer af dz pliniꝰ seyt dat
die valck eñ dye anđ vogelen als si den
aern horen so en dorren si van dien da-
ghe cume vliegen om haer aes eñ ghe
meynliken ontsien si den aern die inder
luchten den voghel gripet eñ si ontsien
die aern myn die de vogelen opter aer
den vaet eñ si en ontsien die aern nz mit
allen die indē water die vogelen vangt
wtgenomen die vogelen die inden wa-
ter haer nootdorft soekē moeten want
die vogelen ontsienen wel mer anders
gheen Eñ dese leste dye de vogelen int
water vangt is veel on edelre dā die an
der die inđ lucht en proyet of inder aer-
den Eñ die selue onedel ontsiet dē ghier
alte seer waer af dat aristo. seyt in li. xx.
Dat amathel dat is dese onedel aerne
blijft bijder zee eñ bi groten staendē wa
teren daer wacht hi die vogelen die in-
den water haer voetsel nemē/ mer ist dz
hi den ghier siet so is hi vernaert ende
vliecht dan int water. ende als dat die
ghier siet die welke scarp van ghesicht
is vliecht altoes omtrent al om eñ om
verre daer af Eñ ist dat dese onedel aer
ne vten water vliecht inđ luchten of op
tlant so is die ghier daer ghereet ende
gripet den aern\ eñ waert dat dese one-
del aern lange inden water bleue so sou
de hi smoren of drencken eñ daer om is
hi daer qualiken aen als die ghier sijns
verbeydt want hi moet drencken. of hi
moet vāden ghier gedoot werdē \eñ de
se aerne heeft enen helen voet als een
gans daer hi mede zwemt. eñ hi heeft
enen gesplitten voet als enen aern dair
hi die voghelen mede gripet Item die
penne van enen aern heeft een verbor-
gen vretende craft als pliniꝰ seyt Wāt
hi seyt aerns vederen gedaen onder an
der vogels vederen vderuen die ander
vederen mit allen ghelikerwijs dat een
coerde van enen wolue gemaect van si
nen darmen eñ die coerde of snaer ghe
set op een ghytaern of op vedel bi sna-
ren die gemaect waren van scaeps dar-
men verderftse alle gader als die selue
seyt. Item die aern en begeert mit geē
geselscap te wesen mer hi wil alleē we-
sen als aristo. seyt li. i. want dese crom
becte vogelen en begheren nyemants
geselscap Item die aern heeft claeuwē
voer sijn wapen eñ daer om als hi coēt
te staen op een steenroets so trect hi sijn
claeuwē in eñ sluytse bi na indē vleysch
op dat si nz plomp werdē en sullē eñ hy
is wreet tegen sijn iongē als hi siet dz si
haer gesicht sluten tegen der sonnē wāt
so meynt hi datse sijn nz en sijn ende hy
pleechtse te slaen mitten becke ende te
schoren mitten claeuwen als si nz biten
en willen als pliniꝰ seyt.

Dat iij. ca. vanden hauick

a Accipiter dz is een hayck ende is
een coninclijc vogel die welke meer ge-
wapent is mittē moede dan mittē claeu
wen eñ dz hem die natuer ghewevgert
heeft inder grootheyt des lichaēs dat
heeft si hem weđ gegheuen inđ doech-
dē eñ inder koenheyt des moedts. als
ysido. seyt Dese vogel kan snelre enen
vogel gripen dan die ander voghelen.
Item basilius seyt dz dese hauickē sijn
oec wreet tegen haren iongen want als
si sien dat haer ionghen vliegen mogē

soe nemen si hem die spise eñ si moeten
selue sien wanet hem comẽ sal daer si af
leuen sullen eñ si doen hore ionghẽ als
die aern den sinen doet Itẽ het sÿn som
mighe hauicken die alleen inỏ luchten
proyen eñ sommige inỏ aerden als dye
aernen als aristoti. sept li. vi. Die eerste
vogelen proyen al vliegende eñ die an-
der slaen al sittende inder aerden eñ de
se kent die duue deen voer dander ghe
lÿc dat si die aerne doet Item dese vo-
gel is heet eñ droge vã naturen eñ he-
uet luttel vleysch eñ is vã menigerhan
de vederen eñ is seer doende eñ beroe-
rich ende moedich eñ snelle als nv op-
waert te vliegen eñ als nv nederwaert
eñ vliecht also hoghe onderwilen dat-
mens nz sien en mach eñ coemt dan ne
der vallen in alte corter tÿt eñ heeft al-
te scarpẽ borst eñ heeft luttel vleysch õ
der borstẽ waer af dat aristo. sept li. xiiij
hoe dat dien hauick den borst scarper is
hoe dat hi edelre is wãt waer hem dye
borst breet so soude hi veel wÿnds ma-
ken eñ soe en const hi op noch neỏ comẽ
mer die borst is hẽ scarp also dat hi den
wint snÿt eñ en heeft geen gebreck van
den winde. Item sÿn gal is oec goet in
medecinen eñ is goet ghemengt inden
collirien diemen indẽ ogen besiget wãt
si scarpet gesicht eñ claert die oghẽ Itẽ
die hauick heeft dese eyghenscap \ als
grego. sept \ so wanneer dat dese vogel
geuoelt dat hi te oudt eñ te swaer wort
so ontsprapt hi sÿn vloegelen tegen die
radien vanỏ sonnen als die zuden wint
wayet eñ also werden hẽ die sweetga-
teren geopent eñ als si geopent sÿn soe
verbarnẽ die plumen eñ die pennen eñ
vallen wt die oude eñ dã wassen die nu
we weỏ eñ so wordt hi weỏ abel te vlie-
gen als doe hi ionc was Itẽ het sÿn ij.
gheslachten vã hauicken sommighe is
tam eñ sommige wilt \ ende die tamme
grÿpt dye wilde voghelen eñ als hÿse
geuangen heeft so laet hÿse sinen here
eñ die wilde hauick vangt tamme vo-
ghelen die hauick is vã eenre onwaer
diger naturen want ist also als hi na eni
gen voghel vliecht eñ dat hem die vo
gel ontgaet so en coemt hi cume weder
van dien dage op sÿns heren hant daer
om moetmen hẽ sÿn dyete degheliken
ordineren als niet te luttel of nz te veel
want gheeftmen hem te veel so wort hi
te vet ende dan wort hi traech eñ en wil
nz vaen ende is hi laten vlieghen so en
wil hi niet weder ter hant comẽ eñ wort
hi verhonghert soe en heeft hÿ gheen
cracht te rouen Item men pleecht die
oghen aldus sulker voghelen te deckẽ
eñ te braeuwen op dat si niet te veel vã
der hant des draghers vluschen en sul
len naden voghelen die si sien soudẽ en
waren si niet ghehuust ende daer õ heb
ben si banden ende snoeren om haer be
nen op dat si haren meyster nz ontulie-
ghen en moghen eñ dese voghele wort
op die lufter hant ghedraghen op dat
hi vter rechter hant plucken mach en-
de eten Item dese voghel wert in cley-
nen huyskens gheset op dat hi ỏmuten
sal ende die oude vederen ỏwerpen sal
die verhardt sÿn ende also coemt hi we
der inder ioecht ende wert ỏnuwet in-
der schoenheyt ende men gheeft hem
van enen vleysch dat wat venÿndich is
op dat si te haesteliker vermuut mogẽ
werden Item die roke quetst dẽ hauick
seer als beda sept. ende daer om sullen

haer minut huse verre vãden roke staen
op dat si vãder bitterheyt des rokes nz
ghequetst en moghen werdẽ eñ op haer
vederen vanden roke niet swart en sul-
len werden eñ men salse spisen mit ver-
schen bloedigen vleysch ende men ple-
ghet hem thert te gheuen vandẽ voge
len die si vanghen eñ alsoe langhe als si
rouen moghen soe werden si van horen
heren ghemint eñ si werden op die hãt
gedraghen ende op recken gheset eñ si
werden inder borsten ende opten start
mit een cleynen houcken ghestreelt en-
de ghestreken op dat haer vederen ef-
fen eñ suuerliken staen sullen eñ si wer-
den mit groter naersticheden geuoedt
mer als si steruen so sijn si onnut ghere-
kent vã allen mẽschen want si en werdẽ
niet ghegheten mer billiker optẽ dreck
gheworpen

Dat iiij. ca. vander valcken

a Alietus dat is een valke nader glo
sen ouer deutronomiũ xiiij. eñ is
een voghel die gherich is inden rouen
eñ is seer moedich eñ hi vangt voghe-
len die veel meerre sijn dã hi eñ hi slaet
se mitter borsten eñ mitten voeten dz si
steuyten Item sommighe meysters seg
ghen dat alietus een sparwer is of een
musket die cleyne vogelen vangt ende
die walen hietent een muschet

Dat v. ca. vander byen

a Apes is een bye als ysidorus seyt
ende men seyt apes daer om dz si
sonder voeten gheboren werden of dair
om dat si al mit voeten te samen hangẽ
dese dierken of voghelkijns sijn seer be
sorcht om honich te maken eñ huyskẽs
eñ maken haer eygen stoelen inden hu
sen mit wonderliker consten eñ verga-
deren die zoeticheyt wt menigerhande
bloemen eñ als dat wasse ghweuen eñ
ghemaect is so vullen si dat mit groten
gheslachte vã byen die huze eñ die bor-
ghen eñ si hebben enen coninc eñ plegẽ
te arbeyden eñ pleghen te striden ende
si scuwen den roke eñ den wint dese ple
ghen te wassen van vuliken vã ossen die
ghestoruen sijn eñ alsmen dese haesteli-
ken hebben wil soe pleechtmen caluer
daer om te slaen op dat wt dien verrot-
ten bloede wormen comen moghen eñ
die welke na vloeghelen crijghen eñ wer
den byen ghelikerwijs dz oeck werden
eenrehande vogelkens diemen crabro-
nes noemt van vuliken die van doden
paerden comen als ysidorus seyt Itez
ambrosius seyt in exameron Dz die pro
prieteyten der byen wonderlic sijn edel
eñ notabel wãt die byen hebben een ge
meen soberheyt si wonẽ al in een wonin
ghe eñ die woninghen werden ghesło
ten mit enen licht dat is dat si mer een
licht hebben aen haer huysken haer ar
beyt is ghemeyn haer spise is gemeyn
een gewoente eẽ vrucht eñ haer vlucht
is gemeyn haer winninghe is gemeyn
eñ die maechdom haers lichaẽs is ge
meyn of alleens als is oec haer dracht
want si en hylicken nz te samen eñ daer
ander voghelen eens drachtẽ makẽ so
maken si daer twe eñ si ordineren hem
enen coninc eñ schicken eñ ordinerẽ hẽ
volck eñ al ist dat si ondˀ enen coninc ge-
set sijn nochtans sijn si vrye ende si settẽ
dien coninc noch enen coninc ondˀ hem
eñ minnẽ malkanderẽ mit wonderliker
begheerten eñ beschermẽ malcanderẽ
eñ si eren horẽ coninc so seer dz nyemãt
wt horen husen vliegẽ en dar noch voet

sel halē en dar ten si dat die coninc eerst
wtgheulogen is Item si kiesen altoes
den meesten eñ den claersten inder ghe
daenten eñ den edelstē eñ den goedtie-
rensten want al ist dat hi angelen heeft
mede te stekē nochtās en oerbaert hijs
niet totten schermen eñ hoe dat die bij
en meerre sijn hoe dat si natuerliken dē
anderen lichter sijn of lichterre sijn dan
die and̄ Eñ die bijen die den coninc niet
ond̄danich en sijn die v̄doemen hē seluē
dat si steruen sullen mitter wondē hare
anghelen dat is datse die ander doot ste
ken sullen mit alsulker wapen als si sel
ue heeft ende in haren swarm en is nye
mant ledich sommige stridē of si in enen
velde streden teghen ander bijen die an
der wakē om die notorft te crijghē / die
ander weten alst reghenen sal eñ beken
nen die lopinghe der tiden eñ daer nae
vlieghen si wt of bliuen bi huys / die an
der vlieghen suken die zoeticheyt uten
bloemen Die and̄ maken cellekijns die
een ront eñ die and̄ viercant mit wond̄-
liker v̄gaderinge eñ gelikicheyt eñ on-
der also menigherhande werken so en
gheert hore geen den anderē te misdoē
noch si en nemen nyemāt tsijn om haer
voetsel nochtans werden si al gesaedt
eñ die bijen hebbē haer torment huzen
eñ si storten ond̄ den honich venijn ist dz
si vā yemant gequelt werdē soe setten si
sijn leuē ind̄ hettē der wrakē om die be
schermenis haerre woninge eñ al ist dz
die bye nz starck en is ind̄ crachtē noch
tans is si machtich ind̄ doechden eñ in-
der wijsheyt wes vrucht zoeter is dā al
le ander vruchten eñ geneest die wondē
eñ soeticht die kinnebacken eñ ghiet in
den binnenstē darm een medecijn Hier

toe heuet ambro. seyt Het sijn sommi-
ge and̄ proprieteyten die welcke aristo.
toert li. x. daer dese mede in ghesayet
werdē Eñ hi seyt voert dz die werckin
ghe der bijen sijn ond̄scheydē. wāt som
mige dragē horē bijen corf toe vanden
bloemen eñ vāden crudē alle dz hem be
hoeflic is ter bereydinge des honichs
eñ sond̄linghe vand̄ clāmicheyt daer si
horen korf mede bestriken bouē eñ dat
doen si om die spinnē eñ om die and̄ ve
nijnde dyeren die hē hind̄lic sijn of derē
mochten eñ is die inganc des corfs al-
te wijt so maken si dz gat enger daer na
v̄gaderen si dat honich eñ makē husen
daer die coningen in wonē daer na and̄
husen daer die and̄ bijen in wonē eñ v̄-
waren bidē gate dē corf datter nyemāt
vreemders in comē en mach eñ nemen
twas uten bloemē eñ v̄gaderen dat mit
den voerstē voetē \ daer na v̄wādelē zijt
totten middelstē voetē daer nae totten
dyen v̄ afterster voeten eñ daer na vlie
gen si daer mede eñ daer wort een swa-
richeyt in gheopenbaert eñ als die bye
vliecht so gaet si ter eenre vuer eerst eñ
zuket alle die zoeticheyt die daer in is
eñ dan na totter and̄ also langhe als si
wat wint dat hoer nut is Itē hoe dat si
thonich v̄gaderen eñ maken eñ welck
dat die materi is dat en mogen wi mit-
ten sin niet wel begripē Itē si sijn geern
op die bladen ende bloemen vandē oli
uen boem eñ bliuender langhe op sitten
om des wil dat si dicke sijn eñ wanneer
dz haer coninc nz vlieghen en mach so
woertē die ander scare ende ist dz hoer
rectoer leuende is so sullen die mannen
wesen aen die een side \ ende die wiuen
aen die ander side | ende ist dat die rec-

toer doot is so sullen die mānen mitten
wiuen inden huzen wesen eñ twijf des
rectoers is dubbelt bijden anderen en-
de heeft die anghelen scarper dan dye
man eñ daer sijn veel mannen die geen
prekel of anghel en hebben eñ ghelatē
of si daer mede steken woudē mer si en
connē Item die rectoers sijn vā tweer
hande manieren want die een is swart
ende die ander root ende dit is die best.
ende is een goede bye cleyn ende ront
ende dicke in haer seluen ende smal in-
den middel of si gheuerwet waer/ ende
die byen schelen inder voedinghe / wāt
sommige werter gheuoedt vandē bloe
men die inden houen wassen eñ si sche-
len vanden ghenen die inden geberch
ten vlieghen want die sijn minre mer si
sijn starkerre Item die byen sitten optē
corf eñ suken datter beneden oueruloe
dich is eñ men seyt waert dat si dat niet
en deden so soude daer een spin af comē
eñ die byen souden alle steruen eñ wan-
neer datter luttel vanden honich is in-
den husen so vlieghen si en wech vandē
corue ende vechten teghen die ghene
die hem dat honich nemen willen ende
daer om sietmense dicwijle sitten opten
gate eñ daer omtrent om te wederstaen
die ghene die hem wat nemen willē en
de die cortste vechtē teghen die langste
mit starker vechtinghe wanneer dat si
veel vāden hoenich eten eñ pinense wt
te werpen die gheen honich en maken
noch die niet arbeyden en willen Item
die coninghen en opēbaren uten coruē
niet alleen ten si dat hi veel heers bi hē
heeft eñ dan is hi int middel eñ sijn wt
ganck is voer den wtganck der ionghē
vanden byen / drie daghen daer na co-
men luttel byen wt eñ vliegen omtrent
den bijcorf eñ deylen hem bi scaren en-
de mit elken coninc gaet een schaer en-
de geuallet dat die een schaer totter an
der coemt soe gaen die luttel byen van
horen coninc ende gaen totten anderen
die daer meest heeft ende ist dā dz hem
haer coninck volget so steken si hē doot
Item wanneer dat die byen vechtē soe
steruen si cort daer na ist dat die anghe
len mit allen int lijf bliuen eñ sijs nz we
der wt ghehaelt en hebben want het is
onmoghelic dat alle die anghel wt gaē
soude die darm en soude oec wt gaen
Item die rectoers vanden byen steken
selden eñ ist datter enich indē corf sterft
so treckenen die ander wt / ende die by-
en en ontreynē haer vat nz wāt si doent
al vlieghende want die stinckende roke
beswaertse eñ also doet oec die winten
de als een grootwint coemt soe stoppē
si tgat die dat gat verwaren op dz hem
die wint niet toe comen en sal eñ ist dat
haer bijcoruen stinckende werden so la-
ten sise staen ende vlieghen en wech en
de ist dat si daer bliuen soe werden si sie
ke vāden stanck ende als si alte vele rus
ten so werden si sieke ende soe iaghen si
die ledighe byen van hē ende des win
ters hebben si gheern een warm huys
ende des somers een cout/ ende ist dat-
men hem veel honichs laet alsmē tho-
nich gadert soe en willen si na niet veel
doen ende laetmens hem te luttel. soe
werden si traech ende daer om sal hem
die ghene diese verwaert te maten ho-
nichs laten nae dyen dat daer byen sijn
ende ist dat hem honich ghebreect soe
sal hijse voeden mit vigen ende mit an-
deren zoeten dingen dz si nz en steruen

Itē wāneer dat si malcanderen omgri-
pen inden corf dat is een teyken dz si en
wech willen eñ daer om sal haer ỏwaer
re soeten wijn daer in sprenkelen onder
wijlen eñ dan mogen si bliuen. hier toe
heuet aristo. geseyt li. viij. of ix. Item
die selue li. iiij. Die byen en makē geen
geluyt dan al vliegende Item hoer af
terste voeten sijn meerre dā die voerste
om der wanderinge eñ op dat si haeste-
lic vanỏ aerden comē soudē als die sel-
ue seyt li. xiiij. Item dē byen coemt een
suucte toe die welcke aristo. li. viij. hiet
kalyros vā cleynē wormkens die indē
coruen wassen vā corrumpeerdē dingē
eñ als die wassen so maken si een web-
be daer in als die spinnen pleghē eñ de
se sijn bouen ouer al den corf eñ daer af
vervulet honich eñ die byen werdē siec
ke of si steruen Itē die selue li. xvi. Die
byen en comen nz vā hylicken noch wt
menigerhande geslachten die te samen
hylicken eñ in regenachtigen iarē comē
veel byē wāt die ouervloedichedē wer
den gemenichfoudicht indē lichamen
om die vuchticheyt eñ in getemperden
iaren werdē die byen geminret als dye
selue seyt Item als die byen gheuoedt
werdē vandē bloemē der amandelen so
maken si getempert honich eñ dz sma-
keliker is eñ myn scarp dan dz anỏ en-
de het suuert die geestelike ledē oec bat
bouē omtrent der borsten ya dat salmen
aldus ỏstaen dz die byen onỏwilen van
desen bloemen geuoedt sullen wesen eñ
onderwilen vāden anderen gemeynen
bloemen Itē die byen die geuoedt wer
den vā alssen eñ vā anderen bitterē cru
den die maken oec honich | mer het en
is so zoet nz als anỏ honich eñ het is su
uerende eñ openende dye water bellen
die opten milte sijn eñ helpt den genen
die twater ladē eñ het geneest die beten
vā ỏwoeden honden | soeket neỏwaert
vanden honige inden tractaet vanỏ nat
ticheyt als vanden liquoren eñ soecket
die anỏ proprieteytē der byen in die let
ter vāden dyeren op die a. als plini9 eñ
auicenna seggē

Dat vi. ca. vander vlen

Bvbo dat is een vle eñ heeft sinen
naem vāden gelude der stēmen als ysi.
seyt Het is een vogel mit veel vederen
geladē mer hi is altoes traech ende is
cranck indē vliegen eñ is gaern in do-
der ludē grauen dach eñ nacht eñ woēt
in holen eñ die wijchelaers pleghen te
seggen dz wāneer si in een stede gesien
werdē dz die woest werdē sal vā volke
anter vā sterften of van brande of dat si
ghedestruuert sal werdē Itē aristo. seyt
vāden vle li. viij. Dz dye kauwe mit hē
vecht wāt die vle is cranck vā ghesicht
des middaechs. eñ hi siet des nachts
claerre dan des daechs / eñ daer ō neēt
hē die kauwe des daechs sijn eyer eñ et
se eñ die vle et des nachts weỏ die ey-
er vanỏ kauwē wāt die vle des nachts
starker is dā des daechs eñ die kauwe
is des daechs starker eñ oec die anỏ vo
ghelen Eñ als die vle des daechs onỏ
die crayen eñ onỏ kauwē coēt so gripen
si dē katijf eñ ontplumenen eñ daer om
vangē die vogelaers anỏ vogelē mit hē
eñ dz dese vogelē onỏlinghe vechtē dz
en is anỏs nergent ō dan om dz eten eñ
ō die nesten eñ wāneer dz dese vlen des
nachts steeds hulē is eē voerbootscap
vā sterftē als die wijchelaers seggē de
se vle wort vā drec eñ vā āỏ ōreynichedē

geuoedt eñ hi wort van anderen voge-
len gehaet eñ des nachts sÿn si gheern
in kerken op dat si vāden olÿe der lam
pen gezaedt moghen werdē hi is ghe-
scaept als een vogel indē vederen mer
inden beck niet want daer in ghelÿct hi
den musket eñ den aernen eñ deser ghe
lÿc. mer inder moedicheÿt is hi hem al
ongelÿc eñ als hi aen geuochten wort
so gaet hi opten rugge legghē eñ weert
hem mitten voeten eñ mitten becke hÿ
iaecht musen ende vleder musen eñ etse
eñ des nachts vliecht hi wt al om ende
des daechs scuult hi inder kerken of in
spleten vā mueren eñ huudt hem

Dat vij. ca. vander duuen

Columbe dat sÿn duuen eñ daer
om hieten si columbe want si in collo dz
is inden hals vā menigherhande ver-
wen sÿn als ÿsido. seÿt Item die duuen
sÿn goedtieren voghelen eñ sÿn gaern
bÿden mensch dese sÿn seer luxurioes si
cussen si helsen eñ si doen malcanderen
veel vrienscappen eñ si legghen alle tÿt
eÿer eñ broeden eñ maken iongen wan
neer dat haer woninge warm is Item
haer iongen sÿn best inden herfst om dz
si dan best teten hebbē als ÿsi. seÿt. aris-
totiles seÿt vanđ naturen der duuen li.
vi. Die duue is een gheÿl voghel want
si oepen malkanđ eer dat si hÿlickē. eñ
als dat manniken nz meer hÿlicken en
mach so en latet nochtās nz af te oepē
eñ dicwile springt dat wÿf op twÿf en-
de si en laten geen natuer wt mer daer
comē eÿer af die kuken brengē eñ si sÿn
als wÿnt eÿer. eñ alle vogelen die den
duuen gelikē legghē eÿer twewerue of
driewerven in die leÿnten eñ makē twe
eÿer mer si en leggen derdewerven nz
dan als si verderft werden Itē die sel-
ue seÿt li. vi. Int meeste deel brenghē
die duuen altoes een paer als een man
niken eñ een wÿfken eñ dat eerste is eē
manniken eñ onderwÿlen coemter een
wt des eens daechs. eñ een ander des
anderen daechs Eñ tmanniken broedt
des daechs die eÿer ende twÿfken des
nachts Dz eerst eÿe vervult hē eñ wort
gegoten in xx. dagen eñ die duue doer
breect die scale eerst eñ nae scheÿdt sise
eñ die duuf hoern eñ dÿe duue verwar-
men die kuken in eenre tÿt eñ twÿfken
is meer besorcht bi harē iongē dan tmā
niken ende thienwerven broeden si des
iaers eñ ondđwÿlen ellefwerven of twa
lefwarven als in egipten. eñ tmannikē
hÿlict mitten wÿfken alst een iaer oudt
is Itē die selue seÿt li. viij. Als die du-
uen ionghen maect soe regiert die man
vluchs die kuken eñ ist dat die duue te
lange blÿft vandē ionghē so smÿtse die
man eñ dwingtse daer toe dat si op dÿe
iongē sitten moet eñ als die iongē wal-
sen so gaet dz māniken eñ soect ghesou
ten aerde ende dat selue dz hi suuct dat
brengt hi den iongē indē mont eñ went
se so ter spisen eñ als dā die man die ku
ken uten nest stotē wil so hÿlict hi noch
tans mitten iongen Item die duuē en-
de die torteldūuē hebbē een proper ma
nier dz si haer hoeft nz op en rechtē als
si drinckē thent si ghenoech gedrōcken
hebbē Itē die duuē leuen eñ broedē tot
xv. iarē toe Hier toe heuet aris. geseÿt
Itē die glose roert veel merkeliker pro
prieteÿtē op dz woert Oculi tui colūbarꝫ
zce. cāti. i. f. Die duue en heeft geē gal
eñ si en quetst mit horē becke dā hair ge
lÿc bi auonturē si nestelt in stenen gaten

si voedt vreemde kuken eñ verselt haer
mit anderen duuen eñ v̈gadertse ende
blijft bijden wateren eñ si kiest die beste
coernen | eñ si gheeft een suchten voer
sanclt si vliecht mit veel hoeps eñ min-
net geselscap si beschermt hoer mitten
beck eñ mitten vloegelē si en eet gheen
vuliken si voedt altoes een paer ende si
kent den schiem eens hauics inden wa
ter daer si op staet eñ drinct eñ dan vliet
si vluchs in haer gat als die glose daer
sept Oculi e⁹ sicut columbe super riuos
aquarū etce. dit en salmen nz duytschen
Item constan. sept dat sijn bloet mede
cinael is men sept dz haer bloet gheto-
gen van onder den rechter vloegel eñ
heet inden oghe gedropen saeftticht dz
oghe eñ beneemt die zweringe vanden
ogen eñ haer dreck is barnende dē wel
ken si vanden nest werpē eñ si lerent ho
ren iongen oec dat si den dreck vten nest
werpen sullen als aristo. sept Die duue
is een bode des vreden een vorm v̈ sim
pelheyt eñ is reyn inder naturen eñ is
vruchtbaer en goedtieren eñ heeft ga-
ren gheselscap eñ is haer misdaen si en
denckets nz eñ hoe dat si ruger om den
voeten is hoe dat si vruchtbaerre is eñ
si is natuerliken blode seldē waent si se
ker te wesen dan wāneer si is inden ga
te daer si nestelt daer si wat rusten mach
eñ si is vergheteel want ist datmen haer
die iongen neemt si en lept daer om te
noder nz int selue gat eñ maect wed̈ ion
gen als iheronim⁹ sept Item als si sit
op enen boem so siet si ghens ende her-
waert eñ besiet waer dat si sitten wil an
deen side of an dander eñ eer dz si haer
dan op lichten kan so is si gheschoten
Item constan. sept dat duuen vleysch
hart eñ slimich te verdnwen is. want si
maect een grof voetsel eñ sonderlinge
die ionghen die nz gheuloghen en heb
ben mer als si vliegē so wortet vleysch
te lichter eñ hoe dat die duue ouder is
hoe dat si harder is eñ quader te v̈du-
wen Item men vint wel tamme duuen
daermē die wilde mede vangt wāt die
tam verselt haer mitter wilder eñ alsoe
gaen si te samen weyden eñ comē te les
ten beyde onder tnet. Item in egipten
leertmen die duuen dat si brieuen voe-
ren vanden enen lande ten anderen. eñ
si mint die stede meest daer si gheuoedt
is eñ hoe verre dat si geuoerdt wert in
anderen landen si coemt altoes wed̈ in
haer eyghen lant op dat si los is Men
pleecht alsulken duue brieuen te bindē
ond̈ haren vloeghelen eñ si en rust nz si
en is weder daer si eerst gheuoedt was
mer als si vandē vianden bekent wert
so wort si inden wege becōmert eñ ghe
scoten eñ wort ghedoot om des briefs
wil die si voerde eñ daer om en is si son
der vrese niet dat si dye brieue draecht
want si v̈liesen dicwijle haer lijf daer ō
Dat viij.ca. van een voghel genoemt
coturnices dat is nae een eylant daer si
in houden

Coturnices sijn eenrehāde vogel-
kijns die welke die griekē noemē orti-
gias daer ō dat si eerst in een eylāt dat
ortigia hiet gesien wert als ysi. sept | de
se voghelken wetē seker tidē die toeco
men sullē si maken een cudde eñ leyden
als die crae n eñ si ontsien dē hauick eñ
also lange als si dē hauic sien so en dorrē
si nz op vliegē vand̈ aerden | dese hebbē
enē leydsmā als die kranē eñ wāt si den
hauic ōtsien daer ō moetē si enē besorch

den leydsman hebben op dat si vanden
havick niet ghevanghen en werden de
se vogel heeft vallende evel als die mē
sche ende die mussche / ende als si over
die zee vlieghen eñ moede werden soe
vallē si neder int water ende heffen dē
enen vloeghel op ende maken een seyl
ende haer bequaemste spisen dat sijn ve
nijnde zaden. waer ō dat die oude mey
sters v̄boden datmense niet eten en sou
de / elleborus is haer spise eñ waert dat
mens veel naem so waert een verghif-
fenisse sonderlinghe den mēschen eñ an
deren dyeren sonder dese \ want daer ō
dat die dyeren brede aderen hebben bi
den welken die roke gedragen wort soe
wort dat hert mitter cracht vander elle
bor vluchs vercoudt eñ ghedoot Mer
dese coturnices hebbē die aderē so nau-
we bijder hertē eñ daer om en heeft die
venijnde roke ghenen rypen ganck en-
de blijft inder maghen eñ daer wort hi
verduut ende versubtijlt dese voghelen
lopen alte gheringhe opter aerden \ en
de dese voghel mint sijn ghedaente eñ
daer om roepen si malcander \ als daer
enich verloren is

Dat ix. ca. vanden oudevaer

Yconia dat is een oudevaer \ dese
pleecht hem seluen te meysteren
mit sinē beck \ want wanneer dat hi yet
quaets inden live voelet soe vliecht hi
mit sinen ghesellle op die zee ende daer
neemt die een die daer gesont is vādent
ghesouten water ende spoyst den ande
ren in sijn eynde ende set hem een clis-
tier eñ daer af sijn die clisteren gecomē
eñ hi wort ghenesen Dese voghel leeft
vāden serpenten vā visschen eñ vā vors
schen eñ van deser gelijc ende hi maect
een ghelupt mit sinē becke oft twe scul
pen waren eñ hi is een voerbode vāden
leyntē eñ brengt ons vernuwinge des
tijts eñ is viant der serpenten hi steect
se mit sinen beck eñ doetse eñ onderwi-
len slint hise eñ hi mint dat menschelike
ghesellscap \ eñ daer om wonen si gaern
opten huzen eñ maken daer haer nestē
eñ si en latē haren eerstē nest nz gheern
after ten si dat sijt van node latē moetē
eñ si maken hoer nest seer vast vā hou-
te van wijngaert rancken ende van me
nigherhande riseren ende des winters
als si voert willen so vullen si hoer nest
mit stenen mit benen ende mit aerden
op dz hi des winters ymmer nz af way
en en sal op dat si dien weder vindē mo
ghen teghen die leynten ende also lan-
ghe alst wijf leeft so en voecht hem die
man tot ghenen anderen wive. mer hy
houdt hoer trouwe als totter winnin-
ghe der ionghen eñ totten nest te ma-
ken Ende gheuielt dattet wijf overspel
dede soe en soude die man mitten wive
geen gesellscap hebben noch mede wo-
nen mer hi soudse mitten becke bitē slaē
eñ dodense hadde hijs macht als aris-
stotiles seyt Die man en doet den wive
nz dā inden nest ende die man verwan-
delt sijn stonde inden broeden mittē wi
ve als nv broedt die een ende als nv die
ander eñ hi mint sijn iongen mit groter
begeertē ende verwaertse ende als die
vader inder weyden is soe is die moed̄
optē nest eñ also weder om als die man
coemt so vlieget twijf eñ die man ver-
waert die iongē als ambro. seyt Die ou
devaers vliegē over die zee mit enē ge
gaderden here te gader tot warmē lan
den ende als si en wech willen soe heb-

ben si leydsmannen die voir vliegen of
daer enighe voghelen teghen quamen
die hem misdoen wouden / alsmen seyt
in exameron \ eñ al ist sake dat si venÿn-
de dingen eten als vorschen serpenten
eñ deser gelÿc nochtans en gaet dz ve-
nÿn der naturen des odeuaers nz bouē
noch en verkeert sÿn natuer nz eñ daer
om ist hem een sadinghe eñ een voetsel
want die grote hetten hebben die si bin
nen hebben lescht dat venÿn altemael
Item si werden in haren ouderdom vā
horen iongen gheuoedt eñ want die ou
den die iongen also vol gedaen hebben
in hare ioecht daer om louen die kinder
den ouders weð als ambro. seyt Item
wanneer dat die iongen eerst wt comē
so hebben si been voeten eñ becke gelÿc
enen lam \ mer alleyncskē als die swar
ticheyt vast ổgaet soe beghinnen si vast
meer te rodē eñ hoe dat si dagelix meer
beghinnen te rodē hoe dat si roder wer
den als becke eñ die been

Dat x. ca. vander crapen

Cornix dz is een crape ende is een
vogel die oudt wert welke vogel
bÿden latÿnschen mit enen griexen naē
genoemt wt den welkē die wÿchelaers
segghen dz hi sorge ổ mēschen draecht
eñ dat hi die quade lagen der weghen
wÿst vāden moerders eñ dz hi toecomē
de dingen seyt Mer het is grote sonde
te gelouen dz god sinen raedt den crap
en openbaren soude als ysido. seyt \ het
is een clappēde eñ een roepende quaet
voghel eñ scadelic den ackerludē inden
landen daer si wonen als die selue seyt
eñ hi wort vā onreynen dingen venÿn-
den geuoedt ende hi mach seer langhe
leuen eñ teghen sÿn outheyt beghinnē
sÿn vederen wit te werden \ mer hoe dz
hi langer leeft hoe dz sÿn vleysch swar
ter wort eñ hi haet dē vos voer alle an
der dyeren eñ die crape pleecht teghen
den sperwer eñ den hauick te vechten
al vliegende op eñ neder als ysido. seyt
hi is den aern eñ sÿn gelÿc onnut want
hi ontsiet hem den aern te rakē \ mer hi
volchten mit vliegen eñ mit roepen eñ
hoe dattz is vā sÿnre quaetheyt en coēt
hē onderwilen geen bate wāt hi volcht
den aern sommels alsoe langhe dat hy
die crape grÿpt eñ doodten. Men seyt
vander crape in exameron dat si die o-
deuaers te gheleyden pleecht eñ bren
ghense opten rechten wege als si in enē
anderen lande vliegen willen eñ si ver-
sellen hem mitten odeuaers eñ vechtē
mit hem teghen die ander voghelē en
de setten hem in groter vresen voer die
odeuaers Item men seyt aldaer dz die
ontfermherticheyt des vogels te ver-
wonderen is want wāneer dattet ghe-
ualt dz haer ouders alsoe oudt werden
dz hem die plumē ontgaen eñ die vede
ren so gaen die iongē eñ deckē die oude
ren mit horen vederen eñ voedense mit
harē spise eñ heffense op mit horen ar-
men eñ vloeghelen eñ voedense so lan
ghe dat hem haer vederkens weð was
sen ende ổnuwen

Dat xi. ca. vander rauen

Coruus dat is een rauen of corax
eñ heeft den naem vāden ghelude der
kelen als ysidorꝰ seyt Die rauen siet die
monde sÿnre ionghen als si ademen of
gapen den welcken hi eerst gheen spi-
se gheuen en wil ter tÿt toe dat hy siet
dat si vederen crÿghen als hi doet en-
de als dye rauen siet dat si beghinnen

swart te werdē so arbeyt hi mit alle syn
re machten dat hi hē teten brengt | als
ysido. seyt Men seyt dat die ionghē int
eerst vanden hemelschen douwe ghe-
voedt werden eer datse dye oude azen
als augustiuꝰ seyt Die rauen soect hey-
melike steden indē vuliken ende maect
veel gescafs mit roepē en̄ hi maect syn
stēme des mēschen stemmen gheliker
dan enich anđ vogel als fulgenciꝰ seyt
en̄ het is een scalck droghich vogel en̄
steelt al dat hi crygen kan en̄ hudet en-
de is een vule vogel levēde vādē vuli
ken en̄ van onreynen dinghē naden wy̆
chelaers heeft hi macht dingen te voir
segghen die toe comen sullē en̄ daer om
onder die heydē was die rauen den .i.
god appollo gheconsacreert als macro
bius seyt vanđ rauen seyt aristoti. li. vi.
Dat die wiuen vā desen vogelen alleen
op die eyer broedē en̄ die mannen halē
hē teten en̄ maect veel iongē en̄ broedt
xx. daghen en̄ werpter sommighe vten
nest wanter also veel is Item die selue
seyt dat die swarte rauen vecht onđwy̆
len mitten ezel en̄ mitten stier en̄ vliech
ter op en̄ steectse mitten becke nadē o-
ghen Item die selue seyt dz die swarte
rauē des vossē vrient is wāt hi pleecht
hē helpen te vechtē tegen die anđ dye-
ren Item si vechten seer starckelic mit-
ten becken en̄ mitten vloeghelen deen
tegen dander en̄ die verwonnen wordt
is den anderē onderdanich Hier toe he
vet aristo. geseyt Item alleen die rauē
teghen die natuer alre ander voghelen
leyt hi syn eyeren ende broedtse int alre
heetste vandē iaer en̄ brengt dan syn iō
ghen voert hier tegen seyt alle die ghe
meynt vāden ludē En̄ seyt dz si altoes
opten witten donredach haer ionghen
wt brenghen Coruꝰ maturis fugibꝰ o-
ua refert

Dat xij. ca. vander swanen

Cignus dat is een swaen \ en̄ men
hieten olor in griecx daer ō dat hi al wit
is in sinen vederen men en vint nergent
swarte swaen Cignus is geseyt van ca-
nendo dat is van singen dair om dat hi
alte zoetelikē singt wāt hi enen lāge en̄
buechsōmen hals heeft Het syn sōmige
landen alsmen seyt daer die swaen alte
wel singende vā horen nest vlieghē als
die iongē eerst wt vliegē als ysido. seyt
Item ambro. seyt dz die scipluden gro
te genoecht daer in hebbē als hem dye
swanen gemoeten en̄ daer om wert die
swaen appollini geconsacreert als ma-
rus seyt Si hebbē grote starcheyt indē
vloegelen \ en̄ als die swaen inđ minnen
is soe soect hi twy̆f en̄ smeect mit haer
en̄ wry̆ft sinē hals aen den horen recht
of hy̆se vryede als hi doch doet ende al
wriuende mitten halse climt hi te lesten
daer bouē op En̄ als die man syn dinck
gedaen heeft so smy̆dt dat wy̆f dē man
mittē vloegelen en̄ iaechten al vā haer
en̄ so gaet hē die man dā wasschen en-
de spoelen en̄ twy̆f oec eer dat si etē wil
len en̄ als hi steruen sal so ontualt hem
syn haer vāden hoefde dz genen vogel
en doet ende voer syn screyen of suchtē
maect hi schonen sanck eer hi sterft en̄
heeft alte mael witte vederē ende een
swart vleysch dz quaet te đduwen is en̄
syn beck is root mit enen swartē knoest
daer bouē die syn rukē en̄ syn smakē on-
derscheyt en̄ is binnen seer swart ende
dicke binnē mit welken halse hi diep in
den gronde syn spise soect en̄ al ist dz hi

onder die visschen wandert nochtans
en eet hise nz eñ ist datmē hē broot voer
werpt so swemmen hē die visschen nae
eñ etent eñ hi et al gras eñ ander crupt
eñ hi heeft grote brede swarte besloten
voeten die bequame sÿn mede te swem
men eñ mitten enen scuuft hi hē seluen
voert eñ mitten anderen stuert hi eñ in
staenden wateren pleecht hi te wonen
eñ te broeden eñ maect sÿn nesten biden
water| eñ maect sÿn nest vā vele cleÿne
houterkens eñ brengt sinen ionghē be-
sorchdeliken voert ende voetse ende be
schermtse mitten vloegelen eñ mit bla
sen dese voghel is swaer vā vleÿsch eñ
daer om mint hi die rust eñ vliecht sel-
den mer die wilde swaen vliegen harde
seer mit wtgerecten halzen eñ die voe-
ten houden si after te samē eñ reckense
wt mer.dese en sÿn soe groot noch so vet
nz als die tamme sÿn die bÿden husē ge
voedt sÿn

Dat xiij. ca. vander vlieghen

Culex is een vliege of een mugge
properlic eñ pleecht bloet te zu-
ken eñ heeft een pÿpken indē mont oft
een prekel waer daer si tvleÿsch mede
doerboert op dat si tbloet drincken sal
als ÿsido. seÿt nochtās wort si ondˀ tge
vogelt gherekent als die bÿe dese wast
vā stinckenden wasemen vāden vulike
ghecomen eñ vā ghecorrumpeerdē ste
den eñ broeken eñ si maect oec indˀ luch
ten een ghelupt mit haren vloeghelen
eñ si sit gaern op vuliken eñ quade zerē
eñ si quetst die paerden seer die ghebro
ken sÿn mitten zadel wāt daer wil si al-
toes in wesen\ eñ inden zomer maect si
veel rutinghen indē slaepcamer eñ bÿt
die luden eñ laetse nz slapen ende si siet
gaern die kaers barnen eñ daer vlieget
si dicwile in eñ verbarnt haer eñ sommi
ghe luden hietense lucipeta daer om dz
si tlicht also gaerne siet eñ si is den swa
luen een goet aes eñ si hieten culices of
cÿmfes of cleÿn vlieghen wāt cynos in
griex is vliege in duÿtsch ende daer af
coemt cÿnomia dat is een honts vliege
daer dz lant vā egipten seer of geslagē
is als ÿsido. seÿt| dese honts vliege is
vanden quaetsten geslacht vanden vlie
ghen eñ sÿn grote vā lichaem mit enen
breden buke bi dat die andˀ sÿn eñ si cle-
uen alte vast aen den beesten of mēschē
eñ si is alte gaern int haer vanden hon-
den eñ cruupt hem voert int vleÿsch eñ
steecten eñ vret hem die oren al raeuwe
vanden hoefde eñ sonderlinge den ou-
den honden

Dat xiiij. ca. vanden krekel

Cycada is een krekel eñ is geseÿt
vā canendo dat is van singhen wāt hi e
nen wonderliken sanck maect mit sÿnre
cleÿnre kelen als geseÿt wort in exame
ron dese krekel singt meest als die bo-
men vāder groter hetten beghinnen te
ˀvdorren eñ hoe dattet weder puerre is
hoe dat hi bat singt eñ die daer olÿe op
gote soe souden si steruen ende gote hi
daer dan weder edick op so soude hi we
der leuende werden wāt die olÿ besloet
hem sÿn gaetkēs eñ die edic ontopent-
se weder Dit seÿt ambro.

Dat xv. ca. vanden vogel fenix

Fenix is een enich vogel opter we
relt waer af dz die leke ludē hē ˀvwonde
ren eñ daer ō heet hi in arabien daer hÿ
geboren wort singularis als ÿsi. seÿt vā
desen vogel seÿt die philosoeph\ dat fe
nix een vogel is leuende sondˀ gaÿe ccc.

eñ vijftich iaer eñ als die iaren om ghe
comen sijn eñ dat hi gebreck geuoelt so
maecht hi enen nest vā droghen wel ru
kende houte die welke ontsteken wer-
den als die sonne heet schijnt eñ die zu-
den wint een luttel wayet eñ als si ont-
steken sijn so gaet hi al willens vlieghē
in dat vierkē eñ wort daer tot puluer eñ
tot asschen wt welker asschen binnē driē
dagen een wormkē wast twelc alleyncſ
ken vederen crijcht eñ werdt een vogel
Dat selue seyt ambrosius in exameron
eñ het is een alte schonen voghel eñ is
den paeuwe gelijc indē vederē ende hy
mint die eenlicheyt eñ leeft van coerne
eñ vā suueren vruchten vāden welcken
alanus seyt Dat doe onyas die ouerste
bisscop in dyopolis der stat van egipten
enen tempel getimmert hadde als dye
tempel tot iherusalem is opten paesch
dach hadde hi doe een vierkē gemaect
vā wel rukende houtkens die seer licht
waren opten outaer om sacrifici te doē
eñ ontstact opēbaerliken daert alle die
luden saghen doe quam die voghel fe
nix neder vlogen int vierken die welke
vluchs tot asschen wert . eñ dye asschen
wert nauwe te rade gehouwen bi rade
des bisscops . eñ daer quā binnen drien
dagen een wormken af eñ wort ten les-
ten weder een vogel alst eerst was en-
de vloech en wech

Dat xvi. ca. vander cranen

Grus dat is een craen eñ heeft sinē
naem na sijnre stemmen als ysido. seyt
want hi roept gru gru / het is een vogel
mit groten vloeghelen ende vā starker
vluchtē eñ pleecht alst schoen weder is
seer hoge te vliegen op dat hi te bat be
sien mach wes landts hi toe wil als ge
seyt wort in axameron eñ is een voghel
die sijn ghelijck seer mint eñ is gaern in
gheselscap eñ si hebben enen coninc eñ
vliegen al die een after den anderē voir
scarp eñ after wijt of si stridē soudē als
ambro. seyt eñ haer leydtsman vliecht
voer eñ roept lude totten anderen dz si
haer reghel vast houdē sullen eñ waert
dat die leydsman te heesch worde van
roepen so schicken si enen anderen voer
eñ die gebiet den anderen als si neder
dalen willen dat si hē volghen daer hi
neder valt eñ daer ordineert hi enē wa-
ker die daer waken sal eñ die waker ne-
met in sinen enen voet een steenken eñ
haelt dien voet op of dat sake waer dat
hi oeck ontslapen worde dat hē dan dat
steenken ontuallen soude eñ vā dien val
len des steenkens so soude hi wed' ont-
waken werdē eñ alsoe die and' waernen
voer vossen of woluen diese vanghen
mochten ende als die een eenwile ghe
waect heeft so waect die ander een wijl
elc sijn geboerte als aristo. seyt Itē dye
cranen sijn in hore ioecht vā asschigher
verwen mer hoe dz si ouder werdē hoe
dat si swarter werden \ eñ ist dz hē enich
ontdwaelt so roepen die ander also lu-
de op dz sijt vnemē sullē die een vandē
anderē eñ also wed' bi een comen eñ als
si vnemen dat hē een valc of een haych
bi is so leggē si haer hoeft opten rugge
eñ stekē nadē valck eñ ondwijlē als die
valc besidē of ond' is so smeltē si daer na
mit groter felheyt eñ also ontgaen si on
derwilen

Dat xvij. ca. vander hanen

Gallus dat is eē haen desen vogel
pleechtmē die cullē wt te werpē datmē
den anderē vogelen nz en doet Itē pli-

nius sept vāden haen li. xxix. ca. iiij. Ha
nen vleysch warm eñ raeuwe geset op
enen bete van enen serpent trecket ve-
nijn wt eñ totten seluē is sijn herssē goet
gedroncken mit wijn eñ waer yemāt be
smeert mit sinen vetten of mit sinen do-
der die waer vry vanden leeuwen ende
vāden pantheren Itē waer dz sake dat
men goudt smeltede eñ leyde daer beē
re vā hanen of hennen bi dz gout soude
vteert werdē. wāt dat been des haens
is venijn des gouds eñ dat is wonder
want die haen is een vogel vā heter eñ
droger cōplexien eñ daer om is hi seer
coen wāt hi pleecht stoutelic om sijn wi
uen te vechten eñ houwet eñ steect mit
sinen sporen eñ bijt mit sinē beck eñ als
hi victori heeft so singt hi \ eñ eer dat hi
singt so slaet hi sijn vloegelen eñ maect
hē selnē abel te singen Eñ alst int diep-
ste vanđ nacht is soe bestaet hi te singhē
eñ dan is sijn stemme claerste eñ starcste
mer inder dageraet so is sijn stēme lich
ter eñ minre als ambro. sept eñ draecht
enen rodē kam int hoeft voer sijn croen
eñ als die af is so vliest hi sijn koenich-
eyt eñ hi mint sijn wiuen bouē maten eñ
als hi enich spise gheuonden heeft soe
loct hijse al clockende eñ ontrecket hem
seluē eñ geuet den wiuē eñ hi heffet op
eñ leget weđ neder also langhe thent si
tot hē comē eñ als hi te boem vlieghet
so pijnt hi hē altoes bijder leckerster eñ
vetster hennen te sittē eñ des morghēs
als hi mitten hennen af vliecht so gaet
hi al sidelikē pronckē aen die liefste hen
ne eñ laet sinen enen vloegel sinckē en-
de strijct die hēne aen haer side mit sijn-
re siden ten lesten gaet hi daer op sitten
dese haen als hi vechten wil so verheft
hi hem mitten halse eñ die vederē wer-
den hem struselick staende eñ heft sinen
start op eñ neder eñ gaet af eñ aen ende
maect veel gescafs Itē dese haen heeft
enen steen diemen albestricium hiet eñ
is ghelijc den calcedoni. desen haen ōt
siet die leeuwe om des steens wil als sō
mighe luden seggen. eñ sonderlinge ist
dat die haen wit is want plini9 sept dat
dis leeuwe den witten haen seer ontsiet
Item die haen ontsiet den aern eñ den
hauick eñ dier ghelike wāt dese pleghē
hem sijn hennen te nemen eñ kuken eñ
want hi scarp van gesicht is so siet hijse
dicwijle aen horē schiem onderwilen of
anders eñ so loept hi in huys of onder
den tuyn eñ loct sijn hennen tot hem eñ
altoes hout hi dz een oghe opwaert in
der luchten eñ dz anđ naden aze als die
selue sept Itē die oude haen leecht wel
eyer in sijnre outheyt die seer cleyn en-
de ront sijn ende donckerachtich gheel
vten welkē een basiliscus comen soude
waert sake dat si gebroedt wordē vā eni
ghen venijnden dier in die honts dagē
als beda sept Itē vāden hanen sept cō
stantin9 dat die ionghe hanē harder sijn
te verduwen dan die hennen wāt si sijn
vā minre vuchticheyt eñ het is meer sli
mich mer alsmen dien siet soe ontbijndt
hi eñ scheydt Itē men sal nemē enē ou-
den haen eñ werpē sijn darmē en wech
eñ men sallen vullē mit goedē soffraen
eñ mit polipodio eñ ghieten daer op v.
pont waters ende cokenen also langhe
thent dat water versoden is eñ verteert
want dat is een nutte spise die dz lanc-
euel hebben eñ sonđlinge verdriuet tay
fleumatige humoer eñ vđrijft die melā
colie eñ oec die groue winden vter ma-

ghen eñ saektichtdye weete eñ geneest
die hefficheyt eñ die zericheyt vanden
arthetick ende is goet die lancheyt des
dwalenden coertsen als die selue seyt

Dat xviij. ca. vander gelubder hanen

GAllus gallinaci⁹ is eē capoen als
dese gelubt is eñ die kam af ghe
sneden so is sinen moet ghedaen \ eñ hi
syn stēme vloren eñ onderscheyt oec die
men vander nacht nz als eer hi gelubt
wert eñ hi en slaet hē seluen mittē vloe
gelen nz noch hi en set hem nz te vech-
ten mer hi broedt wel op vreemde eye-
ren oft een henne waer eñ gaet al cloc-
kende eñ roept die kukenē eñ hi neemt
des wyfs ambocht aen eñ voedt ende
leydt die kukenē after haerde eñ after
huse eñ maect een stemme oft een hen-
ne waer eñ verselt hem mitten ionghē
eñ et daer mede oft een hēne waer mer
hi en locter niet als hi plach eer dat hy
gelubt wert hi wort mitten hennen vet
eñ ghemest eñ hi is alsoe blode als een
hēne eñ hi wort morwer eñ vuchter vā
vleysch dan dye haen eñ men breect hē
sommels hoer been op dat si te bet optē
nest bliuen sullen te broedē eñ haer spo-
ren vallen af of si werden plomp Item
constan. seyt Dat capoenen vleysch dat
beste vleysch is van allē vogelē vleysch
want het maect dat beste voetsel eñ dat
beste bloet eñ haer herssen is beter dan
der ander voghelen

Dat xix. ca. vander hennen

GAllina dat is een henne eñ is ghe
seyt van gall⁹ als vā leo is geseyt leena
wes lede waert dat si mit ghesmouten
goude ghemengt worden si souden dat
gout vteren als ysido. seyt het is eē vo-
gel die veel eyer leyt eñ veel kuken brē
ghet \ eñ daer isser veel die eyer legghē
sonder vogelen als aristo. seyt li. vi. eñ
men hietse wynteyer eñ smakē qualiker
dan die anđ eyer eñ sommighe hennen
makē altoes twe doder in een eye mer
dat een is minre dan dander eñ daer co
met een wonderlick kuken af \ eñ after
dien mael dat si drie dagen broedē so o
penbaren daer vormen vā kuken in en-
de dat geualt indē meesten nae veel da
ghen eñ inden minsten na luttel daghē
eñ tkukē coemt vāden witte vandē eye
eñ het wort geuoedt vanden doder als
die selue seyt eñ die hennen die alte ve
le leggen die en leuen nz lange als ghe
seyt wort li. vi. veel ander proprieteytē
syn allen mēschen kondich als die glo-
se roert ouer matheo xviij. daermē seyt
Die henne is een goedertieren voghel
horen kinderen \ want si dect haer kuke
nen onder hair vloegelen eñ beschermt
se voer die wuwe eñ voer ander voghe
len eñ si acht haer kinder meer dā haer
seluen eñ si wort onder harē buke bloot
eñ haer vederē ontuallē haer eñ iaecht
yement haer kuken daer vaert si tegen
eñ bytten eñ vgadert haer kukē al cloc
kende mit groter naersticheyt

Dat xx. ca. vanden griphoen

GRiphes dat is een griffoen ende
wort onđ dye vogelen gherekent
deutro. xiiij. eñ die glose seyt dz hi vier
uoetich is eñ is inden hoefde eñ inden
vloegelen gelijc den aern eñ inden lich-
aem ghelijc den leeuwe eñ woent in ho
ghen geberchten eñ hi is den mensche
eñ den paerde hat hi pleect in sinē nest
costelike stenen te hebben als maraudē
die goet syn tegen die venynde dyeren
des berchs

Dat xxi. ca. vanden gheer valck

HErodius dat is een valke eñ is eē
coninclÿck voghel diemen op die
hant draecht eñ is een moedich vogel
als die hauick is mit luttel vleÿschs eñ
mit veel vederen. eñ daer om is hi snel
int vlieghen wāt daer is luttel in hē dat
ten verswaert mer veel datten verlicht
als gregori9 seÿt. eñ daer om is hi den
struus ongheljck inđ coenheÿt eñ inder
craften al ist dat hÿ hem gelÿc is inden
vederen mit menigherhande verwen
Item die valc is vā groten moede en-
de mit eenre scarper borsten eñ starc vā
claeuwen eñ hi quetst enen vogel meer
mitter borsten die hi vangt dan mitten
becke of mittē claeuwen hi is also moe
dich van hem seluen ist dat hē enich vo-
gel daer hi na vliecht onstaet ter eerster
ofter ander reÿsen soe neemt hi wrake
van hem seluen want is hi wilt so en sal
hi van dien daghe cume meer na vogel
vlieghen eñ is hi tam so sel hi mit allen
inđ luchten vliegen vā groter scaemten
ende en sal niet gaern weđ comē totter
hant des dragers eñ hi meÿnt dat hi al
te onedel geworden is wāneer dz hi hē
den vogel laet ontgaen als grego. seÿt
eñ dese vogel mint sÿn ionghē alte son-
derlinge seer eñ is hem goeđtier en een
aern die sÿn iongen af gestotē heeft die
neemt dese valc bi hem eñ voetse voert
eñ hi en et gheen crengen mer hi heeft
lieuer also lange hongher thent hi wat
van enigen roue crÿcht die hē bequaem
is als grego. seÿt

Dat xxij. ca. vander swaluwen

HIrundo dz is een swalue eñ is vā
der luchten geseÿt daer om dat si
inder luchten haer geneert als ÿsidor9
seÿt eñ is eenre hāde luutruftich vogel
vliegende crom hier om eñ weđ om en-
de is subtÿl in haren nestē te maken en
de haer kuken wt te broeden als die sel
ue seÿt Een mensche en soude die sub-
tÿlheÿt nz hebben alsulkē nest te makē
vā menigerhande stoffen dat si slechts
vā slike maect eñ want si alsoe snelliken
vliecht so en is gheen voghel diese be-
stoect si pleecht die zee ouer te vlieghen
ende soect al warme landen daer si des
winters wonen wil eñ si verwaert die se
ker tiden vāden iaer als haer coemst is
des leÿntens tÿts alst weder bestaet te
warmen na half maert eñ haer wech-
vaert is omtrent sinte lambert als am-
brosi9 seÿt Item aristo. seÿt vanđ swalu
en li. vi. dat een wilt voghel en hÿlict
noch en leÿt eÿer des iaers meer dan
eens sonđ die swalue die twewervē eÿ-
er leÿt mer die eerste eÿer pleghē te đ-
deruen om des winters wil mer die lest
te eÿer werden vervullet eñ maken ku
ken Item men seÿt daer dat voghelen
die vleÿsch eten en leggen gheen eÿer
sonder die swaluwen die welke onder-
wÿlen twewervē kippet Item waer ÿe
mant die de ionghe sweluen blint maec
te si souden weđ siende werdē. want die
swalue haelt een cruut dat celidoni hiet
mit wes sape si hem die oghen smeert
eñ so werden si weder siende als macro
bius seÿt Itē men vint twee steenkens
in horen buke vandē welkē die een wit-
tachtich is eñ is wÿflic eñ dat anđ steen
ken is root eñ hiet manlic wāt dat is vā
meerre virtutē dan twitte dese twe hie
ten celidonÿ eñ sÿn costelic sonderlinge
als si wt ghetogen werden eer si ter aer
den vallen als inden lapidario gheseÿt

wort daer haer virtuten bescreuen wer
den eñ als augustin⁹ seyt | hair bloet ge
togen vā ondˀ den rechteren vlogel ma
ket die ogen claer alst bloet vandˀ duuē
Die dreck vander swaluen is seer heet
barnende eñ etende eñ daer om ist dē
oghen quaet Die swaluwe leert haer jō
ghen den dreck uten nest te werpē. der
swaluwen syn twe geslachten sommige
is meerre die een dan dander mit enen
swarten rugge eñ mit eenre roder bor-
sten eñ mit enē witten buke eñ dese min
nen den mensch \ want si nestelen inden
huzen daer syn ander die minre van li-
ue syn eñ nestelen indē oueueren vandē
wateren mer beyde nestelen si inder aer
den of in cleye eñ haerre beyder start is
gesplit als een schaer mit tween tacken
Item daer is een ghestacht van swalu
wen dat ontsien wort vandē aernen en-
de van dier gelyc eñ vlien van dien swa
luen mer dat meynen sommighe luden
dat dese swaluwē eenre hādē venyn bin
nen hebben datse die aern daer om ont-
siet als plini⁹ seyt Die ghemeyn swalu
wen vechten teghen die musschen eñ si
nemen malcanderen haer nesten want
die swaluwen vergaderē sommels als
si een mussche wetē sitten broedē inder
swaluwen nest mit groter scaren eñ be-
draghen die musch inden nest dȥ si dair
in steruen moet van honger

Dat xxiij. ca. van een voghel genoemt kaladrius

Kaladrius naden philosoeph is
wit van verwen eñ en heeft niet zwarts
wes nedˀste deel vˀ dyen suuert die duys-
ternis der oghen wes natuer aldus sul
ke is dat wanneer yemant seer krancke
is eñ is dan dat sake dat die sieke steruē
sal so sal die vogel vluchs syn aensicht
vanden sieken keren eñ die mensche sal
sonder twiuel steruen eñ ist dat die sieke
ghenesen sal soe siet hem die kaladrius
styf aen of hi mit hē smekede Kaladri⁹
scheelt vā enen vogel die kalander hiet
die wel singet als dye maerle doet als
die glose seyt ouer deutronomio xiiij.

Dat xxiiij. ca. vā een vogel ghenoemt larus

Larus is een voghel onderwilen
is hi inder aerden onderwylen indē wa
ter ꝛc. onderwilen swemt hi als eē vis-
sche eñ op een andˀ tyt woent hi op lāt
eñ mach een nateers wesen

Dat xxv. ca. vanden sprinchael

Locusta is mit langen voeten en-
de men hietet int ghemeyn spren
gerkens dese en hebben ghenen coninc
eñ gaen mit ordinancien eñ mit groter
scaren eñ sommige hietent boutē si me-
ten malcanderen want dye meeste eten
die minste si openbaren des somers eñ
des winters sculen si eñ si hebbē die af-
terste been langer dan die voerste ende
het heeft enen viercanten mont eñ voir
sinē start heeftet een angel \eñ die been
syn geuonden eñ waer dat dese dyeren
comen daer eten si tcruut eñ tloef te grō
de op eñ si wassen vanden zudē wint eñ
werden daer of ˀwect te vlieghen eñ in
den noerdē wint steruē si | indē springhē
ˀheft haer die locust eñ indē oprichten
valt si die locusten werdē vette vā bloe
men ˀ amandelen Itē dat meeste deel
vandˀ locusten is inden buke eñ daer om
is si ongheneselic eñ en heeft mer enen
darm also dat si altoes vol onreyniche-
den is eñ vol hongers eñ also lange alst
leeft so heuet hongher ende waert wat

groens vint dat vretet al op mit cleynre coude leget oft doot ware Mer mitter hetten der sonnen wertet weð leuende eñ vā sinen drecke wassen wormen

Dat xxvi. ca. vanden duycker

Mergulus is eē duker dese vogel schiet dicwile mit den hoefde onð twater eñ weder op eñ vgadert die teyken des weders eñ weet te vorē die toe comende tempeest / want soe vliecht al crijschēde ten oeuerwaert want dz is eē zeker teykē als die dukers te lāde vliegen al roepende datter een grote storm comen sal als ysido. seyt Dese mergul9 maect sinē nest indē riede op luttel houtes eñ voedt syn ionghen mit wonderliker begheerten der naturē eñ brengtse wt die welke ionghen vluchs als si ghe boren syn volgen si hare moeð eñ climmen menige vnde inder zee op eñ neder eñ si leuen van cleynen wormkens ende visschelkyns die inð zee syn eñ in anderen wateren Item si werdē des winters vet om des wil dz si dan luttel vlieghen mer des zomers werdē si magher om dat si dan veel vlieghen eñ dat si op die tyt veel geiaecht werden vandē crō becten vogelen eñ als si die rouers sien so schietē si onder twater eñ so syn si vry

Dat xxvii. ca. vanden wuwe

Miluus dz is een wuwe eñ vliecht lachtelic want hi dryft inð luchten sonder veel vederslagen datmen cume sien mach anders dan dat hi dryft eñ het is een vogel die wel arbeyt liden mach eñ daer om neemt hi den kockock op sinen rugge als hi tegen dye tyt tot spangen vliecht Ondwylen als die kockoc moede ouer die zee gheulogen heeft op dz hi nz vdrenckē en sal als ysido. seyt het is een coen grepich voghel in cleynen dingen eñ sonderlinge blode in groten dinghen want hi en dar geen wilde vogelen bestriden mer cleyne huuskuucskēs die bestryt hi wel eñ dootse vluchs eñ hi wort van vuliken eñ vā onreynen dingen gheuoedt eñ om een cleyn ghewin vliecht hi wt ende die sperwer vliegt hem dicwyle toe dat hi en vanghē wil eñ hi wort vā synre minre verwonnen eñ dat is daer om want hi ghenen moet en heeft eñ also recht traech is dese wuwe vangt in sinen eersten iaer musschen eñ ander cleyne vogelkens eñ int ander iaer vangt hi muzen eñ int derde iaer et hi vuliken eñ ander onreynicheden eñ hoe dat hi langher leeft hoe dz hi myn doech want hi en kan ten lesten nauwe vliegen of arme wormkens vanghen als aristo. seyt ten lesten sterft hy van honger eñ het is een wreet voghel tegen sinen ionghen als die ghier is eñ hi droeft als hi siet datse te vet werden eñ op dat si mageren sullen soe byt hyse mitten beck eñ slaetse mitten claeuwen eñ neemt hem die spise of hi onthoutse hē hi roept altoes mit eenre clagender stēmen of hi altoes honger hadde

Dat xxviii. ca. vande nachtrauen

Nicticorax dat is een nacht rauen daer ō dat hi den nacht mint wāt des nachts vliecht hi om syn aes eñ al soekende roept hi welc gherust die anð vogelen node horen als ysido. seyt het is een voghel die de lucht scuwet eñ hi en mach die sonne nz sien eñ pleecht te wonen in doder luden grauen eñ hi nestelt in spleten eñ in reten vāden muerē eñ hi et eñ breect die duuen eñ kauwen eyeren eñ hi vechter tegen dese voghel

hiet oec noctua dat is des nachts scar
pelic siende ende als die zon coemt soe
plompt hem syn gesicht Itē int eylant
van creten en mach dese voghel nz syn
eñ quaem hi daer hi soude thans steruē

Dat xxix. ca. vander butoer

ONocrocal⁹ dat is een roesdom eñ
pleecht groot ghelupt te maken
inden water hi heeft in sinē kinnebackē
eenrehande balchskens inden welken
eerst die spise ontfaet eñ dat hi gheno-
men heeft dat schiet hi dan ouer een wi
le indē anderen buke want hi heeft twe
buken eñ inden enen doet hi alleen dye
spise eñ inden anderen coect hi eñ ver-
duut die spise .mer die eerste buke wort
ghetelt voer een blaesken vanđ stroten
als ysido. seyt \ onocrocalus in griex is
een vogel mit enen langen beck in duyt
sche eñ daer syn twe geslachten dat een
is inden water eñ dat ander inđ eenlich
eyt eñ die inden water blyft is een seer
watich vogel die veel mach die welcke
sinen beck inden water steect eñ maect
een lelic gheluut eñ hi stict gaern naden
alen eñ so wes hi grypt dz slint hi haest
eñ schietet inden anderen buke daer na
edercauwet hi eñ roert die kinnebacken
recht of hi die spise noch indē mōt had
de dese vogel pleecht aen den oeuer vā
den water te legghen eñ te rusten ende
hout sinē beck altoes opwaert om des
hapcs wil dats die nz vangen en sal op
dat hi also te zekere slapen sal als ysido
rus seyt

Dat xxx. ca. vanden pellicaen

PEllicanus is een voghel diemen
porphinum noemt in leuitico xi.
eñ in deutronomio xiiij. eñ is een vogel
in egipten wonende inđ enicheyt bi ny-
lus den riuier Item hi wort nađ eewen
in leuitico onder die onreyn vogelen ge
telt eñ het syn twe geslachten vā desen
voghel die een woent int water ende et
visch eñ die ander woent op tlant ende
mint alleē te wesen daer nyemāts ganc
en leyt ende dese et venynde dyerē als
syn lacerten eñ deser gelike \ alle dingē
die de pellicaen eet dat spoelt hy eerst
int water eñ dan neemt hyt mitten voe
te eñ steket totten monde Item ondđ al
le die vogelen so et die pellicaen syn spi
se al reykende mitten voete ten monde
sonder een vogel die psitacus hiet Itē
vanden pellicaen seyt die glose ouer dē
zouter Dat die pellicaen syn kinder al-
te seer mint als hi syn kinder wint \ eñ si
beghinnē te wassen so smiten si haer va
ders int aensicht waer om dat die moe-
der dan die kinder alsoe seer slaet dat si
steruen eñ des derden daechs slaet dye
moeder haer seluen op horen ribben so
seer dat si bloet ende stort dz bloet ouer
die dode iongen waer af dat si dan weđ
leuende werden Itē meyster iacob van
vetreaco bewyst een ander sake vander
doot der iongē int boeke vandē wonder
liken dinghen van oestlant dz in egiptē
is een vogel diemen pellicaen hiet mit
groten vloegelen .eñ so wat dat hi slint
dat laet hi schier after weđ wt want hy
heeft enen gladigen darm eñ daer om
en kan hi die spise also lange nz houdē
thent si verdunt is Itē die serpent haet
natuerliken desen voghel want als die
moeder vanden ionghen pellicaen vlie
ghet om haer aes so coemt die serpent
dicwyle crupē den boem op ende steect
die ionghe pellicanen eñ venyntse en-
de als die moeder dan weder coemt so

vint si hair kinder doot en̄ daer ō weent
si en̄ screyet drie daghen lanck daer nae
wondt si haer seluen inder borsten ende
sprenkelet bloet ouer die iongen en̄ ver
wectse vander doot en̄ so wort die moe
der also cranck van dien bloeden dat si
die kinder niet voeden en kan waer om
dat die kinder selue wt moeten sullen si
eten en̄ dan brenghen die kindˀ der moe
der daer si af leeft mit natuerliker be-
geerten ter tijt toe dat si starck genoech
wert Het sijn sommighe onedele iongē
die de moeder niets nz en achten | ende
als die moeder dat merct welck vandē
kinderen haer trouste geweest hebben
die voedt si weder ende mintse en̄ dye
ander stoetse van haer en̄ en moeten nz
mit haer bliuen

Dat xxxi. ca. vanden patrijs

PErdix heeft sinē naem vandˀ stem
men als ysido. seyt en̄ is een on-
reyn vogel want dat mānike̅n climt op
tmanniken en̄ het verghet sijn geslacht
dat is sijn gaye en̄ is seer luxurioes als
ysidorus seyt en̄ is also droghich dz hi
vreemde eyer neemt en̄ broedtse. mer
dese bedriechnisse en heeft geen vrucht
want als die kuken gekipt werdē so ho
ren si inder naturē wel aen der stemmē
dattet haer moeder niet en is en̄ die ion
ghen en bliuen daer nz bi en̄ comen we
der totter rechter moeder als ysidorus
en̄ ambrosius beyde segghen en̄ en ar-
beyt indē broeden en̄ inden legghen nz
als die ander doen seyt aristotiles \ wāt
si winnen lichteliken en̄ die moeder van
der perdijs vliecht inden ommeganck
des iagers then die iongē vlieghen en̄
als die iongen en wech sijn vandˀ iager
so vliecht die moeder voir en̄ die iongē
volghen om des voetzels wil Item de
se perdijs heeft luttel vederen en̄ veel
vleyschs. en̄ daer om is si van crancker
vlucht en̄ en heft hem nz hoech vāder
aerden en̄ vluchs valt si wedˀ ter aerdē
Itē tvelthoen of perdix dat is alleens
is veruaert voer den sperwer wāt alsoe
langhe als die sperwer den perdix siet
indˀ luchten so en dar dat vandˀ aerdē nz
comē en̄ als dit hoen gheluut van enen
clocsken of vā eenre bellē hoert so vlie
get bijder aerdē en̄ eer dattet self weet
so iopet int net Item plinius seyt in li.
xxix. ca. vi. Die gal vādē velthoen mit
gelike veel honich dat gesuuert is cla-
ret die oghen seer | want men pleget in
een silueren buskente houden Itē ha-
re eyer in enē vate gedect sijn goet mit
honich in sweren der oghen

Dat xxxij. ca. vander paeuwen.

PAuo dat is een paeuwe \ en̄ heeft
sinen name vandˀ stemmen wes vleysch
also hart is dattet cume veruulē mach
noch en wort nz lichteliken gecoect als
ysido. seyt. Item die paeuwe leeft als
aristo. seyt xx. iaer | en̄ maect kuken int
eynde vā drien iarē daer na werden sijn
vloeghelen gheuerwet en̄ hi broedt op
sijn eyer xxx. dagen en̄ een luttel meer
daer na werden die scalen ghebrokē en̄
en maect mer eens des iaers ionghen
ende set xij eyer of luttel myn en̄ werpt
sijn plumen of sijn vederen mitten eer-
sten boem dye sijn blader werpt. ende
daer nae wassen hem sijn vederen | als
die bomen bestaen te bladeren ende te
spruten als aristotiles seyt | ende is een
voghel die sijn ionghen niet en mint.
Item die man veruolghet dat wijf en
de verneemt waer dat haer eyer sijn

op dat hyse breken mocht op dat hy te
meer oncuusheyden driuen mocht mit-
ten wiue twelc twyfken merkende is eñ
huudtse so heymelic datter die man nz
an raken en kan Item die pauwe heeft
een sleck hoeft eñ lelic of wanmaect oft
een serpents hoeft waer eñ ghecampt
eñ heeft enen simpelen verborgē ganck
eñ enen cleynen op gherecten hals eñ
een saphierige borst eñ enen geoechden
start die mit wonderliker scoenheyt ver
sciert is eñ heeft alte lelike rughe voe-
ten eñ hem verwondert waer af dz syn ve
derē so onmaten schoen syn wāt hi heft
se recht op also wyt als een wan eñ gaet
al om eñ om eñ besietse eñ als hi dā ne
der siet op syn voet so scaemt hi hē en-
de laet sinen starct sincken eñ hi heeft e
nen veruaerliken stemme. wāt sommi-
ge seggen dat hi des duuels stēme he-
uet eñ eē serpents hoeft eñ eens diefs
ganck zc. Plinius seyt dat die dreck van
den paeuwe seer goet is inder medeci-
nen mer hi huudten datmens nz vindē
en kan want hi weet wel dat hi dē mē-
sche nut is

Dat xxxiij. ca. vander musschen

Passeres dat syn musschen eñ syn
cleyne vogelkyns dat is een onstadich
voghel mit veel claps nestelende bi die
woningen der mēschen \ eñ is seer hete
eñ oncuussche want syn vleysch dicwile
in spise ghenomen verwect seer die on
cuusheyt als constan. seyt Dese mussche
leyt veel eyer eñ maect veel iongen en-
de is wys in horen iongen wt te brengē
eñ die te broeden eñ si nestelt in hope eñ
in plumē eñ hout haer nest reyn vāden
drecke eñ werptet wt eñ dwingter dye
ionghen toe dat zyt oec doen moetē eñ
si voedt die iongen mit spinnen mit wor
men eñ mit vlieghen eñ si et billen zaet
sondr scade ende si wort onderwilen ma-
laetsch eñ oec sieke vanden vallende e
uel eñ twyfken leeft langer dan tman-
niken eñ tmanniken vecht voer twyfkē
als aristo. seyt ende die mussche vecht
hardelic teghen die zwaluwen om den
nesten eñ si mint haer gelyc eñ als si ge
uangen wert mit enigen strick of net soe
roept si lude om help / eñ byt die luden
sonderlinge seer inden handen eñ als si
om hulp roept soe comen alle die mus-
schen al roepende eñ willen haer helpē
allent dat si moghen

Dat xxxiiij. ca. vanden voghel struus

Strucio dat is een struus ende he
uet sinen naem van enen griecxen
vocabel ghenomen als ysidorus seyt.
daer om dattet lichaem des diers pen
nen heeft als een voghel ende heeft ij.
voeten ende enen beck ghelyc enen vo
ghel mer ōm synre swaricheyt so en mach
hi niet vliegen inder luchten mitten an
deren voghelen hi leyt eyer als een vo
ghel mer hi verghet syn eyer te broedē
want hi heeftse int sant ghedect eñ dair
werden si ghebroedt vāder sonnen als
ysidorus seyt ende hi heeft ghesplitte
voeten als een koe ende is also heet vā
naturen dz hi yser slynt ende verduwet
ende hy maect seer groot eyeren ende
hart ende mit harden schalen Item sin
te gregorius roert oec wat vāden struus
ouer iob xxix. daermen seyt. dat wan-
neer die tyt coemt dat hi eyeren leg-
ghen sal soe heffet hi syn oghen op tot
ten sterren diemen plyades hiet. want
hi en leyt gheen eyer dan als die con-
stellaci op gaet \ ende als de struus die

sterre siet byder maent vanden iuni9 so
graeft hi een kuulken int sant. eñ daer
leyt hi syn eyer in eñ bedectse mit sande
eñ als hise daer ghelaten heeft so ver-
ghet hys waer dat hyse leyde ende en
coemter nymmermeer weder toe. mer
die zon verwarmtse eñ broedtse eñ brẽg
ter kuken wt eñ als die schael te brokẽ
is eñ dat kuken wt coemt so werdes die
moeder ghewaer eñ nemet bi haer en-
de voedet eñ welc kuken die moeder v̀-
smadede indẽ dop dat kent si alst wt co
met | daer om wort tot iob ghesept. Hi
wert verhart tot sinen zonen of si syn nz
en waren Item die struus haet natuer
liken dat paert eñ is hem alsoo seer con-
trari dat hi tpaert sond̀ veruaernis niet
aen sien en mach eñ coemt hẽ tpaert te
gemoet hi vaert hem tegen mittẽ vloe
gelen oft syn viant waer eñ mit dier sla
ninge der vloegelen iaecht hi dz paert
en wech

Dat xxxv. ca. vander torteldunen

Turtur is een tortelduue eñ is on-
nosel als die duue mer si is verre
veel cuusscher. Dye tortelduue is suuer
want si is gesel der reynicheyt eñ leydst
wyf want after dien mael dat si haren
gay verloren heeft so en kiest si ghenen
anderẽ si vliecht alleen eñ denct altoes
op haren gaye eñ altoes sucht si eñ ver
kiest eñ mint eenlike stedẽ eñ scuwet die
gesellscappen der menschen. nochtans
coemt si wel totten houen eñ totten ac-
keren daer si aes soect dair si af leeft eñ
als si spise ghegadert heeft so vliecht si
weder ten bosschẽ eñ ten bergen waert
eñ inden leynten coemt si ons toe eñ o
penbaert ons die nuwicheyt des toeco
mendẽ zomers mit clagender stemmẽ

Item des winters is si onpluymt ende
dan huutse hoer in holen bloken | ende
alst tegẽ die somerwaert gaet so crycht
si weder vederen eñ coemt dan wt horẽ
hoel eñ openbaert haer ende dā gaet si
soeken bequame steden daer si nestelen
wil eñ maect haer nesten in dicken har
den knopigen hagedoernen daer si ha-
re eyer leyt eñ broedt eñ maket kuken
eñ voetse op als aristo. seyt Die tortel-
duue leyt twewerven eyer in die leyntẽ
mer nz derdewerven dā wāneer die ey
er eerst verderft werden eñ leuen ende
broeden xv. iaer eñ si en comen op geen
stinckende dinc noch op een vulic om t̃
spisen wil mer si leest luttel suuer coernẽ
eñ reyn voer haer seluẽ eñ voer haer iō
ghen Eñ als ander voghelen singhen
so zucht si eñ troert haer ionghẽ syn he-
te eñ vucht als die ionge duuen syn als
cōstan. seyt als si eerst bestaen te vliegẽ
so vliegen si swaerlic mer als si een wyl
ken gevlogẽ hebbẽ so v̀liesen si die swa
richeyt eñ haer vleysche wort te lichter
eñ bequameliker te v̀duwen Itẽ tbloet
van sinẽ rechteren vloeghel is goet int
oghe ghedaen als duuen ende swalu-
wen bloet

Dat xxxvi. ca. vander ghieren

Vultur dat is een ghier eñ hiet vul-
tur ō des wil quia tarde volat dat
is wāt hi traechlic vliecht als ysi. seyt
eñ wāt hi alsoo groot vā vleysch is daer
ō en vliecht hi nz snelliken Men seyt dz
dese vogel nz en hylict eñ ontfaet eñ hi
wert ontfaen sond̀ enighe v̀gaderinge
of coppelinghe van enighen man | en-
de wint eñ werdt gewonnen sond̀ hylic
ken Men seyt dat haer kinder leuẽ hon
dert iaer als ysido9 seyt. Dese voghel

is wreet teghen sinen kinderen als die
wuwe Ist dat hi siet dat sijn kinderē vet
worden soe smijt hise mit sinen becke op
dat si allo mager moghē werdē van ze
richeden als plini⁹ seyt eñ seyt oec dye
selue dat hi seer nauwe ruuct wāt hi ru
ket wel een vulic ouer die zee dz hi staet
aen deen side eñ dat die vulick leyt aen
dander side . Item als ergent een strijt
wesen sal eñ māslacht dat weet dese vo
gel te voren soe plegen dese vogels mit
groter scaren die paerden eñ dz volc na
te vlieghen om dz volck te azen datter
doot geslagen sal werdē eñ om die do-
de paerde Itē aristo. seyt vāden ghier
dat dye ghier pleecht mitten valck te
vechten ende wanneer dz hi ōwint soe
sterft hi dese ghier vliecht sonderlinge
hoech eñ vecht dicwijle teghen die anđ
vogelen om die dode crengen eñ hi bij-
tet vanden middage totter nacht ende
vāder sonnen opganc totten middaghe
hi rust eñ nestelt daert stille eñ eenlic is
in bosschen eñ in gheberchten eñ als de
se voghel seer oudt is soe wert hem sijn
beck crom eñ wast opwaert dat hi te lest
ten geen spise eten en mach noch in crij
gen eñ moet vā honger steruē als aristo
tiles seyt aldaer sommige vāden oudē
plaghen te wanen dat dese voghel een
mensch was / want hi plach den pelle-
grims veel quaets te doen mer dit sal-
men voer een logen slaen eñ ist dz hem
yet ouer loept vā sijnre spisen dat en ge
uet hi den anderen voghelen niet mede
als die aern doet mer hi voeret mede in
sinen nest tot sinen ionghen. want hi en
can nz lichteliken spise gecrijgen Item
hi nestelt in hogen geberchten of in dic
ken bosschen eñ siet hi daer yet vliegen

bi sinen iongen daer steect hi eñ slaet na
mit sinen becke eñ hi voedt sinen iongē
ter tijt toe dat si vliegen moghen eñ dā
werpt hijse vāden nest eñ ōbiet hem dz
si daer niet weder comen en moetē En-
de almacher is eenrehande gedaente
vā enen waterigen vogel die den ghier
alte seer ontsiet ende dair om vliecht hi
int water als hi den ghier siet . dat staet
int ca. vanden aern al wt . eñ dese ghier
is een vule stinckende voghel mer hi is
scarp van ghesicht wes vleysch alte ma
le hardt is ende van quaden smake en-
de van swaren roke ende daer om is hij
onnut te eten ende lichtelikē valt hi om
vulic daer neder mer als hi neder is so
en kan hi niet lichteliken weder op co-
men als gregorius seyt ende als hi op-
ter aerden staet eñ datten yemāt quaet
doen wil soe slaet hi sijn vloeghelen te-
gen den wint ende ouermits hulp des
wints so coemt hi inder luchten mer nz
ouermits sijnre crachten / hi is den ser-
pent seer hadt want worden sijn vede-
ren verbarnt die stanck van hem veria-
ghet die serpenten Item sijn hart ghe-
draghen houdt enen man vrij vanden
leeuwe ende van wilden beesten Item
sijn hart ghebonden in eens leeuwē vel
le of in eens wolfs velle veriaecht dye
duuels Item sijn penne ghebondē aen
den lufteren voete eenre vrouwen dye
kints ghenesen wil die wert vluchs ont
bonden mer men moet die penne rasch
af doen anders soudet alle volgen dat
ter inden buke is . Item sijn smeer mit
olyen van prys geneest vercrompen ze-
nen Item sijn rechter voet ghebonden
aen enen lufteren voet die siecke of ze-
re is geneest die zericheit of siecheyt eñ

die lufter voet geneest dÿe rechter voet
Jtem sÿn tonge sond᷑ ÿser wt gewonnē
eñ benaÿet in enen nuwen doecke ende
aen den hals gehangen maect enē mē-
sche gracioes eñ bequaem te biddē van
enen mensch so wes hi begheert van hē
Jtem dassche dÿe ghebarnt is vā sinen
beenren gemengt mit celidonien eñ dē
dÿeren ghegeuen geneest haer smicten
hier toe heuet pliniꝰ geseÿt Jtē die sel
ue seÿt li. xxxvi. tbloet vāden ghier mit
enen crude dat carileonca eñ mit cedria
geneest malaetscep

Dat xxxvij. ca. van een hulende vogel

Ulula is een vogel die te hulen ple
ghet want als dese vele hulet dat
beteÿkent wed᷑stoet eñ als hi zwicht be
teÿkent gheluck als ÿsido. seÿt Eñ na
den selue soudet wesen een vle wes stē-
me onsalich is nae dat die wÿchelaers
segghen die glose seÿt ouer ÿsaÿa xiiij.
Dat vlula is een voghel also groot als
een kauwe ouersprenkelt mit stipkens
eñ sommighe seggen dat hi also groot
is als een rauen die mit sinen beck een
lelic ghelupt maect eñ alsoe scheen dat
vlula een roesdom waer die welke indē
broeken woent soeket bouen vā onocro
calus

Dat xxxviij. ca. vā een weehop

Upupa als ÿsidorus seÿt dat is een
hop eñ is also vāden grieken genoemt
daer om dat hi menschen quaet et ende
worter steeds mede geuoedt | eñ is een
vuÿl onreÿn vogel eñ is gehelmpt mit
enen kam eñ woent gaern in grauen eñ
so wie dat hem bestreke mit sinē bloede
des auonts als hi te bedde ginge dien
soude duncken dat hē dÿe duuels des
nachts smoren souden wes hart dē to-
ueraers nut is want si plegense al heel
te slÿnden ende so weten si alle dinc mer
daer staen sonderlinghe tiden toe wan
neer datment doen sal van desen vogel
seggē die philosophen dat wāneer dese
vogel out wert dat hi nz sien noch vlie-
gen en mach so trecken hem sÿn iongē
die vederen wt die nz goet en sÿn eñ be
smeren hē sÿn ogen mit zapen vā crudē
eñ bedeckenen ond᷑ horen vloegelen ter
tÿt toe dz hem sÿn vederen wed᷑ wassen
eñ als hi dan also vernuwet is so siet hi
wed᷑ eñ vliecht volcomelikē als hi voer
dede als ÿsido. seÿt

Dat xxxix. ca. vanden vledermuÿs

Uespertilio dat is een vled᷑muÿs
daer om hiet si vespertilio om dat
si des auonts ind᷑ schemeringe vliecht
eñ scuwet dz licht eñ si is seer vaerdich
in horen vliegen eñ haer lÿf is gehan-
ghen aen alte dunne vellekens ende is
ghelÿc der muÿs eñ si crÿt mitter stem
men eñ si heeft die gedaent van enē vo
gel eñ si is nochtās mit vier voetē twelc
men luttel vint in anderen vogelē | hier
toe heuet ÿsido. geseÿt Jtem die glose
seÿt oec ouer ÿsaÿa ij. ca. dat die vleder
musen tlicht scuwē ende si sÿn blint als
die mol si lecken eñ supen den olÿe vter
lampen eñ si berghen hem indē spleten
vāden mueren eñ vanden wanden en-
de sÿn sonderlinghe cout van naturen
Jtem tbloet vander vledermuÿs ghe-
smeert op dÿe wÿnbraeuwen en laetet
haer niet weder wassen als constantinꝰ
seÿt eñ dat is bi auonturē dat die onma
te couthеÿt die sweetgater stoppet en-
de sluÿt want als die gesloten sÿn soe en
wassen die haren niet weder

Hier beghint het xiiij. boeck en̄ spreect vanden watere en̄ haer scierheyt

Nv die proprieteyten
des viers en̄ der luch
ten geseyt en̄ geeyndt
sijn soe willen wi noch
sommighe dingen seg
ghē vandē werkē der
wateren also veel als tot desen wercskē
behoert Item mē seyt aqua oft waer e
qua dat is ghelijc want dz water en rust
nymmermeer ten moet ten lesten ghe-
lijct werden bouē en̄ effen wesen als ysi
dorus seyt li. xiij. Item cōstan. seyt dat-
tet water een cout en̄ een vucht elemēt
is en̄ subtijl en̄ doerschinich dat in sinen
properen eynde niet ghehouden en is
wāt twater soude te nz vlopen en wor-
det mit enen vreemden eynde niet ghe-
keert Item basilius bescrijft die proprie-
teyt des waters int ghemeyn segghen
de aldus Twater is dat nutste element
onder alle die ander elemēten. wāt het
tempert den hemel en̄ maect die aerde
vruchtbaer en̄ incorporeert die lucht en̄
maectse dicke mit sinē wasemē het clim
met in dz hoge en̄ maect den hemel hē
tot sinen wil Itē die wateren sijn die sa-
ke alre dinghen die wassende sijn. want
si winnen tcoern opten velde si brenghē
bomen en̄ doen planten voert comē en̄
groyen si afwisschen die onreynicheden
en̄ si wasschen die sonden af si geuen al-
len leuenden dyeren drincken Itē twa
ter doet die aerde te samen houden het
is doergaende en̄ veruullende ende is
die hemelsche hetten voedende. en̄ is
alle dese neđste dingē temperende wāt
waer dat sake dat alle dese neđste din-
ghen mitten water niet ghetempert en
worden si souden alle verbarnt werden
ouermits cracht der sonnen\ en̄ dit wa-
ter gedroncken gheeft den dyeren voet
sel dat si vleysch crijghen moghen het
gheeft den visschen ademtocht ghelijc
dat die lucht den gesielden dingē leuen
gheeft en̄ het hout die binnenste delen
te samē ouermits sijnre ghietinge wāt
die aerde soude vā een scheyden en de-
de twater Item dit water ouergaende
bijden binnensten toe weghen der aer-
den neemt wandelinghe vanden stedē
inđ verwen en̄ indē smake bi welken ste
den dattet ouerloept. en̄ daer om ist nv
sout nv zoet nv claer nv doncker nv dic
ke en̄ nv dun Item twater en heeft ge
ne gesette gedaente of verwe of smake
op dattet alsoe te lichteliker alle verwe
en̄ alle smake ontfenghe en̄ daer ō hoe
dattet water in hem seluē puerre is also
veel schinet donckerre wāneer dat die
radie der sonnen int water niet en ghin
ghe tot sijnre verwinge Dit water wort
beroert vāden gronde al om en̄ ō besidē
en̄ bouē\ noch het en wort nz weđstaen
ten si dattet bouē effen ghelijc gemaect
wort al om Itē dit water wederbuycht
dat licht dattet ontfangē heeft vander
radien der sonnē en̄ stortse weđ indē he
melschē dinghē wātet water bouen is
als een spiegel daermen beeldē en̄ alre
hande formē in siet wāneer dat die zon
claer daer in schijnt / en̄ dan gheuet sijn
claerheyt weđ van hē ten hemelwaert
mit groter blinckinge ter manierē van
enē spiegel die claer is Itē twater doet
oec die dinghē meerre schinen dā si sijn
Itē dese en̄ veel ander proprieteytē die
gemeyn sijn moechdi vinden in exame
ron dat onderscheyt der wateren is me

nigherhande als die selue seyt anter si
nemen haer beginsel ind̃ luchten als is
reghen water eñ dat wantet vanden he
mel coemt so ist allen dinghen der aer-
den goet of het water schoert of springt
vten aderen der aerden als fonteyn wa
ter eñ putwater of het loept verby der
aerden als riuierē of het gaet al om die
aerde als die zee die welke moed̃ is vã
allen wateren als cōstan. seyt Item dat
regen water is vã hem seluē luchtende
eñ claer subtijl licht ende smakelic wes
claricheyt toent dz hē anders nz toe ge
mengt en is Item sijn lichticheyt ende
sijn smakelicheyt bewijst sijn subtijl sub-
stanci Item ond̃ alle die wateren is dat
regen water tbeste dat mitten donre ne
der coemt om tlant vruchtbaer te ma-
ken wãt die donre slaet den wasē ghens
eñ herwaert eñ scheyttē ouermits sijn
beroeren waer af dattet water also ghe
subtijlt eñ gepuert wert eñ dat water dz
mitten snee gemengt is of dat vanden
snee ghesmolten is dat is tquaetste eñ
dat is den genen alte quaet gedronckē
die nuchteren sijn wãt het slaet eñ trect
die maghe te samen eñ wint hoestinge
eñ maect die tãden doef als cōstã. seyt
Wildi weten vanden onderscheyde der
wateren welc dattet gesontste gedronc
ken is so soect bouen int vijfte boeke vã
den dranc des waters Itē naest den re-
ghen water ist fonteyn water tbeste en-
de sonderlinge die van eenre leuender
leye of steenroetse loept of die van een
re hogher fonteynen neder springhelt
. Item die fonteyn is thoeft eñ beghin
des leuenden waters die altoes eñ ewe
lic wt loept vã heymeliken aderen der
aerden Item die fonteyn is nut eñ oer
baerlic den pelegrims eñ den armē wã
delaers dat si te drincken mogen crijgē
inden weghen als hē dorst / eñ als hem
te heet is dat si hē daer vercoelen mo-
ghen eñ altoes vernuwet hi hem seluē
eñ suuert die ander wateren die bi hem
gelegen sijn Item die fonteyn werpt al
le vulnissen eñ zant eñ and̃ onreyniche-
den van hem inder stede daer si begint
te springhen Itē die fonteyn is een ma
nier van enen spieghel want ouermits
sijnre claricheyt wil so sietmen des men
schen schiem daer in eñ alle and̃ dingen
die daer bouen gehouden werdē / want
hi doerschinich claer is eñ die fonteyn
ꝟwandelt oec naden tiden vanden iaer
wãt als macrobiꝰ seyt so beghint die fō
teyn des winters te warmen eñ des zo
mers te ꝟcoelen waer af dit die redē is
want indē winter die hetten vliende die
heerlicheyt of den bouenganck sijns cō
trarien eyscht eñ begeert die binnenste
vãden fonteynen vã wes teghenwoer-
dicheyt eñ vã welker stedeliker wriuin-
ghe die monden der fonteynen warme
werdē eñ indē zomer vallet ꝟkeert wãt
als die hetten bouen gaet ind̃ luchtē so
vliet die coutheyt tottē binnensten der
aderen vãden fonteynen eñ daer ō wer
den die wtdriuende waterē des somers
couder gheuonden Item al is dz sake
dz die fonteyn in sinē beghinsel cleyn is
nochtans om sijnre stedeliker lopinghe
wil so mach hi wel grote riuieren makē
want het en is gheen riuier hi en moet
vã eniger heymeliker fonteynen comē
of vã eenre openbaere als ysi. seyt Itē
die fonteyn verbetert alle poelen ende
stil staende wateren die daer ōtrent staē
eñ hi doet die bloemkens spruten eñ dz

graefken wassen waer dat hi bi loept eñ sijn daer visschen in enigen staende wateren daer die fonteyn in loept soe werden die visschen leuendiger eñ groyen te bat eñ si sijn te gesonder Item die fonteyn ontfaet den smake vanden aderen der aerden daer si ouerloept als ysidorus seyt ende dair om sijn si nv warm nv cout nv sulfurich zc. na dien dat die aerde is daer die fonteyn ouerloept als ysidorus seyt li. xiij. In ytalien is een fonteyn die wonden der oghen geneest Itē in affrica is een fonteyn wes water enē mensch wel doet singen. Item daer is in boecia eē dubbelde of twierhande fonteyn die een gheeft memori eñ die and doet vergheten dat is dat si die memorie doet verliesen In ethiopen daer die morē wonen is een fonteyn van roder verwē eñ als daer yemant wt drinct die laedt vluchs twater Item in cecilien sijn twe fonteynē die een maket tlant onvrucht baer daer si ouerloept eñ die and maket vruchtbaer Item in ydumea is een fonteyn die vierwerven des iaers hair verwe verwandelt wāt drie maenden is si als puluer of si mit puluer ghemengt waer eñ die and drie maenden is si bloedich of si mit bloede gemengt waer die derde drie maenden groen eñ die vierde drie maenden claer dese fonteyn hiet vanden luden die daer omtrent wonen iobs fonteyn Item daer is een fonteyn in sploe totten voet vāden berghe syon die vloyende is mer nz altoes dan in sekeren dagen eñ in sekeren vren Itez in sardinia sijn warme fonteynē die den ogen goet sijn si berispen die dieuen want ouermits hore blintheyt wert haer misdaet bedect Item men seyt dz in egipten een fonteyn is daermen een barnende vackel in steect gelesschet wert ende als si ghelesschet is so machmense daer weđ in ontsteken. Item bijden volc dat men garramātes hiet is een fōteyn die des daechs alsoe cout is datmense niet drincken en mach eñ si is des nachts al so heet datmen der niet raken en mach Hier toe heuet ysido. ghes eyt vten wel ken opēbaert dz die fonteyn altoes garen smaect die natuer sijns bodems wāt is die bodem soet eñ puer soe is twater soet eñ claer eñ also ōkeert eñ is die bodem sweuelich soe is dat water sweuelich eñ is die fonteyn in sinē beghin ghecorrumpeert soe wertet al ghecorrumpeert dat wt hem loept

Dat ij. ca. vā een put of ghegrauē poel

Puteus is een gegrauen poel diemen int ghemeyn een put hiet eñ dese coemt vāden sweten eñ vanđ brobbelinge đ aerden wāt als die aderkijns der aerden geschoert sijn indē gront beneden so wasemet twater wt al rokende van welker wtwaseminge dz putwater gewonnen wort als die selue seyt Itez constan. seyt dattet putwater grouer eñ onverduweliker is dan die and waterē Onderwilen om der soutiger humoren wil eñ onderwilen om dattet stil staet eñ oec om dattet alsoe verre vanđ luchten is. Item biden riuieren machmen lichteliken putwater crijgen eñ die substancí dies waters wort ghelijct der cōplexien des regen waters eñ die put die gemaect is biden put soe trect dye diepste put twater na hem vāden put die daer ondiepste is eñ twater crijcht enen smake naden aertrijck datter omtrent leyt. Item tputwater wort dicwile verderft

wanneer dattet nz geroert en wert / en-
de daer om moet dat water dicwile ge-
put eñ geroert werdē salt subtÿl wesen
eñ hoe dattet putwater der leuenđ aer
den naerre is hoe dattet couder eñ soe
ter is eñ des winters beurieset seldē of
nemmermeer Item men en mach tput
water nz crÿgē sonđ groten arbeyt van
putten

Dat derde ca. vander vloet

Fluuius is geseyt vā fluendo dat
is van driuen of vlopen als yſido. seyt
Fluuius is ewelic lopende als die riuie
ren sÿn ten waer dat die oerspronck der
riuieren onderuat worde eñ ghestopt
Item men sal merken indē riuierē hoer
ewicheyt haer dyepicheyt eñ hoer con
dicheyt wāt men sal haer ewicheyt mer
ken bÿder lopinge dat si eweliken lopē
Eñ men sal haer diepicheyt merkē na-
der gelegentheyt des riuiers / ende die
condicheyt na dat sÿn loep is wāt si ple
gen veel spacien ouer te lopen vanden
aertrÿck want alle riuier neemt sÿn be-
ghin eerst bi heymelikē toepaden indē
hoefden der fonteynē eñ coemt vāder
zee eñ keert weđ inder zee bi wegē dye
openbaer sÿn doer menighen landē als
die glose seyt ouer eccle. i. daer mē seyt
Dat alle lopende wateren gaen in dye
zee ꝛc. daer seyt iheronimꝰ dat die phi
losophen seggen dat alle die zoete wa
teren die inder zee lopen dz die vander
sonnen v̄teert werdē of si sÿn voeder v̄
soutiger humorē vanđ zee mer ander lu
den seggen dat si weđ comen doer hey-
meliken aderen der aerdē totten hoef-
den der fonteynē eñ dat si alſo weđ op
brubbelen tot horen eersten beghinse-
len ꝛc. Itē het is te merken naden mid
delen voertganck des riuiers als tus-
schen sinen eynde ende sinen beghin dē
smake der soeticheden want dat riuier
water wort gecleynst indē aderen v̄ fō-
teynen daert ouerloept eñ daer crÿget
enen drinckeliken smake wāt het v̄liest
daer sinen soutigen smake eñ wort dair
in soeticheden v̄wandelt als yſido. seyt
. Item het is doerschinich claer datmē
daer in spieghelen mach ter manieren
van enen spiegel Item die riuier neēt
al mit hem wat in hem gheworpē wort
dat hi gheuatten kan of hi brenghet te
minsten aen den enen oeuer of aen den
anderen om sÿnre snellicheyt wil eñ die
een loept snelre dan die anđ doet / ende
dats nae dien dat dye oerspronck eerst
groot of cleyn is wÿt of enge is eñ oeck
na dien dz die lādē gelegen sÿn hoech
of lage ende daer na lopen die riuieren
snellic of traechlic wāt die riuier neemt
alle die vuylnisse mit hē dye daer in ge
worpen wert eñ v̄nuwet eñ veruerscht
alle wateren daer hi in coemt eñ v̄drÿft
den stanck Item die riuier heeft meni-
ghe oerbaerlicheyt in hem die dē men-
schen nut is want hi en weyghert nye-
mant sinen dienst mer hi deylt hem allē
mede alſo wel den beesten als den men
schen eñ alsoe wel den cleynen als den
groten eñ den armē als den riken ende
wascht eñ suuert dat lichaem eñ die cle
der eñ hi v̄coelt die ghene den welken
te heet is eñ gheeft drincken den ghe-
nen die dorst hebben ende hi maect die
stede die bi hem legghen nat eñ maect
se vruchtbaer als die cruden eñ die bo-
men ende maectse grof eñ vet alst opē
baert in egipten daer tsaet indē houen
geworpen was eñ alle die ackeren wor

den nat gemaect vāden riuier die nyl9
hiet als rabonus seyt ouer dat elfte ca.
deutronomij Dat dijn lant of aerde nz
en is als tlant van egipten zc. wāt die
riuieren maken lantscappen sloten ste-
den eñ borghen vast Item constan seyt
vandē riuier water dat dat beste water
is dat loept tegen den opganck der sō-
nen eñ dat vanden hoechsten berghen
sijn beghinsel neemt eñ dat ten westen
loept dat is myn te prijsen dit is voer al
geseyt Item men seyt hoe dat die riuie
ren verder vanđ steden sijn of legghen
hoe dat si puerre sijn eñ hoe dat si bequa
mer sijn visschen in te voeden Inden ri
vieren lopen oec ondwilen vulnissen eñ
wasschingen der baden eñ deser gelike
vāden welken dat riuier water prijselic
is wes lopinge snel is eñ starck lopen-
de ouer cleyne steenkens eñ op enē san
dighen gront of cleyighen dichtē sma-
kende eñ zuueren bodem wāt vanđ ge
daenten der aerden dair die riuier ouer
loept nemet dat water sijn verwe eñ si-
nen smake eñ daer na werden also wel
die namen đ riuieren ŏwandelt als die
proprieteyten als die glose seyt ouer ge
nesi ij. Al is dat sake dz die riuierē den
gemeynen opganck eñ oersproncк ne-
men vander zee nochtans nemē si haer
verwe vandē stedē indē welkē si op gaē
eñ daer si ouerlopen eñ oec nemē si dair
horen smake eñ daer af oeck den naem
eñ al ist sake dat die riuier veel wateren
in hem neemt die in hem lopē nochtās
en vliest hi sinen eersten naem nz lichte
lic eñ die waterē die hi inulopende ont
faet eñ vergadert hem den naem in een
eñ al ist dz die riuier cleyn is als hi eerst
vanđ konteynen beghint te vlopē noch
tans hoe dat hi verder is van sinen be-
ghinsel ouermits inulopinghe der wa
teren hoe dat dye riuier meer gheoect
wort \ alst openbaert inder tonouwe in
duytschlant vandē welken ysidor9 seyt
li. xiiij. ca. vltimo Dz die tonouwe van
den geberchten van germanien begint
in die westzide eñ ontfaet lx. riuieren in
haer eñ vlopet voert mit vij. doren in
die zee alle riuiere is nut also lange als
si die canten eñ boerdē nz ouer en loept
mer waneeer dat si van ouervloediche
dē des regens eñ des snees ouerloept
so verdrenct si alle die slechte landē aen
beyden siden ende doeter groten scade
Item het sijn twe geslachten vā riuierē
als ysidorus seyt li. xiij. int leste ca. son
der een Dz een hiet een leuende riuier
vanden welken virgili9 seyt thent ic mi
ghewasschen heb in die leuende riuier
etce. Dat ander is een lopēde water dz
mit gewelt comende is eñ en wech gaē
de twelc alle cleyne dingē als stroe caf
hoye eñ ander vulnis mit hē neemt en-
de hoelt ende wret die aerde eñ tsant en
wech eñ loept in die zee

Dat iiij. ca. van eender beken

a Mynis dat is een beke die inden
bosschen loept daer die crudekēs
eñ die ander boemkens omtrint wassen
ende daer die nachtegalen ende die an
der ghenoechlike voghelkijns nestelen
eñ drincken eñ vercoelen hem alst heet
is ende daer bi pleghen die weyden te
wesen daer die beestkens in gaen wey-
den ende eten \ ende het sijn sommighe
speciael riuieren daermen ghewach af
maect inder scriften \ als physon. geon.
tigris. dores. eufrates. iordanis etce.
Het is een riuier phison ganges als ysi

dorus seyt li. xiij. eñ is gheseyt van gan
gatus den coninc dese phison nemet in
hem x. riuieren/hi hiet oeck verwande-
linghe des monds want hi wort vandē
aensicht verwandelt die hi int paradijs
heeft Eñ dat in drien manieren als die
meyster vand hystoriē seyt inder verwē
wāt anderswaert claer anderswaert dōc
ker anderswaert modderich Item ind
groothe yt want anderswaert cleyn eñ
anderswaert groot gheswapt eñ inden
sin want anderswaert cout anderswaert
warm dese riuier ouerulopet mit guldē
sande eñ mit duerbaer ghesteynte eñ in
sinen oeuer wassen welrukende bomen
eñ oec cruden die goet ter medecinē sijn

Dat v. ca. vā een riuier genoemt gyon

Gyon is een riuier die nyl9 hiet eñ
coemt vāden paradise eñ is mod
derich eñ seer slickich eñ coemt eerst vā
adlas mit sinē eersten opganc eñ loept
om tlant van ethyopien eñ gaet neder
doer egipten eñ net die pleynen vandē
lande\als iheronimus seyt ouer amos
viij. daer hi neđ loept als die riuier van
egipten ouermits die hulpe eñ der or-
dinancien gods wāt alle die gaten wer
den ghestopt mit hoeuelen van zande
also dattet water nergent lopē en mach
tlant en is eerst wel nat gemaect\ ende
alst al wel genet is so ruymt dz sant we
der aen deen side. eñ twater loept weđ
sijnre straten daert gewoenlic was te lo
pen eñ so slorpet die zee weder in haer
Dese riuier voedt crupende wormē die
seer scadelic eñ venijn sijn als cocodril-
lus eñ beestkens diemen embros hiet.
eñ dit beestken weyntelt hem seluē int
slike eñ wāt hem die cocodrille geneert
inden slike so slijnt hi dat beestken en-
de crijghet inden liue. eñ alst in hem is
so loeptet hem alle gheen lijf doer en-
de vret hem leuer eñ longen eñ die dar
men ontween ende also doot dat cleyn
beestken dat grote dyer. Eñ want dese
riuier also veel vet slijchs in haer heeft
als si dan ouerloept int lant so maect si
alle tlant vet eñ vruchtbaer

Dat vi. ca. van tigris een riuier vanden paradise

Tygris fluui9 is een riuier vā me-
sopotamien eñ coemt vanden pa-
radise eñ loept teghen assyrien als ysi-
dorus seyt die welke ouermits veel om
lopen loeptse in die rode zee. eñ heeft
die naem nae enen dyer dat tigris hiet
twelc alte seer snellikē loept oft een vo
ghel waer. want dit water slacht dyen
dyere om dattet also snellikē loept Itē
iosephus set/dat tigris op gaet of be-
ghint in armenien vter seluer fonteynē
daer eufrates wt coēt eñ si hiet dyglas
dat alsoe veel luudt als scarp of enghe
want si is bouen enghe ende scarp ende
loept als een pijl waer ō dat tygris int
lant van persen snel of ghescutte ghe-
noemt is

Dat vij. ca. van eufrates een riuier dat oec coemt vanden paradise

Eufrates is een riuier van meso-
potamien comende vten paradi-
se ouerulopende van costeliken gesteen
ten eñ loept midzen doer babilonien de
se riuier heeft sinen naem vāder vrucht
baerheyt wāt eufrata in ebreeusch hiet
vruchtbaer in duytsche. Mesopotamia
vlopet in sommigen steden ende maket
lant nat als nylus in egipten doet Itē
salustius die auctoer seyt dat tigris en-
de eufrates zekerlic wt eenre fonteynē

vlopen vten velde vā armenien die wel ke tot menigen steden wt comen inder spacien vā menigher mylen eñ tlant dz si omlopen dat hiet mesopotamia. hier toe heuet ysido. ghesept li. xiij. int leste ca. sonder een zc.

Dat viij. ca. vā een riuier genoemt dorix

Dorix is een riuier nader glosen ouer eccle. die welke in enē anderē naem hiet araxis of arapsos eñ is eē beke vā armenien eñ coemt vten seluen berghe mit eufrates alsoe genoemt om dat sijt al mit haer grijpt datter in coēt als ysi do. sept li. xiij. want doe alexanđ dair o uer liden woude eñ dat die brugghe ge timmert was doe liepse soe seer dat die brugghe vallen woude Mit cortē woerden dese riuier neemt haer beghin van den opganck des riuiers van eufrates eñ daer na loept si in die zee capsi? als ysido. daer sept Eñ tlāt dair dorix loept dat hiet dorica naden water dit sept die glose ouer eccle. xiiij. Dese riuier schijnt een arme of een stranck te wesen van tigris of van eufrates of vā hem beydē want si vter seluer fonteynen in armenien op gaet daer om septmen dat si o uerulopet van duerbaren gesteynte ende vā wel rukende cruden die goet ter medecinen sijn wāt dorix wort gehieten medecijn đ winninghen eñ ouermits tigris eñ eufrates so coēt si vtē paradise.

Dat ix. ca. vander iordaen.

Iordanis is een riuier vā iudeen also ghehieten vā tween fonteynē van den welken die een ior hiet die anđ dan als ysido. sept li. xiij. Item dese riuier wast onder dē berch lybano eñ schepdet lant vā arabien eñ van iudeen welke riuier bi veel omganghen neffen iherico in die rode zee loept diet al in haer slorpt eñ vteert Item dese riuier inden bouwe als die weyte rijp is die welcke in die leyuten tijt pleecht bestaen te ripen soe pleecht dese riuier hoechste te wesen dat coemt vanden groten regen eñ dat die zee dan seer smeltet als ghe sept wort inder hystorien eñ inđ glosen ouer iosue iij. daer gesept wort dat dye iordaen die oeuerē vullēde is des bouwe tijts mit veel waters zc. Eñ in ecclesiaſ. septmen by na dz selue Dese riuier is gepriuilegieert in veel dinghen Inden eersten wāt si tlant der gheloui ger mēschen als tlant đ ioden geschep den heeft vanden lande der ongheloui gher heyden eñ tlant van indeen vanden lande van arabien Inden anderen dz si haer op loke voer die kinderen vā ysrahel eñ leydese int lant vā beloften. eñ deylde haer inder tegenwoerdichept đ arken ons heren eñ des volcs vā iosue alsmen sept iosue iij. Indē derden wāt si die mala etscap vā namaa spri af wiesſche eñ suuerdese iiij. regū i. Indē vierdē mael wāt ouermits hare wtstortinghe eñ ghietinghe gaf si der heylichept vā helyas eñ vā helizeus getuychnis alst openbaert iiij. regum ij. Inden vijften wāt dese riuier en huudt gheen yser in haren bodem twelc teghen dye natuer is alre andere waterē mer si brēghet bouen driuende ende gaft dē propheet weder diet verloren had alsmen leest iiij. regū vi. Inden sesten want si đ diende gheheylicht te werden vā dien raken des alre suuersten vleyschs ons heren ouermits den welken onsen here den wateren gaf craft weđ gewonnen

te werden ende ordineerde dattet sacra
ment des mēscheliken salichept in hair
als inder iordaen gheschien soude ende
werdē alst openbaert luce ij. Jndē seuē-
den want iohānes baptista inď iordanē
verdiende die hemelen open te sien eñ
te horen die stemme des vaders doe hi
als een knecht alder drieuoudichept dē
here verstont indē dopen.

Dat x. ca. van ander riuieren comende
van sprien

Het sijn ander riuieren die inď scrif
turen genoemt sijn als sijn albana ende
pharphar twelc riuieren sijn van sprien
lopende bi damasche vandē welken die
houen van damasch genet werden en-
de daer veel goeder cruden eñ vruchtē
van menigerhande geslachten af was-
sen alst openbaert iiij. regū v.

Dat xi. ca. van een riuier vā meden ge
noemt gazan

Gazan is een riuier vā meden/ en-
de men hiet den seluen riuier oec
pdaspes want si is also van enen coninc
van medē gehieten eñ si begint int oest
eñ wort in die rode zee ontfaen Jtē twe
geslachten eñ een half warē in banden
op deser vloet of riuier vandē coninc vā
salmanasser die coninck van sprien was
geuangen eñ in assprien geuoert eñ ble
uen daer ellendich gedwongen/ alst o-
penbaert iiij. regū xviij. gelikerwijs dz
twe geslachten geuangen waren vā na
bugodonosor opt riuier van chobar/ eñ
waren daer menich tijt geset alst open
baert in ezechieli i. Jtem chobar is een
riuier van babilonien lopende doer die
broeken vā babilonien eñ heeft sijn be-
ghin van tigris of vā eufrates eñ valt
weď int een of int ander vā hem tween

als iheronim⁹ sept ouer ezeetchieli en-
de dese riuier heeft veel wilghen ende
riets staen omtrint hem alsmen sept op
dpe stat psape xviij. ca. Hi lepdese ouer
twater ď wilgen Dit water hietmē twa
ter vā babilonien om dat daer veel wil-
gen wassen op welke riuier twolc gods
sittende screpet als daer ghescreuen is
Super flumina babilonis illic sedim⁹ z
fleuim⁹ dum recordaremur spon/ eñ is
een psalm indē zouter zc. Het sijn noch
veel ander gemepn riuieren vandē wel
ken wi hier zwigen want wi en hebben
van hē inder bibelen gheen mencie ge
maect noch gewach

Dat xij. ca. van een poel int gemeen

Lacus dat is een poel die stil staet
daer ander hepmelike wateren in
dringhen eñ en wort mitten lopenden
wateren niet ghemengt als psido. sept
li. xiij. welken poel die grieken stagnū
hieten want die fontepnen gliden indē
riuieren eñ die riuieren lopen doer tlāt
mer lacus dat is die poel eñ staet in een
stat eñ men sept lacus quasi aque locus
dat is stede des waters als psidor⁹ sept
want die wateren diē de poelen ontfaet
die en sepndt hi nz weder wt eñ die vis-
schen die daer in gropē die sijn veel on
ghesonder dan ander visschen die indē
riuieren geuanghen werden als cōstan.
sept wāt in hem wast veel onrepnichedē
als van slike van grasen vā vulen crudē
ende vā padden ende vā vorschen mer
ist datter een riuier onderwilen in lopē
mach so is hi wat te beter Dit water is
grouer eñ veel ongesonder dan die an
der wateren want die daer veel af drīc
ke die soude menighe suucte crijghē in
den lichaē alst bouen openbaert int vijf

te boeke vandē dränck des waters noch tans seyt ysidorus int xiij. boeke eñ int derde capittel Dat wt dē bodem d' staē der waterē veel virtuten wt comen als in ethyopien is een poel waert dz hem yemant daer mede wiesche het soude hē saeftē of hi mit olyen besmeert waer Item in affrica is een poel die clare stē men maect Item in ytalien is een poel die dat water drinct maect verdriet des wijns. inden broeken vā reatinen is eē poel waert dat daer claeuwen of voetē in quamen die hoeuen of claeuwen der beesten souden seer hart werden Item inden poel alfatico van iudeen lant en machmen niet leuens in steken dat een siel heeft Indē poel ysididen en mach men niet steken dat driuen wil mer het sinct Itē die poel in tracomtide is twa-ter dicwile des daechs bitter ende dic-wile zoet Dese dinghen vertelt ysidor9 allegader ende dit coemt al toe vā des gronds weghen daer dese wateren op staen

Dat xiij. ca vander doder zee

Item lac9 mach oec die dode zee hieten eñ hiet daer om zee want si groot is eñ si hiet daer om doot want si nz leuens in haer en ontfaet noch oec en wint want si en heeft visch noch vo-ghel in mer ist datmen daer enighe le-uende dinghen in brengt vluchs verua ren si of si werden weder wtghestagen nochtans en wort si vanden winden nz beroert noch si en mach gheen scip lidē want alle dinck dat leuē derft dat gaet vluchs te gronde noch si en lijdt gheen materi ten si dat die materi mit aspalto of mit lijm besmeert waer ende een lu-cerne die ghelescht waer die soude dair in te gronde gaen / eñ die ontsteken wa-re die soude driuē Die poel of dode zee hiet poel des lijms ende dese dode zee in iudeen tusschen iherico eñ accon en-de hoer lengt strect al tot zozias van a rabien toe seuen hondert stadien een sta die dat is een thiendendeel van eenre milen ende sijn breethept is hondert en de vijftich stadien al tot bi die van sodo ma Hier toe heuet ysidorus ghesept int derde boecke int capittel vanden poel eñ vanden staenden water als die mey ster inder hystorien seyt int capittel van der verdrenckinghe dier van zodoma int eynde. Dese poel of zee spuut swart cleye des lijms wt. ende daer om hiet die poel alpalinces in wes oeuer appel die inden bomen wassen sijn groen van verwen totter ripichept toe ende als si rijp sijn sulstu daer in vinden witte vonc ken of sprenckelen waer af ioseph9 seyt Die fabel des lands van zodoma heeft gheloue Ende alsoo seytmen oeck inder glosen ij. petri ij. ca. op die stede / hi he uet die steden vā zodoma in asschen ver keert zcete. Die here woude noch hou den dye ghehoorsaemhept die gheset was teghen die speci der geleender pi nen want daer wassen alte schoen appe len die welke van hem winnen ende ge uen den ghenen die daer na wachten-de sijn begheerlichept te eten die wel-ke als si in asschen verkeert werden soe verwecken si in hē enen roke of si noch barnden

Dat xiiij. ca. van een staende water in ti berien

LAcus tyberiadis dat is een staen
de water vā tyberien der poerten
of steden die daer na genoemt is twelc
wilneer philipp9 herodes broedē maec
te in die ere des keysers tyberius eñ is
een alte groten staende water eñ het is
tgesontste eñ tsalichste vā allen dē staen
den waterē dz in iudeen is eñ het gaet
x. stadien om als ysido. seyt li. xiij. Itē
stagnum dz is een staende water vā ge
nesar als die selue seyt ende is een alte
widen poel of water van lxviij. stadien
lanck eñ vā viertigē breet eñ het maect
hē seluen mit cruufden wateren eñ niet
vāden winden want genesa in griecx is
also veel in duytsche te seggen als wee
der winnende eñ dat weeder wort also
alle twater ouer beroert mit ademingē
des weeders sonder wint waer af dat-
tet soeter eñ abelre te drinckē is dan an
der wateren die daer int lant vā iudeen
sijn vā sulken staenden waterē Hier toe
heuet ysido. geseyt om sijn grotichheyt
so wort si dicwile zee gehieten inō ewā
gelien niet want een zee is mer billiker
wantet een grote wederulopinge is vā
der iordaen als die glose seyt ouer io. c.
vi. Het is een manier vanden ebreeu-
schen dat si alsulke ōgaderinge der wa
teren zee hieten eñ daer om wort si dic-
wile mitten naem der zee genoemt

Dat xvij. ca. van een viuer

PIscina dat is een viuer of een wu
wer of een water dat ōgadert is om vis
sche in te voedē al ist nochtās verkeert
dz een ōgaderinge ō waterē die gheen
visschē en heeft wort dicwile piscina ge
hieten als ysido. seyt Itē ter goetheyt
eēre piscine behoert een dichticheyt des
bodems eñ suuerheyt des inuloyende
waters eñ oec stedelicheyt des inuloy-
ens want waer dz die bodem slikich eñ
broekich is daer en mogen gheen sma
kelike visschen geuoedt werdē eñ daer
gheen versch watrr en vloyet / eñ daer
stil staende wateren sijn daer werdē die
visschen haestelic gecorrumpeert / ende
daer om laetmen hē makē pipen ende
spoyen daer men twater in eñ wt mach
laten lopen / eñ dese piscinen sijn al om
wel gedijct eñ gheuesticht of daer een
opwater quaem dat si nz al wt en liepē
eñ in sommigen landē makē si wel cley
ne sluuskens die vten viuer lopē inden
gaerden eñ indē houē op dz die crudē
eñ dz warmoes te bat wassen sullen

Dat xviij. ca. vā een beke geleyt vā een
fonteyne

RIuus dz is een beke die vter fō-
teynē geleydt is ōtrint den gaerden eñ
den weydē op dz si vanō bekē gevuch-
ticht sullē werden wāt die beke smaect
die natuer eñ dz wercke sijns opgancx
als vanō fonteynē eñ vanō bekē coemt
voert eē riuier eñ oec dz staende water
als die auctoer seyt Itē die riuier ver-
drijft alle vulnissen eñ maect dz aertrijc
vruchtbaer eñ geeft den dyeren eñ den
vogelē drinckē eñ behout die groenich
eyt eñ die scoenheyt ō crudē eñ ō bloe-
men eñ trect die steenkens eñ die sandē

Dat xix. ca. vā beroeringe te samē
des waters comēde vā windē

FLuct9 is geseyt vā blasen als van
flat9 vētorū dz is vā blasinge ō winden
wāt vāden hortinge ō windē so lopē die
waterē vādē welkē die ouerste nattich-
eyt die altoes inō beroeringe is / vnda
of goluen of waghe hiet ende vnda is
geseyt van eundo daer om dat si al gaē-

de nymmermeer en rust als p̄sido. sept
Die lopinghe der vlopen of der vnden
wriuen hem altoes onderlinghe eñ ver
gaderen hoeuelen vā zande eñ mengē
menigherhande deelken des gronds
te samen ende brenghense bouen ende
makense weeke ende morwe. ende als
daer dan die wint in coemt so werdē die
fluct⁹ dat sijn goluen in onsen duytsch
meerre ende verheffen hem eñ nae dz
die wint is daer na gaen si op eñ neder
eñ si beroeren dye lucht mit stedeliker
hortinghen eñ maken wint eñ op lich-
ten dye scepen eñ verduwense eñ wer-
pense ten oeuerwaert eñ maken aen dē
kanten een geclas eñ si sijn altoes in be
roeringe eñ en rusten nymmermeer| an
ter si laten mit allen af of si roeren hem
altoes ouer al eñ daer om suldi dit vo-
cabel dat hier voer staet fluctus houdē
voer een golue of voer een wage

Dat xx. ca. van een dwerlinge of swer-
uelinge van water

Gorges dat is properlic te segghē
in onsen duytsch een zweruelinge
van water dz recht ront om loept in e-
nighen groten water of riuier alsmen dē
veel vint sondlinge daer een grote diep
te is want si slorpet al ꝑa si neemt ond-
wilen grote scepen eñ trectse onder en-
de in alsulken zweruelinghe machmē
selden of nymmermeer visschen in van
gen die daer in sijn si slijndt water eñ an
der dinck eñ spuwet weder wt eñ is seer
vreselic daer bi te varen mit cleynē scepē

Dat xxi. ca. vā een riuier die altoes ne
der loept inō zee eñ nz en keert.

Trames is die eerste lopinge eēs
waters of eenre riuierē die altoes
recht wt loept eñ die niet wt horen we
ghe en gaet als die beghint van eenre
fonteynen eñ loept recht wt inō zee eñ
en laet nemmermeer af te lopen. ende
hoelt eñ vteert alle dat voer hoer wikē
wil eñ helpt dē ludē aen geringē vaert
wāt als een stroem altoes neō loept so
comen die scepen haestelic daer si wesen
willen eñ si voeden grote visschen\ wāt
die lopende wateren hebbē altoes dat
verschste water eñ den puersten bodem
eñ dat water dat altoes recht wt loept
dat loept seerste of seerre dan enich anō
wateren eñ daer om treckē si die scepen
eñ die vlotten vā houte geringste neder
eñ daer om is trames geseyt vā traho
dz is van trecken wāt alle dinghen die
vlottelic sijn die werden daer in haeste-
lic neō geseynt eñ hoe dat die lope in si
nen nederganck verscher is hoe dat hi
snelre is eñ trect alle dingē te snelliker
na hem.

Dat xxij. ca. vanō gestadige classinge vā
der water anden oeuer

Alluuio alluuionis of alluuies dz
is properlikē een lansem classinghe an
den oeuer des waters eñ is geseyt van
abluēdo dz is vā wasschen wāt die clas-
singhe slaet eñ hoelt die aerde en wech
vanden kanten des waters eñ vteertse
dair die classinge alleyncskē aen slaet eñ
dair ō hiet si alluuio Job seyt xiiij dz die
aerde alleyncsken vteert wort mit dier
classinge ꝛc. eñ hoe dz die vlottinge eñ
classinge holre ende dieper is hoe dz si
vreseliker is wāt bouen schijnt dz aert-
rijck gans ende gaue te wesē eñ alluuio
heuet al en wech gheten ende verteert
ende trade een mensch daer op soe en
hadde hi onder gheen fōdament ende
die aerde soude breken eñ hi soude dair

henen schieten eñ verdrencken

Dat xxiij. ca. vande afgront des waters

Abissus dat is een dyepicheyt der wateren die genen gront en heeft daer die fonteynen ende die riuieren wt comen want alle wateren comen van abissus eñ ouermits verborghen aderen comen si weder totter matricen als tot abissus als ysidorus seyt li. xiij. waer af dat abissus ghehieten wert abuisus dz is afgesien wāt syn diepicheyt en mach niet gesien werden of men seyt abyssus quasi sine bisso dat is sonder witticheyt want om synre groter diepheyt wil soe en heuet gheen claerheyt / als iohānes damascenꝰ seyt. Abyssus en is anders niet dan veel waters wes eynde onbegripelic is eñ onsienlic want die stortinge des lichts en coemt nz tot sinen eynde of men seyt abyssus als sonder fondament. want syn fondament ende syn onthoudinge en mach niet gesien werden want si is die eerste opganc der materien des waters. Item constantinus seyt Dat abyssus is dat lichamelic dinc dat god gemaect heeft op dattet wesẽ soude een materi der lichameliker dinghen inden formen sonder ordinancien ende sonder licht waer af dz abyssus is dat die eerste materi is als augustinus seyt in libro de simbolis dz hi die natuer genoemt heeft mitten naem der aerdẽ eñ des afgronds welke natuer van niet ghemaect is op dat si die eerste soude werden mit geordineerder gauẽ gods een begripelicheyt der formen / eñ dat daer na gheformeert soude werden alle dinghen die geformeert syn waer af die selue materi vander welker die natuer gheseyt is nu want si vloyende is nu want si ontfanghende is alle formẽ waer omme dat si aerde gehieten wort om die natuerlike vasticheyt ende dichticheyt nader welker si die winninghe ende der verderfnissen onder gheworpen is ende si hiet abyssꝰ of sond̄ gront om die onformelicheyt. want si en was mit gheenre formen onderscheyden ende si wort water ghehieten om die moghelicheyt der formeringhe nader welker si machtelic ontfanghende was alle formẽ eñ ghedaenten als augustinꝰ seyt Item abyssus heeft wt hem donckerheyt eñ diepicheyt alre wateren ende grypt in haer alle riuieren eñ is onsadelick. want abyssus en ontfaet nymmermeer also veel waters in haer si en soudts noch veel meer ontfaen

Dat xxiiij. ca. vander zee eñ oec d̄ groter zee

Mare dat is die zee eñ is een vergaderinghe der wateren also wel d̄ soeter als der ghesoutenre als ysi. seyt li. xiij. eñ hiet daer om properlikẽ mare want haer waterẽ syn amare dat is bitter als daer gheseyt wort Item men hiet oec mare equor vā equalitas dz is effen of gelikicheyt daer om dz si bouẽ effen is of gelijc want al ist dz die golven vand̄ zee hoghe eñ oneffen lopẽ als berghẽ nochtans alst stil weder is ende die tempeest ghelegghen is soe is die zee bouen gelijc ende effen als die selue seyt men seyt oec dat die / zee pelagus hiet quasi pellens vndans dat is die golven ōdriuende want inder zee wort een stedelike beroeringhe der golven ende der baren altoes na dat die wint is ende lopẽ op ende neder als dye selue daer seyt

eñ al ist dat si alle fonteynen eñ alle ri-
uieren in haer ontfaet nochtãs en wal-
set si daer niet af eñ dat geualt daer om
dz haer grootheyt alſo groot is dz ſijs
nz en gheuoelt of dattet dat bitter wa-
ter of tſoute water dat ſoet al verteert
of dat die wolken veel waterichheyden
na hem trecken of die winden nemens
een deel of die zon verdroget of het lo
pet weder ouermits heymelikẽ condu-
ten totten hoefden der fonteynen hier
toe heuet ysido. geseyt li. xiij. Itẽ am-
broſius eñ baſilius ſeggẽ in exameron
dat die zee is een vgaderinge der wate
ren die gemenichfoudicht is bi veel ste
den nochtãs mit eenre cõtumacien al-
toes beroert wilt luutruftich ſcumich
eñ volcht die natuer der manen mitten
vloyen eñ mittẽ ebben Item die zee ist
hoeft eñ herberge der riuieren eñ is fõ
teyne der reghenen ouermits welkẽ ri
uieren dat twiſtende volck te ſamen v-
gadert wert eñ is een hulp indẽ noden
eñ anſten eñ is een toeuerlaet indẽ vre
ſen eñ is een corticheyt des weechs en-
de si is een gewin des arbeyders Itez
vanď zee ſeyt oec aristo. in li. metheo-
rorum die zee is beghin eñ opganck al
re wateren eñ is oeck ruſt der wateren
eñ wort gedeylt in ander zeen Die ſake
waer om dat inder zee ſoutichheit ende
bitterheyt is dat is deſe. want dye zee
is waſem eñ want twe waſemẽ ſijn als
die vucht ende die droge die vuchte is
waterich eñ die droge is ſubtijl eñ wan
neer dan dat ſubtijlſte deel ontbonden
wert ouermits dat beroeren der ſonnẽ
eñ datter tgroefſte blijft vanď hetten ď
ſonnen als si warm wort datter dan bli
uet dat is ſoute eñ bitter als ſweet en-
de vrijn want vanď barninghe wort een
dinc bitter wãneer dat die aerdige delẽ
verbarnt bliuen als die waterige ende
die onſmakende delen vteert ſijn ende
vander bittericheyt ouermits verbar-
ninge worter een ſoutichheyt alſt open-
baert inder aſſchen inder welker dz ge
cleynſde water ſoutich gheuoelt wort
eñ is ſwaerre dan zoet water. want dit
is ſwaerre eñ dat is ſubtijlre wes teykẽ
is wãt een eye driuet in ſout water en-
de in ſoeten water nz ende een ſcip ver
drenct dieper dat in ſoeten water valt
dan dat in ſouten water valt Item die
ſelue ſeyt int boeke vandẽ dyerẽ. inder
zee is water eñ ten eerſten worter dye
ſoutichheyt wt getogen want waert dat
een menſch naem een nuwe rawe aerdẽ
vat eñ ſlotet bouen vaſt toe eñ werpt al
ſo ydel inď zee of in ſouten water enen
nacht eñ enen dach ſo ſal in dz vat tzoe
te water gaen eñ tſoute water blijfter
buten. Item die ſelue ſeyt in libro me-
theororum Dat die ſoete wateren wer-
den opwaert geheuẽ om hare lichtich-
eyt wil / eñ die zoute wateren bliuẽ inď
aerden eñ die zoete waſemen en wech
. Item die ſelue ſeyt int boeke vanden
elementen Dat die ſee in horen werkẽ
volcht die natuer der manen twelck o-
penbaer is wãt ſo wãneer dat die ma-
ne opgaet in eniger vren vãden daghe
of vanď nacht die vloet die dan inď zee
gaet in dien lande in welcken die mane
op gaet waſſet die zee dan eñ verhef-
fet haer alſoe dattz water vã dier vloet
weder coemt totter ſtede daert af liepe
recht of si mit ghewelt wederſlaghen
waer / ende wanneer dat die maen is in
die nederſte harre ſo beghint dz water

gheminret te werden ghelikerwÿs als wanneer die mane op gaen wil soe beghint dat water geminret te werdē gelikerwÿs dattet ÿser den adamant volghet also volget die zee die natuer der manen soeket bouen int achte boeke int ca. vand' manen Item die zee wort ghe dicket naden opganck der sterrē die canicula hiet eñ verwandelt die verwe eñ si wert als nv groen nv gheel nv doncker nv claer Item macrobiꝰ seÿt int boeke van cicero dat die zee houdt dese ordinanci int wassen der manen want indē eersten daghe als die mane wasset so is die zee op haer hoechste daer na wortse verminret des anderen daechs eñ also nedergaende wort si alle dage v'minret totten seuēden dach eñ dā is die zee in haer leste gebreck eñ beghint dan alleÿncsken te wassen tot seuē daghen toe also dz die vierthienden dach vand' manen wanneer dat si alte mael vol is so is die zee op haer meest eñ so beghint si dā wed' te minren vÿ. daghen eñ also voirt als die mane xxi daghen out is so is die zee op haer minste eñ daer na beghint si weder te wassen eñ te climmen vÿ. daghen Eñ als die mane xxviÿ. dagē out is so is die zee weder op haer hoechste eñ aldus neemt die zee vier v'wandelinghe in elke maent ÿ. int wassen eñ ÿ. int wanen nae dien dat die mane wasset of waent Item die zee is altoes in haer hoechste eñ op haer starcste wanneer dz die maen vol lichts is of als si is ten hemelwaert als wāneer dz si nuwe hiet of als si is ter aerden waert als wāneer dz die mane vol is eñ wanneer dz die mane is in horen ontfangen of in horen v'liesen hoers lichts soe vorderet si meest of ghebreket meest eñ also doet die zee wast of waent Item aristo. seÿt int boeke vanden grofliken dingen dat die bodem eñ die oeuer vand' zee hart sÿn ende zandich eñ dat anden canten vander zee veel cleÿnre steēkens v'gadert werden want dat wesen des souten waters heuet dz slike gescheÿdē eñ v'slagen ende heftse mit gewelt uter zee geworpē eñ oec comender dicwile tot veel steden des oeuers vand' zee costelike gesteenten aen geworpen Item sond' dese voirscreuen proprieteÿten d' zee so sÿn noch sommighe ghemeÿn proprieteÿten eñ alle ludē bi na bekent die welke ic nochtans meÿn toe te setten om die onnosel eñ om die simpel die nz veel v'stants en hebben op dat si die materi te bat begripen moghen eñ setten den simpelen sommighe heÿmelicheden als bi gelikenis Item die zee is haer seluen zuuerende eñ si werpt alle vuliken eñ onreÿnicheden van haer eñ alle dat doot is eñ onreÿn slaet si van malcāderen ouermits gewelt hoers beroerens eñ stotet vā hare als grego. seÿt Item die zee gheeft haer seluē wtghietende ouermits heÿmeliken conduten daer si loept tottē fonteÿnen eñ riuierē Item iheronimꝰ seÿt dat die zee menich wond' vā formen eñ van wond'licheden voert brengt ÿa veel meer dan dz lant als rabanꝰ seÿt Item al is dz sake dat die zee substancialiken morwe eñ vucht is nochtās maect si eñ wint sonderlinge harde dinghen die leuendich sÿn eñ dÿe nz leuendich en sÿn alst openbaert in mosschelen ende in visschen die herde sculpen hebbē ende alst schÿnt inden gesteÿnten eñ inden duerbaren gēmen die si wt gheeft. Itē al is

dat sake dat die zee onghenoechlick te
drinckē is naden smake te sprekē noch
tans is si in menigen dinghen oerbaer
lic na horen werck want haer water ge
neest menighe suucte als die ghene die
twater ladē eñ quade benen vā rudich
eden eñ van anderen ouden zeren | als
constan. sept eñ noch veel anđ suucten
geneest die zee Item al is dat sake dat
die zee van haer seluen bitter eñ sout is
nochtās ouermits die zoetichept van-
den aderē der aerden daer dat zeewa
ter ouerloept so verwandelt die smake
als macrobius sept eñ aristo. Item hoe
soute eñ hoe onsmakelic die see is noch
tans voedt si soete visschen wāt die zee
heeft een v̓borghen soetichept daer die
visschē haer nootdroft of nemē als am-
brosius sept Item die zee is beroerlick
eñ onrustelic eñ om des wil dz si alsobe
roerich is so houtse haer substanci sonđ
corrupci Item beda sept soe wie datter
zee nz ghewoen en is dien is si seer hin
derlic eñ doet den scipluden eñ die mit
hem inden scepen sijn groten anxt aen
eñ si maect hoeftsweer eñ spuwerie en-
de beneemt den mensch die der zee niet
ghewoen en is alle sijn lust van eten eñ
van drincken. Itē si wint eñ maect veel
neuels eñ donckerheyden inđ luchten
vā hare wtwasemingh eñ beneemt dz
licht eñ schijnsel der sonnen eñ v̓minret
haer hettē Item die zee en heeft gheē
proper verwe mer nader gedaente der
winden daer na is si gescaept .want nv
is si aldus nv is si alsoals ꝑsido. sept li.
xiij. Item die zee heeft menighe vrese
in want van enen cleynen winde wort si
haest verbolghen Eñ als die scepen co-
men seylen so sijn daer dicwile steenroet
sen v̓borghen onder den water mit veel
tacken daer licht een scip aen raect en-
de breect twelc men scilla hiet . eñ efter
sijn daer oec dese heymelike aderen inđ
zee die al om swervelen eñ als die sce-
pen daer in comen so gaen si eyndelikē
recht op staen eñ si lopen eerstwervē al
om eñ om eñ dan trectse die ader onder
eñ dit doet si driewerven des dages de
se ader slorpet twater driewerven in eñ
spuwet driewerven weđ wt \ als ꝑsido.
sept li. xiij. eñ noch isser grote vrese inđ
zee als wāneer dattet eē stuck weechs
sonderlingen diep is eñ dan weder on-
diep is dair hem die sceep qualikē voer
wachten mogen eñ werden dicwijle al
so verderft als si comen zeylen mit enē
vollen zeyl eñ vallen van bouen neđ op
enen zanthoeuel of des ghelijcs daer
een scip vluchs af splijt eñ dat die ludē
eñ alle tgoet verloren wert als papias
sept Eñ deser ongheuallen sijn menich
inder zee daer die scepen dicwile af bre
ken .eñ noch isser een vrese vā scepē als
wāneer een scip coēt zeylen in een diep
slijck daert in blijft steken of in een li-
michept want ouermits die grote tay-
ichept en kant niet weđ wt gerakē waer
af dat hugo sept Dat bi tullinum is een
voetstap die inden lijm of indē slijck ge
duut is \ nochtans sept die glose dat by
talassum is een vergaderinge vā tween
zeen eñ die meyster inder hystorien sept
Dat bytalassum is een tonge der aerdē
die inder zee wtghesteken is eñ ghens
eñ weder vander zee omgordt Itē die
selue meyster sept dat die ghene die o-
uer die zee varen liden gemeynlikē vre
se antet vanđ zee wegen of vanđ luch-
ten weghen of van des sceeps weghen

want is dat sake dz die zee dunachtich
is ende ouer al aen allen siden mit steen
roetsen becõmert so en mach dat scip sõ
der wrese nz verbij liden of heeft die zee
den bodem ongelijc mit zandigen hue
uelen op geheuen als nv hoghe eñ nv
leghe so wort den scepe lichtelic sijn o-
uerliden benomen . eñ wanneer die win
den comen bouen int aensicht vanđ zee
eñ doen die zee heffen eñ drinten ende
die scepen dan hoge eñ laghe gaen soe
stotē si sommels malcãderen ontween
of si vallen op een duyn of steenroets
Item efter als die scepen inđ zee sijn eñ
daer dan twe contrari winden đgade-
ren so coemter eē groot tempeest af vã
den welken die scepen in groter wresen
sijn eñ daer ongheual af coemt als bre
kinghe der scepen Item onderwilen ist
scip also out dattet die stotinghe vandē
winden eñ vanden goluen nz liden en
mach waer af dattet dicwile te broken
wert Item het is oec grote sorghe inđ
zee te varen wãneer dat sceepken alte
cleyn is . wãt die grote goluen soudent
schier om ghe slagen hebbē / onderwilē
werden inden scepē veel gateren ghe-
maect daer twater in loept waer af dat
tet te gronde gaet eñ oec wertet scip đ-
lorē ouermits eens geckens stuermãs
eñ der onwiser luden die indē scepe sijn
In desen wresen eñ in menighen anderē
moeten die luden wesen die ter zee va-
ren als ysido . seyt Item die grieken eñ
die latijnschen hieten die zee occeanum
daer om dat si die werelt om loept ghe
lijc enen cirkel dit seyt ysido . li . xiij . de
se grote zee heeft veel ãder zeen die wt
haer lopē nv hier nv daer als in vranck
rijck in ytalien ende anderswaert Itez
dair is die rode zee die men mare rubrū
hiet / eñ hiet rubrum daer om dat si mit
roden goluē besmet is nochtans en he
uet si alsulken natuer nz als si schijnt te
hebben mer si wort ghelastert ende be
smet van horen canten eñ van horē oe-
ueren want alle die aerde die daer om
leyt is root eñ is der bloediger verwē
na bi eñ daer wort scarpe menie wt ge
grauen eñ van alsulker aerden wert dz
water vander zee also root eñ menighe
ander verwe dye rodelachtich is daer
die maelres mede malen eñ daer wer-
den oec inden oeueren rode gemmē ge
uonden daer die zee af geuerwet wert
Dese zee wert in tween scoetē gedeylt
die een is doerschinich int oesten daer
die van persien bi wonen / eñ die ander
vã westen eñ is arabicx eñ daer wonen
die vã arabyen bi als ysido . seyt li . xiiij

Dat xxv . ca . vande breetheyt des zees

PElagus dat is breetheyt der zee
sonđ oeuer eñ sonder hauen . als
ysido . seyt eñ heeft alte grote diepich-
eyt eñ onstedicheyt eñ een ewelike be-
roeringhe eñ si voedt waluisschen ende
ander menigerhande wonderlike din-
ghen eñ maect dickicheyt der wasemē
eñ der roken vten welken veel neuelin
ghen comē eñ duysternissen eñ ontfaet
menigerhande winden eñ verwande-
linghe van verwen eñ maect wriuinge
eñ hortinghe đ goluen eñ der scumen .
eñ vergadert veel lichtichedē int ouer
ste vanden water / eñ gheeft een grote
ruuschinghe eñ ghelupt wt haer eñ is
also onrustelic als vander ander zee ge
seyt is eñ also wreselic

Dat xxvi . ca . van een dropel

Gutta is een dropel eñ is eē tmin

ste deel van enigen water of van reghē datter af gescheyden is mit eniger craf ten welke dropel als ysido. seyt onder-wilen staetet ondwilen hangtet aen dē daken vandē husen of anders waer als aen den bomen recht of si taye waer eñ als dye dropel dan valt soe hietet stilla daer af coemt stillicidium dz is een dro pel die vallende is zc. Dese dingē staen eens voer geset biden regen eñ byden-douwe vā gutta eñ daer om ist ouerscot

Dat xxvij. ca. vanden schume

Spuma dat is schuym eñ wort vā-den zweete des waters dese schuym co met int ouerste des waters .ende wert voert totten kanten waert geslagen o-uermits inslutinge des wints als binnē den goluen eñ van dier groter beroerin ghe dattet water also hardelic beroert wert nv ghens nv harwaert vandē wel ken dat water scumen moet eñ ondwi-len wort die zee schuym vergadert tus-schen tween stenen of tusschen veel ste-nen eñ ouermits hete werckinge d son nen die daer op schinēde is wort dz scu me vkeert in pumps eñ in spongien

Dat xxviij. ca. van die visschen int ghe-meen

Pisces dat syn visschen eñ syn ghe seyt vā pascendo dz is geseyt vā voedē als ysido. seyt li. xij. ca. vi. wāt die vis-schen lecken die aerde eñ die waterige cruden eñ also soeken si haer voetsel die visschen werden oec reptilia ghehieten daer om dz si al crupende swemmē Itē ambrosi⁹ seyt in exameron datter grote sibbicheyt is tusschen die wateren ende den visschen want die visschen en mogē nz langhe leuen buten den wateren en-de buten der luchten sond aenhalinghe des waters eñ si hebbē eenre hande ge-daente eñ natuer vā crupē want als die visch swemt so heeft si aentreckinge des lichaems eñ maect hem seluen corter in den aensien dan hi is eñ strect hem dan weder wt eñ maect hem seluē lanck eñ stuert hem seluen voert al swemmende mitten vinnen eñ mitten start Item die speci vanden visschen wort menichfou-delick vwandelt als totter stede daer si gewonnen werden eñ als totter spisen daer si mede gespyst werden eñ als tot ter verwen eñ tot menigerhande formē mitter welker si van malcanderen ond kent wordē eñ als totter substācien dair si af gemaect werden\ eñ als totter vir-tuten daer si menichsins mede wercken eñ dair is groot scheel nader stede of na der gheleghentheyt daer si gewonnen worden sommige inden wateren alleen sommige verzellen een deel indē water eñ een deel op tlant eñ alsulke geslach ten syn van ysidor⁹ genoemt antipedi-na dubia daer om dz si die gewoent heb ben te wanderen op lant eñ dat si die na tuer hebben te swemmen int water als foca cocodrillus eñ beuers doē eñ ypo-tami dat syn water paerden eñ deser ge like Item die visschen nemē haer namē vandē dyeren der aerdē die op tlant syn als zee hont eñ woluē daer om dz si die ander quetsen ende biten als ysido. seit Itē vandē ghenen die alleen inden wa teren leuen isser sommige die ind zee hē bedragen eñ sommige inden riuierē en-de in staenden wateren eñ in anderē soe ten waterē Item sommige syn die hier middelaers tusschen syn. want si syn nv mit zoet water nv mit sout water eñ de se werden vette. Itē het syn veel riuier

visschen die de zōticheyt vand͛ zee nz ȯdragen en mogen wāt si soudē vluchs steruen Item die visschen die inder zee swemmen of geboren werdē hebbē har de eñ groue scueben om dye droechept des soutē waters mer die riuier visschē hebben subtÿl eñ morwen scueben ende graden Item die graten warē noot inden visschen om hair morwe lichaem te samen te houdē Itē auicenna leert dye goede visschen kiesen nader naturē van der stat daer si geuoedt werdē aldꝰ li. ij. ca. vij. Die kiesinge is indē steden indē welken die visschen wonē wāt die gene die wonen of sÿn in stenigen waterē dz sÿn die best eñ dye zoetste eñ die ghene die lopen in zoeten wateren inden welken geen vulnissen en sÿn eñ nz slimich en sÿn noch poelich noch broekich mer die ghene die niet goet en sÿn die sÿn in cleynen staenden wateren als dye geen stroem water in gedroncken en hebben eñ inden welken geen fonteynen en lopen Itē die selue seyt aldaer dz die zee visschen priselicste sÿn die subtÿl sÿn ende die best sÿn die ghene die in de breetste zee sÿn als in pelago eñ die gene die wonen inden onbedecten wateren dat hem die wint ẏmmer ouer waye wāt de se beter sÿn dā die desen cōtrari sÿn als die ghene die vandē geberchten bedect sÿn eñ dat hē gheen wint toe comen en kan eñ die visschen vter diepster zee sÿn beter dan die riuier visschen ende die riuier visschen sÿn beter dan dye visschen die in stillen waterē sÿn eñ sonderlinge ist dat si verre vanden riuieren als indē velden eñ inden broeken sÿn wāt alsulke visschen smaken grondich eñ qualiken eñ si verrottē haestelic Item die visschen sÿn oec ghesonder diemen vangt int noerden of int oest dan int zudē sÿnt zee visschen of riuier visschen wāt si werden meer ghesuuert eñ ghesubtÿlt van den starken wint eñ vand͛ beroeringe d͛ goluen Item die gedaenten d͛ visschen werden onderscheyden nz alleen nader stede daer si gewonnen werdē mer oec nader manieren hoerre winninge sommighe werden gewonnen mit eyer legghen dat is mit kuten sommige mit hÿlicken dat si haer natuer schieten waer of dat aristoteles seit. li. v. het gheualt den ghesla chten der visschen die haer kuut schieten of eyer maken want wanneer dat wÿf eyer maect soe volcht die mā na eñ stort sÿn melck op die eyere eñ al dattet melck des mānikens raect vā den eyeren dat wort een vissche eñ daer om soe wat eyeren des mans natuer nz en raect daer en comen gheen ionghen af Itē twÿf maect veel eyeren al ist dat tet wÿf een groot deel weder slÿnt ende daer werden veel eyeren ȯderft int nat ende si en werden wt dien niet behoudē daer des mans natuer niet ouer ghelopen en heeft want waert dat si alle behouden worden so souder alte veel werden Item die visschen houdē harē gaye in horen gheslacht / als aristotiles daer seyt Het en wert nẏe gheuonden dat enich visch hÿlick dede mit enē geslacht eens anders visch Item dye visschen minnen ende voeden haer ionghen langhe tÿt als aristotiles seyt Dat alle visschen hoeden ende voeden haer iongē sonder die vorschen. Item men seyt aldaer dat die riuier visschē eñ die broeck visschen maken meer eyer eñ haesteliker dā die ander visschen want int meest

te deel na vijf maenten ende alle die an
der maken ionghen na enen iaer eñ die
cleyne visschelkijns maken ionghen in
den steden daer een cleyn water is bidē
wortelen vanden bomen eñ vanden rie
den. Item die selue seyt aldaer dattet
meerre deel vādē eyeren wort ŏderft
want si leggen eyeren al lopende wech
eñ weŏ want als daer die man nz bi en
is als si die eyer maect soe en coemter
gheen vrucht af eñ si werdē vanden vo
ghelen eñ van anderen visschen verslon
den Item men seyt aldaer dat sommi-
ghe visschen ghewonnen werden sonŏ
eyeren ende sonder hylikē als van sli
ke ende van zande ende van vulnissen
die opten water is Item die selue seyt
aldaer dat si inden tidē hoers hylicx lo
pen die mannen ende die wiuen vandē
visschen ouer al mit groten cudden als
paer bi paer eñ veel der visschen werdē
ziecke als si iongen maken eñ daer om
werter in dien tiden veel gheuanghen.
Item sommighe visschen liden ziecten
inden buke wanneer dz si op tsant staen
Item int boeke van iorath vandē dye-
ren seytmen dz een visch die effimeron
hiet gheboren wort sonder hylick ende
als hi drie uren gheleeft heeft so sterft
hi Item die lampreyde en wort oec vā
horen ghelijc niet ontfanghen mer van
enen serpent daer si die serpent al wis-
pelende eñ al floytende toe brengt mer
die serpent als si siet dat die lampreyde
bereet is te hyliken so gaet die serpent
ende schiet haer venijn al wt ende dan
gaet si totter lampreydē ende doet als
die natuer leert eñ als si haer spel ghe-
speelt hebben soe gaet die serpent we-
der eñ slijnt haer venijn in. Dit seyt ysi-
dorus li. xij. ca. vi. Men seyt dat ŏ lam
preyden siel inder start leyt want men
se op thoeft kume of niet doot gheslaen
en kan mer inden start vluchs ende dit
is contrari inden serpent want als hem
thoeft af is of ontween gheslaghen so
is si doot. mer al ist datmen horen start
af houwet so leeft hi nochtans langhe
Item iorath seyt dz sommighe visschē
ontfanghen vandē douwe alleen sonŏ
eyer ende sonder sperma als die woe-
steren ende ander mosschelē| waer af io
rath noch seyt Die visschē diemen elich
hiet des nachts gaen si uten water en-
de ontfanghen binnen ende baren des
morghens vroech vanden douwe. van
welken mosschelen si altoes ydel bliuē
int wanen vander manē Ende daer sijn
sommighe visschen die welke hylicken
eñ baren naden opganck of ondergāck
sommigher sterren als iorath seyt ende
oec ysidorus |daer seyt hi van enē visch
diemen astralis hiet so gaen die visschē
van dien gheslacht op wanneer dat die
plyades dat sijn eenrehande sterren die
voer exponeert sijn beghinnen onder te
gaen noch die visschen en openbarē oec
niet voer dat die pyades weŏ op gaen
eñ al ist dat die visschen ghewonnē wer
den nochtans en hebben si gheen ma-
nier vā cullen als oec en doet geen ge-
slacht van serpenten noch oec gheen ge
slacht dat voeten derft noch en heeft
gheen mammen noch melck sonder die
meerswijn die welke melck hebbē ende
voeden hoer ionghen daer mede alsoe
langhe als si cleyn sijn. Als aristotiles
seyt li. vi. vanden welcken ysidorus seyt
li. xij. ca. vi Die delphines dz sijn meer
swinen als ic meyn die welke men oeck

simones noemet daer om dat si die stē-
men der mēschen volget eñ om des wil
dat si te samen vgaderen tot eenre stem
men des zoetē sangs ende om dat si in
soeten sange genoecht hebben den wel
ken gheen dinc snelre is inder zee want
si springhen sonderlinghe veel ende on
derwilen springhen si ouer die scepē en
de wanneer dat si alsō spoelen eñ sprin-
ghen indē water dat beteykent een toe
comende tempeest Item delphinus is
een geslacht dat inden riuier vā nylus
pleecht te wesen eñ heeft enen gesaech
den rugge ende pleecht hem seluen te
weyntelen indē modder eñ inden slike
vā nylus eñ laet hem slijnden vandē co
codrillus eñ als hi daer in is so snijt hi
ende verderft alle die darmen leuer eñ
longhen inden cocodrille als ysidorus
sept Item die visschen werden gescheyp
den ende onderkent nader manierē vā
horen eten want auicenna sept li. ii. Dz
die ghene die gheспijst werden vanden
goeden cruden ende vanden wortelen
sijn beter dan die vulnisse teten eñ van-
den steden eñ poerten ghewoрpen wer
den Item die visschen schelen oec indē
voeden want sommighe slijnt deen dan
der ende alsō werden si van dien vley-
sche gheuoedt ende dye een et die andr
vaste voert als aristotiles sept li. vi. Ga
ropho verwint die grote visschen ende
etse ende multipes dz is een visch mit
veel voeten eñ verwint garopho eñ et-
ten Item hi sept aldaer dat sommighe
visschen gheuoedt werden inden mod
der ende inden slike als garopho doet
ende daer om is hi seer wichtich \ ende
in hem wort veel slijcs gheuonden Itē
die visschē die ander visschen vreten en

de rouen hebben die starcste tanden als
van eenrehande visch die phagnū hiet
als die grieken seggen na ysidorus woer
den dat si die tanden alsoe hart hebben
dat si van woesteren gheuoedt werden
waer af dz die visschē vischtantster hiet
om dat si alsō groot ende alsoe starck is
ende die ander visschen hebben die tan
den minre als in examerон gesept wort
mer si hebbender meer ende staen dic-
ker ende si sijn scarper alsō dat si lichte-
liken een spise ontween sniden eñ sijn-
dense sonder marren. ende dat doen si
daer om want kauweden si haer spise lā
ghe ende maectē sise cleyn so soude hē
twater die spise ontwasschen ende afha
len Sommige visschen soeken haer spi
se al grauende in tsant als ysidorus sept
li. xii. vanden zeeuerken dat int ghe-
meyn snillus ghehieten wert twelc sijn
spise soect inden zande wroetende als
een zuch want bi sijnre stroten heuet e-
nen mont of een gat ende waert dattet
sinen mule int zant nz en stake so en sou
det sijn eten niet vergaderen connen.
Item aristotiles sept li. vii. Die visschē
int meeste deel etense vleysch ende etē
malcanderen inden tiden dat si ionghē
maken wtghenomen fuscaleo ende het
sijn ghemeynlic ghierich ende slijnden-
de visschen ende gulsich ter spisen\ en-
de sonderlinghe een vissche die men ali
ane hiet ende daer om wort sijn buke wt
ghesteken ende als hi nochteren is soe
is hi quaet ende dicwile blaest sijn buke
op ende werpt ander visschen van hem
want sijn buke is aen den mont ende hi
en heeft gheen mage Item die visschē
schelen als nader tijt ende naden voet-
sel want sommighe soeken haer spise al

leen inden water ende sommighe des nachts op der aerden / als ypothamus equus ende is een paert inder zee vanden water alsoe ghenoemt daer om dat tet den paerde inden rugghe ende indē manen ghelijc is als ysidorus seyt Itē gemeynlic als aristotiles seyt li. vij. soe arbeyden die visschen des daechs meer dan des nachts ende meer voer dā na als voer den middaghe want si beyten meest eer dz die zon op gaet ende dair om legghen die visschers dan hoer netten want dan en sien dye visschen noch niet wel eñ als tlicht ghemeerret wert so sien si ende des nachts soeken si hoer aes al rukende ende si hebbē genoecht in dinghen die wel ruken ende daer om wort ghesept li. iiij. dat si eer gheuanghen worden tot enen nuwen vate dā tot enen ouden want en is twat niet nuwe so en comen si daer niet gaerne toe ende si werden dicwile vanden roeck ō scalct als iorath seyt ende is een wondlic visscher inder zee die mit sinē kuwen ademt ende gheeft goede lucht wt den welcken den anderen visschen nae volget om des goedes rokes wil ende cru pen hem in die kuwen ende daer gaen si sitten ende so slint hijse in ende neemter sijn voetsel af Item daer is een vissche diemen fastrech hiet in wes monde als daer water in coemt bestaet zuet te werden den welkē die cleyne visschel kijns volghen ende lopen hē inden mōde die welke hi schier grijpt ende slint Item die selue seyt dat die delphijns dat sijn die cumelaers of meerswijn ruken ende gheuoelen bijden roke of een doodt mensche die inder zee verdrenct is ye van eenen meerzwijn ghegheten heeft ende ist dat die mensch daer af ghegheten heeft so eten die meerswijn den mensch ende ist dat die mensch daer nz af ghegheten en heeft so beschermense dien mensche datten die anď visschen niet eten en moetē ende stoten dien mēsche mit horen becke totten oeuer ende ten lande Item aristotiles ende plini⁹ segghen ende aristotiles sonderlinghe int seuende. boeke Dat die visschen die op claren ende lopenden wateren wonen en vallen op gheen stinckende dinghen ten waer dat si goede smake hadden als die voghelē doē ende des winters vlyen si vanden bodem der zee bij der aerden zoekende die warmte ende daer soeken si haer aes eñ des zomers doen sijt verkeert so vlien si vanden oeueren tot inden gront vanden wateren of verre in diepe Inden seluen sijn visschen die vā hetten sterrē omtrent dat tet bijden honts daghen coemt eñ dye sterre canicula op bestaet te gaen \ende alsoe sijn daer sommighe visschē die welke van couden sterven als creeften ende die steen inden hoefden hebben wāt die steen wort inden hoefde beurozen ende alsoe sterft die vissche lichtelic Item die visschen werden dicwile verwādelt in hoerre ghedaenten ende na hore figuren ende alsoe wel in haerre grootheyt als in horen anderen maecsel Itē het sijn sommighe grote gheslachten ō wonderliker beesten die lichamen hebben oft bergen waren als ysidorus seyt als was die waluisch die ionas de propheet ontfenck wes buke alsoe groot was oft een helle gheweest hadde als ionas die heylighe propheet seyde vā den buycke der hellen hoerde hij mijn

bede . ende het sijn ander visschelkijns
also cleyn datmē cume mit enen hoeck
of mit enen hanghel vanghē mach als
ysidorus seyt li. xij. / ende dit visschen
hietmen affrontus / ende dit mach een
gront wesen Item ethimi9 is een cleyn
visch eñ is cume enen haluen voet lanc
ende al ist dat hi cleyne van lichaem is
nochtans is hi vā groter crachten wāt
al cleuēde hout hi een scip inder zee dat
tet nergent henen en mach eñ al waert
sake dat die wint starkeliken wayede en
de die goluen ghinghen also grote als
huzen nochtans soudet dz scip also stijf
houden oft inden gronde ghenagelt
waer ende dit doet dese vissche want hi
daer aen cleeft . Item die lombeerden
ende dye romeyns hieten dese vissche
moroen Itē vandē seluen vissche wort
gheseyt in exameron dat dese vissche
voer weet als daer een grote storme co
men sal want so grijpt hi enen machti-
ghen steen daer hi aen blijft hanghen
also vast of hi gheankert waer op dz hi
niet ghestaghen en sal werden vanden
goluen ende als dat die scipluden ghe
waer werden so sien si naersteliken voir
hem ende wachten hem voer die toeco
mende tempeest als ambrosi9 ende be-
da segghen ende aristotiles seyt li. xiiij.
Dat die wijfkens langher sijn dan dye
mannikens ende si sijn oeck harder te-
ten die mannikens sijn bouē hartste en
de die wijfkens beneden Item auicen
na seyt li. ij. Dat die visschē best sijn die
niet alte groot en sijn ende die niet alte
hart vleysch en hebben ende inden wel
ken niet alte veel vets en is ende indē
welken geen quade smake en is of qua
de roke Mer die soet van smake sijn en
de te maten vet ende inden welkē dye
stanck niet haestelic en coemt / ende die
ghene die hart vā visch sijn die sijn best
ghesouten Item alle visschen is ghe-
meynliken vucht ende cout als auicen
na seyt nochtās isser sommige die deen
heter is inder conplexien dan die āder
ende sonderlinghe als si ghesouten sijn
ende daer om als si recht versch sijn so
winnen si waterighe fleumen ende ma-
ken die zenē weke ende si en sijn niet be
quaem dan den genen die seer hete ma
gen hebben ende die ghesouten sijn die
becomen best ter medecinen Item dye
hoefden vanden ghesoutenen visch ge
barnt ghenesen den bete van enen ver-
woeden honde ende ghenesen den ste-
ke vanden scorpioen ende si etē quaet
vleysch vten zweren ende si sijn goet in
vlceren die stincken ende vol etters sijn
ende haer sop vā ghesoutenen visch is
goet teghē tvenijn ghedroncken ende
veel ander werkē heeft die vissche als
daer gheseyt wort. mer dese gheseyde
dinghen sijn nv ghenoech als van hare
gedaenten eñ vā hare substancien Itez
die visschen schelē indē sin eñ inder scal
kicheyt / men vint veel visschen die seer
scalck sijn inden ontganghen wanneer
dat si voelen datse die visschers vangē
willen als ysidorus seyt libro xij. Mu-
ga is een ghestacht vā visschen dz seer
subtijl ende loes is want vluchs als hi
voelt dat die visschers haer laghē ghe
leyt hebben soe wijken si weder after-
waert ende springt ouer tnet dat dē lu
den dunct die daer bi staen dat hi vlie-
ghet Item daer is een visch die sijn spi
se kauwet ende anders en doetet ghe-
ne vissche dan dese diemen estaurus

hiet ende plinius seyt dz dese visch seer
behendich is als hi in enen corf ghelo-
pen is so en wil hi vluchs mitten hoef-
de doer die muer niet mer alleyncsken
gaet hi afterwaert eñ soect mitten start
van bande te bande ende is dz sake dat
ter enich van buten is vanden seluē ge-
slachte ende siet sinen gesel gheuanghē
inden corf so wil die den anderen helpē
eñ neemt sinen start in siuen mont ende
willen wt trecken ende syn oec sommi-
ghe visschen als si sien dat een aes aen
een hoeke is ghesteken so en wil hi mit
ten monde niet daer aen mer hi slaet al-
leyncsken syn vinnen om den hoeke en
de houdten vast ende also et hi dat aes
af dese selue visch is oeck viant der woe
steren al ist dat si enen harden dop he-
uet nochtans comt hi also behendeli-
ken daer aen dz hi alle hoer vleysch wt
et ende haelt Item daer syn oeck een-
rehādē visschen diemē mosschelen hiet
die welke syn van sculpen in drierhan-
de of vierderhande maecselen sommi-
ghe syn zwart ende langwerpelde scul
pen sommighe hebben sculpen als sin-
te iacobs sculpen eñ syn wit of root en-
de sommighe sculpen syn wit ende also
lang als een vingher ende syn gescaept
als ruutbenen ende dese alle gader vol
ghen die natuer der manē want als die
maen recht luttel is eñ cleyn so syn de-
se sculpen ydel ende als die maen was-
set so wassen si Item in desen mossche-
len pleechtmen goede paerlen te vindē
daer seyt plinius af Dat die mosschelen
des nachts ten oeuer crupē ende daer
ontfanghen si den douwe ende vā dien
douwe wassen paerlen ende dat is dye
edelste dye vten douwe coemt vanden

leynten tyt ende hoe dat si witter is en-
de claerre hoe dat si beter is Eñ het syn
sommige mosschelen daer steen in was-
sen vā purpurre verwen die seer schoen
is ende dese hiet ostrum als ysidorꝰ seit
Item dese ende menighe andere pro-
prieteytē eñ naturē der visschen moech
di vinden in plinius aristotiles ende ysi
dorus boeken ende in veel andere mey
sters boeken. mer op dat wi den lesers
gheen verdriet in en brenghē soe laten
wi ons hier mede ghenoeghen Item
pliniꝰ seyt als ysidorus datter hondert
ende lxiiij. ghestachten van visschē syn
vanden welken dair veel syn die haer ti
den ende hoer stedē kennen als si wan-
deren sullen ouermits subtilen verstan-
de der naturen ende sommighe en hou
den gheen seker tide noch steden ende
sommighe ontfanghen als mannen en
de wiuen ende crygghen ionghē als die
waluisschen ende balleyns Die balley-
nen syn sonderlinge groot ende si wer-
pen meer waters vā hem dā enich anđ
visch Item iorath seyt dat die waluisch
ouerloopt indē sperme eñ als hi hylick
ghedaen heeft mit sinē wiue soe loept
daer veel ouer dat vergadert men ende
droghet eñ het wort verwādelt in am-
bra eñ wāneer dat hi grotē hongher he-
uet so vliecht hem eē lucht vten mōde
oft ambra waer in welker lucht die anđ
visschē groot genoecht hebbē eñ comē
lopē eñ lopē hem indē mont eñ also wer
den si bedrogē eñ also slynt hyse In de
sen visch domineert meer die aerdighe
materi dā die waterige eñ daer ō is hi
vā grotē liue eñ vet wāt in syre outheit
als hi also out eñ also groot gewordē is
so wast hē mos eñ ander vulnisse opten

rugghe also veel datter cruden eñ cley
ne boemkens opten rugghe wassen / eñ
wanneer dat daer die scipluden onuer-
sienliken op comē so scheydē si dair nau
we mitten liue af wāt hi werpt ondwi-
len also veel waters vten monde dz hi
tscip daer mede te gronde doet gaen eñ
hi is also vette dat hi gheen scut of ste-
ke en voelt ten waer datmē toet mit al-
len doer stake. Mer wāneer datmē tvley
sche raect so wort hi lichteliken gheuan
gen want hi en mach tsout water in die
wonde vāden vleysch nz liden ende dā
pijnt hi hem vluchs te lande te comē eñ
hi is also groot dat wāneer daer een ge
uangen wort so heues een heel lātscap
genoech eñ hi mint sijn iongen mit gro
ter minnen eñ leytse menighen tijt mit
hem in die grote zee eñ waert dat si er-
ghent op een zant verdreuē waren dair
si niet af en mochten so heeft hi altoes
also veel waters in hem dz hi dan twa-
ter ouer hem ghiet eñ verlostse wed eñ
brengtse also int diepe / ende hi bescutse
voer alle dz hem deren mach eñ set sijn
ionghen also lange als si weeke sijn en-
de teder altoes tusschē hem eñ der zee
in die zekerste stede eñ dat die tempeest
te groot worde so slijnt hise in sinen buke
ter tijt toe dattet weder wert scoen wed
wert eñ dā schiet hijse weder wt als die
selue seyt. Item iorach seyt datter een
groot serpentich eñ venijnt vissche ple-
ghet te vechten teghē den waluisch en
de het mach wesen die cocodrille eñ dā
so sculen die and vysschen after den start
vāden waluissche eñ ist dz die waluisch
verwonnen wordt so steruen alle die vis
schen die bijden start hielden \ eñ ist dat
die waluisch den cocodrille verwint soe
gheeft die cocodrille alsoe vulen stanck
vter kelen eñ wilse mitten stanck doden
mer so geeft die waluisch daer teghen
enen goeden roke die den stanck weder
drijft eñ alsoe beschermt hi hem seluen
eñ alle die ander visschen die bi hē sijn

Hier beghint het xiiij. boec ende spreect vander aerden en haer deelē. ende ist eerste capittel

Na dié mitter hulpen ende gracië gods dz vervult is die tractaet vā den proprieteyten des ouersten luchtende lichaems als des hemels en oeck des lichaems datter midzen geset is datter claer luchtich en doer schinich is ende des vierichs en des waterichs So is te lesten te segghen vanden proprieteyten des nedersten en des donkeren lichaems. en dat al so wel int generael dat is int gemeyn als int speciael Item dat nederste en dz uterste lichaem is die aerde na den hemel te sien vā wes ghemeynē proprieteytē men desen wercken som mighe dingen in sapen sal en in brenghen en dat als na haerre substanciē ghedaenten en sperheyt Item die aerde houdt in haer binnen voer hair spericheit en schoenheit alle mineren ghesteyntē metallen menschen beestē alle bomen en cruden bosschen ende gheberchten kerken en clusen steden en sloten vandē welckē men hier wat af segghē sal in desen tractaet na diē dat die heylighe scrift daer af schynt gewach te maken En wi en willē hier vandē onsen niet toe doē. maer slecht autente dinghen der heylighen ende sommigher philosophen als wi indē voerscreuen dinghen ghedaen hebbē willen wi daer mede in brenghen bider ordinancien ghelijc alsmen mit eē re leder op climt

Dat ij. capittel vande aerde.

Terra dat is aerde. en is midzen vander werelt gesticit vā allen den deelen des hemels ter manieren van enen centrū die welc ghedeilt en af ghesceiden is mit enen geliken tusschen settinge en die alle die werelt beteikent in singulari numero mair in plurali numero alle die delen des sins Item terra is gheseit als hi dair seit vanden ouersten deel dair si getreden en gewrenen wort en alsö coemt terra van terere dz is vā wriuē Ende die aerde heyt oec humus van humido mari dat is vander vuchter zee dair die aerde mede vgadert wort die aerde hyet oec tellus wāt wi bueren die vrucht vander aerden. Itē die aerde heyt oec ops daer om dz si dē coern hulp geeft Itē die aerde heyt oec arida wāt si bequaem is ter ploech dat menze eren mach En dat si vucht is dat wort ghevoelt om dat si den water alsoe na is. als ysidorus daer seit Itē die proprieteiten der aerdē bescrijft Basili? in exameron aldus. die aerde is dz laechste lichaem en dat middel mit geliken spaciē verre vanden hemel en daer om wort die aerde center des hemels vanden wijsen ghebeyten Ende vanden gemeynen lichamen is die aerde dz grofste lichaem. en heeft dat alre minste van der subtilicheit en vander simpelheit en is cout en druge van natueren. en nader groetheit des hemels. te sien is si dat alre minste al ist dat si in haer seluen alte groot is ende inder ghe-

daenten duuster enđ doncker ront in
der figueren als een spera eñ niet dã
mit eenrehande limicheit der waters
bliuẽde te samen eñ hangende gelÿc
enen clote ouer al staende eñ rustẽde
al ist dat si in sommigen delẽ onderwi
len rueren ontfaet eñ si is eẽ woenīge
alre lichamen die leuẽde sÿn eñ is oec
genoẽt een banc dair gods voeten op
rusten wãt inder eerden opẽbaert die
werckinge der godlikẽ machtẽ\ eñ al
is dz sake dz si tleechste deel is nadẽ
hemelschẽ lichaem te sien nochtãs is
si machtelÿc ontfangende die inf luẽ-
cie dat is die invlopnghe der hemel-
scher lichten eñ daer om is si vruchte-
bairste eñ als een moeder die alle din
gen eñ veel contrarier speciẽ eñ ghe-
daenten voert brengende is\ eñ wãt
die aerde aldus cẽter des hemels is
nochtãs ontfaet si vandẽ hemel in al
len siden die influenci eñ hair werckẽ
wãt dat si minste schÿnt te hebbẽ van
edelheydẽ in haerre substanciẽ dz ver
haelt si weder indẽ werck eñ in haere
virtuten| wãt si brengt edelre speciẽ
voert nader simpelheit te v̄staen dan
die hemel doet al ist dz hẽ vanden he
mel die macht gecomẽ is Itẽ die aer
de brengt ons voirt voir grote sierhz
alle groplike eñ sinlike dingen eñ oec
redelike creatueren\ als basilius sept
dieaerde is mit gheliken gewichten
aẽ allẽ sidẽ gelikẽ zwaer geweghẽ eñ
wort ōberuerlic gehoudẽ\als dair ge
screuen is.du die de aerde gefōdeert
hebste op sÿn stantafticheit dair ō als
ꝑsidorus seit li.xv̈. soe heet die aerde
solum:wãt die aerde is solidũ elimẽtũ
dz is een dicht eñ een vast elemẽt dat

alle dinc dragen mach\ wãt alle dinc
dat inder luchten vliecht of is eñ ber
uerlic als dat opter aerdẽ coemt dair
wordet onthouden eñ daer rustet Eñ
alle dinc dat opter aerden ziel heeft
moet sÿn notroft vander aerdẽ nemẽ
Item die heiden plagen die aerde te
heiligen om dat si also edele ꝑpetep
ten in haer hadde\eñ plagense aen te
bedẽ eñ teoeffenẽ|als ꝑsi.ruert li.viij.
inden tractaet vandẽ goden eñ vandẽ
duuelẽ des volcs int xiij.capittel dair
hieten die oude de aerde te wesen ce
reres moeder der goedẽ\ eñ hietense
daer om alsoe wãt die aerde ons die
vruchte sciep\eñ om dz si alle dingen
spÿst ende voedt die des voedsels te
doen hebben\ wãt die aerde is moeđ
der vruchtbairheit eñ gheen gropẽde
dinc en mach wassen ten si dattet ghe
wortelt werde in eerdiger substãcien.
eñ dair om is die aerde oec ops gehe
ten\ wãt van haer crÿcht elc levende
dinc hulp eñ voedsel inder aerdẽ Itẽ
die aerde is oec gecleet mit crudẽ mit
bomen eñ mit bloemen\ als die selue
seit eñ daer om is si dea vesta genoẽt
Itẽ die aerde ontfaet haer verwe in-
den winter vander luchten als die za
de dorren Eñ in die lepnten eñ inden
somer wort die aerde gecleet eñ v̄siert
mit cruden eñ mit bloemẽ vandẽ wel
ken si weder beroeft wort indẽ herft
eñ inden winter Eñ in enen tepkẽ der
groter vruchtbairheit eñ virtuten so
is si eẽ swart wÿflic beelt gemaect eñ
heet die heplige moeder mit eenre lo
pender cronen op enen waghẽ geset
daer getemde lewen onder geset wa
ren|eñ droech in die eẽ hant enen slue

tel eñ in die ander hãt eẽ tamboer eñ
die wagemans hadden blancke geto
gen swaerde indẽ handen Eñ si visier
dẽ datter des hanẽ moed̃ op die eyer
sat indẽ wagen eñ volchde na zce. Eñ
was dair om moeder gehetẽ dair om
dat si veel dingen baerde ende voert
bracht eñ allen starclikẽ dingen teten
wan/of brengen soude Eñ wort daer
om heilige moed̃ geheten/ wãt si alle
dieren voedt/eñ mẽ seit dat si eẽ lopẽ
de croen opt hoeft heeft wãt om des
wil datter alle stedẽ eñ slotẽ op geset
syn so wort die eerde geedelt eñ v̈siert
eñ si wort gevuert in enen wagen mit
radẽ want si hanct inder luchtẽ diemẽ
weynden eñ kerẽ mach daer si in ont
houdẽ wort eñ si sit in enen wagen die
keerlic is/wãt als alle dighẽ beruert
werdẽ so en wort die eerde nz beruert
eñ datmen dair die getemde lewẽ on
der schict dat beteikent datter gheen
geslecht alsoe wilt of also wreet en is
ten moet vander eerden v̈wonnẽ wer
den/eñ datmẽ hair enen sluetel in die
hant visierde beteikẽt dz die eerde in
den winter geslotẽ wort/ eñ in die len
ten op gelokẽ wort/eñ datmẽ seit dat
die hanen der eerdẽ dienen beteykẽt
dattz gevoghelt des saets der eerdẽ
behoeft/eñ daer õ volgen die vogele
der eerden eñ comen ter eerdẽ om sa
deken eñ coernken te sueken daer sy
hair notrooft of nemẽ Eñ tgeluyt vã
der tamboeren beteykẽt dz geruft eñ
die clinckinge vander ploech alsmen
te erẽ plach wãt men plach al mit me
talen ploegen te eren eer dat yser ge
vondẽ wert/als ysidorꝰ seit/eñ dat die
wagemãs blancke sweerden inde hãt
haddẽ dat beteikent wãt men dicwyl
die sweerde wt trecken moet eñ vech
ten om tlant eñ die eerde te bescermẽ
In deser manieren eñ in menigen an
derẽ werden die ꝑpeteyten vand̃ eer
dẽ bescreuẽ onder decsele der fabulẽ.
als dair v̈telt wort vã ysidorꝰ. eñ al is
dz sake dz si al te sondlinge vast eñ fix
is nader geleghentheit nochtãs is si
veel lidẽde onder die elementẽ nadẽ
werke Itẽ al is si cout nader substãciẽ
nochtãs houtse in haer sõmighe vieri
ge wazemẽ die si wt sent. alst opẽbairt
in ethna eñ vulcano indẽ tween bergẽ
Itẽ al is dat sake dz die eerde bouen
swart is nochtãs heeft si binnen me-
nich dierbair gesteente eñ ander coste
like scoẽ dingen als gout eñ siluer eñ
menige ander dingen twelc mede toe
coemt vand̃ hemelscher invloyinghe
waer af dat die duechdelicheit v̈ eer-
dẽ v̈borgen wort mit eenre lelichz vã
buytẽ Itẽ die eerde wort al om eñ om
gegordt mitter zee eñ mitten stranckẽ
vand̃ zee eñ wort oec dair af geslagen
eñ also coemt die vuchticheit ind̃ eer
den ouermits heimeliken holẽ. daer
die eerde mede te samen ghehouden
wert dat si te puluer nz wech en valle
als beda seit Itẽ al is dat sake dz die
eerde al te mael dicht eñ vast is noch
tãs is si in sõmigen landẽ open eñ ga
tich õ dat dair tfuer eñ de lucht mitter
eerdẽ wat gemenct syn eñ als die wit
dã in genen holẽ en coemt so suect hy
vaste voert waer hi yet hoels vint eñ
die lucht coemt hẽ altoes mede vast
toe datter een eerdbeuinge of eẽ gro
te scoringe comẽ moet Itẽ aristotules
seit dat in dien stedẽ inden welkẽ een

grote vaderinge eñ vlotinge der zee coemt eñ daer veel gateren eñ holen sijn moet een grote eerdbeuinge wer dẽ gelikerwijs als geuiel bi hercules tidẽ in sommigen eylanden indẽ wel ken die eerde bestont te heffen oft eẽ berch gheweest had\ daer na scoerde die stat eñ daer ghinc eẽ starc wint wt eñ verderfde die steden eñ die castelẽ datmen noch huden sien mach ꝛc.

Itẽ die selue seit aldaer dat een donc kerheit die de son deckẽde is sonder wolke volcht die eerdbeuinghe nae thent die eerdbeuĩge al gedaẽ is om die groue wazen eñ daer gaet eẽ teykẽ voer die eerdbeuinge dat sijn we sen beteikenende is als datter eẽ lan ge wolke inden hemel gesiẽ wort als een rechte lijne voer dẽ ondergãc der sonnen\ Eñ daer volcht nae aldus eñ daer valt onderwilen een eerdbeuinge als eclipsis der manen is of daer bij wãt dan en coemt die hettẽ der sonnẽ ter luchte niet dz si dien wasem versub tilẽ eñ verteren mach die welc die sa ke is der eerdbeuĩge. Itẽ aristotiles seit dat die eerdbeuinge nz en geualt in sandigen landen mar in landẽ dye vol holen sijn eñ spongioes dats opẽ eñ die butẽ hart sijn als die stedẽ der geberchten wãt waert eertrijc bouen hol eñ open so soude die wint wt wasemen eñ die vergaderinge der wasmẽ en mocht so groot niet wesen datter eẽ beruerighe der eerden af comen mocht mar als die aerde binnen opẽ eñ holachtich is eñ buten hard ende dicht so moeter eẽ starcke beruerige geuallen dair die bergen af spliten eñ schorẽ. Itẽ aristotiles heeft alle dese voerscreuẽ dingen geseit\ eñ voer soe scelet dat een eertrijc voer dat ander wãt in sõmigen steden ist berch eñ dal eñ in sõmighen broekich eñ moerich. eñ in sõmigen sandich eñ cleyich na dz si gelegen is. dz een is vruchtbair eñ ander onvruchtbaer Itẽ dz lant daer die oesten wint dicwijl doir waeyt die getempert is dat is warm eñ is mid del tusschen natten eñ drogen| als cõ stantinus seyt eñ daer om wassen daer bloemẽ eñ vruchtẽ eñ daer ist dẽ men schen bequamelic te woenen. Eñ die westen wint hanct meer aen der cout heit eñ ander vuchticheit eñ en maec dat lant niet also getempert\ eñ daer om is dat west lant min vruchtbaer. Eñ die noerden wint verdroget lant eñ vercoudet nochtãs om dat hi die lucht puer maect so subtijlt hi die eerde eñ maectse suuer eñ dair om ist wolc noert waert vroem van liue eñ van scoenre vormen wãt ouermits die coutheit om butenster luchten werdẽ die sweet gaten geslotẽ eñ die natuerlicke hetten wort binnẽ gehouden vã wes virtuut eñ cracht die figuer des lichaems ge breedt wort eñ die sceppenis worter af verciert Itẽ die zuden wint want hy warm eñ vucht is| die eerde die hi al le den dach doirwaeyt bedroeft hi eñ maketse warm eñ vet eñ oec grof Eñ daer om is dat volke dat zudẽ waert woent cõtrari den volc dat in noerdẽ woent. eñ daer om en is dat volc oec also koen noch also stout niet als dat noerden waert woent \ als cõstantinus seit Itẽ die ppꝛieteit der eerden wort oec verwandelt nae dat si der zuder zee na of ver gelegen is\ wãt dat lant dz

bi hair leit is heter eñ vochter dã dat
ter verre af is als dat int noerdẽ lept
wãt daer is die lucht cout eñ droghe
om die noerdẽ zee Itẽ hoe datmẽ een
lant meer bouwet eñ arbeydet eñ gra
uet hoe dattet vruchtbaerre wort| eñ
hoe dattet min ghebouwet wort hoe
dattet min doecht Itẽ een goet lãt dz
mit douwe ouergoten wort eñ bere-
gent inder maten dz wort gemorwet
eñ vette eñ seer verbetert mar ist zan-
dich eñ stenich so wordet also veel te
quader want het wort al so veel meer
te harder eñ te dichter

Dat iij.ca. vanden berghen

MOns dat is een berch eñ is een
heffinghe der eerden reckende
hem int hoge rakende die ander eer-
de alleen mittẽ voeten\eñ heten daer
om bergen daer om dat si bouẽ die an
der eerde schÿnẽde sÿn\als ysido.sept
Itẽ aristotiles seit oec int boeke van-
dẽ ppetepten der elementẽ Sõmige
segghẽ dat die aerde int beghin haer
re makinge dat is doe si eerst gescapẽ
was ront was eñ slecht. in die welke
geen bergen en waren noch valleyen
wãt si was altoes in sulker figueren
als die ouerste lichamen\ waer af dat
die sake der bergen eñ der valleyẽ nz
en is dan beueringe der waterẽ wãt
si hebbẽ die open eerde eñ morwe en
wech gehuelt eñ die harde hebbẽ si la
tẽ leggen diemẽ niet huelẽ en mocht
Ende die hole steden dz sÿn die stedẽ
der zee eñ der rpuieren Itẽ dat selue
sept hi in libero metherororũ dat die
berge werdẽ vã groter beueringhe
ð eerdẽ\waer af die eerde op gelicht
wort eñ wert een berch als wt eenre
water leydinge coemt eñ geualt een
diepe holinge ende wort een valleye
Itẽ men seit daer oec dat van die zee
op eñ neder loept coemt oec eẽ holin
ge des zands eñ der eerden\ eñ som-
mels heft die zee dat sant in hoghen
houelẽ oft bergen warẽ Eñ onder wÿ
len loepter die zee mit allen ouer.eñ
dat morwe is dz loept mede en wech
eñ datter hardt is dat blÿfter\ eñ dat
sÿn donen. Item die berge sÿn hardt
dicht enð wel gepact op gherecht vã
der eerdẽ ten hemel waert Eñ noch-
tãs sÿn si mitter eerdẽ tẽ hemel wairt
op gericht eñ van gronde te samẽ ver
gadert| mar onderwilen sÿn si binnen
spongioes dat is gaterich eñ bol eñ
hol\ende dair om treckẽ si dat zee wa
ter na hem Eñ als si dan also vol ghe
soken sÿn so seyndẽ sÿt weder wt ouer
mits eenre fonteine die si dan wt wer
pen aen die een side daert openste is
Eñ si sÿn die sake des ewichs lopens
eñ tbeghin der rpuieren.als aristoti-
les seit Itẽ die berhen houden in hẽ
die metallen\ wãt vanden diepstẽ der
bergen werden die edele metallẽ wt
getoghẽ Itẽ bergen doẽ oec die wel
rukende vruchten eñ crude voert co-
men om die puerheit der luchten die
bouen puerre eñ soeter is dan benedẽ
Eñ die bergen crigen veel eer die ra
dien vander sonnen dan die valleyẽ.
Itẽ si maken oec wasemen vandẽ wel
ken die wolken comẽ inð luchtẽ noch
tans int alre hoechste vandẽ berghen
comen selden reghenẽ.als aristotiles
seit Eñ dat is anter õder subtÿlicheit
der luchten eñ õ die luttelheit der wa
zemen. wãt die wasem wort eerst ont

bonden eñ ūteert eer dat si tottē ouer-
sten vandē berge gecomē can Itē die
bergē hebbē meer wints eñ meer stod
dinge dan die vallepē\ eñ daer ō ouer
mits ő coutheit die bouē indē bergen
is so is dair meer snees dā anőswairt
is\wāt dat snee wort indē bergen be-
vroerē omő couder windē wil\alst opē
baert īden goddaert eñ inden aerntſ-
berch eñ tot veel steden eñ caucaso eñ
indē berch vā libaen die welke altoes
mit wittē snee bedect leggen Itē ysi.
seit dz die bergē dicwyl meer donres
eñ blixemen lidē dan die valleyen Itē
die bergen becomē wel ő bescouwingē
wāt die mensch mach daer bouen op
staen eñ sien verre al om eñ wairnē eñ
bescermen hē seluē voir die viāde Itē
die bergen sijn gemeynlic vā naturē
starc eñ vast eñ daer om isser goet cas-
telē op te tymeren want wat woningē
men daer maect die sijn starc eñ si sijn
oec veel sekere eñ sonőlinge alsmense
vā binnen niet onőgrauen en mach eñ
om hore hoecheit wil niet an comē en
mach Itē want die bergen veel goeő
crudē grases eñ ander weijnge hebbē
daer om sijn si dē scapen eñ den geytē
seer oerbaerlic haer nootorft af te ne-
men wāt die crude die daer inden ber
gen wassen sijn veel gesonő dā die int
lage wassen\ al ist dat si benedē vetter
sijn wāt die voedelike vuchticheit die
inden bergen wast is veel subtijlre eñ
puere dan die indē valleyē wasset\eñ
dair om sijn die wilde beestē eñ die vo
gelē liefste inden geberchten Eñ als
die wilde beestē inden valleyen geia-
get werdē vanden iaghers soe pinen
si hē al bouen opten bergen te comen
want daer sijn si seker eñ vry

Dz iiij. ca. vandē berch vā armenyē

Aratat is eē ongeoirloeft berch vā armenyen dair die arke ruste
de na dē diluuie daer noe in was\ als
ysi. seit ende noch hudē daechs mach
men die voetstappē of tlicteiken siē it
ouerste vandē berge daert hout gele
gen heeft vanő arkē. Dese berch wort
mit menigerhāde namen genoēt iose
phus heytē egressoriū. eñ dair plecht
mē noch die reliquiē te tonē\ die selue
seit aldꝰ dat dz scip daer noe mede in
armenien quā bidē berch noch eē deel
vandē scepe wesen soude eñ dz dair af
eenrehāde lijm valt dz die lude oirba
ren hē mede te reynigen. vā diē scriuē
ioronimꝰ egipciꝰ eñ manasses dama-
scenꝰ in ecclesiasticis int vi. bouc vanő
hystoriē aldꝰ Het is eē hoech berch in
armenyen die baris hiet daer veel vo
lcs ī liep doe die diluuie quā eñ wor-
dē daer in vlost eñ dair wert een op ge
voert int ouerste vandē berge. eñ hilt
dair menich tijt die reliquē vandē hou
te Itē die bergen van armenien wer
dē oec ghetē cerannei om der hoech
eit wil des berchs om des wil dattet
daer altoes also seer weőlicht wāt ce
rannos in griex is blixē ī duutsch. als
ysidorꝰ seit Dese bergen beghinnē tus
schē armeniē eñ hyberiā vādē poertē
caspijs totter fōteynē toe dair die ryu
ier tigris sinē opgāc heeft\ als ysi. seit

Dat v. ca. vanden bergen vā bethel

Montes bethel dat sijn bergen in
iudeen bi iherusalē daer thuus
ons heren getymert was onder salo
mon Itē die bergen vā bethel die sijn
vol bosschen eñ mit bomē beset vrach
tich eñ vruchbaer mit grasen eñ mit
wel rukende crudē al vol eñ daer om

plegen daer hertē hinden gheiten eñ
deser gelÿc bouen opten bergen daer
te lopen eñ nemen haer vuedsel Cau
casus is een berch int oestē streckēde
vā indien tot taurus toe | eñ twolc dat
daer wandert eñ woent geuen desen
berch menigen naem | als ysido. seit eñ
dese heet caucasus om sÿn grote wit-
ticheit \ wāt caucasus in hoerre talē is
wittichz | eñ die scite hetē desen berch
croachasim acasim hetē si snee of wit-
ticheit

Dat vi. ca. vandē berch ebal

Mons ebal is eē berch ouer die ior
daen daer die vi. geslachtē in stō
dē na dē ouerganc der iordanē om die
te ōmaledien die de x. gebodē niet en
hildē \ alst opēbaert deutronomū xxvi.
eñ is een hollechtich berch binnē. eñ
daer om isser dicwil eertbeuinge. Jtē
hi was die berch der maledictiē \ wāt
dair plachmē die ouer tradē inden ge
boden te ōmaledien eñ men hietē die
berch ō vuylheit eñ der ōsmaetheyt.
wāt die ses onedestle geslachten die
welke der deernē zonen warē die wa
ren op desen berch ghe set om dz volc
te ōmaledien die daer misdaē haddē.

Dat vij. ca. vandē berch hermon

Hermon is een cleyn berch gele
ghen opter iordanē die welc cru
den eñ scoen weydē in heeft eñ is van
al sulcken dingen seer vruchtbair \ wāt
hi wort biden voete der iordanē begō
nen. eñ bouen wort hy mit douwe al
ouer gotē eñ daer om moet hi vrucht
bair sÿn eñ groen eñ dair om plachmē
daer beestē te weydē die men dē here
offeren soude inden tempel Eñ daer
om seitmen nadē hebreuschē dat dye
douwe vā hermon ghinc neder inden
berch vā syon. wāt die vetticheit ō die
ren eñ der beesten die daer ghewepdt
worden die wordē te iherusalē inden
outaer gheoffert totten vuedsel des
viers wair ō dat hermon een ōheuen
licht geheten wert \ als die glose seyt
ouer den salm doet tlicht indē outaer
gemeeret wert eñ doe tfuer ō offer-
hādege vunct wert mit alsulkē voetsel

Dat viij. ca. vandē berch ebron

Mons ebron is eē berch in iudeē
alsmē seit in iosue. dair eē beken
de stat leit genoēt mittē naem des sel
uē berchs ebrō \ als beda seit wes val
leye heet die valleye vā mābra die vā
oudē tiden beseten is vā abner eñ vā
escols vriendē. als staet in genisi. dese
berch is altemael hoechlic eñ eersam
omō heiliger patriarchē wil ō welker
lichamē aldaer also meer vā beghin ō
werelt rusten alsmē seit geñ. i. die mee
ste adā. die alre machtichste mannē be
saten desen berch vā rechter erfnissen
wegen alst schÿnt in ios. xvi. daermen
seyt Calef heeft af gewischt daer wt
die sonē vā enach. sysar. achnnon eñ to
lomai. Jtē in desen berch als in die se
kerste stede heuet die here tbeghin vā
dauids rÿc geset eñ op dz hi darwairt
op clymē soude na sauls doot. eñ hem
dan godlic gebiedē soude daer hi vij.
iaer regneerde Eñ te lesten was hi an
genomen eē tÿt tot alle den rÿcke vā
ysrahel te regerē. desen berch was vā
dē ouden eerst genoēt callatabe dz is
te seggen stat vā haerre vier. wāt die
lichamen ō vier genoemster namē rus
ten daer. als ieronimus seyt als adam
abraham ysac eñ iacop.

Dat ix. ca. vandē bergen geleghen
in ethiopien

Montes ethiopie dz sijn bergen in
moerlāt dair die moren wonē ende
dair is er vij. ondr den welkē te voerstē
adlas is. Ethiopia als ysi. seit li. xiiij.
c. iiij. bi westen ist berchachtich ende zan
dich ende int middel ten oesten wairt ist
woest\wes geleghētheit strect vā wes
ten des berchs vā adlas tottē eynde
vā egiptē toe ende vander zuder zee ende
vanden riuier nylus noerdelic wort e
thyopia gesloten Itē die geberchten
ende die pleynen vā desen lande hebbē
veel volcs mit wonderlike aensichtē
ende leliken Ende daer sijn veel wildr bees
ten ende quader serpenten inden lande.
ende daer is dese een hoorn camelē lu-
paerdē baselisken ende grote draken wt
welker hersen costelike gemmē geto
gen werden\als iacincten ende crisopas
tus ende daer wort caneel gewonnē\ende
daer sijn die strusē apen ende elephantē
ende deser gelijc Hier toe heuet ysidorus
geseit|men seit dair oec dat tusschē cy
renē ende ethiopien een fonteyn is die
cout wort vander hetten des daechs
ende des nachts warm werdt vandr cou
den des nachts tegen die natuer der
wateren ende der ander fonteynen

Dz x. ca. vande sulpher berch in cicilie

Ethna is een berch int eylant vā
cycilie daer viere mit sulfer wt
breect alst in die helle doet. als ysido.
seit li. xiiij. c. vij. Dese berch vā die side
dat die oestē wint inden berch waeyt
heeft hi holen die vol sulfurs sijn\ende
sijn geleyt totter zee toe|welke holen
als si in hē die vloede ontfangen. soe
barnen si dē wint|welc wint als hy ge
ruert wort vandē sulfer maect dā vie
re\wair af dz eē grote roke plecht tot
ter eerdē te comen ende wt te brekē. als
ysido. seit Ende oec seitmen dat in desen
berge figuren openbaren ende daer
werdē dicwil vandē lantludē die daer
bi wonen ende wanderen iāmerlike stem
men gehoort die carmen ende criemē el
lendelic|waer af dat veel lude wanen
ende oec voirwair meynen dz die berch
een stede is daer die sielē gepijnt wer
den twelc ic nochtās niet en volghe
noch en geloue|mar sinte greg. maec
ter eē gewach af vā desen ī dyalogo.

Dat xi. ca vanden berch esau

Mons esau ende mons seyr is eē dic
in desen berch is die berch ydu
mea vā edom genoemt dat is vā esau
ysacs soē\die de stat eerste maecte als
iero. seit ouer abdyam\wāt esau is se
yr ende edom genoēt. dair af seit die glo
se ouer deutrono. ij. seyr is een berch-
int lant vā edom dair esau in woende
int lant van gebalonna daer torrens
eerst woende\ dē welken codorla ho-
mor doot sloech genesi. xiiij. Ende dese
berch nam dē naem vandē harigen ende
dē rugen esau In desen berch plagen
vreselike ende lelike lude te wonē oft gi
ganten geweest hadden\als die glose
seyt ouer deutronomij. ij. Ende doe die
verdreuen waren doe woenden daer
esaus kinder alsme seit deutronomij.
ij. Item die geberchtē vā edom sijn al
te sonderlinge hoech dat si schinē die
wolken te raken in sommighē steden.
Het sijn gegroefde ende holle berghen
die volle heymeliker hollē sijn|als de
glose seyt ouer abdyam daer die lude
des somers in wonen omdr hettē wil.

Dz xij. ca vanden berch effraym.

Mons effraym wert specialic
ghehepten die berch int ghe-
slacht vā effraym| inden welkē iosue

nums soen die possessi dat is die besit
tinge nam. alst opēbaert iosue xix. in
welker possessien hi een stat tymerde
eñ woēde daer in| dese berch was die
vruchtbaerste eñ die edelste vā crudē
eñ van allen dingen in alle dz lant eñ
was die hoechste eñ die gesondste vā
puurre luchten| eñ daer om wast een
bequaē stede ō datter ihūs die iosue
genoemt was in woenen woude Itē
indē seluen berge aen die noert zÿde
des berchs leit iosue begrauē\ als ge
seit wort iosue xxiiij. Het was oec een
berch die na bi lach sichē twelc eē stat
des toeverlaets was mit sinen ondsa
ten inden berch vā\ effraym alst open
baert iosue xx. daer ioseps benen ge-
grauen sÿn alsmen seit iosue vltīo Itē
inden seluen berch leyde iosue die cul
tren eñ die materasthē vā steen of vā
leyen daer hi die kinder vā ysrahel in
der woestinē mede besneet. als Xda.
seit ouer iosue c. xx. Item indē berch
van effraym woende delbora die pro
phetisse eñ sat ondˢ eē palme die welc
was tusschen bethel eñ cama\ alst opē
baert iudi. iiij. c. Dese berch effraym.
had veel zÿdel bergen eñ dallen: wāt
alle sÿ geselscap was seer berchatich
eñ in veel stedē boschich\ alst opēbairt
iosue xvij. c. Item inden seluen berch
sÿn doot geslagen die princē madyā.
oreb eñ zeb. Der welker hoefden tot
gedeon ouer die iordanē die vloet ge
haelt sÿn. alst openbaert iudic. vij. c.
Item in ramatha des berchs vā ef-
fraim was samuel die ꝓpheet ghebo
ren. i. ꝝ. i. eñ aldaer bekeert \want van
hē inden seluē berch was saul eerst in
enen coninc in vngeert of gewiet| alst
scÿnt i ix. ꝝ. x. c. i. indē seluē berge was
samuel doot eñ begrauē. i. ꝝ. xxv. ꝝ.

Dat xiij ca. vanden berch phasga.

Phasga is alte groten berch eñ
heeft veel zÿdel bergē als su
dalinnē eñ velu die welc cleyn berghe
sÿn daer moyses op clam op dz hi die
eyndē des lants vā beloftē sien soude
eer dat hi storue eñ op dz hi in die val
leye des seluē berchs inder wildñissē
gegheuē mocht werdē den graue mo
abs. alst opēbaert nume. xxvij: eñ deu
tronomij ultīo. Itē dese berch was in
dē eynden vandē moabiten eñ vandē
amoniten eñ scept hair lant vandē lan
de amorreoꝝ twelc na bezaten ruben
eñ gad eñ half tgeslacht van manasse.
alst openbaert deutronomij. iij. Item
die wortelen vā desen berge rakē die
rode zee dat die soutste zee is. alst ge
seit wort deutronomij. xiij. alsoe wel in
den texte als inder glozen. want dese
bergen deylen tlant daer die moabitē
in woenden eñ die amonitē vandē lan
de twelc die ysraheliten namen indˢ be
sittige wāt al tottē hoefde des berchs
was moyses gecomen. eñ also wt diē
bescouwede hi al tlant vā beloften eñ
aldair is hi doot eñ indie valleye des
seluen berchs daer die campen eñ wil
dernisse van moab warē daer is hi be-
grauen. eñ noch huden vborgen. Itē
op desen berge phasga clam balaam
ariolus op mit balaac den coninc der
moabitē ō dat hi tvolc vā ysrahel sou
de vmaledien. wes maledicti die here
vkeerde in eenre benedictien. alst ghe
seit wort numeri xxiij. vten welkē opē
bairt dat. dat die berch der scepdinge
was: want hi scept die eyndē der goe-
der vanden eynden ende vandē palen
der quad Itē het is die berch der be-

nedictiē|want daer af gaf die here dē
volc vā israhel die benedixi ouermits
balaam den propheet. Itē het is die
berch der bescouwinge\wāt moyses
daer af sach die eyndē des lants v̄ be
loften van desen berge seit ieroni9 int
bouc vandē namen der stedē\Abyrim
is een berch indē welkē moyses doot
is int lant vā moab tegen iherichо int
ouerste vā phasga\vanden welkē alle
tlant al om phasga genoēt wort ende
wort getoent den toenres vā libidia.
vā mesebon dat also veel is als nebo

¶Dat xiiij.ca. vandē berch segor

SEgor is eē berch vā moabitē eñ
is een deel des berchs phasga.
optē welkē balaac nam balaam dz hi
ysrahel v̄maledië soude numeri xxiij.
also seit ieronim9 int voirscreuē boec.

¶Dat xv.ca. vanden berch galaad.

GAlaad is eē berch dair iacop toe
quā des seuendē dachs vā cha-
naam doe labā vloe Itē die selue seit
dat hi gecoppelt is after andē rugge
phenicis eñ van arabyē mittē bergen
van lybaen eñ strect ouer die iordaen
int lāt dz wilneer was seō des conics
amorreorū. Eñ daer na vielt it lot vā
rubē eñ vā gad eñ vanden haluen ge
slachte vā manasse in welken berge is
eē stat getymert die oec also hiet van
galaad machi9 soen filio manasse Itē
dese berch is die edelste van hē allen
wāt het is eē berch dairmen beestē op
weyden mach eñ vet te maken| ende
draecht veel coerns eñ heeft goede
fonteynen\het is eē berch der medici
nen wāt daer wassen veel goeder cru
de alrehande zeren eñ siectē mede te
genesen|als gheseit wort ieremie ix.
wat wonders en is in galaad nz\het
is eē berch der sekerheit eñ der soeni
ge| wāt iacop is daer v̄sekert eñ ver-
soent mit laban. alst opēbaert genesis
xxxi. het is een berch v̄ tuychenis alst
daer opēbaert\het is eē berch des ge
wins eñ der comenscap|wāt die coep
lude plagen dair haer comāscappē te
soekē om alrehande goede speciē\alst
openbaert genisi. xxxvij. si saghen die
coeplude comē vā galaad draghende
welrukēde speciē tot op egiptē waert

¶Dz xvi.ca. vandē berch garizim

GArizim als ieronim9 seyt is een
berch bi iherecho daer die ber
ch ebal bi leyt\ende hiet garisim ouer
dwers an In desē tweē bergen plach
men die benedixien eñ die maledixiē
dē volc te geuen dat int lant vā belof
ten ghīc op dat die minres der ewen
gebrocht mochten werdē tottē godē
ouermits der benedixē\eñ dz die ghe
ne die de x. gebode niet en hildē ver-
vert soudē werdē ouermits die male
dixie Itē i garisim vi. die edelste ghe
slachten mittē priesters plagen die be
nedixiē te beroepen\eñ dair ō en doet
mens nv nz om dat die berch in wer-
dicheidē gehouden soude werdē van
den nacomelingen eñ dat hi geoeffēt
soude werden om offerhande dair te
doen eñ dz wair ongeloue wair af dz
tusschē dē iodē eñ dē samaritanē was
een sceldinge vander stede der aenbe
dinge wāt die samaritanē meyndē dz
galaad die bequaēste stat was ō an te
bedē eñ bequamer dā iherusalē die io
dē meyndē cōtrari alst opēbaert in io.
iiij. also wel indē text als inder glosen

¶Dat xvij.ca. vandē berch gelboe

GElboe syn geberchtē als ieroni.
m9 seit v̄ vremder lude vij. milē

indē welkē een grote stege leit diemē
gelbotes noēt In desen berge vvoer
saul mit ionathas sinē soē eñ viel voir
den philistiē vā ysrahel alst openbairt
.i.r.ultio Tegen die welke dauid grā
was eñ vermaleditse omdē val syns
volcs eñ also hise vmaledide vkeerde
hise in droechepdē eñ in onvruchtbair
heidē/als die glose seit opt eerst bouc
.ij.r.c.i Itē die bergē vā gelboe warē
erst vruchtbair voir die malediccie die
welc na mit allē verderft syn wāt het
en reghent daer nymmermeer.

Dat rviij.ca.vandē berch golgata.

Golgata als ieronim⁹ seit is een
berch vā caluariē indē welkē on
se behouder gecruust was ō die salich
heit der menschē eñ tot hudē toe wor
det getoēt in helyas tē noerdē lande
des berchs/ vā syō/eñ hi wort geheitē
die stede vā caluarien/als ysidor⁹ seit
wāt daer plachmē die hoefde der ver
doemder lude te settē eñ te brengen.

Dat rir.ca.vanden berch gaas.

Gaas is een berch indē berch vā
effrayā inder possessien vā iosue
nums/ soē daer hi doot was iosue enō
begrauen an die noert side des seluē
berchs alst openbaert int boeke vā io
sue int leste capittel wes graft geopē
baert wort ī die voirscreuen stede tot
desen daghe toe. als ieronim⁹ seit int
voerscreuen boeke vanden namen

Dat rr.ca.vandē berch elpheton

Mons elpheton is eē cleyn berch
ken int geslacht vā iuda teghē
tnoerdē in rr.milen vā helyas dair eē
groot dorp is datmē effrata heet als
ieronimus seit

Dat rri.ca.vandē berch vā ysrahel

Montes ysrahel dz heetē gemey
liken berge vā alle dē lande der
belofte syn si ouer der iordanē of dair
binnen eñ diewil werdē si ghenomen
voer tlant der r.geslachten dat berch
achtich was sonderlinge int lāt vā dan
eñ van effraym eñ regneerde eerst in
samarien ouer r. geslachtē als die sel
ue ieronim⁹ seit li.iij.r.rij: Dese ghe-
berchten waren seer weydelic vrucht
baer eñ vol vruchtē als vā oliuen vā
amādelen eñ van goedē crudē die ter
medecinen nut syn eñ vol vā speciē eñ
vā wel rukende crudē als ysidor⁹ seit
li.riiij:c.iij. Samaria is een lant vā pa
lestinen eñ heeft sinen naem genomē
vā eenrehāde poertē of stedekē twelc
wilneer eē coninclike stat was in ysra
die nv van augusto sebastia gehieten
wort dit lāt is vast by indeen eñ is hē
ghelyc inder natueren wāt het is ryc
van minigerhande rychepden si heb-
ben goet coerenlant goede fonteynē
ende ander wateren eñ veel balsams
wair af dz die iodē naō graciē der ele
mentē dit lāt ordelde dattet vlopede
vā honich eñ van melke ō des wil dz
in diē geberchten scapē beesten eñ an
der quicke sonder getal warē eñ wor-
den daer geweydt eñ daer waren oec
byen die honich maectē sonder getal
want si worden daer ghevuedt vanō
groter sueticheit der goeder crudē eñ
ō bloemē eñ alle coerne eñ alle vruch
tē om die grote getēperheit ō luchtē
worden haestelikē ripe in diē geberch
ten Itē mē groef dair oec gout eñ sul
uer eñ alle anō geslechtē vā metallen
deutromij viij. Itē daer quamē fōtey
nen eñ riuierē van bouen vtē aderē ō

berghen Eñ men maecte inden geber
chten die vaste slote diemen visieren
mocht om tlant mede te bescuddẽ\eñ
dair warẽ wilde beesten als tygris\le
wẽ berẽ vã alre manierẽ in diẽ bosschẽ

Dz xxij.ca. vandẽ bergẽ yperboreꝑ

Yperboreꝑ montes dat sijn ber
gen vã sychya dair om datter
die noerdẽ wint ouer blaest eñ waeyt
als ysidor⁹ seit\die landẽ van sychien
sijn veel rijc\eñ nochtãs so sijn dair meer
diemẽ nz en bewoẽt Itẽ die geberch
ten hebbẽ veel gesteints eñ gouds in
hẽ\eñ daer in dien geberchtẽ sijn veel
griffoens eñ seldẽ comẽ die menschẽ
daer omder griffoenen wil daer vint
men marauden die best diemẽ vint eñ
cristal dat puerste datmẽ weet\ eñ die
bosschen sijn daer zeer zerp eñ scerp
doer te comẽ vandẽ quadẽ wildẽ bees
ten\als vandẽ pantherẽ\lupaerdẽ eñ
vandẽ dieren diemẽ tygris noemt\eñ
men vinter honde die also groot eñ al
so starc sijn dat si stieren eñ lewẽ ỏwin
nen eñ sonderlinghen in albania eñ in
hircania die alle onder sychyen horẽ.
die welke berchachtich sijn eñ venijn

Dz xxiij.ca. vandẽ berch vã carmelẽ

Carmel⁹ is eẽ berch in iudeen
lãt in die welc is eẽ stat diemẽ
carmela noemt\eñ dair is tweerhãde
carmelus die eẽ is int ouerste deel te
gen tsudẽ inden welken dat nabal die
cuddẽ gevreest soude hebben.i.R.xxi.
die ander carmel⁹ is int laechste deel
der aerdẽ eñ siet die zee aen\eñ beyde
sijn si vruchtbaer eñ drachtich vã coer
ne eñ van anderen vruchten

Dz xxiiij.ca. vandẽ berch vã libani.

Mons libani is die berch phe
nicis eñ is alte sondlingẽ hoech wes
berchs die prophetẽ gedacht hebbẽ.
hi is liban⁹ gheheten vandẽ wieroec
als ysi. sept. die welc daer vergadert
wordt\wes vorste deel dat ten oesten
waert siet\liban⁹ heyt als ysi. seit liba
nus dz is also veel te seggen als wit
tichz wãt altoes is die berch dair wit
wãt hi is winters eñ des somers vol
snees eñ het en sal nẏmermeer so seer
smeltẽ men sal ẏmer altoes wat vindẽ
Item liban⁹ is tbegin eñ opganc der
fonteynẽ eñ der riuierẽ van sijnre wor
tel.als ieronim⁹ seit\daer gaẽ op twe
fonteynen. als ior. eñ dan\eñ als die
twe te samẽ ỏgadert sijn makẽ iordan
liban⁹ is een berch vã alte goedẽ rue
ke wãt daer wassẽ crude op vã goedẽ
roeke\eñ daer wassen bomen dair die
wieroec wt loept eñ die medici noe=
ment olibanũ\als ieronim⁹ seit Item
in desen berghe sijn veel goeder wey
dẽ vã graze eñ van crudẽ daermẽ die
beestẽ vet in maect eñ diemẽ inden tẽ
pel te offeren plach Itẽ rabanus sey
de dat dese berch ghic bouẽ allẽ ande
ren berghẽ\eñ plach dẽ sciplude eẽ tei
ken te wesen dat si wistẽ in wat hauen
dat si ropen soudẽ Itẽ het is eẽ berch
dair gheen ghebrec van water wesen
en mach ō dz hi also veel aderẽ heeft
daer die fonteynen wt comẽ Itẽ het
is eẽ berch der sekerhz\wãt wat daer
op rust daer en mach gheẽ venijn op
comẽ om sijnre goeder crudẽ wil.wãt
die ceder bomẽ die dair wassẽ verdriven
alle venijn mit horẽ roke.als ieronim⁹
seit Itẽ het is eẽ berch der scoenheit
eñ der sueticheit. wãt die suete lucht
der bomen eñ der cruden eñ oec de

fontepnen ende der vogelen Itē het is eē berch der gesontheit wāt daer was sen alrehande crude vā medicinē op tegen alle siechtē Itē het is eē berch der bliscappen ende der vrolicheit. wāt dair wassen die beste wijn diemē drinc ken mach ende sondlinghe wijne die dē mensch blide maken Item hij is een berch der eren ende der waerdicheden. want onder alle die ander berghē vā arabien. phenicis ende van sirpen hout. libanus die principaetscap. als inder hoecheit inder vruchtbaerheit. inder sueticheit inder lusticheit ende oec inder ghesontheit der luchten. dit seit ieronimus iosephus ende oec iohannicius

Dat xxv. ca. vanden berch moria.

Moria is eē berch in iherusalem daer salomons tēpel getimmert is als ghesiet wordt. ii. para. iii. desen berch coft dauid oec vā ortina iebuseo ōses honder sicklen vā finen goude. op dat hi dair i dē here een outaer timme ren soude In desen berch offerde dauid dē here ende hi bat ende die here hoor de hē vanden hemel int viere optē outaer der offerhāde Itē in desē berch offerde abraham een offerhāde voir ysaac den welken die here geboet al daer geoffert te werdē. genesis. xxii. dair die glose seit op dz woert gāc int lant des visioēs ende offer dinē soen op eē vanden bergen. die hebreusche seg ghē desen berch die berch te wesen in dē welken na die tēpel gemaect is in iebuseus hofstat indē berch vā moria die welc daer ōvlichten die geheiten wort want dair in is thedehuus gods ende die ewe ende die gheest die dē prophe ten in blaest ende leert die lude de waer heit hier toe heuet geseit ieronimus mē geloeft dz iacob in die selue stede sliepe ende sach in sinen visioen hoe dat die enghelē die lederē neder clōmen: alst opēbaert genesis. xxviii: dair die glo se seit ouer dz dit en is anders niet dan thuus gods zc: Hier wort geseit dat hi dē tēpel voirsach ende die oefeninge gods aldaer toecomēde was desestede was eē berchslē ter siden af vandē berch vā syon daer dauids toern nae getimmert was wair af dz vtē voirscr openbaert dz die berch moria was eē berch des visioēs ende der vtellinge ende was een berch des offers ende der bedinge ende was een berch der prophecie ende der leringe ende een berch der vlichtinge ende een berch dair die enghelen wanderden ende een berch der godliker opēbaringe ende was oec een berch der ontfermherticheit ende der suueringe

Dat xxvi ca. vanden berch nebo

Nebo is eē berch int lant vā moab int vorste vā phasga tegen iericho vā desen berch sach moyses dz lant vā beloftē ende daer is hi doot nae diē dz hi tlāt bescouwet had als ieronimus sept ende het openbaert inder historien numeri. xxvii. zc.

Dat xxvii. ca. vandē berch hermon.

Mons hermon is eē berch indē vterstē eyndē des lāds vā edom in welkē berch aaron doot is als die here geboet int tveertichste iaer nadien dz hi van egipten ghegaen is doe hi oudt was. c. ende xxiii. iaer en was die dertichste woningge daer die kinder van ysrahel bleuen na dien dat si van egipten ghinghē. als ghesiet wort. li. iii. exodi. x. die si die castelē vā cades

ruerden vonden ĕ den berch hermon
die welc is in die uterste eynden des
lants In desen berch ontfinc elyazar
aarons soen\ eerst die principaetscap
vander priesterscap

Dat xxviij.ca. vanden berch vā oli
ueten.

Mons oliueti is eē berch in iu
deen bi iherusalem alsoe ge-
heeten om datter also veel oliuē was
sen\die welc in dien berch ouerloepē
eñ daer om wort hi vā sinte augustijn
ouer iohanne geheetē berch des cris
men | eñ des olisels\ ende berch des
luchs\ eñ berch der vetticheit eñ der
uoedinge eñ berch der meysterien eñ
der genesinghe Ende dit is daer om
wanter alsoe veel oliuen wassen wes
vrucht smerich eñ genuechlic is\wāt
als ysidor9 seit die olye vā oliuē staet
op uter bitterheit der wortelē in voe
der des lichts in medicijn der wondē
eñ in zadinghe des gheens die hon-
gherich is Indē voete van desen ber
ghe vloyt een ryuier diemen heet tor
res edron tusschē wes oeuer eñ berch
was een hof daer die here dicwijl in
ghinc om sijn ghebet te doen\ eñ om
dat hi daer rusten woude wāt hi dair
in diē hof eerst gheuangen was welc
hof gessemani genoemt was\als ge-
seyt wort iohannis xix. want daer als
inden voete des berchs bi torrens ce
dron was wylneer eē dorpken dz ges
semani hiet\wes houen in dien tiden
noch daer waren\ als augustin9 seyt.
Eñ die stede der houē plach die here
te oeffenen van ghewoenten Itē de
se berch stōt aen die oest zijde des tē
pels Eñ daer om wort hi vroech ver
licht als die son op ghinc\ende des
auonds\ eñ des nachts wort hy ver-
licht vander clairheit die weder blinc
kende was vanden lichten des tem-
pels Eñ dair om hiet hi billikē berch
des lichts want hi wert verlicht van
den hemel eñ vanden tempel eñ oec
daer om dat hi alsoe veel olien in hē
had\als augustin9 seit In desē berch
was eenrehande dorpkē dat bethfa
ge hiet dat der priesterē was\in wes
side des berchs was een stat die be-
thania hiet\welke stadt marthen toe
behoerde eñ lazarus eñ marien als
die glose seit ouer matheo xxi.c. van
desen berghe clam die here tottē he
melen\eñ opten seluē berch sal hi opē
baren ten oerdel alst opēbaert actuū
pmo also wel inder letterē als inder
glosen In desen berch tymmerde sa
lomon kerken eñ bedehusen.alst opē
baert.ij.ꝝ.x.Eñ dair om hiet hi berch
der oliuen eñ berch der suueringe eñ
berch des toerns iiij.ꝝ.xxiij.c.wāt in
dien afgoden vertoernde salomon sij
nen god ꝛc.

Dat xxix ca.vanden berch olimp9.

Olimpus is een berch van ma
cedonien eñ is alte hoghe al
so datmen die wolkē daer onder siet
als virgilius seit Olimpus ghinc bo
uen den wolkē\ dese berch sceydt ma
cedonien van trachia\wāt dese berch
is also hoech dz hi alle onweder der
luchten bouen gaet Item die phi-
losophen plaghen daer op te climmē
om dat si die lopen eñ die gheleghēt
heit der sterren weten souden eñ sien
Eñ si en mochten daer niet leuen ten
waer dat si spongien vol waters mit

hem namē eñ also ouermits die aen-
treckinghe des waters macten sy die
lucht bequamer eñ dicker als die meis
ter vander hystorien seyt

Dat xxx ·ca. vandē berch vā oreb

Oreb is een berch int lāt madyan
als Jeronimus seyt by arabiē in
der woestinē den welken toe gevoeht
wordt die woestȳ der heydē twelc pha
ran hyet. Eñ oreb eñ sy sȳn een dinck.
als iero. seyt In desē berch sach moy
ses veel visioenen alst opēbaert Exodi
iij. daer hy sach den haghe doerē bar
nen eñ niet vbernen eñ daer hoerde hi
god tegē hē sprekende eñ veel ghebie
dende alsmē na segghē sal vādē berch
van synay

Dat xxxi. ca. vanden berch pnasus.

Mons pnasus is in thessalien als
ysydorus seyt by boecia welcke
berch twe sceydelen heeft of sy inden
hemel gheheuen waren indē welken
wylneer appollo eñ liber bacus gheoe
fent worden Eñ dat was by auētuerē
om die lusticheit wil vāder stat eñ om
der winē wil eñ om datter also sondlin
ghe veel wȳns wiesse

Dat xxxij. ca. vandē berghe vā rȳpen

Ryphei mōtes dat sȳn hoghe clip
pen int hoeft vā germanien als
ysidor9 seit die welc daer om also hye
tē ō dattet daer altoes also seer stormt
eñ wayt \ in desen clippē is veel snees
eñ grote wolken eñ beginselē van fon
teynen eñ vā grote ryuieren. Eñ daer
sȳn veel wilder beestē eñ menigherhā
de voghelē wāt daer is eērehāde ghe
slacht vā voghelen der welker vluege
lē des nachs schoē lichtē als ysido. seit

Dat xxxiij ca. van hoghe steēroetsen

Rupes dat sȳn hoghe steenroetsē
dicht eñ starck vā gheberecht die
bouē die hoecheit der ander berghen
ghaē die altoes ōtfaen die hortinghe
der tēpeestē eñ des ōweders vā reghē
eñ vā snee waer af dat die steēroetsē vā
node dicht eñ starc wesē moetē eñ hart
werdē Eñ al is dat sake dat die steen-
roetsen seer starcke eñ vast vā butē sȳn
nochtās hebbē si vā binnē wat opēs eñ
morwes waer af dat die humorē ende
die natticheidē die daer vergadert sȳn
breken onderwilen wt totten hoefden
der fonteynē. Itē die windē gaen dic
wȳl tottē holen vā diē berghē in ende
makē eertbeuinge waer af dat die steē
roetsen somwilen scoerē eñ vallē In de
sen steenroetsen pleghē die aernē ende
ghieren te wonē Eñ sy wedstaē oec die
classinghe vāder zee Eñ men maecter
vaste slotē eñ borghē op \ eñ ander holē
daermē die enghe repassen of ōwaert
die neuelē eñ die wolkē lopē om dese
roetsē eñ des morghens als die sonne
op trect so gaē die radiē der sōnē eerst
in hē. Eñ menigherhāde wilde beestē
wanderē in desē roetsē eñ men trecter
dicwȳl gout eñ ziluer wt eñ ander me
talen Ende oec menigherley duerbar
ghesteenten

Dat xxxiiij ca. vanden berch sephora

Sephora is een berch van orienten
in iudeen als ieronim9 seit biden
welkē woēden lethans sonē eñ hēbres
kinder of sonē die welke iosephus cof
te daer na binnē drie iaren quam hyer-
cora tot eē stede die classes salomonis
hiet mit veel maerßerien vā desē lāde
bider zee daer plaghē si gout eñ siluer
guldē lakē eñ andre laken eñ tāden vā

den olifant te brengē alst openbaert .iij regū .x.ca.

Dat .xxxv .ca. vanden berch segor

Segor is een cleyn berch die welck bala heet als iero. seyt Jndē welcken een stat getimmert was die verlost was om loths bede daer wijn van balsē wast in een teyken der eerster drachtelicheyt ende daer wassen appelē van palmē eñ cleeft an die dode zee Ende daer na was daer ingeset die hulpe ď romeynen daer of seyt ysidorus .xv. c. als die glose seyt Ende wardt vitula genoemt die dwingende is of bijndende om die lustelicheyt want vitula wart tweewarf ghesllagen van wes aerdbeuinge ē viel die starc gebleuen soude hebbē hadt sake geweest dat si nader vlossinge nz gesondicht en had

Dat .xxxvi. ca. vanden berch synay.

Synay is een berch wes deel is oreb eñ is in arabyen in die prouincie van madiam van desen berch seyt iosephus .iij .li .ij . der outheyden Synai is hoge ende totter voedinge edel ende draecht alte veel goeder cruyden want het was een meyninge vanden luyden dat god daer woende ende daerom en placher int eerst niement scapen te hoeden want die harderen en dochten niet eens daerwaerts te wanderē mit hoerscapē Eñ doe moyses desē berch maecte doe sach hij den hagedoern barnē eñ dat hij alle sijn groenschept eñ sijn bloemen noch hadde eñ dat sijn telgen die noch vruchtbaer waren al wast dattet die vlāme also starck ouerliep waer om dat die here van dien viere tot moyses sprack Itē aldaer .li .iij Moyses clam op in sina twelc een seer hoge berch is die hoechste in die lande ende om die hoechte sijnre groetheit eñ om de lanckheyt der heuuelen eñ der roetzen so en mochten die luiden daer niet op comen eñ daer om meynden si datter god op woende Item die hebreuschee setten hoer tabernaculen biden wortelen van desen berch Eñ daer verdiēden sij god int viere te sien ende inder wolcken eñ hoerdē hem selue spreken Itē hy wort geheyten berch van syna berch ď godlicker woninge berch der ēgelicker oefeninge berch des lichts eñ dar onstekinge berch der wolcken eñ ď duysterheit berch des regens eñ des douwes berch der weydē eñ der zadingē berch der wijsheyt ende der leringe wāt die heer leerde moyses den propheet in diē berch eñ gaf hem de wet eñ ewe Ende hy is eē berch der rechtuaerdicheit eñ der dreyghinge wāt hij brenct den genen vrese eñ anxt in dien aensien Ende hy is eē berch des blixems eñ des wederlichtens eñ is een berch der bazuynen eñ des tuytens ende is een berch der vrienscappen eñ der sekerheyt wāt ouermits der ewen so bracht hy tvolck aldaer te samen mit eenre ewyger sekeringe eñ is een berch der zuyuerheyt eñ der puerheit eñ hy is een berch der blijscap eñ der vrolicheyt want daer ē mocht nyemant totten berghe comen of gaen dan die gene die zuyuer ende reyn waren van lichaem eñ vā gedachten Eñ die gene die oec zuyuer waren die atē eñ drōckē mit blijsappē voer dē heer eñ het is een berch ď ontfarmhartichegt eñ der goedertierenheit Ende hy is een berch der offerhande eñ der bedinge want daer offerdē si den heer

eñ ouermits bedighe\ eñ biddinge vã moyses so hoerdē die lude dat hē god ghenadich was ende dede horen wil

Dat xxxvij ca. vanden berch vã syon

Syon is een berch in iherusalē op wes schepdel of ouerste was da uids toern geset om die versieringhe ende beschermenis vãder stadt Ende in die eē zÿde des berchs vã syon was die tempel also maer als midden tusschenden toern ende de nederste stadt om dat hÿ den tempel mittē toern soude die stadt bescudden Ende daer om hept die scrift ierusalem dicwÿle dochter van syon want ghelÿckerwÿs dat die dochter bescudt wordt vã der moeder ende wordt der moeder onderge-daen also was die nederste stat dē tempel ende den toern onder ghedaē Itē die berch syon was so edel ende alsoe groet van naem onder die ãder bergē dat niet alleen de stadt van ierusalem noch oec die stadt van iudeen maer oec alle die ghemene kerck also wel vanden iodē als vanden heyden ende vã anderen volck datter vergadert was inden propheten dicwÿl vã den berch syon ghenoemt was Item die berch vã syon was eē berch vã groter hoechten ende van groter starcten ende vasticheden Ende was een berch van volheydē eñ der drachtelichept van groter schoenhept ende van ghenoechlichept ende van groter betrouwinge ende sekerhept ende vã goter rÿchept ende was een berch der blÿschappen ende der rechtuaerdichept ende was eē berch der leringhe eñ der wÿsinge als gescreuē is vã syon die ewe sal wt gaē die berch ṽ ꝓphecieē eñ ṽ vtellinge

Dat xxxviij ca. vanden berch selmon

Selmō is een berch indē geslacht vã effrayn bider buertē des gheslachts vã manasses indē welkē abimelach clã doe hi scermde tegē die sicatumitē als iero. seit. Et is een berch die dicht vã bomē staet eñ zeer vol dz hi al donker is waer om dat selmō schim of donkerheit genoēt wordt Eñ is oec eē berch die nat is vã wateren eñ vet leñ goet vã weydē als ghesept wordt indē souter Et nix de albata in selmon.

Dat xxxix ca. vanden berch van sophin

Sophi is eē berch it gheslacht vã effrayn in eē stede vã ãnathē daer samuel af geborē was als iero. seit Et was een stede int hoge ghelegē drachtich eñ grasich mit waterē genet ende scoē eñ ghenochelic vã bomē Itē sarō vãdē welkē gheseit wort ysaie xxxvi is een berch tuschen dē berch thabor eñ twater vã tiberiadis waer om dz noch hudē des daechs alle dat lant sarona hiet als yeronim9 seit\ eñ alle dat lant vã cesaria palestina. totten poortkē vã ioppa hiet sarona bi desē berch sÿn die cãpē int velt alte sonderlinghe vast als die glose sept ouer ysaias xxxiij eñ si sÿ zeer bequaem eñ genoechelic vã corē ende van bomen

Dat .xl. ca. vã den berch seron

Mons seron vãden welcken geseit wort deutronomÿ. iiij. c. eñ is eē deel des berchs galaad. die wt ghestrect wort bÿ der wildernissen al tot ouer de iordaen daer seon de coninc van amorren woende eñ viel int lot vã rubē eñ vã gad eñ vã half dē geslacht vã manasses als iero. sept ouer ieremias xlv. aldaer eñ galaad op climē zee. soe

ke bouẽ vanden berch van galaad

Dat xli. ca. vanden berch semoron.

Semoron is een berch vãden wel
ken gheseit wordt. ij. paralis xiij
eñ is eẽ berch indẽ welkẽ nv sebaste is
daer die reliquiẽ dz sijn die heylichdõ-
mẽ vã sinte iohan baptist rustẽ als iero
sept indẽ welkẽ berge eerst samaria ge
tymmert is eñ alle tlant is na samaria
ghehietẽ Itẽ dese stat was alte sondẽ-
linghe starck om des berchs wil eñ die
quaet te winnẽ was wãt die coninghẽ
vã assiriẽ haddẽse drie iaer lanc belegẽ
eñ deden daer grote cost ende menich
vechtẽ eñ si warẽ doe na vã hõgher ge
storuẽ die daer butẽ warẽ als iero. seit
eñ iosue en hadder oec nz gewõnẽ ghe
hadt haddẽ die ghene die daer in woẽ
dẽ god vã ysrahel nz toernich gemaect
eñ dz si vast berouwẽ in hẽ gehad had
dẽ eñ en haddẽ sijn ewe ingeenre wijs
achter gelatẽ Itẽ die proprieteitẽ van
desẽ berge soecke bouẽ vãdẽ bergen vã
ysrahel

Dat xlij. ca vãden berch seir

Mons seir is een berch vãdẽ welc-
ken dicwijl inder scrifturẽ mencij
ghemaect werdt eñ is dat selfde dat-
die berch edõ is daer bouẽ ghenoech
af gheseit is soect vãdẽ berch edom of
esau eñ was eẽ derdẽdeel mijre dã esau

Dat xliij ca. vanden berch van thabor

Thabor is een berch midzẽ inden
cãp als iero. sept ouer iere. c. xxvi
Eñ is een berch vã wõderliker rõtheit
eñ hoecht eñ is x. milẽ verre vã dyoce
sarea tẽ oestẽ waert Eñ was ĩ die ghebu
erte vã sabulõ ysacar eñ vã neptuli Itẽ
dit is dẽ ghemeenstẽ berch vã allẽ ber
ghẽ int lant vã beloftẽ ouermits sijnre
zueticheit eñ ṽ drachticheit eñ om sijn
re starcheit eñ vasticheit Itẽ tcleyẽ vã
diẽ berge is seer drachtich vã wijgaer
dẽ / eñ daer wassen veel oliuẽ eñ ander
goede bomẽ Eñ die lucht is daer goet
eñ ghesont eñ het douwet daer altoes
eñ daer valt soete reghẽ eñ ghetẽpert
eñ die bomẽ bliuẽ daer winters eñ des
zomers groẽ eñ vruchtbaer ende daer
is alte soeten gheluut vã voghelen eñ
van menigherhande stemmẽ Eñ daer
sijn veel vogelaers die haer nettẽ daer
sprepen om die voghelen te vãghẽ als
ieronim⁹ sept op die stede Osee iiij Itẽ
die teghẽwoerdicheit des ghesontma
kers. die desen berch dicwijl plach te
erẽ maect desẽ berch bouẽ alle dinghẽ
priselic want in desen berch plach hi te
leren \ eñ in desen berch vernachtede hi
õ sijn ghebet te doẽ in desẽ berch spijs-
de hij twolc / also wel mit gheesteliken
voeder als mit lichamelikẽ voeder of
spisen Itẽ int ouerste vã desen berghe
transfigureerde hij hem seluen voer si
nen iongheren dat is dat hij een ander
vorm an nam Eñ hi vertelde sinẽ iõge
ren in sinen lichaẽ die gracie der toeco
mender claerheyt

Dat xliiij. ca. vãden berch zyph of dõc-
kere berch

Zyph is eẽ berch ongedaen eñ een
doncker berch indẽ welkẽ dauid
scoel doe hij vloe vã sauls aẽsicht Eñ
is bij carmela indẽ berch carmely indẽ
welckẽ nabal de carmelie wilneer woẽ
de de welcke was van calefs geslacht
als. iero. seit die berch is zeer boscach
tih mit veel õuruchtbaer bomẽ eñ ster
uelẽ beset eñ vol vã wilde dierẽ eñ ser-
pẽtẽ die daer indẽ holẽ leghẽ eñ daer
õ is hi goet in te sculẽ eñ is sorgelic õ-

bite lijden om der moerdenaers wille

Dat .xlv .ca . vā de heffinge der aerdē

Hollis is een heffinge der aerden ouergaēde de slechtichept eenre corter aerdē eñ en is niet repkende totter hoechept enichs berchs eñ is langer dan een berch eñ hoger dā die plepn aerde eñ men macht hietē een hueuel of een berchskijn als dopnē sijn eñ men heet collis oec tumult⁹ dat is aerde die geheuē is of gedrontē als ysido . sept wāt colles dat plaghen voetē vāden berghē te hpetē \ wāt alsmē opten berghē ghaē wil so moetmē eerst op die colles dat is op die hoeuelen te gaen eer dat mē op die berghē comē can Eñ sp werden colles ghehietē van collēdo dat is vā oeffenē wāt sp mit minre arbeit geoeffent werdē dā die berghē Eñ sp sijn bat ter luchten ghesetet eñ ter sonnē dan die slechte aerde \ eñ daer om werdē die vruchtē eer rijp in dien hueuelē \ dā int plepn eñ sp werdē oec bat bedouwet eñ mit nat vāden hemel ouergotē dā dat plepn lant Eñ daer om sijn die vruchtē die daer in wassen sijn soeter eñ smakeliker dā die indē slechtē lāde wassē Itē colles houdent middel tusschen tplepn lant eñ den gheberchte . Eñ daer om is die lucht daer dicker eñ vetter dā idē berghen \ eñ pfser puerre ende subtijlre dan sp is inden vallepē Eñ sp ontfāghē puerre ende edelre influenciē \ eñ inprētinghe vanden ouersten planeten dan die vallepen doē Ende daer om so sijn also wel die vruchten als die ander crudē inden berchskēns ghesonder dan in den vallepen Ende inden anderen delen des lāds | als Constantin⁹ sept Itē die hueuelen eñ die clepne berchskijns ontfāgen eer die verlichtinghe der radien vāder sonen dā die vallepē doen eñ wardē snelre genet eñ vucht vā dē wolken dan die vallepen eñ vandē berghē vallen oec die fontepuē eñ bekē op dese hueuelē eñ vandē hueuelē voert tot dē plepnen landen

Dat .xlvi . ca . van daelen

Uallis is eē dalle eñ is offt ghēde aerde neder ghedruct ende ghe leghen midden tusschen den bergē als ysydorus sept Item eē vallepe is eē ōtfanc der wateren ende der fontepnen die neđ comē vandē rpuierkijns waer of dat opēbaert dat die vallepen nat ghemaect werden vanden beecskijns die vten berghen lopen eñ werdē daer af drachtich eñ draghē menigherhande crudē graze ende boemkijns \ ende werdē daer groen eñ scoen af Ende dese valepen worden verdonkert vander op heffinghe der hogher berghen die daer om staen Itē indē valepen wordt meerre brekinghe eñ toe lopinghe der radien vander sonnē dā inden berghen ende daer is meerre hettē. Ende daer om smelt dat snee eer iden valepen dā inden berghen want daer en mach die wint niet vorderē als hi bouē doet van welker wtstortinghe die stedē omtrent nat ghemaect werden \ als macrobius sept waer af dat die valepē warm doncker grof eñ wazemich gheoerdelt werdē ouermits experiēciē dats bi prouinghē wāt die ludē die indē valepē wonē hebbē dicwijl zuuctē die heet eñ vucht sijn als cōstā. sept . Itē die husen eñ die tpmmeringhe die inden valepen staen werdē min ghequetst | dā die hoech int gheberchte staen \ vanden winden ende

vā anderē tēpeesten want die valleyē
werden vanden berghen bescermt Itē
aristotiles seit dat totten valleyen oec
vele vulnissen loept eñ werden dar lan
gher ghehouden om die grofheit der
luchten. Itē die valleyen werden eer
doncker vā grouē eñ rokighē wazemē
dā die berghē want die valleyen gaen
dieper totten center der aerdē eñ sy sijn
veel verder vandē hemel ende vāder
luchten dan die berghen Itē indē val
leyen vā menigherhande toe loep der
wateren eñ sliken eñ oec vuilnissen wer
den die vule broken die men niet gaen
en mach dicwijl vgadert eñ mē mach
het qualikē ov comē Itē vā ovuloedic
heit der humoren eñ der vuchticheit
wassen daer dicwijl grasen liesē eñ me-
nigherhande onvruchtbaer bomē als
wylghē eñ deser ghelijc indē valleyen
twelc indē gheberchtē niet en ghesciet

Dat xlvij ca. van een pleyn

Campus dat is een camp of een
pleyn slecht velt dat hoghe noch lage
en is Eñ want onder den voeten ghe-
lijc is ende effen so hyetet cāpus want
canos in griex is gelijc of effē in duit-
sche Eñ cāpus is eē slecht pleyn stede
die onghebouwet is eñ ongheeert mit
ter ploech eñ dat niet vet ghemaect en
is mit strōt of mit messe mar twelc een
slechte wāderinghe is van volc te peer
de of te voete by enigher stat geleghē
eñ ghepast. Eñ is een ghemeen stede
eñ opēbaer daer alle mā gaē mach die
der ghemeentē toe gewijst is eñ die nie-
mans eyghen en is mer der oirbaerlic
heyt alle menschen toe gheordineert

Dat xlviij ca. van den acker

Ager dat is een acker ende hyet
daer om ager vā agendo dat is vā doē
of van arbeyden wāt indē acker wordt
ghearbeydt ende wat ghedaen als ysy
dorus sept li. xv. Item alle acker als
varro sept anter het is een zaetlant of
mit bomen gheplāt of het is een wey
de daer beesten in gaē of een hof daer
warmoes eñ ander crudē in staen want
die oude meysters plaghen te segghē
dat ager eē ghebouwet aerde was eñ
rus was eē onghebouwede aerde als
bosch eñ weyden daer beestē gaen die
melc gheuē vā welkē woerde rusticus
coemt wāt twelc hoert dē volc toe dat
inden velde woent Itē ysydo. sept dat
ager is eē stede daer mē arbeit eñ swe-
tet wāt die acker sal hy ghebouwet sijn
daer moet groten arbeyt toe hy wort
eerst gheeert na ghesayt na gheegt eñ
na gemayt eñ veel āder dinghē die mē
hē doet hy wordt mit douwe eñ mit re
ghen ouergotē eñ hy wordt om twijnt
mit risē ende mit doernen des winters
wordt hi beurorē des leintes wordt hi
mittē couter te broken eñ des somers
alst corē af is so wert hy gebernt eñ in
dē herfst wordt hi andweruē ghesnedē
eñ ghebrokē mitter ploech waer af dz
mē in hē altoes arbeydē moet sal daer
wat ghewins of ghelucs of comen

Dat xlix. ca. van een hofstede

Predium dat is een gehuft ende
is properlic eē stede daer een vader vā
den ghesin woent eñ alle dinc besorcht
van datten acker nut ende oirberlic is
of wesen mach.

Dat. l. ca. van woeste steden.

Pratū dat is een beedinghe daer
veel hoys eñ grass wast eñ daer
men niet veel arbeyts doenen darf dit

sept ysidorꝰ dese beemdē hebben bekē ende ander waterganghē bi hem die se altoes vucht ende groen houden eñ is verchiert mit veel blomē eñ mit me nigher lei crudē ende daer om plecht men te segghen prata rident dat is die beemden of die weiden lachen want die bloemkens staen alte ghenoechli- ken int aensien si gheuen goeden roke si hebben enē goeden smake want die bikens zukender die zueticheit wt eñ si doen den beesten wel melc gheuen si ghenesen wonden. Ende si gheuen baet teghen menigherhande zyecten.

Dat li. ca van woeste steden

Desertum dat is een stede die ver woest is eñ daer niemāt en woēt noch en wandert als ysidorꝰ sept Ende dat gheualt onderwilē om dattet lant daer ōtrēt ōvruchtbaer is of datter die lucht al te onghetēpert is of datter ge breck is vā water eñ vā fōteinē of om datter die viandē al ōderuē waer of dz desertū is een stede die mē niet bouwē en mach eñ die vol distels ende vol do rens is eñ vol serpentē eñ anď venijns is eñ is een woninghe vā wildē dieren eñ vā quadē beestē | eñ ō moerdenaers Eñ is mit allen woest want die weghē en sijn daer niet betreden.

Dat lij.ca.van een eenlicke plaetse der heremyten

Heremus is eē eenlike stede daer die heremitē pleghē te sittē daer gheē lude en wāderē dā wilde dierē als le- wen eñ ander dierē want daer wonē si sekerste vandē iaghers eñ vā anderen stricken Eñ die wilde voghelkijns ma kē daer zuetē sanck om dattet daer ge nuechlic eñ dicht vā bomē is. Eñ noch tans wonē daer sommels lude als van enē huse of van tween nv hier nv daer die grotē arbeit doen indē boschē mit houwē mit keruē mit menigherhande dinghen als mit nettē die voghelen te vanghē eñ mit stricken die wilde dierē te gripē eñ mit deser ghelijc eñ si liden daer oec dicwijl grote coude vā haghel eñ vā snee eñ vā vorst Eñ die daer wo- nē werden selden ghemoyet ten waer vandē moerdenaers of vandē iaghers ende daer om al ist verdrietelic alleē te wesen het en is nochtās een stede des ghemacs ende der rusten

Dat liij.ca. van een hol

Antrum is ghesept vā atro dat is donker\ende is properlic een hol daer wilde dierē in crupen als si enich anď dinc vāghē of gripē willē dese ho- lē sijn des witers warm eñ des somers coudt eñ sijn bequaē hoer ionghē in te vuedē eñ in te hudē eñ si stinken eñ ru- kē qualiken vanden zweten eñ vanden pissen der dieren die daer in sijn

Dat liiij.ca.van een cuyl

Fossa is een cuyl eñ is ghesept vā fodiēdo dat is van grauen daer om dattet eerde is die mit arbeidē ge grauen is eñ diep ghemaect ende hoe dat die aerde aen dē cantē hogher butē wt gheworpen wordt hoe dat die cuyl midzen dieper werdt Ende hoe dat hi dieper is hoe dat hi sorcheliker is daer een yeghelic lichtelijc al vallēde ingaē mocht ende nadē val en soude hi niet lichtelijc daer weder wt comē als gre- gorius sept ende daer om sept oec iero nimꝰ ouer ezechiel xix. die lewe wordt indē cuylē ghegrepē wāt als een cuyl ghemaect is so setmē daer een scaep in

of een gheyte benedē indē bodem ende
als die lewe of die wolf dz ruyct so coēt
hy daer toe eñ springt ghinder in nadē
sape so is daer besidē een val ghemaect
mit aerdē bedect die mē daer lichtelikē
ouerwerpt mar si isser quaet weđ of te
doē eñ bezidē dien cuyl is noch een hol
ghemaect dat een keupe is also datmē
vādenenē cuyl indē anderē comē mach
Eñ als die lewe dā siet dat hi ten eerstē
nz veđ wt en mach wāt die kuyl vluchs
bouē ouerdect werdt so sorcht hy voer
dē iagher eñ cruupt dan in dat anđ hol
eñ daer coemt hi in die knip daer hi niet
wt en mach eñ so brenctmen minē lieuē
heer ghinđ voert getrost als ieronim9
seit \ Item die culen ende die grauen sy
oec nut wāt mē bescermter die stedē eñ
die castelē mede datter die viāde niet in
en moegē comen Eñ die lāden werden
daer mede gescheiden eñ ghedeylt dat
elc mensch weet wat hem toe hoert Eñ
men maect oec culen eñ slotē daermen
menigherhande visschē in vuedt ī wel-
ken culen men onderwilē versch water
laet lopē op dat die visschen niet steruē
en sullen Item die alre beste vestige is
een graue die lāc eñ wyt is eñ diep mit
hogē cantē daermē mit ghenē scepē in
en mach eñ daer maer een brugge ouer
en gaet als iheronimus seit

Dat .lv. ca. van een spelunck

Spelūca dat is eē diep gat ōđ die
eerde als die coelhouwers heb
ben eñ maecken eñ die de metallen wi-
nē ende dese sarcken alsmē daer eerst in
coemt soe ist daer licht daer nae alsmen
vorder coemt soe ist daer doncker te les
ten ist daer hardt ende enge ende rume
Ende onderwilen isser eenander wtgāc
als damascen9 seit. Itē idē bergē daer
men metalle graeft ende ghesteyncen.
daer syn veelspeluncke Eñ dese bliuen
altoes ydel anders dan datmese mit pi
leernē eñ mit stipelen onderset dat hē
dieberch op thoeft niet vallē en sal Eñ
onderwylen geuallet wael dat die stipe
len den last niet draghen en moeghen
om dat si veruaren van outheidē of vā
anderen saeken dat sy al verloren bliuē
die daer in syn eñ dat diespeluncken be
uallen werdē waer af datter grote vre
se is in dien gaten te wesen want sy syn
cout ende vucht sy syn onstedich eñ ōse
ker Itē sy syn oeck bequaem drakē eñ
anderen venynden dieren in te woenē

Dat .lvi. ca. van een cauerne of holige
aerde

Cauerna is een ghehuelde eerde
ende is geseit vā cauando dat is
van huelen daer om dat die aerde wech
ende weder doerboert ende ghehuelt
werdt als die conyn bergen Item ī de-
sen gaten maken die crupende wormē
ende ander beestkens haer woninghe
end vueden haer iongen daer in Ende
dat sy daer in sculen moghen voer die
gheen die hem misdoen willen Item i
den boemē syn oec wael gate daer die
voegelkins sculen voer die grote voge
len als voer die valcken ende voer die
aernen Ende inden steenroetzen syn ga
teren daer die cleine wilde dieren n scu
len voer die grote diereu ende alsoe vā
elcken anderen waer by dat elck sȳ hol
weet waer dattz sculē sal alst noet heeft
Item dicwyl coemter eerdbeuige daer
der hollen alsoe veel syn om den wynt
die daer in cruupt als aristotiles seyt

¶ Hier beghint dz xv bouck eñ spreect
vande delen der aerden ende vanden
prouincien bi dē welkē die werelt ghe-
meynliken ghedeylt is so salmē luttel
dinghen desen werckē mede bi bren
ghen mitter hulpe goods ende noch-
tans van allen dinghen niet te segghē
mar alleen van dien vandē welken die
heylighe scrift ghewach af maect on-
derwylen ¶ Dat I ca is vande werelt

Orbis dz is die werelt
hier beneden ende is
in drien ghedeylt wāt
dat een deel is asya.
dat ander europa eñ
dz derde affrica welc
drie delē der werelt die oude meysters
niet effen ghelijc ende ylen. want asya
beghint aen tsuydē ten oesten waert eñ
gaet so voert al totten noorden. Ende
europa reyct van noorden bouen bydē
oesten ende strect al totten westen. mar
affrica van westen totten zuyden ende
alleen asya dat houdt een deel als die
helft daer wy wonen. Ende die ander
delen als affrica ende europa hebben
die ander helft ghedeylt. Item onder
desen delē als vā occeano coemt voert
die grote zee ende onderdeyltse waer
om is dat sake dattu die werelt wylste
deylen in tween delen des oesten ende
des westē so sal in dat een deel asya we
sen ende in dat ander deel affrica ende
europa. Ende aldus deylden syt nader
diluuien des soens noe Onder die wel
ke sem mit sinen nacomelinghen besat
asyam. Ende iaphet besat europā Eñ
cham besat affricam als die glose seyt
ouer genesi. x. et sup libro palipo. i. dz
selue set crisostomus ysydorꝰ eñ plynīꝰ

¶ Dat ij ca. van asyen

Asya datmen meynt dat midzen
inder werelt is / is also gheheyten na
den naem eens wijfs / welc wijf byden
ouden tyden plach trijke van oesten te
besitten ende te houden als ysydorus
seyt li. xv. dit deel asya is gheset in dat
derdendeel vander werelt ende heeft
sinen opganc der sonnen van oesten eñ
van zuden die zee die mē occeanū hiet
Ende indē ōderganc der sonnen so wor
det asya gheeyndt in ōser zee ende vā
noerden werdt asya gheeynt in een ry
uier diemen emay hyet Eñ asya heeft
veel prouincien ende veel conincriken
ende menigherhande nacien van ton-
ghen ende van volc die welc zeer won
derlijc sijn indē leuē eñ oec inden zeden
Ende die oec seer scelen indē figueren
eñ indē ghedachtē der welker namē eñ
gheleghentheyt wy thās hier cort set
ten sullen volghende die ordinanci van
den alphabeet dat is vanden. a. b. c.

¶ Dat iij. ca. van assyrien

Asyria is een conincrijc van asya
ende is een prouincie ende is also
ghenoemt vā asye sems zoen die wel-
ke eerst nader diluuiē dat lant besat eñ
bewoēdet dit lant heeft tē oestē waert
yndien eñ vandē zuden raket mediam
Eñ vandē westen heuet die tygrym dz
is een ryuier dat also stijf loept Eñ ten
noerden heuet den berch caucasū daer
die poertē vā capsya zijn als ysyd. seyt
li. xv. i desē lāde was eerst gheuōdē die
ghewoēte vā purpur te makē daer na
vonden sy zaluē om thaer te verwē eñ
tlichaē meñ te besmerē ō dz si claer we
rden soudē vā hudē eñ wel rukē soudē
wtē welkē eerst vloeide die ōcuisheit ō

romeynen eñ der grieken als ysidorus
seyt Eñ het is eẽ alte ghetẽperdẽ lant
in ghetẽperden lantscappẽ mar in veel
eyndẽ om die õghetẽperde woninghẽ
des lands so ist onrustelic indẽ zedẽ der
menschen alst is indẽ beesten eñ inden
serpentẽ als plynius seyt int vorde boe
ke daer hy bescrijft die wreetheyt der
menschẽ In deser puinciẽ wonẽ assyrijs
dat sijn die lude vã assyriẽ Ende is alte
machtighen volc van oudts

Dat iiij.ca. van arabien

Arabia is een provincie vã asia eñ
is heylich õ dattet nadẽ wyeroec
ruuct daer om ist thurifera ghenoemt
als ysydorus seyt .li .xv. want daer sijn
dese bomen daer die wyeroec wt loept
planteyt. Eñ veel ander wel rukende
bomen om welken heylighen goeden
roke die griekẽ dat noẽden eudemõ eñ
die latijnsche hyetent heylich als die
selue daer seyt eñ in harẽ sprõghẽ was
sen mirre eñ caneel ende ander cruden
Ende daer wordt fenix die voghel ghe
borẽ eñ menigherhande wylde voghe
len eñ beesten die vã wõder iken maec
selen sijn ende in desen lande sijn meni
gherhande costelike steenẽ wãt als ysi
dorus seyt eñ plynius so vijntmẽ daer
dryerhãde sardonix ende mẽ vijnt daer
draken ende eenrehande slanghẽ daer
men menigherhande dierbaer stenen
in horen lichaem vijnt Ende daer seyt
hy van saba datmen daer af soeken sal
hyer after waert

Dat .v.ca. van armenien.

Armenien is also gheheytẽ vã ar
meno iasonis die grave was thes
saliẽ die armenien wan doet die coninc
iascha verlorẽ had doe vergaderde hij
allẽ ynskẽ volc vast vã allẽ landẽ eñ be
greep die weer weder ende daer of be-
uet noch dẽ naem als ysydorus seyt li.
.xvi. dat is tlant ararath van daer die
kinder van sẽnacherib vloghen doe sij
hem biddẽde inden tempel sijns gods
doot sloegẽ als die historie vertelt indẽ
coningẽ bouc eñ die berch hiet ararath
inden welken die arke van noe rustede
nader diluuien Itẽ dit lant van arme
nien is gheleghen tusschen den berch
taurus eñ cartasy vã capadociẽ ghestrect
totter zee capsim toe hebbende vanden
noerden berch cenaureos wten welkẽ
die ryuier tygrys coemt als ysydorus
seyt ende dat selfde seyt plynius ende
crisius \ eñ armeniẽ is tweerehãde als
dat hoghe armenien \ ende dat laghe
armeniẽ gelijc alst sijn twe panoniẽ indẽ
welkẽ alle beyde men sõmige alte won
derlike dingẽ gevondẽ heeft na ons te
sprekẽ nochtans tlãt vã armeniẽ daer
die oeuerẽ vã tygrys of vã effrates ra
ket daer ist alte geneuchlikẽ vã cruydẽ
vã coern vã bosscẽ vã houẽ eñ vã vruch
tẽ nochtãs ist vuult mit veel geslachtẽ
der wredẽ beesten eñ der serpenten als
die selue seyt Eñ daer of vtelt plynius
veel dinghen

Dat vi. ca. van aradien

Aradia of aradium is eẽ eylãt dat
altemael een stat is gelegẽ inder
zee te midnoerdẽ nz varre vã tyrus als
die glose seit op die stat ezechielis xxvij
die sonen vã aradiẽ in dijnre scharẽ zce
Eñ sijn sceepmans kunnẽ te scepe wel
oerlgohen z ce.

Dat vij .ca .van albanien

Albania is eẽ provincie vandẽ mee
rẽ aspa Eñ is also ghenoemt vã

der hettē des volcs daer om dat si mit
witten haer gheboren werdē Ende is
een seer cout lant by dat die ander lan
den van asya syn dit albania heeft aen
die oest zide die zee die men capsū hiet
eñ coemt op beydē mondē der noerde
liker groter zee tottē brokē vā meothi
dia eñ is haer streckēde by alte woestē
eñ onghebōdē stedē in dit lant syn alte
grote honden die alte wreet syn inden
moet eñ starck vā lichaem dat sy stierē
verdrucken eñ verderuē lewē eñ elefā
tē als plyniꝰ exēpel maect eñ gheeft
vāden hōde des volcs vā albaniē welc
hondt alexāder ghesēynt was ende hi
verwan enen lewe enē bere eñ enē ele-
fant als die selue seit li·viij.int capittel
vandē hōdē des lands vā albaniē Itē
dat volc heeft ghemalē oghē eñ gheel
inder pupillē daer ō dat sy des nachts
te bat syē sullen eñ bat dā des daechs
als die selue seyt li..ix.dat selue vertelt
solinus oec voer een groet wonder

Dat.viij.ca van actica daer athenen of
ghenoemt is

Actica is dat selue ꝓuincie dȝ grie
ken lant is of was vā ouds wes
deel of stat ghehietē wordt |die stat vā
atenē die welc des wilneer was vued-
ster der phylosophē eñ moeđ der. vij.
consten Eñ syen had op die tijt gheen
liever cleinoet dan dat studium als ply
uius ende ysydorꝰ segghē li.xv. Ende
waren alle doctoers ende meysters dȝ
daer waren Item demostenes plach
dese stat zeer te vermerē eñ alle der we
relt condt te maken |als salustius ver-
telt Mar bouen allen dinghen plachse
arriopagita paulꝰ discipel te prisen die
welke alle die werelt v̓chierde mit syn

re groter wijsheit als ephyphaniꝰ seyt
ende ysidorus mede

Dat ix.ca van achya

Achia in grieken is een prouincie
in europen ende is also van ouds ghe-
hyeten vā acteꝰ dē coninc dese prouin
cie is bina alte mael eylant wāt aen die
noert zide daert mit macedonien v̓sa-
mēt is daer ist al ōtwont mitter zee wāt
aen die oest zijde heuet die zee vā cypre
nē Eñ vā noerdē griekē lāt eñ vā zudē
ponicū | eñ vā westē die eylāden die mē
cassopicis noemt ende werdt toe ghe-
vuecht alleen vander noertzijde desen
drien prouincien als actice macidonie
eñ grieken Itē thoeft vā deser prouin
cien is cornicus eñ is alte vastē stat als
ysydorꝰ seyt li.xv.wāt twolc en macher
nav toe comē om die hoecheyt der ghe
leghēthēyt eñ ō dattet also starck ghe
vesticht is eñ om datter die zee also na
by is \dese stat maecte chornithus ho-
restis soē welke stat die griekē chorni-
thus noēdē dȝ is bewysinghe des ghe
meynē goeds als ysidorꝰ seyt li . xvij.

Dat x.ca. van archadya

Archadya is eē prouincie die leyt
tusschen die zee egeum eñ ioniū
als ysidorus seyt die welc archas iupi-
ters soen die van sinē ondersatē verwō
nen was archadē noēde na sinen naem
Eñ die selue stat werdt na sticionya ge
noemt vā enē coninc die sticionius hiet
als ysidorus seyt

Dat xi.ca.van alanya

Alanya is die eerste side vā sicia die
welc deerst ende dat alre meeste
conincrijc is van europen welc europa
beghint vandee ryuier chamer neder-
ghaende totten onderganc der sonnen

aen die noortzee ende strect haer tottē
eynden van spaengē |wes oest zÿde eñ
zuut zÿde op climmēde vā pōto wordt
vergadert mit alle der groter zee ende
wordt gheeynt totten eylandē van ga
des als ysydorꝰ seyt li.xv.die syde van
sicia is eerste alania dz strect tottē broe
ken van meothida eñ gaet voert in da
cia eñ is alte bredē conincrÿc eñ houdt
wrede landen van barbers \ ende is on
der enen coudē clyma gheset neyghē
de van den oesten ten noerden.

Dat xvij.ca.van amazonien.

AMazonia dat is een conincrÿc eñ
deel in azya eñ een deel in europa welc
rÿc albanien al na by is vanden amazo
nē also ghenoemt Amazones der got
ten warē wiuē die vāden nedersten sy-
chya wt ghinghen als ysydo. seyt li.ix
die welke wiuen als haer mannen mit
bedriechenissen doot gheslaghen warē
so namen sy die wapenen haerre man-
nen eñ ghinghen die vyanden aen mit
vyantliken moede ende namen volco-
mē wrake vāden dootslage hoerre mā-
nen want sy sloghense al doot\ vanden
ionghen ten oudē ende hielden die wy
uen eñ namē den roef haerre vyanden
daer na worden si te rade te leuen sonđ
gheselscap der mannen |die twe coninc
ghinnē als marsepia\ eñ lampeto settē
ouer hē in een exempel der mānen die
altoes twe conynghē plaghē te hebbē
vāden welken tween die een altoes wt
toech vechtē met eenre groter scarē eñ
die ander| verwaerde tghemeyn goet
binnē den lande ter wilen dat die āder
wt was Eñ sy worden in corter tÿt also
wreet dat sy wel hōdert iaer een groet
deel van asya onder hadden. Itē sy en
wouden in gheenre wÿs enighen man
onder hē latē leuē of wonen Nochtās
plaghen sy by hē in een eylant mānen
doē te comē daer sy mede te doē had-
den op dat sy tgheslacht vanden vrou
wen behoudē mochten daer sy sonder
linghe tyden toe haddē als sy hiliken
woudē eñ ontfāghē |mar als sy saghē
ende vernamē dat sy myt kinde werdē
so dwonghen sy die mannen dat sy we
der en wech mostē varen. Eñ wast also
dat sy knechtkens creghē die sloeghē
sy doot. Of sy seyndense te rechter tÿt
thuus Eñ warent dochteren die hiel-
den sy eñ leerdense schermen eñ vech
ten ende oec mede iaghen ende schietē
ende op dat hem die borst niet hinder
lÿc wesen en soude inden scilt te vueren
of indē stekē so plaghen si die een borst
der meyskens te bernen \ inden seuēdē
iaer op dat sy slecht bliuē soude ende-
niet weder wassen Eñ daer om hyeten
si amazones ō dat zÿ sonder mānē syn
als ysydorꝰ seyt.li.ix.die oudē plaghē
se wilneer mumannas te hyetē der wel
ker wreetheyt als mē seyt eerst hercu
les temmede daer na achilles Eñ dat
was meer met vrientscappen \dan met
craften als inden ghesten der grieken
ende dier van amazoniē ghehouden
wordt Item ysydorus seyt dat die gro
te alexander \ alle die wiuen met allen
ōdreef ende maectese te niet\mar die
hystorie van den coninc alexander en
seyt dat niet |mer emmer seyt men dat
die coninghinne van dien wiuen dē co
ninc alexander \ die trybute eyschende
was mit bodē weđ ouer screef aldꝰ vā
dyre wÿsheit is te ōwōderē ist also dat
tu mittē wiuē stridē wilste eñ geft ons

dã onse god de auẽtuer dat wy dy ver
winnẽ so bistu ewelic gescent eñ ist oec
also dat onse godẽ op ons toernich syn
dat wyt verliesen ende dattu ons ver-
winste so hebstu luttel eren verwonnen
datstu wiuẽ verwonnẽ hebste Op wel-
ker antwoerde die coninc alexãder hẽ
bedacht ende hem oec zeer verwõder
de ende docht dat sy hẽ die waerheyt
ghescreuẽ had ende dattet onbetame
lic gheweest hadde die wiuen met den
swerde te winnen mer eerliker eñ ghe
mackeliker mit minnẽ ende met vrien
scappen. waer om dat hy hem luyden
vryheit gaf ende verleẽde Ende maec
se ghehoersaem mit groter vrientscap
pen ende niet met craften.

Dat xiij ca. van alemaengen.

Alemãnia is een edel eñ gheboer
tich conincryck of lantscap in europen
ende is also ghehieten van enẽ ryuier
dz lemãnis hyet ouer die tonouwe als
ysydorus seyt daer dat volc vã dien lã
de eerst woenden die alemãni ghehye
ten syn om des ryuiers wyl. Ende dit
hyet germania als ysydorus seit. li. xv
daer hy seyt \ na dacien dat een eynde
is \ van den nederstẽ sicien coemt ger-
manien teghen \ ende heeft van oestẽ
die tonouwe | ende van zuden den ryn
ende aen die noortzide | ende ter sonnẽ
onderganc die grote zee ende germa-
nien is tweer hande. Ende dat ouerste
strect al totten gheberchten van aqui-
legien eñ ter zuder zee toe bi venegen
dat ander garmanien is by den ryn eñ
also nederwaert totter noortzee Eñ sy
syn beyde ryke \ eñ edel also wel inder
moghentheyt | ende inder craften als
inder rycheit | eñ can wel stryden ende
oerloghen ende syn oec beyde vol van
volke dit volc is zeer cloeck | eñ starck
van lichaem by dat ander landen syn |
sy syn wreet eñ coen vã moede in rouẽ
in vanghen te water eñ te lande | ende
sy iaghen veel naden wildẽ beesten sy
syn scoen van aensicht ende eersaem sy
hebben cransen mit ghelen haer si syn
vry eñ milde blide eñ vrolic vã moede
ende sonderlinghe die zassen die indẽ
voerscreuẽ dinghen den anderẽ bouen
gaen vãden welkẽ ysydorus seyt Tvolc
van zassen dat ghesetẽ is aen die cantẽ
eñ aen den eynden vãder groter zee is
zeer doende inder doechdẽ ende indẽ
arbeyde Ende is daer om also ghehie
tẽ dattet veel snelre eñ vaerdigher is
tot allen dinghen te doen dan die an-
der alemans mar met allẽ en syn sy ho
ren vianden stadelic opten lande mar
oec te water eñ ter zee cõnẽ sy haer vi
anden v̈sloken eñ verderuẽ ende sy syn
daer om saxones ghehieten van saxus
dat is een hardt steen want sy syn also
hardt als keselinghen arbeyt te doen
Eñ haer lant is zeer vruchtbaer ende
heeft veel fyne waterẽ eñ riuierẽ. Eñ
in horen gheberchten graeftmẽ by na
alle metalẽ sond̈ tinne Eñ het syn noch
ander prouincien in beydẽ germanien
dat is ĩ hoech almaniẽ ende ĩ laech al
maniẽ die vmmer also prisẽs waert syn
als oestẽryc. beyerẽ. swauẽ. elsatẽ bydẽ
Ryn eñ noch veel ander die te lãc te v̈-
tellen warẽ soud mẽse alle nomẽ eñ vã
dẽ zassen eñ vãdẽ anderẽ duutschẽ syn
die enghelsche ghecomen | der welker
geslacht eñ na volghinge besitten dat
eylant vã britaniẽ der welker tonghe
ende manieren dat volc van enghelãt

tot huidẽ op tẽ dach noch volgẽ als be
da seit int bouc vandẽ peestẽ soect neõ-
waert in de letter .s. vanden zassen

Dat .xiiij. ca. van enghelant

a Anglia is een eylant vander gro-
ter zee ende is alõme van allen
landẽ ghescepdẽ ende ghedeylt twelc
wylen eer albania ghenoemt was om
der witter steenroetsen wille die vã ver
ren aenden ouer vander zee openbarẽ
welc eylant menighe tyt edel luyden
die van troyen verdreuen waren ende
ghescheyden wonnen mit vechten en-
de mit stryden teghen roesen die daer
int lant warẽ ende wonnent oec mit cõ
sten ende behendicheyden ende ver
dreuen die roesen ende sloegense doot
Ende gauen die lande den naem bri-
tanien vanden naem hoers beleiders
die bryto heite want dat lant ghewon
nen ende vercracht was mit rade en-
de hulp des mans vanden welkẽ mach
tige coninghen sproten ende quamen
die veel groter dinghen deden in horẽ
leuen ende waert saeke datter yemen t
lust in hadde te lesẽ in hoerder historiẽ
die lese die historie vã brito Itẽ dat sel
ue eylant wordt langhe daer nae ghe-
wonnen vanden zassen eñ vanden an-
deren duutschen mit stryden ende mit
vechten ende is noch bezeten van ho-
ren nacomelinghen die welke tlant on
der hem deylden eñ ghauen elken pro
uinciẽ namẽ na der proprieteiten haer
re tonghen ende lietẽ die memorie der
tonghen hoers volcs after bliuẽ ende
hietẽ dat eylant enghelant vander co
ninghinnen die enghel hiet ende was
des hertoghẽ vã zassẽ docter welke co
nĩghine na menighẽ strỹt dat eylãt be
zat nochtans seyt ysydorus dat het an
glia ghe heten is van angulus dat is
van enen hoecke daer om dattet in enẽ
hoecke of in enen eynde ghelegen is
Mar sinte gregorius doe hy sach die
kinder van engelant te romen vercopẽ
byder heydenen tyden ende hi hoerde
dat zy angly heeten Doe seide hy ald9
voer waer het syn angly want zy blin
ken int aensicht als angeli dat syn en-
ghelen Item pliuius ende orosius seg
ghen veel dinghen van desen lãde mar
ysydorus seytse aen een weghe bescey
delicken die welcke dander duysterlic
voert brenghen Item brytania twelc
men nv enghelant heit is een eylant
dat tegen vranryc ende spaengen leyt
Syn õmeganc houdt achtenueertich-
weruen .lxxv. milen Eñ daer syn veel
eñ groter ryuierẽ int lant Eñ daer zyn
heete fonteynen ende veel metallen
ende daer is die steen gagates grote
hoep ende paerlen ende cleylant ende
daer syn menigherhande vruchten-
ende daer syn veel scapẽ die veel wol-
len dragẽ eñ vordel vã wollen eñ daer
syn oec veel herten eñ ander wilde be
sten gevõden eñ men vinter luttel wol
uen of gheen Eñ daer om machmẽ de
scapen te vryliker inden scueren eñ in
dẽ weydẽ latẽ wesẽ sõder herdẽ als be-
da seyt waer of dat een man heeft dat
eylant van engelãt in veerssen bescre-
uẽ eñ seyde aldus. Anglia terra ferax
et fertilis angulus orbis: Insula p̄di-
nes q̄ tota vix orbe Nã ei9 tot9 idiget or
bis ope Anglia plẽa locis gens libera
apta vocari Libera gẽs cui libera mẽs
et libera lingua Sz ligua melior liberi
or q̄ man9 Eñ tõstãt is ẽglãt is eẽdrach

tich ende een vruchtbaer lāt eñ is een hoecke der werelt Ende is een eylant dat rÿcker is dan ander landen die in dē werelt syn eñ alle die werelt behoeft sÿnre hulpen Engelant is vol van steden eñ een vry volc geheten ende bequaem het is vry volc dat een vryhart heeft eñ het is een vrie tonge maer de tōge is beter eñ die hāt is vryer Ende si volgen veel goeder oerbaerlichedē eñ eersamichedē de welcke hier te lange te setten warē maer soucke benedē van brytannia

Dat .xv. ca. vā aquiteynē

AQuitania is een prouinci vā walschē lande in europē als ysy. seit. li. xv. Ende is van crōmen wateren eñ daer loept een ryuier diemen ligur heet eñ sÿn eyndē lopē tot veel steden eñ dit is eē vrochtbaer lant ende zuet mit veel cleyne poertē eñ oec grote steden eñ mit castelē mit wateren eñ mit ryuierē wel bewaert eñ is schoen van bosschē vā houen vā weyden eñ vā alrē genoechlicheyt Eñ is wel beset mit wÿngaerdē eñ drachtighe bomen vā menigerhande geslacht eñ zeer rÿc vā aertschen goede Itē onder den naem van aquitaniē sÿn veel zÿdel prouinciē als plinius seyt Dit lant heeft aē die zÿde vā circius de grote zee als orosi⁹ seyt die de schoet vā aquitaniē heet eñ aen die zÿde dat de son ondergaet heeftet hispaniē eñ vā noerden eñ van oestten heuet gallia lugdumēsem eñ van zuyden raket de prouinci vā narboen

Dat .xvi. ca. vā andegauia

ANdegauia is een prouincie van walschē lāde al vast bÿ aquitaniē eñ strect hem totten minsten brytaniē wes hoefstat andegauis heet eñ daer loept een water al om eñ alle die prouinci heit andegauia eñ is eē vol wÿn lāt eñ eē coern lant eñ is volgoeds eñ is gelÿc aquitanien inden wÿn ende in den vruchten.

Dat .xvii. ca. van aluernia.

ALuernia is een prouinci van gallia ludumensi wes meeste stat genoēt is mōs clarus Dese prouinci heeft vā oesten germanien van zuyden ytalien vā westen die prouinci ven narboen eñ van noerden galliam belgicam eñ is een wilt boschich lant bercahctich ende vol weyden ende is verchiert mit wildē beesten ende mit tāmen beesten eñ draecht in veel stedē coerns ende wÿns ghenouch.

Dat. xviii. ca. van apulia

APulia is een lant bÿder zee in ytalien ende is een deel vā europa vanden eylanden van cecilien gescheyden mit enē arm vande zee eñ tlant is vol volcs ende daer is gouts ende zilvers ghenouch Ende het is daer vol van wÿn van coern ende van olien ende heeft edel goede stedē in ende is wel beset mit castelē mit borghen ende mit anderen dorpen ende heeft menigherande vrucht in ende is een eynde van europen tegen dat zuyden ende is gedeylt van barbariē mitter zee allē Eñ mē seit datter werme baden of fonteynen sÿn die dē sieken medecÿn geuen Eñ die hoeftstat van dien landen heyt men brundisiū welke stat die griecken wileneer timmerden ende wordt gheseyt van brunda in grieē dat is hertshoeft in duytsche wāt si is gescapē ter manierē ees hertē hoeft dz hoern heeft als ysido

sept deser stat ter siden of lept een lant
an datmen capuanata hyet eñ is moe-
der vandẽ corẽ wãt die aerde daer int
lant is bouẽ matẽ vruchtbaer coren te
draghen vã welken lande veel ander
prouincien ghevuet werdẽ eñ oec die
ghenẽ die ouer die zee sitten

Dat xix.ca.van affricken

Affrica als sommige wanẽ is ge-
sept als apprica daer om datter
dẽ hemel open is eñ datter gheẽ cou-
de en is als ysidorus seit Itẽ affrica be
ghint vandẽ eyndẽ vã egipten varen-
de by den sudẽ ouer ethiopien totten-
berch athlas toe mar aen die noerd zyẽ
werdet gheslotẽ mitter zee die middẽ
int lãt leit eñ werdt gheeynt in een zee
die mẽ gadicanum hiet dit affrica seit
men dattet is een dordẽdeel vãder we
relt teghen asien eñ europen eñ heeft
veel prouinciẽ als libien curonẽsem tri
polim byzãcium kartaghynem ethiopi
en. eñ veel ãder eñ dat deel der werelt
datmẽ affrica hiet is minre inder spaci
en dã aspa of europa mar na syre groet
heyt ist veel riker eñ inder gedaẽtẽ vã
beesten eñ vã anderẽ dinghen ist veel
wonderliker want dat volc vã dien lã
de is alte sonderlinghe ryc van goude
eñ van ghesteenten Eñ inde coerne in
den vruchten eñ inden olye Eñ heeft
wonderlike formen ende figueren vã
menschen eñ van beestẽ in eñ in sommi
ghen stedẽ wordtet lant vander sonnẽ
verbrant eñ affrica wordt mit menigẽ
eynden der groter zee ondergrepen.
eñ daer syn veel wilder ruger mẽschẽ
die al vol haers syn eñ menighe vree-
de vreselike beesten

Dat xx.ca. van asturien

Asturia is een prouincie int binnẽ
ste vã spaengen die gheleghẽ is
by europẽ eñ affrica als ysidorus sept
.li.xv. waer af dat si hãstuer genoemt
syn die by den ryuier astorom wonen ỏ
welcker lant is ouer al mit wildernissẽ
eñ bosschen beset als ysidorus sept het
volc dat daer woent is veel vrolicker
ende vryer vã moede dan ander luide
eñ si syn goedertierẽder der welcker
stadt metropolis hiet eñ daer en wast
niet veel wyns noch coerns noch olys
want tlant is cout eñ daer om encandt
daer neit wel wassen Item daer wast
miliũ eñ castaniẽ om veel eñ daer was-
sen veel appelen ende ander vruchten
daer zyẽ dranc of maken voer den wyn
Ende si hebbẽ beesten genouch tãme
eñ wilde Eñ tuolck is natuerlickẽ bly
de eñ singet wel ende si syn snel int lo-
pen eñ si cõnen wel stryden eñ si syn vã
goedẽ maecsel van liue eñ van aẽsicht
na die geleghentheyt vandẽ lande eñ
na dattet lant heet is eñ zyẽ spreecken
goede spraecke eñ si bespotten ander
sprake

Dat.xxi.ca. van aragongen

Aragonia is een prouincie in spaẽ
gen ende daer wast wyn eñ coerns ge
nouch mit goeden ryuierẽ eñ fontey-
nen Ende si waren wyleneer vandẽ ar
togoten becõmert daert noch den naẽ
of heeft want die gothen dat is eenre
hande volc also genoemt wonende in
die prouincie. waer of dat artogonia
ghenoemt is als ysidorus seit Indese
prouincie loept een ryuier diemen hy
berus heyt wes hoefstat men noemt
cesar augusta

Dat. xxii.ca. van babilonien

Babylonia is eē prouincie vā asya
in caldeē wes hoeft is die stat vā
babilonien daer tlant na ghenoemt is
eñ also edel als caldea ende als arstu
cia ende mesopotania in wes lant si on
derwilen ouer ghinghen als ysidorus
seyt li.xv. ¶ Hier lopen die edelste ry-
uierē verby die mē vijnt onꝺ die welke
dese twe tvoerdeel hebben als tygrys
eñ eufrates die horen opganc hebben
vanden paradyse Eñ is dat drachtelijc
ste lant van allen vruchten eñ van allē
coern dat mē vijnt het is vol wijns vol
coerns vol van cruden ende wel rukē
de bomen Ende het is bouē maten rijc
van ghesteenten eñ vā metalen Ende
is ouervloedich van peerden vā mulē
van ezels ende van anderen quicke eñ
in horen wildernissen heeft dit lāt plā-
teyt van allen wilden beesten . Eñ van
wonderliken beesten van wonderlikē
maecselen wes hoeftstat wylneer hiet
babilon dat is confuse of scennisse daer
om dat die sprake der gheenre die den
toren daer maecten ghescent was als
men seyt genesy.xi. wes groetheit iero
nim⁹ bescrijft ouer ysaia .xi . ende seyt
dat babylon is die hoeftstat van caldeē
wes muren .xvi. dusent passen waren
by tquartier vāden enē horninc tottē an
deren twelc te gader was lxiiij war af
dat die muerē reycten twe milen ende
twe deel van eenre mylen verre . Ende
daer was die toern drie dusent passen
hoech dat is van tween mylen inꝺ brei
den ende opwaert vastelic gheenghet
ende die materi daer hy af ghemaect
was dat waren ghebackē teghelē die
vergadert warē mit onsceydelikē lijm
also dat die steē mit viere noch mit wa
ter ghesceydē en mocht werden Ende
want daer die lippe ghescandeleert is
so is die toern in hebreusch babel ghe
noemt ende in griex babylō waer af dz
alle tlant daer al om gaen⁊ babylonia
gheheytē is hier plach die machtighe
coninc nabugodonosor een heer te we
sen die welc onder alle die ander naciē
der werelt vinc oec tlant van iudeē die
welc hy bracht ōder den ghebode dier
van caldeen waer om dat babilon onꝺ
balthazar sinē neue alte mael verderft
werdt by tyrus eñ by darius die conin-
ghen waren van persen ende vā medē
Eñ was nye seer weder ghemaect mar
van horen afterlaet sijn twe steden ghe
maect als thesephō eñ sijn inwydē ge
tymmert als iheronimus seyt: Itē die
stede daer wylneer babylon was is al
woestē eñ daer en is niet in gebleuē dan
wōdlike beestē die wilt sijn eñ vreselijc
soeke neder waert van caldea.

Dat .xxiij.ca. van bactria

Bactria is een lant in asya dē wel-
ken hy den naem vā enē ryuier gaf die
bactris hiet als ysidorus seyt . li.xv. dit
lant voedt alte starcke camelē die haer
voeten nemmermeer en verderuē als
ysidorus seyt

Dat xxiiij .ca. van braceana

Braceana is eē lāt in affrica dz ge
deylt is in tween alte edelē stede
kijns in den naem van den welken dat
een andrometus heyt eñ dat anꝺ hyet
byranciū dit is vruchtbaer vā cleye vā
aerden eñ van oliē wes aertrijc also vet
is als wanneer datmen een saet in der
aerden werpt daer wassen hōdert coer
nen weder of . als ysidor⁹ seit. li. xv. de
bracananis soeke int eynde van deser-

letteren .b.

Dat.xxv. ca. vā brabant

BRabātia is een prouincie of eē lāt
scap des eynds vā germanieē dat
vluchs an walsch brabāt leyt eñ an he
negouwen. Eñ heeft den rijn eñ vriese
lant an die oest zijde eñ die engelsche-
zee ende vlaenderen an die noert zijde
eñ dat nederste walsch lant an de west-
zijde eñ dat ouerste vrancrijc an de zuit
side daer die maze ōbij loept / eñ heeft
veel steden die vernaemt sijn eñ is een
drachtelic lāt īt meeste deel mar daer-
leyt veel ledichs lants eñ tlant is vol-
volcs eñ vā goeđ sceppenis eñ vā eer
samer formen eñ can wel tornieren eñ-
is moedich teghē die vyanden eñ si sij
onder malcanderen rustelic eñ wel doē
de hoefsch otmoedich eñ goedertieren
in allen ghelselscap

Dat xxvi. ca. vā belgica

BElgica is vander prouincien van
walschen lande in europa eñ is al
so genoemt vanđ stadt vā belgis als ysi
do. seyt li. ix Dese belgica als orosi⁹ seit
heeft an die oest zijde germanien eñ dē
rijn en vāden zuytoesten heuet die ho-
ghe clippen eñ vandē zuyden die pro-
uincie vā narboē In welker prouinciē
die stadt arelatenensis ghelegen is eñ-
vādē ondergāc prouinciā lugdomensē
eñ van circio die zee vā brytaengen eñ
vā noerdē dat eylant vā enghelant dit
lāt is vol vruchtē eñ vol coerns ende in
veel stedē wast wijn eñ is vol volcs mit
stedē eñ mit poerten bewaert eñ tvolc
daer of is natuerliken wreet als ysido
seit. li. ix. eñ moedich eñ is nat vā riuie
ren eñ vā anderen wateren eñ is schoē
vā bosschē eñ vā campen eñ is vol vā-
quicke ende van beestē ende het heeft
luttel van wonderliken dieren sonder
datter venijnde vorsschē ende slanghē
sijn. Ende dat lant pleghet ghemeen-
liken rustelijc te wesen / ende medelijc
Eñ het is oec wat inder sprakē scelēde

Dat .xxvij. ca. van bitinia

BItinia als ysidorus seyt dattet eē
prouincie is vanden minren asya
int beghinsel der zee ghekeert totter
sijden daer die sonne op gaet ende leit
aen tracien ende te voren wast mit me-
nighen naem ghenoemt want het hiet
eerst miricia ende daer na wast vluchs
bitinia ghenoemt van intio den coninc
eñ het is dat meerre frigia wes hoeft
stat nycomedia hyet daer hanibal die
prins van kartaghen vliēde starf van
venijn. als ysidorus seyt. li. xv. Ende
bitinia is eerst ghemaect van fenix die
eerst miramenda ghenoemt was. als
ysidorus seyt.

Dat. xx. ca. van britaengen

BRytanea occeani is een eylant-
in europen / ende strect hem zeer
verre. Ende vanden zuden heuet die
walen als orosius seyt dit eylant heeft
inder lengden tachtich hondert dusent
passen Eñ inder breeden twe hondert
dusent. Ende aen den rugghe vander
zee heuet die eylanden orcades vandē
welken daer xx. woest sijn ende dertien
werd ter bewoent / daer na coemter te-
ghen dat eylant van cycilien. vi. dach-
uaert te varen als plinius seyt. li. iiij.
Ende ysidor⁹. xv. Ende is ghesceydē
vanden eylande van brytanien Eñ als
Orosius seyt so ist ghe leghen tot circi-
um waert midzē in die grote zee ende
is luttel menschen kundich om dattet

alſo verde is dit brytanien als plynius ſeyt li. iiij. xvij. c. Tuſſchen noerden eñ weſten iſt ghelegheteghen germanien walſchlant ende teghen ſpaengen mit veel onderdeels Ende hiet eerſt albania om des wyl by auentueren datter alſo veel witter roetſen om ghinghen daer na hietet britania van bruto Ende daer na waſt vanden duutſchen diet behielden englant ghehieten Sonket bouen in die letter. A. van anglia. Ende daer is eē ander minre brytania op die zee van aquitanien gheleghen in walſchen lāde twelc doe die bartoēs tgrote bartaengen after lieten om die noetrofte der germanen iſt noch alſo ghehieten daer tgheſlacht ende die naem vanden bartoens noch duert. Ende al iſt dat dit brytania in veel dinghē loefs waerdich is nochtās en mach die mynre den meerre brytannien niet ghelijc werden ende daer om mochtet wel dz mynre brytanien ghehieten werden want het en ghelijct hem niet indē getale vanden volc ende daer om en ſalt den grote brytanien niet ghelijc werdē

Dat xxix. ca. van boecia.

Boecia die prouinci holladis is eē deelkijn in grieken als yſidorus ſeyt. li. xv. Ende is eerſt alſo genoemt van bos dat is na den oſſe Ende om deſer ſaken wyl doe cathin⁹ agenors ſoē ſijn ſuſter europā ſocht vā dē ghebode ſijns vaders die van iupiter ghenomē was ende gheroeft Ende doe hyſe nz vinden en conſt ontſach hy hē ſijns vaders toren Ende hy veſtichde in ſinen moedt dat hy in ellenden ghinc eñ doe hy mit gheual die voetſtappe eens oſſen volghede daer vāt hi die ſtede daer ſijn ſuſter lach. Ende daer om hyet hy die ſtede mit des oſſen naē boecia daer hy thebas tymmerde daer ſy wylneer grote ſtriden wonnē ende daer appolo ende hercules gheboren ſijn dat is dat meerre deel thebanus Ende dat ſelue is eunoma ghehietē van enen fonteyn die daer wylneer appolijn conſacreert was als yſidor⁹ ſeit. li. xv. in deſer eerden is eenrehande verwoede ſtede als wanneer daer yemāt af drinct ſo wordt hy alſo heet dat hy verwoeden wyl vā groten luſten des hylics als die ſelue ſeyt li. xiiij. int capitel vanden wateren ſoke bouen vanden fonteynen

Dat xxx. ca. van bemen.

Boemia dat is een deel van meſſia ende is beem in duutſch ende leyt oeſtwaert by germanien gheſet in europa ende is mit groten gheberchten ende mit dicken boſſchē ouer al omſet van germanien van pannoniē ende van anderen lantſcappen edne is ghedeylt ouermits den berghen boſſchen ende dē ryuieren Ende tlāt is ſeer vaſt in veel ſteden van beem ouermits die hoecheit der berghen. Ende heft oec veel ſlechs velds ende anders pleyns ende daer is goede lucht des hemels eñ heeft goet cleye i te plātē wijngaerden ende ander bomē ende coren in te ſayen Ende is ryke van goude van zilver van tynne ende vā anderen metallen ende is vucht van fonteynen eñ vā ryuieren want daer loept een ſeer edel ryuier doer dz lant diemen albia hyet die inden berghen vanden beemen wt coemt Eñ multa dies ghelijcs in loept doer praghe die coninclike ſtat wt wes gheberchten ouervloepen die pijn bo-

men ende die ander langhe bomē daer men masten of maect Eñ daer is plan teyt van ghemeynen cruyden daer die beesten of leuē ende ander medicinael cruden van menigherhande gheslach ten Ende daer sijn veel beren ende be-rinnen. herten. gheyten. ende bucken buffelen. ende ander menigherhande beesten Ende onder dese wrede beestē is een hebbende die groetheyt vā enē osse dese beest is fel eñ quaet / eñ heeft grote hoernen ende breet ende mitten beyden so en bescermt sy hoer niet mār sy heeft onder haer kinne een balschkē daer sy water in gadert ende al lopen-de verwarmt sy dat water bitterliken zeer welc water si op die iaghers of op die honden werpt als sy haer te na bij comen. Ende so waer dat water raect daer gaet haer wt / ende verbrant leli-ken ende inō bemen tonghe wordt dat dier hetten ghehyeten / dit lant wordt omghanghen van oesten mit moriana ende mit pannonia ende vā noerdtoest mit polen lant ende van zuden mit oest rijc eñ van westen met beyeren mit ger manien eñ mit myssen al om begordt.

Dat xxxi. ca. van burguengen

Borguendia is een deel vā walsch lant / ende is een starck berchich lant ende is oec vol vā weyden ende in veel steden zeer boschich eñ is wel ghe watert mit alrehande wateren als mit ryuieren mit fonteynen ende mit ande ren wateren / ende is tot menigher ste-de onvruchtbaer eñ zeer droghe daer gheen water en is ende is byden ghe-berchtē sonderlinghē cout om des wyl dattet daer also seer snuwet Ende daer woent veel volcs byden gheberchten ende si crighen coppen ende hueuelen onder die kinne ende optē rugghe om des wil dat sy dat sneewater drincken ende daer sijn veel beren ende berinnē ende ander dieren.

Dat. xxxij. ca. van capadocien

Capadocia is eē prouincie int meer re asya eñ is gheleghen int hoeft van syrien Ende raect aen die oest zijde armenien ende vanden westen dat min re asya ende van noerden tunturios cā pos die wilneer die amazones hadden die zee timericū ende van zuden taurū montem den welken onderleyt cilicia ende asacepa totten schoet filicum die siet teghen cypren Ende een water dat albis hyet loepter doer die de conin-ghin lpadra wilneer deyldede vanden perssen dat is van diē lande datmē pers sen hiet als ysidorus seyt. li. xv. ende orosius. li. i. dese haddē horē opganc int eerste iaer van seth yaphets zoen waer of datter noch een stat blijft bi hē ludē die morcha hiet als ysido. seit. li. ix

Dat. xxxiij. ca. van caldeen.

Caldea is eē groet lant gheleghē bij eufrates daer een velt is daer die ruesen vergaderden naden diluui-en ende bij den rade nērochs timmer-den sy den toren babel vanden welken die stat die daer ghetimmert was baby lon hyet ende daer na alle tlant baby-lonia alst bouen openbaert inder lette-ren. b. soeke daer van babylonia Mar het is te segghen wat orosius seyde vā babylonia. li. ij. dat die eerste coninc byden assyrien dat is byden volc van as syria was ninus die een wijf had die ni nosemiramis hiet ende was een conin ghin van alle asya maecte babylonien

wijt ende breet die welc nemroch begō
nen had ende maectese daer om dat sy
thoeft wesen soude van alle assyria Eñ
dat rijc stont onghesceynt dusent ende
lxiiij. iaer al tot sardā die pallū den wel
ken arbates die rechter was van medē
doot sloech Eñ doe bestont dat rijc vā
assyria te veruarē mar het verghinc al
te mael doe babylonieē verderft werdt
van cyrus ende vā darius dat cume te
ghelouen was bij menschen die starflic
sijn dattet ghschiē soude moghen dat
men alsulken starken stat wynnē soude
moghen ende verderft werden. Eñ sy
was ghemaect mit gheliken tynnē inde
manieren van borghen viercant eñ mē
mach die groetheit der mueren eñ die
starckheyt qualiken ghelouen wāt die
mueren hadden inder breyddē vijftich
cupitus ende si waren vierwaruen also
hoech Ende sijn omganc was van ccc.
stadien enden van lxxx. Een stadie dat
is een tiendendeel van eenre milen die
muere was van ghecoecten teghelen
ouergoten ende mit tayen lijm verga-
dert Ende die grauen van buten scheē
zeer breet/ in welken graue een water
omvloeyde aen touerhoeft vāder mue
ren waren hondert poerten Ende indē
ommeganc vander mueren waren wo
ninghen daer men op ter weer mocht
gaen die al ghelijc ghemaect warē vā
wonderliker groetheyt ende starctē eñ
al wast so onmatē starck nochtans was
sy schier verwonnen ende ghevanghē
eñ haestelic omghekeert want hi deyl
de die ryuier in. ccc. ende in. lx. vo-
ghen of monden als vuer faxat dede
die ryuier gāgas doe hy toernich was
teghen die ryuier daer om dat hy een
van sinen ridders verdrenct hadde die
deylde den seluen ryuier in. ccc. ende
in. lx. delen want doe haer water on-
toghen was ende ghenomen doe was
die stadt haest ghewonnen als die sel-
ue Orosius seyt. Item in dat selue iaer
doe babylonieē verderft werdt ende be-
gan te verderuen doe began rom ghe
fundeert te werden waer of dat onder
een ouerdracht der tiden viel babylo-
nien ende romen stont op ende doe dat
rike int oesten eerst ghebrac doe began
dat rijc des westen te wassen

Dat xxxiiij. ca. van cedar.

Cedar is eē naem eens rijcs daer
die hysmahelitē wonen die kin
der waren des mans cedar die welcke
die oudste ende die eerste soen was hys
mahels wāt hysmahel was abrahams
soen die hy bij agar sijnre deernen had
de die wt egypten was waer of dat sy
waerliken hyeten moghen agarem dā
sarracen al ist dat sy vā enen vercreghe
nen naem hem te vergheefs verbliden
gheboren te wesen van sarra als ysido
rus seyt. li. ix. dese en tymmerē gheē
husen mar sy lopen wt recht als wilde
lude ende wonen in tabernaculen ende
sy nemen haer vuedsel vanden rouen/
ende van dat sy vanghen moghen van
beesten Ende daer om was hysmahel
ghehyeten onager dat is een velt ezel
als die gloze seyt ouer genesy. xvi. dit
sal een wilt mensch wesen zc. Ende sy
sullen alle verwoetheit der beesten bo-
uen gaen ende die goedertieren sullen
van hem vertreden ende verderft wer
den want als methodius seyt. Het sal
noch eens toecomende wesen dat sy te
gader vergadert wt comen sullen van-

der wildernissen eñ sullē winnē ende be
houdē alle die werelt bi acht wekē der
iaren eñ haer wech sal wech heiten der
engicheit want si sullen die stedē eñ die
rÿckē verkerē eñ om werpē Ende si sul
len die priesters doot slaē indē heiligē-
steden eñ sy sullē daer mitten wiuen sla
pen eñ si sullen utē heilighen vatē drinc
kē eñ si sullē haer beestē bidē tottē gra
uen der heilighen Eñ dit sal wesen om
die loesheit der kersten mēschen die dā
wesen sullen Item dese eñ veel ander-
vertelt hÿ dat die ghene die woenē int
lant van cedar eñ die hÿsmaheliten indē
werelt bedriuen sullen

Dat.xxxv.ca.van cancia

Cancia is een prouincie in englant
dat ghelegen is bi der zee van britāni-
en wes hoefstat was cantuaria Het is
een goet coern lant eñ boschich Eñ wel
ghewatert mit fonteynē eñ mit ryuirē
eñ heeft goede edele hauenē vandē zee
ende is rÿck ende daer is goede lucht-

Dat.xxxvi.ca.van castrabia

Castrabia is een prouincie in spaē-
gen die moet van desē volc is quaet eñ
fel op sÿn stelen eñ op rouē Eñ het is al
toes bereit veel slaghe te lidē als ÿsido
seit.li.ix.deser prouincien is na bÿ celci
bria eñ is also gheheiten vādē walschē
celticis ende ÿberis

Dat.xxxvii.ca.van chananea

Chananea is een lant in syria welc
lāt vā chanaans zoenē die chams zoen
was besetē was na der diluuien Ende
van hem waren.x.naciē dat sÿn lātscap
pen of gebuertē als ÿsido.seit.li.ix.van
den welkē waren .vii.nacien vā chana-
ans zade iden welkē die maledictie vā
cham was also meer erflic ghewortelt
Eñ daer om waren si af ghewischt van
den kinderē van ÿsrahel ouermits den
gebode goods eñ hoer termÿne waren
van hem luden becōmert ÿsido.li.ix.

Dat.xxxviii.ca.van campania

Campania is een prouīcie in ytaliē
eñ is ghelegen tusschē tlant vā romē
eñ poelgē wes hoefstat wilneer capua
was ende was vderft van siluio den co
ninc van albanen Eñ thoeft vanden ste
den van campanien is in drien grotē ste
den ghedeilt als in romen kartagen nō
tata van welkē die prouincie van ytaliē
onderwÿlen campanien genoemt was
Eñ daer sÿn veel ander vmaerder stedē
die rÿc ende vol volcs sÿn die al totter
prouincien vā campanien behoeren als
napels eñ pulchrios daer virgilius ba
dē sÿn die men in eren hielt Het is een
goet lāt vā wÿn eñ vā coerne eñ vā olien
Eñ daer wassen menigerhande vruch
ten Ende daer is noch een ander cāpa-
nien in crisaluina gallie senonēsis pro-
uincia wes hoeft is die stat van creten

Dat.xxxix.ca.van canda

Canda heit eenrehande eylant eñ
is int beghin enge eñ daer na wordtet
vast bredē wes īgāc zwaer is eñ arbeide
lic alst opēbaert ī actibꝰ apostoloꝝ xxvii
dit eylant is tusschē syriam eñ ytalien

Dat.xl.ca.van cylicia

Cilicia is een prouīcie vādē minrē
asia dese heeft vandē oesten luceam eñ
vādē zuydē mare siculā eñ vādē westen
eñ vādē noerdē heuz die lastē des ber-
chs taurꝰ dese prouīcie werdt gesceidē
vandē water tingnis eñ heeft een edel
stat binen die mē tharsis heit daer pau
lus af was eñ chorithus sÿn poerte of
stedeken daer veel fÿns saffraens wasꝰ

eñ is van alte goeden roeke ende scoē
re van verwen dan gout als ysido. seit
int vijftiende boeke

Dat. xli. ca. van cypers

Cypros is een eylan eñ alsō ghehei-
ten vander stat cipers die in dat eylant
leit. Men vijnter dit coper eñ men seit
dattet daer eerst ghevondē was Ende
het is een lant vol wijns die bouē ma-
ten sterck is idē smake eñ in sinē werc
kē Eñ heeft veel edelre stedē onder die
welke nicasia die ouerste is ende tlāt is
al ōme mitter zee besloten maer binen
ist al vol van bosschen van weiden van
velden van wijngaerden eñ van coern
Eñ is wel ghewatert mit fonteynē en-
de mit anderen wateren Eñ is vol rijc-
heiden eñ vol weelden maer dat eylāt
wordt dicwijl inder scriften chetijm ghe
heiten als ysidorus seit li. ix. eñ is alsoe
ghenoemt vā enen soen ionā aaphets
neue als ysidorus seit li. i. dat eylant van
cypers wordt ghegordt mitter zee sy-
rico vandē westen Eñ mitter zee pāphi
lico an die noordt zijde eñ mitter zee ci
licio van oesten Eñ van zudē mitter zee
phenicis wes spaciū in die lēgde houdt
hondert eñ. lxxv. mijlen eñ. xxv passen
eñ is breet hondert mijlē eñ. xxv. ende
hondert eñ. xxv. passen ghij sult weten
dat dit ghetal niet recht int boeke staet
ende daer om en houdt v op dit getal
niet

Dat. xlij. ca. van creten

Creta is een eylant in griecken Eñ
is seer lanc in sinen opganc ende in sinē
nederganc eñ had wilneer goede ede-
le steden in want si was cetupolijs ghe
heiten Eñ was eerst een eylant dat veel
ryuiren wapenē ende gescuts plach te
hebben Eñ si gaf den letteren eerst de
cracht eñ gaf den letteren hoer rechten
Eñ leerde eerst hoe dat men te peerde
soude wesen Eñ die leringe vāder mu
sikē was vanden ydeen daer eerst ghe
vonden eñ al oefenende werdt die leri
ghe breder Eñ heeft gheyten eñ āder
beesten gadinge ende heef luttel hertē
añ daer en comen nēmermeer scadeli-
ke beesten als sijn woluē vossen eñ deser
ghelijc Ende daer en is gheen serpent
daer en is gheē nacht vle Eñ waert dz
si daer van ander swaert quamen si sou
den vluchs steruen daer wassen goede
wijnen ende veel bomē eñ goede medi
cinael cruden als dyptānus eñ alinoas
eñ ander crude eñ daer sijn dierbare ge
steynte eñ daer wast oeck een steen die
dattilus heit als ysidorus seit li. xv. Eñ
al ist dattet vandē meestē deel der venij
der dieren vri is nochtans sijn daer sō-
mighe venijnde spinen die men spalan
gias heit alle dese dinghen seit plinius
oec li. iiij. Item orosius vandē seluen ey
lande Creta dit eylant vādē oestē wor-
det gheeyndt inder zee carpacius ende
van westen eñ van noordē inder zee cir
cico Eñ vā zudē ider zee libico die welc
si adriaticū heitē eñ heeft int lange hō
dert dusent eñ. lxxxvij. dusent passē en-
de inder breiden vijchtich dusēt doeke
vandē maecsel des huses de tali in cre
ta ysidorus li. iij. int capittel vandē stedē

Dat. xliij. ca. . vant eylant van cyclades

Cyclades insule dat sijn eylādē als
ysido. seit li. xv. eñ waren wilneer
gryeke die griekē heitē die warelt cy-
clū Eñ sōmighe segghē dat si daer ō ci
clades heiten om dat si al om mit donē
beleghen sijn dese eylāde sijn in die zee

helles ende sijn gheleghen tusschē die zee egrum ende die zee maleum ende sy werden om gheuanghen ende om gegordt mit der zee in iudea ende daer isser viertien inden ghetale reykende. van noorden int zuyden. Ende sy hebben vijftich dusent passen van noorden int zuyden ende vijftich dusent van oesten int westen als ysidorus seyt. Ende orosyus seyt twe hondert dusēt die eerste onder dese eylanden als orosius seit is vanden oesten rotundus vandē noorden tenedo vanden zuyden capacidos van westen ryceros. Ende int oestē werden sy gheeyndt inden oeverē ende cāten van asya ende van westen vander zee ycario ende van noordē vander zee egeo eñ vā zuydē vāder zee capharno

Dat. xliiij. ca. vant eylaet van chocha

COcha of coches ende is een eylant ende leyt aen die prouincien van arcica daer ypocras die medicus woende ende in desen eylande maeckt men eerste wollen laeken als die selue seyt ende daer werden goede paerden ghevuedt daer salomō van oudts grote ghenuechten in hadde als ghesеyt wordt. iij. regum daer ghesеyt werdt van cocha brachtmen die paerden

Dat. xlv. ca. vant eylant van corsica

COrsica dat is een eylant mit veel prouincien ende is hoeckich in den lichaem Ende heeft vanden oestē tyrrenicum mare ende die haeuen der stede van romen ende van zuyden sardiam ende van westen bellicores ende van noorden ligusticum synum eñ houdet int langhe hondert ende een ende tsestich dusent passen Ende inder breyden sestien duysent passen

Dat. xlvi. ca. van dalmacia

DAlmacia dat is een prouincie van grieken nae der ouder deylinghe des landts totter grroeter stadt der zelver prouincien die delum ghenoemt is dese prouincie heeft aen die oest zijde macedonyen ende aen die noordt zijde heeftse messyam Ende aen die west zijde hystrien Ende int zuyden eyndet si inden scoet adriatico als ysidorus seyt ī sijn vijftiende boeck Ende orosins seit oec dat selue Tvolck van dien lande is seer starck ende can roeuen Ende daer sijn altyt veel roeuers van hem luyden op die zee

Dat. xlvij. ca. vāt eylāt vā deenmerkē

DAcia is een lant in europen Ende was eerst becommert alsmē seyt vanden griexscen denen Ende is ondedeylt mit veel eylanden ende prouincien ende vluchs mit germanien rueren de wes volck wilneer wreet was ende plach alte gheern te vechtē eñ te kyuē waer af dat si britānīē ende menighen eylanden bouē ghinghē nochtans seit ysidorus. li ix. dat die denē der gothē sober sijn ende sijn vanden gheslachte der gothē ghecomē Ende het is te weten soe waer af dat si ghecomen sijn int eerst dat is zeker dattet al vol volcs is Ende van schoenre gedaenten mit scoenen cransen Ende sy sijn int ghemeyn scoen ende eersaem van aensicht Ende al ist dat si quaet sijn teghen horē vianden noch tans sijn sy goedertieren tegē die onnoeselen

Dat. xlviij. ca.. vant eylant van delos

DElos is een eylant in grieken ende leit midzen inden eylandē vā cyclades Ende is daer om allo ghehie

ten om des wille dat naeder diluuien
die nacht ouerduystert was menige maēt
ende dat eylant was verlicht vandē ra
dien der sonnen eer enich vanden an-
deren landen . Ende wanttet eerst opē
baert was daer om is hem desen naem
delos ghegheuen nv segghen die grie
ken openbaerlick delon ende men hey
tet oeck ortigia daer om dat men daer
die vogelen coturnices sach die welke
die grieken ortigias heiten als ysidor⁹
seit dat delos is een naem vanden enē
eylande ende van eenre stadt

Dat . xlix . ca . vant lant van dothan

Dothan is een lāt in ethiopien an
twest eynde der werelt als ysido
rus seit in syn negende boeck eñ is vol
van elephantē ende van yuorien been
als die gloze seit ouer genesy . xvij .

Dat . l . ca . vant eylant van europen

Europa dat is dat derde deel van
der werelt ende is alsoe genoēt
van europa die dochter was agenors
des conings vā lybien die welc iupiter
greep van affrica ende voerdese tot eu
ropen Ende hiet een groete deel dies
lands nae horen naem als dat dorden
deel vander werelt als ysidorus seyt . li
xv . van europen scryft Orosius seggē-
de die landen van europen ende twolck
beghinnen vandē berghen die men ryj
phey heyt ende vandē broeken motho
dy die welke vanden oesten neder gaē-
de syn tottē westē by den oeuer der noer
deliker groter zee al tot walsch lant eñ
totten ryn toe twelck ter groeter zee-
waert is daer nae tottor danouwen toe
die men hystrum heit die welc is vādē
zuydē gaende ten oestē waert eñ wor-
det inder zee ghenomen Item ysido-
rus seit . li . xv . europa beghint vandē
ryuier chanay nedergaende totten wes
ten bi der noordeliker zee totten eyn
de van spaengen wes oestelic dele en-
de zuydelic deel vander zee ponto op
clymt ende wordt alte mael versamēt
mitter groter zee ende vordt gheeyndt
in die eylanden van gades Itē dat eer
ste lant van europen is dat neder sicia
twelck beghinnende is vanden broekē
meothedy tusschen die danouwe ende
die noordelike zee ende gaet voert tot
germanien als ysidorus seit . li . xv . Eñ
dit lant om dat barbersche volc so wor-
det specialiken barbarien ghenoēt En-
de des volcs is altemael . liiij . onder
die welke dat eerst aelmāgen is twelc
strect totten broeken vā meothedi daer
nae syn die gothen daer na dacia daer
nae germania daer nae gallia ende dat
eylant van britanien ende orcades en-
de veel eylandē te lestē dat minste spaē
gen in wes eynden gheeyndt wordt eu
ropa aen die nederste syde Eñ aen die
ouerste zyde ten zuyden waert heeft eu
ropa veel groeter landen als pannoni-
am messyam crachiam greciam mit ho
ren eynden Ende ytalien mit sinen ey-
landen ende al ist dat dit lant minre is
dā asia nochtās ist hem ghelyc vā volc
wāt het is veel volcs heeft i Eñ het is
meerre eñ stercker volc als plynius seit
eñ si syn koēre van moede eñ syn scoēre
vā formē eñ vā aensichte dan die lādē
vā affrica Eñ dz coemt daer bi wāt asia
eñ affrica syn alte hete lādē eñ die sōne
vteert hē . die humorē vtē liue eñ vbrāt
hē die aēsichtē eñ maectse zwart Eñ die
geesten des lichaēs wazemē wt totten
zweet gateren waer by dat hem haer

craften ontgaen eñ oec die moet Maer dat is contrari indẽ ghenen die noord- waert wonen want dier lude zweet ga- teren werden geslotẽ vanđ coutheit die van buten coemt ende daer om werdẽ daer veel humoren in dier lude lichaẽ ghewõnẽ . Eñ daer om werden si gro- uer van lichaẽ eñ die coutheit is moeđ der witheit int vterste vander huut en- de maect wit aensichten eñ claer velle Eñ tlant van asya twelc eerst int oesten houdet is middel tusschen europam en de affricam als plinius seit

Dat. li. ca. van eiulath

Eiulath is een prouĩcie int ouer ste indien beginende van oesten eñ mit enen langen treck der landẽ hem strec- kende ten noerden waert doer dit lant loept een riuier die ganges heit welck riuier oec phison ghenoẽt werdt in ge- neseos boeke daer plinius veel prijses eñ duechden af seit li. vi. ca. xx. daer hy seit dat gãges in haer ontfãgt menich stranc van anderẽ wateren die men va- ren mach als ydaspen cantabriã hyso- pin eñ veel ãder noch en is nẽmermeer breder dan vijftih stadien noch dieper noch hogher dan . xv. passẽ dese ryuier loept om tlãt van eiulath dz ouervlopt van goude eñ van goeder speciẽ als be delliũ eñ costelike gesteynten als onich inus carbunculus eñ deser ghelijck al- die selue seit ende die gloze ouer genesi In desẽ lãde sijn veel zidel conincrijkẽ of lantscappen inden welken alte veel elephanten sijn

Dat. lij. ca. van ethiopien

Ethiophia dat is der moren lãt in den welken alte grotẽ hettẽ is wãt die son schijnt eyndelinghe op dat volc eñ daer om ist alsoe zwart als ysydor⁹ seit Want soe wat leyt onder die zuydelike harre der sonnen is pleyn ende ten wes ten waert ist berchich ende ten midwe- ghen zandich ende ten oesten waert ist woest wes ghelegenheit vandẽ wes ten des berchs athlas ten oestẽ waert wordt ghestreckt tot inden eynden van egypten ende wordt ghesloten vanden zuyden mitten ryuier spcia ende van- noorden mitten ryuier nylus Eñ heeft veel volcks mit mennigherhande aen sichten ende monstruoes dat is wonđ- lick ende vreselick van ghedaenten en de is vol wreder beesten ende serpen- ten Ende daer sijn dese een hoernen eñ cameleon ende basyliscus ende groete draeken wt welcker herssen men coste- like ghesteynten trecket als iacinctus crysoprassus . topasius . ende ander gẽ men veel worden daer inden lande ge vonden . Ende daer werdt caneel ver- gadert Item het sijn twee ethiophyen dat een is by den opganck der sonnen ende dat ander is in mauritania by den onderganck der sonnen ende dat is his panyen naest \daer nae numedia daer nae den prouincien van kartaengen eñ daer nae is peculia ende te lesten tegen den lope der sonnen int zuyden is ethi- opya dat verbrant is vanden welken men seyt dat sy voet teghen voet gaen eens anders landts dit segghen die fa bulen seyt ysidorus. li. xv. wes woerdẽ hier bouen ĩ ghebracht sijn Item die sel ue seyt. li. ix. Ethiopes dat sijn die mo- ren dat die van thus ghesept sijn dat ia nus zoen was Ende dat si vã dien hoer beghin ende horẽ naem eerst af hebbẽ Item dese quamen wilneer op vã nyl⁹

dẽ riuier vã ỹdiẽ bi egiptẽ tusschẽ nylꝰ
eñ die zee int zuydẽ al vast biñ sõnẽ vã
den welken des volcs veel is als espe-
ri eñ van westen waert garomãti ende
tragodite eñ veel ander vanden welkẽ
plynius vertelt .li.ỹ.ca.x. Itẽ die mo
ren hebben den naem nae enen zwarte
ryuier welc ryuier is vanđ seluer natue
ren dat nylus is In desen woestẽ lãde
wonen alte wonderlike ludẽ want som
mighe aenscouwen die op gaende sõne
eñ die neđgaende sõne mit wreder ma
ledictien want si vermaledien die sõne
al den dach om des wil dat si also heet
op hem schỹnt Sõmige ander als die
tragoditen maken holẽ daer si in wonẽ
Eñ si eten serpenten eñ al datmen eten
mach die welck gheen rechte stẽme en
hebben maer eenrehande knersinghe
Sõmighe ãđ sỹn die mittẽ beestẽ leuen
eñ wonẽ sonder ewe mittẽ wiuẽ eñ die
heiten garromãtes Sõmighe anđ gaẽ
al naect ende dese en doen niet eñ dese-
heiten graphasantes Sõmighe ander
die men blemi heit die welke men seit-
dat si gheẽ hoefde en hebbẽ maer haer
mont eñ haer oghẽ staen iđer borst Sõ
mighe isser die men satyri heit die wel-
ke alleen mẽschelike figurẽ hebbẽ mer
na der zeeden te sprekẽ so sỹn si te mael
onmenscelic In ethiopiẽ sỹn noch me
nighe wonderlicheidẽ als die selue seit
li.xvi.ca.xxxvi. Het sỹn veel ethiopes
biden welken alle die beesten vieruoe-
tich gheboren werden sonder oeren eñ
oec elephanten Het sỹn sõmige ander
die enen hont voer enen coninc hebben
Het sỹn sõmighe anderẽ die oghen int
voer hoeft hebben oft sỹ drie hoect of-
vier hoect waren niet dattet also inder

naturen is maer dat wordt also ghevi-
siert om des wil dat si altoes schietẽde
sỹn Sõmige lude sỹn daer die lewẽ eñ
pantheren iaghen eñ vanghẽ ende etẽ
se der welker coninc maer een oghe int
voer hoeft en heuet Eñ dat ander volc
van ethiopien leeft alleen van sprẽger
kens die int gras springhen of int hoỹ
die mit soute ende mit roke hardt ghe
maect sỹn Ende dese en leuen bouẽ.xl.
iaren niet

Dat.liỹ.ca.van egipten

Egipten of egipcia dit lãt is versa-
ment van oesten des lants van syriẽ on
der die rode zee ende heeft van westen
libyẽ eñ van noerden die grote zee Eñ
van zuden gaet si binnẽ en wech strec-
kende hoer totten moren als ysido.seit
li.xv. Het is een lant daert niet en ne-
uelt noch en reghẽt ende die ryuier nŷ
lus maket slechs nat eñ loepter al õme
ende ouermits des ryuiers ouerulopn
ge wordt dat lant vruchtbaer eñ drach
tich want het draecht sonđlinghe veel
coerns eñ alles anders goedts heuet
planteyt also dattet alle die werlt bi na
veruult van cruden eñ van speciẽ ende
van anderen costeliken dinghẽ Eñ dat
eynde van egipten is canopia Hier toe
heuet ysidorus gheseit .li.xv. dit lant
heeft veel prouincien aen die een zyde
ende aen die ander zeer vermaerde ste
den als is memphis die ghetymmert
is vã epapho iupiters soen ende chop-
nes die hoefstat van egiptẽ Elypopole
os Ende alexandrien ende veel ander
steden als ysidorus seyt .li.xvi. Item
orosius seyt dat egipten twyerhande
is als thoghe ende tleghe dat vã oestẽ
langhes ghestrect wordt ende aen die

noerdt zÿde heuet den schote van ara-
byen . ende van zudẽ die grote zee wãt
vanden westen vten leechstẽ egiptẽ be-
ghinet eñ wordt gheeyndt ten oestẽ in
die rode zee eñ houdt . xxiiij . naciẽ Ende
heeft veel wildernissẽ inden welkẽ veel
wõdlicheiden sÿn want daer sÿn pardi
tygrides . satyri . basiliskẽ . vresilikẽ slan
ghen eñ serpenten want inden eynden
van egipten by ethiopien bydẽ berchty
gris daer mẽ meent dattet hoeft vanđ
ryuier nylus is die egipten verbi loept
is eenrehande wilde beest die men ca-
cocephas hyet \ welke beest cleyn van
lichaem is ende traech van leden ende
heuet thoeft zeer zwaer waer om dat-
tet sÿn hoeft altoes op die aerde drae-
ghet twelc een salicheit der sterfeliker
naturẽ is want het is also vol venÿns
eñ felhedẽ ten eerstẽ dattet enẽ aensiet
soe is die mensche of een anđ dier doot
sonđ enighe boete ghelÿc als die basilis
ke als plynius sept li . viij . c . xxij . in egip
ten sÿn sonđlinghẽ veel cocodrillen eñ
ypoterhomi eñ ryuier peerde eñ sy sÿn
meest biden ryuier van nylus

Dat liiij . ca . van . ellades

Ellas hellades is een ꝓuincie in
griekẽ in europa vã desẽ ellas is
twier hande ꝓuincie als boecia eñ po-
loponẽsis eñ vã boecia is bouẽ ghesept
eñ vanđ ander salmen na segghẽ Onđ
dit ellas lept die zee elleis \ daer veel
wondlicheydẽ sÿn als plini⁹ sept li . vi .
c . iij . daer by wonen lude die slechs mit
horen aentastẽ ghenesen si betẽ of stekẽ
vã serpẽtẽ eñ si halẽt venÿn mitter hãt
wt eñ varro sept dz daer lude wonẽ die
sulke steectẽ ghenesen mit horẽ spekel
eñ veel anđ wonderẽ sÿn daer int lãt bi

helles dat een stranc vanđ zee is daer
xerses die coninc een brugghe maecte .

Dat lv . ca . van eola

Eola is een eylant vã cyciliẽ ende
is also ghenoemt vã eolo ẏpaten
soen die welken die poeten visierdẽ eẽ
coninc te wesen vandẽ winden als ver
ro sept ende oec ẏsidorus dat die onwi
se meynden dat hy die windẽ op hielt
als hy woude Item het . ix . eylandẽ vã
eola vanden seluẽ ghenoemt die men
vulcane noemt daer om dat in hẽ vier-
barnt alst doet indẽ berch vã ethna als
die selue sept eñ die ix . eylanden sÿn elc
mit horẽ properẽ naem ghenoemt van
den welkẽ die eerste lipsera hyet die an
đ gera eñ si sÿn also ghenoemt vã dien
hoghẽ berghẽ \ die derde hiet strolegi
die vierde dedi ende also vanden an-
deren .

Dat lvi . ca . van vranckenlant

Franconia is een prouĩcie vã ger
maniẽ in europa vandẽ vrãkẽ di-
es lands also ghenoemt wes hoefstat
arkfoert ghehieten is Ende heeft aen
die oest zide doringhen ende zassen vã
zuyden die tonou ende beyerẽ vã westẽ
zwauen ende elsaterẽ | ende vã noerden
den rÿn ende die steden wes hoefstat-
is mens op den rÿn gheleghen . Ende
is een fÿn lant drachtich van coern eñ
van wÿn ende scoen van bosschen eñ is
wael ghenesticht van sloten eñ van ber
ghen ende vol van volke .

Dat . lvij . ca . van vrankerike .

Francia dat is vrancrÿc van oestẽ
heuet den rÿn ende germaniẽ vã
zuytoest die clippen van zuydẽ die pro
uincie van narboen ende van circio die
zee van bertaengen | ende van noerden

englant dit lāt heeft een goet cleye en de vruchtbaer van bomē van wijngaer den van vruchten ende heeft edel fon teynen ende ryuieren Ende heeft goe-de stenen mede te tymmeren Eñ heeft een wittachtighe stenighe aerde daer goet moerter of te makē is als hy ghe brant is eñ mit water ghemengt so ist goet cemēt daer mē wandē eñ timme-righe mede maect eñ dit morter wordt also hardt als een steē Eñ al ist dat vrāc rijc menige frissche stat heeft nochtās houdt parijs die principaetscap onder alle die ander stedē wāt ghelikerwijs dat atenē alle griekē verlichtede inder consten also heeft parijs ōheuē eñ ver-licht alle europen dat is lombaerdien duutsch lāt englāt spaengē eñ vrācrijc mit horē constē Eñ daer v̓gaderense vā al kerstēheyt die clerkē eñ die meisters eñ daer werdē sy geleert in alre sedich eit eñ in allē constē eñ regeertse mit gro tē vredē Eñ is rike eñ eē machtige stat vā goede vā volc eñ heeft ghaern rust eñ vrede | eñ daer is goede lucht voer dē studentē eñ goede ryuieren eñ luste-like velden den clerkē gaen te spacierē Ende daer sijn bequaem woninghē eñ daer is ghenuech teten ende te drinc-van allen dinghen

Dat. lviij. ca. van vlaenderen

Flandria dat is een p̄uincie vā py caerdien by dē cante vander zee gheleghen ende heeft germanien aen die oest syde englant aen die noertzijde ende aen twest die walssche zee eñ aen die zuut zijde vrancrijc eñ burgoendyē Eñ al ist dat dese prouinci cleyn is van lande nochtans is sy vol goeds ghe-goten ende heeft veel goeder beemdē eñ is vol van quicke ende van beesten eñ heeft goede hauenē mit veel poer-ten ende die scelt loepter doer. Tvolc inden lande is schoen ende starck ende der wel vechten eñ het is rike vā alre comenscap. Eñ is eersaem eñ schoē vā aensicht mit goedertierēre begheertē hoefsch vā sprekē Eñ is wel ghecleedt eñ is vreedsaem teghē haer huus ghe sin eñ teghē die lude vā buten harde fel Eñ sy connē daer wel mitter wollē om gaen eñ daer goede lakenē of makē eñ seyndē die lakenē voert in menighē lan dē te water eñ te lande. Eñ het is een effen pleyn lāt daer goet coern wasset eñ heeft veel bomen maer niet veel bos schē maer et heeft sōmige broekē daer men goede eerde wt graeft daer men torf of maect eñ goet vier beter dan vā houte maer et maeket vuylre asschē eñ eñ et ruuct qualiker dan thout

Dat. lix. ca. van fenicia

Fenicis prouincia dat is een proui cie van fenix eñ is vā fenix die ca thimis broeder was ghenoēt eñ is een prouīci daer mē dat serpēt tyrꝰ vint als ysido. seit. li. xv. et. ix. dese prouincie he-eft an die oest zijde arbien eñ an die zuit zijde die roede zee eñ an die west zijde die zee die men mediterraneū hiet eñ an die noort zijde dē berch libanū waer bi dattet lāt fijn is eñ die bomē sijn van vordel eñ is vol coerns eñ vol vruchtē ende is vol van melc van olien ende vā hoenich Tlāt is berchich ende veldich ende is wel gewatert mit ryuiren ende mit konteynen In wes gheberchtē mē metallen graeft van menigherhande ghestachten

Dat. lx. ca. van frigien

Frigia is eē provincie vandē myn
ren asya also ghenoemt van fri-
gia der conincliker dochter vā europa
ende is galacien by ten noerden waert
ende littouwen ten zuden waert ende
int oesten hanghet aen liddia Itē ysi-
dorus sept .li.xv. datter twe frigia sijn
als die meerre die smirniā heeft eñ die
minre die hyliū litoniā heeft die welc
die ryuier hernix sceydt van frigia als
die selue sept. Eñ is frigica dardanica
ghenoemt van dardanius die een riddr̄
was van grieken mit tracius sinē brue
der eñ behielt frigiā eñ hy al daer reg-
nerende noemde frigiā dardanicā na
sinē name Eñ tracius becommerde tra-
chien als ysidorus sept. li. xi.

Dat lxi. ca. van vrieselant

Frysia is een prouincie in die neeš-
ste eynden van germanien ghe-
leghen opten ouer of cante der groter
zee mit enē langhē stranck eñ beghint
aen dat eynde vanden rijn eñ wort ghe
eyndt inder zee danico eñ tvolc datter
binnen woent wordt vriese gheheten
vanden ghenen die in germaniē wonē
Ende sy scelen veel inder cledinghe eñ
inder zeeden vanden duutschen want
alle die mannen sijn ghemeynliken be
scoren inden necke ende sy hebben ron
de cranssen Ende hoe dat sy edelre hye
ten hoe dat sy hem hogher laten sche-
ren Eñ het is een volc starck vā leden
eñ vā craften scoen van lichaē wreet vā
moede eñ zeer doende indē veldē mit-
ter lancen eñ mit yseren ghescut Ende
tlant is effē vol vā weyden eñ van gra
ze eñ sy en hebbē gheen houte eñ daer
voer barnē sy torf ende coescit eñ ossen
dreck die ghedroecht is. Eñ is een vry
volc ende en sijn van ghenen heer be-
dwonghen Eñ sy auentueren haer lijf
dicwijl op dat si vry bliuē sullen ende si
hebbē lieuer te steruē dan dat si bedwō
ghē wesen soudē eñ daer om worpen si
die ridderlike werdicheit en wech ende
die vreēde lude en latē si onder hē niet
verrisen nochtans hebbē si iaerlix haer
rechters daer si ondr̄ sijn mar die kiesen
si selue mit wil die de ghemeēt regeert
eñ ordineert van scoude eñ vā onscoude
Sy minnē zuuerheit wāt si houdē haer
kinder maechden eñ knechtē thent sy
al vol wassen sijn zuuer eñ daer om win
nen si volsclaghē eñ starcke kinder. Eñ
si drincken bouen maten zeer van eenre
hande dranck datmen byer hyet

Dat lxij. ca. van eylanden ghenoemt
auentuerlike eylanden.

Forcunate insule dz sijn eylandē in
der groter zee gheleghē ysido. sept dat
dese eylādē veel vruchtē eñ corens bin
nē hebbē eñ die heydē plaghē te wanē
dat si tparadijs gheweest hadden als
die selue ysido. sept eñ plyni9 si segghē
dz daer bomē wassen vā hondert eñ vā
xl. voetē hoech eñ daer sijn veel appe-
lē eñ veel voghelē eñ ouervloedicheyt
vā honich eñ vā melc eñ sonderlinge vā
gheytē eñ van scapen int eylant datmē
gheyten eylant hiet Itē die hondē sijn
daer wōderlike starck eñ sonderlinghe
int eylant canaria dat daer om also ghe
noemt is vāden honden

Dat lxiij. ca. van galileen.

Galylea is eē lāt vā palestina also
ghenoemt daer om datter witter
lude wint dan palestina dit galylea is
tweerhāde als tlaghe ende thoghe eñ
sy sijn rueerens aen malcanderen Ende

is zeer vruchtbaer vā coren van vruch
ten van wingaerden ende vā olyuē eñ
is wel ghewatert want het wordt mit
ter iordanē ouergotē eñ heeft aen som
mighen canten edele eñ ghesonde staē
de wateren die also groet sijn sommich
oft zeen waren eñ sijn vol visschen. Itē
daer is tmeer tyberiadis dat also vanō
poerten tyberiadis ghehietē is Eñ is
alte finen eñ ghesondē water ter men-
schen behoef ende heeft. x. stadien

Dat. lxiiij. ca. van galacien

GAlacia is een lant in europen dit
is een breet lāt eñ vruchtbaer eñ
heeft een groet deel van europen dat
nv van veel luden rudenia ghenoemt
werdt dit lant plach becommert te we
sen van apriscis dē volc der gallen als
ysidorus seyt want galli die waren van
den conīc bitinia in hulpers geropē Eñ
deylden tlant mit hem doe sī die victori
behielden

Dat. lxv. ca. van gallicien

GAllicia is een prouincie in spaēgē
ende alsoe ghenoemt om die wit
ticheit des volcs want die ghene die in
dat prouinci woenen sijn witter dan die
ander sijn int ghemeyn tlant is vrucht-
baer eñ leyt byder zee eñ is vol goeds
Eñ sy scriuē hē seluē toe dz sy die eerste
griekē warē want si sijn vā natuerliken
begripe als ysido. seyt li. ix. wāt naden
eynde des strijds vā troyē doe quamē
veel vādē griekē tot galliā Eñ daer wo
nē noch die vanden oudē gebleuen sijn

Dat. lxvi. ca. van gallen lant

GAllia is een prouincie in europa
tusschen die vierighe berghē eñ
tusschen die walsche zee ghelegē dat
oec van ouds finē naem nader wittich

eyt heeft gallac in griex dat is melc in
duutsch Itē na dat die hemel gheuer-
wet is daer na heeft dz lant sijn verwe
eñ oec sijnē moet eñ sijn groetheit daer
af wit romē swaer verwe of lichaē eñ
griekē licht. gallia wreet ende scarp vā
sin als ysidorꝰ seit dat lāt heeft aen die
oest zyde germanien van westen spaen
gē vā zudē ytaliē vā noerdē die zee vā
britaniē als ysi. seit Mer wilneer wast
drierhande als belgica. neufrica eñ to
gata mer dese prouincien bewonen die
frāsoysē daert vranckrijc af ghenoēt is

Dat. lxvij. ca. vant eylant vā gadis

GAdis is een eylant int eynde van
spaengen ghelegē dat affriken
deilt ende scheit van europen daer her-
cules wonderlike colōmen gheset had
de die edel waeren Ende het is vandē
naestē lāde. c. eñ. xx. passen ghesceidē
welck lant tyri doe sy vander roder zee
quamen noemdent in hoerre tonghen
gadis daer om dattet alle omme ende
mitter zee omtwijnt is daer boemen in
wassen die den palm boem ghelijck sijn
wes gumme den steen corauniam ve-
nijnt ende besmet als ysidorus seit. li.
xv. Het is een rijck eylant van vruchtē
ende van specien Ende seyntse ouer al
int westen. zc

Dat. lxviij. ca. van griecken lant

GRecia van grecus den coninc ghe
noemt die in dat lant woende eñ
noemet mit finen naem als ysidorꝰ seyt
. li. xv. Ende daer sijn. vij. prouinciē
in vā westen heuet dalmasiam daer na
epirus daer na ellades daer na tessalia
daer na mecedonia ende daer na achaia
eñ twee inder zee als certa eñ ciclades
Et is een seer breet lant mit menighen

naem ghenoemt Eñ is rÿc te lande eñ
te water eñ is vrouwe vã veel landẽ eñ
rÿcken eñ is voester der ridderscap eñ-
moeder ṽ phÿlosophÿẽ eñ is eẽ vinster
ende een meÿstersse alre goeder constẽ
welk volc wilneer alte sÿnlicken oerlo
ghen conden eñ het plach oec garẽ sÿn
consten voert te leren eñ si waren ghe-
spraect eñ hieldẽ hoer ewe ende witte
vast eñ si waren den vreemden luÿden
goedertieren eñ si waren vreedsaem õ-
der malcanderẽ ende si en wouden van
harẽ vÿanden niet verdraghen als var
ro seit in dat bouc vanden loue ṽ grickẽ

Dat lxix. ca. van getulia

Getulia is een prouincie in affrica
Dit volc is van den gothen gheco
men als ÿsido. seÿt eñ si haddẽ veel sce
pen vergadert eñ voeren in libÿa ende
hebben daer noch huÿden haer stoelen
gheset \ bÿ desen woent dat volc gaulo
um vã zuÿden totter zee hespe lopeñ
ghins eñ haerwaerts mit veel wilder-
nissen Dit eÿlant ghaf desẽ luden naem
gaulon dat bÿ ethÿopien leit eñ daer en
mach gheen serpent werden noch leuẽ
als die selue ÿsido seit Eñ int eÿnde vã
affrica is een volc oft beestẽ waren die
garramentes hetẽ vã garramãtes den
coninc appoloes soẽ die daer een poert
maecte eñ tÿmerde die men gargania
noemt eñ heet vanden welken plÿnius
seÿt dat si volna vanden ghesel scap der
menscelicheÿt varde sÿn

Dat lxx. ca. vã gardones eñ heetẽ ver
keerde eÿlanden

Gardones dat sÿn ghemeenlike v-
keerde eÿlanden daer eenrehãde
wiuen in gheuoedt waren die men gor
gones heet die zeer snelle waren ende
ruÿch vã lichaem eñ scarp eñ daer of-
heeten die landen also

Dat lxxi. ca. vã gothia eñ het eÿlãt vã-
godtlant

Gothia is een prouinci des laech
sten sicia in europen die also ghe
noemt is vã amagog iosephats soẽ als
ÿsido seit. li. ix. waer of dat hÿ seit dat
dat die oude plaghen dese landẽ meer
gethos te heeten dan gothos Eñ het
was wilneer alte starckẽ volc \ eñ grof
vã liue eñ si hadden vreselike wapenen
vã wes ghestacht dat meeste deel van
europen eñ vã asÿa ghecomen is want
haer ghestachten sÿn daci eñ ander na
cien \ Eñ vã westen sÿn getuli in affrica
amazones ghecomẽ vã den gothẽ als
ÿsido. seit. li. ix et. xv. / dit is een zeer-
breedt lant eñ heeft an die noert zÿde
noerweghen eñ denemerckẽ Eñ andẽ
anderen canten / heuet die zee omgnen
An desen lande leÿt een eÿlãt dz gotlã
dia heet tlant vanden gothen wãt het
was wilneer vã den gothen bewoẽt eñ
is een goet vruchtbaer eÿlant vã coren
eñ vã weiden eñ is vol vã vischen ende
daer plaghen veel coepludẽ te comen
mit alrehande merserien want daer co
men veel sceepen an mit bontwerke eñ
mit menigherhande dingen vã vellen
eñ vã anderẽ dingen \ eñ si wardẽ voert
in duÿtsch lãt in walsch lãt in spaengen
eñ in engelant gheuoert

Dat lxxii. ca. vã. gwidum

Gÿdum is een lant in een eÿlant
teghen asÿa tusschẽ siriam eñ ÿtaliã eñ
siet voert ouer tot panphÿliam eñ siciã
recht tegen creten ouer alst openbaert
in die gloze

Dat lxxiii. ca. vã indien.

i INdia orientalis dat is yndiē or-
men oestelicheit is een lāt in asya
also ghenoēt van yndus dē ryuier daer
yndien mede ghesloten wordt aen die
west zÿde dit lant strect vander zuyder
zee totten opganc der sonnen ende van
noerden strecket totten berch die men
noēt caucasā Eñ het heeft veel volcks
ende veel sloten Ende het heuet eylāt
van caprobana Eñ heeft veel goed̄ gē-
men eñ elefantē Eñ het heeft grisam
eñ agerā twe eylādē daer weel gouds
eñ siluers in is Eñ si hebbē oec oirbaer
like bomē inder welker bladē nemmer
meer en vallē Itē dit indien heeft alte
edele ryuierē als ganges eñ indus eñ
hispanes die welke die landē vā indien
verlichtē eñ verssieren dit lant draecht
twewervē vrucht des iaers eñ twolc is
daer by na gheuerwet daer sÿn grote
elefantē eñ eenhoernē ende daer is die
pellicaen Eñ daer is peper caneel cala
mus aromaticus eñ veel and̄ crudē eñ
ebur Eñ costelike ghesteentē als beril-
lis crisoprassus carbunkel dyamanten
eñ paerlen daer sÿn guldē gheberchtē
daer men niet toe comē en can om der
griffoēs wil eñ der ander wild̄ beesten
als ysidor⁹ seyt Itē india ist meeste lāt
bouen allē landē der werelt eñ dat rÿc-
ste dat machtichste eñ oec dat volste vā
volc waer af dat plynins wond̄ verre-
kent Eñ hy seyt dat in indiē veel conin
ghen sÿn vandē welkē sommighe heb-
ben .lx. dusent ghewapent eñ sommi-
ghe hebbē .vi.c.lude of ghewapent te
paerde eñ .ix. dusent elephātē die goet
ter oerloghen sÿn eñ die veel goeds te
lande brenghē Sommighe ander heb
bē .lx. dusent voet ganghers eñ dusent
te paerde eñ dusent elephātē op te stri
den eñ dese sÿn altoes bereet te striden
vandē welken men merken mach dat-
tet vol volcs is eñ daer toe rÿc Itē sō-
mighe vā dien van indien die bouwent
lant sommighe vechtē eñ stridē sommi
ghe gaen mit comanscappen om som-
mighe die kunnē tlant regierē sommi
ghe sÿn radē biden coninghē sōmighe
verwaren die rechtē vandē lande som-
mighe leuē zeer heylichlÿc eñ leren eñ
wÿsē den simpelē volc Eñ wantet dich
ter eñ breder eñ oec veel meerder is dā
ander landē so heuet veel meer wond̄-
licheydē in vā natuerliken dinghē als
plynius seyt .li.vÿ.c.iÿ. Itē indiē is eē
lant reckende tot ethyopiē waert ouer
uloeyet vā wonderlicheyden In indiē
werdē wonderlike beestē ghewonnen
eñ veel meerre honden dā die ander in
anderē lāden Itē daer wassen also ho
ghe bomen datmeuse niet op scietē en
mach | dit doet die son eñ die ghetem-
pertheyt des hemels eñ ouervloedich
eyt der wateren Itē die vÿchboē wast
daer also hoech eñ also breet datter eē
grotē hoep volcs ond̄ sculē mach voer
die sonne Itē daer wassen die riedē al-
so groet dat drie mānē nauwe also veel
daer of draghen en soudē als tusschen
tween knocken groet is daer sÿn zeer
grote lude die lanc sÿn vÿf cubitus die
welke nemmermeer en hebben tant-
sweer noch hoeftzweer noch quade o-
ghen Item die riedē wassen also grote
dat drie lude varen soudē in een knock
Itē haer lichaē en werdē oec niet ghe-
quest vander sonnē mar si werden daer
hardt of . Item hoer phylosophen die
men sophisten hyet staen vā dat die son

op gaet totten auondt toe in hetē zan-
den eñ sien die son aen sond' die oghen
te verruerē Itē in sommighē stedē vā
dien lande vintmē lude die verkeerde
veerssen hebbē eñ si hebbē .viij. teen in
den voetē Eñ daer sijn lude mit honds
hoefdē die ghecleet werdē mit vellen
vā wildē beestē eñ si bassen als hondē
eñ anders en sprekē si niet. Eñ si leuen
vandē roef eñ van dat si voghelen. Eñ
si sijn ghwapent mit naghelē eñ mit tā
den eñ daer isser eē groet deel meer dā
hōdert dusent eñ .xx. dusent als die sel
ue sept Eñ in sommighē stedē vā indiē
sijn wiuē die mer eens en baren eñ die
gewōnē werdē die werdē vluchs oudt
Itē daer sijn die satyri eñ die and' won-
d'like menschē vandē welkē inden trac
taet der dieren ghesept is Het sijn oec
sommighe menschē int oest eynde van
yndien biden opghanc vā ganges sond'
monde die ghecleet sijn mit ruwer vā
telgherē eñ vā rysserē die alleē leuē vā
den roeke mit harē nasen noch si en etē
noch en drinckē anders niet mar si trec
kē die lucht vandē blomē eñ vandē wil
den appelen mittē nazen eñ daer of le
uen si eñ van quaden roke steruē si haes
telijc Het sijn oec lude daer int lant die
in haere ioghet grawē eñ in haerre out
heyt werdē si swart opt hoeft eñ inden
baert Het sijn sommighe die alte lan-
ghe leuē eñ en werdē nēmermeer oudt
mar si steruē indē middel vander oudt
heit na ons te sprekē dit sept plynius.

Dat .lxxiiij.ca.van ircanien

IRcania is een lant in asya. Eñ is
zeer breet eñ heeft veel volcs dz
scelende is inden zedē eñ inder tongē-
als ysidorꝰ seit .li. xv Item orosius seit
oec dattet reict vanden berch caucasus
al tot scicien toe eñ heeft .xliij. lude dat
is also menigherhande volc in hem die
welcke dwalen ghens eñ harwaert om
haer notroft te crighen om des wil dat
haer lant also onvruchtbaer is eñ ghe-
neren hem mit iaghen mit rouen optē
dieren eñ oec opten menschen daer sise
crighen moghen eñ si drincken mēschē
bloot als ysidorꝰ seit. li. xv. Ircania is
gheseit van enē bosch die men hyrcha-
na heit die ond' scicien leit Eñ heeft aen
die oest zijde mare capsiū eñ van zuydē
dat meeste armenien eñ van noordē al
banien eñ van westen hybernien Ende
is ruuch van bosschen indē welken sijn
veel wilder beesten als tigris pantherē
eñ veel ander Eñ daer sijn oec voghelē
die men hyrcane heit der welker vede
ren des nachts luchten Eñ alsulke vo
ghelen werden in germanien oec ghe-
vonden als ysidorꝰ daer seit Tvolc vā
desen lande verwan iohannes yrcadie
symons soen was des ouerstē priesters
inden tijden vanden machabeen vādē
welken die verwonnen iannes ircanus
ghenoemt is als die meester inder hys
toriē seit int beghinsel der hystoriē der
ewangelien

Dat .lxxv .ca .van ydumea

IDumea is een lant in arabien en-
de is also vā esau ysaacs soen ghenoēt
want die soen vā esau die edom toe ge
naemt is doe die horrei verdreuen wa
ren woenden in dat lant mittē sinen eñ
hietent daer na ydumeam dat is tlant
der sonen edoms. Itē ydumea is ghe
deylt van palestina ouermits sommigē
woesten landen wes eynden streckē hē
totter roder zee Ende het is een starck

berchich lant daer die sonne seer heet
schijt ende daer om maken die land lu
de die daer wonē huze onder die eerde
eñ inden ghberchten als die glose seit
ouer abdyam

Dat .xxvi. ca. van iudeen

iUdea is een lant in palestina ghe
noēt vanden naem iudas wt wes ghe
slacht tlāt die coninghē had die naem
chanaā is ghenoēt vādē soen cham of
vandē tien volken der chananeen ende
als die verdreuen waren besatē die io-
den dat lant eñ strect totter steghē iuli-
ance daer die iodē ghemeynlikē wonē
Eñ die breede is vandē berch vā lybaē
eñ strect tottē meer van tyberiadis Eñ
int middel vanden lande van iudeen is
die stat vā iherosolima als een nauel vā
allen den lande eñ is rijcke van meni-
gerhāde rijcheidē Eñ is zeer drachtic
van allen vruchten mit goedē wateren
beset eñ heeft sinē ballsem ouerulopen
de inden metallen eñ heeft ceder bomē
eñ palmen eñ cypresbomē eñ is vol vā
anderen edelen bomē ende is vol wijn
gaerds eñ appelen vā garnatē eñ olijf
bomen eñ is een lant vol melcs eñ ho-
nichs want die iodē meyndē dat si tlāt
van beloeften ond' haddē wāt het vlop
ede van melc eñ van honich na die gra
cie der elemēten als ysidor9 seit li: xv:
Eñ plynius sept .li .v.ca.xiiij. Judeen
lant is een deel van syrien dat lāc ende
breet is eñ is egiptē ende arabien naest
mit felle gheberchtē daer die iordaen
doer loept eñ scheit galileen vandē an-
deren ioden In iudeen is die edel stadt
iherosolima die edelste vā oestlant Itē
iudeen heeft warm fonteynē eñ gesont
eñ heeft int eynde die dode zee daer om
dat si niet leuens binnen en heeft

Dat .lxxvij. ca. van yberien

iBeria is een lant in asia bij die ha
uē vā armeniē Hier in so wassen cruden
daer goet mede te verwē is als ysido.
seit. li. xv.

Dat .lxxviij. ca. vant lāt vā ytaliē

iTalia is een groet lant in europa
eñ was wilneer vandē griecschē volck
becōmert Eñ besetē eñ daer om heiten
sijt dz groete griekē als ysido. seit. li. vi.
daer na ist vā saturn9 dē coninc saturna
geheitē daer om dat daer saturn9 vā iu
piter scole eñ ōdreuē was vā sinē stoelē
daer na te lestē ist vā ytal9 dē conic die
daer regneerde ytalia genoēt Eñ is al
te schonē lāt vā allē dighē eñ is lāgher
dant breet is Ende is vol voeders vol
coerns eñ vā allē vruchtē Ende heeft
edel meerē eñ waterē bynē als vēnatū
auernū eñ lucernū eñ veel and' edelre ri
virē als eudanū eñ padū die tyber he-
rianū die brent eñ deser geliken Ende-
daer sijn oec goede gēmē als ligurium
gagates eñ linx Eñ daer sijn veel sond'
lingher vogelē dit lāt wordt aspera ge
heitē vā asper9 der sterrē als hyspania
is daer om dz die griekē die tot ytalien
varen ende tot spaengen dat si die ster-
re mercken maer hyspania hept die les
te esperia want si in die leste stede ōder
der sonnen onderganck ghheset is Hier
toe heuet ysidorus geseit in sijn vijftiē-
de boeck Item ytalien is dat beste lant
onder alle die landē vā europa die west
waert staen Eñ het heeft edele eylādē
eñ hauenen Ende is vol vā rijcheiden
eñ die stedē sijn al vol volcs mit muerē
eñ mit vasten grauen geuesticht teghē
alle viādē Eñ daer is gouds eñ siluers

pantept eñ heeft veel sonderlinger ste den die vol van volc sijn Eñ het is tegẽ dat oesten tegen dz noerden eñ tєghen dat westen mit hoghen clippen eñ berghen omgordt wt welken geberchten edele riuieren lopen als die rijn die to nouwe die doer germanien lopen \ ende rodanus mit cancia eñ mit veel anderen riuieren daer walstant eñ sauoyen eñ doer burgundien lopen eñ te nar boen

Dat lxxix. ca. van spaengen

Yspania is eerst gehieten vandẽ water yberus ydrea daer na van den riuier hyspanus is dat lant yspania ghenoemt eñ dz is vander auontster re ysperia die westelic staet Eñ is ghelegen tusschen affrica eñ europa eñ vã der noertzijde mit stenigen geberchtẽ besloten eñ vanden anderen sidẽ ist mit ter zee begordt ouer al eñ heeft goede lucht des hemels eñ is vruchtbaer vã allen dinghen eñ is rijc van ghesteynten eñ van metallen Item daer lopen veel goeder riuieren binnen als berus mineus yberus eñ cacus eñ epactulus dat gout na hem trect Eñ heeft vi. prouincien als tarrarenensem catarginensem luciramã galliciam boeticam eñ ouer die zee int lant vã affrica tugicaneam Item hyspania is tweerhande als binuẽ den lande eñ buten den gebercht Hier toe heuet ysi. gesept li. xv. Item orosius sept dat aen die rechter side hẽ naest is equitannia eñ aen die luft side wortet gheenghet eñ ghenauwet mit ter zee balganto eñ coemt aen den eyn den vã narboen eñ dat is sijn eerste hoeke ten oestenwaert eñ die ander hoeke gaet totter zee circium daer briginacia die stat van walschen lande of vãn gallia lept eñ richt hem op teghen britanien eñ die derde hoeke is daer die eylanden vã gades aen sien tot affrikẽ waert totten berch athlas eñ dair is tusschen een stranck vander groter zee Itẽ plinius prõst hyspanien oec seer eñ sondlinghe vanden metallen Eñ hi sept dat tet bina al vol gouts eñ siluers is \ vol metals als copers tins eñ loods ende ysers vã witten eñ van swarten eñ heuet veel landen eñ veel volcs dz stridẽ kan dat starck is daer sommighe vanden grieken plagen te wonen Eñ heeft veel prouincien die ter zijden af leggẽ eñ van malcanderen ghescheyden die ons bekent sijn als galliciã dar die grieken errst bezaten als ysi. sept li ix. ende heeft oec asturciam eñ is daer om alsoo genoemt om dattet mit geberchten teghen den riuier asturcium ouer al omset is Eñ heeft noch celtiberiam eñ is daer om alsoe ghenoemt vandẽ gallen celsticie diet wederstaen op hyberus dẽ riuier

Dat lxxx. ca. van yerlant

Ybernia vanõ groter zee is een eylant eñ is bi europen dz britãnien toe behoert eñ is enge van lande / mer inder gelegentheit ist vruchtbaerre dit eylãt strect vã affrico ten noerdẽwaert als ysi. sept li. xv. wes eerste delen inde zee yberũ cãtabriũ eñ vander zee yberus ist ybernia genoẽt Het is eẽ vrucht baer lant van velden vã weydẽ eñ van coern mit goedẽ riuierẽ eñ mit fonteynen beset eñ mit bosschen eñ heeft metallen eñ gesteynten in want daer wast yris die welc alsmen hẽ tegẽ die son set so maect hi inõ luchten enẽ hemelschẽ

boghe eñ men vijnter enē steen die mē
gagates heyt eñ daer vijntmen claere
witte peerlen Eñ nae der gesontheit te
sprekē so is ybernie een seer ghetēpert
lāt wāt het en isser nz te heet noch niet
te coudt Eñ heeft wonderlike meeren in
eñ fonteynen want daer is een meer in
den welken waert zake datter een pael
of een stock langhe wijl in dat meer ge
stekē waer voert indē grōde dat soude
in yser verkeert werden ia dattet in die
eerde onder twater quaē te steken en-
de dat inden water quaē bouen der eer
den aen den seluē stock dz soude in enē
steen v̄keert werdē mer datter bouē dē
water blyuē dat soude hout bliuen Eñ
daer is een ander meer waert zake dat
mē daer hazel gardē in worpe si soudē
verkeert werdē in esschen garden En-
de alsoe v̄keert werptmē daer esschē in
si werden in hazelen v̄keert Item daer
sijn stedē waert zake datmen daer dode
beestē in worp si en souden niet veroulē
noch verrottē mer si soudē daer altoes
oncorrūpeert bliuen Item in ybernien
is een cleyn eylāt daer die mēschē niet
en steruē mer als si so ōmate oudt wer-
den dat si opter werelt gheen nut en sijn
soe vuerdmense in een ander lāt Item
in ybernien en is gheen serpent gheen
vorsch of pad gheen spin die venijnt is
want alle tlant is den venijn contrarie
eñ waert datmē van dier eerde brocht
in een ander lant eñ stropese op een ser-
pent of op een venijnt dat soude barstē
Eñ die venijnde beestē scuwē die wolle
ende cleder dat wt ybernien coemt eñ
ist datmen padde of serpēten in yberni
en brengt mit scepen si barsten rechte-
voort Eñ noch sijn daer veel wōderliker

dinghen Item solin9 seyt van ybernia
dattet by englant leit eñ luttel arbeidē
si daer int lant daer en is gheen slange
eñ luetel voghelē eñ is onwoēsom volc
dat gheern vechtende is Eñ als si den
strijt ghewōnen hebbē so drinckē si enē
toge vādē bloede der geenre die daer
doot sijn ghessaghen eñ besmeren hoer
aēsichtē mittē bloede daer en sijn geen
byen die zee yberniē tot englant is wee
selic van goluen eñ onrustelick eñ men
machse van alle den iaer niet varē dan
in luttel tijts si is breet .c.eñ.xx. dusent
passen Hier toe heuet solinus gheseyt
Itē tlant is goet mer twolc en wil niet
doen eñ is eenrehande vreck ende fel
van moede crōme eñ wreet int aensicht
eñ si sijn meynersom teghen malckan-
derē ende goet vā sprekē eñ goedtierē
ende sonderlinghe dat volck dat inden
bosschen is eñ inden broecken of inden
gheberchten Ende si cōnen al rūnende
op een peert weder om schietē mit een
re glauiē also boechsom sijn si als si vli
en moetē endē weindē hoer lijf mit allē
om opten peerde eñ si en weindē tpeert
niet nochtans ende dat gheschiet als
si vlien moeten ende si eten vleisch en-
de wuchten ende drinckē melc toe Sy
connen veel spels ende wel iagē mer
si en willen ghenen arbeyt doen

Dat.lxxxi.ca.vant eylāt vā icaria

ICaria is een eylant vanden eylā
den van cyclades int westen eñ heeft si
nen naem van ycario der zee eñ leyt tus
schen salinen ende cintonum mit hoge
steenroetsen ende men macher niet her
berghen ende en heeft aen ghenen ey
den hauen ende heyt daer ōme ycaria
om datter ycarus cretensis verdrenct

was als ysidorus sept li.xv.

Dat lxxxij.ca. vaneen eylant

INsula dat is een lāt daer die zee
al om loept of een ryuier. Eñ dat
nerghent vander zee of vanden water
ghequetst en wordt mar die canten vā-
den eerdrijc werdē dichter ende vaster
ouermits tgheclas vādē water datter
aen slaet Eñ onderwilen in sommighē
eylandē lopē die ryuierē of die waterē
wel ouer dat eylant eñ makent vet eñ
welich eñ doent gras draghen eñ coren
eñ het is properlic een eylant

Dat lxxxiij.ca. van kartagen.

KArtago is een name vā eenre stat
eñ van eenre prouincien van af-
frica in spaēgē Ende is twierhande als
die meerre eñ die mynre ende nardido
heeftse beyde ghemaect Eñ scipio mit
ten here van romen verderfde dese stat
mit allen als ysidorus seit. li.xv. die welc
na vanden romaens ghetymert is als
die selue sept Het is een ander kartago
int rechte affrica eñ is gheleghen tus-
schen bizatiū eñ numediam ende is ver
sament aen die noert zijde mitter zee si
culo eñ strect vandē zuden totten lande
van iecula wes deel haer naest is ende
is vruchtbaer van olyen van vruchten
eñ is vol van metalle eñ die zijde voert
tot numediam waert sijn veel beestē eñ
serpentē eñ grote wilde ezels die in der
wildernissen lopen ghens eñ herwaert
als ysidorus sept.li.xv. Eñ daer sijn veel
elephanten ende ander beestē grote ho
pen als plinius sept.li.v.ca.v.

Dat. lxxxiiij. ca. van karinthia

KArinthia is een cleyn prouīcie vā
germanien in europa eñ heeft pānoniē
int oesten ende ytalien int westen eñ die
danouwe int noerden ende dalmaciam
ende salmoniam int zuden ende werdt
aen die een zijde mittē berghē begordt
Ende aen die ander zijde wordtet ghe
eyndt mitter zee die men mare adriati
cum heit Het is een goet drachtich lāt
in veel stedē Ende is ouer vloedich vā
wilden beesten ende van scapen vā gey
ten ende van coyen Ende is een volck
dat wel strijdē can eñ het is starc Eñ is
vast vā slotē van castelē eñ van poerten
Eñ tlant is coudt om des wil dz hē tge
bercht alsoe nae leyt Eñ daer is dicwijl
snee eñ reghē Eñ om des snee waters
wil dz die lude drinckē so sijn si veel hoe
uelachtich eñ croppachtich Men vin-
ter eenrehādē beestē die men wesōtes
heit eñ veel andr̄ wilder beestē die wondr̄
lic sijn Itē men vinter oec rottē die mē
etē mach Eñ al ist dz si schijnen te wesen
vādē geslacht der musen nochtās wer-
dē si getē wāt si hebbē smakelic vleisch
ende vette

Dat.lxxxv.ca.vant eylāt korcisa

KOrcisa is een eylāt also genoemt
vā enē hertoge Eñ heeft goede weydē
die drachtich sijn welc lāt eenrehande
stier vnam die vā liguriē ouer quā swē-
men om der goeder weyden wil Eñ dit
vernam een vrouwen naem die korcisa
heit dz dese stier altoes ouer swāme eñ
weder quā al wel gevoedt eñ si nam te
lestē een scuut eñ volchde dese stier en-
de woude wetē waer dz dese stier aldus
vet werdt eñ doe vnam zijt dat daer al
so goede weyde was eñ doe ghinghen
die vā liguriē eñ hiete die weyde na dē
wiuen korcisa ende het is mit veel hoe
ken daer veel goedts voeders wasset.

Dat. lxxxvi. ca. van lacedonia

LAcedonia dat men mit enen anderen name pattania hiet in die eynden van grieken by tracien in europa wes autores lacedones ghehieten werden inden striden teghen die messenas die hẽ ontsaghen ouermits lanc heyt des stryds so ghebodẽ sy den hope haers gheslacs verloren te werden om dat haer maechden slapen souden mitten ionghelings die sy thuus ghelaten hadden. Ende daer om die sonẽ die van dien ionghelinghen ghecomẽ syn hieten spcam als ysidorus sept. lj. ix

Dat lxxxvij. ca. van lectouwen

LEctonia is eẽ prouincie van sicia wes volke lectouwers hietẽ Eñ si syn starc ende heerlyc ende stridende ende seer wreet Item betouwen is een lant wes clepe vruchtbaer is ende broekich in veel stedẽ eñ zeer bosscich ende heeft veel ryuierẽ ende wateren ende is zeer vol van wilden beesten ende vã anderen quicke | ende het is vast ghemaect met bosschẽ eñ mit broken ende heeft luttel ander vestinghe dã die bosschen ende die ryuieren ende die broeken Eñ daer om en machmens des somers niet oerloghen mer alleen inden winter wanneert hardt ghevroren is.

Dat lxxxviij. ca. van linonien

LYnonia is vanden seluen lande \ eñ daer om ist een speciael poruincie vander zee eñ die lude die daer wonen hyeten linones | der welker zeede wonderlyc was eer dat si vanden duytschen ghedwonghẽ wordẽ want si plaghẽ veel godẽ aen te bedẽ eñ si plaghẽ antwoerde vanden duuelẽ te eysschen eñ si plaghẽ wighelinghen te dienẽ eñ te ghelouen ende si en plaghen die doden niet te begrauen mar sy barndense te puluer Ende na der doot so plaghen si die naeste vrienden mit nuwen clederen te cleden ende scenchten hem scapẽ ende ossen ende ander leuende beesten Ende die knechten \ ende die deernen mitten anderen beesten plaghen si mitten doden mensch alte gader te barnẽ ende meynden dat si weder leuendich comen souden in een ander lant mit alle dien hoepe als mit knechten eñ mit deernen ende mitten beesten ende deden si in die minne des heeren die daer ghestoruen was Ende thans mit hulpe der duytschen eñ der duytscher heren ist lant vã dier onghelooue verlosset ouermits der hulpen gods

Dat lxxxix. ca. van die hauen literia

LIteria is een schoet vanđ zee eñ een hauen | wes meeste stat listra hiet vander welker mẽ vaert van syria pamphilia in ytalien alst openbaert actuũ. xxviij. dit lãt hiet oec licaonia waer of dat dese steden warẽ listra ende derben totten welken paulus ende barnabas vloghen van yconio daer die man in listris ghenezen was hieten die licaoniten barnabas iupirer ende si hieten paulus marcuriũ ende woudense aenbeden als ghesept wordt actuũ xiiij

Dat .xc. ca. vant eylant liddia

LIddia is eẽ out stoel vã rikẽ twelc die riuier pacto wt seynt mit gulden beken dese hiet aurea mortua wãt hier waren twe broeders dat coninghẽ waren als liddus eñ tirrenus | eñ dese en mochtẽ hem beide op tlant niet bedraghẽ õ dattet also cort was doe worpẽ si eẽ lot wie wt soude om anđ lant te gecrighẽ doe geuielt cirren9 eñ die nã

veel volcs mit hem eñ creech stedē in
gallia eñ dat lant hiet hy cirrena eñ lid
dia hiet also vandē brueder liddus die
inder prouincien bleef eñ heeft smirciā
die stat int oestē die welc helles die ry-
uier begordt

Dat xci. ca. van lybia

Libia is een groet lant in affrica
daer om dat libs dat is een wynt die af
fricus hyet daer wt waeyt \ als ysido-
rus sept. li. xv. ānder lude hyetent epha
phū iupiters soē die menphim in egip
ten tymmerde die welke van casoria sy
nen wiue een dochter wā die libia hyet
welke dochter na besat dat ryc in affri
ca vā wes naem dat lant voert an libia
hiet Itē libia is int beghin van affrica
gheset eñ heeft egiptē int oestē | eñ die
meeste siros eñ die trogotidē int westen
eñ die zee van libiē int noerdē ende int
zuden ethiopiē eñ menigherhande na
ciē vā barbarē eñ eenlicheydē daer mē
niet toe comen en connē om der wilder
beestē wil als drakē eñ basiliskē Itē dit
lant van libia is ommatē hete eñ heeft
veel venynder beestē in ende duerbaer
ghesteenten eñ gout eñ siluer grote ho
pen Ende coren wyn olie ende veel wel
rukende specien ende die dat lant eerst
besaten hietent puth van puthtinthius
dat chams soen was

Dat xcij. ca. vant lant van loreynen

Lothoringia germanie is bina die
leste prouincie vā germanien van
lotari⁹ also genoēt dese ꝓuincie heeft
vā noerdē brabāt eñ vā zudē dē ryn vā
oestē elsatē eñ vā westē walschlāt hier
loept die mozel doer hyer leyt die stat
vā meths in Eñ is eē vruchtbaer lant
eñ vol wyns vol coerns mit goedē ry-
uierē eñ fonteynen eñ is berchachtich
eñ weeldich mit wildē beestē eñ mit tā
mē Eñ tvolc is half duytsch ende half
walsch ondꝰ malcanderē ghemengt Eñ
heeft wondꝰlike fōteynē eñ medicinael
vanden welkē menich mensch ghene-
sen wordt

Dat xciij. ca. van lyficamel

Lyficamel is een ꝓuinci in spaengē
eñ is een lant dat vol vā metallē is als
van goude ende vā ziluer ysei wit loet
eñ zwart loet als plini⁹ seit li. iiij. c. lxxij

Dat. xciiij. ca. vander morianen lant.

Mauritania ende is also ghnoemt
nader verwē vandē volke wāt sy
swart syn wāt die griekē hyetēt swart
mauren gheliken als die galli syn wit
volc ghenoemt vandꝰ witheyt also heb
bē mauri dē naē vandꝰ swarter verwen
Eñ daer is een andꝰ prouincie maurita
nea cesariensis die wilneer colē was ō
stat vā cesariē eñ had dē name vā eenre
prouinciē Eñ beyde die ꝓuinciē die hē
te zamē ōgadert hebbē hebbē no me-
diā int oestē eñ die grote zee int noer-
den eñ den ryuier maluā int westen eñ
den berch astrixis int zuden welc berch
sceydet dat vruchtbaer lant vandē zan
dighen dat by der zee leyt Eñ daer is
eē ander mauritanea ꝓuincia also ghe
noemt vander stat acnigitana dit is dat
leste deel van affrica eñ staet op vā. vij
berghen hebbende vanden oesten den
riuier maluam. Ende van noerden die
zee cadicauer ende van westen die zee
atlanticum ende van zuden tvolc glan
sasū dat al sit daer die auont sterre staet
daer die sonne onder gaet. Het is een
lant dat felle beesten in heeft als dra-
ken elefanten ende strusen ende deser

ghelijc Hier toe heuet ysidorꝰ ghesept
li.xv. Item plinius sept.li.v.ca.ij. Dat
in prouincia mauritanea woēt een volc
bij den berch adlas ter zeewert in een
boschighe stede daer springhende fon-
teynen sijn \ daer alle gheslachten van
vruchten bij hem seluē wassen also veel
dat sij altoes haer ghenoecht hebben
d ie daer bi wonē vandē vruchten. Het
is een stede bij den wolken | eñ is al vast
biden cirkel der manen Ende men sept
dat die stede alle nachten verwandelt
werdt mit stedighen viere ende datmē
daer hoert velichept vanden wilden lu
den die satyri hieten die also veel min-
nen moghen ende vandē volc vā egip-
ten dat sij singhen eñ makē groet ghe
luyt van pipen van bonghen van her-
pen van bazunen eñ vā menigherhāde
ghelupt Ende daer wassen alte goede
drachtighe bomē die wel rukende sijn
eñ sijn ghelijc dē cypres boē die cleyn
wollekē draghē daer mē cleď af maect
mit constē als vā sisteyn. Eñ daer wast
eē crupt dz eufor biū hiet wes sap goet
inde oghē is Eñ is goet teghē slagē vā
serpētē eñ anď venijn als die selue sept

Dat xcv.ca.van macedonien

Macedonia dat plach wilneer ema
thia te hyeten vā emathon dē co
ninc mar macedo deucalions neue ver
wādelde dat woert eñ hietet na hē als
ysidorus sept li.xv Het is der zee egeo
al vaste bij ten oesten waert eñ vā zudē
athaien eñ van westē dalmaciē eñ van
noerdē messie, als die selue seit het was
grotē alexanders lāt eñ heeft veel gul
dē aderē eñ silurerē eñ daer wast een steē
die men niris hiet eñ inder zeluer pro-
uinciē is die berch olimphus die also ō
matē hoghe is datmē daer ghe
ē wol-
kē noch reghē en gheuoelt Itē pliniꝰ
sept vā macedonea li.iiij c.xi dat mace-
donia datmē emathia hiet is geset vā
dē ghebode der lādē dit is ouergegaē
asiam .armeniā.yberniā.albaniā.capa-
dociā.syriā.egiptū.taurū eñ \ caucasum
dit lant is bouē ghegaē bactris medis
eñ persis eñ bezat alle oestlant dit lant
was vuedster van iudeē ende was wt
ghewandert biden voetstappē des vrij
en vaders hercules Eñ dit is dat mace
donia wes in enen daghe paulus emu-
lius die keyser vercoft lxx.wtghecoren
steden als die selue sept

Dat xcvi.ca van magnesia.

Magnesia is een ꝓuincie in griekē
tusschē thessaliē eñ macedoniē te
haluē eñ houdt veel volcs in stedē bor-
ghē eñ slotē als plynius sept.li.iiij.c.x.

Dat xcvij.ca.van messia

Messia is een ꝓuincie der ꝓuinciē
die welc die danouwe besluyt tot
ter zee medithaneū als ysidorus sept
li.xvi. dese prouincie wordt van oesten
ghewatert vanden dorē der danouwē
eñ van noerden vanden doerē raciē eñ
van zuden macedonien eñ van westen
wordt si hystrien toegheuoecht als die
selue sept Het is een lāt dat veel volcs
binnen heeft eñ steden eñ borghē ende
daer wast veel corens eñ wijns eñ minē
ghesteynten ende metallen

Dat xcviij.ca.van mesopotania

Mesopotania besit die griekssche e
thymologie daer ō dz si mz tweē
ryuieren omvanghen wordt want het
heeft tigris aen die oest zijde ende aen
die west zijde eufrates. Ende beghint
vandē noerdē tusschē dē berch taurꝰ eñ

caucasum daer babiloniē eñ caldeē vol
ghē aen die zuyt zÿde als ẏsido. sept li.
xv. Het is eē lant in asia dz zeer breet is
eñ is langs eñ dwers vol vā corē eñ vā
beestē eñ vā weydē eñ is altemael rÿc
ende heeft veel metallen

Dat .xcix. ca. van media

MEdia is gheseit vā medius dē co
ninc die dz coninrÿc eerst aē tastede / me
dia die ꝓuincie heeft eerst vā westē die
riken vā perciē. Ende vā noerdē gater
armeniē om eñ vā oestē siet aen die ber
ghē capsios eñ vā zuydē heuet ꝑsidam
dit lant vā medea heeft enē boē die an
ders ghēē lant en heeft Het is een rÿc
lant mit menighē rivier doerwatert eñ
heeft veel stedē eñ slotē mit veel volcs
wes coninghē wilneer dat groet babi-
loniē eñ dz keyserÿc vā caldeē bwōnen
Eñ die lude vā desē lāde voerē te sceep
te gaē mittē persen eñ mengdē hē mit
die vā libiē die welke die vā libiē in qua
der tonghē sciplude hietē al is dz sake
dz die morē also mauri ghenoēt sÿn vā
dē griekē omder swaterr verven wil:

Dat C. ca. vant eylant melos

MElos is een eylant indē eylandē
vā ciclades eñ is dz rondste eylāt dz mē
vÿnt eñ daer om hietet melos dz is rōt
als ẏsidorꝰ sept. li. xv. Het is een eylant
mit veel goeds verwlt als plynius seit

Dat Ci. ca. vant eylant midia

MIdia is een eylant inder provin-
cien van ẏbernia Eñ is also ghe
noēt van enē coninc die onder vÿf doch
teren alle dat eylant deylde in vÿf ghe
liken deelen eñ dat middelste nam hÿ
tot sinen deel ende daer om gaf hÿ den
middelsten den naem midia Het is een
vrachtich lant naden cleye te sprekē vā
coren vā weydē eñ van beesten ende vā
visschen van boter van melc ende vā an
dere lÿftocht Eñ heeft rÿvieren ende
fōteynē gadinghe eñ is een ghenuech
lic lāt in te wesē eñ daer is goede lucht
Ende heeft inden eynde vanden lande
vaste brokē Ende daer om hyetet ghe
meynliken die camer van ẏberniē want
het is vol vā volke eñ van slotē eñ van
borghen die te mael starck sÿn

Dat C. ij. ca. van missen

MIssea is een provincie vā germa
niē eñ heeft dē naē vā eenre stat die mi
sene hiet eñ is v̓gadert mit bemer lant
eñ mit poler lāt Eñ indē opganc d̓ son
nē mit baiona eñ int zudē mittē zassē eñ
mittē doringhē eñ int westē mit thecis
eñ mit cyria int noordē eñ is een breet
lāt eñ een wÿt nv berghich nv plein eñ
is zeer vruchtbaer eñ vol vā goed̓ wey
dē mit finē waterē eñ sondlinge mit een
re rÿvierē die mē albia hiet ist overgotē
bider lengdē Eñ heeft starcke stedē eñ
poertē mit vastē slotē gheuesticht wes
volc rÿc is eñ sondlinghe vā corē eñ vā
beestē eñ vā metallē eñ al ist dztet heer
lic scoē eñ edel volc is nochtās ist goed̓
tierē eñ vreedsaē. Eñ heeft vā naturē
min wreetheidē dā enich vādē anderē
provinciē vandē duytschen lande

Dat. C. iij. ca. vant eylant micelone

MIcelone is een eylant ind̓ zee die
men mare adriaticum hyet bÿden
welkē mē vā siria eñ vā cypers in ytali
en vaert daer mē qualiken toe comē cā
om eēs oevers wil dat ind̓ zee wt ghe
steken is Inden inganc des lands of
des zands wort die zee gedeilt in tweē
Ende die scepen die daer raken wer-
den haestelic te broken alst openbaert

in actibus apostolorū .ca.xviij. also wel
indē text als inder glozen Eñ al ist dat
volc datter in woent barbars sijn noch
tās sijn ñ ontfermhertich ende mēsche
lic teghē die ghene die hoir scepe daer
breken Tot desen eylant quā sente pou
wels doe hi te romē voere daer tfenijn
der slanghen welcke slanghe hem aen
die hant hinc ontginc inden wijngaert
rancken ende die beest werdt aen tfuer
ghebracht ende wordt verbrant Eñ hi
dede daer veel miraculen als ghesept
wordt actuum . xxviij .

Dat.c. eñ.iiij.ca.van nabathea

Nabathea is een prouincie in ara-
bia ende is also ghenoemt van na
bagoth ysmahels zoen Eñ is ten hal
uen tusschen arabien ende iudeen lant
ende beghint vander zee eufrates en-
de strect totter roder zee als ysidorus
seit .li. xv. Het is een vet lāt drachtich
in coern in alrehande vruchten ende in
beesten ende in duerbaren ghesteynten
ende in metallen Hier af seit plinius li.
vi. ca.xxix. dat die lude nabathei bewo
nen een poert die men petra noemt in-
den dael ende heeft binae twee dusent
passen inder breetheit eñ is omvanggē
mit bergē daer men niet aen comen en
can eñ daer loept een water tusschē eñ
sceelt vāō poertē gaza ses hondt passē
eñ vandē schoet persico . lxxxij. passen

Dat.c. eñ .v. ca. van noerweghē

Noerwegia dz is noerwegē eñ is
een breet lant in europē eñ is bina mit
ter zee al om gordt mittē noerdē wtge
strect eñ mittē landē der gothē geeyndt
wāt aen die oest zijde eñ aen die zuut zij
de ist ghescheyden vanden gothē ouer
mits enen water dat albia heyt Het is
een zeerp ende alte couden lant berch
ich ende boschich Ende sy leuen meer
vander visscherien ende vander iachtē
dan vanden broede want daer is seldē
iaer marct om der groter couden wille
daer sij veel wildō beesten als witte spar
waers daer sijn dese beuers ende meni
ghe ander wonderlicheit Itē daer sijn
fonteynen inden welcken alsmen daer
iet in steect dat wort vluchs in leeder of
in hout verkeert Ende aen sijn noerder
zijde en wordt gheen son ghesiē onder
gaen noch oec en wordter die son ghe-
sien bi alsoe menighen daghe indē win
terschen solstici want dan moeten die lu
den daer int lant mitter keerssen werc-
ken Ende si en hebbē geen coern noch
olie noch wijn ten moet hem van butē
toe comē Tvolc is vā grotē grouē lich
aem eñ vā scoēre vormē eñ starc eñ seer
moedich aen die oest zijde heuet gala-
ciā eñ vā noerdē ysolādiā daer die zee
ewelic ṽvrorē wordt eñ aen die west zij
dē heuz die zee vā ybernīē eñ vā ēglāt
Ende aen die zuyt zijde daciā eñ wordt
gheeyndt in die eynden cachie

Dat.c. eñ .vi. ca. vā noermandia

Normānia twelc neustria heit van
dē volc vā norithē die te sceepe quamē
vā noerwegē eñ behieldē dz ōv vāō w
alscher zee die welcke tlāt al ō bewoē
dē eñ hietēt noermādien Eñ heeft die
britaēsche zee int oestē eñ die scoet van
aquitānien te westen waert eñ galliā te
zudē waert eñ die grote zee tē noerdē
waert haer cleye is vruchtbaer eñ veth
vā cāpē vā weydē eñ vā bosschē eñ vā
edelē hauenē eñ is mit sterckē stedē eñ
poertē geuesticht eñ daer is eē stat die
edel is die rotomag⁹ heit die gelegē is

op een ryuier die men seyn heyt daert
vol van volc is eñ sterck ende wel vech
tende hoefsch ende sedich indē abȳt eñ
inder begheerten eñ inder sprakē goe
dertieren eñ vreedsom inder ōwininge

Dat.c.eñ.vii.ca.van numedia

Numedia is een lant in affrica en-
de is vluchs an cartago eñ beghint an
den ryuier armfigam ende eyndt indē
dorpel ō togitanē eñ heeft indē opgāc
die eynden nūdies eñ van noerdē strec
ket inder zee ende siet sardinā an ende
van westen mauritaneam stipēse ende
van zuden twolc vā etiopien Eñ is een
vet lant van campen in veel steden en-
de daert boschich is daer heuz veel wil
de beestē Eñ daert hoechste is daer he
uet peerdē eñ velt ezels eñ voert ist al-
vol vā serpētē eñ quaē beestē dit seit pli
niꝰ.li.xv. ¶ Dz.c.eñ.viij.ca vā narboē

Narbonēsis is een prouīcie vā nar
boen als pliniꝰ seit.li.iij.ca.v. dit
is een seer vruchtbaer lāt van wȳn En-
de het sal billiken ytaliē heitē dan een
prouīcie eñ is vol vā rȳcheidē eñ vā zee
dicheidē Eñ heeft edele ryuirē eñ oeck
veel staēd waterē Itē die lengde vā al-
ō prouincīē vā narboē hout drie hondt
dusēt eñ.lxx.dusēt passen eñ die breede
houdt.cc.eñ.xlviij dusēt passē als egrip
pa wt geeft Hier to heuz plyniꝰ geseit

Dz.c.ende.ix.ca.vā ophyr

Ophyr is een naem vā eenre pro
uincien in iudeen vā ophyr dē man die
vanden nacomelinghen eber ghenoēt
is twelc wilneer gulden lant hiet daer
om dattet gulden berghen heeft daer
die lewen ende die wilde beesten in wo
nen totteen welken anders nyemāt co
mē en dar dā mittē scepē aēt ouer te staē
ende als si der leuwen clauwen sien so
moghen si daer na sien ofter iet gouts
ghebleuen is ende dat moghen si ne-
men op die auentuer bliuen die luden
oec bi den scepen of daer enich vanden
beesten quaem dat si dan int scip moch-
ten lopen als rabanus seit op die stede
Doe salomons scepe quamen in ophyr
doe werdter goudt ghenomen zcetera
.iij.regum.ix.ca. Dat selue seit plinius
bȳ na dit prouīci seyn dede wilner gout
duerbaer steen crisoprassen adamantē-
thouttym ende van ebeno eñ gevisch-
te voghelē eñ tande vā oliphātē apē eñ
āō wōdlike beestē als pliniꝰ eñ ẏsidorꝰ
seggē Tot desē lāde coēt mē ouermits
enē lāgē ōgāc vāō roō zee eñ bi dē eylā
de asiō gab dz te lestē die grote alexāō
creech te water Itē die lude des lādts
vā ophyr die gecomē sȳ vādē geslacht
eber eñ vādē riuier capue tottē lāde vā
ȳdiē toe dz nv leria heit woēdē si als io
sephꝰ seit Eñ vā ophyr ebers neue soe
hietē si alle die prouīci ophir als die sel
ue rabanꝰ seit dese opir was rectās soē
des soēs eber dit lāt is al vast bi eiula
ch daer giō die riuier ō loept als geseit
wort genesi.ii. Eñ is hē gelȳc idē guldē
bergē eñ idē wel rukēde specīē eñ indē
ghesteynten als plynius seit

Dat.c.eñ.x.ca.van hollant

Hollādia is een cleyn prouīcie gelegē
bi thecia ostia daer die zee in gaet ende
strect vluchs an brabāt an die zuyt zȳd
Eñ is an vrieslāt vāō oester zee eñ van
noerdē an die ēgelsche zee eñ vlaēdrē
an die west zȳde Het is een bol lāt ende
brokich ende waterich ter manieren
van eenen eylande want daer comen
int lāt veel armen vander zee in lopen

eñ die rÿn mede an deen side eñ die ma
zee mede eñ heeft veel meeren eñ staẽ
de wateren eñ goede weyden eñ is vol
beesten eñ paerden eñ in sommighe ste
dẽ ist al vruchbaer eñ heeft bosschen eñ
daer is goet iaghen eñ daer sÿn veel ste
den daermen eenrehande eerde graeft
die goet te barnen is mer si stinct meer
dan thout doet eñ is een rÿc volc datter
zee eñ te water vaert om sÿn comẽscap
wes hoefstat vtrecht hiet of traiectum
inferi9 in latÿn eñ hiet vtrecht in duyt-
scher tonghen want het hoert tot ger-
manien dat is tot den duytschen lande
eñ nader gelegentheit eñ na den zedẽ
eñ nader heerscappien eñ oec nader tõ
ghen soe horet al tot duytsch lant¦ wes
volc frisch is van liue eñ starck vã craf
ten coen van moede eñ eersaem vã aen
sicht eñ belast indẽ zedẽ eñ gode onder
danich eñ is trouwe eñ vreedsaem en-
de daer sÿn min rouers dan erghẽt in
duytschen lande

Dat c. ca. eñ xi. van orcaden

Orcade is een eylant vander gro-
ter zee bÿder bertaenscher zee in
europen vandẽ welkẽ veel anđ eylan-
den gheeyndt sÿn eñ si hieten alle eylã
den van orcades eñ daer isser mit allen
xxxiij. vandẽ welken daer xx. woest sÿn
eñ die xiij. bewoentmen als ysi. seyt li.
xv vande eylanden

Dat c. ca. eñ xij. vanden paradise

Paradisus is een stede die gheset
is int oestẽ wes vocabel vten grie
ken verkeert is eñ geweynt in latÿn or
tus dat is een hof \ eñ voert hietet in e
breusche eden dat is weelden in onsen
duytsche als ysi. seyt li xv. ca. ij. Het is
die hof der weelden eñ der ghenoech-
licheit als die selue seyt die welcke be-
set is mit allen geslachten vã appelẽ eñ
van bomen eñ heeft in hem thout des
leuens daer en is gheen coude daer en
is gheen hetten mer daer is een ewige
getempertheit der luchtẽ wt wes mid
del een fõteyn springt ende maect alle
tbosch nat eñ vucht eñ wort gedeylt in
vier riuieren wes toeganck na die son-
den des eersten mẽschen was den men
scheliken geslacht voir ghesloten want
het is al om ende om mit eẽre vieriger
mueren omgordt op dat die barninge
sÿnre pinen mit hem versament mach
werden indẽ hemel Ende die hulp der
enghelẽ om die quade geesten te dwin-
ghen is gheordineert vanden here op
die berninge des scarps swerds op dz
die goede engelen die mẽschen ter vlã
men beroerẽ soudẽ eñ die quade enge-
lẽ mede op dz die toegãc des paradÿs
genen geest noch sondigẽ vleysch open
barẽ en soude Hier toe heuet ysi. geseit
li. xv. ca. iij. daer hi tracteert vãdẽ lan
den eñ nader meyster vanđ hystoriẽ int
anđ ca. ouer genesi wort aldus gheseyt
God die plantede of maecte vandẽ be
ghin der sceppingh een stede der weel
den mit crudẽ eñ mit bomẽ eñ dz int be
ghin vãder werelt als int oesten Eñ is
die alre suetste stede eñ strect verre en-
de lanc biden lande eñ bÿder zee eñ is
gheschepdẽ vã onser woningen \ eñ is
also hoech ghemaect dz die stede raect
aen den cloet đ manen daer twater vã-
der diluuien nz en quam om dz die ste-
de also hoech geleghen was eñ is als
die selue seyt Itẽ io. damas. seyt vãdẽ
paradise want god den mensch maken
soude vã enẽ sienlikẽ eñ onsienlikẽ crea

turen na sÿnre propere figurẽ eñ beeldi
ghe recht als enen coninc eñ enen prin
ce van allen den lande eñ alre dinghẽ
die hi inder werelt ghmaect heeft als
een eenrehãde lant daer hi een heilich
leuẽ in leydẽ soude Eñ dese godlike ste
de ist paradÿs goods Eñ is gheplãt in
eden dat is inder weeldẽ eñ inder ghe-
nuechlicheit eñ is hoger dã enich eerd
rÿc int oesten Eñ is al om eñ om blÿnc-
kende mit eenre dũre subtÿlre getẽper
der luchten eñ is mit bomẽ mit planten
beset eñ mit soetẽ bloemen altoes eñ is
vol goeds roekes ende is vervult mit
licht eñ het is een scappreel alre scoen
heidẽ der bliscappẽ ende der vrolicheit
Eñ gaet bouen den verstande eens sin-
liken creatuers eñ is een godlic coninc
rÿc eñ is hem weerdich die na den beel
de ghemaect was indẽ welken niet on
redelics en woende mer alleen die mẽ
sche die makighe was der godlikcr hã
den. Item dat selue seggẽ strabus eñ
beda dattz paradÿs een stede is die int
oesten ghestet is ende daer is die grote
zee tusschẽ geworpen eñ staet daer ver-
re van ons eñ heymelic wten mensche
daer die berghen mede tegẽ ghestet sÿn
Het was een stede die seer bequamelic
was den ãnoselen mẽsch om sÿn onma
te getẽpertheit waer om datter gheen
coude en is noch hettẽ mer een ewige
ghetẽpertheit als ÿsidoi⁹ seit Itẽ om
die ouervloedicheit alre goeden want
als augustin⁹ seit de ciuitate dei .xiiÿ.
ca.x. die welke doe alsoe seer droeuen
mocht daer alsoe veel goeds was dat-
ter niet en ghebrack dz die goede wille
vercrighen mocht noch hÿ en ghebrac
niet dz hÿ dz vleisch of die ziel des mẽ
schen die zalichlick leuẽde was misde
de of in enighen dinghen moyede Itẽ
om die ouerste zueticheit want het was
een scappreel bouen alle scoenheit als
damascenus seit twelc betuycht die on
stinkelike eñ die õvganckelike scoẽheit
alsoe wael der bomen als der bloemen
ende oec der telghen want die bomen
en vliesẽ horẽ crans niet eñ die bloemẽ
en vdorrẽ niet noch en vuulẽ Item om
die ouerste vrolicheit twelc tuucht die
zueticheit der vruchtẽ wãt daer is alle
hout scoen inden gesicht eñ alre zuet in
gevuedt te werdẽ genesi.ÿ. Itẽ oec tu-
get die volheit des lichts wãt die claer
heit vãdẽ licht wordt gelikẽt der puric
heit der luchten als beda seit Item die
vruchtbaerheit v̈ eerdẽ twelc betuucht
datter also veel edelre fõteynẽ sÿn die
dat lãt vruchtich makẽ als geseit wordt
genesi.ÿ. die fõteyne clã op eñ nettede
dz paradÿs dz gedeilt is in vier rÿuirẽ
genesi.ÿ. Itẽ om die drachtelicheit der
stede twelc betuycht die hoecheit vãd
ghelegentheit wãt si raeckt den cirkel
der manẽ als beda seit eñ oec ÿsidorus
niet dat si den cirkel yet raect mer want
die stede also hoech is bÿ dattz eertrÿc
is Itẽ om dat die stede õcorrũpeerlick
is twelc betuucht om datter die lãcheit
des leuẽs is want daer sÿn helyas eñ
enoch twe mans die daer noch sÿn on-
gequetst als die meester iñ historiẽ seit
wãt so wat leuende is dz en mach daer
niet steruẽ noch dz en is vãdẽ paradÿse
niet te v̈wõderẽ wãt wÿ in ÿberniẽ we-
ten dz daer doden niet verrotten noch
vervulen en moghen Ende een ander
eylant indẽ zeluẽ lande daer die luyde
niet steruen en mogẽ mer men moetse

te lestē vtē lāde vuerē in een ander lant Jtē vandē paradise eñ vā sijnre ghele-ghentheyt was een opinie dat is een ōmoedē of een waninghe bidē heiden als plini⁹ vtelt daer hi spreect vanden ghefortuneerdē eylandē vandē welkē oec ysido⁹ spreect.li.xv. Ond die wel-ke eē is die alle goet voert brengt daer die eerde by haer seluen alle vruchten voert brengt vandē welkē ons te veel te sprekē waer diet al settē soude Jtem ysidor⁹ sept.li.xv.dattet paradijs is int oestē indē alrē hoechstē berch die daer is vandē welkē van wes hoecheyt die wateren alsoseer neder vallen eñ mae-ken daer een meer ende maken in horē valle also grotē gheluut eñ barstinghe dz alle die ludē die daer by woenē doef werden vanden ongematige ghelude als basilius seit in exameron Ende soe doet oec ambrosius Eñ van dier meer daer dat water vā bouē neder valt spru ten die vier ander ryuieren als physon die men gāges heit eñ gion die men ny lus hiet tigrys ende eufrates vādē wel ken men speciael ghedenckenis maect in geneseos boeke Soeke bouē vandē ryuieren

Dat. c.eñ.xiij.ca.van parthya

PArthya is een groot lāt in asia vā den eynden van indien streckende tottē eynden van mesopotania Jn hem sijn vast vele zijdel prouincien als aracussia parthia assiria media ende persidia die welc versamende landen sijn eñ nemen haer beghin van yndus den ryuier en-de werden ghesloten mitten ryuier ty-gris Jtem die prouincien sijn ondschei den mit horen eynden eñ trecken hoer namen vanden properen auctorē want aracussia is ghenoemt van sijnre poor-ten eñ parthia van sichia eñ die ghene die quamē besettē die prouīcie die si hie ten na horen naē deser is an die zuyt zij de die rode zee Eñ vā noerdē die aerde van hyrcania eñ vā westē media inden welke .xviij. landen sijn die streckē vāt meer datmen capsius hiet tottē volcke vā sichiē Eñ parthia is een lāt dat vol vā wonderlicheidē is als plyni⁹ seit .li. v. wāt daer sijn wrede beestē als parde tygris lijnwormē slaghē eñ daer sij ser-pētē die vā naturē alte fel sijn Eñ tvolc is wreet eñ quaet eñ sparēde vā cost eñ si sij te vredē i pap eñ i brij eñ i cardamo

Dz.c.eñ.xiiij.ca.vā palestia mo

PAlestina is een prouīcie vā syrien dz wilneer philistea hiet wes stat is me tropolis die nv ascalona hiet eñ hiet vā oudts philistin vā welke stadt in oudē ti dē ōledē alle tlāt palestina hiet of philis tea als ysido.seit.li.xv.die selue seit oec .li.ix.ca.iij.die philistiē sij vāden voca-bulē der heidē Eñ die hebreusche ser mō en heeft gheen letter.p. Dit lāt als ysido.seit.li.xv. heeft aen die oestē zijde die rode zee Eñ iuda wordt genomē vā der zuyt zijde eñ an die noort zijde wor det geslotē mittē eyde ō tyrē ende het wordt int westē geslotē mittē dorpel of mittē palē vā egiptē Jtē die philisteen namē haer eerste begin vā chanaās soē die thelusim hiet daer die philistē eerst of comē sij eñ chariati als geseit wordt genesi .x. Jtē erodoc⁹ vtelt dz dit volc behēdich eñ loes is eñ quelt altoes dz lāt vā ysr ahel Eñ dz doen sij hier ōme wāt si benijdē dattz lāt vā indiē also sa-lich is eñ also geluckich Eñ dattz hem beroemde vā sijnre groter sterckicheit

ende dat sy also veel heerlicheydẽ on-
der hadden

Dat .C.xv.ca van panphilia

PAnphilia dz mẽ ysauria hiet daer
om datter alle winden op wayen
moghen als ysidorꝰ sept .li.xv. Het is
een puincie int minre asya eñ heeft eẽ
hoeftstat die solẽcia hyet welke stat seu
lencus antiocus fundeerde die antioci
am maecte als ysidorꝰ sept .li.xv Eñ
het is een lant opter zee tusschen siliciã
eñ betuliã vandẽ welken men vaert in
ytalien biden eylende van cipers

Dat.C.xvi.ca.van pannoniẽ of ongeriẽ

PAnnonia is een puincie vã euro
pa eñ was wilneer vandẽ hunen
besetẽ Eñ daer of is vngheriẽ ghenoẽt
dz tweerhãde is als Orosiꝰ seit als tme
erre eñ tminre dz meeste is ĩ dz veerste
scycia eñ is gheleghẽ ouer die brokẽ vã
meothida daer die hunen eerst wt qua
mẽ ouermits der iachtẽ dar sy iaechdẽ
Eñ plaghẽ dẽ hertẽ eñ dẽ hinden ver-
re te volghen doer den brokẽ Te lestẽ
vondẽ sy die aerde vã pannoniẽ eñ doe
teghẽ sy thuus eñ brochtẽ al dz sy had
dẽ eñ quamẽ in pannoniẽ weď Itẽ dese
puincie is eẽ deel vã messia daer die da
nouwe ǒbý loept eñ ouer als ysidorus
seit.li.xv.z xvi Eñ heeft galliciã int oes
ten eñ griekẽ int zudẽ dalmacien eñ yta
lien int westẽ eñ duutschlant int noerdẽ
Het is een zeer ruym lãt eñ drachtich
mit berghẽ mit bosschẽ eñ mit waterẽ
beset. Eñ is ryke vã guldẽ aderẽ eñ vã
anderen metallen Eñ heeft grote ber
ghẽ daermẽ menigherhãde ghestach
tẽ vã marmerste Eñ mẽ graefter in sõ-
mighen berghen fyn soute Eñ dit lant
wordt vol wilder beesten gheuõden eñ
ãder quick om dies wil datter also goe
de vruchtbaer weydẽ syn Eñ daer wast
corẽ eñ wyn ghenoech tot veel stedẽ eñ
houdt veel volcs in die welke niet allẽ
en scelen inď tonghẽ mar oec inder zee
dẽ eñ indẽ leuen als die selue orodicus
sept Itẽ ysidorꝰ sept.li.xv. dat panno-
niẽ een starck lant is eñ heeft messiã int
oestẽ eñ vã zuut oestẽ hystrien eñ vã af-
frica die berghẽ of clyppẽ diemẽ hyet
pẽnini alpes Eñ vã westẽ galliã belgi
cã eñ vã noerden die palen vander da
nouwẽ of den dorpel die verbý germa
nien loept dit lant hiet oec ester eñ hes
tria dat bý pannonien om loept

Dat.C.xvíí.ca.vant eylant pathon

PAthon is een eylant ghenoẽt vã
den soen pacontus die dat eylant
eñ die poert noemde na sinẽ naem. als
ysidorꝰ sept.li.xv.daer wast alte witten
marmersteen eñ daer wast oec een steẽ
die sardius hiet die beter is dã die mar
mersteen eñ is orbaerlic onder den ghe
steenten als die selue sept

Dat.C.xvííí.ca. van pentapholis.

PEnthapolis is een lant int eynde
vã arabiẽ eñ vã palestinẽ Eñ is
also ghehietẽ vã vijf stedẽ der quader
menschen die mittẽ hemelschẽ viere ǒ
teert syn Eñ plach wilneer alte vrucht
baren lant te wesẽ meer dã nv iheroso
lima is eñ is nv ǒwoest eñ ǒbarnt wãt
dat vier quã neder om die sonden des
volcs datter int lant woende welc vier
dz lant onbandt eñ sceydet in ewigher
asschẽ wes schiẽ eñ eenrehãde ghedaẽ
te noch ghesiẽ wordt indẽ vonkẽ ende
glinsteringhe der bomẽ Eñ daer wassẽ
appelẽ die gruen syn eñ bloeyende syn
eñ sy schinẽ also ryp te wesen dat sy een

grote begheerte makē des etens eñ ist
dat mense neemt so werdē si in asschen
resolueert of verkeert eñ gheuē enē ro
ke wt of si noch barndē hier toe heuet
ẏsido. ghesept li. xv. Itē dese ꝓuincie
eer si aldus verteert was doe was si al
so rike datmē tusschē horē stenē vant sa
phierē eñ anđ duerbaer ghestemtē Eñ
onder haer clepe vant mē gout als iob
ruert Mar tē lestē is al dz lāt verkeert
in eē dode zee Eñ is also ghenoēt wāt
si niet leuens in haer en heeft noch en
uuedt noch si en neēt niet leuēs in haer
want si en heeft visschē noch voghelen
noch en mach niet ghedoghen datter
sceepe in comē want alle dinghē die le
uen deruē ghaē te gronde in hoer Een
lantaern ist dz si ontstekē werdt so drijft
si bouē mar wordt si ghelescht so gaet si
te grōde als ẏsidorꝰ seit li. xiiij. soect bo
uē vanđ dođ zee indē tractaet vanđ zee
eñ der waterē Indē ouer vā deser zee
al vast bi sodoma wassen die voerscreuē
appelē eñ sijn alte scoē an te sien mar sij
stinckē indē smake eñ sijn bitter als die
glose sept ouer die anđ epistel petri c. iij
Eñ daer is een anđ pentapolis in affri
ca in die ꝓuincie vā libia eñ also vā vijf
stedē ghenoēt als vā bernix cētira apo
lonia porus eñ ptolomais vāden conin
ghē sijn si brenites genoēt dese pētapo
lis is ꝑrenē vā libien toeghevucht eñ si
nē eindē toe ghepunt als ẏsi. sept. li. xv
Dat C eñ xix. ca. van persen

Persia is een lant in asia eñ is ghe
ordineert onder die riken percho
rū dat is dier lude Eñ coemt vandē op
ganghe tottē ghenē vā indiē Eñ heeft
vādē westē die rode zee eñ aen die noert
zijde raket mediā eñ vā zudē germani
en twelc perssiē aē ghecnoept is Indē
welken een edel poert is diemē ꝑcussa
hiet Eñ in persien beghā eerst ars ma
gicate risen. Tot welker constē veloch
die gijgant die eerste cōfuse der tonghē
aen nā eñ leerde dz volc hoe dz si tfuer
oefenē soudē wāt het volc in diē lande
oeffendē eñ aenbeeden die son die in
harre tonghē daer el hẏet als ẏsidorꝰ
sept li. xv. Itē ꝑsia is ghenoemt vā ꝑse
us den coninc die welc vā griekē in asi
am voere eñ temmede daer mit zwarē
vechtē twolc vā barbariē\eñ te lestē doe
hijse al verwonnē had doe gaf hij den
volc alsulken naē na hē als ẏsidorꝰ sept
li. ix. int capittel vandē vocabulen des
volcs Men plachse onedel te rekenen
voer tẏrus tẏdē Itē die van medē wa-
ren altoes zeer machtich als die selue
sept Item ꝑsia of persida dats alleens
is een zeer breet ruum lāt vā veel volcs
indē welken een edel stadt is die elam
hiet eñ is also ghenoēt vā sems soē vā
den welkē eerst twolc vā ꝑsijē quā als
ẏsidorꝰ sept. Eñ vā elā sijn die ꝑsē eerst
elamite ghenoēt Itē in persiden is een
edel stat die elemantida hiet die welc
nv persepolis hiet vāđ welker gheseit
wordt i. iiij. vi. a. ij. iij. i. ix. a. Itē in ꝑsida
was een stat die elimaida die alte edel
eñ rijc was vā goude eñ van ziluer eñ
haer tempel was alte rijc daer hinghē
guldē tentē halsberghen eñ scilden die
de coninc alexander macedo after liet.
Dat C eñ xx. ca. van pẏrenea

Pẏrenea is een ꝓuincie vā europa
eñ is een hoghe aerde eñ berch
achtich wes gheberchtē pẏreni hẏetē
eñ gaen van zuden ten westen eñ scep-
den alte grote landen van malcanderē

want die gheberchtē schepden spaēgē ende vrancrijc Item si hebbē van oestē germanien van zuuden ytalien vā wes ten spaengen van noerdē walschlāt of vrācrijc Eñ wordt daer om pyrenea ge heptē wanter die blixemē daer also dic wijl slaen pyr in griex is viere in duutsche want die berghen werdē daer alden dach ghequest vāden blixemē als ysidor⁹ seit .li. xv. int capittel vādē berghen pyrenea is een oerspröc eñ een beghin van veel groter rivirē eñ is moeder der groter bosschen eñ is vuedster der wilder beestē eñ van veel quics Eñ is houdende aderē der metallen ende veel starcker steden slotē eñ borghē Eñ is oec vuedende menigherhāde naciē van volc also wel inder tonghen als in den zeeden

Dat .c. eñ .xxi. ca. van pygmeen

Pygmea is in yndiē ten oestē waert indē berghen ter groter zee waert ghe leghē in welcken lande die pigmei wonen eñ sijn menschē die cleyn van lichaem sijn nauwe een cubit⁹ lanck als plinius eñ ysidorus segghē die welcke in hoer vierdē iaer winnē ende int seuēde iaer sijn si oudt dese menschē als si haer here eñ scaer vergadert hebbē so riden si op rāmen eñ vechten teghē den cranen eñ brekē der cranē nesten eñ haer eyerē op dat si daer niet te machtich en wordē als die selue plyni⁹ seit li. v. vāden monstruoes menschē in yndien

Dat .c. eñ .xxij. ca. van pictaneen

Pictania is een puīcie gallie narbonensis daer die engels eñ die scotten van oudts mit scepē plaghen te wonē eñ ten lestē lietē si den volc eñ den lāde van horen oudē geslacht den naem als herodot⁹ historia graph⁹ vtelt die welke vandē britanschē eyndē maectē een vergaderinghe van scepē eñ wōnē die scoet vander zee van aquitāniē eñ daer na behieldē si die stat pictanū tegen den volcke vandē lande mer niet sond scade ende hietē doe alle dat lant pictaniam eñ heeft int oestē die spaēgerts eñ van zudē die britaensche zee eñ van noerdē die minre britānien ende van westē die stranc vā aquitāniē of die scoet dit cleyne prouīciken heeft veel goeder lādes in wāt het heeft goede drachtelijc eerde eñ heeft bynae alle vrucht vā coern in hē wassende als wyn coren eñ ād me nigherhāde vruchtē eñ is alte mael rijke vandē goede datter indē lāde wasst Tlant heeft goede hauenē goede rpuiren bosschen velden eñ campē die alte zeer ghenuechlic sijn eñ is omtrēt der zee mit berghē eñ mit steenroetsen wel omuest alst openbaert in die poorte ofte casteel van rupelē daermen niet toe en mach om sijnre vasticheit wil want alle die zeecāt langhes ist al berch eñ steen roetzē als die selue seit wes volc is ge mēghet mitter tonghē eñ mittē zeden vanden prouincien der walen Eñ daer om want sy inden eersten dz haddē vā pictis dat die nacien van dien volc indē natueren starck waren ende schoen vā lichaem so hebben si dat vanden walē vercreghen om des wil dat si daer ondē ghemengt sijn dat sy nochtans vreet sijn van moede eñ moeghen meer doen arbeiden mit vechten dan ander luden daer omtrent Ende dat en is ghēe wōder als ysidorus seyt li. ix. dat die aensichten der menschen ende die verwen eñ oec die moeden verwandelt werden

na dz die hemel hē inprētende is daer si onder ghesetē sijn waer of dat die romeyns zwaer sijn die grieken licht die walen wreet eñ fel eñ alsoo voert vandē anderē Eñ daer om is dz volc vā pittania starc vā lichaē scoen vā aensicht eñ coē vā moede als geseyt wordt scalc eñ beheydē volc vā sinnē als erodoc⁹ seyt

Dat .c. eñ .xxiiij .ca. vā pycardien

Pycardia is een provincie vanden nederen walschen lande eñ is alsoo ghe heyten van enē casteel of borch dat pōtus heyt want men seit dat wilneer die poert die men timepichē heit die heerlicheit hadde in dier buerten totter bertaenscher zee toe van welker poertē na alle twolc sinen naem creech Ende dz lāt is zeer vruchtbaer eñ drachtich vā coern eñ van vruchten eñ is wel ghewatert mit ryuiren eñ mit fōteynē Ende is ouervloedich van volc eñ wel gevesticht mit starcken stedē ende sloten eñ mit castelen ende mit anderē cleynē poerten als belgis of beluatlū albanis atrabatū mantū eñ comatū als die selue vertelt dese voerscreuē ꝓuīcie heeft den rijn van duutschē lāde aen die oest zijde eñ dat hoghe walschlant aen die zuyt zijde eñ die walsche of duutsche zee int westen ende englāt int noerden Item pycardien is twierhāde als thoghe eñ dat laghe dat hoghe is den walē alre naest eñ dat laghe pycardien is brabant naest eñ vlaenderen eñ dat omtrōnt eñ dat heyt al mede pycardiē Eñ het is beyde starck volc scoen van aensicht kuen van moede Eñ is subtijl van sin eñ het is goet te leren Eñ hoer sprake is grouer hier beneden dan bouē in walschlant

Dat .c. eñ .xxiiij .ca. vā ramathea

Ramathea is een lant genoemt na der stat ramathan daer samuel in gheboren is die prophete die welc mit enē anderen name armathia ghehepten is vander welker ioseph die rechtuaerdighe man was die tlichaem ons heren smeerde mit nicodem⁹ eñ groeft eerliken als die gloze seyt ouer luca .c. xxiij f. Eñ is ghelegen indē ghestacht effraym in hoghen gheberchtē waer bij ramathea hoghe ghenoēt is want rama is alsoo veel te seggen als hoge als iheronim⁹ seyt Eñ al ist zake dattet berchachtich is nochtās ist ee n drachtich lāt van coern van wijn van vruchtē eñ van olyuen eñ mit goeden fonteinē ghewatert eñ is ghesont van puerre luchten eñ leyt hoech ende vast als iheronim⁹ seit Eñ om verre te sien ist alte bequaē

Dat .c. eñ . xxv. ca. van renepa

Renepa is een rijnsch ꝓuincie Ende is een lant daer die rijn om loept eñ ouer ghietet eñ is alsoo geheitē om dat tet bi den rijn leyt als ysidor⁹ seit li. xv Eñ is eē lāt dz veel stedē heeft eñ veel vaster poertē wes cleyne vruchtbaer is eñ draecht veel wijns in veel steden Eñ is een starck volc eñ moedich indē leuē eñ inden zeedē eñ hebbē een bequame licheit mitten duutschē van germanien mer si en gherē noch en rouē so niet

Dat .c. eñ .xxvi .ca. van ryualia

Ryualia is een ꝓuinciken dat wilneer den barbaren toe hoerde wes een deel virania ghehey tē is eñ is zeer coēno ist onder die gheloue xpristi eñ is onder dat rijke van dacia wes een deel viranis ghehey tē is van viror alsoe ghenoēt dz is vā der gruenicheit daer ō dat-

tet grasich is eñ vol vã weydẽ eñ bos-
sich tot veel steden wes cleye middel-
baer vruchtbaer is eñ heeft goede wa
teren eñ meren eñ heeft veel visschen
als zeevisschẽ eñ ander vissche eñ heeft
veel cudden van vie Eñ is versament
mitten landẽ van sicia eñ is alleen ghe
scheidẽ of onderkent mitten ryuier die
men narria heyt vandẽ anderen landẽ

Dat .c .eñ .xxvij .ca vã rynchowia

Rynchowia is een cleyn lãt vanđ
stadt van mens gheleghen opten kant
vandẽ rijn tusschẽ den berghẽ wt ghe-
strect tot enẽ steedkẽ dat pinguia ghe-
noẽt is Eñ is rinchonia ghenoemt om
datter die rijn doer loept Eñ al ist dattz
cleyn is van begrip nochtãs ist aen bei
den cantẽ vandẽ rijn totter hoechtẽ vã
dẽ berghẽ toe alte wõderlikẽ zuet en-
de drachtich eñ van also groter schoen
heit eñ van also ongheloeftiker drach-
tichheyt dat also wel die ghene die daer
wonẽ als die ghene die daer ouer wan
deren maket vrolic ende sadz van ghe
nuechtẽ Eñ het is een hof van weeldẽ
dz menich mensch niet gelouen en sou-
de dattz also genuechlic waer also zue
ten cleye heuet eñ also vettẽ eerde dat
die vrucht eñ dz coern alte snellikẽ rijp
wordt eñ drachtich eñ daer wassen veel
notẽ ia een acker draecht wel coern wȳ
noten appelẽ peren eñ menighe ander
vrucht Eñ daer sijn warm fonteynẽ die
den lichaẽ gesont sijn Eñ heeft veel an
der gemakẽ die den leuẽ not sijn twelc
te langhe te vertellen waer

Dat .c .eñ .xxviij .ca .vanđ romeinẽ ꝓuicie

Romanoꝝ prouincia als varro seit
is een onthoudinge alle der we-
relt daer die werlt woẽlike lãdẽ heeft
want die romaens bedwõghẽ alle die we
relt mit hoerre macht wãt daer en was
nerghẽt een hoeke vanđ werlt si en ge
vulden tswert der romeynscher scharẽ
als die selue seit nochtans placht een
deel te voren ytalien te wesen eñ plach
vã oudts romulea te heitẽ eñ was also
ghenoẽt vanden naem romulus die de
stat vã romẽ dede makẽ eñ die gaf den
volc eñ der stat den naem als ysidorus
seyt li . ix . dese was eerst saturnia ghe
noẽt vã saturnꝰ den coninc die dẽ volc
eerst tlãt leerde bouwẽ eñ hieten hẽ sa
turnũ ꝓpter saturnitatẽ dat is om der
volheit of der sadicheit wil Eñ te lestẽ
oefenẽde si dien saturnꝰ als enẽ got in-
dẽ ghetal der sterrẽ Eñ daer na sijn si la
tijn gheheitẽ vanden coninc latino die
welke na die stat romẽ hieten vã romu
lus dẽ coninc eñ tfolc hietẽ si romeyns
Item ysidorꝰ li . ix . seit vandẽ noemin-
ghẽ des volcs dat gheen penne te vol
len scriuen en soude moghen die leuen
eñ die prijs der stat ende der coninghẽ
noch gheen groet boeke en soude vol-
comelic die wercken begripẽ moghen
die daer gescheit sijn Ende die daer ge
nuecht in had te lesen lese int eerste boe
ke machabeorũ int achte capittel daer
hy wõderlike dinghẽ seit vandẽ duech
den der romeynen mit corten woerden

Dat c. eñ .xxix .ca. van romanien

Romania is een nuwe volc der ro
meynen wãt van reuotino in griex wort
ghesiet nuwe in duutsche van dier tijt
vanden welcken constantinus ouer set
tede dẽ stoel des roemschẽ keyserrijcs
als die stat van romen in cõstãtinopels
wãt alle tlant van griekẽ dat romanyẽ
was dz plach nuwe romẽ te heytẽ als

raban? seit Eñ daer om noch hudē die griekē en hieten hē niet ghemeynlike grieken mer romeynschen soect bouen vā grieken in die letter G daer du van den grieken veel vyñden sulste

Dat c. eñ xxx. ca. van rodus

Rodus is een eylant vandē eylanden van cyclades eñ is dat eerste vā dien vā oestē daermē seyt dat capitolium rodose gheuondē is doemē die stat daer eerst maecte \ in deser stat was eē metalē colosus vā lxx. cubit? hoech ander segghē C. minre dāt eylant vā colesus ysido? seyt li. xv. dz rodus tselue eylant is dz cypers is dit seyt hy int capittel vanden vocabulen der steden

Dat c. eñ xxxi. ca. van rutha.

Rutha of ruthenia twelc eē ꝓuinci was van messya in die eyndē of buertē vā des minstē asia gheleghē Eñ heeft die eyndē vā romē int oestē gotlant aēt noerdē pānoniē int westē eñ griekē aēt zudē Eñ het is eē lāt dz zeer ouer draghet mittē bemers eñ mittē slauē inđ sprake eñ inđ tonghē Eñ dit selue lant hiet in sommighē deel galacia eñ twolc plach galache te hietē den welkē paulus die apostel den epistel of den brief seynde Soke bouen van galacia

Dat. c. eñ xxxij. ca. van sabea.

Sabea is een lāt in arabiē vā thus soē die saba toe ghenoēt is dit lāt strect mit enē nauwen ganc oestwaert totten scoet vā ꝑsiē Eñ ghenaect caldeē aē die noert side eñ int westē wordet geeyndz indē scoet vā arabiē eñ int zudē ist by ethiopiē Het is een lant daer veel wieroecs is ende gheeft veel luchten wāt daer wassz mirre caneel wieroec eñ anđ wel rukēde crudē als ysido? seyt li. xv Het is eē ryc lāt vā goedē speciē eñ vā dierbarē ghesteentē eñ vā metallē daer is fenix die voghel eñ anđ wōderē die de autorē settē te wesē indē lādē vā arabyen vandē welkē soke bouē vā arabia Vā deser ꝓuinciē was eē vrouwe eñ eē conighin die de principaetscap behielt vā alle dē lāde vā affrica in horē tiden als erodoc? seit wāt si was eē conighin vā ethiopiē eñ vā egiptē als die glose seyt int tiēde boeck đ coninghē \ eñ daer om gheloeftmē oec dat si die ander delen int westen hadde

Dat. c. eñ xxxiij ca. van samarien

Samaria als ysido. seit. li. xv. Het is eē lāt vā palestina vā metropolis đ stat vā ouds also genoēt wāt samaria was wilneer een coninclike stat in ysrahel die welc nv vā august? naē sebastia hiet \ dit lant is eē middel tusschē iudeē eñ galileē geleghē eñ beghint vā eē stege diemē cleys hiet wes gheleghētheyt is ghelyc dē lande vā iudeē eñ en sceelter oec niet of iđ duechdē als ysido. seit eñ nā sinē eerstē naē vā enē berch diemē somē hiet alst opēbaert int derde capit. đ conighē Eñ hier of syn te lestē die samaritanē gecomē dz na ouer voere vādē assyryēs in samariē dz daer na samaria hiet dz is bewaringe des lands Eñ si warē vandē coninghē vā assyriē daer after ghelatē om tlant te bescermē als ysido? seit li. ix. int capittel vandē vocabulē der landē soect bouē vandē seluen vandē berch vā samaria in die letter. s.

Dat c. eñ xxxiiij. ca. van sambia

Sambia is een prouincie van messya ende is gheleghen int neder ste sicia Ende is also mere midzen tusschē prucenos esteneo. offilianos. liuo

nes eñ curones die welke alle gađ wil
neer dē gotē onđdaen warē als varro
ůtelt eñ erodic⁹ te gader eñ ſi wonē op
die cantē vanđ zee eñ haer ſcoet is tegē
die zidē vā noerdē eñ daer teghē makē
ſi dikē eñ berghē als die ſelue ſeẏt Itē
ſanbia is eē drachtich lant eñ vā goeđ
aerdē eñ draecht veel corens eñ is een
brokich lant eñ boſſich Eñ is beleghē
mit veel waterē eñ mit merē die ſtil ſtaē
eñ dit iſt tſcoenſte volc van alle dē bar-
baers ſi ſẏn coē vā moede eñ gaet den
anderen landē die bẏ hem wonē bouē
in conſten eñ inder ſubtẏlheit

Dat c. eñ xxxiiij. ca. van ſauoẏen

SAbaudia dat is ſauoẏe ende het
plach wilneer ſalua te hietē dz is
behoudē eñ audax via. dat is coē wech
daer om dat in oudē tiden dat lant veẏ
lich te ghaen was dē pellegrums die
te romen wanderdē Ende dat lant ſcei
det die ẏtaliaens vanden franſoẏſen
ouermis dien grotē gheberchten Mē
plach daer altoes groet recht te doen
ende ſcarp ende daer om plach alle die
werelt te ropē dattet daer veẏlich wā
deren was vā rouers ende voer moer-
denaers Eñ het hiet oec dat prouinci
der prouincien bouen in die letter .p.

Dat. c. eñ xxxv. ca. vant eẏlant ſardinia

SArdinia is een eẏlāt inder zee me
diterraneo bẏ enen eẏlande eñ is
alſo ghenoemt van enen ſardo hercule
die welc mit enen grotē hoep vā libẏa
quam eñ beſat ſardimam ende van dien
vocabel gaf hi den eẏlande dien naem
In deſen eẏlāde en comē gheē ſerpētē
noch woluē noch daer en is gheē venῆ
dā alleen waſſet daer eē crupt eñ hẏet
apiū riſus welc crupt die lude dodet al
lachēde diet etē Eñ het heeft bete ba
dē die de lude geſōt makē eñ gheeft dē
dieuē blintheit iſt datmē hē tſacrament
ghegeuen heeft eñ dat die oghen ghe
raect werden als ẏſidor⁹ ſeẏt li. xv.

Dat. c. eñ xxxvi. ca van ſarmata.

SArmata is der barbarē lāt die ſar
mata gehietē ſẏn vanđ leringe đ
wapē wāt ſi plaghē gewapent indē vel
de te weſen eñ plaghē veel ꝓuinciē te
berouē eer dattet hē dētul⁹ mitter trou
wē ůboet als ẏſido. ſeit li. ix. deſe warē
te paerde of te voet eñ deſe waren oec
vanden gothen als die gipedes waren

Dat. c. eñ xxxvij. ca. vant eẏlant ſalmo.

SAlmo is een eẏlant inđ zee egeo
daer iuno geborē is vanđ welker
ſibilla ſamua was ghecomē ẏſidor⁹ ſeit
li. xv. dat in deſen eẏlande wardē eerſt
die vate van cẏcilien gheuonden waer
om dat ſi hieten vaſaſamea dat warē va
ten vā dier aerdē gemaect wāt die aer
de vā dien lāde is zeer taẏe eñ lẏmich
eñ daer om is dat lant tot alſulkē vatē
bequaemſte als ẏſidorus ſeẏt

Dat. c. eñ xxxviij. ca. van ſaſſen

SAxonea dat is zaſſen eñ is een ꝓ
uincie in germaniē wes volc eerſt
haer beghin namen vandē grieken eñ
tlant daer ſi nv wonen daer quamen ſẏ
te ſcepe aen ende die doringhers wor-
den verdreuen die welke doe woenden
opten ouer vander zee ende behielden
die ſtoelen mit menighen ſtride ende ſi
noch inder ſeluer prouincien tot hudē
optē dach ghebleuē ſẏn Eñ het heeft
altoes een ſtridende volc gheweeſt vā
ſcoenre formen ſtarc van lichaem ende
wel ghemact eñ coen vā hartē Itē ſaſ-
ſen na der eerden te ſprekē ſo iſt vrucht

daer vā corē ia vā allē corē eñ vā vruch
ten eñ inden gheberchten ist boslich eñ
heeft goede ackerē vā beestē te weydē
als paerdē coepen scapē ꝛc. Eñ is rike
vā siluer eñ vā cop eñ vā anderē metal
len wāt sassen heeft edel gheberchten
Itē daer werdē stenē wt gegrauē ende
als die in enē starkē vier gesmoutē wer
dē so werdē si ōkeert in eenre substācie
vā cop Eñ heeft edel ryuierē die kun-
dich syn als wiserā lunnā albiā salā eñ
nidā eñ veel andͤ die tlant vā tusalbiā ō
by lopen eñ heeft ghesoutē fonteynen
tot veel stedē daer men sout wt coect eñ
siedt dat also wit is als snee eñ is goet
eñ fyn Eñ heeft oec veel groter stedē in
eñ wel ghevestichtet eñ heeft starke poer
ten eñ borghē also wel int pleyn als int
gheberecht Itē bydē berch daermē dat
coper graeft wordt een groet berch ge-
vondē wes stenē rukē als tyolē eñ in sō
mighē berghē vīītmē alte scoē marmer
steen in dien gheberchtē daer mē dese
marmersteen vīīnt dz is by enē cloester
dat sente michaels steen heyt ¶Ende
daer is grote ōgaderige vā wildē bees
tē als vā euers vā berē vā hertē vā das
sen eñ van deser ghelike ende daer om
is daer menigerhāde iachte indiē bos-
schē dese dingē eñ menige andͤ werden
daer indē lādē gevōdē vā sassen Soeke
bouē vā germania in die letter. G. Eñ
in die letter. A. vā alemania saxonia dz
is sassen dz heeft oec beem eñ polē aen
die oest zydē westphalē aen die west zy
de eñ die zydē der vriesē ter zee waert
ende aen die noert zydē die thurkē Eñ
vranckē lāt aen die zuyt zydē wes volc
starc edel ende onverwonnē is tot noch
toe als erodocus seyt

Dat. c. eñ. xxxix. ca. vā slauenie

Slauia is een deel vā messya hou
dende veel landē wāt die slauē syn bee-
mers polāders methani wādali ruthe
ni dalmate eñ corinthi ꝛ cetera die wel-
ke veel malcanderē ondͤlinghe verstaē
Eñ in veel dinghē syn si ghelijc nae der
tongē eñ nae den zeedē mer nochtans
sȳ si ōgelijc naͤ gelegēeyt wāt sōmige
houdē noch die geloue vādē heidē sō-
mige vādē griekē sōmige vādē lōbaer
dē Alle die āͤ lādē syn fyn clepe eñ vol
vā coern eñ vā wyn tot veel stedē Ende
int meeste deel syn alle dese romē vrem
de artē eñ wtgenomē die ruusseneers eñ
die slauē die gemengt syn mittē duyt-
schē eñ mittē ytaliaēs eñ slauenyen is
twierhande als dz meere dat clanauia
heit twelc houdt tvolc vā dalmacia sa-
rinā. fatichiam eñ veel andͤ lādē eñ som
mige bewonē die cantē vander zee som
mige bewonē die hoge swaer bergē eñ
die dicke bosschē sommighe wonen int
velt eñ ackeren daer mitter ploech het
is een quaet wreet volc dz ongedwon
gē is eñ en houdt niet veel vandͤ oeffe
ninge ons herē eñ si lopē doer dē steen
roetsen eñ rouē opter zee eñ oec optē lā
de Eñ dz andͤ minre slauenyē strect he-
nē bi den eyndē vā sassē eñ bi pruysen eñ
dit slauenien heyt penitania dz mit me
nighē waterē vā pruysen gescheydē is
ende vanden gothen ende vā meer an
deren landen Het is een lant dat zeer
vruchtbaer is ende zeer drachtich mit
veel ryuiren ende mit wateren ghewa
tert het heeft bosschen weydē ende ho
nich grote hope ende melke Eñ tfolck
is starck van lichaem dat totter bouwe
ryen nut is eñ ter visscherien ende het

is beter volc tot goede waert eñ tot si-
nen euen kerstē dan si sijn die int grote
slauenijē woenē eñ dat is daer om wāt
si veel menghen mitten duytschen

Dat .c. eñ .xl. ca. van spargiata

Spargiata is een lant bij griekē dz
mit enen anderē naem lacedonien heyt
eñ is also ghenoemt van lacedemon se
meles soē soeke vā lacedonia in die let
ter .l. die selue heytē die oude lacede-
mones eñ sparchiones als ysidor⁹ seit
in sijn negende boeck

Dat .c. eñ .xli. ca. van seres

Seres is een prouincie int oestē eñ
heeft den naem van eenre poerten die
die seres heit daer ōgadert men wolle
vādē bomē eñ daer maectmē zide of

Dat .c. eñ .xlij. ca. van zeelant

Selandia is een lant bij der zee oft
een eylāt waer eñ is mit waterē eñ mit
stranckē vanđ zee omvanghē Eñ heeft
hollant int oestē vlaenderē int zuyden
eñ die grote zee ten westē eñ engelāt tē
noerdē daer sijn oec veel cleynre eylan
dē eñ sommighe groet die ghescheidē
sijn mittē armē vanđ zee eñ die sijn mit
starckē dijcken gevesticht tegen die op
lopinghe vanđ zee der welker cleye is
harde drachtich totten coern mer niet
tottē bomē want tlant is also meer als
naect van bomē want die bomē en mo-
ghen haer wortel ē niet diep brengen
om die souticheit vanđ zee eñ daer om
alsmense plant so en duerē si niet lange
si en ōdorren Item zeelāt is vol vā vol
ke eñ rijcke van menigerhande rijchei
dē eñ is groet volc starc van lichaē en-
de schots kuen eñ gaet geern te kerkē
eñ is needsaem teghē malcanderē eñ
gheeft gheern ende si en misdoen nye-
ment dan als si vyanden crighen

Dat .c. eñ .xliij. ca. vā semigallia

Semigallia is een cleyn prouincie
eñ is ghelegē ouer die zee diemē heit
mare danicū eñ is voert gheleghen bij
consiliā eñ bij liuoniā int nederste syria
want het is bewoēt vandē galathis die
dat besitten mittē ludē vandē lande on
dermengt want si syn semigalli genoēt
Die vandē gallē of galathis eñ vandē
anderen ghemengdē volc gecomen sijn
Het is eē goet drachtich lant in weydē
in velden eñ in desen gheliken mer het
is een wilt wreet volc dz ongetēmet is

Dat .c. eñ .xliiij. ca. vā senonēsis gallia

Senonensis gallia dat is die pro-
uincie van vrancrijck eñ heeft int
oesten germanien eñ den rijn eñ int zu
den dat hoghe burgundiē eñ die hoge
gheberchten eñ van westē heuet galliā
lugdanēsem Eñ van noerdē galliā bel
gicā als henegouwen eñ daer omtrent
eñ is vruchtbaer van wijn van coern eñ
van menigherhande vruchtē eñ is wel
beset mit goedē ryuierē eñ mit fontey-
nē planteyt dese galli senonēsis plagē
wilneer senones te heytē als ysido. seit
Het is vol volcs eñ heeft veel stedē in
eñ poerten borghē eñ castelen eñ hoer
hoeftstat is die stat senonensis eñ daer
loept eē water doer tlāt eñ heit sequēcia

Dat .c. ende .xlv. ca. van syriam

Syriam sirus die een neve was a
brahams maecte syriam alsmē seyt en-
de is van sinen vocabel gecomē als ysi
dorus seyt li. xv. dese heeft van oriētē
den ryuier eufrates eñ van westē eyndt
si in die grote zee Eñ raect int noerden
armenien eñ capadociā eñ vā zudē die
schoet van arabien als die selue seit die

ghelegēheit daer af inď lengden strect alte lanc eñ verre mer inď breedē ist en ghe eñ heeft veel ꝓuinciē in hē als co- magonē eñ feniciā wes deel is iuda sō der den sarasinē eñ dē nabareen Het is alte sonďlingh vol vā volc ende drach tich vā coern eñ van vruchtē vā quicke vā beestē eñ vā allē dinghē vā peerden vā ezels vā camelē Eñ is vol vā speciē die wel rukēde syn eñ van wasse eñ van metallē eñ is starcke vā stedē vā sloten eñ vā castelē eñ is mit edelē rýuierē eñ mit anderē waterē ďsiert eñ heeft edele hauenē vāď zee Eñ tvolc can wel vech tē eñ stridē eñ can wel mit comāscappē om gaen Eñ tvolc is oec indē lāde on- gelijc vā aensicht inď tongē eñ in ande rē pūtē vā welkē sōmige wonē indē ge berchtē eñ sōmige in busschē Eñ daer is ser sōmich die wonē inď wilďnisse als sa racýnē eñ mabathei als erodoc9 ďtelt.

Dat .c. ende .xlvi. ca. vā sichima

Sichima is een cleyn lāt eñ is half tusschē iudeē eñ galileen eñ also genoēt vā sichen enor soen diet maecte want sychē is een stat ghesεit die welc nv na pels heit eñ tlant daer bý heit sýchinia als ýsido. seit li. xv. dit seýt iheronim9 ouer genesi xviij. c. dat deel des lants was iacobs dat hi sinē soen gaf op tlot als op ioseph waer af dat lant was int geslacht van effraým eñ daer is ioseph begrauē eñ sýn wonigskē worter noch hudē daechs ghesien als ieronim9 seit welc lant dat mit zwaren arbeide ďcre ghē was iacob om gelt coft hý coft hō ďt iaer alst opēbaert genesi .xxxiij. En- de voer dien arbeit seit ieronim9 dat ia cob ghesεit soude hebbē dat hise inden boghe vandē hāden amaria ghehaelt soude hebbē eñ was daer terebint9 on der den welkē iacob ontfēgde die afgo dē sijnre sonē Eñ doe clā hi op vā sicci- ma luzā mittē toename van bethel als geseit wordt genesi xxv. In deser stede hueddē iosephs broeders haer cudden mer si wordē onďwilē van ioseph ghe- socht niet in siccimis mer si warē in do- thaým ghevōdē daer si hem berouēde warē ďcoftē si dien dē volc vā egýpten Abýmalech ďderfde na siccimē als ge seýt wordt iudich ix. in desen lande was iacobs conteýn bi welker conteýnē doe onse heer muede was rustede indē we ghe Ende hý begheerde vanden wiue dat si hem vāden water dies conteýns drinkē gheuē soude als gheseýt wordt iohannis iiij. Het is een stede van gro ter drachtelicheýt eñ vā wonderliker zueticheit eñ sonderlinghe vast

Dat .c. eñ .xlvij. ca. van sichia

Sichia is eē groet lāt wes binnēste deel is in asýa eñ dat nederste deel is in europa Eñ dz nederste beghint vāden broekē meothidis tusschē die danouwe eñ die noerdsche zee eñ gaet tot germa niē toe als ýsidorus seit li. xv. dat eerste deel vā desen is alania daer na die bro ken van meothidis eñ daer na gothia dacia resora daer na germania daer die swýtser een groet deel bewoenden als die selue seýt dit sichia heeft sommighe landen vanden welken die sommighe rijc sýn ende sommighe diemen niet en bewoent Eñ in veel steden ouer vloepē si vā goude eñ vā gemmen mar om der griffoenen wil so machmen daer quali ken toe comē daer is die maraude sýn eñ puer cristal Ende daer sýn wonder- like lude vā maecsel ende alte wonder

like beestē als lyndwormē tigris wree
de beeren leuwen

Dat .c. eñ .xlviij. ca. vā scicionia

Scicionia is van ouds geheitē vā
dē coninc sydon vandē welkē dz rijc der
sicōrorū ghesceit is dat is alzulker ludē
twelc rijc archas iouis eñ pplastis balis
tē zoen archadiē noemde na sinē naem
Item archadia is dz scicionia is arch
adien zoen eñ is geleghē tusschen die
zee ioniū eñ die zee egrum eñ heeft een
groet ryuier als erimātū eñ daer wast
albestō die steen eñ als die vāō sonnē ōt
stekē is en wort hi nūmermeer gelescht
Eñ daer syn alte witte meerlen ysidor⁹

Dat .c. eñ .xlix. ca. van sicilien

Sicilia is ghesceit van sicanus den
coninc int eerst eñ is na van ytal⁹ broe-
der sicilia ghehepten dat wilneer trina
cria heit om drier hueuelen wil als om
pelorū patheū eñ lilibeū trinacria is eē
griex vocabel dat in duytsch drie vier-
deel is want het gedeilt is in drie quar
tierē of in drie vierēdeel dit lant is mit
eenre cleinre zee van ytalien ondschey
den ende siet aen die zee van affrica eñ
is een vruchtbaer lant ouervlopēde vā
goude ende die berghen syn doer gaen
de mit holen ende mit gaten ende syn
vol wynds ende vol sulfurs Ende daer
by is die berch ethna die altoes barnt
by den welken inder zee die scepen ge-
slonden werdē ouermits die aderē die
daer om lopē ende als die scepen daer
in comen so lopen si al om ende om en-
de gaen te lesten onder of si werdē al te
broken die principael stadt is syracusa
ende daer is oen fonteyn ende heit are
thuse ende is een vruchtbaer lant ende
daer is een ryuier eñ heyt albius ende
daer syn goede peerdē eñ die steen die
mē agettē heit wert daer eerst geuōdē
eñ heeft die naē vā achates die ryuier
alle die omgāc werdt besloten in eenre
spaciē vā drie dusēt stadiē Salusti⁹ sept
dattz an ytaliē geuoecht was mer half
die spaci was gesceidē ouermits ghe-
welt der zee hier toe heuz ysido. geseit
li.xv. int capittel vandē eylādē daer al
le die voerscreuē dinghē vtelt werden

Dat .c. ende .l. ca. van syrtes

Syrtes als ysido. seit li.xiiij syn san
dige stedē inō zee also genoēt vādē aen
treckē daer om dz si alle dingē na hem
treckē syren in griex is een toge of een
halinge in duytsch Eñ alzulke aentrec
kinge maect die zee ongelijc wāt in een
stede wordet diep eñ in een ander stede
soudmē ouer wadē eñ daer om ist daer
anxtelic gaen eñ dz heit syrtes Eñ al-
sulke syrtes of vresen brēgē sorge in by
der zee vā egiptē eñ werdt daer in veel
stedē mede ghemēget als die selue seit

Dat .c. ende .li. ca. van scotlant-

Scochia is also gheheiten vanden
scothen die daer in woenen ende is een
hoecheyt int eylant van brytāniē waer
af dattet mit ryuieren ende mit armen
vander zee ghescheyden wordt vandē
noerden enghelant Ende aen die zijde
daer recht teghen ouer ist mitter zee
begrepen als tot ybemiē dat is tot hier
lant is scotlant daer af ghescheiden eñ
dat selue volck ven beghinne dat wil-
neer in hyerlant woenachtich was dat
was den scothen al ghelijc inder ton-
ghen ende inden zeden ende oeck in-
der naturē wāt het is licht volc wreet
van moede alte quaet op syn vyanden
eñ si laten hem lieuer doet slaen inden

velde dā si op haer bedde storuē eñ dat si eyghē wesē soudē Sy leuē mit cleynē cost eñ lidē langhe hongher Eñ selden eten si ten is biñ sonnen ondergan ck eñ si eten vleysch visch melc appelen peren eñ andˀ vrucht eñ si hebben min broeds dan die enghelschen Ende al ist dat sy schoen ghenoech syn vā lichaem ende van aensicht nochtās syn si lelikē vā cle deren Mar hoe dattet is si hebben die oude manieren eñ zeden zeer laten va ren om des wil dz si veel mittē enghel schen menghen eñ wāderen eñ oec mit ten duytschen waer by dat si thans wel gehauent syn sonderlinghen daer die sce pē eñ die coeplude verkerē Mar die wil de scothen slachten al den perschen inderi tonghē indē cledeiē eñ indē zeden ia sy lude versmaden ons eñ andˀ ons diese te sien comē eñ waert datter yemant vreē ders onder wāderde eñ had hy aen hē enen zuuerliken ryem of een tasch of ā ders wat dien souden sy wachten ende nement hem eñ also doen oec die pers- schen Sy hebben goet vruchtbaer lant zoete bosschē goede ryuierē goede bees ten van paerden van coeyen ende van scapen mar die wolle is grof

Dat .c. eñ lij. ca. van sweden

SVecia is een lāt des nederstē sicia in europa vāden welkē alle dat lāt go- thia genoēt is die syn tusschē den denē eñ noerweghen eñ dit lāt heeft die zee balticū int oesten eñ die zee vā britani- en aen die west zyde eñ die noriti of vā noerwegen an die noertside eñ vā zudē wordet geeyndt in dien palē daciorū dats dier lude Itē suecia dz is gothia nadˀ aerdē te sprekē ist vruchtbaer mar het heeft luttel wyns mar het verhaelt

sinē scade weder inden weyden eñ indē metallen Ende het gaet den anderen landen bouen in beesten in ziluer te gra uen ende in menighen dinghen daer si groet ghewin of crighen dit lāt mach qualiken enich heer bedwinghen also vast ist besloten mitten gheberchten eñ mit wateren Julius cesar mit allen dē duytschen walen ende gothē ende mit alle den ghenen die hy bidden mocht en dorstet niet bestriden na dien dat die scriuers vander hystorien ouer ghescre uen hebben also wel die griekē als die romeinschen den welken men billics ghelouen sal dat sy segghen. Ende sy hadden eens dat meeste deel van asya ende van europa bedwonghen meni- ghen tyt die welc den groten alexan- der oec niet bestriden en dorst wt desen ghestacht quamen die amazones als Orosius ende ysidorus segghen li. xv.

Dat .c. eñ liij. ca. van swauen

SVeuia dat is swauen ende is een prouincie in europa van germa- nien by den ryn wes volc grote heerlic heit plaghen te hebben in germanien. als ysidorus seyt li. xv. hi seyt daer oec int capittel vanden vocabulen vanden volc. li. ix. die swauen syn een deel van germanien int eynde des noerdens vā den welken lucanus seyt. Ende sy syn swauē ghehieten vā suenus den berch die den opganc heeft vanden beghin van germaniē wāt si die steden omtrent den berch eerst oeffenden eñ bouwedē vā oesten heuet die danouwe mit beye ren Eñ vā westen den ryn mit elsatē eñ van zuden heuet die berghen van yta lyen Eñ vā noerden heuet franckenlāt int nederste germaniē Eñ swauē is tweer

hãde als dat lage dz binnẽ dẽ rÿn gaet
eñ dz hoge dz teghẽ die clippẽ leyt\ eñ
teghẽ die danouwe| het is beide fÿ lãt
daer veel coerns eñ veel wÿns wast tot
veel stedẽ eñ heeft starke slotẽ inpoertẽ
eñ castelẽ eñ heeft rÿuierẽ eñ ander wa
terẽ bosschẽ eñ veel gras ossẽ coepẽ sca
pẽ eñ andꝛ quicke ghadinge\eñ heeft in
dẽ berghẽ oec siluer eñ yser eñ andꝛ me
tallẽ Eñ tlant is vol volcs eñ starck eñ
coen eñ can wel oerloghẽ eñ is gherin
ghe van liue \mit ghelen haere eñ mit
schonen aensichten ende eersaem

Dat c. eñ liiij. ca. vã thanathos eẽ eylãt

Thanathos is een eylãt vandꝛ zee
dz clein is daermẽ mit eenre cleyn
re stranckẽ vandꝛ zee in coemt eñ is van
britania ghescepdẽ eñ daer wast goedẽ
weyte eñ daer is goet cleye dat drach-
tich is|het is gehietẽ thanathos vãdẽ
doot ꝺ serpẽtẽ Quos dũ ipã nesciat asp
tata inde terra quoquo gentiũ vecta fu
erit fruges illoꝝ perimit vt dicit ysi li. xv

Dat. c. eñ lv. ca. vãt eylãt vã trabobotã

Trabobotã is eẽ eylãt in indiẽ leg
ghẽde te zudẽ waert vandẽ wel
kẽ die zee vã indiẽ beghint te opẽbaren
Eñ heeft indꝛ lengdẽ achthondert. M.
lxx dusent passẽ eñ indꝛ bredẽ lxxv dusẽt
stadiẽ Eñ het wordt mit enẽ riuier doer
snedẽ eñ is vol paerlẽ eñ costelike ghe
steentẽ Eñ een deel des lands is vꝛvult
mit elephantẽ eñ mit anderẽ beestẽ Eñ
die lude bewonẽs eẽ deel| Itẽ si seggẽ
dat in desẽ eylãde des iaers twe somer
sÿn eñ twe winterẽ Eñ twewervẽ bloyẽ
die blomẽ Het is eẽ zeer nut eylant in
indien eñ het is altoes gruen eñ die bla
derẽ groepen altoes eñ si en vallen nẽ
mermeer als ysidorus seyt li. xv

Dat c. ende lvi. ca. van traetsen

Trochia is een prouincie in grie-
ken tot welker prouincien tyras
iafets soen comende hiet dat lant na sy
nen naem tracia als ysidorus seyt li. xv
dit heeft int oesten propontidis eñ die
stat van constantinopels isser recht te-
ghen ghe set ende heeft hister int noer
den ende int zudẽ hanghet aen die zee
egeum ende int westen leyter macedo-
niẽ onder Ende daer plach menigher
hãde volc in dat lant te wesen als mas
sageti sarmate eñ schite eñ veel andꝛ na
cien want die prouinci is sonderlinghẽ
wÿt ende daer om macht wel veel na-
cien in hem hebben eñ houden Itẽ tra
cia heeft oec ebrũ dẽ rÿuier eñ het ract
oec veel barbarisƙens dat sÿn eenre hã
de wilde lude als ysidorus seyt li. xv.

Dat c. lvij ca. vau traconitida

Traconitida is eẽ lãt in iudea daer
philippus herodes broeder een
heer was Want allet rÿc vandẽ hebreus
schen was ghedeilt in vieren tetrachiẽ
vandẽ welkẽ deerste was galilea wes
tetrache was herodes dandꝛ eñ die dor
de yturea eñ tlãt vã traconitida dẽ wel
ken tweẽ philippus voer was dz is dz
hi vã beide dẽ landẽ eẽ tetrarcha was
Tvierde lant was abholina daer lysani
as rengneerde die welc oec eẽ broeder
was des mans herodes eñ philippus
broedꝛ mede Eñ in also menighẽ delen
was tlãt vã iudea gedeilt vãdẽ romey
nẽ om die houerdie ꝺ ioden te tẽmẽ als
die glose seit op die stat Tetrarcha autẽ
philippo ꝛc Tetrarcha dz is eẽ pris die
een here is van vier landẽ of van vier
steden of van enen vierendeel

Dat. c. ende lviij. capittel van thessaliẽ.

Thessalia als ŷsidorꝰ seit li. xv. eñ is een prouincie in griekẽ eñ is al so ghenoẽt van tessalꝰ den coninc eñ is aen die zuyt zÿde mit macedonien vergadert Item in thessaliẽ sÿn veel rpuiren eñ veel poertẽ eñ castelẽ wes hoeft tessalonicũ is ghenoẽt Eñ daer is die berch pnasus die welc wllneer appolini cõsacreert was Thessalia was achilles erfnis eñ was een oersprõc der laphiten vandẽ welkẽ men seyt dat dese die peerden eerst temdẽ mittẽ breydel eñ ghingẽ daer op sittẽ eñ si schenẽ een lichaẽ te wesen waer om dz die ridders vã thessalia cẽtauri geviliert sÿn als ysi dorꝰ seit li. xi. int capittel de portentis dz is int capittel vãdẽ wõderẽ Item in thessalia warẽ eerst guldẽ scillinge ghe võdẽ eñ daer was oec eerst die tẽminge vãdẽ peerdẽ ghevõdẽ als ŷsidorꝰ seit Noch seit ŷsidorꝰ li. iiij. dat bÿ moyses tÿdẽ gheviel in thessalia een diluui dat is een opwater of een groet water daer die meeste hoep õdrencte dan sommige die optẽ hoghẽ bergẽ quamẽ eñ sonderlige optẽ berch pnasꝰ i wes omganc deutalion in dien tÿden int rÿck gheset wordt die de ludẽ õtfẽck die tot hẽ quamẽ waer om dat die fabulẽ vã grieken seghgen dat deutalion tghessacht der menschẽ weder van steen gemact heeft

Dat .c. eñ .lix. ca. vãt eylãt vã tenodos

Tenodos is een eylant in grieken eñ is een vandẽ eylandẽ vã cyclades ghelegẽ ten noerden waert in die welke die stat thene ghemaect is daer dz eylãt na heit Itẽ thenos was eẽ iõc man eñ was beruft dat hi sÿn stiefmoeder gemint had die welc enẽ wech liep in een ydel eylãt eñ besat dat eñ creech ludẽ die dat lant bouweden eñ maecten daer een stede ende gaf den eylande dẽ name van sinen naem

Dat .c. eñ. lx. ca. vant eylant van thyle

Thyle ist leste eylãt vãn groter zee tusschẽ noerdẽ eñ zudẽ eñ is gele ghen ouer brytannien. vi. dachuaerden eñ heeft dẽ name vãder sonnẽ want die son des zomers maecter haer solsticiũ Eñ ouer hẽ en is gheen dach Eñ daer om is haer zee traech eñ bevroren als ysido. seit li. xv. Itẽ plynius seit dattz eẽ onwoẽsem stede is wãt des zomers en mach daer niet wassẽ om die grote ver barnẽde hettẽ Eñ des witers en mach er oec niet wassẽ om des wil dattz daer also sonderlinge hardt vriest wãt vã equi noctio dz is als die dach eñ nacht al euẽ lãc sÿn indẽ lentẽ als die son is in ari es tottẽ equinoctiũ des herfsts als die son is in libra so en gaet die son in dien eylãde nũmermeer ond Eñ vã dier tÿt tottẽ equinoctiũ vandẽ lentẽ so en coẽt die son niet wed tot dien eylande waer om dattet een half iaer dẽ dach heeft eñ een half iaer den nacht als ghesept wordt int capittel vandẽ eylandẽ li. xv eñ vandẽ solsticiũ li. ij. dat selue seyt oec beda int boeke vanden naturen der din ghen ende solinus oec

Dat .c. eñ .lxi. ca. vã trypolitana

Trypolitana is een dubbelt lãt dat een is leghe ende is ghesept van tripo lis der stat dat een kundighe stat is die alle tlãt datter omtrÿnt is bescermt eñ bewaert om hoerrestarcheit wil eñ dat and is tripolitana in affrica Eñ is gele gen tusschẽ pẽtapolim eñ bizãciũ Ende is also ghehey tẽ van drien grotẽ stedẽ als vã orea sabina ende van leptis dese

heeft int oesten die meeste zandtbergẽ
die men syrtis heyt eñ tragoditas Eñ
int noerdẽ die zee die men mare adria-
ticũ heyt eñ int westẽ mare byzanciũ eñ
int zuuden getulas eñ gartamãtes en-
de zulc volc streckẽde totter zee vã ethi
opien toe als ysidorus seyt li. xv.

Dat .c. eñ .lxvij. ca. van trogadea

TRogadea is een lant in ethyopia
wes volc dat daer in woent trogaditen
heyten Eñ si syn daer om also ghenoẽt
om dat si also snelliken lopẽ connẽ wãt
si afterlopen wel wilde dierẽ eñ beestẽ
dit lant heeft den besten mirre in hem
wassende die men vint die claer eñ reyn
is eñ mẽ heyt dese mirre gutta trogodi
cea om des wil dat si in dat lant ghevõ
den wordt als ysidorꝰ seit li. xvij. ende
al ist dat dese prouincie in ethiopien is
nochtans raect si die eyndẽ van araby
en waer om men ondẽwilen seit dat si in
arabien syn die lude ende onderwylen
in ethyopien alst openbaert li. .ix.

Dat .c. eñ lxix. ca. van troyen

TRoyana prouincia was eerst in fri
gia ghenoẽt dardania vã dardanꝰ wãt
dardanꝰ wãderde van griekẽ eñ quam
tot frigiam eñ daer regneerde hy eerst
na den welckẽ Erictoniꝰ syn soen was
daer na syn neue troas vanden welckẽ
die stadt van troyen ende alle tlant ge
noemt waren als ysidorꝰ seyt li. ix. Itẽ
na dien dat troyeu ghewonnẽ was so
toghen veel van troyen in vreemdẽ lan
den nv die een hier ende die ãder daer
ende begrepen die landen ende bewoẽ
denze Ende van hem syn voert gespro
ten die machtichste nacien vanđ werelt
alsmen inden hystorien vynden mach

Dat hondert ende .lxxix. ca. van thuscia

THuscia is een prouincie in ytalien
eñ is gheleghẽ tusschẽ liguriẽ eñ
tlant van romẽ Eñ is onmatẽ zeer ge
vesticht mit hoghen berghen datmen
daer qualikẽ scade doen mach Thuscia
als ysidorꝰ seit li. xv. is gheheytẽ also
vã sacrificiũ eñ van thus wãt in dien lã
de plachmẽ wilneer wieroec te offeren
als daer doden waren in die eer gods
want thus dz is wieroec eñ sacrificium
is offerhãde eñ si plaghen desen wie-
roec oec te barnẽ eñ te offerẽ Eñ si pla-
gẽ die dodẽ mit begeerliker tranẽ ouer
te bescreyẽ eñ si plaghẽ den wieroec in-
dẽ outaer te ontfãghẽ wãt alsmẽ seit so
wordt die const vã waerseghgẽ eerst in
tuscanen ghevõden als ysidorꝰ seit dit
plach vã oudts zenulia te heitẽ Ende
heeft veel edelre stedẽ in eñ vã westen
teghen ligurien heuet die stat van pise
seen luke florensen Eñ vã noerden he-
uet die stat der onder ende teghen dat
oesten arthecisi eñ teghent zudẽ heuet
curthonam pruuse eñ assys die den val
leyde van spoleete na by syn eñ vã wes
tẽ heeftet die zee adriaticũ eñ die mar-
ke vã ancona Eñ vã zudẽ heuz oec die
tyber eñ Romen eñ van westen Neyla
nen liguriam eñ van oesten romaniolã
eñ die prouincie van padua by venegẽ
Dit lant is verre streckende na der leng
den van oesten ten westen maer het en
is so breet niet als vanden noerden tot
ten zuden Het is berchich ende starck
na dien dattet gheleghen is ende dat
eerdtrÿck is zeer drachtelick ende die
zee die maket rÿck tot tween steden en
de het heeft goede ryuiren ende fon-
teynen ende daer wasset goeden soffe-
raen daer sy alte zeer rÿcke mede wer-

den Eñ daer sijn oec warme fonteynen die dat lant bequaem maeken

Dat .c. eñ .lxv. ca. vã doringhen

Thuringia dat is doringhen eñ is een provincie in germanien eñ is te hal uen ofte midweghẽ tusschẽ zassen lant eñ franckẽ lant eñ westualẽ ende heeft die beemers eñ die zassẽ aen die oest sijde die franckẽ ende die beyers aen die zuut sijde eñ die swauẽ eñ die elseters aen die west sijde die rijnlanders ende die westphalinghe aen die noert sijde Eñ is een volck dat alte wreet ende fel is op sijn viandẽ Het is een reysich volc starck vã lichaem hardt ende stantach tich van moede Eñ haer lant is bynae al omme ende om ghevestichtmit ber ghen Ende binnen ist zeer slecht ende vruchbaer als van coern ende van alre hande vruchtẽ eñ heeft goede waterẽ int gheberchte eñ int pleyn eñ heeft ge sonde lucht eñ daer is veel goeds voe ders eñ daer sijn peerden coyen eñ sca pẽ gadinghe ende ander quicke Ende inden gheberchten vijntmẽ menigher hande metallen als Erodocus seit die welke gheen heymelicheit in germani en onbesocht en liet hi en ondervant al le dinghen

Dat .c. eñ .lxvi. ca. van turonia

Toronpa is een provincie vanden oversten walschen laude eñ is een deel van aquitannien van oudts gherekent vander edelre stadt van troes also ghe noẽt in die welke sente marten dat een gemme der priesteren was rustẽde Eñ is gheleghen op een water dat ligerim heyt datter verby loept eñ maket lant nat eñ rijc Eñ het is lãt dat zeer vrucht baer is van coern van wijn eñ van gra se ende daer is gesonde lucht eñ bosch ich eñ starck volc scoen van formẽ coen van moede eñ goedachtich inden werc ken eñ zeedich inder spraken

Dat .c. eñ .lxvij. ca. van vasconien

Vasconia is een provincie ondẽ aqui tãnien van oudts begrepen Eñ is also ghenoemt van enen stedeken of poer ten dat vasca heit als ysidorus seit li. ix eñ heeft stenighe gheberchten aen die een sijde eñ aen die ander sijde die gro te zee eñ aen die ander sijde tpleyn vã der provincien van tholuse ende in die ander sijde ist den volc van pictaniẽ na by Ende is een wilt boschich lant ende berchachtich eñ daer wassz goedẽ wijn eñ des also veel dat si allen hoerẽ bue ren mede deylẽ die rivier iecora schept dit lant vanden lande van tholuze dat vasconiẽ ver by loept bi poerte gael die hoeft stat van vasconien eñ loept in die grote zee als ysidorus seit li. ix. int ca pittel vanden vocabulẽ des volcs nac tei dat den naem heeft vã enacteo der poerten die daer wijt eñ verre wonẽ by den gheberchtẽ daert zeer eenlic is ysi dorus seit ende plynius eñ oec erodo cus dattet volc van vasconiẽ licht is eñ beruerich ende coene van moede ende sonderlinghe te strijden

Dat .c. eñ .lxviij. ca. vant lãt vã venegẽ

Venecia dit plach wilneer een pro uincie te heyten eñ leyt inden oe ner vander zee die men mare adriaticũ heyt in wes schoet die stadt van vene giẽ gheleghẽ is al tottẽ rivier toe dz die pau heyt dat die stat scheydt van den anderen steden ende vanden eyn dẽ der overster ligurien eñ der neuster als tusschẽ ymẽ eñ meylanẽ eñ plach

vele goeder stedē in te hebbē of aldus
salmē vstaen dz tusschē tlant van par-
mē eñ tlāt vā meylanē ōtrent dē ryuier
vanđ pade menich goede stat lach eñ ā
der castelē wāt als ysidorus seyt li.xvi
mantuwē dz een oude stat is mit ouden
muerē eñ is ghemaect vā mancus die
dochter was tyresiē die welc nae the-
bea ghenoēt is in ytaliē eñ is gheleghē
in renicia die alpina ghehietē is vandē
galleatis venecia is een ꝓuincie in yta
liē die wilneer heerlicheit plach te heb
ben vā ouds inđ zee vā veel stedē eñ vā
veel landē Eñ haer macht strect noch
hudens daechs sonderlinghē verre bi
der zee eñ gaet al henē in griekē ende
gaet aen duytschlant al tot aquilegien
ouer eñ gaet voert in damaciē in scla-
uoniē dē zeecant langs eñ bescermt die
zee vanden rouers eñ dwingtse eñ re-
geert alle haer ondersatē ouer al recht
uaerdelikē so wat ond hē ghesetē is eñ
bescermtse mit groter machtē vā dē vy
andē Eñ sy sien dz ghemeē orbaer aen
dat mē enē yeghelikē recht eñ vonnisse
doē mocht noch si en ghehengt niet dz
ter enighe ongheloue comē moet ōder
haer daer si macht of moge heeft wāt
datmē veel screue vanđ duecht eñ van
der moghētheyt đ venecianē dz waer
zeer te vgheefs wāt het is alle bewan
derdē mēschē kūdich wat groter mach
ten eñ wat groter rechtuerdicheyt si in
horen lande bewisen eñ doē mit groter
wysheyt eñ voersienicheyt eñ mit een-
drachticheydē vā groter minnē als die
scriftuer der hystoriē vā lomberdiē seyt

Dat C eñ lxix.ca.van westphalē.

Westphalya is eē prouincie vā lae
ghē germanien eñ heeft sassen int oestē
doringen eñ hessen tē sudē dē ryn eñ coe
len ten westen die grote zee eñ vrieslāt
ten noerdē Eñ wordt begordt mit twē
edelen ryuierē in sinē vterstē eyndē als
mitter wysera eñ mittē ryn wāt die ryn
raket an die west zyde eñ is een lāt dat
vol bosschen eñ weydē eñ is bequamer
te weydē dan te sayen Eñ heeft veel fō
teynen eñ anđ waterē als die lippe eñ
die roerē eñ noch anđ Eñ heeft fontey
nen daermē sout wt barnt of siedt ende
drachtelike berghē tlant ouerloopt vā
metallē eñ vā ghemeynen vruchtē als
vā eykelē vā noten vā appelē vā wildē
beestē vā verken vā coeyen vā paerdē
eñ vā ezels tvolc is ghemeenlikē stout
eñ scoen vā lichaē eñ heeft veel ridder
scaps dat wonderliken breet is te paer
de mitter glauien inden velde eñ heeft
vaste steden eñ sloten also wel indē ghe
berchten als inden pleynen

Dat C eñ lxx.ca.van vironia

Vironia is een cleyn ꝓuincie ouer
die dacie ten oestē waert eñ is al-
so ghenoēt nader gruenicheyt daer om
dattet grasich eñ bossich is eñ mit veel
waterē eñ fōteynē ouergotē wes cleye
wel corē draecht Eñ was wilneer wilt
quaet volc dz onbedwonghē eñ onghe
oeffent was eñ nv ist onder den coninc
vā deenmerken eñ leeft na synre ewen
Tlāt is al vandē duytschē eñ vandē de
nen bewoent Soect bouē in die letter r.
vā riualia dit lant is ghesceydē vandē
volc dat nugardi eñ rutheni hyetē ouer
mits enen water dat nauwer hiet

Dat C eñ lxxi.ca.van vinlandia

Vinlādia is een lant dat bidē ber
ghen van noerweghen leyt oest
waert gheleghen eñ is ghestrect optē

kãt vander zee eñ en is niet alte drach
tich dan inden grasen ende inden bos-
schẽ Tfolc is barbars wilt eñ wreet eñ
can omgaen mitter consten diemẽ hiet
magica ars want si connẽ den sciplude
wĳnt gheuen of vercopen want si ma-
ken een cluwẽ vã enẽ drade eñ cnopen
daer menigherhande cnopen an Eñ si
ghebieden datmẽ wt treckeu mach tot
drien knopen of tot meer na dien dat si
den wĳnt starck hebben willen die wel
ke die duuels bedrieghẽ om haerre on
ghelouen eñ maken den wĳnt also eñ
verweckẽ na dien dat si den wĳnt cleyn
of groet hebben willen Eñ onderwilẽ
ondoen si der knopen also veel dat hẽ
die wĳnt te starck wordt dat die onsali
ghe lude verdrenckẽ om haerre onghe
louen wil e nde is seker recht.

Dat.c.eñ lxxij.ca.vant eylant vitria

VItria is een cleyn eylãt in die ber
taensche zee gheleghen eñ sceelt
vandẽ groten bertaenghen datter een
cleyn zee tusschẽ loept daer si mede ge-
sceydẽ sĳn Eñ heeft kĳn cleye weyte op
te wassen eñ heeft veel bosschen eñ wil
dernissen eñ heeft veel wilder beesten
eñ ander quick eñ oec fonteynẽ eñ wa-
terẽ die dat eylant vucht houden eñ is
goet van luchten eñ is vol vã oefte dit
eylant bewonen die enghelschen.

Dat.c.eñ lxxiij.ca.van yslant

ISolandia is dat leste lant in eu-
ropa eñ is gheleghen vã noerdẽ
ouer noerweghen Eñ is altoes vandẽ
yse verdoemt in sinẽ vterstẽ palen Het
strect die zee cãt langs tẽ noerdẽ waert
daer die zee van groter coudẽ beurorẽ
wordt Eñ heeft aen die oest zĳde dat o
uerste ycia eñ vã zuden noerweghẽ eñ
vã westen die zee van yerlant eñ bebro
ren aen die noert zĳde Eñ hyet yselan
dia ō dattet is eerde des yses daer om
dattet snee verkeert wordt in ys ende
daer wordt cristal gheuonden In dien
lãde sĳn oec witte beern die alte wreet
sĳn die mit horen naghelen dat ys bre
ken eñ schoren eñ maken veel gatẽ indẽ
zee daer sy die visschen doer gripen eñ
vanghense eñ draghense te lande ende
leuẽ daer of Eñ tlant is al ondrachtich
dan in sommighẽ landẽ also datter lut
tel coerns wast mar in sommighe vallei
en wast wat haueren Eñ daert volc ge
meenliken woent dat draecht gras eñ
bomẽ daer die beestẽ of leuen wãt tvolc
leeft meest vanden iaghen van visschẽ
eñ van vleysch die scapen en moghen
daer niet leuen vã couden Ende daer
om cleden hẽ die luden mitten beer vel
len ende mit anderen vellen die si van-
den dieren mit iaghẽ crighen eñ bedec
ken haer ledẽ daer mede want si en mo
ghen anders gheen cleder crighen ten
si datmẽse hẽ vã vreẽdẽ landen brengt
Het is een zeer grof volc eñ starck ende
witte ende can visschen ende iaghen.

Dat.c.eñ lxxiiij.ca.van zeugia.

ZEugia of zeugis is een prouincie
daer dat meeste kartago is of dz
minste affrica Eñ is gheleghẽ tusschẽ
bizãciũ eñ numediã als ysido.seit li.xv
dese prouinci is van melõ vgadert mit
ter zee siculo als die zelue seyt eñ strect
tottẽ lande daer die getuli dat is die lu
de wonẽ wes naeste lant vruchtbaer is
van coern ende voert ouer ist vol serpẽ
tẽ eñ wilder daer vĳntmẽ veel wõdere

Hier beghint het xviste boeck eñ spreket vanden costeliken ghesteenten

Na dieẽ dz die ppeteitẽ d̃ aerdẽ eñ hare delẽ besc reuẽ sijn int gemeẽ Soe blijft noch wat te seg- gen mitter hulpẽ gods int speciael vander cier heyt eñ scoenheit der eerdẽ eñ vã dien dingẽ die de aerde v̾cieren sijn sõmighe dingẽ die ongesien sijn eñ onsienlic als die dingẽ die ind̃ eerdẽ wassẽ als sijn steñẽ v̾wẽ eñ metallẽ eñ daer of is eerst te seggẽ na d̃ ordinãciẽ eñ sõmige sij grop like dingẽ als wortelẽ crudẽ eñ bomen Eñ sõmige sijn sinlike dinghẽ als men schẽ beestẽ eñ and̃ leuende dierẽ vãden welkẽ mẽ lest seghẽ sal Eñ inden eerstẽ van desen die inder eerden gewonnen werdẽ eñ in haren aderen is te segghẽ na der ordinanci vanden. a. b. c.

Dat. i. ca. vanden zande

Arena is zant eñ is ghesеit arena vand̃ droecheit twelc alst in die hant ge perst wordt õ sijnre droecheit wil ende hardicheit so maket een knerselige Eñ al wordt in een wit cleet gheworpẽ het en smet niet als ysidor⁹ seit li. xvi. c. iij Item tzant vand̃ zee wordt gewasschẽ van alrehande slijkicheit eñ slijmicheit als aristotiles seit int boeke vãdẽ ppr eteptẽ der elementẽ eñ daer om/om sijn re groter droecheit wil so en mach tzãt in ghetẽ steen ghecoaguleert dat is be wrongelt werdẽ dattet volcomẽ mach werdẽ Eñ puer eerde en mach oec geẽ steen werden als die selue seit. iiij. me- theorũ Item dat zant is substãcialikẽ harder dan die eerde mer het is mor- wer dan die steen eñ men macht in veel meer delen deylẽ waer af dat zant comt eñ droeghe is eñ cleyn eñ gedruct ende swaer int gewicht al ist dattz cleyn is eñ onvruchtbaer vã hẽ seluẽ om die gebre kẽ der hettẽ eñ der humorẽ Itẽ twater wordt te zueter daer veel zands verga dert is eñ oec puerre als ⁹stan. seyt Itẽ tsãt heeft macht die metallẽ te zuuerẽ wãt ouermits sijnre wriuigẽ wil so ver teert dat roest vãdẽ metallẽ wãt gout coper eñ yser werdẽ geclaert ouermits die scueringe vãdẽ zãde Itẽ tsant heeft virtuyt te v̾coudẽ te wed̃ slaẽ eñ te slutẽ eñ die heffinghe te doen gaen sittẽ alst opẽbaert int slip dz vãdẽ slijpsteen valt dz al dz selue doet als constã. seit Item tsant heeft oec die virtuyt vãdẽ minerẽ wãt daer werdẽ dicwile guldẽ zãdekẽs gevõdẽ ond̃ dat zee zant of ryuier zant Eñ indẽ oeuerẽ vãd̃ zee werdẽ gepolijst te steenẽ gevõdẽ eñ costelike gẽmẽ ond̃ dz zãt gemengt Itẽ tsãt wordt dicwijl vã cõtrariẽ wijdẽ gehoept eñ ouer een gegadert als iheroni⁹ seit vãdẽ welkẽ twater dicwijl tot meniger stat bestopt Eñ dit gevalt menich werf vãdẽ ryuier diemẽ nyl⁹ heit eñ daer om moet die ri uier sõmels ouer slechte lãt lopẽ Item het is sorchlic te comẽ varẽ ind̃ zee op een hoep zands daer hi ond̃ twater be dect leyt alst bouẽ geseit is vander zee

Dat. ij. ca. vanden cleye

Argilla is cleye die taye is eñ sli- mich dz gepast is tot menigherhande werkẽ d̃ potmaker als ysido. seit li. xvi c. i. vã deser eerdẽ maectmẽ alrehande vatẽ Eñ oec ouẽmits starke hettẽ werdt si i steẽ v̾keert als geseit wort li. iiij. me theorũ dz smerige slijke is bequaẽ v̾ke ret te werdẽ i enẽ steen ouẽmits warmer

coagulaciē waer bẏ dattet smerige een
middel is tusschen dat taẏe ē tusschen
datter wasemēde is hebbēde in hē wat
vuchticheidē want ouermits der wase
minghe mach hi vanđ hettē ghecoagu
leert werdē Item dat cleẏe als cōstan-
tin⁹ seit is bloet stempēde om sẏre cout
heit wil Ē wordet mit starkē edic ghe
tempert ē voer thoeft geplaestert ē
opten slapē so stēpet bloedē ter nazē ē
is oec goet op vrouwē borsten die zeer
stekeen van soeke dit seẏt commētator

Dat .iij. ca. van alabaster

Alabastrus als ẏsidor⁹ seit li. xvi.
c. v. is een wit steen gemēget mit meni
ghe verwē daer die drie mariē haer sal
ue in haddē wātmē macter goede bus
sen af daer mē die saluē alte langhe in
houdē mach Dese steen wast bẏ thebas
ē bi damascke ē dat is die witste mer
die beste wordt van ẏndien ghebrocht
dese steen wordt van diascorides nẏco-
mar geheitē Ē men seit dat dese steen
zeghe ē victorie doet vercrighē ē be
houden ē dat hi vrientscap wint ende
behoutse

Dat .iiij. ca. vant gout

Aurum dats gout ē is ghe seit v
aura dat is weder als ẏsidor⁹ seit li. xvi
daer om hoe dat die lucht meer wedsla
gē wordt hoe dattz gout meer blict Itē
tgout datter schinēde ē blinckende is
dats fẏn ende het is dat beste daer om
dattet schinet Het is die beste verwen
die wesen mach Itē die dūne lēmellen
daer men goudē draden of snẏt heiten
bractea Hier toe heuet ẏsidorus geseit
int capittel vandē metallē Item aristo
tiles seit in libro metheororū een luttel
voer dē eẏnde dattet materialikē wort
als ander metallē vā subtilē rodē sulfer
ē van subtilē wittē quicsiluer Itē daer
en is gheen metalle dat dichter ē vas
ter is dan tgout na der substācie te spre
kē Ē daer om al leẏt mēt int viere het
en wasemt niet en wech noch en wordt
oec niet indē ghewicht vlicht noch ver
minret want fẏn goudt en wordt indē
viere niet vteert mer isser ẏet bi hem dz
onreẏn is inder smeltinghe dat gaet en
wech ē daer en is niet onđ den metal
lē dat buechsōmer is noch onđ den me
tallen en is niet scoenres want onđ alle
gemaelde picturē so is gout verwe die
scoenste Ē onder die metallen en is
niet dz beter vtuẏt dā gout wes duecht
platearī⁹ bescrẏft seggēde ald⁹ Tgout
ist ghetemperste ē dz puerste ē daer
om heuet macht te cōforterē ē die ou
vloedighe vuchticheit wt te driuē die
inden lichaem vgadert is Ē daer om
ist goet teghē malaetscap ē sonđlinge
teghē die malaetscap die men elephan
cia heit als voer geseit is vāder malaet
scap Item vilinghe van goude in spisē
of in dranc ghenomē of in medicinē be
scermt dien mensch voer malaetscap of
te minstē bedect hise dat mense niet lich
telic merken en mach als auicenna seit
driet dicwẏl nottet Item die vilige mit
ten zape van bernaedzen ē tbeen van
des hirten hart is goet teghē swimelin
ghe of cranckicheit des hartē Itē gul
den lēmelen geglopt ē dicwẏl in wẏn
ghelescht maken den wẏn goet ē nvt
teghē die quade milt ē tegen veel an-
der passien Item een zeer ghebarnt dz
is beter gebarnt mit goude dan mit an
derē metallē wāt het bewaret tzeer sō
der vulē Itē scuẏm van goude is goet

int oghe / wãt het eet die smettẽ wech
Tgout starct die lede al en wordz daer
nz in gemengt Itẽ gout heet gemaect
eñ geleit op een stede des lichaẽs daer
thaer vluchs wt getoghẽ is beneẽt dẽ
haer sijn wassẽ dit seit cõstãti. Itẽ gout
en clinket nz als cop of silũ doet noch
het en splijt nz mer het wort wt gerect
eñ wort gelijc gewrẽdt tẽ waer datter
andꝰ metal toe waer gedaẽ wãt also lãge
als cop of latoen mitter substanciẽ des
gouds gemẽgt is so wordet altoes ge
snedẽ ondꝰ dẽ hamer eñ is altoes onder
dẽ hamer wederspanich Eñ daer om ist
noet datmẽ alle ouervloedicheit van hẽ
trecke ouermits dẽ viere salt recht ghe
smidich werdẽ eñ salmẽ daer vaten of
makẽ als gregori. seit Itẽ wãneer dat
mẽ ziluer v̓gaderẽ wil eñ datmẽt sme-
dẽ sal so moet hẽ die goutsmit v̓hoedẽ
vã drie dinghẽ als voer stof voer wint
eñ voer vuchticheit want coẽter enich
tusschẽ vã desẽ driẽ so ẽ sal hẽ dz eẽ mit
tẽ andarẽ nz behoudẽ Eñ daer õ salmẽ
dese twe v̓gaderẽ dz moet wesen in een
zuuer rustelike stede Eñ wãneer dz si te
puer vergadert verden so en werdẽ sy
nemmermeer ghesceyden

Dat. v. ca. van latoen

Auricalcũ dz is latoẽ Eñ is daer õ
also ghenoẽt als ysido. seit õ dattet me
tal of cop is eñ het blinct als gout bo-
uẽ in sijn ouerste Item auricalcũ heeft
die hardicheit dz coper heeft eñ is v̓ga
dert vã cop vã tynne eñ vã auripigmẽt
eñ mit sõmigẽ anderẽ medicinẽ wordet
gebracht ter gedaẽten vã goudt inden
viere als ysido. seit Het heeft die geli-
kenis vã goudt mar nz dẽ wazẽ Itẽ mẽ
maect veel zuuerliker vatẽ die schoen
schinẽ als gout ter wilẽ dz si nuwe sijn
mar allenckẽ werdẽ si wed̓ vand̓ coudẽ
õtuerwet eñ als enige spise of dranc in
desẽ vatẽ het lange staet so crigẽ si enẽ
quadẽ smake vãdẽ cop eñ oec die lucht
daer of Mer colliriẽ dz sijn medicinen
diemẽ indẽ oghẽ doet die sijn daer nut
in gehoudẽ Eñ si werdẽ gescarpt vand̓
starkicheit des copers als plateariꝰ seit

Dat vi. ca. van auripigmentum

Auripigmentũ is eẽ ader vãd̓ eer
dẽ of een ghestacht vã enẽ steẽ die scilfe
rich is hebbẽde die gedaẽte vã goude
eñ sõmighe meysters hietẽt lapꝰ arseni
cus Eñ is twierhãde als roet eñ gheel
Eñ dyasco. seit dattet die natuer vandẽ
sulfur heeft als te v̓wermẽ eñ te drogẽ
Eñ het maect alle metallẽ wit sond̓ dat
gout wãt dz v̓barnet en v̓deruet als dy
asco. seit eñ plaeari. dattet dient ter me
dicinẽ wãt het heeft macht te sceyden
an te halẽ eñ te zuueren waer of dattet
goet is die cortẽ adẽ hebbẽ eñ die enen
quadẽ adẽ hebbẽ dz hẽ vã vuchticeidẽ
coemt Sy sullẽ thoeft ned̓ buyghẽ eñ
ontfangẽ dẽ roke Itẽ vã auripigment
dat die leke lude apmẽt hietẽ maectmẽ
psilotrũ dat is eenrehãde salue die ghe
maect is vã opmẽt vã leuẽde calc eñ vã
water te zamẽ gecoect mit welker sal-
uen men haer mede of doet gaen Itẽ
opmẽt mit zepẽ ghemengt v̓drijft smet
ten int aensicht diemẽ in petigo eñ sar-
pigo hiet dat aensicht zaftelic mede be
smeert Eñ alst daer eẽ clein wijlkez op
geweest heeft so wasschet wed̓ of want
dz goede vleysch soude mede ofgaẽ eñ
daer mocht tfuer of comẽ eñ die huyt
soude al of gaẽ wãt sijn natuer is in sni
dẽde eñ corroderẽde het doet oec lelike

nagelē of vallē eñ doet and̄ wed̄ wassē.

Dat vij.ca. vant siluer

ARgentū is gesept vandē griecshē naem want argim in griex is siluer in duytsch Eñ het is een wond̄ vandē zil uer dattet swarte linien maect / eñ het nochtās wit is als ꝑsido. seit Itē in sinē maecsel of in sijnre cōposiciē sijn quiczil uer eñ wit ziluer Itē tsiluer is tweerhā als simpel siluer eñ gecōponeert siluer dz simpel siluer hiet vlopēde eñ leuēde datmē quicsiluer hiet eñ dz gecōponeer de ziluer dz is datter dicht is eñ vast eñ dz ghemaect is vā puerē quicziluer eñ vā wittē ziluer dz nz barnēde en is als aristo. seit Itē quicziluer is een wateri ge substācie die gemengt is mit subtijl re eerdicheit mit eēre starcke v̄gaderin ge die onsceidelic is eñ dz heuet vā gro ter droecheit v̄ eerdē die int ouerste niet en smelt of nat is eñ daer ō en smettet eens mēschē hant nz diet an tast als eē dinc dz waterich is \ sijn substācie is wit vand̄ claricheit des subtilē waters Eñ vand̄ witticheit v̄ eerden die wel subtijl is eñ v̄duut eñ het heeft oec eē wittich eit vand̄ toe mēginge v̄ luchtē Itē quic ziluer heeft oec dz ꝓper of eygȟeheit dattet nz gecoaguleert en wordt by hē seluē sond̄ sulfur mar indē sulfur mitter substāciē des loods wordz gecōgeleert daer om wordt daer geseit dz quicsiluer eñ sulfur elementē sijn dz is materie eñ beginselē alre natuerliker metallē Alle dese dinghē werdē besceidelikē gesept in li. metheroꝝ Eñ auicēna exponeert ald⁹ eñ seit dz quicziluer is begisel alre metallē eñ daer ō ist eē simpel ende een puer elemēt bi dz die and̄ sijn eñ vā sijn re virtutē heeft die eē dit geseit eñ die and̄ dz Eñ wat die medici daer of wetē dz machmē merkē bi desē woerdē eñ v̄ staē Platearī⁹ seit dz quicziluer heet eñ vucht is vā sinē wesē indē vierdē grade al ist dz sōmige oerdelē te wesē cout eñ vucht indē vierden grade want dattet warm is dz wort getoēt bi sinē werckē daer om dattet onbijnt doerschiet eñ in snijdt mar wātmēt indē tastē eñ āders coudt gheuuelt so ist coudt quanchuys Eñ dz sōmighe seggē dat quicziluer eē ader vand̄ eerdē is ouermits tekinghe gewordē dat schijnt loghē te wesen daer om want ouermits hetten des viers so gaet hi lichtelikē wech in roke mar het wordt vand̄ eerdē geborē eñ coēt voert vloiēde oft water waer eñ in enē dich ten vate dat vast beslotē is eñ in eē cou de stede gheset machment menih iaer houdē eñ het hangt also vast aen eē of te samē datmens mit ghenē dinghē ge menghē en cā tē sy dat hi eerst geslecht wordt of gedoet Eñ hi wordt gedoodt mit spekel wanneer dat hi daer mede ghewreuē wordt eñ sonderlighe als v̄ ossis sepie toe ghemengt wort Itē quic ziluer vliecht van lichter hetten in ro-ke wech eñ sceidt hem eñ die roke hin dert den luden harde zeer die den roke ontfaē want hy brengt beuinghe ende popelzie in die zenē onslappende ende morwende Eñ indē mont ghenomē eñ voert int lijf of in die oeren ghegoten doodt die lede doerborēde eñ doer gra uende Eñ sonderlinghe is goet geyten melc ghedroncken teghē dese zuyct eñ des most een groet deel wesen eñ die sieke moet hem euen dicht roeren ende wanderen Itē totten seluen is oec son derlinghen goedt datmen allsen ende

psiop coke in wijn en drinck den wijn Hier toe heuet platea. gheseit En het hyet daer om quicsiluer om des wil dattet die materien in snijdt daert in ghegoten wordet als ysido. seit li.xv. daer hi oec wat vucht en sept Het wordt in ouden pishusen gheuonden en specialiken in siluer oeuenen daer die goutsmede wonen En sonder dit quicziluer en machmen gheen gout of coper of ander metalle de ghelijc vergulden Het wordt best in glasen vaten gehouden | want het eet die ander substancien ten lesten al en wech Hier toe heuet ysidorus gheseit li.xvi. int capittel vanden metallen Item ziluer dat wit is en puer dat is van goeden ghelude en heeft enen goeden clanc en men macht wel hameren en smeden nochtans min dan gout En vaten ghemaect van finen ziluer behoudt balzem alte langhe En helpt die craft in iaspis te houden want iaspis heeft meerre duecht als hi in ziluer ghesetis dan als hi in gout ghesetis als gheseit wordt inden lapidarius en alst ghesmouten staet inden viere so staet scoen roet en claer en alst cout is so ist weder hardt ende dicht Ende al ist dattet grof van materien is nochtans ist dat best naest den goude inder verwen ende inder weerden onder alle die ander metallen Het is medicinael ende het gheneest veel specten want sijn vijlsel of scuum gheneest wonden en vultse mit vleysche en en later gheen vuyl vleysch wassen en maect een scoen liclauwe en zuuert die onreinicheit des lichaems en bescermt die canteri van stanck en van vervulinghe Canteri dat is een brant die gebrant is mit gloepende ziluer aen des menschen lichaem En het starct die vloepende lede en byntse en alst eerde raect so crighet een rodicheit of een roesticheit en alsment weder wrijft mit soute ende mit sande so wordet weder wit.

Dat viij. ca vanden.adamant

Adamas is een adamant en is een clein steen van yndien en onghecorrumpeerdt en heeft een yserighe verwe en blinckinghe vanden cristal en en is nemmermeer meerre dan een hazelnote desen steen en wijct gheenre materien. noch yser noch vier noch en wordt nemmermeer heet waer om datten die grieken hieten onghetemde craft mar men mach en mit versschen borbloede breken mit welken stucskens die daer of vallen die grauers ghesteinten en gemmen mede doergaten en grauen dese steen misdoet den magneet want hy en ghehenghet den magneet niet dat hi yser na hem trecken mach als hi daer bi is want hi trecket afterwaert Men seit dat dese steen venijn vedrijft en menigerhande anxten En hi is den wigelaers en den gokelaers contrari Hier toe heuet ysidorus geseit li.xvi.int capittel vanden crystallen Item dese steen is een steen der versueninghe en der minnen als dias. seit want waer een wijf van horen man gegaen en si wert weder gheropen in die graci haers mans ouermits die virtuyt des steens lichtelijc Item die selue seit waer dat sake dat die man desen steen heymelijc sijnen wiue des nachts onder thoeft leide als si sliep so soude hy van haer weten of sy reyn waer van anderen mannen want waer si reyn si soude al slapende horen man inden armen gripen ouermits craft des steens En waer si ontrouwe si soude rokeloes van den bedde schieten Item die duecht des

steens is als dias. seit dat dese steen ge
dragē aen die lufter sceē vandē arm is
goet teghen die viande eñ teghen ver
woetheit eñ tegen kiuinge eñ scheldin
ge eñ tegē die witte wiuen ende teghē
veel droemē eñ venijn

Dat .ix. ca. vanden ametist

a Metistus is een steen van yndien
die welke onder die purpur gēmen die
principaetscap houdt Itē ametistus is
ghemengt mit purpurre verwē eñ mit
violetscher verwē scietēdē of wijt latē-
de oft vlāmē waren als ysidor⁹ seit het
is een ander ghestacht dat neder gaen
de is totter iacinctē niet te mael vierich
mer hi heeft een winighe verwe Ende
daer sijn vijf speciē als ysi. seit Itē dias.
seit dz die purpur die edelste is eñ nut-
ste voer die anđ wāt sijn virtuut is tegē
dronckēscap eñ houdt enē mēsche wa
kende eñ v̄drijft quade gedachtē eñ ge
uet goet v̄stāt eñ hi is morwe te grauē

Dat .x. ca. vanden steen agathes

a Gathes is een zwarte gēme heb
bende witte aderen Eñ wordt agathes
geheitē vandē riuier des zeluē naems
dat in cicilië loept daer dese gēme eerst
bij ghevonden werdt als ysidorus seit
Mer nu wordt hi in menighē landē ge
vondē Het is een ghestacht dat creticū
heit mit gelē aderē eñ daer is een ghe
stacht dat indicū heyt eñ is menigerhā
de mit bloedighē stippē dat eerste ghe
stacht seit ysidor⁹ is goet in magica ar-
te dat is inder constē van nigromācien
want si v̄kerē die tēpeestē daer mede eñ
doen daer riuirē mede staen Eñ dat sel
ue ghestacht is goet als dyas. seit tottē
formē der coninghē eñ die grauen der
droemē te wijsen Eñ dat ghestacht dat
men creticū heyt verwādelt vresen en-
de sorgē Eñ maect sinē drager bequaē
eñ behaechelic eñ wel sprekende ende
starck Eñ dz dorde gestacht als indicū
starcket gesicht eñ is goet tegē venijn

Dat .xi. ca. vanden steen albeston

a Lbeston is een steen van archadiē
eñ is van yseriger verwen eñ heeft sinē
naem na den viere daer om want als hi
eens ontstekē is so en wardt hij nēmer
meer ghelescht daer dat hantwerck af
ghetymert is vandē welkē die heyden
den hoefde ongheloue maecten want
daer was in ven⁹ tempel een barnende
lanterne of een licht datmē niet lesschē
en mocht mit gheenre tēpeestē of regē
als ysi. seit li. xvi. it eerste ca. vādē gēmē

Dat .xij. ca. vandē steen abscicus

a Bscicus is een zwarte gēme ende
is wichtich eñ swaer ōd̄deilt mit roden
aderē Eñ assmē dese gēme eēs heet ma
ket bij den viere so blijft si . vij. dagē he
te als ysi. seyt int ca. vādē zwartē gēmē

Dat .xiij. ca. vandē steen alabandina

a Labandina is een gēme eñ is ge-
seit vandē lande van alabanda in
asia wes verwe is ghelijc dē calcedoni
mer openre als ysidorus seyt vādē cris
tallen Mer dyasco. seit dat alabandina
is een claer gēme eñ rodelachtich als
sardius wes virtuut is te doen bloedē
ende dat bloet te meeren

Dat .xiiij. ca. vādē steen argirites

a Rgirites is een gēme die den zil-
ner ghelijct hebbēde guldē spockelē dē
welken ghelijc is inder verwen andro-
maya wes verwe oeck zilverich is als
ysido. seit eñ is viercāt vā vormē als eē
taerninc eñ is starc als een adamant die
gokelaers gaeuē desē steen den naem
also om dat si meynē dz hi grāscap breij
delt als ysi. seit int ca. vādē guldē gēmē

Dat .xv. ca. vanden steen astryon

Astrion is een gēme vā ẏndien eñ is bẏ na als een cristalle in wes middel lucht eñ sterre mit enē scẏsel eēre volre manē Eñ aldꝰ heeft hi dē naē vā astris dz is vādē sterrē daer ō datter een manier vā eenre sterre is geset als ẏsi. sept

Dat .xvi. ca. vādē steen allectoria

Allectoria of allestriꝰ is een steē die gevōdē wort indē capponē of hanē eñ is gelẏc enē dōckerē cristal eñ als hi op sẏn groetste is so is hi also groet als eē boen Mē seit wie dz desē steen heeft in kiuige of in stridē dz hi niet verwōnē en mach werdē als geseit wordt indē lapidariē Item vā deser seit dias. dese steen allectorius ōwect die min eñ maect enē mā bequaē eñ stātaftich eñ enē verwire bescheidē eñ maect vriende eñ verdrẏft dorst indē mont ghehouden

Dat .xvij. ca. vādē steen asterites

Asterites is een witte gēme houdēde ī haer eē beslotē licht gelẏc eenre sterrē Eñ maect die radiē vādē sōnē wit

Dz .xviij. ca. vādē steen amarites

Amarites is een steen of een gēme vādē welkē waert zake datter een cleet af geraect waer tegē tfuer dz wedē staet hi ende doet mē tfuer daer in het en sal niet barnē mer alst claerheit ōtfāghen heeft so salt te lichter scẏnē eñ is gelẏc den aluẏn die mē alumē scissile heit Eñ is contrari alle der touernien der gokelaers als ẏsidorus seit. li. xvi. ca. x.

Dz .xix. ca. vā bẏtumē eenre hādē aerde

Bytumē is eē tape limige aerde die ī dē broekē leit oft lẏm waer ẏsido seit li. xvi. c. ij. dz bẏtumē is een tape aerde die gevōdē wort int lāt van iudeē bẏ eenre stede daer mē aspaltū vīnt dz is eenre hādē lẏm wes natuer barnēde is eñ dē vier al sib Eñ het is vā so groter taiheit dz mēs nz brekē mach noch mit water noch mit ẏser mer alleen mit mē struālighē bloede vādē wouwē Het is goet die scepē mede te ōgaderē eñ te samē vuegē Itē vā desē bẏtumē wort geseit ī plateareo dz aspaltū eñ bẏtumē iudaicū dats iuedsch lẏm heet eñ droege sẏn indē dorden graet Eñ is een aerde vā zwarter ōwē eñ zwaer eñ stickēde eñ is een aerde als sōmige seggē vādē scume dz vādē dodē zee gecomē is eñ is gewordē als eerde Eñ heeft macht te treckē ꝯsoliderē eñ ōterē eñ het is seer goet wōdē eñ quade vlcerē mede te ꝯsoliderē ist dattz gepulurizeert wert eñ dz mēt ī een droge wōde werpt is dz die wōde zeer lāc eñ breet is Itē ist oec goet tegē die passiē dē moedē die de geestelike lede bedruckē dz mē suffocaci hept dē moedē ist dz mē dē roke ter nazē eñ tē mōde ōtfaet Eñ is oec goet dē fleumaticis die garen slapē eñ litargicis wāt het zuut die fleume wten hoefde

Dat .xx. ca. vanden steen berillus

Berillꝰ is een steē vā ẏndien eñ is gruē gelẏc dē maraude mer hi wort gepolẏst mit blekicheidē of hi wort vā den genē vā ẏdiē gevormt ī ses hoekē op dz mē sẏ ōwe nꝰ bekēnē en soude Eñ wort hi ādes gepolẏst so en heeft hi geē blinckige. ẏsi. seit dz sẏn geslachtē sẏn int ca. vādē gruenē gēmē daer hi seit vā crisoberillꝰ eñ is een speci vā berillꝰ wes bleke gruenicheit wedēblẏct in eenre guldēre ōwē eñ desē sent ons dz lāt vā ẏndia Item. dias. bescrẏft ons die virtutē vā dē berille Eñ seit dattz die beste berille is die daer bleecste is Eñ hi is goet tegē die vrese dē viādē eñ maect enē mā ōōwilic eñ goedtierē eñ geeft goedē sin

Eñ is goet teghē ghebrekē v̄ leuerē eñ
teghē rufpinge Eñ hÿ gheneest natte
oghē eñ hi v̄brāt die hāt sÿns drager s
ist dz hi en lāge eñ stÿf in die hāt houdt
eñ dat hÿ dē steē teghē dat oghe vand̄
sonnē houdt of seit hi maect dē mensch
groet v̄heuen eñ hi mint hilic tusschen
man ende wÿf eñ houdtse verenicht.

Dat xxi. ca. vā een steē genoēt calculus.

CAlculus is eē steen v̄ eerden toe
ghevuecht eñ is rōt eñ sonderlin
ge hardt eñ puer eñ aen allē zÿdē saeft
eñ slecht eñ dit is eē keselinc Eñ eē and̄
steē die desē cōtrari is die scerp eñ serp
is als hÿ in eē cousse coēt of in eē schoe
so eet des mēschen voet ontwe eñ dese
hiet scrupul⁹ eñ is eē cleÿn steēken Itē
p̄sido. seit li. xvi. c. iÿ dz dicwÿl eē steēkē
dē dierē indē lichaē wasset vā hettē eñ
vā tapē humorē als nv ind̄ blazē eñ nv
indē nyerē als cōstā. seit Doect bouē int
seuēde boec int ca. vādē passē des steēs

Dat xxii. ca. vanden wetsteen

COs dat is eē wetsteē daermē op
scuert Itē daer sÿ sōmige wetsteē
die olie behouē salmē daer een mes op
scarp makē eñ sommige behouē water
die olie wil dē saften steē eñ twater den
scerpē die wetsteē heeft dese eÿghēscap
ouer hē als p̄sido. seit int selue boec int
dorde capittel dat in diē dat hi een and̄
dinc sarp maect so verteert hi hē seluen
Itē gregori⁹ Sÿn puluer die vā hem
gaet is goet ter medicinen ende heeft
macht te droghē eñ te wederslaen ende
bloet te stempen als constantinus seÿt.

Dat xxiii. ca. vanden calcsteen

CAlx dat is een ghebarnt steē van
wes toe mēginge mit zād eñ mit
water mē morter maect eñ is leuende
calc gehietē als p̄sido. seit al ist dat hi in
dē werck cout schÿnt nochtās hout hÿ
barnēde hettē of viere int v̄borghē wāt
alsmē daer cout water op ghiet so brec
ter vluchts tfier wt wes natuer heeft
eērehāde wond̄licheit wāt na diē dz die
calc begint te dorrē so wordt hi indē wa
ter ontstekē mittē welkē tfuer pleecht
gelescht te werdē eñ hi vordt mit olien
gelescht daer tfuer mede onstekē wort
Eñ hi is goet mede te metselē eñ vuch
ter dē enē steē mede aen dē anderē Eñ
die calc die vandē wittē steen wordt eñ
vādē hardē die is best mede te metselē
Eñ die vandē morwē steen is die is nvt
ste ond̄ dat dack mede te lemē hier toe
heuet p̄sido. gheseit li. xvi. c. iÿ. Itē pla
tea. seit dattet calc heet eñ droghe is in
dē vierdē grade Eñ als hi gemengt is
mit oliē so geneest hÿ pupstē eñ wondē
eñ dz gesnedē is dz cōsolideert hi ende
sluÿt eñ hi eet ouertallich vleisch eñ en
latet gheē vuÿl vleisch wassē indē won
dē Itē leuēde calck gemengt opermēt
eñ mit water gecoect doet haer wt vallē

Dat xxiiii. ca. van moerter

CEmentū dat is moerter eñ is een
vergadaringhe vā calc vā zande
eñ vā water dat goet is muerē mede te
metselē eñ die stenē te samē te doen bin
den eñ die wanden mede te wittē eñ is
een beghin op eenre want daermen op
malen wil eñ sonderlinghe waert van
plaestro of van gipsus of vā enen ande
ren steē die lucht gelÿc enē glaze eñ mē
hietē in duÿtsch sperkalck of sperglas
eñ is doerschinich Eñ in zassen wassen
grote berghē eñ die lude settē des win
ters alst vriest voer hoer kelre veÿnsterē

Dat xxv. ca. vanden carbunckel steen.

Carbunculꝰ dat is een alte lieuen
costelike stē eñ is daer om carbū
culꝰ ghehietē na carbo dat is een cole
viers wāt hi glimt gelijc eēre barnendē
colē wes schininge of licht des nachts
nz ōwonnē en wordt vā hē sijn.xij. ghe
slachtē mar dz sijn die beste die de radiē
wt geuē eñ luchtē als eē viere als ysi.
seit li.xvi.c.xiij.dese carbūkel wast in li-
biē daer die trogoditē wonē Eñ die best
vā allē is die vā vieriger ōwē is ōgort
mit eēre witter adē wes eyghenheit is
wort hi geworpē int vier so leit hi of hi
gelescht waer ōdē dode colē mar werpt
mē daer water op so begint hi te barnē
Eñ eē andē gedaēte vā carbūckel is die
mē scaudasticꝰ hiet in eē stede vādē lāde
vā indie daermē dien also vijnt genoēt
in wes gedaēt opēbarē binnē of guldē
droppelē warē binnē luchtēde of si vier
warē eñ dese gemme en machmē also
hoech nz prisē si en is veel beter eñ daer
is eē andē species diemē signes hyet eñ
is also gehietē vādē barnīghe dē lāpē of
dē keerssē Eñ dese is tweerhāde die eē
gheeft purpur radien wt eñ die andē is
die eē caf of eē stro op heft als hi op eē
cleet eerst gewreuē wert eñ dat hi also
gemaect is desē en machmē nz wel gra
uē Eñ al wort hi sōmels gegrauē alsmē
daer mede zeghelē sal so neēt dat ge-
grauē twas lelikē na hē ofter eē dierkē
in gebetē had eñ nemet walle na hē als
ysido.seit Itē totter gedaentē vā enen
carbūckel wordt balagiꝰ gebracht die
roet is eñ vierlichtēde als dyas.seit les
men seit dat dese species vā carbūckel
wordt geuōdē indē ader vā enē saphier
eñ grijpt eenrehāde neuel ter manierē
vā eenre voncken biden vier balangiē

die welc haer stropet int ouerste vandē
steen eñ dat machmē bescehdelikē sien
ist datmen daer nauwe op merct

Dat xxvi.ca.vanden steen crisoprassus.

Crysoprassus is een steen in ethio
pien den welkē tlicht ōbercht eñ
die duysternis meltē des nachts is hy
vuerich eñ des daechs gulden als ysi-
dorꝰ seit des daechs en sietmēs nauwe
dan of hi bleec gout waer eñ daer is eē
ander crisoprassꝰ in yndiē eñ is prassio
gelijc inder ōwen of porreydē eñ wort
ouersprēkelt mit sōmighē guldē dropē
of stippē als indē lapidariꝰ geseit wort

Dat xxvij.ca.vandē steen calcedonius.

Calcedonius is een bleec steen eñ
heeft een plōpe ōwe als die halē
is tusschē dē berille eñ dē iacinct als ge
seit wort indē lapida.mē machen ghēē
vā sinē geslacht grauē eñ hi trect eē stro
na hē dit seit ysido.dese steē doerghe-
gaet eñ gedraghē doet die sakē ōwinnē
eñ is goet teghē duuelsche gedroch eñ
hi behout sijn ōtutē als dyascorides seit

Dat xxviij.ca. vanden steen crisolitus.

Crysolitus is een steen van ethio-
pien luchtende als goudt eñ scin
rende als viere Eñ is der zee gelijc indē
verwen neygēde ter gruenicheit in gou
de geset eñ gedragē in die lufter schēē
des arms so ōuaert hi eñ veriaecht die
duuels Eñ hy helpt teghen die anxtē
eñ ververnissē die des nachts comē eñ
minret die melancolie eñ verdrijftse eñ
starct dat verstant als dias.seit Itē vā
den crisoliten sijn sommighe speciē die
crisoliphis hietē wes ōwe des daechs
guldē is eñ des nachts vierich eñ daer
is een andē species vā crysolitus die cri
solentꝰ hiet Eñ is gulden inder verwē

wes āgesicht des merghēs scoēre is
eñ na ōdupstertse die verwen eñ grÿpt
haestelic viere die welke als hi bidē vie
re is so wort hi haest ontstekē als ÿsido.
seit li.xv. int capittel vādē guldē gēmē

Dat xxix. ca. vandē steē celidoni⁹.

CElidoni⁹ is eē cleyn steē nochtās
is hi precioes Eñ daer sÿn twe specien
als swart eñ roet Eñ si werdē vtē buke
ō swaluē getoghē eñ si sÿn cleyn eñ lelic
mar indē craftē en sÿn si dē meestē niet
ongelÿc mar si sÿn veel meerre inō vir-
tutē Itē die rode is goet tegē limaticā
passionē dat is een zuyct die den luden
wast eñ coemt na dz die maen waēt of
wast eñ hi is goet tegē raserie eñ tegē
oude quelinghe eñ maect enē wel spre-
kēde bequaē eñ behaechlic eñ die swart
is goet teghē deerlike humorē eñ tegē
coertzē eñ grāscap eñ in waterē gewas
schen eñ mit dien water die oghē ghe-
wasschen ghenee stse dit seit lapidari⁹.

Dat xxx. ca. vanden cristalle

CRystallus is eē claer steē luchtē
de eñ is waterich inō verwē Men ghe
loeft dattet snee is of ÿs dat lāge ghe-
leghē heeft eñ is ōhardt waer om dat
hē die griekē diē naē ghegeuē hebben
Het wast in almaniē eñ in cypers eñ so
derlinghe noerdtwert indē hoghē ber
ghen daert also bitterlike zeer vriest eñ
daer des somers die son also bitterlike
heet scÿnt eñ dit moet veel tÿds nemē
eert hier toe comē can Eñ alsmē dit set
teghē dē radiē vanō sonnē so grÿpt die
vlāme datmē daer mit dorē boemwÿst
vier aen ontstekē soude Eñ sÿn gesicht
ghesent tottē dranckē en werct anders
niet dan dattet coude liden mach hier
toe heuet ÿsidorus gheseit li.xvi.c.xiij.

Itē dias. seit vandē cristal dattet crÿstal
niet alleē hardt en werdt vander craft
der coudtheit mer meer vander craft
der aerdicheit wordt verkeert in ēnen
steen Sÿn verwe is dē ÿse ghelÿc Sÿn
virtuÿt is teghen den dorst eñ teghen
hettē eñ als hi ghewreuē is mit honich
eñ ghedronckē so meeret hi die melck
indē borstē is dat sake dattet melc eerst
verloren is vā heter soken Eñ oec ghe
nomen inden dranck is hi goet teghen
passien der dermen Itē dat vandē wa-
ter natuerlic crÿstal wordt als gregori
us seit want dat water heeft vā hē sel
uen een vloÿinghe mar omder groter
coutheit wordet verkeert in cristal wāt
daer staet ghescreuē in ecclesiasticis die
noerde wÿt blies eñ cōgeleerde crÿstal

Dat xxxi. ca. vanden steen ceraimus

CEraimus is een steen die den crÿ
stal ghelÿc is eñ is in germanien
dese is besmet mit eenre verwē diemē
ceruleus hyet Eñ daer is een ander in
spaengen die blinct als een vlāme dese
vallen vanden steden des donres eñ si
sÿn goet teghen die blixemē als ÿsido-
rus seit Itē men seit inden lapidarius
wanneer dattet zeer donret eñ weder
lichtet so vallē dese stenē Eñ so wie dat
dese cuÿsschelikē draecht die en sal vā
den blixemen niet ghe slaghen werden
noch die stede noch thuÿs daer hi in is
of hi en sal niet ghequetst werden Itē
haerre beider virtuÿt is stride eñ ander
saken te winnē eñ si sÿn goet tot zueten
slapen als daer gheseit wordt

Dat xxxij. ca. van corael

CORallus dat is een corael steē eñ
wasset in die rode zee eñ also lan
ge als hi bedect wordt mit water so bli

net hout mer wãneer dat hy wt gheto-
ghen wordt ende vãder lucht geraect
wordt so wordt hi in enẽ steen verhart
syn telgherẽ syn ondr den water wit en-
de morwe eñ als si mitten nettẽ wt ghe
toghẽ werden so bestaen si te rodẽ ende
steen te werdẽ als ysido? seit int capit
tel vandẽ roden gẽmen Eñ hoe dat die
peerlen van yndien precioser eñ lieuer
syn by ons alsoe veel is coral lieuer by
dien vã indiẽ die wighelaers seggẽ dz
corael dẽ blixem wedstaet Eñ hi is twi
erhãde als wit eñ roet eñ men vyndes
nẽmermeer lãgher dã enẽ haluẽ voete
Eñ die roede is goet teghẽ alle lopige
vã bloede eñ teghẽ dz grote euel eñ te
ghẽ becoringe vandẽ quadẽ iaer eñ hy
menichfoudicht die vrucht eñ bescer-
met coern optẽ velde ist dattet daer ge
grauẽ wort tottẽ vierhoekẽ vãdẽ acker

Dat .xxxiij. ca. vãdẽ steẽ corneol?

Corneol? is een doncker roet steẽ
nochtans is hi not eñ precioes Eñ de-
se steen aen dẽ hals ghedraghẽ of indẽ
vingher zachticht die grãscappẽ waert
dat yemant tegẽ v quaet wesen woude
Eñ een vrouwe die de lopinge te zeer
hadde die soudẽ draghẽ want hy doet
den vloet sitten gaen

Dat.xxxiiij.ca.vãdẽ steen dyonisi?

Dyonisius is een swart dõcker steẽ
ouersprenkelt mit rodẽ aderen Eñ heit
daer om alsi want waer hi ghewreuen
eñ mit water ghemenget so doet hi dẽ
wyn wel ruken eñ dat nochtãs wõder
in dien is hy wederstaet dronckenscap
als ysidorus sept li. xvij.

Dat .xxxv. ca. vãdẽ steen diacores

Diacores is een luchtẽde steẽ als
berillus eñ is bequaẽ om antwoerde te
crighen vanden duuelen want hy ver-
wect die duuels eñ quade ghedachten
Ende waert zake dat hi by enen doden
ghelept worde indẽ graue hy soude ter
stont syn craft verliesen wãt die steen is
heylich

Dat .xxxvi.ca.vã eenrehãde metale ge
noemt inden tyden voerleden es

Es is vãd blinckige ð luchtẽ ghe-
noẽt als ysido.seit want in voertyt
dẽ eer datmẽ vãdẽ yser te seggẽ wist so
plachmẽ mit coper te ploegẽ eñ tlãt te
brekẽ eñ si plagẽ daer mede te vechten
eñ doe worpẽ si gout eñ suluer en wech
mer nv is gout in die hoechste eer Jtẽ
iob .xxviij. Coper wordt ghemaeet als
anð metallẽ vã zuluer eñ vã quiczuluer
mer dz geualt als daer meer vãdẽ zul-
uer is dã vãdẽ quiczuluer eñ dz zuluer
is eerdich eñ niet puer hebbẽde een ro
de verwe die ðbarnẽde is mer dz quic-
ziluer dz middelbaer is noch niet alte
subtyl daer wort coper af gemaect als
die twe ðgadt werdẽ als aristo.seit en-
de als ysido.seit int capittel vãdẽ coper
Jst zake dz coper gemẽget is mit ãde-
ren metallẽ so verwãdelt syn verwe en-
de syn virtuyt alst openbaert in latoen
daer is een ghslacht van coper dat co-
ronariũ heit dz vã tayẽ coper dũne ge-
slaghen is eñ is ghe verwet mitter gal
lẽ van enẽ stier eñ heeft die ghedaente
van goude eñ die sangers plagen daer
cronẽ af te hebbẽ eñ daer om heitet co
ronariũ Jtẽ alle coper loept haestelikẽ
in groter coudẽ dã in ãderẽ tidẽ eñ wort
haesteliker lelic ten si datmẽt mit olien
bestrykẽ Jtẽ ysido. seyt men mach vã
coper alte veel digs makẽ als trõpettẽ
potten.ketelen.lepelẽ eñ deser ghelyc

Item die steē daert coper of ghecoect
wordt is vā groter hardichet eñ dich-
ticheit waer bi dat hi niet haestelic ghe
broken en wordt ten si dat hy eerst in eē
rotse mit alte starkē viere v̄brāt werdt
wāt mē moetē achtweruē of neghēwer
uen v̄barnē eer datmēt cop volcomelic
wt getreckē can eñ gezuuerē als die lu
de segghē diet te barnē pleghē Itē co
per gebrant datmē es vstū hiet in die
apoteke heeft virtute te ontbindē te v̄
terē eñ te dunnē eñ die quade humoren
te v̄driuē eñ het geneest wōdē eñ zuuert
die dōckerheit v̄ oghē eñ eet ouertallic
vleysch eñ en laets niet weder wassen
als platearius eñ dyascorides segghē

Dat xxxvij. ca. van electrum

Electrū is daer om also gehietē ō
dattet totter radiē v̄ sonnē claerre lucht
dā gout of siluer wāt mē seit dat electrū
machtiger eñ craftiger is eñ dz metal
le is edelre dā alle anď metallē Eñ vā
desē syn drie geslachtē daer is een dat
eerst vlopet vtē boē datmē sap hiet wāt
wāneert eerst vtē boē loept so ist eē we
ke gūme mar na wordet hart vā hettē
of vā coudē eñ also hart als eē doerschi
nich steē inď manierē vā cristal dz ander
geslacht des metals hietmē dat geuō-
den wordt eñ wordt gehadt in p̄cio dat
dorde wordt vā driē peciē gouds eñ vā
eēre peciē ziluers Eñ dz natuerlic elec
trū dz is vā dier naturē dz wāneer dit
natuerlic electrū is in eenre waerscap-
pinge eñ datter lichtē bi staē of comē so
blincket claerre dā alle die metallē Eñ
isser venyn inď tafelē of ōtrent dat selt
meldē wāt ist datmē daer ī schēct so ma
ket een barstinge eñ v̄wandelt hē snelli
ken in menigerhāde v̄wen ter manierē
vā enen hemelschē boge hier toe heuet
ysidorꝰ ghesei t li. xv. int leste vāden me
tallē Itē vādē constelikē electrū datmē
maect ouer ezechiel seit gregoriꝰ wan-
neer dz gout mit ziluer gemengt wort
Tsiluer wassz totter claerheit Eñ tgout
mitter claerheit dat getēperde siluer v̄
liest syn virtuyt mar alleē totter fierheit
des toegemengdē ziluers so begint dz
ziluer eē luttelkē te bleykē Eñ dz ghe-
waer electrū wordt vā sōmigē arpago
gehietē daer om dattet alle bladerē eñ
stroe eñ vezē vā clederē na hē trect ge-
likerwys dat magnes yser na hē trect
als ysi. seit li. xvi. c. vādē rodē gēme Itē
die mensch neēt licgtelyc in alre manie
rē wat verwē dat hy hebbē wil Eñ het
wordt haest besmet vanď wortelē auēse
eñ vander mosselen als die zelue seyt

Dat xxxviij. ca. vandē steē echites

Echites is eē steen vā yndiē eñ vā
p̄siē die geuondē wordt indē ouer vanď
laechster zee vā indiē eñ oec vā p̄siē eñ
is tweerhande als ysido. seit als māne
ken eñ wyfken Eñ si werdē altoes bey
de geuondē indē nestē v̄ aernē Eñ sonď
dese en can die aern gheē ionghē crigē
Eñ daer om houdtse die aern altoes in
sinē nest Tmāneken vā desen is hardt
ghelyc eenre gallen eñ een luttel scinrē
de Twyfkē is weke eñ morwe Eñ die
steēkens gebōden aen eēre vrouwē die
in arbeide gaet doen haest die kynď te
voerschyn comē Eñ si doē onďwilē der
vrouwē misdracht hebbē ist sake datmē
se by haer alte langhe laet legghē wāt
daer soude wat na vter wyflicheit comē
waert datmēse nz haestelicen wech en
naem als ysido. seit li. xvi. c. iiij desē steē
heeft oec enē anderē steen in hem ghe-

lijc dz die vrouwe doet die kijnt draecht
als dyascorides seit eñ oec wordet in la
pidario geseit wes virtuyt is soberheit
te gheuē eñ rijcheit te merrē eñ min eñ
makē enē mā v̄winre eñ gunstich Eñ v̄
biedt dat vallē vāden grotē ōgemake
Eñ waert datmē op yemāt v̄moede dz
hy v̄ghifnis gedaē had eñ hy sculdich
waer eñ mē desen steē ond̄ syn spise ley
de so en soude die mensch die spise niet
swelghē moghē Eñ trectmē dē steē we
der wech so sal hi wel eten

Dat xxxix. ca. vanden steen emachites

Emachites is een p̄sierich steē eñ
wast in affrica in ẏndiē eñ in arabi
en eñ hi wort haest v̄keert in eenre bloe
diger verwē als ẏsi. seyt Het stempt dz
bloet eñ lopinge d̄ blasē eñ dz mēstruū
eñ tantvleysch als dyas. seit In platea
rio wordt geseit dz hi is cout eñ droghe
vā naturē eñ heeft macht bloet te strē
mē Eñ wordt geseit van emach dat is
bloet eñ chitis dat is wed̄staen waer bi
dz hi goet is dē ghenē die bloet spuwē
eñ is goet tegē dat buyceuel dissintirā

Dat xl. ca . vanden steē elytropia

Elytropia is een gruē gemme mit
bloedigē aderē eñ dropelē ouerstroit eñ
ist dat hi int water geleit wort tegē den
radiē d̄ sonnē doet dz water wt siedē eñ
v̄keert in enē neuele Eñ na eē luttelkē
wort die neuel v̄keert in cleynē druepe
len vā reghē Itē dese selue gēme scijnt
oec wond̄like dingē te doē want wordt
si in eē beckē geleit in clarē water so v̄
wādelt si die radiē d̄ sonnē eñ vādē we
d̄slach d̄ sonnē scijnt si of si een doncker
heyt maecte eñ beneēt d̄ sonnē daer ō-
trent haer licht also dz die menschē die
daer bi staē eē donckerheit siē eñ maect
eē bloedige v̄we recht of die son eclip-
leerde Eñ daer om wāttet dē menschē
dunct die daer bi staē dz si d̄ sonnē haer
schijnē beneēt so wort dese gēme elitro
pia gehietē dz is v̄keringe d̄ sonnē Eñ
dz seyt ẏsi. bescepdelic eñ dyasco. mede
Eñ des gelijcs doē dese gokelaers mit
enē crudē dz elitropia hiet eñ becokelē
der lude oghē daer mede wāt dz cruyt
maect enē mensch datmens niet sien en
mach eñ dese gēme is in veel dinghen
te prisen wāt si stempt bloet eñ verdrijft
venijn eñ die gene die desē steē draecht
en mach niet bedroghen werden

Dat xli. ca. vanden steen enydros

Enydros is een clein steen druepē-
de mit ewighē drupelen nochtans en
smelt hi altemael niet noch hi en wort
niet v̄minret Eñ die redē waer om dat
dit is die is quaet te bewijsen

Dat xlij. ca. vāden steen epistites

Epistites is eē schinrēde steē ende
roet desē steē gedraghē ōtrent dat her
te bescermt eñ dwinct quade strickē eñ
oec dwingt hy dese sprēgelkijns eñ die
onvruchtbaer vogelē eñ die neuelē eñ
die hagelē dz si dē vruchtē niet misdoē
en moghē eñ set der sonnē viere teghē
eñ gheeft radien wt Eñ ist dat ghy de-
sen steen in hetē water werpt so en salt
niet meer sieden eñ wordt na coudt als
ẏsidorus eñ diascorides segghen

Dat xliij. ca. vanden steen excolitos

Excolitos is een steē also ghenoēt
daer om dat hy mit veertich ver
wen ondersceydē is eñ hy is zeer cleyn
eñ maect die oghen der menschē beuē
de die hem aensien Eñ hi wordt ghe-
vonden in lybien biden trogoditen.

Dat xliiij capittel vant ẏser

FErrū dat is ŷser eñ is gheseyt vā feriēdo dat is vā slaen als ŷsido. seyt want ouermits sijnre hardicheit \ werden die ander metallē ghetemt eñ ghesmeedt eñ te samē ghebondē | eñ al heuet sijn beghin vander eerden noch tās ist sonderlinghe hardt eñ dicht Itē ŷsidorꝰ seyt dat ŷser coemt van grouē quicsiluer dat niet reyn en is noch gaticheñ vā eerdighen grouen sweuel dz niet puer en is eñ wanttet zeer cout eñ droghe eñ aerdich daer ō ist ŷser cout eñ droge eñ is zeer hardt ī sinē delē eñ gedicht Eñ wāttet mī heeft in hē vanđ lucht eñ vanđ vuchticheit watericheit dan die anđ metallē daer om ist alte son derlighe quaet te smelten eñ morwe te makē als ricardꝰ seit Het is eē manier dat ŷser werck mit oliē te tēperē op dat tet nz te hardt en wordt vanđ coutheit des waters als ŷsido. seit Een ŷser mit bloede geraect roest haestelijc eñ alst in die substanci der ŷsers coēt so en comet daer nz lichtelikē wt Itē dz ŷser heeft eē enicheit mittē adamāt wāt adamas trecket ŷser na hē Itē eē gloyēde ŷser dicwijl ghelescht in wijn of in melc so is die wijn of melc goet dē ghenē die een ōharde milt heeft als constantinus seit Itē ŷsido. seit dat ŷser int vier ontstekē wordt hardt eñ het wort gecorrūpeert vandē smetē of slaghen Eñ alst roet is so salmēt weđ wt treckē want het en is nz goet datmēt daer lāgher in houdet Eñ dat ŷser is den mēschen nutter dan tgout in veel dinghen al ist dattet gout meer gemint wordt vandē vreckē Men mach ghemeī orbaer sonđ ŷser niet doē wāt mē mach sonđ hulpe vandē ŷser nz wel vri wesē vāde vyandē Eñ tghemeē recht wordt mitten ŷser gheregeert eñ die ōnoselheit wordt daer mede bescermet Eñ die coenicheit der quađ wordt ter mede bedwōghē \ eñ sonđ ŷser mach men seldē volbrenghē noch gheen woninghe tymmerē noch gheē lāt ackerē Itē ŷsido. seit dat eē ŷser mittē anderē ŷser wordt scarp gemaect. Scoria ferri dat is die onreynicheit die indē vier gecoect wordt Eñ is also ghehieten daer om dattet vandē ŷser mit ghewelt des viers wt gheclopt is ŷsidorus

Dat xlv. ca. van vijlinghe

FErrugo dat is vilinge vā ŷser als die scuebē eñ het is dz datter of vliecht alsmē ŷser slaet alst vten vier coemt Eñ heeft macht te droghen eñ te dūnen eñ daer om ist goet teghē die bestoptheit der myltē \ eñ maect starkelijc coringhe ia also zeer dz si ondđwilē dē doot in brēghē tē si dz sijn quaetheit ōdruct wordt datmēt enē nacht in puluer vandē adamāt legghe of in water Itē teghē die aenbeyen is fijn sijn puluer Eñ stremt oec dissinturiā eñ buycseuel eñ het weect eñ smet eens mēschē hant diet aen tast Eñ hoe dat een ŷser meer puer is eñ gepolijst also wordet eer eñ haesteliker vā dē roest besmet eñ gaet qualiker of dan in drie manierē als ouermits cokinghe des viers of ouermits vilinge eenre vilē of ouermits wriuinghe eens hards steens of zands dit eyghen heeft die smettinghe des roests dattet mit lichten ongheual weder coemt totter stede indđ welker het eens ghewortelt wordt

Dz xlvi. ca. vā eē materie genoēt gleba

GLeba dat is eē ōgaderighe die te samē ghelopē eñ ōgadert is van puluer Eñ hiet int gemein cleye Eñ eē

ghebondẽ eerde dat is clepe eñ als sy
gescepdẽ is so ist puluer eñ als si in enẽ
clote ṽhadrt is so en ontfaet si gheen
saet eñ als si tsaet ontfanghẽ heeft so
en laet sijt niet weẽ wtgaen Mer als si
te brokẽ is so dect si tsaet eñ vuedet eñ
als si ghemorwet is ouermits reghen
so ṽgadert si in haer eenrehãde vettich
eit daer si die wortelẽ mede ouergiet op
dattet zaet te voerschijn comẽ mach eñ
vrucht brenghẽ als gregorius seit Item
dat clepe houdt ondwilen in hẽ die na-
tuer vãdẽ minnerẽ Eñ daer ṏ vtẽ clepe
menigerhãde dinghẽ comẽ speciẽ als
grego. seit op die stede iob xxviij. Die
stede sijns dat sijn saphieren steen ende
clepe van dier stadt is goudt ysidorus.

Dat xlvij. ca. van gemma

Gemma is daer om gemma ghe-
noemt om des wil dattet lucht als een
gũme als ysido. seit die gẽme gheuẽ dẽ
goude grote fierheit mit menigherhã
de ṽwen daer om seit ysido. dat si preci
oes gehietẽ werden want daer en isser
niet veel eñ si sijn lief wãt alle dinc des
luttel es dat is lief eñ precioes als ge-
screuẽ is | tsermoẽ goeds was precioes
dat is seldẽ of luttel Eñ het en sal nie-
mant twifelẽ tẽ is waer dat den gẽmẽ
die cracht eñ die virtuit vã gode in ge
sait is wãt als geseit wort indẽ lapida.
dẽ crudẽ eñ dẽ gẽmen is grote craft ge
geuẽ vandẽ welkẽ sommige geuondẽ
wordẽ indẽ buke ṽ eerden eñ werdẽ wt
gegrauẽ mitten morghẽ eñ sommighe
werdẽ vten diepẽ der zee geworpẽ Eñ
weet die stede vã hẽ niet waer dat si ge
maect werdẽ Eñ dese gemmẽ werden
altoes indẽ ouerẽ vanṽ zee bedect onṽ
tsant Eñ daer wasseter vele indẽ lichaẽ
vandẽ voghelẽ eñ vandẽ serpenten Eñ
wt wat dinghẽ dat die gẽmen comẽ sy
hebbẽ grote craftẽ eñ si sijn vã gode ge
edelt wãneer dat si edel sijn eñ gerecht
wãt als ysido. seit int capittel vãdẽ gul
dẽ gẽmen eñ sijn quaet te kennẽ die ge-
rechte vandẽ valschẽ gemmẽ want het
geualt dicwijl dat die valsche gemmẽ
dẽ goedẽ ghelijc sijn datmense nauwe
onderkennẽ en mach want sommighe
makẽ een glas oft een maraude waer
eñ bedrieghẽ ṽ ludẽ oghẽ eñ daer en is
gheen dinc sonṽ bedroch Eñ ysido. seit
dat alle dinc dat doerschinende is dat
hietẽ wi gemmẽ mar die de dingẽ also
oerdelẽ die werdẽ bedroghẽ wãt daer
scuylt dicwijl meer virtutẽ in enẽ cleinẽ
douckeren adamant dant doet in enen
doerschinendẽ sardius of berillus

Dat xlviij. ca. vandẽ steẽ gagates

Gagates is een grof ruud steẽ eñ
nochtans is hi precioes die welc eerst
in cycilien in enẽ riuier die mẽ gagates
hiet gheuondẽ wordt al ist dat hi in bri
taniẽ groet eñ veel gheuondẽ wort als
ysido. seit Eñ hi is tweerhãde als geel
eñ swart Eñ die swart is effẽ slecht eñ
licht eñ haestelic ṽbarnlic eñ alsmẽ de-
sen aent vier houdt so ruyct hi bina als
wieroec eñ als hi ontstekẽ is so ṽiaecht
sijn rokẽ die serpenten eñ melt die ghe
ne die besetẽ sijn eñ hi is den viandẽ cõ
trari eñ hy melt den maechdõ want ist
datmen eenre maecht die scauelinghe
daer of drinken gheeft so en sal si haer
nz bepissen Mar gheeftmẽt eenre deer
nẽ die gheẽ maecht en is si sal vluchts
haer water moetẽ makẽ ia teghẽ horẽ
wil als dyascori. seit Eñ also wordt die
maechdõ bekẽt als die auctoers seggẽ

Item die geel steē warm gewreuē trec
ket stroe nae hem die licht sijn Itē hi is
goet gedrōckē den geenē die twater la
dē wāt hi verteert die humorē die daer
deerlic sijn ende men seit dz hi die leuer
starct ouermits sijnre droecheit Sijn pul
uer starct die tandē die wekelike staen
Item mē seit dz hi seer goet is den ge-
nē die des nachts lelikē droemē hebbē
eñ moyselē vandē viant sijn suffumiga
ci doen die mēstrua comē den vrouwen
als si haer stōde vloren hebbē die noch
ionc ghenoech sijn Eñ hi beneēt weutē
des buucs eñ hi helpt dē vrouwē zeer
die in arbeide gaen eñ al ist dat dese steē
rude is nochtās doet hy veel wōdē ysi
do. seit dz dese steen indē water ōtstekē
wert eñ inden olie gelest twelc wōdē is

Dat .xlix. ca. vanden steen galactides

Galactides is een steē vā asschiger
verwē eñ zuet indē smake Eñ als
hy ghewreuen wordt so geeft hi wt oft
melc waer als ysido. seit dese steen indē
mont ghesloten bedrouet hart eñ om dē
hals ghehāgē so geeft hy den vrouwē
soeke in hoerē borsten Ende aen der die
der vrouwē ghebondē doetse lichteli-
kē baren Eñ wordt hi gepulueert eñ ge
mēget mit water eñ mit soute eñ alsoe
dz gesprenkelt ouer diescaeps cope eñ
al ō so crigē die scapen veel melcs eñ sy
sī rudich sī werdē daer af genesē dpas.

Dat .l. ca. vanden steen gelaria

Gelaria is een witte gēme hebbē
de een ghedaente des hagels inder fi
guren ende is van also groter coutheit
dat hy nēmermeer vanden vier warm
en wordt als diascorides seit

Dat .li. ca. vandē steen geraticen

Geraticē is een zwart steen mer hi
verwint die verwe mitter virtutē den
welken waert datten yemant droeghe
als sijn mont voer ghewasschen waer
die soude vlusch wel segghen ende we
ten wat een ander van hē gedacht had
als ghesiet wordt inden lapidario Eñ
die ghene die den steen ouer hem dra-
ghet die wordt ghemint ende lief ghe
hadt van elker malc Ende sijn virtute
wort aldus geproeft Men sal yemāts
lichaem mit honich besmeren eñ ist dz
sī den mensch onbecropen laten ende sī
dien mensche scuwen soe ist die rechte
steen ia ist datten die mensch ouer hem
heeft ende trecmen den steen en wech
dat sī dan den lichaem becrupē

Dat .lij. ca. vanden steen iaspis

Iaspis is een gruen gēme ghelijc
den maraude mer sī is grouer van ver
wen wes specien sijn .xvij. als ysidorus
seit Ende al ist dat hi principalikē gruē
is nochtans heeft hi veel verwen daer
onder gemengt wes duecht is die cort
sen te verdrucken ende watersucht in-
den ghenen die den steen kuyschelikē
draghē eñ helpt den vrouwē die in ar-
beyde gaen eñ hi vlaecht quade dromē
eñ houdt sinen dragher vry van vrezen
eñ vā anxtē eñ vcoelt die hettē vā bin-
nen eñ dwingt dat bloet eñ dz zweet eñ
hi vbiet oncuyscheit eñ belet ōtfāgnis
eñ stopt mēstrua eñ aen beyen ist dat hy
gepulueert wert Eñ gegeuē mit melc
geneest hi veroude vlcerē Ende zuuert
die vulnisse vādē oghē eñ scerpet ghe-
sicht Eñ hi wedstaet touernye eñ alsul-
ke queterige eñ hi is beter in ziluer ge
set dā in goude Itē men vint int hoeft
van aspis enē steen die gelijc is den ias
pis mer het is seer cleyn die welke wō

derlike grote virtuten in heeft eñ daer
om wanẽ sõmige ludẽ alsmẽ iaspis seit
dattet aspis is Eñ men seit dat hi alsoe
veel duechdẽ eñ virtutẽ ouer hẽ heeft
als hi aderkens heeft eñ verwẽ als dy
as. seit Itẽ die best wordt gevondẽ indẽ
geberchtẽ vã sicia eñ hi wort gewacht
vandẽ grifoẽs als die smaragd⁹ doet

Dat.liiij.ca.vandẽ steen iacinctus

IAcinctus is by na een steen vã ver
wẽ als die saphier eñ heeft sinen naem
nader verwẽ als ysido. seit Eñ die steẽ
iacinct⁹ die in ethiopien gevondẽ wort
is die best die niet alte claer en is noch
niet te doncker mer tusschẽ beydẽ blinc
kende dese en blinct niet effen ghelijcks
hi is bequaẽ inder claerheit eñ hi is oec
doerschinich indẽ neuele eñ by dẽ ogẽ
schijt hi plõp eñ dorre eñ wort hi inden
mõt gehoudẽ so wordt hi cout geuoelt
eñ is alte sondlinghe hardt te grauen
Item ysido. seit iacinct⁹ is een steen nv
inder verwẽ blauachtich nv rodelach
tich of vã nv veneetscher veewẽ Ende
daer sijn drie species want si sijn grana
ti dat is blauwe of carmi dats geluwe
eñ veneti dats die van venegien comẽ
mer onder desen drien so sijn die grana
ti dats die blauwe die best dese steen is
wõdlic die hem zeer starct mitter luch-
ten wãt mitter claerre luchtẽ is hi claer
eñ mitter dõckerre luchtẽ is hy dõcker
Itẽ die virtuyt vã desẽ steen is dit dat
hi blijtscap gheeft na den auctorẽ ende
hi is der melancoliẽ cõtrarie eñ is oec
cõtrari menigerhande pestelẽcie die in
der luchtẽ is eñ starct die lede eñ die ze
nẽ eñ hi gheeft enẽ zuetẽ eñ enẽ geson
den smake als dyasco. seit eñ sondlinge
ist dat hi den saphier ghelijck is eñ hoe
dat hi dien uaerre ghelijc is inder ver
wẽ hoe dat hy meer virtutẽ heeft En-
de alsulkẽ iacinct is den venijn cõtrarie
eñ den vergiffenis Eñ dyasco. seit oec
dat hem een cruyt dat iacinct⁹ heit ghe
lijc is inñ vervẽ Eñ is hem in veel vir-
tuten gelijc mer niet in allẽ als ysi. seyt

Dat.lv.ca. vanden steen yris

YRis is een seshoect steen als ysido
rus seit die welke eerst ghevõden wer
det in arabien bider roeder zee mer nv
wordt hi tot veel stedẽ ghevondẽ als in
germaniẽ eñ ĩ ybernyẽ eñ in veel stedẽ
noerdwaert Eñ is doerschinich inder
verwẽ ghelijc dẽ cristal als ysidor⁹ seyt
Eñ heyt daer om yris want hy den re
ghẽboghe ghelijc is yris dat is een he
mels boghe of een regẽboge die wel-
ke als hy wedslaghẽ wordt in een huys
eñ die son ondẽ dat dack is vandẽ huze
so maect dese steen enẽ hemelschẽ boge
inden naestẽ wãden die daer tegẽ staen
Item ysido. seit dat hy die selue virtu
ten heeft die de beril heeft Item dyas
corides seyt dat hy oec den vrouwẽ hel
pet als si eens kijnds ghenesen zullen

Dat.lvi.ca. vanden steen hyena

HYena is een gẽme die indẽ oghẽ
eenre beestẽ die men hyena heit ghevõ
den wordt Eñ waert dat yemant desen
steen onder sijn tonghe hielde hi soude
veel toe comende dinghen te segghen
weten Dit seyt ysidorus ende oec staet
inden lapidario

Dat.lvii.ca. vanden steen kamen

KAmen is een steen inder verwen
nv wit nv swartachtich nv roedelach-
tich nv mit menigherhande verwẽ on
dersteken ende is also gheheiten van
cauma caumatis dat is ont fenghinge

wãt hi werdet in swevelinghe eñ ĩ hetẽ steden ghevõdẽ. wes virtuut is die wa tersucht te ghenesen. eñ hi wordt mit menigherhãde beeldẽ ghegravẽ ende polijst:

Dat lvij. ca. vandẽ steen kabiates:

Kabiates is een doerscinich steen gelijc dẽ cristal. die welke maect sinẽ drager wel sprekẽde eñ gheeft eer eñ gracie eñ bescermtse van deerlijckẽ dinghen ende van venijnde ende ghe neest die heffinghe vander lever:

Dat lviij. ca. vãden steen kalcophanus:

Kalcophanus is een zwart steen kẽ inder verwẽ gemaelt. die welc ghedragẽ indẽ mõt maect die stemme claer eñ bescermt die kinnebackẽ van heesheydẽ als geseyt wort ĩdẽ lapida:

Dat lix. ca. vãden steen ligurius:

Ligurius is een steen ghelijck dẽ electro inder verwẽ. eñ is geseyt vã linx dat is dẽ lyntwurm als ysidorus seyt. vã wes orijn dese steen wast ende wordt onder tsant. Sijn virtuut is stroe op te nemẽ eñ is ghoet tegẽ die zerich heyt der maghẽ. eñ stopt die lopighe des buucs eñ hi is ghoet dẽ ghenẽ die de gheelsucht hebbẽ eñ die qualijcken ghevorwet zijn. wãt hi gheeft die ver loren verwe weder:

Dat lx. ca. vanden steen lipparea:

Lipparea is een gẽme vãden lãde vã sirtes wes proprieteyt is dat alle wilde beestẽ haestẽ hem om desen steen te scouwẽ. wãt die iaghers die de beestẽ mit ghenẽ hõden ghecrighẽ en moghẽ die hebbẽ desen steen eñ doen daer mede die wilde beesten tot hem comen:

Dat lx. ca. vandẽ steen margarita:

Margarita dats een paerle eñ is vãdẽ wittẽ gemmẽ die voerbaer ste als ysidorus seit. dit gheslacht vint men indẽ mosschelẽ vãder zee eñ si was sen inden vleysch der mosschelẽ als die steenkẽs int breyn vãden visschẽ hoef de Eñ die peerle wordt vãdẽ hemelscẽ douwe welckẽ dou die mosscelẽ õtfãgẽ in sekerẽ tidẽ vãden iare vã welcken pa erlen sommighe iuriones hietẽ eñ heb bẽ enẽ bequamẽ naem daer om datmẽ een alleen eñ niet meer te samẽ ghevõ den en werdẽ. Item die witte paer len dat zijn die beste Item men vintse die natuerlic doergheghaet zijn eñ dit zijn die beste. eñ sommige werdẽ doer ghegaet mit cõsten als platearius seyt. Men salse kyesen die wit zijn eñ claer blickende eñ rõt Eñ si hebbẽ macht te cõforterẽ eñ si zijn ghoet teghens den hartvãc eñ bezwimighe eñ teghẽ crãc kicheyt die coemt vã vloynghe der me dicinẽ. Eñ si zijn ghoet teghẽ die lopin ghe des bloedes eñ teghen dat buuck evel als platearius seyt. Eñ hoe dat die dronc des douwes meerder is hoe die peerlen meerder zijn. eñ si en wordt nymmermeer meerder dã een half no te Men seyt daer oec dat in dyen tiden dat die paerle bestaet te wassen vãden drõc des douwes ist dã datter een õwe der coemt vã dõder eñ van blixom soe wort die mossel gheslotẽ eñ dã võderft die paerle eñ ghaet te niet Item vã yndien eñ vanden outsten britanien co men die edelste paerlen:

Dat lxij. ca. vanden steen magnes:

Magnes is een steen vã yndiẽ van ysiger verwẽ eñ wert ĩ yndiẽ bi dẽ trogaditẽ ghevõden eñ treckt yser nae

hem als ysidor⁹ seyt Hi trect yser om dz hi een te samē houdige makē mach der ringē. eñ daer vā heptē die gemeẏ̄ te leuēde yser wes craft also groet is so augustin⁹ vtelt dz so wye enē magneet hielde ondˀ een guldē vat of ōder eē me talē vat eñ leyde daer eē yser bouē op so soude dz yser bouē vuert werdē vādē steen die daer ondˀ leit wāt daer was eē graft vā yser ghemaect i enē tēpel endˀ bouē idē tempel was eē groet magneet gemetselt daer stōt dz yserē graft recht ōder gheset eñ die steē haeldet op endˀ daer bleeft indˀ lucht hāghē. Itē het is eē andˀ specie vādē magneet die dz yser aensiet eñ iaget vā hē Eñ die self mag neet trect yser ondˀwilē in enē hoec eñ in dē anderē iaget hŷt vā hē Eñ hoe dz hi gheelre is hoe hi beter is Eñ dyasc. eñ lapida. seggē dz hi mā eñ wŷf wel te sa mē houdt eñ meerdert die mīne eñ die cierheit eñ hi gheneest die watersucht eñ die mylt eñ twallē vādē haer eñ de vˀ brātheyt Itē zŷn puluer gestroyt ī vier hoeckē vādē huyse op colē die leuēdich zŷn sal dē ludē dūckē die idē huyse zŷn dattz huus valt sondˀ marrē. eñ dz coēt vādē beruerige vˀ herssen der menschen die daer iden huyse zŷn. Itē een mag- neet heymelic ghestekē ondˀ thoeft eēs mās wŷf doet al heymelic wetē of si o- uerspul ghedaē heeft of en doet. want is sŷs ōsculdich so sal si harē mā vlusch omhelsen eñ is si sculdich so sal si vlusch vādē bedde scietē al naect eñ die ghene die mit magica ars omgaē die oerbarē desen steen als platea. seyt: Itē die steē magnes is heet eñ droege idē dorden grade eñ heeft macht yser nae hem te treckē. eñ mē vit grote gheberchtē van

desen steen wāt si treckē die scepē na hē die mit yser vˀghadert zŷn eñ vˀderuēse Eñ het is ghoet dē ghewōdē ludē zŷn puluer ghemēgt mit apostolicon eñ op die wonde gheleyt eñ trect yser nae hē Item puluer vanden magneet inder groetheyt vā tween dragmē mittē sape van vennecoel is ghoet teghen die wa tersucht ende teghen die quade milt eñ teghē twallen vandē hare als auicēna segghet:

Dat lxiij. ca. vāden steen melantes

Melantes is een steen also ghe hie ten daer om dat hi een suete endˀ een honichachtich sap wt gheuet als ysidorus seyt eñ is van tween verwen. als groen aen die een side ende ghelŷc den honich aen die ander side:

Dat lxiiij. ca. vādē steen menophitis

Menophitis is een steen alsoe ghe hieten vander stede vā egiptē eñ is vandˀ naturen eenre gemmen als ysi dorus seyt dese steen ghewreuē eñ ghe puluerizeert eñ gheleit op een stede op een lit datmen bernen wil of af sniden of mit edic bestreken doet dat lit alsoe vˀscricken dattet zŷn voelen vliest:

Dat lxv. ca. vāden steen mentes

Mentes is een gemme alsoe ghe- noemt want het is der myrrē ge lŷck inder verwen. Ende alsmen desen duwet soe ruyct hi als nardus:

Dat lxvi. ca. vanden steen medus

Medus is een gemme of een preci oes steen die men in tlant vā me- den vint. die welck onder wŷlen gruen is ende onderwilen zwart van verwen als dyascori. segghet. die virtuut van desen steen is teghen die blŷtheyt der oghē ende si gheneest mede dat voet

euel ist dat zijn puluer ghemengt wert mit loch eens wijfs die een knechtken zoect Eñ alsoe is hi oec ghuet teghen die zericheit dẽ nieren eñ tegen tgebrec twater te makẽ Eñ ist dz die zwart steẽ ghescepdẽ wert op enen wetsteen eñ in warm water ghedaen eñ dat yemande te drincken ghegeuen doot den mẽsch mit coringhe eñ mit ỏkerighe der ma ghen Eñ wert die coutheyt of ghewas sen soe quetst hy wonderlike zeer ende halet ghesicht af altemael als ghesept wordt in lapidario:

Dat lxvij.ca. vanden steen melotes:

Melotes is een gruen gemme ge lijc den maraude nochtã is si vã grouere ende dickerre gruenicheyt dã die maraude. ende si wast in arabien eñ is zeer morwe inder substancien noch- tans is si zeer nut wãt als dyasc. seyt soe behuet si enen mensch ouermits ha re craft vã allẽ deerlikẽ dinghen:

Dat lxviij.ca. vãden marmorsteen:

Marmor dat is een marmorsteen eñ daer isser menigerhande die mit verwen ende mit smetten gheprijst werdẽ als ysido. seyt wãt daer zijn veel ghestachten van marmors eñ si en wer den niet al vã steenroetsen ghesneden. mer daer isser veel ondẽ die aerde ghe- sprait als marmor ende dz precioes. eñ alsoe is die marmor ophites wãt hi is ghelijc den mãnekens vanden serpen- ten daert den naem na heeft | vãdẽ wel ken twee ghestachten zijn als een dat morwe eñ wit is eñ dat andẽ zwart ende hardt. Item die marmor purpuritos wt egipten is tusschen witten eñ roedẽ mit veel puntkens daer õder lopende. eñ hiet purpurites daer om dat hi roet als purpur is. Item het zijn veel andẽ marmors als alabastren eñ parius da er men nederwaert of segghen sal Itẽ daer is een ander ghestachte datmen coraliticum hiet eñ wordt gheuõdẽ in asya eñ en is niet bouen twee cubitus lanck. eñ is alsoe wit als een ebur dats yuorien been. mer hebbende sommi- ghe smetten die zwart zijn. eñ die andẽ diemen thebaycũ hiet is mit ghulden plecken wech ende weder no hier. no daer. eñ dese wort in egipten gheuõdẽ natuerlicken open. eñ men vijndt andẽ marmors inden oeueren daermen lan ghe colũpnen af maket Eñ daer is eẽ ander ghestacht van marmors datmẽ cacisteũ hiet eñ zijn zeer fijn ende luch- tende eñ ghoet tottẽ oghẽ wãt dese is goet dẽ ghenẽ die de gemme grauẽ in te spiegelẽ Eñ daer is een marmor die men viridicũ hiet dat numidea wt seyn det. eñ alsmẽ desen wrijft soe gheeft hi een sap wt als edick daer hi dẽ naẽ vã heeft Eñ andẽs zijn daer menigerhãde õderscepdighe vãden marmors vãden welckẽ ysido. exempel maect li. xvi. eñ hier mede is te hãts vã desen genoech

Item een marmor is dichter eñ vaster dã ander stenẽ eñ starcker eñ scoender eñ nutter wãt men vint in horen aderẽ een materi van menigerhãde gemmẽ eñ om zijnder groter dichticheit willen is hi te swaer te grauẽ eñ te polijstẽ. eñ hi is zeer goet specieẽ eñ crudẽ i te hou dẽ eñ sondlige die albasterẽ Eñ wij mo ghen õs bouen allen dinghẽ vẽwõderen dat die marmorsteen en mach niet ghe temt werden ouermits crachten mittẽ stael ofte mit yser of mit saghen noch oeck mit hameren. mer mit effenen

lēmelen van loede die in borderen ghe uuecht sijn welc borderē sonderlinghe morwe wesen sullen eñ daer mede wer den si ghescepdē eñ gecloeft eñ gesacht eñ die borderē moetē seer ghelijc wesen

Dat. lxix ca. vandē steen nytrum

Nytrum is een wittachtighe steen mit droepelē wes virtuyt is scepdende aftreckēde eñ af wisschēde eñ die ouer vloedighe humoren verterēde Itē ysi dor? seit vā nytro dattet sinen naem he uet vanden landē nitrea in egiptē van- dē welken men medecijn maect Eñ die onreynicheidē der clederē eñ der licha men ghewasschē werdē die natuer van nitro en scheelt niet veel vanden soute Itē ysi. seit dat syn scuū affronitrū he- it mer nitrum is een ader vander aer dē eñ is heet eñ droeghe eñ licht roet of wit of gheel eñ is bitter indē smake eñ zuerachtich eñ wat soutachtich en- dūnet die vetticheit ist dattet indē mōt ghenomē wordt eñ verminret die taye humorē eñ verteertse Ende sijn poluer mit honich gemengt claertet aensicht eñ maket wit eñ zuuert dat etter vāder maghen eñ vandē darmen die van een apostenie ghebleuē is eñ veriaecht die luze vandē hoefde eñ doot die wormē vandē oeren eñ maectse reyn van allen etter Item sijn scuym mit edick gemē- get is goet teghen vretinghe van zerē vleisch eñ van op heffinge Eñ mit ho- nich gemengt wisschet die dōckerheit der oghē af eñ doot dat venijn eñ cru- det wt Eñ verbiet machtelic die gicht der tonghen als dyasco. eñ platearius segghē Eñ nitrum is heet eñ droeghe int eynde vandē derdē grade eñ is lax atijf eñ colatijf als coastantinus seyt

Dat. lxx. ca. vanden steen nosee

Nosee poroponderen is een duer- baer steen wittachtich of menigherhā de die ghetogē wort wter paddē hoef de eñ hy sal in starcken wijn eñ in water ghezuuert werdē als dyasco. seyt eñ in hem openbaert ondwilen een vorm vā eenre padden mit scarpen voetē eñ wt ghespraypt dese steen is goet teghē be- ten venijnder dieren eñ teghen tfenijn want als daer tfenijn teghenwoirdich die steen die daer menigerhāde is bar net den vingher des rakers eñ men sal se beide te samē in beslutē als dyas. seyt

Dat. lxxi. ca. vanden steen onithinus

Onithin? is een steen van yndien eñ van arabien eñ heeft in hē een gemengde verwe ter ghelikenis eens menschen nagel als ysidorus seyt die griekē heiten den nagel onicū die onix van yndien heeft die verwe des viers mit witten verwendē aderen opten can ten Eñ onix van arabiē heeft een zwar te verwe mit witten stremē Eñ sijn ge- slechten sijn viue als sardonix eñ heeft den naem vander gheselscap twier ste- nen als vander witticheit vā onix ende vander roetheit van sardius alst bene- dē openbaert vau sardonix Item dese gemme onix heeft veel deerlike werc- ken want als dyasco. seyt Aen den hals ghehanghē of aen den vingher gedra ghen maect droefheit eñ vrezē eñ me- nichvoudighe kiuinghe eñ beruert die sinnē tot vechtinghe eñ scheldinge en- de inden kinderen maect hy veel ouer vloedieh spekels mer als daer sardi? bi is so en mach hy des niet doen

Dz. lxxij. ca. vādē steen optallius

Optallius als ysidorus seyt is een

steen die ondscheidē is mit verwen van
menigerhande gēmen want in hem is
een wreet viere der carbonckels Ende
daer is een blinckēde purpur vandē a-
metist Eñ daer is in die gruen gruenic
heit vandē maraude eñ alle die verwē
sijn in hē sculende ondͦ eenrehādē meni
gerhādicheit eñ heeft dē naem nae dē
lande Item desen steen wast alleen in
ꝑndien als ꝑſi. seit Eñ men seit dz hy al
so wenighe ďtuten heeft als hy meni-
ghe verwe heeft Men seit indē lapida
rio dz die gene die desen steen draecht
ouer hē behout die oghē claer eñ scarp
mer die andͦ ogē maect hi dz si doncker
schinē die daer bi comē eñ becokelse dz
si niet sien en mogē wat die gheē doet
die dē steen aen hē heeft eñ daer om is
hi dē dieuē een zeker steē mede te stelē

Dz .lxxiij. ca. vanden steen orites

Orites is een gēme die zwart eñ-
ront is eñ daer is een andͦ die gruen is
hebbende een smette die dorde is wes
deen zijde slecht is eñ sijn substancie is
als een lēmel vā ꝑser dese steen gedra-
gē bescermt den mēsch vandē betē der
crupēdͦ dierē eñ ďwildͦ beestē eñ der an
derre dierē eñ gehāgē an eenre vrouwē
so en mach se gheē kindͦ dragē eñ ist dz
si kint draecht soe misschiet hoer rasch
vanden kinde

Dat .lxxiiij. ca. vande leye

Petra dz is in griex eñ is een leye
in duutsch of vast eñ dicht als ꝑſi. seyt
wāt die substāci ďleyen wordt wt vastē
eñ dichtē delē gemaect petra eñ lapis
die moghē een dinc beteikenē als een
steen of een leye Itē ꝑſi. seit dz een steē
is slecht eñ effen eñ saeft mer saxa dat
is oft een zarck waer die wtē bergē ge
snedē werdē silex dz is een keselige eñ
is een zeer hardt steē daer viere wt spri
get eñ al ist dat een steen cout is noch-
tās alsmen daer harde mit een ꝑser op
slaet so gaet daer viere wt vandͦ eerden
alleen en wort gheen steen wāt als die
droecheit indͦ aerdē verwinnende is en
laetse niet bewrōgelt werdē Eñ daer ō
salt een steē werdē so moet totter aer-
dē eenrehādē smericheit eñ starcke het
ten ď sonnē als ambrosius basili⁹ eñ ꝑſi.
eñ dyasco. seggē Itē die bekende pro-
prieteiten des steens of eenre leyen sijn
dese wāt die steen is ghemeynlic coudt
eñ droege dicht hardt eñ zwaer bege-
rēde tcentrū der aerdē ouermits sijnre
zwaricheit eñ druckēde die aerde dz hy
valt of leit Ambrosi⁹ seyt dat die steen
sijn been der aerdē wāt si houdē in veel
landē die aerde te samē Item gregori⁹
seit dat stenē ghegloeyet eñ ghelescht
in wijn verkeren den wijn in edic Item
ꝑſido. seit dat indē stenē moet wesen ge
meynlikē puuricheit der materiē craft
eñ duerbaerheit der verwē eñ ondͦschei
dinghe der figurē eñ menichuoudighe
nutscap wāt si sijn nut in huzen eñ in cas
telē mede te tymmerē straten mede te
makē honde eñ wolue eñ oec die viādē
mede te viagen eñ men trecter die me-
tallē wt eñ men gheneester menigher
hāde siecheit mede Itē die stenē wer-
dē eerst wttē berghē ghetoghē eñ nae
geviercāt eñ gepolijst eñ als si ghepo-
lijst sijn so werdē si indē palaysen gheor
dineert die meeste ondͦ eñ die miste bo
uē ouͦmits ď morter eñ buten gheeffēt

Dat .lxxv .ca vanden steen pari⁹

Parius is een ghestecht van enen
marmersteen die dierbaer is als ꝑſido.

seit dese steen wordt ghevondē by pari
us dat een eylāt is waer af dat hy pari
us ghenoemt is ende syn groetheit en
strect niet meere dā een scotel of een be
ker groet eñ is bequaē speciē in te hou-
dē eñ saluē als ysi. seit Itē die gloze seit
ouer hester dz pariꝰ is een geslacht vā
enē marmersteē die sōdlige wit is ende
beteykent reynicheit

Dat. lxxvi. ca. vādē steen parassiꝰ

Parassius is een steē die gruen is
als porreye eñ hi starct die crāc gesicht
ondwylē wort hi gevōdē mit bloedigen
dropelē eñ ondwylē mit wittē onddeilt

Dz. lxxvii. ca. vandē steē pirrites

Pirrites als ysido. seit is een steē
die vādē blixemē coemt die veel viers
in heeft eñ hi geeft lichtelikē voncken
wt Eñ wort hi styf in die gedruct so sal
hi syn hant barnē eñ daer om heeft hy
dē naem nae dē viere ende van hē wort
inden lapidarius gheseit dat hy zaefte
lic gheroert wil wesē eñ zuetelic in die
hant gehoudē wāt druct mē desen steē
zoe barnt hy

Dz. lxxviii. ca. vādē steē pyomtes

Pyomtes is een steen die vā wyf-
likē ghesiacht is wāt in zekerē tydē ōt
faet hi eñ wint enē steen die hem ghe-
lyc is Ende hi is den vrouwen goet die
in arbeyde gaen als dyascorides seit

Dat. lxxix. ca. vādē steen pāthon

Panthon is een steen vā veel ver-
wē ouersprēkelt eñ te gader onderdeilt
want hi is zwart eñ roet gruen eñ bleke
eñ purpur eñ als een rode rose dese ste
ne maect enē man kuen eñ onverwinlic
in dien daghe als hi ghesien wort des
morgēs als die sōne op gaet als geseit
wort inde lapi·

Dz. lxxx. ca. vāt loet

Plumbum dat is loet van desen seyt
ysidorus datter twee gheslachtē
syn als twit eñ czwart Eñ twitte is dat
best Eñ het wert eerst ghevondē inden
eylanden der zee vā athalanitē eñ hu
dē des daechs werdz in veel stedē ghe
vondē Item ysidorus seit dattet swart
loet twierhande is anter het coemt wt
eenre aderē alleen anter het wasset mit
siluer eñ als die aderē vergadert syn so
wordet te samē geblasen eñ in dyer toe
blasinge coemt dz tmeerst voert daer
na siluer eñ dat daer af after blyft dat
wordt swart loet Itē in yndien en wort
coper noch loet gevōdē mer gēmen eñ
perlē heuz gadinge Itē vandē zwartē
lode maect mē platē eñ pipē af in spaē
gen eñ in englant Item aristotiles seit
dat die substancie van lode wert gewō-
nen van sweuel dat alte grof is eñ niet
ghepuert ende dat heffich is ende oec
van quicziluer dat niet puyr en is in mi
nerighen steden Item is dat men loet
hanget ouer scarpen edic dat loet sal in
puluer verkeert werdē Item mitten lo
de maect mē ziluer puyr al driuende in
dē vier Mē maecter menie af die geel
wordt of roet nae dien datment veel of
luttel barnt ende oec ceruze die wit is
Item ieronimꝰ seit dat loet in synre op
siedinge die hardicheyt alre vaster lic-
hae mē doet sceidē ia den adamāt Itē
aristotiles seyt dat als loet ghesmoutē
is sond twiuel quicziluer is mer het en
wordt niet ghesmouten ten moet heet
syn Eñ het is wōder vandē lode wāttz
vā donckerre eñ van zwartiger verwē
is eñ datter nochtās also scoen verwe
af coemt ouermits barnige als menye
eñ and dingē Item loet is nut nae der

ghewoentẽ vanđ medicinen Eñ het is
cout eñ vucht indẽ anderen grade als
constã. seit Het is wõdlike goet teghẽ
ŏbarntheit eñ tegẽ hete apostemẽ ende
het stempt bloedẽde wõdẽ eñ dwinget
dẽ reume vãdẽ ogẽ eñ saftichtdie slagẽ
vãdẽ scarpionẽ eñ vãdẽ drakẽ eñ ŏbiet
luxurie ist datmẽ dũne lẽmelẽ van lode
bỹdt op die nyerẽ Eñ heeft oec anđ me
dicinael redẽ vãdẽ welken soect neder-
waert vãdẽ verwẽ int capittel vã stibio
datmẽ ceruze heit of bloem van loede

Dat. lxxxi. capittel vanden stof

Pluis dz is stof of puluer dz mit
tẽ wỹnde en wech waȳet als ẏsido. seyt
om sỹnre lichticheit wil wãttz stof wort
vandẽ wỹnde gescepfelt Eñ als ꝯtrarỹ
wỹndẽ comẽ die doẽ dz puluer vliegẽ
als beda seit als die puluer te samẽ ge
slagẽ wordt opẽbaert die natuer des di
ges vã wat dingẽ die puluer gescepdẽ
wordt nv bi dẽ smake nv bi der verwen
eñ nv bi dẽ roke Eñ daer om werdẽ die
goede rukẽde speciẽ gepuluerizeert op
dz die butẽste virtuyt haer openbaren
mach eñ op dz hi te bet ruken sal eñ te
verŏreykẽ sal in spisen of in drãc Ende
dz hi te bet smakẽ sal eñ vervulde won
dẽ te bet dragẽ sal eñ dz hi doot vleisch
ŏdrinẽ sal ende af halẽ eñ en latẽs niet
meer wassen als puluer vã gebrãdẽ lo
de zuuert wõdẽ eñ droechtse eñ wint le
uẽde vleisch eñ bescermz als cõstã. seyt
Eñ daer om werdẽ vãdẽ pulueren em-
plaesterẽ gemaect eñ gebackẽ crudẽ eñ
saluẽ eñ goede werdẽđ suffumigacien
mede gedaẽ eñ die dode lichamẽ wer-
dẽ daer mede gebalzẽt dz si niet ŏvulẽ
en sullẽ eñ vã puluer eñ vã water maec
men cleȳe of slỹc daer mẽ huzen mede
leemt eñ pottẽ eñ cãnẽ af maect Item
ẏsido. seit dattz oge gequest wordt van
dẽ puluer eñ van puluer coemt menich
worme eñ wordt vãdẽ puluer mede ge
vuedt Het is dẽ serpẽt broet Item alle
dz ziel heeft coemt eñ wordt vandẽ pul
ver eñ sal weđ te puluer werdẽ ghelỹc
als dẽ mẽsche geseit is du bist puluer-
eñ in puluer sultstu weđ ŏkeert werdẽ
die lucht wordt vanden puluer besmet
dattz oghe die claerheit der sonnẽ on-
derwỹlẽ niet sien en mach want dicwỹl
als die natte lucht gemengt wordt mit
tẽ puluer so wordter een nevelinge vã
dẽ welkẽ die son sõmels niet gesien en
wordt Itẽ vanđ resolucẽ des stoefs en
wordt die radie vanđ sonnẽ nz ghesien
dz si doer dẽ glase scỹnt of schinẽ mach

Dat lxxxij. ca vanden steen quirỹn

Quirỹn als dyascori. seit is een steẽ
die indẽ nestkens der hoppẽ ghe
vondẽ wordt dit is een melder der hei
meliker dinghẽ indẽ slape Ist datmen
desen steen leit op thoeft eens slapẽdẽ
mẽschẽ die mẽsch sal lude overluyt seg
gẽ al dz hẽ droẽt eñ desen steẽ minẽ die
wigelers wãt si doẽ daer tovuerie mede

Dat. lxxxiij. ca. vandẽ steen quanidros

Quanidros is een steen vul vã ver-
wẽ mer hy is vã hoger ŏtutẽ als
dial. seit eñ hi wert gevõdẽ idẽ hoefde
vandẽ gier eñ hi is goet tegẽ alle deer
like dingẽ eñ vullz die borstẽ mit melke

Dat. lxxxiiij. ca. vã aerde genoẽt bolꝰ

Rubri eñ heit int ghemeyne bolus
armenicꝰ dz een ader vander aer
dẽ is of eẽ steen eñ is cout eñ droeghe
vã naturẽ eñ wort gevõdẽ i armeniẽ. eñ
mẽ sal hẽ aldꝰ kennẽ. wãt hi is ŏ roeđ
aerdẽ gelỹc eñ anđ aerdẽ mẽ salder eẽ

luttel of bitē eñ houdēt idē mōt ist dat
tet smelt ōder die tandē eñ blijft vaste
an die tōge cleuē so ist goet. ende heft
die natuer den buuck te dwinghen eñ
bluet te stēpen ꝛc. vā waer dattet coēt:

Dat lxxxv. ca. vanden steen reyben

Reyben als auicēna seyt is eē steē ken dat gheuōdē wert int hoeft vādē creeft eñ is ouďwilē wit ōderwilē neygēde totter blonď verwē Eñ nae ď substācię is hi morwe mer eē luttel har der dā een appel van een visch oge. eñ na ď formē vā butē is hi rōt eñ slecht. Eñ binē een luttel hol eñ na ď duechdē is hi natuerlicke cout eñ vucht eñ goet tegē die betē vā scorpionē ist dz hi daer op gheplaestert wordt. Mē seyt dz hi oec ghoet is tegē betē ď ďwoeď hōden ist datmē zijn puluer mit drācke neemt eñ wort hi ghebrāt soe wert zijn puluer die tādē suuerēde eñ droecht wōdē eñ is ghoet tē rude eñ beneemt tranighe vanden oghen:

Dat lxxxvi. ca. vanden saphire

Saphir9 is een blaeu gemme eñ is dē clarē hemel ghelijc inď ver wē Eñ is fijn onď die ludē eñ zeer duer baer eñ bequaē indē vigerē ď conigē. eñ wert ī veel stedē gheuōdē mer die oest lic is eñ die wt yndiē coēt diē prijstmē voer dē bestē eñ sonďlige wāneer hi he uet eenďhāde guldē puluer onď eē ge mēget Ende dese saphier is dick nyet doerschinēde als ysi. seyt Itē dese steen wordt zeer geprijst in lapidario also dz hi die ouste gēme der gēmē hiet Eñ he uet een ďluchtēde sterre daer men sijn virtuyt bij oerdelt Eñ daer is een anď specie van enē saphier die men syrtites hiet welc speci gevōdē wodt bij sirtes tusschē die zandē vā libiē als ypas. seyt Itē die saphier wordt onďwijle gevon dē indē aderē vādē muerē daer men la zuer vijnt Eñ indē seluē aderē is die sa= phier midzē als indē bucke ende daer wordt een speci vādē carbōckel gevon dē eñ daer om meynē veel luden dz die saphier moeď is vādē carbōchel daer ō dz hi wasset in sinē aderē Itē ypas. seyt dz die saphier mede eñ rust maect tus= schē ludē dies niet eens en sijn Itē die saphier ďdrijft ōnatuerlike hettē eñ dā salmē dē saphier hāgē of leggē op den aderē die vāď hartē comē eñ hi starct dz hart eñ maket vrolic eñ daer om is hij goet tegē dē hertvāc eñ tegē melācoli en Itē hi stempt bloet alsmē ter nasen bloodt eñ hi indē slape geleit wordt eñ doet zwellinge gaē sittē Eñ hij is goet tegē enē fellē vierigē apostenie die mē atrax hiet wāt hi ďdrijft die wijndicheit eñ sijn quaetheit eñ en laet dē venijndē roke ter hertē niet comē als ypas. seyt eñ is dē venijde cōtrari eñ lescht dz mit allē wāt ist dz ghi een spin set in een bus se daer bouē een gaetken aen is eñ ghij daer enē gerechtē saphier hout voer dz gaetkē die spin sal steruē Eñ dat heb ic dicwijl sien proeuē Item die saphier be houdt dz gesicht eñ zuuert die vulnisse vādē ogē Eñ hi geneest q̃de vlcerē als hij gepuluert is eñ mit melc gemengt Eñ dz is oec in wōdē geproeft Itē dye oude meesters plagē te meynē dz dese steē oec weert was bi gode wāt die hey dē als si ātwoert hebbē soudē vā apollo so haddē si te bet geloue inď ātwoerdt als daer die saphier bi was Itē die wy gelers minē desen steē sonďlige wāt na hoere meninghē so werken si daer won

derlijcke dingē mede eñ hi ȯtsluut sloten dorē die ge
uāgē vtē karcker wāt hi ōtsluut sloten
doerē eñ poertē. Eñ hi is eē mīre ȯ rep
nicheit eñ daer om sal hi zijn ȯtutē hou
dē eñ hebbē so moet zijn drager cuuslijc
levē. eñ hi ȯdrijft nidicheit eñ ārt eñ ma
ket sinē drager coen eñ eē ȯwīre eñ vest
ticht die siel ī duechdē eñ maectse oet-
moedich eñ ghoedtiren:

Dat lxxxvij. ca. vāden smaragden:

SMaragdꝰ is eē maraude eñ hout die p̄ricipaetscap vā allē groenen gemmē. eñ i ghenē crudē noch gemmē en is also grote groenicheit als īdē maraude. ghēē dic en is dē ogē ghenuechlicher eñ is hi ghebreydet eñ gepolijst so machmē daer ī spiegelē Itē die keyser nero plach īdē maraude te sien als twee scermers mit zweerdē scermden als ysidorꝰ seit Eñ vā sinē geslacht zijn der xij mer die edelste zijn vā sicia die ī geretica sicica gheuōdē werdē. Eñ als die noerdē wit zeer waeyet eñ dat die of sant aerde bouē of gelicht wert soe siet mense daer liggē blickē Item die vā egiptē hebbē oec maraudē ī harē landē. Itē die maraudē als si mit wijn of mit olie ghemēgt zijn so vorderē si īder gruenicheit Eñ daer is eēderhādē bastaert vā maraude al ist dat hi groē is. wāt hi is droeue eñ dōcker vādē coper eñ is calse smaragdꝰ genoēt. hier toe heeft ysidorꝰ gheseit li. xvi. int ca. vādē vuylē gēmē: dese maraude wert vādē griffoēs bewaert datter nyemāt toecomē en can als ysido seyt li. xiiij. ca. ij. die gruenichheit vā desen steē maect die lucht groē ende is spiegelic ende doerschinende datmē daer beelden eñ figuren in sien mach. eñ hi heeft ȯtuut menige siecten te ghenesen eñ meerdert rijcdō eñ hi is goet ī rade eñ andē hals gehāgē gheneest hi dz vallēde euel eñ sterct dz crāc ghesichte eñ behoudet eñ dwighet die wellighe beruerīge eñ hi gheeft ghoede memorie Eñ hi is ghoet teghen bedriechnis ȯ duuelē eñ beneēt die becorīgē eñ stempt bloet eñ hi is desen goet die te wigelē plegē vā toecomēdē digē als ghesept wort īdē lapidario:

Dat lxxxviij. ca. vādē steē sardius

SArdius is een gemme van roedē verwē of een roede aerde alsoe ghenoēt daer om dat si ī sardis eerst geuōdē is als ysido. sept eñ die glose ouer apocalipsi dese gemme al ist dat si duerbaer eñ scoē is nochtā wert si die laetste ghetelt vā veel ludē eñ si segghē dat si ghēē nutscap ī en brēgt dā eē blickighe wtgenomē dz onix ghēē hīder doen en mach als sardius daer bij is. wāt voer is ghesept dz onix veel quadē p̄prieteyten ouer hē heeft die benomē werdē ouermits tegēwoerdicheit des steēs sardiꝰ Mer dyas. sept dz sardiꝰ veel meer p̄prieteytē heeft Eñ vā hem zijn twee speciē ōder dē welkē dit die beste is die van sardis ouergesent wardt. hi brengt oec bliscap ī eñ hi ȯdrijft ārt eñ vrese eñ maect die ludē koen eñ scarpet dz ghedachte Itē hi sept dz sardiꝰ die altemael vā bloediger verwē is bescermt den menschen van tovernien

Dat lxxxix. ca. vandē steen sardonix.

SArdonix heeft dē naem van sardius eñ vā onix als ysidorꝰ sept. Eñ is vā drien verwē want hi is zwart int leechste wit īt middē eñ roet als meny int ouste dese wort ī arabiē eñ ī indiē gheuōdē Eñ daer zijn vijf gheslachten

eñ die meest verwē heeft ōderscheidē eñ
dicker vā verwē dat is die beste. hi ver
drijft ōcuusheyt eñ maect sinē dragher
oetmoedich eñ scamel:

Dat xc. ca. vā ď gemmē genoēt de zōne

SOlis gemma cādida est die gē-
ma der zōnē is wit eñ doerlichtē-
de eñ is alsoe ghenoēt wāt si blickēde
radien draecht als die zōne ysido. ₂c.

Dat xci. ca. vāden steen silemtes:

SIlemtes is een steen vā parsien
eñ vā yndiē of een gruen cruut of
een cruut dat bloyēde is wes verwe dē
iaspis ghelijc is als ghesept wordt idē
lapidarius. Ende is doerlichtende mit
eender witter smettē die de vorme van
der manen houdt eñ die witte smette i
den lichaem vā desen steen wast eñ wa
ent mitter manen als ysidorꝰ eñ dyas-
co seggen. hi is machtich om myn te
makē eñ hi helpt die ghequolē hebbē
eñ die ďteert zijn. ₂c:

Dat xcij. ca. vā den tynne:

STannū dats tin Eñ ysidorus seit
dattet een metal is eñ is also ge
noemt nae dē grierschē vocabel Eñ het
sceydet eñ deylt die ander metallen da
ert mede ghemēghet werdt Eñ bescer
met oec ander metallē vādē vyere Eñ
wāt die natuer vā coper eñ vā yser zeer
hardt is eñ zijn si sonder tynne soe wer
dē si ďbrant eñ men maecter ceruse af.
eñ die spieghelē werdē mittē tinne ghe
tempert ¶ Item aristotiles seit dat tin
wordt ghemaket vā quicsiluer dat gho
et is eñ vā quaden sulfer. eñ dese twee
en zijn niet wel ghemēget eñ daer om
heeftet een verwe nae den sulfer mer
het en heeft zijn ghedichtickeyt niet.
Itē hermes seit int boec ď alkemien dz
tin alle metalē eñ haer lichamē breke-
lic maket daert mede gemēget wort eñ
dz om zijnre groter droecheyt eñ ďder
uetse dat mēse niet bugē noch vouden
en cā Mer werdet mit quicsiluer gemē
get so wert hem zijn crakē benomē eñ
het wert wit mer na maectet zwart eñ
ďdoemt Indē seluē wert geseit dz ghe
brāt tin maect sneege of witte verwe
alst loet Eñ ist vier al te starc soe coemt
die eerste materi vandē tine weď. Itē
wāt tin morwer is dā siluer eñ harder
dā loet so en mach dz loet mitten loede
niet gecōsolideert werdē lichtelic noch
dat yser mittē coper. noch i deser en mo
ghē si niet ghecōsolideert werdē dats
gheuest iget sonď enige vetticheyt

Dat xciij. ca. van zweuel:

SUlphur dat is zweuel eñ is een
ader der aerdē eñ heeft dē naem
vā sol eñ vā ur. sol dat is die zon enď ur
dats vier wāt zijn craft wert vyerich
gheuōdē eñ gheuoelt vā hetē wateren
wāt dat water dat doer dē zweuel ber-
ghē loept ōtfaet dē smake vāden zwe
uel eñ oec die verwe eñ grijpt die vieri
ge craft daer wt vādē welkē dicwijl he
te fōteyne sprigē eñ ghek dic ōtsteect so
haest als zweuel Itē i cecilië zijn bergē
vā zweuel die altijt bernē eñ sonďlighe
tussćē ytalië eñ cecilië an die zee kāt.
Itē ysidorꝰ seit datter vier ghesiachtē
zijn vā sulfer. dz een is leuēde sulfer eñ
als dz gegrauē wert so blinctet. eñ dat
oerbarē die medici als ysidorꝰ sept. dat
anď is clepe dz dē vollers dient. dz dor
de is nut die wol mede te beghietē wāt
hi maectse zaft eñ wit. dz vierde is nut
keersen mede te ōtstekē als ysido sept.
Auicē. eñ platea. seggē dz sulphur heet

ende drohe is indē vierdē grade eñ is
een eerde die verwādelt is in die natu
re van zulfer mit waterighē delen die
voert gaende sijn invierege delē eñ dz
zulfer is ondwijlē grof hetfich eñ rude
ondwilē ist wit eñ puyr eñ subtijl eñ on
dwilē isser een middel tusschē desē twe
en eñ na deser naturē van zulfer eñ van
quiczilver comē menigerhāde metallē
alst openbaert in libro metheororū .iiij.
daer getoēt wordt dat zulfer eñ quiczil
ver sijn materi der metallē dz zulfer is
levēde alsulc alst is wāneert vād eerdē
gelvacht wort dat ander is doot of ge
lescht als datmē cōstelikē maect als dz
men in riederē ghiet of māderen vaten
Men sal kiesen termedicinē datter le-
vēde is eñ blinckēde ind verwē eñ son
der steen wit of gruen twelc alsment int
viere lept dat een groen verwe maeket
eñ vet eñ heeft macht te schepdē te ver
terē te treckē eñ te dūnen eñ te subtijlen
eñ daer om ōbiedt hi thoestē eñ helpt
die vallē vandē euel Ende zuuert rudic
heit eñ is goet teghē tvenijn ende ver-
wrect die in litargien leggē ende helpt
die ōgicht sijn indē voeterē eñ in handen
op datmēt tepunt oerberē can als auicē
na dyascorides ende plato segghen

Dat .xciiij. ca. vant sout

Al dz is sout eñ is gheseit vā saliē
do dat is vā springē wāt alsmē soute int
viere werpt so springet vtē viere wan-
tet vierich is als p̄sido. sept Sōmighe
andere wanē dattet vā salo geheiten is
Eñ vandē zee water coemt een schuy-
me aen dē cāten eñ dat wordt vand son-
nē gedroecht alst daer blijft leggē ende
wordt soute Eñ ondwilē werdz wt sou
ten puttē geput eñ nae ghecoect thent
in soute verkeert werdt Eñ het wordt
dicwijl ond zant gevondē Eñ men vijnt
oec steenrotzen eñ geberchtē daer men
soute wt graeft als in arabien eñ in pā
nonien Eñ die stenē daer men soute wt
wint sijn alsoe hardt datmē daer huzer
af maect. Tgemeyn soute barst int vie-
re mer tsout des ackers vā sicilië dz lijt
viere eñ drijft indē viere teghē die natu
re eñ het springt vtē water Item tsout
wordt verwādelt ind verwē wāt in sō-
mighē landē ist roet in sōmigen purpur
daer die berch ethna lept in een hoeke
vā siciliē eñ het is daer oec zeer wijt eñ
blickēde datmē daer in spiegelē mach
Eñ in capidocia graeft mē soute oft saf
fraen waer vā verwē als p̄sido. seit Itē
het wort verwādelt indē smake als die
zelue seit Eñ āderswaert vijntmēt zeer
bitter eñ hoe datter bitterre is hoe dat
tet heter is of het wordet heetste gedeer
delt als auicēna seit Item des souts is
noet op eerdrijc wāt alle spise is onsma
kelic sond soute eñ maect in allē spisē eē
appetijt eñ droecht die lichamē eñ be-
scermz die dode lichamen voer stinckē
Hier toe heuz p̄su .geseit Itē plateri9 eñ
auicē. seggē dz soute gemeplikē heeft
macht te zuueren die stinckēde humo
rē eñ die te ōterē eñ heeft macht dē wit
te brekē eñ te dūnē eñ dz sal ald9 ghe-
sciē mē salt cleī pulverizerē eñ siedēt eñ
leggēt warm optē mōt vand magē in eē
sackē Itē tsout behoudt idē lichaē die
craft ō natuerliker vuchticheit eñ is af
wisschēde eñ sceidēde Eñ daer om soute
water ōbindt hetfige eñ opblasinge eñ
waterzucht als die selue seit Itē et he
uz macht ōouplt vleisch te verē eñ sōd
lige alst gebarnt is wāt dan wed staet ō

verottinge eñ der vervulinghe eñ dan
zuuert te bet eñ droecht ende schiet bet
doer als die selue sept Item het heeft
macht den buke te morwē eñ die ouer-
vloedicheit wt te leidē eñ sonderlingē sal
gēme Dat also geheiten wordt wantet
also claer is als een gēme Itē het we-
derstaet venijntheit als dē venijnde humo
rē eñ daer om soute gemēgt mit honich
eñ mit een cruym broets geneest dē car
bonckel of dē antrax dz sijn bladarē die
india scrijft comē als auicēna seit Item
het verdrijft smettē int aensicht ist dattet
ghetēpert wordt mit roeswater eñ niet
cāfer eñ datmē dat aensicht daer mede
strijckz eñ het verdrijft ioecselen eñ ver
driuet wordet mit zeepē gemēgt Item
het heeft craft venijnde betē eñ steecten
der crupēder dierē te genesē eñ vā scarpi
onē ist dattz mit honich eñ mit notē ge
mēgt wordt eñ mit sōmigē anderen als
auicēna seit dese eñ menige ander virtuut
heuez soute dz alte lāge waer te vertellē
mer om exēpel te geuē sijn dese genoech

Dat .xcv. ca. vandē steen topazius

Topazius of topasion welc woerdt
men niet en declineert is een gēme als
plinius seit li. xvi. eñ is vā enē gruenē ghe-
slacht weder blinckēde mit allē verwē Eñ
was eerst gevōdē in een eylāt vā arabiē
daer die trogoditē cruden eñ wortelen
grouē vā hōger eñ doe vōden sise daer
eñ doe dz die sciplude ver namē dz si daer
bedect lach mittē wolken doe voeren si
daer toe eñ wōnēse eñ hietēse topazijn
inder sprakē vander trogoditē Eñ doe dese
steen aldus gevōdē was hietē si dē steen
na dē eylande Het is een grote eñ een
brede gēme want plinius screef dat dese
gēme also groet gevondē werdt datter
phyladrich een zuul of maecte vā vier
cubitus hoech Eñ inder glozē wordt ge
seit ouer apocalipsi hoe dat die topasius
zelderre is hoe dz hi presioser is eñ heeft
twe verwē blinckēde vtē goude eñ van
der luchtiger claerheit Eñ sonderlinghe
als si geraect werdt vander sonnē of van
dē radiē der sonnē eñ verwint die claer
heit alre ander gēmen indē aensien Eñ
men vint gheen claerre dinc indē huse
der coningē Men seit dz hi gevuelt tbe
ruerē eñ den lope der manē eñ is goet
tegen die passie der manē die den ludē
toe coemt na dien dat die maen wast of
waent eñ stempt bloot eñ die aenbeye
eñ dwingt siedende water eñ beneemt
hem dat sieden als ghesept wordt indē
lapidario eñ doet gramscap gaen sittē
eñ droefheit eñ is goet teghen deerli-
ke berueringhe eñ teghē frenesie eñ te
ghē den haestighen doot Ende ontfaet
beelden in hem ghelijck enen spieghel

Dat .xcvi. ca. vanden steen turgo

Turgo turgis of turchois is enen
blōdē steen die geneycht is ter wittic-
heit eñ heeft sinē naem nadē turken of
na turkyen daer hi in wasset hy behou-
det gesicht eñ starkz eñ maect blijtscap

Dat .xcvij. ca. vandē zilverder aerden

Terra sigillata is eē gesegelt broet
eñ is een ader der aerdē die cout
is ende droege die welc platearius heit
sarrasijns aerde of ziluerē aerde die wit
tachtich is Sijn virtuyt is bindēde sijn
puluer ghetempert mittē witten van-
den eye eñ wederstaet die lopinghe van-
den bloede Eñ is goet tegen heffinge
wandē voeten eñ teghen artitike wor-
det op die zeer steden gheplaestert als
in plateario ghesein wordt ende is goet

teghen venȳnthept en̄ inde pestilenciē mit bolus arme. en̄ mit edic ghemengt

Dat xcviij. ca. vandē wȳnsteen

Tartarū dat is wȳnsteē die aen dē wȳnvatē blȳft cleuē wes natuer is heet en̄ droghe inden derden grade en̄ hi is goet teghē rudicheit en̄ teghen ander smetten int aensicht en vanden hoefde en̄ hi heeft macht te dunnē te v̄terē te zuueren en̄ te laxeren dit seit plateariꝰ

Dat xcix. ca. vant glas

Vitrū dat is glas En̄ auicēna seit dat een glas is onder die stenē als die dwaes onder die menschen en̄ is ghe- neicht tot allen verwen. En̄ ẏsido. sept dattet daer om glas hiet wantet licht in sȳnre doerschȳnlicheit en̄ hoe dattet binnen is so isset butē Item tglas was eerst gheuondē bi ptolomaida int ouer bi belū den rpuier die beghint vander wortel des berchs van carmelꝰ als die sciplude daer hauenden mit horē scepē want doe die sciplude enē wech maech ten opt zant des zeluē oeuers en̄ leidē daer enē viere op doe quamen clein ry- uierkȳns wt vloepen van glaze en̄ van glinckendē zād̄e die te zamē gemengt warē van nuwer vuchticheit als ẏsido. seit die den glaze eerst eē beghinsel ga uen mar nv maectmē tglas vā asschē v̄ bomē en̄ der crudē En̄ bi groter hettē viers en̄ als nv wordter glas toe ghe- mengt en̄ als nv coper en̄ wordt also v̄ keert in een glasen masse En̄ wanneer die glazē masse gesmoutē is indē oeuē en̄ volcomelic gezuuert so onfaet si eē puericheit der substācīe en̄ eē doerschi nilicheit en̄ daer om heeft si die macht te ontfangē alle verwē want het mach volghen in v̄ verwē der maraudē en̄ dē iacincten en̄ and̄ stenē die duerbaer sȳn also buechsō en̄ smeltelic wort die masse indē ouē dat als die glaesmaker blaest inder pipē daer die substāci tepndē aen hangt so gheeft hi hē wat formē dz hi wil En̄ daer en is gheē dinc bequamer tot spighelē dant tglas noch v̄ malin- ghē ghemackeliker nochtans is in wit ten glaze groet eer dat dē crȳstal naest is wāt het plach die metallē vā goude en̄ vā ziluer te verdriuē om wt te drinc kē als ẏsido. seit Itē mē seit dat die steē obsianus ghetelt wordt indē geslacht vandē glazē en̄ hi is ond̄wilē gruen en̄ swart en̄ onderwilen doerschinende en̄ veel ludē makē vā desen steen gommē Itē tglas heeft dit punt ouer hem alst ghesmoutē is so machment bugē waer men wil en̄ alst cout is so breket ghelȳc enē kekel en̄ alst gebrokē is so en mach mēs nz weder makē tē moet and̄werue ghesmoutē wesen Nochtans seit ẏsido datter een was die tglas smidich maec te datmēt smedē mochte wāt daer was een vlesch van glase gemaket en̄ voer dē kepser tyberiꝰ gheworpē die stechs gheuondē was en̄ een meister maectze weder mit eenē hamer den welken die kepser dede onthoefdē wāt hi en wou de niet dat slike of vulnis bouen goudt en̄ ziluer gaen soude wāt waert datmē die glazē niet brekē en mocht men soud se beter tellē dan gout of ziluer dit seit ẏsidorus Item tglas is sonderlinghē puer ende doerschinich ende vormē en̄ beelden ontfanghēde Sȳn puluer zu- uert die tandē ende indē oghē wasschet die vlecken of En̄ is sonderlingē goet teghē dē steen vander blasen en̄ vāden nyeren alst mit wȳn gedroncken wordt

Als auicẽna seit

Dat:c.ca. vandẽ steen ydachites
Ydachites is een precioes steẽ vã
gulder verwẽ ront inder figurẽ hebbẽ
de in hem enẽ anderẽ steen die welc eẽ
ghelupt gheeft eñ dat segghẽ si datter
een eenrehande geest is ende niet die
steen die daer in leit als dyasco. seit de
se steen sweet eenrehande water wt hẽ
recht of hi een springẽde of een lopen
de fontein in hem hielde waer af som-
mighe segghen dattet die steen is die
enidros hept Soeket bouen vander e.
int selue boeke

Dat.c.eñ .i.ca.vandẽ steen yearchitent
Yearchiten is een steen die welck
ghedraghẽ vanden mensch so en
wordt die mensch vandẽ vlieghen niet
ghebetẽ noch vanden byen als dyasco
rides seit ende is goet teghent venijn

Dat.c.eñ :ij.ca/vanden steen zynuetht
Zynuetht dat is een lazuur steẽ eñ
is een steen of een ader vãder aer
den daer mẽ lazuur af maect almẽ seit
inden lapidario Eñ hoe dat dese steen
der hemelscher verwen naerre is hoe
dat hy beter is eñ heeft eenrehãde gul
dẽ blinckinghe eñ die gene die war wit
tachtich is die heeft meest vander aer
dẽ eñ daer om en is hy so goet niet en-
de men machen alte lange houdẽ son-
der corrupcien eñ hi is tot veel passien
goet eñ teghẽ die swiminge die vã me-
lancolien comẽ op datment den siecken
te punt geuen can Eñ men sals nẽmer
meer geuen ten si dat hi eerst cleyn ge-
puluizeert werdt eñ dicwijl gewasschẽ
werde eñ dat is een teykẽ als hi volco-
melic ghewasschẽ is als wanneer twa
ter daer hi i gewasschẽ wordt niets niet
õtverwet wort Eñ hi zuuert eñ ontbint
wondlikẽ zeer den quarteyn Noch mẽ
sals mit gheenre kokinge gheuẽ want
hi souden totten gronde gaen mer men
sallen voer of na geuẽ eñ dat mit weye
van copẽ casen als platearius seit eñ ghe
likerwijs dat van yserẽ lemmelẽ ceruze
wordt also wordt lazuur van siluerẽ lẽ-
melen ouer dat ghehangen Men vijn
den lazuur steen indẽ muerẽ vãdẽ siluer
eñ vandẽ goude eñ in sinen aderẽ wer-
den dicwijl saphieren eñ iacinctẽ ende
alsulke blaeu steen ghevonden

Dz.c.eñ .iij.ca.vãdẽ steẽ zygrites
Zyngrites is een steen van glazer
verwen die welc inden hals ghedragẽ
stemmet bloet eñ verdrijft wonderlic-
heit des ghedachts eñ wort hi gehou
den tot enen ontstekenen houte so wort
sijn vlam ghelescht als dyasco. sept

Hier beghīt dat xvij boeke eñ spreect vanden gheboemten ende cruden

n Adien dat geeynt is
mitter goeds hulpen
tboec of dye tractaet
vandē ꝑprieteitē der
dingē die binnē inder
eerdē ghewonnē syn
als vandē stenē vandē gemmē eñ vādē
metallē eñ vā anderē dinghē die inden
aderē der aerdē wassen So is nv te seg
ghē mit cortē woerdē vandē bomē van
dē cruden vanden vruchten ende van
dē zadē die welke ouermits harē wor
telē voirt ghebrocht werdē Eñ alleen
syn hier sommighe dingē te seggē van
dien crudē eñ van dien bomē vādē na-
men welker gewach wort indē heiliger
scriftē inden text of indē glozē eñ dat sul
len wi doen na dat wy vermogen bi der
ordinancien vanden .A.b.c.d.

Dat .i.ca.vanden boeme int ghemeyn

a Arbor dat is een boem Eñ ysi. seyt
li.xvi.ca.v. dat arbor den naem
heeft genomē van arius dat is vanden
veldē daer om dattet dē aerdē aen han-
get mit ghevestichdē wortelē gheliker
wys dattet cruyt doet Eñ si syn beyde
gelijc als nadē honen wāt wtē enē wor
det andē gewonnē wāt alsmē tsaet eerst
indē aerdē werpt so bestaet eerst te groy
en als een cruyt twelc na in enē boem
spruyt eñ wast Item ysido. seit in aristo
tiles boeke vandē groyende dingē dat
die proprieteitē der bomen eñ der cru-
dē in dien boeke voirscreuē gesettz wer
dē want hi seit dat indē bomen eñ indē
plantē een leuē is dat is een groyelike
craft alst indē dierē mer dat is ondēschei
dē want indē plantē is si verborghē eñ
indē dierē openbaer volcomē ende vol
bracht Item die bomē en verdē niet be
ruert mz enē willighē beruerē noch mit
enen voertgaende als die dieren noch si
en werdē niet beruert na enighē lust of
genuecht of droefheit als die dieren al
is dat sommige philosophē ardēs mey
nē als anaxagoras eñ noch andere die
welke aristo. berispt Item dz groyen-
de leuen is indē plantē bi den welkē eē
aen halinge wordt der humorē totten
vuedzel des boēs of dē plātē om dye te
behoudē Mer in geenre wys en heeft
die boem een dēstātlike ziel of gevueli
ke die boē en wijt nz noch en wort niet
gewōnen noch en heeft genuecht dz hi
gevuedt werdt of gespijst mer hi heeft
in hem een redē des zaeds noch hi en
droeft niet als hi gesnedē wort noch hi
en waect niet noch en slaepet niet noch
hi en haelt sinē adem wt noch in noch
hi en heeft gheen andē manierē ouer hē
die sinlic syn Itē die boem behoeft die
vier tydē vandē iaer Als hetten coude
droechte eñ vuchte aristoti. seit dat die
eerde is moedē eñ die son it vadē der plā
ten eñ der boemē want die eerde vuedt
als een moedē eñ die son werct als dye
vadē Item sommige meysters sagē dat
inden boemē warē vuedinge wininghe
wassinge eñ geduericheit eñ dat si noch
tans gheen pisse wt en latē noch dreck
als leuende beestē waer bi dat si die bo
men eñ plāten edelre maeldē dā die die
ren Mer dat weder seit aristo. eñ laste-
ret eñ seit dat die boem aen gebondē is
ende en heeft gheen berueren wt sinen
delen also dat menigerhande delē mit
menigerhande wercken geeyndt wer-
den als dat oghe wordt ten sien eñ die

oren ten horen noch en heeft volcomen
siel mer en heeft niet dan een deel des
deels der zielē dat is een grovelike sie
le Mer een dier heeft meer werckingē
eñ edelre dan die plantē waer bi dat eē
dier edelre is dan enich plant of boem
Item die boemen scelen veel van mal
canderē als ghesei wort int eerste boe
ke vandē grovliken dinghen int ander
capittel want sommighe boemē hebbē
hars eñ gōmen wes reden dit is want
die ouerulopende humoer en wordt nz
al verduut vander hetten eñ daer om
wordt si totten butenstē verdreuē ende
daer wordt v̓coudt vandē coudē boem
die daer om staet Item sommighe heb-
ben knupsten eñ knopē want ouermits
dien na dat die deelen alleynschē was-
sen so werden si te samen gebondē Itē
si hebben spleten eñ schoerē inden wel-
kē die natuerlike vuchticheit verwaert
wort eñ vander aerden voert tot allen
deelen ghestuert wordt Item si hebbē
enē buke dats morch inden welken die
tokinghē wordt eer si ghevuert wordt
of verkeert in een substanci vā bladerē
of van vruchten of van telghen als die
selue seit Item si hebbē enē bast om dat
hi dit binnēste materie bescermē sal wāt
dattz velle of die huut doet in enē dier
dat doet die bast in enē boem als p̄sido.
seit Int ghemeyn heeft een boem hou
te eñ als daer viere aen coemt soe bar
net al licht waer af dattet een leenmēt
heit want alst onsteken is so gheuet dē
ghenen licht die daer by sijn Itē thout
is dat starcste deel dat aen enē boem is
eñ dz vaste eñ dat substancialicste ende
strect hem vanden wortelē tot int ouer
ste vandē boem eñ totten binnēsten he-
uet een morch totten welkē die natuer
trect als die natuer ghebrec heeft van
den vuedzel van butē als albumazar a
uicenna eñ constan. seggē Item die bo
men scelen in veelheit haerre deelē eñ
in luttelheit inder grootheit eñ inv̓ cleȳ
heit inder starcheit eñ inder cranchеyt
wes zake is vuchticheit die in sommi-
ghē grotē bomen melkich is als inden
vighebomē eñ alsulkē vuchticheit is a
bel haer te sprayē langs eñ dwars In
sommighē bomē is die vuchticheit pe
kich eñ tap eñ en mach niet wt gesprayt
werden daer om dat die delen te samē
hangē eñ cleuē als peck eñ dz is die za
ke der cleynicheyt eñ v̓ luttelheyt indē
deelē der bomen eñ der plantē eñ alsul
ke tapheit of slymicheit en is die zake
der crancheit niet indē plantē eñ inden
bomen ten waer datter te luttel hetten
waer eñ dz die hettē onuolcomē waer
Item in sommige bomen is een scarpe
vuchticheit van heter eñ van drogher
cōplexien eñ dz is in sommigē een za-
ke v̓ starcheit eñ v̓ craftē wāt hetten is
licht eñ subtȳl eñ doergaēde eñ daer ō
schiet alsulke vuchticheit wt eñ die boē
werdt groet Eñ na der cōplexiē der bo
mē werdē si groot of cleyn dick of smal
Itē die bomen scelē in hoerre manierē
vrucht te makē want sommige maken
vrucht op horē bladerē eñ dat coemt ō
die starckicheit der vruchten eñ om die
behoefte der hettē vanv̓ sonnē die die
humorē v̓duut Sōmighe makē vrucht
onv̓ den bladerē eñ dz coemt vanv̓ crāc
kicheit der vruchtē op dz si vāv̓ groter
hettē of coudē nz v̓derft en werdē En-
de die vrucht vā sōmigē bomē is ghehā
gē aen enē steel dz is bi sinē steel eñ dat

coemt datter vuchticheidē genoech is
eñ te luttel hettē diese niet voert wt tē
eynde gebringhē en cā. Itē it ghemeyn
heeft alle boem een wortel mitter welc
ker hi een middelaer is tusschē tlichaē
ŏ plātē eñ ŏ aerdē daer hi af ghespijst
wert waer of dz die wortel heyt tlevē ŏ
plātē nadē griexsen. Itē vādŏ wortelen
coemt nae eē stamme daer die telgherē
die vruchtē eñ bladerē voert op rusten.
Itē i enē hardē steel of stamme is mor
we pitte twelc als aristotiles seyt Som
mige heytē matrice dz is moedŏ des bo
mes wāt daer i wordt die vuchticheyt
des zades daer die boem of plāt of co
men eñ ghewassen is gheuoet als een
dracht of kit i die moedŏ vāder moeder
Eñ zōmige heytēt darmē des boems.
wāt i haer wert dz puur vādē ōpuur ge
sceydē alst daer iden darmē ŏ dyerē Eñ
zōmige heytēt oec thart vādē bomen.
wāt daer wt coemt theruerē des groyli
kē levēs ghelikerwijs dettet vuelike le
vē coemt vādē lichaem eēs ygelikē dy
ers. Itē alle boem heeft eē scorsse of eē
bast om die binenste mede te bescermen
eñ die bast coemt vā subtylre humoren
die de warme lucht na haer getogē he
eft eñ is daer ŏdroecht als hout Itē zō
mige bomē wassen iden hovē eñ heytē
tāme. zōmige zijn wilt. Eñ die tamme
en werdē si niet gheoeffēt soe werden si
wilt. eñ werdē die wilde geoeffēt eñ ge
havēt so werdē si tamme als aristotiles
seyt Eñ zōmige vā desen makē vrucht
eñ oec olie om die smerige vuchticheyt
eñ om dz si luchtē genoech hebben. eñ
zōmige niet om gebrecs wil sulcker hu
morē eñ idē welkē die bladē haest vallē
om ŏ dūre humorē wil die niet smerich
en is eñ haest ŏdroecht eñ i zōmigē ni-
et om die cōtrari sake. Eñ ghelikerwijs
dz die bomē scelē iŏ groetheit eñ cleyn-
heit also scelē si inŏ scoēheit eñ lelicheit
wāt hē coēt eē scoēheit toe om die geli-
kicheit ŏ materiē eñ om die scoē ordinā
ci ŏ deelē Itē si scelē oec i die goetheyt
ŏ vruchtē eñ inŏ quaetheit na diē dz die
humorē zuet of zuer of bitter of damp
zijn eñ na diē dz si die hetten groet of
cleyn hebbē of getēpert: Itē aristo. seyt
daer dz die wilde bomē meer vruchten
dragē dā die tamme eñ dz coēt om dye
meerre overuloedicheyt ŏ humorē die
luttel smerich is eñ luttel taye ende die
lichtelic wikēde is ŏ deyligē eñ ŏ wtste
kige dz si ŏkeert mogē werdē inder sub
stāciē ŏ vruchtē nochtā zijn die tamme
vruchtē die idē hovē wassen veel beter
dā die wilde als aristo. seyt Eñ dat is
daer om wāt die vuchticheit ŏ tammer
bomē is veel smeriger eñ lustiger. ende
het is een zuete overuloedicheyt die in
ŏ materien ŏ tāmer vruchtē ghevōden
wert. eñ dz coēt daer bi om dz die wor-
tel vādē boem indē hovē bat ghemest
wort eñ beter eñ welligerē gront heeft
dā die wilde. eñ oec wassen die bomen
ōghelijc groet wāt i drogē dorren lāde
wassen si cleyn. eñ i vettē zuetē lande so
wassen si groet eñ bi zuetē waterē. mar
die bi zoutē waterē wassen die blivē dor
re eñ cleyn als bi ŏ souter zee. nochtās
liecht dit opter roŏ zee daer grote bo-
mē wassen als aristo. seyt eñ dat is om
die overuloedicheyt ŏ vuchticheyt eñ
hettē Itē mē sal merckē dz ōderscept i
ŏ menigerhādicheyt ŏ blomē eñ blade
rē wāt zōmige bomē hebbē scarpe bla-
derē eñ dz coemt daer bi dz dese bomē

veel eerdicheyt hebbē eñ veel droeche
dē. eñ sōmige bomē hebbē safte blader
om die gelijcheyt d̄ wateriger vuchtic|
heyt eñ om dz si te mate hette hebben.
eñ sōmige bomē hebbē gesnedē blade
rē eñ nochtās breet als die wijngaert.
eñ dz coēt om datter veel eerdicheit is
eñ gheē slimicheyt eñ om ōgelijcheit d̄
hettē die de materi ōgelijc wtsteect wāt
i sulkē bomē gaet die smerige humoer
eñ die taye i eē materi vād̄ vruchtē. Eñ
die waterige eñ eerdige humoer in die
materi vādē bladerē als albumaser seit
Itē die bomē werdē v̄wādelt i die eyn-
dē haerre deelē mit menigerhāde figu
raciē wāt die eyndē vā sōmigen bomen
sijn scarp alst opēbaert idē doernē. iden
welckē die hettē die humoer die subti
lende is haestelikē na haer trect totten
butēstē eñ v̄keert die aldrogēde i eē scar
picheit eñ dz grootste deel v̄saēt si mittē
stecke eñ mitter wortel als cassiodo. seit
wāt cōtrari figurē werdē vā cōtrariē sa
kē gewōnē. eñ dz selue openbaert iden
vruchtē d̄ bomē die welke als arist. seit
sijn vā menigerhāde manierē wāt si en
sijn niet al hoeckachtich noch si en gaē
oec niet recht wt als een linie mer zom
mige sijn daer rōt als een cirkel om die
gelike materi d̄ humorē eñ om die ghe
like werckige d̄ craftē die daer werckē
de is als d̄ hettē eñ d̄ vuchticheit bi wel
kē si gelijc wt gestekē werden eñ vāden
middel al gelijc wt streckēde tottē circū
ferēciē. mar die hoeckige gaē slechtelic
op wt cōtrarier sakē Itē si werdē v̄wan
delt i menigerhāde v̄wē. wāt alsoe wel
werdē die vruchtē v̄wādelt als die blo
essemē. eñ alsoe wel die telgerē als die
stāmē i allē bomē als aristo. seyt wāt vā
eenre couder eerdiger eñ melācoliozer
humorē werdē si zwart eñ vuul. eñ van
vuchter eñ coud̄ humorē werden si wit.
eñ vā heter humorē werdē si roet eñ a!
so vādē āderē als albumasar seyt Item
die bomē scelē alsoe wel als die plātē in
der ripige vāden vruchtē wāt sōmige
werdē veel eer rijp eer sōmige als aris.
seyt. als moerbessen eñ korsen eñ deser
gelijc Eñ dz geualt om dz si ghenoech
hettē hebbē die machtich is op de vuch
ticheit te ripē. Eñ sōmighe werdē tra-
ger ripe om die groefheyt d̄ wateriger
humorē die ōgehoersaem is eñ datter
gebrec hettē is diese v̄duwen mach. eñ
dz geualt dicwijl i wildē bomē. Eñ dye
selue redē is oec waer om dz die bomē
sōmige haestelic sprutē eñ sōmige tra-
echlic wāt silatē haest haer blad̄ wt om
die oueruloedicheyt d̄ ōuerdud̄ wateri
ger humorē die niet smerich en is mer
vloyēde eñ die haer lichtelic wtstekēde
is tottē uterstē des boems of d̄ plātē eñ
vā cōtrarier zakē gheualt dz cōtrari
Dat ij. ca. vādē boem aromatica

Arbor aromatica dz is eē welrukē
de boem. ōderwilen heeft hi den
goedē roke idē bast ōderwilen ider blo
mē ōderwilē ider vruchtē alst opēbaert
idē caneel dz die bast is eñ i macis dat
die bloemē is eñ ider muscaten dat die
vrucht is Itē albu. seyt dz die sake des
goeds rokes is eē droge eerdicheit eñ
dz subtijl gemēgt mittē waterigē subti
lē eñ na sijn bouēgāc meer i enē deel d̄
luchtē dā i enē āderē deel so is dz eē de
le meer welrukēde dā dz and̄ deel. eñ
sōmige boem is altemael wel rukende
na al sinē deelē als die boē des balsēs.
Ond̄ die welrukēde plātē eñ bomen co

mē zōmige toernē voert inden welken
een ſadelike redē is eñ zōmige werden
voert gebracht bi hē ſeluē vā redeliker
mēghige ŏ elemētē. zōmige werdē ghe
menichuoudicht vāŏ plātige ŏ wortelē
of ŏ ſtāmē eñ zōmige bi eyntinghe van
griffelē als albu. ſeyt. Itē onŏ alle die
bomē die ghepoet werdē zijn dz die beſ
te als die gelike dē gelikē ingheplant
werdē. Itē het is een notabel wāneer
een griffel g heſet wort in eē ſtāme ſoe
ŏkeert die griffel al die ŏtuut des ſtā-
mes in hare ŏtutē eñ ŏwādelt die geda
ente wāt iſt datmē plāt eē griffel vā eē
oliue boem op eē ſtāme vā betē ſo gaet
die ŏtuut vādē oliuē inŏ ſtāmē vāder be
tē eñ maectſe hardt eñ durēde een wijl
tides. eñ tē laetſtē trect ſi die vuchtiche
de na haer die daer wt gaet eñ ŏkeert-
ſe in haerŏ gelikenis als albu. ſeyt opt
eynde des eerſtē boecs. Itē die ſelue
ſeyt goede plātē en comē niet lichtelijc
vā quadē zade of vā quade bomē van
goeŏ wortelē al wordet cōtrari genōdē
indē dyerē wes redē is als albu. ſeyt dz
die plāt is ŏ aerdē aēgeueſticht eñ een
paerlic ōtfaet die plāt haer voetſel vāŏ
aerdē alſoe en doē die dyerē niet om de
wādelbaricheyt ŏ cōplexiē eñ oeck om
die cōtrariheyt des appetijts. Itē in al
lē geſlacht ŏ bomē iſt aldꝰ. dz ouermits
bequame potinge die wilde bomē wer
dē ŏkeert i tāmē bomē. eñ ariſt. ſeyt een
exēpel dz die bitter amādelē ouermits
potinge werdē zuet. eñ alſo vādē ande
rē. eñ hi ſeyt oec dz eē boem die enē gro
uē baſt heeft wort haeſt ſubtijl eñ dz is
om gebrecs wil ŏ ſmeriger humorē dye
eē materi ŏ vruchtē is. of om die har-
dicheyt des ŏbiedēde is die wtwaſemi

ghe des grouē die indē boem hindſlijck
is mar hi ſeit daer datmē eē wortel ſplit
tede eñ leyde eē ſteen inŏ ſplete hi ſou-
de weŏ vruchtbaer werdē. wes redē is
als albu. ſeyt. wāt ouermits deſe ſplit-
tinge wert een wtwaſemige des grouē
datter deerlic is. eñ daer wort eē inley
dinghe ŏ hettē vāŏ zōnē of ŏ luchtē die
daer omme ſtaet ouermits wes duecht
daer wert eē ŏteringe ŏ corrūpeerŏ hu
morē: Itē mē ſeyt daer dz die amādelē
eñ die appel vā garnatē werdē vā hare
quaetheyt ŏwādelt ouermits potinge.
wāt die appel vā garnatē werdē gebe
tert wāneer dz ſi ghemeſt werdē mit ŏ
kē ſtrōt eñ mit zuetē water begotē. wes
redē is als albu. ſeyt wāt ouermits ŏ
hettē eñ droechept deſer miſſen werdt
die waterighe ouervloedicheyt ŏdruct
indē appelē vā garnatē. Ende op dz ſi
ouermits die groter hettē eñ droecheit
ŏ miſſen i bitterhedē niet ŏkeert en wer
dē ſo doetmē totter miſſen zuet water:
eñ alſo iſt vādē amādelē als albu. ſeyt.
Itē ariſt. ſeyt eē exēpel vāŏ billē want
billē cruut dz in parſien waſt dat is ve-
nijnt mar wordet vā daē geuuert i egip
tē eñ daer weŏ gheplāt ſoe machment
etē. eñ daer om iſt goet datmē zeer ar-
beit inŏ ŏſettinge wāt alle bomē eñ cru
dē werdē daer mede ŏbetert. eñ mē ſal
goede eñ bequaē ſtedē daer toe ſuecken
eñ die tiden vādē iare. Ariſto. ſeyt dat-
mē die bomē ŏplātē ſal in die lenten eñ
dz om die getēperheyt ŏ hettē eñ dyer
vuchticheyt die de hettē eñ die vuchtic
heyt vādē bomē eñ vādē plātē. Itē in
egipten en wort mar eē plātinghe des
iaers wanneer die droefheyt des lan-
des getēpert wordt vander vloet des

riuiers datmē nplus heyt als aristo. eñ
albuma. seggē. Itē zōmighe bomē zÿn
vruchtbaerre inŏ ioecht dā inŏ outheyt
wāt ter wilē dat si iōc zÿn so zÿn si ouer
uloediger inŏ hettē eñ inŏ humorē Sō
mige zÿn ŏkeert eñ dragē meer vrucht
als si out zÿn dā als si iōc zÿn wes redē
is als albuma. seyt wāt inŏ ioecht ouer
ulopē si meer inŏ vuchticheyt dā die na
tuerlike hette ŏduwē cā eñ also wert hi
ŏ hettē ōgehoersamich eñ ī die outheit
wort die humoer gheminret eñ en wort
niet gehoersaē ŏ ŏduwige der hettē. eñ
dz opēbaert indē amādelē eñ indē perē
als aristo. daer exēpel of maect Item a
risto. seyt dz die ōderscheyt alsoe wel die
bomē die wilt zÿn of tamme als ŏ plan
tē wert ōderscepdē bi mānē eñ bi wiuen
wāt die mā is dicker harder eñ dichter
eñ heeft meer telgē dā dat wÿf. Eñ is
oec drogher eñ zÿn vrucht is corter eñ
beter te rÿpē. vādē welkē dit die reden
is als albu. seyt. wāt die bomē dz'māne
kēs zÿn ouerulopē meer inŏ hettē eñ in
ŏ droecht dā dz wÿf. Itē aristo. seyt dz
die vruchtē vādē wyue ŏbiedē dē val ŏ
bladē Eñ die vruchtē thent die ŏduwi-
ghe ŏuolt is eñ dit is die redē. wāt dye
palmboē dz eē mā is ouermits ŏ luchtē
meret hi die hettē des wÿfs op dattet
wÿf te bet ŏduwē mach dz aristo. pepē
sim heyt int vierde boec metheororum
Itē aristo. seyt dz die mā wert ōderkent
vādē wiue om des wille dz hi vrogher
bloyet om dz zÿn hetten starcker is eñ
oec bi dē roeke wāt die mā ruect'bet eñ
meer dā twÿf om die meerre subtÿlhei
de des drogē roecs die vādē mā ōtbon
dē is eñ niet vādē wiue. Itē aristo. seyt
dz die wint draecht dē roke des mans

tottē wyue eñ zÿn vruchtē werdē snellic
ker te gader rÿp. Itē albu. seyt dat dye
bladē vādē mā des palmboems ŏgha
dert mittē palmē bladē des wÿfs. dye
sullē alsoe te samē hāghē dz si naeuwe
sonŏlige vā malcāŏ ghesceidē sullē wer
dē Eñ alsmē wilde vighebomē plāt te
ghē tāme vigebomē so sullē die wilde
dē tāmē hettē gheuē dz die tāme te bet
draghē sal. Itē tsap vādē wildē vighe-
bomē gebracht optē wortel des tāmen
vuet dē tāmē eñ starctē So seytmē oeck
dattet sap vādē appelē vā garnatē oec
helpt dē oliuē boem of die balaustie do
et dz selue wort si daer mede gheplant
Dese dighē hebbē wÿ getogē vā aristo.
woerdē li. i. vādē groylikē dinghē eñ al
vādē proprieteytē ŏ bomē eñ ŏ plantē.
Itē arist. seit noch alle bomē die vrucht
makē alle iaers die werdē traech. Dye
bomē die alteveel vruchten maken die
werdē schier ŏdroecht wāneer die spise
gaet int saet dz is die vuedēde humoer
die vuedē soude gaet ī die substācialike
materie. Anŏ notabel proprieteytē eñ
die edel zÿn mogē wÿ kiesen alsoe wel
vādē bomē als vādē crudē wt aristo wo
erdē ili. ÿ. ŏ groyeliker dinghē daer ge
seyt wort die plāt heeft drye dighē. wāt
vāder aerdē heeft si vetticheyt vanden
water versameninghe eñ vādē vier con
soliderige eñ eyndige ŏ deelē eñ vanŏ
lucht eñ vādē viere heeft si openicheyt
eñ dreydinge eñ wtstekige eñ cōplexi ŏ
vruchtē eñ rÿpicheyt. wāt sonŏ hettē eñ
vuchticheyt en wort dz waterich is niet
gheeyndt als daer opēbaert indē exem
pel vā aristo. wāt dz brede dz niet geco
aguleert en is dz en wordt niet gheeyn
det zōŏ vier die de waterige eñ die eer

dighe deelē vterēde is te gaē. Eñ dye
boem heeft zyn openichept vādē vyer
eñ vādē water die wassinghe eñ die v̄=
merige eñ dz altemael dicht eñ vast is
dz en mach niet marren als aristo. daer
sept. eñ daer om een groet hout eñ zwa
er en mach niet te grōde ghaē mer een
cleyn stuckē gouts gaet vlusch onē dat
water of eē steenkē. Eñ dz is daer ōme
wāt thout is opē eñ vol vā ghaetkens
mar die houtē die altezeer dicht zyn eñ
zwaer die sinckē als arist. sept .iiij. me=
theo. die wt zwartē eban⁹ die lucht adē
de Eñ daer om sanc hi neē. eñ wat dat=
ter opē is eñ smerich dz zwemt wāt dz
heeft veel vāder lucht die de materie
op licht tegē dz ouerste des waters alst
opēbaert indē bladē eñ indē puluerē eñ
in allē smerigē dighē. wāt arist. seit het
is des waters eyghēheyt die luchtige
substāci op te heffē. eñ die āder die soe
dichte eñ so vast zyn vā binnē neder te
druckē. Itē arist. sept dz die aerde dye
berchachtich is wāt si zuet is soe is si
zuete humoer houdēde eñ daer om soe
wassē daer eer crudē eñ werdē daer eer
ryp dā anēs waer wāt die geberchten
treckē die zuete eñ die subtile humoren
na hē mittē welkē die claerheyt v̄ luch
tē wert also wel indē anhalē als indē v̄
duwē eñ so wert daer haest eē v̄keringe
v̄ humorē in eenre substācie v̄ plātinge
als aristo. sept. Itē hi sept aldaer dz die
coude als die coude lucht v̄iaecht dye
hettē tottē binnēsten v̄ aerdē eñ zyn dee
lē werdē v̄gadert mittē waterigē vuch
tē eñ ouermits v̄ neder gedructer het=
tē eñ als die coude v̄druckēde is totten
laechstē so wert die wasem ghecoect eñ
gecoaguleert eñ wert v̄keert inder sub

stācie v̄ plātē eñ die stede wert gesplyt
ouermits groetheyt v̄ hettē eñ also coē
ter eē plāt wt. Itē die lucht ōderwylen
ghemēgt mitter aerdē eñ mit water in
der coudē des waters wort ghecoagu
leert eñ ouermits werckige v̄ hettē die
dz ghemēgede gheeyndt eñ v̄duut he
uet coemter eē plāt af alst openbaert in
nenuphar dat is in meerboilē eñ in an
derē crudē die cleyn zyn die indē water
pleghē te wassen. Eñ v̄ welcker blade=
rē dz water bedeckē eñ dese wassen op=
waert niet wtgerect om die subtylheyt
v̄ luchtē. Eñ des zuetē waters datse op
houdēde is of om v̄ dickicheyt der aer
dē welke eerde die worel ōthoudt vā
welkē wortelē die plāt haer natheit ne
met vāder wortelē eñ vāder stāmen en
neemt ōthoudenis in hare oprechtige.
Itē arist. aldaer sept dz in steden die es=
sencialikē wesentlike cont zyn eñ die by
geual of accidētalic warm zyn als i diē
dz warm water dicwyl vlopt wast een
plāte of eē spruut wāt die hetten des
waters trect die coude humorē totten
ouerstē vāder aerdē eñ totter stede der
menige wāt vter lucht eñ vter eerdige
wasem mitter humoren des waters in
drōckē ouermits hettē des waters eñ
v̄ sterrē werdē die bomē ghecoaguleert
inder substācie v̄ plātē Mar dz en ghe=
sciet niet dā in veel tyts als hi sept om
die toeuallike hettē die v̄ winninghe al=
sulker plātē niet bequaē is. Itē aristo.
seit aldaer dz die plātē diemē etē mach
wassen bat in lichtē stedē eñ i hogē eñ in
hetē dā indē ghenē die desen cōtrarie
zyn. wāt in slechtē effenē stedē oūuloit
die vuchticheyt eñ sonēlige als daer
zueticheyt bi is eñ ghetēperheyt der

luchtē. Eñ so ist oec in stedē die wel hoghe zijn. wāt daer is oec puricheyt der luchtē eñ ouervloedicheyt d̄ zueter humorē. eñ dz om die openicheit eñ ōme die zuete wasem die daer aētreckende is. Eñ daer om is indē geberchtē dicwijl beter drachticheyt eñ daer wassen beter vruchtē. eñ indē valleyē werdt die lucht zwaerlic beruert waer of dat van vrstotige eñ vā vruuige die lucht haest v̄vult eñ die grove wasem vādē welckē quade v̄duwige coēt daer om ist datter een gesonde humoer gebodē wort als albu. seyt Itē dz gesoutē water is zwarter dā dz zuete alst opēbaert indē exempel vā arist. aldaer waer om hi seyt dat eē dinc als eē eye i zuet water ghelept sinct vluchs eñ i sout water drivet. wāt ouermits zijnd eerdicheit eñ souticheit macht dē last des eys leyden. Eñ daer om wert dz zuet water lichtelikē getogē tottē hogē stedē dā dz ghesoute water als om d̄ puerheit subtylheit eñ lichticheyt wil. Itē arist. seyt dz vastlijc eñ tape brēgt snellike eē smerige plāt voert om die lichte v̄wādelige alsulckes lijcs ind smericheyt als albu. daer seyt Eñ op dz die plāt duerafticht blive soe ist noet dz si heeft een vuchticheyt dye wel verduut moet wesen eñ smerich op dat die plātē die eē ōuerduwede humoer of vuchticheyt hebbē als hē eē coude ouercoemt dz si schier dorrē moeten waer of dz een koel bouē drye iarē niet en duert. Itē arist. seyt dz eē plāt ōderwilē gewōnē wort wt enē dichten ende hardē steē wāt die lucht die binnē den steē beslotē is pijnt hem op te climmen mer als hi ghenē wtgāc en vint die vrij is om dichticheyt wil des steēs wordt die lucht wedom gebuecht eñ wort beruert tottē deelē des steēs eñ ouermits sinē beruerē wort hi warm. Eñ als dye lucht v̄warmt is so trect die lucht dye ander humoer tot haer opwaert die idē steē is eñ daer sal eē wazem wesen mitter vuchticheyt mit eēd clepnre scepdinge d̄ deelē vādē steē eñ vā dien wasem eñ vā dier humorē die vtē steē ghelept is wort ōderwilē eē plāt ghewōnē mitter hulpē vāder hetten d̄ zōnen die de lucht was die eerst v̄warmt was starck maect eñ die vuchticheyt v̄duut die tehāts vādē steē aēgehaelt was eñ v̄kertse i eēder substāciē vā eēre plātē. mer alsulkē plāt en duert niet lāge dā daer aerd om staet eñ mit zuetē water begotē of nat gemaect eñ dz si oec mit ghetēperdē lucht ghevoet wert eñ dz is daer om wāt si also luttel vuchticheypt heeft Itē arist. seit dz eē plāt die bi d̄ zōnē is tē oestē waert die wast haestlic eñ dat is daer om wāt si warmtē genoech heeft eñ die plāt die tē westē staet vād zōnen die wast traechlic om dz si luttel hettē heeft. Itē albu. seit dz die wassinge eēre igeliker plātē wert gehoudē vād getēpheit wāt isser te veel vucticheiden so werdē die wegē bestopt eñ die gaterkēs bi dē welkē die wassige comē soude eñ dz die boem clymmē eñ hogē soude eñ ind seluer manierē is daer te groete droecht so werdē die gaetkēs gedwōgē eñ so en wert die plāt nz genoet Itē arist. dz eē ygelic plāt behoeft iiij. digē als saet dz zijn volcomē ripige heft eñ nz v̄rot en is noch nz te out en is ende oec behoertet eē bequaē stede eñ aertrijc daer eē plāt wassen mocht eñ daer moet wed zijn te matē water mit vuchticheit ghetēpert eñ een ghetēperde

lucht die int middel getempert is wāt
als albu. sept Is dat sake dat die lucht
alte heet is soe sal die natuerlike hette
wech wazemē als die gaterkens open
zijn eñ is die lucht alte cout soe sal dye
plant smoren. Ende die twee eerste zijn
noet tottē voetsel eñ totter behoudīge
der planten Item die specien ende die
planten die medicinael zijn eñ die indē
berghē wassen om te voeden die zijn ve
le myn ghenuechlic eñ haer vruchten
zijn ōuerduweliker dan ander vruchtē
eñ dat is om die starcke eñ ghewel dige
coagulacie ouermits die hette die daer
werckēde is inder vuchtichept eñ daer
om en zijn die vruchten niet zeer vuede
lic als aristo. sept hoe dat een plant me
er medicinael is hoe dat si myn vuedet
Item so waer die zōne veer of staet da
er en sullen niet veel planten wassen.
noch die dyerē en zijn daer niet te zeer
vruchtbaer. als aristotiles sept. wes re
dē is als albumaser sept. Wāt die gheē
die recht zijn onder dat noerdē hebben
dē dach stedelikē een half iaer lang. eñ
biden anderen tijt hebben si den nacht
eñ daer om wast daer selden plante of
dyer Eñ indē zomer en macht niet ghe
sciedē om der stedigher hettē wille. eñ
des winters en macht niet ghescieden
om der stedigher coudē wille. Eñ daer
om als aristo. sept die plante die daer
wast en heeft gheen craftē noch bladē
noch vruchtē om ghebrecs wille v̄ het
ten die werckende is inden enen tiden
des iaers eñ om zijn oueruloedichept
inder ander tijt des iaers Item een bo
em van veel doornē heeft veel vuchtic
heden die smerich is ouermits zijn ep
ghen hetten eñ als die hette der sterrē

mede werckende is soe wert hi v̄duwt
ende hi werdt verkeert in eender sub-
stancien der planten die hem ingelapt
werdet. want die verduwinghe werct
die leuendighe hetten inder planten
mit een ghetemperde hette van butē.
ende dan soe wast dye plante. Item
daer zijn vijf specien die een plaute wi
nen als aristotiles sept als wt den za-
de ende oeck wt vulhept wt dyer vuch
tichept des waters ende wt der plātin
ghe ende vander inpotinghe des eēs
int ander. Item het zijn bomen ende
planten die vrucht brenghen voer dye
bladeren als aristotiles seit als die ghe
ne die veel humoren hebben die sme-
rich is ende materiael totter vruchten
welcke vrucht als si die natuerlike het
ten te gader mitter hetten der zonnen
die vrucht haeste rijpen sal. ende dye
oueruloedighe smerighe vuchtichept
verbydet die humoer die niet smerich
en is mar waterich inder materien tot
ten bladeren dat si in bladeren niet op
clymmen en mach noch en mach oeck
voer die vrucht nyet wt breken in een-
re planten. Item sommighe brenghen
eer bladeren dan vruchteu ende dz is
om ghebrecs wille der smeriger vuch
tichept ende om die oueruloedichept
die materialiker waterigher vuchtich
hept tottē bladen welcke vuchtichept
die sonnelike hettē haesteliker na haer
trect totter stede der voertbrēghinghe
vanden bladen dan soe smerighe hu-
moer totter voertbrenghighe v̄ vruch
ten eñ daer om wort die ripinghe dyer
materialigher smerigher humoren v̄-
traecht eer si vrucht wordt. ende dye
voerghanck der bladen wordt eerst.

Item zõmighe bomẽ of planten bren-
ghen haer bladerẽ mitten vruchten te
gader als die gheen die de voerseyde
humorẽ veel hebben eñ wel te punt eñ
die binnẽste hettẽ mitter uterster hettẽ
ghelijc werckẽde in beydẽ eñ oec beide
als die waterighe humoer in bladeren
eñ die smerighe humoer in vruchtẽ ef
fen ghelijc wt driuẽde. Item aristotil.
seyt dz die oude wise meyndẽ die vruch
ten eñ die bladeren een dinck te wesen.
eñ dat die bladerẽ niet en warẽ dan om
der vruchtẽ wil eñ dat haer materie on
derlinghe niet en scheeldẽ dã inder ver
duwinghe eñ dattet eẽ meer v̄duut dã
dat ander wãt die waterighe eñ rauwe
humoer die subtijl is die ghaet in blade
rẽ eñ die smerichste eñ die beste v̄duwe
de humoer die ghaet in die materi van
dẽ vruchten. Item aristotiles seyt dat
sommighe bomen doernich zijn eñ dat
en is niet vãder groetheyt der materi
en vãder plãten die de substanci wint.
mer het gheualt vãder openicheit des
boems of der plantẽ bi den welckẽ die
coude humoer aen ghehaelt wordt eñ
bi dẽ welckẽ als die humoer ghecoect
is eñ wtgaẽde bider openicheyt dyes
boems word ghecoaguleert vãder het
ten der zonnen in enẽ doern eñ wordet
in een vorme vã enẽ scarpẽ doerne be-
ghinnẽde benedẽ bij der stammẽ vãdẽ
grouẽ eñ vanden breeden eñ int ouer-
ste eñ dat voerste wert gheeyndet in dz
scarpste. Item die bomen zijn int ghe-
meyn groen buyten eñ binnẽ wit. want
dat binnenste heeft een materi die na-
kende is ter witticheyt. eñ dat butenste
deel heeft een materi die nakende is
totten ndersten. want die materie die
aenghehaelt werdt vandẽ bynnensten
die wordt een luttel ghestuert inv̄ scor-
sen eñ wert in gronicheden v̄wandelt.
Item aristotiles seyt dat die bomen v̄-
wandelt werden inder figuren. want
die sommighe zijn opwaert ende som-
mighe zijn nederwaert. ende sommige
van desen houden dat middel wãt die
ghene inder welcker morch die subtijle
humoer groeyt ende bloeyt die welck
die hetten beroert ende nae haer trect
totten ouersten wert ter manieren van
eender vlammen scharp op gaende en
de die ghene inder welker morch bloyt
die groue waterighe humoren wordẽ
nederwaert ghedruct ende oeck mede
naeuwe ghemaect. want die deelẽ wer
den nederwaert beroert in dat groue.
ende in dat alre nederste werden si ghe
enghet. Mer inden ghenen inden welc
ken die middel humoer is als tusschen
tgroue ende tsubtijl die werdt ghetem
pert. een deel dat ghaet opwaert ende
sal wesen een sake der opheffinghe. en
de een deel ghaet nederwaert twelck
een deel is der grouinge want na diep
dat die verduwinghe cleyn of groet is
van dyen humoren iñ der wortelen en-
de inden morghe soe pleech die boem
groet of cleyn te wesen inder figuren.
want die eerste verduwinghe is noet
inden wortel om die volmaectheyt wil
of oeck om die volbringhinghe. ende
om die rijpinghe ende oeck om die be-
houdinghe. Ende die dubbelde verdu
winghe die is al ghenoech tot der ver
vullinghe der planten. ende die der-
de die wordt alleen inden dyeren ghe-
vonden als aristotiles seyt. ende oeck
mede als albumaser exponeert. Zcet.

Item die werdē diueers inden bladerē eñ iden telgheren nae dpen dat si veel humoren of luttel hebben eñ nae dpen dat si starcke of crācke hetten hebben. wāt is die hette starck eñ veel humorē soe sullē inden wtghanck wesen bladeren eñ telgheren ende also verkeert na der openichept der abelre humorē ende nae der verteringhe ende droghige ende als die telgheren verdroghen soe vallen die bladeren ende die boem blijuet naect eñ bloet eñ alsoe ghescyiet in cōtrarier manieren. Item als arist. sept niet alleen en ghaen die doorn scarp op inden boem. mer oeck wert die selue figure gheuōdē iden bladeren eñ inden vruchten want was dat toepat vander plāten eerst breet eñ wijt eñ zeer opē it beghīsel der vuchtichept eñ si nae ghe dwāghē wert mit droechtē of mit couden soe sullen die bladerē eñ die vruchten nederwaert grof werden ende int o uerste subtijl ende scarp. Item veel meer dinghen setten die meesters mer om der corthept willen soe willen wijt op dese tijt ouer slaen wantet ten hoert tot desen werke niet al. mer aristotiles die doeter wat proprietepten toe int epnde vanden boecke die welcke men niet v̄smaden en sal: ende hi sept daer bij den epnde een plant hebbende veel scorssen of grof die wordt lang. eñ dz is om die wtstekinge der humoren ende om dpe instotinghe der hetten want die groefhept vander scorssen ontfanghende die humoer en laet die humoer niet wech vlopen noch en laet die hetten niet en wech wazemen doer den ghaetkens om des wille dat die bast alsoe hard is ende alsoe dicke om welker saken wille hi van noeden grof ende groet werden moet alst openbaert inden pijnboem in den palmboem ende in deser ghelijckē als aristotiles sept. Itē hij sept aldaer dat die bomen die een melckighe humoer hebben die hebben een grote smerichept ende oeck mede ene starcke hette inder wortel. Ende daer om soe werden die humoren ontbonden totten buytensten des boems. ende daer om soe werden ghommen onderwijlen vlopē de onderwijlen werden si vander couden ghecongulcert ouderwijlen v̄hardet als een mossel. ende dat coemt van couden die de ghomme dwīghende is eñ onderwijlen van hetten als alueradus sept. Item die bomen werden verandert nae der verwandelinghe der tiden want inden zomer so beghinnen si groen te werden ende des winters blẽec nochtans en verliesen si haer bladeren niet. noch si en vallen oeck niet wāt si hebben ene starcke verwe ende wel gheuacht ende daer omme vlpet dpe hette totten binnensten des boems. ende oeck om hare grote smerichept wille ende taphept soe en vallen die bladeren npet. mer si werden des wpnters wel bleeck om der groter couden wille Item noch sept hij aldaer dat dpe bomen die int beghin vruchten makē die maken bitter vruchten om des willen dat die eerste verduwinghe is zuer om die grofhept ende oeck om die eerdichhept der aenghehaelder humoren eñ om die cranckichept der verduwender hetten. ende daer om die winninghe al sulcker vruchten is sonder zuetichept: want haer vuchticheit blijft rauwe ende onuerduwet Mer na als die hetten

iden boem gestarct wert ē die humoer ghemeerret so wer die vrucht smake lic ē soet. wāt als hi daer nae toe seyt een bitter dinck int vier gheleyt werdt zoet. Jtem hi seyt voert dz vā couden zuerē ē droghen steden comen onder wile soete vruchten. wāt die īgheboren hetten ghaet in die zuere vuchticheyt. welcke hettē beslotē was ouermits het tē der zōnen totten binnensten verduut die zuericheyt ē v̄keertse ī soetichedē. ē die vrucht sal zoet zijn al ist dat die bladerē zuer zijn ē oec die eynden. in-den welckē alsoe grote v̄duwighe niet en is ē makighe der hettē alst is inder vruchtē. het ghevalt nochtās ond̄wilē dz ouermits grote v̄barnighe dat dye eerste vrucht die soet was ghemaect v̄ keert wert ī bitterheden om die ouer-vloedighe hettē ē om dat daer luttel vuchtichedē ouerlopende is. Jtem in ghetemperden stedē ē landē soe begī nen die vruchtē te ripē voer die lenten daghē om dz daer hetten ghenoech is ē ghoede ghetēperheyt d̄ luchten:

Jtem hi seyt daer voert datter zommi ghe bomen zijn die eerst soete vruchten makē daer nae werdē si damper ē bit-ter ē als die bomen van mirabolanen. wes sake is als daer gheseyt wort dat alsulc boem heeft vruchten vā groeter openicheyt ē in die vre d̄ v̄duwinghe als die weghen groet ē breet zijn soe volcht die hette d̄ natuerliker humorē totter vruchtē. ē maect die vrucht rijp ē daer om is aldus sulckē vrucht ī be ghin d̄ v̄duwīghe eerst soet. mer na die hette die indē toepadē is die vuchtich heyt v̄terende brengt een droecheyt in die de toepadē ē die gaetkens sluut al soe dz die hettē noch die vuchticheyt totter stedē d̄ vruchtē niet comē en kan ē die coutheyt ē die droecheyt sullen die hettē ē die humorē v̄winnē. ē da er om wort die vrucht verkeert in dam perhedē. Jtem ī die bomē te plātē ē te sayen so moetmē zeer merckē die out-heyt d̄ manē wāt die bomē die gheplāt werdē als die maen recht vol is of als si recht ōtfaet soe ghedyen si seldē. ē ist dz si wassen soe werden die vruchten wormstekelich ē si v̄vulē rasch ē also doē die boemē oec die dā vāder aerden ghehoudē werdē ē die wormē etense haestelic ē si v̄rottē als cōstā. seyt die re dē waer om soect īt achte boec vādē da dē d̄ manē. Jtē tusschē dē boem ē der vruchtē is een steelken daer die vrucht mede aendē boem hāgt alst kynt ouer-mits dē navel an die moed̄ cleeft ē hā get als cōstā. seyt ē dz steelkē is eerst crāc ē slap mer na so crighet meer hu moren tot hem ende het werdet stiver ende daer om werdt die vrucht ter wijlen dattet steelkē cranckelic is rasch of ghescoten. Mer nae als die hetten die humoren verhardet ende oeck me de starck maket soe en vallen si niet lich telijcken of. ende ten laetsten wanneer dat die vrucht rijp is ende daer nyet meer vuchticheyden toe en trecket-soe verdoret ende verghaet dat steel-ken ende die vrucht valt af. Jtem hoe datmen enen boem bet zuuert ē reyn maket van sinen ouervloedighen tac-ken hoe dat hij dan bat vruchten drae-ghet ende voert brenghet. want dat selue voetsel dat inden vruchten dyes boems ghaen of trecken soude dat ga-et ende trecket daer in dat voetsel der

ouervloedicheit als indē telgherē die
onnut sijn ēn onvruchtbaer ēn dese din
ghen sijn thans ghenoech als vand' na
tueren ende vanden proprieteyten der
bomen int ghemeyn

Dat .iij. ca. vanden mandelboem

a Migdalus is een amandel boem
die ripelic bloyende is ēn hi seyt amig
dalus voer dē boem ēn amigdalū voer
den vrucht waer af dat een seyt Sunt
matura mora pira fetus amigdala mo
ra nochtās wordt amigdala amigdale
ghevonden inder heiligher scriftē Nu
meri .xvij. want die heilighe scryft en
wil hoer onder die witte niet werpē of
onder die ewe noch en wil van niemāt
geregiert wesen Item ysido. seit libro
xvij. amigdala is griex twelc in latijn lā
ghe note heit ēn het sijn vele luden die
dese nutida hyeten als die minre note
Item aristotiles seit vanden mandel-
bomen int boeke vanden plantē dat si
behoeven der oeffeninghe ēn plantin-
ghe ēn sonderlinghe als si oudt werdē
ēn ist dat si mit spikeren doerslagē wor-
den so loepter eenrehande gomme wt
ēn so wert die vuchticheit inden morge
ghepuert dat die materie der vruchten
is ēn daer om draghen die mandelbo-
men meer vruchten die wel gebouwet
werdē wanneer dat si oudt sijn dan als
si ionc sijn Item die mandelboem drae
ghet tweerhande vruchten als soet en
de bitter als gheseyt werdt inden pla-
teario ēn die zoete sijn goet ter spisen en
de dye bytter ter medicinen ende si sijn
heet ēn droghe dyascorides seit vāder
soeter mandel Ist dat si ghegetē wert
mit hoere dop versch so is si der magē
goet mer si bezwaert dat hoeft ēn ma-
ket die oghen doncker ēn ontsteect min
ne ēn maect slaep ēn wed'staet dē drōckē
scap Itē die selue seit aldaer ist dat die
vosse mandelen eet hi sal daer af steruē
want men siet dicwijl dat den mensche
goet is ende ghesont dats menich an-
der dier een venijn ende alsoe verkeert
Item die selue seit dat byna alle die he
le boem medicinael is vanden bitteren
mandelen want sijn wortel ghesodē of
ghecoect ēn ontweē ghewrevē neemt
die smetten vanden aensicht ēn zuuert
ēn voer thoeft ghesmeert saftich den
hoeftzweer ēn mit honych ghemengt
ghene set verrotte wonden ēn zuuertse
ēn die bast mitten bladeren zuuerē oec
ēn genesen Item sijn olie doot pyerē in
der kind' buke als si die laeuwe drinckē
ēn doet mēstrua voirt comē ēn zuuertse
ēn is zeer goet teghen doefheit vandē
oren ēn zuuert ēn droecht dat etter vā-
den oren ist datmē dē olie daer laeuwe
in druupt als dyasco. seit Item sijn bloe
mē in olien ghecoect verwecken die in
litargyen legghen of die vallen vandē
euel ēn mit honich ghewreven ist goet
op bete van honden ēn si ghenesen vl-
cerē Item die gōme die daer wt loept
ghedaen in enen dranck beneemt bloet
spuwen ēn aldus openbaert datter lut
tel of nz is indē bitter mādel boem ten
is goet inder medicinē als dyasco. seyt

Dat .iiij. ca. vanden boem abyes

a Byes is een naem des boems al
soe ghenoemt van eundo dat is
van gaen daer om dat hy voer allen bo
men verre gaet ende hem seluen hoge
wt strect wes natuer is als ysi. seyt int
seuētiende boeke dz hi niet delachtich
en is mitter aertscher vuchticheit ende

daer om is hi abel ende licht van desen
houte maectmen veel dinghē als huse
eñ starke tymmeringhe eñ mastē inden
scepen Item aristo. seit dat abies is eē
boem die zeer hoeghe wasset eñ schiet
eñ is alte zeer open inder substanciē eñ
hi is vā subtylre vuciticheit eñ daer om
syn natuerlike hetten die ge starct is vā
der hetten der sonnē heft lichteliken
die vuchticheit op eñ seintse opwert eñ
also wert die bome hoech eñ lange en-
de zeer recht eñ heeft luttel' of nz crōs
eñ dat is om die craft der hetten eñ om
die ghelikicheit der humoren die onď-
danich is der werckinghe vander het-
ten eñ daer om wert hi rethʈ op ghehe
uen inder luchten sonder enighe crom
heit ende al is dat zake dat dese boem
ghewonnen wordt ende wasset wt lich
ter eñ subtylre humorē nochtās werpt
die natuer die oueruloedicheit der hu-
moren en wech als tusschen thout en-
de den bast eñ werdt aldaer in ghemen
get vander butenster hetten ende wort
verkeert in die natuer eenre wel rukē-
der harssen eñ daer om alsmen van de-
sen houte int vier leyt so wertet te hāts
ontsteken

Dat. vi. ca. vā een cruyt ghenoemt aloe

aloe is een welrukende boem pla
tearius seit dz aloes is een hout
heet eñ droge eñ dat in die grote vloet
gevonden wordt van babilonien mit-
ten welken vergadert die vloet vandē
paradise waer af dat veel luden wanen
dat dit hout wast onder den bomen vā
den paradise eñ dat hi mit eniger instor
tinghe van wyndе of van anderē zakē
inden vloet vanden paradise valt ende
coemt so wt ghedreuē inden ryuire vā
indien ende als tfolc van dien lāde die
daer omtrent wonen haer netten in dat
water werpen so brenghen si die houtē
op mit horen netten ende die luden ver
copent voert ende het is zeer medici-
nael ende aloe is drierhāde als constā.
seit int boeke der gradē dz eerste is seer
wittich ende dat cnopich is dat is har-
de wel rukēde ende is van bitterē sma
ke ende van zwartachtighen verwē ge
neycht ter rootheit ende en wederstaet
die wriuinghe vanden tandē niet alte-
mael Men seit oec datmen mitter hant
wryft eñ thants so dunct enen mensch
dat hem die lucht ter herssen gaet ende
vervultse ende dat ander ghesiecht is
min wittich mer niet also wel rukende
noch also bitter dat derde ghesiecht is
wittachtich ende zeer licht noch en is
van enighen smake eñ is van luttel ro-
kes ten is hem vanden anderen speci-
en bi ghebrocht Item dat hout werdt
ghevalst mit eenrehande houte dat hē
ghelyc is inder zwartē ende inder cno
picheyt ende mit een luttel specien die
wel rukende is ende lignū aloes wordt
van sommighen siluestris gheheitē dit
hout wort mtt lode ghewreuen op dat
tet syn verwe verwandelen sal ende mē
doetter oerzweet toe op dattet een bit
terheit crigen sal ende rodelachtich en
de het werdt in eenre kokinge ghedaē
mitten alre besten aloe ende mit musc9
op dattet enen goeden roeke crygben
sal ende aldus valschē syt dat hi quaet
te kennen is vanden besten ende noch-
tans machment kennen want dese die
daer ghevalscht is te mael hardt eñ en
wyct onď den tanden niet eñ als hi ge
kant wort so en voeltmen daer gheen

bitterheit binnen lignū aloes starct die
maghe eñ maect v̄duwinge eñ is goet
tegen crancheit des harten eñ der her
sen eñ teghen bezwiminghe eñ teghen
die hartuanc Item sijn wijn daer lignū
aloes in ghesodē is die is goet gedrōc
ken teghen alle passien des harten die
van crancheidē comē mer want die wi-
ne daer bitter af wert so doetmen daer
toe wat roeswaters eñ wat zukers voer
die lecker lude die cleinlic vā hartē sijn
eñ men mach desen wijn langhe houdē
eñ sijn roke voer die naze gehoudē ver
warmt die coude hersen zeer eñ starct-
se eñ op dat ic sijn v̄tutē mit cortē woer
den beslutē mach so ist goet in allē crāc
heidē des lichaems ist datmē te punt
oerbaren can

Dat .vi. ca. van een cruyt genoēt aloe

Aloe is een zap vā enen crude welc
cruyt aloen heit dit cruyt wordt
in indien in parsien eñ in veel steden ge
vonden wes zap wtghedruct wert en-
de opten viere gecoect eñ daer na wert
tet in die sōne gheset eñ gedroecht als
platearius sept eñ vā desen sijn oec drie
ghesachtē als citrinū epaticū eñ cabal
linū als platea. seit eñ dese drie schelen
inder goetheit wāt aloe caballinum is
goet epaticū is beter. mer aloe citrinū
ist best eñ wert ond̄kent vander gheel
re verwen eñ vand̄ roder eñ sonderlinge
alst ghebrokē wert so schijnt sijn puluer
als puluer van saffraen eñ sijn substan-
ci is claer eñ sonderlinge als hi in cleynē
stucken ghebrokē wordt eñ dat van hē
ghebrokē wordt is min stinckēde ende
min bitter eñ aloe epaticū ghelijct der
leueren inder verwē al brunachtich eñ
eñ heeft eeuwe hāde gaterkijns oft mō

de van aderen warē eñ en heeft die sub
stāci niet claer eñ is oec bitterre dā aloe
citrinū eñ aloe caballinū is zwart ende
doncker eñ heeft een heffighe substan
cie eñ enē alte bitteren smake eñ enē le-
likē quadē roke eñ dat caballinū mach
ghevalscht werden also dat ten luden
dunct dattet aloe epaticū is of citrinum
eñ dat gesciet mit puluer van soffraen
eñ mit edic ist dat hi daer thienwerven
in ghesteken wert eñ altoes weder ge
droecht wert want dan wert sijn verwe
vernuwet eñ oec sijn roke dat hi epati-
cū of citrinū schijnt te wesen eñ nochtās
wordt hi onderkent want als hy gebro
ken werdt eñ mitten vingerē gewreuē
wert so stinct hi te hants alte vuyl eñ al
te bitter dz ī aloe epatico of citrino niet
en gesciet want alle aloe hoe dat ħ min
bitter is van sijnre naturen eñ min stinc
kende hoe dat hi meer te prijsen is Itē
aloe al ist dz hi vā naturē bitter is noch
tans is hi wond̄liken oirbaerlic eñ ghe
sont want hi zuuert eñ purgiert fleumē
colera eñ melancolie eñ conforteert ze
nighe stedē eñ v̄delt die maghe van slij
mighē eñ tapen humorē eñ verlichtet
hoeft van zericheidē wāt die fumē dat
sijn die roken die der maghē bezwaren
thoeft eñ het maket ghesicht claer en-
de opēt die leuer eñ die milt eñ doet dē
vrouwen hoer menstrua comen dat sijn
haer stondē eñ een lichaem dat qualikē
gheverwet is dat verwet hi weder eñ
bescermet tlichaem van die watersucht
eñ sijn puluer gheneeset int beghin ge
gheuen Item sijn puluer genomē mit
honich doot die pierē indē buke eñ ver
biet dat vallen vandē hare eñ helpt dē
ghenen die tvoet euel hebbē eñ beneēt

cromsel eñ gheneest die vlceren vandẽ oghen eñ vandẽ vede eñ zuuert die on reynichept vādẽ mōde ende vandẽ tāt vleysch eñ gheneest versche wondẽ eñ consolideertse eñ zuuertse eñ droecht-se eñ is den monde bitter mer der magẽ zuete. ende die vercoude ende die ver crancte maghe cōforteert ende maect een appetŷt ende een verduwinghe Al le dese dinghen zŷn ghenomẽ vā dyas co. vā plate. eñ vā auicenna

Dat vij. ca. vant ryet

Arundo ist middel tusschen dē boē ende tcruut ende is harder ende starcker dan tcruut is eñ is broesscher ende brekelicker dan een boem ende is buyten slecht ende bynnē ydel eñ hol-knopich ende licht ende inden brockē op gheuoet ende wŷct den winde ende quetst die hant lichtelŷck eñ dit heyten wŷ in duutsche een ryet. Item vāden ryede sept ysidorus li. xvi. dat die riedē wassen in staenden wateren in yndiē wt welcker wortelen ŏ een soet wtgedruc te sap drincken ꝛc.

Dat viij. ca. van amonium.

Amonium als ysidorus sept li. xvij is daer om alsoe ghehepten wāt dat amonium ruuct als kaneel die cy-namomum hept ende wast in syria aren nia wes vrucht saet gheeft oft druuen waren hebbende een witte bloem ghe lŷck der rpolen eñ bladeren ghelŷc der byonien eñ ouermits sinen ghoedē ro ke maect hi den slaep zoet. amoniū is een welruikende cruut als dyascorides sept ende is roedelachtich van verwen hebbende bladeren die te samen verga dert zŷn ende veel saets ende heeft eē witte bloem nae der manieren vā eenrѻ kpolen ende daer is dryerehāde specie vā amonium. eñ daer is een amonium datmē amoniū arenticatū heit eñ heeft den namē nae tlāt vā arēnien in parsiē eñ dat is dat edelste vādē dryen vā roe delachtigerver wen mer het is vā alte finen roke ende vā groter doechdē eñ machtē. eñ daer is een ander dat i vuch ten steden wast eñ in waterighen ende is saft in sinen taste gheuende enē sma ke. eñ daer is een dorde dat pōticum ru fum hept eñ en is niet lang Mer men sal kyesen dat versch eñ wit is eñ half vol sades wtgesprapt op purpurē roe-den ende het is wel ruuckēde eñ wich-tich eñ als dit ghekauwet is bitet dye tonghe mit eenrehande scarpichept.

Item amonium heeft macht te dwar-men eñ oeck te droeghen eñ is goet te ghē steken vā scorpionē eñ is indē ogen ghoet ende saftichte die wedom ŏ dar-men ende verdrŷft die wyndē eñ doet menstrua comen. eñ in wyne ghesoden eñ d ie ghe drōcken is goet den ghenē die in frenesien legghen. Dit amoniū pleechmē in allen edelen electuarien eñ medicinen te doen. ende al ist sake dat men in sine stede som tŷts eē anđ cruut besicht dat hem gelŷc is inđ verwē mer altemael ōghelŷc inđ craftē eñ indē ro ke als auicen. sept. ende dit anđ cruut heyten ŏ amades

Dat ix. ca. van anetum.

Anetum is een cruut wes saet is oeck anetum ghenoemt mit enē ghelikennaem. ende wes saet eerst be coemt ter medicinen eñ daer naest dye wortel. merten dorden mael dat cruut ende tsaet machmen drye iaer houden in groeter machten als dyascorid. sept.

nochtans ist beter datment alle iaer v̄-
nuwet Wes wortel ghoet is alsoe lan
ghe als hi groen is mer als si ghedro
ghet is en doecht si nyet als dye selue
seyt. Het is heet ende droeghe ende is
openende en̄ scheydende die dichte en̄
vaste humoren ende is die windē v̄driy
uende en̄ in snidende ende beneemt die
steectē indē buuc. Itē het heeft macht
steen te breken en̄ dat mēstruum te doē
comen ende opent die weghen vander
urinen ende beneemt die nockinge dat
van vuoltheden coemt en̄ het doet sla-
pen ende mit olyen ghecoect ende ghe
leyt op een apostemen doetten scēydē.
Item zijn bloem mit wijn ghecoeckt
haelt af die zweringhe vandē hoefde
ist datmen thoeft daer ouer stoeft. Itē
zijn asschen droecht en̄ verdruct dz dru
pen vander wijflicheit ist datmēse daer
in stroyet Item dille ghecoect mit oliē
slapt die stiuicheyt der zeenen ende is
ghoet tot veel anderen suucten als die
selue seyt

Dat x. ca: vā anijs:

Anisum heeft die selue v̄tutē dye
de dylle heeft mer die anijs he-
uet een zuete smake en̄ zijn saet is oeck
mynre en̄ is ronder en̄ werdt van veel
luden dulcedinium gheheyten als ge
seyt wordt in platea. en̄ hij heeft macht
te scheyden ende te verteren ende dye
windē ee verdriuen ende die verduwin
ghe te starcken ende opēt die waterbel
len en̄ die hartheyt vander leueren en̄
vander mylten ende den steen te dwin
ghen ende menstrua voert te bringhen
en̄ alle die weghē die vrinē zijn te ope
nen en̄ die te v̄beteren en̄ daer om al ist
een cleyn zadeken nochtās ist zeer nut
ende ghesont. zcetera.

Dat xi. ca. van loeck

Allium dat is loeck ende is ghe-
seyt vā olendo dat is van stincken
daer om dattet stinct als ysidorus seyt li.
xvi. wes roke alsoe starck is dat zijn ro
ke alle die ander verdrijft en̄ verwindt
en̄ daer die luden die bij stickendē we-
ghen wāderē die bewaren hem mit lo
ke ende etens een groet deel Itē dyas.
seyt dattet loec veel virtutē heeft en̄ al
soe wel ghoede als quade proprieteitē
wāt het wort ghemaect vā menigerhā
de v̄tutē als die selue seyt ende het be-
droeft den buuck ende die maghe ende
het verdroechr die maghe ende maect
dorst. en̄ leytment op eē blote huut soe
wert die huut ghewōt en̄ gheulcereert
en̄ ist dattet eē colericus te veel eet so ōt
steket die mēsche en̄ maectē vierich en̄
v̄droechten en̄ maect in hem lazarie en̄
verwect razerie ende frenesie en̄ quetst
dat ghesichte. ende daer om en doech-
tet den colericus niet ten waer eēs ter
maent ende in couden natten tidē wāt
het wynt rasch dye roede colera ende
meerret die verbrande. mer het is den
fleumaticus goet en̄ dē ghenē die cout
zijn vā cōplexiē. en̄ het is vā tween ghe
slachtē als tamme en̄ wilde en̄ die me-
dici heytē dz wilde scordioē wes bloem
v̄gadert sal werdē en̄ inder medicinen
ghemegt werdē. en̄ het en werct nyet
mit ghewelt als dat tamme loec doet.
Mē pleecht ghemeenlickē vādē loeke
die hoefdē te eten daer die craft vāden
loke in is. en̄ heeft principalikē macht
te sceyden te verteren en̄ venijn te v̄dry
uen en̄ alle venijnheyt. wāt sond' sake
en is dat loec dryakel der kerlen nyet

ghehepten vanden auctoren als dyasc.
sept eñ sonderlinghe ist ghoet teghens
beten ende teghen die venijnthept eẽs
v̇woeden honts ist dattet mit soute eñ
mit noten ghenomen wordt van binnẽ
eñ wat rochen daer toe ghedaẽ wãt de
se vier salmen te samen wryuen eñ men
sals den sieckẽ dicwijl te eten gheuẽ ter
groethept van eenre groter noten mit
wijn ende men sal vander seluer cõfecti
en opt zeer bupten plaesteren want het
gheneest die wonde eñ trect dat venijn
wt eñ verteert ende verlost dẽ menscẽ
vander suecten eñ verhoet eñ bescermet
enen mensche alsoe sekerlic oft dryakel
waer Item loeck heeft virtuut te ope
nen te scheydẽ eñ in te sniden die groue
humoren ende die te verteren. eñ daer
om ist ghoet den luden die mitten steẽ
becommert zijn eñ het is ghoet teghẽ
die coude pisse. eñ doet mẽstrua comen
ende zuuert die moeder ende doot dye
pyeren inden buucke ist datmen daer
een sause of maket mit peper ende mit
ten sape vã menten eñ eetse Item loec
saft die zerichept vanden nyeren ende
oeck vanden leyndẽ ist dattet mit oliẽ
ghecoect wordet ende ontween gewre
uen ende gheplaestert op die leynden
ende het is ghoet op een zeer datmen
morphea hept ist dz die stede ghe hicht
wordt ende daer nae mittẽ loke gewre
uen ende daer op gheleit eñ gewreuẽ
mit olye vã bayen ist ghoet op beten vã
serpenten als dyascorides sept. Item
het is ghoet den ghenen die twater la
den want het verteert die vuchtichept
die tusschen velle ende vleysch lept eñ
doet die drintinghe ghaen sitten ende
het zuuert grote verouulde wõden eñ

sluutse ist datmen loeck tot asschen brã
det ende worpter die asschen in of legt
se daer op. Item loeck ghecoket mit
fonteynen water beneemt alle heffin
ghe ende zerichept enigher stede ende
men sal wachten datmens altoes nyet
stedelijck in spiseu en neme wãt het sou
de die oghen hinderlick wesen. Vnde
versus Allia vyna venus puluis vent9
faba fumus Ista nocent oculis sed vigi
lare magis Ende beduut ald9 veel dz
loec wijn brudẽ puluer wint bonẽ ende
roeck Alle dese scaden den ogẽ mer ve
le te waken scaden den oghen meest.
Item aristotiles sept int boeck vandẽ
planten dattet loeck ghelikenis heeft
mitter lylien indẽ hoefdẽ eñ inden kelẽ
eñ inden rocskens die daer omme gaen
ende een kerle in die aerde gheplãt ma
ket enẽ steel eñ saet bouẽ eñ heeft veel
rocskẽs eñ bladerẽ die scarp op ghaen
eñ die steel is bynnen hollachtich ende
open tloke als die lelie maect zijn zaet
des steels eerst in enẽ tederẽ balschkẽ
ende het wordt verkeert in toerngens
mer tloke en schiet zijn telgheren nyet
nae der manieren vander lelien. Ende
ghelikerwijs dattet loeck zijn bladerẽ
vernuwet alsoe vernuwet zijn wortelen
ende eens seyntet zijn saet wt als indẽ
anderen iaer nae dyen dattet ghesayet
wordt. Item tloeck heuet veel rocken
ende oeck mede veel telgheren op dat
si spijse sullen zijn des rockx ende oeck
mede een voetsel sullen wesen den an
deren wortelen ende den anderẽ blade
ren ende sinen steel. waer bi soe wãneer
die ander blader wassen eñ die steel soe
veruaren zijn rockẽ inder aerden ende
aldus worttet gheuonden indẽ eyuun

eñ in dyen scheelt dat looc vandē eyvm
wāt een ygghelic vleysich deel vāden lo
ke ist dattet gheplāt wordt so waster eē
plāt wt als die lelien als van harē rock
een kele ghepoet is soe coemter oec eē
plant wt. ende dat gheschiet want ī ha
ren rocken is een virtuut des saets alst
is inden vleyschighen dele vanden lo
ke ende aldus en ist nyet inden eyuun
wāt wt elckē deel vā hem gheplāt en
wast gheen plant wāt die zadelike vir-
tuut en is in elcken deel vāden eyuum
niet mer si is int hele hoeft. eñ in desen
scheelt oec tloec vāder lelien. wāt zÿn
vleyschighe delen als die gheplandt
werden so schieten si grasen eñ haer bla
deren wt midzen doer tvleysch mer de
rocken vander lelien senden haer bla-
deren ter siden wt ende midzen niet. hi
er toe heuet aristotiles ghesept in dat
boeck vanden plantē ende nae d̄ nuwer
ouersettinghe ꝛc.

Dat xÿ. ca. vāder alzen

Absinthium dat is alzen eñ is een
zeer bitter cruut eñ is heet ende
droeghe stiptic eñ bitter als dyascorid̄.
sept. eñ hier af zÿn twee ghestachtē dat
een is damper ende bitter eñ dat and̄
is wittachtich ende myn bitter ende is
van mynder craften: dat eerste wort int
eynde vander leyntē ghegadert of ge
sneden ende inden scheem ghedroecht
eñ men macht een iaer houden in goe-
der craften ende men sept dattet cōtra
rie virtuten ouer hem heeft als plate.
sept. als laxerende eñ stoppende. ende
die stoppinghe heuet in vā zÿnre grof
heyt eñ dampicheyt zÿnre substancien.
ende die laxeringhe heuet in vā zÿnre
hetten eñ van zÿnre bitterheyt wāt wā

neer dattet in ghenomen wert ist dat sa
ke dats die materi dic ghepact vindet
inden lyue om die grofheyt zÿnder sub
stancien maket die materi noch dichter
ende alsoe ist een sake des stoppēs mer
is die materi abel ende wel verduwet
soe sceydet die materi eñ ontbītse ouer
mits zÿnre hettē ende om zÿnder bit-
terheyt wille ende drÿftse wt. Item eē
syroep vā alssen ghemaect is der leue-
ren ghoet ende starct die maghe ende
wandelt den appetÿt ende wederstaet
den drōckenscip eñ gheneest die gheel
sucht eñ v̄wandelt die verloren verwe.
Item zÿn sap ghemenghet mit puluer
van costus ontopent die milte eñ schey
det die winden der maghen ende dyer
darmen Item zÿn sap in die oren ghe-
dropē die zeer vuul ende vuchtich zÿn
droecht dye vuchticheyt. ende tsap mit
ter gallen van enen styer ghewreuē dz
starct dat horen ende beneemt die tutin
ghe vanden oren ende zuuertse eñ zÿn
sap gheneest den hoeftzweer die van-
den wazem der maghen coemt. ende
mit comÿn ende mit honich ghestoten
eñ ghelevt op een stede die ghestagen
of gheuallen gheweest heeft beneemt
hem die zwarticheit ist datmen daer of
een plaester maeckt ende legtse daer
op. ende zÿn sap doot dye pyeren int
oer ende zÿn sap ghedronckē claert die
oghen ende inden oghen ghedroepen
dicwÿl gheneest die roetheyt ende den
drope. Item tcruut van alssen gheleyt
onder ghoede cledereñ eñ onder boec-
ken houtse onghescent vandē wormen
ende vanden musen als macer sept Itē
alssen ghesoden in byer ofte in wÿn
ende ghedroncken beneemt dye opbla

singhe eñ den wint des buucx eñ sondē
dese vtuten heuet sōmige proprieteytē
die myn louelick zijn wāt ouermits si-
nen bitteren smake maket enē quaden
smake. ende ouermits sinen quaden ro
ke soe quetsz dat ruuckē eñ maect melc
eñ suete wijn eñ alle dinck daert mede
ghemengt wert wordt bitter. eñ daer
om die byen die dicwijl op die alsen val
len maken bitter honich als ysido. seyt
Item vāder alssen seyt plynius li. xvij.
datmē die alssen niet gheuen en sal den
ghenē die coertsen hebbē ende die alssē
dwingt scipludē vander zee. eñ een sal
ue ghemaect vādē zape van alssen mit
rosen olye maect der menschen haer al
zwart. zc:

Dat xiij. ca. vā merck

Apium dat is merck of eppe eñ is
een ghemeyn cruut dat allē ludē
kūdich is Ysidorus seyt dat die heren
die wijlen eer victori hadden dē plach-
men dit cruut op thoeft te setten voer
een cierheyt. Item hercules sette dit
cruut eerst op zijn hoeft wes wortelen
vechten machtelike teghen die strickē
des venijns als ysidorus seyt Vanden
welcken veel specien zijn als die selue
seyt als apium petrosum eñ is daer om
alsoe gheheten wantet der eppen ghe
lijc is inden bladeren eñ wast in stenigē
gheberchten eñ die duutsche heytent
peterceli van alexandryen ende die la-
tijnsche petrocilinum petrapiū als ysi-
dorus seyt. Het zijn noch ander manie
ren van mercken of van eppen als dy-
ascorides seyt. als apium ranarum api
um risus ende apium emoroydarū eñ
apyum ranarum dat is die indē water
wast daer die vorschen zijn. twelck ghe
coect mz wyne eñ mit oliē eñ optē buuc
ke eñ op die nieren warm gheplaestert
gheneest hem die weetē eñ die zeriche
dē Mer apium risus gheneest die me-
lācolie. wt wes oueruloedicheit tē laet
sten droefheyt coemt wāt mē seyt vā de
sen apium diemē apium risus heyt dat
is in duutsce merc of eppe des lachēs.
waert datmen dese veel ate of nuttede
een mēsche soude hem doot lachen. eñ
si is ghoet teghē dē steen eñ teghen die
coude pisse eñ om mēstrua te doē comē
ist dat si in water of in wijn gecoect wer
de eñ die nederste daer ouer ghestoeft
eñ ghebaet werdē. Item apiū emoroy
darū te puluer ghemaect eñ tot asschē
eñ op die aenbeyen ghestroyt beneemt
hem dat bloedē eñ droechtse. eñ ghe-
meyn merck opēt die bestoptheit der le
uerē eñ der mylten eñ breect den steen
eñ ontbynt die gheelsucht eñ is ghoet
dē ghenē die twater laden eñ die in fre
nesie legghen ist datmē thoeft des siec
kē dicwijl smeert mittē zape eñ mit olie
vā rosen ende mit edic te samē ghemē-
ghet Sijn wortel eñ saet is ghoet tegē
tvenijn eñ tegē venijnde betē als dyas.
seyt. Mer die mercke is quaet den ghe
nen die vallen vanden grotē euel. wāt
het ontbyndt ende roert die materi tot
ten oppersten ende het scaet den kinde
ren. ende daer om sullen hem die vrou-
wen die kynder draghen of soghē hue-
den voer die merck te eten als dyasc. eñ
plate. segghen. zc.

Dat xiiij. ca. vāden hoelwortel

Aristologia is een cruut dat zeer
medicinael is al is dat sake dat-
tet bitter is. vanden welcken twee spe
cien zijn. als dye langhe ende die rōde

ende beyde is si heet ende droeghe eñ
die wortel dyent meer ter medicinen
dan dat cruut of die bladeren ende mē
salt inden herfst gaderē eñ men macht
twee iaer houden ende heeft macht te
ontbindē ende wt te drijuen dat venijn
ende te verteren ende maect ghoeden
adem eñ vermorwet die harde mylt eñ
opēt die bestoptheyt vāder miltē ende
beneemt die zericheit des buycs eñ d̄
sidē. eñ zijn puluer gheleyt mitten sape
vā menten op die voetē die ghezwollē
zijn is ghoet voer dat voet euel eñ zijn
puluer verteert saftelickē doot vleysch
in fistelen ende in wonden ende drijft
dode dracht vten vrouwen ist datmen
die wortel siedt in wyne eñ die vrouwe
dyen wijn drinct dyas. Item plynius
seyt vanden hoelwortel eñ ysidor⁹ oec
li. xvij. dat astrologia dat is hoelwortel
den wyuē ghoet is die vā kynd̄ ghene
sen zijn wāt ist datmense drinct mit pe-
per ende mit wijn soe suuertse die vuul
nisse die daer ghebleuē is ende oec die
moeder reynichtse eñ doet mēstrua co-
men ende suuert mede ꝛc:

Dat xv. ca. vā agnus castus

AGnus castus is eenre hādē cruut
dat heet eñ droghe is wes vtuut
is als plyn. seyt te behoudē kuuschept
inden menschē wāt die romeynsche wy
uen plagen die stammē ende die telge
gheren mit hem te draghē als si ter wt
uaert ghinghē tot harē vrienden als si
ghestoruē waren Die bloem van desen
crude heyt agn⁹ castus ende dat is dat
edelste want die bloem houdt die ludē
reyn eñ zuuer slecht mit sien eñ mit ru-
kē als lāmekēs als dyasco. eñ plat. seg
ghē wāt die bloem opēt die sweetgatē
ende laet die gheestē wtwazemē eñ v-
teert die vuchticheyt des saets eñ ma
ket reynicheyt. Item die selue auctor
seyt dat zijn cokinghe is ghoet teghen
die coude waterlucht diemē lencofleu
mācia heyt ist dattet ghecoect wordt in
wyne mit venecoel saet eñ mit eē luttel
ezula Itē agn⁹ cast⁹ gesodē eñ daer ou
ghestoeft en ghebaet droecht die ouer
uloedighe vuchticheyt vāder moed̄ eñ
maect die wijflicheyt enge eñ doet mē
strua voert comē ende gheneest lytar-
gye ist dat si ghecoect wort mit mercke
eñ mit selue in ghesouten water datmē
mit dyen water thoeft after hardelikē
wassche. wāt lytargya is een siecte die
after int hoeft leyt daer die memori is

Dat xvi. ca. vā arthemesia

ARthemesya is moeder der crudē
eñ ysidor⁹ seyt li. xvij. dattet heet
ende droeghe is wyens wortelen ende
bladerē dyenen ter medicinen. ende si
zijn ghoet teghens onvruchbaerheyt
dye van vuchten saken coemt ende in
heten ende in droeghen sakē en doecht
niet als dyascorides seyt ende het doet
menstrua voert comen ende suuert dye
moeder eñ confor teertse eñ saftícht dē
hoeftzweer als si ghecoect is mit wine
of mit water ende dat hoeft ouer ghe-
stoeft. ende dit cruut verdrijft dye secū
dinen ende die doode drachten wt den
lyue ende breect die stenen der nyeren
ende der blasen. Item plynius seyt dz
dit cruut duuellye verdrijft ende ghe-
muetet quader medicinē ende ghewre-
uen mit smeer ende omme den voeten
gheplaestert saftícht die zerichedē van
den voeten die hem van wandelen en-
de van ghaen ghecomen is wes specië

veel zÿnder welcker craften ende vtu-
ten dyana eerst vandt ende ghafse den
menschen als plynius ende dyascori-
des segghen. eñ die ander virtuten vã
desen vertelt auicenna zce. ende arthe
mesia dat is biuoet.

Dat xvij. ca. vã hauer

Auena is een cruut ende heÿt ha-
uer in duutsche. wÿẽs saet dẽ mẽ
schen eñ den peerden toe behoert als
ysidorus seÿt. ende after dyen tidẽ dat
tet ghesaÿt is soe ist haest ghewassen.
Plathearius seÿt dattet goet is op het
kinghe der ledẽ eñ suuert die ỏreÿniche
den vanden aensichte ende die beesten
eten dat stroe ende tsaet ende men ma
ket vãden sade gort ende oeck broet in
sommighen landen zc. als plate. seÿt:

Dat xviij. ca. vã ballsem

Balsamum als ysidorꝰ seÿt li. xvij.
is een boem of een stamme ende
en wast nÿmmermeer hogher dã twee
cubitus hoech ende is den ruten blade
ren ghelÿc mer si zÿn witter die altoes
drupẽ wes boem ballsem heit eñ thout
xiloballsamũ ende die vrucht of dz saet
carpoballsamũ ende tsap heÿt opoballsa
mũ daer om dz die bast des houts mit
ÿseren naghelen ghestaghen wordt eñ
daer wt vloÿet die edele opoballsamũ.
Dese droppen valschen die luden ende
doen daer olie vã cÿpers toe of oec ho
nich. Mar die mit honich ghevalschet
is die wort aldus bekent. ist datmẽ een
drop in melck laet drupen ende datter
druupt ghecoaguleert wordt ende dat
mit olie ghemẽgt is eñ daer een drope
in water of gedropẽ so scheÿdet hẽ licht
lic wãt die olie loeÿt bouen opt water.
eñ ist dz hi niet ghevalst en is eñ hÿ in
vorsch water geleÿt wort soe soude hÿ
ter stõt dẽ grõt beghẽrẽ. eñ enen reÿnẽ
doec die hi raect en besmit hi nz noch
hi en maectẽ niet vuul. Eñ die ballsemẽ
die puer op hẽ seluẽ zÿn hebben alsoe
groten craft waert dat die zonne heet
waer soe en soudemẽs in die hant nÿet
moghẽ lidẽ. Hier toe heeft ysidor. ghe
seÿt ende plÿnius die seÿt aldus li. xij.
C. xviij. dat ballsem ghaet bouẽ allẽ rue
ken. Men plachs niet te vinden dan in
tween landẽ eñ die meeste placke daer
hÿ wast die was vã xx. merghẽ landes
Mer nae doe die romeÿnen bestonden
te regneren doe bestõt hi in veel steden
te wassen. Item men moet wachtẽ dat
mens niet dÿepeṙ en slae mittẽ ÿser dã
die bast dicke en is. want als dat houdt
bÿnnen gheraect is so veruaert die boẽ
mit allen. ende alle die boem is medici
nael ende dat sap is dat best daer naest
dat saet ende daer naest die bast. eñ dÿe
mÿnste duecht is int hout. Vã desen is
dat alrebeste datter wel ruuct vtẽ sade
dat meeste ende dat zwaerste ende dz
den smake bÿt ende heet indẽ mõde is
ende inder verwẽ roet. Hier toe heuet
plÿnius ghesept li. xij. c. xviij. ende dyas
corides seÿt datter eenrehande specie
van ballsem is die bÿ babÿlonien wasset
daer vij. konteÿnen zÿn eñ ist datmense
anderswaert voert ende plantse soe en
bloÿt hÿ noch en maect vrucht des zo
mers ende zÿn telgheren werden safte
liken in ghesneden mit enẽ benẽ messe
of mit enen anderen dat ÿmmers nÿet
te scarp en is op dattet hout immer bin
nen niet ghequetst en wert want so sou
de hÿ te nÿet ghaen ende ondᵉ dẽ bast
daermẽ in snÿt daer houdtmen glasen

ampullen daermen den balsem in ver
gadert eñ waert sake datmẽ een drop-
pel liet drupẽ vptẽ rake des mõts aen
dat ghehemelt soe soude dien mensche
dückẽ dat hem zijn hersen õtstekẽ wa
re. eñ hi heeft craft te õtbindẽ eñ te ver
terẽ eñ die dode lichaem te bewarẽ van
stanck eñ geheel te houdẽ. eñ also veel
als hi õtbindt eñ schept soe veel vteert
hi als ghesept wort in platear. eñ doet
menstrua voert comen ende doet dode
dracht wt comẽ eñ vdrijft den steen wt
dẽ nyerẽ eñ breecten inder blasen ende
õtbint dat lanceuel eñ gheneest alle ou
de siecten ist dat die balsem te punte ge
nomẽ werdt. eñ hi is ghoet den coertsẽ
diemẽ cotidiaen heet eñ quartaen. ende
is ghoet teghen venijnde beten. Dese
eñ menighe edele vtutẽ heeft die bal-
zem eñ veel ander twelck te lanck te v
tellen waer. zce.

Dat xix. ca. vã bdellium.

Bdellium is een ghõme ende pli-
nius sept li. xij. C. x. dat bdellium
een vnoemt boem is eñ zwart eñ hij is
ghelijc den oliuẽ indẽ bladerẽ eñ inder
starctẽ. wes ghomme men sonderlinge
besicht inder medicinẽ. wãt zijn ghom
me is doerschijnlic eñ bitter indẽ sma-
ke eñ is rukẽde. Mer hi is wel rukẽde
als hi in wine ghedaẽ wordt Item die
glose roert ouer genesi ij. daer ghesept
wordt bdellium wordt gheuõdẽ eñ oni
chinus die steen eñ wast als plini9 sept
int oeste in arabien in yndien eñ in cal-
deen. Item ysidor9 sept li. xvij. dat bdel
lium is een boem vã yndien eñ vã ara-
biẽ Eñ die in arabien wasset dat is dye
beste eñ is claer eñ wel rukende ende
wittachtich ende saft ende vet eñ was-
sachtich eñ hi wordt haestelic ghemor
wet eñ is beter eñ vã ghoedẽ roeke eñ
hi en is den houte noch der aerdẽ nyet
ghemenget. eñ die vã yndiẽ is onreyn
eñ zwart ende wordt gheuelst mit ghõ
me die den smaec alsoe bitter maect eñ
vã wat lande dat hi comet hi heuet eẽ
zeer lijmighe substancie ende dwinghẽ
de eñ aẽtreckẽde eñ daer om als dyas-
co. ende platea. segghen het weduecht
enẽ buuceuel datmen dissentyria hept.
die van scarper materien ghecomen is
eñ is ghoet teghẽ lopinghe eñ is zeer
laxerẽde. ende is ghoet tegẽ apostemẽ
bynnẽ eñ buyten. eñ hi breect den steen
ende dwinghet den hoest. eñ hi is oeck
ghoet op betẽ vã wildẽ dyerẽ die cru-
pẽ. ende saftícht die zerichept vãdẽ dar
mẽ als platea. sept eñ het is bouẽ matẽ
goet in plaesterẽ die mẽ besicht op die
ghescoert zijn benedẽ bij dẽ ghemacht
eñ hier bij ouerdraecht een gomme die
men vernijs heet eñ is een gomme vã
enẽ boem eñ vyndt oeck zeer op ghe-
scoerde eñ het maect een dinck claer eñ
behoudet langhe eñ daer om oerbarẽt
die malers Mer het is vã eenđ andere
nature dã bdellium wãt het is cout eñ
droege inden dorden grade. mer bdel
linm is heet ende vucht als platearí-
us sept zcẽ.

Dat xx. ca. vanden busboem.

Boxus is een griex naem als ysid.
sept li. xvij. mer die latijnsche heb
bent wat te brokẽ wãt die griekẽ
heptẽt pixos eñ is een boem die altoes
groen is eñ hij heet in duutsche busboẽ
eñ is zeer ghoet effen te maken eñ wit
datmẽ daer in scriuẽ mach watmẽ wil.
als caracteren letteren ende ander fi-

gurẽ.ende men machse lichtelÿckẽ we
der af wisschen. ende het is een boem
die zeer dichte ende vast bÿnnẽ vã hou
te is. wes vuedelicke vuchticheyt zeer
slimich is ende tay als aluinedus seyt.
int boeck vãder groyelicheyt. eñ daer
of is hi grof ende zwaer. alsmen hem ĩ
twater worpt soe sinct hi dat is om zÿn
der dichticheit willen wãt hÿ en heuet
gheẽ open ghatẽ daer die lucht in gaẽ
mach eñ hÿ heeft die bladeren langhe
groen als winter ende zomer ende als
een blat valt soe wast daer vlusch eẽ an
der ende die zÿn cleyn ende dicke ende
hi heeft luttel vruchten of gheen. Itẽ
die scauelinghe vanden busboem wãt
hi coude eñ droghe is in putwater stop
pet die lopinghe als dyasco. seyt. ende
ist datmẽ thaer dicwÿl wast in dz water
daer busboem in ghesoden is verwet
scoen ende zÿn smake is bitter als plÿ
nius seyt. li. xvÿ. eñ zÿn roke is zwaer
eñ smaect qualiken die groenicheyt is
den ogen ghoet ende het is altÿt groẽ
eñ sonderlinghe inden zomer mer des
winters blekẽ si een luttel mer si en val
len niet ghaerne omme haerder taphe
den wille als aluordius seyt. wes sake
is wãt het heeft een slimighe taye hu-
moer in hem eñ het wast in heteẽ ende
in stenighen steden ende daer omme ist
vast men machter of maken tafelkens
scaecspil eñ alderhãde figuren die lan
ghe duerẽ moghen. eñ is oeck ghoet
doesen of te maken daermẽ specien in
houden mach. ende hier mede ist ghe-
noech gheseyt zc;

Dat xxi. ca. vã balanscia.

Balanscia is een vallende bloem vanden appel vã garnaten want als die boem vruchten voert brenghen sal soe werdẽ die blomẽ in eenderhãde hueuelinghe gheuesticht ende vallen onderwÿlen vanden boem die welcke die medici houden ter medicinen ende machse enẽ winter houden in groeter duechden als dyasco. seyt. die balans ci is cout eñ droghe ende heeft macht te bÿnden eñ te droghen die vuchtich-heyt ende daer om ist ghoet teghens die lopinghe vanden menstruo ende te ghens dat roede buuceuel. ende heuet macht te dwynghen die tornighe dye van colera coemt ist dat si in edick ghe coect wert eñ daer een spõgi in ghesteken eñ gheleyt opten crop vander ma ghen Item die puluer vanden balans-cie sluut wõden ende gheneest verrot tantvleysch dat veruult is ende verbe-tertet ende doet die wortelen vãden tã den vaste staen ende gheneest wonden vanden lippen. Alle dese punten doet oeck psidia dat is die bast van desen sel-uen boem ende men salse nemẽ als die vruchten rÿp zÿn zc.

Dat xxÿ. ca. vander bete

Bleta dats bete ende is een ghe-meyn hofcruut als dyascori. seyt eñ zÿn species is tweerhande als dye witte eñ die zwarte. eñ tzap van beydẽ in die nazen ghedropẽ zuuert dz hoeft eñ zafticht die zeericheyt vanden oren eñ verdrÿft luzen ende neten vanden hoefde eñ doet die placken vandẽ aen sichte ende doettet thaer weder comen ende houtet vast staende. ende die bla-deren losschen dat wilde vyer. Eñ dye bete voet oeck quade humoren ist dat-mense te veel besicht als dyascori. seyt. aristotiles seyt datmen op die wortel

vāder beten eynten mach alsmen doet
op koele of op ander struuckē. welcke
wortel mitter eyntē ghestarct wordt eñ
soe wort si v̄keert in enē boem alst bouē
opēbaert vāder naturen der planten.

Dat xxiij.ca. vādē ceder boem

Cedrus is een boem dē welcken
die griekē cedros heytē. Ysidorꝰ
seit li.xvij. dz cedrꝰ een hout is dat zeer
rōt is wel rukende eñ dat langhe duerē
mach eñ en wert nymmermeer vāden
wormē ghegheten. Dit hout pleghen
die coninghen te oerberē in haren pal-
laysen eñ oeck pleechmēt in die tempe
len te bezighen wāttet langhe duert.
eñ die ghomme van desen boem hyet-
men cedrya dat zeer ghoet is om ghoe
de boecken langhe te beschermē vā cor
rupcien als si mit deser ghommen be-
smeert zÿn. Eñ hi wast in affrica eñ sy-
ria eñ sonderlinghe iuden berch van ly
baen. Ende cedrus is een boem die al
te hoghe wasset eñ is vrouwe eñ conin
ghinne alre bomē als rabanꝰ seyt ouer
den souter. eñ hi is schoen indē aensich
te eñ altoes groen eñ ruect wel. wyes
roke die serpēten v̄iaecht eñ alle venÿn
theden als die selue seyt. eñ zÿn vrucht
is altemael soet eñ zÿn appelē zÿn ghe
heel eñ langwerpelt eñ vā ghoeden ro
ke eñ wel smakende eñ hi heeft dryer
hāde smake. wāt int middel bidē corlen
zÿn die appel gheel eñ int ouerste edic-
achtich eñ bi dē bast zÿn si zuet eñ indē
vleysch ten morghe waert bynnen zÿn
si tusschē zuet eñ zuer eñ is vā meniger
hande virtuten eñ is zeer medicinael.
want zÿn traen of ghomme die ghom
mosich is heeft een craft die is tusschē
scharp eñ hete. waer bi dat si brāt ende
droecht als dyascorides seyt eñ wischt
af die dōckerheit der oghē eñ doot die
wormē vādē oren eñ is ghoet teghens
den tantzweer eñ mittē zape vā ysope
ist ghoet teghen die betē van serpentē
eñ beneemt tutinghe vāden oren. ende
gheneest wōdē vāder lōghen ende be-
scermt morwe vleysch van v̄rottinghe
eñ so doet oeck doode lichamen die in
cedarhout gheleyt werden eñ die mit-
ten ghomme vanden cedar besmeerdt
werdē. eñ tsaet is ghoet teghē dē hoest
eñ doet menstrua comē eñ vluut die se-
cūdinen butē eñ zuuert die moeder eñ
morwet die v̄crampte eñ v̄crompen ze
nen. eñ beroert dē watergāc eñ zuuert
die steenkēs inder blasen eñ inder nye
ren. Dese eñ menighe ander proprietey
ten seyt dyascorides vanden cedarboē
vā zÿnre vruchten eñ van sinen sade.
Item plynius seyt vā eenre speciē des
cedarboems aldus. het is een boē dye
meyster in medicinen heyt die int eerst
vanden landen van mede ghebrocht is
die welck vanden griekē cedrunella ge
heytē is of agredya. daer om dat zÿn
appel oeck den roeke vāden cederboē
heeft ende die smake als ysidorus seyt
li.xvij. Die appel des seluen boems is
den venynen cōtrari als plynius. seyt.
eñ die selue seyt dat hi al vol appelen
staet. ende in sommighen deelen zÿn si
rÿp ende in sommighen suet. ende som
mige staen inder bloessem twelck indē
anderen bomen selden gheualt. Ende
vele luden heyten desen boem assyriā
als hi selue seyt:

Dat xxiiij.ca. vādē cypressen boem

Cypressus wordt in griex cyparis
tus gheheyten als ysidorꝰ seyt

li.xvÿ.eñ wast scarp opwaert. Dit hout
heeft bÿnae die vtuut vãden cederboē
eñ is abel.karck thoernē af te maken.
wãt het is onuerrottelic eñ is vast van
roke eñ daer om pleghen.die oude wel
groet vier te maken vã haren telgherē
als daer ergent stancke of vulnissen ĩ
den landen waren. hier toe heuet pliñ.
ghesept. Item cÿpressus is een boem
die heet is inden eersten grade eñ droe
ghe inden anderen Wiens appelē hou
te ende bladeren ter medicinen ghoet
zÿn als platear.sept.eñ si zÿn ghoet te-
ghen den loep des buucs dat vã cranc
heden des outhepts comet ist datmen
vã sinen puluer in drancke neemt.ende
is ghoet teghen dat lanceuel eñ teghē
zerichept der lenden ist dattet int put-
water ghecoect werdt eñ daer nae zÿn
wÿnen mit water ghemengt werdt.
Item die versche bladeren vã cÿpres-
sen ghenesen.versche wõden eñ zuuerē
se eñ benemē hem dat stincken eñ stem
pen die lopinghe vanden bloedē. Itē
dat saet ghestotē ende ghemengt mit
droghen vighen õtbÿndt die hardich-
hept vãden reume eñ is ghoet op ve-
nÿnde apostemē eñ teghen venÿnden
beten. Dese proprietheptē vertelt dÿas
corides. Cõstantinus sept li.xvÿ.c.xxiiÿ
cÿpressus is een boem mit veel telghe
ren pdel vã vruchten hebbende bacas
voer die vruchten.ende hÿ heeft bitter
bladeren mit gheweldighen roeke eñ
hÿ is ghenuechlic onder sinen schÿpem
Wes specie tweerhãde is. als man eñ
wÿf. Eñ dese is õvruchtbaer mer hÿ is
schoen int aensichte des telgheren zÿn
deen in dander ghedwarlt eñ geuluch
ten.mer des mãs telgheren zÿn meer
ghespraÿt ende als die ghesnedē wer-
dē soe wassen si weđ zc:

Dat xxiiÿ.ca.vãden cÿpressen boem.

Cypressus daermē of sept cãtico.
iÿ. Cÿpri cum nardo thus zc. als
plÿnius sept li.xÿ.c.xxvi.het is een boē
in egipten ende hÿ is ghelÿc den oliue
boem inden bladeren mer si zÿn groen
eñ dicker mit eenre zwarter blomē eñ
mit witten zade eñ werdt hÿ mit olÿen
ghecoect soe werter een salue wt ghe-
druct die zeer goet is eñ lecker eñ wel
rueckende ende hpet.cÿprus Item die
selue sept li.xvÿ. eñ die glose als plini
us sept dat die beste boem vã desen ge
slacht wast in egipten op nÿlus den rÿ-
uier int lant van canopepa eñ die ađ ĩ
aschalone eñ die derde in cipers die al
te wel rukende is. Eñ het is een boem
die desen boem ghelÿct diemē aspala-
tos hept ende die een bloem is ghelÿc
mitten anderē bloem wt welcker worte
len ende blomē wert edel salue Itē die
selue sept dat in allē stammen recht wt
ouer al blinct een hemelsche boghe eñ
daer is een suetichept des rokes alsoe
langhe als die hemelsche boghe daer
schÿnt.ende ist dat hÿ schÿnt opten sel-
uen boem soe werdt zÿn roke wõderlic
ke eñ ontallike meerre eñ scoenre eñ is
ghelÿck den witten doorn ende heuet
een roede vuerighe verwe eñ in sommi
ghen deelen ruuct hÿ wel als castoriũ
eñ werdt van veel luden sceptrum elÿ-
sep ghehieten als die selue sept. Noch
sept dÿascorides dat cÿprus een medi-
cinael boem is ende is zeer houdende
wes blat alst ghekant wordt dwinghet
die heffinghe vanden monde eñ ghe-
soden in water verdrÿft hi die wormen

vandē hoefde ende maect dat haer le
lic als daer dat hoeft mede ghedwo-
ghen wordt Item zÿn bloem mit edick
ghecoect ōtbÿndt den hooftzweer als
die selue seÿt:

Dat xxvi.ca.vādē caneel

Cÿnamomū dats kaneel eñ wast in
ÿndiē eñ in ethÿopiē twee cubit9
hoech eñ hoe dz hi dūre eñ subtÿlre is
hoe hi liever is eñ hoe dz hi grouer is
hoe hÿ onwaerdē is eñ nae dē waerhÿet
te sprekē soe wast hi bÿ den trogoditen
in ethÿopien eñ hÿ wast mit eenre wor-
telen thÿen of xÿ.vingheren breet ondē
haghedoernē die alte sondlinghe dick
staen eñ men moets voer die zonne of
nae der zōnen niet gaderē.ende als hÿ
ghegadert is soe deÿlt die paep vādē
lande die deelen eñ gheeft gode dat al
dereerste deel eñ dat ander coept dÿe
coepmā eñ is heet indē dorden grade
als dÿascorides eñ platea.segghē.van
den welckē zÿn twee ghestachtē als dz
groue eñ tsubtÿl.ende dat groue is dat
quaetste.eñ dat subtÿlste is dat beste eñ
men sal kÿesen dat subtÿl is eñ dat enē
scarpen smake heeft mitter suetichejt
ghemengt mit ghoeder luchten ende
dat roedelachtich inder verwē is.ende
dat wittachtich is dat is quader eñ he
uet dēuut te consoliderē. Caneel heuet
menigerhande virtuut als dÿascoridē.
seÿt Wāt hi beneemt den hoest als hÿ
vā grouer vuchtichejt coemt ende mit
edic gemenghet geneest hi int aensicht
eenre hāde zuuct diemen inpetigo hiet
eñ in collirien ghemēgt droecht hÿ die
vuchtichejt vanden oghen eñ sacticht
die zerichejt vāder leÿnden eñ ghene
set watersucht eñ beten vā crupenden
dÿeren ende cōforteert den appetÿt eñ
doet menstrua voert comen eñ opent
die bestopthejt ende vduwet die spise
ende schejdt die fleumē ende verteert
se.eñ mit wÿne ghedrōckē drÿft die se-
cundinen wt dat zÿn die vellekēs daer
die kÿnder in gheleghen hebbē of des
ghelÿcs eñ afwischt die donckerhejt dē
oghen ende is ghoet ten hertvāc ende
teghen zwÿminghe

Dat xxvÿ.ca.vā cassÿa.

Cassÿa is een wel rukende specie
eñ wast in arabia als ÿsidor9 seÿt
li.xvÿ.eñ is een roede vā enen groenen
bast eñ is den caneel ghelÿck inder vir
tuten mer is legher inder moghēthejt
wāt men moets die helfte meer in dÿe
ghewicht doen dan des caneels ter me
dicinen. Item die glose seÿt ouer exodi
xxx.dat cassÿa wast in waterighen stedē
eñ wast groet ende heeft ghoede roke.
Plÿnius seÿt li.xÿ.c.i.dat hi een stam-
me is eñ wast inden velde bÿ dē caneel
eñ zÿn meeste breethejt is van drÿē cu
bitus eñ is grouer inden tacken dā die
caneel ende is vā tweerhāde verwen.
eerst wert hÿ wit ende nae roet.ende tē
laetsten zwart ende dat deel ist beste eñ
nae den zwarten is dat roede best ende
dat wit is dat quaetste wāt dat wordet
eerst vanden wormen gheten. Cassia is
edel een luttel soet eñ heeft een luttel
scharps smaecs ende is van ghoeder
luchtē eñ mē prÿst dien best die vā pur
puren verwe is ende dÿemen niet lich
telÿcken breken en mach Mer die hem
laet vouden is die best eñ daer is eē an
der specie van cassÿa die den balsem ge
lÿc is inden roke Mer si is bitter ende
daer om is die eerste een luttel zuete eñ

van heten smake eñ van ghoedē roke
eñ die medici prÿsen dese Hier toe he-
uet plynius ghesept mer platear. ende
dyascorides segghen dat cassya is twe
rehande als cassiafistula eñ cassia lig-
nea. eñ dese cassia lignea oerberen dye
meesters zelden. eñ is een stamme en-
de heeft een vaste substancie. eñ alsmen
se brekē wil so en voutse niet eñ is rode
lachtich ghelÿc den caneel Eñ dit is eē
specie vā cassia lignea eñ is scarp inden
smake eñ suetachtich. eñ daer is noch
een specie van cassya lignea die bitter-
achtich is hebbēde onderscepdē verwe
eñ dese pleghen die medici te oerbarē
eñ en wordt niet lichtelic te broken mer
si wordt wel gheuōden ende heeft enē
scarpen smake gemengt mitter soeticheyt eñ mit ghoedē roecke. eñ alsmēse
breect soe heeft si wittachtighe verwe
bynnē ende ōderscepdē mit roetheden
ondermenghet ende dese wordt onder
wile ghevalst mittē bast van capperis.
mer het wordt bekent vanden bitter-
achtighen smake eñ heeft vtuut te scep
den ouermits der subtÿlheyt zÿnre sub
stancien eñ heeft virtuut ende macht te
verteren wt sinen qualiteytē ende he-
uet macht te cōforteren ende gheneest
die reume die vā coudē saken comē eñ
helpt die valle van sinte cornelis ende
starct die herssen eñ zuuert die nyeren
ende die blase eñ rÿpt apostemen ende
gheneestse eñ ontstopt die leuer eñ dye
mylte eñ vdrÿft den stanck des mōdes
een wÿlken. eñ doet menstrua comē eñ
starct die moeder eñ helpt teghen zwÿ
minghe eñ crāchept des herten ist dat
men een zÿroep maect vā sinen puluer
eñ vā rosen ende van been des herten
hert. hier toe hebbent dyascori. eñ pla
tea. ghesept. zc.

Dat xxviij. ca. vā cassyafistula.

Cassiafistula is een vrucht vā enē
boem die lanck saet draecht Mer
allenckē nae dat die tÿt lancg is daer
na wert hi te langher eñ te grouer eñ
wert buytē dick ouermits aentreckīge
der zonnē. eñ tmorch is bynnen zwart
vucht eñ soet die ghemengt is mitten
witten coernē ende mit sommighen cel
lekens ist bynnē onderscotē ter manie-
ren vā honichroten. eñ men sal kyesen
die grof eñ wittich is eñ dat is een tey
ken datter veel morchs in is ende he-
uet macht te saftē eñ morwe te maken
ende te suueren eñ den stanck des bloe
des wōderlike zeer te saftighen ende
die colera eñ dat bloet te suueren ende
te ontbinden die apostemen der kelen.
eñ is den darmē ghoet ende helpt tot
ten ghebreken der borsten eñ leydt wt
die versche menstrua die vā vetten hu
morē coemt. eñ gedrōckē gheneset die
heffinghe der darmen bouē eñ benedē
Hier toe heuet dyascorides ghesept al
ist datmen opēbaer int gemeyn cassya
set ende sept mit eender dubbelder ss al
dus nochtās en salment alsoe niet scrÿ
uen noch segghen mer men salt aldus
scriuen casiafistula alsoe als die aucto-
res segghen

Dat xxix. ca. vā calamus

Calamus aromaticus vandē welc
ken ghesept wordt exodi xxx. eñ
is alsoe geheitē nae dī gelikenis eens
riets of eens hols dincgs als pēne of
stroe als ysid. sept li. xvij. eñ wast in yndi
en ende is mit veel knocken eñ is soet
inden roke. eñ ist dat hi te brokē werdt

ſoe werdt hi in veel deylen ghedeylt:
eñ is indē ſmake als caſiafiſtula mit eē
rehāde zerpiger wederbitinghe als yſi
dorus ſeyt.eñ pappas ſeyt dat hi is vā
eenre heter virtuten. eñ die gloſe ſeyt
ouer exodi xxx.eñ ſeyt dat calamus aro
matica is een ſpeci die waſt bidē berch
vā lybaen eñ ſoe waer dat hi waſt ply-
nius plathea.eñ dyaſcorides ſegghen
dattet een heet eñ een droghe ſpecie is
inden anderen grade.eñ het is een wor
tel vā eender ſpruten die eenre pipē of
enē halm die hol is ghelijc is eñ is van
groten roke eñ heeft een hollicheit als
een riet daer een hout in gheuonden
werdt datmen wt trecken ſal. wāt tē is
nyets waert mer het worter onderwilē
in ghelatē op dattet te meer weghē ſal
Item die ſelue auctores ſegghen noch
tan dat calamus tweerhāde is als een
dat in perſien waſt eñ is wittachtich vā
verwen.twelck alſt gebrokē wert niet
haeſteliken en puluert ende heeft een
wonderlike craft te confortereu. want
hi ſtarct die maghe eñ helpt totter v̄du
winghe.eñ ſonderlinghe iſt dat hi mit
aliſſen ghetempert wordt eñ mit roſen
water ghenomen ſoe is hi zeer goet te
ghen crāckicheyt des herten als plyni
us ſeyt. Het is een ander dat in yndyen
waſt eñ ruuckt wel eñ die rodelachtich
is dat is die beſt eñ die vol knopē is eñ
dicke Ende deſe is zeer medicinael by
nae als caſſiafiſtula of als caneel v̄ wel
ker virtuten ſoecket bouē wāt het doet
menſtrua comen.ꝛc

Dat xxx.ca.noch vā calamus.

Calamus vſualis als yſidorꝰ ſeyt
dat is riet dat bynnē hol is of eē
ſtroe eñ is een ſtoppel die tuſſchen den
wortel is ende den zade. eñ men oock
mit enen anderen naem noemt eñ hiet
culmus als yſidorus ſeyt eñ is bynnen
hol eñ buytē ſlecht eñ rōt mit knocken
gheſtarct eñ mit veel rocken ommege-
cleet daer die are mede gheuoet wert
eñ als die halm v̄ghaet ſoe v̄uaert dye
are eñ mit cleynē winden gaet hi ghēs
eñ weder eñ hi wordt lichtelic ghebro-
ken ende ghecromt ende naeuwe wed̄
op ghericht ꝛc.

Dat xxxi.ca.vā eender ſcrijfpennē.

Calamus ſcripturalis dat is een
penne daermē mede ſcrijft als eē
riet of een veder.eñ die oude plaghen
al mit rieden te ſcriuē eñ die iodē ſcriuē
daer noch hudē des daghes mede.ply
nius ſeyt li.xvi.c.xxxiiij.eñ is nut tot ve
le dinghē. Item hi ſeyt dattet waſt in
waterighen ſteden eñ ſi zijn noetorftich
in ſtrijden eñ in vredē. Wāt dat volc dz
iut noerdē woent decken haer huyſen
abelicken daer mede.eñ ſi pleghent in
haren huyſen te hāghen alſt groen is
voer chyerheit eñ voer een ghenuecht
eñ tvolc van oeſten pleghen mitten rie
de te ſtrijden eñ te vechten eñ makēder
glauien of ende hebben een leuēdighe
wortel wāt al ſnijdtmen dat riet bouen
die aerde of het waſt weder. Item mē
vintſe die al vol morchs zijn die zeer be
quaem zijn pipen af te maken ende die
vol morchs zijn eñ knopich eñ dick die
zijn beſt mede te vechten eñ dat cleyne
riet is beſt mede te ſcriuen. Eñ men ſal
deſe pennen niet zeer ſplittē eñ mē ſalſe
in die rechter ſide een luttel lāgher ma
kē dā in die lufter ſide Item het zijn an
der rieden ofte calami die vol morchs
zijn ende als die cleyne ſtuckē geſnedē

zÿn soe werdē si ghestotē eñ op enē crāc
ken viere gecoect thendt dattet dicke
wordt eñ eerst schinet of het al schume
waer. mer alst een wÿle ghestaē heuet
soe wortet dicker eñ beter eñ dat onnut
drÿft bouē ende wort ouermits anderē
dinghen gheualscht mer dat wordt on
derkent wāt dat ghoede craect inden
mont eñ is zeer suet eñ also en is dz qua
de nyet. mer het ghaet inden mont en
wech als plathea. sept.

Dat xxxij. ca. vā caparis.

CAparis is een sprunt in orienten
als plynius sept li. xiij. c. xxiij. eñ
ysidorus sept wes bast bloemē eñ bla-
deren ghoet zÿn ter medicinen eñ sonđ
linghe die basten die inder wortelē zÿn
als ysidorus sept li. xvij Caparis heeft
den naem vāden griekē ghenomen.
Jtem dyascorides sept dat caparus is
eē dicke sprute opter aerdē ghesprayt
die vol smerichedē is. wes virtuut ter
hardichept vāder milten ghoet is bo-
uē allen medicinē. eñ wast in dorrē ende
in droghen lande eñ in harden. eñ son-
derlinghe in ouden muerē. eñ alsment
eet soe morwet den buuc eñ doet vrine
comen ende menstrua eñ saftticht dē tāt
z weer. eñ zÿn sap in die oren ghedropē
doot die wormen eñ heeft veel groete
wortelen der welker basten nut zÿn tot
ten voerghesepdē sakē als platea. sept
Caparis als zommighe luden segghē
is een cruut datmē ghaderen sal int be
ghinsel vander leyntem ende men salt
droghē eñ dan machmēt ghoet houdē
seuen iaer. Ende hoe veel dattet ghe-
roert wordt ten puluert nyet eñ het is
wat bitterachtich indē smake eñ roede
lachtich inder verwē. zÿn blomen zÿn
heet alsoe langhe als si beslotē zÿn wāt
als si open zÿn eñ ghebreit soe en dogē
si niet eñ men sultse mit soute eñ so hout
mense. si maken enen appetÿt ende si
verdriiwen die humoer die inden mont
der maghen is. eñ si zÿn spÿse eñ medi
cÿn eñ si helpen teghen die doefhept.
eñ haer puluer is ghoet als hÿ in olye
ghecoect wort eñ die handen daer me
de besmeert die ghefistuleert zÿn. en-
de in die oren ghegotē helpt vā siectheit
hier toe plathea. ꝛc.

Dat xxxiij. ca. vā cardomomū.

CArdamomum als dyascorides
sept is een saet van enen boem. dz
saet wintmē des leyntens ende maket
eenre hāde knoecskens als een wÿnbes
se daer tsaet in wast ende is tweerhan-
de als tmeeste datmen tam heet ende
tminste datmen twilde heet. dat eerste
is tbeste wāt het ruuct beste eñ dat wat
roedelachtich eñ wat scarp vā smaken
ghemengt mitter zoetichept. eñ heeft
macht te cōforteren eñ daer om ist goet
teghen den hartuāck eñ teghens qua-
de verduwinghe der maghen ende is
ghoet teghen corınghe ende starct dye
hersen als dyas. eñ platea. segghē

Dz xxxiiij. ca. vā calamentum.

CAlamentum is een cruut ghelÿc
der menten vāden welcken dye
heilighen onderwile een ghewach ma
ken inder glozen eñ is tweerhāde als
dyascorides eñ plathea. segghen. als
berch calament eñ dat is slechs dz best
een ander is dat tam is ende en is nyet
soe droeghe als dat eerste is eñ heuet
macht te consolideren ende te verteren
wanttet heet eñ droghe is inden dor-
den grade als die selue sept eñ is goet

teghen den hoest eñ teghen siecthept vã
borsten dat vã couder saken coemt als
dyacalamẽtum dat eẽ electuari is welc
ghemaect is vãden blomen eñ vanden
puluerẽ dyes cruuts eñ vãden anderẽ
dinghẽ eñ het gheneest die zeerichept
vandẽ darmen eñ is ghoet teghen den
couden reume eñ gheneest berẽ der cru
pender dyerẽ eñ trect dat venijn vã bÿn
nẽ wtwaert Sijn sap in die oꝛen gedꝛo
pen gheneest die wõden eñ oeck mede
dodet die woꝛmen vãden oꝛen. eñ tem-
met die õcuuschept eñ vtraecht die ma
laetscip eñ verdꝛoecht oueruloedighe
vuchtichept als die selue sept eñ heuet
veel ander vtutẽ als die biuoet:

Dat xxxv. ca. van carex.

Carex als ysidoꝛus sept is eẽ scarp
cruut eñ hardt wes steel of garde
dꝛyekant is eñ snijt den menschẽ handt
dyet hardeliken handelt eñ heeft bla-
deren aen beyden siden ghehouwen eñ
scarp inder manierẽ van enen zwaerde
Nochtãs en quetst die scarpichept van
carex nyemãt ten si dattet eerst ghera-
ket woꝛdt. eñ wast in bꝛoeckighẽ moꝛ-
wen lande eñ schijnt of het harde hart
eñ scarp waer in zijnder substanciẽ ende
woꝛdt onder den gheslachte van cyperꝯ
ghenoemt als plynius sept. Die woꝛ-
tel vã cyperus die dꝛyekant is die is vã
ghoeden roke eñ van ghoeder virtutẽ
als calamus aromaticꝯ doet of is. mer
dat en suldi int ghemeyn niet verstaen
mer zeer int speciael als hi sept li. xij. c.
zc. Vã carex coemt carectum eñ is dye
stede daer die carices wassen als vã sa-
lix dat is een willighe daer coemt af sa
lectum dats een stede daer willighen
wassen als ysid. sept zc.

Dat xxxvi. ca. van carduus.

Carduus sept ysidoꝛus is eẽ griex
naem of nae den griexen ist eẽ ge
slachte vã crude of vã doernighẽ vꝛuch
ten. wes natuer bitende is ende vꝛeet
ende daer om gheneest zijn sap tvallen
vanden haer. Item dyascoꝛides sept
dat zijn woꝛtel in water ghesoden ghe-
uet den dꝛanckers een lust te dꝛincken.
eñ is den moeder vander vꝛouwẽ zeer
oerbaerlick eñ daer om en ist gheen wõ
der dat si vanden vꝛouwẽ begeert woꝛt
wãt si helpen hem dat si knechtkẽs dꝛa
ghẽ als die selue sept Item carduus is
een vuul cruut eñ heeft scarpe stelẽ eñ
int hoechste heuet doernighe eñ scar-
pe hoefdekẽs daer tsaet vã carduus in
is twelck buten zwart is mer wit binnẽ
indẽ moꝛghe. eñ is een heet schepdẽde
saet eñ is ghoet teghẽ den steen inden
nyeren eñ inder blasen ende twast i on
gheboudẽ steden eñ werdt vãdẽ ezels
gheghetẽ ende van beesten ghetreden
als ghesept woꝛdt iij. regum. b. si leden
die spꝛõghen der beesten eñ si tradẽ dẽ
carduum zc. Item vã carduus sept ply
nius li. xx. c. xvi. datter een eenre hãde
carduus is dat sonder yet tusschen te
vallen bloyt alle den zomer eñ als dye
een bloessem valt soe coemt die anď we
der wes angelen als die blader wassen
soe latẽ si of te stekẽ. eñ het zijn anď car
dui die doernich zijn ende vianden den
choern als die selue sept ende die ouer
vlopen inden sade eñ daer om machmẽ
se qualickẽ verhaten daer si eens wassẽ
tẽ waer datter een waer diese naerstelic
wtpluckede. ende die dat doen sal dye
sal dicwijl steecten ende pꝛekelinghe li
den ende doghen zcetera.

Dat xxxvij.ca.vā caricus

CAricus is een droeghe vighe.ysi
dorus seyt dat dye vyghe boem
drye werue of vierwerue vrucht maect
ende als die een ryp is soe beghint die
ander te wassen.ende als die oude lu-
den dese dicwyl eten beneme̅ hem dat
rimpelen vande̅ aensicht ende in ande
ren leden.dyascorides seyt dat si goet i
spyse zyn ende inder medicinen want si
voeden veel ende vetten Mer si make̅
veel groefs bloees ende starcken dye
crancken ende inder medicinen suuere̅
si die borst ende beneme̅ den hoest ende
claren die stemme ende saftige̅ die hers
sen der kinnebacken ende si suueren die
nyeren die blase eñ die moeder.eñ ghe
coect in wyn mit allsen gheneest die wa
tersucht:eñ ghewreue̅ mit mostertsaet
ghenesen die ioecten vande̅ oren eñ rey
nighense.eñ vighen gheuolt mit mos-
tertsaet eñ in wyn gesode̅ daer esop eñ
anys eñ soet hout toe zyn ghedro̅cken
gheneset alle ghebreken der longhen
eñ der borsten. die vighen salmen des
auonts eten ende ene̅ warme̅ toghe va̅
den wyn toe drincken eñ ghaen te bed
de eñ die borst buyten teghen dat vuer
smeren.Mer die te veel vighen eet op
hem seluen die crycht heffinghe eñ op
blasinghe van lichaem eñ si maken lu-
sen als dyascorides seyt.Die ander pro
prieyten soect beneden vander vighen
als de ficu.zc.

Dat xxxviij.ca.vāden camyn.

CYminū dat is camyn eñ is ee̅ saet
dat een ghoede lucht heeft ende
is bleeck inder verwen als dyascorids
macer eñ parsius seggen eñ is heet eñ
droeghe inden anderen grade eñ heeft
virtuut te scheyde̅ ende maect verduwi
ghe ende saftichet die windicheyt ende
veriaghet die zericheyt der maghe̅ dat
va̅ winde comet ende stempt dat buuc-
euel ist dat hy ghebraden wordt ende i
edick ghelept ende dan ghenuttichet.
Syn puluer in die nase gheblasen doet
nyesen eñ beneemt bloedinghe ter noe
sen eñ doet die zericheyt ende die hef-
finghe der kynnebacken ghaen sitte̅ eñ
gheneestse.ende mit bakelaer dwincgt
hy den couden reume.eñ waer dz oghe
blaeuwe ende mit bloede ghemenghet
van slaen van vallen of van stoete̅ so sal
men comyn cleyn pulueren eñ menghe̅
mit wasse eñ menghense wel te samen
ende makent dat plat ende dunne als
een vieruoudighen plaester ende ma-
kent warm ende legghent opt zeer eñ
alst cout is soe salment weder warmen
ende legghent daer op ende dit salme̅
doen aen enen ghanghe thent dz bluet
ghesceyden is. dit segghen dyascorids
ende plathe.dat selue seyt plinius vol
nae libro xx.c.xvi.dat comyn die een is
tamme ende dander wilt:eñ hy seyt dz
hy tot veel dinghen goet is ende son-
derlinghe ter maghen. wes opblasin
ghe hy gheneest ende oec der darmen
eñ haer steecte̅.

Dat xxxix.ca.va̅ coria̅der.

COriander vanden welcken men
seyt numeri xi. als ysidorus seyt
libro xvij.ende is een ruuckende cruut
wes saet mit zuete̅ wyn ghegeue̅ maect
die manne bereder ter o̅cuuscheit noch
tans ist te hueden datmens nyet te ve-
le en gheue want sonder twyffel het
soude enen verwoedt maken. mer alst
bereyt is ende na den eten ghegete̅ vn̄.

of acht coern maectet veel goets.

Dat xl. ca. vā carabus

Carabus mit sinē sade ist eē venijn cruut wāt het doot die luden die des dicwijl naem als ysidorus ende papilion segghen. Ende hij sept noch dat coriander in spijsen ghenomen is vhet tende ende dwinghende ende doet slapen. ende nae den auctoers is die coriāder van dubbelder virtutē of craften. want macer sept in sinen boecke aldus. Die craft van coriander is cout ende is van felre machtē Galienus sept Coliāder ghewreuē en mit edick ghedrōckē doot die wormen vandē buucke. coriander ruuct wel also lāghe als hi geheel is mer wordt hi mittē hāden ghewreuē soe stincket hij. dat saet des seluē is wit en cleyn zc.

Dat xli. ca. van coloquītida

Coloquintida daermē of sept. iiij. regum iiij. is een gheslacht vādē bitterē crude als die wilde cucurbita is want het worpt zijn telgherē bider aerdē als die cucurbit en heeft rōde vruchten Dit cruut vlecht hem inden thunen als die wijnghaert mit cleynre ronder vruchten als ysidorius sept. li. xvij. Itē dyascorides sept dat coloquītida diemē cucurbita alexandrina hept werdt ōder wijlē alleen gheuōden wassen en dā is si dodende ende venijnt als die squilla is diemen cepa marina hiet Mer als si gheuōden wordt ouer veel hoops soe en is si so quaet niet. si heeft morch bast en saet dat morch is nut in medicinē en daer na is tsaet tnutste. mar die bast en is nyet goet en dat morch is te prijsen dat wit is alsmen den appel scuddet so gheuet hij gheluut en heuet macht te scheyden ende te verterē te ōtbindē en te doerschieten. ende purgeert fleuma ende melancolia waer of datmen sept dat coloquintida goet is teghens die rudighe cotidiaen ende quartaē ist dat tet den siecken te punt ghegheuē wort ende is oeck mede goet tottē tantzweere ende veriaghet die langhe yperē en oec die wormen inden buucke ende zijn puluer doot die wormen vanden oren. ende opent die hardicheyt der mylten en oeck der leueren ist dat zijn sap myt vennecoel ghegheuen wordt ende zijn cokinghe opent die aderen vander aēbeyen stoeftmen daer ouer en doet men strua comen Dese proprieteiten en veel andere heeft coloquintida als dyas. en plathe. segghē.

Dat xlij. ca. vā soffraen.

Crocus is een cruut dat wij soffraen heyten. ende is alsoe myt zijnder bloemen gheheyten als ysidorus sept libro xvij. mer inder bloemen is die craft ende heyt crocum ende die is best die versch is ende wael ruecket lanck ende luttel wit ende gheheel en die niet cleyn ghebroken en is en goet van luchten. ende als hij ghebroeken wordt dat dan die handen besmet worden ende is saftelick scarp ende si pleghen daer toe te doen schuum van siluer op dat hij te meer weghen sal. mer alsmen dese puluert soe sietmen dā die valschept. Item dyascorides sept dat hij tweerhande is als crocus ortensis dat is hof soffraen daer hij in wast. en daer is een ander species dyemen hiet crocus orientalis ende dat is soffraen van orienten. ende dit is die alderedelste en draecht eē purpur bloē en heeft

een hoeft als een vyole in wes middel dye of vier blomē staen: Men sal dye bloemen kyesen die roet zijn ende dye wittachtich zijn salmen wech worpen. ende men machse wel x. iaren houden in groter virtutē eñ craften. Item soffraen is heet ende droghe inden eerstē grade eñ is oeck mede ghetempert in sinen qualiteyten. eñ daer omme is hij confortterende wāt hij is sonderlinghe goet teghē cranckicheyt der maghen eñ teghens aenmachticheyt. ende hij neemt die roetheit vanden oghē wech dat van bloede comet oft van enigher smettē ist dat hij ghewreuē wordet mit rosen eñ mit enen doder van enē eye eñ dan opt oghe ghelept. Hier toe heuet dyascorides ghesept eñ platheari9 sept dat soffraen heeft een proprieteyt dz hi in sinē bladerē alle die winter groenicheyt hout eñ hoe groet dat die coude is hij en laetse niet after Mer dyes somers verliest hij zijn bladerē mit allē ende si dorren eñ nae half herfst wassen si weder eñ dan comen zyn blomen wt in enen cranckē steelken eñ crupē voert als aristotiles sept inden boecke vā groylijcken dinghen. Item die soffraen heuet grote ghelijckenissen mit ascolonia of mit squilla inden wortelen nochtan scheelt hi van beydē want cepa of squilla dat een dinck is of die wortel vā soffraen is vā dichten vleysch ende hij en maect gheē saet als die ascolonia doet. Item plynius libro vicesimo ca. xx. sept dat soffraen niet ghesolueert en wordt mit hoenich noch oeck mede mit gheē rehande zueten dinghen mer hij wort lichtelijckē ghesolueert in wijn ofte in water ende hij is temael zeer nut īder medicinen wāt hij verderft alle ōtstekinghe eñ zericheyt der oghen. sonderlinghe ist dat hij mit wijne ghemenghet wordt. ende is der borsten der maghen ende der leueren altezeer goet: eñ dye soffraen nuchteren drinct mit wijne of mit byer die en mach niet drōcken drincken noch hi en mach niet te vol etē waer bij dat hij altezeer nut is den luden die hem te vergrijpen pleghen in spijse of in drancke. eñ slechs cronē of soppelen ghemaect van soffraen ende opt hoeft gheset wederstaet der drōckenscap. eñ si en laten den mensche niet drōckē werden eñ doet wel slapē eñ beroeret hoeft eñ verweckct die mijn. eñ mit zijnre blomen bestrekē ist goet op dat heylighe vuer. eñ van soffraen maectmen vngētum cytrinum eñ oxirocroceum eñ ghe neest brokē benen eñ is goet teghens steecten van scorpionen ende steectē vā spinnen.

Dat xliij. ca. vādē eyuun.

Cepa of cepe dats eyuun ende is een cruut wes craft alle leyt inden hoefde dat is inder wortelen ende oeck mede leydt si inden lāde. Item aristotiles sept int boeck vanden plāten die eyuun eñ ascolonia makē twewerrē bladeren ende die eyuun heeft enen steel daer hij zijn saet in maect eñ heeft een wortel mit veel rockē ommebecleet ende onder die wortel heeft hij anō haren oft haer ware. vanden welcken die grote wortel gheuoedet wordt. eñ dye vuchticheyt wordet voert ghesent tot alle dē ghehelē crude. eñ int eerste iaer soe en vordert die eyuun nyet inō wortelen mer in dat ander iaer nae dyen dz hij ghesayet wordet. noch hij en sadet

niet voer dat ander iaer noch en maect
zÿn saet inden balghen nyet ende so en
doet dat loeck ende sommighe ander.
mer int ouerste vanden stele die specien
vanden epuum zÿn tweerhande als tā-
me ende wilde diemen van aristotiles
cepa canina heet ende dese canina he-
uet witte bloemen ten hemelwaert eñ
groen ter aerden waert. ende dese is
goet teghens apostemen. ende die tam
me epuum heuet enen hollen steel ende
sonder knopen. ende ghelÿckerwÿs dz
hÿ zÿn bladeren vernuwet alsoe vernu
wet hÿ zÿn wortelen als aristotiles seit
inden voerscreuē boecke. Item dyasco
rides sept dz die tamme cepe nut is ter
medicinen ende oeck ter spÿsen ende is
slÿmich ende van couder natueren. en
de sonderlinghe die wat lancgworpelt
is meer dan die rōde ende meer die ro
de dan die witte ende die droege meer
dā die vorsche ende meer die rauwe dā
die ghecoecte ghegeten beneemt wal-
ghinghe ende vermindert den stancke
des mondes ende morwet den buucke
ende doet die spÿse wel smakē. eñ zÿn
sap mit honich ghemenget wischt die
donckerhept vanden oghen af. eñ zÿn
sap is goet den ghenē die in litargyen
legghen. ende tsap mit vrouwen melck
ghemenghet ende in die oren ghedro-
pē beneemt hem die zerichept. ende te
maten ghegheten soe nisnÿt hi die din
dende ende die hekkende humoren eñ
opent die monde vanden aderen ende
doet orine ende menstrua comen ende
leÿdtse wt ende lescht die beten vā enē
verwoeden honde ende ander venÿn-
de beten ende claert die huut eñ opent
die zweetghatē ende daer omme doet
hÿ zweten ende leydet wt. ende rauwe
ghegheten en gheeft hÿ den lichaem
gheē voetsel eñ hi is den colericꝰ quaet
ende den fleumaticus goet eñ maket
dorst ende opblasinghe ende quetst dat
hoeft ouermits zÿnre scarpicheit ende
doet den mensche vuerlÿke drome dro
men of sien. eñ sonderlinghe wordt hÿ
ghegheten van ludē die vā groter suuc
ten op ghestaen zÿn. Ende hÿ doet die
luden screpen of huylen mit sinen roke
alleen ende hÿ quetset dat ghesicht als
dyascorides sept. ꝛc.

Dat xliiÿ. ca. vā cepe caninum.

Cepe caninum dat is squilla ende
wordt gheuōden bÿ der zee ende
plathearius noemtse cepa marina. eñ
onderwÿlen wort hi alleē gheuōdē eñ
dan is hÿ venÿn ten si dat hem die ve-
nÿnthept ghenomē wort. eñ zÿn quaet
hept wordt hem benomē ist dat hÿ een
wÿle lept in wÿn eñ in olie eñ dā wordt
inder medicinē ghedaen. Item mē sal
hem op sniden ende doen hem dat alre
binnēste wt eñ dat vterste salmen mede
wech doen ende dan dat middelste ne
men ende dat becoemt zeer wel in me-
dicinen Item plynius sept libro xix. ca.
xvÿ. Item die griecke segghen datter
veel gheslachtē van cepa zÿn eñ alle-
gader maect si traninghe alsmen haer
ruucket. ende hoe dat hÿ ronder is hoe
dat hÿ beter is. ende dye roede is dye
suerste ende is meer suerder dā die wit
te ende die raeuwe meer dā die gheco
kede ende hÿ wordet ghesapt ende oec
gheplant mer als hÿ ghesapt wort soe
en maect hi gheen saet voer dat ander
iaer ende wanneer hi zaedt soe ōghaet
dat hoeft want die voertbrenghinghe

des saets is verderffenis des hoefs.
Item tsaet vanden eywn wil ghesayet werden in ghespaedder aerden ende daer alle oncruut ende ander vuul wortelen wtghewyedet zijn. ende als zijn saet bestaet zwart te worden soe pluctment ende eer dat hij al dorre wordt so pleechment int stroe te bestemmen. eñ waer yemāt die daer ghenuecht in hadde dat die hoefde vandē eywn out worden soe soudemense netten mit laeuwē souten water ende alsoe moghen si langhe dueren ende zijn oeck beter teten mer si zijn best inden sacken te sayen of te planten ende veel nutter het zijn vele luden die den eywn ophanghē indē roecke eñ inden scoersteen bij den vyer alsment tloeck doet eñ dat doen si daer omme dat si niet wtspruten en sullen.
Item die wilde eywn als die selue seyt li. xx. c. vij. en zijn nyet etelic mer si zijn zeer medicinael ende si zijn indē ruken alleen goet teghen donckerheyt d̄ ogē mer ghesmeert ist meer prophitelic eñ si ghenesen die wondē vandē monde. eñ mit wijn ende mit honich ghemēgt gheneest beten vā honden ende vā serpenten ende is goet ter doefheyt. eñ mit ghansen smeer eñ mit honich ghemenghet helpet totter zericheyt d̄ lenden ende suuert eñ gheneest wōdē. hier toe seyt plynius zc.

Dat xlv. ca. vā cucumer.

Cucumer cucumerus dat is een cruut vanden welckē ysidorꝰ seyt li. xvij. dat si cucumerē ghenoemt zijn daer omme dat si onderwijle bitter zijn die nochtās soet wassen ist datmē haer saet ouerghiet mit ghehonichdē melcke Item dyascorides seyt dat die cucumeren coudt inder naturen gheuōden worden si laxeren den buuck ende si helpen der maghen. zijn bladeren ghenesen wonden ist datmen die bladerē wrijuet ende stoet ende legtse op wōdē die honden ghebetē hebben Item zijn saet ontween ghewreuē ende mit wijn ghedrōcken helpt der crancker blasen. Itē plynius seyt libro vicesimo c. ij. et iij. dz cucumer tweerhande is als dat in den houen wasset ende dat wilde. wes wortel meeest grof ende wit is wt wes sap een electuari werdt dat noet is in veel medicinē zc.

Dat xlvi. ca. vā cucurbita.

Cucurbita als ysidorus seyt is eē grykers naem wyens opghanck of beghin den latijnschen onseker is. ende zijn ghestachten zijn veel als ysidorus ruert libro xij. ende dat selue seyt oeck plynius. Item zommighe cucurbit is tam ende zommighe is wilt. eñ die tamme ouersprayt haer bladerē eñ haer telgheren als die wijngaert ende knoept hem mit zommighen bandekens also als die wijnghaert omvlechtende. ende heuet witte bloemen die hi coept op dat hi machtelick teghen der nacht sonder ondersettinghe bloeyen mach mer zijn vrucht vordert weynich of luttel mer si ghaet al af ende si verrot. Item plathearius seyt dat die cucurbita van couder ende van vuchtiger complexien is ende ī qualiteyten ghetempert. Ende men vint oeck die cucurbit in heten lantschappen. wyens zade alsmense in der aerden worpet soe wast daer cruut of. wt welcken crude wytte blomen comen ende ten laetsten vruchtē die vol saets zijn ende morchs wes

scorsse eerst morwe is mer als si coemt
totter ripicheyt soe wordt dye vrucht
buyten hardt als een hout. Item dye
vruchten als si nyeuwe zyn soe zyn si
ghoet te ethen ende die sadē zyn goet
ter medicinen ende zyn saet is scheydē
de om die subtylheyt zynre substancien
eñ daer om zyn si ghoet teghen die ver
stoptheyt der leueren der nyeren ende
der blasen. eñ die cucurbit ghesoden of
ghebraden is een medicyn den ghenē
die den scarpen corts hebbē wāt hi die
materi der zuuctē zuuert ouermits pis
sen eñ laxeert een luttel eñ verdrijuet die
hetten ende verwandeltse ende starctse
Item die zade worden ghewonnē nae
der rypicheyt ende si werden ghewas-
schen ende ter zonnen ghedroecht op
dat si ouermits hare vuchticheyt nyet
ghecorrumpeert en werden ende men
machse in een droeghe stede drye iaren
houden. hier toe heeft platea. ghesept
Item plynius seyt dattet sap vāder cu
curbit ghoet is teghen theylighe vier
ende teghen hekkinghe der oghen eñ
sasticht die zeericheyt vanden oren ist
datmen tsap daer laeuwe in drupet eñ
zyn saet ghewreuē te puluer ende ghe
stroyt in hollē wōdē vultse mit vleysch
eñ die bast tot asschen ghebarnt is goet
opt verbarnde. Item plynius seyt li.
xx. c. iiij Item daer is een wilde die vin
gher dick is wassende in stenighen ste-
den wes sap ghoet is totter maghē eñ
darmen. eñ zyn morch mit assē is goet
op den tantzweer wat souts daer thoe
ghedaen ende zyn sap mit edick ghe-
warmmet doet die wagghelende tan-
den vaste ende styf staen inden monde.
ende zyn vleysch sonder dat saet is zeer
ghoet ende nutte op den lyckdoernen.
Item zyn bladeren ghecoecket dye
zyn oeck mede zeer ghoet op wonden.
Item dat saet ghedroncken mit wyn
verwinnet dat venyn. Men sals nyet
eten Mer want si eerst opblasinghe ma
ket als si groen is soe salmense coken
ende etense alsoe Ende die wilde cucur
bit is als ysidorus seyt libro decimosep
timo alsoe veel als coloquintida. ende
is een zeer bitter cruut ende streckt zyn
telgheren byder aerden ende het heeft
grote bladeren ende is van zwaren ro
ke als die cucurbit ende maeckt ronde
vruchten als die ghemeyn cucumeren
doen. als ysidorus daer seyt soect bouē
vāder naturē vā coloquītida Cucurbita
dat is eē kuwoerde cucumeres die zyn
bynae als kuwoerdē.

Dat xlviij. ca. van celidonia.

CElidonia is een cruut dat soffra
nighe blomen heeft ende dye is
alsoe ghenoemt om dyes wille dattet
inden tyden als dye zwaluwen eerst
comen soe beghintse te bloyen ende ve
le luden heytent zwaluwen cruut ofte
dye ghauen des hemels als ysidorus
seyt want celidon in grieex is zwalue in
duytsche. ende waert dat dē zwaluwē
inden nest haer oghen wtghestekē wor
den soe soudense die oude weder sien-
de maken mit desen crude. dat selue v-
telt plynius oeck mede in sinen boeckē
dattet sap van desen cruyde dye zwalu
wen weder omme siende maket. Ende
dit cruut heuet noch vele natuerlycker
consten ende virtuten in hem Wāt het
heuet macht te ontbynden ende oeck
mede te trecken ende te verteren als
dyascorides seyt. ende het sasticht dye

zerichept der taudē eñ zuuert dz hoeft eñ doet menstrua comē ende purgeert die moeder ende gheneest die fistel en de kancker vanden monde als plyni⁹ dyascorides eñ plathea. seggē

Dat xlviij. ca. vā centaurea

Centaurea is al te bitterē cruut en de is droeghe inden dordē grade ende daer om ist felcerte ghehey̆tē dat is galle der aerden als ysidorus seyt. want zy̆n duecht is eerst gheuōdē van chyro centarus als die selue seyt li. de cimoseptimo eñ is tweerhande als die groete eñ die cleyne. dye meeste heeft meerre telgheren ende bloemen ende heeft die meeste macht ende meerder dan die cleyne centaurea doet als ghe seyt wordt in platheario eñ constantin⁹ seyt dat die wortel vander meester is heet ende droeghe inden anderen gra de ende heeft eenderhande bitterheyt mit zueticheden ghemenghet eñ daer om sluytet vast. Item die blomen ende die bladeren zy̆n nutter in medicinē dā in anderen dinghen. eñ centauria bene met die zericheyt vanden buucke ende claert dat ghesichte eñ ontstoppet dye nyeren ende die mylt eñ gheneest dye popelsie die cleyne is of gycht. eñ mit hoenich ghenomen doodet die pyeren ende zy̆n wortel consolideert wonden als plynius eñ dyasco. segghē

Dat xlix. ca. vāden lauwerboem

Dyphuus in griex is laurus in la- tyn als ysidorus seyt li. xvij. ende laurus wordt gheseyt van desen woer de laus laudis dats lof want mittē bla deren ende mitten telgheren vanden lauwerboem plachmen die hoefden te croenen der gheender die victorie had den mit groten loue ende pry̆s. Ende daer omme by̆ den ouden ty̆den plach laurus lauda te hyeten mer daer nae so wordt die d. of ghehaelt ende die r. toe ghedaen ende is laurus ghe hyetē. ge ly̆ckerwy̆s alsmen plach te segghē me didies daermē nu seyt meridies dat is middach als ysidorus seyt. Dye grye ken heyten desen boem dapheyn daer omme dat hy̆ altoes groen is want hy̆ is altoes groen winters ende zomers ende daer omme werden die verwires daer mede ghecroent als ysidor⁹ seyt. ende plyni⁹ seyt dat dese lauwerboem behoert properlicken keyseren ende co ninghen toe ende den ghenen die zege ende victorie ghehadt hebben ende hy̆ verchyert die huysen eñ van hem zy̆n twee ghestachten als delphica ende cy pria. ende mitten lauwerboem delphi- ca worden die delpheres eerst ghecro net die zeghe hadden. ende mitten lau wer cypria croenden die romeynē dye hare als si victori hadden. mer nv zy̆n daer veel species vā lauwer bomē mer si scelen inder gronicheyt ende in dyer groetheyt vanden bladeren ende van den bessen. ende is een boem van me- nigerhande ghedaenten Eñ hy̆ telter xiij. species des selues boems. onder die welcke hy̆ eenderhande specie set die den grotē iupiter ende appollo del phicus ghewyet was. ende daer ōme daer die aerde vanden lauwerboem in enen huyse is daer bly̆ft dat huus van den blixem onghescent eñ appollo en plach gheē ātwoerde te geuē als daer gheen lauwer tegenwoerdich en was ende wantmen te ghelouen plach dat hy̆ nut was in godly̆cker eren soe pla-

ghen si dyen oeck te besighen totte lo-
ue ende prijs der werelt en men moets
niet besmetten mit enighen ydelē din-
ghen en men plachen opten outaer te
legghen ende te steken. Item die key
ser tyberius plach den lauwer op zijn
hoeft te setten alst onweder was vā dō
der ende vā blixem ghelijck dat si dyen
draghen teghen die vreesen ō blixem.
Item plynius vertelt een wōderlic dic
dat doe augustus sat in enē hof bij dru-
sillam augustam doe werp hi een hen-
ne neder vandē hoghē die alte sonēlin
ghe wit was ongequetst in des keysers
schoet en die henne hyelt enē telch vā
enē lauwerboem in haren beck die ghe
ladē was mit veel bessen. en die waersa
ghers hyeten datmen die henne sober
houden soude en datmen die bessē saey
en soude en bwarense mit groter naer
sticheyt wt den welckē een yeerlijck ze
ghelijck busch quam. welcken lauwer
die keyser na in zijn hant hyelt ende hy
droech een croen op zijn hoeft. En ten
laetsten die ander keysers inder seluer
manierē. en wt den seluē bossche moest
men dye victorie dye eerst ghehouden
was starcken. hier toe seyt plyni. Item
dyascorides doetter noch wat toe van
den lauwerboem en seyt dattet eē boē
is vā schoender formen en van ghoeden
luchten en van wonderlicker craften.
wāt zijn blader groē ghenomē die zeer
wel ruuckende zijn ist dat si ghestoten
werden soe saftē si ende ghenesen steec
ten van byen ende van wespen en alle
drinkinghe. en ist datmense bi dē boeckē
leyt ende bij den cléderē soe en werdē si
vanden wormē niet ghegetē. Ende die
vruchtē vandē lauwerboem heytē wij
baccas lauri dats bakelaer. en die coer-
nen zijn butē zwart of rodelachtich en
bynnē wit en smerich ende rōt inder fi-
guren ende inder complexien heet en
droeghe inden anderē grade. en si heb
ben een subtijl substancie ende hebben
macht te zuuerē ende te confortierē en
daer om werdē si oerbaerlic inder me-
dicinen ghedaen. wt den welcken men
dyerbaer olye maect die goet is tot vē
le couder passien ende oeck mede tot an
deren passien ꝛc.

Dat l. ca. van dyptannus.

Dyptann9 is eē medicinael cruut
wes wortel meest inder medicinē
ghebesicht wordt en zijn substancie sal
dicht wesen en niet doergaet. en als si
ghebrokē wordt dat si niet ghepuluert
en werdet en heeft macht te ōtbinden
ende dat venijn nae hem te trecken en
dat te verteren. waer bi dattet ghoet is
teghens venijnde beten. en op die won
den ghelept ende ghedragen als dyas
corides ende platheari. segghen: ende
alsmen een luttel dincgs toe doet soe
seyt men dat die wortel veel virtutē he
uet en sonderlinghe die virtuut vāder
dypakelen en si doet menstrua voert co
men ende leydtse wt en fluutse buyten.
ende doetse wt comen die secundinē en
dode kynder of ander vuulnisse die inō
moeder leyt. en mitten zape vā wijnru
te ghenomen coemt te hulpe den ghe-
nen die vallen vanden groten euel en
den gichtighen ludē als die selue dyas
corides seyt: Item plynius seyt van de
sen crude li. xvij. c. vij. dat die hyndē of
die herten dit cruut eerst vondē en wij
dent want si eten dat cruut om: dat si te
rascker baren moghē en te lichtelijcker

eñ ist dat si mit scut gheschoten zijn soe
suecken si dyptan eñ etent eñ wriuẽ die
wõde aen dat cruut ende die pijl ghaet
wt eñ die wõde gheneest. Dit selue sept
basilius in examerõ eñ oeck ambrosius
eñ die expositoer ouer canticorum sept
oeck daer hi spreect vanden hyndẽ der
herten Eñ plynius sept dat dit cruut in
veel stedẽ wast eñ dat in vetten landen
wast dat is tquaetste eñ dat in dorrẽ har
den steden wast dat is tbeste eñ dattes
een mẽsche een cleyn luttelken proef⸗
de soe õtstekeet hem die mont mer nyet
zeer als die selue ysidorus sept li. xvij.
daer hij aldus sept. Diptannus is een
berch der aerden daer diptanus tcruut
den naem af heeft Waer of dat virgili
us sept Als die hinde ghewõt is so ma
ket si sprõghe eñ soect dyptan. Eñ het
is vã alsoe groter virtutẽ dattet eẽ yser
dat inden lyue ghebleuẽ is wt drijft ist
datment etet eñ plaestertet op die won
de mit apostolicon daer puluer vanden
magneten mede in is Dit cruut heiten
zommige meesters pollepe vãder zee
ꝛc. als ysid. sept.

Dat li. ca. vã draguntea.

Draguntea is een cruut alsoe ghe
noemt daer om dat zijn steel inñ
manieren van enẽ serpent mit stippen
ouer ghesprayt is eñ die slanghen hatẽ
dat cruut als ysidorus sept li. xvij. ende
dit cruut wordt vã vele luden serpenti
na of colubrina ghenoemt. wãt het he
vet een purpur bloem die ghedeylt is
eñ open als eens serpents mõt. wt wel
ken middel coemt oft een serpents ton
ghe waer scarp zwart ende rõt. ende in
tmiddel vãder blomen coemt wt oft eẽ
hoeft waer mit enẽ grouẽ ronden sade
dat eerst groen is daer nae roet alst be
staet te rijpẽ. Dit cruut als dyascorides
sept is van groter craften ende virtutẽ
wãt zijn wortel ghedroechtẽ eñ ghepul
uizeert eñ mit rosenwater ghemẽghet
zuuert dat aensichte eñ maectet claer.
eñ mit walscher zepẽ ghemẽgt verwet
dat aensicht ende zuuert droecht ende
gheneest fistelen eñ maect den mõt vã⸗
der fistulen alsoe wijt datmen dye been
die daer in verrot legghen wt trecken
mach. eñ mit edick ende mit leuenden
calck ghemenghet gheneset dẽ käcker
eñ zijn bladerẽ in wijn ghesoden rypet
apostemen. eñ tsap van desen crude ge
neest doefheyt die vã couden ghecomẽ
is eñ tsap maectet ghesichte claer ende
doet mẽstrua voert comẽ. eñ die bloyen
de aenbeyen heeft die verteertet ende
droechtse. eñ zijn sap vã bynnẽ gheno⸗
mẽ doet die vrucht vworpẽ eñ zijn roke
v'iaghet serpẽtẽ. noch tlichaem en can
vanden serpentẽ niet ghequetst wordẽ
ist datter mittẽ zape besmeert is. dit seg
ghẽ dyasco. eñ plat.

Dat lij. ca. vã dragantum.

Dragautum als plynius ende aui
cenna segghen dattet eẽ ghom⸗
me is vã enen boem. wes vuchticheyt
hart wordt van hetten of vã coudẽ. eñ
zijn specie is dryerhande. want het is
wit puer eñ claer. eñ dit is tbeste eñ het
is oeck rodelachtich ende gheel twelc
niet alsoe ghoet en is als twitte daert
aen der aerdẽ ghemengt is Eñ datter
wit is dat is ghoet ter couder medicinẽ
eñ men macht xl. iaer houden eñ heeft
v'tuut te vercoelen te vuchtighen ende
te zuuerẽ eñ dit doet vã zijnre coutheit
weghen ende van zijnre vuchticheyt.

eñ heuet virtuut te lymē ende te byndē ouermits zynder ghommosichept wāt tet ghommich is ende is ghoet teghē ghebreken der borsten inden electuariē ende in syropen wāt het vuchticht dye droeghe borst eñ brenghet die verlorē humoer weder ende beneemt dē hoest die splitinghe vander lippen ende dye vlceringhe vanden monde die ghene-set eñ zuuert dat aensicht eñ maectet wit ende helpt den ghenen die artike hebben eñ helpet teghen dissentiriam dat is eenre hande buuckeuel dat van scarper medicinen coemt eñ zomwylē van anderen saken als ghesept wordet in platheario zc.

Dat liij.ca.van ebenus.

Ebenus is een hout in ethyopiē eñ heeft ene zwarte verwe ende is sacht inden tasten ende effen hart eñ zwaer. Want om zynder groter dich-ticheyts willen soe ist also zwaer. ende leydtment int water soe sinctet ende be gheert den gront als ghesept wort int boeck der gropelycker dinghen. het is stiptick inden smake ende bytende wāt ist datment inden vyere leydt so barnet rasch ende gheeft enen zueten roke wt eñ ghoede lucht. ende op enē wetsteen ghewreuē gheuet enen roeden verwe eñ heeft virtuut te zuuerē eñ oec mede te starcken. eñ daer omme ist goet in col lirien dat is in medicinē der oghen als plynius ende dyascorides segghē. Itē vā desen houte sept oeck mede ysidor9 libro xvij. dattet in yndien wast ende in ethiopien: eñ het wordet also hardt als eē steen Des hout zwart is eñ die bast sacht als vandē lauwerboem. eñ dat in yndien wast dat is speckelich eñ meni-gherhāde vā stippē eñ vā pleckē met dat isset tbest dat nergēt spuckelich en is eñ dat zwart is eñ sacht als eē hoorn eñ mē pleghet bidē wyeghē te setten daer die iōghe kynderē in die wyeghe legghē op dat si te myn duaert sullē we sen vā anderē zwartē dinghē als ūgili9 eñ ysidor9 segghē. Item plynius prycst dit hout. die eē scrijft ebenus eñ die an der ebanus eñ sept dattet een precioes boem is eñ is dē goude eñ dē elpēbeen te ghelyckē. eñ daer omme plaghē die vā ethyopiē dit hout eñ ghout ende el penbeē den keysers te scenckē voer sinē tribuut: waer of datmē leest dat dye co ninghinne saba salomō ald9 sulcke hou tē ghaf. iij. regum. x. zc.

Dat liiij.ca.vā edera.

Edera is gheseit vā herēdo dat is van cleuen als ysidorus sepdt. daer omme dattet den bomen aen cle-uet. Of het wordt ghesept van edo dat is van eten wāt ist dattet die gheitē etē soe ghecrighen si daer of veel melcks daer edy dat zyn die ionghe ghepte-kens of gheuoedet worden. Zyn wor tel die doerboert alte harden dinghen ende is van couder naturen ende com-plexien. Ende so waer dattet wast daer bewijstet dattet langhe tyden cout is. ende het houdet zyn groenichept lan-ghe tyt ende en verliest oeck zyn blade ren nyet ende is van bitteren dempigē smake Item plynius sept li. xvi. c. xxiij dat van edera dat is vander wedewint twee specien zyn als wyt ende zwart. mānekē eñ wyfkē: tmannekē is meerrē eñ idē blader harrē eñ vetter eñ de wit te edera heeft witte vruchtē die zwar te zwarte vruchtē. men plach die poe-

ten te croenē mitter wedewinde in enē
tepkē dat si leuēde vā sinnē zijn eñ sub-
tijl. wāt si altoes groeyt eñ groen is. eñ
die ghene die ghinghē indē ghewepde
des wijen vaders dat is des wijns die
men bachus heet croendē si mitten we
derwinde waer bij dat dese boem was
ghesacreert den gode vanden wijn eñ
oeck marti dat is marssen. eñ die grote
coninc alexander croende zijn ridders
mit edera doe hi victori behielt van yn-
dien als die selue plinius seyt. ende is
een boem die zeer hoghe clymt also lā
ghe als hi een muer of een boem vijnt
daer hi aen op crupē mach. eñ heeft tel
gheren eñ bladeren ende bessen mer si
zijn bitter. ende het is wōder waer om
dattet vanden ouden gheeert was wāt
het heeft ondersnedē bladerē eñ hoec-
kich eñ zwaer vā roecke ende effen on
der wes schijnem die wormen schuylen.
Item plinius seyt ende dyascorides
mede al ist sake dat dese edera bitter is
nochtās is si nut ter medicinē ende is
ghoet teghen dissinteriam. Item tsap
inder nazen ghedropē zuuert hoest eñ
saftticht den hoeftzweer Item tsap mit
olye ghemenghet eñ warm in die oren
ghedropē is ghoet teghens doefheyt
Item edera is ghemaect vā contrariē
saken eñ daer om werct si in contrarien
dinghen waer om dat si heeft virtuut
te rūpen te trecken te zuuerē eñ te safti
ghē. eñ daer om wordē haer bladeren
dicwijl ghedaen totter rokinghe ende
haer ghomme is scheydende ende ōt-
bijndende. eñ een bock die daer mede
ghevoet is als mittē bladerē vā edera
eñ ghedoot ende dat bluet warm ghe
drōcken een ghoede pijnt tusschē twee
onser vrouwen daghen breect sond twi
uel den steen inder blasen. dit heb ic we
ten prouen eñ oeck inden leyndē Item
het is eēre hāde speci vā edera op wes
bladerē douwe valt eñ werdt dicke eñ
slimich ende wordt verwandelt in lap
danum. wes virtuut groet beproeft is
vanden meysters wāt een fumigaci dz
is een rokinghe ghemaect vā lapdano
doet menstrua voert comen eñ drijuet
secundinen wt ende dode drachten eñ
dwinghet den reume dat is den snuuf
vanden hoefde ende starct die sinnē eñ
helpt die ghene die hoestende zijn eñ
stempt dat buuceuel eñ is nut in vele
medicinē zc.

Dat lv. ca. vā elytropium.

Elytropium is een cruut also ghe
hieten daer om dattet vloyet als
die zomerlike solsticium is ende werdt
vanden latijnschen solsequium ghehey
ten als ysidorus seyt li. xvij. wāt als die
zonne op ghaet soe luucc dit cruut zijn
bladeren op: eñ als die zōne ondergaet
soe sluyten die bladerē weder toe ende
men heytet oeck verrutaria dats wrat-
ten cruut daer om dattet wratten verdrij
uet ende af doet ist datmen drijnct of
plaestert als ysidorus seyt. Item pla-
thearius heytet spōsa solis ende is een
cruut dat heet eñ vucht is inden ande-
rē grade. wes sap ghoet ghedrōckē is
teghen venijn eñ teghen beten vā hō
den die venijnt zijn ist datmen dz cruut
wrijft ende legghet op die wonde ende
is ghoet teghen verhettinge der leue
ren ende teghen verstoptheyt der leue
ren. zcetera.

Dat lvi. ca. vā eleborus

Eleborus ysidorus seyt dat dye

romeynen eleborum heyten veratrum daer om dattet den ghenē diet neemt ouer mate verwoet maket of dodet. eñ hier af zijn twee ghestachtē als wit eñ zwart. eñ hiet daer omme wyt eleboer wāt hij witte wortelen heeft ende purgeert fleumatige humorē. eñ hiet daer omme zwart eleboer die ander om des wille dat hij zwarte wortelē heeft ende hi purgeert zwarte humorē dz zijn me lancoliose humorē: Item dyascorides eñ die ander auctoren segghē dattet eē machtich eñ een gheweidich cruut is ī der virtuten eñ men salt mit groter be hendichheyt nemē inder medicinē want het quetst zeer. wāt inden eersten so dodet al'sment onredelijckē neemt of ghe uet eñ nochtās ist tot veel zuuctē nut ist dattet wijselicken ghegeuē werdt als dyascorides seyt. wāt het ōtbyndet die quarteyn eñ doot pyerē inden oren eñ anderswaert. eñ ist datmen zijn puluer mit brode menghet of mit deeghe oft mit ghort eñ dattet die rottē of musen eten soe sullen si steruē. eñ het coemt te hulpe die vallende zijn vāden groeten euel eñ die in litargien geuallē zijn als dyascorides ende plathearus segghen ende tbest vā desen tween is eleborus albus dat is die witte ende is heet eñ droeghe van complexien inden dorden grade ende wast in berchachtighē ste den eñ in vuchtighen stedē ende heuet blader als die bredeweghe mer si zijn langher eñ scarper īt eynde eñ die steel is eens cubitus lang of meer wes wor tel zeer laxeert opwaert eñ nederwaert eñ wij en sullens nymmermeer oerba ren die materi en si eerst verduut ende bereit eñ dan salmēt oec mit groter sub tijlheyt gheuē. ende daer om seyt ypo cras Wiltstu dat eleborus wercken sal soe roer dat lichaem voer ende dat die ghene dyet neemt daer op niet en slape als hijt ghenomē heeft in thyen vren niet daer nae. want het heeft virtuten eñ cracht dat vucht te resoluerē in win dicheden waer of dat volcht smoringe der gheesten eñ die doot als dyascori des eñ plathea. segghen eñ die zwarte is veel anxteliker zc.

Dat lvij. ca. vā esula.

Esula is eenderhāde boemkē die welcke hete eñ droeghe gheseyt wort vādē meesters als dyascorid. seyt Wes wortel ghoet is inder medicinen eñ hier of zijn veel species eñ die ōtuut van dyen is nu indē melck nv inden za pe eñ nu inden wortelen. Esula is een cruut ende heeft slechte blader eñ ghe uet een melckige humoer wt ende pur geert fleumatighe humorē eñ zuuert die watersucht in menigerhande passi en die vā fleumē comē. zc.

Dat lviij. ca. vā erucha

Eruca dat is wit mostertsaet ofte dat cruut daer of eñ is tweerhan de als tamme eñ wilde eñ is heet ende vucht ende is scheydēde ende openēde eñ starct die nyerē eñ gheneest die po pelzye eñ ōgichtichheyt ende doet wel mine makē eñ zuuert die blase ende die nyeren ende is nut in spijse eñ inder me dicinē. eñ die byen minnē zijn blomē

Dat lix. ca. vā enula.

Enula is een cruut dat wij alandt heyten Wes manier is tweerhā de als enula ortulana eñ enula campa na eñ dese is dye beste ende heeft dye meeste virtuut ende sonderlinghe indē

wortelen eñ men sal die wortel ghade
ren int beghin des zomers eñ mẽ salse
in die zonne droghen op dat si vander
vuchticheyt nyet ghecorrumpeert en
worde. eñ heeft macht te zuueren ende
te saftighẽ eñ die zenen te starcken eñ
die slimighe vuchticheyt te verterẽ. eñ
si is wõderlijcke goet teghẽs dẽ hoest
ende teghens die vercoutheyt ŏ gheest
teliker lede wãt daer staet ghescreuẽ in
Macer Enula campana reddit precor-
dia sana. dat is dat dese wortel vã enu-
la campana is der borsten ghoet ende
den gheestelijcken leden wãt dese wor
telen aen cleynẽ sciuen ghesnedẽ ende
aen enẽ starcken draet ghedreghẽ dz si
van malcanderen blyuẽ ende in die zon
ne ghedroecht eñ dan sommighe sciuẽ
onderwijlen als een ghebrec heeft inde
borsten in wijn of in byer ghelept safti-
ghet die borst harde wel zc. ende dyen
dranck smaecket veel te bet mer die kã
ne altoes vast toe te stoppẽ zc.

Dat lx. ca. vã ephitinium.

Ephitinium is een bloem vã chy-
mus dat is een cruut wes ŏtuten
altemael inden blomen is wãt die blo-
me alleen eñ dat cruut en besichtmẽ ni
et inder medicinẽ als dyascorides plini
us eñ platheariu s segghen ende heuet
macht te purgerẽ eñ te reynighẽ fleu-
matighe ende melancoliose humoren
of passien waer dat si goet eñ bequaem
is teghẽs die quartaen. Constantinus
seyt dat si goet is teghẽs die coudepis
se eñ teghens zwaricheyt vãder orinẽ
te maken eñ oeck tegẽ ŏstoptheyt der
leuerẽ eñ der miltẽ zc

Dat lxi. ca. vã ebulus

Ebulus is een vrucht of een cruut
dat wij eedick of azijn heyten ende is dẽ
vlyeder ghelijck inder stammen eñ oec
mede inden bladeren. wes wortelẽ bast
ten telgheren ende bloemen nut zijn al
totter medicinẽ. Item dyascorides en-
de plynius segghen dat si macht heb-
ben te ontbinden eñ te verteren die gro
ue slimighe fleumen. want dat sap van
ebulus is nut eñ goet teghẽs dat voet
euel ende teghẽs den crampe vãder ze
nen vanden handen eñ vanden voeten:
eñ is oeck mede goet tegẽs die water-
sucht die van fleumẽ coemt die cout eñ
wit is. Item tcruut is goet ghelept eñ
daer ouer ghestoeft soe waer een zwel-
linghe is tusschen vel ende vleysch aẽ
des menschen lichaem. Item ebulus
is bouen matẽ goet op gheuallẽ of ge-
slaghen steden des lichaems ist datmẽ
adick of ebulus siet in water eñ datmẽ
die stede daer ouer stouet eñ bade dic-
wijl ende legter dat cruut op vãdẽ sel-
uen adick cleyn ghestoten mit camillen
olye want het saftichte die zericheyden
ende die hefftinghe ende gheeft den ze
nen ende iuncturen der benen craften
ende starcheyt. ende ebulus en is nyet
alste ghenuechlijck inden ruuckẽ of in
den smaken mer inder virtuten ende in
der daet soe ist eẽn vanden oudẽ mees-
ters gheprijst als plynius ende plate.
segghẽ zc.

Dat lxij. ca. vãdẽ vigheboem.

Ficus is eẽ boem eñ is also ghe
heytẽ vã fecũditas dats vrucht
baerheyt eñ is drachtigher dã andere
bomen want hij draghet drywerven
of vierwerũ vruchten des iaers. eñ al
soe rasch als die eẽ vrucht rijp is so was
ter een ander weder eñ die vigheboem

in egipten is die vruchtbaerste. wyens
hout in dat water ghelept sinct vlusch
eñ alst indẽ gront gheleghẽ heeft so co
met weder op dat teghẽs der naturẽ
is. wãt het was te voer lichter dant na
is alst nat eñ slyckich gheworden is in
den grõde. Item die vighen ghegetẽ
vã ouden luden verdrijft hem die rym
pelen wt den aensichte eñ anderswaer
Item ist datmẽ stperen of verren byn-
det onder enẽ vigheboem hij sal te hãt
zedich ende ghoedertiren werdẽ. hier
toe heuet ysidorus ghesept libro. xvij.
ca. viij. Item aristotiles sept inden boec
ke der groyelijcker dinghen dat die hu
moer of die vuchtichept eens basts vã
enen boem die is als bloet inden dyerẽ
in zommighẽ melckich als indẽ vighe
boem ende inden moerboem mer dat
melck vanden vigheboem heeft craft
des lubs om casen te makẽ als die blo
me vã card9 daermẽ kasen mede strem
met Item zijn humoer is zeer smerich
eñ daer omme is hi zeer vruchtbaer eñ
datter smerich is dat wordt vrucht eñ
dat subtijl eñ waterich is dat wordẽ bla
der of dat wordt verkeert in bladeren
die daer af breet eñ dicke zijn ende dye
eynden ront eñ scharp. vander welcker
melck of sap die cullen mede gesmeert
maect een hettinghe der minnẽ als tot
ter õcuuschept Item aristotiles sept dz
die vigheboem õderwijlẽ bestaet te ver
vuylen eñ dat ghevalt õderwilẽ vã ge-
breck der humorẽ eñ in beydẽ puntẽ be
hoeft die boem der medicinẽ wãt dye
acker ludẽ comẽ hem te hulpe als hem
vuchtichedẽ õtbrekẽ mit bequamelikẽ
messe eñ mit zueten water. eñ wãneer
dat die boem te veel humorẽ heeft soe

doerslaen si den boem tot veel stedẽ eñ
latẽ die overuloedighe vuchticheden
wt lopẽ als daer bovẽ vãder medicinẽ
der bomẽ ghetoent is. Item die vighe
boem in egiptẽ is eẽ vruchtbaer boem
eñ hij is den moerboem ghelijck in zijn
der groethept eñ inder bladeren ende
int aensien eñ draghet vierweruen des
iaers vruchtẽ mer die eerste en wordet
niet rijp dan der welcker vruchten dye
vigheboem vã cypren ghelijck is dye
vierweruen draghet eñ maect vierhan
de vruchtẽ. Item die vigheboem is te
der ende en mach niet veel coude lydẽ
eñ sonderlinghe als hij bestaet te dra-
ghen. Item plynius sept libro xij. ca. vi
dat die vigheboem in yndyẽ heeft cley
ne vighen of appelẽ mit breden blade-
rẽ ende telgheren bestropet welcke tel
gherẽ of tacken ter aerden ghecrõmet
werden mit haren last ende werden in
die aerde ghesteken ende alsoe maken
si een nuwe gheslacht inden ommegãc
bij haren vader ende bij der stammẽ en
de dese vigheboemẽ maken alsoe groe
ten schypem datter die harderen slechs
onder schuylen voer die hetten der zon
nen ende oeck voer den wint ende dese
boem maect cleyne appelkens of vige
kẽs ter groethept van eenre bonẽ mer
si worden alsoe onder den bladerẽ ghe
coect overmits die hetten der zonnen
dat si al te ghenoechlick om eten zijn.
Item noch soe sept plynius li. xv. c. xix.
datter eenre hãde vigheboem is die fi
cus silvestris hept eñ zommighe anđ
hepten caprificus ende en wort nẽmer
meer rijpe mer dat hij van hem seluen
niet en had ghaf hi den anderen want
die bouludẽ pleghen die mõdẽ vãden

wortelen te openē of die basten des vi-
gheboems eñ te steke daer griffele in
van caprificus daer nuwe humoer wt
wast ouermits der luchtē die genuech
lyck eñ bequaem is ende ōtfanget daer
nuwe ōtuut vā dyer griffelē. Item die
zuden wynt is die vighē nutter dā die
noerdē wint is eñ daer omme en wassē
nyet veel vighen noertwaert Die virtu
tē vāden vighen soect bouē inden trac-
taet vā carica in die letter C. daert vol
comelic ghesept wordt. ꝛc.

Dat lxiij.ca.vā fraxinus.

Fraxinus is een boem als ysidorꝰ
sept ende is wassende in scarpē ste
dē eñ in gheberchtē daermē pieckē eñ
glauien of maket eñ men hepten ī duut
sche eē esschenboem. Item plyniꝰ sept
vanden esschenboem li.xvi.c.xiij. ōder
alle bomē soe heeft die natuer die essce
nut ghemaket hi is hoech ront eñ wel
wassende eñ haestelyck:zyn bladerē die
zyn goet teghē toenyn alsmen tsap wt
porst eñ gheuet te drinckē. Eñ die serpē
ten zyn soe zeer ōuaert vā desen boem
dat si voer die son of nae der sonnē ond
den esscheu boem niet en doren comen
eñ waert sake dat enich serpent gheset
worde tusschen enē coel viers eñ esschē
bladen die daer ōtrent laghen also dat
ter niet opēs en waer dan vier eñ veel
esschen bladeren om dat vier so soude
die serpēt lyeuer doer dat vier lopē dā
ouer die esschen bladeren. Eñ nochtās
zyn in griekē die esschē blader dē quic-
ken een venyn.mer alle den beestē die e
derkauwē en schadē si nyet.eñ in ytali
en en scaden si den quicken niet. Die es-
sche bloyet eer dan hy telgherē criget
Het zyn twee ghestachten als die griec
ken segghen Sommighe is lanc ende
nyet knopich ende die ander is corter
inden bladeren ende harder ghelyc dē
lauwerboem Item sommighe anō dey
len den esschenboem nae der ghelegēt
hept als die een wasset inden velde eñ
die ander int gheberchte.eñ die inden
velde wassen die hebbē grote gecruuft
de bladeren mer die indē bergē wassen
hebbē dicker bladerē eñ die zyn beter
dan die inden velde wassen.hier toe he
uet plyniꝰ ghesept Item plathea.sept
dat fraxinus is een boem die heet ēde
droeghe is inden anderē grade. wyes
basten eñ bladeren mit causo eñ mitten
paddē hoedē die daer op wassen ghoet
zyn ter medicinē wāt si stempē tbuuck
euel eñ si ōbiedē dz choern als die ma-
ghe te cranck is vā ōthoude. mer men
salse koken mit reghenwater ende mit
edic eñ op die maghe legghē.

Dat lxiiij.ca.vādē boeckeboem

Fagus is een boem diemē boeke-
boem hept wes materi in veel di
ghē nut is eñ nodorftich als ysido.sept
li.xvij.eñ plp.li.xvi. Fagus is eē boem
die eykelen draecht a'soe ghenoēt wāt
die ludē plaghē wyleneer vanō vruch
tē der boekebomē te leuē ende namen
haer spyse daer af wāt fage in griex is
eten in duutsche als ysidorus sept libro
xvij.plynius li.xvi.c.vij.sept aldus dat
die eykel vanden boeckeboem buyten
wert besloten mit eender dryerhoecter
lichter huut ghelyck der keerlen Mer
mit eenre morwenre bast. wes morch
dē musen bequaem is ende maect dye
rotten sat ende vet eñ het is oeck dē tra
ghen duuen bequaem ende voedetse.
zyn bast is oeck zeer nut den maelrers

sonderlinghe die noertwaert wassen. wāt si makēder vaten of die tot meni-ghē dinghē dyenē als ysidorus seyt c.x Item die selue seidt int selue boeck dat die vruchten van desen boem zeer soet zijn eñ voedelic ende die dierē die daer af ghevoet zijn die zijn goet te kokē eñ zijn der maghē nut eñ si zijn goet eñ licht te verduwen eñ het is een boem die niet dicht en is inder substācië mer open eñ ghatich eñ daer om en duert hi niet langhe als die selue seyt noch-tā is zijn substāci zeer bequaem tot bor-derē eñ tot anderē dinghē te tymmeren wes substancie puer is eñ van ghenen wormen gheghetē eñ is al te fijn gla-ser af te makē wāt vā zijnder asschē eñ vā anderen dinghen diemen daer thoe doet eñ overmits starcken viere so wor-den die glasen cōstelijc ghemaect. ende mē vindet luttel houts dat alsoe ghoet is menigerhande dinghē af te maken. wāt het is saft eñ ghatich dat is opē eñ ondicht als plynius seyt. eñ is een lut-tel gommich tot veel stedē eñ daer om barnet lichtelic eñ wert oeck lichtelikē ghegetē vanden wormē ende vervulet lichtelijckē eñ laet oeck eenrehāde blo-men wt eñ die byen pleghē daer vā ho-nich te ghaderen inden holen bomen. dz is wilt honich als plyn. seyt.

Dat lxv. ca. vāder bonē

Faba dat is een boen. Ysidorus seyt libro xvij. dat. b. faba ghesept nae der griexer ethymologien dat is speldī-ghe also veel als faga wāt fage ī griex-en is eten in duutsche. ende is een ghe-slachte vā legumen legumina dat zijn als erweten boenen wicken ende al de-ser ghelijcke. die welcke ouder wilē eer plaghen te nutten ende te eten ende so noch onderwijlen doen. eñ hier of zijn twee species. vandē welckē die eē heet faba egipcia dat is boene van egipten eñ die ander is eē ghemeyn boen. ende dese worden onderwijle fresa ghehey-ten daer omme datse die luden al kner-sende breken ende malen inden mōde. als die selue seyt. Item dyascorides seyt dat faba een cruut is dat inden ho-uen wast ende dat oeck inden ackeren ghesayet is wyes steel al hoeckych op gaet grof eñ hol eñ knopich eñ maect sine bladeren tot enē ygghelijckē knope breet eñ slechteñ oeck een luttel scarp-achtich eñ brengt eē witte bloem ende int overste purperen of zwart eñ wael ruuckende ende wordt vanden byen ve-le versocht. Ende al langhes den steel wassen vele vingherlijns of si van enē hantschoen waren mer veel smaelder. indē welcken bynnen dye boenen ōder-scheyden legghen ende die vingherlin-ghen zijn buyten eerst groen eñ bynnē wit eñ morwe eñ alleynckien werden si hardt vander hetten dyer zonnen. en-de ten laetsten soe werdē si mede zwart eñ dat is dā een teyken der rijpicheyt. Item dyascorides eñ plathearius seg-ghē dat die boen is cout eñ droeghe tē waer dat si groē waer wāt dā is si vuch-tich indē eerstē grade eñ die groen ghe-gheten voedet weynich of luttel ende maect grove humoren eñ maect opbla-sinhhe in dat overste deel vandē buke. ende si is inder magē quaet eñ winet groef melancolioes bluet ende groven roeke die wt der maghen op clymmet totter herssen die de herssen quetsten-de brencgt menigherhande vervaerli

ke drowen Mer ouermits siedinge of bradinghe werdt hem die opghebla- singhe windichept benomē mer niet al te male. Eñ die ghene die altoes bonē eten die hebbē dicwÿl zerichept vā dar- men eñ si bestoppē die milte eñ dē buuc ke. eñ mittē bast ghegheten zÿn si hardt te verduwen mer zeer opblasende. eñ nochtās ist tmorch vādē bonē zuueren de eñ dat water daer si in ghesodē zÿn zuuert dat aensicht eñ ghedrōcken zu- uert die longhen eñ ghenešet aposte- men vanden mannē. eñ mit rosen ghe- menghet wisschet af die zerichept eñ die zwartichept eñ oeck mede die leep hept der oghen. Item bonen ghekaut eñ optē slapē vandē hoefden ghelepdt dwinghet die humorē dat si tottē ogen niet lopen en moghen. Item een boen ghecloeft eñ die bynnēste side op enen ader ghelept diemen stempen wil stem pet dat bluet. Item tmorch vāden bo nen gheplaestert op borstē die vā melc lopen stempet ende en laet niet wt lo- pē Item bonē gecoect mit scapē smeer eñ op die voetē gheplaestert al warm helpt podagricus artheticus dats dē ghenē die noet inden voetē hebbē. eñ die bonē wederslaen die vergaderinge ende heffinghe vanden apostemen ist dat si in wÿn edick ghesoden werdē eñ datmense int beghinsel daer op lept.

Item vander proprieteyten eñ naturē der boenē sept plynius libro xviij. ca. vÿ Item onder die legumina als van boe nen van erweteu ende vā deser ghelÿc ke die van alle legumina hepten so zÿn die bonen die beste wāt veel ludē men- ghen tmeel vanden bonē mit anderen meel als mit rogghen meel eñ mit an- deren meel eñ alsoe wordt dat broet te zwaerder nochtans ist verboden ī zom mighen landen want het plompt den sin altezeer ende maect veel dromē. en de zommighe ander luden segghē dat die sielen der doder luden inden bonen zÿn. om welcke sake verro verboet fla- no den bisschop dat hÿ gheen bonē etē en soude Ende die boen wast eñ waent mitter manen buytē allen anderē vruch ten. men salse in gheynē zeewater sie- den of in enighen anderen soutē water men pleechse te sayen te poten ende te mayen als die sterre plyades ondgaet dat is als die hontsdaghen wtghaenī den beghinne vanden herfst: ende daer nae somwÿlen. Ende so wanneer dat si bloyen begheren si veel waters eñ als si al wtgheblopet zÿn soe bemÿnnen si dye droechte. Item die boen wast in veel steden op haer seluen ende sonder linghe in mauritannia ende inden eylā den der noertscher zee. mer si is daer so hardt datmense nauwe kokē en mach Item si wast oeck mede in egipten mer doernich ende daer omme soe scuwen se die cocodrillen ende duchtē voer ha re oghen ende zÿn daer x. cubitus lācg eñ heeft een hoeft bouen als mancop eñ is vā verwē als die rose daer die bo nē in gheslotē werdē eñ haer halm ofte steel is gheknoect eñ heeft breede bla- derē ende die vrucht is een luttel bit- ter eñ die wortel is goet tetē rauwe eñ ghesodē eñ zÿn alsoe groet als wortelē vā riede. Hier toe heuet plyni9 gesept li. xviij. c. xÿ. mer int xvÿ. ca. sept hÿ dat selue. zc.

Dat lxvi. ca. vā coerne.

Frumentum is ghesepit vā fruēdo

dat is vā bruucken of van voeden als
fruges als ẏſidorus ſeẏt Wāt frumen
dat is dat ouerſte deel vāder kelē daer
men den ſmake der ſpẏſen eerſt voelt.
Item dat eẏghen ende dat proper dat
tet frumēt heeft dat is dat hi aren he-
uet int ouerſte vādē ſtroe waſſēde daer
die corlen inden ballichſkens legghen
eñ dit is in allen gheſlachtē vā choern.
Item ẏſidorus ſeẏt datter veel geſlach
tē vā coern zẏn als weẏte of tarwe rog
gherſt amer ſpelt mẏlie eñ deſer ghelẏ
kē Vandē welckē men van zommighē
nae ſegghē ſal in harē ſtedē. Mer dit is
generael bẏ dē coorn datmē mercken
ſal die ghedaente der aerdē daer elck
coorn waſſet wāt zommighe coornē die
waſſen beſt in laghē landē zommige in
hoghē lādē eñ dat eē waſt indē enē lan
de eñ in anderen lande en wilt niet waſ
ſen wāt gherſt waſt wel in ſtedē daer die
weẏte niet en waſt als plẏnius ſeẏt. eñ
aldus iſt te verſtaē vādē anderē. Item
zommighe coornē waſſen haeſtelẏckē
eñ die zommighe traechlẏcke. Want
dat die winter ſadē waſſen raſſcher dan
die zomer ſaden eñ zommighe waſſen
dẏeper eñ zomwighe ondieper. Item
men mercke die bequaem tẏt alſmē ſaẏ
en ſal eñ oeck mede alſmen maẏen ſal.
want plẏnius ſeẏt dattet beſt is mitter
nẏeuwer manē dā in enigē anderē tidē
wāt dā wordt dat coorn vā allē gebreck
ghehoudē. eñ men ſal oeck die claerhe
de der luchtē aen ſien als ẏſidor⁹ ſeẏt.
want dā ſalmen ſaẏen waer of virgili⁹
ſeẏt Blote ſeẏe blote maẏe Plẏni⁹ ſeẏt
in dat ſeuentiēde capittel dat dē coern
een ghebreck eñ oeck eē hinder toe co-
met iſt dat die tẏt al te windich is ende
dat tot drẏen reẏſen als wanneer dat-
tet bloẏet eñ alſt beghint zẏn bloẏen te
laten eñ beghint te rẏpē. wāt vā quadē
winde ſoe ghaet die aer te niet eñ wort
ẏdel vā harē vruchtē. Item die reghen
achtighe tẏt hindert hem oeck mede
al te zeer wāneer dat des reghēs al te
veel is wāt dā wertet mit allen wt ghe
daen vander couthẏt der humorē: of
het wordt verkeert in onernloedighen
oncrude eñ bladerē. Item als eē ſnelli
ke hette daer op coemt die onder dẏer
wolcken beſloten gheleghē heeft hẏn
dert hem oeck zeer want wanneer dẏe
vuchtichẏt ouermits craft der zonnē
begrepen wordt tottē bẏnneſten vā wor
telen ſoe waſſen eenderhāde wormkēs
bi der wortelen van warmer eñ oec me
de vā ſlimigher humoren. vā der welc-
ker vretinghe die ſubſtācie des coerns
ghelaſtert wordt. Item indē grauē bẏ
den balchſkens waſſen wormkens dẏe
corrumperende ende verderuende zẏn
die greẏnen des coerns wanneer dat
die aren in reghenachtighē tiden ver-
derft werdē nae die onmate grote het-
tē als die tẏt al te zeer droeghe is. Itē
in al te droeghen tẏt wertet coern ver
derft anter dat coern wordt verarmt of
verdorret vander vuchtichẏt eñ alſoe
veruaert om ghebrecs wille des voet
ſels of daer waſſen vlieghē in die groē
zẏn diemē cātarides hẏt die de craft
vanden coorn mit allen eten. eñ onder
wẏlē ſoe wordē daer oeck mede locuſte
dat zẏn ſprengherkens eñ bouten dẏe
mit haren tanden al verderuen ende
vreten. Item men moet naernſtelickē
dat oncruut ontwieden alſt ſtaet ende
waſt want als plẏnius daer ſeẏt dat-

men dicwÿl leen venÿn cruut vindet on der fÿn coorn wassende als bolrick ofte ledikē eñ deser ghelÿcke twelck ghe- valt vāden ghebreke der aēghe haelō humorē of vādē ghebreke der virtuten of der hetten die alle dinghē niet ghe noech en verwādelt. Item daer wort ghesept dat die wederfins des coorns gheualt dpemē die rode hept hier idē lande vā ghecorrumpeerdē douwe die dē balchskēs aencleuēde zÿn indē gra- nē wāt die are wordt verderft eñ wort oeck verwādelt in een roestighe verwe diemē die rode hept. Item triticum dz is wept of tarwe dese wept of dit coorn hout die principaetscip bonē allē ande rē gheslachten des coorns wāt daer en is ghee coorn opter warelt dat der mē schelÿcker materien vriendelÿcker is. noch daer en wordt oeck gheē gheson- der gheuōden Mer daer of soecket ne- derwaert in die letter t. soeckt oeck me de die messe eñ segete dat en staet hier niet ꝛc.

Dat lxvij.ca. vā ghebrokē coern

Ar dat is ghebroken coern eñ is een ghestachte vā coorn also ghe noemt daer omme datmē tcoorn in enē mortier te brekē plach eer datmē vanō quaern of oeck vāder molē te segghen wist. Eñ ysidorus seit dattet eē garstich cruut is dat noch groen is indē welckē die granē noch tot gheender ripichept ghecomē en zÿn ꝛc.

Dat lxviij.ca. vādē mele.

Arina dat is meel eñ is een mate rie des broedes eñ heeft sinē na- me vā far wāt coorn tusschē tween step nen ghebrokē werdet farina dat is me le oft wordt ghesept vā fruendo dat is vā voedē wāt als dat meel te brode ge maect is soe vullet dē buuc Of het hiet meel wāneer dat coorn fÿnlÿckē in die mole te brokē is eñ als die zemelē van den morch des coorns ghescheydē is. wāt als die bloem des morchs gesce p- dē wordt vāden zemelē of vādē bast so heitmēt symila of similago dats zemel in ōsen duutsche. ander ludē heptēt pol ter of poller daer of coemt polenta oft pulmētum dat is brÿ vā puls ghesept. als ysidorus sept libro xv. ca. vij. nochtā segghen zommighe dat polenta is een brÿ ghemaect vāden schoenstē blomen die wt ghesift zÿn des coorns. Ende die zommighe segghen dattet vleysch meel is dat aenden wanden vāder mo len vliecht ende dat hepten si amolum wantet ouermits sine lichtichept wt dē chaer vliecht als die zemelen wāt hÿ exponeert simila id est sine mola dat is sonder zwaerte of last Ende nochtans heeft polenta ander betepkenissen als ghesept wordt inder glosen ouer iosue. waer af si eten polētam des seluē iaers als granen die ghecoect zÿn ende dpe ghewreuen waren in die hant ende vā den doppē ghescepdē ghelÿck datmen se in enen stoter stoet. ende daer na hep ten zÿt polenta voer pplenta wanttet mit ppla dat is mitten stoter ontween ghestoten is. Mer mit wat namen dat zÿdt noemen soe is farina properlÿckē meel te segghen in duutsche eñ is nut in spÿsen eñ oeck mede inder medicinē eñ men maecter oec broet af ouermits toemenghinge des waters ende ouer mits cokinghe des viers. onderwÿlen ist broet ghegherstelt ende onderwÿ- len niet. ende onderwÿlen wertet inder

asschen ghebackẽ sonder deessem ōder wilẽ wertet indẽ ouen ghebackẽ. In deser manierẽ eñ in veel ander manieren machmen broet makẽ vã meel als ysidorus seyt, libro decimo nono dat al thert des mẽschẽ starcket eñ tlijf voet. eñ gheeft den arbeyders cracht ende macht Mer voer allẽ soe is versch weyten broet dat zuuer is der mẽschelijcker naturẽ tbequamelicste Tmeel werdet mitter molẽ ghewreuẽ eñ ghemalẽ eñ wert mit enẽ zeue vãdẽ zemelẽ ghesceyde eñ dat meel werdet mit warmẽ water ouer ghesprẽckelt eñ wordt gedeessemt eñ het werdt te smakelijcker ende het werdt ghekneden zomwijl mit voetẽ zomwijl mit hãdẽ. eñ werdt nae ghebrocht in eenre formẽ vã broede. eñ ten laetstẽ wertet ghecoect eñ ghebackẽ eñ nae dẽ grotẽ arbeyt werter die mẽsche af gheuoedet eñ ghesadet. Item dat meel is oec goet ter medicinẽ wãneert mit anderẽ bequamelijckẽ dinghẽ ghemenghet wordt wãt meel mit hoenich ghemengt gheneest die puustẽ vãden aensichte eñ zuuert mede als dyascorides seyt die mãnen die verhart zijn vã der wrõghelinghẽ des melcks salmen hier mede ghenesen. Men sal nemen weyten meel of roggẽ meel mit smeer eñ siedense in wijne eñ maken daer een plaester af ses of seuen woruẽ eñ leggẽ se al warm op die mamme als die selue seyt. Eñ die plaester rijpt mede vergaderinghe der humorẽ eñ apostemẽ: eñ saftichte die zenẽ die vercrompẽ zijn eñ die lijf zijn die binae gespasmeert zijn dats daer die cramp in is

Dat lxix. ca. vã deessem

Fermentum dat is deessem eñ is gheseyt vã feruor dat is hettẽ daer om datter dat deech op doet ghaẽ eñ wassen als ysidorus seyt li. xx. c. i. Item fermẽtum is ghemaect vã menigerhãde virtuẽ hebbẽde ghelijcke substãcie eñ ṽtuut eñ daer omme heeftet macht dz broet of dat deech op te doẽ ghaen eñ ouermits zijnre zuericheyt verwãdelt den smake des broedes. Item dyascorides seyt dattet die humorẽ lichtelikẽ wt des mẽschẽ lyue trecket eñ alst ghemẽghet wordt mit soute soe rijpet apostemẽ eñ doetse doer ghaen. Want dye deessem opẽt die zweetgater ouermits der sub[illegible]lheyt zijnder substãciẽ eñ ontbijnt die humorẽ Fermẽtum in latijn dz is zima in griex eñ deessem in duutsch. wãt wãneer dat meel slechs mit water ouergoten is eñ te samẽ gheknedẽ soe heitet azima dats sonder zima idest sonder deessem Item deessem is opblasende corrumperẽde doerborẽde eñ scheydẽde die delẽ des broods daert mede ghemẽgt wort als gheseyt wort ouer die epistel prima chorintheorum quinto ꝛc.

Dat lxx. ca. vã duuẽkeruel.

Homusterre dats duuẽkeruel eñ is eenderhande cruut alsoe ghenoemt ende het is heet inden eersten grade. want het loepet wt der aerden als een roeck mit groeten hopen ende hanghet naeuwe mitter wortelen in dz ouerste vander aerden also als gheseit wordt in platheario Ende hoe dat die duuenkeruel groender is hoe dat hi beter is. ende ghedroecht en is hij nyets waert ende is een cruut van zwaerder luchten ende van quaden smake. mer het is van groter virtuten wãt hi pur-

geert melācolie fleuma eñ colera. ende
hÿ is goet teghēs die rudicheÿt eñ te-
ghēs twater dat vā couder sakē coemt
eñ hÿ helpt den ghenē die dz voeteuel
hebbē. eñ hi is oeck goet teghēs ver-
stoptheÿt der leuerē eñ der mÿltē noch
tās heeft dit cruÿt een laster wāt het is
opblasende eñ maect wint eñ daer om
salmē hem dat benemē mit dÿlle ende
mit vennecoel op dattet gheen wetin-
ghe en make als plathe. seÿt.

Dat lxxi. ca: vā vēnecoel

FEniculus is eē ghemeÿn cruut
eñ is vā ghoeder duechdē eñ van
groter craftē het is in ōsen duutsche vē
necoel ghenoemt eñ is heet eñ droghe
indē anderdē grade eñ heuet oeck me
de macht te scheÿdē eñ te openē eñ i te
snidē vā subtÿlre sakē. Eñ vā finē quali-
teÿtē als gheseÿt werdt in platheario
wes sade wortel eñ cruut dÿenen inder
medicinen zÿn sap scarpt dat ghesicht
eñ mē seÿt dat die serpētē ouermits dē
roke des crudes haren ouderdom af-
doen alle iaer eñ vernuwē daer mede.
eñ die grieckē heÿtēt maratrum ÿsido-
rus libro xvÿ. int leste capittel heet hÿt
ratus. Item ÿsidorus nemet wt zekerē
boeckē vā plinius dat die serpentē iaer
lixs haer oghen verclarē mittē zape vā
vennecoel. eñ oeck ist den mēsche har-
de goet indē oghē wāt mē maecter een
collirium of dat is een medicÿn totten
oghē. eñ dat cruut is tweerhande als
dat inden houen wast eñ oeck mede dz
int wilde wast. wÿens saet mit wÿn ge
drōckē is goet teghēs beten vā serpētē
eñ oeck teghē steectē vā scorpionē. zÿn
sap laeuwe int oer gheghotē doot dÿe
wormē ende starct die maghe ende be-
neemt walghinghe der maghen ende
breect den steen eñ verwecket die orÿn
eñ maect veel melcks indē borstē Zÿn
wortel zuuert die nÿerē eñ mit wÿn ghe
coect gheneest si die watersucht eñ ghe
neest beten vā hōden Alle dese dinghē
doet die hofvennekē saet mer die wil
de wercket noch starckelÿcker als dÿe
selue seÿt zc.

Dat lxxÿ. ca. vā feruula.

FEruula is een cruut wÿens zap
galbanum heÿt als ÿsidor9 seÿt i
dat seuentiende boeck vāden welcken
ghewach wordt in ecclesiast. xxiiÿ. daer
gheseÿt wordt dat storax eñ galbanum
zc. daer die glose seit galbanum als pli
nius seÿt sÿria gheeft galbanum in enē
berch daer ferula ouer vloÿet daer hÿ
of loept inder manierē vā herssen. Itē
plÿnius seÿt li. xx. ca. xxiiÿ: Tsaet vā fe-
rula is ghelÿck den dille wes bladerē
eñ telgherē ghecoect mit olien eñ ghe
ghetē mit honich zÿn der maghen be-
quaem. mer eetmender te veel soe ma
kē si hoeftzweer wÿens wortel gedrōc
kē ter ghewichtē eens penni̅cs i tweē
glasen of toghen wÿns is goet teghēs
die beten van serpenten. ende zÿn sap
ghesl̄onden ter groetheÿt van eender
bonē laxeert den buuc ende zÿn groen
morch neemt die onreÿnichedē vandē
aensichte. ende zÿn saet in wÿn gheleÿt
ende ghedroncken stempt bloet eñ hel
pet den ghenē die vallen vāden groten
euel. eñ zÿn zap maect claer ogē als pli
nius seÿt.

Dat lxxiÿ. ca. vādē hoÿe

FEnum dat is hoÿe eñ is daer om
fenum gheheÿten om dz die vlā
van hem gheuoet wert als ÿsidorus

sept libro xvij. wãt alle morwe cruut dz
af ghesnedẽ is of ghemayet eñ dz ghe
droecht is dat mach fenum heitẽ. ende
sonderlinghe dat bequaem is beesten
mede te voeden wãt dat hope behoert
den quicke toe. Item vandẽ hope sept
die glose ouer psalm xl. thope in sinen
werdẽ heuet gronicheyt eñ in sinẽ wassen
sen heuet scoenheyt daer nae heuet eẽ
bloem ten letstẽ alst ghedroecht is ouer
mits hettẽ der zõnẽ wertet weder ĩ pul
uer ghebrocht ghelijckerwijs dat dye
mensche bij veruolghinghe der ouder
dom verliest hij zijn scoenheyt eñ valt ĩ
puluer eñ oeck mede inden doot Item
thope alsoe langhe alst groen is ende
bloyet soe cleettet die berghẽ eñ oec die
weyde campẽ eñ verciertse ende is den
oghen der mẽschẽ zeer ghenoechlijc eñ
om die dunnicheyt zijnder substãciẽ soe
werdet haest verteert zijn vuchticheyt
ouermits die hete zõne. Eñ al ist dattet
cruut eerst staet offet lachede nae wer-
tet mit allẽ vã zijnder blijschappẽ bero
uet want thope dat te hãdes groẽ staet
ende schoen dat is morghen verdorret
eñ aldus ist vãden mensche Item after
dyen mael dat die tijt coemt dattet hop
lãghe ghenoech is eñ die tijt bequaem
is soe snijtmẽt eñ mayent eñ dã sprayment
inder zonnẽ al dunne eñ latẽt inõ
zõnẽ droghẽ. eñ op dattet onder an der
aerdẽ niet verrottẽ en sal soe weyntmẽt
mit rijuẽ eñ mit ghauelẽ dicwijl omme
eñ weder omme. eñ ten laetstẽ vergha
dertmẽt aen hopẽ eñ voerẽt op waghe
nẽ of in scepẽ ter schuerẽ waert eñ daer
wertet ghehondẽ tot meniger nutscap
Item thope dat in cleynẽ gheberchtẽ
wast eñ die middelbaer droghe zijn dat
hop ruuct wel eñ het smaect dẽ beesten
oeck mede bet indẽ mõt dan dat inden
leghẽ broeckẽ wast als plynius sept wãt
in die leghe berchskẽs is die voedelike
vuchticheyt meest verduut eñ indẽ bro
ken minste zc.

Dat lxxiiij. ca: vã snoyelisse

Flagella dat zijn die ouerste snoye
linghe vãden bomẽ eñ vãdẽ wijn
ghaerdẽ daer omme dat si dicwijle dye
blasinghe der windẽ lidẽ moetẽ als ysi
dorus sept li. xvij. Item die knoppẽ wt
den welcken die telgherẽ comẽ of dye
blade werdẽ oghen gheheytẽ daer gar
dekens ende ranckẽ af spruitẽ eñ wassẽ
wãt die subtile waterighe humoer heb
bẽde een luttel smericheden die wordt
vãder wortelen ghetoghẽ tottẽ telghe
ren ouermits craft der hettẽ eñ schyet
alsoe voert tottẽ butenstẽ eñ loepet tot
allen steden des boems eñ loepet daer
wt oft oghẽ warẽ eñ werter verwãdelt
in eender substãcien der bladerẽ als ge
sept wordt int commẽt ouer tboeck der
groyelijcker dinghẽ des meysters aris
totiles. eñ na der ghedaentẽ der humo
ren die daer bouẽ ghaẽde is eñ na dyer
starctẽ of cranctẽ der hettẽ die dye hu-
moer verduwẽde is soe werdẽ die bla-
derẽ menichsins verwãdelt inder ghe-
daẽtẽ eñ inder figurẽ. alst opẽbaert bo-
uẽ inden seluẽ boecke- daermen sept vã
der menigerhandicheyt dyer bomen.
als nae menigherhandicheyt der figu
ren ende bladerẽ soecket bouen int sel-
ue boeck. Item die blader verscheren
dye boemen ende dye telchskens dye
bloemen ende die vruchtẽ dat si gheen
quetsinghe liden en sullen van dẽ qua-
den fellen wynden ende reghẽ want si

zijn al onder den bladerē bedect coemt hem haghel toe of donderslaghen of ander stoddinghe die bladere zijn den vruchtē eñ dē bloemen een bescuddinghe ende oeck mede een schermschilt. Eñ also lāghe als die vruchtē niet rijp en zijn soe staen si vast wāt die steelkēs daer si aen staē zijn vol vuchtichedē. eñ daer om staen si vast. mer des zomers eñ nae den zomer een wijlken tijts zijn die bladeren noch groen Mer in den herfst bestaē si te vallen wāt haer vuchtichept ōtghaet hem eñ soe beghinnē si vast of te vallē eñ als si inder aerden vallen soe verrottē si eñ veruulē. Item die bladerē zijn dicwijl goet ter medicinē eñ si zijn veel beestē goet tetē eñ sonderlinghe die blader vāder wedewein de zijn goet dē hoekē eñ den buckē als ysidorus sept vander proprieteyten vā dē bladerē soecket bouē int selue boeck li.xvi.a b c zc.

Dat lxxv. ca. vādē bloemē

Flores dat zijn bloemē. Ysidorus sept libro xvij. dat flores ghesept werdē quasi fluores daer ōme dat dye bloemē haest of vallē eñ ōtbōdē werdē In desen bloemē is nochtās menigherhāde gracie als graci des smaecs des roecks der verwen der saftichept eñ ō virtutē. wāt ouermits den roke soe verblidē si den gheest eñ ouermits dē smake soe veranderē si dē smake ende ouermits der verwē lockē si tghesichte tot hem ende ouermits der saftichept saftighē si dat tasten eñ si hebbē menigerhā de virtuten eñ craften eñ ghenesen dye siectē: Item dyascorides sept dat dye bloemē mit haerder schoenhept verciērē si die bomē die crudē die houē eñ die busschē. eñ si gheuē dē bijē honich vā dē hemelschē douwe die si ōtfāghē eñ daer om zijn die bijen alsoe ghaern op tē blomē. eñ wāneer dat die blomē opē barē soe beteykenē si wādelinghe dyes tides eñ winnē een ghedaēte vā vruchtē wāt die blomē gaen altoes voer die vruchtē eñ daer volcht die vrucht nae. eñ si nemē haer begin vāder smeriger humorē des mergs vādē boem eñ als si of vallē soe en scadē si dē tacken noch den bomē nyet wāneer dat si natuerlijckē af vallē. Item indē opghāck der zonnē ghaē die blomē op eñ indē onōghāc der zōnē luuckē si dicwijl weder toe. eñ daer isser veel die verdorrē eñ vallē eer haer tijt om des wille dat si gheē vuchtichept en hebben of dat die zōne alsoe heet schijnt datse verdorrē. onderwijlē keren hem die blomē totten aensicht ō zōnē na dat die zōne op eñ toe gaet als opēbaert indē matelieuē eñ inder gout blomē eñ in elytropia mittē blaeuwen bloemē of men heytse sycoria of solsequium of spōsa solis of verrucaria zce. Eñ wāneer dat die blomē te vroech vutlopē soe werdt die vrucht dicwijl verloren. Item die blomen vanden kyolen dye aldermeest of alderdicwijlā eerst vut comen eñ oeck mede die titeloeze. Mer die blomen vanden leliē ende vā den rosen hebbē dat voerdeel voer den anderen blomen croenen eñ sopelen af te makē daermen noch hier nae af segghen sal. ende daer is een speciael blome dye wasset inden velde bij haer selnen dyemen nyet planten noch potē en derf noch messen noch spaden. eñ wast in veel steden ende is een bloemkijn ende staet op enen cleynen steelken

eñ is al rodelachtich of si al bloedich
waer dat is mit eenre bloedigher ver-
wen wes bloemē meer noch myn dan
mit vijf bladerē ghemeenlijckē ōderscei
dē werdē. wes virtuut is ghelijck den
centaurea mer ten is alsoe bitter niet.
nochtās heuet mynder blader. Cētau-
rea is een al te bitterē cruut waer om-
me dattet galle der aerdē hept. wyens
specie tweerhāde is als die meerre eñ
die mynre. eñ dese heeft inder wortelē
een soetichept mit eenderhāde bitter-
hept. wes sap mit honich ghemenghet
claert dat ghesichte eñ doet opblasinge
ghaē sittē eñ gheneest venijnde betē eñ
helpt tottē apostemen dyemen antrax
hiet eñ is een venijnt aposteme ende co
met dē mēschē dicwijl inder sterftē aen
eñ dit cruut verbiet dz die venijnde ma
teri tottē edelē ledē niet comē en mach
eñ beneemt hem die grote zericheden
zc. plinius

Dat lxxvi. ca. vāder vruchtē

Fructus dat zijn vruchtē of het is
vrucht. Fructus properlickē dat
zijn int ghemeyn vruchtē vā bomē van
coorn vā crudē eñ deser ghelijck daer
wij eñ die beestē af ghevoedet werden.
Item het is te merckē dat dat edelste
deel des boems eñ dat smerichste also
wel indē morghe als indē wortelē aen
ghehaelt pleecht te werdē vāder hettē
eñ als zijn bequaem tijt coemt so wort
dat verteert in bloezemē eñ in vruchtē.
eñ die werdē vādē bladerē bedect eñ be
schermt eñ soe coectse die zōne daer on
der mitter hemelscher hettē eñ brēget-
totter volcomēhept. eñ als si rijp zijn so
scudmēse eñ breectse eñ brēghetse tottē
oeebaer. Mer die raeuwe vruchten ma

kē veel zuuctē indē kynderē eñ oec me
de indē cranckē ludē Als die pyersucht
eñ dat buuckeuel eñ deser ghelijck zce:
Eñ dat selue doē si oec mede indē vrou-
wē die kynderkēs draghē die de raeu-
we eñ ōuerduwede vruchtē zeer beghe
rē als plynius sept. Mer die rijpe ende
bequame vruchtē die zijn goet eñ ghe-
sont alsoe wel inder medicinē als in spi
sen. mer eē ygghelick vrucht wil zijn ma
nier hebbē indē besighē. eñ nae dat die
vrucht ghegetē is of ghenut daer wil
die sonderlinghe eñ bequaem dranc na
volghē als int boeck vāden dierē claer
lijcke staet Item die vruchten zijn ghe
meenlijck eerst raeuwe hardt ōuerdu-
lijck zuer eñ damper. mer als die hette
vā buytē coemt eñ starctse vā bynnē eñ
verdrijuet die aerdichept soe werden si
goet eñ ghesont. eñ alsoe langhe als si
raeuwe zijn soe blyuē si groen mer nae
alleynckē als si vast rijp werdē soe wor
dē si bet gheuerwet eñ eē ygghelijck nae
zijnder naturerē eñ verliesen dē bitteren
smake eñ ghecrighē enē zuetē eñ wor-
den mede morwe als ysidorus sept in
dyetis. Item die vruchtē die indē ghe
berchtē wassen die zijn puerre smakelic
ker eñ ghesonder dā die indē dalē was-
sen. eñ dat is daer omme wāt si daer ve
le zueter voetsel hebbē eñ ghetemperā
als aristotiles sept. Item het zijn zom-
mighe vruchtē eerst zuet eñ smakelijck
mer nae wordē si damper eñ bitter als
die mirabolanē als aristotiles sept. eñ
al ist datmē alsulke vruchtē niet en eet
nochtās zijn si medicinaelijck dat is dz
men haer oerberē mach totter medici-
nē. Item die zuete vruchtē als ysidorus
sept indē vier qualiteytē zijn sighetem

perste vuchtichste heetste en̄ voer al dē anderen voedelixste. Item die coude vruchtē en̄ die damper die harde ende die subtylre die stoppēde die dwingēde en̄ die nochtās die maghe starckende zyn en̄ dē appetyt verweckēde zyn. en̄ sonderlinghe ist dat si ghegheten werdē vā nuchterē ludē. Mer die nae den eten verteert zyn al starckende die maghe drucken si die ghenomē spyse nedwaert en̄ si zyn sake der behoudinghe of der ghesonthept. Mer ist dz die vruchten zueracht ich zyn nae dē edick en̄ gema ket vā een luttel watericheden en̄ aer-dichedē lesschē die scarpichett vā cole ra en̄ saftighē den dorst en̄ cōforterē die maghe en̄ ōtbindē die grote humoren die niet cout en zyn en̄ sceydense ende doense af en̄ merē die zoete humorē die hem craft gheuē alle tlichaem te doer schietē. Item die ontsmakelycke vruch tē indē welckē die waterighe vuchtich heyt bouē ghaet zyn myn te prysen dā die ander wāt si en helpē der maghen nyet mer si makē walghinghe en̄ ver-dryet inder maghen. Item ist dat dye vruchten wel ryp zyn soe sullē si vā goe den smaeck wesen en̄ vā ghenoechlikē roke also verre als si niet verrot en zyn of wormstekelich en̄ die vruchtē werdē langhe ghehoudē in een reyne droghe stede. en̄ sonderlinghe ist dat si in drogē hoye of stroe bewādē werdē als plini9 seyt. wāt by der aerdē en̄ in eē vuchtige stede werdē si schier verderft Item die rype vruchtē vallē haestelycke vāden boem dan die onrype en̄ des nachtes eer dā des daghes wāt si mittē nachte lyckē douwe ouersprengt werden soe werden si zwaerder en̄ daer om zyn si

te reder te vallē. En̄ hier mede is des ghenoech gheseyt vādē vruchtē want vele dinghē zyn bouē gheseyt vanden vruchtē indē seluē tractaet vādē bomē int ghemeyn soecket daer. zc.

Dat lxxvij. ca. vādē drachtē.

Germen als ysidorus seyt is een dracht wāt al draghēde wordt in der dracht die voedelycke humoer ge-wōnē en̄ die redē des saets bloyet oeck daer in en̄ die naturlike hettē die werc ket en̄ al ist dat si vā cleynder groetheit is inder substācien nochtās is si vā gro ter virtutē en̄ machtē indē werckē: wāt die cracht der wortelē wordt ghetogē in eenre substācie der drachtē. en̄ daer omme die cruden alsoe langhe als si in der drachtē zyn en̄ in hem vuchtichept groyet ende loept wt der wortelen soe zyn si zeer nut totter medicinen en̄ dat selue dz alre eerst wt der wortelē loept dat hyet germē. en̄ alleynckē als dye hette vast starcket die indē morghe na tuerlycken beslotē is dat trect die wor-tel vastelyck nae haer en̄ dat haer ouer loept seyndt si vastelyck wtwaert ende dat is oeck germē. en̄ ouermits cracht der zonnen soe wordt dat bynuenste dz dye wortel ōtberen mach opwaert ghe seyndet ende wordt buten ghedroecht en̄ wert verwādelt i die natuer d̄ drach ten dye germen heyt En̄ wāt die aen-treckinghe der wortelē ghestedich is dach ende nacht soe seyndt si die ouer-tallighe humorē alleynkē opwaert en̄ alsoe werdt die stamme altoes meerre en̄ meerre ter tyt toe dat die boem ofte dz cruut coemt tot zynre volcomēheyt en̄ dit doet als die cōmentator seyt dye hemelsche warmte die dat morch der

wortelē doerscyetende is ouermits dē subtijlstē eñ puurstē delen des boems eñ haelt die vuchticheyt na haer ende bewroghetse eñ bijntse in een eñ si en la tet niet af si en verkeertse in een substā cie der vruchtē. Item die dracht of ger mē is een beghinsel des steels of dyer stammē der blomen eñ der vruchtē. eñ is wt latende veel telgerē die deen aē dander gheheft zijn die die natuer dye een aen die ander verghadert op dat die dracht te bet te samen blyuē sal eñ behoudē werdē. eñ alsoe lāghe als die substācie teder eñ cranck is so is si haes telijck verderft vāder couder luchtē tē waer dat si vā buytē mittē bladeren be scudt waer. Item die opghāck d' drach ten is een cierheyt eñ een beginsel der aerdē. wāt alle groenicheyt der aerdē spruytē eñ comen eerst vāden loten die eerst wt spruytē Eñ germē properlijck in duutsche te verstaen also hyt hier ne met dat is een loetkē of een loefkē dat wt laet ist vā bomē of vā crudē. Eñ als dese eerst wt lopē dat is een teykē vādē nyeuwē iaer eñ dat die leyntē aen coēt eñ als die louerē af vallē dat is eē tey ken des toecomenden windes. eñ dese lotē of spruitē werdē dicwil ghegheten vāden stommen beesten eñ vāden locus ten datmen sprinchaenkēs heyt eñ vā den rupsen zc. eñ dan en isser gheē ho pe toe dz daer enige vrucht aen wassen sal zc.

Dat lxxviij. ca. van tgras.

Gramen is een velt cruut eñ heyt gras in duutsche Item ysidorus seyt dat alle cruut ouermits warmten wasset vander humoren der aerdē wāt als die hemelsche hettē dat ouerste vā der aerdē doerschietende is soe verga dert si die subtijlste deylen der aerden te samen ende verwandeltse in een ghe daente van eenre wortelē die inder aer den steect ende sluut dye hettē bynnen haer ouermits wes craft si die humoer der aerdē dye daer al omme leyt tot ha ren voetsel treckt eñ dat haer ghelijck is verkeert si eñ verwādeltet in haerē nature. ende dat haer ouervloedich is dat seyndet si ter winninghe vādē gra se. Item nae den lande eñ nae dē grō de daert gras wast daer nae heuet zijn virtuten Want als plynius ende ysaac segghen ende oeck nae den verscreuen auctores soe is dat gras dat in berch achtighen steden wast corter ende staet dunre dan dz indē valleyē of indē pley nē staet mer nochtās is dat den scapen bequamer eñ oeck ghesonder want dz berch gras is soeter eñ te matē droghe ende alsoe en ist ander niet wāt constan tinus seyt eñ ysaac oeck dattet broeck gras haestelijcker voedet mer het ma ket waterich bloet eñ schept lichtelijck vāden leden eñ maect een opblasinghe eñ een rommelinghe indē darmē mer i den anderē berch grase ist cōtrarie Itē het is een reghel als ysaac seyt so wes wortel vādē crudē voedt des saet en is niet voedende eñ also verkeert so wes saet voedt des wortel en voedt nyet. Item palladius seyt dat een coorn een gras maect dat ghenoechlic aen te siē is ende den dyeren bequaem is in der voedinghe eñ is oeck dē siecken luden bequaem inder daet wāt gelijckerwijs dat menigherhande virtuut schuult in den wortelen alsoe schuult si oec mede inden grazen. Item dat gras int zu-

den wil reghen hebbē eñ warmten . eñ
als die noerdē wint daer stijf op wayet
soe verghaet eñ verdorret vā butē als
beda sept . Jtem dyascorides sept dat
gramen een speciael dat is een sonder
linghe cruut is dat ghardē eñ knopen
heeft ghesprayt op die aerde ende die
blader wat breetachtich eñ scarp. wes
wortel knopich is eñ soet Eñ dit cruut
eten die ossen ghaern eñ die ander dye
rē. wes virtuut stiptike is eñ sluut won
dē eñ dwinghet den buucke eñ saftícht
die weute der mylten eñ die hōdē eten
dit cruut als si hem purgeren willē als
plinius sept. eñ dat doē si alsoe behēde
lijckē dattet die mēsche naeuwe gewe
tē en cā of ghemerckē zc.

Dat lxxix. ca. vā galban?

Galbanus is een cruut wyes sap
dat galbanum hept eñ is eē cruut
ghelijck dat ferula is indē telgherē. eñ
varro sept dat galbanum tsap vā feru=
la ummer is als ysidorus sept libro xvij
Tcruut dat wort ghesnedē indē somer
eñ daer lopen droppen wt als tranē eñ
dese ghadertmē eñ droghetse Jtem dz
is die fijnste galbanum die te mael zu=
uer eñ reyn is vā alre aerdichept ende
vā alre vulnissen eñ dat veel droppelē
heeft eñ is ghelijck den wyeroeck indē
verwen die claer is eñ nyet al te dorre
noch te droeghe als plinius eñ dyasco
rides segghen. inden somer wert hi bijn
der stāmē ghedroecht. in hem is eē vie
righe craft eñ is heet indē dorden gra=
de eñ vucht inden eersten als die selue
sept Bijn wort ghevalst mittē puluer vā
dē colofoniē dat is griecxs peck eñ mit
ghebrokene bonen daer die bast of is .
die welcke twee mitten alrebesten gal=
bano ghemenghet werden Jtem men
mach puere galbanum al te lāghe hou
den eñ heeft macht te breken te ōtbyn
den te saftigen te slappen dats te mor
wen. Een fumigaci daer vā ghemaect
verwect die in litargien legghen. ende
ghemengt mit edick gheneest hijn dye
weute eñ die verstopthept der mylten.
eñ hi doet een doot kint vter vrouwen
comen eñ zuuert die moeder eñ gepul
uert eñ mit honich ghenomen doot hijn
die yperen eñ doet menstruum comen
sijn fumigaci eñ veriaghet serpenten
eñ deser ghelijck Eñ is oeck goet tegē
den tantzweer als dyascorides platea.
eñ plynius segghen. Ende hi sept daer
voert dat wāneermen galbanum inder
medicinē doen wil datmen hem dā zu
ueren sal vā alre ōreynicheit eer datmē
hem daer in doet. Men sal hem eerst in
een teste doen eñ smelten hem eñ ghye
ten hem soe in water. eñ datter puer is
dat sal dryuen eñ datter onnutte is dat
sal sincken Eñ nochtās sept dyascoridꝰ
contrari wāt hi sept datmen galbanum
in syedende water doen sal ende datter
af sincket salmen ghaderen eñ datter
dryuet als bast ende des ghelijcxs dat
salmē wech worpē .

Dat lxxx. ca. vā der droppē of tranē

Gutta is een drop of eē traen des
boems of eens cruuts ter manie
rē oft galbanū waer die mit enē ādēren
naē aromacū genoēt is. mē pleech die
telchskēs vā desen boē of vā desen cru
de in te snidē des somers eñ dat daer
af druypt dz hept gutta of armoniacū
ende als ysidorus ende plinius segghē
ende die puerste eñ die claerste is die
beste. ende die edelste die wit ende vet

is als wyeroeck eñ hi ghebrokē werdt dat hÿ dan blinckende is eñ bynnē ghō mich eñ heeft enē roke nae beuer zÿn ende enen zuerachtighē bitteren sma-ke eñ hÿ is heet inden vierdē grade eñ droeghe inden anderen. Eñ hÿ heuet virtuut te ontbinden eñ te morwen als ghesept wordt in platheario. wes een scrupel mit oximel ghedrōckē ghene-set die ghebreck inder milten hebben. eñ gheneest die onreunichept der ogē eñ mittē zape vā alssen dodet die pperē eñ mit peck ghemēghet helpet teghē dat voeteuel ende teghēs dat euel dat inden huepē lept eñ doet orine maken. eñ mēstrua comē. eñ zuuert ende doet alle heffinghe eñ opblasinghe ghaen sitten als die glose sept op die stat mir-ra eñ gutta.

Dat lxxxi.ca. vā gerofelnaghelē.

GAriophili dat zÿn grotfels nagelen Dyascorides sept datter zom-mighe volcomē zÿn eñ vā scarpen smake vā zwartachtigher verwen eñ si zÿn heet eñ droeghe in haren wercken mer vucht bynnē inder daet. Het zÿn zom-mighe vruchtē vā bomen in yndien die men des zomers vergadert als si rÿpe zÿn eñ men machse vÿf iaren in ghoed machten houdē in een stede die niet al te droeghe en is noch oeck mede nyet al te vucht wāt is die stede al te vucht soe verrot tē sieñ is die stede alte droge soe dorrē si Item men salse kyesen dye int ouerste wat effen eñ slecht zÿn ende die enē scarpen smake hebben eñ enen zueten roke eñ die een luttē vuchtiche dē wt gheuen. Item si werden gheual schet mit puluer vā naghelkēs die ge menghet is mit edick ende mit wel ru kende wÿn daer si vuchtichept af grÿ-pen eñ si werden naeuwe ghekendt vā den goedē dan dat si int vterste scarper zÿn dan die ander mer die gheualscht zÿn en machmē bouē xx. daghen nyet houden. Item die goede naghelkens hebben virtuut te confortere om haer goets roecks wille eñ te ōtbÿndē ende te verterē van sinen qualiteyten want si starcken die herssen eñ dye zyenlÿcke cracht eñ si zÿn oeck mede goet tegēs crāckichept des hertē wāt si cōforteren die gheestelÿcke craft ende si zÿn goet teghens die onuerduwelichept vā ma-ghen ende teghēs wenten die van cou den coemt want si helpē die natuerlike craft als dyasco. sept.

Dat lxxxii.ca. vā genesta

GEnesta is een stamme wassende in woesten eñ wilden steden die on-ghebouwet zÿn eñ oeck in stenigē wes smake al te bitter is ende is een teyken daer hÿ wast datter niet veel coorns en wast eñ heeft veel graceliker telgherē dye hardt zÿn ende knopich. ende is groen des winters eñ des zomers. eñ heeft ghele dicke bloemē van zwaren roecke van bitteren smake nochtā zÿn si van groter virtuten als dyascorides sept. want die siedighe daer zÿn blade-ren ende zÿn bloemen in ghesoden zÿn dwincgt die heffinghe der miltē eñ is goet den tantzweer ende byndt men-strua eñ beneemt dissentiriam ende zÿn zap doot luzē eñ neten eñ heeft zwart saet eñ bitter eñ is oec goet totten voer screuē dinghē

Dat lxxxiii.ca. vā dē sade.

GRanum is een coornken ende is dat mynste deel alsoe wel vandē

zade als vādē boem substācialÿckē onderscepdē eñ ghedeylt in elckē thoern is een bast omme eñ morch bynnē daer een plant of cruut wt coemt eñ wasset. die hem die natuer after ghelaten hevet. ouermits die welke zÿn species of zÿn ghedaente ghemenichuoudighet mach werden dattet inder warelt behouden mach werdē. Eñ ghelÿckerwÿs dat die granē of die corlen schelen inder specien also schelen si oeck mede inder figurē eñ inder legentheyt eñ in den maecsel Waer of dat aristotil. seyt in dat eerste boeck vanden planten vāden coernē eñ vādē zadē wassen zommighe in planten of in bomen of doppen alst saet vā dille vā vēnecoel eñ deser ghelÿcke. eñ zommighe ander wassen in dopkēs of in balchskens als dye boen of die ander legumina. als erwetē wicken ⁊cetera. eñ zommighe ādere in een harde substācie als die sade van perē vā appelē. eñ zommighe hebben een korl bynnē der schulpē eñ een hart heyt buytē der schulpē als die note eñ die oliuen. Eñ die korlen die gheordineert zÿn inden bolsterē eñ inden balchskens werdē menichsins verwādelt in der ghelegheētheyt. want zommighe hebbē haer korlē ghemenichfoudicht indē bolster alst gheualt der celidoniē dats der scelwortel. eñ is eenderhāde cruut dat goet tottē oghē is. eñ zommighe maken granen of coernen in eē besloten balchsken als die erwetē of boenē ⁊ctera. eñ zommighe in balchskens die niet besloten en zÿn als weyte ende spelte eñ deser ghelÿck. eñ zommighe en makē haer granen niet in enich van den balchskēs als die gherste choern.

Mer si maken haer stroe also meer als veruolghende mit haren choernen. eñ zommighe granen zÿn gheduppelt bÿ ordinācien sonder wandt of weech idē dop of bolster als die granen vander schelwortel. ende zommighe zÿn daer gheduppelt mit eenre wanct alst openbaert inden granen vander kerssen die men naesturcium heyt. ende zommige maken haer granen dryeuoudich bÿ ordinancien ghesettet in menigherhande huyskens dyes seluen balchskens alsoe als dat wel openbaert inden gaghel in wyes vrucht zÿn drye cellekēs eñ in een ygheliÿcke celle drye granen of vyer sonder enighe wanct verghadert ende tusschen een ygheliÿcke grane ende grane is een houten wanct als in cassiafistula is. onderwÿlen isser oec mede een vleyschighe wanct alst wel openbaert inden cucumeren ende indē cucurbiten. Ende onderwÿlen tusschen den granen zÿn wanden van menigerhande gheslachten ende oeck mede vā diueerser substancien alst gheualt indē appelen van garnaten inden welcken zÿn zommighe vleyschachtighe wanden tusschen die granen ende granen. Ende alsoe zÿn seck mede zommighe webbekens tusschen den coern eñ den coernen die dunne zÿn eñ nyet vleysch achtich. Mer ghelÿckerwÿs dat dye granen ende die granen onder malcanderen schelen inder substancien alsoe schelen si inder figuren want sommige hebben een ronde forme ende zommige eē scarpachtige form eñ zōmige eē lācwerpelde form eñ zōmige driecāt eñ zōmige of si gesnedē warē alst schÿnt idē cizerē Itē die granē die lācwerpelt zÿn

in die een side schinē of si ghesnedē wa
ren alst openbaert indē weytscoorn eñ
in dyer ghelijcken. Item si zijn ghewa
rent eñ oeck bescudt mit basten eñ myt
webben die coernen of corlen om dat si
haer bynnenste morch eñ natuerlijcken
hettē behoudē sullē Hier toe heeft aris
totiles gheseit zc.

Dat lxxxiiij. ca. vā gich.

Gych is een ghestachte vā legu-
mē eñ is den comijn ghelijc inder
groetheyt mer het is van zwarter ver
wen eñ men pleecht indē brode te wer-
pē of te sprēckelē op dattet te zaeter sal
werdē als die glose seyt ouer ysa. xxviij
Item plathearius aristotiles eñ dyas-
corides segghen dat gych een cruut is
heet ende droghe inden anderē grade
eñ wast onder tcoern hebbende cleyn sa
dekē eñ zwart oft dryekantich waer eñ
is bitterachtich eñ scheydende. eñ he
uet macht te ōtbyndē eñ te verterē dye
verstoppinghe der leuer eñ der myltē.
eñ heeft virtuut te openē eñ die windē
te scheydē eñ het doet die aenbeyē dye
opghehevē zijn ghaē sittē eñ stemptse
mede ist dat si lopen eñ mit honich ghe
nomen dodet die pyerē Dit cruut seggē
si dattet nigella is eñ alst in edick ghe-
soden is eñ die edick indē oren ghedaē
doot die wormē eñ schoert apostemē ist
dattet in wijn ghesodē werdt mit zeme
lē eñ mit duuen quaet. eñ sonderlinghe
tsaet vādē crude eñ vā dyen te samē een
plaester ghemaect eñ daer op gheleyt
al warm Item men seyt dattet goet is
teghē lazarie ist datment mēgt mit ra-
fanus eñ mit wat souts. eñ doet men-
strua comen eñ purgeert dode dracht
ist datter twijf ouergefumigeert wert
dat is dattet twijf sal ghaē sittē op enē
stoel mit enē gate eñ werpē vādē zade
in colen eñ latē haer den roeck vā ōderē
op slaē mit eenre pipē ter wijfelicheyt
in Item wijn ghedrōcken daer dit saet
enē nacht in gheleghē heeft verdrijuet
die coudepisse eñ dat lanckeuel. Ende
men sals nyet sieden op dattet nyet te
weldich en werde. want constantinus
die seyt nigella te veel ghenomē doot
dē mēsche.

Dat lxxxv. ca. vā plex

Ilex ilicis is een ghedaēte vā ey-
kē als eē boem die eykelen drae
ghet wāt als ysidorꝰ seyt libro xvij. dye
menschen vōden die vruchtē vā desen
boem eerst eer datmen vāden coorn te
segghen wist soe plegen die oude i voer
tiden daer of te leuē. eñ die eersaemste
vā alle den eyken bomen dye eykelen
draghen dat is plex wyens vrucht als
plynius seyt sadet eñ voedet menighē
lantschappen. Item plex is een boem
die grof eñ oeck mede zeer dicht is eñ
hardt mit grotē wortelē eñ mit al te dic
ke basten eñ hij heeft veel telgheren
ende ghenuechlycke bladeren ende hi
heeft veel vruchtē op bij tijden vāden
iaer ende draghet somtijts die helfte
meer op een tijt dan op een ander tijt:
Itē thout mach alte menich iaer due-
ren ia het is alsoe meer onvervuelijck
dat is dattet qualickē verrotten mach
of veruulen wāt zijn blocken int water
ghesencgt sullen bynae verkeren i enē
steen niet dattet een steen werden sou-
de mer ymmers alsoe hardt oft eē steē
waer Ende daer om pleechmē karckē
ende d̄ coninghen huysen van alsulckē
houte te maken eñ men placherbeeldē

vā afgodē af te makē alsoe als plynius sept zc.

Dat lxxxvi. ca. vā iumperus.

Iumperus dat is geneuer boem. eñ het is eē cleyn boemkē eñ wa re dat sake datmē leuēde colē rekēde in der asschē vā desen geneuer ħ soudē le uēdich bliuē een gheheel iaer wt eñ wt eñ ħ en soudē niet wt ghaē eñ daer om heeftet sinē naem vādē vier. iumperus wāt pyr in griex is vier in latijn. Men vintse groet eñ men vintse cleyn als ydi dorus sept li. xvij. eñ ħ zijn beyde scarp eñ stekelich eñ ħ hebbē veel scarpe bla derē eñ cleyn eñ ħ zijn beyde vruchtber Mer die minste draecht meest vruchtē eñ ħ zijn cleyn ende rōt eerst groē eñ na zwert of rodelachtich eñ is altijt groē achtich die boem mittē bladerē. eñ hij is heet ende droeghe inden derden graet als dyascorides sept. wes vruch ten zijn goet ter medicinē die in die len ten ghegadert werdē eñ men machse twee iaer houdē eñ ħ hebbē machte te ōtbinden te verteren eñ te conforteren. Item die bessen ghesodē in reghēwa- ter eñ in dat water ghebaet is goet te- gē tbuuceuel dat vā scarper medicinē coemt Item vandē iuniper maectmen olie die al te sonderlinghe goet is tegē die quarteyn ist datmēse alle daghe inō spijsen of in drancke eē dragme neemt dat is eē vierēdeel loots zwaer. eñ hij is oeck goet teghē dat lanceuel ist dat mē die zeer stede daer mede bestrijcket ende besmeert eñ hi is oec goet dē val lenden menschen van sinte cornelis eñ hi breect den steen ist datment tē scafte in spuwet mit eenre pipen diemen sirin ghe hiet Item wijn daer iuniper ī ghe soden is mit vighē zuuert die borst eñ beneemt dat hoestē hier toe heeft pla. thearius ghesept eñ dyascorides ende wast in stenighen stedē eñ in ōghebōdē daert woest is eñ die serpētē scuwē sinē schiem als plin. sept eñ daer om meynt men dz die bessen goet teghen venijn zijn zc.

Dat lxxxvij. ca. vā ysop9

Ysopus is een cort cruut eñ cleyn wassende in steenroetsen eñ heft hem seluē mit sinē wortelē vast indē stey nē eñ oec wasset indē houē als cassiod. sept ouer dē souter Asperges me dnē zc Dyasc. sept dat dit cruut heet eñ droge is inden dordē grade. die virtuut vā de sen crude is indē blomē eñ inden blade rē meer dā inden steel of indē wortelen des zomers draghet blomē eñ mē sal se verghaderen buten der zōnen in een zuuer stede eñ daert niet en roect eñ he uet macht te ōtbinden te verteren eñ te trecken eñ die lōghē te zuuerē eñ alle ghebrekē vander borsten die vā coudē comen die maectet zuuer ist dattet ī wijn ne ghecoect wordt mit vighen eñ dat- men den wijn drincken gheeft eñ bene met die zericheyt der maghen ende d̄ darmen. Item int water ghesoden en de daer in of ouer ghestoeft zuuert die moeder van onnatuerlijcken humoren Item ysoep heet ghemaket in enē pot ende dan daer ouer ghestouet drypu- ghet den couden snuuf of dē reume eñ doet den huuch ghaen sitten eñ beneēt die zericheyt inden lyue die vā wijnde comet Item dyascori. sept dat die pul- uer vanden ysope gheneest die water- sucht eñ zuuert die donckerheyt vāden lichaem ende maect dē aensichten fijn

verwe eñ doodt pperen alſo als die ſel
ue ſeyt ꝛc.

Dat lxxxviij.ca.vā iacinctus.

IAcinctus is een cruut hebbēde eē
purpur bloem eñ heeft ſinē naē
ghetoghē vā enē edelē kynde dat indē
ſprōghen onder den purpurē bloemen
doot gheuōden is ende den crude was
die naem ghegheuē vandē valle dyes
doots kyndes eñ is oeck ghelÿck den
blomen vander vyolen eñ haer worte-
len als yſidorus ſeyt libro xvij. eñ men
oeck enen ſteen heeft die alſulckē naē
heeft eñ alſulckē verwe die ghetelt is
onder den precioſen eñ coſtelÿckē ſtenē
Jacinctus is een naem van enē mēſch
eñ vā enē ſteen eñ vā eenre bloemē en-
de zÿn proper verwe die is luchtich of
hemelſch ꝛc.

Dat lxxxix.ca.vā billen cruut.

IUſqmamus dats billen cruut eñ
mē heitet in griex inſquiamus eñ
in latÿn canicularis daer om dat in ſinē
ſtelē aē beydē ſidē waſſen eenrehande
hoefdekēs die ghemaect zÿn inder fi-
gurē vā creeftē alſmen ſien mach indē
appelē vā arangē of vā garnatē als yſi
dorus ſeyt libro xvij. Dit cruut is ōghe
ſont ghegheten eñ daer omme heytent
zommighe ludē inſana wāt wortet ghe
ghetē ſoe maectet razerie of het doet
altezeer ſlapē eñ die ghemeynt heytēt
vilicidium daer omme dattet thart ver
wandelt als yſidorus ſeyt. Item want
dit cruut venynt is ſoe heeftet zwardt
roet eñ wit ſaet als plynius eñ dyaſcori
des ſegghē. eñ het is quaet eñ dodēde
dat zwart. eñ dat rode is myn quaet eñ
dz witte noch myn eñ dit is tbeſte inder
medicinē eñ heeft macht te dwinghen
te bindē te dodē eñ te doē ſlapē. Itē dz
zwart ſaet heeft dat heeft zwarte bla-
derē ſcarp eñ hardt en eē purpur bloem
eñ harde baliſkēs die dick zÿn. eñ dz ro
delachtich ſaet is dat heeft āder bloe
mē eñ morwer balchſkēs eñ dz wit ſaet
heeft dat heeft witte bloemē eñ vette
bladerē eñ morwe vol ſaeps eñ is cout
inden dordē graet eñ droghe indē āde
rē eñ daer om wederſlatet heffinge eñ
zwellighe eñ ſtopt dē buuck eñ ſtempt
bloet eñ gheneeſt dē tātzweer die van
hetten coemt eñ dwighet dē reume die
vā hettē coemt hier toe heuet dyaſcor.
gheſeyt eñ ply. Item vādē billen ſade
ſeyt ariſtotiles int boec vādē groylickē
dinghē datmē bÿ iheruſalem dat ſaet
vā byllē eet waer bÿ mē merckē mach
dat zÿn quaetheyt benomē wort ouer-
mits die ghoetheyt des landes daert
waſt. Item die meeſter vāder hiſtorien
ſeyt ouer exodi dat inder cronen dyes
paeuwes ſtont een bloem recht op dye
deſen crude ghelÿck was daer ghuldē
blomē op ſtonden die ghelÿck dē brede
weghe waren vādē enē ſlape des hoef
des tottē anderē ꝛc. waer bÿ dat deſe
crude daer in warē gheprivilegiert dat
haer ghelÿkenis waerdich was te ſtaē
i des paeus crone. Dit ſeyt die meeſter
inder hiſtoriē ꝛc.

Dat xc.ca.vādē kaſtanē boem

KAſtanea is een groet boem eñ
drachtich ende hi is vādē griec
kē alſoe ghenoemt als yſid ſeyt li.xvij.
daer omme dat zÿn vrucht dubbelt is i
der manierē van cullē die ghehouden
zÿn bynnē den bolſter die welcke als ſi
wt gheworpen werden ſoe worden ſi
ghelubt ende daer om werdē die bomē

vā castrādo dat is vā lubbē karstaēgen inden griexen vocabel ghenoemt. Vā desen boem pleech eē geheel bosch te werdē als ysidorus sept. Dese boem is zeer nut wāt zijn hont is nut totter tim meringhē eñ oeck mede om te barnen eñ spijse bij te bereydē. eñ zijn vrucht is goet te etē eñ die bast eñ zijn bladeren die zijn goet totter medicinē. eñ al ist dz zijn vrucht onder enē hardē eñ scarpen bolster gheuōdē wordt nochtās is dye vrucht soet eñ goet alsmēse siedet otte braet Eñ si zijn heet int middel vāden eerster grade eñ droeghe in den anderē eñ omme der hetten willeis die vrucht zuet eñ omme der droechtē wille soe is si damper. Mer die veel karstaēgen eet die crijcht een opblasinghe vā lyue. eñ die groue roke die daer bynnē besloten is die stijcht op tottē hoetdē waert die maect daer dē hoeftzweer. mer om ha-re quaetheyt te benemē soe salmēse sie dē of bradē eñ dā voedē si wel eñ makē goede humorē eñ temperē die droeche dē des lichaems eñ der borstē eñ sonđ linghe ist dat si mit zuker ghegheten werdē. eñ si zijn den colerico eñ oec me de dē fleumatico goet mit puerē honi-ghe. eñ si zijn oock goet nae der medici nē wāt si nemen coringhe eñ walghin-ghe eñ si starckē den darm die bouē leit dyemen ieiunum heyt. Item karstaen gen ghewreuē mit wat souts ende mit honich ghetempert is goet teghēs be tē vā verwoedē hōden of vā ūwoeden mēschē. Item karstaengē ghewreuen mit garstē meel eñ mit edick ghemēget doen ghezwollē mānē ghaē sittē alsmē se daer op plaestert Item aristotil. sept dat die bladē eñ die bastē vā desen bo-me ghebarnt eñ ghepuluert eñ mit wi-ne ghetempert eñ opt hoeft gheleydt vā enē iōghelinck doet dat haer ver-meerrē eñ verbiet hem dat vallen als ysaac sept in dietis.

Dat xci. ca. vādē lauwerboem.

Laurus is een boem der victoriē eñ hij is veel prisens eñ lonens waert om zijnre groter ūtutē eñ duech den wille Eñ omme detmēse pleech te cronē mit lauwer die dē strijt wōnē wilē eer eñ de griekē hietē desen boem dam phen wes virtutē wij bouē ghesei heb ben inden seluē boecke in die letter. d. soect daer ghij sultet vindē

Dat xcij. ca. vā lentiscus

Lentesc⁹ is eē oetmoedich boem eñ medicinael die vādē griecken eñ vādē ebreeuschē circus genoemt is als die glose ouer daniel seit xxiij wes sap vādē bladerē gheneest eñ slout ghe gheclouē lippē of anđ gheulcereerde dingē als daer ghesept wordt. eñ heyt daer omme lentescus om dat zijn steel morwe is eñ traech. die vrucht van de sen boem gheeft olye wt eñ die scorsse gheeft harsse diemē mastix heyt eñ het is die beste diemē vydnt in intheus dat eplant als ysidorus eñ plynius segghē li. xvi. Item die blader vā desen boem als dyascorides eñ plateari⁹ eñ plini us segghē zijn heet eñ droeghe als al le die boem is eñ hebbē virtuut te byn-dē te cōsoliderē eñ te cōfortterē. eñ daer omme zijn si goet teghen alle coringhe eñ teghēs alle lopinghe alsoe wel van den bloede als vanden anderē humorē Item zijn gomme dyemen mastix hiet heeft die selue virtutē die de boem he uet ende alsmense kaeuwet dese gom-

me soe hout si dat tantvleysch reyn vā dē stinckēdē eñ vervuuldē humoren eñ doetse vast staen eñ maketse wyt ende starcket haer wortelē eñ doet dē quadē adē af. Dese mastic wert aldꝰ vgadert Int eynde vāder leyntē wordē die scorssen vā desen boem in ghesnedē eñ als si vāder aerdē ghezuuert zijn so sprayt men daer zuuer clederē onder op dat dye vuchticheyt niet opter aerdē drupen en sal. Eñ men sal kyesen die wit eñ claer is eñ die mitter aerden ghemenghet is eñ dōcker die salmen scuwē eñ worpense wech. Hy puert dat herssen eñ si cōforteert die maghe eñ helpt tot ter verduwinghe ende veriaghet den wint. eñ ghewarmet of ghesmoutē op enē heytē teghel eñ gheleydt op ghebrokē benen eñ ander leden cōsolideert si wōderlijcke zeer. Item plynius die seyt oeck als dyascorides dat lentiscus of cynus dattet een dinck is. een doernich boem is mitter wortelē eñ is hoghe ende in veel deylen ghedelt ende heuet vrucht als die gaghel mer myn re eñ bynnē root als si rijp is eñ scharpe wolle bynnē. wyens sap dat lopen vander moeder der vrouwen ghenesen zeet.

Dat xciij. ca. vāder lelien.

Lilium als ysidorꝰ seyt is eē cruut eñ heeft een melckachtighe blome wes witticheyt al ist dat si īden bladerē is zijn ghedaēre blincket bynnen nae dē goude. Item dyascorides ende plathearius segghē dat die lely heet eñ vucht is eñ zommighe wilt eñ zommighe tamme ende die een heeft pur pur bloemē eñ die ander witte blomen eñ dat is die beste. Item die virtuut vā der lelien is rijpende eñ daer omme is si goet ghestotē op apostemen ende is oeck goet op dye hardicheyt der miltē ist dat sake datmē tsap mitter olien mēghet als mit hēnep olye of lijnzaet oli eñ smeerter die milte al omme dicwijl mede Item die puluer vāder leliē ghemēghet mit water in een scotel eñ daer dat aensicht mede ghewasschē maect dat aensicht claer. Item die blader van der lelien gecoect of ghesodē zijn goet op verbarndē stedē wāt si zijn zaftende ende dat selue doet zijn wortel ist dat si mit olyen ghecoeckt wordt eñ daer op ghelept. Item zijn virtuut is openēde eñ scheydende eñ doet si wt comen dat mēstrualighe bloet eñ doet heffinghe ghaē sittē eñ daer omme is si goet tegē opblasinghe der apostemē die wyndtachtich zijn ist datmē die wortel ōtweē wrijft eñ mēghetse mit olien eñ legget daer dicwijle warm op. hyer toe heuet dyascorides ghesept. Item vāder lelien als pli. seyt soe edelē die wortelen vanď lelyē haer bloē alte zeer in menigher manieren Want ghedrōcken mit wijn ghenesen wonden van serpenten. Eñ die wortelen zijn oeck mede ghoet teghēs die quaetheyt vādē paddēstoelē eñ teghens venijn. eñ in olyen ghecoeckt en op die lycdoernē vādē voetē ghelept achte daghen langhe alle daghen versch mitter ouder manen verdrijftse te gronde ende doet oeck weď haer wassen. Item in wijn ghecoect en de hoenich daer toe ghedaē is goet op aderen die doersteken zijn oft zweren eñ die blader in wijn ghesodē ghenesen wonden. Item dat saet vander lelyen ghewreuen is ghoet op they-

lighe vier eñ die blomē eñ die bladerē comē te hulpe quade vlcerē dz zijn zwe ren Hier toe heeft plinius ghesept . li. xxx.c.xix: Item in dat selue boeck c. v. daer sept hij dat die lelie die edelste blo me heuet naest der rosen eñ mē maec ter edel salue af eñ olye mede ghelijck datmē rosen olie maect. Item die steel vāder wortelē opwaert is bij drien cu bitus lancg eñ daer staē die blomen int ouerste inder manierē van clocskēs eñ die blader staē alle dē steel omme ende omme eñ zijn zaet is dat clepelkē dz bi nē dē clocskēs staet ende is van groter machtē eñ virtutē mit goeder luchten wel rukēde. Item die lelie heeft veel kelen aen der wortelen als dat loeck doet als aristotiles sept indē boeck der groyelicker dinghē Eñ in elcke kele is die macht dat si wassen mach ghelijcke oft saet waer Vā desen punte staet bo uē vāden loke datmē allium hept in dz selue boeck inder letterē vāder a. Item aristotiles sept ist datmē den steel vanō lelien in die aerde crommet eñ decten eer dat zijn saet gheopent wordt eñ dat mē zijn wortel niet op en graeft soe sul dy te hāts in cortē daghē vindē dat vā enē yghelijckē knope des steels eē clep ne hoefdekē wt ghaē sal oft vā sinē he le waer vāder wortelē twelck een groot wōder is. Item die blomē vāder lelien zijn eerst groen eñ nae werden si wit eñ die steel ghesnedē vāder wortelē ende int stijck ghestekē hout dē steel langhe groen eñ die blomē oeck in haren craf tē Item die bloem vāder leliē alsoe lā ghe als si gheheel is ende oeck mede nyet gherakket soe ruuct si zeer wel en de zuetelijcken. ende alsmense mitten handē ōtweeen wrijuet of breect so stinc ket si eñ heeft die bloem alleē mittē za voer die vrucht Eñ alle virtuut eñ do ghet die de lelie inden steel heuet ende oeck mede inder wortelē die thoent hij bouē altemael inden hoefde alsoe als inder blomen ende inden zade. eñ hoe dat zijn bloemen hogher opgherecht worden inden stele hoe dattet hoeft dā leegher bocket. Ende zijn bloem is bu ten effen eñ slecht eñ soet inden tasten ende oeck mede ront inder formen en de ghenoechlijckē int aenghesichte. eñ vā binnē is si mit schoenē ghuldē gra nē of coornkēs inder hollichept besprē kelt. ende wordt meer gheuorwet dan soffraen. Eñ dese verwinninghe wor dē mit seuē steelkēs ōderhoudē eñ wer det van ses witte bladeren dye de een vluchs bijander staē ghemaket: ende werdt binnen verciert mit seuē schonē ghuldē coorneu tdaer ysaet mit wōder lijcker schoenhept in gheset is. daer die blomē al omme staen ghesprapet ende beschermen dat saet vander couō luch ten. zc.

Dat xciiij. ca. vāder latuwē

Lactuca als ysidorus sepdt heuet den naem vander substancien der melckigher humoren. of want die lac tuken dye soecken wpuen mit melc ver vollet ende oeck mede meerret die on cuuschept in den mānē eñ het is tweer hāde als tamme ende wilde. Item die wilde is ghelijck der tammer dā si he uet lāgher telgheren of loueren. ende subtijlre ende zerper ende si zijn myn groen omme dat si luttel vruchticheden heuet. ende daer om heeft si veel bit terhedē bij dat die ander dyemen da

ghelics eet wāt si is heter eñ droegher
ende daer omme segghen veel mees-
ters dat si menstrua doet comē eñ ver-
dryuet die raeuwe humorē als dyasco
rides sept. Item die tamme latuwe is
cout ende vucht mer ghetemperlyckē
alsoe dat si ter gheender siden yet ouer
ghaet ter groter coutheden of ter gro-
ter vuchtichedē eñ daer omme soe is si
goet totter medicinē eñ heeft eē subtyl
substācie ende sonderlinghe als si noch
versch is eñ daer omme werdt si schier
verduwet eñ doot die hettende die by-
tinghe die vāden roeden colera comet
ghaē sitten eñ die opsiedinghe vanden
bloede vercoel si eñ doet oeck mede re
delyckē slapen. eñ si gheneest dē hoeft
zweer die vādē roke der colera comet.
eñ maect indē vrouwē veel melcx ende
wynt inder mannē sperma ende maket
meerre eñ dat ghevalt omme die goet
heyt des bloedes die si maect Mer als
die latuwe out werdt eñ hardt soe wor
det haer vuchticheyt ghemyndert eñ-
si werdt bitter. Mer diese dicwyl neēt
alle daghē soe maect si alte sonderlin-
ghē quadē bloet eñ tghesichte wertter
zeer of ghecrācket Eñ dat saet vander
latuwē bewrōghelt des mās saet ist dz
hyt dicwyl in spise of in drācke nemet.
Hier toe heuet ysaac ghesept inden die
ten Item plynius sept libro xx. ca. octa
uo vāder latuwē datter eenderhāde la
tuwe is dyemē caprina heyt. eñ is dat
sake datmē die in die zee worpet so sou
dē alle die visschē die daer ōtrent warē
steruē. wes melck mit wyn mit edic eñ
mit water ghemēcgt gheneest water-
sucht. eñ mit wes koel eñ bladerē ghe-
stotē eñ mit soute overghestroyt ghene
setmē wōdē daer die zeenē ōtweē ghe
snedē of ghehoudē zyn. Item daer is
noch een ander species vāder latuwē
dye int velt wast wes bladerē ghewre-
uē mit pappe of mit bry gheneset vlce-
rē ist datmēse daer mede bestrycket eñ
die grypekē heytē dese species ysopen.
Item die derde species wast indē bos-
schē die si steraco heytē. wes bladeren
ghewreuē mit brye goet zyn op wōden
eñ si stempet bloet eñ gheneest vervuul
de wōdē eñ mitter wortelē eñ mittē bla
derē ghenesen si theyliligihe vier. Itē
het is noch eē ander species van latu-
wē die rōde corte bladerē heuet dyemē
heratea heyt. wyēs zap die hauickē al
grauēde wt treckē eñ daer stryckē si ha
re oghē mede als si oudt werdē eñ ma
kē haer ogē claer daer mede Wes zap
gheneest alle zerichedē der ogē als mē
daer vrouwē sock toe mēghet ende is
goet teghēs betē vā serpētē eñ vā scor
pionē ist datmēt zap mit wyn drincket
eñ datmē die bladerē daer op leyt ont
twen ghewreuē eñ verslaet alle hettin
ghe. Item dat saet vāder latuwen al
soe wel vander tammer als vāder wil
der en ghehenghet niet dat een man
zyn natuere verlieset in sinen slape van
enigher quader becoringhen ist datmē
se neemt in spyse of in drancke. mer die
haer veel nae m eñ stadelyck die soude
blint werdē zc.

Dat xcv. ca. vā lappa

Lappa dat is hoefladich ende is
een cruut hebbende brede blade
rē ende dicke bider aerdē eñ heeft indē
oversten telgheren scharpe clessen als
doernighe hoefdekens eñ wedhaect
ende als daer yemant mit sinen clede-

ren aen raect soe blijft hij daer aen cle-
uēde waer. of dat ysidorus seyt libro de
cimoseptimo ca. decimoseptimo. Dit
cruut is daer omme lappa ghehepten
om dattet enē groten coel heuet totter
aerdē toe hanghēde eñ wordet vanden
grieken phylantopos ghehēptē daer
omme dattet aen der luden clederē hā
ghet om zynre scarpicheyts willen. eñ
wast byden mueren eñ byden weghen
Eñ daer is tweerhande species at. als
dye scarpe ende die ronde tot ghelijcke
nissen vandes heyncst voeten. waer om
me dattet veel luden heytē ongula ca
ballina. Eñ die blader vā beyde zijn vā
quadē roke ende vā quaden smake als
dyascorides seyt Mer plynius seyt li.
xv. ca. xij. datter veel species van lappa
zijn. ende si zijn oeck alle medicinael.
Want men ghene eñ der slaghē van scor-
pionen mede. ende die scorpioens dye
en moghen enen mensche niet misdoē
ist dat een mitten zape ghesmeert is.
Item dye wortel in water ghesodē eñ
dat water indē mōt ghehoudē is goet
teghēs dē tātzweer eñ doet dye tāden
vast staen. Item tsaet is der maghen
al te sonderlinghe goet eñ is oeck goet
den ghenē die bloet spuwē. ende is oec
goet teghēs dissentiriam. eñ die wortel
mit wijn ghenomē stopt dat bunckeuel
mer die bladerē mit soute ghemēghet
laxerē Eñ tsaet is goet teghēs dē steen
ghedrōcken mit wijn. ende alle tcruut
ghestoten mit smeer verdrijft den hue
uel opter borst Hier toe heuet plynius
ghesept. mer plathearius seyt dat lap
pa of lapcium is een cruut dat heet eñ
droeghe is ende heeft macht te ōtbyn
den te openē eñ te dunnē eñ daer ōme

ist goet teghēs rudicheyt tegē cronselē
eñ serpigo eñ teghē inpetigo eñ teghē
vullēs die tusschē vel eñ vleysch leyt.
wāt het doetse scēydē eñ verteert dye
humorē eñ ōtbyndt eñ sceydet die har-
dicheyt eñ die heffinghe der apostemē
eñ is goet teghē die coude watersucht
eñ teghē verstoptheyt der myltē ende
zijn sap ghemēghet mittē zape vā rutē
eñ in die naze lauwe ghedropē zuuert
die herssen vā fleumatigher oueruloe
dicheyt ist datmēs daer een luttel i dru
pet in enē warmē bade of inder warmē
luchten zc.

Dat xcvi. ca. vā lappates.

Lappates is een spise die ghema
ket is vā zommighē verschē tam
mē crudē dye dē lappacien ghelijc zijn
als die glose seit ouer iudith c. xv. waer
of die scalcke alexāder seyt Lappates
is spijse eñ warmoes maect dye selue
spise eñ mē heytet in duutich compost
Ander meesters segghē dat lappates
eē ghestachte vā coel is eñ heeft brede
bladerē als die hoofledich: mer die bla
der vā lappates dats cabuuscoelē dye
zijn morwe eñ vet eñ wittachtich ende
slecht. eñ dat een blat opt ander ghewō
dē wōderlike done eñ heeft enen cortē
stronck ende dicke buytē vol knoepen.
mer binē morwe eñ vleyschachtich. dit
cruut is goet te etē eñ ter medicinē me
de eñ mē maecter goede spijse of alsoe
lāghe als si ghehoudē mach werdē ist
dat sake dat si ghecoect wort mit edick
mit mostaert eñ mit honich. ende dese
spise heitmē compost wes virtuut is dz
si dronckenscap wederstaet als plynius
seyt libro xx. c. x want ist datmen com-
post nuchteren eet soe beneemt hi drōc

kenscap. Item die scole vā crassiratis
roept dat gheen dinck der maghē en-
de der zeenē nutter is dan dit cruut. eñ
daer omme heptmēt gheuē den luden
die veriecht zyn eñ dien die leden beuē
eñ dē ghene die bluet spuwē. Tsap is
goet teghēs twenÿn eñ teghēs betē vā
serpenten Ende sonderlinghe tsaet is
goet teghens beten vā hōdē ꝛc. als ysi
do. sept li. xvij. ꝛc.

Dat xcvij. ca. vā legumina

Legumina zyn ghesept vā eligen
do dat is vā kyesen wāt die oude
plaghē die beste legumina dat zÿn er-
weten bonen eñ deser ghelÿcke te kye
sen daer si haer spÿse of maectē ende le
veden daer of. Item die legumina sce-
len inder groethept inder verwē inder
figuren eñ mede inder smaken. Ende
ōder die legumina soe zÿn dye boenen
die meeste eñ die lupinē. eñ die middel
baer dat zÿn cycerē erwittē eñ fazoli eñ
pitzoli. die mynste dat zÿn die wicken.
Item si schelen oec mede inder verwē
want zommighe zÿn si wit zommighe
zwart zommighe ruet ende zommige
ghemengt Item si schelen inder figu
ren wāt zommighe zÿn rōt zommighe
lanchworpelt zommighe drye hoect en-
de zommighe slecht Eñ si schelen oeck
inden smake wāt zommige smakē zuet
achtich zommighe bitter zommige an
ders als plynius sept. Item wanneer
dat die legumina beghinnen te rypē so
salmēse mayen wāt si rypen al leggēde
Item plyni9 sept dattet legumē substā
cialikē grof is cout eñ droeghe eñ hart
te vduwē wāt si zÿn zeer dicht eñ vaste
ghepact inđ substācie eñ mē moetse lā-
ghe siedē eñ mē machse in putwater
niet wel kokē mer haer gherecht water
behoert fōteyn water te wesen ofte ry
uier water. Item men pleecht een gro
ue eñ eē rude spÿse te makē vādē legu-
mē Tsap is goet dē ludē die starck van
cōplexien zÿn wāt si zÿn hart te vduwē
alle legumina Mer als si verduwet zÿn
soe voedē si wel eñ cōfortērē. eñ natuer
lÿck zÿn si opblasende eñ makē veel wi
des mer alsmē hem die bast of doet so
wort hem dat benomē of datmē comÿn
of, dylle of deser ghelÿck die wint vdri
uē mede siet. ꝛc.

Dat xcviij. ca. vā rÿs.

Lens lētis dats rÿs dye mē inden
vasten eet eñ is oec een ghestach
te vā legumen als ysidorus sept li. xvij
eñ is vucht eñ morwe sonderlinge alst
noch indē crude is. vādē welkē lenticu
la coemt dat is een rÿlkē eñ mē salt scry
uē mit eender t. om te onderkennē van
den worm dye mē lens lendis hept dat
een neet is opten hoefde welck woert
mit eender d. is bescreuē in genitiuo ꝛc
Waer of eēs eē vaers ghemaect wert
daermē dat ōderscheyt by wetē soude
tusschen lens lentis eñ lens lendis. eñ
hÿ sept aldus Lens lendis capiti lēs lē
tis conuenit ori. Datmen aldus ver-
staen sal. dat lens alst lendis in geniti-
uo heuet dan soe ist een nete. ende alst
lens lentis in genitiuo heuet soe ist rÿs
dye men eet ende daer wÿ in deser ma-
terien van spreken. Ende dit cruut is
coudt ende droeghe ende is ghe maect
van couder naturen want het heuet
een ander virtuut inden baste dant in-
den morghe heuet. want inden baste
heeftet eenderhande scarpichept ouer
mits wes reden dattet laxeert ende

maect een beueringhe inden buucke. Mer tmorch is stoppēde eñ starckt die maghe eñ wercket ter stoppinghe en-de maket grof eñ melancolioes bloet. eñ veruolt die herssen mit groue roeke vāden welckē veruaerlijcke dromen co met eñ ouermits wijndicheit bezwaert die maghe eñ maect opblasinghe ende bestoppet alle die toepadē eñ ghangē vanden lichaem eñ verdroecht die sub stancie der zenen eñ der vluzen vander herssen ende maectse ongetempert als dye selue sept ende is den oghen quaet eñ dicwijl ghegheten maect alte quadē siectē inden lijue ist dat si mitten bast ge gheten werdt ende dattet lichaem vā droegher complexien is. mer die hete ende vucht zijn dyen helpet zomwijls ende is goet den ghenen dye dat wa-ter laden als die bast af is Men sal kie sen dye rijs die groefste is ende versch ste eñ die lichtelijcken ghecoect werdt ende dat alsoe wel te eten als ter me-dicinē die quaetheden vanden rijs wer det benomen alsmē den bast of doet eñ datmen dat morch in soet water koke ende nae mit peper mit olyen ende mit comijn ende deser ghelijck ghemengt ende verghadert hier toe heuet ysaac ghesept inden dyeten. Item plynius sept oeck libro xviij. C. xiij. dye rijs be-mint meer die dūne ende subtijl aerde dan die vette aerde eñ die lucht meer dā die droechste ende alle legumina be mynnē twater eer dat si bloyen mer na dat si bloeyen beminnen si die droech-heyt zc.

Dat xix. ca. vā vlas.

Linum dat is vlas ende also wel heytet saet lynum alst cruut daer omme dattet waterich morwe is als ysidorus sept libro decimonono. Item plynius sept libro xij. ca. li. dattet vlas ghesayet wordt in effenē slechtē lande in die leynten ende wordt ghepluckt inden zomer ende wordt opghericht ī enen steel ende brēghet blaeuwe bloe-mē den welckē nae comē cleyne bolle-kēs voer tsaet ende voer die vrucht eñ als die bollekēs beghinnē te blekē soe werden die ghehele stelē op ghepluct eñ dye bollen werdē alle af gherepelt daer nae wordē die bollen op cledērē in die zōne ghesprayt eñ ghedroghet eñ die stelē wordē aen bossen ghebonden ende int water gheleit te weyken ende nae wordē si wt ghetoghen ende ghe-droeghet eñ daer nae werden si te bro-kē eñ ghezuuert vā hare ouervloedich heyt. ende alsoe ouermits kokinge ter zōnen eñ wriuinghe worttet vlas mit groten arbeyde eñ men machet vlas niet berouē vā zijnre groender aerdich heyt eñ mē machs niet volcomelicken wijt makē ten si dattet dicwijl ghekūst eñ ghecoect wert eñ ter zōnen ghedro ghet eñ wedē nat ghemaect. eñ al ist dat ter veel geslachtē zijn vā vlas nochtan is dat best dat in egiptē wast. wāt daer maecmē dit wit zydē bolkraē of. eñ tis alsoe wit als een snee als pli. sept li. xix ca. ij. eñ dit is myn starck mer het is cos telijcker dan tlynnen laken want men maecter cazuffelen of ende oeck ander papen clederen. Item tvlas is tot alte veel dinghen noot want men maecter hemden ende broecken of ende kede-len eñ hoeftdoeckē ende zeylen inden scepen ende netten eñ ghaern mede te naeyen coerden mede te byndē peesen

mede te schyeten banden mede te byn
den snoeren mede te metē tafellakenē
ouer te eten slapelaken op te rusten gor
dynē om die beddē te hāghen eñ sackē
eñ sacskens alle dinghē in te hemelen.
Waer bÿ dat gheen cruut alsoe noede-
lÿck en is tottē oerbaer des menschen
als tulas. wyens saet is heet ende wat
vucht eñ oeck droeghe ghetempert eñ
oeck smerich want men maecter olÿ af
die nutter tottē anderē dinghen is dan
totten eten. wāt als ysaac seyt tlÿnzaet
voedt luttel eñ het is quaet te verdu-
wen ende het is der maghen quaet eñ
zeer opblasende Eñ ghebradē mit ho-
nich ist best eñ is goet gheghetē teghē
dē hoest eñ mit honich ende mit peper
ghenomē verwecket dye mynne eñ die
oncuuschept eñ rÿpt apostemē eñ zaf-
ticht ende opent die zweergaten ende
maectse dunne ende rÿpe Want het ōt
byndt die apostemē vāder moeder der
wyuen ist dat si dicwÿl stoeft ende baet
int water daer in ghesodē is als ysaac
seyt in dyetis ꝛc.

Dat C. ca: vā malus.

MAlus is een boem die appelen
draecht die groen zÿn Mer na
den houte te sien soe sien si cleyn ende
vast vā houte ruuch eñ knoepich eñ dic
vā bladeren ende schoen mit meniger-
handichept van bloemē ende van ghe
noechlÿcker soeticheyt van vruchten.
Ende is goet aen te sien ende is vā goe
den smake ende is nut ende oerbaerlic
in medicine. eñ die appel of die vrucht
heyt malum ende mal⁹ dats die boem
eñ is alsoe geheiten om dat zÿn vrucht
ront is wāt dat zÿn waerlÿck appelen
dye recht rōt zÿn als ysidor⁹ seyt libro
xvij. wāt malum in griex is rōt in duyt-
sche Item malus scheelt vāden ande
rē bomē vāden bossche wāt die tamme
malus is vā tweerhāde naturē want si
hebbē enē langhen block vander aerdē
eñ die griffel coemt hem vā verre dye
mit dyen blocke vergadert wordt welc
ke twee als si aldus versaemt werden
te ghader in een maken te samen enen
boem ende als die griffel of die plant
inden block of strunke vast vergadert
is soe verwādelt die griffel die natuer
des blocs altemael in zÿn ghedaēt als
alfrig⁹ seyt op dat die eerste eynde des
eersten boecs der groyeliker dinghen
soecket bouē indē seluē tractaet by den
beghinne vāder inplātinghe of eyntin
ghe der bomen. ende is dat sake dz ma
lus niet ghesnoypt en wert vā sinē ouer
uloedighen tacken soe wert hy belast
ende hy wert onvruchtbaer als die sel
ue seyt wāt die vuchticheyt die aenge
haelt is vāder wortelē en mach gheen
vrucht voert brenghē wāt si ghaet int
voetsel vandē telgheren die onvrucht
baer zÿn Hier af suecket bouē daer hy
af seyt hoe dat die bomen vruchtē ma
ken eñ van desen boem zÿn menigher
hāde ghestachten. wāt zommighe dra
ghen damper vrucht ende hardt zom-
mighe zuerachtich zōmighe zuete eñ
ghenuechlÿck ende nae dyen dat dye
bomē schelen daer nae schelē die vruch
tē als voer gheseyt is ꝛc.

Dat C. ca. i. vādē garnatē boem

MAlus granata is een boem dra-
ghēde appelē vā garnatē Item
ysidorus seyt li. xvij. dat die bast vā de
sen appel heyt psidia eñ die bloem ba-
laustia. eñ zommighe vandē bloemen

zÿn wit ende zommighe is purpur zō-
mighe rosachtich Dese appelen zÿn ge
noemt mala punica wāt si eerst vandē
lande punica ghebrocht zÿn. als ysido
rus seyt is een zeer hardt boem eñ kno
pich eñ telghich mer hi spraÿt hē meer
inden breyden dā in die hoechte ende
daer omme en mach hy gheen coude
lyden wāt inden hysel veruarē si lichte
lÿckē dye blomen Item aristotiles seyt
dat dese boem wordt verwādelt vā zÿn
der quaetheyt sueck et bouē vādē seluē
vander telinghe of bouwinghe der bo
mē Item plynius seyt datter veel spe-
cies zÿn van desen boem Mer vā tweē
ist ghenoech te sprekē op dese tÿt. wāt
als dyascorides eñ ysaac segghen i die
tis datter twee ghestachtē zÿn vā ap-
pelen van garnaten Want zommighe
zÿn zuet heet eñ vucht ende die ander
zÿn zuer ende die zÿn coudt eñ droghe
eñ dese mach mē lancgste houden ende
die zuetste zÿn nutste totter medicinen
wāt alle die boem is medicinael eñ dye
vrucht coemt luttel in spysen Waer of
dat ysidorus seyt libro xvij. dat die me-
dici segghen datmen ōse lichaem nyet
spysen en sal noch voeden mittē appelē
van garnatē mer men sal die appelē in
medicinen besighē. Die vrucht heuet
macht te byndē eñ te starcken eñ te cō
solideren dat is te sluytē eñ die lopēde
humorē te droeghē eñ die lopinge des
bloets te ondervattē eñ die coringhe te
dwingē die van colera coemt als ysaac
dyascorides eñ plynius volcomelic seg
ghē ist datmense te punte gheeft Mer
die zuete zÿn meest opblasende eñ ma
kē meer wints dā die anđ. eñ die zuere
zÿn beter dē ghenē die coertsen dā dye

zuete. wt wes zap men maect een drāc
dye mē exizacra heyt die de hettē des
coertsen doet ghaen sittē. wāt dese drāc
verduwet den coerts eñ maect enē ap-
petÿt eñ starct die natuer wōderlÿcken
zeer die verloren was ouermits dyen
coerts eñ is goet teghē verhettinge đ
leuerē eñ teghē crāckicheit des herten
of teghē dē hartuāc Eñ ist dat sake dat
mē zÿn blomē zÿn vruchtē eñ zÿn bastē
puluizeert eñ gheeftse te drincken mit
bier of mit wÿn doden die pyerē inden
buucke eñ si zuuerē die tāden eñ dz tāt
vleysch eñ doense vast staen eñ zÿn goet
tot veel anderē passien als dyascorides
eñ ysaac seggē Die appelē dyemē heyt
mala punica dat zÿn die beste. wāt ist dz
sake dat si vā buytē indē bast soffranich
zÿn eñ ōgheuerwet stiptike eñ ōtsmake
lick eñ dorre nochtā zÿn si bynnen roet
vucht ende morwe ghenoechlic eñ sma
kelick ende mit wonderlÿcker constē đ
naturē vciert ouermits huuskē daer de
greynkēs in leggē zc

Dat C.ij.ca. vādē moerboem

Morus is een boem wes vruchte
morum heyt als ysidorus seyt li-
bro xviij. Ende die grieken heyten de
sen boem morus ende dye latÿnschen
heyten hem rubus daer omme dz zÿn
vruchtē eñ zÿn tacskens root zÿn of roe
den Item dese boem is tweerhāde als
tamme ende wilde. wes vruchten dye
herdē verlichtē vādē hōgher indē wil
dernissen. ende wes blader gheworpē
op serpenten dodense. Item ambrosi⁹
seyt ouer matheum xvij. die vrucht vā-
den moerboem is inder bloezemē wyt
daer nae wertse groen daer nae wertse
root ten letsten wert si bruun of zwardt

ende hoe dat si rijper wordt hoe dat si zwarter wordt Wes vrucht dz verwet die handen ende de tanden des ghees dyese eet Item plinius seyt eñ dyasco. seyt dat dye moerboem heeft zaet dat laxeren doet. ende ist datmē dat sap wt perst ende droeghet bij den vyere soe werdet stoppende ende gheneest vlceren vādē mōde eñ wōdē ende doet hef finghe vāden kynnebackē ghaen sittē. Item die bast vāden wortelē ghecoect eñ ghedrōckē laxeert den buuck ende doot die pyerē. eñ die blader ōtweē ge stotē eñ mit olyen ghemēghet ghenesēt verbarnthedē ende ghecoect mit reghenwater maken thaer zwart ende si ghenesen steectē van spynnē ende si saftighen den tantzweer ende zuuerē dat stinckende tantvleysch. Item dye onrijpe moerbessen zijn cout eñ stiptick en de starcken die maghe ende si zijn stoppende. ende hoe dat si riper wordē hoe dat si heter worden eñ oeck mede zueter ende vuchter. Ende ist datmender veel eet nae den eten soe wordē si in corrupcien verkeert. eñ dan soe hinderē si dē hoefde eñ der maghen harde zeer. Mer ist dat si nuchterē gheghetē werden soe werden si wel verduwet mer si voeden zeer luttel ende die bladerē vā desen boem zijn breet ende groet ende die rupsen ende die wormē etense zeer ghaern Wāt die wurmen dye de zyden spynnē worden daer wel af ghevoedet Ende alle dye boem is medicinael ende sonderlinghe die basten dye bladerē dye vruchten ende die wortelen. want ist dat zijn wortelen ghesneden wordē soe loepter een ghomme wt die ghoet is tot veel passien want si morwet den buuck eñ beneemt die zericheyt vāden tandē Hier toe heeft dyasco. gheseyt eñ plath. Item vādē moerē maect mē sijn water eñ edel dē wijn moraet heytē int ghemeyn. dē welkē als die elephantē desen drāc drīckē soe werde si veel te koenre als raban9 seyt ouer dat ander boec machabe. c. v: eñ mē maecter een electuari of dat dyamerō heyt dz goet is tegē squināncie vāder kelē eñ teghēs die passie vādē kynnebackē als platearius seyt zc.

Dat C. iij. ca. vā mirten

Mirtus als ysidorus seyt is alsoe ghenoemt daer om dattet dicwil an die kātē vād zee wast eñ opgaet dye medici scriuē dz dese boem dē vrouwē zeer nut is hier toe heeft ysido. geseyt Item pli. eñ dyasco. seggē Mirtus is eē spruut die zeer gairn by ō zeen wast wes vrucht bloemē eñ louerē goet zijn ter medicinē. eñ die vruchtē zijn beter dā die blomē eñ mē machse lāger houdē mer best inō hettē ō zōnē eñ die blaō salmē houdē inden schyem butē der zōnē. eñ hoe dat die vruchtē verscher zijn hoe dat si beter zijn. Ende alle dat deser stammē toe behoert dat is byndēde eñ dwinghēde eñ cōfortērēde Wāt het is goet teghēs die lopinghe vādē reume die tottē gheestelijckē ledē loept ist dattet in reghēwater ghecoect werdt ende datmen daer ouer stouet eñ bayet die borst ende beneemt coringhe vāder maghen ist datmē dye cleyne ghardekens in edick siedet eñ leytse op der maghen ende puluer daer of ghemaket consolideert binnē wondē Item plinius seyt dz dit boemken zommige wit is zommighe zwart is eñ beyde zijn si

stiptike mer die zwarte meest. want hy is goet ghegheuẽ teghens dat bloedẽ eñ veruert die vrÿn eñ is goet teghens twenÿn eñ teghẽs steecten vã scorpio-nen. Eñ zÿn kokinghe is goet teghẽs allopiciam dat is teghens dat haer te ōtuallen want het doetse vast staen als ghemẽghet is mit weyten meel Twa ter daer mirtus in ghesoden is ende is oeck ghoet teghẽs zwellinghe ṽ oghẽ Item men maecter olye af dyemẽ ole um mirtinum heyt die saftende consoli derende ende zuuerende is. ende hi is goet teghẽs alle die voerscreuẽ dingẽ. ende hy zuuert dye oren dye etterich zÿn ist datmen den olye daer laeuwe in drupet Hier toe heuet plynius gheseit ouer ysaya C.xli. Item iheronimus seyt dat dit boemken mirtus is wel ru kende ende onuervulẽde ende consoli deert ende brenghet die moede leden weder tot hem seluẽ ende daer omme beteykent dit boemken troesters ṽ heiligher kercken als die selue seyt ouer ysapas lx.ca.zc

Dat C.iiij.ca. vã mirra.

Myrra is een boem in arabien van vÿf cubitus hoech eñ is ghelÿck den doern die wel rukẽde is wes drop pe groen is ende zeer wel rukende eñ bitter waer of dattet den naem heuet. Myrra als ysidorus seyt libro xvi. wes drope by hem seluen drupende is dye is beter eñ precioser dan dyemen doet drupẽ mit snydẽ. Eñ die vã arabien ple ghen haer vyer te makẽ vandẽ snoyeli ghẽ des boems wes roke zeer hindlÿc is tẽ si datmẽ storax werd int vier leyt eñ datmẽ die lucht werd ōtfaet wãt onder wilẽ crighen die luden daer zuucten af die onghenéselÿck zÿn vã dyen kume dat is roke Item die beste eñ die edel ste mirre werdt ghegadert bÿ dẽ troga ditẽ in arabien als ysidorus eñ plynius segghen libro xij.ca. xvij. daer gheseyt wordt dat myrra een boem is van vÿf cubitus hoech wassende inden bosschẽ vã arabyen wes blader zÿn ghescapen als olyuẽ blader mer si zÿn meer gecru uet eñ doernich ende stekelich ende he uet telgheren als die geneuer dyemen iuniperus hiet Item men pleecht zÿn telgherẽ tweewervẽ in te sniden. mer eerstwervẽ eer datmẽ se snÿt soe zwetẽ si bÿ hem seluẽ eñ datter dã wt drupet dat heyt stacten ende dit is die beste vã allen ghestachten der myrren ende ve le ludẽ heyten die myrre myrra electa dat is vercoren myrre. Item daer zÿn seuen ghestachten van myrren als die selue seyt aldaer ca. decimo octauo als die in trogoditen wasset. eñ dat is dye beste dye ander daer naest Die beste is gelbanitica die derde deantrides dye vyerde collaticla dye vÿfste pucena dz is salbada ende dat is die dunste. dye seste heyt dinracim of odoraria. ende dese is witter dã alle die ander Eñ de se wordt ghevalsht mit ghommẽ ende mit cley vã lentisc9 dats eẽ boem daer galbanum wt loept Die seuẽde wast in yndien eñ dat is die quaetste ende mit dier werdẽ die ander species gevalscht hier toe heuet plynius gheseyt Item dyascorides seit dat mirre is een drope vã enẽ boem die daer verhaert wort an den boem ouermits der hettẽ der zōnẽ ende mẽ salse kyesen die gheel is ende roet bynnẽ eñ een luttel luchtẽde. ende zommighe van deser is cleyn eñ zōmi-

ghe grof dyemen trogodita heyt nae den eylande daer si in wast. eñ si is heet eñ droeghe eñ heeft macht te cōforterē te ontbyndē ende te verteren. ende dat middelwaerlijck ende effen ghelijcke vā sinē qualiteyten wāt si bescermt dye dode licyamē vā verrottinghe ist dat si daer mede ghebalsemt werdē Eñ men mach die myrre hōdert iaer houdē in goeder virtutē ende si is goet teghens alle reumatike saken eñ teghēs onghe ordineerde lopinghe ende si starckt die verduwinghe ende zuuert die taye sly mighe humorē inden gheestelijcken le den als inder longhen eñ inder borsten ende beneemt den stanck des mondes ende gheneest alle ghebrekē vandē tāt vleysch eñ maectse droeghe. eñ cōsoli- deert die vuyle vlcerē vanden lippē eñ verteertse eñ starcket die hersen eñ con forteert die moeder vāden vrouwē zeer eñ verteert ende droecht alle die ouer- tallicheyt vander moeder ende helpet totter ontfanghenissen. ende doot dye wormen inden oren ende wreckt onuer duwelijck vleysch eñ ōwinter eñ maect goet leuēde vleysch.

Dat C.v.ca. vā myrtum

Myrtum is een salue die vand mir ren ende van anderen specien ge maect is Ouermits wes virtuut die ze nen ende die ander ghevoelijcke leden ghestarct werdē. eñ die humorē die idē iuncturen legghē verteert werdē. ende ouermits haers goets rokes werden dye sielijcke gheestē ghestarct ende we der ghebracht. eñ die luzen ende die ne ten werdē ghedoot ouermits hare bit terheyt eñ en laetse niet groyē. eñ dye stinckēde zwetē werdē daer mede ghe dwonghen. zcetera.

Dz C.vi.ca. vādē appelē vā araēgen.

Mandragora is also ghenoēt daer om dat hi ruuct als appelen dye mē heyt mala maciana dat zijn appelē vā araēgen eñ die latijnsche heytēt ma lum terre dat is een appel der aerden. Eñ die poetē heytēs ātropoynos daer om dat zijn wortel ghescaept is bynae als die form des mēschē Wes wortele in wijn ghelet eñ die wijn ghegeuē te drinckē ludē diemē eē lit of lniden wyl beneemt hem tvoelē alsoe vast werdē si slapende Eñ hier of zijn twee specien eñ die eē is een wijf eñ indē bladerē ge lijck der latuwē eñ draecht appelē. eñ die ander is een mā wes bladeren zijn ghelijck der beten als ysidorus seyt li. xvij. Item dyascorides seyt dat mādra gora een cruut is dat zeer doet slapen. wes blader op die aerde gespreyt zijn eñ heeft twee of drye wortelē aē eē hā ghēde eñ zijn butē zwart eñ bynnē wyt mit eenre grouer huut. eñ tmānekē he uet witte bladerē eñ dūne eñ heeft die wortelē als die and eñ die appelē was sen optē bladerē als die gal wast optē eykē bladerē eñ si zijn ind verwē soffra nich eñ soet indē roke nochtā mit eēre- hāde zwaricheit eñ idē smake zijn si on smakelic eñ daer om en dogē si niet te- tē mer si zijn goet ind medicinē. wāt ha re scorssen in wijn ghesodē doet vast sla pē alsmē dē wijn drinct. eñ dwingt alle zerichevt wāt si voelē dā nauwe zerich heit nochtā moetmē wel toe siē datmē dē wizelijc neme wāt neemtmēs te ve le soe doodt hij dē mēsche als die selue seyt. want als ī plathearío geseyt wert soe heeft mandragora macht te vercou

den eñ wat te dodē eñ slape te maken. eñ daer omme dat zap daer of ghemē ghet mit vrouwen socke eñ daer mede die slapende besidē dē hoefde ghesme ret doet wel slapē eñ oeck mede in hetē siectē wāt dat cruut is substācialijcken coudt Men sept dattet sap leschet dat heplighe vper eñ dwinghet dat buuck euel eñ die colera. hier toe heuet plate arius ghesept. Mer daer wordet voer ghesept dat nae der naturē die ghelijc kenis des mās of des wijfs inder wor telen in gheenderwijs gheuonden en wordt. mer die mānē vāden lande dye snydense alsoe eñ stekense weder inder aerden ende latēse wassen Mē sept dat si dē wech wisen om te ōtfāghē nochtā sept augustinus ouer genesi. ij. ca. xxx. dat hij inder scriftē mādragora in dyen tidē niet ghescreuē en vāt. wāt hy soch ter doe nae om rachaels wille diese be gheerde te hebbē nochtās seggē zom- mighe auctoers dat dit cruut dese vir- tutē heeft als cōstantinus dyascorides plynius ende plathearius seggen dat mādragora te punt genomē schict dye moeder ter ōtfāghenis daert die groe te hettē eñ droechte benomē hadde eñ die vrouwē die heet eñ vucht zijn van naturē die maectet mit kynde want dit cruut is coudt eñ droeghe als ghesept wordt in platheario Mer het hyndert den vrouwē die cout vā complexiē zijn eñ droeghe eñ nae dyen dat si oec ghe stelt zijn vā iarē eñ vā anderē dinghen. noch heeft mādragora veel meer virtu tē wāt het wederslaet drijntighe dyes lichames bouē eñ benedē eñ stempet al le lopinghe des lichaems bouen ende benedē ende ghemuet venijnde beten

Ende alle dese voerscreuē punten sept plynius oeck mede in sinen boecken. Mer die grauers die dye mādraghora pleghē te grauē pleghē dē contrarien wyndt te wachtē ende scryuē mit enen zwaerde eerstwerue drye circulē omme dat cruut eñ dā beydē si te grauē thent die zōne ōder ghat: eñ dā meynē si dat die wortel haer gherechte virtuut be- houdet eñ haer zap wort verghadert eñ inder zōnē ghedroecht eñ zijn appe lē werdē indē schyem ghedroecht als si rijp zijn eñ die roke daer af is zwaer eñ maect slapinghe. zc.

Dat C. vij. ca. vā milium

Milium is een cruut hebbēde enē stāghen steel eñ knoepich als een ryet wes saet zeer cleyn is eñ coudt eñ droeghe als ghesept wordt in dietis eñ dat bewijst zijn luchticheyt eñ zijn ho licheyt eñ dattet luttel vetticheden he uet ende luttel voetsels. eñ nochtās cō forteertet die maghe om zijnd droech hedē wille eñ stoppet dē buucke Ende dyascorides sept dattet ghebradē steec tē vāden buucke beneemt ende maket oec quaet bloet ende droecht die mage eñ vcoutse.

Dat C. viij. ca. vā mente

Menta is een luchtich cruut wael rukēde eñ is heet eñ droge eñ star ket die maghe Eñ daer zijn twee speci es of als tamme eñ wilde die indē ghe berchten wast dat is die beste eñ heuet die meeste macht eñ vwarmt meer dā die eerste eñ hyet in gryex colocospa eñ dye latijnsche heytense nepte of caia- mēt als ysidorus sept libro xij. int laeste capittel sonder een eñ het is zeer medi cinael. Item het zijn ander specien

vā mentē die indē broeckē wassen ende
inden weydē mer die en zÿn van alsoe
groter craften niet ende si ruyken oeck
qualÿcker ende smaken mede nae dye
hofmente die welcke wel wasset ende
menichuoudicht haer seluē. Eñ ist dat
men enich vā sinē stelē of tecken in die
aerde duwet hi sal in eenre wortelē ver
keert werdē eñ sal dā nuwe cruut bren
ghen Eñ dese hofmente is vā groter
virtutē is si groē of verdroecht. want si
heuet macht te ōtbyndē eñ te verteren
vā haren qualiteytē. eñ in edick gheso-
dē soe verdrÿft die edick dē stanck des
mōdes eñ purgeert dat tantvleysch dz
verrot is eñ vevuult. eñ beneemt corin
ghe dat vā crāckichedē der maghē co
met. eñ si is goet teghēs crāckicheyt vā
gheestē eñ zuuert die moeder vā ouer-
uloedighen humorē eñ starctse mede.
eñ wÿn daer mēte in ghesodē is bene-
met die zericheyt vāden darmē eñ van
dē nyerē. eñ ghecoect in olye eñ in wÿn
eñ gheleyt op vrouwē borstē die hardt
zÿn vā melck gheneest si eñ scheydet.
Tsap is goet teghēs tvenÿn eñ gedrōc
kē dodet die pyerē eñ indē orē laeuwe
ghedropē dodet die wormē. eñ in olye
eñ in wÿn ghesodē sceydet coude apos
temē eñ sasticht den hoeft Hier toe soe
hebbēt dyascorides eñ plynius gheseit
eñ soe doet ysaac oeck libro ij. in dyetis
eñ seyt alle dat selue eñ een zarpe tōge
daer mede ghewreuen maectse saft eñ
dickwÿl ghenut in spÿsen verweckt dye
mynne zc.

Dat c. ca. van malus.

MAlua dat is een morwe cruut
eñ is gheseyt vā molliēdo dat
is vā morwēde wāt het morwet dē bu
ke als ysidorus seyt. libro xvij. eñ als die
selue seyt te ghader plinius waert dat
yemāt bestrekē waer mittē sape vā de-
sen crude daer olye toe ghemēget wa-
re die en soude vā byen nyet ghebeten
wordē noch oeck mede vāden spinnen
noch vā scorpionē als plynius seyt Eñ
vā hem zÿn twee specien als die minre
dyemē pappel heyt eñ diē meerre dye
mē huenius heyt. eñ beyde die cruden
zÿn vucht tusschen coudē eñ hettē ghe
tempert als gheseyt wordt in dietis eñ
dat opēbaert ouermits haerē virtuten
eñ werckinghe wāt dit cruut verduwet
apostemē eñ rÿptse eñ sonderlinge dye
wortel eñ tsaet wes decoctie dats daer
si in ghesodē is. die wortel is goet tegē
lopinghe van bloede ende si heuet wat
wyndicheden in. ende gheeftmēse mit
wyne te drincken soe scheydet si groue
humorē eñ breect den steen ende mor-
wet die hardichedē der myltē. ende dz
sap daer huenis in ghesoden werdt dz
doet slapen ist dattet aensicht ende oec
mede dye vterste leden des lichames
mede ghedwonghen worden. Eñ tsap
daer dat saet in ghesodē wert is ghoet
dē ghenē die in theringhe zÿn eñ tegē
den hoest. Eñ dz saet in olien ghecoect
ontbyndt alle hardicheyt eñ morwetse
eñ maectse rÿp eñ zuuertse als plathe.
seyt zc.

Dat C. i. c. vādē noetboem.

NUx is een noetboem of een no-
te ende is daer omme alsō ghe
heyten want die schyem eñ dye droppe
len van sinen bladeren hynderen alle
andere bomen die daer onder staen. en
de veel latÿnsche heytenen vigilenden
ofte iugilandē dat is te seggē iupiters

lof. Dese boem was wÿleneer iupiter
ghecõsacreert wes craft alsoe groet is
võder vruchten ist sake dat die vrucht
vanden boem ghelept wordt onő pad
dē hoedē ē õder spÿse. soe wat venÿnt
heden daer in is dat sal die vrucht wt
ghpetē grÿpē ende lesschē als psidorus
sept libro xvij. Wes vrucht heuet enen
hardē bitterē bast mer een zuete korle.
wãt die bast is harder dã enich anderē
bast der vruchtē als die selue sept. Jtē
die noetboem is hoech ē dra cht veel
vruchtē ē heeft telgherē ē knopē ge
sprapt ē breede bladerē dpemen tellen
mach ē scarp wtghaende vã zwarē ro
ke ē smake. wes schÿpem schadelick is
den ghenē die daer õder slaept. ē ma-
ket menigherhãde zuuctē inden mēsch
Wes wortel bast vrucht ē blader goet
totter medicinē zÿn wãt als dpascoridꝰ
sept Tsap võder wortelē ē võdan bast
des meerrē noetboems wtghetoghen
ē drincken ghegheuē ter groetheden
vã enē exagium dat een ghewichte is
vã alsoe veel zwaers alsmē hier opten
kant settē sal is goet teghēs die zwa-
richept orÿn te makē Eñ ghedroncken
mit edic verderuet dē coertsen die mit
coudē ē mit heesickē comē ē het gor
det ē maket dat haer repn ē zuuer ē
verbiedet dat vallē võden haere ē is
vã menigerhãde virtutē ende wercken
Zÿn vrucht is oeck mede goet te eten
ende totter medicinē. Ende wãt meni-
gerhande noetboem gheuõden wordt
nochtãs so sprekē wÿ meest vandē wal
schen noten ē oeck mede vanden ha-
zelnoten als totter spÿsen ende totter
medicinen. Jtem die ghemepn notē
dpe wÿ daghelicxs eten dpemen wal-
sche noten hieten die wordet verwan-
delt inder substancien ē oeck inder vir
tuten ē oeck inder figuren. Wãt alsoe
als psaac sept in dpetis anter si wert ge
mercket recht als si groen is oft als si
versch is of rÿp inder disposicien. als
wãneer dat si groen is heeft si bupten
enē bast ē inder verwen groen mer in
den smake damper ē bitter ē si smet-
tet der ludē handē diese hãdelē ē bpn
nē heuet si een schale die harder is dan
die buptenste ē daer bpnnē heeft si een
smerighe korle die wel smakēde is en
de oeck mede zeer zuet Ende dese kor
le die bpnnē is die is mit enen rocskēs
ouer ghetoghen al omme op dat dpe
dunne substancie der korlen van dper
coutheden dper schalen npet ghequet
set en sal werden. ende dat vluus dz is
morwer dan die scale ende die korle of
dat morch vander korlen wordt harder
gheuonden dan dat vluus. Ende hoe
dat die note rÿper wordet hoe dat dpe
bast meer ghescepden wordt van dper
substancien der schalen. ende hoe dat-
tet morch vander korlen grouer werdt
hoe datmen dan dpe schale qualÿcker
vander korlen breken otte of ghecrigē
mach ende oeck mede dpe bolster van
den bast ten si dat sake datmense inden
warmen water worpet ofte legghet so
dat die bast daer bupten af wepcke. of
mit enigher anderen consten of abel-
heden. Jtem dpe groen note dpe is
mpnste heet ende droeghe naterlÿck
ende veel mpn dan die oude. ende si sta
det der maghen mpn: ende ist datmen-
se nuchteren mit wÿnruten eet soe is si
allen den venÿn vpandt. Jtem dpe ri-
pe noten zommige isser versch ē zom

mighe oudt eñ zōmighe zijn daer mid delbaer eñ die versche zijn vuchtichste eñ die middelbaer zijn droechste. Mer die oude als die vuchtich eyten ver- teert zijn ouermits die hetten die de vuchticheyt verduwet zijn natuerlijke meer smerich eñ daer omme die ͞d veel eet die vergadert lichtelijckē coleriken humorē die heet eñ droeghe zijn ende sonderlinghe als ſi ghenomē werden vā ludē die vā heter eñ droegher com- plexien zijn wāt in alsulckē ludē makē ſi verbarninghe eñ hoeftzweer. eñ die se te maten eet die vā ghetemperdē cō- plexien is den voeden ſi. Item int ghe meyn zijn ſi den ludē goet teghē dz ve- nijn Item die noten ghestotē mit soute eñ mit rute eñ mit loeck eñ honich daer toe ghedaē is goet ghelept op betē vā verwoedē hōden Item noten ghestotē mit honich ōtbynden wōderlijcke zeer apostemē die vā fleumē comen eñ van melancolien Item notē ghewreuē en- de gheplaestert optē nauel verdryuen die apostemē die bynnen indē lyue wer den als ysaac sept in dyetis. Item dye figure vāder notē is menigerhāde wāt die een is rōt die ander is lancgworp- pelt eñ zommighe anders als dye ha- zelnote ende aldus vastelijcken vā me nigerhanden figuren nae dyen dat ſi wassen. zc.

Dat C.ca.xi.vādē haselnoet boem.

Nux auellana dat is eē hazelnote eñ is eē wilde note bi dat die wal sche note is wāt ſi wast sonō potinghe eñ ſi wast gaern indē bosschē als ysidor. sept. eñ wāt ſi int opēbaer wast daer om wert ſi af ghepluct eñ dese zijn couder dā die ander eñ grouer inō substācie eñ myn smerich eñ daer omme zijn ſi hart te verduwē eñ ghaen traechlic wt den lichaem mer als ſi verdenwet werden soe voedē ſi wel. Mer mē sal hem den bast die om tmorch is af doē. wāt hij is zeer opblasende eñ dā zijn ſi zeer hulpe lic tot veel dinghē wes huut mit hoe- nich ghemencgt is goet teghē twallen vādē hare als ysaac eñ cōstan. segghen Item het zijn noch ander ghestachten vā notē die goet zijn ter medicinē. als notenmuscaten eñ nux indica eñ nux vo mica eñ deser ghelijck Eñ die muscaet is een vrucht in yndiē die op enē boem wast eñ bynnē eenre harder scalen mit eenre huut bedect of mit enē balllighe als die hazelnote wes bast macis hiet eñ is zeer medicinael wāt macis cōfor teert die maghe zeer eñ puert den siec kelijckē gheest ende die bast is al roede lachtich hebbēde enē scarpē smake eñ die is wat bitter eñ die zwart is doncker eñ die gheen scarpē smake en heuet dē salmē wech werpē. Item die muscaet hoe dat ſi zwaerder is eñ zueter lucht heuet eñ scarpelijcker smaect hoe dat ſi beter is. Men salse kyesen die zwaer is ende bynnen dicht ende als ſi ghebroe ken werdt dat ſi niet en puluere eñ dye roet bynnē is mit enen starcken zueten roke. ſi heuet macht die maghe eñ dat hoeft te starcken ende oeck mede te ū warmē dat vā coudē coemt: ende voer dyer nasen gehoudē starct ſi die hersen eñ die gheestelike ledē als plȳ. plathe. eñ dyasco. segghē

Dz C.xij.ca.vā nardus

Nardus is een cleyn cruut ende doernich heet ende wel ruken- de. Item dye wylde spikenardi heyt

men nardostates als ysidorꝰ seyt libro xvij. eñ zÿn specie is dryerhāde als yn dica syrica eñ celtica nochtās en wasset in syrien nyet mer in een berchachtich lant dat syrien mitter eender sidē raect eñ mitter ander sidē yndien. Ende dat is die beste die licht eñ dōcker is eñ die cleyn is eñ wel rukēde. eñ alsmēt kaeu wet dattet dā die tōge droeghe maect Nardus celtica is ghenoemt nae den lāde daer si wast eñ is spicanardo ghe-lÿck mer si is witter. Item dyascoridꝰ eñ platheariꝰ segghē dat si virtuut he-uet te starckē eñ is goet teghēs zwimi-ghe eñ teghēs crāckichept des hertē. eñ der magē Eñ voer de nazen gehou den starct die maghe eñ dwingt dē cou den reume eñ quadē lucht vādē mōde. eñ is goet teghēs doefhept eñ teghēs apostemē vā oren. eñ zuuert dat vuul de tātvleysch eñ ōtbynt die bestoptheit der myltē ende der leuerē eñ doet men strua voert comen eñ zuuert die moedꝰ eñ helpt ter ōtfanghenis eñ breect den steen inden nyeren eñ inder blasen ende is goet teghēs die gicht der tōghē eñ starct die zeenē eñ verteert die humorē der tōghē die de sprake beneemt Men seyt oeck dattet goet is teghēs tgroet euel ist datmēt den sieckē te punte ghe-uet. eñ is goet tot veel ander passiē. eñ men maecter af een olye dyemē olium nardinū heyt dye goet is tot allē voer screuē dinghē

Dat C.xiij. ca. vādē oliuē boem.

Olea is een boem als ysidorꝰ seyt wes vrucht olyue heyt ende dȝ zap olye als ysidorus seyt libro xvij. eñ nochtās werdt die boem dicwÿl olyua ghehey tē. Het is een edel boem ende een boem des vredē als die selue seyt. wāt als die hystorie vā romen seyt soe en plachmē gheen legatē wt te seyndē om enighē vrede te behoudē sonder tel gherē vā olyuē bomē. Wāt als remigi us seyt soe is dese boem bouē anderen bomen alsmē vrede of gheloue doē sal Wāt noe doe hÿ die duue wt den scepe lyet vlyeghē doe bracht si een rÿs van desen boem eñ vā ghenē anderē. Item plinius seyt li. xv. dat die ghene die vic torie plaghē te hebbē bÿ athenen dye plachmē te cronē mit alsulckē rÿsen. eñ die grieckē lyetē hem cronen mit oleas ter dat is mittē eglentier als dye selue seyt. Item olea is een zeer schoē groē boem hebbende wittachtighe morwe rancken eñ houdt zÿn groenichept allso wel des winters als des zomers ende heeft oeck cleyne bloemē eñ veel. zuet ruuckēde eñ harden bast eñ een bitter wortel eñ vette vrucht smakelick ende zuet wāt als ysidorus seyt dat van der bitterheit der wortelen coēt die vrucht in voedꝰ des lichts eñ in ghesonthept vꝰ wōdē eñ in eē voetsel des gheens dye daer hōgerich zÿn eñ hi wert indē lam pē ghedaē om dȝ vier te voedē eñ men gheneester siecke ledē mede. Itē men doet dē olÿ in spise op dȝ si beter wesen sal als die selue seyt. Itē dese oliueboē is zeer vruchtbaer eñ medicinael wes blader bastē eñ vruchtē dyenē indꝰ medi cinē wes hout zeer dicht eñ vast is eñ also meer als ōuerrottelic Eñ al ist dat hi hart is indꝰ binēster substāciē nochtā heeft hi veel smerichedē binnē idē mor ge Item vādē oliē eñ vādē oliue bomē seyt plyniꝰ li. xv. datter veel gheslchtē zÿn des boems vanden olyuen boem

die vruchtē draecht in landē daert zeer
heet is of in landen daert al te coudt is
daer en wassen si niet Mer in landē die
ghetempert zijn eñ die meer gheney-
ghet zijn ter hetten dan ter coutheden
Ende daer omme ghebiedet catho als
die selue plinius seyt Men sal die oliuē
saeyen in warmer aerdē die niet te vet
en is noch niet te magher die teghens
den radien der zonnen leyt wāt dye he
mel is hem zeer goet Eñ die olyuē be-
mynnē den douwe des hemels eñ dye
claricheyt der luchten. ende ist dat sake
dattet veel dōckers weders is eñ nat
als si bestaen te rijpē soe werdt die olie
verderft ten si datter een claerheyt nae
coemt die de vuchticheit weder dunne
maket Item plinius seyt C. iij. datmen
den oliue boem niet en derf snidē noch
byndē alsmen den wijngaert doet mer
die zon eñ die douwe volbrenghen zijn
wercken. Eñ hy verblijt hem des leyn
tens tijts eñ dā beghint si te bloyen eñ
nochtās werden zijn vruchtē bij dē win
ter eerst vergadert Eñ als tcoern al in
is soe pleechmē die aerde vādē oliuen
boem te openē byder wortelē ende die
spruutkens die daer bider wortelen wt
lopen pleechmē af te sniden ouer al. eñ
die oude ytaliaens plaghen die ouer-
vloedicheyt vāder wortelē podagra te
heyten. wāt als die af zijn ghesnedē so
draecht die boem veel te bat. Eñ dese
boem en wil niet zeer ghestaghē wesen
alsmen die vrucht ghaderē sal wāt zom
mighe luden quetsen in dyen tiden mit
slaen ende mit scudden waer of dat hij
des anderen iaers veel te myn draecht
als plinius seyt. Item het zijn veel spe
cien des boems die welcke onderkendt

byder menigherhādicheyt der vruchtē
Item ysidorus seyt dat olyua beteykēt
die vrucht des olyuen boems wes on-
derscheyt menigerhande gheuonden
wordt als ysidorus seyt Item van den
olyuen zijn zommighe tamme eñ zom
mighe wilde. die tamme makense ond
wijlen rijp eñ onderwilē ōrijp. eñ onder
wilen zijn si onder dese middelbaer Itē
die eerste onder dese zijn aerdich dam-
per eñ groen die ander zijn roedelach-
tich. of als dyascorides seyt so zijn si ge
scapē als iacinctē eñ die laetste schinen
zwart te wesen eñ hoe dat si butē zwar
ter zijn hoe dat si bynnē ryper zijn ende
smerigher eñ bequamelicste wt te pors
sen. eñ ghelikerwijs dz aristotiles seyt
Die vruchtē vādē oliueboem en werdē
nymmermeer volcomelijckē rijp al ble
uē si opten boem menich iaer Mer is dz
sake datmense ter volcomēder ripich-
heyt hebbē sal soe moetmē ghaen toe
als die bessen al ghelesen zijn eñ vgade
rense al ouer enē hoep eñ also al duwē
de die eē den āderē eñ na dyē dz die het
tē starck wort vā bynnē comen si totter
volcomēder rijpicheyt. Item die bessē
vanden olyuē boem als si rodelachtich
worden eñ noch niet wel rijp en zijn cō
forterē die maghe harde zeer eñ dwin
ghense. ende si maken goedē appetijt
ist datmense mit edick eñ mit soute wa
ter bereydet nochtās zijn si hardt ende
quaet te verduwē ende voeden myn dā
die ander doē Mer si maken die mage
morwe Ende si zijn zeer hardt te vdu-
wen want ouermits haerō smericheyts
wille soe dryuen si bouē inder maghen
eñ en comen niet totten gronde vander
maghen. eñ daer omme werden si haest

in een corrumpeerde humoer verkeert
eñ zÿn quader teten dā die ander noch
tās zÿn si nut inder medicinē wāt ist dat
sighewreuē werdē eñ op een stede ghe
leyt die verbarnt is of versodē soe bytē
si die bladerkēs ōtweē eñ openense eñ
doen dē rokē wt vlieghē die daer ōder
die huut beslotē is hier toe heeft ysaac
gheset in dietis. Item plinius seyt dat
alsoe lāghe als die bessen vandē oliue
boem blyuē soe en moghē si niet vder-
uen. ende hoe dat si daer lāgher duerē
hoe dat si beter werden want si altoes
ghecrighen nyeuwe craften ende val-
len te noder. Item die selue seyt dz die
olyue besse is mit eenre korlē mit vley
sche mit olyen ende mit heffen welcke
heffen bitter is mer nut ter medicinen
Mer die korlen mitten ballichskēs als
die olie wt ghedropen is zÿn goet voer
mede te voedē Eñ mē seyt oeck datmē
verkē daer mede vet maect ꝛc:

Dz C. xiiij. ca. vā tsap vādē olÿfboem.

Oleum dat is tsap vanden olyuen
als ysidorus seyt Ende hoe dat
dese verscher is hoe dat si edelre is eñ
lichtelÿcker vā sinē ballichskens druy-
pet als plinius seyt libro xvij. C. ij. daer
gheseyt wordt dat dye olye verderuet
wordt ouermits zÿnre outheyt. Item
ist sake datmen die bessen eerst wel on-
tween stoet eñ ouerghietense mit wa-
ter siedende soe zÿn si veel beter te per
sen wāt ouermits den heten water soe
scheydet die olye alte veel te bet vanđ
heffen ende vāden korlen eñ dye olye
vlyet int ouerste ront omme opten wa-
ter eñ wert daer of ghesceydē tē laetstē
Eñ als die selue seyt hoe dat dye olye
rasscher wt loept als hy gheperst wort
hoe dat hi beter is. Item papias seyt
dat yemāt olie vā oliuē indē mōt naem
eñ slotē vast toe hi soude alle dick te bat
ōder water sien die opte grōt viel ende
wāderē daer sonđ grote pÿn. Item mē
pleecht mit deser olyen spyse te reydē
eñ indē lampē te barnen eñ hi saftricht
moede ledē eñ starctse. eñ hi morwet ze
nē die verhardt zÿn eñ vercrompē Itē
die olye morwet eñ rÿpt harde aposte
mē eñ sonderlinghe lÿnzaet olie Item
men vint menigerhāde olyen eñ men
perster wt menigerhāde dinghē zom-
mighe is slecht eñ simpel als olye van
oliuen ende noot olye mancop oly oly
vā amādelen olye vā peperwort dye-
mē rafanus heyt lÿnzaet olye hennep
olye ende deser ghelÿcke: zommige is
coudt ende zommighe heet zommighe
stoppende zommighe dwinghende eñ
zummighe laxerende. Wāt alsmē daer
hete dinghen toe doet soe wordē si he-
te eñ vā coudē dinghē cout. vā stoppen
de dinghen wordt hy stoppēde eñ alsoe
vā anderē. eñ daer om nae dyen dz dye
siecten zÿn daer na salmē die olie nemē
Als aldus in coudē saken salmen nemē
olye van bayen dat is oleum laurinum
ende oleum nardinum eñ olye van pol
leye mer in heten saken salmē nemē oli
van rosen olye van vyolen ende deser
ghelÿck Item men mocht die olie wel
alsoe heet van naturen makē dat hi dē
coerts in bringhen soude waert sake dz
men dye polzen daer mede besmeerde
of dye slape vanden hoefde eñ thol vā
den voeten ende dye palmen vādē han
den. Waer dat sake datmen leeuwen
vleysch inden olyen zoden. ende men
mochte den olye oeck alsoe cout makē

dat hi tlit verdouē soude worttet daer
mede ghesmeert alst openbaert inden
olie van mandragora die welcke wordt
alsmen daer appelen van mādragora ī
coeckt of langhe leyt. Mer onder alle
dese ghecomponeerde olien soe zijn dz
die beste die ghetempert zijn ende die
beste olye slecht ter medicinē eñ oec te
eten. Dat is die boem olye daer naest
noot olye eñ amādel olij daer naest mā
cop olye die welcke die coutste is vādē
voerseydē wāt hi is meest cout eñ droe
ghe eñ zonderlinghe die vādē zwartē
zade ghemaect wordt. eñ heeft macht
te doen slapen eñ hi is goet tegē aposte
mē int beghin eñ teghē verhettinghe
vāder leuer als plathearius seyt. Dye
ander olyen sonder daer thāts of ghe-
seyt is zijn mynste nut inder spijsen om
des roecx wille eñ oeck omme den qua
den smake. nochtās zijn goet inder me
dicinen als ysaac seyt in dyetis Eñ alle
olyen hebbē wat scarpichedē ende wat
luchtigher luchtichedē eñ daer omme
drijft hi al bouē eñ en wil onder gheen
nattičheyt wesen. eñ hi is doerghaēde
eñ vloyende eñ daer wordt hi in glasen
vaten ghehoudē eñ hi besmet die cledē
die hi raect ende altoes blijft die lucht
vanden olye int cleet Item als die olie
mit zijnre heffen ghemenghet is so en
is hi niet bequamelic teten ende hi ma
ket oeck walghinghe eñ coringhe. Itē
dye olyen doden die byen ende die an-
der dyerē die der byen ghelijck zijn is
dat sake dat si daer mede beghoten eñ
bestort wordē als aristotiles seyt. Mer
doetmense weder in edick soe worden
si weder leuēde Item die olye hout eē
yser dat puer is eñ wel ghepollijst son

der roesten: Mer is die olye waterich
of mitter heffen ghemenghet soe cor-
rumpeert hi dat yser eñ vroestet als pli
nius seyt libro xv.

Dz C.xv. ca: vādē wildē oliuēboem

Oleaster is een wilde oliuenboem
eñ is alsoe gheheytē daer omme
dat hi den oliuēboem ghelijck is inden
bladerē. mer die bladerē zijn breeder eñ
is eē ōgheoeffēt boem ōvruchtbaer eñ
bitter eñ ist datmē daer eē telch vāden
oliuēboem in endt so wordt zijn nature
verkeert als ysidorus seyt li. xvij. Wes
traē is tweerhāde. zōmige is als eē gō
me die niet en bijt eñ die ander is biten
de eñ is ghelijc dē drope vā armeniacū
als ysidor9 seyt Eñ al ist dz oleaster een
wilt boem is nochtā zijn zijn bastē zijn
gomme eñ zijn sprutē of telgherē goet
ter medicinen wāt zijn bladē stiptick zijn
eñ bitter. Alsmen daer honich toe doet
soe ghenesen si die vlcerē vādē hoefde
eñ vādē mōde als dyascorides seit. tsap
vādē bast eñ vāden telgherē is stiptick
eñ cōstrictijf dat is dwinghende Waer
bij dat si bloet stempet eñ ander humo
ren als die selue seyt. Die ghomme is
goet tot veel dinghē eñ sonderlinghe
die daer bijtende is wāt si zuuert wōdē
eñ gheneestse eñ starct die tāden dat si
vast staen. Item si vdruct eñ gheneest
erispulam dat is theylige vier dz been
eñ vleysch vreet. welc vier vā colera co
met. eñ is oec goet tegē tvallē vādē ha
re eñ vwet thaer eñ vtraecht die graeu
heyt als die selue seyt.

Dat C.xvi. ca. vāt warmoes

Olus dat is warmoes Ysidorus
seyt datmen die luden eerst voe-
den sal mit warmoes eer datmense mit

vleysch of mit anderē dinghē voeden sal. Men plach die ludē mit appelē eñ mit warmoes te voedē voer die diluuie dats voer dat grote water doe noe inder archen was ghelikerwijs dz dye beesten nu gras eten als ysidorus seyt libro xvij. Ende alle grasighe dinghen die inder aerden wassen diemen coken mach eñ eten die heyten olera dz zijn warmoezen Nochtās int ghemeyn so heytmē colen warmoes eñ is een cout cruut eñ droeghe eñ winnet bedroeft bluet ende melācoliose dat een quade lucht gheuet als ysaac seyt in dyetis.

Eñ daer zijn zommighe coelē dyemen zomer coelen heyt eñ zommighe heyt men winter coelen der welcker substancien ghemaect zijn vā cōtrariē dinghē. wāt zijn substācie is grof eñ hardt te v̓duwē eñ tsap is seyghēde of colatijf eñ daer na droghende eñ den buuck vuchtende eñ laxerende. Mer die substancie sonder tsap is stoppēde eñ zijn gebreck word hem ghenomē alsmē den coel siedet in water eñ datmē dat eerste water wt ghyete eñ siedent nae in een ander water eñ wat vets daer mede in ghedaen als ghesept wordt in dyetis. Eñ het is een cruut dat zomwilē verplant wil wesen wāt alsmen dē koele op een stat sayt eñ datter plantē af comē so sal men die planten voert versettē in een ander lant ende dan wassen si wel inder groetheyt eñ oeck inder virtuten. Ende des zomers als die bladerē teeder zijn soe etense die rupsen eñ ander wormen. eñ des winters werdē si vandē hisel eñ vorst ghedwōghē eñ dan werden si beter te kokē eñ te eten. wāt als dye hettē weẟ bynnē gheropē is soe wordt die substācie vādē bladerē te bet v̓duut eñ alsoe werdē si te bet smakēde eñ morwer Item plinius prijst dē koel mit vele louē int twintichste boec eñ int thyende capittel als ter medicinē eñ seyt dat ter dryerhāde species zijn vādē koel de een is cruust eñ is goet ter maghen eñ morwet dē buuck eē luttel. die anẟ heuet brede bladerē eñ dicke. eñ dese doghē myn inẟ medicinē. eñ die dorde heuet teder bladerē eñ slecht ende is bitterre dan die ander Mer dese is nutste ter medicinē wāt dese bladerē ghestotē eñ ghewreuē ende des dages twewerven ghelept op wōdē vā hōtbetē ghenesense ia zijn si oudt of versche die beten vādē hōden wāt si ghenesense wonderlijcke wel. Item koel die luttel ghesoden is laxeert. eñ die veel ghesoden wordt stopt eñ wederstaet der drōckenscap eñ starct die zenē ende gheeft den voetsterē melck inden borsten. Tsap is goet teghēs tvenijn eñ hy seyt aldaer dat hij goet is teghēs beten vā v̓woeden honden. Item die serpentē scuwē dat koelsaet dat ghecoect is. Eñ noch vertelt hy veel ander virtutē vādē koele die welcke ic after late om verdriets wil eñ hi seyt dz bractica dz eē wilt koel is die bi hē seluē wast starcker v̓tutē heuet ꝛc.

¶ Dz C.xvij. ca. vā gherst

Ordeū dats gherst eñ wert haestelic dorre eñ mē vint zōmige gherste die ses ordinē heeft inẟ aarē eñ dese voedt die beestē best eñ bet dā die weyt eñ is dē ludē of mēschē beter dā quadē weyte of snodē rogghe als ysid. seyt eñ daer om is eē anẟ ghestacht vā gherste wes aare heeft twe ordinē. dz derde gestacht wert geheitē termēse daer om dz

ment in die aerde worpt des lentens tijts soe wast si haestelijcken Item plinius sept vander ghersten libro xviij.c. vij. dat die gherst onder alle coern eerst ghesaeyt wordt Ende in veel lande maect men daer edel broet af ende die griecken maken brij vaden ghersten meel Item plinius sept ende oeck ysaac in dyetis dat tet ghersten coern coudt ende droeghe is ende is zuuerende ende droeghende ende heuet een luttel windichede als die boen doet. nochtans die boen myn dan die gherst. Item plinius sept datter vele luden zijn die de gherst meer verbaren ter medicinen da ter spijsen nochta maectmen daer spise of die de dorst zuuerende is ende tlichaem voedende. ende die de gheestelike leden alte wel vercoelt ende weder te punte brenghet Item die gherst zuuer ghemaect van haren bast ende in zuueren water ghecoect wordt goet medicinael dranc den welcken men ptizeyn hept die de dorst wel verslaet ende behout den menschen ghesont. ende veriaghet die hette die van den coerts coemt mer vanden ptizeyn soecket nederwaert in die letter t.

Dat C.xviij.ca. vade palmboem.

Palma is een boem der victorie alsoe ghenoemt als ysidor9 seit libro xvij. dat palma is een cierheit des ghees die verwinnende is. ende heuet zijn telgere of zijn bladere ter maniere eenre hant va mensche Het is ee edel scoen boem die altoes groen is winters ende zomers ende hi mach menich iaer duere inder virtuten ende oeck inder groenich hept Ende daer omme is hi vade grieke fenix ghehepten want hi langhe duere mach als fenix die voghel doet. Ende want hij een vruchtbaer boem is so drahet hij ghenoechlijcke vruchten ende zuete. ende nochtas en wordt die vrucht in allen steden daer hi wast niet rype. mer in syrie ende i egipte is zijn vrucht dattele ghehepten vander ghelikenis der vinghoren der welcker name verwandelt werde Want zommighe hepte palmule die den myrabolanen ghelijc zijn inder sceppenisse vander formen. nochtas schelen si altemael inde smake want die vruchte va desen boem zijn te mael zuete ende ghenoechliken. ende die mirabolane zijn va quade smaec ende bitter Ende zommighe ander hepten thebayci dyemen mebolani oeck hept ende zommighe heiten mirales die de griecken cariachos hepte Hier toe heuet ysidorus ghesept. Item die glose sept ouer den souter dat die palmboem is va grote drachte ende va groter hoecheit nochtas is die cederboem veel meer re Wes wortel zerp is ende ront die verre ende diep ind aerde steect. ende die stame is dicht ende wel ghepact ende onueruulende. ende die bast vad stame is hardt ende ruuch ende wat stekelich ende sonolinghe byd aerden ende daer om ister quaet op te clymme totte vruchte. ende zijn bladeren zijn scarp op ghaede als ee zwaert Ende al ist dz dese palmboem benede scarp ende zerp is byder stamme nochta is hi scoe ende ghenoechlicke boue inde telgheren ende inde bladere. Ende hi draghet zijn vruchten al bouen int ouerste vanden boem ende niet int middel vaden bladeren als plynius sept libro xiij. Ende want die vruchten den radien vander zonen vlusche bi staen daer omme zijn si veel te smerigher te zueter ende te smake

lÿcker hÿ waſt in veel lādē mer inden
heetſten beſt daer hi die zōne ſteeds he
uet daer draecht hi beſt vrucht. Item
plÿni. ſeyt li xviij. ca. v. datter twee ſpe
cien zÿn als manneken eñ wÿfken. dat
manneken bloÿt eerſt eñ dat wÿfken na:
Mer twÿfken draghet gheen vrucht tē
ſi datſe den manneken alſoe nae bi ſtaet
dat ſi die lucht mittē winde te myñſten
ontfanghen mach Item dat ſelue ſeyt
oeck ariſtotiles int boeck der groyelÿc
ker dinghen. eñ als ſi ghesaeyt ſullen
werden ſoe moeten tmanneken eñ dat
wÿfken te ſamen ghesayt worden. eñ
wt elcken ſade coemt een palme ende ſi
ōtvlechtē malcanderē inder aerdē eñ
bouē ghelÿck enen net dat ghebreyt is
Eñ twÿfken en mach ſonder tmanne-
ken niet wel waſſen noch vruchten dra
ghen. wāt ſnÿtmen tmāneken vanden
wÿfken ſoe ſal twÿfken twe iaren lācg
ondrachtich weſen dan dat ſi ſcarpe blo
ſemen eñ bladerē crighet. eñ twÿfken
ontfaet haer cracht inden wortelē van
den māneken ghelÿckerwÿs of ſi te ſa
men hilictē als mā ende wÿf ende ſi en
willen in ghenē vetten lande dz nat is
eñ meſſich gheplandt zÿn Mer in enen
ſandighen ende in enen ſouteghen lan
de. eñ en is daer gheen ſoutich lant ſo
moetmen daer ſout werpen niet aen dē
wortel mer bÿ een luttel daer vā op dz
die droechept des ſouts verterē mach
die vuchtichept der aerdē Item plini
us ſeyt datter een ſpecie vā palmē waſ
ſet int zudē vāder werelt eñ daer en is
mer eē eñ daer en werter niet meer wt
dyer palmē. eñ wāneer dz ſi vā outhe-
dē mit allē vͦuaert eñ vͦghaet ſoe waſter
weđ een ander wt vͦ ſelver palmē ende

daer omme heiten ſi deſen boem fenix
dat een voghel is in arabien wāt deſe
boem ſteruet eñ wt hem waſt weđ enen
nyeuwē boem als fenix hem vernyeu-
wet Eñ als plinius ſeyt aldaer. in arabi
en zÿn menigerhāde ſpecien vā palmē
onder welcke zÿn zommighe dyemen
cariace heyten vā wes ſap men goedē
wÿn maket Hier toe heuet pli. geſeyt
li. xviij. ca. xv: Item palma is eē ſondli
ghe boem die gracelÿck is inden ſtelen
eñ ruuch benedē bÿ dat die blader zÿn
Item die vruchten vāden palmboem
werden verwādelt nae dyen dat ſi ſtaē
heet of cout eñ nae den landen daer ſi
waſſen eñ nae dyen dat hem die zonne
toe comet. Item yſaac ſeyt in dyetis
dat die dattilē vādē palmboem zÿn he
te eñ vucht inden anderen graet ende
ſi hebben onderſcheyden werckinghe.
nae dyen lande daer ſi in waſſen. want
zommighe waſſen in enē lande dz cout
achtich is eñ zommighe in heten ende
zommighe in ghetemperden. eñ daer
dye zonne altoes heet is daer is dye
vrucht alre zuetſte van ſmake eñ zÿn
wat ſmerich Mer eetmen deſer te veel
ſoe brenghen ſi quade ſiecten in als op
blaſinghe eñ heffinghe des lichaems
ende des mondes vander maghen en
de maken hoeftzweer eñ ſtoppen dye
toe ghanghē vander milten eñ vander
leueren. wt welcken openbaert dattet
quaet is altoes zuete dinghē te nutten
eñ die vruchten die waſſen in coudē lā-
den en connē tot gheender ripichedē
ghecomē. eñ daer omme en voedē ſi ny
et veel. ende al iſt dat ſi die maghe een
luttel ſtarcken nochtās zÿn ſi quaet te
verduwen ende blÿuē langhe indē ma-

ghen eñ daer omme maken si dan torsi
oen eñ steecten eñ heffinghe. ende dye
vruchten die in middelbarẽ landẽ was-
sen daert niet te heet en is ofte niets te
cout al ist dat si daer rijp werdẽ nochtã
is in hem een ouervloedighe waterige
vuchticheyt. waer of datmense nyet te
langhe houdẽ en mach eñ veruollẽ dẽ
lichaem mit veel raeuwe humorẽ daer
die langhe coertse of comet als ysaac
seyt in dyetis Item die vrucht vãd pal
men is ghemaect vã morwer substan-
cien eñ vã vleyschachtigher mit eenre
harder korlẽ oft een steen waer. in wes
middel vanden steen tsaet ghehouden
wordt Ende in syrien eñ in egiptẽ wor
den dattelen ghevõden die sonder kor
len zijn eñ die heytmen spadones. ende
hoe dat die palboem ouder is hoe dat
zijn vrucht beter is. want hi en maect
gheen vrucht voer dat hi hondert iaer
out is eñ dan heeft hi eerst zijn volcoe-
men craften. eñ zijn vruchten dye zijn
oeck oerbaerlijcke inder medicinen als
dyascorides seyt Wãt si hebbẽ virtutẽ
te zaftighen die hardicheyt vãdẽ arte
rien ende die stemme te claren. eñ sonď
linghe die wel rijp zijn wãt die groene
zijn stiptike als plinius seyt Datter zõ
mighe ridders vã alexanders ridderẽ
ghewrocht warẽ van veel groenẽ dat-
telen. wãt als si altemael groen zijn so
en doghen si niet teten mer si dyenẽ al-
leen totter medicinẽ. Item si zijn oeck
ghoet teghẽs tbuucevel datmẽ dissen
tiria heyt eñ tot anderẽ lopige alsmẽse
te punte neemt.

Dat C. xix. ca. vã palmes

PAlmes palmitis is een telch van
dẽ wijnghaert Waer of dat ysi-
dorus seyt li. xvij. dz palmes is eẽ mor
we materie vandẽ wijnghaert die welc
ke ouermits ionghen armen die wtge
laten vruchtẽ thoe brenghet Wes blat
pampinus heyt Eñ hij seyt noch dz hi
alle zijn virtutẽ vander wortelẽ neemt
Eñ hoe dat die voedelijcke humoer in
der wortelen is alsulck is si oeck mede
inden rancken. eñ ist sake dat ghij indẽ
maert eynt in dryen ranckẽ die wt een
der stammẽ comen dryerhãde verwen
als inden enen ranck een roede verwe
eñ inden anderẽ een blaeuwe verwe.
eñ inden dorden een soffranighe ver-
we soe sal een ygheliJck zijn sonderlin-
ghe verwen vãden bessem brenghen.
mer wantmen des hier inden landẽ ni
et en pleecht al ist datmẽ õderwilẽ wel
een ranck vãden wijnghaert in enen bo
me eynt daer omme pleechmẽ een wã
delinghe der vruchten te makẽ i deser
manierẽ als inden maert wãneer dat
die vuchticheyt beghint neder te gaẽ
vãder wortelẽ soe werdt die bast vãdẽ
wijnghaert behendelijckẽ gheopẽt by
der wortelen. eñ als dat gheopent is so
doetmen die verwe daer in inden om-
meghãck tusschen dẽ houte ende den
bast eñ dan moetmẽ naeuwe verwaren
dat die vuchticheyt die vander worte-
lẽ opclymmende is niet wt en ghãghe
daer die snede is ghemaket. eñ aldus
soe mach een ygheliJck plant verwan-
delt werden mit cõsten inden smake eñ
inder verwen. eñ alsoe wordẽ die bomẽ
mit cõsten laxerẽde die natuerlijck stop
pẽde waren eñ alsoe verkeert als dye
selue seyt. Item die rancken vãdẽ wijn
ghaert werpen lootkens wt daer si hẽ
seluẽ mede vestighen eñ byndẽ aen bo

men eñ aen staken dat die wint dē wÿn
ghaert niet neder wayen en mach ten
waer dat die wyndt alte groet waer.
Item men moetse alle iaer snidē eñ zu
uerē vā haerder ouerulоedichеyt. wāt
alsoe crighē si te meer vruchten eñ mo
ghen hem te qualiker breydē Item pli
nius seyt libro xx.ca.xxv:dat dye wÿn-
ghaert ranck hebbende knopē die ver
re van malcanderē staen is eē teyken v̄
ōvruchtbaerheyt eñ als si dicke by een
staen dat is een teykē der drachticheyt
Soeckt benedē vāder naturē des wÿn
ghaerts zc.

Dat C.xxx.ca.vādē iūgē wÿngaert

Propago propaginis is een ionck
wÿnghaert die eerst vter aerden
coemt als hy wt laet die daer inder aer
den ghestekē was als ysidor9 seyt. Wt
welcken veel ander rauckē spruten. eñ
alsmen dese nyeuwe ranckē weder ī de
aerde crommet soe comē daer wedˀ nu-
we spruytē wt. Eñ dit machmē altoes
doen alle iaer vermerende eñ vernuwē
de eñ makēs grote hopē. eñ ten laetstē
bestaē si te draghē eñ ghecrighē vruch
ten nae dyen dat si die zōne hebbē daer
nae wassen si eñ lopen op eñ werpē an-
der loten eñ spruytē wt eñ die wortelen
bestaen te grouen. eñ aldus voeden si
voert als die moeder haer kynder. Eñ
dat eerst een ranck was dat werdt wedˀ
al potende ten letsten een wortel ende
maect nuwe ranckē weder eñ al mit cō
stē als grego.seyt.

Dat C.xxxi.ca.vā platanus.

Platanus is een boem mit hoech
heydē vā bladeren alsо ghenoēt
daer omme dat hi wÿt eñ breet is ende
hoghe wāt platos ī griecx dȝ is effē of
slecht ī duutsch als ysidor9 seyt li. xvij.
Vā wes schoēheyt die scrifture seyt Ic
ben verheuē als die boem platanus in
der epistolē vā ōser vrouwen ecclesiast.
xxiiij. eñ heuet morwe bladeren eñ crāc.
eñ ghelÿkē wel dē wÿnghaert bladerē
Dyascorides seyt dat platanus is een
boem die coudt eñ droeghe is Wes bla
derē goet zÿn in heten eñ ī vuchtē sakē
Wāt als ghesеyt wordt si dwinghē den
reume eñ die hete drintinghe vādē ogē
eñ tsap daer zÿn bast eñ bladerē ī geso-
dē werden gheneest dē tantzweer. eñ
die bladerē zÿn goet op verbarntheyt
alsmen daer ander satticheyt by brēcgt
of toe doet Item die wÿn daer si in ghe
sodē werdē is goet teghēs tvenÿn Itē
plynius prÿst desen boem zeer libro xij
ca.iiij. zc

Dat C.xxxij.ca.vādē popelboem.

Populꝰ is eē popelboem Wes ge
slacht tweerhāde is als ysid.seyt
li.xvij. wāt die eē is wit eñ dāder zwert
eñ die witte popelboem heeft bladˀ die
an die eē side wit zÿn eñ aē die andˀ side
groē eñ dese is vā tweē verwē Wāt hÿ
heeft also meer die merckē vādē dage
eñ vāder nacht Wāt hi verwādelt zÿn
verwē wāt indē opghāck vāder zōnen
heuet hy ander verwe dan inden ondˀ-
ghanck als dye selue seyt. Ende vā de
sen boem loept hersse eñ wast in ytaliē
by eender riuieren dyemen eridianus
heyt. ende oeck mede wast hÿ in sirien
Dyascorides seyt dat dese hars medici
nael is want si stempt bloet eñ dwincgt
zwetinghe ende ander deerlÿcke lopin
ghe ende men pleecht van sinen knop
pen salue te makē die cout is ende stop
pende ende dye grote hetten die doet

si ghaē sitten ende oeck zwellinghe en
de doet slapen ende dese salue wordet
vanden meysters populeon gheheytē
ende si is in veel saken nut Item ysido
rus seyt oeck dat die populeer ende pla
tanus eñ die wilghe vā morwer mate-
rien zÿn ende bequaem ī te snidē.

Dat C.xxiiij.ca. vādē pÿnboem.

PInus is een pÿnboem ende hy
zweet pec ende daer omme heyt
hÿ een pecboem als ysidorus seyt libro
xvij. Item dye pÿnboem inden eylan-
de vā germanien gheeft eenrehande
tranen wt of dropen die daer an v̾har-
den vā couden of van hettē eñ die hyet
men electrum als ysidorus seyt. Item
men seyt watmen houdt onder dē pÿn
boem dat wordt te beter ghelikerwÿs
dat alle dinck verderft onder dē vighe
boem Item het is een zeer recht boem
saeft eñ opē eñ nochtā is hÿ zeer starck
wāt hi vol konstē is. Eñ hier of maect-
men masten indē scepē ende si zÿn goet
mede te tymmerē mer lichtelÿckē wor
si ontsteken wāneer datmēse bÿdē vyer
brēghet. eñ dat is daer omme want si i
hebbē veel vettichedē Dese boem he-
uet enen hardē bast buytē eñ enē ruwē.
mer bÿnnē heeft hi een vette humoer
eñ taye Welcke humoer vāder zōnē vā
bÿnnē wtwaert ghetoghē wordt ende
werdt des zomers ī hersten verkeert.
die welcke vā haer seluē eerst wittach
tich is eñ ouermits cokinghe werdt si
ten laetsten zwart als peck. en dā heyt
si peck als si zwart ghewordē is. Item
dÿe boem heuet ghoeden lucht ende
maect den roke wael rukende eñ alsoe
doet dat peck oeck mede. mer alsmen
dat peck langhe coecket soe verghaet
hem die goede lucht. Ende dese boem
heuet veel bladeren mer cleyne ende
schrp eñ is groen des winters eñ des
zomers Eñ al ist dat hÿ in berchachti-
ghē lande wast nochtās is hi zeer vet
van bÿnnē ende wast meer inder lencg
ten dā inder breeden. Item als hi ghe
houwen is soe doetmen hem dÿe bast
of omme dyer wormen willen dye tus-
schen den bast ende dat hout legghen
dÿe dat hout vreten souden. Item pli
nius seyt dat desen boem oeck een me-
dicÿn is. ende ist dat hÿ onder dÿe aer-
de ghedecket wordt soe mach hÿ son-
derlinghe langhe dueren. ende daer
omme een ghote ghemaeckt vā desen
houte onder dÿe aerde duert menich
iaer. Mer opter aerden ende inden re-
ghen soe wordt hÿ schier verderft. on-
der den daken daert droeghe is mach
hÿ langhe dueren. ende onder den wa
ter inder aerden wordt hÿ hardt. Dit
seyt plinius in dat xxi. boeck in thyēde
capittel. zc.

Dz C.xxiiij.ca. vā di vrucht vādē pÿnboē

PInea dat is dÿe vrucht vanden
pÿnboem als plynius seyt. ende
is in tlaeste grof ende ront ende in dat
ouerste scharp ende is eerst groen mer
als si wel rÿpe is soe wordt si drach-
tich ende wordet van verwen als een
karstaenge Ende dese pinea is eē gro-
te note of eē appel ende heeft veel kor
len bÿnnen dat dÿe vrucht is dÿe har-
de doppen hebben daer si in legghen.
Ende nae dÿen dat dese appel grof is
daer nae heuet hÿ die korlen daert gro
ueste is ende alsoe vast opwaert mÿnre
nae dÿen dat hÿ bouen mÿndert ende
smaelt. Item dyascorides ende pla-

thearius segghen dat wanneermē die
korlen oerbaren wil soe moetmen den
ghehelen appel in colē leggē die heet
zijn ende latenen zaftelijcken barnē. eñ
alsoe wordt die bynnēste bast ende dye
butenste af ghedaen . eñ dan zijn dese
coernen harde medicinael wāt si hebbē
virtuut te zaftighen ende een luttel te
vuchtighen ende te openen ende te zu
veren die gheestelijcke leden. ende be-
tert den hoest ende helpt den ghenen
die verteert zijn ende meerret in hem
dat bloet Eñ die basten zijn oeck medi
cinael wāt si stempen dat menstrualige
bloet eñ dat buuckeuel dissentiria ghe-
noemt ꝛc.

Dat C.xxv.ca: vādē peck.

Pix pini dat is peck vandē pijnbo
me datter wtghelopen is. Item
ysidorus sept datter twee species zijn.
als peck daermē die scepen medē peec
ket datter gheen water in lopen en sal
eñ daer is peck datmē pix liquida hiet
ende dat is teer ende si zijn beyde heet
ende droeghe ende het wordt onder-
wijlen hardt ghemaect ende onderwij
len vlopende. dat harde heytmen pix
greca dat is griex peck . of colofonia.
want in griecken vijntmens veel Eñ si
zijn beyde medicinael . ende het heuet
macht te ōtbindē ende te verterē waer
omme dattet goet is teghens ghebre-
ken vander milten. als teghēs haer be
stoptheyt. eñ men doettet dicwijl in sal
uen ende in plaesterē. Item dyascori-
des sept oeck dattet goet is teghē tve
nijn ende teghens venijnde beten mit
soute ghewreuē. Item tpeck doettet
vier barnē ende besmet die handē dyet
raken alst warm is eñ ōtreynt cleō dye
wit ende zuuer zijn Wes smet eñ lucht
selden verghaet hoe veel datmēt cleet
wascht ꝛcet.

Dat C.xxvi.ca. vādē peerboem

Pirus is een peerboem die vruch
te draghet eñ is alsoe ghenoemt
nadē viere wāt die vrucht beghint bene
dē breet eñ opwaert scarper als die vlā
me vādē vyere doet als ysidorus sept
wāt pyr dat is vier eñ daer coemt pyrꝰ
af Eñ pyrꝰ dat is die boem eñ pyrum
dats die vrucht eñ is zwaerre dā enige
ander vrucht als die selue sept wāt mē
siet dat een cleyn hoep peren zwaerre
weecht dan een hoep appelē die meer
re is. twelck mē besien mach al weghē
de of datmē een beest daer mede laedt
Item vandē peren sept ysaac in dietis
aldus datter twee species zijn vā perē.
Die een is wilt eñ die ander tamme. eñ
die loueren eñ die telgerē vā hem bey
den zijn stiptike mer si stoppen . eñ dye
vruchten schelen zeer onder malcanō.
wāt die wilde zijn meer pontick eñ aer
dich eñ meer cout ende droeghe dā die
tamme. ende si zijn oeck harder ende ōt
smakelijcker want si zijn myn verduut.
ende wat pontijcke of stiptike te seggē
is dat leert hij hier nae after int boeck
Ende het en is niet ghoet te verduut-
schen telcken . want het soude te veel
vallen ende ten soude niet in brenghē.
Ende dese dinghē zijn int meeste deel
in dat voerste van desen tractaet alle
gheexponeert ende verclaert int gene
rael dat is int ghemeyn . ende men sal
weten dat dese wilde peren niet en do-
ghen te eten. mer si dyenen ter medici
nen. want si stempen dat buuckeuel star
kelijck ende benemen coringhen dye

vā colera coemt ist dat si ghecoect wor-
den in reghenwater eñ geplaestert op
der magē Eñ die tamme peren die on
rÿp zÿn die zÿn pōtike grof ende hard
ontsmakelÿck te eten eñ quaet. mer ist
datmense in zuetē water siedet eñ dat
men daer dā honich toe doet soe zÿn si
goet of anders enighe soeticheyt. mer
die tamme peren die rÿpe zÿn dye zÿn
cout eñ droghe. die welcke beter zÿn na
den eten dā voer ghegetē. wāt nae der
spÿsen ghegetē soe duwē si die spise ne
der eñ laxeren eñ voer ghegheten stop-
pen si Eñ ist datmen dese veel nuchter
eet ende dicwÿl soe makē si wormē in-
den buuck eñ maken een siecte dyemē
niet ghenesen en mach. ende die zuete
peren zÿn ghetemperder vā complexi
en ende myn coudt dan die ander ende
daer omme becomen si best den coudē
ende den droeghen van complexien.
Jtem die peren hebbē dat vā naturen
ist dat si ghedect werdē mit quaden ve
nÿndē padden stoelen soe halē si dē pe-
ren alle haer quactheyt of eñ alle quet
singhe als ysaac seyt. Jtem die assche
vanden wilden peren ghedroncken is
goet teghēs die venÿntheyt vādē pad
dē stoelē als die selue seyt. Eñ men sal
altoes wÿn drinckē op die perē alsmen
gheghetē heeft Want als een meyster
seyt dat dye peren venÿn zÿn sonder dē
wÿn zc.

Dat C. xxvij. ca. vādē pruumboem

Prunus dat is een pruumboem
eñ hier of zÿn veel ghestachten.
eñ die vā damasch is die best ende die
quam eerst vādē poertē diemē damasch
heyt als ysidorus seyt Des vrucht dyer
maghē goet is Dese boem druupt ghō
me dye taye is ende dicht die de mey
sters ende dye schriuers besighen als
ysidorus seyt li. xvij. Jtem die vruchtē
vandē pruumboem zÿn zommighe wit
zommighe soet ende zommighe roet
ende zommighe zwart. ende die zwart
zÿn eñ een luttel hardt eñ zuet die zÿn
der maghē nutste als die prumē vā da
masch wāt si zÿn coudt ende vucht. Eñ
als dese wel rÿp zÿn soe vuchten si eñ
vercoelē ende mē gheeftse teghēs die
barnēde hettē als die coertse eñ teghē
verstoptheyt des buucx Mochtāus seyt
pappas dat lentiscus eñ die pruumboē
een dinck zÿn. Mer die gloze seyt ouer
daniel dat die pruumboem eñ lentiscus
een boem zÿn eñ die een beteykēt dat
die ander beteykēt Mer want vanden
lentiscus gheen pruumboem en wort
so en sal lētiscus eñ die pruumboē nyet
een boem wesen.

Dat C. xxviij. ca. vāder byesen

Papyrum is eenderhande byese
eñ als si gedroecht is so is si goet
in lampē eñ is groen cruut eñ ront en-
de buyten zeer slecht eude effen eñ bin
nen wit eñ droghe eñ morwe eñ drinc-
kende ist datter nat of vet aen raect Jtē
papirus wordt verciert al totten mor-
ghe ende alsoe ghedroecht dat hi seyt
verciert daer meynt hÿ mede datmen
die huut buyten goelÿcken af doen sal.
Mer men sal aen die een side al lāghes
een luttel basts laten daer dat morch-
put aen blyuet hangdē. eñ hoe datter
myn vanden bast blÿft aen hoe dattet
claerder barnen sal inder lampen. ende
het pleech te wassen in laeghen landen
als in broecken ende oeck aen den kan
ten vanden sloten. Eñ vā desen papier

maectmen papierē vaten als ysidorus
seyt Wāt papirus mach alle dinck hey
ten datmen vā papirus maect Also gro
ten papyrus dat is biesen vindtmen in
yndien eñ in anderē landē datmē daer
scepen of maket als die glose seyt ouer
ysaac C.xviij. Ende dat tughet plinius
ende dat selue tughen die historien vā
alexander. Item vandē papier maect-
mē oeck carten eñ brieuē daermē seyn
de brieuē in scrijft bijden legatē Item
men maecter of doesen kistkens eñ an
der laden daermen brieuē eñ anď cley
noden in legghen mach als die gloze
daer seyt. Item plynius seyt dz dit pit
alte goet is die vuchticheyt wt dē oren
te winnen wāt dat loept al int papyer
datmen pit heyt eñ alsoe scheitmē twa
ter vādē wyne mitten pitte. Item plini
us seyt int derthyende boeck dat dese
biesen wassen in egipten inden broken
eñ in anderen stillen wateren die vā ny
li comen daer twater niet bouē twee cu
bitus diep en is eñ haer wortelen zijn
een arm dicke eñ si zijn driekant inden
siden daer si wt wassen. eñ si en wassen
bouē thien cubitus niet hoech. eñ tlāt-
volc pleech die wortelē te barnen. Eñ
van dien biesen maectmen menighen
huusraet eñ si makender schepen af eñ
zeylen repen cleder eñ brieuē. Dit seyt
plinius ꝛc.

Dat C.xxix. ca. vā palmtus

Palmtus is een alte scherpē caer
de oft distel ende doernich ende
wast int lant dat ōghebouwet eñ ōghe
hauēt is als ysidorus seyt eñ heeft een
rehāde scarpe hoefdekēs die quaet an
te tasten zijn wāt si stekē vlusch eē in die
hāt diese aen tast. eñ in diē hoefdekēs
is saet dat goet is als dyascorides seyt
tot venijndē beten eñ den steen te brekē
Eñ dese distel is so scarp ouer al dats
die ezel niet etē en kā

Dat C.xxx. ca. vā mācop

Papauer dats mancop eñ is een
cruut dat slapen doet diē ghene
die quellende zijn ende is tweerhande
als dat ghemeyn eñ dat wilde wt den
welcken eē sap loept dat die meysters
opium heytē. Ende dat ghemeyne is
noch tweerhande of drierhande. dat
een is wit ende dat ander zwart eñ dat
wit is cout eñ vucht ende dz zwarte is
cout eñ droeghe Ende daer is noch eē
rehande twelc root is eñ die speciē wer
den bekent bijden witten bloemē ende
bijden purpuren bloemen ende bijden
rosighen eñ wittachtighen bloemē. eñ
si hebbē bouē opten steel grote knoppē
daer si tsaet mede verghaderen ende
tsaet is smerich waer of datmē olie ma
ket tot menigher nutschap. ende vādē
zape der bladerē maectmen opium eñ
des en machmē niet veel gheuē alsmē
yemāt die den coerts dat zijn febres he
uet wil doen slapen want het stopt diē
zwetghateren ende ander weghen in
den lijue ende vercoutse eñ dootse me-
de. eñ dat zwart mācop sonderlinghe
eñ het wort in veel medicinē ghedaen
als plini. plathea. dyascorides eñ ma-
cer segghen. ꝛc.

Dat C.xxxi. ca. vā plātago.

Plantago is een cruut dat cout eñ
droeghe is twelck vanden griec
ken arnoglossa ghenoemt is. dat is
lamstōghe als ysidorus seyt libro xvij.
ende zijn bladeren zijn slethts eñ mat
zenich eñ si zijn gheformt als een ton-

ghe lancgworpelt mit rondicheydẽ in wes middel een steel opghaet dat styf is daert saet in verghadert wert inder manieren vã eender kusen die vol nagelen steket. Eñ inder manierẽ so was des paeus croen ghemaket als dye meyster vander historiẽ seyt i exodo. ende is een cruut dat alte goet inõ medicinẽ is wãt het gheneest wõdẽ ende beten vã verwoedẽ hõden. eñ doet die zwellige gaẽ sittẽ ende helpt twater laden eñ wederstaet den venyn eñ sonderli ghe vãdẽ spynnẽ. Tsap doot pperẽ eñ saftichtdie grote weetẽ des buucks. eñ het zuuert eñ heelt etteringhen wõden eñ stempt dat lopẽ vãdẽ bloede eñ vãdẽ menstruo eñ wederslaet int begin die apostemẽ als si eerst bestaẽ te heffẽ Dyascorides seyt dattet goet ghekaeuwet is inden mõt teghẽs tboetighe tãtvleysch die heffen eñ zwellen eñ heuet noch veel ander virtuten wãt tsap ghestrekẽ twee of drye reysen op tspringhẽde vier dat enen mensche dunct dat hẽ een lit of barnẽ wil dat lesschet vluschs dit heb ic dicwyl gheproeft

Dat C.xxxij.ca.vã petercelie.

Petrocilinum is een hofcruut dat petercelie heyt dat een ghoede lucht heeft eñ het wast dicwyl in stenighen stedẽ Eñ daer om zyn veel speciẽ vã petercelien mer dat beste is macedonicum dat wỹ petercelie vã alexandryẽ heytẽ eñ is zuet inden smake ende mit goeder luchten als ysidorus seyt. ende is goet tetẽ eñ oeck mede ter medicinẽ. ende is een cruut dat heet ende droge is ende is openende ende scheydende verterende ende die groue humorẽ subtyleude. dye maghe starckende enen ghoeden appetyt makende. ende daer omme soe breect si den steen ende doet menstrua voert comen. ende is dẽ ghenen goet die twater laden. ende opent die verstoptheyt der leuerẽ der myltẽ ende anderen passien. als plynius platearius ende dyascorides in harẽ boeken scriuen zc.

Dat C.xxxiij.ca.vã peper

Piper is een saet ofte een vrucht van eender stammen dye wast int zuden by enen berch dyemen caucasus heyt teghens die barnende hetten der zonnen als ysidorus seyt libro decimo septimo Wes blader ghelyck zyn den bladeren vanden iuniper diemen gheneuer heyt of ghorsboem Welcke stammen dye serpenten hoeden mar als dese bosschen van desen crude of vruchtẽ rype zyn soe comen dye lant luden ende ontsteke sense ende veriaghen alle die serpentẽ. Eñ ouermits deser verbarninghe willen so werden dese peper coernen zwardt die te voer wyt waren. Eñ die specie vã deser is dryerhãde Want daer is lancgpeper die onrype is. ende wit peper dye vanden vyere niet gheraeckt en is. ende zwart peper die van dẽ vyere verbrãt is eñ berumpelt. ende Die zwarte peper is die best ende men machen lãcst houdẽ eñ hoe dz hi zwarter is hoe hi vscher is eñ beter als dye selue seyt nochtãs wort hi gheualschet mitter loescheyt des marsmans wãt si ghaẽ toe eñ nemẽ dẽ outstẽ peper die si vindẽ eñ maken den nat eñ si ghyeten daer ouer schuum vã siluer of van lode op dat hỹ te versscher schynen sal om dyes wille dat hi zwaer is. hier toe heuet ysidorus ghesept. Item plyn-

nius sept li. xiiij.c.viij.dat peper zwart
wert die lāghe inder zōnen barnt ende
dat coemt vā groter ōghetempertheit
des hemels. Item ander ludē seggen
datten die heyden inden ouenen alsoe
barnen op dat hi anders waer niet was
sen en sal Item die peper is heet ende
droeghe indē vierdē grade als ghesseit
wordt in plathearío eñ hi heeft cracht
te ōtbindē te verterē eñ te treckē. wyes
puluer in die naze ghedaē maect nye-
singhe eñ pruustinghe ende zuuert die
herssen van fleumatigher vuchticheyt
eñ die puluer verteert ōuerduwelÿcke
vleysch eñ verteert den doeke int oge.
eñ zuuert die borst eñ die gheestelÿcke
ledē vā tayen slimighē humorē eñ ma-
ket enē appetÿt Mer die peper en is dē
sangwÿns noch den colerÿns niet nut
dicwÿl ghenomē wāt hy scept dz bloet
eñ verdorret eñ verbrāt eñ maect tē laet
sten malaetscap eñ veel quader passien.
als inden plathearío ghesept wordt.
Item die peper schÿnt vā butē een vuyl
choern te wesen eñ zwart berompelt.
Mer bÿnnē is hi wit eñ scarp vā smake
eñ heeft goede lucht hy is cleyn inder
groetheyt inden ghesicht. mer hy is
sonderlinghe groet inder virtutē eñ hÿ
schÿnt cout mer hi is inder machtē son
derlinghe heet wes cracht men nyet
en voelt alsoe lāghe als hi gheheel is.
Mer als hÿ ghekāt wordt of ghewre-
uē soe is hi sonderlinghe heet. eñ al ist
dat hi costelÿck al hier bÿ ōs gheheytē
is alsoe mēs hier luttel vint nochtans
tellen si desen peper in yndien onnutter
dā pollepe wāt si der pollepen niet ve-
le en hebben als iheronimus ende ysi-
dorus segghen.

Dat C.xxxiiij.c.vā pulegium.

P Olegium is een cruut dat wel ru
ket eñ is in yndiē dyerbaerdē dan
dye peper eñ heyt polley in duutssche
als ysidorus sept Item platheari⁹ sept
dat pollepe is heet ende droghe inden
derden graet Wes virtuut steect inden
bladerē ende indē blomē ende is tweer
hāde als tamme die mē zizimbriū heyt
eñ daer is eē wilde die int velt wast. eñ
si zÿn beyde oerbaerlÿck eñ medicinael
wāt het heeft cracht te ōtbyndē te ver
terē eñ te confortereu die coude reume
te dwinghen te bynden eñ mede te dro
g hen dē coudē hoest te verdryuen. dye
moeder te zuuerē die lopinghe des bu
kes te dwinghē ende te sluytē. die mē-
strua wt te leyden die maghe te confor
teren enen appetÿt te maken den wint
te verdriuen vanden darmen ende dye
te zaftighen alst van coudē coemt. Eñ
die pollepe breect oock mede den steen
ende helpt totter ōtfanghenis Alle de
se dinghē sept plinius.

Dat C.xxxv.ca.vā porrum.

P Orrum is een nomen ethroclitū.
want men sept in singulari nume
ro hoc porrum porri ende men seit ī plu
rali porri porrorum als indē doctrinael
staet Dic rastrum rastros porrum qz fa-
cit tibi porros. zc Eñ in libro numerorꝝ
xj.C.wordet ghesept In memoria ve-
nerunt nobis Porri cepe qz z allia. Dat
is te segghen Inder memorien quamē
ons porreyden eywns ende loeck zcet.
dat sept hy hier omme omme des wil-
len datmen porri segghet in plurali nu
mero ī masculino genere ende niet por
ra al ist dattet porrum in singulari he-
uet ende neutri generis is. Item

porrũ heeft twe geslachtẽ als capitatũ eñ sectile capitatũ dats soe veel geseit als gehoeft eñ sectile dats die verplãt is ende heeft eẽ cleyn knoepken. ende die ghehoeft is die is meerre die vanõ eender stede totter anõ gheuoert wert als ysidorus seyt li.xxij. Eñ porrum sectile is beter ter medicinẽ dã tottẽ eten. ende die ghehoefde is beter tottẽ eten dan totter medicinen: Item dyascorids macrobius eñ ypocras segghẽ dz porrum nut is in veel medicinẽ wãt si plagen slechs tsap vãder porreydẽ te gheuẽ drincken teghẽs die coringhen des bloets eñ is goet teghẽs ondrachtichheyt ist datter die maechdẽ of die ghene die gheen kinderẽ en winnẽ dicwijl eten. Ende tsap mit wijn ghedrõckẽ is goet teghẽs betẽ vã serpentẽ ende van allen venijnden dyeren. ende ghewrenẽ mit honich gheneset wõdẽ alsment daer op plaestert Eñ tsap mit melck ghemenghet gheneest den ouden hoest eñ gheneest die ghebrekẽ der longhen. eñ tsap mitter gallẽ vãder gheyten ghemẽget eñ dat derdendeel daer honich toe ghedaẽ eñ laeuwe inden oren ghegotẽ gheneest die zericheyt eñ helpt teghẽs die doefheit. eñ mit wijn ghedrõckẽ verlost die zericheyt der yperẽ. Eñ porrum mit soute ghemẽgt sluut rasch versche wõdẽ eñ gheneestse eñ maect rasch harde dinghẽ slap eñ cõsolideert rasch ghebrokẽ zenẽ Item raeuwe porreyde loeck ghegheten is goet teghẽs drõckenscap eñ verweckt die minne eñ morwet den hardẽ buyck Alle dese dinghen set plynius libro xx. C. vij. Sijn lucht alleen veriaget scorpionen ende serpenten. ende ghemenghet mit hoenich gheneset hi beten vã honden ende is goet teghẽs den tantzweer ende dodet die wormen in die tandẽ eñ maeckt slaep ende gheneest dat grote euel ende die watersucht nochtãs heeft hi zõmighe ghebrekẽ wãt hy plompet dat scarp vãdẽ gesichte eñ maect opblasinghe eñ bezwaert die maghe eñ maket dorst ende õtstekt bloet eñ maectet hete ist dat hijt dicwijle ende vele ghegeten wordt. Hyer toe soe heuet plinius ghesept zc.

Dat C.xxxvi. ca. vãdẽ eyken boem

Quercus dat is eẽ boem die eykelen draecht ende werdt menich iaer oudt eñ is dicht eñ vast van houte eñ vã dickẽ hardẽ baste eñ heeft luttel pits of gheen eñ crijcht op sinẽ bladerẽ eenrehãde cleyn appelkẽs die zomwijle acht of neghẽ meer of myn die eẽ an dander cleuẽ optẽ bladerẽ. die welcke die medici gallen heyten eñ die verckẽ etẽ die eykelẽ ende werdẽ daer vet mede: eñ heeft een starcke wortel ende eẽ crom dyep inder aerden gheuestighet wes bastẽ vruchtẽ eñ telgherẽ nut zijn ter medicinẽ eñ die godẽ plegẽ ãtwoerde te gheuẽ i desen bomẽ als ysi. seyt li. xvij Vã desen boem is voer af geseit eñ daer hiet hi desen boem ylex i die letter i. int self tractaet eñ dz selue dz hi daer seyt by nae seyt hi hier oeck eñ daer omme laten wij õs hier mede ghenueghẽ Eñ dat die eykelen coudt eñ droeghe zijn ende daer omme zijn si goet te verduwen eñ si maken hoeftzweer ende si zijn goet ghebradẽ of ghesodẽ teghẽs twenijn want si bestoppẽ die zweetgaterẽ dat die windicheyt ter hertẽ niet comẽ en can. ende dye eykelen verdrogẽ

die verrotte humoren ende dye lopin-
ghe vanden menstruo als ysaac seyt in
dietis &c.

Dz C.xxxvij.ca.vādē zemelē

Quisquilie dat zijn zemelē of after
linghen vāden coern als ghesept
wordt amos ca.viij. die vallen alsment
coern schoē maket oft meel. die welke
al ist dat si den mēschen niet nut en zijn
nochtās zijn si goet den varcken ende
anderen beesten. ende werden si mittē
ghoeden meel ghemenghet soe schep
dent zijdt ende en baet hem niet dā dat
tet alsoe veel te meer weghet Dye ze-
melen zijn licht eñ vlieghē daer heen
mit lichtē winde &c.

Dat C.xxxviij.ca.vādē rosenboem

Rosa als plinius seyt is een cleyn
doernich boem Wes virtuut in
den blomē is te vorsten eñ daer naest in
den sade. want het is een medicinael
boem eñ hi is tweerhāde Want zōmi-
ghe is tamme eñ zommighe is wilt.
Die tamme wordt gheplāt eñ gheoef-
fent ghelijck den wijnghaert. eñ ist dat
hij niet ghehauēt en wordt van zijnder
overuloedicheyt soe wort hi onedel eñ
wilt. eñ overmits verplantighe eñ oef
feninghe wort die wilde tamme Item
die tamme scheelt vandē wilede inden
bladeren wāt die tamme heefter veel
meer eñ heuet beter lucht eñ si zijn veel
beter inder medicinē eñ si sprutē vā enē
hardē scarpē doern nochtās en volghē
si die natuer vādē doern niet Item de
se rosenboem wast onderwijlē vā sapen
ondwile vā plātē ōderwile mit eyntige
Eñ si wassen veel te bet datmēse verzet
eñ datmēse snijt Hier toe heeft plinius
ghesept li.xx.c.vij. Die bloom hout die
pricipaetscap eñ daer om pleechmē die
ludē daer mede te cronē eñ settēse hem
opt hoeft eñ dat is om hare scoenheyt
eñ om d' luchtē eñ om haer duecht Eñ
si is goet tot veel siectē als die selue seit
wāt si is goet groen eñ dorre mede. eñ
vādē groenē maectmē veel medicinen
als ghesept wort in plate. wāt die rosen
cleyn ghesnedē eñ gecoect in gescuymt
honich maket thonich wel rukende eñ
medicinael Eñ dese honich cōforteert
eñ zuuert eñ al zuuerēde ōtbintet eñ v-
duut die taye fleumatighe humorē. eñ
mit coudē water stoppet eñ mit warmē
water laxeret Item vā rosen die wel ge
vreuē zijn eñ mit zuker rosaet wel ver-
gadert wert zuker rosaet die macht he
uet te confortere eñ te byndē. eñ is oec
goet teghē dissentiriā eñ teghē corighe
die vā colera coemt eñ teghē zwimige
eñ teghē dē hertuāck. Item rosen ghe
leyt in olie vā oliuē eñ in die zōne ghe
set eñ dicwijl gheroert wort goet roes
olie die nut is in veel sakē wāt hy goet
is teghē hettē der leuerē ist dattet ghe
smeert wort ōtrent der leuerē ende is
goet teghens den hoeftzweer die van
hetten comet ist dattet voerhoeft ende
oeck dat dunne vanden hoefde daer
mede ghesmeert werde. Ende is oeck
ghoet teghens ongheteemperde het-
ten dye in zuucten legghen ende doet
alsulcken luden slapen. Ende men ma-
ket vanden groenen rosen rosenwater
overmits cokinghe des vyers of dyer
zonnen Ende dit water is goet totten
voerscreuen dinghen ende het is oeck
ghoet inden oghen ende in saluen der
vrouwen want het maket hem ludē die
huut schoen ende claer. eñ vanden dro-

ghen rosen maectmen veel medicinen
want haer lucht confoorteert die hersen
eñ in reghen water ghesoden benemē
si alle lopinghe die van hetten coemt.
eñ haer puluer stempet tbluet dat van-
der nazen loept.ende droecht ende ver
teert die verrotte humoren inden tant
vleysch die de wortelen corrumperē eñ
doet die tandē vast staen. Jtem zijn pul
uer mit soffraen ghemēgt mittē wittē
vādē eye gheneest die zerichept vādē
oghen ende stempt die humorē eñ dat
bloet die totten aderen der oghen lopē
Ende verdriuet die heffinghe vander
wijflichept ende heftse weder op dye
neder ghescoten is Dese virtuten ende
veel andere heeft die rose. Dit sept ply.
li.xx.ca.xix.zce

Dat C.xxxix.ca.vādē wortelen.

Radix dat is een wortel ende si is
als een beghinsel des cruuts en
de des boems.ende si is morwe inder
substancien ende open vlimich eñ crom
ende is morwe ende vet van substanci-
en om dat si lichtelijcken versament is
vander aenghehaelder vuchtichept.
Ende si is open om dat si lichtelickē die
humoren seyndt tot enen voetsel vā bla
deren ende dier telgheren. Ende si is
vlimich om dye oueruloedighe aenha
linghe des voetsels. ende dattet been
doet int lichaem eens dyers dat doet
die wortel inden lichaem eens boems
of des cruuts. Jtem die wortel wordt
verwandelt inder figuren ende inder
disposicien nae diueerser werckinghen
der herten die daer werckende is inō
substancialigher materien der wortele.
die welcke onderwijlen subtijl is onder
wilen grof ende onderwilen middel-
baer. Want is dat sake dat die materie
waterich is luchtich eñ subtijl ende die
hetten starck soe sal die wortel lācgwor
pelt wesen ende recht inder figuren eñ
scarp Eñ ist dat die voedelijcke vuchtic
hept grof is eñ aerdich soe sal die wor-
tel hardt zijn eñ droghe. want alsulcke
vuchticheit wort starckelic ghecoagu-
leert ouermits craft der hettē.eñ is die
materie middelbaer eñ die hettē starck
so wortse vā allē siden ghelijc aenghe-
haelt vander hettē Eñ om die versame
ninghe der gheliker delen wort si ront
eñ die wortel werdt rōt inder figurē eñ
is dat sake dat die hette crāck is eñ die
materi viscoese dat is slimich of taye so
en machse die materie veel op heffen
noch breet makē. Jtem die wortel coēt
vāder humorē vā aerdē ouermits werc-
kinghe der hettē eñ wordt doerschotē
vāder hemelscher hetten eñ mit craftē
trect si dat bequaem voetsel nae haer.
ende wertter versaemt na die gelegēt
hept ende nae der sceppenisse der aer-
den daer nae veruolghet die wortel de
complexie Want die ghene die wassen
in zueter aerden die te maten droeghe
is ende dye mit reghen water gheuoet
werden zijn veel beter ende meer te pri
sen dan dye ander. Ende dye ghene
die gheuoedt worden in morwer aer-
den ende in broekigher aerden daer eē
staende water is ende stinckende daer si
haer voedtsel af trerken dat zijn dye
quaetste om dye corrupcie ende om die
quaethepden des waters. alsoe wel in-
der spisen als inder medicinē. als ysaac
sept. Jtem dye wortel schuult onder
die aerde ende is aldaer verborghen
datmense nyet syen en mach. ende si

openbaert haer duecht ende haer craft inden telgheren blomen eñ inde vruchten. ende si leeft inder verborghen aerde eñ vordert eñ wort verbetert. Ende als die wortel en wech ghehaelt wort soe verdorret dat ouerste vanden boem ende sterft. eñ dat alre versmaetste dat an den boem blijft of in dat is die wortel nochtans is si voetster ende beghin van alle den boem. Eñ al ist dat die wortel morwe is vã substancien nochtã ghaet si doer harde stenen al wassende eñ al meerende ouermits die subtilicheit vã der ingheboréder hettē Item aristotiles seyt dat die bomē wāneer si siec zijn eñ gheen vrucht en maken soe pleech mense te meysterē inder wortelen. wāt men pleecht die wortel in te snyden eñ legghen enē steen in die snede eñ alsoe loept die groue humoer wt die ghecorrumpeert is eñ dan wort die eerste humoer weder aenghehaelt eñ die lucht mede eñ alsoe werdt dan die boem vernuwet eñ ghenesen. Item ysaac ende galienus segghen dat die keerle athemensis ghesept heuet dat alle cruut wes wortel vã veel voetsels is des saet en is niet voedēde alst opēbaert inden pasternaken eñ inden eywn der welker saet die wortelē voedt eñ si en zijn nyet voedende. Item het is eenrehande cruut dat den naem vã radix heeft eñ is heet eñ droeghe eñ is raphanus ghelijck eñ die ouerlāder heytet peperworte eñ heeft craft in te snidē eñ te ōtbijndē te verterē eñ die zweetgatē te openē Maer bij dattet goet is teghēs dye coertsen die vã couden ghecomen zijn. ende ontbijndet die hardicheyt der myltten ende helpt den ghenen die twater laden eñ heuet enen bitteren wedspannighen smake ende daer omme ist beter inder medicinē dā inder spijsen als die rape verkeert is wāt si is beter ter spijsen dan ter medicinē wāt si is heet eñ vucht ende voedet meer dan ander wortelen eñ dan ander crudē als ysaac seyt in dyetis Die rape maect een zuete morwe vleysch eñ opgheblasen om hare wyndicheyt ende ghecoect voedet si best. mer raeuwe of qualiken ghecoect is si quaet te verduwen ende maect inden aderen ende inden zweetghaterē een bestoppinghe ende si is oeck goet ter medicinen wāt die voetē der gheenre die dat voeteuel hebben zijn ghoet ghebaeyt in tsop vandē rapen die ghesoden zijn Eñ men maect vanden zade van raphanus goede olye die tot veel dinghē goet is eñ sonderlinghe in lampē eñ nochtā en wast niet gheoerloeft alsulckē oly in lampē te barnē in sheren huys alst opēbaert exodi xxvij. daer geseyt wordt. mit onderscheyt wert ghebodē te offerē mer gheē olye vā rapen noch vã gaghel mer den alre puersten als vandē oliuē houte Wāt het en was nyet gheoerloeft anders wat te offeren noch āders gheē vier te ōtstekē dā dat vādē hemel neder quam

Dat C. xl. ca. vã rampnus

Rampnus is eē boem zeer hardt knopich telgich eñ doernich wāt zijn blad zijn zeer stekelich mit scarpen doernē an dē cātē geset eñ cleyn eñ diese antast mitter hāt rokeloes die wort ghestekē Int begi als dese boem eerst wast so heeft hi zafte blad eñ licht mer hoe dz hi lāger wast hoe dz de blad scarper werdē Item die meyster inder historiē

ouer iudith xx. seyt dat iosephus tuget
van rampnus dat hi dese virtuut sonđ
linghe heuet datmen vier wt hem cri-
ghet Want wanneer dat zijn bladeren
vallen ende verdorrē soe zijn si zeer dro
ghe ende van tragher smericheyt ende
daer omme in hetē lande als die zonne
heet schijnt mit enen cleynē windeken
werden die blader ōtsteken vā wes ōt-
stekinghe dicwijl grote bosschē varbar
nen Ende dese boem heeft eenrehāde
roede ballichskens indē bladeren daer
saet in is dat macht heeft te trecken. eñ
het trect die secundine inden buycke eñ
is een boem vā groter bitterheyt alsoe
wel inden wortelen als inden bladerē
ende indē telgherē eñ is nochtās nut
inder medicinē Wāt vāden sape zijnre
wortelē eñ vāden middel des boems
ouermits cokinghe wort een medicijn
die de meysters licium heyten. ende is
goet den oghē wāt het maectse claer
eñ het wisschet die materi des oechs af
eñ is goet teghens leepicheyt vanden
oghen ende teghen ander ghebreken
vanden leden der oghen eñ tot ioecki-
ghe oren eñ teghē verrotte tātvleysch
eñ teghēs bluet spuwinghe eñ teghēs
ouerulopende menstruum inder moeđ
dyet fijnlijcken zuuert ende ṕdelt als
plinius seyt ende gheneest vlceren van
lippen ende tēghē clouige ō tōghē als
die selue seyt ende ic meyn dat dit een
hulsboem is ꝛc

Dat C. xli. ca. vā resina

Resina als ẏsidor⁹ seit li. xxvi. is eē
traen die wt enē boem ghelopen
is als vtē balsem boem vā sericus vā lu
pin⁹ ende van lentesc⁹ ende vā anderē
bomē die te zwetē pleghē Item resin i
griex dat is wtvloyen in duytsche of
zweten als die lustighe houtē int oeste
als die drope vādē balsem of der feru
lē der welcker drope hart wert i eenre
gemmē als in electrum Die eerste resi
na of hars dats terbētijn eñ gaet voer
die anđ eñ wort gebracht vā arabiē vā
ẏndiē vā sirien vā cipers eñ van affrica
eñ vā eylādē der zee Die ander is mas-
tic dese coēt vā enē eylāde datmē chyo
heyt Die derde is ghemeyn hars van
pijnboem eñ nu is si weeck eñ als nu is
si hard Hier toe heuet ẏsidorus geseyt
Item resina dat mach een ẏghelijcke
ghomme heyten is si weec of hard die
morwe is vāđ balsem of terbētijn ende
die harde als mastic wijroeck eñ myrre
eñ deser gelijc Item alle resina is eerst
morwe eñ weeck of taye als si eerst wt
loeept ende ouermits coude of hetten
soe ōharter zōmighe eñ zōmighe blijft
weeck Eñ alle resinē of ghōmē zijn nut
ter medicinē wāt mē doetse i edelē elec
tuarien eñ zaluē Die virtutē eñ die na-
turen van hem allen soecket in haren
steden ꝛc.

Dat C. xlij. ca. vā rubus

Rubus dats eē dichticheyt vā
doernen ende is een haechdoern
eñ streuellen die scarpe tacken hebben
wanneer dat si in een stede te ghader
wassen als ẏsidorus seyt Ende mē seyt
dat zijn vruchten roet zijn dyemen wil
de moerbessen heyt daer dye harder-
kens haren hongher mede verweren
eñ heyten hier inden laude braembesie
Wes vrucht eerst hardt is eñ stipticke
daer nae werdt si roet eñ wat zuerach-
tich daer nae wordt si zwartachtich eñ
soet als si rijpe is wes sap dat roet is.

eñ smet als bluet eñ die vrucht is butẽ
mit enẽ alte dunnẽ vellekẽ omme ghe
gort of omme ghecleet mit eender ron
dicheyt een luttel verheuen. Mer si is
vol mit eenrehãde vleysachtichedẽ bin
nẽ mit coernen eñ die boem is medici-
nael mit zÿnre vruchtẽ. Itẽ dese boem
is cout eñ droeghe als platheari9 seyt
Item constantinus seyt dat zÿn ouerste
wtlatẽ stiptike zÿn eñ dat si goet zÿn te
ghẽs hete apostemẽ die ghebrãt zÿn eñ
teghẽs roetheyt der oghẽ ist dat si ghe
stoetẽ worden eñ ghemenghet mitten
witte vãden eye eñ dat si op die oghen
gheleyt worden. Eñ tsap vã desen mit
gharsten water is goet teghens dissen
tiriam Hier toe heuet plathearius ghe
seyt vander vruchten eñ vã zÿnre nut-
scap soecket bouẽ in die letter m. vã mo
rus Eñ dese haechdoern wasset in enẽ
õgheboudẽ lande dat ondrachtich is.
eñ hy is goet houẽ eñ wÿngaerdẽ me-
de te heynden eñ te vestighẽ om dz hy
scarpe anghelen heeft Eñ in hem scu-
len hazẽ eñ coninen eñ die voghelẽ nes
telen daer in. Die haghedoern is oeck
doncker ende dicke datmen daer ĩ scu
len mach alsoe wel moerders eñ qua-
dyen als serpentẽ ende ander crupẽde
dyeren. ende van rubus coemt rubera
ende is een venÿnt vorssche die daer in
pleech te wonẽ. Waer omme dattet bÿ
desen haghedoern quaet slapẽ eñ rustẽ
is om alrehãde quaetheyt als die mey
ster inð historiẽ seyt ouer exodi.

Dat. C. xliij. ca. vã rutha.

Rutha is een medicinael cruut eñ
is van tween specien als wilt eñ
tamme ende si zÿn beyde heet mer dye
wilde is die heetste als ysidorus seyt li

bro xvij. ca. vltimo Sÿ segghen dat dit
cruut den venÿnden cõtrarie is eñ dye
wesel plach hem te wapenẽ mit desen
crude wãt wãneer dat hy striden wille
mit enighen serpent soe eet hi wÿnrute
eñ mit dyer lusten veriaghet hyse als
die selue seyt. Ja die weezel kendt dye
craft der ruten wãt als hyse ghegheten
heeft soe dar hi wel den baselisken be-
stryden eñ hy doodten als plinius dias
corides eñ constantinus segghen: Eñ
plinius sonderlinghe seydter alte veel
duechden af int twintichste boeck ende
int seuen ende twintichste capittel ende
hi seyt dat die wÿnrute heet ende droe
ghe is ende die maghe starckende isset
datmense dicwÿl drincket Item si doet
dode dracht wt comen ende die onrey-
nicheyt die inder moeder is ende si min
dert die sperma inden mannẽ eñ meer
ret inden wyuen. Item die cokinghen
daer rute in ghesoden is beneemt dye
grote pÿn des buucx ist datmense drinc
ket ende mẽ dat cruut warm optẽ buuc
leydt ende si zuuert ende helpet die lõ
ghen ende die borst vãder couder vuch
ter fleumẽ eñ gecoect ĩ olye doot si dye
wormẽ ĩdẽ buyc eñ raeuwe gegetẽ scar
petse dz gesicht eñ geneest die dõcker-
heyt eñ haer sap ĩ die naze gedropẽ stẽ
pet dz bloedẽ. eñ gegetẽ of gedrõckẽ is
zeer goet tegẽ alle venÿn. eñ mit soute
eñ mit loke eñ mit notẽ ghestoetẽ is si
goet tegẽ alle venÿnde betẽ eñ tsap ter
nazẽ ĩ gegotẽ zuuert thoeft wõdlike ze
re vã fleumẽ eñ helpt dẽ ghenẽ die siec
zÿn vãdẽ vallẽdẽ euel eñ die wÿn gedrõ
kẽ daer si ĩ gesodẽ is vlicht zeer die ver
gichte ledẽ eñ brẽgtse ter geuoelicheyt
eñ õtstopt die zweetgatẽ die eerst gesto

ten waren eñ schepdt machtelÿckē die
wÿnden inden darmen ende helpet tot
allen weetten van bÿnnen Item teghē
die leephept ende roethept vādē oghē
salmen nemen rute comÿn eñ roeswa-
ter te samen ghestotē eñ ghewreuen eñ
legghent daer op wāt het zuuert ende
gheneest wōderlÿcke zeer. Item dye
lucht vander wÿnrute veriaget alle ve
nÿnthept vanden houen. eñ daer ōme
wordt si gheplant teghē die selue daer
si staet indē houē welcke selue die serpē
ten eñ die padden beminnē Item plin.
sept vander ruthen li.xix.c.ix. dz die ru
the wil ghesapt zÿn als die dach eñ die
nacht al euen lang zÿn indē herfst wāt
si haet den winter eñ die messen eñ dye
vuchtichept eñ si heuet ghenoechte in
droegher aerden daert stepnich ende as
schich is eñ si wil mitter asscen gheuoe
det wordē wāt alsmen die rute sapet soe
salmen daer asschen onder menghen.
Item die oude romepnē plaghen most
van ruten te drincken teghēs tvenÿn eñ
teghens anderen passien Item die ru-
te en wast nerghent bat dan bÿ vighe-
bomē of daer onder Item die selue seit
li:xx. dat pÿtagoras dwaelde ende hÿ
meende dat die ruthe dē oghen quaet
gheweest hadde. mer die maelres dÿe
scriuers ende die beelde grauers eten
ruthe op dat hem tghesichte goet blÿ-
uē sal. Item si sullen hem voerhoeden
die zwaer mit kinde ghaen dat si gheē
ruthe en ethen wāt die dracht wortter
mede ghedoot Men gheuetse oeck te
ghēs dat enen man zÿn natuer ōtgaet
ende men smeert hem zÿu lepndē mit-
ten zape Eñ als een mittē zape besme
ret is an zÿn hādē of benē soe en wordt

hi vādē scorpionē noch vādē bÿen noch
vādē wespē gebetē. eñ dz selue doettet
sap van cÿcuta dÿemen bothol of schar
nien hept

Dat C.xliiij.ca. van saltus

Saltus of vastus dat is een wilde
stede daer die bomē hoghe was-
sen als ÿsidorus sept libro.xiiij. dz selue
sept hÿ oec int xvij. boec Saltus is een
dickichept der bomē eñ is daer om een
spronc gheheptē of hoech wāt dÿe bo-
men daer hoghe springhē eñ wassen.
Eñ scheelt vādē bosschē wāt indē bos-
schen wassen veel corter bomē die vaste
eñ dicht bÿ malcāder staē mer indē we-
ghe staē si veel hogher wider eñ meere
Eñ silua dat is eē bosch daer die bomē
cort eñ dicht in eē staē. eñ silua wort ge-
sept vā sylē in griexs dat is hout ī duut
sche wāt daer wort veel houts ghehou
dē eñ verderft. Item nem⁹ eñ luc⁹ zÿn
oeck bosschē eñ betepkenē een dinck eñ
hoe dattet is ist silua ist nemus ist lucus
ist saltus het zÿn alle bosschē die een is
een dick bosch. die ander doncker. een
bosch is een bosch zc. In desen bosschē
pleghen die voghelen te singhen ende
te nestelen eñ die wilde dÿerē te wāde
ren daer si epkelen wilde appelen ende
boecke pleghen te eten. ende daer was
sen in medicinael cruden eñ sonderlin-
ghe daer die bosschen berchgich zÿn.
eñ des zomers zÿn si groē vā grase eñ
van loueren ende daer is groete ghe-
nuechte van iaghen ende van die voge
len te vanghen mit netten eñ mit stric-
ken. Item die bossche is een verborgē
stede want dÿe roeuers ende oeck dÿe
moerders schuplen daer in eñ wachtē
die coepludē ende ander ludē die daer

verbij lidē eñ inden busschen plegē die luden te verdwalē wāt daer luttel wā-deringhe is eñ daer omme pleechmen daer knopē te knopē aen dē bomen of āder teykē te settē bydē welckē mē die zeker weghē kennē sal. Item die byen pleghē honich inden bosschē te maken eñ nestelen daer inden bomen Item de bosschen zijn oeck dē wādelaers daert veylich is ghenoechlijckē onder te rus ten eñ te vercoelen als si moede zijn. eñ oeck zijn si goet in te schuylen voer die vyanden ꝛc

Dat C.xlv.ca. vādē wilghē

Salix dat is een wilghe diemen te poten pleecht ende is een mor-we boem ende wast in leghen landē eñ in cleynighen als ysidorus seyt li.xvij. daermen die wijnghaerts mede staen-de hout al byndende. Dese boem en he vet gheen vrucht mer hi heeft alleen saet of bloemen van welckē sade men seyt soe wye dattet dröck die en souden gheen zonē winnē eñ het maeckt den wyuen ondrachtich mede Hier toe he vet ysidorus gheseyt Item plinius seyt vander wilghen li.xvi.ca.xxxvi. datter menigerhāde gheslachten vā wilghen zijn Wāt zommighe laten grote tackē wt eñ wassen hoghe. eñ crighen goede stammen daermen dē wijnghaert me-de op byndt eñ hebbē lāghe basten dick starck bynnē wit buytē groen daermen bandē of maect Eñ al ist dat die wilgē starck zijn nochtā en zijn si alsoe buech saem niet als die mynre wilge eñ daer om wordē si eer te brokē Het zijn ander wilghē die mynre eñ graceliker zijn dā die anď dyemē bueghē mach eñ al wor dē si gheboghē si en brekē niet mer mē maecter bādē af dē wijngaert mede te byndē eñ die hoepē mede te beleggħē eñ mittē grouerē bintmē tōnē eñ ander vatē mede. Eñ daer is noch een dorde speci die tusschē desen tween is middel baer eñ die alremeeste is onbuechsom-ste ende vā desen wilgen houte maect mē stoelē banckē eñ ander tymmerige. ende het is saft in te sniden eñ het dra-ghet indē maert blomē eñ ist datmē de wilghē dā snoyt eñ cort soe wassen si ve le te bat. Item die blomē ghebarnt eñ mit starckē edick ghemēgt ṽdriuē lijc-doernē Item ist datmē die wilge twee voetē bouē die aerde knoet soe worden si veel te breder vā riseren eñ dā mach mēse altoes knotē sonder lerē of sonder opclymmē wāt hoe dz die telgerē naer der der aerdē staē hoe dat die wilghen meer ryseren draghen. Ende als dan dye boem oudt wordt soe verghaet hy haestelijcken ende hy wordet oeck byn nen al hol. ende nochtans soe schijnt hi van buyten schoen zuuerlijck ende oec groen te wesen. in welcker hollicheyt dicwijl ende menichworuen venijnde serpenten padden ende ander vuyle venijnde dyeren schulen ende wonen. ende daer omme en salmē daer ymmer niet ghaerne onder slapen noch leg-ghen rusten. Item al ist dat dese sel-ue boem onnutte is om vruchten te brē ghen of te draghen nochtans so is hy oeck mede nut ende oerbaerlijcken tot ter medicinen. Ende hy is coudt ende droeghe alsoe als gheseyt wordt indē plathеario. ende hy heuet machten te dwinghen ende te consolideren ende die coertsen te zaftighen ist datmē zijn sap te drincken gheeft Eñ is oeck goet

teghens dissentriam Zijn bast te pul-
uer ghebarnt ende dien in drancke ghe
gheuen ende dat selue puluer consoli-
deert wonden die vol vlceren zijn. En
de die puluer in dranck ghenomen van
binnen gheneest wratten ende van bu-
ten daer op gheplaestert mit edic ghe
menghet. Item die wilghen rijseren
mitten bladeren zijn ghoet ghelept bij
siecken luden des zomers die van het
ten leggen ende mit water dicwijl ouer
ghoten want si vercoelen die lucht-
ende starcken den siecken en doen slapen
als plathea. sept zc.

Dat C. xlvi. ca. vā sambucus.

Sambuc9 is eē cleyn morwe boem
daermen kluyten ende dyes ghe
lijck of maket Dese boem is buyten ef-
fen ende ront ende binnen hol eñ vol
morwes pits wes bladeren slecht zijn
vet ende van zwaren roke ende heuet
witte blomen wel rukende ende cleyn.
ende heuet enen dubbelden bast die bu
tenste bast is vaelachtich graeuwe eñ
binnen groen Eñ die bast is zeer vucht
ende is goet totter medicinen. ende hy
maeckt meer dā eens vruchten eñ bloe
men mer die vrucht is van zwarter ver
wen ende van quader luchten ende vā
quaden smake ende daer omme is si on
nut te eten. Ende het is een boem wes
basten bladeren ende bloemen dyenen
ter medicinen alsmen sept in plathea-
rio. ende purgeert fleuma eñ daer om
me is hi goet tegē den cotidiaen corts
die van fleuma ghecomē is Item tsap
vā desen vlieder alleen of mit hoenich
ghenomē doot pyeren Item die mid-
delste bast ghesodē in wijn eñ dyē wijn
ghedrōckē doet scepdē die hardichept
vā der milten eñ vā der leuerē Item dz
selue doen die bladerē in olie ghesoden
eñ daer op vā buytē gheplaestert. Itē
zijn bladerē eñ die bastē eñ die vruchtē
in water ghecoect dat sout is doē scep-
den die zwellinghe vā dē voetē ist dat-
mē die voetē daer ouer stoeft eñ mede
bapet Item tsap is goet ghedrōckē te
ghē die watersucht die vā coudē coemt
Item die wijn die sonderlinghe starck
is daer die blader eñ die vruchtē in ge
sodē zijn is goet dicwijl ghedrōckē tegē
malaetscap die vā fleumē coemt want
hi zuuert die fleumatighe humorē wō
derlijcke zeer die ghecorrumpeert zijn.
Item ist datmē die middel scorsse van
dē vlieder opwaert scrapt eñ neemt dz
sap daer of soe doettet spuwē tē monde
eñ scraepmēt nederwaert eñ nemet dz
sap soe laxeret nederwaert als pli. dy-
asco. eñ plathea. seggē

Dat C. xlvij. ca. vā saliunca

Saliunca is eē cleyn doernich cru
dekē eñ is ghesept vā saliēdo dat
is van springhē wāt het doet die luden
die baruoet ghaē eñ die daer in treden
springhē eñ hept in walsche chatetra-
pe Dit sept virgilius Eñ zijn wortel is
groet ende lancg vet ende morwe en-
de vleyschachtich als die pasternake.
eñ men pleghet in electuarien te doen
Ende andꝛ luden heptēt ꝑtingus. ende
laet wt sommighe stelen die scharp zijn
eñ int ouerste wassē hoefdekēs die oec
ouer al scarp zijn als sporē eñ wast i enē
droeghen lande dat ōvruchtbaer is eñ
zādich Eñ zommige ludē heptent scor
pio wāt het steect als die scorpioē dyet
raect Item plini. sept li. xx. c. vij. dat sali
unca is cleyn eñ cort vol bladerē eñ vol

telgherẽ eñ wel dicht oft mittẽ hãden
toe ghedruct waer eñ is wel rukẽde eñ
ruuct bijna als spikenardij eñ cleeft an
der aerdẽ mit cleynẽ wortelkẽs . eñ het
wordt gheuõdẽ in pãnonia eñ int lant
apici eñ wast in hardẽ stenighẽ stedẽ. eñ
is een cruut dat heet eñ droghe is ende
subtijl inder substãcien Des wortele in
wijn ghesoden is goet ghedrõckẽ tegẽ
dat coren eñ starct die mage sondlinge
zeer als pli. seyt li. xxi. c. ix.

Dat C. xlviij. ca. vã stacten.

Stacten is een drope vã enẽ boem
daer die myrre wt loept eñ stactẽ
dat is mirre Mer het is dat claerste eñ
dat beste eñ loept bij hem selnẽ wt den
boem Dit seyt die gloze ouer genesi tri
cesimoseptimo Eñ men seyt hoc stacte
huius stactes eñ men seyt oeck stactẽ in
declinabile dat is dat mẽs niet en decli-
neert als ysidorus seyt li. iiij. daer hi spre
ket vãdẽ rukẽ daer seyt stacten was õt
steken dat wt den bomẽ loept eñ is een
griexs naem Soect bouẽ vãder mirren
in die letter m &c

Dat C. xlix. ca. vã storax.

Storax als ysidorus seyt li. xvij. is
een boẽ in arabiẽ eñ is dẽ appel ci
donie ghelijc Des telgherkẽs tranen
wt gheuẽ bi dẽ opghãc vã sterrẽ die men
canicula heyt als die hontsdaghẽ aen
comen Des drupinghe als si in die aer
de valt en is niet reyn mer men houtse
mittẽ bast eñ die ghene die mittẽ ghar
dekẽs ghehoudẽ wert die is wit eñ zu
uer mer eerst wort si gheelachtich vãd
zõnẽ Eñ zõmige species vã storax heyt
calamites die vet is eñ harsich eñ vuch
tich eñ heeft enẽ genuechlikẽ honich-
achtigẽ roke Des drope als si te samẽ
ghewrõgelt is heyt oec also die griekẽ
heytẽt stirax eñ die latijnsche storax als
ysid. seyt Item dyas. eñ plathea. seggẽ
dz storax dryerhande is als storax cala
mita eñ is die eerst druupt vãdẽ boem.
eñ dat anď is die roede storax dye daer
naest druupt die puere is. eñ die dorde
is rodelachtich morwe eñ zuet indẽ ru
kẽ eñ damper indẽ smake eñ groet inď
substancien eñ mẽ machse mittẽ hãden
walken Eñ die enen zuetẽ smake heeft
machmen valschen eñ aldus wordtse
ghekẽt die ghevalscht is wãt als si out
is eñ mense dã wrijft mittẽ handen soe
wordt si puluer eñ valt in stuckẽ eñ is si
versch soe wordtse ghevuchticht ende
drijft altezeer eñ en wort niet tay ghe-
noech eñ is zueter dã si vã recht wesen
soude Eñ die morwe en wert niet ghe-
valscht Eñ onder dese drye specien soe
is storax calamita die best Si starct die
herssen sonderlinghe zeer zijn roeke eñ
beneemt alle lopinghe vanden reume
des hoefts eñ doet die tãdẽ vast staen
eñ doet menstruum comen eñ helpt dẽ
ghenẽ die hoesten eñ die heesch zijn eñ
si is goet in emplaestrẽ eñ is goet tegẽ
scorfthent eñ puusten des hoefts eñ te
ghen anders veel passien Item ysido.
seyt dat die fumigaci dat is die rokige
van storax zuuert die gecorrumpeerde
lucht eñ verdryuet die wazemen inder
sterftẽ &c.

Dz C. l. ca. vãdẽ dwasen vigeboem

Cyptomorus is een dwase vigeboẽ
als hij inden latijn seyt want hij
noemtse ficus fatua ende is den moer
boem ghelijck inden bladerẽ eñ inden
anderẽ delen soe hout hi die ghedaẽte
vãden vigheboem als die meester inď

hystorien seyt li.xxvij. sicomorus ende mo
rus zijn griecxs namen ende is daer ōme
sicomorus gheheyten wāt hy dē moer
boem inden bladeren ghelijck is ende
die latijnsche heytenen celsa wāt hy is
hogher ende langher dan dye moer-
boem Item dyas. seyt dz sycomorus een
wilt vigheboem is ende draecht soete
lachtighe vruchten mer si en comē nem
mermeer ter ripicheyt als plinius seyt
van caprificus li.xv.c.xix. ende die wilde
vigheboem en wort nemmermeer rijp
nochtās eten zommighe luden alsulke
vruchtē Item dyaseorides seyt oec dat
sicomorus ghestotē mit enē steē gheeft
tranen wt als gomme ende die zijn me
dicinael wāt si zijn medicinael ende si
zijn goet op venijnde beten worden si
ghedroncken ende verdryuē die heffin
ghe vander milten ende die zerichyet
vander maghen.

Dat C.li.ca. vāden doern boem

Spina is eē doernich boem ende ysi.
seyt datter die rugknokē na ghe
noemt zijn Ende vāder scepnis des boēs
suldi vindē int generael boec daer hijt
spreect vādē bomen daer hi seyt dattet
vander meyninghe der naturē niet en
is dat die bomen doernich wesen sou-
den mer het gheualt vander openich-
heyt der stammē of der plāten biō welc
ker die coude humoer aēgehaelt wort
die luttel ghecoect is die welcke ouer-
mits den zweetgaten totten buytenstē
toe ghehaelt is vander hetten der zon
nen ende wordt bewrongheltt tot enen
doern ende om die luttelheyt der natu
ren die aenghehaelt wordt ende wordt
int eynde ghescarpt ende wordt scharp
ghefigureert ende dat ghescheit ondē-
wijlen mit eender afneyghinghe als-
men sien mach inden haghedoern ende in
den roseboem onderwilen staen si recht
als een pijl Ende daer dese wast dat is
een onvruchtbaer lant dat onghebou-
wet is ende dese doern vlechten hem
zeer naeuwe onderlinghe die een in dā
der ende bescermen malcanderen ende won
den die handen dyese an tasten ende si en
quetzen die een dāder niet ende si staen al
soe dicke ende alsoe dichte dat die he-
melsche douwe en canse niet doergaen
Ende dese doernē quetsen dicwijl die mē-
schē an handē ende voetē ende dat en ghe-
neest die welcke die ongheuoelicheyt i
brenghen. Dese ende menighe andere
virtuten heeft dit cruut ende nochtās is
die meerre virtuut in sinen sade ende het
is zeer verwarmende ende verterende ende
vā enē coern wassen veel coernē of een
grote plante daer veel sadē wt comen.
Ende dit saet v̄ghaert in langē dopkens
ende die bloemē zijn zeer soffranich ende
wel rukende ende is mit alder substan-
cien heet ende wreet ende die bloemen
worden zeer vāden byen ghemint als
plinius seyt li.xx.c.xi. ende hi wast zeer.
Want waer dat hi eens ghesaeyt wordt
daer is hi quaet te v̄driuē ende daer tsaet
valt daer wort hi vluchs groen als die
selue seyt li.xix.c.ix.

Dat C.lij.ca. vāden sade

Semen dat is saet ende is dat men i
den acker spraeyt ende worpet op
datter vrucht af comen sal als dat saet
ghesaeyet wordt daer een dyer af coemt
als ysidor. seyt Tsaet des coerns hoert
den saeyer toe wanneer dattet tijt is te
saeyen. Ende vele luden plaghēt wylē
eer goddinnen of vrouwe der saijnghe

te heyten seminarium dat is wat daer-
men tsaet in doet mer seminium dat is
datter mitten zade ghewōnen is. Itē
pli. seit li. xviij c. xxiiij. hets goet saet vā
enen iaer of van twee of vā dryen mer
daer ouer en doechtet niet veel. Item
dat saet isser best dat zwaerste is eñ byn
nē witste nae dyē dat die aerde is ende
daer nae salmēt dick of dunne sayē eñ
oeck rasscher of tragher Wāt in vuchtē
stedē wasset haestelixste op dattet vādē
reghen niet en verrotte eñ indē droegē
lansemste Item mē sals myn sayen in
vetten vuchtē lande dā indē magherē
ende dorrē lande Wāt in enē vettē lāde
wasset int beghin alte zeer eñ int eynde
verderuet hem ōderlinghe om dats al
soe veel wast eñ ōderft die saden. eñ dz
snelste ghesayt wordt dat sal dicste we-
sen dan datmen late ter aerdē brenget
Wāt dat late ghesayt word dat sal dun
wesen dattet niet gedoot en wort ouer
mits zyner groter dickicheit wille. het
is const een saet ghelyck te sayen. wāt
die hant sal altoes veruolghen mitten
trede wāt mitten rechterē voete sal die
worp volghē. noch mē sal tsaet vanden
couden steden voerē noch draghen tot
ten warmen noch oeck verkeert weder
omme Item een saet dat in enē maghe
ren lande ghesayt is maect enē dunnē
stoppel eñ een cleyn aere eñ ydele. mer
in enē vettē lande comen veel zadē vā
enē zade Item indē herfst als die dach
eñ die nacht al euen lancg is salmē twi
ter coern sayen eñ in die lenten tsomer
coern. Item tsaet is een cleyn koernkē
ende ront hebbende in hem die virtuut
zyns selfs ghedaente te menichuoudi
ghen ende dat te bewaren Wāt wan-
neer dat een saet dat inder aerdē ghe-
worpen is beghint te rotten ende te ōt
laten eñ dattet ouermits die hettē dye
inder aerden beslotē is die humorē vā
der aerdē nae hem trect so beghinnet te
kenē eñ wt te latē eñ is eerst morwe. eñ
bestaet te meerrē. Eñ als dat hudeken
vādē zade alsoe ghesnedē is inder aer-
den vā zwellinghe soe laettet zyn stam
me alleynskē wt ende vesticht zyn wor
telen styf in die aerde den welcken het
steeds voetsel gheeft eñ alsoe ten laet-
sten ouermits craft der hetten openet
die aerde onvoelycken eñ breectse op
eñ maect een stoppel telgherē eñ bloe
mē zaet eñ vrucht ende al ist cleyn dat
ter ghesayt wordt nochtās ist groet dat
vandē zade coemt Die dwaese meynen
dattet saet verlorē is alst ghesayt wort
eñ men machs nemmermeer bet ōwa-
ren dan mit sayen. Item vanden zade
ouermits den stroe coemt een aere die
vol saeds is eñ al van enē zade gheco
men. eñ die natuer heefter scarpicheit
inden aeren ghemaect op dat die cley
ne voghelkēs eñ die wormen die korlē
niet vluschs verderuē en sullen als die
selue seyt. Ende nae der naturen dyes
saets daer nae is die aere ghemaeckt.
Want onderwilen is si breet als in der
gherssten onderwilen dryekāt als inder
spelten onderwilen vierkant als inden
weyte ende onderwilen ront ende dun
ne als plynius seyt. Item die aere is
int ouerste vanden stroe mit veel dop-
kens ōmebeuanghen daer dye greyn-
kens als inder moeder gheuoet wor-
den ende worden daer behouden ende
beschermt tent si ryp zyn. Welcke dop
kens als si wt breken soe blyuen si eerst

ghesloten mitter corlen eñ daer na als
die korlen bestaen te heffen eñ sonder-
linghe inden weyte soe wordē si gesne
den die dopkēs als ghesevt wordt ouer
aristotiles boeckē vāden plātē dat dye
hoefden vāden aren ghemeynlijck int
beghin werdē op ghelicht ouermits dē
hettē diese heft mer wāneer dat si rijp
werdē soe werdē die dopkēs wat neder
waert ghebuucht Item wāneer dz die
aren noch groen zijn soe werden si haes
telick verderft vā onreinē eñ venijnder
luchten mer als si suetē hemelschē dou
we hebben eñ claer zonne so werden si
haest rijp eñ alst wel douwet al ist coern
rijp soe houtet die douwe nochtans in
den doppen ouermits der vuchtichevt
als plinius seyt libro xvij Dat selue seg
ghen cōstantinus eñ ysaac Men kendt
die goede are nae der groetheyt dē aer-
den Want in goeder vetter aerdē wast
een goede are ende dyer eē groet deel.
eñ alsoe ist ōkeert in enē magherē lāde
als plỹ. seyt zc.

Dat C. liij. ca. vādē stoppelen.

Stipula dat is een stoppel. Dese
wordt verbarnt optē acker als de
bouwe ghedaē is om den acker te bat
te eeren eñ te hauenē als ysidorus seyt
libro xvij. Item stipula is dat dinc dat-
ter ghebleuē is vādē stroe mitter wor-
telen in die aerde staende alst coern mit
zekelen of ghesnedē is of mit zichtē af
ghemayt ende dese stoppel wordt niet
yser vandē doern yet in ghebleuen dye
doern en moet eerst wt. Item salmen
dese doernē op roden so moetmē daer
toe yseren zekelē of messen hebben eñ
als si op ghehouwen zijn soe byntmen
se aen bondekēs eñ barntse indē ouen.

Item daer openbaren dicwijl bloemen
oder den doern eñ oeck vele vruchten
mer om die morwicheyt der blomē en
worden die doernē niet gemorwet mer
yimmer als die blader vallē soe bliuē de
doernē nochtā eñ werdē dan voert aen
harder eñ om hare natuerlike droech-
heyt soe barnē si veel te lichtelijcker en
de si maken grote barstinge Mer daer
nae werdē si vlusch ōderft als die glose
seyt ouer tseuende capittel ecclesiastes.
eñ nochtans en zijn die doernen niet al
onnut mer si zijn tot veel dinghen nut.
wāt mē maecter thunē af daer hem die
ludē eñ haer goet mede bescermē ende
brēgē menigerhāde oerbaerlike vruch
tē in die si beschermē Soect bouē vā ru
bus in die letter r. zc.

Dat C: liiij. ca. vā ligna sethim

Ligna sethym dat zijn eenderhā
de houter of bomē die ōuerrotte
lic zijn eñ ghelijken dē wittē doernē die
welcke in griecx achātis heyt als ghe-
seyt wordt ouer exodi xxv. daer gheseit
wort Sethim is eē naem van enē ber
ghe eñ vā enē lāde eñ vā enē boem dye
dē wittē doern gelijc is indē bladerē eñ
is alte lichtē hout dat ōueruuylende is
eñ ōoerbaerlic waer of dat geseyt wort
in aurora Die houten vā sethim en ver
ghaen niet vā enighe verrottinge Itē
dyascorides eñ plinius segghē dat zijn
virtuut stiptike is eñ byndēde eñ bloet
stempende eñ heeft zerpe bladerē ende
doernich ende wittachtich eñ heeft eē
purpur bloem ende langhe gardekēs
ter groetheyt van enen vingher daer
int hoechste doernighe hoefdekēs staē
dye vol zijn vanden ronden zade. eñ is
goet teghens venijn eñ die serpenten

schuwen zijn lucht eñ gedrõckẽ voedet eñ vunct also mere stinckẽde eñ vuuyl de ledẽ eñ helptse ꝛc.

Dat C.lv.ca.vã sentix.

SEntix senticis is een ghestachte vã enẽ crude of vã eenre vrucht die zarpe bladerẽ heeft eñ vette eñ gescepdẽ als die eruke eñ heeft tackẽ van tweẽ cubitus hoech eñ wast in enẽ õgeboudẽ lãde als die doern doet als ysid. sept eñ heeft hoefdẽ als carduus doet Wes wortel lanck is eñ roet vet eñ medicinael eñ is goet op ghebarnde zerẽ als dyascorides sept eñ is goet tegẽ passien vã bynnẽ der aderẽ ꝛc.

Dat C.lvi.ca vãdẽ thunẽ.

SEpes is een thuun dat is eẽ ghestachte vã heydinghen die ghemaect is van ryseren ende van doernẽ eñ deser ghelijc Wãt men steeckt eerst staken in die aerde ende daer vlechtmẽ gharden omme ende ander ruwen. eñ aldus wordẽ die huysen dat choern eñ die houẽ bescermt voer die beestẽ ende voer die quade mẽschẽ Eñ bi dẽ thunẽ pleghẽ oeck quade venijnde wormẽ te schuylẽ als vorschẽ adderẽ stãghen eñ ander dyerẽ. eñ daer om isser quaet by stapẽ Eñ dese thunẽ veruaren schier eñ daer om moetmẽse dicwijl vernuwẽ eñ al ist dat si memde dinghẽ bewarẽ als si inder zonnen staen nochtãs veruarẽ si schier eñ als si dorre zijn soe leytmen se int vier ꝛc:

Dat C.lvij.ca.vã sudes.

SUdes sudis is een stake die aen beyden eynden scharp is eñ worden daer omme ghescarpt op dat si te dyeper in die aerde ghaẽ sullẽ eñ te styuer staen op datmen daer enen styuen thuun an makẽ mach. eñ mẽ sept hec sudes huius sudis ĩ feĩo gnẽ. als hugucius sept eñ ouidius ꝛc

Dat C.lviij.ca.vã siliqua

SIliqua is een ghestacht vã legumen mit ballichskẽs die ydel zijn eñ een gheluut gheuẽ ende bezwaert meer dant voedt of saedt als die glose sept ouer lucas xv. Item hugucius of hugucio sept dat siliqua is een dop vã enẽ yghelikẽ choern als van weyte oft vã rogghe eñ vã deser ghelike eñ beteykẽt alsoe veel als quisquilie daer vore af ghesept is ĩ die letter q. eñ mẽ pleghet varckẽ mede te voedẽ Item ysid. sept li.xvij. siliquem dat die corrupte latijnsche siliquam noemen eñ daer omme heuet den naem vandẽ griekẽ ghenomẽ wãt het is een boem wes vrucht soet is eñ si segghẽ dat xilon eẽ hout is eñ dat liquon soet is. eñ mit deser sentẽcien ouerdraecht pli. li.xv.c.xxiiij. daer hij sept dat die vruchtẽ vã siliqua alte soet zijn ende zijn eens vinghers lanck eñ eens duums breet Vãdẽ welckẽ mẽ die scorse eet als die selue sept li.xiij.ca.ix. eñ zommige ludẽ seggẽ dattet was ficus egipciaca mer dat is eẽ opẽbaer dwalinghe wãt hi en wast in egiptẽ niet mer in syrien

Dat C.lix ca. vãden mostaert cruut

SInapis is een mostaert cruut eñ ysidorꝰ sept li.xvij. dattet eẽ cruut is ende is heet ende droeghe indẽ vierden grade: ende dunnet die groue taye humoren ende zuuertse oeck mede. ende gheneest steken van scorpionen ende van serpenten alsmen daer edick toe doet ende verwinnet die venijntheden vanden padden stoelen eñ zaftich den

tãtzweer eñ schiet totter hersen eñ zu
vert wõderlÿcke zeer ende breect den
steen ende doet menstrua comen ende
maket enen appetÿt ende starct die ma
ghe eñ helpt die vallen vanden groten
euel eñ gheneest die twater laden ende
verwecket lytargicos dat zÿn die ghe-
ne die enen aposteme after int hoeft
hebbē die ymmer slapen willen. ende
helpet den luden zeer ende zuuert dat
haer ende beneemt hem dat vallen en
de bernemt die tutinghe vãden orē eñ
wisschet af die dõckerheyt vandē oghē
eñ zaftighet die scarpicheyt der oghe
braeuwen ende is goet totter gichten.
wãt het opēt die zweetghaten ende õt
bynt ende verteert die humoren die de
zeenen ghestapt hebbē van vele luden
verghadert tot menigerhãde oerbaer
wãt zommighe decken daer husen me
de ander luden legghent onder haren
bedden ander luden gheuēt harē bees-
ten eñ aldus vaste voert ende kokē ha
re spyse daer mede als plini⁹ seyt libro
xviij.ca.xxx. soect bouē vã palea in dye
letter p. Stipula is een licht dinck byn
nen hol ende droghe eñ is dē winde on
derdanich eñ werdt vandē vyer lichte
lÿcken õtstekē

Dat C.lx.ca. vãdē bloem vãdē meel

Simila dat is die bloem vãdē me
le eñ is dat alre puerste eñ dz lec
kerste datter is eñ maecter schoē broot
af dat dat die edele luden eten eñ heyt
properlick siligo eñ is die alre cleynste
bloeme diemen maken mach. Mer wÿ
pleghen siligo int ghemeyn voer rog-
ghe te nemen eñ dat en doet hi hier ni
et eñ mē pleechter vladē eñ pasteyden
mede te makē eñ ander dinghē eñ pap
eñ men oerbaert oeck in medicinē soec
ket bouē vã farina in die letter f. eñ vã
polēta in die letter p zc.

Dat C.lxi.ca. vãdē bessemen

Scoba is een boem eñ is gheseyt
vã scopo scopas scopare dats rey
nighē of veghē daer õme datmen mit
scopa dat is mittē besem die huysen eñ
die daken veecht eñ scoē maect als ysi-
dorus seyt li.xvij. eñ veel ludē heytenē
brith eñ heeft lichte bladerē als die es-
pen boem doet die altoes beeft mitten
bladerē vandē lichten wynde eñ heeft
veel ghardekens die hardt zÿn eñ kno
pich daermē die kynder dicwÿl mede
om haren aers slaet eñ vã dyē ghardē
maectmē bezemē daermē dye huysen
mede veecht eñ zuuertse vãd õreynich
heyt Eñ dese boem maect eenrehãde
zadē die ydel zÿn als zemelē daermen
in zommighe landē broet of maect eñ
bact eñ dat zÿn wilde ludē die indē bos
schē wonen. eñ dese boem heuet veel
zuers saeps dat eē luttel prekelēde is
eñ die ludē pleghē hem in dē herfst eñ
in die leynte dē bast in te snidē eñ verga
derē die humorē die daer wt lopē Welc
ke humorē si drinckē voer den wÿn en-
de die dranck dwinghet den dorst en-
de beneemten ende doet dye maeghe
ende den buycke zeer heffen Mer hy
en sadet noch en voedet niet: ende dat
selue sap ghehouden in enen vate on-
der die messen ende daer langhen tÿt
ghecoecket van dyer hetten der zonnē
wordt ghecorrumpeert ende oeck ver-
vuylt ende werdt verkeert in eenre vet
ticheyt ende wordt als salue ende veel
trecken wt desen boem ouermits den
viere oft pec waer. eñ al ist sake dattet

lelic zwart eñ stinckende is nochtās ist
in veel dinghen nut eñ daer ommē oer
baren die wilde ludē die inder wilder-
nissen wonē dit sap eñ saet eñ dz zwart
dinck dat si ōder die messe coken voer
haer broet voer harē wÿn eñ voer haer
olye.zc. als plinius roert als hi seyt vā
dē zape v̄ bomē li.xv.

Dat C.lxÿ.ca.vā werck.

Stuppa dat is werck of vulnis dz
vanden vlas of vanden hennep
valt. ende die oude meysters plaghent
stipa te heyten daer omme datmen die
reten eñ spletē vāden schepen daer me
de plach te stoppē Wāt si heyten stipa-
tores die dat werck plaghen te bereý-
den inden valeyen als ysidorus seyt li.
xix. Item men moet veel zwinghēs eñ
bokens eñ hekelens maken eermē dz
werck vten vlas ghecrighē kan. eñ alst
daer of ghesceydē is soe ist grouer sche
nigher ende corter dā dat vlas. eñ daer
omme en ist niets veel waert te v̄copen
eñ nochtans spintmē daer grof gaern
of daermen leenmenten of maect indē
kaersen. want alst wel ghedroeghet eñ
ghereýnighet is soe ist haest ontsteken
ende wordt lichtelÿcken barnende dat
werck ende het wordt schier in asschen
verkeert eñ wordet ghelesschet. so ghe
uet enen bitteren roke die dē oghē hin
derlÿc is. Item werck is nut ter medi-
cinen alst wel ghezuuert is vā sinē sche
uen wāt het is goet wÿeken of te ma-
ken eñ wōden mede te droeghen ende
verbarntheyt mede te zaftighē. Ende
is ghoet op ghezwollen oghē seyt pli.
libro.xix.ca.x.

Dz. C.lxiÿ.ca.vā taxus

Taxus is een boem die gevenÿnt
is wt wes sap men venÿnde verghiffe
nisse trecket ende perset Eñ het is een
starck boem die groue telgheren heeft
die buechsom zÿn ende lang Vādē wel
kē parthi dat zÿn eenrehāde ludē dye
soe heyten boghē makē als ysidor9 seit
li.xvÿ. Zÿn schiem is quaet ōder te sla-
pen wāt hi doot die ludē eñ zÿn sap lax
eert alte zeer. wes vleysch griex vyer
houdt datmēs niet lesschē en mach als
dyascorides seyt zc:

Dat C.lxiiÿ.ca.vāder tafelen.

Tabula dats een tafel eñ is ghe-
seyt vā teneo tenes tenere dat is
houdē. eñ in eenre beteykenis ist mēsa
diuitum dats eē tafel der rÿcker luden
of mē seyt tenabula daer omme dat si
die bolos dat zÿn brockē eñ snedē hout
eñ die vatē eñ soutvatē eñ dwalē eñ dat
broet mitter spisen die daer op gheset
wordē. eñ si wort op scraghē gerecht eñ
is oec tabula ghenoēt i eēd and̄ manie-
rē als alea dats eē wortafelbort daer-
mē in speelt. eñ dese wordt ghebōdē eñ
is binnē gheverwet mit menigerhāde
verwē Inder dorder manierē soe wort
tabula gheytē eē effen slecht dun hout
daermē letterē in scrÿft als die kÿnder
inder scholen hebben Noch isser eē an
der maniere dyemē tafel heyt als dye
men aen den rÿemē draecht mit wasse
bÿnnē gheghotē mit veel cleyne dun-
ne bladeren. eñ si zÿn aen beyden siden
ghegroeft eñ mit was gheuolt zōmi-
ghe mit roedē was zommige mit groe
nē daermen in scriuet alrehande dingē
Noch isser een ander manier vā tafelē
eñ dat zÿn lāghe barderē die mit zagē
ghedeylt zÿn eñ mit bÿlē ghehouwē eñ
dese pleechmē op die huyse te leghen

dyemen mit leyden dect ende dese ple
ghetmē vast deen byden anderē te voe
ghen dat si vast sluytē sullen. eñ men be
hoeuet oeck tafelen diemen aen die eē
side leyt wt den weghe. eñ wanneer dz
men die te doen heuet datmense dā oer
baren mach als nu sitten af te makē kis
ten stoelen bancken trysoren eñ watmē
wille. zcet.

Dat C.lxv.ca. vādē balckē

Trabs dat is een balcke dye ouer
dwers in een huus leyt ende dye
mit beyden eynden an dē wandē reyct
eñ doet dat huys styf staen het is noet
dat die balck lancg si starck eñ grof en-
de sonderlinghe by den middel op dat
hi niet ghecromt en sal werden. want
men moet dicwyl een pylaern of enen
styl onder een balck voeghē alsmē twy
uelt dz enich balc te crāc is

Dat C.lxvi.ca. vā theberintus

Theberintus als ysidorus seyt li.
xvij. is een boem die hars zweet
die beter is van ander hars die wy int
ghemeyn hebbē. wes hersse therbenti
na hiet eñ is zeer medicinael Wāt dyas
corides seyt dat zyn bladerē vruchtē eñ
basten eñ saden stiptick zyn ende si zyn
goet teghēs venynde beten Ende dye
terbentyn is ghoet die welcke zuuer is
eñ blinckende eñ wel rukende eñ roet i
der verwen. eñ heeft virtuut te sceydē
te morwen eñ te rypen. eñ daer omme
is si goet teghēs harde apostemen eñ
teghens ander verghaderinghē alsoe
wel inden hoefde als inden ledē Item
plini9 seyt li. xij. c. vij. datter twee speci
es zyn vā therebint9 als tmannekē eñ
die ander die sond vrucht is alst wyfkē.
Eñ dese is tweerhāde deen heuet een
roede vrucht vander groettē dat rys is
eñ die ander heuet een bleecke vrucht
vander groetten eenre boenē eñ is een
vrucht die ghenoechlyck is indē roeke
ende vet inden tasten. eñ is al hersich.
eñ is een groet boem in syrien eñ zyn
bladeren staen dicke in malcanderē eñ
hi heuet eenrehande balchskens daer
wormkens wt comen of vlieghen oft
mugghen waren Welcke wormen dye
basten duerboren daer die terbentyn co
met wt lopen. Item plinius seyt libro
xxiiij. dat die wortel eñ die bladeren in
wyne ghesoden starcken die maghen
ende helpen teghēs den hoeftzweer
ende therebintus zuuert wonden ende
heyltse zcet.

Dat C.lxvij.ca. vā thima.

Thima dz zyn houterē die dierba
re zyn als habenus daer voer af
ghesyt is Vādē welkē salomō trappē
maecte eñ and ghemackē indē huse go
des waer of die glose seyt iij. regū. ca. i.
op die stat wt aftir die houtere thyma
zc. Eñ dese houterē en moghē niet ver
rotten eñ si zyn doernich ghelyc dz die
witte doern is. eñ is rōt eñ wit eñ zeer
blickēde eñ gepollyst als eē spieghel of
eē naghel wāt mē macher beeldē i sien
eñ het en mach inden vier niet vbarnt
werdē noch indē water vgaē als si oeck
en mogē die houterē vā sethim eñ vele
ludē meyndē dattet houtē van sethim
gheweest hadden

Dat C.lxviij.ca. vā een sprute

Tyrsus dats eē spruyt also wel vā
bomē als vā crudē. eñ het is dat
ouerste deel vād plātē of vā eend stam
men datter tot allen tackē wt loept dat
groenste ende dat morweste ende dat

schoenste ende is den hemel naeste en-
de vertste vander aerden ende is mittē
douwe des hemels meest ouerghoten
ende effenste ende saefste inden blade-
ren ende is nutste inder medicinen wāt
in cirkās is dye meeste crafte vandē cru-
den ꝛc.

Dat C.lxix.ca. vā sparren

TIgna dat zijn houtere dyemen
sparren heyt ende dese pleecht-
men op die mueren of wanden te settē
eñ rechtense voert int ouerste vandē hu
se ende daer pleechmē ouerdwers lat
ten of barderen op te nagelen daermē
dat huys op decken sal ist mit riede of
mit anderen dinghē Item die sparren
zijn viercant ende starck ende behouwē
eñ daer si opter mueren mede staē dye
eyndē zijn grouer eñ starckerre dā dye
ouerste staen ꝛc.

Dat C.lxx.ca. vāder tarwen.

TRiticum dat is weyte eñ is ghe-
seyt van trituro dat is vā darschē
want men pleecht den weyte te dersc̄e
Of hij wordt gheseyt van tritura dats
wriuinghe wāt zijn korle wordt inder
molen ghewreuē eñ ghemalen op dat
ment eten sal als ysidorus seyt li. xvij.
Item die weyte is tweerhāde als roet
buyteu in beyden eynden scarp eñ innē si
den ghesnedē eñ bynnen wit zwaer en-
de wichtich eñ dz ghestacht ist best als
plini. seyt Die andr is soffranich buyten
inder verwē eñ bynnē wit eñ int ouerste
al om luchtēde eñ saefte eñ is quaet te
brekē Eñ vā sinē proprieteytē soect bo-
uē vā frumēto i die letter f als ysaac seit
i dietis. Item die weyte wordt goet of
quaet nadē lāde daer hi i gesayt wordt
wāt die i enē vettē lāde eñ i enē brotteli
kē ghesayt wort die is vetter eñ wichti
ger dā die in enen magherē eñ i enē dor
rē lāde wast Wāt is die aerde goet soe
wort die weyt goet eñ alsoe v̄keert. Eñ
die weyt wert oeck v̄wādelt na der tijt.
wāt die wast in enē getemperdē tide eñ
tlāt bequaē is eñ die korl vādē weit aer
dich is so wort die vrucht volcomen eñ
ghecrighet veel meels ende luttel bas
tes ende crijcht zijn voetsel Ende is de
tijt verkeert soe sal die vrucht daer nae
wesen Item die weyte scheelt oec na d̄
outheyt nyeuheyt ende middelbaer-
heyt Want als hy alte out is soe wordt
hy alte droeghe ende oeck alte hardt
te verduwen ende voedt luttel wāt dā
werdt zijn substaucialighe vuchtichede
ghemindert ende alte zeer gedroecht.
Ende die weyt die alte nuwe is eñ die
onlanghe gheleghen heeft die is alte
slimich ende alte taye te verduwē ende
maect wint ende rommelinghe indē bu
ke. Mer die middelbaer weyte dye is
tusschen den alte nuwē eñ dē altē oudē
ende die getempert is als tusschē veel
vuchtichedē ende luttel vuchticheden
die is te prysen ende goet te verduwen
want wāneer dat die vuchticheyt dye
hem van buytē aen gheuallē was dye
hem niet thoe en behoerde verteert is
soe wordt die weyte ghetempert inder
substancialigher vuchticheyt ouermits
der luchtē Item ysaac seyt dat die wey
te heet is tusschen vucht ende droege
ghetempert. Mer tbroet datter af ghe
maect is ende wordt dat is heeter om
die hetten des vyers. Item die weyte
heuet dese proprietheyt voer allen an-
deren coern dat hy bat voedet dan alle
andere coernē ende dat is daer om wāt

hÿ der complexien des menschen best
becoemt als die selue seit Item die wei
te is zuuerēde eñ ghenesende eñ daer
om tsap vā sinen meel is zuuerende die
borst ende die longhen Item dat selue
doet ptiseyn die daer of ghemaeckt is
alsmē vander gersten maect eñ zuuert
meer dā dyemē vā gherstē maect eñ hÿ
is goet teghē den hoest eñ tegē die lo
pinghe vādē bloede Item weyte ghe
coect eñ mit olien ghelept op enē har-
den aposteem ōtbinten eñ scheyttē Itē
weyte ghecoect mittē sape van ruthen
scheydet die wrongheling vādē melc
ist datmē die mammē daer mede bestri
ket Item die ghecoecte weyte getem
pert mit billen sap eñ ghelept op zenē
verbyet die quade humoren dat si nyet
neder ghanghē en moghē Item wey-
te coernē ghekauwet zÿn goet op betē
vā verwoeden hōden wāt si treckē tve-
nÿn wt als die selue seyt. Item mē ma
ket vādē weyte olie die goet is tot veel
dinghen eñ sondlinghe tegē ioecte eñ
teghēs serpigo eñ inpetigo ist datmēt
die twee zeerē hardelÿcken wriuet mit
enen zerpen wollen doecke op datter
die olie te bat in sal moghē lopen Item
zÿn zemele is meer znuerēde dan dye
blome mer si gheeft luttel voetsels of
ne gheen Item die selue seyt dat die v
sche nyeuwe weete vā cleynen voetsel
is eñ wāneer hi ghegheteē wordt so ma
ket hi heffinghe eñ rommelinghe indē
buke eñ zericheyt indē sidē eñ hi wordt
schier vkeert in verrottinghe eñ daer
omme comen daer venÿnde pyeren af
Ende ghebraden voet hi meest eñ ma-
minst windes ende stoppet zeer mer in
water ghecoeckt is hÿ zwaer eñ heffē

de eñ windt tahe humorē Hier toe he-
uet ysaac ghesept i dietis

Dat C.lxxi.ca.vā tysana

Tysana als die gloze seyt ouer se-
cūdo regum primo heyt ghedro
ghede gharste mit enen stoter ghestoe
ten ende dyen bast af ghedaen eñ daer
maectmen een bequaem spyse af dyen
ghenen die quade tanden hebben ende
men maecter oeck ghoeden dranck of
den ghenen die den corts hebben ende
ander hete passien Soecket bouen van
den seluen in die letter o. Hÿ verwan-
delt die hetten ende zaftichtse ende be
neemt den dorst Eñ dien drāc die daer
af ghemaect wort die heyt ptiseyn. dit
seyt ysaac in dietis

Dat C.lxxÿ.ca.vādē distelen

Tribulus is distel eñ is een doer-
nich scharp cruut dat morwer is
dan dye boem ende harder dan een
cruut ende daer omme seyt hÿ dattet
een stamme is ende gheen cruut ende
van desen zÿn twee specien als die gro
te distel die biden thunen wast als pyp-
nius seyt li.xxi.ca.xvi. Tribulus is een
hardt dinck ende wast hoghe mit veel
scarpicheden ende heeft hoefdekens
mit blomen die gheneighet zÿn totter
roetheyt mit blaeuwer verwen ghemē
ghet ende wordt ghecromt ende nÿcht
weder ter aerden waert Eñ die andē spe
cie van distel is mynre ende wast in bro
kighen steden ende inden velden ende
dese en is soe lancg noch soe grof niet
ende heeft cleyne blader ende ront eñ
wereyt langhe tacken wt dye morwe
zÿn ende roet ende strecken op die aer-
de eñ zÿn zeer scharp eñ doernich ende
heeft een witte bloem ende maect eerst

ene groene vrucht daer nae roede ten laetsten zwart. en̄ dese vrucht beminnē die serpēten die adderē en̄ die padden en̄ daer om en sullēse die ludē niet eten en̄ waer daer yemāt diese eten woude soe salmēse hem gheuē die hoechst vād aerden staē en̄ die niet alste rype en zijn en̄ die vādē vliegē en̄ vādē wormē niet gheraect en zijn Item plinius sept dat distel viāt is der ploech ende dē coern. wāt hi is zeer groyende en̄ waer dz hy wast daer is hi quaet ōdriuē en̄ hi quetst die hāde en̄ die voetē dien rakē ende hi schuert der luder cleder als si daer aen comen en̄ neemt den scapen haer wolle die daer in weyden.

Dat C.lxxiij.ca.vā thyme

Thymus is een zeer wel rukende cruut wes bloem heyt epytimilia ende is sonderlinghe medicinael ende dese purgeert melancolie ende fleume en̄ daer om is hi goet teghen dē quartaen ende teghen ander melancoliose siecten zc

Dat C.lxxiiij.ca.vā thymiane

Thimiana is eenrehāde confectie die bereit is vā onica vā stacte vā galbano en̄ van wyeroeck als ghesept wort exodi in dat dertichste capittel en̄ heeft den naem van thym⁹ der blomē die soe zuetelijckē ruuckt als ysidorus sept li.iij.daer hi tracteert vandē roeke en̄ alsulcke cōfectie en plachmē onder die luden niet te maken wāt die heer gheboet datmen die thymiana opten outaer offeren soude en̄ daer om en sal de bruut noch die brudeghomme inō kercken niet bewieroect werdē of beroeckt mitten roecke des wyroecs ende daer om ist als die ghewide wyroeck ghehaelt is opten outaer ende dat beroect wordt is dan dat sake dattet wyroecx vat vanden outaer ghebracht wordt omme die ludē te suftumigerē so salmē daer onghewide wieroec int vat doen en̄ berokē die ludē daer mede.

Dat C.lxxv.ca.vāden wyroeck.

Thus is enen naem van enē boem ende vā eenre ghommē die daer wt loept waer of ysidorus sept li.xvij. dat thus een groet boem is in arabyen mit veel telgheren en̄ mit zaftē bast en̄ wt hem loept een wel rukēde gomme en̄ wit en̄ is bynnen vet En̄ alsmē dese ghomme in leuēde colen werpt so wordet si schier ōtfengt en̄ wij heytē die gōme mascillus daer om dat si vā naturē ront is ter manieren vā cullen en̄ dz ander is slecht en̄ plat en̄ onreyn en̄ en is niet alsoe goet als mascillus of masculus is. Item dese wyroeck wordt ghevalscht mit water herssen of mit witter ghommen Mer dat is goet te kennen want alsmen die wyroeck int vyer leyt soe barnt hy mer die hars roect. Item dye boem daer dye wyeroeck wt loept heyt lybanus ende dye ghomme daer of olybanum ende is alsoe ghehepten vanden berch van arabyen als ysidor⁹ sept. Item lybanus is een boem in arabien als si segghē en̄ is den lauwer bladeren ghelijc en̄ draecht tweewerven vruchtē tsiaers als in die leynten ende inden herfst Mer dat van hem seluen vloyet als inden beghīne des zomers dat is die beste ende daer naest dye inden zomer wt loept alsmen den bast of die scorsse ghequetst heuet. en̄ dz quaet ste loept inden herfst wt en̄ dick pleechment mit enen yser te ghaderen al om

den boem alst verhardt is vāder zōnen
Item die beste wÿroeck is wit claer eñ
zuuer wel rukēde ende rondt als culle
kēs ende langwerpelt eñ daer om heit
die wÿeroeck masculus. Eñ die inden
herfst eñ int beghin vandē winter wtlo
pet mit sniden en is soe goet niet Item
ÿsidorus seÿt dattet lant daer die wÿe-
roeck wasset is berchachtich daermen
niet wel toe comen en can om der groe
ter hoecheÿt als die glose oeck seÿt. eñ
plinius seÿt dit oec int vÿftiende boeck
Item dese boem wast sonď enighe plā
tinghe eñ bemint cleplāt Item sÿ seg-
ghen datmen den wÿeroec niet verga
deren en sal noch datmē dē boem niet
in sniden en sal noch verghadert en sal
werdē dā vā heÿlighē gheoerdē luden
die niet besmet en zÿn vā vrouwen en-
de dan heeft hi zÿn rechte craft. Item
die selue seÿt aldaer ca.xvi.dat zÿn eer
ste natuerlike winninghe is recht indē
opghāc vādē hōsdagē wāt dā so is zÿn
bast dunste eñ soe bruust die wÿeroeck
wt eerst als schuum eñ wort nae ďhart
eñ dat die nature selue wt sendt dat is
tbest eñ edelste. eñ die ander winnige
is bi den winter als die basten in ghe-
sneden zÿn soe coemt dan die wÿroeck
root wt. Noch dese en is den anderen
niet te ghelÿckē men seÿt dat die gom
me vā enen iongen boem die witste is
mer vandē ouden boem die best. Ende
wanneer dat dese wÿroeck optē keme-
len gheladen is soe wert hi ghebrocht
in een stat diemen porta patēs heÿt eñ
in anders gheē stat al ist dat hi ouer al
verthient wert vanden priesters al om
sonder mate Noch men moets niet ver
copen noch copen god en moet eersten

zÿn deel hebben Hi wort gheproeft op
eender colen eñ ist dat hi vluschs ont-
fengt werdt soe is hi goet eñ dat hÿ in
dē tandē niet en blÿft cleuē mer dat hÿ
rasch ghebrokē wert in puluer. Item
dÿascorides eñ platthearius segghen
dat thus een ghomme van enen boem
is in alexandrÿen eñ wordt ghehepten
olibanum alexandrinum dat die best eñ
die puerste is Een ander wordt bÿ da-
masch gheuōden eñ die heÿt damasce
num eñ dese en is soe goet niet noch al
soe puer als die eerste Item hi is heet
eñ droeghe eñ wel rukende eñ is zeer
vet eñ taÿ ende heeft macht te cōforte-
rē te cōsoliderē te verterē eñ te bewron
ghelē eñ dwingt starckelic lopinge vā
tranē eñ die lopinghe der humorē dÿe
vādē hoefde neder lopē eñ sonďlinghe
die lopen bÿ dē vtersten aderē vanden
aensicht ist dat zÿn puluer mit witrē wi
ne eñ mittē witte vādē eÿe ghemengt
werdt ende plaesteren daer af ghema-
ket inden slapen vanden hoefde ende
alsoe gheneestet oeck den tantzweer.
ende ghekaeuwet verbiet hi die lopin-
ghe vandē hoefde totter borsten ende
totter longhen. Item wÿn daer wÿe-
roeck in ghesoden is die is ghoet ghe-
drōcken teghens vetticheÿt eñ teghen
zuere rispinghe die wt der maghen co
met eñ starct die moeď eñ zuuertse eñ
helpt totter ōtfāghenis als hi ghesuf
fumigeert wert. Item die puluer van-
den wÿeroeck ghemengt mit edick is
goet geplaestert opter maechdē mam
men die te groet zÿn eñ te lelick. eñ is
oec goet mit peck ghemēgt teghen sto
tinghe of quetsinghe ende zafticht ze-
richeÿt vanden oren ende ghemenget

mit wÿne is hi goet teghē𝔰 heffinghe
vandē darmē ist dat hi mittē wÿn ghe-
droncken wert hier toe hebben ghesept
dyascorides eñ platheari9. Item ysid.
sept dat thus ghesept wordt vā theos i
griecx dat is god in latÿ wāt hy wordt
inden offer der godē ghebesicht Item
als die wyroec ōtstekē wert so coemter
enē zuetē roke af die goet is v̄ herssen
tegen vuylen stanck vā beestē die doot
zÿn eñ teghē anderē stanck die wt dyer
luchten coemt. ende oeck tot veel ande
ren saken ꝛc.

Dat C.lxxvi.ca. vā een telchsken.

Vimen viminis dat is een zwack
morwe ghardeken daermē mede
byndt eñ zÿn natuer is alsulck al waert
dattet al dorre waer ende leyt mēt weꝺ
int water het soude weder taye werden
ende leuende als ysidorus sept li. xvij.
Eñ bādekēs pleechmē te oerbarē aen
den wÿnghardē eñ an cupē diemē bynt
alst bouē opēbaert in die letter s. vā sa-
lix dat is vāder wilghē

Dat C.lxxvij.ca. vāder roedē.

Virga dat is een roede die op den
bomen wast eñ is ghesept vā vir-
tute dats vanꝺ duecht daer om dat de
roede veel duechdē in heeft. want dye
craft die indē wortelē is loept op inder
roeden Item die magi dat zÿn dye go
kelaers oerbarē die roede om die serpē
ten te saftmoedigē eñ daer om houden
sise indē hof aē dē roedē gebōdē. Item
die philozophē die coninghē ende dye
meysters pleghen die roede te oerbarē
als ysido. sept libro xvij Item die lātme
ters eñ die wādelaers die legatē die bo
den ende die herderē pleghense te bru
kē Item die roede wort vā drierhande
substanciē gemaect als vā enē bast van
enen houte eñ vādē pit eñ ouermits dē
pit wort die roede geuoet eñ ouermits
dē houte wort si opghericht eñ mitten
bast wert si ghedect ende vādē butēster
luchtē beschermt Wāt als commētator
sept ouer tboeck vādē plātē. Die boem
heeft eē bast voer zÿn vel eñ heeft dat
hout voer tbeen eñ tpit voer die ader.
wāt die natuerlike hettē die sterckelikē
indē morge v̄ roedē is trect die vuchtic
heyt nae haer vāꝺ stāmē eñ vanꝺ worte
len ouermits dē telch daer die roede af
bloyt eñ datter groefste eñ aerdichst is
dat wort int hout verkeert eñ datter wa
terichste is dat wort in menichuoudich
heyt v̄ telgherē verkeert eñ datter sme
richste is eñ puerste dat wordt v̄keert
totten bast eñ dat daer voert wt dē bloe
semen comē moghē eñ ten letstē vrucht
eñ zaet Item alsoe wel coemt die bloē
als die vrucht vanꝺ substāciē v̄ roeden
sonder haer v̄derffenisse eñ ghewelt.
Want die bloem wtcomēde vāꝺ roedē
ōghevoelichlÿc is dye roede openende
eñ en besmetse niet mer maectse vrucht
baer eñ volmaectse. Item die roede is
buytē dorre zerp eñ knopich mer byn-
nen soe is si morwe inden morghe.
Item dye roede sal wesen recht van
haer seluen Mer is dat sake dat si mit
enighen gheualle ghecrommet werdē
in hare poncheyt eñ dat een wÿl duert
soe machmense qualÿcken weder rech
ten daer si verhardt was inder cram-
men. Ende onderwÿlen soe werdt een
roede crom gheuonden ende als si int
vier gestekē wort te matē so wort de crō
me weꝺ recht gemaect Item mē mach
die honden eñ die cleyne kinderē daer

mede dwinghē mitter roedē.

Dat C.lxxviij.ca.vā virgultum

Virgultum coemt van virga als hugucius seyt eñ het is een stede daer veel roeden wassen ende zommi-ghe luden heytē een grient of een ry zweert eñ ysidorus seyt dat virgultum is een telch die vāder craften des bo-mes wtghelopen is mer virga is dat daer voert af spruyt Item virgultum is dz wt coemt sonder medemēghinge der zade eñ des winters vuylt hi.i dye leynten is hi behaghelick wāt dā wort hi groen eñ loept wt. Eñ als hi gesne-den is soe loept hy weder wt eñ wordt weder leuēde eñ hoe dat hi meer wast hoe dat hi den hemel naerre is. Daer omme seyt hi dat virgultum is een ste de die groen is eñ soet mit boemkēs eñ crudekēs omme gheset alst bouē ghe-seyt is in die letter o.vā ort9 Mē macht nemē voer pryeel of voer enē hof dye mit zuuerlyckē riserē omghestekē is of voer enen grient

Dat C.lxxix.ca.vādē wyngaert.

Vitis dats een wynghaert eñ zyn natuer is buechsam eñ buecht hē wech eñ wed' eñ vlecht hem seluē deen in dāder als arm in arme. eñ daer zyn cleyn dradekēs aen die hem crōckelen eñ vlechtē andē bomen daer si an comē konnē alsoe vast dat die wyngaert niet vallen en mach Eñ dese ranxkēs heytē cornubi wāt si lopen omme eē hout als vingherlyns eñ byndē dē wynghaert Desen wyngaert pleechmē te openē bi der wortelē eñ brēghē hem voetsel eñ men pleechtē te versetten eñ v̄snidē op dz hi te bat wassen sal Item mē pleech hem staken by te steken daer hi aen op

ghericht wert dat hy op die aerde niet legghen en sal. Item men pleecht hem messe by te legghen op dat hi te vruch-ter blyuen sal oft vette aerde dat hy te bat vrucht dragen sal. Item mē pleech hem zyn oueruloedighe bladerē af te doen op dat die vrucht die lucht te bat crighen mach eñ te eer ripen mach eñ die natuer gheeft den wynghaert veel bladeren op dat die vrucht vāder cou-den beschut sal werdē als die tyt coudt is eñ oeck dat si vander bernēder hettē bescermt sal werden. Item men moet die vrucht oec snidē als si ryp is. Item plynius seyt vanden wynghaert li.xvij ca.xxij.dat wanneermē den wynghaert besnyt in bequaem tidē so neemt hi zyn craftē eñ ōtfaet een materi daer de blo mē eñ die vruchten nae wt comen ende waert dat hē zyn oueruloedicheyt niet af ghenomē en werde soe soude hy on vruchtbaer werdē.eñ hoe datmen den wyngaert eer cort hoe dat hi meer van zynre materien wtstort ende dz hi later ghesnedē wort hoe dat hi beter vrucht draecht ia alsoe dattet ymmers niet te laet en is te snidē suldi verstaē wāt den ionghen crancken' wynghaert salmen vroech snidē eñ dē ouden starcken laet sniden Ende men sal ymmers den sne-de vander wynghaerden dwers snidē tusschen tween knoppen op dat dye droeppelen te lichtelycker neder val-len moghen vanden reghen Item die selue seyt ca.xxiiij.dat den wynghaert een gheestelycke zuucte toe coemt als wanneer die drachten den telgheren al te vroech af ghehaelt worden.of wan-neer dat si oeck alte leghe af ghesne-den werden ofte dat si mit enen qua-

den neuel ouer ghegotẽ werden als si
vlopen of wãneer datse die wijngaerts
luden tonrecht wonden of quetsen. of
wãneer dat hem bast alleẽ of ghedaen
wordt Eñ sonderlinghe wert hij ghe-
quetset van vuylen neuel als hij vloyet
Want die vrucht veruaert mede Want
vandẽ neuel wassen eenrehãde wormẽ
eñ rupsen eñ slecken die de bladerẽ en-
de die dracht al af ethen eñ dit cooemt
als die tijt alte vucht is eñ traech Item
hem gheualt een ander zuuct dyemen
arameus hiet eñ die comt hem vã qua
den winde eñ vã venijndẽ reghẽ ende
daer comen op ouer al oft zwart spin-
web waer daer si mede ouerdect werdẽ
die vruchtẽ eñ verteert. Item die rape
quetst dẽ wijnghaert eñ die coele ende
alle warmoes eñ die haselboem want
wãneer dat dese daer bij staẽ soe werdẽ
si droue eñ sieck eñ soe zijn dese oec als
nitram alium zee water eñ bonen. hier
toe heuet plinius ghesept li.xiiij. ca.ij.
eñ men sept dat die wijnghaert ghere
kẽt was onder die groten boem onder
tvolck datmẽ priscos hept Item i som
mighen landen vindtmẽ dẽ wijngaert
alsoe groet datmen van sinen stammen
zulen maeckt eñ colummen alst in iupi
ters graft opẽbaert in die stede populo
nia Eñ dese colummẽ moghen alte lã-
ghe duerẽ eñ in luttel houten is die na
ture langher dã indẽ wijnghaert ende
si en wassen mit ghenen eynde eñ men
machse om die dorpẽ eñ om die husen
leyden. eñ men machse in zommighen
lãden opclymmẽ alsoe hoge als popel
boem Item het is een nut boem eñ me
dicinael alsoe wel indẽ telgherẽ eñ in-
dẽ rãckẽ als indẽ vruchtẽ eñ gheeft dat
beste sap wt dat indẽ werlt is eñ als hij
ghesnedẽ werdt soe loepter alte claren
traen wt welke traen goet indẽ oghen
is Eñ vã dyer wtlopighe wort die sub-
stãcialighe vuchticheyt vãdẽ wortelẽ ve
le te edelre eñ te zueter Item die blade
rẽ vãdẽ wijngaert die zijn binnẽ slecht
groen eñ morwe eñ buten zijn si wat on
effen gherimpelt ende aen den kanten
ondersnedẽ die een kant hoghe eñ die
ander leghe eñ scharp int hoechste eñ
si makẽ veel schiems eñ is des zomers
goet voer die hettẽ endẽ te schuylen die
rustẽ wille eñ die bladẽ zijn zeer medici-
nael wãt si zuueren wõdẽ eñ ghenesen
reynlic Eñ i water ghesodẽ vercoelẽ si eñ
zaftighẽ die hettẽ des coertsen eñ dye
heffinge vãdẽ magẽ als si daer op geplaes
tert werdẽ eñ si helpẽ die kindẽ draghẽ
eñ si doẽ slapẽ eñ sterckẽ die hersẽ wes
dropẽ dicwijl ghedrõckẽ breect dẽ steẽ
als dyascorides sept eñ scarpt dat ghe
sichte eñ beneemt die leepicheyt dyer
oghẽ eñ is goet op venijnde betẽ ende
stopt tbuuceuel eñ zijn assche is ghoet
tottẽ voerscreuẽ dinghẽ eñ als si gemẽ
get is mittẽ zape vãdẽ wijnghaert mit
wyeroec eñ mit oliẽ eñ plaesterẽ hier af
ghemaect verdrijft die heffinge vãdẽ mil
ten als die selue sept eñ plinius li.xxiiij
daer hi sept dat dye bladeren vanden
wijnghaert ghenesen den hoeftzweer
Ende mit ghersten meel ghemenghet
ghenesen si die hete artike ende helpen
die dat buuceuel hebben datmen dissen
tiria hept ist datmen dat sap drincket.
Ende die traen vanden groenen wijn-
ghaert doet thaer afghaen eñ die bastẽ
doet die wrattẽ af gaẽ eñ de dorre wijn
gaert bladerẽ stempẽ bloet eñ slutẽ die

wonden Item die huut of velle vandē wijngaert zuuert eñ gheneest vluschs een fistel eñ zafticht die stekē eñ die crā pen der zeenē eñ mit olien ghemēghet gheneest si wōdē vā scorpionē eñ vā hō dē Item die assche vādē bast alleē doet dat haer weder om wassen als plinius seyt zc.

Dat C. lxxx. ca. vādē zuerē wijngaert

Vitis agrestis is labrusca also ghenoemt wāt hi wast aen dē kanten der aerden als pliń. seyt li. xxiiij. Hy is dē wijngaert die wijn draecht ghelijc in den bladerē mer niet indē vruchtē Wāt hi maect luttel vruchtē of en gheen eñ maect hi enich die is hart eñ bitter. eñ die gherechte wijngaert verkeert dyc wijl in aldus sulckē wāneer dat hi niet ghesnedē noch ghehauēt en werdt eñ mē mach vā desen wilden enē ghoeden maken eñ al mit haueninghe Eñ al ist dat dese labrusca niet goet teten en is. nochtā is hi goet ter medicinē wāt zijn wortel ghesodē in reghenwater eñ mit wijn ghemenghet gheneest die vandē water sieck zijn eñ doet alle smetten af eñ dwinghet den hoest. Eñ die pulver vander wortelē is goet teghē crāckich heyt der maghen als dyascorides eñ plinius segghen li. xiiij. c. ij. eñ si seggē dat labrusca in griecx ampeloesargya heyt mit dicken bladeren eñ heeft enē bast als die wijngaert mit roden druuē eñ mittē zape vā dē druuē makē die wiuen haer huut claer eñ schoē vandē aensicht Item dat sap vanden druuē ghewreuē mittē bladerē ende mit edick zijn goet op rudicheyt vādē dyen eñ vāden leyndē des mēschē eñ oec zijn si goet teghēs rudicheyt der paerdē Hier toe heuet plynius gheseyt zc:

Dat C. lxxxi. ca: vā vitulamē.

Vitulamen coemt van vitis ende is die bastaert plant die ōvrucht baer is die byder wortelē wast die ghene vrucht en brenghet Mer si belast eñ bezwaert dē wijngaert wāt si trect dye vuchticheyt vāder wortelen die totten wijngaert lopen soude daer die vrucht af ghevoet soude werdē. ende hier omme salmen alsulcken plant ter stont op grauen op dat die vrucht des wijngaerdes niet ghemindert en werde eñ daer omme werden dese planten bastaerde gheheytē ende niet natuerlijcken als daer staet sapiencie quarto eñ is rabanus Ende der ouder meyster letter al ist dat augustinus seyt int boeck vander kerstelijcker leringhe dat alsulcke plāten ouerspeellers heyten twelck waer is nae den verstande der ōnoselre Mer die letter is waer eñ goet bastaerde als totte ghenē diet vstaē

Dz C. lxxxij. c. vādē steden d wijnghaerden zc.

Vinea is die stede daermē dē wijngaert plāt eñ zōmige ludē heytēt vinetum Die wijngaert wort naernstelijc gheoeffēt eñ ghezuuert eñ dicwijle vādē wijngaerts ludē gheuādt Eñ op dat hi vādē beestē bescermt sal wesen so wert hi wel betuunt eñ beheynt eñ mē pleechter eē huuskē te settē daer de mēsche in schuylē mach voer dē reghē dye den wijnghaert huet datmē die druuen niet en steelt eñ des wīters en huetmē se niet mer des herfts wertter naeuwe toe ghesiē eñ des wīters is hi bleeck eñ in die leyntē eñ indē zomer is hi groen ende bloyet mer des herfts is hy vol

vruchtē Item die roke eēs bloyenden wijngaerts is cōtrari allē venijnde. eñ daer om scuwē alle adderē eñ slāghē dē wijngaert als hi bloyēde is want si en moghē die zuete luchtē niet ōdraghen Eñ is dā oec dē ghesichte ghenoechlic eñ dē roke eñ als hi rijp is soe is hij be quaem indē smake eñ hi is saft indē tas tē eñ hi mit die puere clare lucht eñ mit heet droech lāt eñ dz te matē vet is eñ zuet Wāt wāneer dat een lāt alte vet is of alte ouerulodich soe wert die wijn-gaert alte weeldich indē telgerē eñ idē bladerē eñ heueft luttel vruchtē eñ wā neer die aerde of tlāt alte mager is eñ te zādich so ōgaet die wijngaert schier wāt hi niet voetsels ghenoech en vijnt Item also efter ist dz die wijngaert is in enē lāde dat alte bitter is of te soute. so wert zijn wortel ōderft om ō quaeō hu moren wil die inō wortelē gaet eñ daer om mit hi zuet lāt dat ghetempert is ī allē stuckē nae zijnre naturē. eñ hier om die berghē die hoge ghelegē zijn ter zō nē dat zijn die beste stedē wijngaerde te plāten wāt daer is die vuchticheit soet eñ die hettē starck eñ hoe dat hi bat ter ter zōne staet hoe dat die vrucht zueter werdt. Indē eerstē is die vrucht groen hart eñ stiptic eñ zuet mer na ouermits kokinge ō zōnē wert si soet eñ genoech lic Item onō dē bladerē vādē wijngaer dē schulē vossen eñ etē die druuē ghier lic eñ ōderuēse eñ sonōlige daer die har dē vādē wijngaert ōsumēde zijn. eñ het waer meerre dwaesheyt dā wijsheyt datmē hōdē hielde indē wijnghaerden dan of men gheen en hyelden Want si souden den wijnghaert meer verderuē twee of drie honden dan ses vossen sou den doen ouermits haers lopens wil-len Mer men mach den wijnghaerden niet bescheremen voer die vlyeghen en de oeck vanden wespen ende voer dat ander ghewormte dan alleen ouermits des gheens hant die alle dinghen he uet in zijnre hāt als ysidor⁹ seyt die be houwet alle dinghē gans

Dat .C.lxxxiij. ca. vāder wijndruuē

Va dat is een wijndruue dye vol natheden is als ysidorus seyt li-bro tricesimoseptimo. Ende dye druue wordt van drijen dinghen ghemaket. als van dopkens ende van glorie dats dat witte ende vanden steenkens indē dopkens is die glarie Welcke glarie een witte humoer is of dat zap vander druuen Daer is onderscheyt tusschen uua ende racemus ende botrus noch-tans heytmense alle drye druuen. mer aldus veel scheels soe isser onder. als dat uua is een ghemeynen naem tottē anderen tween ende is een verghade-ringhe van veel beskens dye aen een staen Ende racemus en is mer eē coorn eñde botrus is een hoep daer veel dru uen ouer een legghen dyemē i walsche noemt moissime Pappas ende ysidor⁹ segghen dat racemus is een telchsken dat mitten druuen af ghesneden is. want racemus coemt van ramus dats vanden telch als ysidorus seyt Itē die druuen werden onderwylen sububane gheheyten daer omme datmēse inden dorpen vercoept ende eet ende hi prijst se sonderlinghe zeer wāt si vā goeden smake zijn Vanden welcken veel speci es zijn als zijn prequoqz die alsoe ghe noemt zijn wāt si haest ghecoect werdē eñ rijp voer alle die ander druuē eñ dye

grieken heytē dese lagro. Item daer
zÿn purpere wāt si den purpur ghelikē
inđ verwen daer om heytē si purpure.
Item daer zÿn dyemen vernarie heyt
om hare groetheyt wille ende lācheyt
nae den dattelen Item daer zÿn stepha
nite eñ hebben den naem nae der ront-
heyt Item daer zÿn cetanee alsoe ghe
noemt daer omme dat si roedē als een
vier Item daer zÿn druuē dyemē heyt
aminee die wit zÿn ende mit gheender
roetheyt ghemēghet. Item daer zÿn
appane die zueten wÿn maken die welc
ke ist datmēse niet haestelick en snydet
soe werden si vāden reghen eñ vanden
winde verderft ende daer omme hey
ten si apiane Item daer zÿn dyemē by
tulbite heyt nae den lande eñ dese mo-
ghē wel wint eñ reghē lidē eñ in enen
magheren lāde en veruaren si niet en-
de dese wordt basilica gheheiten Item
daer zÿn druuē dyemen argice heyt eñ
ist alsoe datmense inden eersten tÿt niet
en verghadert soe vallen si opter aer-
den of si veruuylen op den stock Item
daer zÿn druuen dye men heyt elbolye
dat is menigherhande die welcke niet
purpur en zÿn noch zwart want elbum
is eē middel verwe tusscē wit eñ zwart.
Item het zÿn noch veel anđ ōderscey-
dē vā druuē die vā malcāđ schelē inden
smake inđ verwē inder groetheyt eñ in
der doget mer dese voerseyde zÿn best
bekēt als ysidorus seyt li. xiiij Itē ysaac
in dietis dz die verwe vādē druuē wert
ōwādelt Wāt daer zÿn druuē dye alte
mael wit zÿn claer eñ waterich eñ dye
luttel vleysch hebbē eñ dūne subtile bas
tē eñ cleyn steēkēs Eñ daer zÿn druuen
die ouer al zwart zÿn vā grouē vleysch
vā grouē bast mit luttel nats ende mit
grotē stenē Item daer zÿnse die gheel
zÿn die meer gelikenis hebbē mittē wit
tē dā mittē zwartē Itē daer zÿn druuē
die root zÿn die meer geneycht zÿn ter
zwarticheyt dā ter witticheyt eñ de wit
te vuedē lichtelic eñ zÿn goet te ōduwē
eñ si doergaē die aderē eñ doē wel orÿn
makē eñ de zwarte zÿn quaet te ōduwē
nochtā sterckē si dye maghe meer eñ si
voedē meer wāneer dz si wel verduut
werdē. Itē die ghele eñ rode zÿn mid
del tusscē wit eñ zwart eñ ghelikerwÿs
dat ysaac seyt hoe dat die druuen riper
zÿn hoe dat si beter zÿn eñ beter bluet
winnē eñ die druuē die minste vleysch
hebbē hebbē die beste humorē nochtās
en voedē si niet also wel ꝛc.

Dat C.lxxxiiij. ca. vāđ ōriper druuen

UVa in natura dat is een onrype
druue ende is cout droeghe ende
zuer ende slaet die zenen vanden tan-
den ouermits haerder coutheyt ende
maectse egghich ende plomp Dese dru
ue heuet macht te constringeren dat is
te bynden ende te dwinghen ende dye
coringhe te benemen die van colera co
met ende lesschet die hetten der leue-
rē eñ zaftichtse eñ verdroecht de grote
humorē inden oghen eñ indē ogebraeu
wē eñ beneemt die ioectē vādē ogē als
ysaac seyt. ꝛc.

Dat C.lxxxv. ca. vāden rosinen.

UVa passa dat is wÿndruuen dye
wÿ luden rosinen heyten eñ men
maectse menichsins. onderwilen wert
dat gheperst Syden welcken dat dye
druue hanghet aen den wÿnghaert bin
nen welck dye humoer daer nae nyet
meer nederclymmē en mach noch gaē

totter druuen eñ alsoe laetmense vãder
zonnen een wile hãghẽ droghẽ eñ dese
hept vua passa eñ dese is best te eten. eñ
onderwilẽ wordẽ si ghewõdẽ in doeckẽ
vãden wÿnghaert eñ die bladere wor-
den te samẽ mit ghaern v̄ghadert om
dat de druuẽ niet verstropt en sullẽ wer
dẽ Eñ alst broot uten ouen ghetoghen
is eñ dat die hetten ghetempert is soe
werden si alsoe bewonden inden ouen
ghestekẽ eñ ghedroecht Alsoe ghelÿc
kerwÿs werden dese gheperste druuẽ
of rosinẽ ghe heptẽ Wãt si lidẽ eenrehã
de ghewelt vander hetten des ouens.
eñ also maectmẽse oeck mittẽ rokegatẽ
Waer of die scalke alexãder seit diemẽ
alexander nequam hept aldus. Dant
vuas passas clybanus fumaria pheb9.
dat is alsoe veel te segghẽ dat die ouen
die rokegaten eñ die zõne maken dye
rosinẽ. Item ẏsaac sept in dietis vã vua
passa Dat vua passa die volmaect is in
der zueticheÿt die is heter eñ sonderli
ge ist dat si zwart is eñ niet te zeer mor
wende noch niet te zeer stoppende mer
middelbaer tempert die quade humo-
ren ende zaftighet bÿtinghe ende son
derlinghe als si vet is ende vleÿschach
tich eñ dun vã bast eñ dat dye steenkẽs
cleÿn zÿn ende luttel. Dese vua passa is
goet tegen zericheÿt der borsten eñ zu-
vert die longhen eñ beneemt dẽ hoest.
eñ reÿnighet die blasen eñ die nyerẽ eñ
si en is der miltẽ eñ der leuerẽ niet goet
ist dat si hardicheÿt of grofheÿt hebbẽ
Item vua passa die zuerheÿt of serp-
heÿt heeft mit eenrehãde damperich-
heÿt die is myn heet dan die zuetẽ en-
de myn vucht. ende sonderlinghe ist dz
si wit is ende daer omme voedt si lut-
tel ende slecht dye hetten eñ stopt den
buucke zc.

Dat C.lxxxvi.ca. vãden wÿn.

Vinum dats wÿn eñ is alsoe veel
ghesept als inden wÿngaert ghe
wassen. of is ghesept vã vena dats vãd
ader daer om dat dye wÿn dye aderen
haest ghevult heeft als ẏsidorus sept
li.xx. daer hi tracteert vãdẽ dranc teme
tum dats starcken wÿn daer omme dz
hi thert hout eñ doet dicwÿl dwase likẽ
doen. Eñ die wÿn hept oeck merum dz
is puer wãneer datter gheẽ water toe
ghemenghet is. Men hept oeck den
wÿn bachus vanden vryen vader dye
bachus hept ende mẽ sept oeck dat hÿ
alsoe hiet die den wÿn eerst vant Of hi
hept bachus van sinen wercken. want
hÿ maectse verwoedt dye den wÿn dric
ken. Men en mach die louen vanden
wyne niet te vollen beschriuen ia al leef
de bachus noch seluen. Item dye wÿn
houdt principaetschap onder allen nat
ticheden Want hÿ conforteert dat lich
aem meer ist dat hÿ te maten gheno-
men wordt dan alle die ander nathedẽ
ende verblÿdt die hertẽ ende ẏdelt die
zuucten ende gheneestse ende wonden
mede waer of dat ẏsaac sept in dietis in
dat laetste vanden dyeten Dye wÿn ge
uet voetsel den lichaem ende gheuet
dye ghesontheÿt weder dye verloren
was ende behoudt die natuerlicke het
ten ende conforteert meer dan enighe
spyse of dranck ende wyndt puer bloet
dat reÿn is ende maect bedroeft bloedt
zuuer ende opent dye monden vanden
aderen ende hÿ ghaet doer totten bÿn
nensten vanden lyue ende zuuertse eñ
verblÿt die ghene die droeue zÿn ende

starct alle die leden vanden lichaem eñ men en kan zijn duecht dyen te maten neemt niet bescriuē ist dat hi ghoet is. Item dē wijn becoemt allen menschen wel in allen landen zijn si ionc zijn si out ist dat si dyen te maten nemen. Item des winters in couden landen is starcken wijn ghoet ghedroncken ist dat hij puer is. ende inden zomer in heten landen is hi goet luttel ghedroncken ende ghemenghet mit sconē water. Dye oude plaghen den wijn te heytē grote dyakel om des wille dat hi alsoe subtijl is eñ lichtelijcken tot allen ledyn lopet. Hi verwarmt die coude lichamen ende vercoelt die te heet zijn hij vuchtighet die droeghe lichamen eñ hi droeghet die vuchte: mer zijn verwarmige is natuerlic eñ zijn vuchtinghe eñ zijn vercoudinghe is accidentalijck dat is toevallich. ghij sult dit verstaen vāden wijn die ghewatert is. Want dye wijn voert dat water snellijcken tottē uterstē ledē als die selue sept. Item indē wijn werden dese dinghē ghemerct Als die substāci. die liquoer dats die nathept. die verwe. die smake eñ die roke. Want nae der substancien des wijns wert ghemeert zijn subtijlhept. zijn aerdichept. zijn grofhept eñ die middelbaerhept. Item die wijn die substācialickē dunne is eñ subtijl die is wit ende claer eñ becoemt der maghen wel want hij werdt haestelijck verduut ende doerschiet die aderen ende en slaet dat ghedachte of therte niet noch en quetset niet noch en doet dē zenē noch ō herssen gheē hinder. Item die grone aerdighe wijn is dyen subtilen cōtrari want dese bezwaert die maghe ende ghaetse zwaerlijckē doer

Item die verwe vāden wijn is vierhā de Als wit zwart gheel ende root Die witte eñ zwarte zijn myn heet dā dye ander eñ die witte meer vucht dan dye zwarte om zijnre subtilichept. ende die zwarte is meer droghe om zijnre grofhept eñ aerdichept willē Mer die winē die middelbaer verwen hebben die zijn heter dā die ander nae dyen dat si veer ghevervet zijn vāden witten eñ vandē zwartē eñ hoe dat si dyen naerder zijn hoe dat si myn heet zijn zc.

Dat C.lxxxvij.ca. vādē roedē wijn.

Vinum rubeum dats roet wijn eñ is zeer heet die welcke den bloede ghelijket inder verwen eñ is temael starc Dese quetset thoeft eñ die redē eñ maect starcke dronckēschap eñ daer om salmē alsulckē wijn mit water menghē want ist dat hi ghemenghet werdt als noet is eñ dat hi ghedronckē werdt nae dyē dat hij ō etatē becoemt eñ den tidē eñ dē landē eñ ō ghewoentē soe is hi temael goet ende ghesont eñ dā ōtbint hi groue humorē ende zuuert die weghen der aderen vander verrottinghe eñ reynighet tbloet ist dat hi wat puer is eñ claer Wāt dan is hi indē oudē luden ghoet ende stercket haer hetten en de schept die coude humorē dye inden ouden luden verghadert zijn Item het is noet dz die roede wijn hebbe eē middelbaer vuchtichept als tusschen grof ende subtijl eñ dat hi hebbe enen roeke tusschen enen wel rukenden roeke ende enen zwarē ende die is ghetemperste om tlichaem te voeden eñ hij wordt lichtelijxste verkeert in bloede om ō gelikenis wille die de wijn heeft mitten bloede inder natticheden indē smaeke

eñ inder verwen. Item die roede wÿn
die zeer zuet is helpt te saeftighen dye
ghebreken der borsten eñ der loughen.
Wāt hi is zeer soluerende die taye hu-
moren eñ zaftighēde eñ die ōreyniche
den af wisschēde. Item mē sal merckē
den roke des wÿns want zÿn ghoede
lucht beteykent dat zÿn nattichept sub
tÿl is ende ghetempert eñ van alle on-
zuuerheyt ghezuuert eñ wel verduut
ende daer om wint hi claer bloet ende
reyn ende verblÿt dat hert eñ verdrÿft
die groue doncker fumen dat zÿn roe-
ken Waer of dat ypocras seyt dat wel
rukende wÿn subtÿlre is dan die ander
eñ safter eñ beter te verduwē. eñ hy is
voedelÿcker wāt die natuer heeft in hē
zÿn werckē volbracht. Eñ die wÿn dye
gheen lucht en heuet beteykēt groet-
heyt vā winde eñ daer omme voedt hy
qualicken eñ en maket tbloet niet claer
noch en starct niet eñ maect groue hu-
moren eñ vuylnessen eñ soe wat wÿn eē
quade lucht heeft eñ enē damperē sma
ke die is ōghesont den lichaem ist dat
die wÿn zeer zwardt is mer wÿn die in
dē voerscreuē qualiteytē ghetempert
is ist sake dat hy te mate ende te punte
ghedrōcken wert soe helpt hi die natu
re eñ maect goet bloet eñ hi gheeft der
spisen eñ dē drāc enē smake eñ verwect
dē appetÿt eñ cōforteert die leuendige
eñ die natuerlike craft eñ hi verwādelt
die passien der sielen vanden quade int
goede ende hi keert die siele vā quaet-
heyden in duechdē eñ van ghierichey
dē in milthedē vā houaerdien in oet-
moedichedē van bloethedē in koenich
heden Eñ mit cortē woerdē wÿn te ma
te ghenomē is ghesontheyt des licha-
mes ende der sielen. Hier thoe heuet
ysaac gheseyt in dietis ende plinius li.
xiiij:c.ix.die nature des wÿns enē drōc
ghedroncken is dye darmen van bÿn-
nen te verwarmen ende buyten op dat
lichaem gegoten soe vercout hy die le
den daer hi op ghestort wordt. eñ den
crachten des lichaems en is gheē dinc
nutter isser mate ende den lichaem en
is gheen dinck quader noch argher ist
dat hy sonder mate ghenomen werdt
Waer omme dat andronides die wyse
screef tot grote alexander dat hi mate
houden soude inden wÿn te drincken.
Ende hi screef aldus. Heer coninc ghe
denck dy te drincken dat bloet der aer-
den. Want dye wÿn sonder maten te
drincken is den menschen als scarling
ofte venÿn. ende als enich van dyen
tween te veel ghenomen zÿn soe ma-
ken si veel quaets Want dye wynen te
veel ghenomen verwandelt des mans
moet in verwoetheden ende eer quaet
te doen dan ghoet ende des droncken
menschen aensichte wordt bleeck ende
zÿn wanghen werden hanghende en-
de zÿn oghen die werden leepich ende
zÿn handen beuende dye tonghe ghe-
bonden Ende des anderen dages rui-
pen si ende dat stincket oft vander doo
der luden graue waer. ende si hebben
grote steecten int hoeft ende die roeke
bouen inden mont is hem bitter ende
dan so dorst hem meer dant daer te vo
ren dede. ende si slachten dyer ylen
inden water. Want hoe dat si meer
bloedes zughet hoe dat haer meer dor
stet Alsoe zÿn die dranckers. Dit seyt
plinius eñ ysaac mit hem aldus. noch
is dat sake datmen den wÿn neemt ter

dronckenschap toe dicwÿl soe lescht hÿ clicht der reden eñ starct die beestelÿcke craft waer of dat lichaem blÿft als een scip inder zee dat ghenē stuermā en he uet eñ ghelÿck enen heer dat gheÿnen leÿtsman en heeft Eñ die drōckenscap maect oeck van een wÿs mā enē gheck eñ vā enen ghoedertiren man een ver-keert ezel eñ is een sake alre sunden. wāt si vallen in dootslach in ouerspel in dieften Eñ hier om ist sake dat ÿemant zÿn huusghesinne verwaren wil eñ be schermē vā scadē vā scandē eñ vā sun-den die moetse hoeden vā veel te drinc ken eñ dat si niet meer en drinckē dā ha re naturen wel becoemt.

Dat C.lxxxviij.ca. vāden most

Vinum nouum dat is nuwē wÿn die nÿelic vter cupen ghecomē is eñ hÿ wordt most gheheitē als hi eerst vander pers comet Inden most zÿn de len der aerden ende v̄ droesen die mit tēwaterighē eñ luchtighen delen ghe-mengt zÿn in die welcke als daer dÿe vierighe craft werckende is so maect si ene grote opsiedinghe wāt die vierige eñ die luchtige deÿlen werdē opwaert beroert eñ vā sulcker wedervechtinge wordt een starcke opsiedinge ter tÿt toe dattet puer ghesceÿdē wordt vādē on-pueren ouermits der hettē eñ dattet eē volcomē verduwinge ghemaect word Item inden most is alsoe starckē craft waert sake dat een starck vat vol van moste gheuollet werde eñ dattet vaste gheslotē eñ ghestopt werde dat vat sou de bersten en haddet gheē ademtocht als constantiuus ende gregorius seggē ouer iob Want die onreÿnicheÿt dÿes wÿns moet tot enen ghate bouen wt ghewoȓpen worden totter tÿt toe dat die wÿn puer ende claer is. Item indē eersten als die wÿn noch most is. ende wordt hi ghedroncken soe clÿmmet hÿ ter hersssen ende maect veel veruaerlÿc ker dromen ende quade humorē. ende maect rommelinghen ende opblasinge inden darmen. Item galienus seÿt dat alle wÿn alsoe langhe als hi nieuwe is ende versch soe en heuet hÿ ghenen macht die spÿse ouer tlichaem te leÿdē ende daer omme hoe dz die wÿn bat ge soncken is ende ghepuert hoe dat hi d̄ naturen vriendelÿcker is want dan soe werdt zÿn hetten ghestarct alle daghe alsoe wel inden roeke als inden smake Ende hÿ werdt oeck inder craftē ghe-starcket ten waer dat hÿ verderft wer-de vanden vate of van quader venÿnd luchten dat dicwÿl gheualt. ende dan soe is is hÿ dÿer naturen een venÿn. Item die wÿn die sonderlinghe out is dÿe ghaet ter ghetempertheÿt in dÿer hetten bouen ende daer omme verwā delt hi sinen smake ende zÿn verwe. en de dese wÿn querst de hersssen ouermits zÿnder scharpicheÿt ende slaet die me morie. ende ouermits zÿnre droecheÿt ende zÿnder hetten ontsteect hi die sub stancialighe vuchticheÿt eñ lescht dÿe natuerlÿcke hetten eñ daer om is hÿ te prÿsen die wÿn die niets te nuwe en is noch te oudt en is mer billiker die mid delbaer is. wāt dese is getempert. hier toe seÿt ÿsaac in dietis.

Dat C.lxxxix.ca. vādē gemaectē wÿn.

Vinum conditum die wert costelic als mit speÿsien die wel ruken en-de mit ghoeden cruden alst openbaert inden wÿn die mit dat seluē ghemaket

is. ende inden claREpt inden moraet eñ in deser ghelijck. eñ alsulcke winen zijn goet te drincke͞ ende si dyene͞ oec totter medicine͞ Wa͞t die cruden verwandele͞ die wijn zijn craft zijn smake eñ zijn verwe eñ si zijn ghenoechliker te drincken da͞ slechte wyne͞ wa͞t die goede specien behoude͞ den wijn in zijnre crafte͞ ende die wijn starct die hersen eñ maect goeden appetijt ende zuuert dat bloet ende ghaet bynnen den aderen ende den leden ꝛc.

Dat C.xc.ca. die eerst zuet is

Vinum primo dulce wijn die eerst zuet is ende ghetempert inden smake ouermits kokinghe der zonnen of der luchten eñ ouermits langhe sie dinghe wort die wijn verderft eñ wort in zuerichede͞ verkeert wa͞neer dat hy gheen craft en heuet daer hi mede bewaert wordt als ẏsaac sept in dietis int capittel va͞de͞ edick. Want die wijn die eerst natuerlijcke warm was die wordt wesentlijcke cout ouermits hette͞ dyen verderue͞de is. eñ hi wordt verkeert in edick eñ is meer droeghe dan cout. Ite͞ die selue ẏsaac sept aldaer dat alsulcke edick die va͞den wijn ghecome͞ is vercout te maten als inden eersten grade Mer hi droecht sterckelijcke͞ inden derden grade wa͞t ouermits der subtilicheẏt zijnre substancie͞ eñ ouermits cra͞ckicheẏt zijnre couthept soe doerschẏpet hi tlichaem lichtelijck eñ ghaet voert doer totte͞ steden die verre staen ende daer en is ghee͞ zuer nattichept als is van appelen van garnaten of van anderen zueren die also verre doergaet als die wijnedic wa͞t die zuericheit va͞de͞ appele͞ va͞ garnate͞ en gaet niet verre als inđ maghe͞ eñ inđ leuere͞ eñ daer o͞trent mer die edic schiet al verre totte͞ vtersten leden eñ daer om als ghi die mage of die leuer of daer o͞trent v͛coele͞ wilt soe neemt dat sap va͞de͞ appele͞ va͞ ghar nate͞ eñ deser ghelijck. Mer wildy dye vterste leden vercoelen soe neemt edic wa͞t hi is o͞tbinde͞de du͞ne͞de eñ insnide͞de ende daer om schept hi eñ o͞tbint bewro͞ghelt bloet of melc inder maghen datter verwarmt of verhardt is ist dat dat hi ghedro͞cke͞ wort Item die edick starct die maghe eñ maect ene͞ appetijt ende v͛druckt alle quaethept die totter maghe͞ loept eñ hi is goet teghe͞s venijnthept die de͞ doot inbre͞ghen als is opium billen saet eñ euforbium eñ deser ghelijc. hier toe heuet ẏsaac gheseit Item plinius eñ dyascorides segge͞ dz starcke͞ edick op ee͞ ẏser ghedaen of op coude aerde siedet ter sto͞t op eñ stempt dat buuckeuel eñ bloet eñ vindt hy den buuc vol hi ẏdelte͞ eñ vi͞t hi de͞ buuc idel hi stopte͞ eñ hi is goet de͞ ghene͞ die i frenesien of in litargie͞ legge͞ eñ hi zuuert versche wo͞de͞ eñ maecse reyn eñ en laet se niet dry͞nte͞ eñ hi benee͞t de͞ sta͞c va͞de͞ ta͞tvleẏsch eñ quetst die zeenen vanden tanden ende hi dwinghet coringhe ende walghinghe dyen gorghelt inđ kelen ende hi helpet den douen eñ opent die weghen des hore͞s eñ scharpet dat ghesich te ende hi vreet metalle eñ me͞ maect menigherhande verwen wt he͞. als cheruze van loede spaensgroen va͞ coper ende lazuer van siluer. Dese werden al ouermits hulpen des edicks. Item een eye langhe in edick ghelept wordt weke ende dye hefke vande͞ edic is goet teghens beten eens serpentes

dat ghehoernt is datmen cerastes heit eñ teghẽ betẽ vã vwoedẽ hõden eñ vã den cocodrillẽ Hier toe heuet pli. ghesept li. xxiij. c. x. zc.

Dz C. xci. ca. vãdẽ laetstẽ wijn die vter perssen coemt

Vinacium eñ vinarium dat is dye laetste wijn die laetst vter persen loept eñ is bijna als hefke vãdẽ wijn. Vinaria dat zijn die doppẽ eñ bolsteren die daer inder perssen bliuẽ als de wijn al wt is gheperst diemẽ wech worpet. Eñ dat scarp dat indẽ doppen lept dat hept acinum eñ dese doppẽ ethẽ die zoghen ghaern al ist dat si luttel voetsels gheuẽ wãt si makẽ meer opblasinge dã voedinghe

Hec vinaria rie dats een kelre of de stede daermẽ dẽ wijn lept eñ hoe dz de stede couder is eñ drogher hoe dat si bequamer is dẽ wijn te leggẽ eñ daer om pleechtmẽ in die aerde of inde steẽroetsen te grauẽ op dz die winẽ daer te bat bescermt sullẽ wesen vãd quader luchten dat si niet zuer en sullen worden of verderft zc.

Dat C. xcij: ca. vã viola

Viola dat is een viole eñ ysidorꝰ sept datter drie species of zijn als purpur wit ende melina Mer hare alre bladerẽ zijn vã couder eñ wateriger naturẽ eñ laxerẽde Wãt violẽ mit honich eñ mit water ghecoect slappẽ dẽ buuck eñ soe mit zuker morwẽ si oeck in enen glase gheset ter zõnẽ eñ si zaftighẽ dye opheffinghe des buucx eñ si benemen die hettẽ vãdẽ coerts eñ dẽ dorst Item tsaet vander violen verdrijft die dracht vandẽ vrouwẽ ende doot die yperẽ ende neemt af dye hetten van dyer leueren. Item sdye viole is een cleyn kruekẽ inder substancien, ende die versche is beter dan die oude Wes bloem vã groter luchtẽ is. Eñ dese lucht zafti ghet dye hetten vander harssen. ende starcket die sielijcke gheesten ende maket slapinghe ende tempert die hersen ende hoe dye bloeme crachtigher is hoe dat si meer totter aerden neyghet Item die leyntẽn bloemẽ ghaẽ eerst op als dyasco. sept zc.

Dat C. xciij. ca. vã vlmus.

Ulmus heeft sinen naem ghenomen daer omme want hy best in vuchten steden wast Want in hoghen gheberchten of in anderen scharpẽ steden wast hi qualicste als yli. sept li. xvij. hi druct zijn wortelen dyep in die aerde eñ hi zuuct die vuchticheit vãdẽ die yẽ darmẽ ṽ aerdẽ tortẽ voetsel ṽ louerẽ eñ ṽ telgerẽ eñ hi seindt veel knopiger telgherẽ wt eñ hi maect dẽ wãdelaers enẽ bequamen schiem ouermits die dickicheyt zijnre bladerẽ Item het is een onvruchtbaer boem eñ hi wordt vã plynius ghetelt onder den bomẽ die eykelen draghen eñ hi heuet wittachtighe blomẽ die wel rueckẽde zijn als die lyndeboem ende zijn greynẽ zijn als cubeben mer die vrucht is onnut eñ die byẽ zijn ghaern op sinẽ blomẽ ende si ṽgha deren daer honich wt Eñ al ist dat hy onvruchbaer is in hem seluen nochtãs is hi nut enen wijnghaert die vruchtbare is Wes vruchten eñ ranckẽ hi staende hout eñ hi heeft enen hardẽ ruwen bast ende is een hout dat bynnẽ morwe is in te sniden ende ghenoechlijcken in te grauen als lyndebomen houte. als ysidorus sept.

Dat C.xciiij.ca. vāder netelen

Urtica dat is een netel eñ is vā vie righer naturē als macrobi9 sept. Wāt die dē netel aentast dye verbernt zijn hant Item die netel is tweerhāde als barnēde eñ bitende eñ maect blada ren ende ioecte eñ heeft zarpe bladerē ende scharp ende roedelachtich groen. Eñ heeft stelen die vol anghelē zijn die der ludē hāden verbarnē eñ is vā zwa rē roke eñ vā bitterē smake Eñ daer is een ander netel diemē hept vrtica mor tua dat is die dode netel eñ zijn blader zijn witter eñ ronō ende dese en barnt niet eñ heeft een witte bloem eñ is van zwaerder luchten ende van quadē sma ke eñ beyde die netelen zijn medicinael wāt haer sap ghedroncken mit wijn is goet teghens die gheelsucht ende te ghen tlanceuel ende mit honich ghe nomen gheneestet den ouden hoest eñ zuuert die longhen ende beneemt dye heffinghe vāden buucke Item zijn bla derē mit soute ghestoetē ghenesen ver vuylde wōden ende zuuerense eñ ghe nesen beten vā honden ende kanckers Eñ zijn wortel ghestoten mit wijn eñ in olien ghecoect is ghoet op ghehenen myltèn Item zijn zap stempt bloet ter nasen eñ mit mirra stoppet menstrua. Item tsaet vanden netelen mit honich ende mit peper ende dan mit wijn ghe droncken beroert die myn eñ doet wijn comen Item tcruut versch ghecoect dz morwet den buuck ist datmē eet: waer af dat plinius sept eñ ghebiet datmen versche netel nemē sal als hi eerst wast indē maert eñ cokenē als warmoes eñ etenē teghē veel passiē nochtā is hi nut teri medicinē dā in spisen

Dat C.xcv.ca. vāden oncrude.

Zizania is een cruut vādē welckē ysidorus sept li. xiiij. Welc cruut die poeten heyten dat ōsalighe lolium daer omme dattet ōvruchtbaer is ende ōnut eñ is fei gnis in singulari eñ neu tri gnis in plurali als die selue sept. het wast ōder den weyten in corruptē eñ ve nijnde tidē die droghe zijn eñ alsoe lan ghe alst cruut is soe ist den weyte ghe lijck eñ men en macht naeuwe vanden weyte onderkennen eñ het verderuet den weyte waer dat hy wast ten si dat mē dyen behendelijcken wt wyede mē sallē wt plocken als hi versch is op dat hi onder den weyte niet ghemenghet en werde eñ ist datmē dese zyzania ryp laet werden soe werdt hi vlulsch bekēt ouermits sinē zade Item zizania heuet een scharpe craft eñ alsoe meer een ve nijnde craft opblasende eñ windich en de daer omme maect hi dronckenschap eñ quetst die memorien eñ verwandelt den smake des broets daer hi mede ge menghet werdt ende ist datmens veel eet soe quetst hi zeer ia het doot die lu den onderwijlen ende al ist dat hi hinō lick is van bynnē te eten hi is nochtās nut mede te meysteren van buyten wāt ist dat hi mit gharsten meel ende mittē puluer van wyeroeck ende mit soffraē ghemenghet werdt soe helpt hy totter ōtfanghenis dyer vrouwen Ende wert hy ghemenghet mit lijnsade ende i wi ne ghecoect soe schepdt hi harde apos temen eñ werdt hi ghecoect mitten za de mitter wortelē ende mittē bast so ge neset hy wonden ende zuuert dat ver vuylt is ende is ghoet teghen fistelē eñ tegē dē kācker eñ doet mēstrua zeer co

men ende schicket dye moeder ter ont
fanghenis zc.

Dat C.xcvi.ca: vādē ghengebaer.

GInzibar is een wortel eēs cruuts
eñ is heet eñ vucht als ghesept
wort in plathéario eñ dat een is tāme
eñ dat ander wilde. eñ dat wilde heeft
den scarpsten smake eñ is dichter van
verwen mer niet soe wit mer breect lich
teliker eñ is goet tegē coude sakē vanđ
borsten eñ der longhen eñ hi scheydet
die zericheyt der maghē eñ đ darmen
die vā wynde comet ist dat hi mit wȳne
eñ mit comȳn ghenomē wert soe starct
hi die maghe eñ maect een verduwige
eñ scharpt dat ghesichte eñ dunnet dat
vluns opt oghe eñ verteret. Ende dat
doet die tamme best eñ bat dan die wil
de ghenghebaer. eñ hoe dat hi wytter
eñ verscher is hoe dat hi scharper ende
beter is. Men machen twe of drye iaer
houden in goeder machtē mer nae dor
ret hy eñ wort vāden wormē doergatet
eñ om zȳnre vuchticheit wille soe wert
hy vervuult eñ doerboert als ysaac seit
Waer bi ist dat sake dat yemant desen
ghenghebaer langhe houden wilde so
ist noet dat hi dyen legghe ōder den pe
per op dat die vuchtic heyt des ghēge
baers getempert werde mitter droech
heyt des pepers als die selue seyt

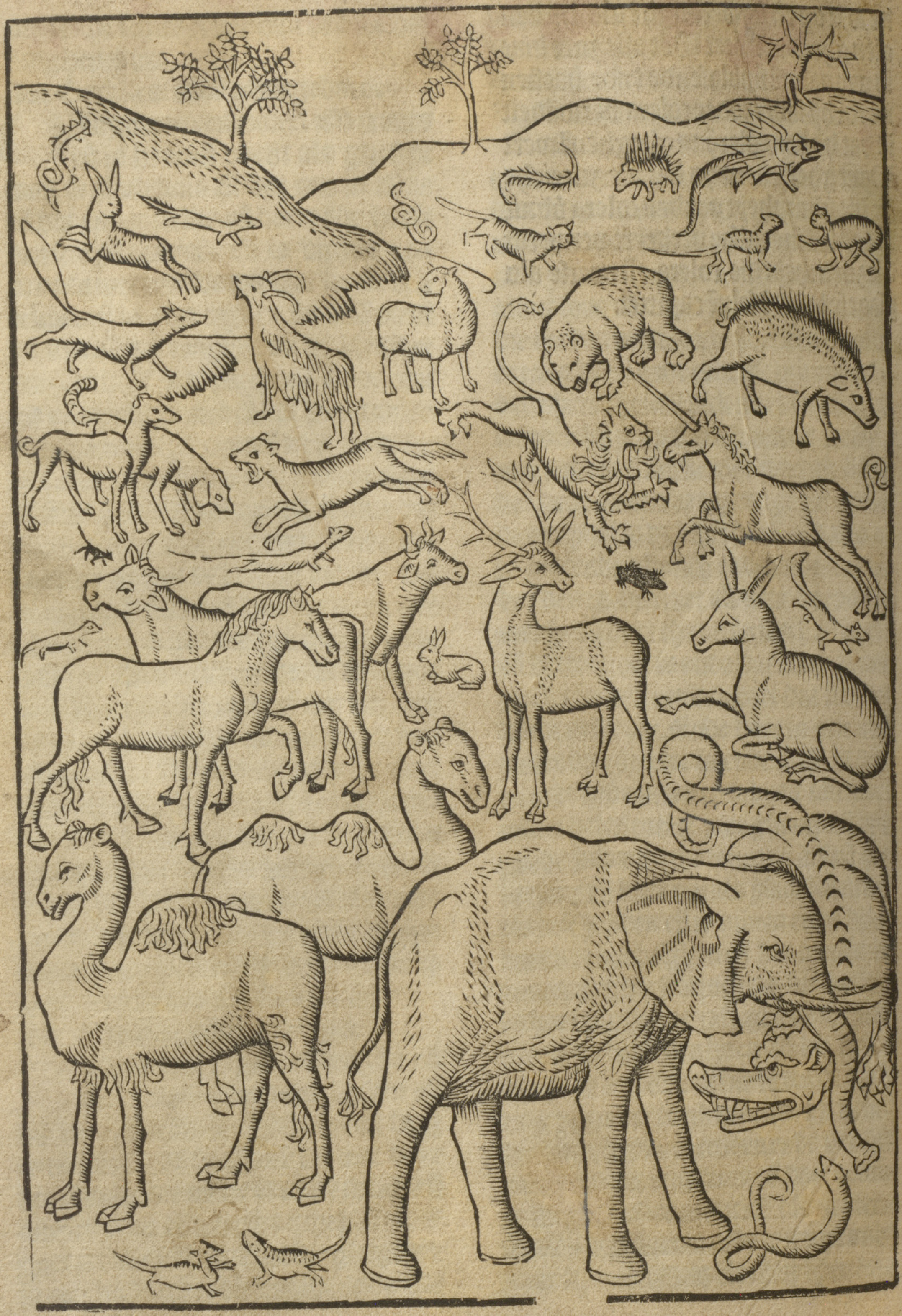
Dat C.xcvij.ca. vādē zedewaer

ZEduarium is heet eñ droghe eñ
die tamme is meest te kyesen eñ
die daer gheelste is eñ die dun eñ lang
is eñ scarp indē smake eñ die niet doer
boert en is Die wilde is wittachtich eñ
stipticke mit eē luttel scarpheydē eñ is
goet tot alle dē dingē dat die ghēgebar
is mer hy starcket die maghe ende dat
lichaem eñ maect enē appetȳt als pla-
thearius seyt zc.

Dat C.xcviij.ca. vādenzuker.

ZUcarum of zuccata dat is zuker.
Dese maectmen van zommighē
ryeden die wassen in staende waterē by
den ryuier dye mē nylus heyt eñ dz zap
vā dyen ryedē heyt canna mellis daer
men zuker af maect ouermits cokinge
alsmē sout vā warter maect Mē plach
die ryeden ontween te stoten eñ doense
in enen ketel ende cokense mit enē crāc
ken vyere thent si dick werden. eñ eerst
weruen schynen si al schuum te wesen.
mer nae als si sincken soe werden si dyc
ker ende comen bat opten gront. ende
datter ydel is dz blȳft bouē eñ dat is al
te zuet ende ghatich ende en kraect on
der den tanden niet alsment kaeuwet.
mer het ghaet thans en wech eñ smelt
eñ datter goet is ende dat inder zonnē
ghe set in enen ronden vate dat wordet
hardt ende wit. Ende daer is een anđ
zuker die gheelre is ende dese is dye
heetste ende desen en salmen altemael
inden heten coerts niet gheuen eñ dye
goede zuker is ghetempert in sinē qua
liteyten eñ daer om als ysaac seit in die
tis te scheyden eñ te dūnen ende dyen
buuck te vuchtighen eñ die maghe te
zuueren eñ die scarpicheyt der borsten
eñ der longhen te zaftighē eñ die stem
me te claren eñ den hoest eñ die heesc-
scheyt af te halen eñ die verloren vuch
ticheyt weder te gheuē ende hy heuet
die bitterheyt der cruden ende der spe
cien weder te temperen eñ daer omme
is hy goet inder medicinē als in elec-
tuarien in pulueren ende in syropen als
ysaac seyt nochtans blaest hy dyen bu-

ke wat op eñ sonderlinghe als hÿ den
eten ghenomẽ wert Wãt alle zuet dinc
is van naturẽ opblasende ende haesten
werdt hÿ inder roder colera verwãdelt
iſt dat hÿ den colerÿns ghegheuẽ wert
Want ghelÿckerwÿs dat die zueriche
de die scharpheÿt vanden colera õdruc
ket eñ lesschet alsoe verkeert verweckt
die zueticheÿt die colera eñ voetse als
ÿsaac seÿt indẽ seluẽ capittel.

Hier beghint dat xviij. boeck ende het spreect vanden beesten

Dat eerste capittel vanden beesten int ghemeyn.

NAe dyen dat gheeyndet is die tractaet vā der cyerheyt der aerden als totte proprieteyten der mineren ende der groeyelijcker dinghen als dyer bomen ende der cruden Vanden welcken dye heylighe scrifture ghewach maket soe ist in dat laetste te tracteren vanden proprieteyten der gheuoelijcker ende der sinnelicken dinghen ende te voertsten vanden proprieteyten der dyeren . ende inden eersten int ghemeyn dat is is te seggē int generael . ende nae int speciael van elcken dyeren ende oeck van beesten ende quicken Ende oeck mede vandē crupenden dyeren der welcker namen inden texte ende inder glosen gheschreuen staen: Item het heyt daer omme een dyer dat is animal wanter ghemaket is van vleysch ende ghesielt mitten gheeste des leuēs. Of daer omme dat tet luchtich is als die voghelen of waterich als de vissen of aerdich als paerden ende koeyen of ghangachtich als menschen ende crupende als serpentē. Item moyses seyt drye ghessachten ō ghesielder dinghen. Als quicke dz zijn paerden koyen verken scapen ende deser ghelijcke zcet. Ende die ander zijn woluen leeuwen ende deser ghelijcke. Die derde zijn als slanghen serpenten ende deser ghelijcke zcete . alst openbaert genesi primo. Waer of dat basilius seyt in exameron Jumenta dat zijn koeyen ende paerden ende zijn in dye ghewoente ende in die hulpen der mēschen gheset Ende zommighe zijn ghe ordineert te arbeydē als paerdē ossen kemels eñ deser ghelijc eñ zōmige zijn geordineert wolle te dragē als die scha pē eñ zōmige zijn gheordineert datter die mēschē af ghevoet sullē werdē als die varckē eñ die soghē Reptilia dz zijn crupēde dierē die wtwaert beroert werdē als wormē serpētē eñ slāghē eñ. hier af zijn drye geslachtē als die ghene die mittē mōde treckēde zijn als wormkēs of pierkēs die hē seluen mitten monde voert treckē. eñ daer zijn anđ als serpē tē die hē mittē ribbē voert helpē . ende daer zijn noch anđ die hē mittē voeten voert helpē als die laceertē eñ haechdissen Itē dese beestē hebbē it ghemeē die nature ō fellicheyt wāt die eē is fel mittē claeuwē die anđ mittē hoernē die derde mittē tādē Item alle beestē hebbē eē beruerlike craft eñ eē sinlike craft mer die eē meer dā die anđ na dyē dat hē tbloet puer is eñ subtijl daer nae zijn hē die sinnē subtijl Hier om ist dz die os traech is eñ die ezel ghec eñ die henxt begerēde die merien dye wolf ōgetempert die leeuwe koen die vosse scalc. eñ also voert Waer of dz die goetheyt īdē dyerē volcht die goetheyt of die quaetheyt ō cōplexiē als basili⁹ seyt dz selue seit aristo. it boec vādē dierē Itē de dierē schelē oec veel īdē voetsel wāt zōmige werdē alleē mit vleysch gevoet als die leeuwe die wolf tygris eñ deser gelijc. eñ zōmige werdē vā allē gelijc gevoet als die hōt die kat eñ deser gelijc. eñ zō

mige werdẽ vã grase eñ vã coern ghe-
voet als die paerdẽ die herten eñ deser
ghelijc. Itẽ aristo. sept li. i. dz sõmighe
dierẽ hebbẽ harẽ properẽ smake als de
byen Wes smake honich is eñ sõmige
cleyn dierẽ vãdẽ ghetale vã zueter als
spinnẽ eñ haer smake is een vlyeghe.
wãt si leeft vãder iacht vã vliegẽ eñ sõ-
mighe iaghen ander dierẽ als die leeu
we die wolf eñ deser ghelijc eñ sõmige
dierẽ vergaderẽ haer spise ouer enẽ hoep
als die egel eñ die miere Item die sake
waer om dat alle dyerẽ voetsel behouẽ
als auicẽna sept is vuchtichept vã substã
ciẽ eñ hettẽ dire de vuchtichept scepdẽ
de is eñ õtbindẽde eñ die warme lucht
die daer om staet. Item aristo. sept als
auicẽna datter sõmighe dyerẽ tot hyer
toe altoes wilt sijn eñ sõmighe altoes
tãme Als die mẽsche die muyle eñ dye
ghepte. eñ sõmighe werdẽ haest ghe-
tempemrt als die elephãt Itẽ vã allẽ
ghestachtẽ vã tammer dyerẽ werdẽ wilt
gheuõdẽ als eẽ wilt mensch eẽ wilt os
eẽ wilt peert eẽ wilt hõt eñ alsoe voert.
eñ sõmighe dyerẽ sijn dire alte ghaern
vechtẽ eñ wreet sijn eñ sonderlinge als
si ridẽ willẽ Itẽ in allẽ ghevieldẽ dyerẽ
is eẽ begheert der ghenuechtẽ eñ dan
vechtẽ die mãnen om die wyuen Ende
sommighe dyerẽ in dyen tiden scarpen
hem als die verckẽ eñ swinẽ die wente
len hem int slijc eñ latẽ dz slijc aen hem
vãhardẽ op dat si te quader te bytẽ sullẽ
sijn alst droeghe is. eñ sõmige dyeren
sijn vã groter ghoedertirenhept eñ sõ
mighe vã groter felhept eñ die lãghe
ghedẽckẽ als die hõdẽ die kemelen eñ
die ezelen. eñ sõmighe sijn vã crãcker
ghedẽckenis als die struys eñ dye du-
ue Mer die mensche alleen ghedenct
vergheten dinghẽ als auicenna sept.
nochtãs sijn daer veel dyeren die ghe
denckẽ dingẽ die si sien eñ lerẽ als arist.
sept li. i. Inden menschẽ al leẽ is die me
morie na dyen dz hem die mensche oec
verstaet eñ sin heeft eñ daer om sept au
gustinus de ciuitate dei xi. het is eenre
hãde wonderlijcke wijshept indẽ stom-
men beesten inden welcken properlijck
te spreken wetenschap is. Want i hem
wordt een ghelikenis van wetenschap
gheuonden want si hebben een open-
baer behepndichept in haer iongen te
winnen ende die te voeden eñ te verwa
ren ende in haren huysen nesten te ma
ken ende in haren voetsel te zueckẽ. eñ
hem seluen te ghenesen ende te vlyen
daer si seker sijn ende si weten oec toe-
comende dinghẽ ende elck paer mynt
hem onderlinghe als die hart mint die
hynde dye leeuwe de leeuwinne ende
alsoe voert zc. Item aristotiles sept dz
in elcken dyere is een radicael lit twelc
tbeghin is alre virtuten als der natuer
lijcker der gheestelijcker ende der sien
lijcker virtuten ende dat is thart Of an
ders yet in sijn stede van wes wortele
auicenna sept Beghint dye scheppenis
se alre dyeren ende formeringhe ende
figuraci. Ende als dat volcomelic ghe
formeert is soe heuet een aensicht dat
wederbuucht is tot sinen materialiken
ende beghinnelijcken beghinne daert
eerst of ghecomen is als totter aerden
ende dye oprechtinghe is den men-
schen alleen ghehouden vanden begin
der naturen. inden welcken die natu-
re des menschen is ghedeelt ende oec
ghesettet bouen alle dynck dat lijf ont

fanghen heeft als die poete seyt. Itē
basilius seyt dat alle dyeren moediger
werdē teghēs die tyt dat si wynnē wil-
len dan in anderē tiden Eñ dz ghevalt
in die leyntē tyt wāneer dat die hemel-
sche hettē indē dyerē bestaet te regnerē
Die ghelyckenis seyt avicenna eñ oeck
aristotiles Alle dyer dat saet heeft wint
een dyer dat hem ghelycke is eñ daer
omme heeft die nature enen ygheli ckē
dyer een lyt ghegevē den enē daer hy
tsaet mede wt stortē sal ende den ande
ren daer hy tsaet in ontfanghen sal als
den wyve heeft si die moeder gheghe
vē eñ dit is generael in allē dyerē daer
onderscheyt is des ghestachtes want
die man heeft hem als een form ende
twyf als een materie eñ daer om al dz
wyflic is heeft een moeď oft yets wat
voer die moeder daer si des mās saet i
ōtfaet eñ dat gheschiet menichwerf in-
den enen aldus ende inden anderē also
als avicenna bewyst in menigen exem
pelen. Item avicenna seyt generael
proprieteyten vanden dyerē eñ seyt al
dus Het ghelyckē zommighe dyeren i
den leden als die mensche eñ tpaert in
den vleysche eñ inder zeenē eñ si schelē
onder malckanderen in veel dinghen.
eerstwerven inder ghedaenten ende in
der hebbinghe der leden alsoe wel der
slechter leden als der componeerder.
Als die slecke heeft schulpē die eghele
heeft doernē eñ die mensche niet ende
dat peert heeft enen start eñ die mēsch
niet Item si schelē inder groetheyt als
inden mōde ende indē oghē Wāt dz eē
dyer heeft enē groetē mont eñ dat anď
enen cleynen Item si schelen oec indē
ghecale want dat een dyer hevet twee

voeten ende dat anď vier ende zom-
mighe dyer veel voeten als die spynne
luzen ende ander dyeren Item zommi
ghe schelen inder figuren of inde har
dicheyt of inder morwicheyt als die os
sen voeten zyn harder dan des menscē
voeten. Item si schelen oeck mede inď
ghelegh entheit want die mammen vā
der merrien legghen tusschen die after
ste beynen ende vanden elephant leg-
ghen si onder die borst Ende si schelen
in haren wercken want die elephāt die
vecht mit sinen oren ende mit zynder
nasen ende die ossen mitten hoernen.
Item si schelen oeck in haren passien.
want die vle hevet crancke oghen en-
de die zwaluwe hevet scharpe oghen.
als avicenna seyt Item si schelen in ha
ren begherē van te hylickē wāt dat een
is yverich ende starc te minnen als die
haen die ander cranck als die torteldu
ve ende zommighe begheren mit allē
specien ende zommighe mitten haren
alleen ende zommighe houden altoes
reynicheyt als die bien Item daer zyn
zommighe dyeren die van groter ghul
sicheyt ende ghyericheyt zyn indē eten
ende daer omme iagen zommige des
nachtes als die wolf ende zommighe
des daghes ende des nachtes als die
catten Item in allen dyeren zyn noet
menigherhande leden die deen dē an
deren dyenen om die menigerhādich-
heyt haers wercx waer omme dat dye
beenen noet zyn op dat si al den benen
een onderstant wesen sullen ende dye
knoerselbeenen zyn oeck noet om dat
vleysch te beschermen vander hardich
heyt der beenen. Ende die zeenen die
zyn oeck noet om die vergaderinghe

der leden ende om die draghinge des
ghevoelens ende des beroerens over
mits dyen leden ende zijn tape ōme te
sniden ende boechsom om te crommen
Ende tvleysch was noet om die ydel-
heyt te vollē ende om die levendighe
hetten te houdē. ende thert is noet om
dat beghinsel des levens ende om die
winninghe der gheesten ende die lon-
ghen omme den adem te verhalen en
de om dye coude lucht aen te halen om
die zāftighen die hetten van tharte En
de die maghe is om die eerste verduwī
ghe der spysen ende die substancie der
leveren is noet om die winninghe des
bloets Die aderen zijn noet ōme dat si
tbloet over alle die leden draghen sul-
len Die darmen zijn noet om dat si den
dreck wech draghen sullen ende zuve-
ren sullen. ende die nyeren mitter man
nelicheyt zijn noet om te behoudē een
ghelykenisse. die ghalle is noet om die
starckinghe der verduwinghe. die milt
is noet om dat daer vergaderen sal die
melancoliose overvloedighe humoer.
Thoeft mit zijn toebehoren was noot
om alle tlichaem sin te gheven ende te
regeren. die hals was noet om die ver
ghaderinghe des hoefdes ēn des lich
ames ende om die stemme te formeren
ende om die spyse ende dranck te voerē
totter maghen. die borst is noet om die
gheestelycke leden te beschermen. dye
armen ende handen waren noet om te
wercken die siden ende ribben om te be
houden die natuerlijcke leden. Ēn dye
beenen ende die voeten om dz lichaem
te draghen ende oeck om dat eē men-
sche ghanghen mach vander eenre ste
den totter anderen stede Die huut was
oeck noet om een beschermenisse alder
binnerster leden voer den hynder dye
van buyten comen mach. Ende dye ha
ren zijn noet om dye huut te bescher-
men. Dye naghelen waren noet om die
eynden vanden vingheren ende vandē
voeten mede te beschermen. Item
dye nature in allen dyeren is ghedu-
pleert om dat si wat voetsels hebbē sul
len teghens dye quetsinghe ende daer
omme hebben die harten hoernen en-
de die beeren hontstanden. ende dye
leeuwen claeuwen. Ende alsoe open-
baert inden dyeren dat ī hem niet over
vloedich en is noch te luttel. ende dye
cleyne dyeren die gheen scharpe tan-
den of claeuwen en hebben of hoernen
lopen wel daer si verkeert zijn als ha-
sen ende conynen. ende in deser ghelijc
ken. Item alle dyer dat een andͤ win-
nende is heeft oghen sonder alleen die
mol dye welcke oghen hevet mit enen
webbe besloten. ende dit webbe is hem
ghegheven om zijnder cranckicheden
des ghesichtes Ende alle dyer dz oren
hevet roert zijn oren sonder die mēsche
ende alle dieren dat haelt sinen adem.
Mer zommighe by openbaer weghen
als ten monde ende ter nasen ēn zom-
mighe trecken haren adem by heyme
lijcken weghen als doer zweetghaet-
kens als die byen ende vlyeghē. ende
deser ghelijc. Ende alle viervoete dier
dat bloet heeft dat heeft morch ēn dye
mensche sonderlinghe heeft veel van-
den morghe nae sinen lichaem te syen.
ende dat was noet om menigherhāde
werckinghe die hy doet. ēn alle dyer dz
hoernē heeft dat heeft ghesplitte voe-
tē mit clossen wtghenomē dē eenhoern

heeft voeten ghelijc een paert. eñ alle
ghehoernt dyer heeft die hoernen hol
sonder die hertẽ eñ die eẽhoern. eñ alle
ghehoernt dyer is viervoetich wtghe
nomen een serpent in egiptẽ dz hoernẽ
heeft eñ wert cerastes gheheyten Jck
spreke vandẽ dyerẽ die hoernẽ hebben
die vãder naturẽ des beens zijn Want
die slackẽ hebbẽ cleyne morwe hoernẽ
eñ slimich eñ nochtans en zijnt gheen
hoernẽ mer instrumẽtẽ daer si die wegẽ
mede soeckẽ wãt si hebbẽ een crãc ghe
sicht eñ gemoet hem yet harts so trec
ken si vluchs die humorẽ in eñ si hebbẽ
sculpẽ voer haer huysen. Jtem zommi
ghe dyerẽ hebben tanden in beyden ki
nebacken ende zommighe alleen bene
den eñ die gheen tandẽ in die ouersten
en hebbẽ die zijn ghehoernt want dye
materi ghaet in hoernẽ Jtem ne gheẽ
dyer dat cromme tanden heeft heuet
hoernẽ wãt die materi ghaet ĩ die hout
tande als dat zwijn die houtãde eñ die
hoernen en ouerdragen niet. eñ die dye
ren die gheordineert zijn te rouẽ hebbẽ
die tãdẽ ghedeylt eñ scarp als die wol
uẽ eñ die leeuwẽ. eñ die tamme dyeren
eñ diemẽ temmẽ mach als koyen ende
elephantẽ eñ kemels hebbẽ die tandẽ
effen ghelijck dichte deen an dand' oft
al een tãt waer op dat si dz cruut te bat
eten soudẽ. eñ daer en is gheẽ dyer dat
meer ordinãcien vã tãdẽ heeft dã twee
wtghenomẽ dẽ visschẽ alst opẽbaert in
dẽ snoeckẽ eñ in veel anderẽ Nochtãs
seytmẽ dat in ÿndiẽ eẽ wõderlic dyer is
dat den beere ghelijck is inden lichaẽ
ende inder huut ende den mensche in-
den aensicht ende heeft een roet hoeft
als menye ende enen alte grotenẽ mõt

ende in elcke kynnebac drye ordene vã
tanden die vã malcanderẽ onderscheidẽ
zijn Wes endẽ zijn als des leeuwes. eñ
zijn start is als des schorpioens start eñ
slaet of schiet mit sinẽ haer als dz doer
nen varken doet. ende heuet een vrese
lijcke stemme oft een bazuun waer oft
trom pette ende loept snellijcken ende
eet menschen ende daer en is gheẽ wre
der dyer opter aerden noch men vint
gheen wonderlijcker als auicenna seyt
Ende dese beest heyt in griecx vantus
Dat selue seyt plynius oeck libro viij. c.
xxij. waert dat die mensche songhe eñ
dat dyer riep het soude den ludẽ dunc
ken dattet een trompet ende een pype
te samen waer dye te samen speelden.
Jtem alle dyer dat een dyer wynt he-
uet twee nyeren ende een blase Mer de
se dyeren die eyeren legghen en heb-
ben gheen nyeren noch blase. ende dye
ouervloedichheyt des vuchten inden vo
ghelen dat ghaet in claeuwen ende in
vederen Ende inden zwemmendẽ dye
ren dat ghaet in schulpen ende ĩ scubbẽ
Jtem alle dat hoernen heeft ende bo-
uen gheen tanden en heeft dat edkaeu
wet ende heeft veel buuckẽ. enen buke
die groet is ende enẽ anderẽ die mynre
is. enen langhẽ eñ enẽ wijden. eñ die sa
ke waer om dat dese veel bukẽ hebben
is menigerhande verduwinghe want
haer spyse is droeghe eñ niet wel ghe-
kaeuwet int beghin om die ghierliche
de des etens. ende daer omme moeten
zijt anderwerven kaeuwen. Want dye
spyse wert weder ghehaelt vãdẽ meest
ten buuke totten monde eñ daer wert si
gheederkauwet. ende als si and'weruẽ
alsoe ghekaeudt is soe wert si voert tot

ten anderen buke ghesepnt als avicen-
na sept li.ÿ.c.ÿ. Ic segghe dat alle dyer
hebbēde smeer en heeft gheen smerich
morch. Eñ alle ademende dyer hevet
een longhen of yets wat voer die lōgē
als die visch heeft kuwē onermits wel
ken hi twater mitter luchten nae hem
trecket eñ laettet nae wt. Eñ alle dyer
hebbende bloet dat hevet hert eñ leve
re eñ die gheen bloet en hebbē dye en
hebben oeck gheen herte nochtās heb
ben si voer therte tsaet des levens. Itē
alle die dyeren die wynnende zÿn heb
ben enen ghalle zommighe hebbense
verborghen als die hert tpaert eñ dye
muyl. ende zommighe hebbense open
baer. ende die delphÿn alleen en heeft
ghenen ghal al ist dat hy wyndt ende
ademt Item die dyeren die eyeren leg
ghen hebbē ene grote ghal of eē cleyn
als die visschen eñ die serpēten. Item
dye selve sept dat alle dyer hebbende
bloet dat heeft saet eñ alle dyer dz vol
bloets is wynnēde ander dyerē hevet
vÿf finnen dā een gheslacht van musen
wes oghen bedect zÿn eñ heeft eē pu-
pille onder dat vel eñ die weghen der
zonnē zÿn in zommighe v̄borghen als
dye oren eñ die nazeghaten twelc opē
baert inden visschen Wāt si vlyen als si
wat horen pulsen ende si rueken anders
en soudē si niet totten net comen om dē
melck eñ om ghebraden vleysch waer
om dat die kreeftē indē vischkorvē lo-
pē eñ daer om sept aristo. als avicē. sept
dz die delphÿns dz zÿn meerzwÿns eñ
eē āder gheslacht vā visschē alst donret
vallē optē grōt of i hē waer dat groete
evel eñ dā werdē si ghevāgē o[…] si drōc
kē warē eñ si vliē vā d' stede daer eē and'
visch ghedoot is eñ vā dē bloede eens
anders visches. eñ si schuwen ōreyne
netten eñ onreyn korven eñ si ghaē in
dye nyeuwe die wel rukē. Eñ die dyerē
die anghelē hebben als byē eñ vlieghē
die hebbē scharpe sinnē. Wāt si horē vā
verren ende si ruken. Ende die byen en
blyven niet daer enighē quadē lucht is
ende daert vuyl stincket Mer si rusten
ghaerne daert wel rnuct eñ daer zue-
tichept is als die selve sept. Item dye
dyerē schelen inder stemmen wāt zom
mighe hebbē eē starcke stemme eñ een
scharpe eñ zommighe een crācke eñ eē
weecke eñ zommighe luttel stemmen
of ne gheen: Eñ alleen die dyeren dye
enen roeper hebben ende een longhen
eñ die ademen gheven gheluut eñ die
niet en ademē maken onderwylen een
gheluut onderwÿlen een wispelinghe
eñ dye dyeren dye een stemme maken
ende tonen ende ander dyerē dese ma
ken een groet gheluut ende maken eē
krÿssinghe als si hylicken willen. ende
een yghelÿck kent zÿn gheslachten by
haren properen stemmen eñ nodē mal
cander totter vrÿnghe. Item die selve
sept dat alle dyer hebbēde bloet dz wā
derēde is dat waket eñ slaept ende alle
dyer dat eyeren leydt is van dunnen
slaep. Item alle dyer behovet eē voet
sel dat hem bequaem is eñ zÿnre com-
plexien ghelÿcket eñ in haerder spisen
te nemen daer is groet onderschepdt
tusschen ende oeck in haren dranc te ne
men Want die ghaende dyeren die ha
re volcomē ghelike lippē hebbē drinc-
kē al zughēde. als die mēschē peerden
koeyen eñ muylen zce. Mer die ander
dyeren die onghelÿke lippē hebbē die

drincken al leckende als die kat eñ die
hõt eñ deser dyeren tonghe is buuch-
somste om dat water nae hem te leckẽ.
Jtem het zyn veel viervoete dyerẽ die
niet en drinckẽ dã zelden als hazen eñ
coninen Wãt die vochtichtichept van-
den cruden is hem voer enen dranc. eñ
die ander dierẽ die vã groter droecheit
eñ hetten zyn die moetẽ drinckẽ. eñ dye
droeghe eñ hete spyse eten als duuẽ eñ
ander voghelẽ die niet en rouen. mer
die rouen eten vuchte spyse eñ daer om
drincken si selden. eñ wãneer dat si dric
ken dat is een teiken dat si siecx zyn of
dat si alte groten hette hebbẽ als aristo
tiles sept eñ oeck auicenna. Jtem aui-
cenna sept noch dat die dyeren vã cley
nen lichaem zyn scalcker dan dye mit
groten lichaem zyn alst openbaert idẽ
spynnẽ eñ inden byen eñ inden myeren
der welcker ambochten subtyl zyn Jtẽ
solinus sept int boeck vander wõderlic
heden dyer warelt dat alle dyer heb-
bende ghesaechde tãdẽ is ghulsich eñ
kyuende eñ ghaern vechtẽde alst opẽ-
baert indẽ hõt indẽ pantheer eñ inden
leeuwe ꝛc. Eñ die wyfkẽs vã sulckẽ die
ren draghẽ iõghẽ die onvolbracht zyn
wãt si werden blint gheworpẽ ende die
beerinne die werpt stucken vleysch eñ
die lectse eñ formeertse mitter tonghẽ
eñ voetse õder haer oxelen als die hen
ne haer kukẽ doet alsoe doet dye leeu-
we eñ die pãtheer die werpen oeck on
volmaecte ionghẽ die niet volcomelyc
gheformt en zyn. Jtem alle dyer dat
veel ionghen werpet mint datter eerst
gheworpẽ wert eñ si meynt dz dat tna-
tuerlicste is eñ daer om slinden zommi
ghe dyeren haer ionghen sonder dat
eerste als zommighe soghen doen Jtẽ
in allen dyeren die onvolcomen iongẽ
werpen daer is vraticheyt in ende gul
sichept. Want waert dat die nature bey
dede dat si volcomen worde si souden d
moeder buuck op schoeren ende crupẽ
wt ende soe soude die moeder steruen.
Of quamen si wt natuerlycken si soudẽ
haer moeder doot zughen Ende want
aldustanighe dyeren ghaerne vechten
ende dicwyle malckanderen doot bytẽ
daer omme heuet die nature gheordi-
neert datter veel teuens gheboren eñ
gheworpen werden op dat haer gheli
kenis ommers in die warelt bliuen sal.
ende dat si niet al veruaren en sullẽ alst
gheualt in dye wolfinne ende in die te
ve ende vipera dat is eenderhande slã
ghe Dese wynnet twyntich kynderen
tot enen mael als die selue sept. Ende
daer omme wanter alsoe veel ionghen
te ghader leuen inden buucke van de-
ser slanghen van groter ghyericheit zu
ghen si dat voetsel võder moeder ende
treckent nae hem vander vuchtichept
ende wantse dye moeder dan alsoe ve-
le niet gheuoeden en can soe sterft si eer
si volcomelycken daer af ghenesen can
Jtem aristotiles eñ auicenna segghen
dat die dyeren die haer tanden te samẽ
staende hebbẽ die crighẽ luttel ionghen
ende diese scharp ende ghesceydẽ heb
ben die crighen veel ionghẽ. ende dye
dyerẽ die cleyne lichaem hebbẽ die wi
nẽ veel eñ meer dan de grote lichamen
hebben Ende die dyeren die minste wi
nen hebben mynste mammen. ende dat
onderschept vander gheleghenthept
der mammen machmen sien die teuen
ende die soghen hebben veel mammen

alle den buuck lāghes Item alle dierē
die veel hilickē eñ dicwijl zijn vā corten
leuē ende daer omme ludē die ghelubt
zijn leuen langhest. Item galienus eñ
auicenna segghen vanden sparma dat
sparma vādē goedē bloede is eñ is eē
volcomē verduwinghe die thans ōbeer
lic is int voetsel der leden. eñ daer ōme
als een dat sparma wtwerpt soe wordt
hi zeer ōtverwet eñ tlichaem wort ver-
cranct ia meer of hij viertichweruē also
veel bloets lyete: wāt dicwijl eñ veel te
hilickē is ōderfnis des lichaems ende
tleuen werter mede ghecort. Eñ daer
omme leeft die elephāt langhe Want
hi mint kuuschept eñ hi mynt selden.
hier toe heuet aristotiles ghesept auicē
na eñ solinus mede. Item ysaac trac-
teert in dietis naturalibus vādē dyerē
nae dat si des mēschen lichaem voedē
de zijn Wāt zommige dyerē becomen ō
complexien des mēschen als lammerē
huckē scapē eñ varckē vanden tammē.
mer vandē wilden soe zijn dese als her
ten eñ caprioels eñ deser ghelijc. ende
zommighe zijn daer die der mēschelijc
ker complexien te mael cōtrari zijn eñ
dat is in alte groter hettē als die thyri
daermen die dryakel af maect eñ serpē
ten of in alte groter coudē als spynnen
eñ schorpionen. eñ zommighe zijn daer
die der naturē des menschē ōgelijc zijn
mer nochtās en hebbē si altemael geen
wederuechtinghe. noch en zijn niet do
dende als die eghelen hazen vossen eñ
ander dyerē die vleysch hebbē vā zwa
re luchtē Wāt alsulcke dyeren zijn alte
quaet eñ gheuē dē mēschelickē lichaem
nochtās voetsel eñ die wilde dyerē zijn
heetste droechste eñ magerste eñ meer
dan die tamme om des wil dat si steets
in roeringhe zijn eñ om dye droechept
haers voetsels eñ daer om hebbē si har
der eñ onuerduweliker vleysch dan die
ander. Ende der wilder dyerē vleysch
en vervuult niet alsoe rasch als der tā
men vleysch. Eñ der wilder dyeren en
smakē niet also wel als die tamme doē
ende si voedē oeck myn wtghenomen
die wilde caprioels die bat smaken eñ
bat voeden dan enich ander vleysch.
Item zommighe vā desen dyerē wor-
den gheuoet in vuchten eñ in waterigē
steden ende haer vleysch is zeer voedē
de ende werden haest verduut Mer si
werden schier vanden leden ontbondē.
Ende zommighe werden ghewepet
in droeghen stedē die berchachtich zijn
ende dit vleysch is dz beste ende dz be
quaemste om die ghesontheit te behou
den ende starcket die leden best eñ bly-
uet daer by Item die dyeren dye ghe-
temmet werden ende inden huysen ge
voedet worden hebben dat slimichste
vleysch ende dat groefste om veel cor-
rupcien haerder spysen ende daer ōme
zijn dye dyeren quader te verduwen.
want als ypocras sept ist sake dat een
mensche weten sal die ghoetheden vā-
den vleyssche eens dyers soe moet hy
weten in wat steden dattet gheuoedet
is of dye stede laeghe ende nat is ofte
dat si hoeghe ende droeghe is ende of
si groete beroeren hebben of cleyn wāt
die dyeren die natuerlicke tam zijn die
zijn vā mynder hetten ende van meer-
der vuchtichept dan dye wilde dyeren
zijn. ende daer omme is haer vleysch
weecker ende lichtelijcker te verduwē
Want van veel rustens soe werden dye

zweetgaterē ghesloten waer af dattet vleysch weeck blijft Eñ wāt si sonderli ghe veel eten eñ veel drinckē soe werdē die ouervloedichedē der humorē ghe meerdert eñ die vetticheden werdē ghe menichuoudicht eñ daer omme zijn die lichamē alsulcker dyerē zeer voedelick eñ smakelick eñ ghaen dat lichaem eñ die aderē schier doer. ende al ist dz si na tuerlickē voedē om haere groter vucht heyt willen nochtās werden si haest vā den ledē ōtbonden eñ alsoe gheuē si dē lichaem myn voetsels dan dye wilde. want al ist dattet vleysch der wilō dyerē hard is te verduwen nochtās dueret bat byden leden Item in allen geslach ten der dyeren zijn die mannen heeter dan die wiuen eñ van mynre vuchtiche den eñ daer omme zijn si van subtijlder voetsel ende vā edelre dā die wiuē zijn wtghenomen inden gheyten dz beter vleysch is vanden wyue dan vādē man Want inden wiue die vuchticheyt tem pert die droecheyt der complexiē Mer die manlijcke hettē ōtsteect die natuer licke droecheyt des mannes eñ daer is dat wiuen vleysch beter dā dat mannē vleysch want het is meer ghetempert Item die ghelubde dyerē onō die com plexi des mans eñ des wijfs zijn mid delbaer wāttet vleysch der ghelubder verhetten myn dan tvleysch der mānē ende meer dā der wiuē. Item het is eē reghel dat die dyeren die natuerlicken vucht zijn soe zijn die mannē beter dan die wiuen te eten. ende onder den droe ghē dyerē soe zijn die wiuē ghesontste. eñ dat in een volcomen etate Mer dye mannen zijn beter in enen volcomenen etaet als die selue seyt. Item die goet heyt des dyers werdet verwandelt vā der menigherhandicheyt der etaten. Want dye dyeren dye noch bij den zu ken zijn dye zijn bij groeter vuchtiche den ende slimicheden ende daer omme maken si veel fleumatigher vuchtiche den of onnatuerlicheden ten waer dat si van naturen droeghe warē. als ossen ende gheytē vleysch Ende tvleysch al sulcker dyerē in sulcker etaten zijn best ende sonderlinghe ist dat si mit goeden melck gheuoet werdē. Eñ dat vleysch is noch beter alsulcker dyeren dye ghe speent zijn vanden melcke. Want dat vleysch en is alsoe slymich noch alsoe vuchtich niet. Ende wanneer dat dye dyeren van droegher complexiē zijn eñ dat si volwassen zijn soe is dat vleysch harder te verduwē mer het is beter in sinen voeden ende starct bat eñ hout dē mensche ghesonder als die selue seyt. Ende inder vierden etaet als si weder af ghaen soe en is dat vleysch niet alsō ghesont om tweerhande saken wille. want haer hetten ontghaet hem ende die substancialijcke vuchticheyt werdt verteert ende daer om is tvleysch hart ende quaet te verduwen ende sonōlige ist dat die dyerē vā droegher complexi en zijn. eñ daer om ist een ghemeyn re ghel van allen vleeghē si of ghaē si dat si beter ende ghesonder teten zijn alsoe lange als si wassen dā als si weder clin ghen of afterwaert ghaen Ende die in den gheberchten gheuoet werdē dye zijn ghesonder dan die daer inden broec kē gheuoet werdē want si zijn subtijlre eñ van beterē bloede Item die dyeren die grote crude eten ende weyden als die ossen eñ coyen die zijn des winters

magherre dan indẽr leynten of indẽ zo
mer Want des winters en hebbẽ si int
ghemeyn alsoe goet voetsel niet. ende
daer om nae half leyntẽ werdẽ si vet eñ
bestaen een goet lijf te crighẽ eñ dã sma
ket haer vleich bat dã dat des wynters
ghevoet was Jtem die dyerẽ die cley
ne crudẽ weydẽ die zijn grover eñ ghe
sonder te eten vãdẽ beghin der leynten
tot half zomer Jtem het zijn andẽ dye-
ren die loverẽ eñ spruyten etẽ vãdẽ bo-
men eñ dese zijn goet vã half zomer te
midwinter toe Eñ die dyeren zijn beter
te eten die cleyne droeghe crudẽ weidẽ
dan die vuchte crudẽ weydẽ. eñ die lut
tel eten ende drincken zijn bater dã die
veel eten eñ drinckẽ Wãt soe wat dyer i
den gheberchtẽ ghevoet werdt is be-
ter dan dat inden huyse ghevoet wert.
om des wille dattet meer wãdert ende
lopet eñ verteert die overvloedige hu-
moer eñ vuchticheyt daer zijn cõplexie
mede ghetempert werdt wãt indẽ ghe
berchte is puere eñ ghesonder lucht eñ
goede dorre ghesonde crudẽ. Jtẽ dye
dyerẽ schelen inder vetticheyt wãt dye
daer vetste zijn dat zijn de quaetste tetẽ
wãt si hinderẽ der verduwinghe ende
die vetticheyt drijft inder maghen op
die spyse eñ maecter een walghinghe
eñ daer omme plaghẽ die oude tvet af
te doen eñ aten tvleysch alleen Eñ dye
dyeren die alte magher zijn die zijn ze
nich eñ hebbẽ alte luttel bloets eñ zijn
luttel vucht eñ daer om ghevẽ si dyen
lichaem luttel voetsels Mer die dyerẽ
die tusschen vet ende magher zijn dat
zijn die ghesontste. Jtem daer wort on
derscheyt inden dyeren nae der verwã
delinghe der tiden wãt zommighe dye
ren werden verarmt in enen tide vã ha
ren morghe eñ van haren bloede ende
zommighe werdẽ contrarie daer tegen
vol ghevõden alsmen sien mach inden
mosselen vander zee ende inder hersen
des menschen ende bij avõture van al-
len dyeren als aristotiles seyt int boec
vanden proprieteyten der elementen.
eñ daer omme werden veel luden sieck
in een deel vander maent of vanden ia
re alst wel openbaert in limaticis ende
in maniacis ende oeck inden ghenẽ die
vallen vanden groten evel. Van desen
soeckt boven int boeck vãder manẽ Eẽ
ghelijckenis seytmen vander apen en
de sonderlinghe seghet avicenna dat si
verblydet wordt of bedrovet nae dyer
wandelinghe der tyden ende specialijc
ken nae der lopen vander manen. Also
werden oeck zommighe dyeren in een
re tijt magher hoe veel dat si nochtans
te eten hebben. ende dese selve dyeren
in conerarien tiden werden vet al slapẽ
de als avicenna seyt Die ratten legghẽ
des wynters al stille of si doot warẽ en
de werden vet al slapende Mer des zo
mers alst warm weder is soe loepen si
recht of si onvroedt waren des nachts
doer dye huysen boven ende beneden.
Een ghelijckenis vertelt hi oeck mede
vanden zwaluwen ende van zommigẽ
anderen voghelen die ghevondẽ wer
den of si doot waren ende legghen in
holheyt der bomen als die kockoc des
wynters ende na als die zomer coemt
soe crighen si haer craften weder ende
werden starck ende alsoe doet die beer
rinne als avicenna aristotiles ende soli
nus segghen want na dyen dz si õtfãgẽ
heeft soe huudt si haer in heymelikẽ ste

den menighen tijt eñ en neemt dā gheē
spise. zoect nederwaert vandē beere dz
is van ursus. Eñ alsoe doen oeck dye
visschen in zommighen tidē werden si
vet eñ in anderē tidē daer nae wordē si
magher wāt die lāghe visschē werden
vet vādē noerdē wint eñ die brede vis-
schen vanden zuden wint eñ zommige
werden vet in reghenachtighē tidē als
aristo: seit Die reghē is allē visschē goet
sonđ eē geslacht daer die visch kotē af
heyt die vā grotē reghē sterft Wāt die
reghē maectē blint ist dattet zeer regēt
Item daer zijn zommige dyerē die hē
ōderwilē v̄nuwē ende v̄muten als die
kreeft zijn schulpē die hertē haer hoer
nē die hauicken haer vederen als oeck
ysaac seyt Tvleysch der dyerē daer dye
hettē eñ die droechte bouē gaē als ke-
mels Dit vleysch is des zomers nyet
ghesont mer des wīters ist goet ghetē
Eñ tvleysch đ dyerē die heet eñ vucht
zijn dat is goet eñ ghesont ī die leyntē
eñ des herfts redelic. die coude eñ dro
ghe vleysschē en zijn dan niet ghesont
als vādē gheytē Eñ tvleysch dz coudt
eñ vucht is dat is gesont vā half zomer
tottē eynde vādē zomer. eñ indē wīter
ōgesont als is v̄ken vleysch Eñ in die
lentē eñ indē herfst ist middelbaer tver
kē vleysch als ypocras seyt Tgheyten
vleysch is des zomers ghesont eñ dat
cleyn quickē vleysch is goet in die leyn
tē eñ dat ossen vleysch is goet int eynde
vāđ leyntē eñ int beghin vāden zomer.
Item tvleysch der dyerē na dyen dat-
tet ghepunt is tottē eten der mēschen
wert v̄wādelt na đ menigerhāde berey
dinghe Wāt als ysaac seyt Onderwilē
wertet ghebradē eñ ōderwile ghesodē
onderwilē ghefrijct Eñ die ghebraden
of ghefrijct werdē die zijn indē voedē
grouer eñ drogher eñ quađ te v̄duwen
dā die ghesodē zijn. want als tvleysch
ghebradē wert so wert hem zijn vuch-
ticheyt benomē vādē viere eñ crijcht eē
droecheyt eñ dz ghesodē vleysch blijft
vuchtiger eñ is beter te v̄duwen want
twater temperet ende maket vucht eñ
onderwilen wertet inden water gheso
den ende dan soe doetmen daer goede
specien toe die tvleysch bequaem ende
goet maken al waert wat onnatuerlijc
ende die specien ende die cruden ghe-
uen hem enen smake ende enen roeke
die zeer ghoet is. Item men sal dat
vleysch sieden dat magher is ende dz
droeghe van complexiē is. eñ tvleysch
dat vucht is eñ vet dat salmen braden.
ende dat middelbaer is dat salmen frij
ten mit goeden cruden ende pulueren.
Ende dese bereydinghe werdt menich
fins want onderwilen wertter vleysch
vanden dyeren gheuonden dat gesont
ende bequaem is te braden ende is on-
bequaem te sieden Eñ gheiten vleysch
ende ossen vleysch is beter ghesoden
dan ghebraden ende verken vleysch eñ
schapen vleysch of calf vleysch is be-
ter ghebraden dan ghesoden want dat
droghe vleysch werdet ghevuchticht
ouermits der siedinghe. eñ dat vuchte
vleysch wert ghedroecht ouermits der
bradinghe. eñ men sal dat ossen vleysch
ende dat gheytē siedē om hare droech
heit wille ende si werden oeck mit al-
dustanigher bereydinghe beter dan si
waren. Hier toe heuet ysaac gheseyt in
dietis. Item die dieren en zijn niet al-
leen gheordineert totten voetsel dyer

menschen mer oeck tot menigherhan
de zuucten ende ter medicinen want al
ghestachten der dyeren zÿn totter men
schen behoef ghescapen als die phylo
zoef ende iohannes damascenus seg-
ghen mer zommighe totten ethen als
herten hynden ende zommighe tot ha
ren dienst als paerde ezels eñ kemels.
eñ zommighe tot haerder ghenuechtē
als die maerlen aexteren eñ deser ghe
lÿck Die ander zÿn gheschapen totter
oefeninghe der menschen op dat dye
mensche zÿn zuuct kennē sal eñ ontsien
die moghētheyt godes eñ daer om soe
zÿn die lusen eñ die vloyen ghescepen
als die leeuwē eñ die beren op dat dye
mensche indē eersten lopē sal totter be
kennis zÿnre eyghēre zuuctē ende ver
vaert sal wesen vanden anderē als van
den crupendē dyerē eñ vanden wilden
beesten dat die menschen een toever-
laet hebben sal totter aenropinghe des
namen godes. Item daer zÿn dyeren
ghescapen om die siechheyt des mēschē
te verlichten als tvleysch vander slan-
ghen totter dryakel die ghalle vanden
styer eñ van anderen dyeren tottē passi
en vanden oren eñ totter donckerheyt
vanden oghen ende des serpents vel-
le in olyen ghecoect zaeflicht de zerich
heyt vanden oren wōderlÿcke zeer als
dyascorides seit int boec ascolapÿ Item
vādē verborghē virtutē ōledē seytmen
aldus Waert sake dat yemāt ghinc sit
ten op eens leeuwē velle die de aen-
beye hadde indē fundamēt hi soude te
hāt daer af ghenesen werden eñ waert
dat hem yemāt smeerde mitten smeer
der nyeren vā enē leeuwe of mittē drec
vā enē leeuwe die woluē soudē wech lo

pen Item die selue seyt aldaer datmē
den start snede vā enē wolue eñ bonden
aen der cribben daer die coyen staen so
en soudē die woluē daer by niet dorren
comē Item die selue seyt dat die oghē
vā enē beer dat is vā vrsus wtghewon
nē had eñ datmēse bonde optē rechten
arm eēs mēscē die dē quarteyn had hy
soude ghenesen werdē Item wolfs hō
den tāden ghenesen lunaticam passio-
nem dats een siecte die den mānen vol
ghet als die selue seyt Die ghelikenis
segghen oeck pitagoras eñ plin. waert
dat die wtghewōnen oghen vā enē wol
ue viervoetighe dieren saghen die tam
warē si souden wech lopē. Dit dūct my
dattet niets te recht en staet Mer het
staet alsoe inden exemplaer int boeck
viaticus constantini seyt hi Dat wit hō
dē hare die nerghēts een smetkē en he
uet ghehanghen an den hals eens zie
ken die ziec is vanden groten euel ghe
neest den ziecke eñ verbiet hem zÿn val
len Men sals haers nemen een ghoet
deel alsoe seyt oeck pytagoras int boec
der romeynen Men sal maken een vin
gherlÿn of eē rinc vanden hoeuē eens
ezels daer niet zwarts aen en is. ende
die vallende is vanden euel die sal den
rinck an zÿn hāt steken eñ hi en sal niet
meer vallen. ende hi seyt dat dye ghal
van enen styer ghewreuen ende ghe-
smeert onder den nauel eens menschen
maeckt camerghanck. Item die sel-
ue seyt oeck dat dye tant van enen ser-
pent wtghewonnen ter wylen dat dye
serpent leuendich is ende den ghehan
ghen aen enen die den quarteyn heuet
verlost dē siecken daer af: ende ist sake
dat ghÿ enighen huys beroect mitter

longhen van enẽ ezel soe zuuert hi dat huus van alre onreynicheit der serpenten eñ der crupẽder dieren dese eñ veel ander proprieteitẽ die wondlic sijn sept plyni? dat si sculẽ indẽ leden der dieren alsmen vander naturen der dieren nae int perticulaer segghẽ sal want daer en is niet indẽ lichaem des diers tẽ heeft in hem heymelike medicinẽ wãt dz vel le eñ dat hare die hoorn eñ dye naghel tvleisch eñ bloot en sijn niet si en gheuẽ baet of si en sijn erghent toe goet noch oec die dreck Mer hier mede is des ge noech int ghemeyn thants ghesept

Want nu bescreuẽ sijn die proprietei tẽ eñ die naturẽ der dieren int ge meyn so ghebrekẽ hier noch te segghẽ die proprieteitẽ sommigher dierẽ ende der serpenten eñ dat mitter hulpẽ ons heren eñ dat bi ordinaciẽ vãdẽ a. b. c.

Dat .ij.ca. vanden ram

Aries is een wollich quick dz wolle draecht eñ is behaechlic in sinẽ moede eñ is van naturẽ goedertierẽ als ysi. sept li.xij.c.i. hi is prins eñ leidsmã vãden anderen scapẽ eñ daer om heeften die natuer starker gemaect dan die anď scape eñ ysido. sept dat aries is veruex dat is een ram eñ is ghesept van vires dats van craften want die ram is starker eñ craftigher dan die ander scapen of daer õ dat hi is als een man der scapen als ysido. seit of veruex wordt gesept van vermis dat is een worm daer om dat hy enẽ worm voer int hoeft draghet wes ioecte of kreuelinghe hi niet wel liden en mach hy en stoet op enich dinck starkelic mitten hoefde want wat hem te ghemoet coemt daer wil hy teghen lopẽ eñ daer om wordt aries van ares in griex ghesept dat is virtuut of craft in duutsche want indẽ cudden der scapẽ die mãnekyns hyetẽ arietes wãt si makẽ die anď scapẽ drachtich Item ysido. sept dz aries was eerst in aris dz is inden outarẽ gheoffert vandẽ volke waer af dat hi aries ghenoemt is want hi tot aram dat is tẽ outaer ghestaghen was eñ ghedoot want nae moyses wet so was die ram een zuuer beest te offeren eñ te eten eñ men plachen voer die sondẽ der menschen te offeren eñ want sijn claeuwen ghesplit warẽ eñ hi edercaude so wordt hi vandẽ volck ghegetẽ eñ gheoffert eñ ysidor? sept li.xx. dat si bidentes plaghẽ te heytẽ daer om wãt si onď die achtande die si haddẽ die twe vorste tandẽ hoechste staende haddẽ hy dens is twitandich te seggẽ van bis eñ van dens eñ hier om plaghẽse die hey dẽ zeer te offerẽ als die selue seit Item dese ram pleecht die lãmaren te bescermen eñ die oude na te volgẽ eñ hoe dz hi ouder is hoe dat hi nutter by den scapen is eñ syn felheit wert hem zeer benomẽ alsmen hem sijn hoern doerboert biden ore eñ hi worter mede ghedwonghen eñ als hem sinẽ rechter culle onď bondẽ werdt so wint hi ghermkens eñ wort hem die luchter culle onderbõdẽ so wint hi mãnekens en inden noerden wint wõnt hi mãnekens eñ indẽ zuydẽ wint wyfkens eñ hoe sulke aderen van verwẽ die ram draecht of heeft onď sijn tonghe alsulkẽ vacht crighen die lãmeren want heeft hi zwert aderen so crighen die lãmerẽ zwarte vachtẽ eñ sijn si wit so crighen si witte vachten eñ sijn die aderen menigherhande die vachtẽ sullen menigerhande vã verwẽ wesen

Item aristo. eñ auicēna segghē dat die
ram heeft alte hardē voerhoeft eñ een
hoernige hardicheit Mer hi is cranc aē
beiden sidē vandē slape eñ daer om he-
uet hē die nature die hoernē groet ge-
geuē dat si hē mede besidē aen dē hoef
de dienen eñ sijn ront omgaēde ter ma
nieren van enen schilde eñ wat scarp int
einde daer hi thoeft mede beschermen
mach wāttet hoeft van naturē sieke is
eñ cranck eñ die hoernē makē hem enē
moet ende hi is daer om veel te coenre
eñ gaet alre vorste vandē scapē om dat
hyse bescermē sal eñ houdt sijn hoeft in
die lucht eñ hi vesticht sijn voetē in die
aerde eñ want hi splituoet is so staet hy
veel te vaster inder aerden eñ sijn vacht
is better dan die ander scapē eñ sijn ha
re is langher eñ die huyt oft vel is dic
ker eñ starker also dat hi bet teghē dye
coude mach eñ teghē die hettē eñ tegē
onwedˀ van reghē van hagel eñ vā snee
eñ inder tijt der minnē vecht hi om sijn
wiuē eñ stoet sijn wedˀsakē mittē hoer-
nen eñ op dat hi te stiuer lopē sal so on
derhaelt hi sinē loepe eñ al springende
so stoet hi dan Item vandē rāmen sept
oec auicēna li. vij. dat die rāmen eñ die
bocken gaen veel te ōgheefs of ledich
indē winter en berghense hem niet om
die coude eñ ondˀwilē gaen si vandˀ war
mer stede totter couder eñ alst regēt so
en lopen si wten reghē niet thent die re
ghen gheminret wert eñ die rāmē vol
ghē natuerlic den bocken eñ rustē al ter
tijt toe dat dye harde enē van hem ne-
met eñ doeten voer gaen eñ die ander
volghē nae eñ si ontsien natuerlike dē
dōre als die scape doen of die copē dye
welke als si ontfanghē hebben ist dan
dat si donre horē so verwerpē si haer lā
merē van anxt eñ ondˀwilen staen si enē
haluē nacht te gader eñ slapen eñ dan
al scheidēde slapen si op haer zijde en-
de weindē hem ondˀwilē om want van-
dē lentē tottē herfst slapen si al op een
zijde mittē hoefde op ghericht dan als
si siecke sijn eñ als si haer spise edercau-
wē eñ biten al slapēde eñ al wakēde eñ
gheuallet dat si ōdwalen so en comē si
niet weder ten si dat si weder geroepen
werdē vandē herder Item ꝑsaac seit in
dietis dz die rāmen bliuēde in hore iōc
heit sijn van minre vuchticheit eñ van
minre slimicheit dā die zoclāmer ende
dat is om haere outheit wil die haerre
cōplexiē bouē gaet eñ daer om is haer
vleisch beter dan der lāmerē of der opē
eñ sondˀlinghe ist dat si ghelubt sijn wāt
haer vuchticheit wert mitter lubbinge
getēpert eñ dan werdē si vā goedē sma
ke Mer als si oudt sijn so ontgaet hem
die hettē ist dat si niet gelubt en sijn vā-
der outheit Mer ist dat si gelubt sijn eñ
mede oudt eñ af gaende so deruē si die
hettē twijfins als der cullē eñ der oudt
heit eñ daer om sijn haer lichamē cout
eñ droghe als een houte eñ harder eñ
onsmakeliker Item die lichamē vandē
weeders die natuerlikē heet eñ vucht
sijn die sijn natuerlic beter dā die ander
die oudt sijn eñ die coudt eñ droghe sijn
hier toe heuet ꝑsaac geseit in dietis Itē
aristotiles ende auicēna segghen li. vi.
dat die rāmen ende die bocken hebben
een proper stemme daer si malkande-
ren mede roepen als die ander dieren
ende als si sout water drincken soe lust
hem te hiliken ende het lust den oudē
weders meer dan den iongen eñ wan-

neert den ouden meer lust in enē geset ten tijde so ist een tepken van enē goe- den toecomēde iaer eñ lustet den iongē haesteliker dat is een tepkē van toeco- mender zupcten ouer die scapen in dat iaer als die selue sept zce.

Dat .iij. ca. van een lam

Agnus dat is een lam psido. sept dattet gheseit is van enē griecxē voca bel eñ is alsoo veel als goedtierē wāt hz wordt dat ōnoselste dier gheuōdē van allen dieren eñ en quest niemant mit tā den noch mit hoernē noch mit claeuwē eñ so wes aen hem gheuondē wert dz is al goet vleisch der spisen eñ wel tot menigherhāde oerbaer die wol of tha re ter cledinghe eñ sijn dreck tlant me- de te vetten die claeuwē eñ hoernē ter medicinen zce. of als psido. sept li. xij. die latijnsche segghē dat agnus coemt van agnoscendo dat is vā bekennē wāt agni dz sijn lāmerē kennē hoer moede ren voer alle dierē want waert zake dz een lam sijn moeder in enē groten cud- de scapen vloren hadde het soudse we der vindē vluchs aen horē bletē Item als anicēna eñ aristo. segghen soe wer- den sōmighe lāmeren geborē des lepn tens tijt eñ sōmighe des herfst tijt en- de die des lepntens ghelamt werden dat sijn die meeste eñ die starcste vā craf tē eñ vetter dan die indē herfst gelamt werden eñ die ontfangē werdē als die wint noerden is dat sijn die beste eñ be ter dan die onfangē werdē als die wint zupden is eñ alst zukē sal so voutet sijn voerste knpen eñ knielter op op dattet te bet melc vander moeder crigē sal eñ het stoet die tepelen vander borsten op dat die melc darwaert te bet comē sal eñ mittē bletē soeket die moeð alst sijn moeder vlorē heeft eñ alst sijn moeð ge vonden heeft soe wepelstertet mit sinen startkē vā groter blijscapen eñ ter stont soeket die māmen eñ het en zuuct nem mermeer die moeð ten moetet thoeft eerst op heffē eñ het heeft subtijl haer eñ cruust eñ weder om ghecrult die cou de hijndert den lāmeren seer eñ sonder linghe in reghenachtighē tijdē eñ het verblijt hem indē ghesescap van veel scapen eñ alst alleen is so droeuet eñ is veruaert eñ pleecht voer of ter zijdē wt te lopen huppelē eñ springhē eñ te spe lē eñ heeft grote ghenoechte Mer alst enē wolf siet so ist alte seer veruaert eñ so lopz vluchs wech eñ daert sinē stat ne met daer bliuet vast staen eñ en dar hē niet verroerē eñ dan en bletet niet Mer het siet ōnozeliken eñ hoept dattet dye wolf sparen sal om sijnre ōnoselheit wil dā alst vandē viant gheuangē wert eñ vandē vleischouwer ghebondē wert so en slaet noch en bijt noch en stoet Mer het zwijcht eñ laet hem allen doen dat si willē villē eñ dodē eñ al wortet tē wep den ghedreuē eñ weder gehaelt om te doden het zwijcht stil als plini? seit het is vreselic datmen die lāmerē alleen laet want waert zake datter een groot don- re quaem eñ dat si alleen warē si soudē steruen wantt lam heeft naturlic een cranck hoeft ende daer om ist goet dat mēse ouer eē hoep hout so sijn si te coēre

Dat.iiij.ca. van een iaerich lam

Agnus anniculus dat is een lam dz een iaer oudt is ende dit is dz ghesontste vleische want alst niet meer

en zuuct so wert hem syn hettē gemeer
ret eñ dye ouervloedighe vuchticheyt
wordt ghetempert alsoe langhe alst nz
ghlubt en is als gheseit wordt in die-
tis Item een lam dat iarich is eñ heel
van lichaem eñ zuuer van vleysch dat
is bequaē te offeren eñ te eten ia al wa
re syn vacht besmet het waer nochtās
goet ten waer dattet in tvleische waer
die rudicheit of ander ghebreck soe en
docht daer toe nyet als dye gloze seyt
ouer exodi xij. eñ iheronimus seit oeck
ouer leuiticus Item plynius seit li. viij.
ca. lxviij. dat een iaerich lam bequaem
was indē outaren der godē eñ syn vel-
le is goet ter menschē behoef eñ tvley
sche mede eñ ghelikerwys datmē dye
ossen bewaert eñ dat anď groot vee al-
so moetmen oec dye scapen hoeden eñ
beschermen Item dyascor. seyt dattet
lam zwarte messe heuz eñ worde hi mit
edick ghemengt eñ dat hi dan geplaes
tert worde so zuuert hi zwarte smetten
eñ gheneest dat springhende vier ende
wort hy ghemengt mit was eñ mit oli-
en so gheneestet seer dat verbrant is

Dat v.ca.van eender oyen

Agna dat is een germ of een doch
ter van enē ram eñ is minre van lichaē
ende crancker dan dat manneken eñ is
van minre hetten eñ van meerre vuch
ticheiden wes vleisch myn slimich is al
soe langhe als si melck gheeft om dye
ouervloedicheyt der vuchticheyt alsoe
wel vander outheit als vander cōplex
ien die den lichaem bouē gaet eñ daer
om dat van haren vleysch ghewonnen
wart dz is fleumatich eñ taye eñ slimich
eñ werdt qualiken verduwet eñ alst ver
duwet is so wertet nauwe vanden ledē
ghescheiden eñ ysaac seit dat haer vley
sche beter is ghebraden dan ghesoden
wāt ouermits den vier wordt die vuch
ticheit vteert eñ die gherm is veel ver
vaerlikē dan tmanniken want si heeft
myn hetten eñ daer om en heeft si oec
gheen hoernen wāt al had sise si en sou
der niet konnē oerbarē als auicēna seyt
Item aristo. seyt oec li. iij. desen beestē
coemt oec wel een siecheit toe als wan
neer dat si alte vet werden by den nye-
ren want waer dat die nyeren seer be-
dect syn mit smeer soe steruen si eñ daer
om pleechmense vanden goedē weydē
te iaghen op dat si niet alte vet werden
en sullen

Dat.vi.ca. van een wylt zwyn

Aper is een wylt zwyn of een beer
mit langhe houtandē eñ is alte wreden
dier sinen vianden als ysidorus seyt li.
xij. ca. i. Item die latynsche heiten dyt
dier verres daer om dattet grote craf-
ten heeft als die selue seit eñ die grye-
ken heitent Aagres dz is wreet in duyt
sche Item plynius eñ auicēna segghen
dz aper alte fellē dier is wāt het wort
nauwe goedtieren al ist ghelubt al wer
den alle ander dieren goedartierē als
si der cullen quyt syn dit dier is also fel
eñ also koen dattet om dē doot niet en
gheeft want al siet et enen iagher tegē
hem comen mit enen yseren spietse het
en ontuliet hem niet Mer het gaet hē
tegen sonder enich veruaernis eñ slaet
naden man mit sinen tanden eñ het he
uet twe houtandē die crōme syn ter zyj
den vanden monde wtstaēde die scarp
syn eñ seer snidende eñ so wat daer me
de ghehouwen wert in goederwys dat
gaet af ende het heeft die tanden voer

tzwaert eñ in die rechter side heuet al-
te herden been dat breet is eñ dicke dz
wy den schylt noemen den welken hy
altoes voer set om syn lichaem mede
te beschermen eñ hi pleecht syn tanden
in die bome te houwẽ om te proeuẽ of
si vast staen eñ gheuoelt hi datse plomp
syn so et hi origanum dat is berch pol-
leye eñ kautse eñ dan werdẽ syn tandẽ
scarp eñ vast staende als auicẽna eñ ply
nius segghen li.xxviij.ca.x. Men seit dz
die orine vandẽ beere is goet totten ge
brekee vandẽ oren ist dat si mit roesoly
en ghemenghet wert Item syn gal is
goet teghen den steen als gheseit wort
li.xxviij. ca.xl. eñ syn oryn is also zwa-
re want waert dat hise niet wt en worp
hy en soude nz op konẽ staen mer hi sou
de bliuẽ legghẽ of hy doot waer Item
die gal van desen verkẽ maect enẽ lust
ter minnen Item die selue seit oec li.v.
dattet wilt verken seer die wortelẽ mi-
net eñ õdergraeft die aerde eñ snyt die
wortelen mit sinen houwetande eñ wor
ter vet af wanneer dat hi seuen daghen
rust ende sonderlinghe als hy drinct lut
tel eñ hy vecht mitten wolue wãt dien
haet hi natuerlikẽ want die wolf laecht
dicwyl des verkens ionghen eñ hy gryp
petse dicwyl eñ daer om als dye selue
seit heeft die nature den bere houtandẽ
ghegeuẽ om sine wiue daer mede te be
schermen eñ syn kinder want die wiuen
syn veel crancker eñ van quaderre com
plexien eñ si byt ende graeft nochtans
mit groter felheit Item die beer hou
wet al opwaert mit sinen tandẽ eñ daer
om mach hy qualiken yemant quetsen
die op sinen buuc gaet legghen eñ twi
mach qualikẽ yemant quetsen die staẽ-

de is eñ wanneer die beer vecht so scu
met hem syn mont eñ so doet hi oec als
hy hilict mit sinen wiue alle dese voer-
ghescreuẽ dinghẽ vertelt plini⁹ eñ doe
ter wat toe int achtende boeck int andẽ-
de capittel daer hi seyt dat die berẽ en-
de die ander verken ghetandt ghebo-
ren werden Item egidius seyt dat die
beren alte fel syn van moede eñ sondẽ-
linghe indẽ tydẽ als si hilikẽ eñ si vech
ten alte waerdeliken voer haer wiuẽ eñ
scrappen die aerde eñ richten hoer bor
stelen recht op eñ houwen mittẽ tandẽ
eñ proncken mitter borsten eñ in dien ti
den eten si luttel eñ si lopẽ naden wyuẽ
eñ daer om werden si dan magher en-
de soeckẽ haer woenstat in donckerẽ ste-
den in valleiẽ eñ in bosschẽ daer si haer
ionghen beschermen moghen si leuen
van alrehande wortelẽ der bomẽ ende
van wilden vruchten eñ als si woluẽ of
ander dieren ghewaer werdẽ so strydẽ
si al voer haren iongen eñ ist dat si mit-
ten ionghen niet ontlopen en mogen
so auẽturẽ si haer lyf voer die ionghẽ eñ
wãneer dat si sien dz si vechtẽ moetẽ so
weintelẽ si inden modder eñ latent syc
al om haer lyf verhardẽ op dat si alsoe
te bet ontganghẽ moghen Item aristo
tiles seyt int seste boeck dat dye wiuen
vanden beren nader dracht alte wreet
syn eñ scoerense dye horen kinderẽ mis
doen willen hier toe heuet plyni⁹ ghe
seit Itẽ ysaac seyt dat beren vleisch dro
gher is eñ myn coudt dan tam verken
vleysch ende dat is om des wil dat hy
altoes lopende is eñ hem roerẽde en
ende daer om oec dat hi droghe voetse
le neemt daer om is syn vetheit harder
eñ tvleysch ghenoechliker teten ende

daer om werdē die huus herē dicwÿle
ghestaghen eñ ghearbeit eer dat si ge
doot werdē op dat hoer vleÿsch te sma
keliker wesen sal Item dÿasco. seit dat
sÿn messe ghedroecht mit wine eñ mit
water ghedronckē is hē goet die bloet
spuwē eñ mit edick ghemengt geneest
hi die weute vanden zÿden eñ heÿlt ge
broken benen

Dat .vij. ca. vanden ezel

Azinus dz is een ezel eñ is gheseit
van sedendo dats van sitten want dÿe
lude op die ezels plaghen te sitten eer
dat si paerdē creghen als ÿsido. seÿt li.
xij. het is een simpel dier eñ is traech
eñ daer om wast haest ghedwongē den
menschen onderdanich te wesen of mē
seit datter gheseit of ghenoemt is azi-
nus vā a. in griex dat is sonder in duÿt
sche eñ van senos in griex dat is sin in-
duÿtsche dat is te samen alsoe veel als
sonder sin wāt die ezel heeft luttel sins
eñ daer af coemt azellꝯ dat is een clein
ezelken of een ionc ezel dat ghenoech-
licken is aen te sien dan dÿe oude ezels
wāt hoe dat hi ouder wert hoe dat hi le
liker werdt als ruwe eñ hart van haer
eñ het is een melancolioes dier coudt
eñ droge eñ daer ō ist natuerlikē traech
eñ zwaer dwaes eñ vergetel nochtans
macht veel lasts dragen eñ veel arbeits
doen eñ etet vule spise als dÿstel eñ al-
sulke ruwer Item die ezel is vādē cleÿ
nen voghelkÿns ghehaet die indē ha-
ghen nestelen als auicēna eñ aristotiles
segghen want hi breect haer nestē ende
stoert haer ionghen eñ daer om plegē
die mosschen eñ die ander cleÿn vogel
kens teghen den ezel te vechten want
ouermits sinen leliken roepen sÿn si ver

vaert die voeghelkens eñ vlieghē van
horen nest eñ die ionghē steruē van hō-
gher eñ hier om comen dÿe moederen
vandē voghelkens eñ vlieghē den ezel
tusschen sinē oren eñ bicken in sÿn oghē
mit horen beck eñ heeft die ezel enighe
wondē inden rugghe of in die zÿde van
den doernē of van slaen so vlieghē si dē
ezel op tlÿf eñ bitenen int zeer eñ quel-
len also seer eñ so langhe dat hi van ho
ren nesten loept eñ al ist dat dat muskē
cleÿn is van lichaē nochtans en kan hē
die ezel nauwe daer teghen gheweren
Item aristotiles seit dat die rauen den
ezel alte seer haet eñ daer ōme vliecht
hi opten ezel eñ bict na des ezels oghē
hardeliken Mer die hollicheit vanden
oghen baet den ezel wat eñ die dickic-
heit vander huut der oghebraeuwē die
hi toe luuct teghē die betē des vogels
eñ hÿ heeft langhe oren daer hi die vo
ghelen mede veriaecht Item aristoti-
les li. viij. seÿt dat die berē gaern vecht
teghen den ezel eñ teghen den stier al-
so langhe als hi raeuwe vleÿsch et en-
de die zake waer om is dit wāt hi gaer
ne ghesaedt waer van horē vleisch Itē
vandē ezelen seit plÿniꝯ li. xxviij. int lest
te capittel die hoeuen vandē ezel ghe-
suffumigeert helpē also seer tottē vruc-
hten wt tē comē ia dat die dracht wt co
met mit allen verworpen noch men sal
daer anders niet toe doen want die suf
fumigacie doot dÿe leuende vruchte ist
dat si daer dicwÿl bÿ gedaen wert Itē
die messe vandē ezel versch ghenomen
stempt die lopinghe vandē bloede en-
de die leuer is goet den ionghen kinde
ren die ziecke sÿn vandē vallendē euele
Item plÿniꝯ seit li. xxviij ca. x. dz ezels

melc eñ oec sÿn bloet sÿn goet teghē be
ten van scorpionē eñ waert dat yemāt
den ezel in sÿn oer luysterden eñ seyde
dat hi vanden scorpioen ghequest waer
hi soude verlost werdē Itē alle venÿnt
heiden vlyen vandē aensicht des roecx
vander longhen Item daer wordt oec
gheseit in tselue boeck ca . ix. dat ezels
melc is goet teghen venÿnden gipsum
eñ teghen ceruze eñ quiczilver Item li.
x.omnia ossa ꝛce.dat is alle dies ezels
beenre ghewreuē eñ ghecoect sÿn goet
teghen tvenÿn ist dat die cokinge daer
si in ghecoect werdē ghedronckē wert
Itē die orÿn des ezels die man is mit
nardus maect veel haers Item vandē
ezels seit oec plÿnius li. viij ca,xliiij.dz
die ezel een dier is dat qualiken coude
liden mach eñ daer om vÿntmense sel-
den in coudē landen als noerdwaert sō
derlighe Item aristotiles seit al ist dat
die ezel seer cout eñ droghe vau naturē
is nochtans mach hi alte veel hÿliken
Mer hi en wordt ter gheenre oncuÿsch
eÿt beroert eer dat hÿ dertich maenten
oudt is eñ hÿ en wÿnt niet voer dat hÿ
drie iaren vol heeft of derdalf waer af
dat plÿniꝰ daer seit oec dac selue eñ sel
den brengt hi twee ionghen eñ alst wÿ̄f
barē sal so scuwet si tlicht eñ si soect die
duÿsternis op dattet die mensche niet
sien en sal eñ si mÿnt haer dracht alsoe
seer Ja si soude wel doer een vier lopē
tot horen ionghen die ezel scuwet twa-
ter alte seer Ja hi ontsiet hem enē voet
int water te setten eñ als hi daer toe ge
dwongē wordt ouer een water te gaen
so pist hi daer in eñ si en ghaen bi hē sel
nē ouer gheen brugghe daer si twater
moghē sien doer lopen als si daer ouer
gaē Item die ezel heeft een cranc hers
sen eñ daer om heeft hÿ dicwÿl een on-
gemac int hoeft dat hem altoes dunct
datter vlieghen voer die oghen vliegē
datmen vertigo heit eñ dese zuuct coēt
als hi te veel humoren heeft die mitten
wÿnde ghemengt sÿn eñ daer ōme als
hÿ ouer die brugge gaet eñ hi doer dÿe
spleten vander brugghen int water siet
so heeft hi anxt dz hi int water vallē sal
eñ si en willen niet of node drinckē dan
op die beken daer si op ghewoen sÿn te
drincken of daer si droechs voets gaē
moghen eñ ist zake dattet water verwā
delt is van groten reghē of van anderē
zaken dat si ghewoenlic sÿn te drincken
dat en willen si niet gaern drincken ten
waer also gescaept als si plegē te drinc
ken Item pliniꝰ seit waert zake dat die
ezelinne twe of drie meer of min gerst
coern ate die gedoept in tbloet vā enen
appel so en soudese in so menighē iaer
niet ontfanghen als si gherst coernē ge
gheten had eñ van enen ezel eñ vā een
re merÿe wordt een mule eñ tot sulken
drachten kiestmen merÿen dÿe benedē
hoer vier iaeren niet en sÿn noch bouen
hoer thien iaerē eñ van desen dierē sÿn
twee ghestachten als tpaert dat is dÿe
henxt eñ die ezelinne eñ die ezel mitter
merrie eñ dat een ghestacht hout hem
vanden anderen ten si dat si inder ionc-
heit mit malkanderē vander melc ghe
voedt werden inder duÿsternisse want
diese pleghen te verwarē die brenghē
die volē vander merrÿen dat eē henxt
ken is bider ezelinnē als si sock is dat-
mense zuken mach daert doncker is int
eerst also dattet ionc ghewent wert dat
sock te drincken eñ te zuken .eñ wast tē

lesten daer mede op eñ dz henxtkẽ spri
get dan mitter ezelinnẽ eñ daer coemt
een mule af eñ aldus doetmẽ oec van-
den ionghẽ ezelkẽ dat een mãneken is
dat brengtmẽ byder merryẽ ind̄ duyster
nis eñ latz daer veel zukẽ eñ wort daer
mede wẽnende als voerscreuẽ is vandẽ
anderẽ Item aristo. seit li.xvi. ist zake
dz een ezel sprigt mit eenre merrye die
van enẽ heynxt ontfaẽ heeft so sal dye
õtfanc te nz gaen om die coutheit syns
sperma want die sperma vandẽ ezel is
natuerlikẽ alte cout eñ hoer materi eñ
die materi vãdẽ heinxt is heet eñ daer
om als dat hete mittẽ coude gemengt
wert so werter een getẽpertheit eñ soe
macher een õtfãc af comẽ eñ die vruch
te behoudẽ werdẽ wãneer die paerde
of heinxtkẽ ghemengt werdt mittẽ wy
uen der ezelẽ eñ also oec die merryẽ mit
tẽ mãnekẽs d̄ ezelen Mer die soen des
ezelkens eñ der merryẽ dat is een mule
eñ doech tot geenre winnige want dye
coutheit regneert in hem vã vad̄ eñ vã
moeder eñ daer om en coemt vãdẽ mu
le nz als die selue seit Itẽ die selue seyt
aldaer is dat die zake dat die ezelinne
ontfaet van enẽ heinxt so is dat hilic dz
daer na coemt vandẽ ezel dat selue eñ
doet ouarẽ eñ te niet gaen datter ontfã
ghen was dit selue is voer geseit Item
daer is een species vã ezels diemẽ heit
azinus indicus eñ heeft voer midzen int
hoeft enẽ hoerne eñ en heeft mer een
hoeue in elkẽ voet wãt alle dierẽ heb-
bẽde twee hoernẽ heeft enẽ ghesplittẽ
naghel indẽ voetẽ eñ daer om azinus in
dicus hebbẽde mer enẽ hoern eñ en he
uet mer enẽ nagel of hoeue indẽ voete
die niet gesplit en is als aristo. seit li.ij.

nochtãs en heeft alle die dz ghesplit-
te voetẽ heeft hoernen Mer het soude
billiker ỏkeert wesen ist dattz hoernẽ he
uet so heuz gespitte voetẽ alst opẽbaert
indẽ stier indẽ hertẽ indẽ scapẽ eñ in de
ser gelijc als aristo. daer seyt Itẽ die sel
ue seit li.vij. dat die ezel eñ dye mule e
ten vruchtẽ ghelijc dattz paert doet eñ
werdẽ vandẽ crudẽ geuoedt eñ werdẽ
vet vãdẽ water eñ si minẽ meer dõcker
water dz modderich is dan claer water
mer die koe drinkt lieuer dz claer water
Itẽ arist. seit int selue boec dz die ezels
dicwijl eẽ zuuct krigẽ diemẽ nulide heit
eñ dese siecte is eerst int hoeft eñ vand̄
nazen loept hẽ vule fleume die seer he
te is eñ waert also dat dese fleume op
ter longẽ viele so soude die ezel steruen
eñ des e ezel ghevoelt meer coudẽ dan
enich and̄ dierẽ Itẽ die selue seit dz die
rugknoken vanden ezel alte starck syn
mitten zenen te samẽ vergadert after
biden nyeren Ja veel starcker dan voer
op sinen scouderẽ ende daer in leitmen
den swaersten last after op syn leynden
Item na dz die dach eñ die nacht al euẽ
lang syn so werden si ter minnẽ beroert
Item dat mannikẽ trect die lucht van-
den wiue na hem ouermits den wynde
eñ also verkeert noch meer twijfkẽ grij
pet die lucht vanden man eñ also wert
si van minnen bernende eñ coemt tottẽ
man als plinius seyt Itẽ die selue ezel
heeft menighe onsalicheit .twelc alden
luden kondich is .want men doet hem
dicwijl meer doen dan hi doen mach hi
wert mit stocken geslaghen mit preke-
len ghesteken eñ syn mule mit breydelẽ
ghedwonghẽ eñ als hi alle droefheyt
eñ armoede gheledẽ heeft soe sterft hy

eñ voer alle den dienst eñ arbeyt die hy alle sine dage gedaen heeft so en mach hi noch syn velle niet behoudẽ Mer dz wordt hem benomen eñ wt ghetogẽ eñ tolepsch wordt voer den hondẽ geworpen sonder grauen Men vint veel proprieteitẽ in sommighẽ anderen boecken van sinen leden mer hier mede hebben wys ghenoech

Dat viij. ca. vanden slanghen

Anguis dat is een slanghe eñ proprelic te spreken soe machmen anguis nemen voer alle ghesłacht van serpentẽ dat hem voudẽ eñ wenden mach eñ dat nẽmermeer recht voert en gaet sonder crõmẽ .als ysido. sept li. xij. want si trecken hem seluen voert mitter borsten eñ mitten buke .eñ si heit oec coluber daer om dat si inden donckerẽ bosschẽ of holen veel woent eñ daer syn veel geslachten van serpenten of slanghẽ ende alsoe menighe ghesłachtẽ als daer syn alsoe menich venyn isser eñ hoe veel speciẽ al soe veel wesen eñ hoe veel verwẽ alsoe veel zericheiden als ysido. sept li.xij.eñ ghelikerwys dat die slanghẽ schelẽ inder grootheit also schelen si inder quaetheit des venyns .het syn sõmige slangẽ of serpentẽ die alte groot syn sept plini. li.viij. ca.xvij. eñ megestenos scryft dz si alsoe groot syn dat si herten eñ stieren slyndẽ want daer waśer een doot gescoten mit armborstẽ eñ mit anderẽ boghẽ van regulus in enẽ stryde dye hondert eñ twintich voeten lang was wes velle eñ kynnebackẽ waren voer een tempel ghehangẽ tot romẽ .eñ duerde menich iaer Item onder den keyser claudius in ytalien was oec een serpent doot geslaghen in wes buke een heel kint ghevõdẽ wert .eñ alsulke serpẽtẽ quetsen alte seer als nu mit bytẽ nu mit slaen nu mit blasen eñ mit menigherleye als mit steké eñ mit aensien eñ also hebbẽ oec dye cleyne macht enẽ mensche quaet te doẽ eñ anderen dierẽ dispa is een serpẽt als ysido. sept eñ is also cleyn want wãneer dattet ghetreden wordt so wortet nau we ghevoelt .wes venynt enẽ mensche doot eer dattet een voelt nochtans tve nyn den mensche geen seer en doet wãt hi sterft sonder wee eñ also is oec eẽ serpent dat tyrus heyt daer men dryakel af maect als aristo. seit li.vij. dat tegen syn venynt kwm boete gheuondẽ wort eñ si schelen oec inder figueren eñ inder sceppenis want sõmige hebbẽ twe hoefden als amphibena dye daer om alsoe ghenoemt is om dat si twee hoefdẽ heuet dat een voer eñ dz ander after of in dẽ stert lopẽde ront om mit beidẽ hoefden Men seit dat dẽse serpent hoer alle ne beuelt den couden voer alle serpenten dat selue sept plini⁹ li. viij.ca .xxiij. eñ seit dz ãphibena een dubbelt hooft heeft eñ stort syn wenyn tot enen monde alleen wt .het anđ serpentẽ mit veel hoefden .want si syn getwiuoudicht of gedryuoudicht of geuieruoudicht als die selue seit Item ydra is een serpent van veel hoefden als inden broekẽ van archadyen openbaerde dat een prouincie is of was eñ men sept doe daer een ghesłaghen was doe wiessen daer drie hoefden wt Mer dat is een segghẽ seit hi want het is kundich dat ydra een stede was die wateren wtspuẽde was die die stede die daer by stont verderuende was In die welke als die een ganc ge stopt was so sprongheẽ daer veel ander

wt eñ als dat hercules sach doe verbar nede hi die stede eñ also stoot hi die toe pade des waters eñ daer om seytmen dat hercules den serpent ꝑdram mittē vÿf hoefde dode als ÿsi. seyt li. xÿ. Itē die serpentē schelen inder verwen wāt sōmighe sÿn zwart sōmighe root als tÿ rus eñ dat sÿn die quaeste eñ sōmige sÿn speckelich als die serpent scitalis eñ is van alte menigherhande verwē eñ dÿt serpent cruupt seer traechlick mer wāt het alsoe menigerleye wonðlike verwe heeft so bedrieghet die luden diet aen sien dat si vā hem niet scepdē en konnē eñ hoe datter meer van verwen is hoe dattet feller eñ venÿnder is want men seit dz sÿn venÿn alte quaet is eñ die sel ue serpent is also heet dat hi des wÿn-ters mittē liue indē snee laghe het sou-soude barnē Item ÿsido. seyt dat ophi-tes is een serpent ghesprenkelt mit ve le stippen eñ also menighe sonðlinghe stippel als hÿ heeft soe menich venÿn heeft hi in Item die serpenten schelen oec inder woenstat want sōmighe sculē eñ woenen in holē vander aerdē eñ lec ken den puluer eñ zukē die vuchticheit als plini9 seyt Item daer isser sōmighe inden wateren eñ indē oeueren vandē water als erindris eñ so wie daer af ge slaghen wert die ladet water Item ÿsi dorus seyt li. xÿ. datter een serpent is dat rinatrix heit dattz water venÿnt te maken pleecht want in wat water dat dese serpent coemt dz maect hi venÿnt als lucan9 seit sōmighe ander woenen inden bosschen eñ in donckerē holē dÿe cleyne voghelkÿns vanghen eñ cleyne beestkens wten welken si die vuchtich eit zuken als aristo. seyt li. xiiÿ. eñ dese

serpenten pleghē den luden te misdoē die inden bosschen of inden velden sla-pen als si den mont open vinden so crn pē si daer in also wel inden mensche als in anderen beesten want si minnen dÿe warmte eñ die humoren vandē liue die zuken si Mer hier tegē vecht een beest-ken datmen saura heit dat is een lacer te want wanneert verneemt datter een mensche inden velde leyt ende slaepet ende dat die serpent coemt ende wil dē mensche inden mont loepē so springhet die laceert op des menschen aensichte die daer slapende is ende wecten op dz ter die slanghe nyet in lopen en sal. Ja dese laceert vecht teghen dese slanghe om des menschen wille. als auicenna seyt. Item ÿsidorus seyt dat wanneer dese laceerten oudt werden soe werdē si blint ende dan so gaen si in een hol vā eenre wech teghen dat oeste ende lukē hoer oghē op als die sonne op gaet en de so werden si verlicht. Item daer is een serpent als ÿsidorus seyt libro duo decimo dat salamandra heit ende ple-ghet inden viere te wonen wes venÿnt heit alte craftich is bÿ dz die ander sÿn dese serpent doodter veel teffens wāt coemt hÿ aen enen appelboem soe ve-nÿnt hi alle die appelen die daer opten bome staen ende so wye daer af et dÿe veruaert ende sterft ende al waert dat die appel in enen put viel hi soude alle den put venÿnt maken Item dese sala mandra lesschet dat vier ende hi mach midzen inder vlammen leuen sonð ver barnen dat hem die brant niet en deert Mer hi doettet vier wel wt gaē als ÿsi dorus daer seit dese gelikenis seyt oec plinius libro x. ca. xvÿ. dat salamandra

is ghelijc der laceerte inder figuren eñ openbaert selden dan alst veel reghent ende alst claer weder is so en thonet hē niet ende het is alsoe zeer coudt aen te tasten dat een mensche daer af verscric ken soude ende datmē daer mede ziec lesschen soude ende dese serpent spuwt wt sinen mōde oft melckich etter waer ende worde een mensche daer mede ge raect soe soude hem alle sijn haren ont‑ uallen ende die stede daer dat gheraect waer soude verkeert werden in alte qua der verwen Item die serpenten schelē in horen voertganc want sommige cru pen altoes cromme ende sommighe al toes recht als ysido. sept libro duodeci mo Centris is een serpēt dat onbuech som is dz altoes enē rechtē wech maect als lucanus sept ende daer isser sommi‑ ghe die crom crupen op haer borst ende daer isser sommighe die oec opter borstē crupē ende houdent hoeft recht op als een waterich serpēt ende een ander dz chelidros hept dat een stede daert ouer crupt mit allen verderft ende doet die stede venijn roken als lucanus seit wāt waert zaeke dat hem dit serpent crōmē woude alst liep het soude terstont bor‑ sten Item die serpenten schelē oec veel inder vaerdichept wāt dye een is vaer dich ende die ander is traech want sica lis daer voer af gesept is die is oec seer traech ende sommighe ander sijn alsoe snel dat si schijnen of si vloghen als ia‑ culus wāt dese iaculus springet op enē boem ende als hem enich dier bi coemt of teghen daer springhet hi op ende do det als ysidorus sept ende alsoe sijn oec veel serpenten in arabien mit vloeghe‑ len ende veel ludē heptense sprene dye meer lopen dan hepnstē ende daer om septmen dat si vlieghen ende een men‑ sche sterft vā sinē venijn eer dat hi pine of zerichept gevoelt als dye selue seit Item si schelen in quaeder scalchept of in quader wijsheit alst opēbaert in ceras tes dat een serpēt is mit hoernē dat hē huudt onder tsant ende steect die hoer nē butē op dat hi die beestē lockē mach tot hem als voghelen ende ander die‑ ren want die dieren wanen dz die hoer nē aes sijn of dingen die men etē mach ende dese cerastes heeft hoernē als een ram diehy bloot opt tsant laet legghen op ghericht ende als dan dye beestē co men eñ wanen enē weder of enē ram te vinden begrauen soe vinden si daer een venijnde slanghe legghē ende dan grij pet hi die dieren ende venijntse alsoe is oec hoas dye serpent als ysidorus sept in ytalien dye welke den beesten volcht mit groter zwaericheit eñ coemt al hey melic aen den mannen vanden buffelē ende zuuctse doot ende heeft sinen na‑ me van bos dat is vanden os als ysido rus seit Item noch sijn dair veel ander naemen ende ghessachten der serpentē als aspides vipere ende dracones van den welken mē na seggen sal Mer als ysidorus seit in li. xij. alsoe veel is tge‑ tal der beten als daer namen sijn eñ int ghemeyn so sijn alle angues dat sijn slā ghen van couder naturē ende si en slaē nyet lichtelicken ten si datse verwarmt werden want also langhe als si cout sijn so en doen si niemant niet eñ daer ōme scaet haer venijn meer des daechs dan des nachts eñ des winters leggen si in enē cloot te samen gewondē eñ des so mers ontwijndē si hē eñ als si dā vhettē

soe sijn si fel eñ tvenijn loept eerst biden
grotē aderē al om doer tlijf eñ na tottē
arterien eñ coemt also ter hertē eñ doot
den mensche Mer het en mach dē men
sche niet scaeden alsoe langhe alst bloet
niet geraect en is Item lucanus seit dz
alle venijn cout is eñ daer ōme die zie-
le die vierich is scuwz dz venij̄ datter co
ut is Mē leest i genesi dattet serpēt scal
ker was dan enich dier op aertrijck Itē
ysido. seit dat alle slanghen een plomp
ghesicht hebbē mer si horen nauwe wāt
haer oghē sijn al ter zijden bi den hoef
de ende daer en is gheen dier dat also
buechsōmen tonghe heeft als die slan-
ghe doet want als si toernich is so roe-
ret sise so zeer dat die tonge schijnt drie
voudich te wesen al ist nochtans dat si
der mar een en heeft Item die slanghe
sijn so vucht dat si ouer al daer si crupen
datter eenre hādē slimicheit after blijft
Eñ al ist dat si gheen voeten en hebben
nochtans treckē si hem seluē voert mit
ten ribben eñ mittē buke eñ so waer dat
si gheraect wordt vandē buke allāges
totten hoefde toe so wordt si te cranc-
ker om horen ganc te makē want waer
eē slach op een ribbe coemt die gaet on
tween Item ysidorus seit dat die serpē
ten lange mogen leuē sonder eten eñ si
werden also oudt dat si den oudē rock
wt doen eñ trecken enen nuwē aen wāt
als si oudt werden soe doen si den rock
wt eñ dat gheschiet overmits enen en-
ghen gate daer si doer crupē eñ als dat
oude velle af is so crighen si enē nuwen
huut als ysidorus seit li.xij. die manier
vander vernuwinghe der slanghē wort
thans wōderlic ghesien want als phisi
ologus seit die slanghe als si ghevoelt

dat si ziec is van enigher zuucten of vā
enighen ouderdom so vast si langhe vā
spisen op dattet velle also te bet vandē
vleysche blost mach werdē daer nae als
si eē bitter cruyt gheproeft mach heb-
ben soe moeten si oec spuwen overmits
dye grote craft des cruuts ende dan lo
sen si dat venijnde dynck daer si ziecke
af gheweest hebben twelc dat die zae-
ke hoerre zuucten was ende nyet lang
daer nae baden si hem inden water op
dattet vel te bet ghetempert werden-
sal ende dan soe crupen si terstont in een
enghe gat op dattet oude velle te bet-
af slupen sal ende alst af gheslopē is soe
gaen si terstont legghen ter sonnen en-
de droghen hem dan seluen ende ver-
crighen dan int overste vanden vleysch
een nuwe velle ende als si al haer craf
ten weder hebben soe sien si veel claer-
re dan si te voeren waren ende crupen
veel starkeliker ende eten oec gierliker
in allen dinghen Item dese vernuwin
ghe segghen plinius ende avicēna mit
aristotiles dat si al doen in enen daghe
eñ doen dat oude velle af ende vercla-
ren haer oghen ende crighen haer craf
ten weder dit seyt plynius int viertien-
de boeke Item pytagoras seit dat van
den morghe eens doden mensche dz in
den rugbeen leyt een serpent wordt eñ
ist datmen dit alsoe geloeft aldus te ge
schien soe salt billiken gheschien als ge
likerwijs dat den mensche den doot co
met overmits den seluen serpent alsoe
werdt oeck ghemaeket een serpent die
steruē sal overmits de doot des mēschē
als ysidorus seit Itē plyn. seit int vijftiē
de boeck eñ int seseenviertichste ca. dzeē
slange wast wten morge des rugbeens

vandē mensche want si comē voert mit
eenre heymeliker eñ blinder oprisinge
also doen si oec indē ghestacht der vier
voetiger dierē Item ysido. sept aldaer
Men seit dat die serpent enen naecten
man ontsiet noch hi en dar hem nz ge-
naken Item plyni9 seit dat die spekel
eens nuchterē mensch is den serpentē
een venyn eñ ist dat si daer af proevē so
steruen si Item het syn ander wonder-
like proprieteitē vander slangē die edel
syn die welke vandē anderen auctoers
bewyst werden die speciael syn als van
diasco. van aristo. eñ van auicēna eñ ic
wilder sōmighe hier mede onder sayen
eñ dyasco. seit dz die serpentē des win
ter tyts scuulen inder duysternis als in
holen daer si haer ghesicht byna verlie
sen om des wil dat si also lange int dōc
ker legghen eñ des leyntens tyts als
si beghinnē wten holen te crupen so ge
voelen si dat si niet wel en sien Mer so
gaen si dan soecken een cruut dat vēne
coel heit of syn wortel eñ wriuen haer o
ghen daer mede Item plyni9 eñ auicē
na seggē vanden serpent li.ij. dattz ser
pent luttel drinct wanneer dattet ghie
rich is of hongerich ende het haet dye
lulyt vander ruten eñ daer om schuwet
die serpent den wezel wanneer hi ge-
voelt dat die wezel rute ghenomē he
uet eñ also rasch als die serpent die ru-
te ghebrokē heeft soe en kē hy niet we
ch comē Itē die serpēt zuucht geern die
vuchticheit vandē vleysch gelikerwys
dat dye spin zuucht die vlieghe eñ dye
serpent stynt die eyeren vandē voghelē
eñ die ionghe leuendighe voghelē me
de eñ als hise gestynt heeft so schiet hy
se afterwaert eñ laetse daer wt ende en
laetse inden buke niet dueren Item ari
stotiles seit li.ij. dat die binnēste eñ dye
darmen vandē serpentē syn ghescaept
als die darmen der vieruoetiger dyerē
die eyer legghen nochtans en hebbē si
gheen cullen Mer si hebben weghē of
ganghen als syn die weghē der visschē
eñ haer moederen inden liue syn lanck
eñ ghedeylt eñ haer darmen syn lanck
nader lengtē haers lichaems ende die
tonghen vandē serpenten syn zwart lā
ghe eñ subtyl eñ in tween ghesplit en-
de voer scarp ende daer om gaen si veel
wt ende syn licht te beroeren ende dye
buke vanden serpenten is lang ende en
ghe ende is den breden darm ghelyck
ende die darm wordt gelyct den honts
darm ende na den buke heeft hy enen
cleynen darm die comende is of strec-
kende totten wtganghe der oueruloe-
dicheit eñ heeft een cleyn hart bidē hal
ze ende is den nyeren ghelyc int aensiē
ende naest den hart is die longhen In
die welke zenighe deelē dye subtyl syn
onghewonden syn nederhangende vā
der hartē eñ nader longhen is een lan-
ghe leuer eñ wtgherect eñ daer op een
gal alst is indē visschen die groot syn eñ
inden cleynen serpenten is die gal optē
darmen ende die milt inden serpenten
is ront Item die tanden vanden serpēt
syn zeer scarp wedergecromt een luttel
ende versament nochtans syn st ghescei
den nader saghen of nader vilen want
sommighe die lang syn staen als een sa
ghe gescheiden ende si hebben dertich
ribben na den ghetale der daghen van
der maent ende men seit dattet ionghē
zwaluen gheualt inden neste ist zake dz
hem yemande hoer oghen doerboert

eñ wint hem tgesicht wt het sal weder
comen eñ die sterte vandẽ serpentẽ als
der laceerten wassen na dien dz si af ge
snedẽ sijn Item dye serpentẽ makẽ eye
ren eerst indẽ liue eñ daer na werpẽ sise
alleincsken wt eñ niet tot enẽ mael van-
den welken dierẽ comen wtghenomen
tyrus dat vipera is Tyrus dye serpent
als aristo. seit li.iij. wynt dieren binnen
eñ eerst maect hi eyer binnẽ eñ van dien
eyeren werdẽ dieren binnẽ ghewõnen
eñ daer om werdt daer gheseit dat ma
trix dat is die moeder vandẽ anderẽ ser
penten lang is nader sceppenis des lic
haems eñ die moeder beghint van be-
neden eñ gaet opwaert aen beidẽ zijdẽ
eñ wort gedeilt in tween delẽ eñ hebbẽ
tusschẽ hem een onderscot eñ daer õme
sijn die eyer een scarpicheit inder moedꝰ
Item aristo. seit li.v. dat die serpenten
hem also vast deen in dander windẽ als
si hiliken dat si schienen een lichaem te
wesen mit tweẽ hoefdẽ Item aristo. li.
iiij. seit dat tyrus wanneer dz hi enẽ vo
ghel of anders wat slindt so richt hi hẽ
eerst op eñ na twengt hi hem ter tijt to
dattet binnẽ come dat hy ghestondẽ he
uet want sijn maghe is cleyn eñ subtijl
eñ die zerpẽten mogẽ lange leuẽ twelc
openbaert vanden serpenten die die co-
mans õwarẽ Item aristo. li.viij. gal.i.
die weezel vecht teghen die serpent eñ
bewaert hem mitten voetsel vander ru
ten eñ sondlinge vecht hi teghẽ die ser-
penten die muze eten want die weezel
pleecht die muze seluẽ te eten Item hy
seit daer li.vij. dat die serpentẽ den wi-
ne zeer minnẽ eñ daer om sijn si gaerne
onder den wijngaert eñ si minnẽ tmelc
zeer eñ daer om volghen si die lucht vã
den melc eñ daer om waer enich serpẽt
ghecropen in eens menschen buke dye
soudemen mitter lucht vandẽ melc wt
crighen als die selue seyt eñ dyasco.oec
Item aristotiles seit li. xiiij. dat die ser-
penten hoer hoeft moghen legghẽ op
haren aers nochtans dat haer lichaem
midzen ongherorrt blijft Item die sel-
ue seyt dat die serpentẽ int water zwem
men sonder bughinghe des lichaems
ghelikerwijs dat si crupen opter aerdẽ
die natuer en heeft die serpenten gheẽ
voeten ghegheuen mede te gaen noch
vinnen mede te zwemmen eñ dat doet
dat si alsoe lange sijn van liue wãt had
den si veel voeten ghehadt soe souden
si van quaden beroerẽ wesen ende had
den si oec veel vinnen so waren si oec vã
zwaren voertgange Item men vint vis
schen die den serpenten oec ghelikẽ in
der lengten die om der seluer saken wil
luttel vinnen hebben of en gheen ende
zwemmen sonder bughen vandẽ lichaẽ
als dye lampreiden ende eenrehande
visschen diemẽ agri hiet of fastares en-
de sijn eenrehande alen vander zee en-
de daer om want alsulke visschen ghe-
lijck den serpenten sijn inder sceppinge
als si ghescepen werden so hebben si al
leen twe vinnen voer eñ si bughen hoer
lichaem voer die vinnen Item die ser-
penten hebben oec darmen wtẽ welkẽ
hoer oueruloedicheit gaet als ander wi
nende dieren Mer si en maken gheen o
rijn want si en hebben nerghents gheẽ
weghen daer si doer liden mocht Item
die serpenten wijnden in malkanderen
als si hyliken want si en hebben gheen
roede noch cullẽ si en hebbẽ gheen roe
de dat is scaft want si geen been en heb

bē eñ si en hebbē gheen cullē wāt si te lā
ge van liue sÿn eñ waert zake dat si cul
len haddē so soude haer sperma v̉coudt
werdē om die traecheit sÿns wtgangs
eñ also en doecht niet tot enigher win-
ninge Item seldē vallet datter gebreck
coemt indē lichaem der serpentē eñ dat
ghescheit om der figurē der moed̉ dÿe
indē liue is die welke ront recht ende
enghe is Itē dese eñ veel and̉ proprie-
teitē der slangē eñ der serpenten vertelt
aristo. eñ haer natuere die welke lange
warē te vertrecken Mer mit desen is te
hans ghenoech gheseit int ghemeÿn
ende vanden anderen salmē noch hier
na seggeen in die letter .s. zce.

Dat .ix. ca. van eē slang genoemt aspis

Aspis is een slange van bitē eñ vā
venÿn alte sond̉linghē quaet Itē
ÿsido. seit li. xÿ. c .iiÿ. datter menigher
hande species sÿn vandē aspis eñ heb-
ben ongelike werken om te quetsen eñ
quaet te doen als dispas dÿe int latÿn
sicula heit wāt wien dz si raect die sterft
vā dorst Item ÿspualis is een geslacht
van aspis die indē slape doot want een
mēsche die daer af ghequest wert sterft
al slapēde dese serpent settede cleopa-
tra aē haer lÿf eñ starf si al slapēde Itē
amazors is oec een aspis eñ so wien dz
si raect die sterft al bloedēde Item pres
ter is een vreselic aspis dÿe altoes mit
enē openē monde venÿn wt geeft dÿe
hier af ghequest wert die sterft alte leli
ken Item seps is een venÿnt aspis eñ
wert eē mēsce hier af gequest soe v̉uaert
een mēsche vluchs eñ tlichaē smout en
wech mit beenē mit zenē eñ mit alle dē
lichaem Item daer sÿn noch veel ghe-
slachten van aspis want waert zake dat

een mēsche een glauie in die hant had-
de eñ slaecse daer mede venÿn soude
die glauie langes schietē eñ dodē den
mēsche diese in die hant hadde als aui
cēna seit int boec daer hi vanden venÿn
leert soekz bouē li.v. int capittel vandē
venÿn van aspis of vandē gheslachten
als hi seit li. xÿ. Men seit dat aspis wā
neer dat si den wispelaer diese te vangē
pleecht ghevuecht eñ beghint te luÿste
rē na sinen sange die hi maken kan en-
de conterfeÿtē of hi een aspis waer op
dat hise wtē hole lockē mocht so gaet si
toe als si niet wt en wil so duwet si dz
een ore stÿf tegē die aerde eñ dat ander
oer stopt si mit horē stert op dz si sÿn klei
tinge nz horē en sal hier toe heuz ÿsi. ge
seÿt Itē plini9 seit van aspis li.viÿ. ca.
xxiiÿ. dat die lede die vand̉ aspis ghe-
slagē wordē die hekkē eñ zwellē eñ men
machse kwm of niet ghenesen mē hou-
wet vluchs af datter geraect is eñ de-
se slāgē minnē malkādérē mit groter be
geertē eñ si en mogē sond̉ geselscap niet
wel leuē want warter een doot geslagē
so sal die ander den dootslagher volghē
alle dat si mach om wrake te doen ia al
warē daer veel menschē ouer een hoep
si en sal den ludē niet misdoen Mer dē
recht sculdighē sal si veruolgē na horen
vermoghen eñ dodē dien mensche kan
si dien crigē Mer want die mēsche zeer
loopt recht wt eñ si recht wt niet sien en
kan dan ter zÿdē wt so ontgaet die men
sche dicwÿl Item marcianus seit dz as
pis den affris eñ marcis gheen quaet
en doet want die en ghelouē hoer kin
darē niet die vā hem comē eñ hebbense
suspect eñ werpē hē tegē dē aspis eñ ist
dat si vā horē zade sÿn so en doet hē di

aspis geen quaet Mer sijn si ouerspeel
rers vander aspis so steruē si vluchs eñ
dat seit plyni⁹ claer li.viij. int leste capit
tel eñ also vintmen oec dat die serpen-
ten sparē die land lude die daer wonen
daer die serpētē sijn al sliepē si oec Mer
ander volc dat vā vreemdē landē waer
die soudē si doden Item plyni⁹ sept dz
aristotiles in eenen boeke wt gheeft-
dattet in enē berghe is daer die gasten
vandē scorpioenē niet ghequest en wer
den Mer die daer int lant wonen wer-
den wel ghedoot vanden scorpioens

Dat.x.ca. vanden spynnen

Arania dz is een spin eñ ysido.seit
li.xij. dat die spin een worm is ghenoēt
vādē voetzel der luchtē die in eenre cor
ter tijt langhe draden maect eñ en rust
nēmermeer webbē te maken twelc een
cost verloren is want een lichtē wint of
anders wat heeft dz dat web schier ver
derft eñ dan heeft die spin al horen ar-
beit verlorē Item auicēna seit want die
spin een cleyn crupēde dier is mit veel
voetē als mit sessen of mit achtē eñ die
heeft si altoes effen eñ nēmermeer on
ghelijc eñ dat was noot of hoer voert
ganc soude altoes gelijc wesē als hoer
last is en dat is ghemeyn indē dierē die
twe voetē of meer hebbē eñ si heeft dz
een been langher dan dz ander eñ som
mighe corter eñ dat is om menigher-
hande werck dat si werken want mit sō
mighe voetē subtijlt si die draedē eñ in
sommighē maect si enē cnope eñ mit sō
mighē cnoept si die draden te gader eñ
mit sōmigē cruypt si die dradē al lāges
eñ als si wil so hangse haer seluen mid
zen indē webbe onberuerlikē ende die
spin voelt nauwer dan enich dier dz an
ghelen heeft eñ als si also midzen indē
webbe hāgt vluchs geuoelt si een vlie
ghe ist dat si aen den webbe raect daer
si vluchs toe vaert eñ grijptse als horē
viant eñ zuuct haer eerst die vuchtich-
eit vten hoefde eñ daer af leeft si want
die smake is haer also zoet eñ also sma
kelic als der bijē thonich is als die sel-
ue sept eñ aristo. Item daer is ondsceit
indē ghestacht der spynnen als aristo.
seit li.v. eñ twijf is meerre vā lichaem
dan die man eñ heeft langher been eñ
boechsommer eñ abelre te roerē om te
weuen eñ als die selue sept li.v. inder
tijt des hilicx eñ der minnē so trect dat
wijf den man tot haer ouermits dē dra
den des webs eñ die man trect nae dat
wijf eñ dese aenhalinghe en laet niet af
thent si vergader werdē eñ tmāneken
wordt gheleit optē buke des wijfs eñ
dese manier is noot in hem om die ron
dicheit des buucs eñ dese cōiūctie dat
is vgaderinghe geschiet meest int eyn
de vander leyntē eñ int beghin vandē
zomer eñ indē herfst eñ int beghin vā-
den winter in desen tween tijdē sijn dye
spinnē venijnste Itē aristo.sept li.viij. dz
ter veel ghestachtē van spinnē sijn wāt
sommighe sijn cleyn eñ van menigher-
hande verwē eñ sijn scarp eñ lopē zeer
daer sijn ādere die meerre sijn eñ zwart
inder verwen eñ haer bynnēste benē sijn
langer eñ dese sijn van tragerre berue-
ringhe dan als si minnen willē eñ dese
zwarte weuen bider aerdē bynnen den
gaten eñ bliuen in haer weuinge ter tijt
toe datter een vliege of een andr beestkē
in vliecht die si dan gripē eñ ist dat si hō
gher hebbē so sukēse hoer vuchticheit
wt eñ dan draghen sise in haer hol eñ

houdense daer thent hem hongert eñ
als si alle die vuchticheit wt hebbē soe
werpē si dz ouerscot wech eñ dan comē
si weder tot horen nette om meer te vā
gē eñ en vangt niet eer ten is weder ge
maect datter aen niet ghebrokē was eñ
waert dat yemāt haer web brake so sou
den sijt weder makē biden onderganc
der sonnen of bij der opganck der son-
nen want dan vallen veel beestkens in
die netten ende twijf baert ionghē en-
de iaecht vlieghen eñ ander beestkens
eñ tmāniken helpt haer eñ als si groot
is so huut si haer op dat si niet ghesien
en sal werdē twijf lept eperē daer eerst
cleyne spinnekens af comē eñ vluchs
setse die moedē mede te werke aen tweb
hoe ionc datse sijn eñ si scicken hem sijn
lic daer toe eñ weuen mede recht of sijt
inder moeder buke gheleert haddē eñ
daer is eenrehāde speci van spinnē die
cleine laceerten iaghen eñ begint hem
eerst sinen mont toe te weuē eñ te bijn-
den .eñ als si sinē mont bewrocht heeft
so sprengt die spin optē laceert eñ steec
tē alsoo langhe thent hi sterft Item die
selue seit int selue boeke datmē sōmige
spinnē vint inden coruē vandē bijen dye
dat honich ōderuen eñ zuken die vuch
ticheit wt eñ maken biden roten webbē
eñ ōderuen dat honich mit allen Item
noch segghē auicēna eñ plini⁹ li.xi. ca.
xxv. datter veel ghestachtē van spinnē
sijn onder die welke isser sōmighe wes
lichaem clein is eñ snelle ten spronghe
eñ heeft enē venijnden bete eñ daer is
een andʼ species die meerre is van lich
aem eñ van zwarter verwen eñ mit lan
gheren benen eñ dese maect holē ende
strickē bider aerden eñ het is een groot
wonder sept hi ho dat also veel webs
comen kan wten buke der spinnē want
si vā cleinē voetsel is eñ si luttel bloets
heeft eñ luttel hettē waer af dat seer te
verwonderē is .eñ waert niet dat hem
die nature ghegeuē had .want si makē
dat webbe mit wonderlike rondichey-
den ront oft mit enen passer ghecirkelt
waer .eñ daer draghen si haer indracht
in oft mit eenre linien ghemeten waer
mit groter subtijlheit twelc gheen men
sche volbrenghē en mocht ende voegē
dz in een datmēs niet scheidē en mach
ten worde mit allen ōderft na dien dat
die tiden vandē iare toecomende sullen
wesen daer na makē si haer webbe ho-
ghe eñ laghe Item men sept als daer
veel spinnē comen dat is een teykē van
veel toecomende regens Item li .xiij.
ca.iij. vander quetsinghe der vighē eñ
der druuen sept plini⁹ dat sōmige spyn
nen makē ondwilen webbē bi den dru-
uen eñ bi den bloezemē vandē bomē vā
den welken die bomē veruarē als si dra
ghen eñ bloyen Item spalangio is een
quade spin eñ venijnt want si doot Mer
tsap vander bredeweghe lescht dat ve-
nijn ist datmen daer te punte op lept eñ
daer om wapenē hem die ander cleyne
wormen als die laceertē eñ die padden
die mit desen sape als plini⁹ dyasco. eñ
auicēna segghē int ca. vādē venijn Itē
macer.seit als arist. eñ plini⁹ segghē dat
wten darmen der spinnē mit wondliker
der naturē wert gewonnē een alte sub-
tile maecsel ter manierē van enen nette
daer si twebbe af maken eñ bereiden eñ
voeghē die dradē te gader ghelike ver
re van malkanderē staende Itē die spin
nen en moghen geen vier lidē si ontsien

den wint eñ den reghen eñ al ist dat die
spin venijnt is nochtãs en is haer web
dat wt haren buucke coemt niet venijnt
mer het is medicinael wãt dyasco. seyt
dat spinweb dat zuuer is eñ wit eñ mit
geẽre onreynicheit besmet heeft macht
te stempen te stutẽ eñ te vercoelẽ .ende
daer om stempet bloet in wonden ende
op eẽ wõde geleyt so en latz geen etter
comen eñ geneest cleyne veriche wõdẽ
eñ vbiet die heffinge eñ die zwellinghe
der wondẽ Item daer is een ghestacht
vã spinnẽ die men spolanis heyt als pli
ni⁹ seyt li.xxix.ca.iiij. eñ dese spin is ge-
lijc der myerẽ mer si is veel meerre van
lichaem eñ heeft een root hoeft eñ dat
anď deel des lichaems is zwart besprẽ
kelt mit wittẽ spockelẽ .eñ haer slach is
quader dan van tyr⁹ vipera. eñ leeft bij
die molens eñ bi die ouens teghẽ wes
venijn men een anď spin nemen sal dye
van dien seluẽ geslacht is eñ wriuẽse eñ
druckense Itẽ daer is een anď geslacht
dz oec webbẽ maect eñ heeft een groot
hoeft .eñ haer stekẽ sijn also fel als scor
pioens steectẽ eñ die knyen ontganghẽ
enẽ mensche eñ si doen enẽ corẽ eñ ouer
gheuen eñ die ogen vduysterẽ .eñ daer
is een anď geslacht eñ heit murintaleon
of murinteon eñ anď ludẽ heytent for-
micaleon eñ is der myerẽ gelijc mit enẽ
witten hoefde hebbẽde een zwart lich-
aem mit wittẽ spockelen onď steken en-
de dese iaecht eñ vanghet myerẽ mer si
werdẽ dicwijl vandẽ musschẽ geslondẽ
eñ van anderẽ vogelen Item een mede
cijn tegen allẽ steecten der spinnen dat
is die herssen van een capoen of henne
mit een luttelkẽ pepers gedronckẽ mit
zoete wine Item tlubbe van enen lam
gedronckẽ mit wine geneest die steectẽ
vanden spinnẽ Item die selue doet die
assche van eens rams claeuwe mit ho-
nich Item vliegẽ ghewreuen eñ geleyt
op dat zeer halet tvenijn wt eñ saftICht
die zericheit het sijn noch veel andere
boetẽ mer mit desen isser ghenoech hy
seyt noch int selue boeke ca.vi. dat een
langhe spin eñ een wit hebbende dun-
ne voetẽ gewreuẽ in oudẽ olye solueert
twit vanden oghen

Dat xi. ca. vanden byen

Apis dat is een bye eñ is een dier
mit veel voetẽ eñ is cort onď alle ghe-
sielde dierẽ die angelẽ hebbẽ eñ si hout
die principaetscip onď hem in veel din-
gen als plin. seyt li.xi c.vi. eñ al ist dat
si cleyne van liue is si is groot van sin
eñ al ist dat si onď tgheuogelt ghetelt
mach werdẽ nochtans wãt si mit voe-
ten gaende is so salmense billiker reke
nẽ onď die gangẽde beestẽ sonď die pro
prieteitẽ die bouẽ geset sijn li.xij. in die
letter a. so sijn hier oec noch anď ꝓprie
teitẽ te settẽ die plin. vtelt li.xi.c.vi.eñ
seyt ald⁹ Onď alle wõdlicheit is die be
hẽdicheit der byen aen te sien hoe dat
si thonich te samẽ trecken eñ makẽ dat
alre zoetste eñ dat subtijlste eñ dat ghe
sõtste in honichrotẽ eñ al werkẽde ma
ken si daer wasse wt tottẽ oerbaer des
lichts eñ des leuẽs des winters sculẽ
si eñ bliuẽ legghẽ dukẽ thent dye snee
eñ die hisel vledẽ sijn wãt si en mochtẽ
die coude niet liden mer in die leyntén
als die bomẽ bloyen so treckẽ si wt en-
de arbeydẽ eñ daer en moet niemãt le-
dich wesen vã hem bi desen dagẽ ordi-
nerẽ si die roten eerst eñ si vestigẽ twas
eñ makẽ huzẽ eñ cellekẽs daer na ha-

re gesinde daer na maken si thonich eñ si bescermē .eñ lemē den korf bouē mit tapen zape eñ lym van bomē eñ vã cru dē eñ si bewerkē eñ vestē teghē dye and̄ beestkēs .dz si niet tot hem in en mogē comē als si best moghen eñ ist sake dat haer gat te wide is dat engē si mit alre hãde zapē vã crudē eñ slutent Item int beghin vã horen werck so makē si eenre hãde korstkē dat vã bitterē smake is eñ vele ludē heptent comosi daer na makē si een dat soeter is twelc beghin is van den was eñ vele ludē heptent dulceres ten derdē mael settē si een grouer mate ri toe dat een stedicheit der rotē is ende die materi heiten vele ludē ppolim eñ hier mede bewarē si die rotē vandē cou de eñ vandē anderē dingē die hem hin derlic syn ende die byen en sittē aen den vruchtē niet Mer aen den bloemen dye versch syn eñ niet veruult eñ daer af zu ken si die materi die hē nut is eñ noch-tãs dē bomē noch den crudē niet en sca det wtē welkē si. was eñ honich v̄gade ren eñ als die blomē dye daer omtrent den bykorue staen v̄teert syn so seindē si and̄ byen wt tot anderē stedē om hoer v̄hal te gecrigē van honich eñ dat daer to behoert eñ waert zake dzse die nacht beliepē dat si nz wed̄ des nachts thuys comē en constē so gaen si laghe leggen slapen op dat si hoer vloegelen niet nat makē en sullē vãdē reghē eñ vandē dou we .op dat si des anderē dages vroech te rasscher hoer werc vorderē sullē mo-ghē eñ die ghene die hoer vlogelē dro ghe hebbē eñ onbecõmert te vliegē or-dinerē hoer waken alsmē optē castelen pleecht soe waecter des nachts een eñ alle die and̄ rustē eñ slapē ter tyt toe dat se die eē alle wect eñ ist dã dattz den an derē dages goet stil wed̄ is soe vliegē si al om eñ soeckē dz si begerē mer ist win dich eñ onwed̄ van regen of van hagel so bliuē si ond̄ den dake eñ alst scoen we der is so vlieghē sõmighe optē blomen eñ halen thonich eñ die and̄ doen elck hoer offici daer si toe gheordineert syn si vliegē wt eñ v̄gaderē weder eñ die al re outste werkē binnē eñ die ghene dye die blomē dragē ladē eerst hoer voerste voeten daer na die and̄ eñ vliegē so ge-ladē wed̄ om eñ hebbē horen mont vol eñ comē also gheladē tot drien steden of tot vierē van horē lichaem als hem be volē is vãdē outstē wãt hoer ambochtē sȳ gedeilt wãt sõmighe maken die huze sõmige and̄ die settense sõmige and̄ be reidē die spise van dien datter gehaelt is eñ si en etē niet v̄scheiden als nv die een schier die and̄ Mer te samen op dz een pgelic syn deel hebbē mach .eñ dat die een nz meer tyts en v̄suumt dan die and̄ eñ si makē die honichroten al linie recht eñ iwstelic elck opt syn eñ int ouer ste deel hangē sise eñ dat vallende was bestēmen si eñ si vollē die eerste liniē een luttelkyn mit honich eñ dye leste linien vullē si seer Item die byen die daer dra gēde syn die ontsiē dz blazē vãdē wyñde eñ daer om vlieghē si bider aerdē ende wãneer dat si wat geladē syn soe kerē si wed̄ op dat si niet gehind̄t en sullē wer dē vã enighē wyñde eñ ond̄wylē ladē si hem mit cleinē steenkēs op dat si te bet ontstaen sullē tegen den wint Itē die le ringhe die si ond̄ malkãderē hebbē dye is te verwõderrē wãt si dodēse dye niet doen en willen eñ si syn alte sond̄linghe kuusch ond̄ een eñ dien dreck die die by

en makẽ die binnen werkende sijn wort
vluchs vã sõmigẽ anderẽ bijen die dair
toe geordineert sijn wtgedragẽ .op dat
die werkende sijn niet te verre vã horen
werck gaen en sullẽ eñ alst dẽ auõde ge
naect so makẽ si een gelupt eñ vliegẽ in
horẽ huzen ter tijt toe dz die ghene die
se weckede õme vliecht eñ heitse rusten
mittẽ seluẽ gelude daer sise mede wec-
kede eñ dan zwighẽ si al Item int selue
boeke ca.xiij.seit hi dat ouermits dẽ bij
en werdt dije ouerste rechtuaerdichepyt
gedaẽ wãt is daer enich bije die onrust
maect die slaen si alle gad Item die bij
en hebbẽ enẽ coninc die mit genẽ angel
gewapent en is .mer hi is ghewapent
mitter mogentheit als die selue seit ca.
xviij.of waert also dat hi een angel had
de so en gehenget die natuer niet dz hij
daer yet mede slaet want die natuer en
wils niet weet hebbẽ noch en wijl niet
dat hi ter stotinghe vluchs wrake doet
eñ daer om heeften die natuer ongewa
pẽt gelatẽ waer af dattz daer toe hoert
dz die gebiedẽ der bijen dats die keyser
der angelẽ niet brukẽ en sal eñ die ondẽ-
danicheit vãdẽ bijẽ dije si horẽ here doẽ
die is te verwõderẽ wãt wãneer dat hij
gebiet so vallen si ouer enen cloot eñ hij
wert vã dier scarẽ omgegort of hi al mit
ridders omgeset waer eñ belegẽ eñ om
des groot hoeps wil der bijen machmẽ
den coninc nauwe te siene comẽ eñ wan
neer tvolc der bijen dat sijn die bijen sel
ue daer maect dese meester een volc af
te werc sijn eñ arbeidẽ so isser die coninc
binnẽ eñ gaet al õme eñ spet wie datter
arbeit of niet eñ heeft bescermers bi hẽ
mit scarpẽ angelẽ die hem verwarẽ .eñ
seldẽ gaet die coninc buten ten si dat al-
le die scaer wt vliecht eñ dz en geschiet
niet dan een luttel dage te voerẽ teghẽ
dat si hem bereidẽ sullẽ wat te doen eñ
waer dan yemãt die den coninc sijn vlo
gelẽ cortede of af snede een deel soe en
soude die scaer der bijen niet wt comen
eñ wãneer dat si dan alle voer gaen soe
comẽ si eñ biedẽ dẽ conic horẽ dienst eñ
waert dz hi te moede waer soe nemẽ si
den coninc op horẽ vloegelẽ eñ dragẽ-
nen waert also dz hi alle seer moede wa
re of waert dz die coninc vẽdwaelt waer
soe soudẽ si dien wedẽ vindẽ ouermits dẽ
roke eñ so waer dz die coninc voer gaet
daer slaẽ dije andẽ haer casteel neder eñ
als si horẽ coninc sien so werdẽ si al wel
gemoet eñ als hi vlorẽ is of after ghe-
bleuẽ so vliecht alle die schaer tot enen
anderẽ coninc .wãt si en moghẽ sondẽ co
ninc niet syn Item daer comẽ ondẽwijlẽ
tottẽ koruẽ in crupẽ bijen die valsch sijn
die sweto genoemt syn eñ hebbẽ grote
bukẽ eñ slijndẽ die andẽ hoenich al dief-
lic eñ als dat die gerechte bijen vẽnemẽ
so vlieghẽ si daer toe eñ dodẽse ist dat si
se gripen connẽ eñ wanneer dz die leyn-
ten vucht is soe werden daer veel bijen
Mer als hi droghe is soe werter luttel
mer indẽ honige werdẽ si ghemenich-
uoudicht eñ ist datter gebrec spisen indẽ
enẽ korf is so willẽ die vã dien korue dẽ
naestẽ korf te beroeuẽ mit gewelt eñ te
ghẽ dese scepẽ hem dije ander ist dat si
enẽ rechtoer hebbẽ eñ sijn daer dan bij
en in die den anderẽ die daer buten sijn
goets gõnen soe vallẽse bij hem eñ be-
scermẽse Item vã veel zaken coemt dic
wijl kiuinge dat die twe keysees vẽdertt
werdẽ vã beide der partijen welke veetin
ge mit enẽ worp van puluer daer onder

geworpē of mit roke alte mael ghescep
dē wert Item die selue seit ca. xix. van
dē byen syn sōmige kaerls eñ wilt ende
lelikē aensicht eñ syn grāmer eñ quaed
dan die ander Mer si mogen bet arbey
dē eñ daer syn andˀ byen die huesch syn
vandē welkē sōmige cort syn eñ meni-
gerhāde verwē eñ sōmige ront eñ sōmi
ge syn daer lang als wespen eñ die syn
quaed dan die ander eñ die syn harich eñ
sōmich van desen syn wit die indē bou-
we honich makē eñ die wilde makē ho
nich in gaterē vandē bomē ondˀwylē in
den holē vandˀ aerdē eñ die nature he-
uet desen enē angel ghegeuē indē buke
eñ sōmige hebbē den angel so lang dat
si so diep steken als si toernich syn dat-
ter die darmen na volgē eñ dye steruen
haestelic eñ sōmige andˀ vliesen harē an
gel eñ dan voert aen also lang als si le-
uē so en moghē si gheen honich maken
noch si en mogen batē noch scaden Itē
die byen vˀblidē hem in welrukēde din-
gen eñ waert zake datmē creefts coec-
ten by den bye coruen die byen soudē vā
der luchtē steruē Item wāneer dz haer
coninc sterft so syn si alte rouwich ende
vˀgaderē daer ouer eñ daer by al ōme of
daer een lyckwaer datmē daer een wt
uaert doen soude ende alle dien hoep
droeft seer mit groter zericheit dz hae
ren coninc doot is eñ al hebbē si spise si
en werkē niet voert mer si murmurerē
drooflikē ouer enē hoep biden dodē co
ninc eñ si en miunē haer zuchtē niet mer
si soudē bi hem doot bliuen eñ van hon
ger steruē en worde die coninc nz wech
genomē Item wāneer dat die byen bly
de syn dat is een teikē van gesonthedē
Item die selue seyt dz die bien wel veel

zuuctē crighē wāt als geseit wort c. xx.
si werdē ziecke wāneer si haer broet nz
en volmakē eñ eē wedˀ roep vā enē gro
tē gelude quetzet die byen alte zeer eñ
maectse vˀuaerlic als een groot slath co
met daer si hē onuerhoedts nz voer en
hoedē eñ so doet oec een vule stinckēde
neuel die die bloemē vˀderft daer si ha-
re voetsel af nemē soudē Item die spin
nē syn hē oec cōtrari als si spinnē bouē
indē koruē eñ bezeykē daer Itē daer is
oec een vliege die dē herde wel gelyct
diemen papilio heit die indē kaerssē spri
get wāt papilio leeft vandē wasse ende
laet drec after daer teredones af comē
die twas seer begerē teredones dat sy
goutwormē eñ te veel ghegheten eñ te
gierlic dat is hem quaet eñ dat gheualt
hem dicwyl in die leynten Item si wer
den al ontmoedt ist dat haer hoeft mit
olyen gesmeert wert eñ datmēse dan in
die sōne set mer sprinckeltmē daer edic
weder op so werdē si wedˀ leuēde eñ al-
so doen alle dierē die angelē hebbē als
byen vliegē wespen dazen eñ deser ge-
lyc hier toe heuet plini9 geseyt Item a
uicēna li. viij. ca. iij. vˀtelt oec edel ꝓprie
teyten vanden byen die welke notabel
syn eñ seit dat die byen gespyst werden
vandē honich eñ daer eten si een luttel
af mer als si ziecke werdē soe eten si ho
nich eñ en gaen wt horē huzē nz eñ als
si die huzen of byekoruen reyn vinden
so makē si hoer huzē van ses woningen
eñ als die veinsterē vādē koruē alte wyt
syn so makē sise eyngher mit eenre han
de zwarter tayicheit die scarp indˀ luch-
ten is eñ si makē des conics huys eerst
eñ dat huys is den gate gelyck eñ daer
na die andˀ huzē na dien dat die koruen

groot of clein sijn eñ die mānikins ma-
ken alleen hoer huzē eñ daer nae en is
gheen werkinge dan honich te maken
eñ die bijen wonē eerst in horē rotē ende
alst tijt is wt te gaen so climmē si in dat
hoghe eñ daer naecomen si weder neđ
eñ makē thonich eñ die coninc en coemt
niet wt mittē hope eñ mānekēs en heb
bē gheen naelde dan sōmige isser Mer
luttel die stekē willē eñ al willē si steken
si en mogens niet doen eñ die coningē
vandē bijen sijn van tween manierē die
eē is root eñ die anđ is zwart bij na als
een cole eñ is die helfte meerre dan eē
bije die honich maect eñ die mānikens
sijn tragher dan die wijfkēs eñ die min
ste bijen eñ die rontste dat sijn dije beste
die menigerhande verwe hebbē eñ die
bijen die geuoedt werdē indē gebercha-
ten indēweidē eñ indē houē die de min
ste sijn dat sijn die beste ende dese makē
goet honich eñ saeft Itē die bijen dije
niet goet en sijn en makē geen gelijc ho
nich mer die bijen die altoes den gate
des honichs aen cleeft maect dat beste
honich anđs ōderuz schier eñ daer wer
den bijen in die thonich ōderuen Item
die bijen die honich makē die gebrukē
twesins horē anghel als hem seluē me
de te beschermē eñ totter verteringhe
đ oueruloedigher vuchticheit Itē daer
crupē dicwijl quade vlieghē indē koruē
die ander quade cleine vliegē makē die
welke vele ludē gusanas heiten ende si
doerstekē der ander vlieghē vloegelen
mer die bijen ṽuolghē alsulke vlieghē
eñ stekense noch en latense op haer hu
ze nz vallē eñ die bijen die daer honich
makende sijn dodē die mānikēs eñ dije
hem derēde sijn mede eñ die quade co-

nings wāneer dat sise niet wel en regie
ren mer alleen eten si vandē honich eñ
dat doē si wāneer datter luttel honichs
is eñ die cleine vogelē vechtē mittē lāg
sten wāneer dat si niet en werkē noch en
arbeidē eñ si pinighē die wech te werpē
vandē korue eñ ouermits alsulke wech
werpinge wortet honich gebetert ende
gemeerret Itē het is een geslacht van
bijen die labion heit eñ doot die bijē die
honich makē eñ ōderft hoer huzē ende
dz is wāt si wakers sijn eñ goede herdē
eñ wāneer dat si indē koruē comē soe ste
ken se hem vluchs int honich op dat si
also veel slindē moghē dat si niet ontgā
gen en konnē eñ dan so werdē si vandē
rechtē bijen gedoot eñ eer dat die conic
wt comen sal dat wetē die anđ bijen bij
redē twe daghē te voerē wat dat hi doē
wijl opdat si bereet wesē sullē hē onder
danich te wesen eñ wāneer dat die coni-
ghē gemaect werdē so heeft elc coninc
een schaer bi hem eñ dije schaer en wil
anđs ghenē coninc dā den ghenē dije si
eerst genomē hebbē eñ waer dat een an
der coninc die die scaer leidē woude dē
dodense eñ wāneer dar die ionghen be
reet sijn eñ wtgecomē so beidē si tgesel
scap vā enē anderē broedt eñ also varē si
te samē of after dien mael dat die ion-
ghē beginnē wt te vlieghē eñ datter ef
fen veel sijn so haestē si meer tot horen
werck . eñ werkē meer dan die oude eñ
daer en is geen creatuer barnender ter
wrake dan die bije . wāneer dat si toer-
nich gemaect is die bijen scuwē die roke
eñ dije quade vule lucht sonđlinge zeer
bouē allē dingē eñ daer om arbeijdē si
horē drec wt te werpē eñ si houdē haer
huzē reijnlic vā allē stāck Itē die maech

den eñ die ionghe byen werken best eñ
makẽ beter honich dã die oude si drinc
ken eñ dat is claer water eñ dat en doẽ
si niet si en hebbẽ hem eerst gereynicht
van haerre heffen eñ si draghẽ seer ho
nich indẽ herfst eñ in die leynten eñ dat
leyntense honich is dat beste om die nu
wicheit der bloemẽ eñ die byẽ hebbẽ ge
noecht in zoete muzike eñ in sconen san
ge eñ daer om werdẽ die bien weđ ghe
bracht tot horẽ koruẽ ouermits soetẽ sã
ge eñ cloppinge vandẽ beckenẽ eñ wã-
neer datmẽ den byen veel honichs laet
so werdẽ si traech eñ en werkẽ niet veel
eñ daer om moetmẽ hem te maten ho-
nichs latẽ hier toe heeft auicẽna geseit
vij.li.plp.int xi.soeket bouẽ li.xij. in die
letter a.daer selstu veel dingẽ vindẽ die
van aristo. eñ van seneca eñ van anderẽ
auctorẽ wtghenomen sijn mer hier me
de ist ghnoech gheseit

Dat xij. ca vandẽ ossen

BOs dat is in griex boetes eñ dye
latijnsche segghẽ terro daer om dat hy
die aerde wrijft pśido. sept li.xiij. dz die
os sijn gesellẽ seer mint want deen soect
dẽ hals des anđs daer hi mede te trec
ken pleecht eñ als hijs niet schier vin-
dẽ en kan so blaet hi of lopet mit groter
begeertẽ na sinẽ weynoet Item plini⁹
sept vandẽ ossen li.viij.ca.xlv. datter os
sen sijn die hoernẽ hebbẽ die vier voetẽ
lang sijn mẽ seit dz dese ossẽ afterwaert
weidẽ eñ anđs gheen dierẽ eñ dat si vet
werdẽ datmẽse wacsht mit warmen wa
ter eñ hy sept dat si meer arbeyts doen
moghẽ wãneer dat si mittẽ hoernẽ des
hoefts versament werdẽ dan als si an
ders te samẽ gecoppelt werdẽ In sprie
sijn ossen die gheen coderẽ onđ die stro-
te en hebbẽ mer si hebbẽ hoeuelẽ inden
rugge Itẽ die ossẽ hebbẽde brede hoer
nen sijn nutste ten arbeyde eñ dye ossen
hebbẽ meerre hoernẽ eñ dicker dã dye
stierẽ doen eñ die os after dies maels
dat hi gelubt is so wert hi meerre indẽ
lichaẽ eñ vetter eñ wert oec starker dan
hi voer was mer hi en is dan also moe
dich niet eñ hoe dat hi ouder wert hoe
dat hi bet ghetemdt wert Item die os
is een zuuer eñ een goeđtierẽ dier niet
alleẽ nut tottẽ oerbaer der mẽschẽ mer
hy is oec nut te offerẽ indẽ outaer đ go
dẽ wãt vãdẽ ossẽ maectmẽ goede offer
hãde om die gode goeđtierẽ te maken
eñ dye os opent die aerde mittẽ couter
eñ snijtse in eñ maket lãt bereet datmẽ
daer vrucht in brengẽ mach sijn vleisch
is goet teten eñ voedt wel eñ sijn vel is
tot veel dingẽ goet eñ sijn messe is goet
tlant mede vet te makẽ eñ werden sijn
hoernẽ gewarmt so werdẽ si gemorwet
eñ gericht datmen daer cãmẽ int hoer-
nẽ eñ anđ dingẽ af makẽ mach eñ maec
ter instrumẽten af daer men mede schie
tẽ mach Item men maecter schenen af
optẽ armẽ eñ optẽ schenẽ voer die vian
dẽ eñ voer die wapenẽ eñ men maecter
lanteernẽ af Itẽ die iagers makẽ daer
iachoernẽ af daer si die hondẽ mede roe
pẽ eñ die wilde beestẽ mede đuaerẽ Itẽ
die scriuers eñ die maelres oerbarense
oec haer inct in te doẽ eñ anđ varwerye
Item die ludẽ die stridẽ willen plegenđ
oec mede te blasen op dat haer gesellẽ
te bet gemoet sullen werden Item dye
wachters pleghẽ daer oec mede te bla
sen die opten casteelẽ legghẽ eñ wachtẽ
die stedẽ ist by daghe of bi nacht eñ oec
plegense die herdẽ inden velde te heb

ben die copen eñ die ossen hoedẽ eñ tot menighẽ anderẽ dinghen sijn die hoernen nut waer bij datter luttel is indẽ ossen ten is ummer ergẽt toe goet Item plini⁹ seit li.xxviij.ca.xi. dat dye messe vandẽ os mit edick ghemengt helpt teghen die zericheit der theen eñ der voeten eñ oec der vinghrẽ eñ is den ghenẽ een hulp die twater laden ist dz die zieken inder sonnen daer mede ghewreuẽ werden want si verteert die humoren die tusschen vel eñ vleysch legghen eñ doetse wech gaen Item plin. seyt noch voert li.xxx.ca.ij. datter een cleyn dier is eñ is ghelijck enen wevel eñ heyt bu restis dit bedriecht den os want het leit inden grase eñ het weet wel wat gras die os liefste et eñ daer sculet in eñ also etet die os al heel int lijf eñ als hij dat in ghesondẽ heeft so loept dat dier op die lever vãdẽ os eñ ontsteectse vluchs ende doet den os grote pijn waer af dz die os ten lesten sterft

Dat xiij.ca. vandẽ harderen der ossen

Bubulc⁹ dat is een herde dye dye ossen eñ coyen hoedt dese harde hoedt eñ weydt die ossen eñ drijftse ter weyden eñ brengtse weder thuys eñ in sõmighẽ landen als si inder weydẽ sijn sijn so coppelt hise mitten voeten te gaẽ eñ slaet hem iucken opten halzen als si ploeghẽ sullen of yet trecken eñ hij prekeltse mit enen houte dat si te bat voert gaen sullen eñ hij singhet hem soete liedekijns op dat si te bat treckẽ sullen eñ mitten soeten sanghe loct hijse tot hem want die ossen eñ die hertẽ horẽ natuerliken gaern soetẽ sanck eñ melodye als auicẽna seyt eñ hij stuertse mitter roedẽ voert eñ hij leert hem dat si een rechte voor maken sullen noch hi en dwingtse alleen nyet om te eeren mitter ploech mer hi leertse oec tcoern te treden ende te wriuen om gaende mittẽ voeten ende als si horẽ arbeit ghedaen hebbẽ so verlost hise vander borde eñ vandẽ iocke eñ leidse ter cribbẽ eñ geeft hem tetẽ

Dat xiiij.ca. vanden buffelen

Bubalus dat is een buffel eñ is dẽ os ghelijck eñ is een onghetemdt dier dattet van quaetheidẽ gheen iocke nemen en wil op sinen hals tlant van africa voedt dese dieren in germaniẽ sijn ossen die wilt sijn hebbende hoernẽ also lang datmen der den coninghẽ vatẽ af maect om wt te drincken over tafel wãt si doense beslaen mit silver eñ mit goude eñ maken hem onder vier voetẽ op te staen van leuwen of van hondẽ ende voert aen elc eynde mit silver beslaghẽ tgroetste eñ is ghestopt eñ dat cleynste is open mit eenẽ stopsel als ysido. seyt het is een dier vã groter starcheit waer om dattet quaet te tẽmẽ is dan mit enẽ ronden yser dat hem om den mont ghe slaghẽ is daert mede om gheleit werdt eñ dyt dyer is van zwarter verwen mit luttel haers eñ mit starken crõmẽ hoernen wes vleysche niet alleen nut en is ter spijsen mer oec ter medecinen want als plini⁹ seyt li.xxviij.ca.x. tvleysch vã der buffel ghesodẽ of ghebraden gheneest den bete des mẽschẽ wes morch mitten rechterẽ been ghenomẽ haelt af dat haer vandẽ oghebraeuwen ende is goet totten ghebrekẽ vandẽ oghẽ Itẽ sijn bloet mit edick ghenomẽ gheneest wonderlikẽ seer den ghenẽ die bloet wt werpen eñ sijn hoeven mit mirren ghe menget doen die tanden vast staen dye

wagghelē tmelc vandē buffelē is goet
tegen steectē der darmen wāt die dar-
men werdē besmeert mit sijnre veteich
eit vādē melc eñ is seer goet tegē tbuuc
euel datmen dissentria heit eñ is goet
teghē beten der serpēten eñ der scorph
onē eñ tegen tvenijn vandē salamāder
dat is een dier dat int vier leuen mach
eñ het geneest versche wondē van tytu
ta Itē die dreck van bubalus al warm
genomē geneest harde apostemē ende
sprēpt si eñ scheifelt hoer hardicheit eñ
sijn gal is goet tegē duysternis der ogē
Itē het sijn sōmige wilde ossen van wō
derliker grootheit ende nochtās sijn si
seer doende wāt si sijn also vaerdich dz
wāneer si haer genoech doen dat si dat
rasscher op horē hoernē vangē dant ter
aerdē comē kan Item dese ossen haten
alle dinc dz root is eñ daer ōme treckē
die iaghers root aen op dat sise te bat
wt den bosschē crijghen moghē eñ als
die iagher siet datter enich vandē ossen
volget eñ dat hi hem nae bij is so gaet
die iagher staen after enē groten boem
die starck is eñ huudt hē daer so coemt
die os lopē alle sine macht eñ loept mit
ten hoernē in dien boem dat hi daer in
blijft steken eñ en kan vandē boem niet
comen eñ dan is die iagher ghereet eñ
steectē doot eñ velten eñ daer is een an
der dier dat den os ghelijck is die wilt
is mer dit dier en is so groot niet noch
tans heuet grote hoernē die hoech sijn
eñ scarp mitten welkē dattet bomen eñ
streuellē nedslaet mer omtrent den ey-
ken eñ anderē boemē staen dicwijl cley
ne stāmen mit langhē gardē dye subtijl
sijn eñ tape eñ alst dan gaet weidē ende
soect sijn aes bider aerdē eñ onder dye
doernen eñ rysterē wech eñ weder soe
verworret dicwijl in dye streuellen mit
ten langen hoernē eñ ten lestē hoe dat-
tet meer tapert eñ springt hier om en-
de hier weder om hoe dattet meer ver
werret wert eñ dan so moetet vallē van
node eñ dan soe balctet ende bleet also
gruwelikē lude eñ leliken eñ als die ia-
gher dat hoert so coemt hi daer toe ge-
lopē want hi weet wel dattet gheuallē
is eñ steectet doot eñ andᵉs en dar daer
nyemant bi comen eñ physiologus heit
dese beest optaleon vandē welken men
wonder sien mach dat also wredē beest
die niemant bestriden en dar ghehou-
den en wert eñ gheuanghē van enē clei
nen ryse Item daer is noch een ander
specie van wildē ossen die aristo. noemt
int achtende boeck biden einde bōkum
eñ seit dat hi alsoe groot is als een stier
eñ is den stier ghelijc eñ heeft haer dz
hem gaet ouer die twedeel vandē scou
deren alsmen sien mach inden paerden
die langhe manen hebbē Mer sijn haer
is safter eñ corter dan des paerts haer
ende thaer gaet hem al op gheen oghē
toe dicht bij een staende ende die verwe
is neyghende ten roden waert. of ten
geelen ende sijn stemme werdt ghelijct
der stemmen vandē stier eñ heeft hoer-
nen dye wat ghecromt sijn eñ in elcken
van sinen hoernen mach hi nemen dye
helft van eenre maten die men bor heit
ende en heeft bouen gheen tanden als
die stier noch die bene en hebbē nz veel
haers ende is ghesplit inden voeten eñ
heeft aen elke voete twe claeuwen en-
de sijn start is cort nae sinen liue te spre
ken eñ hi hoelt die aerde eñ richt hem

op ghelÿck eenre mueren inden holen dat hi hoelt ende heeften harde huut die vele slaghen liden mach ende heeft hÿ geiaecht eñ geslaghẽ eñ als hi ghe iaecht wert so vliet hi eñ rust eñ als hÿ ốcrãct wort al vechtende so werpt hi ſi nẽ drec vier passẽ verre eñ dz doet hi als hi anxt heeft voer die hondẽ als ſi hem te na comen eñ dan so bliuẽ die honden staen rukẽ ouer den drec eñ daer en binnẽ rumt hi eñ ontcoemter dicwÿl mede Item aristo. sept vander wilder coe int thiende boeke eñ alst ghenaect dat ſi cal uen sal soe ốgaderẽ daer veel copen bÿ eñ hebbẽ daer veel drecx te vorẽ ghega dit eñ leggenẽ al om oft een muer waer eñ dit dier maect veel drecx als aristoti les sept eñ oec auicenna

Dat xv. ca. vandẽ bazilisicus

Basilicus in griex dat is regul? in latÿn daer om dattet een coninc der ser pentẽ is als ẜido. seit eñ die gene diet sien die scuwent eñ die serpentẽ ontsien desen basilískẽ wãt hi dootse mit sinen rukẽ eñ hi dootse mit sinẽ blazẽ ende en gheen vogel en mach hem verbÿ vlpe-ghẽ onghequetst die hi gesien can eñ al ist dat ſi veer van hẽ vlieghen nochtans wort die vogel van sinen monde ốbarnt eñ geslondẽ eñ die basilískẽ werdẽ van-dẽ wezelẽ verwõnẽ die die lude tottẽ ho len draghẽ daer die basilisc? in is eñ tẽ eerstẽ mael als die basilisc? dẽ wezel siet so loept hi en wech eñ die wezel loepet hem na eñ dootten Item dÿe bazilisc? is een haluẽ voet lang eñ mit wittẽ spec kelen gelinÿt Item die bazilisc? maect die waterẽ wel venÿnt wãt waer yemãt die vã suken water droncke daer hÿ toe geweest hadde dÿe soude twater laden eñ steruẽ daer af vele ludẽ hÿtẽ desen bazilisc? sibul? want sibul? doot enẽ mẽ sche eer dat hi en raect of gestekẽ heeft hier toe heuet ẜido. geseit li. xij. ca. iiij. Item plinius seit li. viij. ca. xxj. aldus dat bi den volke datmen hÿperios heit eñ ethÿopes dat sÿn luden van ethÿopi en is een fonteÿn die die ludẽ wanẽ dat tet thoeft is vander rÿuiren nÿlus bÿ welker een wilde beest is diemen cato-blephas heit eñ is cleÿn van lichaeme eñ is traech van allen leden eñ heeft eẽ zwaer hoeft eñ werpet altoes ter aerdẽ waert of daer op anders soudz alle die luden verderuen want alle die gene die sÿn oghen aen sien die gheuen vluchs den gheest ende steruen ende dÿe selue craft is oec inden bazilisc? eñ dit woꝛt in die prouincien diemen sprena heit en de is lang ende groot xij. vingherẽ en-de heeft een witte smette int hoeft oft een croen waer mit sinen wispelen ver-iaghet alle serpenten eñ het en buucht sÿn lichaem niet weel mer int middel ist hoechste op ghericht alst gaet eñ tcruut ende die stamme die droghe sÿn verbar net niet alleen mit sinen raken mer mit sinen blasen ende mit sÿnre luchten ver deruet alle dinck daert bÿ coemt of leit ende het is alsoe venÿnt oec waert dat tet ÿmant raecte mit enen langen piec ke het soude dÿen mensche vluchs do-den want het schiet sÿn venÿn alle den pieke langhes dese bazilisken wert ge temt vanden wezel als hi eerst ghewa pent is mit wÿnrute eñ dat hise et wãt dan so gaet hi en stoutelikẽ aen ende al ist dat die bazilisicus seer venÿnt is ter wilen dat hi leuẽdich is nochtãs als hi doot is eñ tot asschẽ gebarnt so en is hi

niet venijnt wes asch mē seyt dat nut is tottē werkē der alchymiē eñ sond̄linge in dye verwandelinghe der metallen

Dat xvi. ca. van botrax

Botrax die men rubeta heit is een geslacht van eenre vorschē die vol venijns is wonēde ind̄ aerdē eñ ind̄ vuchticheit te gader als pliniꝰ seyt li. xviij. ca. xxij. dese plegē hē te v̄nuwē eñ doē die oude huut af eñ nemē ene nuwe weder aen overmits die stedige voedinge van etē dz si dā steets eenrehāde crupt eten dat hem wel af doet gaen Mer si hout nochtās altoes haer venij̄ bi haer desē padde pleecht te vechtē tegē dye spin mer als si vand̄ spinē gesteke ē is so soect si bredeweghen cruut daer et si af eñ so is si genesen wes venijn alte sond̄linge cout is eñ daer om tlit dat vā diē venij̄nde geraect wort dat wert onvoelikē eñ doef het is een venij̄t dier ende daer om v̄heffet hem tot allē rakē wāt hoe datmet meer raect eñ aen tast hoe datet meer zwellet eñ het is ond̄ dē buke mit veel spockelē .eñ alsoe menighe spockel alst heeft also menich venij̄n hevet in eñ heeft vuerighe oghen eñ staē of si barndē eñ hoe dattet vierigher siet hoe dattet venij̄nd̄ is eñ al ist dattz clare oghē heeft nochtās hatet die son eñ loept al tottē holē vand̄ aerden als die son op gaet het mint die soete crudē eñ et haer wortelē mer al etēde soe venij̄ntz die wortelē eñ daer om salmē wij̄nruten altoes indē houē plantē want daer vlietse af Itē dit dier dat is die padde eñ mint v̄schimelde stinckēde steden die messich sij̄n eñ die ād̄ stedē die wel rukē hatet waer af mē seit dat so wāneer die wij̄ngaert bloyet so lopē die padden enwech want si en moghē dye soete lucht niet v̄draghē Item vand̄ padden seyt pliniꝰ li. xxx. ca. iiij. dat si venij̄nt is ende hoe dat si meerre is hoe dat si venij̄nd̄ is eñ si is ond̄wij̄lē zwartachtich onderwij̄lē rodelachtich ond̄wij̄le graeuachtich bleeck eñ ond̄wij̄lē geelachtich mē seit dat dese paddē een dubbelde lever hebbē eñ die ene lever is alte seer venij̄t eñ die and̄ is een medecij̄n eñ mē geertse den ludē die v̄giffenis genomē hebben Itē men moetse ond̄soekē welke dz die beste si men salse beide werpē in een nest daer veel myerē sij̄n want die venij̄de lever scuwē si eñ si gaē der ander toe eñ willēse eten eñ dit deel salmē houdē tot den oerbaer die auctorē segghē wōderlike dinghē voirwaer van deser padden als pliniꝰ seit want si segghē dat in der rechter zij̄dē van deser padden een v̄borgentheit is van deser paddē tolepsch geworpē in ziedende water doetet water vluchs cout werdē noch dat water en mach na nz ziedē noch heet werdē tbeen en moet eerst wt genomen wesen eñ dat beekē oerbarē die gokelaers of die toeueraers der minnen ende om haet eñ nijt te makē eñ men seyt datmē daer mede dē quarteyn geuesen mach eñ hoe seer venij̄nt dat die worm is als hi ghebarnt wert soe verliest hi alle sine venij̄ntheit eñ ōtfaet grote craft ter medecinen .want sij̄n pulver doet vleysch ende vel wassen wonderlikē seer daert verloren is ende consolideert zenen eñ droecht eñ gheneest wonden ist dat yemāt dye asschen iuustelikē oerbaert soeket beneden van rana in die letter. r

Dat xvij. ca. van bomber

Bomber dat is eenrehande worm

wassende indē telgerē vandē cypressen boem vandē esschen boem vandē moer boem en̄ deser gelijc als plin. seyt li. xij. ca. xxiiij. Item ysido. seyt dat bomber is eē worm die zyde spint en̄ spint hem also deger wt dat hi bynnē hol blijft en̄ daer en blijft niet in dā die lucht als die selue seyt dese worm neemt een wondli ke verwandelinge wāt eerst wort hi een worm geborē en̄ is gelijc der rupsen die die koelbladeren wet ende knaecht de se worm en mach geen coude lidē ende maect webbē als dye spin en̄ eerst ma- ket hi hem seluen een huys daer hy in woent daer hi in bescermt mach werdē teghē den winter dyt webbe maect hy mit sinē voetē. daer hi sinen draet me- de subtijl maect en̄ brenghetse te samen en̄ ordineerter een webbe af

Dat xviij. ca. vanden camelen

Cameli als ysido. seyt li. xij. hebbē horē naem vandē grieckē daer om wāt si knielē als si geladē werdē Item dye kemels sijn grote dieren die veel lasts draghē mogen en̄ sijn daer toe geordi- neert der menschē dingē en̄ lastē te dra ghen en̄ men vintter meest in arabiē en̄ dese kemels van arabyen schelen van anderē kemels die in anderē landē sijn wāt die in arabiē sijn die hebbē twe hue uelen optē rugge en̄ die vandē anderē landē en hebbē mer enē hueuel als ysi. seit int selue boeke mer plini9 seit li. viij. ca. xxx. ald9 dat oestlant heeft twe ghe slachtē van kemelē als dat een in batri ca en̄ tander in arabien en̄ die van ara- bien hebbē twe hueuelē en̄ die and' een indē rugghe en̄ een ind' borstē Item die kemels en hebbē bouē geen tandē als die ossen en̄ si ederkauwē als een os en̄ als een scaep als ysido. seyt li. xij. mer en heeft geen ghesplitte voeten als hy na segghē sal Itē dese kemelē sijn snel te voetē als plini9 seyt. en̄ daer om sijn si goet daer men striden sal en̄ sijn oeck goet marzerye te draghē en̄ hi en gaet ouer sinen pas niet noch en neemt niet meer op hem te dragen dan hi gewoē- lic is van naturē haten si die paerdē en̄ si moghē vier daghē dorst lidē en̄ als si drinckē sullen so ruerē si twater eerst ō- me en̄ makent dicke of si en drinckē an ders niet Item si leuē vijf hondt iaren en̄ sōmige leuē hondt iaer Itē ondwijlē werdē si onuroet en̄ men pleecht die ke mels te lubbē diemē tottē oerloge heb bē wil wāt si sijn veel starker als si niet en hilikē hyer toe heuet plini9 ghesett Item vandē kemel seit auicēna aldus dat die kemel sinē rechteren voet eerst roert als die leuwe doet en̄ hi alleē he uet indē rugge een toedoninghe dats een hueuel en̄ heeft gesplitte voetē en̄ van daer voer seit ysido. cōtrari vandē voetē dat ofgesnedē als die ezel en̄ in- dē snede heeft hi een velle ter manirē des voets vandē ezel en̄ die sneden sijn vlepschich als des sperwers voetē sijn en̄ daer om makē hē die ludē scone en- de wasschē hem haer voetē op dz haer weecheit niet gequest en werde en̄ in sijn hert wort ondwijlē een been geuonden en̄ heeft vier strekelen ind' borstē als eē koe en̄ die kemelinne valt op harē knyē voer den kemel als si ghecoppelt wilt wesen mit hem en̄ als sijs begeert so is hoer begeren alte seer heet en̄ barnēde en̄ dan et si luttel ende altoes begeert si te hiliken bijd' stede daer sijt alre eerst dede als die selue aristotiles seyt li. v.

men seit vandē kemels dz si alleen wil-
lē wesen indē gheberchtē als si minnen
willē eñ daer en mach niemāt genaken
dan die harde alleen eñ des kemels ve
de is zenich eñ seer hardt eñ daer ōme
maectmē daer pesen af optē boghē Itē
hy seyt daer int selue boeke dat die ke-
mels hebbē enē gesetten tijt int iare als
si hilickē willē eñ alle dinghē trect si in-
den buke binnē xij. maende eñ si en hilic
ken niet voer dat si twee iaren oudt sijn
eñ nader dracht rust si een iaer Itē men
seit aldaer li. viij. datter sōmige geslach
ten van kemelē sijn die gelubt werden
op dat si te bet vlpen moghē eñ hy seyt
dat die kemels snelre sijn vā henxtē eñ
dat is om des wil dat si also wide scridē
eñ makē grote tredē mer daer af soeket
benedē vandē dromeda. Itē aristo. seit
li. viij. dz die kemel mit sijnre moedͤ nz
en hilict daer was eens in een stat een
kemelinne ouerdect mit een clede eñ dz
was des kemels moedͤ die daer toe ge
leit wert also dats dye kemel nz en wist
die daer op syn moeder springhē soude
eñ doe spranc die soue op die moedͤ en-
de doe hi gheuoelden dattet sijn moedͤ
was doe clam hi af eer dat dye natuer
wracht eñ hi dode den genen dien daer
toe gebracht hadde eñ is een exempel
des meesters aristo. eñ hi seit oec eē ge-
likenis vā enen heinxt die een conincs
was eñ dit seyt hi om der gheenre wille
die ouerspel driuen Itē plin. seit li xi. c.
xxxvij. vandē kemelē dat si kael werdē
als die menschē eñ als dye struus Itē
die selue seyt oec dat ondͤ den dierē dye
niet gehoernt en sijn so en heeft die ke-
mel gheen tandē bouē eñ daer om ouer
draecht hi mittē dierē die edercauwen

indē tandē eñ indē buke mer niet inden
hoernē tselue seyt aristo. li. xiiij. een dier
wes spise is een doeruige materi heeft
vele bukē als die kemel eñ een dier dz
hoeruꝫ heeft en heeft gheen tandē bo-
uen eñ benedē mer in die een stede allēē
als benedē al ist dat hi der tandē derft
so was den buke des kemels alsulken
maecsel noot eñ hi wort geliict dē bukē
der dierē die gheen tandē en hebben in
die ouerste kinebac. ende die sceppenis
sijnre tādē was als die sceppenis des
diers dat hoernē heeft. eñ daer volget
na eñ want die spile des kemels doer-
nich is so wast noot dz sijn tōge vleysch
ich was ō die hardicheit des raecx Itē
aristo. seit li. xiiij. dat dye kemel gheen
bescheidē gal en heeft op die leuer als
oec die elephāt en doet want hy heeft
die natuer der leuerē harde ghesont eñ
eē soet bloet vā naturē eñ in alsulkē die
ren en vijntmē geen gal of si wort geuō
dē in aderē die seer clein sijn eñ daer om
seidē die oudē als anaxagoras seide dz
die kemels lange leefde om des wil dz
si geen gal en haddē of en hebbē want
die dierē die luttel galle hebbē leuē lan
gher dan die vele galle hebbē hier toe
heuꝫ aristo. geseyt Item cōstan. seit vā
dē kemel in dietis vniuersabilis dat die
kemel alte hetē dier is van naturē ende
daer om is hi vā naturē mager wāt die
hettē trect alle die smericheit des bloe
des in haer ende daer om blijft hy son
der veel vetticheit ende tkemels melck
is soeter dan der anderen dieren melck
ende is myn smerich. ende min voeden
de mer het is meer hettēde ende maect
meerre appetijt ende is meer scepdēde
melc en is anders niet dan bloet na dē

hilickē eñ daer om is die smake des ke
mels melc soutich eñ scarp want het is
die groue humoren in snidende eñ dun
nēde den welkē coemelc cōtrari is wāt
dat is grof eñ smerich eñ seer voedēde
eñ ander ꝓprieteytē soeket nederwaert
vanden dromedarius

Dat xix.ca. van cameleoperdus

Cameleopꝫd⁹ is een dier in ethyo-
pien als ÿsido.seyt li.xij.eñ plini⁹ li.viij.
ca.xix. eñ heeft een kemels hoeft in ge
liker maniere eñ eē hals als een paert
eñ heeft benē eñ voeten als een buffel
eñ stippē als een lupaert als plini. seyt
eñ is een ghenoechlic beest aen te sien
eñ en is niet wreet eñ is also goedtierē
dat si bÿna die name heeft van enē sca
pe als die selue seit dat dier was tont-
sien na moyses wet als te eten mer niet
als ten ofter want sÿn voeten warē ge
split als de buffel eñ het edercauwede
als die kemel eñ daer ō wast geoerloft
te etē alst opēbaert ĩ deutronomio xiiij.

Dat xx.ca.van cameleon

Cameleon cameleōtis in gtō is eē
cleyn beestkē mit menigerhādē specke
len ouersprēkelt wes lichaēken tot me
nigerhāde verwē diet siet vkeert wort
mit lichter bekeringe eñ mē vint andꝰs
geen dier wes lichaem also verwāde-
linge neemt van verwē dye tegen hem
geset werdē als dit doet dat seit ÿsi. Itē
auicē. seyt dꝫ cameleon also veel is als
stellio want het licht als eē sterre eñ ver
wādelt sÿn vwē eñ het is een blode dier
e siuan luttel bloets eñ daer om verwā
deltet sÿn verwē eñ het is vieruoudich
eñ heeft eē aensicht als een laceert eñ
scarpe naghelē wedꝰcromdt eñ een zarp
lichaem mit eenre harder huut als dye
cocodrille heeft aristo. die seit ald⁹ li. ij.
Cameleon is eē dier indē lichaē als die
laceerten wes zÿden langwerpelt sÿn
die reykē tottē nedstē van sinē buke als
een vissche eñ middelste van sinen rug
been is vheuē als die rugge vandē vis
sche eñ sÿn aensicht is een dyer dat een
aēsicht heeft half als een vken eñ half
als een ape eñ heeft enē langē stert en-
de sÿn wterste is smal eñ heeft sÿn voe
tē wedcromt als die laceertkēs doē en-
de elck vandē voetē wert in tween ghe
deylt eñ die gelikinge des eens totten
anderē is als eens menschē duym tottē
ouerscot vanđ hant eñ een ygelic vā de
sen delen wort gedeylt in vingerē ende
hebbē nagelen als die voghelē doen eñ
alle tlÿf is scarp als hardē eñ die ogen
staē hol eñ si sÿn groot eñ ront .eñ si syn
vā alsulke leder als alle tlichaem is eñ
en werden daer niet mede bedect eñ dit
dier weindt sÿn ogē dicwÿl al ōme ouer
al eñ sÿn verwe wert vandert wanneer
dꝫ sÿn leder opgeblasen wort eñ het he
uet een verwe die neygēde is ter zwar
ticheit eñ in hem sÿn zwarte vlecken eñ
dese sÿn ouer alle tlÿf eñ die verwālin-
ge die menigerhāde is dye is indē ogē
eñ indē start eñ is van traghē voertgan
ge eñ in sÿnre doot so ist van leliker ver
wē eñ heeft luttel vleysch aen den liue
want het heues luttel dan indē hoefde
eñ inder wortel eñ die start heeft luttel
bloets also doet oec inder herten ende
inden aderē eñ inden ōmeganc vanden
oghē eñ sÿn herssen is biden oghē ende
waer yemāt die tlichaem deyldē in twe
en het soude bliuē in sinen werkē ouer
mits sinen gheest .ende daer blÿft een
cleyn beroeren bi dē lichaem eñ het en

heeft gheen milt eñ het blijft inden ho
len als die laceert hier toe heuẓ aristo.
geseit mer plin. sept aldꝰ li.xxviij. dat
cameleon een dier is gelijc dẽ cocodril
le scelẽde alleen inñ crõminge vanden
rugge eñ inñ breetheit vañ start eñ mẽ
sept dat gheen dier bloet en is .eñ daer
om wert sijn verwe also vwãdelt eñ sijn
craft is groot teghen tgestacht vanden
hauick wãt het braet die hauicx eñ trec
se neñ tot hem eñ geeftse den anderen
dierẽ al willẽs te schoerẽ eñ te riten. eñ
wordt sijn hoeft eñ sijn strot mit eyken
houte gebarnt so maken si reghẽ eñ dõ
re dijt sept democretis Maer daer spot
plin. mede eñ hoe sulken dier dattet is
het wort onñ die ẓuuer dierẽ gerekent
daer staet ouer leuitici xi.sept oficius al
dus al ist dattẓ wreet is nochtãs ouer-
mits ẓiecheit wil so veynset hem goeñ
tierẽ mẽ seit dẓ cameleon aleẽ vañ luch
ten leest ghelikerwijs dat die mol van
der aerde die harinc vandẽ water ende
diesalamãdra vandẽ viere unde versus
Quatuoꝛ ex puris vitã ducũt elemẽtis
Cameleon talpa maris allec et salamã
dra Terra cibat talpã flãme pascũt sala
mãdrã Unda fit allecibꝰ aer cameleon-
ti dese vaersen sijn voer exponeert als
hier staet voer den vaersen

Dat xxi.ca.vander wilder gheytẽ

Caprea is een wylde gheyte eñ is
geseit van carpẽdo dats van gripẽ wãt
si grijpt die louerẽ mittẽ monde vandẽ
bomẽ waer af ysido. seit li.xij. dat som
ge capros. eñ capreas seggẽ van carpẽ
do eñ sõmige seggẽ dat si daer om also
heytẽ want si alte sondlinghe scarp sijn
eñ daer om heytẽse die griekẽ doꝛcos
eñ si wone in alte hogen gheberchtẽ eñ
si sien die iaeghers wel van verre comẽ
eñ si vallẽ ondwijlẽ wel vañdẽ hogẽ steẽ
roetsẽ neñ op horẽ hoernẽ sond ẓeer te
doen als hẽ die hondẽ bouẽ nae volgẽ
nochtãs clymmẽ si also hoech datse die
mẽschẽ nẓ geoghẽ en kõnen als ysido.
seit li. xij. Itẽ men heytse oec dame of
damule als papias seit soekẓ neñwaert
in die letter.d.van damula eñ si is alte
snel indẽ lopẽ eñ licht indẽ spronc ende
scarp indẽ sien eñ soet indẽ smake eñ al
te gesont indẽ etẽ eñ alte wijs in haer-
re weidinge wãt si ondkent die cruden
mittẽ gesicht mittẽ smake eñ mittẽ ru-
kẽ eñ gaerne eet si die louerkẽs teindẽ
vañdẽ bomẽ Itẽ plin. seit oec dẓ die leu
we eñ die lupaert vañ horẽ melc drinckẽ
als si siecke sijn op dat si genesen sullen

Dat xxij.ca. van capꝛiolus

Capꝛiolꝰ als auicenna sept is een
dier in indien eñ is den hijndẽ ghelijck
of der herten soen die by ons dat is in
onsen landẽ die tãdẽ niet en verwãdelt
eñ wãneer sijn tandẽ lang sijn dat betei
kent langheit des leuens eñ heeft sco-
ne ogen eñ scarp Item aristo.seit li.viij.
dat die wilde capꝛiolen hebbẽ een wijl-
heit als si ghwont werdẽ so soeckẽ si eẽ
cruut dat polium ceruinũ heit ende etẽ
dat op dat die ghescuttten wten lichaẽ
gaen sullen die in hem ghebleuẽ sijn eñ
want dese dyeren veel lopen eñ seer so
werdẽ si vledicht vander ouerulodiger
vuchticheit eñ hoer vleysch wordt moꝛ
wer ende beter te verduwẽ eñ die qua-
ae smake eñ die quade lucht werter me
de beyomẽ als cõstan. sept eñ het climt
van stede te stede om sijn beiach te soec
kẽ ende het kent die gesonde crudẽ wel
voer die onghesonden het edercauwet

sijn spise eñ het heeft gesplitte voetē eñ
ten weert hem niet mittē hoernen noch
mitten tandē noch mittē claeuwē Mer
het loept en wech eñ vliet voer die hon
dē want ist benedē indē velde alst ghe-
iaecht wordt so loeptet bouen indē ghe
berchtē Item indē gheberchtē van in-
dien sijn caprioels die gevoedt werden
van costelikē welrukende crudē indē wel
ker claeuwē sijn eenrehādē hollicheidē
indē welken sōmighe humorē vgadert
werdē tot apostemē eñ als dye rijp sijn
so scorē si eñ die humorē werdē dan mit
harigher ballichskens wtgehaelt ende
die substāci die binnē den vellikē is die
ruuct bouē maten wel eñ is dierbaer on
der die welrukēde cruden eñ is seer nut
ter medicinē als dyasco. eñ plate. seggē
eñ wij heitē dat ghemeenliken muscus

Dat xxiiij. ca. vanden gheyten

Capra dat is een gheyte eñ werdt
oec geseit van carpēdo als caprea doet
eñ dese climt altoes opwaert om die lo
uerkens te grijpē eñ te eten als ysido.
seit Item vandē geytē seit plini⁹ li. viij.
ca. i. dat die gheytē veel ionghē brengē
Mer seldē vier. eñ draechtse indē buke
vijf maenden als die scapē die gheyten
werdē ondrachtich vā vetticheidē voer
den drie iaren winnē si zeldē nutlic. en-
de inder outheit ouer die vier iarē Itē
si ontfanghen in nouēber op dat si ion-
ghen moghē inden maert of indē aprijl
als die loueren wt comē eñ si en hebbē
alle gheen hoernē. Mer sōmighe kent
men haer iarē bij wassinge van knopen
eñ men seyt dat si horen adē halen mit
horen oren eñ niet mittē nozegaten en-
de si sijn seldē sonder coertse eñ si sien al
so wel des nachts als des daechs en-
de si hebbē enē baert hanghē van harē
kinne nederwaert eñ ist datmē der een
biden baert trect so sijn alle die and' ver
uaert eñ sorghē datmēse oec trecken sal
dese beestē alleckende makē si enē oly-
uē boem onvruchtbaer Item dese gheyten
ten als die sonne ned' gaet so en ete si nz
te gader Mer si legghē om gekeert vā
malkanderē. Mer in anderē tiden kerē
si hē tegen een eñ als si gaen weidē soe
keren si die aensichtē van malkanderē
hier toe heuet plini⁹ gheseit Itē aristo.
seit vand' gheytē li. iij dz si in veel landē
melc hebbē sond' inpregnaciē dat is dat
si nochtās niet ontfangē en hebbē noch
men wacht geen inpregnacie mer men
neemt netel eñ daer wrijftmē die mam
nen mede eñ eerst gaeter bloet wt daer
na oft etter waer en daer na ist goet mel
lic eñ en is oec niet quad' dan der gheen
re die ontfāgē hebbē Item hi seit li. vij.
dat die gheitē leuē x. of xi. iaren eñ oef-
fenē dat hylic totter outheit toe eñ ond'
wijlē barē si twe ionghē ist dat si bequaē
spise hebbē eñ ist dat die bock wel ghe-
voedt was eñ ontfenck si tegē dē noer
dē wint so creech si mānikēs. eñ ontfēc
si teghē den zudē wint so creech si wijf-
kens eñ si sullē haer aensichtē keren ten
noerdēwaert als hi liken willen Itē hy
seit aldaer li. vij. dat die gheytē etē cru
den als die scapē Mer die scapē gripen
die crude tottē wortelē toe eñ bliuen ste
dich indē weidē eñ die gheytē en duerē
nz lange op een stat eñ nemē slechs dye
eindē vande crudē eñ si werden best vet
nadē dranc des souten waters eñ wan-
neer dat die gheytē wādderē so drinckē
si veel waters na dē middage eñ wan-
neer da si soute eten voer der dracht so

salder veel melcx vandē mā̄men lopen Item li. viij. inden gheptē als indē scapen is cranc vstant want si nauwe wter weidē of daer in gerakē connē si en moeten daer gelept werdē eñ waert sake dz ynmāt een ghepte naem eñ richtes op haestelic so soudē hem dye ander mede op richtē eñ sien die ander styf aen Itē die gewoente der gheitē is den mēschē noot als der scapen wāt si zaedt die hōgerighe mit horē vleysch eñ mit horen melc eñ cleet die naecte mēschē mit horen haer eñ mit horen velle eñ men maket lant vet mit horē messe ende mitter vrinē eñ alle dat aen hoer is dat is vmmer erghent toe goet want als plinius seit li. xxviij. ca. v. so werden die serpenten viaecht mitten geptē horē die tot asschen gebracht is eñ mittē hare vander gepten dat dese gebarnt werden Item veel geslachtē van venyn werdē vdreuē mitten dingē die vand ghept comē ouer tvelich vleisch wert vteert mit alsulker asschē als van horē hoernē comē eñ mē vinter weren vleisch mede dat versch is Item die onmate lopinge der humoren werdē daer mede gestēpt thien ver vulde wondē die corosyf syn eñ gekancrizeert eñ gefistuleert werdē ghenesen ouermits hare hulpe eñ mē sal daer eē versch gepten vel ep leggē eñ die wondē werdē genesen mit horē bloede daer hoer morch mede gecoect is eñ vdriuē vghiftlike veninē eñ die beten van serpēten eñ die stekē vandē scorpionē werdē daer mede genesen ene warme longhē van eenre gepten geleit op enē venyndē bete trect dat venyn wt eñ die zerich eit worter mede gesaefticht eñ die donckerheit vandē oghē wort verdreuē mitter gallen vand gheptē ende die smette wert gecorrodeert eñ tgesicht wort gescarpt eñ dat oghe wort geclaert die lever daer af gebradē is goet teghen elephanciā eñ malaetscheit ist dat hy dyewyl gegetē wort eñ haer dreck is goet tot veel siecten wāt hi is goet opt voeteuel ist dat hi gemengt wort mittē zape van edera arborea dat is eploef eñ mit tē bockē smeer Itē die oryn ghewarmz eñ in die oren gegoten geneest haer zericheit Itē dese eñ menige andere mecinael pprieteitē seit hi vander gheiten waer af dat plinius aldaer seit dusent boeten eñ wt den wort bewyst dat een man seit Ic verwonder waer ōme dat si den coerts niet en geneest daer toe sept aristoteles datter eenrehande dier is dattet melc der geptē zuuct eñ wāneer dattet die mā̄men zuuct so wertz melc verderft dat indē gepten is eñ dye ghepte wort vblint soket nederwaert in dye letter. h. van hircus dat is vanden bocke

Dat xxiiij. ca. vandē hont

Canis dz is een hont eñ heeft sinē naem vandē grypekē genomē als ysido. seit want men sept cenes in gricx dat is hont in duutsch Item die selue seit dat ter niet wiser en is dan die hont want hi heeft meer sins dan die and dierē want die hondē bekennē hare namē dair men se by roept si minnē haer heren eñ si beschermē der herē dakē eñ si auēturē al haer lyf mit wil voer hoerē herē eñ si lopen mit horē heren om den roef eñ si en begeuē tlichaem vā horē dodē herē nz eñ si kēnē ouermits der luchtē waer eē wilt heen geuaren is eñ ouermits den bloede eñ si minnen dat mēschelike geselscap. eñ si en moghē sonder den men

sche niet wesen als die selue ꝑsido. sept eñ daer sept hi voert dat die hondẽ ge-mengt pleghẽ te wesen mitten woluen vanden welkẽ wrede hondẽ comen die van sõmighẽ ludẽ lintisti gheheitẽ wer den Item die van indien plegheu des nachts copen indẽ bosschen te bindẽ die welke van tygris besprongPhen werden vandẽ welkẽ alte felle honde comẽ die also starc syn dat si leuwẽ eñ ander starc ke beesten daer neder werpen hier toe heuet ꝑsido. gheseit li. xij.ca.ij. Itẽ van den hondẽ sept plini⁹ li.xiij. int capittel vandẽ gheselde dinghẽ dat die by ons wonen syn sonderlinghe trouwe als dye paerdẽ Item wy hebbẽ ṽnomẽ dat die hondẽ gheuochtẽ hebbẽ voer hoer he-ren tegẽ den moerdenaers eñ dat hoer herẽ doot bleuen eñ dat si daer bi bleuẽ eñ liepen om den doden lichaem eñ be schermdẽ voer die vogelen .eñ voer dẽ quaden beestẽ Item wi hebbẽ oec gele sen dat carament⁹ die coninck mit hem bracht twe hondˀt hondẽ van elẽde dye wt enẽ eylande ghesct warẽ die mit hẽ mit groter kuenicheit streden Item ia-sons hont van cecilien en woude gheen spise eten doe syn here doot ghestaghẽ was eñ also bleef hi by sinen heer doot van rouwẽ Item wi lesen oec dz colona dye senatoer vã placencien in lombaer-dien van ghewapenden luden beladen was .eñ bedruct dye enen hont bescudt hadt eñ die te lesten van dien hondẽ be scudt wart eñ also was oec eẽ anđ hont die ticius sabinus was die van hem nz en woude doe hi indẽ karker gheuãgẽ lach eñ dese ticius starf indẽ karker en-de dye hont bleef by hem eñ was seer droeuich eñ huulde eñ screpede eñ als men hem spise boet die nam hi eñ stacse sinen meester voer dye mont eñ hadde geern ghesien dat hi ghegetẽ hadde eñ te lesten werpmen den dodẽ lichaem in dye tyber eñ lieten driuen eñ dye hont zwam na eñ ghinc optẽ dodẽ staen doe quam alle dat volc toe lopẽ eñ saghen die grote trouheit vandẽ dier eñ hy ver drencte mit sinen heer eñ al syn die hon den verre van huys gedwaelt si ghera ken wel weder den wech die si quamen al ṽliesen si horen heer in een vreemde stadt si comen al weder thuys Item al waer eẽ hont zeer toernich coemt hy bi enẽ oetmoedighẽ mensche te sittẽ ofte legghẽ ofte staen hi wert goedtierẽ Itẽ daer is grote wisheit indẽ hondẽ als si iaghẽ want si luchten wel waer dat een wilt geuarẽ heeft mit rukẽ vandẽ wyn-de eñ vandẽ spore des wilts eñ meldt mit sinen bassen waer dat wilt is dattet die iaghers volghẽ moghẽ Item nae diẽ dz een hont een iaer oudt is so wint hi eñ draecht syn ionghẽ tachtich dagẽ inden buke eñ baert blinde hondekens eñ hoe dz si langher mittẽ melc gesoect werdẽ hoe dat si traechliker sien noch-tans en ontfangẽ si geen gesicht dan na den xxi.dach noch voer dẽ seuẽdẽ dach Itẽ sõmige ludẽ seggẽ wãneer datter een alleen gheborẽ wert dye siet opten twintichstẽ dach eñ als daer twe syn so sien si optẽ thiendẽ dach eñ wãneer dat ter drie is soe sien si optẽ elften dach eñ also voert hoe datter meer voert comẽ hoe dat si traechliker sien . Item dat is tbeste hondekyn datter lest siende wert of dat die moeder eerst in horẽ arm ne-met hier toe heuet plini⁹ gesept li. viij. ca.xli. daer veel ander dinghẽ ghesept

werdē Itē vandē hondē seit aristo.li.ij.
dat si geen tandē wt en werpē dan bÿ a
uenturē twe eñ hoedat si ionger sÿn hoe
dat si witter tandē hebbē eñ oec scarper
eñ daer bi werdē die oude gekent bÿdē
iongē wāt der ouder honde tanden sÿn
zwart eñ plomp eñ die iongher wit eñ
scarp Itē die selue seit li.v. dat die mā-
nikens werdē totten hilic beroert of ter
wīninge eer die wÿfkēs eñ die wÿnthō
dē werdē eer toe beroert dan die ander
hōdē als die selue seit li.vi. wes wÿf on
derwÿlē mit iongē wert binnē tseste de-
le van enē iaer eñ binnē viertich daghē
eñ die ionghen sÿn blint twaelf dagē eñ
tmānikē en gaet tottet wÿfkē nÿet si en
heeft een maent geworpē eñ. sōmighe
werdē mit iōgē idē lxxiijstē. dach twelc
is binae twÿfte deel van enē iaer eñ die
ionghē vā desen bliuē xiiij.daghē blint
eñ sōmige werdē mit iongē binnen drie
maendē eñ dat is een vierēdeel van enē
iaer eñ die iōgē vā desē bliuē blīt xvij.da
ghē waer af dat openbaert dat hoe die
drachten eer volbrach werdē hoe dat si
eer sien eñ wāneer dÿe hōdē hoer been
bestaet te lichtē om te pissen so mogē si
ionghē winnē eñ dat geschiet binnē ses
of seuē maētē eñ die wÿndē mogē meer
winnē als si arbeidē dan als si rustē en-
de die mānikēs moghē thien iaren leuē
eñ die mānikēs leuē oec onlanger dan
die wÿfkens vandē wÿnthondē om des
wil dz si meer arbeidē eñ allso en ist vādē
ādērē hōdē niet als die selue seit eñ die
lanthondē eñ huushōdē leuē sōmich xx.
iaer of xv.iaer als omerꝰ seit Itē li.viij.
sept hi dat die hondē als die ziecke sÿn
so eten si gras of een wortel vā enē cru
de eñ spuwē eñ allso meesterē si hē seluē

Item dat selue sept plinius li.xxviij.

Dat xxv.ca. vander teuen

CAnicula is een teue eñ is die moe
der vandē hondē wes moeđ indē buke
langwerpelt is eñ den buuc langes ge-
strect eñ heeft al langhes aen den buke
veel borsten die een teghē die ander ge
ordineert die welke bestaē te heffen eñ
groot te werdē als si ontfangē heeft eñ
dese werpt veel iōgē. mer altoes blint
die si naerstelike mint eñ bescermtse mit
biten eñ mit bassen eñ waert dat die ion
ghē wtgecropē waren die moeđ soudse
weder nemē mittē tandē sonđ zeer doē
eñ dragense weder tottē nest eñ si neemt
den bestē eñ den scoenstē eerst wāt dien
heeft si liefste eñ repct hem die māmen
voer alle den anderē Item aristo.seit li.
v. dat die teue seuē daghē eer dat si ont
fāgt eenre hāde mēstruose onreinicheÿt
wt werpt eñ dan is si siecke eñ dan wort
hoer moeđ geapostemeert indē liue eñ
en begheert gheen hÿlic mer si scuwet
mer naden seuē dagē als die moeđ wel
gezuuert is so ontfaet si eñ nađ draccht
werpt si oec veel fleumatigher humorē
van haer eñ darr om wert si dā mager
van liue als die selue sept Itē men vint
melc in dese teuen eer dat si werpē lan-
ge tÿt eñ eer indē haeswindē dan inden
anderē eñ eerst ist melc dic eñ na wertet
gesubtÿlt eñ dat is der drachtē bequaē
eñ dese teuē leuen int ghemeÿn onlan-
ger dan die mānikēs mer dÿe mānikēs
dat iach hondē sÿn leuē onlangher dan
die wÿfkēs om hoers lopens wil eñ wā
neer dat dese teue pissen wil so en lÿcht
si theen nÿet mer si huuct neder mitter
leindē Item die teue is minder eñ gra
celiker van liue dan dÿe man .ende is

abelre te lerē eñ is beter van moede dā als si ionghē heeft Item die edelheyt vandē hondē eñ vandē kemelen is dye lancheit vandē aensicht eñ vandē mule eñ in die breetheit der borstē eñ indˀ smal licheit der lancken want een edel hont sal after bi den lanckē smal wesen eñ om der borstē grof eñ die oren sullē lanc we sen eñ buechsom eñ sal clein subtyl been hebbē eñ hoech eñ heeft langherē start dan die andˀ hondē eñ crōmerē eñ si heb ben oec myn vleisch dan dye lanthondē eñ corter hare eñ dunre eñ slechter wāt warē si alte ruloct soe souden si alte heet werdē van lopē het sijn ander edel hon den die wreet sijn daermē hertē hinden eñ woluē mede vangt eñ wilde beesten eñ dese hondē sijn byden menschē eñ by den ossen eñ scapē goedtierē eñ mē vint sōmighen edelen hont als hy een wylt geuāgē heeft dat en eet hy niet mer hy houtet sinē meester thent hi aen coemt of hi brenget hem ist dattet wilt hē niet te groet en is Itē daer sijn veel andˀ proprieteiten vandē hondē die min of nyet te prisen sijn want si hebbē enē hongher die sondˀ maet is wāt si werdē daer ondˀ-wilen rasende af eñ dē hondē comē ondˀ wilē zuuctē aē als grauheyt een aposte me indē kele eñ verwoetheit als aristo. seit li. viij. f. eñ alle dat van dien hondē gebeten wert dat raest sonder den men schē die ondˀwilē genesen werdē mitter medicinē. Item constan. seyt in viatico int leste boeke dat die hont van naturē cout is eñ droghe indē welkē die zwar-te colera bouē gaet of regneert eñ wan-neer dat die ouerulopende is so wert hi rasende eñ dat geualt meest indē herfst eñ in die leynten den welkē die andˀ hon den scuwē als een zuuct eñ altoes loept hi alleen strukelbollēde eñ als een drōc ken man eñ hout sinē mont open eñ die tonghe hangt wten monde mit veel spe kels eñ scwms eñ dye oghe sijn hē root eñ vˀkeert eñ slaet den start tusschē sinen been eñ al ist dat sijn ogē staen nochtās en siet hi niet veel want sijn ghesicht en vestichtnerghent op eñ hi stoet sine voe ten teghē alle dinck eñ hy bast tegē sijn selfs schyem eñ die andˀ hondē bassē op hem eñ lopen wech eñ waert zake dat-men een stuck vleysch nettede of bloe-dich makede int bloet vanˀ wondē die de rasende hont gebeten hadde die an der hondē en soudē dat vleisch niet etē willen eñ so wie gebetē wort van sulken hondē die crȳcht droemen die seer ver-uaerlic sijn eñ indē slape wert hi seer ver uaert eñ hi wert oec toernich sondˀ sake eñ hi en weet niet waer om eñ hi wordt schielic eñ siet al ōme vˀysterlick eñ hy en mach niet ghedogē datmen hē aen siet eñ ist dat die passi starck in hem wert so vˀsmaet hi alle dranc eñ hi is vandē wa-ter vˀuaert alsoe dat hy dicwile valt van anxt eñ dese mēsche sterft ten waer dat men hem rasch te hulpen quaem Item dye curen eñ die boeten soeket bouē int boeke vandē zuucten int capittel vandē veninen Item plini⁹ seit. li. xxix. dat on der des honts tonghe leit ondˀwilē een wormken die in griecx luca heyt die de hondē rasende maect eñ als dat wt ge-toghen wert so is die hont genesen Itē die selue seyt dat dye cracht des beets vandē hondē soe groot is waert dat een mensche trade in des verwoets honts pisse mit sinen baruoetē voeten het sou de hem scaeden eñ sonderlinghe waert

dat hi enẽ zweer of enen wonde hadde Item noch sept hi aldaer waert dat yemant syn water makede op twater van enen rasenden honde die mensche soude tranckeuel crigẽ of zericheit inde lein den Item die hont is vol quaets ende gramheidẽ eñ daer om ist dat hi mit enen steen ghewor pẽ wert soe wreect hy hem ouer dien steen eñ biten van rechter felheidẽ eñ hi byt onderwilẽ so zeer dat hi syn tandẽ ontween bytet Itẽ dye hont is oec loes eñ droechachtich want dicwyl gaet hy stilswighende eñ coemt van after aen eñ byt enẽ mensche Item hi haet stockẽ stauen pieckẽ stenẽ eñ deser ghelike eñ hi is koen op syn messinghe mit ballen aldaer hy bekent is ende dã wil hi alle man biten eñ veruaert die luden mer als hy wt synre kundẽ is so staet hi sinen start tusschẽ syn been eñ sluupt wech Item hy is watich eñ nydich eñ daer om eet hi onderwilẽ alsoe veel van vulen krenghẽ dat hyt weder spuwẽ moet eñ dat hi leliken wtgeworpen heeft als hy hongher heeft so comet hi weder eñ slocket auicẽna sept dz hem die hont zuuert als hi siecke is mit grase te eten eñ is een hont wonachtich in een huse eñ coemter een vreemt hõt in so sal die huyshont den anderẽ op tlif varen al waer die vreẽde hont driewer uen starker eñ dat coemt toe van nidicheiden want hi anxt heeft dat hi te luttel hebbẽ sal of dattz dye vreemde hont gripen sal dat hem gheboerẽ soude eñ hi is gierich eñ soe wes hi crycht dat hẽ ouer blyft dat besteet hi in een heymelike stat daer hyt vindẽ mach als hi hongher heeft Item die hont is onrein eñ gheyl waer af dat aristo. sept li. vi. dat die hondẽ ist man of wyf hilicken alsoe lange als si leuẽ eñ en maken geen onderscheit van moeder of van suster eñ si slachten den gemeyn wiuẽ die indẽ bordeel sitten want si nemense syn se out of ionc scoen of lelic eñ dicwyl haer naeste magẽ al en weten sys niet Item die oude hont is traech waer af aristo. seit li. vij. dat den hondẽ tvoeteuel toecoemt in horen ouderdom eñ luttel ontgater si en crighen die zuuct eer dat si steruẽ eñ daer om slapen si altoes op die messing onder die vlieghẽ eñ onder dye wormẽ eñ dan werdẽ si seer vandẽ vlieghen eñ vandẽ dazen ghequetst eñ sonderlinge biden oghẽ eñ opten oren ia si bitẽ hem die oren onderwilen mit allen doere eñ is also traech van hem seluẽ dat hi die vlieghen niet af ghescuddẽ en kan dan onderwilẽ als si hem voer den mont comen so snact hi daer na eñ grypt se ende ten lestẽ wort hem een zeel om dẽ hals ghebonden eñ wert iamerliken vander messen ghesleept eñ aen enẽ boem ghehanghen of int water geworpẽ eñ enẽ steen aen den hals ghebondẽ ende also wert syn onuallige leuẽ gheeyndt noch syn velle en wert hem niet af ghetoghẽ noch syn vleysch en wer niet ghegeten noch en werdt niet ghegrauen Mer int eynde wertet den wormen ghelatẽ

Dat xxvi. ca. vandẽ iongẽ hondẽ

Catuli dat syn die ionge vandẽ honden ysidorus sept libro duodecimo dat dese ionghen int ghemeyn blint ghebo ren syn ende si syn onvolcomẽ te sien eñ si werden geboren mit cleinen gesaechden tandekens ende alle dyer hebbẽde tanden als een saeghe ghedeylt dat is gulsich ende kiuende als dye hont dye

lewwen pantheer eñ deser ghelijc eñ al
le alsulke dierẽ winnẽ ōuolcomẽ drach-
ten alst openbaert bouen int selue boe-
ke vandẽ dieren int gemeyn eñ alle de-
se dieren die onvolcomẽ ionghen bren
ghen die sijn gulsich ende vratich want
waert dat si beidẽ thent si volcomẽ wor
den inden buke hoerre moeder soe sou
den si die moeder doden al zukende eñ
daer om moet die natuer haestich we-
sen in alsulken dyerẽ soeket bouẽ int sel
ue boeke wāt als solin⁹ seit dz die hōde
kens vandẽ honden werdẽ in groter e
ren ghehoudẽ biden oudẽ meisters als
plini⁹ seyt li. xxix. want si plagen te mey
nen dat die iōghe sokende hondẽ reyn
waren teten eñ die oude plagense te of
feren voer ander beesten eñ si meynden
dat der ionghẽ bloet beter tegẽ vergif-
fenis was dan enich dinck eñ noch ge
biedent die auctoers datment op venȳ
den beten legghen sal want een ionck
hondeken op gesplit eñ op een venȳnt
seer geleyt al warm trect dat venijn wt
eñ hoe dat dese hondẽ rasscher gheborẽ
werdẽ hoe dz si traechliker sien als aris
totiles bouen seide Item alsoe langhe
als si blint sijn so kennen si dye moeder
biden rukẽ eñ bider stēmen eñ si soeckẽ
die māmen eñ zukense eñ men seyt dat
si die zuken bi ordinancien als si indẽ bu
ke die een na den anderẽ ghelegẽ heb-
ben inder moeder des lichaems eñ die
gene die starcste is eñ die best die moet
voer gaen eñ die moeder heeft diẽ lief
ste Item men sal dye spise sōmels den
iachonden ontreckẽ op dat si niet te vet
en werdẽ want als si alte vet sijn so wer
den si alte traech eñ en moghen niet lo
pen eñ al ist dat sōmighe dierẽ van me-

lancoliozer cōplexien sijn nochtans die
abelheit der leden maectse snel eñ doẽ-
de eñ si pleghen blide te wesen eñ zeer
spelende eñ dat coemt vanđ etatẽ want
wanneer dz si ghescheidẽ werdẽ vandẽ
melc so sijn si abel te leren alle dinck dat
hem toe behoert als te spelen meniger
hande nuwicheit eñ te iaghẽ eñ dz quic
ke te verwaren vandẽ woluen ende vā
meer anderen quaden beesten Itẽ dye
hondẽ die daer toe geordineert sijn dz
huus eñ thof te verwarẽ die salmẽ des
daechs besluten daer si doncker leggen
eñ allso sullen si des nachts veel te felre
teghen dye dieuen wesen want alsulkẽ
hondẽ ambocht is dat si des daechs rus
ten sullen eñ des nachts wakẽ eñ lopẽ
al ōme den houe eñ der mueren eñ men
sal scuwen alsulkẽ hont die des daechs
waect bast eñ omme loept ende die des
nachts slaept scuult eñ zwijcht Itẽ het
is een quaet hont is hi oudt is hi ionck
die de scapen des daechs beschermt vā
den woluen als si te velde sijn eñ dyese
des nachts worget inder coyen scueren

Dat xxviij. ca. vanden beuer

Castor dat is een beuer ende is een
wonderlike beest dye mitten vieruoeti
ghe dieren leeft ende gaet op tlant en-
de onder den water ende nochtās zwē
met ende woent mitten zwēmendẽ die
ren als die visssche . ende castor is alsoe
ghenoemt van castrando dat is vā lub
ben als ysidorus seyt libro duodecimo
want hoer culleu sijn ter medicinen be-
quaem om welke cullen wanneer dat si
den iagher gheuoelen so lubben si hem
seluen ende houwen hoer cullen af mit
ten tanden als die selue seyt vandẽ wel
ken cycero spreect si verlossen hem van

dien deel des lichaēs daer si ō begeert
werden Item plinius spreect vandē be
uers li. xi. ca. iiij. dattet een geslacht is
van dyeren dat als nv optē lande is eñ
als nv opter aerden eñ maect syn husen
aendē kanten vandē wateren daert eb-
bet eñ vlopet eñ maect holen mit wondē
liken konsten eñ aldus sulke dierē leuē
in cudden dat is dat si gaern mit hopē
te samen syn eñ si minnen hoer ghelyck
ende si houwen eñ sniden houterē als si
vergadert syn mit horē tandē eñ makē
huzen mit zollerē die eē woninge bouē
dander op dat si vandē eenre soller op-
ten anderen lopen mogē als twater co
met wantet water is sōmels hoghe eñ
sōmels lege ende daer na makē si hoer
woninghe want si moeten emmer mittē
start int water legghen als si rustē eñ dz
hebben si ghemaect mit enē gate of mit
twe of mit drie daer si horen start doer
steken mogen want hoer start is van vis
sigher naturen eñ die soude verderuen
eñ laghe hi int water niet het is een wō
derlic dier eñ een gemelic wes start vis-
sche is eñ alle dat ander lyf is vāder na
turen eens vieruoetighen dyers eñ is
vander groeten eens clein honts eñ he
uet voeten als een hont eñ sonderlinge
dye afterste eñ voer heuet twee voeten
als een gans daert mede int water zwē
mzeñ heeft eē precioes velle daert oec
om gheiaecht wert ende het heeft scar
pe tandē eñ gesaecht als een hont ende
ten mach niet seer lopē wāt syn schenē
syn cort Item beuers hebben twe cullē
eñ syn groot na horen lichaem te sprekē
ende die heitē wi castorea vā desen sept
plinius li. xxxij. ca. iij. aldus die beuers
houwen hoer cullen af die wy castorea

noemen op dat si vandē iagers nyet ge
vanghen en sullen werden mer sixcius
die medicus meynt dat si die cullē niet
af biten en moghen dat si leuende bliuē
Item plato ende dyascorides segghen
dat die beuer also wys niet en is dat hy
hem seluen also verlossen soude connen
ende dat openbaert daghelix inden be
ueren die in veel steden gheuondē wer
den waer af ysidorus ende phisiolog⁹
segghen van hoerre lubbinghe dat die
beuers cullen aen den lichaem nyet en
hanghen mit zenen ende mit aderē als
die ghemeyn dieren hebbē mer mit an-
deren vande welken si ghenen noot vā
den liue en hebben Item beuer syn die
gherecht is ende nyet geualscht is alte
goet tot veel passien des lichaems als
plinius aldaer seit op dat die beuer niet
te ionc noch niet te oudt geweest en he
uet ende also salmēse kiesen dye gedub
belt syn ende die te samen hanghē myt
eenre vergaderinghe ende mit enen ge
tal ghecoppelt want dye en machmen
niet lichtelick valschen want vele luden
nemen een blaze mit beueren bloede eñ
doē daer wat fyns beuersyns toe op dz
tet daer na ruken sal ende wat pepers
die ghepuluert is op dattz te starker eñ
te scarper smaken sal ende dan bynden
si den hals vander blasen op dattet sal
een zeen schinen te wesen mer van enen
halze so ist onmoghelicken twe blazen
te hanghen eñ daer om is die beuersyn
best die ghedubbelt hangt aen eenre ze
nen Item men sal den beuersyn kiesen
die middelbaer scarp is inden smake eñ
die gheualscht is die is al aerdich ende
mit luttel zeenen Item dyasco. sept dat
dese beuersyn die best is die welke enen

middelbaren scarpen smake heeft die wat taye is ende dye nz soutich noch alte qualiken en smaect want hi wort dicwi le gheualschet mit sal armoniacum als plinius daer seit ende hoe dat hi verscher is hoe dat hy beter is. ende nutter inder medecinen ende wanneer datmen siet dz die twe cullekens hoer vellen vast aen hem cleuende hebben vetticheiden dat is een goet teyken van gherechten beuersijn ende men machen viij. iaren houden in goeder virtuten ende men sallen in der medecijn doen sonder vellekijn dat hi buten aen cleuende heeft ende weghenen iuustelike want hi heeft macht te scheiden te verteren ende te dunnen ende sonderlinghe die zenighe steden te conforteren want hi is tot veel dinghen goet hi is goet den ghenen die vallen vanden groten euel ende teghen coude passie van den hoefde ende ontbint die gicht vander tonghen ende doet den mensche weder spreken die sijn sprake haestelick ontgangen is ist dat sijn puluer onder des ziecken tonghen gheleit wert ende hi is oec goet teghen dye gycht dye ouer alle tlijf is ist dat hy in wine ghesoden wert mit ruten ende mit zelue ende datmen dien wine warm dicwijl drinct want hi beroert dye herssen ende starctse ende sijn puluer doet ncyezen ist dat hi in die naze ghesteken wert ende daer af wert hi ghewecket die in lytargyen leit ist dz sijn hoeft die daer ziecke af is mit roze olyen daer beuersijn in ghepulueert. ende in gheso[l]ueert is ghesmeert wort dat hare eerst af ghescoren. ende die olye warm ghemaket Item die beuersijn is goet teghen starke venijntheit van scorpionen ende van der spinnen ende van enen serpent dz cerastes heit ende deser ghelijc als plinius seyt li. viij. ca. iiij. ende sijn orijn is goet tot allen dye voerscreuen sijn. ende doet menstrua voert comen ende helpt totter ontfangenis ende tot veel anderen dinghen ende sijn smeer is alte goet in zaluen

Dat xxviij. ca. van een hart

Ceruus is een hert ende is geseyt van cerason in griex dat is hoern in latijn als ysidorus seyt li. xij. daer seyt hy noch bat voert dat die herten vianden sijn der serpenten ende als si ghevoelen dz si ziecke sijn soe trecken si mitten gheest der nazen dye serpenten wt horen holen ende als die quaetheit des venijns verwonnen is so gaen si weder eten Item dese dieren vonden eerst een cruut dat dyptan heit want als si ghescoten sijn ende ghewont vanden iaghers mit venijnden pilen so eten si dat cruyt ende si werden bloot ende oec wriuen si die wonde aen dz cruyt ende si hebben ghenoechte in soeten sanghe In pipen ende in kloyten ende als si hoer oren op rechten so horen si nauwe ende als die oren hanghen soe en horen si luttel of niet Item si zwemmen ouer meeren ende ouer grote riuiren ende die dan starcste sijn die gaen voeren ende dye cleynen ende die cranckste volghen nae ende leggen hoer hoefden opter ouder aers dye voer gaen ende also comen si te lichteliker ouer hier toe heuet ysidorus gheseit Item die selue woerden seyt plinius li. viij. ca. xxxiij. daer hi noch meer woerden toe doet ende seit dat die herte alte behaechliken dier is ende wanneer dat tet also seer ghedwonghen wert vanden honden dattet gheuanghen sal werden soe lopet totten mensche ende soecter hulpe aen ende als die hertinne baren sal soe

hoeltse die weghen min die ghetreden
sijn vanden menschē dan dye toepaden
die vandē wildē dieren bekent sijn. Itē
si ontfangē na dien dz eē sterre op gaet
diemē arcturus noemt eñ draghē hoer
dracht achte maenten eñ si brenghē on
derwilen een paer voert eñ die wijfkēs
scheiden hem vandē mānikens na dien
dat si ontfanghē hebbē eñ gaen van hē
mit allen mer die mānen als si die ver-
woetheit der ghenoechten after ghela
ten hebbē so smitē si in die aerde eñ gra-
uen mit horen claeuwē eñ so werde ho-
re becken zwart thent si vandē reghen
wat ghewasschē werden Item die wi-
uen werdē voer der drachte ghezuuert
eñ oerbaren dan eenrehāde crude ouer
mits den welken die dracht te bet indē
liue gehuodē sal werdē eñ dat si te lich
teliker verlossent sullen werden vander
drachten eñ nader drachten eten si we-
der van tween crudē als va n canio eñ
van sisolis eñ dan comē si vluchs tot ho
ren ionghen als si die twee cruden ghe
getē hebbē eñ si brēgē horē iōgē vā diē
zape mede eñ dan leren si horen ionghē
lopen eñ gaen eñ vlpen eñ springhē eñ
ander manieren die si ouer hem hebben
eñ als die mannē vander oncuuschept
der ghenoe chtē verlost sijn so etē si zeer
ghierlick eñ als si gheuoelen dat si alte
vet sijn so soecken si duysternissen daert
lelic eñ doncker is want si sorghē dat si
niet lopen en souden moghē eñ als si eē
wijlken ghelopen hebbē soe bliuē si staē
eñ werpen hoer hoeft op eñ sien al ōme
eñ coemt hem een buffel of eē paert te
ghen lopen die sien si alsoe degher aen
dat si enen mensch niet en sien die bij hē
is al had hi enen boghe in die hant en-
de woudese schieten eñ wanneer dat si
ouer die zee zwēmē so gaen si alte samē
ouer mit scaren eñ ouermits den ruken
so gherakē si te lāde eñ niet mitten ge-
sicht eñ wāt die hert een dier is dat ge
hoernt is so heettet dese eyghēscap on
d alle die dierē dz hi alle iaer sijn hoer-
nē ōwerpt eñ ōnuwetse als in die leyn-
tē eñ dan is hi ongewapēt als hē dunct
eñ dā scuult hi des dages ter tijt toe dz
hē sijn nuwe hoernē wed gewassē sijn eñ
wāneer dat hi den rechterē hoern ver-
werpt so huut hi diē hoern vā nijds we
gē eñ ducht dattē yemāt vindē sal ende
oerbarē totter medicinē Itē mē pleecht
die outheit der herten te wetē bidē tac-
ken vandē hoernē eñ oec biden tanden
eñ ist zake dz si gelubt werdē eer si hoer
nē crijgē soe en wassen hem nēmermeer
hoerne voert aen eñ werdē si gelubt na
dien dat si hoernē hebbē so en ōliesen si
nēmermeer dye hoernē of si niet gelub
bet en warē en also langhe als si gheen
hoernē en hebbē so gaen si des nachts
te weidē eñ des dagħes en comen si inds
sonnen niet op dat die ruuchept aen den
hoernē niet ōhardē en sal eñ al leincken
als die hoernē vast wassen soe wriuen si
die ruucheit teghē die bomē af eñ pro-
uen of die hoernē yet starck werdē ende
als si geuoelē dat hoer hoernē bestaen
hart te werdē so comē si voert int open
baer Item ondwilē bliuen die hertē aen
sōmighē bomē verwerret mittē hoernē
als aē bomē daer edera aen wast eñ dā
werdē si goet te vaen Itē die hertē sijn
den serpenten cōtrarij wāt die lucht vā-
dē gebarndē hoerne eēs hertē ōiaecht
die serpentē wes lubbe geneest die be-
te van allen slangen Item hi mach hon

dert iaer leuen twelc besocht wort ende gheuondē van enen herte dz gheuāgē was na alexanders doot dat in sijn oer of daer op ghtepkent was mit enē ghe tale van guldē letteren daermēt bp vāt hoe menich iaer dat dat gheleden was tot dē leste daghe toe doe dat hart laet ste gheuanghē was eñ dit dier en heeft nēmermeer coerts want het weetter eē medecijn teghen hier toe heuet plinius gheseit li.viij.ca.xxxiij. Item aristo. eñ auicenna segghen dat dpe herte is een dier dat gheen gal en heeft dan inden darmen eñ daer om heuet bitter eñ stinc kende darmen .eñ hyer om en willense die honden niet eten ten waer dat si seer hongherich warē Item aristotiles sept li.ij. dat sōmighe wanen dat die herten enē gal in horen oren hebbē als aristoti les seit ende dat is valsch auicenna sept mer hi heeft eenre hādē vuchticheit die ghelijc is der vuchticheit vander miltē Item die selue sept datt z bloet des her ten en wert nēmermeer ghecoaguleert als des hazē bloet oec en doet mer het blijft altoes dun alst eerst was tegē dpe natuer alre beesten eñ en gheen dier en verwādelt sijn hoernē dan die hert wes hoernē dicht sijn eñ daer om sijn si zwa re eñ die herte heeft vier grote tādē aē die een zide eñ vier aen die ander daer hi sijn spise mede kauwet eñ noch twee grote ander tandē oft houwe tandē wa ren eñ dies mans tandē sijn meerre dā des wijfs Item aristotiles seit li.viij.dz dp e hertinne seer wijs is als si werpen wil want si soect een stat daer die dieren niet en wanderen om der liden wil ende si scuwen tlicht der sonnē mit horen kin deren eñ si soect dicke slopen van bomē

ende holen van steēroetzen daer mer eē toeganck en is .want daer mach si wel vechten mitten anderen dierē want als hi daer seit dat die hertē dicwile onder linghe vechtē mit starker vechtinghe eñ die verwonnen werden die sijn also oet moedich ende alsoe onderdanich dats te veel is Item die herten ontsien zeer die stemme des vossen ende des honts ende wanneer dat die hert vet wort soe schuult hi ende soeket lelike steden dpt is voergheseit ende oec schuult hp om dat hi vanden iaghers niet gheuonden en sal werden ende hi wort oec doot ge slaghen ōme sijnre vetticheit wil Item die iaghinghe vanden herten wordt al dus dpe een vanden iaghers dpe stopt ende singhet ende die herte heuet ghe noechte inden sanghe ende volcht den sanck ende daer en binnen is een ander ende heeft hem laghen ende strickē ge leit ende doodten ende onderwilen ont gaet hi ende coemt in enen water ende daer wert hp weder gerust ende als hp gheuanghen wort so bleet hi ende screi et want sijn tranen lopē hem ouer. Itē wanneer dat hi veruolcht wert vanden honden soe loept hi nu ghens nu har waert ouerdwars ende dā weder recht wt mit groten sprongher bi den welkē die hondē dat spoer verliesen waer me de dat hi dicwile ontgaet Item die sel ue sept dat dpe hertinne zeer zwaerlick haer ionghen wpnt als sise voert bren ghen sal twelck bekent wordt bp crom minghe haers lichaems ende bi horen bleten ende daer om et si dragumteam op dat si te lichteliker verlost sal werdē ende vluchs als si ghewoipen hebben so eten si terstont die secundijn eer si op

die aerde valt eñ sömighe luden meyne dat die secūdyn venynt is als die selue sept Item die ander proprieteyten van den herten vervolcht aristotiles li. viij. die plinius bouen vertelde Item plini us sept li. xxviij. dat die harten wāneer dat si zwaricheit gheuoelen soe slyndeñ si enen steen daer si mede ghenesen wer den eñ die steen wert onderwilen daer in gheuondē eñ men wil seggen dat de se steen alte goet is den vrouwen als si kynder draghen eñ dat selue doen dye beenkens die si in horē hert hebbē als die selue seit eñ dat selue is tot veel pas sien des lichaems goet want men ple-ghet in costeliken confectien te mengē als dyasco. platea. eñ constan. segghen

Dat xxxi. ca. van een ghehoernt serpent

Cerastes dat is een ghehoernt ser pent als ysidorus sept li. vij. want het heeft eenrehande hoernen van bey den ziden vandē hoefde ghelikerwys dat een ram doet dye onghecromt syn Item hi huudt alle syn lichaem onder tsant daer die sonne schyn mer die hoer nen bliuen butē onbedect eñ als die gro te voghelen dat sien so wanen si dattet een aes is. of anders wat datmen eten mach eñ als si daer toe comen eñ bickē so werden si van dien lozen serpent ghe grepen Item het pleecht hem oec indē toepaden te huden daer die luden wan deren eñ ander beesten als paerden eñ coyen eñ als si verby wanen liden soe ist daer gereet eñ bytse doot want dye glo ze sept ouer genesi int leste capittel sonō een dat cerastes doot een paert mit diē dattet hem slechts raecte aen sinen enē hoeue also venynt ist eñ dien man me-de die daer op sat sömighe ander meys ters segghen dattet een gheslacht van aspis is dat zeer quaet eñ venyn is soe ket bouen in die letter. a. van aspis wāt daer wert een ghewach van cerastes

Dat xxx. ca. van een gebeēt eens beests

Os nu als aristotiles sept is vanō naturen des beens ende is mor-wer dan een been ende is harder dan eē knorsebeen als die claeuwen der dyerē ende alle alsulke dinghen mogen mor-we ghemaect werden mitten viere en-de men heytet in duutsch een hoern eñ ghelikerwys dat die verwe is vanden hoernen also is die verwe vanden hare des diers Item dye nature heeft den dieren hoernen ghegeuen om hem me de te beschermen voer hoer wapen. eñ daer om werdē si int vterste vādē hoef-de gheset op dat si altoes bereet wesen sullen hoer onrecht te wēderstaen eñ alle die hoernē syn ydel hol eñ ront dā die harts hoernē die hart syn eñ dicht eñ die syn van veel. tackē eñ en gheens diers en verwandelt hoer hoernen dan des herts hoernē die welke alle iaer sy hoernen verwerpt ende huut den rech teren datmens nauwe geuindē en kan waer af dat ghesept werdt in prouerbio ganc daer die hart syn hoernen werpet als ghesept wert libro octauo Itē daer wert ghesept libro quarto dye hoernen staen veel vaster aen dye huut dan aen theen ende daer om sept aristotiles dat sommighe dieren roeren hoer hoernen als die osē in een lant dz amfraga heit Constantinus sept dat dye dyeren van veel roecs ende dye van starker naturē syn die fumen die gheresolueert werdē mit craften der hetten werdē ouerghe seint tottē eindē des lichaēs eñ daer af

crÿghen si grote hoernen eñ starck en-
de sonderlinghe ist dat dese rokige ma
terie ouermits hoerre subtÿlheit wil in
hare verwandelt of dz si min grof is eñ
aerdich dat si in tanden verwaedelt eñ
daer om seit aristotiles wel li. iÿ. int ca-
pittel vanden tandē dat die dieren heb-
bende tandē eñ houtandē in beiden kin
nebacken en hebben gheen tandē alst o
penbaert indē elephanten eñ inden wil
den verken Item alle vieruoetighe die
ren hebbende alleen in die nederste kin
nebacken tandē eñ ghesplitte claeuwen
hebbē hoernē eñ si ederkauwē eñ si heb
ben twe buken of meer als bouen ghe-
sept is want die veel hoernē hebben die
hebben ghesplitte voeten int ghemeyn
eñ daer om heeft die ezel vā indien enē
hoern alleen eñ enen helen zole aen dē
voet alst paert mer hi en ederkauwet nz
als aristotiles eñ auicenna seggen. Itē
die hoernen eñ die claeuwē sÿn also nae
inder cōplexien dat aristotiles ghebiet
so wanneer dat een koe ziecke is inden
claeuwen vandē voetē datmāse tusschē
die hoeren smeren sal mit olyen eñ an-
der medicinen Itē vander nutscap der
hoernen eñ der claeuwen is bouen ghe
seit in die letter b. van bos

Dat xxxi. ca. vandē cocodrille

Cocodrillus is gheseit van croceo
colore dat is van saffranigher verwen
als ysidorus sept eñ is een vieruoetich
dier als ysidorus sept li. xÿ. int capittel
vandē visschen eñ mach wel wesen indē
water eñ optē lande eñ is lang omtrēt
xx. cubitus eñ is alte starkeliken getāt
eñ gheclaeuwet eñ sÿn velle is hem soe
hart al waert datment worp mit grotē
stenē het en achtes niet des nachts rust
tet inden water eñ des daghes optē lā
de eñ het lept eyerē opt lant meerre dā
gansen eyeren man eñ wÿf houdē hoer
stonden eñ daer sÿn sōmige visschē dye
ghesaechde kammen hebben opt hoeft
diese doot in dun van horen buke ende
men sept dat die cocodrille alleen onder
alle die dieren sÿn ouerste kinnebackē
roert alle dese dinghen sept ysido. Itē
plinius sept libro octauo capittulo vicesi
mosexto aldus dat cocodrillꝰ een dyer
is dat inden ryuier nylus woent. eñ en
heeft gheen tonghe als ander dyeren
doen die op tlant gaen ende heeft leli-
ke tanden ter manieren van enen kāme
of van eenre zaghen eñ heeft houtan-
den als een wilt zwÿn het en is gheen
dier dat eerst also cleyn is ende na also
groot wert als die cocodril eñ het mach
zeer veel eten want wanneer dattz sadt
is so gatet legghen ruspen opten oever
van vervultheden Item desen cocodril
coemt onderwylen een voghelkÿn toe
ghevloghen dat sommighe landen tu-
schillus heyten ende die vā ytalien hey
tent coninc der voghelen ende vliecht
de cocodril dicwÿl voer den mont ende
die cocodril verdriuet sommels van hē
mer ten lesten luuct hi den mont op en-
de latet voghelken in vlieghen ende in
den eerstē scrappet mackelikē eñ maect
hem eenrehande ioeckinghe inden liue
in wes soeticheit hi genoecht crÿcht eñ
wort ontslaep eñ als dat voghelkÿn ge
voelt dat hi slaept so glitet voert in sinē
buke. ende dan gaettet v vluchs bickē
ende biten inden buke ende doerboertē
want inden buke is hy dūne ende daer
omme wert hi haest verwonnen vandē
visschen die ghesaechde rugghen heb-

den plini⁹ seit dat dese beeste na volget om te misdoē die vliēde sijn mer si vlyet vandē serpentē eñ si heeft crancke ogē allso langhe als si int water is mer butē dē water siet si alte scarpelic eñ des win tershuudt si haer vier maenden lange mer in die leynten coemt si wt eñ allso lā ge als dese beeste leeft so wast si altoes hier toe heuet plini⁹ ghesept li. viij.ca. xxvi. Item phisiologus sept is dat sake dat die cocodril enen mensche byden oe uer vint dien doot hi heeft hijs macht eñ daer nae screyt hi eñ weent ouer dyē mensche mer ten lesten slijnt hi en eñ hy sept oeck datmen van sinen dreck zalue maect daer dye oude wiuē hoer aensich ten mede vernesschē eñ claer makē Itē dye cocodril eet gaerne goede crudē in welkē cruden enidros dat een cleyn ser pētkē is hem wint op dz die cocodril hē mitten crude slijndē mach want dit dier ken haet den cocodril seer eñ als hy dit serpentkē mitten crude in geslondē he- uet so loeptet in sinē buke eñ grijpten bi alle sine ingewade eñ doodtē eñ allso co met dat serpentkē onghequetset vt dat selue sept ysido. li. xij. dat dese worm dē cocodril inden mont loept als hi lept eñ slaept beziden den houtandē in Itē soli nus seit dat die cocodril oec eenrehāde cleyne vogelkens hat is die wassen on der die crudē van milium die wt vlyegē om die hetten vander sonnē eñ gaen in den buke vandē cocodril eñ etē dye wor men in sinen buke eñ allso wert dye coco dril ghezuuert vandē wormen eñ heeft een huut alsoe hart datmēse nauwe mit enen zwaerde doerslaen soude of doer- steken eñ hi woent des daghes opt lant eñ des nachts int water wantet water is des nachts warmer dan des dages wanttet water hout dye radyen vander sonnen eñ daer werden si geroert eñ al soe wertet water warm eñ het en heeft gheen tonghe om gelupt te makē mer het heeft een cleyne tonghe nedwaert als die visschen hebben tottē smake als solin⁹ aristo. ende auicenna segghen

Dat xxxij. ca. van coluber

Coluber wert gheleit allso veel als dye duysternis oefenende coluber dye scuwz die hertinne ende doot die leuwe als ysidorus sept si haet die rute si doet haer velle af ende si mint die holicheyt vanden bosschen ende vanden bomē si drinct alte gaerne melc si quetst mitten tanden ende mitten start ende schyet ve nijn ende si lept gaerne inder sonnē bi- den thuinen si scuwet dye honden si eet vlieghen si lectet stof vander aerde soe ket bouen van anguis Item plini⁹ sept li. xxx. ca. iiij. dat die vetticheyt van een waterslanghe is goet teghen een bete vā een cocodrille eñ soe wie dat die gal vādien slange bi hem heeft die en wert vanden cocodrille niet ghequest

Dat xxxiij. ca. van damula

Damula of dama als pappas sept is een wilde caprea als ysidorus sept li. xij. dit is een blode dier ende en kan nz vechten want het en kan hem niet ver- weren dan vliende want het is licht eñ mint hoghe berghē ende bosschen daer die medicinael crudē staē eñ het pleecht teten dye loueren vandē bomen eñ alst ghewont is soe etet dragūteam dat is eenrehande cruyt eñ allso trecket den pi le wt . ende sijn bloet is medecinael ply nius sept libro vicesimo octauo dat sijn bloet vercrompen zeenen morwet ende

recket eñ beneemt die zericheit vanden koten als der theen eñ der vingherē eñ ver drijft venijn die serpēten scuwen dit dier eñ hatent eñ si en moghen sinē adē niet verdragē als die selue seit het loept bouen matē zeer eñ siet scarpelic soeket bouē int selue boeke vā caprea agrestis.

Dat xxiiij. ca. vādē dromedarius

Dromedarius is een harde vandē grotē dierē die mē dromedarijs in duytsche heit eñ men heytet in latijn dromedus. eñ is een ghesacht vā kemels als ysido. seyt dz dromedus is een geslacht van kemels eñ is minre dan een kemel mer die dromidarijs mach veel zeerre lopen of gaen want het heeft sinen name ghenomē van dromos in griex dat is een snelloep in duutsch want hi soude des daghes wel hondert milen reysen eñ dit dier ederkauwz als die os eñ als die kemel eñ anders waer noētmē dat woert dromedarius voer dye selue dier als die gloze seyt ouer ysaya Item si werdē ghelubt in hore ioncheit op dz si te bet sullen moghē gaen als auicēna seit eñ op dat si om hore wiuen wil niet te traechliker gaen en sullen eñ si hebben enen widen screde als aristo. auicenna eñ plini9 segghen li. vij. eñ oeck om dye grote hetten het is van naturē alte heten dier van cōplexien want die starcheit der hettē verteert in hem alle wijndicheyt eñ vettichheyt Itē si sijn snel om die abelheit hoerre leden want si hebbē lange smale been eñ zeer zenich eñ daer om sijn si abel ter beroeringe eñ si en etē niet veel mer zeer luttel si eten hoye eñ basten eñ beenre van dattilen etē si alte gaern die wi steenre heiten mit welken si hem des auonts laten ghenoegē als si veel weechs ghelopen hebbē als pli. seyt. eñ hoer bloet is zeer heet scarp eñ subtijl eñ daer om is hoer melc seer subtijl eñ dun meer dā der ander dyerē als constantin9 seyt. eñ min voedende mer het is meer verwarmende ende die groue humorē in snidende soeket bouē vā camelus want die proprieteiten van hē beiden sijn bina alleens van desen ende van dien

Dat xxxv. ca van dypsas

Dypsas eñ dipsades is feminini generis ende is een serpent datmen heyt in latijn situla ende is daer om allo ghenoemt van sitis dat is vā dorst daer om dat die gheen sterft van dorst dye daer af gebeten wert als ysi. seyt li. xij. dese serpenten sijn clein als wāneer dat si getreden werden so en werdē si nauwe gevoelt der welker venijn eer doot eert gevoelt wert alsoe dat die sterft kwm zericheit voelt eñ het is een specij van aspis soeket bouen van aspis

Dat xxxvi. ca. vanden draeck

Draco ist meeste van allen serpentē als ysidor9 seyt li. xij. die grieken heytent draconta als die ghene die dicwijl wt sinen hole ghetoghen is wort inder luchten ghedragē ende dye lucht wert ouermits hem ghequetst ende dye zee wort heffende teghen sijn venijn als hi daer ouer vliecht ende hi is ghecāmet mit enen cleynen monde ende mit engē pijpkens trect hi sinen adem ende richt sijn tonge op ende heeft alte scarpe tanden als een zaghe ende hy en heeft die craft inden tanden niet Mer inden start want hi slaet seer mit sinen start ende hi en heeft alsoe veel vanden venijn nyet als dye ander serpenten hebben. want

men mach nyemant doden mit sinen ve
nijn Item hy pleecht byden weghe te
legghē eñ wachten die elephāten ende
eñ als si comē soe slaet hy sinen start om
hoer been eñ houtse so vast dz si nergēt
comen en connē eñ dan doot hyse Item
die drake wert ghewōnē in indien ende
in ethiopien inder ontstekinge der gro
ter hetten als ysido. sept li. xij. Item vā
den drakē sept plini9 li. viij dat die dra-
ke xx. cubit9 lang is in ethiopien ende si
pleghē mit vier of mit vijf sterten te sa
men gheulochtē te wesen als si dye zee
ouer vlieghen vier of viue te samen om
beter voeder te soekē Item in twaelefte
capittel seit dat tusschē den elephāt en-
de den drake is een ewighe schermin-
ghe wāt die drake vouwet hē seluē om
des elephāts been eñ die elephāt slaet
den drake mittē voeten daer neder mer
die drake wijnt hem also vast mittē start
om des elephāts benē dat dye elephāt
vallen moet eñ als hi valt so moet hi op
ten drake vallē eñ so sterft die drake me
de eñ ald9 steruē si beide Itē int dertien
de capittel sept hi dat die elephant den
boem neder houwē wil als hi den dra-
ke optē boem siet mer die drake springt
inden elephāt eñ beghinten te biten tus
schen sinē nazen eñ bijt naden oghē eñ
als hi den elephant blint ghemaect he
uet so speelt hy sijn spul eñ doet hem al
le dat quaet dat hi mach eñ onderwilen
springet hem die drake vā afterē toe eñ
bijtten eñ suucten tbloet wt den liue eñ
hi wort ten lesten also cranc dat hy valt
eñ sterft eñ valt opten dootslagher eñ si
steruen te samen Item dye zake waer
om dat hi des elephāts bloet also zeer
gheert is dese want die drake bouē ma
ten heet is eñ die elephant bouen matē
cout daer om gheert die drake dz hy vā
dyen bloede vercoelt mach werden als
ysidorus seit op die stat leuitici xiiij. si aē
haelden den wijnt als die draken Item
iheronimus sept dat die drake een zeer
dorstich dier is ia hi is also dorstich dat
hy nauwe mit water versaedt en mach
werden ende daer om luuct hi dē mont
also op teghen den wint op dat hy also
van dorst versaedt mach werden want
als hy die scepē in die zee ziet ende die
wint stijf is teghē dat zeyl so coemt die
drake vlieghen teghen dat zeyl op dat
hy vanden wijnde versaedt mach wer-
den ende onderwilen om die grootheit
des lichaems eñ om sine groete vlucht
soe werpt hy tscip dicwijle om ende als
die scipluden sien dat hy hem by coemt
ende dat water bestaet te heffen so stri-
ken si hoer zeyl ende alsoe ontcomen si
Item solin9 seit dat selue ende oec sept
hi mede dat die van ethyopien oerbarē
draken bloet teghen dye barnende het
ten ende si werden vandes draken vley
sche gheuoedt om menigerhande zuuc
ten wil want si connen sijn venijn schey
den van sinē vleysch ende heeft sijn ve-
nijn alleē inder tonghen ende inder gal
len ende daer om houwense hem die tō
ghe af ende die gal die dat venijn ont-
houden ende als dat venijn wech ghe
daen is soe oerbaren si dat ander lijf in
spisen eñ in ander medycinen. ende dat
schijnt dauid te roeren. daer hy sept du
hebste den draken in spise ghegheuē dē
volc van ethyopien Item plini9 seit oec
dat die drake die lucht ontsteect mitter
craft des venijns also dattz schijnt dzhi
vier wt sinen monde gheeft ende ond-

de eñ snel te voete eñ mit beuēdē leden
wylen als hi klopt gheeft hi eenre han
de venyn wt dat cleuende is ende daer
wert die lucht af gheuenynt eñ daer co
met dicwyl een sterft af eñ onderwylen
woēt hi in die zee eñ zwemt indē ryuie
ren eñ scuult in diepen holen eñ slaepet
seldē of nēmermeer hi slynt voghelē eñ
beestē eñ heeft alte scarpen gesicht wāt
als hi is in hogē geberchtē soe siet hy si
nē roef beneden in dat leghe verre van
hem eñ hi vecht mit slaen eñ mit byten
eñ gaern is hi doende aen den ogen eñ
aē dē nazē der dierē daer hi mede vecht
waer af dat plini9 seit li.xviij. dat hi al-
so zeer mitten elephant vecht dat hy en
blint maect eñ dat si niet eten en mogen
eñ also steruē si. Item vandē drake seyt
aristo. li.viij. dat der gheenre betē van
dē drake quaet syn die venynde dierē e-
ten als die drake die scorpionē eet want
daer teghen vintmen nauwe medecyn
Item plini9 seyt li.xxviij. dattet smeer
vandē drake biaecht alle venynde din-
ghē eñ syn vet mit honich gemengt ge
neest die donckerheit der oghen. Item
aristo. seyt li.vij. dat die visschen steruē
als si ghebeten werden vanden drake

Dat xxxvij. ca. vanden heynxten

Equi dat syn paerdē eñ heitē daer
om equi dat is ghelyc want si aen parē
ghelyc indē waghē geslagen werdē eñ
caballus dat is een henst eñ is gheseyt
van cano dat is hulen daer om dat hy
gaende of lopende dye aerde huelt dyt
seit ysido.li.xij. eñ vele ludē heytent so-
nipes daer om dat hi mittē voetē clapt
Itē die louēdicheit der paerden is veel
als die selue seyt si verbliden hem indē
velde eñ sonderlinge die henxten si wer
den verwect totten stride als si horē py
pen ende trompettē ende werdē si ver-
wonnen also dz hoer meesters doot bly
uen soe droeuen si ende als syt winnē so
verbliden si hem ende daer isser sommi
ghe vanden henxten die haer vyanden
kennen die tot hem in varen ende biten
se eñ slaense ende sommighe kennē ho
ren eyghenen here ende daer isser veel
als si steruen die horen here tranen latē
want men seit dat zij oeck tranen laten
als die mensche. Item men pleecht dē
stryt dicwyl te iudiceren byder blytscap
der henxten eñ by hore droefheit want
syn si vroliken so seitmen dat si den stryt
winnen sullen ende ist verkeert soe sullē
si den stryt verliesen Item die paerden
in persien ende daer omtrent leuen wel
vijftich iaer. ende in vrācryck eñ in spaē
gen eñ des weechs en leuē si mar xviij.
iaer of xx. of wat meer of wat min. Itē
inden edelen paerden sculen vier pun-
ten als die oude segghen als die forme
die scoenheit die verdient ende die ver
we die form is dattet een starc lichaem
hebben sal ende vast ende een bequaem
hoechte eñ langhe ziden ende indē lanc
ken wat smal ende die aersuellen sullen
ront ende groot wesē eñ dye borst breet
ende alle tlichaem wel gheknocht ende
die voeten droghe eñ die hoeue hol eñ
vast Item die scoenheit is dattet hoeft
cleyn sal wesen ende twel vast aen dē be
nen cleuende eñ dye oren sullē cort we-
sen eñ scarp ende die oghen groot ende
die nazelocken rwm ende thoeft hoech
ghehouden ende die manen sullē dick
wesen eñ die start ten voeten toe Item
mē sal aen sien die rondicheit eñ die ver
diente als dat hi coen syn sal van moe-

twelc een teyken is van starcheden en-
de een paert dat seer rust dattet haeste-
lic verwect wert . Item die verwe wert
oec ghewacht en̄ verbeyt want die ver
we sal wesen als roet swart wit graeu-
we of ghespeckelt en̄ als daer meniger
hande verwe is die v̄scieret paerdt seer
En̄ si thoent oec die craften en̄ die moe
den v̄ paerden Mer vā elken punt hier
te segghē dat waer te lang Hier toe he
uet p̄sido. gheseyt li. xij. Item vanden
heynsten seyt plini⁹ li. vij. ca. xliij. Dat
die heynsten vā sicia vechtē voer horen
heer en̄ si en willen mit horē moederen
nz hyliken wāt in hem is een bekennin
ghe v̄ maechscap waer af aristo. vertelt
li. viij. Dat die coninc vā noerdē hadde
een merye die schoen was en̄ wan een
schoen vole ende dye coninc woude vā
dier meryen en̄ van dien voel een ionck
laten winnen ende meynde dat dz voel
springhen soude mit sijnre moeder en-
de dede dat aensicht vanv̄ moev̄ deckē
en̄ tvoel hadde mit sijnre moev̄ scaffen
en̄ doemen dat aensicht ontdeckede vā
der moev̄ en̄ tvoel dat bekende doe lie
pet alle dattet lopen mocht en̄ viel vā
bouen neder in een valleye en̄ dode hē
seluen van rouwen Item daer die paer
den gaen inv̄ cudden so gaet dz voel lie
uer mit sijnre suster dan mit sijnre moev̄
. Item si hebbē genoecht in pipen en̄ in
bongen en̄ in trompetten wāt dā sprin-
ghen si indē vianden si voersegghē den
strijt gewonnen of verloren si bescreyen
hoer meysters Itē men seyt dz die paer
den best ten stride sijn die hoer mulē die
pe int water steken als si drincken/ wāt
men seyt dat alsulke paerden gheen ge
breke vā pissen en hebbē alsmense rijdt.

Item hi seyt li. xxviij. ca. ix Dat die gal
vanden heynst is ghere kent onder tve
nijn . Item sijn versch raeuwe bloet is
quaet en̄ venijn als des stierē bloet Itē
die scuum vanden heynst ghegeuē mit
ezels melck doot die pieren indē buke
die venijnt sijn Item aristo. seyt vandē
paerdē en̄ auicenna mede dattet sijn tā
den verwerpt en̄ hoe dattet ouder wort
hoe dat sijn tanden witter werdē Item
aristo. seyt li. v. dat die heynst xxv. iarē
leeft en̄ wint vāden dorden iaer tot xxx
toe die merye leeft langher en̄ wint tot
xl. iaren toe. en̄ wanneer dat si bestaen
te winnen so is hoer stemme grouer dā
si te voren was en̄ si hebben grote ghe-
noecht in hyliken en̄ meer dan andere
dyeren als hi seyt li. v. Item die selue
seyt li. vij. dattet voeteuel den paerdē
onderwijlen toecoemt als si gaen wey-
den en̄ verwerpē hoer zolen en̄ hē wassen nuwe weder en̄ dat teyken van de-
sen is beuinge des rechteren culs ende
diē paerdē die in huys geuoedert wer
den coemt een zerichеyt toe inv̄ leyndē
en̄ dit ist teyken dat die afterste leden te
samen v̄gadert werdē ouermits dwin-
ginge en̄ tpaert wort vāden eten gesne
den en̄ ist dattet ghelaten wert soe hel-
pet hē en̄ den paerdē coemt wel toe an
halinge der zenē en̄ dit is teykē dz alle
aderen wt gerect werdē als op thoeft
en̄ opten hals en̄ si mogen qualikē gaē
en̄ hē v̄gadert onderwilen eē venijn in
den liue en̄ een anv̄ siect coemt hem toe
indē mont die koren hiet en̄ dit is teykē
dat sijn rake valt en̄ sijn adem wert heet
en̄ hier en is geē boet toe ten waer dat
tet bi hem seluē genase en̄ hē coemt een
v̄woetheyt toe en̄ dit is teykē dat hoer

oren neygen ten halse waert\ eñ hier en
is geen medecyn toe eñ hem coemt een
sieke toe inď blasen eñ dit is teykẽ wãt
het paert en mach nz pissen eñ trect syn
dyen eñ syn hoeuen eñ daer is een dier
dat migalus hiet wes be te den paerdẽ
eñ den mulen hinďlic is wãt het maect
puusten in hem eñ dicwile sternẽ si van
dien venyn eñ die eẽ heynst kent des an
ders heynst neyen die tegen hẽ vechtẽ
sal eñ si hebben ghenoecht inď weydẽ te
wesen eñ te swemmen int water. ende si
drincken gaerne water dz onclaer is eñ
al waert claer si roerent mitten voeten
op dattet onclaer werdẽ sal Hier toe he
uet aristo. geseyt li. vi.

Dat xxxviij. ca. vander merien.

EQua dat is twyf vandẽ heynst eñ
is een merye vander welker aristo. seyt
li. vij. Dat een merye die een ionc dra-
get ist dat si een kaers ruuct diemen wt
doet so verwerpt si hoer volen Itez die
meryen weyden te gaď ende ist datter e
nich sterft ende si een ionc after laet dat
soect die anď wantet geslacht der mery
en minnen hoer specie Item plini9 seit
li. viij. ca. xliij. Dat die mery al staende
voert brengt haer ionck eñ si mint hoer
dracht bouẽ maten Item die selue seyt
dat die volen als si vluchs eerst gewor
pen syn so hebbẽ si een wart ballichskẽ
voer thoeft dat die moeď vluchs af lec
ket of men snydet af eñ also langhe alst
dat voer thoeft heeft so en moetet niet
zuken eñ dat hiet plini9 veneficiũ amo
ris wãt die wiuen die wighelen pleghẽ
dat te oerbaren in horen waersegghen
watter geschien sal vanď minnen wan-
neer dat si yemãt prekelẽ willen ter min
nen Itez aristo. seyt li. vij. f. Dz die me
rie gloriëert in horen manen eñ si droef
ter omme alsmense hoer af snydt want
hoer genoecht ontgaet hoer daer me-
de recht of si myn droege Item aristo.
seyt dat ybos mitten paerden vecht eñ
het en siet nz wel dat ybos mer het vol
ghet der stemmen vãden paerde ende
vlichter op eñ bitet eñ doeten wech lo-
pen eñ onderwilẽ doottet dz paert Itẽ
aristotiles seyt dat dz afterste deel van-
den volen is meerre dan dz voerste de-
le eñ also lange alst ionc is soe ďheft hẽ
dat voerste deel eñ wasset eñ dair ō vint
men vã veel paerdẽ dat si voer grouer
syn dan after eñ daer om also lange alst
ionc is so macht syn hoeft rakẽ mittẽ af
tersten voete twelck dattet nz doen en
kan alst oudt is |eñ also lange alst ionge
is so minnet die moeder mit groter be
geerten eñ volcht hoer na werwaert dz
si gaet eñ heeftet syn moeder verlorẽ so
soecketse mitten neyen Item men ple-
get die iongen mit genen stroe te stroy
en noch mit genẽ roscã te cõreyen men
behanges mit genen gtereyde eñ het
en wort mit ghenen sporen gehouwen
men werpt hem genẽ zadel op tlyf en-
de ten wort nz gebreydlet noch gheto
met eñ het volget synre moeder vry eñ
los nae het et gras\ eñ het en wert mit
genen naghelen beslaghen |eñ men la-
tet lopẽ daert wil mer int eynde alst gro
te wert soe moetet groten arbeyt doen
eñ wert mit helfteren ghetoemt eñ mit
breydelen gedwongen eñ vander moe
der genomen eñ en moet synre moeder
borsten niet meer sughen eñ leert hem
soeteliken drauen of telden eñ als ysi-
dorus seyt li. xliij. so wortet in die kar
re eñ in die waghen geslaghen eñ men

ordineret op te riden ende tot veel onsa licheden wertet gepasset eñ hoe dattet läger leeft hoe dattet meer wercx doẽ moet eñ hoe datment oec qualiker hauent vã eten eñ van conrepden zc. ende daer om sept ysido. datmen die paerden te consacreren plach in menigerhã de gewoente der goden wãt die wagẽ paerden punten si der sonnẽ toe om die vier õwandelingen der sonnen int iaer als des zomers des herfsts des winters eñ der lepnten eñ die kar paerden der manẽ wãt in tween tidẽ als des dages eñ des nachtes. eñ daer om die de maen oefenen die õsamenen twe paerden altoes als een wit eñ een zwart eñ die paerden vã drien raden screuen si dẽ goden toe indẽ wilden beestẽ want dpe duuels trecken die mẽschen tot hem bi den drie etaten als bÿder kinsheyt ende bÿder ioecht eñ bÿder outhept Itẽ dese õsamende te gader die paerdẽ van menigerhande verwen eñ bouẽ vÿ. paerden en dorsten sise nz lichtelic te gader coppelen eñ dpe õtelden si totten lope der vÿ. sterren ouermits der welker be roeringe die werelt geregiert wert int gemepn of totten getale der vÿ. dagẽ ouermits der welcker lope si sagen dat tet epnde des tegenwoerdighen leuẽs volbracht werdt eñ daer om so ondscep den si wonderliken seer die verwẽ vanden paerdẽ als ysido. daer sept wãt die rodelachtige paerdẽ geleken si dẽ viere of der sonnen eñ die witte paerden õ luchten die doncker paerdẽ der aerden eñ die witte of die graeuwe paerden dẽ water Item die selue sept dz si die rode paerden reden des zomers wãt dan be staen alle dingẽ te warmẽ eñ dpe witte des winters wãt dan werden alle dingen graeu vañõ couthept des ysers ende die dõcker groen paerdẽ in die lepnten want dã bestaen alle dingẽ te gropen eñ die swarte paerdẽ indẽ herfst wãt dan werdẽ alle dingẽ dorre eñ swartachtich als die cruden eñ die bladeren van den bomen. Item die selue sept aldaer dat si dpe rode paerden consacreerden maers die een god vãden stride is ende die witte paerden cõsacreerden si dẽ claren tiden eñ die dupster paerden van haer cõsacreerden si der bloemẽ eñ der aerden eñ die graeuwe õ luchten eñ dz water eñ die vã menigerhande verwen warẽ cõsacreerden si pris mitter purper bloemen wãt pris heeft meer verwen Alle dese dingẽ plagen die oude in voir tiden te houden eñ te doen mitter procuracien der duuelẽ wãt die duuels rie dent hem als die selue ysido. sept ende daer om is dese werelt te õsmaden zc. Item int leste suldi toe luusteren vã dese volen wãt den draf of den telt die dz grÿpt eñ leert in sÿnre ionchept die sal houden in sÿnre outhept

Dat xxxix. ca. vander elephant

Elephas elephantis of elephant? elephanti machmen oec seggen dz is een elephant eñ is een groot dier eñ wort ghesept vã eliphio in griex dat is berch in duptsch eñ dz is õ die groot hept sÿns lichaems. mer die vã indien hietent barro waer af dat sÿn stẽme bar ritus genoemt is wes tãden men ebur hiet eñ sÿn becke hiet promuscida ende daer mede roert hi sÿn spise als ysidorus sept li. xÿ. Eñ dit ghestacht vã dperen is goet daermen striden sal. want in desen dperen pleghen die van perssen

eñ van meden houten wagen te maken
daer si af stormen eñ vechten of si op eē
muere stonden Item dese dyeren heb-
ben meer ỽstants eñ memorien dan anď
dyeren eñ si gaen gaern bi een aen cop-
pelen eñ mit scarē eñ si scuwē die muys
si hyliken ỽkeert ende si baren indē wa
teren of inden bosschen .eñ daer si haer
iongen werpen of baren daer laten sise
om der draken wil want die drake is hē
hat want si werden vādē drake gedoot
eñ si dragen haer dracht twe iaer noch
si en winnē mer eens ende si leuen drie
hondert iaer als ysidorꝰ seyt li. xij. Itē
piniꝰ seyt li. viij. ca. v. Dat die elephāt
onder alle de dyeren is hi van groter-
virtnten want alsmen seyt so vergade-
ren si hem aen grotē hopen als die ma
ne nuwe is eñ gaen te gader in enen ri-
uier eñ wasschen hē schoen eñ baden eñ
nigen dien nuwen licht alle gader ende
keren weder tot haren steden eñ si doen
die iongen voer hē gaen ist dat si te wa
ter gaen of weder kerē ende lerense al
le dinck te doen als si selue pleghen te
doen Item wanneer dat si siecke syn so
vergaderen si eenrehande cruut dz hē
goet is eñ eer dat zijt orbaren soe heffē
si hem ten hemel mer thoeft bughen si
ter aerden laghe recht of si onsen lieuē
here baden om hulp ende om troest dat
si genesen mochten Item si syn vā goe
den verstande eñ men machse alsoe wel
leren dat si horen coninck leren kennen
eñ aenbeden want si bugen hoerbenen
om hem eer te doen Item men seyt ca.
v. Ist dat die elephanten enen mensch
sien dwalen inden bosschen of anders
waer also dat die mensche wt den rech-
ten wege is so gaen si ten eersten op dat

si den mensch nz veruaren en sullen een
stuck vanden weghe eñ bliuen dan stil-
le staen eñ dā alleyncsken so gaen si der
waert voer daer die mensch dan na vol
ghen sal ter tijt toe dat die mensche in-
den rechten wech gecomen is ende dan
gaen si wech Item quaem hē een dra-
ke te gemoet eñ daer een mensche waer
die voer een drake anst hadde so soudē
die elephantē comē vechten voer dien
mensch om hē te bescudden eñ in hem
is alte grote scaemte want wāneer dat
die een vāden āderen ỽwonnen wert so
scuwet die verwonnen is die stēme des
verwinres eñ si hyliken daert heymelic
is eñ die man is rede tot vijf iaren ende
twijf tot x. iarē eñ dat mer twe iaer als
si segghen Item als si hyliken sullē soe
syn si sorchlikē bi te wesen eñ sonderlin
ghe die wilde wāt dan pleghen die wil
de te comen eñ willen die huzen daer ne
der werpen in indien eñ dat is om dye
tamme wiuen vanden elephanten dair
si garen mede te scicken hadden mer-
die lantluden besluten dye wiuen dat si
daer niet aen en connen comē .eñ wan-
neer dat si tamme syn so syn si goet op te
striden. Item tusschē den drake eñ den
elephant is altoes een viantscap want
die een benijt dē anderen om die groot
heyt syns lichaems eñ want die drake
sonderlinghe heet is eñ hē altoes dorst
ende om dz hi wel weet dz die elephāt
bouē maten cout vā naturē is so vliecht
hi opten elephant eñ suuct hem tbloet
wt op dat hi vercoelt mach werden als
bouen gheseyt is vanden drake int sel-
ue boeke Item aristotiles seyt li. i. en-
de auicenna mede dat die naze vanden
elephant lang is eñ starck eñ hi orbaert

die voer sijn hāden eñ hi etter eñ drincter mede eñ hi heeft māmen inder borsten eñ heeft indē monde starke houtāden . eñ sijn tonge is cleyn na sinen liue eñ men machse selden buten sien dā als hi sijn lippē lect als hi ghegeten heeft eñ ghedroncken eñ in hē en wert mer enen darm gheuonden ende die heeft hi voer sijn mage mer na desen eē is noch een daer die dreck in leyt eñ heeft een leuer die vierwerwen meerre is dā eēs ossen leuer mer sijn milt is cleyn na sinē liue eñ dat is daer ō seyt auicenna wāt die melancolye gaet al in troetsel . Itē aristo. seyt li. ij. Dat si tandē hebbē als si gheboren werden eñ hi graeft wel enen boem vter aerden mit sinen tanden eñ hi rust al slapende eñ staende aen groten bomen want hi en mach die been nz bugen mer hi roert die achterste voeten gelijc den mēschen Item li vij. den elephant coemt eē sincte toe vā winde eñ daer af en mach hi niet pissen noch sijn genoech doen eñ ate hi aerde soe soude hi steruen ten waer dat hi daer in ghewent waer eñ wāneer dat hi stenē slijnt so heeft hi zericheyt indē iuncturen eñ daer tegen is hē goet warm water ghedroncken eñ cruut dz in honich ghedu wet waer want die twe dinghē vbieden die lopinge des buucs eñ wanneer si al so moede sijn vā arbeyden dz si nz slapē en moghen so salmen hē hoer scouderē besmerē eñ bayen mit olien eñ mit warmen water eñ alsoe werden si ghenesen Item dat selue doet verkē vleysch gebonden op horē scouderen eñ waert dz si een yser inden liue haddē so soudemē hem olye drincken gheuen eñ dat yser soude wt gaen eñ en mochten si die olie

niet drincken so soudmen medecinē leggen in olyen eñ kokense eñ geuen hem die teten. Item die man is moedigher ende meerre vā liue dā twijf nochtans wert die man getemdt mit slagen eñ hi is den man ghehoersaem die daer op sit also lange als hi en slaet . ende als hi af climt so bint hi hē die twe voerste been ter tijt toe dat hi getemdt wert. eñ men machen bet temmen dā enich wilt dier datter is wāt hi is vstandel van sin ende hi geuoelt coude inden winter ende dē couden wint eñ hi is gaern bijden riuieren eñ hi baedt int water totten kinne toe ende hi swemt mer hi en mach niet langhe dueren inden swemmen om der swaricheyt wil. Item si sijn vā naturen goedertierē wāt si en hebben geen galmer men maectse wel toernich alsmense droncken maect mit wine alsmen stri den sal Item aristo. seyt li. xviij. g. Dat gheen dier also lange en leeft als die elephant eñ dat is om sijnre complexien die ionckheyt vāden elephanten wort bekent bijder witticheyt vanden tanden Itē als si ghehijlict hebben so wasschē se hem eer dat si weder totten hoep comen eñ nemmermeer en vechten si om haer wiuen wāt si en kenden nye ouerspel eñ vanneer dz si gheuanghen werden so maectmense zedich mit een hāt vol gherstē of mit tween of mit also vele als si tot enen mael gripen moghen eñ dat geschiet in deser manieren men maect enen groten cule in daerde indē wege daer si plegen te wanderen ende bedect dien cule mit riseren eñ mit aerde eñ als bi te midswegen coemt soe is hi seer swaer eñ valt inden cule so coem ter dan een iagher toe eñ smijtten ende

prekelten eñ dan coemter noch een an-
der iagher eñ smyt den eersten iager al
willens eñ bescudt den elephant ende
iaecht den eersten iagher wech eñ dan
heeft hi ghērst bi hem eñ geeftse hem
teten eñ smeecter mede so is hi vluchs
goedertieren eñ dit wert aldus weder
drie werven of vierwerven ghedaen eñ
so mint hi dan dien beschermt had en-
de is hem altoes onderdanich Eñ ge-
vielt dat hi enen worm genomen had-
de of gheslyndt diemen cameleon hiet
eñ gaefmen hem dan oleaster teten soe
ghenase hi .oleaster dat is oliuenboem
hi heeft enen saften buke eñ enen har-
den rugge eñ daer om als hi mittē een
hoern vecht so set hi hem altoes dē rug
ghe tegen eñ hoedt hem daer hi mach
dat hi indē morwen buke niet gheraect
en sal werden . eñ hi heeft luttel haren
eñ gheen borstelen hi heeft brede oren
eñ dunne eñ lanck nederwaert hāgen-
de die welke hy op recht eñ steectse wt
daer hi zeer mede slaet als hi toernich
wert teghen den drake dien hi haet eñ
daer om en dar die drake den elephant
nymmermeer bestridē dan als hi vol ge
droncken is Hier toe heuet solinꝰ ghe-
sept die welke veel anđ dingē sept Alle
dese gelikenisse sept piniꝰ dat hi in phi
siologus boeke gelesen heeft eñ als die
lant luden weten voerwaer den boem
daer hi aen pleecht te rusten soe comē si
als hi wādereñde is eñ sagen dē boem
bina al ontween ende als hi deghelÿck
slaept soe wort hi swaer eñ valt mitten
boem eñ dan bleect hi lude alsoe datter
veel ionghe elephanten toe comē ende
soudē dien gaern op helpē mer si en con
nens niet wel doen . eñ dan als hi daer

blyft leggen so mogen die iagers daer
toe comen eñ doen horen wil eñ si ver-
smaden thiliken meer dan een reyse om
een dracht te crÿghen wāt hi sept daer
wāneer dats hē lust so gatet twÿf voer
ten oestēwaert eñ die man volcht thent
si comen daert heymelick is eñ hoe dat
sÿt maken twÿf pÿnter ymmer eē cruut
te ghecrÿgen dat si et dat mandragora
hiet eñ die man etet na eñ dan maect hi
se mit kinde mer si draecht die vruchte
lange inden buke om dat si alsoe groot
is eñ si werpt hoer iongē indē water of
indē bosschen om des draecs wil dʒ hÿ
hoer dracht niet slÿnden en sel eñ wan-
neer dat die moeder in arbeyde gaet so
isser die man bi eñ beschermetse voer dʒ
hoer deren mach Itē hi sept aldaer dat
die beenre vanden elephanten gebarnt
veriaghen die serpenten eñ alle die ve
nÿnthept Item men sept daer een anđ
wonderlichept wāt hi sept datmense bÿ
den luden van ethyopien aldus iaecht
in sommigen canten vanden lande men
gaet tot woesten stedē daer die maech
den al naect gaen al hanghende mit ho
ren hare Eñ men geefter eenre een vat
in die hant eñ der ander een scarp mes
dat groot is eñ dā beginnen die maech
den ludt te singhen eñ als die beest den
sanck hoert soe coemt si tot dien tween
maechden eñ lect hore beyder mammē
eñ van dier soetichept des sangs wert
die elephant ontslaep eñ dan is die een
bereet ende steect den ele phant die ke
le af eñ die ander houdet dʒ vat onder
ende ontfaet sÿn bloet daermen tlaken
mede verwet datmen purpur hiet

Dat xl. ca. van edus.

Edus is ghesept vā edendo dat is

van eten want het is cleyn eñ vet ende
vangenoechliken smake als ysido. seit
li. xij. eñ wi hietent een hueken eñ sijn
natuerlike droechept wert ghetempert
vand vuchticheyt der etaten als ysaac
seyt in dyetis want dat dair is genoech
liken te verduwen eñ best eñ sonderlin-
ghe dz manniken eñ sijn vleysch voedt
wel eñ wint goet vleysch eñ dat is d mē
scheliker naturē seer bequaem eñ sond-
linghe den genen die leckerlijc eten eñ
leuen eñ het heeft langer eñ harder ha
re dā tlā doet mer het heeft beter vley
sche dz beter te vduwen is om des wil
dattet getemperder is inder vuchtich-
eyt eñ inder hetten als constantinꝰ seyt
eñ het heeft eē scarp gesicht eñ een sim
pel aenscouwē eñ een slim eñ het kent
sijn moeder bijder stēmen als pliniꝰ seit
li. viij. ca. v. Sijn leuer gegheten ghe-
neest een siecheyt der oghen diemē vici
apolis hiet eñ is een ghebreck dat een
mensch toe coemt des auonts indē ogē
Item die selue seyt li. xxviij. int ca. van
der d Dat die versche huecs vellen ghe
nesen venijnde beten ist datmense daer
warm op bijnt eñ sijn haer gebarnt ver-
iaecht serpenten eñ dye versche vellen
al warm ghenesen wonden eñ tbloet is
goet tegen tvenijn eñ sijn lubbe is goet
den genen die stieren bloet gedronckē
Hier toe heuet pliniꝰ geseyt Het is een
onnosel dyer dat nz en vecht ederkau-
wende eñ dat gheordineert was totter
suuerre offerhande eñ is springhende
eñ welich vet van binnen eñ vleyschich
eñ ruwe vā butē eñ mager eñ is gaern
die spruten eñ die loueren vandē bomē
etende eñ sondlinge minnet die eyloefs
bladeren eñ dier gelijc.

Dat xli. ca. van een boem rups

Eruca is een rups op enē boem eñ
is een worm mit veel voeten was
sende inden bladeren vanden colen die
de bladeren eñ die bloessem af et eñ die
vruchten mede dese worm wint hē sel-
uen in een wijngaerts blat of in enē an-
deren mit eenrehande web als die spin
maect eñ wort onderwilen vlieghende
eñ dicwijl bliuet also leggende in sinen
web mit sinen venijnden zade alle den
winter ouer eñ werpt eenrehande eyer
daer des leyntenen tijts veel gedieds af
coemt die de boem verderuen eñ het is
een morwe worm mit veel verwen al lā
ges den rugge ghestrijpt eñ lucht des
nachts als een sterre eñ des daghes is
hi lelic van veel verwen onderstekē eñ
is venijnt wāt croep hi ouer eens men-
schen vel dat heet waer het soude vber
nen eñ laet puusten after het is eerst eē
crupende worm ende na wortet een vo
gel ende vliecht eñ dat hiet papilis alst
vliecht ende van horen dreck werdē we
der ruspen eñ als si voghelkijns sijn so
vlieghen si des nachts in die keersen en
de verbarnē hē dicwijl vā hore doecht
en seyt hi niet

Dat xlij. ca. van fauni eñ satiri ende sijn
beesten den mēschen seer ghelijck

Fauni ende satyri sijn eenrehande
wonderlike beestē dye een vorm
nadē mensche hebben mer niet altema
le want men mach hem gheen consten
leren noch leren spreken mer si hebben
enen sin naden wilden beesten ende die
dyeren die van hem comen minnen al-
te sondlinge gaern ya also gaern waert
dat si een wijf consten crijghen dat som
mels gheualt si soudense doot minnen

want si en moghens niet wel sadt werden als ysidorus sept. en al ist dat dese beesten der menscheliker redelicheyt nz al en bruken nochtans volghen si den menschen inder stemmen en in veel werken Ite die satyri die syn cleyn mit naghelen die ghecromt syn ende hebben nazelocken ende hoernē int hoeft voer ende si syn inden voeten als gheyten en sinte anthonis sacher een inder woestinen die gheuraecht was van sinte anthonis wie dat hi waer doe soude hi ge antwoerdt hebben ic ben sterflic vandē wilden luden der woestinen hier inder buerten ende vele luden segghen dattet wilde ludē syn als ysidorus sept int selue capittel. ende sommighe hebben hoefden als die handen ende hieten cenocephali ende sommighe hietē cyclopes ende hebbē mer een oghe int voerhoeft sommige syn dair die geen hoeft en hebben ende dese oghen staen indē scouderen\ sommighe hebben een plat aensicht sonder nazen ende hebben die nederste lippen alsoe langhe hanghen de dat si dat aensicht mit allen daer mede bedecken in die grote hetten vāder sonnen als een slaept. ende sommighe hebben den mont so nauwe ende so en ghe dat zyt mit eenre pipen supē moeten dz si in nemen ende dese syn sonder tonghe ende voer tspreken doen si teyken mit wencken Item in sicia hebbē si also lange oren daer si alle tlyf mede bedecken en dese hyten panthypos. Item in ethiopien syn si sommighe dye alsoe laghe wanderen byder aerdē als beestē ende die hem niet op rechten en moghē noch syn daer anđ in ethyopien die den enen voet also groot hebben als si optē rugghe legghen so bedecken si hē van der sonnen ende nochtans syn si so snel te voet dat si den honden ghelijct werden ende daer om werden si vandē grieken synopides ghehieten Itē daer syn sommighe ander die de veersen ghecromt hebben totten benen toe en hebben achte theen aen den voeten en dese lopen int wilde inder woestinen van libia Item in sicia syn dyeren die de vorme vanden mensch hebben ende voetē van paerden ende dese werden van vele luden lanne ghehieten als pascasius sept Item ysidorus sept veel andere wonderlike dingen li. xi. ende hi nemt se al van plinius li. vi. ende vij. esfoec van solinus

Dat xliij. ca. vanden wyfkens

Femine is ghesept vanden delen der dyen bouen daer man en wyf onderschepden werden van malkanderen waer bi dat femina is ghesept van fos in griex dz is viere in duytsche wāt femina dat is twyf heeft een vierighe craft daer si seer mede begheert manuolck In allen ghestacht der dyeren so begheert een wyf meer dā een man en wert vuerichliker beroert ter minnē dā die man als aristotiles sept li. xi. Item aristotiles sept die ghemeyn proprietepten vanden wiue li. viij. d. Dat die wiuen crancker syn dan die mannen wtgenomen die beerinne ende die leeuwinne want deser wiuen syn koenre en starker dan die mannen Item die wiuen syn abelre wat te leren ende si syn meer besorcht bi horen iongen ende si syn beter thyeren zc. soeket bouen li. vi ca. i. van puella dat is vander maecht. daer vinstu veel vā deser materien Itē twyf

is ghemeynlic van meerre naturen dā die man want lichtelic vecht si tegen dē man. Ende aristotiles settet een exem-pel van foca dat is een zeelhont int achtende boecke want foca blyft altoes in een stede eñ die man vecht mitten wineter tyt toe dat die een dander doot ende twyf is myn stantaftich ende trouwe den die man Item aristotiles settet een exempel van sepia. want wanneer twyf ghestagen wert so helpt hoer dye man mer twyf iaecht den man als si geslaghen wort ende wil dien slaen Item aristotiles seyt li. xv. Dattet wyf inder winninghen eens kinds is als een materie mer die man is als een vorm wāt tsaet coemt van hem beyden van welker menghinge een creatuer coemt. ende daer om segghen is dat man eñ wyf beghin syn vander winninghe ende die man als een form ende twyf als eē materi Item twyf is crancker ende boech sommer van naturen dan die man ende dat doet dat si veel couder is ende dair om coemt hem toe die ouervloedicheit vanden menstruo als die selue seyt ende die suuct coemt oeck wel den vieruoetighen dyeren mer den vrouwen meest Item vanden anderen goeden punten ende quaden soeket bouen li. vi. vandē vrouwen

Dat xliiij. ca. wat fetans is

Fetans dz is een vrouwe die in arbeyde gaet of een wyf in allen geslacht der dyeren Item alle wiuen hebben een lit daer si in ontfaet ende voedt haer ionghen ende die omlopinge der planeten ende der sterren helpen haer daer toe dattet voert coemt Hier af soeket bouen li. vi. ca. iij. de muliere parē te | dats vanden wiuen die kinderē winnen indē arbeyde als si beuallen is

Dat xlv. ca. wat fetus is

Fetus fetus fetui dat is eē dracht als die vrucht die vanden mensch coēt of van enigen anderen dyeren mer properlick te spreken so hietet fetus alsoe langhe alst noch inder moeder buke ghevoedt wort wes secundinē ballichskēs hieten die te gader mitten kinde wt comen daer tkint in leyt ende dicwile steruet die moeder als die dracht inden buke blyft Itē ysidorus seyt dat die drachte van enen buke wort onderscheyden ouermits den ghestacht / want dat een is sommels een knechtken ende dz ander een meysken dan inden ghenen inden welken die nature dwaelt als indē ghenen die beyde hebben diemen hermofrodite hiet dat syn die hebbē mans ghetouwe ende des wyfs mede mer si syn onuolcomen als ysidorus seyt libro xi. van fetus dat is vander dracht zoeket bouen libro vi. daermen seyt vāder winninghe des menschen

Dat xlvi. ca. vande wilde luyden

Ficarius in een beteykenis so hietet yemant die vighen vergadert of vercoept in eenre andere beteykenis soe hietet die wilde luden die inden bosschen wonen ende dye vanden vighen leuen noch hieten si fatui ficarij als dese die beestē daer thans af gescreuē is diemen fauni eñ satyri noemt die welke onder den wilden vighen ende den bomen wonen die ruwe syn van hare

ende mit hontsmulen ende menigerhā
de ghemeenlike dyeren vanden welkē
ysayas seyt xiiij. ende ysidorus oeck li.
xi. int capittel vanđ wonderlicheyt soe
ket bouen int selue boeke vā faunus ꝛc.
eñ dese werden fatui ficarij ghenoemt
die ghescaept sijn een deel naden men-
sche ende een deel nadē beesten alsmen
sien mach inden apen ende inden meer
minnen ende in deser ghelike dese hie-
ten fatui ficarij wāt al ist dz si hoer noot
dorft hebben vāden vruchten nochtās
sijn si fatui dat is dwaes inđ bescheydē
heyt wāt si en wetē redē noch bescheyt
eñ daer sijn oec sommige die ficarij hie
ten dat loze moerdenaers hieten ende
sijn dye mit enen corten messe die luden
moerdē onuerhoedelic als aioch dede
die alsulken mesken op sijn rechter side
hangende hadde daer hi den coninck e
glom die alte sonderlinge vet was me-
de dodede mer doe babilon võderft was
doe en woenden alsulke ludē daer niet
meer want daer en woent gheen volck
meer alst plach te doen mer daer wonē
seer wonderlike beesten vā formen als
iheronimꝰ seyt ouer ysayas

Dat xlvij. ca. vander myeren

Formica dat is een myere of een
eempt die coern draecht ende cru
men mica dat is eē cruym daer om seyt
men formica van fero fers ferre dat is
van dragen eñ van mica dat is een cru-
me eñ maect also van tween woerdē eē
eñ seyt formica voer ferre micas. want
die myere draecht des zomers also ve
le crumen ende coerns in hoer hol dz si
des winters ghenoech op te leuē heeft
als ysido. seyt li. xij. ende si vergadert
den weyte ende si en acht den gherst nz
ende waert dat die reghen op hoer ver
gaderde weyte viel so soudē si daer om
weder arbeyden als dye sonne schoen
schene ende draghen al inder sonnē op
dat hi weder droge werden mocht Itē
in ethyopie vintmen myeren die alsoe
groot sijn als honden die gulde n zant
wt horen voeten werpen. mer dat ver-
waren si also nauwe dattet nyemāt crij-
ghen en kan want crijgen si yemant die
doden si als ysidorus seyt li. xiij. int ca
pittel vanden cleynen dieren Item so-
linus seyt oeck vanden myeren dat die
myeren seer cleyn sijn nochtans sijn si
meer besorcht dan grote dyeren want si
voersien hem wijseliken ende dencken
om tafterste si leuen bi veel geselscaps
ende maken culen ende holen dair si ha
re prouande in draghen ende sommige
weyts coernen ondoppen si. ende dien
leggē si in die heymelike stede op dats
die voghelen niet nemen en sullen of
dats die wint nz en wech voeren en sal
ende si maken rechte wegen die tot ho
ren huzen gaen. ende die wijste sijn al-
toes inden weghen op dat die ionghē
niet verd walen en sullen. ende alse ye-
mant vanghen wil of dat yemant hoer
nesten besoeken wil om eyer die van hē
comen te crijghen die goet sijn ter me-
decinen so bezeyken si die luden mit ve
nijnden water dat hem wel smert ende
ioket ende dat water hebben si voer ho
re wapen Hier toe heuet solinus ghe-
seyt pliniꝰ li. xi. ca. xxxi. seyt alle dese
gelikenis oeck eñ dz si meer gewichts
dragē dā si groot sijn eñ si bitē dē bast af
op dz die weyte indē husen niet weder
wassen en sal eñ ist coern also groot dat
tet in hoer gat niet en mach so biten sijt

overmits ontween ende si arbeyde des nachts alst schoen weder is. en als die mane vol is en si hebbē hoer seker tidē wāneer dz si naerstelike drage willen en als die een wt is so is die ander weō in en si maken menigerhande seker toe paden Item die myeren syn cleyn en-de nauwe byden buke of si ghegort wa ren en ten lesten werden si so groot dat si vloeghelkyns cryghen ter manieren vā eenre vlieghen en die grote myeren die in indien syn die tgout en die gem-men ōwaren die sculen in horen holen voer die grote hetten des zomers en-de dan comē die ludē en stelent hē mer die myeren ruken also nauwe dat si die luden dicwyl schoren als sise ōnemē al hebben si oec snelle kemels bi hē Item aristo. seyt dat die myeren geen stinckē de dingen liden en mogen want waert datmen hoer huzen suffumigeerde mit zwevel of mit ghebarnden hartshoern si souden hoer huzen latē staen ende al ist dat si mit veel hoeps en geselscaps leven nochtans en hebbē si ghenen co-ninck als aristo. seyt li. i. En solin⁹ seyt dat selve proverbiorū vi. Dat die myer genen leyder en heeft noch gebiedt zc. daer die glose seyt. na dien seyt hi dz al sulken cleynen dyer dz genen prins en heeft en oec geen reden noch verstant en heeft dan hem die nature wyst hem voersiet dattet syn nootorft cryght soe waert veel mogheliker dattu die ghe-maect biste na goods beelt gheroepen soudste wesen om syn glorie te bescou-wen Du sulste weten dat wi ons den he re onderdoen sullen en ons voersien te ghen qnade toecomende dinghen mit also grote meysterscap vā binnen ende hebben god die onse scepper is tot enē leydsman want du selste hier inō tegen woerdicheyt die vruchten also gaderē vandē welken du leven moechste in die toecomende tyt Itē aristo. seyt li. viij. dat die werkinghe der myeren is opē-baer diese aen sien wil want die myerē gaen altoes den rechten wech ende nz den dwaelwech Item die myeren heb ben oec proprieteyten die niet goet en syn want si verderven die wortelen van den bomen daer si bi nestelen ende mit hare pisse quetsen si der menschen han den ende si climmen opten bomen en-de verderven die bloesemen en die tel-gheren ende die vruchten mede si de-ren den menschen mer si baten den be ren want als plini⁹ seyt li. viij. Als die beren en die beerinnen siecke syn so zoe ken si myeren die si eten ende dan ghe nesen si mer die eyere vanden myeren syn sōmige mēschē goet die veel wints in hebben soeket benedē vandē eyeren

Dat xlviij. ca. vanden formicaleon

Formicaleon heeft sinē naem van formica en van leo als ysido. seyt li. xij. Het is een cleyn dier e si starck en de nagaende wāt het pleecht al dieflic in die huzen der myeren te crupē en et hoer coern en die cleyne myeren werdē vā desen ten lesten ghegheten wāt die myere en kan hoer nz gewerē ende dit dier is een speci vā spinnen soeket bovē in die letter a vā aranea

Dat xlix. ca. van fucus

Fucus fuci is die meeste bye mer si is minre dā diemen scarrabo hiet en is daer ō fuc⁹ genoemt want si et meem-den arbeyt dat die ander gegadert heb ben en si en maect selve ghenen honich

Item dese fucus en heeft geen angelē eñ daer om is si eē onuolcomen bye en de men siet se selden dā in die leyntē eñ dan helpen si den anderen haer husen maken die ses kant sijn eñ andͤ dinghen die si te doen hebbē eñ nochtās en mogen si nauwe vāden honich eten andͤs dan si stelen mogen als plini⁹ seyt

Dat l. ca. vanden griffoen

Griphes dat is een griffoen eñ is geuloegelt eñ vieruoetich eñ si wonē in enen geberght datmen mons yperboreus hiet eñ ouer alle tlichaē sijn si leeuwen eñ indē hoefde gheliken si dē aern alleen eñ si sijn den paerden seer hat eñ den leuēden mēschen als ysido. seyt li. xij. eñ hi is also machtich dz hi eē paerde mitten man die daer op sit die ghewapent is mit sinē claeuwen neemt eñ voerten in geen lucht als die glose seit ouer deutro. xiiij. Item die griffoens verwaren geberchten dair die costelike gesteynten sijn als die maraudē eñ die iaspis eñ en latense vā daer nz draghē waer af dat ysido. seyt li. xiiij. ca. iij. dz daer sijn sōmige landen in sicia die ouer vloyen vā goude eñ vā gesteynten mer om die veruaerlicheyt der griffoenē so en coemter die mēsch selden toe eñ men vinter sijn marauden eñ sijn cristal ende hebbē claeuwē also groot eñ so breet datmen daer nappen af maect daer die coningen wt drincken

Dat li. ca. vande rotten

Glires dat sijn rotten eñ sijn eenrehādē beestkens die meerre sijn dā musen eñ die slaep maectse vet wāt glis in griex is wassen in duytsch als ysidorus seyt li. xij. eñ si slapē alle den winter eñ leggen of si doot warē eñ des somers werden si wedͤ leuende als die selue seit Item plinius seyt li. viij. ca. lviij. Dat die ratten gaern indē bosschen wonē eñ eñ minnen hoer gesellen dye si kennen eñ die vreemde beuechten si eñ si voeden hoer ouders als si nz meer eñ mogen mit groter goedertierenheyt

Dat lij. ca. van grillus.

Grillus als is cyrogrillus dz is eē dier dz cleyn is eñ cranck eñ teder grypende eñ dodende eñ doernich als een eghel als die glose seyt ouer leuiticum xi. eñ heeft sinen naem vāden ghelude dͤ stemmen genomen als ysido. seyt li. xij. Dit dier wandert afterwaert ende doerboert die aerde ende crijscht des nachts eñ beyt mitten myeren wedͤ eñ maecter vrienscap mede als ysi. seyt

Dat liij. ca. vā een hinne calf

Hinnul⁹ is een soen des hertē eñ hi wert vborgen ouermits wenkē vandͤ moedͤ als ysido. seyt li. xij. eñ het is eē cranck dier dat nz en vecht als dāmula is eñ siet seer scarp eñ loept geringe eñ die moedͤ huedet in heymelikē doncke ren stedē eñ leert hē springē ouer haech doernen eñ streuellen als plini⁹ seyt li. viij. int ca. vandē hertē sich bouē in die letter c vā ceru⁹ eñ sijn vleysch is morwe eñ goet te verduwen om dattet vele loept als cōstan. eñ ysaac seggē in die tis eñ wordet ghelubt eert hoernē crijget so is sijn vleysch te beter teten eñ v duweliker indͤ droechten eñ indͤ hetten als die selue seyt eñ waer hi gelubt eer dat hi hoernen crege so en soude hi nēmermeer hoernen crijgen als voerscreuen is Item die hijndē sijn den serpenten contrari eñ die vā sinē smeer of mit sinen bloede bestrekē waer die en soude

vandē serpenten nz gequetst werdē van
dien daghe eñ sijn lubbe is alte goet te
gen twenijn als die selue seyt

H Dat liiij. ca. vanden bock

Hirc⁹ dats een bocke eñ is en we-
lich dier eñ is altoes bereet ter oncuys
heyt als ysido. seyt li. xij. eñ sijn natuer
is seer heet also datmen daer mede enē
admāt breect diemen mit vier noch mit
stael ghebreken en can mer men morwe
ten mit sinē heten bloede als die selue
seyt Dese bock bestaet te winnen als hi
een iaer out is als aristo. seyt li. v. ende
die soen die eerst gewonnē wort is gro
ter eñ vetter dan die na ghewonnē wer
den Item die selue seyt li. vij. Dat dye
bocken hebbē een kenlike grootheyt in
horen oren als die scapen in horē stertē
wāt sommige hebbense een palmbreet
eñ hebbē enen langen baert eñ dē start
wtgesteken ind̄ langheyt ter aerdē toe
eñ hebbē veel hoernen die starck sijn eñ
grof eñ sijn ruwe vā haer eñ si rukē qua
liken eñ sijn seer vet eñ sondlinge bijden
nyerē eñ dā steruē si lichtelikē ten waer
dat si wed̄ magerden eñ hoe dz si vetter
sijn hoe dz si myn saets wt laten eñ hoe
dz si vā minre winninge sijn als die sel-
ue seyt li. viij. eñ si en hylikē niet dā sel
den eñ daer om slaense die wise harden
doot eer dz si hyliken of si makense ma
ger eñ latense leuen eñ al ist dz si buten
mager schinē nochtās sijn si vet vā bin-
nen als die cattē sijn. Itē aristo. seyt li.
xviij. Dat die bocx wel hoernē aen hoer
been crijgē sijn vleysch is quad eñ hard̄
dā and̄ vleysch eñ onuerduweliker als
ysaac seyt in dietis eñ sondlinge als hi
oudt is mer sijn vel is goet ende starck
eñ als hi gelubt wert so ist vleysch mor-
wer eñ vuchter eñ beter te v̄duwen Itē
plini⁹ seyt li. xxviij. Dz democrit⁹ ghe-
seyt heeft dz die bock nymmermeer sō
der coerts en is Itē tbloet vā enē bock
dz mit eyloue gheuoedt is eñ mit wine
breect dē steen indē nyeren eñ ind̄ blasē
wondlikē seer als ysi. seyt eñ sijn hoern
gebarnt v̄iaecht die serpēten eñ geneest
fistulen cankerē eñ and̄ vretende zeren
als polipū in die nazen. Item die leuer
vand̄ bock geneest betē vā v̄woedē hon
den eñ sijn galle claert die ogen eñ cor-
rodeert dz web eñ den doeke vāden o-
gen. sijn orijn gemengt mit sijnre gallē
is goet op lelike puusten int aensicht

H Dat lv. ca. van hyena

Hyena is een wreds beest eñ is dē
wolue gelijc ind̄ slijndinge eñ si is quaet
doende inden dodē eñ trect die vuliken
vter aerdē eñ knaechtse eñ hyena is vā
deser naturē dz si hoer geslacht v̄wan-
delt wāt nv is si man eñ als nv is si wijf
ende daer om ist een onreyn dier als ysi
dorus seyt Het wādert des nachts om
die huzen ende maect eens menschen
stemme dat die luden sullen wanen dat
tet een mensche is. van desen dier seyt
plinius li. viij. ca. xxviij. Dattet een ia
re een man is ende tander iaer eē wijf-
ende baert sonder mā als die gemeynt
waent mer aristotiles seyt daer teghen
ende heeft een hals als een adder of
een slanghe ende enen rugghe als een
elephant ende en kan hem niet bughē
noch omme keren ten moet hem mit al
le den liue omme weynden alsoe stijf ist
Het pleecht die luden des nachts vten
huze te locken ouermits sijnre stem-
men diet nader stemmen des mēschen
heeft eñ alst yemant des nachts buten

crÿcht dien schoret eñ heeft alte meni-
gerhande verwen in sinen oghen ende
laetse seer ōme lopen sÿn schiem maect
die honden stomme/ eñ so wat dier drie
werven in sinen voetstappen tret dz en
mach nergent hene dese beest hÿlict in
ethÿopien mitter lewinnen eñ wint al-
te fellen beest die oec volcht die stēme d
menschen ende der beesten ende heeft
veel regulen van scarpen tanden inden
monde aen beyden siden bovē ende be
neden Item in affrica sÿn deser hÿenen
veel eñ wilde ezels eñ veel weemō die
ren als plinius sept Dese beest wint enē
steen die hÿena hiet eñ waert datten ye
mant onder sÿn tonghe hadde hi sou-
de weten te seggen toecomende dingē
Solinus sept Item plini9 sept li. xxviij
Dat hÿena den pantheer haet eñ hing
men hoerre beyder vellen te samen soe
soude thaer vādeu pantheer wt vallen
sÿn gal is seer medecinael wāt si is goet
tegen duysterheyt der ogen eñ die go-
kelaers plegen in veel dingen thert en
de die lever vander hÿena te oerbaren
als aristotiles daer sept li. vij. Dat dye
groothept vā hÿena is alsoe die groot
hept des wolfs eñ in sinen halse heeft
hi haer als tpaert eñ heeft haer over al
sÿn rugbeen eñ pleecht die luden te be
driegen eñ grÿptse eñ slÿnt hondē daer
hÿse crÿghen can eñ etse also gaern als
mēschen eñ hi pleecht der doder luden
graften te graven eñ et die dode ludē

Dat lvi. ca. vanden eghel

HEricius is een doernich dier mit
scarpen tacken gedect eñ sÿn huyt
is over al mit groter scarpichept beset
daert hē selven in wint als een tol wāt
ten eersten mael alst wat gevoelt so win
tet hē ront als een bal eñ datmens ner
gent genaken en mach Dit dier is also
scalck dattet hē selven weyntelt in ap-
pelen of in peren of in anderen oeft dat
si in hem blivē steken eñ also lopet daer
mede tot sinen hole eñ brengt sinen kin
deren wat als ÿsidorus sept li. xij. Itē
aristotiles sept li. ij. datter sommighe
inden bosschen wonē sommige op slech
ten lande ende sommighe int water en
de dese maken veel eyeren die niet ghe
gheten en werden . ende dit dier heeft
luttel vleysch . ende sÿn hoeft ende sÿn
mont staen hem al nederwaert . eñ he-
vet vÿf tanden tusschen den welken al
toes vleysch is ende dat hebben si voir
die tonghe ende heeft sinen buke ghe-
deylt in vÿf vollen overvloedicheden
eñ daer is oec een ghestacht van eghe-
len die witte doernen hebben ende de-
se legghen veel eyer . Item dese eghel
hoert qualikē ende qualiker dan ander
dyeren mit harden sculpen die op vier
voeten wanderē . Itē hi sept daer li. v.
Dat die velde egelen hÿliken al stādē
eñ setten rugge aen rugge wāt omtrēt
den rugge daer si horen dreck wt wer-
pen daer vgaderē si bi vanō naturē we-
ghen als si hÿliken Itē si wetē oec als
die noerdē wint waeyen sal wāt dan soe
maken si holē in die aerde eñ sculē voir
die wint. Itē in cōstātinobels was een
man die enē egel hadde bidē welkē hy
altoes voerseyde die toecomēde windē
eñ nyemant en mochte weten waen hē
die const quā Item die selve sept li. xiij
datter also menigen buke heeft alst me
nighen tant heeft eñ in dien tādeu wer
den vÿf eyeren . ende die een eghel is
beter dan dander / ende dye een maect

meerre eyer dā dans wāt deen werden
bat ghecoect eñ verduut dan die ander
eñ is cleyn vā lichaem eñ die oueruloe
dicheyt vā sinen voetsel gaet indē scar-
pen hare of doern als hi seyt li. xix.

Dat lvij. ca. van een dier genoemt he-
rinacius

H Erinacius dat is also veel als cy-
rogrillus eñ is een cleyn doernich dier
eñ woent in holen eñ is den egel gelijc
mer het is wat meerre vandē welkē pli
nius seyt li. viij. ca. xxxviij. Dat dese he
rinacij weyntelen hē seluē also indē ap-
pelen als die egels doen en dragender
altoes een inden mont behaluen die si
inden rugge dragen Als hi gheiaecht
wort so weyntelt hi aen enen tol als hy
anxt heeft dat hi nz ontgaen en sal en-
de dit dier werpt van hē een venijnde
pisse eñ dese pis hindert hem eerst wor
ter sijn rugge mede geraect eñ die doer
nen gaen daer af wt eñ daer ō en weet
dz nz datter daer ō te rasscher geuangē
wort eñ onderwilen heuet die pis alle
gedelt alsment iaecht/ eñ dan en kant
nz geulien eñ het weet vā naturen ouer
mits sinen rukē wāneer dattet nz pissen
en mach eñ dan heuet sijn cracht vandē
venijn verloren eñ altoes sparet sijn pis
daert mach ter tijt toe dattet siet dattz
ymmer geuangen sal werdē eñ sluut hē
seluen also vast datmens nz ondoen en
mach men moet sijn huut schoren mer
so salment in warmen water setten so ōt
pluket vluchs eñ dan so wortet mitten
aftersten voeten te samen ghebondē eñ
wort gehangen eñ also ghehangē ster
uet vā honger eñ anders en machmēs
nz wel dodē eñ sijn velliken is goet doe
ken mede te striken die de vrouwē dra-
gen des zomers eñ waert sake dz desē
dier enigen appel ontuiel als het ghe
laden waer ende dattet vastelic thuus
waert liep so soudet vā quaetheden al-
le die appelen af scudden eñ lopen wedē
om ander appelen

Dat lviij. ca. van een vaerse

I Iuenca dat is een vaerse of een
ionge koe die nz ghecalft en heeft die
men oec punt ter ploech mede te eren
als ysido. seyt\ het is een welich dier ō
der ioncheyt wil eñ daer om wortet ge
prekelt eñ in banden gehouden onder
dien arbeyt eñ men pleechtse mittē ver
re te coppelen op dat si ontfanghen sal
men slaetse in dye weyde op dat si vet
werdē sal eñ daer na wert si ter vleysch
banckē geleyt eñ vāden vleyschouwer
doot ghesłaghen eñ si heeft dichter eñ
droger vleysch dā die kaluers doen die
soecken om dat si verre vanden melck
sijn zc. eñ oec sijn si morwer heter ende
vuchter dā die oude ossen of coyen

Dat lix. ca. vandē leeuwen

L Eo grece dz is leeuwe in griex is
coninc in duytsch daer ō dat hi coninck
eñ prins is vā allē beestē als ysido. seyt
li. xij. sommige vāden leeuwen sijn cort
ende mit cruusden manen ende dese -
en vechten nz ende sommighe sijn lang
ende mit slechten hanghenden manen
ende dese sijn fel haer voerhoeft ende
hoer start bewijst hoer moeden eñ hoer
craft leyt inder borsten ende die vastich
eyt int hoeft. ende als si gheuanghen
sijn vanden iaghers so sien si in die aer
de op dat si te myn veruaert sullen we-
sen vanden iaghers die al om hem staē
ende si ontsien die crijschinghe vanden
raden des wagens mer si ontsien tomer

meest eñ si slapen mit openen oghen eñ
als si wanderen so decken si hoer voet-
stappen datse die iager nz vindẽ en kan
eñ als si geworpen hebbẽ so slaept dat
welpen drie daghen eñ dan te lesten o
uermits briesschinge vandẽ vaď wortet
gewect al beuende eñ dz is een natuer
lic exempel biden mensch. wãt ist dat si
nz gequetst en werden so en connẽ si nz
toernich wesen eñ in hẽ is oec grote õt
fermharticheyt want si en misdoen nye
mant die gaen leggẽ die geuanghẽ lu-
den die hẽ te moete comẽ laten si thuys
trecken eñ si en eten gheen mẽschen ten
waer dat si alte groten honger hadden
Hier toe heuet ẏsido. geseyt li. xij. Itẽ
plini9 seyt li. viij. ca. xvij. Dat die leeu
wen in sÿnre hoechste edelheyt is wan
neer dat hem sÿn hals eñ sÿn scouderẽ
ouer al mitten manen bedect sÿn eñ die
leeuwen die de pardẏ winnen en heb-
ben die edelheyt nz Itẽ die leeuwe be-
kent wel als die lewin mitten pard9 ge
hilict heeft eñ dan so bÿt hÿse eñ slaet-
se mer mocht si erghent aen een water
comen dat si hoer wasschen mocht so en
wister die leeuwe nz af eñ als si der ion
gen geneest so wert hoer die buke van-
den claeuwen der iongẽ geschoert en-
de dair om en baert si nz dicwÿl plinius
seyt dat si eerst vÿf ionghẽ brengt daer
na vier eñ also alle iaer een myn ende si
sÿn int eerst ongeformeert eñ cleyn ter
grootheyt van enen wesel int begin eñ
hi seyt oec dat si ter sester maent nauwe
geboren mogẽ werdẽ eñ tot tween maẽ
ten nauwe beroert en werdẽ Item die
leeuwe pist als een hont die tbeen op
licht eñ die orine stinct seer vuyl |eñ als
hi eens sat is so mach hi drie dagẽ vas-
ten eñ ist dat hi te veel ghegeten heeft
so werpt hi die spise in een fonteyn. eñ
als hem honghert so haelt hise mitten
claeuwẽ weď wt eñ hi en werpt die spi
se niet wt dan als hi geiaecht wert op
dat hi te bat vlyen mach of lopẽ Item
hi mach alte langhe leuẽ twelc bekent
wort bÿder verteringe van sinẽ tanden
eñ dan in sÿnre outheyt als hi qualikẽ
arbeyden mach so et hi wel menschen
eñ dan pleghen si omtrent den stedẽ te
wesen eñ wachten tvolc dat te velde co
met eñ alsmense vangt so werden si ge
hangen op dat si te meer vuaert sullen
wesen si gripen die mãnen wel. mer op
ten wiuen grimmen si slecht eñ en doẽ
hem nz dien ionghẽ kinderẽ misdoen si
selden ten waer dat si alte grote hõger
hadden eñ wãneer dz die leeuwẽ toer-
nich sÿn so slaet hi die aerde eerst mit si
nen staert eñ dair na verheft hẽ sÿn moet
so smÿt hi sinen rugge hardeliken mit
sinen start weder eñ wt alle wonden die
hi maect mitten nagelen of mitten tan-
den dair loept scarpe eñ wreet bloet wt
als ẏsido. seyt Itẽ als hi in groter we-
sen is van sinen liue als hẽ die honden
also na comen dat hi qualiken ontgan-
gen mach so openbaert hi sÿn edelheit
want hi en wil niet sculen in heynghen
noch in hagen mer hi gaet sitten op eẽ
schoen velt eñ hi saet hẽ daer toe dz hi
hem weren wil also langhe als hi staen
kan eñ comt toe springhen mit groten
spronghen eñ schoert die hõden eñ als
hi gewont wort dat weet hi also nauwe
wie hem dat ghedaen heeft eñ in sinen
aenganck pÿnt hi hem vluchs dẽ recht
sculdigen te gripen hoe veel datter sÿn
eñ als yemant na hem schiet eñ hÿs nz·

en raect so werpt hi dien neder met hy en quetsten niet eñ als hi sterft so bijt hi die aerde eñ scrept of stort tranen wt si-nen oghen ende als hi siecke is so mey stert hi hem seluen mit apen bloet Item hi ontsiet seer eens hanen kam eñ sinen sanck eñ hi is een bequaem dier beken nende eñ minnēde die hē goet doet alst openbaert inden exempelen die plini⁹ daer sept Hier toe heuet plini⁹ ghesept li. xiij. ca. xvij. vandē leeuwe sept aristo tiles li. ij. eñ also doet auicenna dat die leeuwe heeft enen hals of hi onberoer lic waer eñ stijf eñ sijn binnenste sijn of si van enen honde waren eñ altoes roert hi den rechteren voet eerst eñ na dē luc terē als die kemel doet eñ hi heeft lut tel morchs inden benen eñ sijn benē sijn hart wāt waert datmen daer harde op sloeghe het soude schinen of daer vier wt sprongheItem li. xvi. sept hi dz die leeuwe veel spleten in sinē voetē heeft eñ daer om wint hi blinde kind als dye hont of die wolf eñ hi heeft gesaech de tanden eñ daer om wint hi zonē dye on volcomen sijn als die selue sept ende so linus mede die welke sept soe wanneer datmen enen ionghen hont slaet eñ hy iancт so is die leeuwe duaert wes kind blint werden gheborenItem hi berchte hem in hogen bergen eñ daer siet hi si-nen roef eñ als hi den roef siet so reert hi also lude van welker stēmen die and dyeren veruaert sijn ende bliuē vluchs staen eñ so coemt hi dair bi eñ maect om me die dyeren een cirkel daer die dyerē nz ouer en dorren gaen eñ bliuen staen of si doot waren recht of si verwijst wa ren te steruen eñ obeyden sijns daer oft haer coninc waerItem als hi ouer scar pe steenroetsen of streuellen gangē sal so trect hi sijn claeuwē in eñ huutse wāt die claeuwē oerbaert hi voer sij swaert eñ daer om trect hijse binnen sinen vley sche op dat si nz gequetst en sullen wer den eñ hi scaemt hē den roef alleen te-ten die hi geuanghen heeft eñ dair om laet hi den anderen beesten wat die hē volgen vā sijnre gracien die hi geroeft had als die selue sept Item hi is alsoe heet van naturē dat hi coertsen crijcht die den quarteyn bouen gaen ende dese siect heeft hē die nature ghegheuē op dz hem sijn wredicheyt benomē sal wer den Item sijn vleysch wantet alte sond linge hete is so ist quaet gheten als dy ascorides sept eñ plini⁹ mede li. xxviij. eñ is oec goet in medecinē tot veel din gen wes smeer den serpenten contrari is eñ so wie daer mede besmeert is die en darf nz sorgen voer enighe steecten van venijnden wormē Item sijn vet ge mengt mit roesoliē beschermt die huut vanden aensicht vā laster eñ van quadē plecken eñ behout die witheyt eñ ghe-neest verbarntheyt / eñ sijn gal mit wa-ter ghemengt gheneest swellinghe der oghen eñ maectse claer eñ is oeck goet teghen die vallende siecten Item sijn hert in spisen genomen geneest dē quar teyn .hier toe heuet plinius ghesept li. xxviij. ca. viij. Itē wāneer datmen den leeuwe iaecht so maectmen enen dub-belden cule den enen vluchs aen dē an deren eñ inden anderen cule dair wort een starke houten kist geset die lichteli ken toeualt als si geraect wert \eñ men set een scaep inden eersten cule eñ dair springt hi in naden scape ende so valter vluchs een bort bouē op dat seer swaer

is alſo dat hi bouen nz weđ wt en mach eñ als hi dan ſiet dat hi verſcalct is ſoe vliet hi voert indē anderē kule die daer aen ſtaet mitter houtenre kiſten die ſoe beheyndeliken ghemaect is mit eenre vallen dat die kiſt vaſt toe ſluyt als dair yet coemt eñ daer blijft hi in geuangen eñ dan comē die iaghers toe eñ nemen minen lieuen here mitter kiſten eñ voe renen wech eñ houdenen alſoe langhe daer thent hi getemdt wert eñ dz roert iheronimus ouer ezeetchiel xix. ca. al-daer hi ſeyt ſi ſeynden hē in een keuye of in een kiſt

Dat lx. ca. vander leeuwinnen

Leena dat is twijf vandē leeuwen eñ is een beeſt die ſeer gheyl is al toes ſoude ſi wel hylikē eñ daer om is ſi wreeder dan die leeuwe eñ ſonderlin ge als ſi iongen heeft wāt ſi auontuert hoer lijf om haer kinder want ſi en ont ſiet dat ſcut der iaghers niet op die tijt. Item ſi baert veel ionghen ter eerſter dracht eñ meer dā na eñ daer om wert haer moeder indē liue gequetſt vanden nagelen der iongen eñ alſo draecht ſi al le iaer myn als ariſto. eñ plini9 ſeggen eñ deſe gelikenis ſeyt yſidor9 li. xij. Itē die dyeren mitten ſcarpen naghelen en mogen niet dicwijl baren wāt ſi verder uen die moeder daer ſi in leggen als ſi hem inden liue beſtaen te rueren Item daer is een cleyn beeſtkē dat alte ſeer ōt ſien wert vanden leeuwe eñ vanđ leeu-winnen twelc optaleo hiet wāt het dra get eenre hande venijn dat den leeuwe eñ den leeuwinne doot eñ wanneer dat beeſtken geuangen wert ſo barment eñ beſtropter vleyſch mede mitter aſſchen eñ dat vleyſch leytmen inden weghen daer die leeuwen pleghen te wanderen eñ als ſi dat vleyſch eten ſo ſteruē ſi als yſidorus ſeyt li. xij. Item als auicenna ſeyt li. vij. ca. i. ſo is die leeuwen eē vra tich dier inder ſpiſen want hi et eñ ſlijnt ſijn ſpiſe ſonder kauwen eñ daer ō ſpu-wet hi dicwijl wt dat hi ghegeten heeft eñ dat hi wt gheworpen heeft dat et hi weder alſo dat hi ſwaer wert vanđ ſpi-ſen eñ daer na vaſt hi twe daghen ende twe nachten eñ hi en doet ſijn geuoech niet dan tot tween daghen eens eñ dat is droghe ſonder nat eñ ſtinct ſeer vuyl eñ alſo doet ſijn orine oec eñ wanneer dz ſijn buke op geſneden wert ſo coemter een quade lucht wt eñ hi heeft enē ſtinc kenden adem die venijnt is eñ ſijn be-ten ſijn venijnt ſonderlinge als hi raeſt hi wort raſende als die hont doet als a riſtotiles eñ auicenna ſegghen eñ hi is ſeer fel als hi toernich is eñ hi pleecht hem ſeluen mitten ſtaert op ſinen rug-ge te ſlaen eñ grimt leliken mit ſinē tan den ſonderlinghe als hi honger heeft eñ hi pleecht in gaten eñ in holē te ſcu-len eñ gripen die dyeren die verbi hem liden eñ ſpringt hem op tlijf eñ ſcoertſe eñ breect hem vleyſch been eñ huut eñ etſe ende ſiet hi yemant comen die hem den roef nemen wil ſo grijpt hi ſinē roef vaſt mit ſinen claeuwen in ſinen armen ende grimt eñ ſiet anſteliken den ande ren aen ende ſmijt die aerde ſtarkelijck mit ſinen ſtart eñ iſt dat yemant bi hem coemt dien vaert hi opt lijf eñ ſcoertſe ende dan loept hi weder tot ſinen roef Item als hi eerſt enich dier geuanghē heeft ſo drinct hi dz bloet eerſt vā dien dier ende lecket ende na deylt hi die le den ende breectſe van een ende ſlijndet

vleysch

Dat lxi. ca. vanden lupaert

LEopardꝰ is een lupaert eñ is alte fellen dier dat gecomen is van der leeuwinnen eñ vā pardus ende is mit ouerspel ghewonnen als ẏsidorus sept li. xij. eñ het is een dier dat seer na bloede dorst eñ twijf is meerre dan die man als aristo. sept eñ heeft menigherhande verwe als pardꝰ doet eñ als hy enen roef vangen sal so coemt hi aen al springende eñ niet lopende eñ ist dat hi den roef ten derdē of ten vierdē spronge niet en vangt so blijft hi van onweerden staen eñ gaet afterwaerts of hi verwonnen waer. tlijf mitten start eñ mitten voeten wort dē leeuwe gelijct mer int hoeft gelijct hi pardus eñ hi is minre vā lichaem dā die leeuwe eñ hi haet den man vāden leeuwe alte seer eñ wāt dese lupaert dē leeuwe ontsiet so maect hi enen cule ondˀ die aerde die twe mōden heeft dē enen daer hi bi in gaet eñ den anderen mont daer hi bi wtgaet eñ dese cule is in beyden mondē seer wijt eñ midzen enger eñ als die leeuwe dā coemt so schiet die lupaert in sijn gat eñ die leeuwe volcht den lupaert mit craften in dat gat daer hi meynt dat hi den lupaert doot biten sal mer want dz gat midzen engher is dā die mont voer is vāden gate ende die lupaert wel voert doer mach eñ die leeuwe nz soe springt die lupaert geringe voert doer eñ coēt den leeuwe vā afteren toe eñ die leeuwe en kan hem dan niet om geweyndē om des wil dattet gat also enge is ende dat die leeuwe langhe is so bijtē die lupaert vā afteren doot eñ dit doet die lupaert mit consten eñ niet mit craften

Item aristotiles sept li. viij. van eenre beesten diemen ferculeo hiet eñ auicenna sept dattet die lupaert is dat dz dier eenrehande venijnden et. eñ dan soect hi drec vandē mensch eñ ettet. eñ daerom pleghen die iagers dien dreck in eē vat te hanghen op enen boem ende als die lupaert coemt totten boem springē om den dreck te nemen so schietenē eñ slanē die iagers doot eñ als die lupaert sieke is so drinct hi bloet vā eenre gheyten so geneest hi

Dat lxij. ca. vanden haze

LEpus dat is een haze eñ hi wort in griex lagos gehieten om des wil dat hi seer loept Item ẏsidorꝰ sept li. xij. dattet een snel dier is ende blode eñ niet vechtende als die selue sept eñ en heeft gheen wapē anders dant seer loept eñ vliet altoes eñ het is vā cranken ghesicht als die ander dyeren die hoer oghebraeuwen niet toe en luken als si slapen eñ die haze hoert bat dan hi siet eñ sondˀlinghe als sijn oren recht op staē wes oren seer lang sijn eñ buechsom twelc noot was om die openheyt der oghen want hy bescudt die oghen mitten oren eñ si en sijn mit ghenen decsel gedect vanden vliegen eñ van anderen wormen want die natuer heeft allē creaturen een hulp ghegheuen tegen dat hem hinderen mach als auicenna sept eñ daer om is hem die lichtiche yt der leden ghegeuen dat hi den honden ontlopen mach eñ den anderen dyeren en hem sijn die langhe oren ghegeuen om dz hi daer mede die vliegen keren sal eñ hi heeft veel haers ondˀ sinen voeten op dat si tvleysch vandˀ quetsinge beschermē sullen als hi loept eñ daer om

seyt aristo. dat die voeten vanden hase
onder veel haers hebbē eñ ander dyerē
nz of luttel eñ hi heeft die afterste been
langer dan die voerste twelck noot was
om dat lichte lichaem op te bueren en-
de te heffen wāt waren sijn voerste be-
nen lang so soude hi qualiken tegē tge-
bercht op lopen eñ hi is quader te van
gen teghen den berch op dan als hi ne
derwaert loept ter valleyen eñ dat is ō
die corticheyt sijnre benen Item plini9
seyt li. viij. ca. lv. datter veel gheslach-
ten vā hazen sijn want sommige wonen
in hoghen gheberchten eñ sommighe
inden bosschen eñ dese sijn meerre dan
die ander eñ grouer van hare eñ snelre
dā die ghene diemen coninen hiet wāt
die coninen dat sijn cleyne hazen eñ en
connen nz vechten eñ dese maken holē
in die aerde daer si in wonen eñ sijn alte
seer drachtich . eñ in hyspanien isser tot
sommiger stat also veel dat si dat coern
al vanden velde eten ende maken daer
dueren tijt van tcoern eñ men seyt dz si
winnen sond̄ man onderwilē eñ si sijn al
so drachtich want also rasch als si den e
nen dracht geworpen hebbē so werden
si vluchs weder swaer eñ daer om ist eē
nuttelic dier ten eten eñ oec ter cledin-
ghe eñ tot menigherhande medecinen
want sijn lubbe is goet teghen tvenijn
eñ stopt dat buuceuel eñ sijn bloet saef-
ticht die zericheyt vanden oghē als pli
nius eñ dyascorides seggē eñ men vint
geen dyer dat tanden in beyden kinne-
backen heeft dan die haze als aristoti-
les seyt. eñ hoe dat sijn lubbe ouder is
hoe dattet beter is als plini9 seyt

Dat lxiij. ca. van linx

Linx lincis is also ghenoemt wāt
tet inden geslacht eñ inden ghetale der
woluen is genoemt het is een beest als
die wolf eñ sijn rugge is mit speckelen
ouer geset als pardus eñ sijn orijn wert
in preciose gemmen verkeert diemen li
gurius hiet eñ het droefter om dat dye
gemme tot des mēschen oerbaer comē
sal eñ alst sijn orijn wt geworpen heeft
die hudet onder tsant . mer daer wort si
in enen steen bewrongelt als plini9 seyt
li. viij. ca. xxxix. eñ ysidorus xij.

Dat lxiiij. ca. van limax

Limax is een worm die inden slike
genoedt wert eñ daer ō is hi altoes on-
reyn ende slikich als die selue seyt li. xij
eñ is seer traech vā beroerē eñ heeft in
den rugghe altoes een sculpe die hardt
is daer hi hem in sluut ende is een ge-
hoernt worm eñ heeft wat op sinē mōt
daer hi den wech mede soect . eñ als hi
wat contrarijs vint of roert so trect hi
sijn hoernen in binnen der sculpē Item
alsulke wormē wassē eñ groyen als die
lucht gecorrumpeert is eñ die reghen
mede die welke crupen seer lanssem bo
uen opten bomen eñ opten cruden en-
de so werwaert dat die worm hene cru-
pet altoes laet hi een teykē after hem

Dat lxv. ca. vanden wolf

Lupus dat is een wolf eñ is ghe-
seyt als ysido. seyt leopes dat is dz hy
den leeuwen indē voetē gelijct . want so
wat hi indē voetē gecrijcht dz en mach
nz leuen eñ hi is een gripende beest. eñ
so wat hi crijcht in sinē claeuwen dz ver
derft hi vanden welken die kaerlē seg
ghen dat hi den mensch hees maect in
der kelē ist dz die wolf dē mēsche eerst
siet eñ daer om seytmen int gemeyn als
een mensch onuerhoets haestelikē swi

ghet \ lupus est in fabula \ dat is te seg-
gen die wolf is inder sagen of ind̄ spra
ken en̄ ist dat die mēsche den wolf eerst
siet so verliest hi sijn stoutichept Itē die
woluen en hylicken mer twalefweruen
des iaers en̄ si mogen langhe honger
liden en̄ als si lange geuast hebben soe
stinden si veel Item tlant van ethiopi
en voet woluen mit langen manen mit
so menigherhande verwen dz hem en
geen verwe onbreect hier toe heuet ysi
dorus ghesept en̄ plini9 li. viij. ca. xxiij.
die woluen in affrica sijn traech en̄ cleyn
en̄ die in couden landen gewonnen wer
den die sijn cleynre van lichaem en̄ wre
der dan die in anderen landen sijn. aris
totiles sept dat in india is een wolf dye
drie ordinancien vā tanden heeft bouē
en̄ ond̄ en̄ heeft voeten als die leeuwe
en̄ een aensicht als een mensch en̄ enē
start als een scorpioen en̄ sijn stemme is
als des mēschen stemme en̄ is also vre-
selic als een bazuun ende is snel als eē
harte en̄ is alte wreet en̄ et menschen
. Item aristo. sept li. vi. dat die woluen
seer fel sijn inden tiden dat si hilickē en̄
als si ionghen hebben so sijn si quaetste
als die teuen sijn vanden honden Itez
li. vij. daer sept hi dat die woluen ghe-
saechde tanden hebben en̄ si eten vley-
sche en̄ gheen cruut dan als si sieke sijn
so eten si wat om der medecinen wil op
dat si spuwen moghen en̄ hi sept li. viij
dat hi sijn ionghen mede neemt als hy
vliet en̄ als si wt horen holen comen so
eten si organum en̄ kauwense op dz ha
re tanden scarp sullen werden Item hi
sept daer vāden seluen dat die wolf seer
quaet is als hi gegheten heeft. en̄ als
hi ghenen hongher en heeft soe rust hi

veel en̄ is seer koen en̄ speelt gaern wāt
mach hi een kint gripen hi speelter me
de en̄ daer na doodt hijt en̄ ettet en̄ als
homer9 sept so is die wolf seer wacker
en̄ is seer vandē vier veruaert | en̄ men
sept ist dat hi gesteynt wert so sal hi mer
ken die hem eerst ghieworpen heeft en̄
ist dat hem die steen seer doet en̄ grijpt
hi dien mensch soe en sel hijs niet seer
quetsen mer een luttel al grimmende
daer na sal hi dien laten en̄ hoe dat dye
woluen ouder sijn hoe dat si quader sijn
en̄ si scaden dē menschen wāt als si out
sijn so en moghen si geen beesten iagen
om hare outhept en̄ want hoer langste
tanden geplomt sijn en̄ si menighē tijt
leuen so werden si hem plomp Itez hi
sept aldaer dat die woluen sijn vā dub-
belder manieren wāt sommige sijn ront
en̄ sommighe sijn langwerpelt ende de
se sijn van scarperen hare en̄ van koen-
re moede en̄ die binnenste vanden wol
uen sijn seer cranck en̄ werdē lichtelikē
ghecorrumpeert als si ghewont werdē
ende dat ander deel van sinen lichaem
mach veel slaghen liden ende si hebbē
grote starchept inden halze ende inden
hoefde en̄ die wonden die van horen bi
ten comē sijn seer quaet te ghenesen en̄
dese wonden gheneestmen alsmen won
den gheneest die een onuroet hont ge-
beten heeft als aristotiles sept Itē dye
selue sept li. xiij. dat die mont vādē wol
ue wide op gaet ende heeft daer grote
craft en̄ is een stinkende dier Itē van-
den wolue sept auicenna li. vij. het sijn
sommige woluen die vā naturen gheer
ne visch eten en̄ eten vule dinghen die
de visschers wt horen netten werpē en-
de als si niet teten en vinden so gaen si

totter visscher netten eñ scorense Item physiologus seyt vãden woluen dat hore craft inder borsten eñ inden claeuwẽ leyt eñ inden monde mer after en is hi niet starck eñ hi en mach sinen hals nz bugen van alle den iaer dan in die mey maent alst donret ende hi heeft dese behendicheyt ouer hem dat hi ghenẽ roef en neemt omtrent daer hi syn ionghen heeft legghen mer hi loept verre daer of rouen eñ des nachts als hi om enen roef wil totter scaeps cope so gaet hi al teghen wints op datten die honden nz luchten en sullẽ eñ waert also dz hi mit enighẽ voete gelupt maecte als hi dar waert ghinghe so soude hi dien voet biten van quaetheyden eñ syn oghen barnen des nachts als een kaers ende solinus seyt dat hi in sinẽ start een haer draghet dat die mynne seer verwect dat hi mit ten tanden wt trect wanneer dat hi anst heeft dat hi gheuanghen sal werdẽ eñ hi ontsiet die stenẽ harde seer wãt waer yemant die twee keselinghen te samen clappede of smeette hi soude syn koenicheyt verliesen eñ soude wech lopen waert dat hyt hoerde eñ hi wint blinde kindẽ als die hont doet die welke si seer mint eñ voetse naerstelic eñ als hi groten hongher heeft so et hi aerde .ende coemt hi dan aen enighen beestken dye hi gripen wil als gheyten die inden haghedoernen gaen of ander beesten die vellet hi te bat want hi swaer gheladen is eñ als hi dit doen wil so leyt hi ghescolen onder die cruden eñ bramen ende als hi sinen slach siet soe loept hi toe eñ grypt een scaep of anders wat ende coemt hi inder scaeps copen eñ hi mach te crycht so byt hi hem allen die kele af eñ dat deel dat hi niet meer slynden en mach dat graeft hi onder die aerde ende als hi hongher heeft so trect hi dat stucke dat hi ghehouden had weder wt eñ etet eñ claken dat vander wollen gemaect is dat die wolf doot gebeten heuet maect enen man lusich die daer cleder af draecht als ysidorus seyt aristotiles seyt dat alle die nature vanden wolue is den scape contrari eñ synre naturẽ want men leest in enen boeke dat eens wolfs snaer die van sinen darmen ghemaect is gheset op een ghyteern daer scaeps snaren op syn verderuen die scaep snaren mit allen ende vretense en wech ghelikerwys dat een aernts veder gedaen onder duuen vederen ist dz si langhe te samen in een stede ghelaten werden als die selue seyt sich bouen vãden aern

Dat lxvi. ca. vander mulen

Mulus is gheseyt van molendo dz is van malen wãt men pleecht dẽ mulen in die molẽ te slaen om tcoern te malen om gaende eñ die molen om treckende als ysidorus seyt li. xii. Item die ioden segghen dz annaa ezaus neue dede die ezels eerst op die merryen springhen op dat daer af teghen der naturẽ een ghestacht van mulen comen soude eñ daer om die mule die de natuer der moeder volghende is is meerre dã die ezel eñ oeck scoenre eñ snelre | mer hi is leliker eñ vetter eñ oeck minre dan die heynst waer bi dat vander merryen ende vãden ezel een mule gewonnẽ wort eñ vanden heynst eñ vander ezellinnen coemt burdo eñ die mule is een vrucht baer dier nochtans mach hi veel arbeyden als plinius seyt li. viii. ca. xliiii. en-

de dese merrie ende die ezel en begherē
malkanderen niet ten waer dat si op ge
voedt waren mit malkanderen als dat
die ezel in sijnre ioecht merien melc ge
sokē had eñ also die merie ezels melc
Item van wilden ezels eñ van merien
comen schoen mulen eñ snel eñ si sijn ru
we vā lichaem mit ongetemden moede
mer edele eñ die ghene die ghecomen
sijn vanden wilden ezels eñ vandē me-
rien dat sijn die beste eñ dese gaen den
anderen al bouen Itē aristo. seyt li. viij
vanden mule hoe dz hi meer drinct hoe
dat sijn spise meer geuordert heeft Itē
li. xiiij. seyt hi dat die mule gheen gal
op die leuer en heeft datmen opēbaer-
liken sien mach Item die selue seyt dz
die mule ter winninge nz en doech wāt
hi vander ezel eñ vanđ merie gecomen
is eñ si beyde vā couder naturen sijn al
so dat daer om die coutheyt inden mu-
le also grote is om des wil dat si beyde
also cout sijn van naturē eñ daer om dz
van dien tween coemt is onvruchtbaer
eñ dat is die mule Itē ysaac seyt in die
tis dattet vleysch vanden mule quađ is
dan ezels vleysch om te voeden ende te
verduwen Item aristo. seyt dat die mu
le in sommigen tiden eñ in heten landē
onderwilen wint een ionc mitter mulin
nen mer dat van hē coemt dz is vreem
de als dat gewonnen wort vādē henxt
eñ vāder ezelinnen datmen burdo hiet
eñ daer om ist reden dat alsulken dinck
onvruchtbaer blijft eñ die mulin wert
selden vet Item die dreck vandē mule
gebarnt eñ gewreuen mit edick stempt
bloet als dyascorides seyt. eñ die selue
dreck is goet tegen steecten vandē scor-
pionen als die selue seyt

Dat lxviij. ca. vanden muyse

Mus dat is een cleyn dierken eñ is
geseyt van humo dat is vanđ aer
den daer om dat si vanđ humoren đ aer
den wassen of wast wāt mus dat is aer-
de die leuer van desen dier wast als die
maen vol is als dan die zee eñ anđ wa-
teren wassen ende als dye mane weder
waent eñ minret soe minret der musen
leuer weđ Item die musen werdē sori-
ces ghehieten daer om dz si alle dinck
dat si pleghen teten sagen eñ sniden oft
mit eenre zaghen af gesnedē waer hier
toe heuet ysidorꝰ gheseyt li. xij. Itē die
muys als aristo. seyt li. vij. en drinct nz
eñ waert dat si dronck si soude steruen.
Het is een vratich dier eñ dair om wert
si mit luttel spisen đscalct als mit re-
gael of mit witten ellebor ist dat zijt in-
den liue crijcht. Item dye orijn vander
muys is stinckende eñ contagiose dz is
aencleuende eñ hoer bete is venijnt eñ
men seyt dat hoer start oeck venijnt is
Item vandē musen seyt plinius oec li.
viij. ca. xxxviij. het sijn sommighe star-
ke musen die hoer voeder eñ hoer eten
gaderen in kulen eñ oeck des winters
hem berghen eñ sculen in holen die al-
te nauwe smaken bouen in dye raexen
ende heeft nazegatē daer si alte nauwe
mede ruken Item indē herfst pleghen
die man eñ twijf aderen te gaderen eñ
laden malcanderen mit dien aren twijf
gaet legghen op horen rugghe eñ die
man leyt die aren twijf opten buke en-
de dā neemt die man des wijfs start in
die mōt eñ also sleept hijse voert tot ho
ren hole toe ende daer bestēmen si dat
coern eñ als dat gedaen is soe lopen si
weđ eñ dan gaet die man opten rugge

leggen eñ laet hẽ vandẽ wine laden eñ
doen als si voer deden Itẽ daer sijn veel
specien van muzen wãt sommige leuen
inden huzen eñ sommige indẽ veldẽ eñ
sommige wonen aen den kanten vandẽ
waterẽ eñ sommige slapẽ des winters
eñ wakẽ des somers als die rottẽ welc
als plini⁹ seyt dat sommighe muzen eñ
al ist dz die musen beestkens sijn die seer
wel swẽmen konnẽ nochtans sijn si seer
nut indẽ medecinẽ wãt als plini⁹ seyt li.
xxix. ca. vi. dat die assche vãden musen
ghemengt mit olyen of mit hoenich is
goet in die oren gedropen die enen mẽ
sche wee of seer doen \ eñ waer indẽ oer
enich worm ghecropen so waer die gal-
le vanđ muys goet getempert mit star
ken edick eñ dat in die oren ghegoten.
Item enẽ cleynẽ muys gebradẽ is den
iongen kinderẽ goet ghegheten die vele
seueren of quilen Itez dyasco. seyt dat
hoer dreck mit edick gemenget zuuert
dat hoeft dien thaer ontualt eñ behout
dat haer dattet nz en valt eñ dien dreck
gewreuen eñ mit wine gedronckẽ doet
wonderlike wel camerganck hebbẽ Itẽ
wel vanđ muys versch geleyt op qua-
de hyelen geneestse ist vã wondẽ of van
anderen couden dingen

Dat lxviij. ca. vander wesele

Mostela dat is eẽ wesel eñ men seyt
dattet een lange muys is als ysido. seit
li. xij. want telon in griex dat is lanc in
duytsch dese wesel is droghich van sin
eñ hi voedt sijn iongen inden husen eñ
draechtse vanđ eenre stat totter landẽ eñ
hi verwandelt sinẽ stoel op dat sijn nest
nz geuonden en sal werdẽ eñ hi pleecht
die serpenten te iagen eñ hi verdrijftse eñ
hi haet die musen eñ etse ende daer sijn
twe geslachten vã weselen want dz een
geslacht is wilt als indẽ bosschen ende
scheelt vanden anderen indẽ grootheyt
eñ die grieken hieten die locidas eñ dz
ander geslacht wandert indẽ huzen Itẽ
der geenre opinie dat is meyninge is
valsch die seggen dz si te monde ontfan
gen eñ die dracht ten oren wt te werpẽ
hier toe heuet ysido. geseyt li. xij. eñ hi
is den cleynẽ vogelkijns hat als dẽ mos
ken eñ hoer gelijc wãt hi et hoer eyeren
eñ waert dat sijn iongen mit enigen on
geual ghequetst waren of doot so loept
hi ende haelt een cruyt daer hijse mede
gheneest eñ verwectse vanđ doot want
men seyt dat hijse owect als plini⁹ seyt
Item hi et wijnrute eñ besmeert hẽ mit
ten sape eñ dan gaet hi totten basiliskẽ
onuersaecht eñ doodten als plini⁹ seyt
li. viij ca. xij. f daer geseyt wort dat die
wesel den basilisken doot dese wesel is
een dier dat veel slaept eñ worter vet af
als die ratten. eñ die gal vanden wesel
is goet tegen den slangen diemen aspi-
des hiet ende des wesels cullen stinckẽ
vuyl eñ men seyt dattet vleysch vanden
wesel goet is tegen venijn Itẽ die we
sel ghebarnt eñ tot asschen gemaect is
gesont ter medecinen den genen die in
litargien legghen alsmense mit water
mengt want si wectse van dier suucten
daer si in laghẽ eñ sliepen eñ men seyt
dat die assche oec goet in fistulen is Itẽ
aristo. seyt li. viij. dat die wesel vecht te
ghen den serpenten eñ mach snellikẽ lo
pen eñ is buechsom vã liue eñ seer on-
stadich eñ is wijs inden ruken eñ heeft
enen roden rugge eñ enen witten buke
eñ hi verwandelt sijn verwe wãt in som
migen landen eñ in sommigen tidẽ van

den iaer sijn die wesels al spier wit son-
der die start eñ sijn bete is venijn ende
quaet eñ sijn urijn stinct als die urijn van
der muys

Dat lxix. ca. van migale

Migale is een cleyn dier als eē we
sel eñ is matich eñ loes wāt het gripet
mit loesheden dattet inden buke neemt
als die glose seyt ouer leuiticum xi. het
veynst hem goedtieren als hē bi coemt
yemāt mer vluchs bitet eñ schiet sijn ve
nijn als die selue seyt. van migale seyt
aristo. dattet die paerden eñ die mulen
quelt eñ sonderlinghe d̄ merien die een
volen draecht eñ dit dier vecht teghen
die serpenten eñ dā wapentet hem mit
wijnrute als die selue seyt

Dat lxx. ca. vander catten

Murilegus dz is een kat als die ge
meynt seyt want si siet also scarpelikē dz
si die duysternis der nacht ōwint \ ende
daer om hiet si catus want cateo dat is
sien eñ daer om heeft si den naem nadē
sien want catus of cattus dz is gesicht
eñ catus is oec also veel te seggen als
beheyndich want die kat is seer subtijl
als ysidorus seyt li. xij. eñ die kat is een
dier niet van eenre sonderlinger verwē
of hair mer si is als nv wit als nv swart
of blōde of rodelachtich of bont mit me
nigerhande smetten als indē oeren in-
den voeten inden start ende inden rug-
ghe ende int aensicht / ende is den lu-
paert ghelijck ende heeft enen groten
mont ende gesaechde tanden ende een
langhe tonghe ende boechsaem ende
dun ende seer subtijl mitter welker si al
drinckende lecket als die ander dyeren
die de onderste lippe ongheliic d̄ ouer-
ster hebben ende alle alsulke dyeren en
halen horen dranck nz al puttende mer
si leckenen mitten tongen als aristo. eñ
plinius seggen eñ is een dier dat in sijnre
ioecht seer welich is ende doende ront
ende maect een spul tot allen dinghen
die voer hem beroert werden wāt trect
men een stroe of anders wat voer hoer
si grijpter na ende speelter mede. ende
als si out is soe ist een swaer dier eñ sla
perich ende volcht den muzen seer be-
heyndelic ende wert den musen meer
ghewaer mitten roke dan mitten ghe-
sicht ende als si die muys heeft so spe-
let si daer eerst mede | ende alst spel wt
is so bijt sise doot. ende inder tijt dat si
hiliken wil als int lest van februarius soe
is si of si wilt waer eñ die katers vech-
ten dan alte starck om haer wiuen en-
de si schoren malkanderen swaerliken
mitten claeuwen ende dan laten si een
vreselike stemme wt als si malcanderen
gheuat hebben ende als si wilt wort soe
is si alte wreet ende woent inden bos-
schen want dan vangt si hazen als si sla
pen ende coninen inden holen. ende ist
dat si van bouen valt soe coemt si op ha
re voeten te vallen ende die val en sca-
det hoer nz ende hoer dreck stinct vuyl
ende daer om huudt si dien onder mul
of onder slijck \ ende wanneer dat si een
schoen vel heeft soe verblijtse hoer dair
in ende worter wilt mede ende haer sco
ne velle cost haer dicwijl tleuen mer is
hoer die start af ende die oren ende is
hoer pels verbernt soe blijft zij bi huys
Item een ionck catken dat op een put
sit of op een fonteyn eñ siet sinen schie-
me inden water dat springhet dicwijl
van groter minnen na sinen schieme en
de verdrenct hem seluē wāt het waent

ander catten te sien

Dat lxxi. ca. van noctiluca

Noctiluca is een beestken mit veel voeten eñ is geulueghelt eñ dair om wantet onder den gheuoegelt ghe-rekēt is so luchtet des nachts inō duys ternis als een kaers eñ sonderlinge bi-den aftersten vā sinen liuen eñ alst licht is soe ist lelic eñ doncker eñ besmet des gheens hant diet aen tast eñ al ist dattz inō duysternissen licht het scuwet noch tans dat licht ende wādert alleen des nachts eñ is den vlieghen contrari als ysido. sept li. xij. int ca. vanden cleynen geuoghelt

Dat lxxij. ca. vanden velt ezel

Onager dat is een wilt ezel eñ is also veel te segghen als ysidorus sept als wreet In affrica isser veel die wilt sijn eñ ongetemt eñ als die ezelin-nen ionghen so brenghen si die manni-kens in heymeliken stedē want quamer die man of die ezel bi hi soude den ion-ghen ezelken sijn cullen af biten eñ dat doet hi vā nidicheden op dat hi sijn wi uen alleen houdē sal eñ daer om vluch ten die moederen haer iongē dat man-nikens sijn als plini9 sept li. viij. Item vanden wilden ezels eñ vandē tammē comen alte snelle ezels ende is een wyp dier onghetemmet eñ welich dat inden berghen eñ inden bosschen loept eñ en vecht nz ende en doet nyemant gheen quaet eñ ontloept wel enen leeuwe of enen wolf eñ dese wilde ezel mach veel dorst liden vanden welcken physiolog9 sept dat dese ezel opten xxsten dach vā maert twalefwernen eñ alsoe veel des nachts brieschtt eñ roept daer die vā af frica bi weten dat die dach eñ nacht dā euen lang sijn ende roept tot elker wen eens \ dese ezel is wijs inden ruken wāt als hi sijn wijf verloren heeft soe climt hi op enen hogen berch eñ luchtet mit ten nazelocken ouermits den wint en-de also vneemt hi waer dat si is hi ple-ghet in goeden weyden te wanderē als in geberchten eñ in bosschē daer hi goe de crudē et eñ als hi die vint so brieschtt hi van blijscappen eñ al waert sake dat hi gewaer worde datter iagers of anō dyeren hem iagen wouden so en wil hi van daer niet hi en heeft eerst sijn ghe-noechte van dien cruden eñ hi vliet al vanden mēschen eñ mint eenlicheden

Dat lxxiij. ca. van onocentaurus

Onocentaurus als dye glose sept ouer ysayas ix. is een wonderlic dier dat ghecomen is van enen stier eñ van eenre ezelinnen want onos in grieх is ezel in duytsch eñ is een welich on-cuysch dier als die ezel mer phisiolog9 sept dz onocētaur9 is een dier dz vāden nauel opwaert mēschelike forme heeft eñ vāden nauel nedwaert heuet die for me vā enen dyer eñ hier bi blijft plini9 li. vij. ca. iij. eñ int selue ca. set hi eē ex-empel vā veel wondliken beesten die in indiē sijn als vā faunis eñ satyris daer voer af ghesept is in die letter f. eñ nv van onocentaurus eñ van ypocentau-rus eñ van deser ghelijc die alle v men-scheliker formē wat gelikē wāt ypocen tauris heeft die form naden paerde eñ nadē mēsche als ysido. sept

Dat lxxiiij. ca. vāden waterrotte

Orix als die glose sept ouer dz eer ste boeke vā ysaya is eē onreyn dier dat nz te offerē en doech het is eē beest als een water rot of muys ende is dair om

also genoemt datse die slaep vet maect want des winters slapen si en leggheu of si doot waren en des somers werdẽ si leuẽde waer af dat orix een dyer is dz den musen ghelijct wert en dz coert die letter van psapa en concordeert mit plinius die ald⁹ sept dlant vã egipten hiet orix een wilde beest die welke inden opganck der sterren diemen canicula hiet inden achtende kalende vã iunius als die somer beghint staet teghen die starre ende stetse aen of sise aen bedẽ soude ende dat doet si als si ontspringt en heuet langhe gheslapen ende wort gedeclineert Mtõ hic orix gtõ hui⁹ oricis| en na dien sept men oeck sorix soricis ende onix onicis \mer iuuenalis sept dat orix alte vetten voghel is also datmen een mes plomp maect op sijn vettichept als die selue sept li. iij. dair hi sept dz hi wel eenre hennen van affrica ghelijct Item brito sept datmen seggen sal orix origis in gtõ na deser regulen vã grassijn. nomen in ix donat cis vel in gis als fex fecis lex legis in gtõ wtghenomen deser vier. nox nix senex en supellex. waer af dat ghesept wort dat orix dat selue dier was dat inden ewe zuuerghetelt was ten eten deutronomij xiiij.

Dat lxxv. ca. van een scaep

Ouis dat is een scaep ende draecht wolle inden lichaem ende is onghewapent en is behaechlic indẽ moe de ysido⁹. sept li. xij. dat die scapen bidentes ghehieten werden dat is twitã dich daer om dat dye achte tanden te hoge tanden hebben die de heydẽ seer inder offerhande plaghen te brenghen als ysido. daer sept Item aristo. sept li. v. dat die scapen vruchte droeghen tot achte iaren toe Itẽ aristo. sept li. viij. dz die scaep al drinckẽde mit vruchte wer den en dair om geuen hẽ die harde soute teten op dat si veel drinckẽ sullen op dat si ontfanghen sullen Item si geuen hem oeck inden herfst cucurbiten teten mit soute op dat si veel melcx crigẽ souden en dan hebben si meest melcx ende die scapen werden vet. gheeftmẽ hem rijs mit zoute en ist datmen die scapen drie daghen vã eten houdt en men hẽ dan spise gheeft so werdẽ si seer vet ende des somers is hem noerdelic water goet ende inden herft zudelic water dz lauwe is en mit veel ganghens en verre te gaen werdẽ si mager en die hardẽ kennen welc die gene sijn die des winters leuen sullen moghen want op sommigen wert ijs geuonden en op sommige niet en welcker dat cranck is dat en scuddet ijs niet van hem en dat scapen vleysch dat in waterighen steden ghevoedt wert dat en is nz goet en die lanhe sterten hebben liden die coude bat dã die mitten breden startẽ en die luttel wollen op hebbẽ en cruuft die moghen meest liden Item in tscaep is mijn verstants dan in anderen dyerẽ als hi sept li. viij. die vieruoetich sijn en die donre scaedt den scapen als plini⁹ voer gesept heeft vandẽ lam in die letter a van agnus en van aries

Dat lxxvi. ca. van panthera

Panthera als ysidorus sept li. xij. is een dier dat alre dyeren vrient is wtghenomen den drake den welken hi seer haet ende so wat dese pantheer grijpt dat deylt hi den anderen mede want hi heeft ghenoecht in gheselscap want panthera in griex dz is te seggen

totū in latÿn ende altemael in duytsch eñ is een beest mit veel ronde stipkens ouerset als nv mit witten nv mit swartē eñ mit menigen anderen alle tlÿf ouer van buten Dese beest als ysidorus seyt draecht eens eñ dese ionghen als si inden buke der moeder leggen eñ si wat craften hebbē vluchs hatē si haer moeder eñ si scoren der moeder buke vā binnen mit horen naghelen recht of si die baringhe wederstaen wouden ende die moeder en kan dan niet baren van groter zericheyt hier toe heuet ysidor9 geseyt li. xij. vanden panthere seyt physiologus dat die pantheer dē drake haet eñ die drake iaechten en wech eñ wanneer dat die pantheer gheten heeft eñ sat is so hundt hi hē in sÿn hol eñ slaept stedeliken drie daghen eñ drie nachten eñ naden derden daghe staet hi op ende laet een stemme wt die groot is ende daer coemt een soete lucht wt ō welken goeden roke alle die ander dyeren hem volghen mer die drake alleen als hi die stemme vanden pantheer hoert so loept hi of vliecht in sÿn hol op dz hi den roke nz rukē en sal wāt men meynt dat hi daer of steruen soude dese dingē seyt oec plini9. Jtem men vint swaerre leeuwen in syria die den pantheren inden witten spockelen ghelÿc sÿn Jtem alle vieruoetighe dyeren begheren die verwe vanden pantheer eñ vā tigris te sien mer si pleghen hoer hoefden te berghen want si vreselic sÿn onder den haghedoern of ander cruden ende dz lichaem datter scoen is laten si buten eñ also locken si die dyeren bi hem eñ dā gripen sise eñ etense ende al ist dat die pantheer een wrede beest is nochtans is si den ghenen goedtieren die hoer te hulpe comen waer af dz plinius een exempel seyt dat een man quam in eenre wildernissen daer hi ionghe pantheren in een graue geuallē vant die hi wt halp ende doe ghinck die oude pantheer al smekēde ende halp dien man indē rechten wech wt dier wildnissen recht of hÿ en seer ghedanct hadde

Dat lxxvij. ca. van pardus

Pardus als ysidor9 seyt is alte snellen beest mit menigherhande ronde verwe gespeckelt als die pantheer noch en heeftet gheen onderscheyt af dan dat die pantheer witter speckelen heeft alsо seyt plinius li. viij. Jtem vā pardus seyt hi dat wanner dat pardus siecke is so et hi menschen dreck op dat hi ghenesen sal ende daer om hanghen die iaghers menschen quaet opten bomen ende als hi daer op climt soe wert hi vanden iaghers doot ghestaghen eñ is een gheylich dier ende hylict mitter leeuwinnen daer een lupaert af coemt ende als sÿn ionghen gheuanghē werden so is hi alte wreet als die glose seyt ouer ozee xiij.

Dat lxxviij. ca. van een dier oft een mēsche waer

Pylosi als die glose bi brengt ouer ysaya xiij. sÿn wonderlike dyeren ter ghelikenis oft menschen waren ende men hietse wilde luden diemen fauni ende satyri hiet / ende sommighe latÿnsche luden hietense aluen \ want dese aluen pleghen seer gaerne mitten

vrouwen te spelen ya so vele dat si den vrouwen doden bouen syn si of si menschen waren ende beneden als dyeren Item een gloze sept dattet een aep is of een simme soeket nederwaert van simia

Dat lxxix. ca. van pitargus

Pitargus is eē suuer dyer te eten alst openbaert deutronomȳ xiiij. eñ is een gehoernt dyer eñ gebaerdt als die bock eñ is minre dan een hart eñ meerre dan een bock waer om dattet hircocervus gelÿc is mer veel minre soeket nederwaert van tragelafo eñ ederkaut als die bock eñ split syn hoeuen als die herten eñ is een wilt dyer dat seer snel is eñ woent in bosschen eñ in berghen eñ in woesten steden Itē hugo sept dat pytargus een cleyn vogel is eñ neder .mer in deutronomio en sept hÿs voer gheen vieruoetich dier dat ghelÿc den hyrcocervo is als dair die glose sept eñ die eerste silleba en werter nz geademt wāt mē sals mitter h nz scriuē mer sommighe scriuē phytargus eñ dz is quaet alst openbaert indē boeken die gecorrigeert syn

Dat lxxx. ca. vanden pigmeen

Pigmei syn menschen die seer cleyne syn vander lengden van enen cubit⁹ hoech dese wonen inden gheberchten vā indien eñ is buer bÿder zee als papias sept .mer augustinus sept dat si mer enen haluen cubitus lang syn ende als si drie iaren out syn soe syn si van volcomenre outhept eñ als si van seuen iarē syn so bestaen si te ouden dese ludē pleghen teghen den cranen te vechten vā den welken si sommels verwonnē werden al ist dat si mit yser ghewapent syn plini⁹ sept li. vij. ca. ij. dz die pigmeen wonen in enen ghetemperden lande in ghedubbelden berghen ten noerdenwaert die welcke bestreden pleghen te werden vanden cranen ende dz is hier om want die cranen nestelen daer veel ende broeden daer ende want dese pigmeen anxt hebbē dat hem dese cranen tlant af winnen sullen om des wil datter also veel broeden willen soe trecken si tsiaers eens wt als die cranen eyerē ghelept hebben op gheyten op bocken ende op scapen mit ghewapender hant ende slaē die eyer ontween ende die cranen comen hem teghen ende willē hare eyeren ende haer ionghen bescuddē ende dan striden si . ende dit ghescheit inden leynten ende dit moeten si alle iare doen drie maen ten lang ende en deden si dit niet so souden daer alsoe veel voghelen werden dat si tlant verliesen souden Item si maken haer huzē dicht mit der cranē vederen ende aristotiles die philosoeph sept dat si in holen pleghen te wonen

Dat lxxxi. ca. van een varcken

Porcus dat is int ghemeyn eē verken dit pleecht hem int slÿck te weyntelen ende sonderlinghe alst bestaet te vettē ende alst bestaet warm weder te wesen ende het rust gaern daert modderich is ende vuyl .dit dier heeft borstelen op syn lÿf daer dye scoenmakers mede nayen haer scoenen als ysidorus sept . Item vanden vercken syn sommighe tamme ende sommige wilt ende dat mannen syn onder die tamme die hietē verres in latÿn dz syn beerē in duytsch daer ō dz si grote craftē hebbē eñ die wiuen hieten sues vā sus dat syn

soghen eñ die mannen vãden wildẽ ver
ken hieten apri van aper dat sijn evers
in duytsch als ysidorus seyt Item pli-
nius seyt li. viij. ca. li. Dat die verkẽ ge
tandt geboren werden als virgilius seyt
eñ als een verken een oghe verlorẽ he
uet so steruet cort daer na eñ hem comẽ
veel suucten toe eñ wanneer dat si sieke
sijn so houden si thoeft slim eñ als si int
slijc ghewepntelt sijn so leggen si meer
op die rechter side dan op die lufter. si
vetten lx. daghen lang eñ si minnẽ mal
kander eñ si kennen malcanders stem-
me eñ wanneer dattet een crijt so comẽ
si alle toe ghelopen eñ willen dien ver-
ken helpen eñ die tamme sijn die ken-
nen haer eygen huze des auonts als si
wt den velde comen eñ als si vet sijn so
snorkense ende si slapen des meye tijts
meer dan in anderen tiden vanden iaer
eñ dat coemt vanden fumen dats van
den roken ouermits die hetten vanden
leynten die geresolueert sijn vandẽ hu
moren inden winter die in horen liue v
gadert sijn eñ daer om slapen si dan soe
teliker eñ langher dan op anderen tidẽ
om des wil dat hẽ die fumen ter hers-
sen lopen eñ bestoppense eñ alsoe ist oec
vanden mensche in dien tiden Itẽ aris-
totiles seyt dattet verken gheen tandẽ
en verwerpt mit allen eñ die man heeft
meer tãden dan twijf Item aristotiles
seyt dattet verken springt na die achten
de maent eñ twijf baggelt na enen iaer
ende datter ghewonnen wert vanden
sperma des mans voer dat eerste iaer
dat is seer cranck Itẽ die selue seyt dat
tet verken dese gewoent heeft Ist dat
tet hylict voer dat iaer soe sijn die bag-
ghelen minre ter andere reyse ende is

die soch voer dat eerste iaer mit ionghẽ
so brengt si ionghen van cleynen licha-
men ende is die soch seer vet so gheeft
si luttel melcx na hoerre dracht eñ dye
bagghelẽ sijn beter die inden winter ge
worpen werdẽ dan die inden zomer ge
worpen werden ende si sijn beter die ge
wonnen werden inder ioncheyt dan in-
der outheyt ende als die beer vet wert
so mach hi tot allen tiden hyliken des
daghes ende des nachts mer des mor
ghens best Item hi seyt daer li. vi. wã
neer dat die soch bagghelt soe gheeft si
den eerstẽ soen die voerste mamme die
naest der herten staet ende als hoer ge
nen lust aen en gaet so en moet die man
niet op springhen ter tijt toe dat horen
oren bestaen te hanghen. ende gheso-
den gherst is hẽ goet gheten wanneer
dat si winnen sullen. Item hi seyt daer
libro vi. Dat den verken menigherhan
de suucten toe coemt die een hiet bran-
cos ende is een aposteme indẽ oren en-
de inden kinnebacken ende dicwijl in-
den voeten ende tvleysch dat in dier ste
de is dat wort ghecorrumpeert ende
die corrupci gaet vaste voert totten an-
deren vleysch thent si ter longen coemt
so smoret ende gheeft den gheest. dese
suuct wert haestelick ghemeerret ende
als daer die ouerste harde vanden ver-
ken toe coemt so snijt hi vluchs dat lit
af daer die suuct is. want men machs
sonder sniden niet genesen Item noch
coemt hem een ander suuct toe ende dz
is hoeftsweer of swaricheit vandẽ hoef
de ende tmeeste deel vanden vercken
sterft hier af. Noch isser een ander-
suuct ende dat is lopinghe vanden bu-
ke ende dat machmen cume ghenesen

onderwilen dodet in drien daghẽ ende
als die verken grof sijn soe helpet hem
dat si moerbessen eten ende wanneer dz
haer water seer heet is so is hẽ baden
goet eñ men sal hem die ader onder die
tonghe laten Item menigerhande spi
se als spoelinghe maket die verkẽ vet
eñ sommighe verken heffen sommige
gaderen vleysch eñ sommighe vetticheyt
Item die verken int ghemeyn heb
ben ghenoecht in eykelen teten want si
temperen hoer vleysch dair mede mer
ist dattet die zogen te veel eten so sullẽ
si hoer iongẽ verwerpen als die scapen
Veel ander dinghen vertelt aristo. soe
ket bouẽ vãden aper eñ benedẽ vã sus

Dat lxxxij. ca. vanden luys

Pediculus dat is een luys ende is
een worm vander huut eñ is also
genoemt vã pedibus dat is vãden voe
ten want si veel voeten heeft\ eñ ysido.
sept li. xij. dat si den mensch meer quelt
mitten voeten dã mitten bitẽ eñ si wert
vã vuchten eñ ghecorrũpeerden waze
men die tusschen vel eñ vleysch verga-
deren eñ sweeten doer dye sweetgater
als constã. in viatico sept eñ dicwijl wassen
luzen eñ neten op thoeft eñ sommi-
ge luzen gropen vã bloediger humorẽ
eñ die sijn root eñ grof eñ sommige van
fleumatiger humoren eñ die sijn weeke
eñ wit eñ sommige vã coleriger humo-
ren eñ die sijn ghelu eñ lanck snel ende
scarp eñ sommighe van melancolioser
humoren eñ die sijn van asscher verwen
dat is van swartachtiger verwen eñ de
se sijn traech Item so waer in enẽ lich-
aem dat vol quader humoren is veel lu
sen sijn dat is een teyken van een ghe-
meyn corrupcie als vã morphea eñ vã
lepra Item tegen die moyenisse vã lu-
sen is veel wasschens goet eñ kemmin
ghe eñ medecinẽ die suuerende sijn wãt
als constan. sept so dootse eñ verdrijftse
quicsiluer mit wilgen asschen gemengt
mit wat vets \is dat sake dat si van he-
ter humoren comẽ dat selue doet ghe-
barnt loot mit olien eñ mit edick ghe-
mengt eñ comen si van couder humorẽ
so is staphysagria goet eñ auripigment
mit olien eñ mit edick eñ so is oeck zee
water eñ gesouten water mit edick en-
de na dien dat die naturẽ der dyerẽ sche
len daer na schelen oec die luzen alst o-
penbaert inden verken wes luys men
vsya hiet alsoe ghenoemt want si barnt
want waer dat si bijt daer wort die stat
hete also datter bladeren af comen als
ysidorus sept li. xij. eñ hoe dz een luys
magherre is hoe dat si meer bijt

Dat lxxxiij. ca. vander vloen

Pulex dat is een vloe ende is een
cleyn moyelick worm ende is al
swart eñ wert van puluer ende vã vulẽ
stoue als ysidorus sept li. xij. Het is seer
licht niet mit lopen mer mit springhen
ende alst cout is so isset traech eñ sterft
eñ des somers wert si leuende ende dã
groyter veel al ist dat si hoer ghestacht
niet en vermeerret als anď dyeren noch
tans menichfoudicht si haer speci ouer
mits eyeringhe dat is dat si veel eyer-
kens maken daer si wt groyen eñ eerst
sijn si wit mer na als si swert werdẽ soe
begheren si bloet te suken eñ op tvley-
sche te sitten ende als si ghesoken heeft
soe laet si daer een rode stede mit enen
zwarten stipken midzen ende queldt
die slapende luden of die gaerne sla-
pen souden ende si en sparen oec keyser

noch connic te biten Item allsen is hē venijn eñ peersiken blader als cõstanti nus seyt Item coloquintida is goet te gen die vloyen ist dat si gewreuen wert eñ mit water gemengt eñ dat water ge sprenkelt ouer al dair die vloyen sijn eñ also sijn oec die blader vā allsen wāt als men seyt so steruen si van horen smake eñ van horen roke of lucht. eñ om des wil dat si also rasch springhen soe sijn si quaet te vanghen Item alst warm we-der is eñ reghenachtich so biten si scar-pelicste

Dat lxxxiiij. ca. vanden eenhoern

Rinoceron in griex dat is cornu lu nare in latijn eñ eenhoern in duyt sche dat selue is oeck monoceron eñ is alte wreden beest eñ heeft enen hoern voer in thoeft staen vā vier voetē lang eñ is voer starck eñ scarp eñ soe wat hi daer mede raect dat gaet doer als ysi-dorus seyt li. xij. want hi heeft dicwile vechtinghe mitten elephant ende dien quetst hi can hi daer toe comen ende hi weet wel dat hi nergent crancste en is dan inden buke eñ daer om steect hi al-toes nadē buke des elephanten eñ de sen eenhoern en machmen qualikē van ghen dan in deser manieren als die au toers scriuen vandē naturē der dinghē Men set hem een meysken voer dz een reyn maecht is eñ dan coemt die een-hoern eñ begeeft alle sijn wreetheyt eñ leyt sijn hoeft indē maechden scoet ende wert ontslaep eñ dan wert hi geuangē eñ wert doot geslagen mitten scotten dē iageren. hier toe heuet ysido. geseyt li. xij. Item grego. seyt ouer iob Dat de-se eenhoern alsoe fel is eñ also onghe-temt vā naturen al waert dat hi mit e-niger subtilicheyt geuāgen worde men mochts niet leuende houdē dz hi them men soude willen mer hi sterft vluchs Item plinius seyt van desen li. viij. ca. xxi. p dat hi midzen op twoerhoeft in-den nazegaten te midswegen vanden na-sen enen hoern heeft eñ is viant des e lephants eñ hi wettet eñ scueret sinen hoern theynden opten roetsen op dz hi te bat rede sal wesen te vechten Itē die selue seyt li. viij. ca. xxij. datter veel spe cien sijn van desen dier / als rinoceron monoceron eñ egliceron eñ monoceron is een wrede wilde beest die den heynst gelijc is inden lichaem eñ den herte in den hoefde eñ den elephant inden voe ten eñ den beere indē start eñ geeft een sware stemme wt eñ heeft enen swarten hoern wt blickēde midzē in twoerhoeft van tween cubitus lanck dese beest en machmen leuende nz vanghen eñ egli ceron is een speci vandē eenhoern en-de hiet in latijn capricornus vā egle in griex dat is capra in latijn eñ gheyt in duytsch ende van ceros in griex dat is hoern in duytsch ende is eē cleyn dier dat den huekē gelijc is eñ is alte wreet eñ draecht enen hoern voer in thoeft Item plini⁹ seyt aldaer dz in indien sijn ossen mit enen hoern eñ hebben witte spockelen eñ vaste eñ dichte claeuwen als die paerden eñ daer sijn oeck ezels mit enen hoern als aristo. auicenna eñ plini⁹ segghen want dese hebben enen hoern staen tusschen horen oren eñ dat ander lijf is als die wilde ezel eñ alsul-ken eenhoern en is also fel nz noch soe koen als die andē. Eñ monoceros wert geseyt van monos in griex dat is een in duytsch eñ van ceros dat is eenhoern

dat is te samen een dier hebbende een
hoern in syn voerhoeft eñ wert ghede-
clineert Nõtõ hic rinoceron gtõ hui⁹ ri-
nocerontis eñ men vint oeck rinoceros
eñ monoceros eñ dan septmen in geni-
tiuo rinocerotis eñ also vandẽ anderen

Dat lxxxv. ca. vanden vorsschen

Rana dat is een vorsch indẽ water
eñ heeft den name van garrulare
daer om dat hi veel ghelupts maect in
den broekẽ daer si wassen eñ werdẽ als
ysidorus sept li. xij.ca. iij. vandẽ visschẽ
Item vandẽ vorschen syn sommige wa
terich sommige broekich sommige syn
padden diemen rubete hiet daer voer
af ghesept is in die letter b van bupho
eñ sommige syn inden riede eñ dese syn
cleyn eñ groen eñ si syn oec inden streue
len eñ dese syn stomme eñ sonď stemme
eñ daer syn ander die cleyn syn diemen
agredule hiet eñ wonen inden droghen
of inden water eñ daer is een speci van
vorsschen die welcke alsmen dier een in
eens honts mont werpt die en soude nz
meer bassen mer daer seggen vele ludẽ
tegen als ysido. sept li. xij. Item aristo
tiles sept vãder vorsschen li. iiij. dz si eẽ
proper tonge heeft wãt dat voerste vã
hoerre tongen dat voeget si voer inden
monde eñ wert daer ghebondẽ als dat
vterste vander tonghen eens vischs al
ist dat si die tonge vry heeft after eñ bin
nen aen die pipe ende daer õ heeft dye
vorsch een proper tonge eñ is coax dat
is tghelupt dat si mitter tonghẽ maect
eñ dat en doet si nz dan int water alleẽ
eñ sonderlinge tmanniken inden tiden
als hi bylict als hi twyf roept want een
ygelick dier dat eẽ stẽme heeft dz roept
inden tiden als si hyliken willen Item
die vorsch menichfoudicht hoer stem-
me wanneer dat si dye nederste kinne-
back ghelyc int water hout eñ strect die
ouerste wt eñ van dien arbeyde des wt
stekens vanden tween kinnebacken soe
luchten haer ogen als een kaers ende
sonderlinghe des nachts meer dã des
daechs eñ alle visschen voeden haer iõ
ghen sonder die vorschen. als die selue
sept li. vij. eñ als si eerst openbaren soe
schinen si slechs een hoeft te wesen mit
enen smalen stertkẽ datter after aen hã
get daer na wort hi breet al tot enen bu
ke eñ als die start af is soe wassen hem
die been ende wert eẽ vieruoetich dier
eñ si werden al beroert meer springhen
de dan gaende sonder rubeta dat is die
oude padde want die springt selden of
luttel eñ die waterighe vorsche die in-
den sloten eñ indẽ broeken is die roept
vele ende is slikich ende bukich eñ hef
fende ende onder den buke gespockelt
eñ is vol venyns ende is den mensche
veruaerlic aen te sien ende te tasten eñ
wert vanden mensche zeer ghehaet eñ
si leeft inder aerden eñ oec inden water

Dat lxxxvi. ca. vanden salamandre

Salamandra als plinius sept li. x.
ca. xlviij. is der lacerten ghelyck
inder figuren ende si en openbaert ner
ghent dan in groten reghen eñ si sterft
int claer weder ende si lesschet vier of si
cout ys waer eñ si spuwet melkich etter
wt den monde eñ waert dat daer enich
mensche of geraect worde so soude hẽ
alle syn haren ontuallen eñ dz selue lit
dat daer af geraect worde dat soude te
niet gaen eñ in eenre leliker verwen v-
wandelt werden daer om is salamãdra
een venynt dier. want als plinius sept

li. xxix. ca. iiij. het venijnt die vruchten
vanden bomen eñ die wateren corrum-
peert eñ so wie daer af aet of dronck die
waer vluchs doot. mer waert sake dat
sijn spekel eens mēschen voet raecte soe
soude die mensch al vergaen eñ al ist dz
die salamandra also venijnt is nochtans
wert si vā sommigen dyeren ghegeten
eñ die salamandra leeft alleen indē vie
re dat anders geen dier en doet als die
selve seyt ya hi lescht enen brant die ōt-
steken is eñ daer is een geslacht vā sa-
lamandra wes huut vilmich is als een
vel van enen zee calue daermen onder
wilen riemen af maect ter coninghē be
hoef die welke om haerrė langher out
heyt wil of dat si out sijn al werden si in
den vier gheworpen si en werden nz ge
barnt mer als si lange inden viere ghe-
leghen hebben soe werden si vernuwet
als si wt den viere ghetoghen werden
eñ van dien vellen werden banden indē
lampen die mit ghenen brande ōbarnt
en moghen werden soeket bouen in die
letter a vander menigherhandicheyt of
onderscheyt der slanghen eñ daer suldi
vinden vā desen worme daer hi seyt vā
anguis

Dat lxxxvij. ca. vander ylen

Sanguisuga dat is een egel die in
den water is eñ mint dat bloet se
re ist van menschen of van paerdē wāt
also rasch als een mensch op menighē
graue of sloot coemt eñ roert dat water
so isser die eghel vulchs reede eñ is een
mit bloten benē so clenē si vulchs daer
aen eñ zuken tbloet eñ als si te veel ge
sokē heeft so spuwet sijt wt op dat si van
den verschen drincken mach als ysido.
seyt li. xij. het is eē swartachtich worm
mit roden stripen ouertogen eñ onder-
scheyden eñ mit saeften lichaem eñ lāg
werpelt eñ buychsom eñ haer mont is
driekant eñ heeft een pijpken indē mōt
daer si dat bloet mede suuct. eñ alsmen
dese eghel setten wil dat si bloet suuct
wāt si venijnt is so salmense in netel win
den eñ in soute op dat si daer mede ghe
dwonghen mach werden wt te spuwen
dat si venijns binnen heeft in laeuwen
water ende in warmen tiden is si liefste
aen dat zuken

Dat lxxxviij. ca. van stellio

Stellio is een beestken dat opten
ruggbe ghemaelt is eñ heeft si-
nen naem vander verwen ghenomen
eñ die stippen lichten als sterren Item
ysidorus seyt li. xij. dat stellio den scor-
pionen contrari is Plinius seyt dat stellio
sonderlinghe leeft vanden douwe eñ al
ist dattet een schoen ghemaelt dier is
nochtans ist seer venijnt want als plini
us seyt li. xxix. ca. iiij. so maectmen vā
stellio alte quaden venijn\ want wāneer
dattet in wine ghedrenct is eñ die van
dien wine dan dronck die soude een le-
lick aensicht crijgen oft half malaetsch
waer eñ dair om doen zijt in saluen dair
hem die onnutte wiuen mede smerē/ ic
wil of een goedt man een wijf hadt die
nz reckelic en waer die haer selue plach
te bestriken dattet aensicht schoen wer
den soude so soude die manne gaen toe
eñ doen daer vā stellio toe so worde ha-
re aensicht lelick eñ daer teghen is we-
der goet een doder vā enen eye honich
eñ glas dat ontween ghepuluert is te
samen ghemengt ende daer mede be-
streken Item men seyt dat die gal van
stellio ontween ghewreuen mit water ō

gadert weesels eñ stellio is een crupen
de dier ter manieren vā eenre laceertē
eñ viervoetich hebbende brede voeten
eñ ghesplitte vingeren als een hāt dair
si mede cruupt ten husen eñ ten oeverē
daer si hoer holen maken eñ vernuwet
sijn vel ind' outheyt als die serpent/ als
die selue seyt eñ scuult des winters in-
den holen eñ haer ghesicht wert hem
plomp eñ in die leynten als si wt dē ho
len coemt eñ ghebreck ghevoelt vandē
sien soe verwandelt si die stede eñ soect
een and' stat als een hol dat teghen dat
oesten siaet eñ daer cruupt si in ende al-
toes als die zon des morgens op gaet
soe luyct si steeds die oghen wide op
thent die vuchticheyt wt den ogen ver
teert is eñ v'droecht. Item hi seyt daer
super prouerbiorum li. ca. xxx. seyt die
glosa Dat stellio een rasch dier is noch
tans en heuet gheen vederen mer also
rasch crupet mitten voetē eñ climt opt
overste vanden huzen

Dat lxxxix. ca. vanden serpent

SErpens is een gemeyn naem eñ
is daer om also ghehieten wantz
mit verborghen toeganghen cruupt eñ
het en gaet niet openbaerlick/ mer het
cruupt voert als ysidorus seyt li. xij. van
wes natuer ic hier niet en volge want
daer bouen anguis in dye letter a ist al
exponeert nochtans wil ic hier sommi
ghe proprieteyten setten die openbaer
sijn Johannes vā sinte gelis seyde dat
die nochteren spekel die serpenten een
venijn is. ende tserpent vecht voer sijn
hoeft inden welkē men seyt dz die stoel
des herten is eñ sijn vleysch is cout als
inder borsten eñ inden buke eñ het mint
doncker steden eñ het siet al slim want
het siet ter siden eñ niet recht wt eñ het
verberchtmalaetscip inden ghenen die
se et eñ altoes roert si die tonghe eñ dz
is om die craft des venijns. eñ si mach
honger liden eñ si pleecht hoer een oer
te duwen teghen die aerde eñ int ander
oer steect si horen start op dat si vander
floyter nz verscalct werdē en sal. si wert
mit wijnrute geiaghet eñ si wispelt eer
si bijt si is viant des vogels wāt mit e-
nen blasen doot si dien eñ tvenijn dat si
wt werpt dat neemt si wed' in

Dat xc. ca. vander apen

SImia dat is een ape/ ysidorus seyt
li. xij. dat die apen sijn wijs inden
elementen/ si verbliden hem vand' nu-
wer manen eñ si werden vand' middel-
re manen eñ vander ouder verdroeft of
troerich eñ als si twe iongen crijcht soe
neemt si dat si liefste heeft indē arm eñ
dat si leetste heeft dat set si op horē scou
deren eñ geuallet dan dz si vlyen moet
eñ si niet wel ontcomen en kan so werpt
si tkint en wech dat si inden armē heeft
eñ draget ander also langhe als si mach
eñ node scheydet si daer af eñ daer om
wert si dicwijl geuanghen. Itē het sijn
vijf ghesiachten van apen als die selue
seyt vanden welken certopetici sterten
hebben eñ is een ape mit enen start die
sommighe luden oliman hieten eñ dair
sijn ander diemen cenophale hiet want
inden aensicht sijn si den honden gelijc
mer si hebbē tlichaem naden apen Itē
si sijn oeck sommighe ruuch mit manen
eñ mit mammen die stekende sijn ende
die de quaetheyt haest vergheten heb
ben daer sijn si oeck diemen satyri hiet
die onuersadelic sijn vanden vrouwē si
sijn daer diemē collatrices hiet die veel

vanden anderen schelen mittē aensicht
want si sijn mit enen langen baert ende
mit enen bredē staert als ysidorus seyt
Item plinius seyt li. viij. ca. iiij. dair hi
seyt dat die gheslachten vanden simmē
sijn den aensicht der menschen ghelijc-
ste voer alle dieren eñ mitten stertē wer
den si onderschepden . ende wat si voer
sien doen dat willen si na doen want zij
pleghen hem te scoeden eñ dat doē dye
iaghers al willens eñ laten hoer schoē
after bliuen op dat sise aen trecken sul-
len eñ als sise aen hebben eñ die iagers
dat vernemen so comen si aen mittē hō
den eñ so en konnen die apen niet ghe-
lopen eñ dan werden si gheuanghen.
Plinius seyt dat si haer iongen alte seer
minnen want daer si in enen huse ghe-
went sijn eñ dat si daer haer iongē wer-
pen so moghen si alte wel ghedoghen
datmen mit haren kinderen speelt eñ si
latense luden sien eñ si kennen die ghe
ne die hem vriendelic sijn. hier toe he-
uet plinius gheseyt Item auicenna seit
dat si tanden hebben als die hondē eñ
haer biten is venijnt eñ sondlinghe die
langhe starten hebben ende sommighe
hebben tanden als die menschen ende
scarpe rodelachtighe oghen eñ mam-
men in die borste eñ vingheren als een
mensche ende wandert op tween voe-
ten eñ hebben veersen als die mensch
eñ dat hebben luttel dyeren sonder dye
mensche eñ sonderlinghe die viervoeti
ge dyeren als aristotiles seyt Itē haer
wijflicheyt ghelijct der wiuen dinc en-
de die vede vanden mannikens gelijct
den hontsdingheren eñ haer inghewa
den sijn als des menschen sijn . hier toe
heuet auicenna gheseyt eñ alle dese sel-
ue dinghen seyt aristo. li. ij. Item die a
pe kan springhen eñ spelen menigher-
hande dinghen mer van naturen eer si
ghetemmet werden so sijnt quade bees
ten want mit slaghen ende mit banden
temtmense ende men pleecht hem een
block aen te binden op dat si niet verre
lopen en sullē men machse mit alre spi-
sen voeden al is si oeck onreyn eñ si ple
ghet die lusen te soeken op eens men-
schen hoeft ende die et si Item die leeu
we begheert apen vleysch teten als hij
siek is want hi geneest daer mede als
ysidorus eñ plinius segghen

Dat xci. ca. vander meermin

Syrena syrene of men seyt Nomi-
natiuo hoc syren syrenis zce. en-
de is een wōderlic dier inder zee twelc
overmits die zoetichept sijs sangs trec
ket die scipluden tot hem eñ wi hietent
een meerminne / die glose seyt ouer ysa
ya xiiij. Dat syrene serpēten sijn die mit
cammen sijn . ander luden segghen dat
tet zeevisschen sijn inder gedaenten vā
wiuen eñ pappas seyt Dat syrene gro-
te vlieghende ghecamde draken sijn.
Item ysidorus seyt libro xx. dattet drie
maechden waren die vloeghelen had-
den ende claeuwen vanden welken die
een sanck \ die ander speelde op die har
pe ende die derde op die liere die de sce
pen toghen om der zoetichept wil dair
si braken mer nader waerheyt te sprekē
so warent drie ghemeyn wiuen die ge-
ueynsdelic voeren om haer broot te win
nen In arabien sijn serpenten die syre-
ne hieten die meer lopen dan heynsten
ende men seyt dat si vlieghen ende sijn
alsoe venijnt dat hoer venijn die luden
doot eer dat si gheuoelen Item physi-

ologus seyt dat syrena is een wond inde zee hebbende vāden nauel opwaert eē form van enen wiue eñ beneden een figure vā enen vissche dese beest verblijt hoer in onweder ende in claren weder droeft si dese beest doet die scipludē slapen ouermits die zoeticheyt haers sanges eñ als si siet dat si ontslaepē sijn soe coemt si totten scepe ende die si dā gripen mach dien neemt si mit haer op eē droghe stat eñ so moet hijse hiliken ende ist dat hijse niet doen wil of en mach so dootse ende slijnt sijn vleysch Vā al dustanighen wonderliken dingen wert ghelesen in die hystori des groten alexanders

Dat xcij. ca. vanden scorpioen

Scorpio als ysidorus seyt li. xij. is een worm die bijder aerden loept eñ heeft inden start een angel voer sijn wapen eñ is allso in griex ghenoemt eñ schiet sijn venijn mit enē crommē staert eñ scorpio wort geseyt vā scorte in griex dat is zoet in duytsch eñ van poyo dz is veynsen want voer maect hij vrienscap eñ after steect hi ende hier na heeft dye haechdoern sinen naem Item scorpius is een waterich teykē inden hemel wāt als die sonne in dien teyken gaet so ghevoelen wi eerst coude Item plini⁹ seyt li. xij. ca. xxvi. dattet venijn vandē scorpioen drie dagen lange harde seer doet mer na so doodtet traechliken ten waer datmen hem raskelijc te hulpe quaem eñ altoes is die scorpioen bereet te steken hoe dicke dat hi steect Itē die scorpioens hebben ix. geslachten die al venijnt sijn \ eñ twenijn alre dyeren is des middaechs quaetste als die sonne heet ste is eñ oeck als si dorst hebben eñ als si hebben sommighe cnopen onder tusschen inden sterten ende hoe dat si dier meer hebben hoe dat si venijnder sijn. onderwilen sijn dier knopen vi. onderwilen vij. Item apolodonis seyt dat in affrica scorpionen sijn die pennen hebben eñ die sijn seer scadelic eñ dese plegen die ytaliaens te halen om daer me de te vergheuen mer herwaert te lande en moghen si niet leuen. In ytalien vintmen cleyne scorpioens die niet seer scadelick en sijn In sicia pleghen si dye swarte verken te steken ende dye steruē rasch ten waer dat si hem baden in twater ten top toe ende waer een mensche van een scorpioen ghestaghen of gesteken so sal hi drincken die asschen vāden scorpioen mit wijn ende oly daer scorpioens in vdrenct sijn is goet op tzeer gesmeert eñ die scorpioen en steect gheen dier dat bloet derft ende daer sijn sommighe scorpioens die xi. ionghen brenghen die welke die moeder onderwilē slijnt mer daer is een altoes die de scalcste is die der moeder optē aers gaet sitten eñ daer en kan sijs niet ghecrijgen dese doot sinē vader eñ dit heeft die natuer voersienlic ghedaen op datter nz te veel werden en soude \ hier toe heuet plinius ghesejt li. xi. Item aristotiles li. vij. dat die scorpioens die venijnt etē sijn venijnder dan die ander eñ sommighe draken eten die scorpioens ende dz sijn die quaetste draken teghen die stekē vanden scorpionen sijn veel boeten alst bouen openbaert li. v. vanden venijnen

Dat xciij. ca. vander soghen

Sus dat is een soch eñ is twijf van den verken dese pleecht die aerde mitten mule om te wroeten om dye

wortelen vanden cruden Item plinius
sept li. viij. ca. li. datter geen beest twe
werven des iaers ontfaet dat quick is
dan die soch eñ si draecht haer iongen
vier maenten eñ brengt xx. iongen on-
derwilen mer dat en mach niet dueren
mer x. of xi. dat duert wel eñ onderwij
len et sise allegader sonð een eñ dz was
haer eerste dat voer wt quam want dat
heeft si liefste eñ het is dat natuerlicste
eñ desen gheeft si altoes die eerste mā-
me die hoechste staet als pliniꝰ solinus
eñ aristotiles segghen li. vi. het is een
onreyn gulsich dier dat ghierliken sloc
ket alle stinckende dinck dat onsuuer is
eñ si meynt dat modder een bat is eñ al
weyntelēde indē slike wort die soch vet
eñ sonderlinghe werden die verken vet
als si rusten eñ dat achtende deel vā ho
re spisen gaet in borstelen eñ in bloede
eñ in dier gelike eñ als si bagghelt en-
de die iongē soect so wast si eñ wert ma
gher \want haer voetsel verwandelt in
melck daer haer ionghen af ghevoedt
werden eñ als si ionghen heeft soe is si
seer fel eñ si vecht voer haer iongen te-
ghen die wolf Eñ die anð proprieteytē
soeket boven in die letter p van porcus
eñ in die letter a van aper

Dat xciiij. ca. vanden stier

Taurus is een stier of een os dye
niet ghelubt en is als ẏsidorꝰ sept ende
is een griex naem als bos is Item die
selve sept li. xij. dat die stieren vā indien
ene ghele verwe hebben na den goude
die seer snel sijn eñ quaet eñ thaer staet
hem verdwerlt eñ buget sijn hoeft wer
waert dat hijt hebben wil eñ si mogē op
ten rugghe alle ghescutte liden eñ als
si onder eenen vigeboem ghebondē wer
den so laten si alle hoer quaetheyt after
bliven als ẏsidorꝰ sept li. xxviij. soeket
boven van ficus in die letter f het is eē
hovaerdich dier ende stierich wes starc
heyt groot is inden hals eñ inden hoer
ne eñ voer int hoeft Item plinius sept
libro viij. ca. xlv. dat die edelheyt des
stiers openbaert inden aenghesicht eñ
inden verwerdē aensicht eñ inden stinc
kenden oren eñ inden hoernen eñ indē
scrappen mittē voersten voeten daer hi
tsant hoghe mede doet springhen Itē
aristotiles sept li. ij. dat die stier eē ron-
de lever heeft als die mensche eñ men
pleechten alleen te weyden eer dat hy
mitten coyen springhen sal als die sel-
ve sept li. vij. eñ dan vecht hi starkelikē
tegen die ander stieren Itē hi sept daer
int selve boeke waert sake datmen des
verren huut een weynich op snede en-
de staker een riet of een pijpken in ende
bliese die huut op eñ gave hē dan teten
vā bonen of die eynden vandē erwiten
dat sijn die doppen so soude hi alte vet
schinen mer het soude wint wesen ende
men soude hem soete dinghē ghevē als
vigen eñ ghe porste druven so worde hi
vette Item die stieren doen cōtrari tegē
die paerden want en ist water niet cout
claer so en drincken sijs niet Itē die sel
ve sept li. vij. dz si om hoer wiven vech
ten eñ die ðwint die bespringet twijf eñ
als die gesprongē heeft ðcranct is van
dien hiliken so coemt dan weð die eerst
ðwonnen was eñ vecht tegen den genē
die daer ghehilict heeft wāt hi meynt
dat hi nv ðcranct is eñ die dan verwint
die springt dan op twijf Item die stie-
ren springhen na dien dz si een iaer out
sijn ende bi avonturē na dien dat si viij.

maenten out sijn als die copen doen soe ket nederwaert vā vacca Item die stieren sijn wreet alsoe langhe als si niet gelubt en sijn mer als hē die cullen wt sijn so sijn si winich eñ en hebben genē moet eñ sijn goedertieren eñ si wassen dan eñ werdē vet eñ so slaetmē se in die ploech soeket neďwaert de vitulo castrato dat is vanden ghelubden calue Item men sept li. xxx. int eynde dat die stierē starkere zenen eñ lacerten eñ coerden hebben dā die ossen want in allen dyerē die ghelubt sijn werdē alle die ledē des lichaems morwe eñ slap ende indē herte des stiers wert dicwile een been gevonden als inden hert des herten. Itē het sijn sommige wilde stierē die alte wreet sijn die vā ghe elre verwen sijn ende die veel starker eñ meerre sijn dan anď ghemeyn stieren als plinius sept li. viij. ca. xxij.

Dat xcv. ca. van tragelaphus

Tragelaphus is ghesept hyrcocerũus vā cragos in griex dat is een bock in duytsch ende elephos in griex dat is herte in duytsch dat waer te gader een bothyrc Item ysido. sept li. xxij. dз tragelaphi sijn vanden grieken alsoe ghenoemt wāt sommige sijn ghescaept als herten eñ hebben lang ruuch hart haer als dye bock eñ mit baerde aen tkinne neder hangende Item aristo. sept li. ij. dat sommige velt dieren cromme hoernen hebben als hyrcoceruus doet dye men tragelaphus hiet eñ sijn voetē hebben hoeuen eñ tlichaem wert alsoe groot als een herte eñ si sijn seer starck eñ hare aensicht bocket neďwaert ende hoer hoernen sijn als die hoernen van eenre hinden

Dat xcvi. ca. vanden mol

Talpa dat is een mol eñ is eē eenrehande beestken ter ghelikenis vā eenre ratten vā welken mol ysidor9 sept li. xij. dat hi vďoemt is mit ewigher blint heyt inď duysternisse eñ is sonder ogen eñ heeft enen mule ghelijc enen verken dair hi die aerde mede graeft eñ werpt die aerde op eñ wt eñ et die wortelē onder daerde hi haet dye zon eñ scuwetse eñ hi en mach niet langhe op die zwarte aerde leuē eñ heeft een ruuch saft vel eñ corte beenkens eñ breede voeten eñ die vingheren vā malkanderen staende oft hande waren Item aristo. sept vanden mol aldus \ alle dier dat sijn gelijck wint heeft oghen sonď die mol die wel ke gheen oghen en heeft diemen sien mach mer waert yemant die twellekijn saefteliken op snede die soude voetstappen of litteyken vinden vandenoghen eñ sommige luden meynden dat dз vel lekijn scoerde van anst eñ van weďmoet als hi storue eñ dat hi dan sijn oghen op loke inden steruen want hijse ghesloten hadde doe hi leefde plini9 sept noch dз die mol nauwe hoert indē douē elemēt der naturē als inď aerdē eñ hoert hi enē mensch sprekē so loept hi wech \ dit sept hi li. x. ca. xlix.

Dat xcvij. ca. vanden das

Taxus is een das eñ is ter grootheyt vā enen vos wes vel seer ruwe is eñ vilmich ende men hietet melota als die glose sept hier af sept plinius li. viij. ca. xxxix. dese dyeren hebbē eenrehande scalcheyt als hem die hondē volgen so houdē si horen adem in eñ steken die huut wtwert eñ alsoe dwingen si die beten vāden honde eñ die slagen vanden

menschen eñ si voersien een toecomen-
de tēpeest eñ daer ō makē si hē holē on
der die aerde mit menighen wtganghe
want als die noerden wint wayt so set-
ten si horen rugen start int noerder gat
datter die wint niet in en mach eñ laten
dat zuder gat open eñ also ōkeert ende
in dien holen voersien si hem van horē
cost teghen den winter ende ist dat hem
onderwilen spise ghebreect so slapen si
voer hoer eten als die selue seyt het sijn
vanden geslachten der dyeren die hem
des winters berghen ende huden indē
holen ende si leuen veel tijts mit slapen
als bouen geseyt is vander ratten Jtē
physiologus seyt dat een speci van tax
us is die sijn spise nauwe vergadert te-
ghen den winter mit sinen wiue ende be
stemptse seer wiselick eñ als die coude
winter coemt so sorcht die man dat hem
wat gebreken sal ende dwingt sijn wijf
dat si sparen moet ende en laetse niet e
ten sat eñ si veynst hoer teghen hē recht
of si wede mit hem hebben wonde en-
de om dat eten niet vechten en woude
mer so gaet si heymeliken wt eñ coemt
totten contrarien gate verstoliken wed
in dats die man nȝ en weet ende grijpt
grote montuollen eñ slumpt weder wt
ende gaet buten sitten eten Jtem dese
beest haet den vos als die selue seyt en
de pleechter mede te vechten mer als
die vos siet dat hi opten āderen nȝ win
nen en mach om sijns harts haers wil
so ghebaert hi of hi hem verwonnē ga
ue eñ loept een stuck weechs ende blijft
daer leggen sculen ende wacht als die
das wt wandert om sijn aes ende als hi
wt is so coemt reyner die vos eñ cruupt
in des dassen hol eñ bepist ende beschijt
des dassen slaepcamer eñ dan stijct dye
vos wech eñ als die das dan coemt soe
vint hi sijn camer ōtreynt wes stanc die
das niet liden en mach eñ begheeft die
woninge eñ loept op een ander stat en-
de maect een weder .ende dit weet dye
vos wel ende so coemt hi dā in des das
sen herberghe

Dat xcviij. ca. van tigris

Tygris is eē beest die snel is te vlie
en ende also gheringhe oft eē pijl
waer diemen schiet wāt si hietent bi hē
seluen ghescut als ysidorus seyt li. xij.
het is een beest mit menigerhande stip
kens onderschepyden eñ is alte sonder-
linghe snel ende hier na heeft tigris die
riuier den naem want si oeck seer loept
dese dyeren sijn meest in hyrcania .hier
toe heuet ysidorus ghesept Jtem men
seyt Nominatiuo hec tigris genitiō hu
ius tigridis voer die beest Eñ voer dien
riuier seytmen. Nominatiuo hic tigris
ꝛc. soeket bouen vanden riuierē Jtem
plinius seyt dat die iaghers pleghē die
ionghen onderwilen te stelen ende dan
moet die iager op alte snellen paert sit
ten als hi dat doen sal ende dye iongen
sijn seer slimich ter wilen dat si soe cleyn
sijn ende als die oude dan verneemt dȝ
haer ionghen wech sijn soe verneemt si
vluchs ouermits der luchtē welcs we
ghes dat die iagher daer mede hene is
eñ als dye iagher hoert dye bryeschin-
ghe vander beesten ende si niet verre vā
hem en is soe werpt hi een vanden ion
ghen vanden paerde eñ dat grijpt si en
de loepter mede tot horē hole eñ si wed
om naden iagher eñ eer dat si dan we-
der ghecomen can so is hi daer mede in
een scip int water ende daer ghebaert si

of si onrustet waer mer si en wil int water niet als plinius seyt li. viij. ca. xix. ende die man en gheeft nymmermeer ō die ionghen ende waert dat dye iagher alle die ionghen wech draghen woude so soude hi veel gateren onderweghen maken daer hi henen riden woude ende setten in dien gateren glasen of spieghelen want als si hem volghede so en mach sijs niet latē si en siet i die spiegelen ende so siet si den schiem van hoer selnen ende dan waent si dattet haer ionghē sijn ende also wert si ouer al ghetoeft dz die iagher ghemackeliken en wech iaghet mit die ionghen

Dat xcix. ca. vander motten

TInea dz is een mot in enen clede als ysidorus seyt diese pleghet te eten ende te verderuen wāneer eē cleet niet sommels gesonnet en wert alst nat op gheleyt wert ende dese worm is also cleyn dat hi hem seluen huut binnen den noppen ende ridet tlaken al doer ende verderuet datmens niet wel gewaer en wert Itē die motten scuwen alle bitter dinc ende die rukende sijn ende si en comen niet gaern op cledersen die ouer stroyt sijn mit alssen ende mit lauwer bladeren ende van cederbomen ende cypressen of deser ghelijc of dat dese voerscreuen dinghen enighe in die kiste legghen ende si en laten die boeken oec vandē matten niet eten noch verderuen als cōstantinus seyt | het is eenrehande rudicheit opten hoefden diemen oeck tynea hiet vāder welker soeket bouen daer hi seyt vander siechheyt des hoefds

Dat C. ca. vande hout wormen

TEredines dat sijn wormen die in den houte sijn Dit seyt ysidorus li. twalef Dese wassen vander corrumpeerder humoren die inden houte ghebleuen is onder den basten der bomen ende oeck wassen si inden morghe ende sonderlinghe als si gheplant werden of ghehouwen als dye mane vol is of als si recht voer den ontfanghe is ende si ond dye aerde is ende wanneer dit gheschiet so wort die ouervloedicheyt ghecorrumpeert ende wert verkeert in wormen of in vulnissen soeket bouen vanden werke der manen li. vi. ende al ist dat dese worm seer morwe is vā hem seluē nochtans doerboert hi een hart hout ende maect subtijlre puluer dan men mit eenre vilen maken soude soecket nedwaert vā vermiculus

Dat C. ca. ende i. vander slacken

TEstudo dat is een slack ende is eē dier also ghenoemt daer om dz si mit eenre testen dat is mit eenre sculpē gedect is of si in een camer waer als ysidorus seyt li. xij. Ende het sijn vier geslachten als die opter aerden crupen ende die inder zee sijn ende die inden broekē sijn ende inden riuierē soeket bouen in die letter l van limax

Dat C. ca. ende ij. vanden schilt padde

TOrtuca wert onder die slackē gerekent daer om dat si tusschen harden scilpen ghesloten wert daer si hoer seluen in te gaē voecht ende huudt als si van yemant gheraect wert ende hier af sijn twee specien. dye een is op tlant die ander op twater ende die in twater is die is dodende ende vol venijns endo die indē bosschē of indē husen woent

die is zuuer / ende dese machmen eten nochtans is si lelick aen te sien ende si leyt eyer als eē henne mer si sijn bleker eñ minre het is eē vieruoetich dier heb bende cleyne voeten als een vorsch ende een cleyn hoeft als een serpent ende harde sculpen mit veel speckelen ende tvleysch vanđ geenre die indē bosschen wonē is medecinael eñ dz vleysch doet die craften wedercomen die v̓loren waren waer bi dattet vleysch goet is dē genen die v̓teert sijn eñ noch in theringhe sijn Item aristo. seyt vanđ scilpadt die men tortuca hiet die inder zee woent dz dier et alle dingen eñ hoer mont is starker dan enich dick dz is dā enichs mōts enich diers. want al naem si enen steen inden mont si souden breken eñ si gaet aen den oeuer eñ et crudekijns eñ als si weder keert int water so swemt si dz die sonne horen rugge droghe maect want si en mach nz diep int water wesen Itē hi seyt aldaer li. xiij. dat een dier dz plumen heeft of een sculpe dat en heeft gheen blase om dat si also luttel drincken wāt die oueruloedicheyt des drācs gaet in vederen eñ in plumē eñ in anderen dingen sonđ in die scilpadt want die longē vanđ schildtpadde is vleyschich eñ bloedich gelijc der longhen vanđ coe eñ die longen vāder tortuwen die indē bosschen loept is meerre dan si wesen soude wāt hoer lichaem wort in een dicke sculp gehouden eñ daer om en wert si niet gedissolueert dan indē vleysch alleen eñ daer om was inđ tortuwe eē blase op dat si die oueruloedicheyt ontfangen soude als eē vat mer si is seer cleyn eñ die blase is in allen dyeren die longē hebben die bloedich is eñ daer om dye tortuwe alleen heeft een blaze eñ nyeren onder alle dyeren die harde sculpē hebben

Dat c. ca. eñ iij. vanden coe

Vacca dat is een coe ende is twijst vanden stiere het is een luxuriose dyer ende welich / want als aristotiles seyt li. vi. soe werden dye coyen ter oncuysheyt beroert na dz si een iaer out sijn of eer ende si draghen hoer caluerē negen maenten eñ si baren in die thiende ende men weet hoer ridinghe biden veel lopen ende dat hem haer claeuwē heffen want si lopen steedts ende springhen op die verren ende volghen hem na eñ bliuen bi hem staen Item hi seyt daer int selue boeke int eynde dz die luden segghen dz si thien maenten swaer gaen ende waert dat si daer voer calfden dat calf en soude nz leuen noch sijn claeuwen en souden nz volbracht werden ende si leuen vijftien iaer ende dye mammen oeck mer als si ghelubt werden so werden si starker ende leuen dā thien iaer . ende nader dracht ist melck goet ende voer en heeft si niet of had si wat dat soude niet of luttel doghen ende alst melck vāder coe eerst coagnleert dat is bewrongheelt wert soe wertet als een steen ende dat ghevalt hem alst mit water gemengt wert ende men seyt int gemeyn als die coyen veel winnen dat tet dan des winters veel reghenen sal Item si sijn gaern bi een ende ist dat si ghescheyftelt werden soe veruaren si ende werden v̓loren Itē in allē dyerē sijn die mans stēmen grofste sonđ indē coyē wāt dese hebbē grouer stēmē dā die māsi Itē die selue seyt dz die coe starke hoernen eñ grof heeft eñ heeft meer cnopē

aen den hoern dā die man eñ ist datmē
se heet maket so machmense rechten eñ
crommen eñ makender cammen eñ an
der dinghen af eñ werden si inden voe
ten siecke eñ smeertmense dan tusschen
den hoernen mit olyen eñ mit peck en-
de mit anderen medecinen so ghenesen
si Item die selue seyt dat die coyen min
nen claer water te drincken eñ dat on-
reyn is eñ doncker dat drinken si seldē
of nemmermeer eñ hem comet twoet-
euel toe eñ hier af steruen si ende dit ist
teyken daer af als wanneer dat si hoer
oren laten hangen eñ als si niet en eten
als die selue seyt eñ die coe wert vet in
hoer selfs dreck eñ hoe datmense meer
spaert inden arbeyt hoe dat si tragher
wert eñ als si vanden dazen ghesteken
wert so lichtse horen start ende ist in die
vlieghe tȳt ende en kanse der dazen nz
quȳt werden so loept si den camp op eñ
neder eñ en kan niet rusten si en is dē vlie
gen quȳt

Dat C. ca. eñ iiij. van een sonderlinghe
nacie van coyen

Vacca die coe is onderwilē wilt vā
der welker auicenna eñ aristotiles
segghen dat eenrehande coe is int lant
datmen terra perthorum hiet dye haer
inden hals heeft als die paerden \ende
hoer lichaem is ter groothepyt vā enen
hart eñ vele luden hietense equiceruus
eñ dese coe en heeft gheen hoernen eñ
woent inden ghebercthten eñ is wilt eñ
heeft schone ogen eñ is vā scarpen ge-
sicht eñ onderwilen hebben dese coyen
hoernen mer si sȳn cleyn als die hȳndē
hebbē eñ sȳn gecromt ten ruggewaert
als die bocshoernen eñ men vint in hoir
hert een beenkē alsmen doet in des her

ten eñ in des kemels. Item aristotiles
seyt li. viij. dat die dyeren die geen hul
pe en hebben vandē hoernen die hebbē
wel andē hulpe vander naturen als dye
wilde coe werpt die honde mit horen
dreck eñ verbarntse als si hoer te na co
men eñ sommighe honden becomme-
ren hoer mit sulken dreck eñ bliuē daer
bi staen eñ daer en binnen ontlopē hem
die dyeren daer af soeket bouen in dye
letter b van bos eñ van bubalus dz een
wilt os is

Dat C. ca. eñ v. van een calf

Vitulus dat is een calf eñ vluchs
alst geboren wert so rechtet hem op aen
die mām en der moeder eñ daer af wer
tet gheuoedt eñ het wert vandē moedli
ker tonge ghelect eñ wert also van alre
vulnissen gesuuert eñ hem wast oec een
swart dinck voer thoeft alst den voolen
doet dat die coyen af leckē eer dz die cal
uer zuken moeten twelc seer ter minnē
dient mer het is een venȳn Itē dz calf
mint sȳn moedē eñ volget haer stemme
eñ stoet die borstē diet zuucht op datter
tmelck te bat wt ganghen sal eñ alst sat
gedronckē is so springet eñ is vrolic eñ
bliuet altoes bȳdē moedē Itē die ghelike
nis seyt aristo. li. viij. datmē die caluerē
aldꝰ pleecht te lubbē nae dien dz si een
iaer out sȳn mē werptse op die aerde ne
der eñ snidet twel op eñ winter die cul-
len wt eñ die wortelen werdē opwaert
geduwet eñ die senē mede eñ die snede
wert genayet thent dair tbloet wt is eñ
waert alsoe dattet een aposteem worde
so soude men dē cul dye af gesneden is
barnen ende werpen daer die asschē op
ende alsoe soudt ghenesen Item inder
zee is een calf of eenrehande beest dye

den calue ghelijct ende daer om hyetet een zeecalf. dit zeecalf baert of werpt sijn iongen op tlant als ander quick en hilict als die honden doen en en werpt nymmermeer meer dan twe iongen en gheeft sinen ionghen den mammen op tlant en en leytse niet ter zee voir dē xlsten dach mer daer na so leeret hē swēmen alleynckken en si sijn quaet doot te slaen ten si dattet hoeft onghequetst is en si bleken als calueren en daer ō hieten si calueren si groeten die luden mitter stemmen en mittē aensichte mit groter leringhe. en en gheen dier en heeft also zwaren slape si ghebruken vinnen inder zee die huut is ru en harich als ō ander caluer en si crupen voer dz gaen en men seyt dat hoer rechter vinnen onder eens menschen hoeft ghelept doet slapen Hier toe heuet plinius ghesept li. viij. ca. xij.

Dat C. en vi. ca. vanden beer

Ursus dat is een beer dair om wāt hi sijn ionghen formeert mit sinē monde als ysidorus sept li. xij. want si sijn eerst als eē stuck vleysch dz die moeder al leckende vormt alst wesen sal ende dat is daer om wāt die vrucht en bliuet nz langhe ghenoech inder moeder lichaem en ō beeren hoeft is seer cranck mer si hebben grote craften inder armē en inden lenden want si gaen dicwyle recht op als een mensch als ysidorus seit li. xij. int ca. vanden beesten Item plinius sept li. viij. ca. xxxviij. dat si hylikē int beghin vanden winter en si en hiliken niet int ghemeyn als die viervoetighe dieren doen mer si nemen malcander inden armen als die menschen doē en als si hoer dinc ghedaen hebben soe scheyden si van malcanderen ende elck gaet in sijn sonderlinghe hol daer die wijfkens opten dertichsten dach haer ionghen crijghen en niet meer dan viue en die ionghen sijn onghescepen int eerst en tvleysch is wat meerre dā musen sonder ogē en sonder hare mer haer claeuwen openbaren wat en selden sietmen die beeren hylikē ende die mannikens legghen viertich daghen dat si niet wt en comen ende die wijfkens vier maenden ende si timmeren hoer woninge mit risen ende mit garden ende si deckense bouē mit morwen loueren datter geen reghen doer en mach en die eerste viertien daghen slapen si also vast datmen se niet wecken en mach al waert datmē se wondede en dan werden si alte seer vet ende haer smeer is goet teghē tuallen vanden haer ende na desen daghen werden si ontwaken ende dan voeden si haer ionghen ende treckense aen hē ende doen hē wat vreedts ende si broeden op haer ionghen als dye voghels of die hennen doen Item theophrastus gheloeft een wonderlic dinck ende sept dat der beeren vleysch dat dan gecoect worde soude wassen waert datmēt hielde ende dan en vintmen gheen teyken van spise in horen buke dā een weynich hnmoren en bider herten hebben si cleyne dropelen van bloede ende inden lichaem voert en wort niet mit allen geuonden ende in die leynten comen si wt ende dan sijn die mannen vet van welken dinghe een verborghen sake is wāt in dien tide en sijn si ghemeen ghewe est mit slapinghe noch mit spisen dan dye viertien daghen ende als si wt den holen of spelunckken comē so soekē si eerre

hande cruut daer si den buke van me-
de laxeren want si dan bestopt sijn ende
haer oghen sijn verduystert eñ dan be-
gheren si seer die honichroten op dat si
horen mont daer mede ghenesen mo-
gen die vanden byen seer gequetst was
ende si hebbẽ een cranck hoeft eñ daer
om als si somels vallen van eenre steen
roetsen neder so steruen si rasch eñ men
sept dat haer hersten venijnt is eñ daer
om salment int openbaer barnẽ op dat
ter nyemant af eten en sal dat hi niet ra
sende en werde Item si vechten seer te
ghen den stieren ende hanghen hẽ aen
der stieren halzen ende weghenen dair
neder eñ bitenen doot. ende daer en is
gheen dier dat also scalck is een quade
daet te doen als die beere hier toe he-
uet plinius ghesept li. viij. ca. xxxvij.
Item aristotiles sept li. vi. dat die beer
wel alle dinck eet hi eet vruchten als-
hi opten bomen climt hi breect byestoc
ken eñ etet honich eñ dye byen bitenen
in sijn oghen eñ steken sijn tonghe ende
onderwilen veriaghen si den beere. hij
et creeften eñ myeren om der medeci-
nen als hi siecke is ende hi et vleysch õ
sijnre groter starkichept wil eñ hi vecht
teghen den herten ende den wildẽ swi
nen ende tegen den honden ende gaet
recht op staen teghen hem ende hi wil
alle dinck wreken ende hi en mach niet
liden van yemant. ende ist dat hy enen
mensche grijpt of twe die hem misdaẽ
hebben ister die derde mẽsche bi hi sal
die twee eerste laten gaen ende bestri-
den den derden ende als hi ghegrepẽ
wert soe wort hi blint ghemaect mitten
aensien eens beckens dat blanck ghe-
scuert is ende dat in die clare sonne ge
houden ende men pleechten aen stakẽ
te binden. ende daer maect hi een ront
pat al om lopende wech weder menich
weruen eñ daer wort hi ghedwonghen
int eerste dat hi spelen moet ende wert
mit slaghen ghetemmet ende het is eẽ
onstadich dier ende selden rust hi ende
daer gaet hi alle den dach omme dẽ sta
ke eñ soe gaet hi dan ene wile legghen
ende zuuct sinen pote eñ lecten wãt hy
heeft grote genoechte in dien zape vã
den claeuwen daer eenrehande zuete
vuchtichept in is die hi al leckende en-
de zukẽde wt trect ende hi kan seer wel
op bomen climmen bouẽ int ouerste vã
den bomen ende die byen pleghen ho-
nich te maken bouen indẽ holeñ bomẽ
ende dat ruuct die beer van benedẽ en-
de climt van binnen bouen op eñ maect
aldaer een gat mit sinen claeuwen en-
de haelt dat honich vã buten wãt haer
gat is buten aen den boem ende daer
haelt hi thonich wt ende dicwijl als hy
hongher heeft soe coemt hi weder en-
de als dat die iagher merct soe slaet hy
enen pael of twe die scarp sijn beneden
binnen den bome ende bouen voer tgat
daer thonich is past hi enen swarẽ ha-
mer slutende mit enen starken reep al-
so datmen mit starker craften dien ha-
mer nauwe vanden gate ghebrenghen
kan ende altoes alsmen dẽ hamer laet
gaen soe smijt hi weder op tgat eñ hoe
datmen dien onweerdeliken af trecket
hoe dz hi harder weder op tgat valt eñ
als die beer dã coemt eñ is hongerich
so duwet hi den hamer wech eñ grijpt
nadẽ honich eñ dicwijl duwet dien ha-
mer des beerẽ muul dat hijs nauwe we
der ghecrijghen en can ende hi en laet

ommer niet af want hy groten honger heeft ende werpt dien hamer onweer-deliken vanden gate ende soe smytten die hamer aen syn herssen euendicht eñ dit geschiet so lange want hi een cranc-ke herssen heeft dat hi dul wert eñ valt neder inden stake eñ blyft daer stekẽ eñ dan comen die iaghers eñ nemenen so is hi doot dese manier vã beeren te vã ghẽ seyt theophrast⁹ eñ bouen in duyt-sche lant hebben si dese maniere oec

Dat C. ca. eñ vij. vander beerinnen

Vrsa dat is die beerinne eñ is een wrede beest eñ sonderlinghe als haer iongen genomen werdẽ want al-le haer sorghe dat is vandẽ ionghẽ eñ daer om lect sise ende voetse mit groter naersticheyt eñ auontuert hoer lyf dic-wile om die ionghen ende als si vãden manne ontfangen heeft so gaet si lange tyt van hem als voerscreuẽ is eñ inder tyt als si hyliken wil so gaet si in eẽ hey-melike stede want si scaemt hoer eñ die man gaet van hoer als hi syn dinc ghe daen heeft Item plini⁹ seyt li. x. ca. lxx dat die beeren horen dranck niet en lec ken als die honden doen of die woluen mer si gripent mit groten slocken

Dat C. ca. eñ viij. vander vossen

Vulpes dz is een vos eñ seldẽ hout hi rechte wegẽ mer al gaet hi crõ me wech eñ weder mit groter bedriege nis of hi erghent enen yront yrinden mocht. want als hi niet teten en heeft so veynst hi hem eñ gaet legghen of hi doot waer eñ als die voghelen dan co men eñ wanen dattet een vulic is ende bestanẽ te bickẽ so vaert hi toe eñ grypt se ende etse als ysidorus seyt li. xij. en-de die vos hinct altoes want syn rech-ter benen syn corter dan die lufter ende heeft een seer ruych velle dat warm is van naturen eñ vol haers eñ heeft e-nen groten start eñ als die hont dẽ vos gripet so biedt hi hem den start ende so trect hi hem der start doer die tandẽ eñ en can des haers niet vluchs quyt wer den die vos en ontsluupt den hont dic-wyl eñ hi pleecht teghen den das om die huzen te vechten als voerscreuẽ is vanden das eñ hy grypt meer die tam voghelen eñ dyeren dan die wilde als aristotiles seyt li. viij. Item die herte is vrient des vossen eñ daer om vecht hi tegen den das want die hert pleecht den vos te helpẽ eñ is een matich loes dier eñ wint blinde iongen als die leeu we eñ die wolf als aristo. seyt li. xvi. eñ het is een stinckende dier dat gecorrũ-peert is want waer dat hi woent daer maect hi die steden onvruchtbaer ende hi verderftse eñ hi heeft enen wittẽ bu ke eñ enen witten strotte eñ enen roden rugghe mitten start eñ heeft enen stinc kenden adem ende syn bete is wat ve-nynt als plinius seyt ende als hem die honden volghen soe slaet hi sinen start tusschen sinen been ende als hi siet dat hi niet ontgaen en kan so vergadert hi sinen pis in syn start. ende als die hon-den bi hem comen soe bewyet hyse mit ter pissen inden ogen ende ouer al waer af dat dye honden dicwyl niet bi hẽ en willen ende al ist dat hi seer hoersch en-de valsch van hem seluen is noechtans is hi in veel dinghen goet ter medeci-nen als plinius seyt libro xxviij. ca. viij. want men seyt dat hoer smeer eñ hoer

morch goet is op vercrompen zenē eñ tbloet is goet totten steen in die blaze eñ in die nyeren Item men seyt soe wie droeghe die tonghe van enen vos in e- nen rinck of in eē span die en soude geē doncker oghen crÿghen \ eñ plini9 seyt veel wonder vā sÿnre doecht mer ic en wil daer niet af setten

Dat C. ca. eñ ix. van wormen

Vermis dz is eē worm of een dier dat van vleysch of van crude dic- wile wasset want van wermoes als vā colen comen dicwile rupsen eñ dz is vā corrupcien der humoren onderwilē co- men si van menghinghe der gheslach- ten onderwilen van eyeren te makē alst openbaert inden cortuwen inden scorpi onen eñ inden laceerten als ysidor9 seit li. xij. In die leynten pleghen die wor- men wt horen holen te crupē \ ende het is menich onderscheyt vā wormen wāt sommighe sÿn waterich dat is dat si in- den wateren wonen eñ sommighe aer- dich dat is dat si opten lande wonen eñ sommighe van desen sÿn inden cruden als inden colen eñ sommighe inden bo men eñ sommige inden clederē als die motten eñ sommige inden vleysche als maden die alle werden van verVuyldē vleysch eñ sommighe sÿn inden dyeren als die pyeren eñ sommighe inden han den als die zueren eñ die luzen eñ netē op thoeft eñ deser ghelÿc. Het sÿn anđ wormen inđ aerden diemen pieren hiet die ront eñ morwe sÿn daer die mollen af leuen eñ daermen sommels die vis- schen mede vangt eñ constantinus seyt dz dese aerdt pieren goet tegen dē crāp sÿn eñ teghen vercrompen zenen ende teghen beten van serpenten eñ teghen steecten van scorpionen eñ daer sÿn som mighe wormen die gheen voetē mit al len en hebben als die slangen ende ser penten Eñ daer isser sommich die veel voeten hebben ende sommige sÿn seer quaet die der naturen des mēschen vi- anden sÿn als die serpenten eñ anđ ve- nÿnde wormē eñ daer sÿn sommige die angelich sÿn vā lichaem die gheen ze- nen en hebben noch benen noch ribben noch knoerselinge van benē noch bloet eñ alle alsulke dyeren ist datmense in o- lien steect so steruen si eñ beghietmense weder mit edick so werden si weder le- uende als aristo. eñ plini9 segghē ende daer sÿn sommighe wormē die winnen eñ gewonnen werden \ eñ sommige die gewonnen werden eñ nz en winnen als die salamandren ende in alsulken en is geen geslacht In deser manieren eñ in menighen anderen werdē die wormē v wandelt also wel groot als cleyn

Dat C. ca. eñ x. van een wormken

Vermiculus dat is een wormken datmen inden houten eñ indē oek te vint ende is een woert dat van ver- mis coemt eñ die aerde worme wast vā slÿck ende van bladeren ende vā vruch ten der bomen ende als die winter ghe daen is soe comen si des leynten tÿts voert crupen vten aderen der aerden ende si scuwen alle ghesouten dinghen ende dinghen die wel ruken die bitter heyt in hebben. ende si verderuen alle clederen die vander wollen ghemaect sÿn der scapen die vanden woluē doot ghebeten sÿn ende sommighe wormen trecken hem seluen meer voert mitten monde dan mitten voeten eñ dese wor men sÿn sonder bloet ende buechsom.

in allen wormen is gheuoelen als pli-
nius seyt li. xi. ca. lxxi. eñ si hebben oec
enen smake want si scuwen dat bitter is
eñ soutich eñ si begheren tzoet \ die een
roeft mitten monde dye ander mitten
claeuwen of mittẽ voeten die anđ groe
uen die ander suken si slorpen si lecken
si spuwen si eten eñ so doen si haer dien
sten oeck mitten voeten menichsins als
plinius seyt aldaer li. x. ca. lxxi.

Dat C. ca. eñ xi. van een slanghe ghe-
noemt vipera

Vipera is een gheslacht van een-
re venijnder slangen vander welker ysi
dorus seyt li. xij. Vipera heeft dẽ naem
daer om also want si mit ghewelt ende
mit craften baren moet want als hoer
buke bestaet te suchtẽ ter drachtẽ waert
eñ sijse een wijl ghedragen heeft soe en
willen die iongen inden liue die ripich
eyt der naturen nz ôbeyden so vreten si
die siden vander moeđ binnen op ende
comen wt bi hem seluen eñ so sterft die
moeder. Men seyt dattet manniken sijn
zaet spuwet in des wijfkens mont en-
de so wert si van dier ghenoechten on-
vroet eñ bijt des mannikans hoeft af.
eñ aldus steruẽ si beyde man ende wijf
die man als hi hijlict eñ twijfken als si
baert van deser vipera maectmen coecs
kens diemen tyriaci hietẽ daermen dri
akel af maect teghen venijn Itez pli
nius seyt li. viij. ca. xi. Dat vipra alleẽ
onder allen serpẽten hoer huudt in die
holen der aerden alle die anđ hudẽ hẽ
in spleten van bomen of van steenroet-
sen eñ si mach langhe hongher lidẽ eñ
des winters leyt si in dien holẽ der aer
den eñ si spuwet eerst venijn wt eer dz
si daer in cruupt ende slaept daer thent
die leynten tijt coemt ende wanneer die
zweetgaten vander aerden op ghelokẽ
werden ouermits die warmte der son-
nen so wert si ontwaken ende so cruupt
si wt eñ want si daer langhe inder duys
ternis ghelegghẽ heeft soe sijn haer die
oghen doncker ghewerden soe soect si
venne coel eñ bestrijct hoer oghen daer
mede eñ mit dien zape oec ende doetet
inden oghẽ eñ etet mede eñ so crijcht si
goede oghen eñ si is seer venijnt vanđ
welker aristo. seyt li. vij. Tyrus is als
die cocodrille hi scuult indẽ winter mer
na stroept hi sijn vel af dat hi indẽ oghẽ
heeft also dat sommige ludẽ die dat nz
en weten wanen dat hi blint is daer na
haelt hi wel vandẽ hoefde af in enẽ da
ghe eñ aldus vernuwet hi hẽ altemael
tlijf ouer Item int selue boeke wert ge
vonden int eynde dat tyrus den welkẽ
alle grote serpẽten vlyẽ al ist dz hi cley
ne is eñ hi heeft haer alle sijn lijf ouer
wanneer dat hi bijt so verrulen alle die
leden van sinen bete rechte voert die ô
trent den bete staen \ eñ men vint in in-
deen een cleyn tyrus wes bete also ve-
nijnt is datmen daer geen medecijn te
gen en vint Item ambrosius in exame
ron seyt van vipera dat si dz loeste ende
dat quaetste ghestachte is van alle den
serpenten \ eñ wanneer dat hoer lust te
hyliken so soect si waer dat die lampreỹ
dẽ sijn eñ gaet opt oeuer daer si meynt
dat die lampreyde is eñ so wispelt vipe
ra eñ doet đ lampreyden een teykẽ | eñ
vluchs so coemt die lampreyde eñ dan
schiet die vipera eerst hoer venijn wt eñ
gaet totter lampreyden eñ daer doen si
malcãderen vrienscap ende als si hoer
dinghen ghedaen hebben so gaet vipe

ra eñ neemt hoir venijn weder in eñ die
lamprepde gaet weḋ daen si comē was
eñ vipera gaet tot horen hole Item pli
nius sept li. xxix. ca. i. dz vipera eē steē
hijnt ende als dat die ludē diemen scite
hiet vernemen soe gripen si dpe vipera
eñ splittense subtiliken op eñ nemē den
steen daer wt eñ desen oerbaren si tegē
venijn Item waer pemant gequetst vā
den drake of vā aspis die legge thoeft
van vipera opt seer | het sal genesen eñ
also verkeert is pemant vander vipera
gequetst hi legge weder tolepsch vā as
pis daer op het sal ghenesen

.Hier beghint het negentienste eñ laet
ste boeck eñ spreect vande verwen rokē
eñ smaken

Dat i. ca. vanden verwen int gemeen

ENde want nv die pro
prieteyten der ghees-
teliker eñ der lichame
liker dingen alsoe wel
der simpelre als ḋ ge
mengder bescreuē sijn
na dien dat si tot onsen handen comen
mochten nv int lest is te merken mitter
hulpen goods vā sommigen toeuallen
der lichameliker dinghen die de substā
cie volghende sijn eñ inden eersten van
der verwen inden anderen vandē roke
inden derden vāden smake eñ indē lest
ten vāden liquoren dat is vanḋ nattich
ept Item psido. sept li. xviij. dat color
is verwe eñ is daer om verwe ghesept
want si ouermits hetten des viers of
claerhept der sonnen volmaect is Itez
die verwen wassen of men maectse van
desen soeket nederwaert int epnde van
den verwen Item verwe als aristo. seit
in libro metheororum is een uterste of
een epnde des doerschinens in enen li-
chaem geepndt is want dz licht brengt
die nature der verwen voert in enē ver
gaderden of in enē gemengden lichaē
vander heerlirhept eens elements tot
ter daet der ḋwandelinge des gesichts
eñ al is dat sake dat die verwe natuer-
lic eñ wesentlic in menghinghe is noch
tans en machmen der niet sien dā ouer
mits den licht want salmen een verwe
sien daer moet licht bi wesen mer nz ḋ-
keert daer om al is een verwe inḋ dupst
ternis men macher nz sien Itē die auc-

toer sept li. i. int leste ca. dattz licht op
gherecht wort totten ghesicht d̄ oghen
dan in een van tween saken anter want
die formē vandē verwen en werden ind̄
luchten sonder licht niet wt ghesteken
of want si en werken int ghesicht nz dā
biden licht ist dat si dan niet wtgesteken
en werden wāt totten wesen d̄ verwen
en behoert gheen licht mer alleen sal-
men die verwe sien soe moeter licht bi
wesen eñ waert dat die autoers ergent
seyden dat die verwe waer inder daet
sonder licht dat salmen verstaen vander
daet der openbaringhe als naden ghe
sicht mer niet vander daet des wesens
Item dat butenste licht d̄ciert die ver-
we eñ maectse schoen eñ openbaert die
den gesicht te wesen in enen beschepde
liken wesen eñ dat verstaen wÿ vanden
licht dat van buten op die dinghē ghe-
stort is want dye craft des hemelschen
licht is onsienliken doerschietende tot-
ten binnensten d̄ dinghen ouermits den
vier ghedaenten d̄ elementen eñ maect
die verwē eñ also maket dat sienlic licht
die ghewonnen verwen die indē wesen
sÿn claer eñ schoen eñ openbaert den o
ghen

Dat ÿ. ca. vande verwen int gemeen

EEn doerschÿnlichept die wel ghe
eyndt is dat is een materi der ver
wen eñ dat is der sonnen eñ sonderlin-
ghe datter nat is of vucht want dz aer-
dighe droghe dat en is nz doerschinich
eñ dat vierige droge en coemt niet ned̄
vā sinen spera noch het en wert hier be
neden niet gheuonden want alleen dye
form des viers wort gewonnen vāder
machten enichs elements daermē dat
ghemengde af maken sal alst opēbaert
wt den boeke vand̄ winninghen eñ dat
doerschinen heeft drie materialike ond̄
schepdinghe want anter het is een sub-
tÿl materiael of grof of middelbaer \ ist
middelbaer so ist waterich nat veel ouer
ulopende bouen dat aerdige droghe eñ
bouen dat luchtige nat ghebrekende of
gebreck hebbende vand̄ luchtiger vuch
tichept of dat luchtich sal seer vandert
wesen ouermits dat droghe der aerden
nochtans nz also dat die grofhept bo-
uen sal gaen eñ ist dattet subtÿl is of dz
dat nat verkeert is totter naturē d̄ luch
ten eñ ist dattet grof is soe ist verandert
ter grofhept eñ totter droechept ter aer
den also dattet die middelbaerhept bo
uen gaet

Dat iÿ. ca. vande materie d̄ swarter ver
wen

DIe materi der doerschÿnliker ver
wen anter si sal seer droge wesen of alte
seer nat of middelbaer droge eñ nat en-
de ist dat die droechept ind̄ materiē bo-
uen gaet is daer dan een werkinge des
heten ouermits den bouen ganck d̄ het
ten moet daer een wittichept gewonnē
werden wāt dat warm schept die delen
der materien eñ maectse dun eñ maect
een claer doerschÿnlichept eñ op dz seit
aristo. int boeke vādē dyerē xix. dz die
wittichept coēt vā luttelhept der humo
ren in die materi des droghē ouermits
dē bouen ganc des heten die daer wer-
kende is eñ subtilende alst openbaert in
den calke eñ indē ghebarnden beenren
eñ in deser gelike eñ is dat sake dat die
couthept bouen gaet inder materien so
coemter eē swartichept af wāneer dat
si bÿnt die delē d̄ droger materien ende
bestoptse eñ maectse dick eñ doncker eñ

ist dat dye materi nat is soe worter een swartichept gewōnen vanđ hetten dye daer dominerende is wāt dz warm brē ghet die natte delen te samē eñ verteert dat nat dat en wech wasemt mit enen swarten roke alst openbaert inden groe nen houten die nat sijn Item aristo. seit li. metheororū iiij. dat die subtijl aerdi-ghe natuer ende die claerhept des wa-ters eñ die natuer đ luchten maken een wittichept inden quicsiluer eñ daer om dingen die contrari sijn makē swartich-ept indē after ghelaten droge uter wer kinghe des heten indē vuchten eñ also sept aristoti. li. xix. dat die swartichept wort inden oghe gewonnē om die veel hept des vuchten want dye natuerlike warmte werckēde in dat vuchte al epn dende đduwende eñ đdrogende laet si int epnde een swartichept after

Dat iiij. ca. vande materi der witter ver wen

Ende ist in eenre natter materiē eñ dat die oueruloedighe couthept in dz đ wandelt wert so coemter een witticheit alst openbaert inden snee eñ inden hp-sel eñ in fleumatigen humoren eñ aris-totiles verstaet aldꝰ li. xix. dat die wit-tichept coemt uter wasemigher luchtē die nepgende is totter wateriger vuch tichept eñ dz om die werkinge des cou den eñ dat die cōmentator sept dat dye wittichept coemt wt claren viere eñ dz te samen gemengt is mit enen element dat alte seer doerschinich is dat is aldꝰ te verstaen als vanđ claricheṗt die van aristotiles dicwile wittichept genoemt wert ouermits transumpcien dz is per trāsumpcionem als na dien dz die wit tichept gewonnen wert indē wolckē na dien dat die wolken dicke of dun lopē ouermits den radien der sonnen sijn si meer wit of mpn eñ also openbaert een vlamme onderwilen wit wāneer dz die materi đ luchten subtijl is daer die wa-sem des viers in radieert ende alsulkē wittichept en is nz proper mer trāsūp-tiue

Dat v. ca. vanden gradē tusschen wit-tichept eñ swartichept

Het sijn veel gradē tusschē die wit tichept eñ die swartichept die daer onđ lopē na meer of min der qualiteptē die daer werkende sijn of lidende crancke-lic of starkelic menichsins .ende dat na veel graden want hoe dat die droech-ept meer bouen gaet alsoe veel wert si swaerliker gesubtijlt eñ dun of open ge maect eñ verlicht eñ also en worter niet lichtelick een doerschijnlichept eñ daer om moeter een wittichept werden daer om dat die droge vast eñ dick is eñ hoe dat die bouenganck des droghen mpn is eñ des heten meest alsoe veel te eer eñ te lichteliker worter een wittichept also oeck hoe dat die droechept meerre is ende die couthept groter also veel te lichteliker coemter eē swartichept Itē is dat sake dz die bouenganc des vuch ten groot is eñ die bouē ganck des he ten clepn so is die swartichept clepn eñ alsoe ist oeck ist dat die bouen ganc des vuchtē oec groot is eñ des coudē clepn so is die withept clepn . eñ is die bouen ganc des vuchten wat een bouen ganc des warmē so mochter eē meerre swar tichept af comē ende nochtās wint die warmte onđwilen een wittichept inden vuchtē alst openbaert int wit vādē epe dat gesoden is eñ onđwilen dz werken

de is inden vuchten eñ groenen houten
laet witte asschen ten lesten after noch-
tans en is dat gheen gerechte wittich
eyt want daer volcht eñ openbaert al-
toes in eē litteke̅ des doerschinens dye
qualiken geeyndt is ter maniere̅ des o
verste vā den cristal eñ dat opēbaert als
ment snyt al ist dat dese doerschinicheit
niet en gaet ter helften vā den lichaem.
Item twit vanden eye is oec wit | want
het en wert vā den viere niet geraect om
der scale̅ wil wãt waert dattꝫ vier twit
sonder middel raecte sonder twiuel het
soude swart werden wãt die werkende
hetten mach swarticheyt eñ roke win-
nen in dat nat mer die ỏwinnende vuch
ticheyt maect droechcyt inder materien
daer si in werct eñ also als die droecheit
gemaect is so maect si een nuwe ỏwan-
delinge eñ wint een nuwe verwe inder
subtilinghe des drogen ⁊c. Eñ wort die
werkinghe des warme̅ eñ des couden
middelbaerlic ouerdragende inđ mate
rien so worter een middelbaer verwe vã
node gewonne̅ waer om dꝫ warme vier
subtylde die materi inđ winninge ỏ wit-
tichcyt mer die coude salse weder om ỏ
gaderen inđ winninge der swartichcyt
eñ want si in enen punt te gader werke̅
moeten so ist noot dat si ghelijc in elken
punt wittichcyt eñ swartichcyt in bren
ghen want het is noot datter een cōpo
neerde dat is dubbelde verwe wt hem
comen moet eñ dese verwe soude meer
hebben vanđ swartichcyt want dat dro
ge heeft he̅ meer ten witte̅ dã ten swar
ten om des wil datter geen doerschyn-
lichcyt en is Eñ om die ingeboren dōc-
kerheyt eñ heeft he̅ oec meer totter ỏsa
meninge eñ totter behoudinge ỏ inghe
borenre ỏgaderinge dã totter subtilin-
ghe eñ dunnicheyt eñ ist dat si middel-
baerlic ouerdragen in een natte materie
ouermits ouerganc so sal daer een mid
delbaer verwe noch gewonnen werden
die meer sal hebbe̅ vande̅ witten dã vã-
den swarten wãt dat nat biden ouergãc
eñ die puer doerschynlicheyt heuet he̅
meer ten witten dan ten swarte̅ eñ ist dꝫ
die materi middelbaer is so sal die ver-
we altoes middel wesen eñ is dat zake
dat des warms te veel is in sulker ma-
terien so mach dat vucht lichteliker ver
keert werde̅ in swartichcyden dã dꝫ dro
ghe in wittichcyden alst openbaert wan
nneer dat vucht eñ dat droge ghedeylt
werden vã malkanderen soe maect die
hetten meer een swarte verwe in natte̅
eñ in groenen houte dã in verbarnden
stenen inde̅ welken calck wert eñ is dat
sake dat die werkinghe middelbarlic te
veel worde inđ materie̅ so moet die mid
del verwe meer gedubbelt wesen vter
wittichcyt wãt dat nat heeft hem meer
ter wittichcyt dã dat droghe ter swar-
tichcyt of tot enigher verwen daer om
dat inde̅ vuchte̅ is een natuer des doer
schinens die welke een proper materi ỏ
verwen is eñ also en ist inde̅ droghe̅ ꝛc
Item aristo. seyt datter alleen vyf mid
dele verwen syn | des welke̅ getal men
neme̅ mach inđ voerscreue̅ maniere̅ eñ
oec vter ỏsameninghe des witten ende
des swarten tot hore winninghe dair ō
dattet wit eñ dꝫ swart effen gelijc ỏga-
deren ter makinge ỏ middelre verwen
eñ dã sal die verwe gelijc verre schelen
tusschen die eynde̅ als die rootheyt . eñ
tusschen wit eñ dat root en moghen ꝛc
dan twe wesen eñ dat een is den witten

naerre eñ dat anđ den roden eñ tusschẽ dat rode eñ dat swart sijn oec twe ende dat een is meer mitten swarten eñ dat ander mitten roden eñ allso en mogenđ nz veel intermedi wesen dat sijn verwẽ die ondertusschen staen .want tusschen wit eñ trode en mach nz wesen dz slech telic gelijc verre scheelt want een dinck dz slechtelijc effen verre scheelt siet die eynden aen mer alsulken dinc ist dattet gesettet wert so hevet drie quartier der witticheyt eñ een quartier der swartich eyt want die helft der rootheden van den enen is een quartier đ witticheyt eñ is een quartier der swarticheyt Inđ sel ver manieren en salt nz simpelic effen verre schelen tusschẽ swart eñ root wair om dattet noot is dattet heeft drie quar tier der swarticheyt eñ een quarter der witticheyt

Dat vi. ca. hoe veel specien vã verwen daer sijn

Dese viue verwẽ die ondertusschẽ staen noemt aristoti. Die eerste hiet hi glaucũ eñ die is vael die anđ puniceum dat is gheluwe die derde root die vier de purpur eñ die vijfte groen alsoe dat tusschen wit eñ root sal glaucus wesen aen die side ten witten eñ gheel aen die side ten roden Item tusschen swart en de root is purpur aen die side ten rodẽ eñ groen aen die zijde ten swarten dese namen werden in griex anders genoẽt als xylianos purpureos karpos glau cus mer die latijnsche namen werdẽ ge merct vandẽ griecsen namẽ eñ die redẽ der geseechder dinghen mach openba ren want glauc⁹ heeft meer vander wit ticheyt dan vanđ swarticheyt eñ vãder rootheyt eñ alsulken verwe wert meest ghe set inden bladeren die des winters vallen of indẽ herfst vandẽ bomẽ eñ die gheel eñ die purper verwen omgorden die rootheyt want een ygelic van bey den heeft meer vanđ rootheyt dã vanđ witticheyt eñ vanđ swarticheyt Mer dz gheel is verder vander swarticheyt dã dat purpur als aristo. wil int anđ boe ke datmen hiet de sompno et vigilia dz is vãden slape eñ vander wakinge dair hi spreect vanđ corrupciẽ deser inđ swar ticheyt wt welken alle gaderen volcht dattet groen sal ghe set werden mitter swarticheyt

Dat vij. ca. van eniger opiniẽ die tlicht seggẽ te sijn vãde substancie der verwẽ

Het sijn meysters die settẽ dz licht te wesen vanđ substãcien der ver wen eñ die segghen dat die verwe een licht is indẽ lichaem des doerschinens .Item die doerschijnlicheyt heeft dese differencien dat sijn onderscheydinghe anter die doerschijnlicheyt is puer en de gescheyden vander aerdicheyt of si is onpuer vanđ menghinghe đ aerdich eyt .Item tlicht wert viersins gemerct wãt het is claer of dõcker luttel of veel noch ic en segghe nz een groot licht dat ghegoten is ouer een groot subiect als geseyt wort vandẽ doechdeliken licht dz veel lichts đgadert wert in enẽ punt als wãneer een spieghel des holen der sonnen teghen ghe set wert eñ tlicht dz vallende is op alle dz ouerste des spie gels wert weđbuucht indẽ center vãdẽ spera des spieghels wes đgaderinghe des lichts dẽ spiegel ontfengt eñ maec ten lichteliken barnlic wãt hieldmẽ dair een dorre licht spongi teghẽ of een anđ barnlic dinc het soude vluchs barnẽ eñ

waer tlicht claer eñ veel in enen pueren
doerschinigen dinge soe soude daer een
witticheyt werdẽ wãt die witticheyt is
een verwe vã veel eñ claer licht die ge-
wonnen is in enen pueren doerschinigẽ
dinge als albumaser seyt eñ is dz licht
cleyn eñ doncker in enen dinghe dz dõc
ker doer te sien is daer coemt een swar
ticheyt af eñ dese redẽ maect aristo. re
den eñ auicẽnen reden slecht\ eñ na de-
ser reden openbaert datter vij. sermonẽ
of redẽ sijn vanđ witticheyt die alleyncs
ken tot inđ swarticheyt gaẽ eñ also sijnt
oec seuen die đ swarticheyt naest wesen
sullen gaende vanđ swarticheyt ter wit
ticheyt waert ter tijt toe datter een ghe
moet coemt vã enigẽ der seuẽ verwẽ o-
uermits den welkẽ men vã witten neđ-
gaet eñ dat is openbaer eñ wãt drie din
gen sijn dz wesen đ witticheyt makẽ als
claricheyt des lichts eñ des veel dat is
tander eñ die puericheyt des dings dat
doerschijnlic is eñ aldus sal daer eẽ win
ninge wesen vã drien verwen of eẽ ygge
lic vãden drien sal alleen bliuen eñ daer
sal een bliuinge wesen der anđ tween eñ
aldꝰ sellẽ vanđ witticheyt seuẽ voertgã
gen der verwen wesen sonđ middel. eñ
also oeck vanđ swarticheyt seuẽ verwen
ter witticheyt eñ aldꝰ sellen daer wesen
xvi. verwen twe principael als wittich-
eyt eñ swarticheyt eñ xiiij. anđ diemen
collaterael hiet dat sijn zidel verwen op
climmende vã daer ouermits wtstekin-
ge vandẽ witten totten swartẽ ende vij.
ghenswaert toe gaende vander swartin
ge ouermits vlatinge totter witticheyt
int middel in een vgaderende eñ in enẽ
ygeliken đ middel verwe sijn alsoe veel
meer graden sonder eynde na dien dat

hem die uterste strecken Item aristoti-
les seyt dz die verwe bi hoer seluẽ sien
lic is eñ dit seyt hi int anđ boeke vandẽ
sielen eñ het en is niet vã horen gebre-
ke mer billiker vandẽ ghebreke des in
struments dat die verwe nz ghesien en
mach werdẽ sonđ licht Item gheliker-
wijs dat in enẽ lichaem dz doerschinich
eñ dat nz geeyndt en is dye lucht claer
maect mitter daet ouermits tegẽwoer
dicheyt des lichts eñ als tlicht en wech
is so maectset doncker also oeck in enen
geeynden lichaem maect die tegẽwoer
dicheyt des lichts een witte verwe eñ
hoer absencie maectse dõcker eñ swart
alsoe nochtans dattet licht nz mit allen
en wech en si als geseyt wert in libro de
sensu et sensato ca. vij. waer bi dat dye
waer verwe is inden gheeynden doer-
schinenden lichaem eñ indẽ lichaem dz
nz geeyndt en is daer en is gheen waer
verwe mer oft een verwe waer alsmen
seyt int selue boeke Itez die verwẽ die
gelijc verre vã malcanderen schelen die
geset sijn vã dingen die vã verre staen-
de sijn moghen middel verwen schinen
al ist dat sijs nz en sijn wãt en geen deel
des dings mach onder dye leste verwe
ghesien werdẽ die daer uterste staet alst
openbaert in een laken vã menigherhã
de verwen als daer geseyt wort ca. viij
in die letter d Item die middel verwen
werdẽ gewonnẽ nader gelikenis đ win
ninge der gemengder dingẽ mitten din
ghen diemen menghen mach. waer bi
dat die menginge der verwẽ volcht die
menginge der dingẽ diemen menghen
mach ouermits vwãdelinge des dings
datter te samen gemengt is als gheli-
kerwijs indẽ eyndelsten lichaem eẽ mid

del wert alſo wert indē eyndelſten ver-
wen een middel verwe ghewonnē als
daer geſeyt wert ca. viij. Item alle ver
we wert ghewonnen ouermits wittich
eyt eñ ſwartichheyt die billiker ſchijnt te
weſen een berouinghe des witten dan
een verwe als duyſterheyt is een bero-
uinghe des lichts als geſeyt wort li. x.
methaphiſice ca. iij. in die letter b Item
het en is geen noot dat die enicheyt der
naturen volgen ſal die enicheyt der ver
wen inder gedaentē als albumaſer ſeyt
inder differencien vāder g Item als a-
riſtotiles eñ auicenna ſeggen ſo bewijſt
die verwe die natuer ende die cōplexie
eens dings dat gheuerwet is want die
witticheyt eñ die witte verwen indē ge
congeleerden lichamen en ſijn nz dā in
een coude ſubſtanci eñ dye ſwarte alſoe
weder om want ſi maect die vuchte ſub
ſtanci wit eñ maect die droghe ſubſtan-
ci wit eñ daer ō die witticheyt die moeđ
is ō coutheyt bewijſt dat die flemme bo
uen gaet eñ die coude eñ die vuchte hu
moer eñ die ſwarticheyt is een teykē ō
melancolien eñ datter een droecheyt in
den lichaem bouen gaet eñ onderwilen
iſt een teyken der verbarntheyt Itē pli
nius eñ auicenna ſegghen elc thoer vā
den verwen die een luttel eñ ander veel
Mer ſi ſeggen dit dat een yegelic beeſte
hoe fel dat ſi is nochtans ōwondert hē
vā dier menigerhandicheyt eñ ſchoen-
heyt der verwen die inden pantheer is
Item die verwe eens yeghelijcs men-
ſchen maect dat aenſicht ſchoen of lelic
want een goede zoete verwe is een ver
vullinghe ō ſchoenheyt ſo wanneer dz
ſi den lichaem te punt antwoert als aui
cenna ſeyt waer af dat auguſtinus ſeyt

Die ſchoenheyt is een edel hebbinghe
des lichaems mit zoeticheyt der verwē
eñ alſo iſt weder om .een lelike becōmer
de verwe die ongeſchict is mittē maec
ſel des lichaems is een lelicheyt Item
wert een menſch haeſtelic bleeck ſoe is
hi veruaert. eñ wert hi raſch root ſoe is
hi toernich eñ deſer gelijc

Dat viij. ca. vande veranderinghe der verwen

Die ōwandelinge der verwē wert
vā menigerhande ſaken indē lichamen
alſt openbaert inden vruchten eñ inden
graſen eñ in anderen waſſenden dingē
want eerſt werden die vruchten groen
alſt openbaert indē druuē eñ indē moer
beſſen daer na werden ſi root ten leſten
werden ſi bleeck of ſwart eñ die ōwan-
delinghe der verwen coemt vanō ōwā-
delinge der natuerliker hetten als der
ſonnen die de vruchtē menichſins coect
eñ ōduut want die eerſte werkinge der
hettē is crāck eñ traech eñ en can noch
die aerdighe delen niet doen ſcheyden
eñ open maken eñ int ouerſte vandē beſ
ſen openbaert ene groene verwe die on
uerduwelic is mer alleyncxken wert die
natuerlike hetten geſtarct eñ dan wer-
den die beſſen bat verduwet eñ aldꝰ o-
uermits die zon wert die aerdicheyt tē
leſten buten getogen eñ wert ōteert als
alphredus ſeyt ouer ariſto. boeke van-
den groyliken dingen eñ vandē plantē
Item indē geuoeliken dingen wert oec
een ōwandelinge der verwen als nv in
den huut nv inden ogen nv inden harē
nv inden nagel wāt die warmte vander
huut wort in tween manieren als geſeit
wort in iohannicio anter ſi wort vanden
binnenſten of vandē butenſten eñ vāden

binnensten comet vāden humoren ondˀ-
wilen vā passien der sielen en̄ vādē bin-
nensten wert die verwe ōwādelt inder
huut en̄ onderwilen ouermits hetē hu-
moren ouermits coudē humorē onder-
wilen want het geualt dat die hete hu-
moren also wel die simpel als die gecō-
poneerde cout werdē en̄ oec dat die cou
de hete werdē en̄ daer na wert die huyt
verwandelt wāt wāneer dat die coude
humorē verhetten so wert die witte ver
we ōwandelt in gheluheyt of in roothe
den en̄ als die hete humoren ōcoudē soe
wert die rootheyt ōwandelt in wittiche
den of in bleecheden en̄ aldꝰ ist vanden
anderen te ōstaen Item vāden butenstē
passien ō zielen wort die verwe verwan
delt want die rode wert bleke vā anst en̄
van sorgen wāt inden anst wort dz hert
gedwonghen en̄ die hetten wert vāden
butensten weō gheroepē totten binnen
sten en̄ daer ō werdē die uterste ledē ble
ke en̄ die bleke is die wort root vā grā-
scappen wāt inō grāscappē wert dz hert
breet gemaect en̄ het wert wt gesteken
dattet gaern wrake doen soude en̄ van
den binnensten wort oec een swarte ver
we indē volc datmē moeriaens hiet en̄
een witte verwe indē aldemans dz is in
den duytschen wāt die moriaens wonē
in alte heten lant datmē ethyopia hiet
en̄ om die stedelike hetten wort dier lu
den bloet dat tusschen vel en̄ vleysch is
ōbarnt en̄ swart en̄ so voert alle hoer le
den doer wāt dat bloet spraeyt hem alle
dat lijf ouer en̄ dese luden wonen alleen
in enen hoeke vā dien lande daer die so
ne steedts also hete schijnt mer aldꝰ en
ist ouer al ethyopien niet wāt si winnen
daer oec goede ghetemperde kindˀ als
men anderswaer doet als macrobiꝰ aris
totiles en̄ auicenna seggē \en̄ aldꝰ ver-
keert weder om die de scotten en̄ die ale
mans bewonen een cout lant en̄ daer ō
ouermits die coutheyt die de sweetga
ten dwinghende is en̄ slutende wort die
hetten weder geroepen tottē binnenstē
leden en̄ daer om wert dat uterste van-
den huut vāden duytschen wit alle de-
se dingē ōtelt die cōmentator ouer iohā
nicio en̄ dat selue roert oec aristo. Item
die verwe vanō huut ende sonderlinge
des menschen wert ōwandelt van veel
anderen saken .ondˀwilen om die quaet
heyt der cōplexien alst openbaert inden
melancolicis en̄ inden colericis die alte
grote hetten hebbē vanō sonnen en̄ om
die droecheyt ō luchtē en̄ alst opēbaert
inden wandelaers en̄ inden scipludē en̄
alst schijnt indē malaetschen en̄ in meni
ghen anderen Itē die verwe wort oeck
gemerct inden harē wāt na dien dz die
fumen dat sijn die rokē wt comē en̄ ghe
resolueert werden daer na wert die ver
we vāden haer ōwandelt wāt van fleu-
men werdē si wit |van sangwis root vā
der natuerliker melācolien vael vāder
ōbarnder colera swart en̄ vandē gebrec
ō natuerliker hetten graeuwe alst open
baert inden oudē en̄ als die wortelē vā
den hare graeuwen so is daer ouervloe
dighe fleumē mer als si slechs aen dye
eynden bestaen te graeuwen dat is een
teyken datter gebreck is vanō natuerli
ker hetten soeket bouē indē tractaet vā
capillus

Dat ix. ca. vande verwe indē ogē

Men sal na merken die verwe indē
oghen want als iohānicius seyt soe sijn
daer vier verwen indē oghen als swart

wit bont of menigherhande eñ vael en-
de die menigherhandichept deser ver-
wen gheualt vanđ claricheypt des sienli
ken geests of vanđ donckerheypt of vā-
der luttelheypt der cristalliger humoren
of vanđ diepicheypt of vanđ oueruloe-
dicheypt of turberinge des witte vandē
ogen of vāder behoeuinge of oueruloe
dicheypt der humoren des roecs diemē
vuea tunica hiet wāt is dat sake dz die
cristallige humoer luttel is inder groot
heypt als binnē scuult eñ die humoer vā
den witten bedroeft wert of datter een
swarte humoer ouerulopt vā vuea tuni
ca als alle dese ouer een dragē of som-
mighe so worter een swarte verwe indē
ogen eñ die wittachtige verwe coēt vā
contrarien saken eñ die vael verwe en-
de die bont coemt vā menghinghe der
dinghen die wittichept eñ swartichept
makē mer inder valichept is een luttel
swartichedē eñ in die bont is een luttel
wittichedē meer eñ vā desen soeket bo
uen indē tractaet vāden ogheN Itē die
verwe werter oec gemerct indē naghe
len wāt hoer verwe sal wit wesen blinc-
kende eñ doerschinich eñ ondwilē wert
dese verwe ŏwandelt in dōckerhedē of
in een ander lelike verwe eñ dat betey-
kent menigherhande passien indē liue
alst bouen openbaert inden tractaet vā
den naghelen

Dat x. ca. vāden verwen int perticulaer
eñ eerst vander wittichept

Nu willen wi segghen vanden ver
wen int perticulaer eñ eerst van-
der wittichept die een voerste fōdamēt
schijnt te wesen vanđ middelre verwen
Item wittichept is een verwe vā clarē
licht eñ van veel die gewonnen eñ ghe
maect sijn int puer eñ in dat doerschinē
als algasel seyt wāt hoe dat die mate-
ri des doerschinens puerre ende clicht
claerre is hoe dat die wittichept meer-
re is Itē die materialighe sake ter wit
tichept is een puer doerschininghe die
onghemengt is mit eniger aerdigher
vullensen als nv droghe nv vucht Itē
sijn werkende sake is anter heet of cout
want is die materi alte droge eñ die het
ten daer in alte seer werkende is so sal
daer wittichept ghewonnē werdē om ŏ
openichept eñ ŏ subtilichet wil der delē
vanđ materiē eñ om die claricheypt mit
ten craften der hetten alst openbaert in
enen verbarnden been eñ inden calck eñ
is die materi substācialiken vucht ende
daer in die couthept bouen gaet datter
ghewonnen wert dat sal wit wesen alst
openbaert indē snee eñ inden hysel eñ
die wittichept wert oec ghewonnen vā
der wasemiger luchten die neyghende
is totter wateriger vuchtichept als a-
risto. seyt li. xix. vanden dyerē eñ dz is
om die werkinghe des couden wāt die
coude maect die natte nature wit ende
maect die droghe swart wāt die hetten
maect die natte materi zwart ende die
droghe wit Item die wittichept coemt
vanđ openichept der luchten alst open-
baert inden scuum eñ die hete wateren
makē wit haer .waer om dz die wittich
ept anđs nz en is dan vter wasemigher
luchtē die gehoudē is indē ledē eñ dair
ŏ wāt die wittichept is vter wasemiger
luchtē die warm is so sijn die dyerē wit
onđ dē buke als aristotiles seyt int boe
ke vanden dyeren xix. Item in ghenē
dinghen en werden die middel verwen
bat ghefondeert dan inden witten Eñ

hoe dat die witticheyt groter is hoe dz
die rode of die swarte verwe daer vas-
ter op vestigen sal ter witter verwen be
horen grote witticheyt ende cleyne wit
ticheyt eñ bleecheyt ende blondicheyt
want die blondicheyt volcht die natuer
vandē witten Item die meysters vā me
decinē bewisen veel ander specien of ge
daenten biden wittē al is die waterige
ver we eñ die is melkige verwe eñ karo
pos die bleeckachtich eñ si werden ver
wandelt na menigerhāde dunne of gro
ue materien daer si in gewortelt werdē
alst openbaert in libro ysaack theophili
cōstantini eñ egidij vandē orinen

Dat xi ca vander geler verwē eñ vale

Color flauus dat is een blonde of
een vael verwe die coemt uter wit
ticheyt die niet groot en is eñ gaet wat
ten rodenwaert eñ wert gewonnen als
auicenna seyt slechtelijc in een ghetem
perde materie. eñ hier in wert die groe
ne verwe ōwandelt inden planten des
herfsts eñ dat doet die coude die maect
een middel verwe in eē materi die mid
delbaer is tusschen natten eñ droghen
eñ heeft vāden witten meest als die cō-
mentator seyt ouer aristo. boeke vandē
planten int eynde eñ daer om seyt hi dz
sommige bomē des zomers groen wer
den als die busboem ende des winters
bleeck vā buxus is voer geseyt

Dat xij. ca. vander bleker verwen

Color pallid9 dat is een bleke ver
we eñ coemt vanden seluen saken
nochtans is die couthevt groot eñ gaet
meer ter swarticheyt eñ wort oec in een
re grouenre materi gewōnen Itē bleec
heyt is een middel verwe beginnende
vander witticheyt eñ daelt ter zwartich
eyt eñ si coemt oec bi toegheual als van
wesen van droefheden van sorghē van
vasten eñ van anderen saken ouermits
den welken die hetten weder gheleyt
wert totten binnēsten leden totten ouer
sten vanð huut des lichaems eñ werdē
bleke om dat hē tbloet ontlopen is als
men sien mach inden genen die te veel
slapen of te veel mit vrouwen te scaffen
hebben eñ in menighen anderen

Dat xiij. ca. vander roder verwen

Rubus color dat is rode verwe en
de is een middel verwe gelijc ver
re schelende vanden utersten eyndē der
swarticheyt eñ der witticheyt die ouer
loept int ouerste eens doerschinende li-
chaems ouermits in corporerende des
claren vierigen ende pueren lichts tot
wes winninghe te samē lopen die doer
schijnlicheyt der materiē eñ die clarich-
eyt des vierighen lichts eñ die middel
baer eendrachticheyt des zwartē ende
des wittē nochtās ō dat vierige licht dz
die doerschinige delē des ghemengds
breet maect eñ rechtichtse eñ maectse
mede subtijl soe heeft si meer gelikenis
indē doerschijnlicheyt mittē witten dan
mittē swarten eñ daer ō dat alte root is
ter manierē eens dings dz lichtende is
schepfelt dz gesicht noch en ōgadert nz
also wel alst swart waer ō dz die gewāt
ludē rode lakē hangē voer haer veyn-
sterē als voer dē licht op dz die ghene
die anð geuerwede lakē sien ō die root-
heyt die dē sienlikē geest schepfelēde is
te min mogē onðkennē eñ die waerheit
vāden verwe te min mogē wetē

Dat xiiij. ca. vanð soffraniger verwē

Color croce9 puniceus eñ citrinis
schelen luttel van malkanderen

inder verwen dan dat deen myn vandẽ witten heeft eñ dander wat meer vanđ swarticheyt eñ deen oec myn hetten eñ die ander wat meer na dien dat alsulke hettẽ in eenre subtÿlre materien eñ die meest doerschinich is ghewortelt wert eñ hoe dat die materie aerdigher is eñ grouer hoe dat si myn claer is dese ver we eñ hoer onđscheydinge eñ beteyke- nisse soeket in egidio of in ẏsaac int boe- ke vandẽ orinen wãt een ende dye selue verwe beteykent wel menigerhande cõ trari suucten of anđ dingen nader meni gerhandicheyt đ substãcien der welcker si toe genoecht wert

Dat xv. ca. vant selfde

COlor croceus dat is een soffrani ghe verwe dese raect die naticheyt en- de die humorẽ meer dã die citrin⁹ dz is die gheeluwe eñ beteykent onghetem perthcyt đ hetten eñ des bloets inđ le- ueren ouermits toemenginge der cole re alst openbaert indẽ colerÿns der wel ker orÿn soffranich is indẽ scuum eñ die oghen soffranich eñ die huut stincken- de eñ gheel Itẽ die vogelen sÿn vã alte heter cõplexien eñ colerÿn als die crom becte vogelẽ die daer rouen eñ die heb ben haer vterste als hoer benen voeten eñ beckẽ geuerwet twelc gheualt ouer- mits oueruloedicheyt des colorÿcs ro- ke die heet is die de natuer ten vterstẽ ledẽ werpt waer bi dat si geuerwet wer den daer af soeket bouẽ int boeke van- den suucten int ca. vanđ geelsocht

Dat xvi. ca. van menige verwe vã loet gemaect

COlor mineus dat is een verwe vã der menien diemen vã gebarnden lode maect ende is een verwe byđ rootheyt blinckende eñ weder schinẽde als vier wãt dese verwe heeft veel in hoer van- den viere der luchticheyt eñ oec vander materien wegen der doerschÿnlicheyt Item die materi vander menien is oec een aerde die ghenomen wert int oeuer vander roder zee die welke vã also gro ter rootheyt is dat si alle twater vãder zee roet maect mitten aen slaen datter dye zee aen slaet eñ wert đkeert in een rootheyt der menien ende dair af heeft die rode zee haren naem eñ in dien ade ren der aerden werdẽ die rode gemmẽ geuonden dese aerde wert eerst kÿnlikẽ ghedroecht ten lesten wert si seer cleyn tusschen den ste enen gewreuen eñ mit- ten witten vanden eye ghetempert eñ dese verwe en geeft den scriuers eñ dẽ maelres gheen cleyn winninghe want die scriuers maken daer mede die hoef de letteren vãden boeken daermen die eynden eñ die beghinselen vãden sen- tencien eñ vandẽ capittelen mede onđ- scheyt eñ dese menie wert gescarpt eñ gemeerret mittẽ zape eens cruuts dat men coccus hiet eñ die verwe blinct als viere eñ daer om vã dien viere ist cocc⁹ ghenoemt eñ dese verwe oerbaren die verwers meer dan die scriuers Itẽ die oude plagen wileneer die menie te ver wen mit bloede eẽs worms als die pur pur ghemengt wert mitten bloede con chilis mosselẽ het is een verwe die seer aen cleuẽde is after dien male dz si mit enigher materien wel gemengt is also datmẽse daer eerst nauwe af crÿgẽ can

Dat xvii. ca. van puniceus dz is verwe ghelÿc purper

COlor puniceus dat is een ver- we die de rode verwe omgaẽde

is ghelijck dat die purpur is meer heb
bende vander roothept dã vanđ swart-
hept eñ meer vander zwarthept dã vã-
der withept nochtans is si meer genep
get ter wittichept dã ter swartichept eñ
also is die purpur verkeert weder õme
want si đ roder verwen naerre is dan đ
swarter mer si nepcht meer ter swartich
ept dan ter wittichept als aristo. int an
der boeke de sõpno z vigilia sept Item
inđ zee werdẽ eenrehande mosselen ge
uonden die seer clepn sijn die sommige
bloedighe droepelen heeft. eñ alsmen
die vergadert so verwen si eñ scerpẽ die
rode verwe eñ makense hoger đwende
waer om dat alsulken bloet in pipen ge
gadert wert tot behoef der verwers eñ
wert mit ãderẽ verwẽ ghehemelt in va
ten inden welken men zide verwet dair
men purpur lakẽ af weeft daer die glo
rie des conincs af getoent wert als gre
gorius sept canticoꝝ ca. vij.

Dat xvij. ca. van groene verwe

Color viridis wort gewonnen van
der werkinge des heten in een middel
baer materi kerende nochtãs totten bo
uenganck des natten alst openbaert in
den bladerẽ vruchteu eñ crudẽ eñ daer
om sal daer een verwe gewonnẽ werdẽ
die veel vander swartichept heeft noch
tans en repct si nz al ter swartichept wãt
vanđ toemenghinge des blondẽ eñ des
groten zwarts soe wert int ouerste des
vuchten een groenichept gewonnẽ wã
neer dat die werkende hetten inđ mate
rien dat vuchte niet verbarnen en mach
noch te vollẽ coken dz si te mael in swar
ten verkeert wert waer bi dat die groe
nichept indẽ cruden of indẽ vruchten eẽ
tepken is der raeuwer humoren die on
verduwet is als auicenna sept eñ dat o-
penbaert wãt die groene verwe indẽ bo
men eñ inden vruchtẽ wert des herfsts
verwandelt in eenre vaelre verwẽ wãt
inden bladeren eñ inden cruden is veel
materien des vuchten eñ des grouen
die welke ouermits werkinge des war
men allepncsken verteert wert Item a
ristotiles sept dz die groene verwe is eẽ
middel verwe tusschen root eñ swart eñ
dat openbaert bidẽ ouerganghe der ro
der colera dat si gaet in die onnatuerli-
ke swarte melancolpe eñ want die cole-
ra root is soe gaet si in melancolien die
swart is ouermits die onnatuerlike co-
lera als colera eruginosa eñ colera pras
sina die groen geuonden wort eñ dair õ
is die groene đwe den gesicht genoech
lic om die đgaderinge đ vieriger delen
eñ der aerdiger delẽ eñ daer en is gheẽ
verwe den gesicht alsoe genoechlic als
die groen alst openbaert indẽ maraude
die de ogen der geenre die gemmẽ en-
de metallen grauen seer cõforteert als
psidorus sept int ca. vandẽ preciosen ste
nen Item die groen bladerẽ eñ dz gras
eñ die ander dingen die inder aerdẽ was
sen sijn vãden bouenghange der aerdi
ger delen indẽ welken si gewortelt wer
den als inder materien eñ vandẽ vieri-
ger craft als vanđ virtutẽ die daer wer
kende is die de aerdige dingẽ schept eñ
subtijl maect eñ open eñ also aentreckẽ
de hoer fumẽ dat sijn hoer wasemẽ tot
ten epndẽ đwet dat ouerste des cruuts
mit sulker verwen niet mit swarter ver
wen noch mit roder verwen .mer mit
groenre verwen eñ al ist dat die vruch-
ten ende die bladeren groen geuonden
werden nochtans en sijn die bloemen

nʒ groen mer dat is om die ſubtilicheit der materien die inden bloemē is Item die groē verwe is tuſſchē root eñ ſwart een middel verwe die den ghesicht be- haechlic is .waer bi dat dye herten die hijnden eñ die anđ wilde dieren ſeer die groene ſteden minnē als galienꝰ ſeyt

Dat xix. ca. van een verwe genoemt co lor liuidus

Color liuidus wert gewonnen wt waterigen delen eñ aerdigen delen die daer bouē gaende ſijn waer bi dʒ in din ghen die een groue ende een coude hu moer hebben wort alſulken verwe ghe wonnen diemē liuidus color hiet dat is een doncker verwe alſt opēbaert indē vi olen eñ inden lode wātet loot is natuer liken wit al iſt dattet bouen doncker is waer bi dat van hē ceruſe gemaect wort als cōmentator ſeyt ſuper iiij. metheoro rum eñ alſmen deſe verwe inđ orinē ſiet dat is een teyken dʒ die natuerlike het ten geleſcht is eñ doot als egidius ſeyt wāt ſi beteykent veel quađ ſuuctē inden liue

Dat xx. ca. vant ſelfde

Color liuidus dat is dōcker zwar- tachtighe verwe eñ is quaet indē ghe- ſielden lichamen anter ſi beteykent alte grotē coude die de natuerlike hettē ge leſcht heeft eñ dieſe heeft beſtaen te do den of ſi beteykēt oueruloedicheyt des melancolioſon bloets die de huut lelic maect alſt openbaert inden nidighē lu- den of in luden die gheuallen hebbē of die geſlagen ſijn mit cuſen of mit houtē indē welkē tbloet dʒ tuſſchen vel ende vleych leyt gecorrumpeert wert als die expoſitor ſeyt ouer dat eerſte ca. in yſa- acs boeke ſi beteykent oec twater eñ đ teringhe des lichaems ende twoet euel eñ ghebreck aen der longhen als egidi us ſeyt . mer het en is gheen noot alle die ſaken van deſer verwen te vertellē in dit teghenwoerdich wercſken mer ō dat ick die geſeyde dinghen weder tot eenre ghedenckeniſſe brenghen ſal ſel- den hebbe ic ghewetẽ dat deſe verwe yet goets beteykēde ten waer dʒ ſi eer ſte groen of ſwart gheweeſt hadde en- de ſi mitter hulpeu der naturen weder verwandelt worde in donckere verwen eñ van dier dōckerre in roder of in geel re verwen wāt dan iſt een teykē dat die nature đ ſuucten bouen gaet als egidiꝰ ſeyt

Dat xxi. ca. vander blaeuwer verwen

Color indicꝰ ſiue venetus dʒ is eē blaeuwe verwe die der doncker đ wen bouen gaet inđ ſchoenheyt eñ inđ groenicheyt eñ heeft meer ghemengs vanđ waterachticheit eñ vanđ luchtich eyt mitten aerdigē delen dā die dōcker verwe . eñ die color indicus is een he- melſche verwe \als die ſaphier van ori enten eñ indē iacincten eñ alſulken ver- we wert oec inden lazuer geuondē mer daer af ſoect bouē indē tractaet vanden gemmen eñ vā lapiſ lazuli

Dat xxij. ca. vander ſwarter verwe

Nigredo dʒ is een zwarticheyt eñ is een berouinge des witten indē doerſchijnen ghelikerwijs dat bitter is indē vuchten een beroeuinghe der zoe- ticheyt waer bi dat ghesien wort dʒ die witticheyt was een eerſte beghin van- den verwen ghelikerwijs dat die zoe- ticheyt is een beghin der ſmaken als a riſtotiles in libro de ſenſu et ſenſato ſeyt Item ariſtotiles ſeyt dʒ ſelue libro xix.

dat die ſwarte verwe anders niet en is
dan een berouinghe der claerheyt Itē
die ſwarticheyt wert gewonnen vā lut
tel lichts eñ van donckeren verſament
mitten onpueren ende donckeren dz nz
doerſchinich en is ende daer om is die
zwarticheyt tgeſicht ỽgaderēde eñ dat
ſelue wederſlaende waer bi dat ſi tghe
ſicht queſt als ſi te groot is alſt open-
baert inden ghenen die langhe inden
donckeren gheuangen geleghen heb-
ben die welke als ſi wt comē luttel ſien
of qualiken Item die ſwarticheyt wert
onderwilen gefondeert in vuchten en-
de in warmen ſubſtācien wāt die bouen
gaende hetten maect die natte ſubſtan
ci ſwart alſmen ſien mach in nattē hout
dat verbarnt is .onderwilen in een dro
ghe eñ in een coude ſubſtāci want die o
vergaende coutheyt maect die droghe
ſubſtanci ſwart eñ maect die vuchte ſub
ſtanci wit als auicenna ſeyt waer bij dat
die ſwarticheyt is ondẽwilen vāder cout
heyt eñ is een teyken ỽ dodinge onder
wilen is ſi vāder warmten eñ dan iſt een
teyken der verbarninghe eñ daer ō ſeit
hi dz ſwarte oꝛſ̄n mach diueerſche din
ghen beteykenen eñ oec dinghen beteyᷝ
kenen die cōtrari ſijn als egidi9 ſeyt \on
derwilen beteykent die zwarticheyt on
bijndinghe des quarteyns ende alſo be
teykent ſi geſontheyt eñ onderwilen be
teykent ſi ỽbarninghe eñ dye doot als
inden ſcarpē coerts Item het ſijn ſom-
mighe verwen die totten malen dienen
vāden welken ſommige waſſen indē a-
deren der aerdē als ſynopis rubrica me
lium auripigmentū eñ deſer ghelijc eñ
ſommighe werdē mit conſten gemaect

Dat xxiij. ca. van ſynopis

Synopis is een rode verwe die
in ponten eerſt gheuondē was
bi die ſtat van ſynopi daer die verwe dē
name of heeft als yſido. ſeyt li. xliij. vā
deſē ſijn drie ſpecies Die eerſte is rubra
dat is roet naeſten bloede. die ander is
min root .eñ die derde is tuſſchen deſē
tween als die ſelue ſeyt eñ waſt in veel
ſteden mer die beſte coēt vā ponto waer
bi dat ſi pontus hiet

Dat xxiiij. ca. van ſirico

Siricum dat is een verwe daer die
hoeft letteren vandē boeken me-
de gheſcreuen werden eñ wert verga-
dert inden oeuer vanỽ roder zee in phe
nico eñ deſe verwe wert ghetelt onder
ſiccicos daer om dat ſi onderwilen ghe
mengt woꝛt van ſandax ende van ſyno
pis te gader

Dat xxv. ca. van minio

Minium is een rode verwe wes na
tuer die grieken vonden bi epheſum eñ
in ſpangen vintmen vā deſen meeſt als
yſidoꝛus ſeyt eñ ander meyſters

Dat xxvi. ca. van ſynobrium

Synobrium dat die grieken ſinba-
tim hieten ende is ghenoemt na
den drake ende naden elephant eñ aui
cenna hietet draken bloet want die dra
ke eñ die elephant pleghen te vechten
eñ dat bloet dat die aerde verwet dz is
ſynobrium eñ is een puluer van roder
verwen

Dat xxvij. ca. van ſandracha

Sandracha waſſet in topaſion in eē
eylant vander roder zee eñ is van ver-
wē als die cynobriū mer vā zweueliger
luchten ende het woꝛt gheuonden in ſil
ueren ende in guldē metallen ende hoe
dattet roder is hoe dattet beter is ende

hoe dattʒ meer sulfurs heeft hoe dattʒ meer stinct ende die ceruse wort si inden ouen ghedroecht so wort si in sandaratha ōkeert wes verwe blonde is \ ende wert si ghelijc veel mit rubrica gedroeghet eñ gemengt so wort die verwe san dix dat is als weet als ysidorus sept

Dat xxvij. ca. van crasin
Crasin is een groen aerde waer af dat een verwe groen wert als porrepe eñ die best wast in libiē cyrenenī sept ysidorus.

Dat xxvij. ca. van crisacada
Crisacada is een ader vanḋ verwē dat prassium is also ghenoemt daer om datter gout mede geuonden wort dese wast in armenien mer in macedonien beter si wort ghegrauen indē metallen vā coper wes vindinge tsiluer melt. want sijn aderen hebben een ghelikenis mit hem als ysidorus sept

Dat xxviij. ca. vā arsenicum
Arsenicum hiet auripigment ende wort ōgadert om die verwe des gouds eñ dʒ puerste is eñ ten goude geneycht dat is dat best. eñ dat cleyne aderkens heeft daer af soeket bouē indē tractaet vanden aderen vāden auripigment

Dat xxix. ca. van ocra
Ocra wast in topazion dat een eylant is daer die sandaratha wast nochtans maectment onderwilen vandē gebarndē ocra morwe rubrike eñ hoe datment meer barnt in enen nuwen pot die wel gesloten is hoe dʒ bi beter is als ysidorus sept

Dat xxx. ca. van indicum
Indicum wort steken gheuonden int slijck in riedē vā indiē eñ daer hangt scuum aen tslijck het is vā schoenre verwen eñ van luchtiger eñ gheeft eē men ghinghe vā purpurre verwen ende vā gheelre wonderliken scoen eñ het is eē ander ghestacht dat dye cōfectieers of menghers droghen

Dat xxxi. ca. van atrament
Atramentum dat is atrament dat die maelres daghelix oerbaren eñ men maket van roete menichsins op hetē colen dit mengen die maelres mit lijm eñ mit water op dat sijn virtuut blicken sal eñ sommige meysters doen daer toe colen vā ouden wijngaert ranken ghewreuen mit lijm eñ sommine andere barnē heffen van swarten wijn | noch maectment menichsins als ysidor⁹ sept Item men tempert ijnt mit atrament eñ worter mede ghescarpt eñ het heeft veel ō tuten als platearius sept soeket bouen vander aderen der aerdē li. xv.

Dat xxxij. ca. van melinus
Melin⁹ is een witte verwe wes materi gheuonden wert int eylant vā melos ende is daer om melinus ghehieten als ysidorus sept want si alte vet is eñ daer om en oerbarense die maelres niet als die selue sept

Dat xxxiij. ca. van stibio
Stibium is een geuisierde verwe van ceruzen eñ van sommighen anderen daer die vrouwen haer aensicht ten mede vernissen ende verwen

Dat xxxiiij. ca. van cerusen
Cerusa maectmen van lemmeden van lode diemen ouer starkē edic in een vat hangt daer si bouē hanghen eñ verschimelen eñ datmen vāden lemmelen saefteliken mit enen houtē messe scrapt dat is ceruse soeket bouē vanden lode eñ also maectmen oec spaens

groen mit lemmelen vā coper hangen-
de ouer scarpē edick eñ dese is goet op
quaet vleysch

Dat xxxv. ca. van purper

Purpura is ghesept vanđ puerich-
hept đ luchten wāt in desen landē
wert syn materi ghewonnen die welke
die lope der sonnen al na bi đlicht dese
verwe wert gescarpt eñ ghebetert mit
bloedigen tranen of dropelen die daer
toe lopende syn vā besnedē cockyelgen
als ysidor? sept li. xi. int ca. vandē ver-
wen Item het syn noch veel ander ver
wen die simpel syn eñ gemengt dye de
maelres bezighen eñ die verwers mer
die thans syn ghesept dat syn die edel-
ste eñ daer om isser thans ghenoech af
ghesept Item alle dese tracteert plini-
us li. xxxv. ca. xiiij. tot xxxiij. toe

Dat xxxvi. ca. vanden roke

Naden verwen salmen seggen van
den roke of vanđ luchtē Odor dat is ro
ke eñ is vā wazem die rokich is die ge
schepden is of ontbonden vanđ substā-
cien des dings die ouer mits đ luchten
is op ghehaelt totter herssen eñ dair is
een verwandelinghe af ghecomen als
die sinne des rukens want die roke dat
is die lucht verwandelt dat rukē gheli
kerwys dat die verwe dat gesicht doot
of tgeluyt dat horen of dat eten dē sma
ke Item die roke is een eygenscap des
dings die vernemelic is ouermits eni
gen fume of lucht en die de sin begrypt
eñ dat tot dien dat een roke volmaect
sal werden Jndē instrument des genoe
lens horen vier dingē toe als eē warm
te die daer schepdende is eñ een subti-
lichept der materiē die onderdanich is
der werkinge der hetten die daer schep
dende is eñ eē luchtige puerichept die
se ouervoerende is eñ een bequaē hers
sen die de lucht tot hoer laet comen of
niet na dien dz die lucht goet of quaet
is want die goede lucht starct die hers-
sen wonderlikē seer eñ die quade lucht
beswaertse eñ moytse Item die hetten
die daer resoluerende is maect den ro-
ke of die lutht eñ also đkeert \ die dwin
ghende coude belet dat ruken want al
beroerende so en laet die coude die sub
tyl wasemen der substācien ouermits đ
luchten nz storten tottē centrum đ hers
sen waer bi dat die drockē des winters
niet en stinckē mer somers wel alsꝰ oec
die subtilichept der substāciē maect lich
telic enen roke der hettē die wazende
is eñ also doet die grofhept der materi
en cōtrari wāt die wederstaet đ wtstor-
tinghe des rokes alsꝰ openbaert in enē
steen wes natuerlike vergaderinge en-
de die couthept syn indđ saken .want hy
en ruuct niet wel noch hi en stinct nz als
auicenna sept want ist dat si open is eñ
subtyl so ontfaet si lichteliken die mate-
ri des rokes eñ also ist verkeert wedđ om
ist dat die lucht dicke is eñ nauwe so ōt
faet die herssen die goede lucht of dye
quade te traechliker als die selue sept
Item die ghedaente of dz maecsel der
herssen helpt seer totten oerdel des ru-
kens want is dat sake dz die geuoelike
zeen daer een mensch dat rukē bi grypt
van enighen saken ghequetst is of be-
stopt van enighen corrumpeerdē humo
ren so wert dat ruken mit allen benomē
of een deel des rukēs na dien dz si lut-
tel of veel bestopt is alsꝰ openbaert indē
stommen eñ inden malaetschen eñ indē
gen en die polipum inden nazen hebbē

den welcken die naze bestopt is vā qua den humoren die naeuwe onderkennē wat dinck dat wel ruuct of qualic Item plaac sept in die tis ōderdeplt die speciē vandē fumen dat is vandē rokē. Want daer is een rustelijcke roke die vā ghep nē beroerē en is alsoe meer inder luchten als die fume die vāden steen gewa zemt is. Welcke fume men niet sien en mach int openbaer Mer ouermits berouinghe des rukēs soe bewijst hp een groue eñ een coude substancie te hebbē Eñ het is oeck een ander fume die een snel beroerē inder luchtē heeft eñ dz̄ comet vā hetten die de substācie resoluerende is Eñ is die substācie puer ende wel besonckē soe is die lucht eñ die roke goet eñ wel rukende alst openbaert i muscus eñ in ambra Mer is die substanci onpuer mit veel heffen ghemēghet soe is die lucht ōsoet eñ quaet Eñ dese roeke wordt ghedeplt in tween Als in enen zwaren roke eñ in enen stinckēden roke Die zware roke coemt vā hetten die haer noch natuerlikē heuet mer die thans bestaet te ōderuē als de roke die inden visschen is die langhe ghehoudē zijn sonder soute Eñ die stinckende roeke is in enē dinghe dat thās mit allen verouplt is alsmen ruken mach vā enē dodē paerde of dreck of deser ghelijck Item daer is eē middelbaer fume die ontbōdē is vā eenre middelbaerre hetten ende die fume anter hi is vā eenre puerre substācien of vā eenre onpuerre ende is die fume van eenre puerre substancien soe sal hp middelbaerlic ruken de wesen ter goeder luchten waert alst openbaert inden appelen inden vpolen ende inden rosen. ende is hp van ōpuer der substancien soe sal hp een deel stinkende wesen alst openbaert in aloe inden allsen ende inden sulfur. ende in deser ghelijcke. Item dpe ghoede lucht coemt van hetten die de subtijlste deplē ende die puerste resoluerende is ende voertse ter herssen of schepdende ouer mits der luchten die de fumen totter herssen draghet ghelijck dat die stanck die groefste deplen resoluerende is.

Item vanden ruucken is voer ghenoech ghesept int capittel de olfactu. ende vander nazen ende daer om willē wij ōs hier mede laten ghenueghē int ghemepn zc.

b Dat xxxvij. ca. vādē effect ō rokē.

By der daet vanden ruken waren menigherhande settinghe wāt dpe oude plaghen te segghen datmen dpe naturen eñ oeck mede dpe substancien der dinghen alsoe wel plach te bekennen bp den ruucken als bp der smaken. Ende si sepden datmen dpe zuere dinghen bekenden mochte bpden ruken Mer si worden bedroghen Want si ghauent den ruucken toe dat den tastē toe behoert. Want daer en is gheen sin daer en is dat tasten aen ghehe ft Ende daer omme en verneemt dat ruken gheen bpitinghe noch oeck gheen stekinghe Mer bpllicker dat gheuoelen dpe den instrument des rukens toe gemenghet is ghelijckerwijs dat een ghe sloten oghe gheuoelt dpe bpitinghen van eender medicinen die int oghe ghe daen is niet mitten ghesichte mer mitten gheuoelen Ende zommige ander mepsters sepden datmen gheen dingē bekennen en mocht bpden roke of bidē rukē wāt si saghē zommighe coude din

ghen die wel roken als die rosen ende
zommighe heet die niet en rokẽ als pe
per daer omme meyndẽ si datmẽse by
ghenẽ ruken kennẽ en mocht. Mer de
se worden bedroghen wãt die ghoede
lucht of roke werdt slechtelijc anter vã
alingher hetten of van enẽ deel. want
vanden dinghen zijn zommighe substã
cien eñ zommighe ghecomponeert of
ghemaect Eñ is een dinck vã simpelre
substancien eñ het welrukẽde is so wert
dat vã eender alingher hettẽ wãt alle
die substãcie des dinghes is heet als
openbaert in muscus. Eñ ist dinck van
ghemaecter substancien eñ het welru-
kende is soe werdt die lucht vanđ het-
ten zommigher dinghen wãt daer zijn
zommighe deylen toe die heet zijn als
die vyerighe deelen die op die uterste
dinghen comen eñ maken een roetheit
eñ een lucht Eñ waert sake datmen ro
sen leyde in heten water dye vierighe
deylen souden ghescheyden werdẽ eñ
die roede verwe veruaert mittẽ roeke.
Mer daer zijn ander meysters der welc
ker sentencien gheloeft werdt eñ ghe-
prijst die segghen datmen die substãciẽ
der dinghen bekennẽ mach ouermits
die roken wãt totter tonghen comẽ ses
laceerten dat zijn eenrehãde subtijl zeẽ
kens vander herssen daermen een dinc
bij kennẽ mach ouermits den smake.
Mer totten instrumẽten des rukens en
coemt mer een laceertkẽ ouermits den
welcken luttel vanden gheest neder co
met die de nature niet alsoe volcomelic
begripen en can. Item dat rukẽ is opẽ
barende dat dinck dat hem teghens
ghewoꝛpen werdt Dat ruken verwan-
delt dye gheesten der zyelen ende het

schiet vluchs ter hersen eñ verteert de
quade humoꝛẽ ouermits der goeđ luch
ten vã warmen cruden eñ stopt dye lo
pinghe vãder herssen eñ wedermaect
die gheesten die verdoꝛwen warẽ ouer-
mits die puricheyt des rukẽs eñ starct
die cranckicheyt des herten eñ dz rukẽ
verwãdelt die lucht in zijnre ghelijcke
nis eñ wederslaet den stanck eñ bedect
dat veruuylt is eñ maect ghenuechte
inden sin der dyeren ende der menschẽ
Want die visschen beminnẽ goeden ro-
ke ende scuwen dinghen die stinckẽ eñ
alsoe doẽ die byen als aristoti. seyt. Eñ
alsoe veriaechtmen die myeren mitter
luchten vanden zweuel. eñ die serpẽtẽ
scuwen die lucht vander ruten ende dy
paddẽ scuweu die goede lucht vanden
wijngaert als hi bloyt.

Dat xxxvij. ca: vãdẽ stanck

Etoꝛ dat is stancke dye gheco-
men is van enen ghecorrum-
peerden dinghe veninende besmetten
de ende verderuende den gheeste der
zyelen. Want ghelikerwijs dat die goe
de roeke dat ruken starck maket ende
ghenoechlijck alsoe venijnt die stincken
de lucht den rukelycken gheest. want
ysaac seyt Soe is die fume die ghere-
solueert is is vanden dinghen der qua
der complexien onbequaem dẽ gheest
dye daer ghesielt is. Want van quaden
stancke comen veel quader humoꝛen
vanden welcken veel fumen comen en
de slaen opwaert totter herssen ende si
bezwarense Item men seyt soe wan-
neer die visschen ghesoden werden dz
hem dye ouervloedighe vuchtichedẽ
benomen werden. ende daer omme soe
werdt oeck mede haren stanck beno-

men al stōden si menighē tȳt wāt wan-
neer dat erghent een stāc is in enē din-
ghe in veel punctē soe is daer ghaerne
eē verderffenisse bȳ sondlinghe in levē
dighē dinghen mer niet altoes. Item
die stanc doet enen mensche oeck walli
ghē ende spuwē ende maect hoeftzwe
ren ende ontempert alle die complexie
Itē die stāc maect veel ōnatuerlichedē
indē mēsche alst openbaert inden mal-
laetschen menschen die de ludē venȳn
den eñ besmettē mit haren adem. ende
die stāc doot dē vrucht inden lichaem d̄
dperē Want waert dat een merye stanc
gheuoelde van eender kaersen dye wt
ghedaen waer die volen droghe si sou
det ōwerpen Eñ die stanc mocht alsulc
wesen dat hi den haestelȳckē doot ī brē
ghen soude Wāt daer is eenrehāde ser
pent die enē mensche vluchs doot mit
sinē stanc gelȳckerwȳs dat die basiliscus
enē doot mittē ghesichte als avicenna
sept. Mer ōderwilē helpt die stanck bȳ
toegheval wāt sommighe zȳn stincken
de inder medicinē Als aloe caballinum
sulfur ende asafetida ende deser ghelȳ
ke die tot veel dinghē goet zȳn ter me-
dicinen. Wāt overmits die zwaricheyt
haers rokes soe halen si die vuyle hu-
morē nae hem die bereyt zȳn te stinckē
ende verdrivense om haerder ghelȳke
nissen wille die si te samen hebbē. want
die nature eyschende ende ōtsiende dē
stanc overmits die stinckinghe der me-
dicinē soe maect si haer selven starck op
dat si schermē ende vechten mach als
teghens haren vyant die alsoe stincken
de is wāt die stinckēde medicȳn is dic-
wȳle bȳ gheval een verdrivinghe der
stinckender dinghen ghelȳckerwȳs dz
die stanc van ghebarnder wollen of vil
ten of bocshoren dicwyle voer dye na-
zen ghehouden anderen stanc ōdrȳvet
dye inden lyve is Als die vake die van
litargien coemt wert daer mede ōwec-
ket want die gheesten die den stanc ver
smaden vlyen weder totten bynnensten
der hersen daer die sake der siecten is.
Vander welcker toelopinghe die natu
re gheholpen werdt teghens die siect
Ende daer omme scheydt ende ōduut
die stanc die materie des aposteems te
lichtelycker die de sake was des val-
schen slaeps als die selve sept. Inder
selver maniren ghescheit oec inden sa-
ken vander moeder als dye opwaert
schȳet ende druct dat hert eñ die gees
telȳke leden soe houtmen oec stincken
de dinghen die ghebarnt zȳn voer dye
nazen op dat dye moeder weder dalen
sal. Ende onderwylen verdrȳft die een
stanck den anderen. Als wanneer dat
een mensche veel loecx ghegheten he-
vet soe en ruuct hȳ den dreck vādē men
sche n niet lichtelȳcken. Ende vanden
welrukenden dinghen soect bovē indē
sevētiendē tractaet vādē crudē specien
eñ planten

Dat xxxviij. ca. vādē smake.

Sapor dat is smake dye gheuoeli
ken is want ghelȳckerwȳs dat
die verwe een teghenworp is des ghe
sichtes alsoe is oeck mede dye smake
een proprietheyt eens dinghes over-
mits oerdel der sielen offerende hem
overmits den wech des smaecx Item
die smake is een proprietheyt des din
ghes dye vernemelȳck is mitten sma
ke alleen ende dat segghe ic int beghin
want die phylozophen oerdelē anders

vandē ſmaken ende vanden beghinſe-
len der ſmaken dan die meyſters inder
medicinē Mer vā dyer murmureringe
en leyt hier op deſe tyt niet an. Wāt wy
ſoeckē hier alleē die differēciē werckin-
ghe ende ſaken der ſmakē nae dyen dz
ſi der heyligher ſcriften bequaem zyn
om wt te locken vten pꝛopriethey ten
der ſmaken Sommighe gheeſtelycke
verſtandeniſſen waer by dat wy op de-
ſe tyt vanden anderē niet en rukē zcet.
eñ daer om die ſmake is een pꝛoper te-
ghenworp des pꝛoeuēs Vā wes teghē
woerdicheyt hy ghenuechte heuet of
onghenoechte ouermits den ſmakelyc
ken inſtrumēt Eñ yſaac ſeyt in dietis dz
is inden dyeten datter achte differen-
cien zyn vandē ſmakē als die zuete ſma
ke die ſmerighe die ſowte die bitter die
ſcharp die zuer die damper eñ die ſtip-
tike ſmake Eñ deſer wert toe ghedaen
die onſmakende ſmake eñ alſoe iſſer ix.
Mer die onſmakende ſmake en is niet
pꝛoperlic geē ſmake want hy derft des
ſmaecs. eñ die viue behoꝛē totter warm
ten eñ totter heter complexien. eñ dye
ander totter couder complexien Tot-
ter warmer complexien behoꝛen deſe.
als die ſoete die ſmerighe die gheſou-
ten die bitter ende die ſcharpe. eñ totter
couder complexien behoeren deſe. als
damper die ic pontike heyt die ſtiptike
die zuere eñ die onſmakēde ſmake wat
pōticus ſapoꝛ is of ſtipticus dat ſal hy
noch nae leren. Item het zyn twee din
ghen die den ſmake maken Als dye cō
plexi eñ die ſubſtanci is dꝛyeuoudich.
als grof ſubtyl ende midelbaer. Item
een hete ende een vuchte complexi in-
den anderen grade mit grouer ſubſtan

cien maeckt enen ſoeten ſmake. Item
een hete ende een vuchte complexi int
eynde vanden anderen grade mit ſub-
tylder ſubſtancien maeckt enen ſmerigē
ſmake Ende werdt gheſeyt ſubtyl ſme
rich nae den ouerghanck Wāt lichteli
kē ghaet hy in kumē eñ heeft een werc
kelycke groefheyt waer omme dat hy
ſtoppēde is mer hi heeft een machtelic
ke ſubtylheyt eñ daer om is hy ſnellyc
ken ouerghaende Item die complexie
die heet ende dꝛoeghe is int eynde vā-
den anderē grade mit middelbaerder
ſubſtancien maect enen ſouten ſmake
die heet ende dꝛoeghe is inden derden
grade mit grouer ſubſtanciē maect enē
bitteren ſmake Mer een complexi dye
heet ende dꝛoeghe is inden vierdē gra
de mit ſubtylre ſubſtancien maect enen
ſcharpen ſmake Alſoe werden vyf ſma
kē ghefundeert op die warmten of op
die hetten. Item die complexie dye
cout ende dꝛoeghe is inden derdē gra-
de mit grouer ſubſtancien maeckt enen
ſmake dyemen pontike heyt alſt is in-
den onripen vꝛuchten. Item die com
plexie dye coudt ende dꝛoeghe is in-
den anderen grade mit middelbaerre
ſubſtancien maect enen ſmake dyemen
ſtiptyke noemt alſoe als dye ſmake is
inden ripen roſen ende inden quede ap
pelen. Item die complexie die cout en
de dꝛoeghe is inden anderē grade mit
ſubtylre ſubſtancien maect enen zueren
ſmake. Item een complexie dye cout
ende vucht is inden eerſten grade myt
middelbaerre ſubſtancien maect enen
onſmakelycken ſmake als inden witte
vanden eye. Ende hier om openbaret
dat dꝛye ſmaken als dye ſcharpe dye

smerighe eñ die zuere tughen zijn der
subtijlre substācien Ende daer isser drye
die tughen zijn der grouer substancien.
als die pontike smake die bitter eñ dye
zuete. eñ alsoe isser oec drye der middel
baerre substācien. als die stiptike smake
die ghesouten ende die onsmakelicken
smake ꝛc.

Dz xxxix ca. vādē zueticheit zijnē effectē

Die zueten smake wert gewōnē
vā ghetemperdē hettē eñ vā gro
uer substācien wāt die zuetichejt an de
tōghe ghehoudē ōwarmt te matē ende
vuchticht te matē wāt die groefheyt dē
substāciē die te matē indē zweetgaterē
ghaet die opē zijn blijft daer lāge waer
bij dat die siele haer ōblijdt vā sulcker
ghetemperthejt. wāt die nature heeft
meer ghenuechtē inder soetichejt dan ī
enighē anderē smaken. eñ die zuete ge
temperde smake is der mēschelijcker
ghestachten aldernaest wāt die mēsche
heefter meest ghenuechtē in.

Dat xl. ca. vander soeter smakē.

Totten soetē smake becomē vier
elemētē sal hi ghemaect wer-
den nochtās niet mit effen veel deelen
Wāttet tfuer eñ die lucht ghaē den an
derē bouē wāt vādē viere wert hettē eñ
vāder luchtē wert eē vuchtichejt wel
ke twe noot zijn tot elcker winninghe.
wāt die ghetemperde hetten wercken
de inder humoren maeckt dye humoer
warm eñ ontbijntse eñ maectse puer vā
der aerdiger humorē. eñ die substancie
wert ghemorwet waer af dat die luch
tighe eñ die vierighe delen ghemeeret
werden ende die vuchtichejt wert ghe
dicket. ende alsoe werdt die groue sub-
stancie ghewonnen. inder welcker dye
zuete smake gheconfundeert sal werdē
Want die soete smake wanneer dz hij
gheen smette der scarphejt en heuet
soe is hij zueter dan alle ander smaken
als ysaac seyt. Want zijn nature is in-
den bloede al nae bij. ende daer omme
verblijdt hij ende zuuert dat hinderlijc
is ende vuchticht die nature sonder ar
beyt der naturen. Item die nature des
zueten smakes is middelbaerlijc hou-
dende dye vyer qualiteyten alst open-
baert inden zuker. ende onderwijlen is
si den scharpichejt toe gheuoecht alst
openbaert inden honige die eerste soe
tichejt is der naturen zeer bequaem.
Mer onderwijlen toeuallentlijck hijn-
dert si der naturen. als wanneer die na
ture meer neemt dan si wel verduwen
mach. ende dan soe is si een sake eni-
gher opelacien dat is bestoppinghen.
Want die oueruloedichede indē zweet
ghateren der aderen werdt beslijmt en
de dijck ende soet. Ende alsoe morwet
si die ledē ende wasschetse ende maket
se zuuer ende voedet natuerlijc een lut
tel ende toeuallijcke veel. Item ysaac
seyt dat die proper smake des voetsels
is zuetichejt ist dat zijn substancie slij-
michejt of taeyhejt hadde vander ma
terien. want si is stedich inden leden.
Item dye smaken die der zuetichejden
contrarie zijn dye zijn inder complexi-
en der menschen van luttel voetsels.
Nochtans tusschen tween contrarien
smaeken soe comet dicwijlen een zue-
re smake ofte oeck een middel smeake
die ghoet is daer een zuetichejt ī schu
let. die welcke der naturen des men-
schen bequaem is inder voedinghe alst
openbaert inden saeusen ende inden

pigmenten inden welcken contrari din
ghen ghenomē werdē vanden welken
openbaert dat zuetichept is een beghĩ
alre ghenoechlicker ſmaken Gheliker
wijs dat die wittichept is een beghin al
re verwen. als gheſept wort in libro de
ſenſu et ſenſato. Daer gheſept wert dat
zwarticheit een berouinghe is des wit
ten inder doerſchijnlichept ghelijcker
wijs dat bitterhept is een berouinghe
der zuetichept inden vuchten Item die
zuetichept is vriendinne der gheeſtelic
ker ledē wāt ſi ſaeft die borſt eñ die andꝰ
lede daer omtrent. eñ maect die arteriē
vucht eñ die ſtemme claer ende zuuert
die pipē vander longhē eñ wiſſchct af
die onreynichept vandē huuch eñ van
der ſtrottē eñ ſchept die oueruloedighe
humoren die omtremt den gheeſtelikē
leden zijn. eñ brenghetſe te punte Mer
ſi is den ghenē quaet die groete hetten
hebben. want ſi brencgt alſulckē luden
verrottinghe ende verderffeniſſe in wā
neer dat die hetten ouerulopende is eñ
ſi beſtopt oeck dye nyeren mylte ende
leuer. Item die zuetichedẽ makē oec
ſtenen inden nyeren ende inder blazen.
Want iſt datmen meer vander ſoetiche
den neemt dan dye nature verduwen
mach dat wert ōkeert in ſtenē als yſaac
ſeyt Item vten voerſcreuē dinghen ſoe
machmē merckē dat zuete dinghē ō na
turen nut zijn eñ onderwijlen niet ende
ſi ſchinen zommels oeck ſoet dye den
menſche nochtans doden.

Dat xli ca. vādē ſmerighen ſmake.

Sapor vunctuoſus dat is die ſme
righe ſmake eñ wert ghewōnen
vten heten eñ vuchten in ſubtijlre ſub-
ſtancien. ende daer omme ſmerichept
die aen der tonghen ghedaen is opent
meer ende ſchept meer mer die ſubtyle
ſubſtancie ghaet meer in eñ die meerre
werckinghe der hetten werckende in
dat vuchte ontbindt ende puert meeſt
wāt die waterighe ende die aerdighe
deylen werden ghemindert eñ die oye
righe delen mitten luchtighē werden
ghemeerret eñ daer coemt een ſmeri-
ghe ſmake af. Item die ſmerighe ſpij-
ſen maken crancken appetijt ende wal
ghinghe inder magen wāt die vettich
heden die inder magen ghenomē zijn
die zijn van luchtiger naturē eñ beghe
ren opwaert te clymmē als tottē mont
vander maghen eñ maken daer een vō-
driet. Item die vettichede benemē die
verduwinghe Wāt ouermits haerder
ſmerichept vervullen ſi die vilmē vanꝺ
maghen ende makenſe ſaefte eñ daer
of blijft die ſpiſe rauwe ende onverdu
wet eñ ſi zijn oeck luttel voedende wāt
ſi ſtoppē den mondē vandē aderē haeſ
telijck Item ſi maken oeck veel hetten
eñ tfuer en werdt oeck niet ghevoedt
dan ouermits der luchtē eñ die ſmeri-
ghe dinghen ghaē raſch in een luchti-
ghe ſubſtancie Item veel vetticheden
dye maken coertſighe hetten. eñ daer
omme verbietmen vleyſch te eten indē
ſcharpen coerts wantmen ducht dat-
ter een ſmerichept in ghemenghet is.
Item ſi zijn die mylte ende oeck mede
die leuer ſtoppende om haerder groef
hept wille Item ſi maken hoeftzweer
want ſi fumen maken Item ſi ſaeften
die gheeſtelijcke leden alſt openbaert
inder boteren nochtans ſoe zijn daer
zommighe ſmerighe dinghen dye der
borſten quaet zijn eñ hinderlick om dye

aenhanghinghe der droechept als die noot olye wāt die en hebbē gheē puer smerichept. Item si saften die zerichhept die bupten zijn ende morwen dpe hardicheden ende si rppen die apostemen eñ winnen etter ouermits haerre vuchtichept. want van crancker hetten eñ veel vuchtichz dē coemt dat etter eñ corrupcien.

Dat xlij. ca. vāden souten smake

Ypor salsus wedrt van hetten ende van droechten in middelbaerre substancien want die hettē mitter droechept want si verre is vander ghetemperthept opent si veel zweetghateren want als die droechte ō hettē toe gheuoecht is so laxeertse te meer ende als si der couthedē toegheuoecht is soe stopt si eñ daer omme crumpt hare substancie veel inden zweetghateren Eñ wāt daer een grote schepfelinge ō delen werdt eñ veel incrupinghe der substancien soe en verdlijdt haer die siel niet van haerre teghenwoerdichept. mer si veruaert den gheest bpllicker. Item totten souten smake behorē vier elemēten mit eenrehande deelen dpe nochtans niet effen ghelijcke en zijn. Want dat vper eñ die aerde ghaē mid delbaerlijckē bouē nochtās vā ghematen vpere comē ghematighe hetten. eñ vā ghematigher aerdē werdt een ghematighe droechte. eñ vā ghematiger hettē wert een ghematighe opsiedige eñ cokinghe der vuchtichept. want dpe waterighe eñ vuchtighe deplē werdē ghescheppdē midderbaerlick in vperigē delen eñ wt gematiger droechept wert die substanci ghematelijc gedroecht eñ alsoe blijft een middelbaer substāci wāt die ghesouten smake wert van ghematigher heerlichept of bouenghanck ō hetten ende der droechten in middelbare substancien. Item die ghesoutē dinghen zijn zuuerende wāt bynnen ghenomen ouermits haerder hetten soe scheppden si droechept ende vuchtichept ende ouermits hare soutichept so bpten si die maghe ende dpe darmē. en de als si ghebeten zijn soe werden si beroert op dat die ontbonden vuchticheit wtghelaten werden mach. ende alsoe werter een zuueringhe Item die ge souten dinghen morwen hardt vlepsch ende si maken een morwe substancie hardt ende si maken die substancie des dinghes puer. ende daer omme behouden sijse sonder vuplen. Item die soutichept heuet veel vander aerden als ghesept werdt in dpetis. Om wes wille dat vlepsch hardt wordt als die selue sept. Item die soute dinghen halen af die rudichept ende die bptenste ouerulo edichept vander huut des lichames ende dat ghescHiet al verterende die ouerulo edighe humoren alsoe dpe opter huut zijn als die tusschen velle ende vlepsch zijn. Item die ghe soute dinghen doen dpe heffinghe vā den water ghaen sitten in eens menschen lijf want si verdroghen ende verteren: Item si ghenesen beten van verwoeden honden ende van anderen venijnden dinghen ende treckent wt wāt het helpet zeer datmen alsulcke venijn de wonden haestelijcken walscht mittē ghesouten water Want dat water trect dat venijn wt alsoe als die selue sepd. Item ist datmen ghesouten vlepsch legghet in souten water het sal veel te

eer comē tot zÿnder ghetempertheÿt
eñ dat is om der ghelikenissen wāt dat
soute water trect dat hem gheijc is tot
hem Item tsout werdt hardt indē vier
eñ inden water wertet ghescheÿdē eñ
ghaet te niet Hier of soect bouē li. xv.
vanden aderen der aerden int capittel
vandē soute.

Dat xliij. ca. vādē bitterē smake

[S]apor amarus wert vā hettē indē
vorden grade mit droecheden in
ghaende eñ scheÿt zeere Waer of dat
tet instrument ghequetst wert eñ wert
een bitter smake die dē smakē cōtrari is
Tot wes makinghe vier elemētē beho
ren mit eenrehāde ghelikenissen. mer
meest onghelÿcken want daer ghaen
meest bouē tfuer eñ die aerde al ist dat
tet meer vāden vÿere is dan vanď aer-
den Waer bÿ dat vanden meerrē bouen
ghanck der hetten werdt grote opsie-
dinghe waer of dat die waterighe en-
de die luchtighe delen meest ōtbondē
werden eñ si werden inden vÿerighē eñ
inden aerdighē delen ghedicket. Mer
want die bouenghanc der droecheÿt is
middelbaer so en wordt si niet ghedūt
eñ alsoe blÿft die substancie grof Inď
welcker die bitterheÿt sal ghefūdeert
werden ouermits die werckinghe eñ ď
droechten Item alle bitter dinghē be-
drouē den smake meer dā enighe ande
re dinghē die slechte smake hebbē wāt
si maken meerre ontbÿndinghe inder
tonghen al ist dat die bitter dingē mÿn
re hetten hebben dan die scharpe. Itē
die bitter dinghen zuueren die colera.
of want si der colera ghelÿck zÿn inder
complexien of want die colera vol gha
terkens is of open laet si dÿe bitteren
dinghen in haren ghateren comen en
de al scheÿdende die deÿlen vandē deÿ
len maken sise vloÿelic. Ende als dÿe
colera alsoe ghesmouten is leÿden sise
wt. Item dÿe bitter dinghen maken
enen appetÿt want si leÿden die colera
wt den lÿue die inden crop vander ma
ghen gheghadert leÿt. Item si ōtstop-
pen oeck die bestopte mÿlte ende leuer
Want ouermits hare hetten openen si
die zweetghateren ende scheÿden dÿe
humorē ende ouermits hare groefheit
al duwende soe leÿden si die ghescheÿ
den humoren mede wt. Item die bit
ter diughen doden die pÿeren dat zÿn
wormen want dese comen vander fleu-
men die verrot is. Ende dÿe dinghen
die bitter zÿn ende colerike die zÿn der
fleumen contrarie ende daeromme so
steruen die pÿeren vanden bitteren din
ghen. Item die bÿtter dinghen zÿn dē
gheestelÿcken leden contrarie ende dz
is om haerder scharpicheÿt willen eñ
om hare grote droechten. Item sighe
nesen die coude watersucht ende scheÿ
den ende verteren dÿe materie Item si
droeghen dÿe conde rudicheÿt. Item
si openen die weghen vanden nÿeren
ende vander blasen. ende scheÿden dē
steen. ende starcken die moeder eñ doē
die menstrua comen ende leÿdense wt.
ende si zÿn alte veel oerbaerlicker dan
die zuete dinghen

Dat xliiij. ca. vāder scharper smakē

[S]apor acutus dat is een scharpe
smake ende coemt van hettē en-
de oeck van droechten dÿe inden vÿer
den grade is mit subtÿlicheden Waer
of dat alte groete openinghe werdt ď
zweetghateren ende een scheÿdinghe

der deylen Ende want haer substancie subtyl is soe ghaet si veel in Tot wes volcomenheyt behoeren vyer elementen mer nyet ghelijckerlijck want daer verghadert meer vanden vyere ende oeck mede vander aerden dan vanden anderen. ende daer omme datter des vyers meest is soe zijn si scharpe ende zeer heet ende vander droegher aerde Want van ouervloedigher hetten wer det een groete opsiedinghe ende een resoluci der luchtigher delen ende der waterigher delen in vyerighen delen ghescharpet werden. Ende van alte groter droechten soe werdt die substancie droeghe si werdt ghedunt eñ oeck ghesubtylt ende alsoe werdt die scharpe smake vander ouervloedichheyt des heten ende des droeghen inder dunre subtylder substancien. Item die scharpe dingen zijn corrosiue want si zijn zeer heet ende droeghe ende daer wert een groete ontbyndinghe Ende die subtyl scharpe substancie die ingaende is dye scheydet die delen vanden delen ende alsoe werdt daer een corrodoringhe dz is een vretinghe. Item dye scharpe dinghen zijn insnidende ende scheyden de Want ouermits der qualitheyten ende der substancien soe scheydẽ si dat een deel vanden anderen ende ghaen dyepe in ende daer omme ontbynden si ende snyden in Item si starcken dẽ appetijt want si verteren dye ouervloedicheyt der leden. Item si voeden luttel want ouermits alte groter hettẽ ende droechten soe coemt bijllicker een verbarninghe dan een verduwinghe ende daer omme soe gheuen si oeck luttel voetsels Item si zijn van subtylre substancien eñ werden lichtelijc vteert. eñ si gliden schier vãden ledẽ eñ si zijn der naturen contrarie vãden complexiẽ weghẽ eñ daer om wãt si õghenoechlikẽ te nemẽ zijn soe en begheertse die nature nyet.

Dat xlv. ca. vãdẽ zuerẽ smake

Ponor acetosus coemt vã droechtẽ eñ vã coude wesende indẽ andere grade mit subtylre substãciẽ waer af ist datmẽ dat zuer aen der tõgẽ hout soe byntet mit sinẽ qualiteytẽ eñ ghaet doer mit zijnder substancien Eñ also vã den tween contrarien werckinghẽ wert ene zuere smaeke tot wes veruollinge verghaderen vier elementẽ mit onghe liken delen Item daer is een middelbaer bouen ghãck des waters ende õ aerdẽ eñ vandẽ middelbarẽ bouẽghãc des waters is daer een middelbaere couthheyt ende vãden middelbarẽ bouẽ ghãck der aerden werdt een middelbare droechheyt ende vander couthheyt soe werdt die hetten verdruct dye welcke als si verdruckt is maect ene cleyne op siedinghe want si scheydet eñ verteert dye vyerighe delen ende die luchtige delen lichtewijcken. Item die zuere dinghen maken enen appetijt Want ouermits der couden ende der droechtẽ soe hebben si een beroeren totten centrum Waer bij dat si die spijse totten bodem toe duwen. Item si laxeren den vollen buke ende si stoppen dẽ ydelen buke Want als die subtylicheyt der zuerder substancien vyndende is veel vuchticheden inder maghen soe snidetse die in ende maecktse subtyl ende alsoe maket sise abel om wt te cruden. Mer als

die maghe ÿdel is soe vinden si luttel
vuchticheden die welcke die zuere din-
ghē droeghe maken ouermits haerre
droechept ende stoppen ouermits hare
couthept. Item si openen die bestoppi
ghe der leuerē eñ der mÿlten wāt si en
openē die humorē inden zweetghaten
niet ouermits der qualiteÿtē mer ouer
mits die subtilichept der substanciē wāt
si insnidē eñ schepdē Item die zuere di
ghen zÿn den gheestelÿckē ledē ontrēt
der borstē contrari ouermits hare cout
hept diese dwinghēde is. eñ ouermits
hare droechept diese zarp maect Item
ghelept op die vterste ledē soe wedslaē
si die humorē wāt als die beenē vāden
vrouwē ghedrōten zÿn vanđ ophoudi-
ghe des mēstruum soe salmense baden
mit warmen edick soe slincken si vā de-
sen Soect bouen inden tractaet vandē
edick. li. xvij. daer ghetracteert wert vā
vitis eñ vā vinum.

Dat xlvi. ca. vāder smakē genoēt pōtic.

Ponticus sapor wert vā couthedē
eñ vā droechedē wesende inden
derdē grade mit grouer substācien wāt
dat pōticum aeu der tōghē ghehouden
bÿntse. eñ die substāci die inden zweet-
gatē gaende is maectse dicke Eñ alsoe
ghemoeter een smake dÿemē pōticus
hept Item om pōticum saporem te vol
makē behoerē vier elemētē toe mit gro
ter ōghelÿckichept wāt twater ghaet
daer bouē eñ de aerde twier eñ de lucht
staen daer onder. Wāt vā starckē bouen
ghāck des waters wert een stercke cou
de ende van veel aerde wert eē droech
hept daer omme en mach daer gheen
rechte verwādelinghe werden. Want
daer ghebreck is der hetten ende der
humoren. Item ÿsaac sept wāneer de
se smake dÿemen ponthicus hept ver-
ghadert mit enen ghenoechlÿckē sma
ke soe is hÿ ghenoechlÿcker dan dÿe
zuete smake te voren was. eñ wordt hÿ
versaemt mit enen quaden smake so is
dÿe smake oeck quader dan dÿe quade
smake te voren was. Waer af dit die re
den is. Dÿe smake dÿemen ponthicus
noemt den zoeten dinghen toe gheuoe
ghet werdt ende den smerighen dingē
ist dan dat die smake inden poros gaet
soe doet hÿ die zuetichept daer lāgher
blÿuen ende alsoe werdt si daer te vas-
ter in ghepřēt. eñ daer omme duert dā
die ghenuechlichept te langher. ende
alsoe ist oeck vanden smake die onghe-
voelic is eñ hier om ist dattet vlepsch
dat naest den been is zueter is dā dat-
ter verre af staet Want die beenen zÿn
melancoliose als coudt ende droeghe.
mer tvlepsch in zÿnder naturen is zuet
ende sangwÿn. ende alsoe is daer een
menghinghe vander zuetichept ende
vanden smake dÿemen ponticus hept
ic en kans niet duutschen ten waer oft
een damper smake hepten mochte.

Item dese ponthicke smaken die ma-
ken enen appetÿt ende nae den eten so
laxeren si Van welcken dit die reden is
Te samen druckinghe der spÿsen tottē
nedersten als totten doerghanck der
parssen. ende voer den eten stoppen si
want si dwinghen die zeenen ende stop
pen die toepaden ouermits groefhept
der substancien ende ouermits der qua
liteiten der couthedē ende der droech
heden Waer af dat die verteerde spÿ-
sen ghehouden werden ende en wer-
den niet wt laten ghaen. ende mit hare

groetheyt bestoppen ē die lever ende die mylte ende wynnen stenen inden ly ue ende verwecken dat lanckeuel ende bestoppen dye darmen datter gheen windt wt en mach. ende ē quetsen die gheestelycke leden eñ bezwarense wāt ē makense droeghe eñ buytē optē crop pe vander maghē ghelept benemen ē die spuwinghe ende ē ondergrypē dye lopinghe vanden bloede ende stempēt ende ē slaen die zeenen eñ makē die tā den egghich.

Dz xlvij. ca. vāder smakē stipticus.

Sapor stipticus wert ghewōnē vā couthedē eñ vā droechedē ī middelbare substācien Tot wes volcomen heyt behorē vier elemētē mit ongheli ken deylen wāt twater ende die aerde ghaen bouen hier in mer niet alsoe ve le als in ponthico. Vten water coemt coutheit ende vter aerdē coemt droech heyt eñ vander couthept wert die hetten verdruct die welcke als ē wederstā ghē is maect ene cleyne opsiedinghe. waer of dat die substancie een luttelken resolueert wert mer niet verteert. Mer vander droechept werdt ē wat dick ge maket Eñ wāttet die droechept niet al temael droeghē en mach noch altemale verteren soe blyfter een middelbaer substancie Eñ aldus werdt stipticus sa por ghehoudē onder pōticus als ysa. seyt die welcke seyt dattet alleen senen ōderscepdige vā smakē zyn

Dz xlviij. ca. vādē smake sonď smake

Sapor nouus dat is dye neghēde smake dyemē sapor insipid? heyt dat is een smake sonder smake eñ dat machmen twyfins seggen Als beroeflelick ende ghesettelic Ende beroefde lyck soe wordt hy ontsmakelic ghesept Wes smake men niet begripē en mach mitten sinnen Als die smake des waters dyemen niet bekennen en can mit ten proeuen om zynder groter onghe likichept totten instrumenten des sma kes Want dat water is simpel by dz de tonghe is die vier dinghen neemt ī ha re composicien ende ghesettelycken. Werdt die smake ontsmakelyck ghe gheheyten dye ouer den eersten grade tot enighē vorderē grade dē sin niet be kendt en is als dat wit vandē eye. wes substācie is middelbaer hetten of mid delbaer coutheden dye de distanci des eersten grades gheuoelentlyck niet bo uen en ghaet Dat is dat die steel alsoe groet niet en is datmen mercken mach dat hy bouen dē eersten graedt yet is ghaeñ. Ende alsucke ontsmakelycke dinghen zyn dese. Cucurbiten cytrullen melonen ende deser ghelycken der welcker ghewoenten meer ter medicinen dyent dan totter dyeten want ē lut tel voeden ende ē en hebben ghenē ge noechlycken smake. ende ē hebbē een vloepende substancie ende ē benemen den dorst mit hare vuchtichept eñ mit haerder couthept Ende ē lesschen dye colera ende die hetten ende ē meerren dye fleumen ende maken daghelixen coertsen. ende maken veel andere fleu matighe passien Item die onsmakēde smake coemt van coutheden ende van vuchticheden in middelbaerre substan cien Tot wes volcomenhept behoeren vier elementen als inden anderē Mer niet mit ghelikē delē wāt twater eñ die lucht principalicken daer naest die aer de ghaē bouē ende om die starcke cout

heyt eñ om die middelbaer droecheyt
werden die vyerighe ende die luchtige
delen ghescheyden in waterighen eñ i
aerdighen delen Dese dinghen als vā
den simpelen smaken als van harē on-
derscheyden eñ naturē zÿn ghenoech
gheseyt die allegaē ghenomē zÿn van
ysaac vā cōstā. eñ vā galie: eñ vā anderē
doctorē der medicinē.

Dat xlix. ca. vāder vuchticheyt.

Liquor eñ humor beteykenē bey
de natticheyt Mer liquor betey
kēt properlic alsulkē natticheyt als vtē
crudē bomē dierē mit cōstē of natuerlic
druupt of gheperst wert. alst sap vādē
crudē of melc of pis of deser ghelÿc eñ
wÿn ende olie van bomē honich vā blo
men bier vāden coern oxizatara vā wil
den appelen Ende onder dese liquoren
zÿn zommighe simpel ende zommige
ghecomponeert. Want die ghecompo
neerde liquoren zÿn die ghene die ghe
menghet ende gheconficieert zÿn van
menigherhande dinghen ende die sim
pel zÿn dat zÿn die ghene die niet ghe
menghet en zÿn ende die blyuen als si
eerst quamen. Item daer en is gheen
simpel liquoer die vry is sonder twater
alleen. Want dat is een simpel liquoer
alsoe verre alst in zÿnre elementarighe
puericheyt blÿft. Item die anđ liquo
ren werden ghemaect vanden vier ele
mentē als die humorē zÿn nochtā wer
den si simpel gheheytē die mittē ande
rē niet ghemēghet en werdē. Eñ si wer
dē simpel gheheytē inden welcken nye
simpel qualiteyten der elementen bouē
ghaē vter eerster composicien eñ dye
meest gheseycht werdē natuerlickē of
accidentalÿcken vander aerdigher on-
reynicheyt Item die liquoren indē wel
ken dat hete mittē vuchte bouen ghaet
zÿn die zuetste. ende indē welckē dz he
te mitten droeghē bouen ghaet dz zÿn
die scharpste. eñ indē welckē die coude
mittē droeghē bouē gaet zÿn die zuer
ste eñ meest stiptike: mer indē welkē die
coude mitter vuchticheit bouē gaet zÿn
ōtsmakelicste indē smake alst opēbaert
inden ptysseyn dat is indē gharstē wa-
ter eñ in deser ghelÿck. Item zommi-
ghe liquoren lopen wt bomē die al wil-
lens ghesneden zÿn ouermits die het-
tē der zōnē als die balzem terbentÿn eñ
deser ghelÿc. Eñ zommighe werdē vtē
vruchtē der bomē gheperst als wÿn eñ
olye eñ deser ghelÿc eñ zommighe wer
dē gheperst ouermits barninghe vādē
vyere vtē houtē als colofonie peck eñ
olye vā iunipere dats vā wakelberē eñ
deser ghelÿck. ende zommighe werdē
gheperst vten sape vandē cruden. als
opium aloe ende deser ghelÿcke dye
nae ghedroecht werden ouermits het
ten des viers of đ zōnē. eñ zommighe
vtē douwe des hemels die ouerghietē
de is die eyndē vādē blomē biden ouer
sten al ouer eñ ouer. Welcke liquorē ge
maect werden ouermits dyenst đ byen
als thonich. ende zommighe werden
ghetogen vten aderen der aerden. als
souten water glasen water ende alu-
nen water Vanden welcken soute glas
ende aluun wordt. ende deser ghelÿck
Ende van allen desen onderscheyden
proprieteyten ende saken der liquoren
is ghenoech gheseyt bouē li. xvij. ende
oeck vanden cruden vanden bomen en
de van haren zapen ende libro xv. van
den aderen der aerden ꝛ li. viij. vanden

passien der luchten daer gheroert wert vander naturẽ des douwes eñ des honichs die vander lucht ghewõnẽ werden Nochtãs zyn hier zommighe dinghen te segghen vanden honighe vãden melc vanden weye eñ vãder boter die vãder mammen der dyeren gemolken werden vanden welken bouẽ after ghelaten is.zc.

Dat l.ca.vãdẽ honich

M El als ysidorus seyt li.xx.wert ghesept van mellissim in griex dat is bye in duutsch wãt alsoe heyten die griekẽ dye byen.eñ die byen makẽ thonich mit groter behendicheyt dat eerst vanden hemelschẽ douwe ghescapen is.eñ inden bladerẽ vãden ryeden gheuõden is. Item int ghemeyn is alle honich zuet sonder dat vander allsen coemt eñ des wert vele inden lande vã sardus Item die medici segghen ende sonderlinghe galienus dattet honich den kynderen ende den iongehelinghẽ ende den ghenẽ die volwassen zyn dye vã heter complexien zyn quaet is. mer het is den ouden luden goet die ỏcout zyn eñ dẽ welckẽ die hettẽ õtghaen is. eñ die oude wyn is hẽ mede goet. hier toe heuet ysido.ghesept li.xix.ca.i. Itẽ thonich is alte zuetẽ liquoer die geworden is vander alder puerster materien mit constẽ der medicinẽ Eñ die zuetich heyt des honichs is heter dã anď soeticheyt Mer si is myn vucht als ysaac seyt Ende het is heet ende droeghe int eynde vanden anderen grade eñ het is zeer mõdificatyf ende subtilende ende snidende eñ die verrotte humorẽ wt driuende eñ en is niet stoppende die leuer of die mylte als die andere puere zuete dinghen als ysaac seyt int capittel vandẽ vyerẽ onderscheydẽ der zuetichheyt ende des smakes Item thonich is der naturẽ zeer vriendelick ende die verloren leden wederbrenghende ende die crancke leden starckẽde ende bene met die vloyinghe der deerlycker humoren ende stopt die widicheit ď zweetgaten ende beschermt die ghetemperde natuer Item thonich verdruct ende bijndt die materien die alte morwe zyn ende scheytse die alte hart zyn als ysaac seyt Thonich hout een dinc dattet niet en verouplt ende houtet zuuer eñ tempert die bitterheyt ende daer om wertet inder medicinen ghedaen Nochtã raeuwe honich dat niet wel ghescumt en is maect veel windes ende opblasinghe ende rommelinghe inden buke eñ werdt haest verkeert in quaden humoren ende bestopt die leuer eñ die mylte ouermits zynder slimicheyt ende ontsteket die colera ende maect den dage lycsen coerts ende schaet den cortẽ ribben ende den leynden ende maket dat lanckeuel. Item constantinus ende ysaac segghen in dietis dattet honich menigherhande werckinghe heuet. Want in zommighen menschen soe ist ghesont ende in zommighen ongesont. Ende het verberghet tvenyn inden lyue. ende hoe dattet roeder is hoe dattet heter is ende scarper ende hoe dattet die humoren meer snydt ende doergaet ende hoe dattet witter is hoe dattet myn heet is ende myn scharp ende hoe dattet beter is soe dattet soeter puerder ende wel rukender is

Dat li.ca.vander honichroten.

Fauus dat is een honichrote eñ
is honich dat mit wasse ghemē-
ghet is Want bynnē den cellekēs dye
ghemaect zyn vāder aerdē mit wonder
lycker consten verghaderē die bien ho
nich eñ voedē die substanci zynd liquo-
ren bynnē eñ alsoe heyten fauus eñ is
ghenoechlycken te ethen Fauus coēt
van fagin in griexs dat eten is in duyt
sche. Item daer is een dier dat melota
heyt ende is een das eñ heeft dē naem
van mel Twelc honich alte zeer mynt
als hugo seyt Eñ alsoe doet die beer oec
die mynnet honich bouē matē eñ daer
omme clymmet hy dicwyl die hoge bo
mē op dat hem zommels qualic loent.
als aristotiles seyt li. viij. f. Inden bien
coruē werden wormen als spynnē ende
als si wassen soe maken si webbē byden
honichroten ouer alle den corf eñ daer
af veruuplet thonich. dat is bouē oeck
gheseit Item hi seit aldaer dattet goet
honich is dat wt nyeuwē was ghetogē
werdt Wāt dat honich dat langhe ī ou
den was blyft dat wordt root. ende die
corrupci van den honich is als die cor-
rupci des wyns inden wynghaerdē. eñ
thonich is goet dat ghelyc den goude
is als die selue seyt Eñ noch seyt hy dz
die bien sitten ende zuken die oueruloe
dicheyt vanden honichrotē Ende men
seyt waert dat si dat nyet en deden soe
soudt verderft werdē dat inden rotē is
ende daer soude een spinne af comen.
ende daer om sitten si op die roten en-
de wachten dat die spin niet starck wer
dē en sal. ende waert dat sise vonden si
soudense eten anders souden si allega-
der steruen. zc.

Dat lij. ca. vanden honich drancke

Mulsum is een dranc die vā wa
ter vā wyn eñ van honich te sa
mē ghemēgt is eñ dat heytē die griekē
mellicratum ghelikerwys dat ydroni-
el ghemēgt is vā honich eñ vā zapen
ende rodoniel van rosen ende van ho-
nich zce.

Dat liij. ca. van mede

Medo dat is mede eñ is een dranc
die ghemaect is vā water eñ van
honich die wel ghecoect is eñ ghecōfi
cieert mer ist dat hi raeuwe is ende tho
nich qualic gheseuumt soe maect hi op
blasinghe indē buke eñ rommelinge eñ
alte hardē torsioen Eñ wāt hi lichtelyc
kē ghescheydē wert in fumē so begeert
hi thoeft eñ brēgt hem veel passyē toe:
Eñ als hi wel ghesodē is eñ besoncken
soe maect hi dē smake ghenoechlyc eñ
maect die stemme claer eñ zuuert die ar
terien der strotē eñ die pipen vāder lon
ghē eñ verblidet thert eñ starcket eñ voe
det tlichaem eñ maectet vet nochtā en
is hi niet goet dē ghenē die ghebreck
hebbē aen der leuerē aen d milte eñ vā
den steen. want hy stoppet die toepadē
Mer men pleechten mit gaghel ende
mit anderen wel rukenden cruden te
maken op dat hy te ghesonder wesen
sal ende hy sal te langher dueren eñ te
bat ruken zc.

Dat liiij. ca. vāden clareyt

Claretum dat is clareyt ende is
ghemaeckt van wyn van honich
ende van goeden specien. want mē sal
die wel rukende specien wriuen in alte
subtylen puluer. ende in enen zuueren
lynnen sacke mit honich ofte mit zuker
hanghen ende laten daer den wyne
doer drupen ende weder doer ghelyck

datmen loghe maect eñ dit salmẽ also
langhe op ghieten eñ doer lecken thẽt
die craft vandẽ cruden mittẽ wine doer
ghelopẽ is eñ mittẽ wȳn wel ghemẽgt
eñ claer gewordẽ. wãt vãdẽ wȳn neemt
die claerheyt zȳn starcheyt eñ vãdẽ spe
cien neemt hy sinen goedẽ roke mer vã
dẽ honighe zȳn zueticheyt

Dat lv. ca. vã pigmentum

PIgmentum als .h. seyt dat wert
gheseyt als pylamentum dat is
dat dat pigmẽtum mit pyla dat is mit
ten stoter in een visel ghestoeten werdt
Welcke pigmentum van goeden hetẽ
cruden ghemaect is ist dranck oft anď
specien die ghenoechlijckẽ teten of te
drincken zȳn ꝛcet. waer of dat si pigmẽ
tarij heyten die dese dinghen makẽ en
de vercopen .ꝛc.

Dat lvi. ca. vãdẽ zuerẽ honich

OXimel heit zuer honich daer om
dat zȳn materi vã edic eñ vã ho
nich ghemaect is wãt eerst werdt dye
edick ghecoect mit crudẽ eñ mit worte
len die daer nut toe zȳn Eñ als die edic
gheclensset is soe doetmẽ daer fȳn be
soncken honich toe eñ settet dan weder
op een cranck vyer eñ coket thent dick
werdt eñ mẽ puertet mitten witten vã
den eye dat mit edick ghetempert is
eñ inden oximel een luttel ghesoden.
wãt dat trect alle die onreynichedẽ van
den honich eñ vãdẽ crudẽ tot hem. eñ
al bouẽ drijuẽde leydet die õreynicheit
mit hem totten oversten vandẽ oximel
Welcke onreynicheyt die apoteker zu-
verlijckẽ mit eenre vederẽ af striken sal
eñ dan wert dat oximel in zuverẽ vaten
bestemt. eñ dit oximel pleechmẽ te ghe
vẽ mit warmẽ water om te verduwen
die materi die zeer vast ende dicht indẽ
lyue leyt Wãt het morwetse eñ scheypse
eñ snijtse ende opent die bestoppinghe
Want waert datmen dese bereydinge
niet voer en ghave soe mocht die laxe
rende medicijn dẽ mensch veel quaets
doen. ende mit aldus sulcker cõsten eñ
tot alsulckẽ oerbaer maectmẽ oec syro
pẽ vã water eñ vã zuker mit menigher
hãde specien als syrope vã vyolẽ of lax
atiue of van rosen of stoppende syropẽ
of die simpel is of dubbelt.

Dat lvij. ca. vãdẽ was

CEra is was ende is heffe vandẽ
honich Spynnen wes substancie
een hoghe liquoer vanden byen verga
dert is. ende corrumpeert dat honich
als aristotiles seyt libro octavo wan-
neert al te langhe mitten heffen des
was ghemenghet is. ende daer omme
waer yemant die dat honich puer heb
ben wil die sal twas te tyde scheydẽ vã
dẽ honich. Item twas heeft dit over
hem bouen alle heffen. dat wanneert
heet is soe drijvet ende dat en doen
ander heffen niet Ende dat doen dye
vyerighe deylen ende die luchtige dey
len die in zȳnre substancien domineren
dat is bouen ghaen Want als was ĩ he
ten water ghesmouten is soe drivet op
tẽ water ende dat doet zȳn luchticheit
Item hoe dattet twas verscher is hoe
dattet bat rūket ende puerder is ende
hoe dattet hem bat laet bouwen ende
hoe dattet bat enen zeghel of anderen
formen ontfaet. ende dat teyken duer-
ter oeck te langher in ende men heytet
maechden was. Item twas is tot veel
dinghen nut want het is ghoet in me-
dicinen als in menigherhanden con-

fectien ende saluen. Want het heuet macht te verwarmen te schepdē te ope nen ende te rympē te treckē eñ te vteren. Het is ghoet licht af te makē eñ daer omme dyenet wasse indē tempelē ende optē outarē eñ opter herē tafelē. eñ vā cera coemt cerimonia dye mē indē kerckē pleecht te offerē. Item mē pleecht mitten was oec te zeghelen als bryeuē daer heymelicheden in staen eñ ander hātuesten eñ bullen. Men ghyeter tafelen mede daermen in scryft caracterē eñ menigerhāde anđ letter. eñ mē waster lynnē lakē mede tot menigerhāde nutschap Wāt om boeckē ghewōdē of om anđ dinghē houdtse zeker voer dat water. Of mē ouerdecter waghē eñ karrē mede daer heren eñ vrouwen mede ouergedect sitten voer den reghē. Eñ inder hettē smeltet eñ inder coudē wertet hardt eñ natte dinghē wyket Mer het cleeft aen droghē dinghē. eñ daer om alsmen yet zeghelē sal maectmen die zeghel nat zc.

Dat lviij. ca. vā eē wassen kaers

Cereus coemt van cera eñ is een kaers die vā wasse eñ vā eenre lementen ghemaect is diemē te barnē pleecht. eñ is daer omme ghemaeckt datmen daer af sien sal inder duusternissen als ysidorus seyt li. xx. Eñ totter kaersen behoeftmen drye dinghen. als die materi. tfier. ende die scheppenisse. ende is beneden breet beghinnende eñ ghaet scharp opwaert. Die materie is dat lement Tfier dz is twas Eñ tmaecsel dat is twas mittē lement eñ mitten maecsel te samen. Ende dese kaerse aldus vergadert wordt opten kandelaer gheset eñ mittē vier ōtstekē op datmen goods dyenst daer by doen sal eñ theerschap daer by des auōts sien sal alst etē wille. zc:

Dat lix ca. vāden melc.

Lac is een liquoer dye zoet is ende wit dye ghewordē is inden mammen vanden bloede ouermids werckinghe der hetten als aristotiles seit libro xviij. Tmelc is ghecoect bloet ende verduut ende niet gheconsumeert Want wanneer dat die dracht niet ghevoet en mach werden ouermits den nauel soe werdt hem melck bereyt van der naturen mit menstruosighen bloede dat verstoten is totten borsten daert verduwet werdt ende ghecoeckt. ende werdt daer in wittichepden verkeert. als constantinus seyt libro xix. ende seldencoemt veel melcks dan nae dyer dracht ende tmelck is zoet alst wel verduut is eñ het is nut totter spysen des dyers. Want dye spyse alre dyeren is zuet ende wel verduut. Item aristotiles seyt libro sexto ca. primo. f. dat alle dyeren dye eyeren maken en hebben gheen melck noch mammen ende in allen melcken is een dunne waterichept ende een groef deel datmen case hept. Item aristotiles seyt dattet melck der dyeren ghecoaguleert is. ende honds melck is dat dickste melck datmen vindet sonder der hazen ende der verken. Men vindt oeck mede melck indē cruden als inden tytimallen ende in bomē als inden vygheboem. Item aristotiles seyt libro sexto dat dye koe gheen melck en heuet voer die dracht mer na heeft si ghoet melck. Mer als si eerst bewronghelt werdt soe werdet si als een steen. ende dat gheuallet als daer

water :oe ghedaen werdt als die selue
daerseit Ende wanneer tkint mit melc
ghevoet werdt dat warm is soe ghaen
zijn tanden te eer op ende nae d̄ dracht
ende nae der zuueringhe soe wert dat
melck des wijfs ghemenichuoudicht
Ende zommighe wijuen hebben allē
melck voer bijden tepel vanden mam-
men ende zommighe wijuen inden an
deren delen der mammen eñ alst melc
niet wel verdunt en werdt soe bewron-
gheltet ende die borsten werden hardt
Want alle die mamme is zeer morwe
eude weeck Ende coemter enich haer
aen soe werter grote pijn eñ siecheit eñ
die siecheyt heyt phylosa eñ die zerich-
heyt en sal niet verghaē dat haer en is
wt mitten melck of thentet rottet soe
ghaettet wt ende alst melck wtghaet
soe en.vijntmen int ghemeyn gheē mē
struum Ende zommighe vrouwen dye
sock zijn die hebbē menstruū mer nyet
alle Eñ als die kinderen mit sulckē gro
uen bloede ghezoect werdē soe crighē
si den cramp.ende die zoeckēde wijuen
werdē drachtich eñ dā schaet hem dye
veelheyt des melcks eñ een bruun wijf
heeft voedelijcker eñ beter melck dan
twitte wijf als die selue seyt Eñ aldus
sulcke proprieteiten vertelt ysaac vādē
melck in dietis daer geseyt wort tmelc
int ghemeyn wert ghedeelt dryesins.
Anter het is zoet vluchs vter borsten
ghaēde of het is zuer dat een wijl vten
borstē ghemolckē gestaē heeft Of het
is middelbaer tusschē dē tweē eñ tsoet
is dat smakelicste eñ naest dē bloede eñ
is ghemaect wt dryen substācien die ge
scheydē zijn inder virtutē. Want die eē
die is subtilende ende zuuerende die an

der is groef ende bestoppende. ende
dye derde is morwende ende wtrecken
de Want die waterighe ende die weie
ghe die is scharp ende subtilende ende
die kasighe groue die is cout ende daer
omme bestoppende Mer dye boterige
dye is smerich ende morwende Item
tmelck is ghoet ende ghesont als dat
lichaem eerst wel ghezuuert is. ende
datmens te maten nemet in bequamen
tiden ende is den bloede ghelijckende
ende neemtment anders soe maectet
veel quade humoren. Item tmelck sal
hebben vyer qualithe ten dat men p-
mer ghoet prysen sal Als verwe lucht
natticheyt ende smake. Dye verwe sal
zeer wit zijn ende claer ende vre mede
vander gheluheyt ende vander roet-
heyt ende sonderlinghe vander donc-
kerheyt. Ende dye lucht sal bequaem
zijn ende zuet. dye natticheyt sal wesen
tusschen groef ende subtijl daer dit dat
teyken of is. Datmen enen droppel op
dat vyer sette ende dat hy dan te samē
blyuet ende oeck nyet en scheydet Wel
ke forme vanden droppel benedē breet
is ende bouen scharp. Ende die smake
sal bequaem wesen dye niet zuer noch
soudt en is. Ende onder dese onder-
scheyden vanden melcke seytmen dat
wijfs melck die beste is ende meest ge
tempert tot des menschen behoef wāt
alle melck volghet dye natuere ende
dye complexien des dyers dyes tmelc
is. Ende want die menschelijcke com-
plexie meest ghetempert is soe is des
wijfs melck die ghesontste. Waer bij
dattet zeer voedende is ende vuchten-
de ende die arterien saeftende eñ son-
derlinghe dye oghen. ende bouen is

veel vanden melck ghesept in elcken capittel der dyeren dye melck gheuen. Ende noch meer segghen sal als hier nae volghet ende eerst vanden keme-len melck zc.

Dat lx.ca vãden kemels melck

Lack camelinum dat is kemeels melck dat wt heeter complexien eens dyers comet want het is theetste van hem allen ende het is dat dunste. ende nemmermeer smerich ende nem-mermeer vuedelijck het is hete bestop pende ende openende ende daer om ist ghoet den ghenen dye twater laden. Sijn smake is sout eñ scharp ende daer om ist snidende eñ subtilende ende dye groefheden dunnende Soeckt bouen vanden kemel inden tractate vanden dyeren zc.

Dat lxi.ca.vãder koe melc.

Lack vaccinum dats koe melck en de is den kemels melck contrari Want die koe en heuet nerghents nae alsoe veel hetten dat si die smerichept des bloets nae haer trecken mach en-de daer omme so werdt haer melc zeer smerich ende het is zeer voedende. Dye oude meesters segghen dat die di ghen haestelicste ende best voeden dye lichtelicste in bloede verwandelt wer-den. ende vet melck voedt bet dan die vettichept die heeter is Item tmelc datter nutste is ter menschelijcker com plexien dat is vrouwen zock. Eñ hoe dat der borsten naerder leit hoe dattet beter is Ende het is oeck trutste teghẽ twenijn teghen die zerichept der nyerẽ ende der blasen teghens die wondẽ vã der longhẽ ist dattet vãder luchtẽ niet ghequetst en wordt noch verwandelt. ende het helpt den ghenen dye twater laden. Item koe melc is groef eñ myn nat eñ waterich ende myn scharp ende min boterich ende daer om voedet wel eñ is der maghen ghoet ende starct de leden eñ vercoelt die hetten der leuerẽ ende maket tlichaem vet eñ meerretet ende gheneest die wõden vanden dar-men ende va nder moederen Item wã neer dat men daer riuier stenẽ in lescht soe ist veel te ghesonder wãt zijn wate richept werter mede verteert.

Dat lxij.ca.vãden gheyten melck.

Lac caprinum dat is gheytẽ melc ende dit hout dat middel tusschẽ den onderscheyden voerschreuẽ Want men sept dattet in sinen drien substan-cien tghesontste is na den vrouwẽ melc Ende het is zeer ghetempert eñ daer omme ist mit zuker ghenomen sonder linge goet tegens die wonden vã d lon ghen der nyeren ende der blazen En-de zijn weye vanden kese eñ vãd boter ghescheyden is zuuerende eñ die cole ra verduwende Eñ veel gheytẽ melcs ghedroncken wordt inder maghẽ bewrõ ghelt lichtelijcken eñ daer om salment temperen mit een luttelkẽ honichs eñ mit wat sal gemmẽ eñ dan en salt nem mermeer gecoaguleert werdẽ ende al waert inder maghẽ bestaẽ te coaguleren het soude ghescheydẽ werdẽ Eñ want die gheytẽ gheuoet werdẽ vandẽ loue ren eñ vãden oversten der bomẽ eñ der crudẽ soe is haer melc mynst waterich ende der maghen bequaemste. Want na dyen dat die weyde is daer die beest ten in ghaen daer nae wertet melc dic ke of dun zuet of zuer stoppẽde of lax erende zcete.

Dat lxiiij.ca.vā quicken melck

LAc pecorinum dats quicken melc als der schapen dats min heet eñ droeghe dan dat koemelck eñ heeft min boteren ende meer weys eñ daer omme voedet minste eñ daer omme en becomet tlichaem niet alsoe wel als dat koemelck. Wāt dat werdt bewesen vanden zwaricheyt zijns rokes of zijn re luchten Want galienus seyt dat scapen melc zwaerre lucht heuet dan dat koemelc ende daer omme ist meer fleumatich eñ het voedt meer dan dz gheyten mer myn dan dat coyen Want het is min ghetempert dan dat gheyten melck .zc.

Dz lxv.ca.vā ezels melc.

LAc azininum dats ezels melc dit is ghetempert ende voedende eñ den buuck resoluerende ende die zeenen vermorwende ende die lede ouermits zijnre droechten verhardende eñ die borst vuchtende eñ saftēde ende is ghoet teghen den hoest ende dē zwarē adem ende gheneest die wonden vanō blasen zc.

Dz lxvi.ca.vā paerdē melc.

LAc caballinum dats paerdē melc heeft een ghelikenis by kemels melck inder subtilicheyt eñ inder scharpicheyt eñ ouermits zijnre hetten so ist helpende ende openende inder apostemen der moederen ende doet menstruum voert comen ist dat die sake vanden menstruosighen bloede heet is of droeghe eñ dese proprieteyt heeft dit melc voer alle vāder als ysaac seyt.

Dz lxvij.ca.vā varckē melck

LAc porcinum dat is varken melc ysaac seyt dattet subtijl eñ waterich is. wāt het blijft ōgecoect om zijnre coutheyt wil eñ blijft oec ōuerduut eñ daer om ist dattet ter medicinen ghenomen wert soe gheuet cleyne of luttel baten. Mer neemt mēt ter spisen eñ coket mitte zape vā gharstē so maket goet vucht voetsel als die selue seyt zc.

Dat lxvij.ca.vāder dyeren melck.

LAc animalium tmelck dat dyerē dz biō drachtē is dz is drachtich eñ waterich wāt die waterighe humoren werdē vsaemt inden dyerē als si draghē eñ die mōt vāder moedē wert geslotē eñ tmelck wert mittē waterigē humorē ghemengt eñ daer om is hem in dien tidē dat spuwē quaet eñ walghinghe te makē eñ het is hardt te vduwē eñ laxeert dē buke eñ wrōghelt inō maghē eñ maect veel quader siectē Het wederslaet die herssē eñ maect hoefzweer eñ stinckēde tandē eñ quadē adem ende veel ander passien.

Dat lxviij.ca.vāden weye

SErum dat is weye eñ is een waterich deel des melcs dz gescheydē is vādē anderē deel des melcs ouermits ō wrōghelinge of des rōsels wāt dat ronsel vghadert te ghaō die boterighe eñ die kasighe dele eñ scheyt datter nat is daer vā. Des werckē bouē ō telt werdē wāt die weye heeft macht te wasschen datter vuylt is wāt het wasschet die darmē eñ die wōdē vādē darmē eñ zuuertse vanden etter ende beneemt den dorst ende zaftichte die scarpicheyt vander roder coleren ende zuuert quade placken int aensichte ende rudicheyt ende ontstopt dye mylte ende die leuer zc.

Dat lxix.ca.vāder boter.

BUtirum dat is boter ende is die
bloem vandē melck ende heeft
veel vander hetten ende vander vuch
tichept mit veel luchticheden eñ daer
omme is si zeer smerich. Item butyrū
is een substancie die natuerlÿckē heet
ende vucht is slimich ende smerich die
der menschelÿcker complexien nae bÿ
is als ysaac sept Want dicwÿl gheghe
ten maect si die maghe vuchtich ende
laxeert den buke ende sonderlinge als
si versch is ende daer omme als die sel
ue sept soe ghelekē die oude meesters
die botter den olye die mit vettichedē
ghemenghet was segghende dat soe
wyese naem dat die spuwē mocht vter
borsten ende vter longhen alsoe verre
als daer eē aposteme is Want si is pro
perlick rypende ende die humorē scey-
dende eñ die oueruloedichept der bor
sten zuuerēde ist datmense mit honich
of mit zuker et mer dā is si mī ripende
mer si is te ghenoechlicker Item si we
derstaet den venÿnde ende vuchtighet
die leden. Si schepdt ende rÿpt wōder
lÿcke zeer die apostemē ende wonden
der longhen der strotē ende der borstē
ende zaftighet die bÿtinghe vādē nye
ren ende vanden darmen ende si vmor
wet die vercrompen zenē ende die ver
crampt zÿn als die selue seit Dat boter
in warmē melck ghesmonten ende ghe
droncken is een groete boete teghens
verghiffenisse mer men sals veel drinc
ken Wāt die boter ouermits hare sme
richept wille bestopt si die toepadē dat
si totter herten niet en clÿmmē dat zÿn
die venÿntheden want si trecket die ve
nÿntheyt al tot haer Eñ ouermits spu
winghe leyt si die venÿntheyt vten lÿ-
ue als die selue sept ende men maectse
aldus. Men doettet melck in een lanck
houten vat ende daer steectmen in een
lanck hout daer theÿnden een ronde
schiue aen gheuestighet is die vol gha
teren is ende dan stoetmen alsoe lāghe
op ende neder datter te letsten vā dyer
hetten een vergaderinghe coemt bo
uen van vetticheden int ouerste vandē
melck ende dat ander alst weye ende
tmelc blÿft benedē Eñ dese boter wert
dan te samē gheghadert eñ wordt ghe
vaecht eñ ghereynich vāden haren eñ
vander vulnissen ende dan ghesouten
eñ in vaten gheslaghen ende wert also
ghehoudē tot menigherhāde nutscap
der menschen Mer hoe dat si verscher
is hoe dat si ghenoechlicker is eñ hoe
dat si bat smaect. eñ eerstweruē soe is si
morwe Mer nae als die hettē die vuch
tichedē allensken verteert soe werdt si
harder ende men machse oerbaren in
brye of oec mede in warmoes voer die
olye Ende als si alte out wert so crÿcht
si een starcke lucht eñ smaect oeck veel
te qualicker eñ dan en is si nyet ghoet
in spÿsen nochtās is si goet tot veel me
dicinen als saluē af te makē eñ tot an-
deren dinghē als scoenē eñ laersen me
de te smeren. zc.

Dat lxx.ca.vā kase.

CAseus dat is kase. Ysidorus
sept libro vicesimo dat hi wordt
ghesept van carendo dat is van deruē.
daer omme dat hÿ alsoe langhe ghe-
druckt werdt dat hÿ des weyes derft
ende ghescdeyden werdt vander wate
righer substancien. Item die kase is
heffe vanden melcke. Want als ysaac
sept Die ghekaesde substāci des melcs

is cout eñ grof ende hardt te verduwẽ
wãt hi ghaet traechlic vãder maghen
ende hanghet meer ter bestoppinghe
waert dan ter laxeringhe ende is der
maghen der leueren ende der nyeren
zwaer ende der mylten mede waert dz
die steden bereet waren ter opilacien.
dat is ter bestoppinghe wãt hi maeckt
stenen in dye nyeren ende daer o mme
om dese quade toevallen seyt constãti-
nus Dat vã naturẽ alle kasen quaet is.
nochtãs die kase die den melc naest is
die is min deerlic waer af dat ysaac seit
ende maect een onderscheyt tusschẽ dẽ
verschen den ouden eñ den middelba-
ren. die versche kase is die ghene dye
noch gheen quade humoren en maect.
wãt hi noch zueticheyt eñ watericheyt
in hem heeft vãdẽ melck eñ daer õme
is hi lichter te verduwẽ eñ hi voedt te
bat eñ laxeert te bat eñ sonderlinge ist
dat hi niet ghesouten en is. wãt die sou
ticheyt haelt hem zijn smake af. Want
die alte sout is die droecht alte zeer en
de is der maghen quaet. Mer een kase
die te maten ghesouten is die is best te
verduwẽ ende hindert der maghẽ min
ste. ende sonder soute werdt hij lichtelic
ke zuer ende die alte zeer ghesoutẽ is
die bijt die maghe ende õtsteket bloet.

Dat lxxi. ca. vã die oude kase

Vetus caseus dat is oude kaese
die is scharp ende zeer droghe
ende groef om te voeden ende schey-
det noede vter maghen ende dese scha
det in tween manierẽ Want zijn corrup
cie ende zijn groefheyt maect die ouer
uloedicheyt des voetsels groef ende v̄
derftse. inder ander manieren schadet
hij Want ouermits die scharpheit des
lnbs soe keert hij alle andere dinghen
dye van anderswaert helpen souden.
Want ist dat sake dat hy groue humo-
ren inden lichaem vindet soe bereyt hij
ende maect stenen inder blasen ende in
der nyeren ende verghadert die groue
humoren die heet zijn in een ende ma-
ketse hart daer omme salmense scuwẽ
die alsoe onmaten out zijn Want hij en
brengt gheen hulp in noch oec gheen
voetsel noch men machs niet verdu-
wen noch hi en maect gheẽ goet bluet.
noch hi en vuchticht den buyke niet.
noch hi en doet gheen orijn makẽ mer
vindt hij vuchticheyt die maect hi droe
ghe Ende die smerichste is dye beste.
ende die ghaterighe kase ter wijlen dz
hij versch is die is ghesonder dan dye
alte oudt is. ende nae den eten een lut
telkijn ghegheteẽ verduwet die spyse.
Mer voer den eten ghegheten stoppet
hy dat lichaem Ende men sal eten den
kase die is tusschen den ouden ende dẽ
ionghen want dat is die ghesontste. eñ
hoe dat hy meer natuerlicker hettẽ in
hem heuet hoe dat hy harder wort eñ
vaster aen den ledẽ cleeft Hier toe he-
uet ysaac gheseyt in dyetis Item dyas
corides eñ aristotil. segghẽ li. iij. f. wan
neer dat inden melck veel kaes is so ist
vã meerre spysen Item dyasco. seyt dz
die kase den venijn cõtrarie is. Want
ouermits zijnre groefheyt eñ vettich-
heyt soe stopt hi die toepadẽ v̄ aderẽ eñ
en laet dat venijn ter herten niet neder
clymmen. Een warm versch kaes trec
ket venijn wt alsmen dyen leyt op ve-
nijnde beten. ende dat machmen mer
ken Want alle dye witticheyden des
kaes werden in zwarticheden verwan

delt eñ hi is goet op antrax dat een ve
nÿnde blader of puust is ende teghē s
andͦ venÿnde apostemē daer op gelept
eñ gheghetē Eñ out scapen kaes zeer
ghewasschen mit soute eñ mit water.
ende weder ghecoect stopt alle buuck
euelen ghemenget mit bredeweghen
zaet eñ mit enē doder vā enen eye en-
de mit wat botterē eñ edicks ende hÿ
dyent noch in veel dinghen ter medici
nē als die selue sept ꝛc.

Dat lxxÿ.ca. vādē gestremdē melc

Coagelum dat is melc dat dicke ghewordē is inder maghē van
zommighen dyerē Ouermits wes vir
tuut tmelck vāden anderē dyerē bewrō
ghelt werdt Aristotiles sept li.iÿ.f.hoe
dat melck dicker is hoe dattet kasiger
is eñ lubbigher of wrōgheliger. Mer
tmelck eens dyers dat bouen gheē tā
den en heeft wordt bewrōghelt. Item
hÿ sept aldaer dattet melck ghecoagu
leert werdt vāden lubbe eñ vādē melck
der vighē Wāt tmelck der vighē wert
in wolle gheghadert daer nae werdet
die wolle ghewasschen mit een luttel
melcs eñ dat salmē vluchs in dat andͦ
doen eñ alsoe wertet al ghecoaguleert
Item hi sept aldaer datmen tlub niet
en byndt dan inden buycke der zughen
der dyerē die noch ederkaeuwen eñ in-
dē ghenen die gheen tandē en hebbē i
beidē kinnebackē eñ wort niet geuōdē
dā inden hazen. Eñ hoe dattet oudͦ is
hoe dattet beter is. eñ is ghoet teghē s
lopinghe des buucs vā enē cleynē ha-
se eñ herte als die selue aristotiles sept
Item hÿ sept libro decimosexto het ge
ualt den melck dattet ghecoaguleert
werdt ouermits den rensel dat is den
lub. Want dat lubbe is melck daer die
gheestelicke hetten in is ende daer om
me helpet den melck ende houdet staē
de als dye sparma des mans hout dat
menstrualighe bloet staende inder moe
der des wÿfs. Wāt die nature des mel
kes ende des menstruosighen bloedes
zÿn een dingen als de selue sept aldaer
Item men vindet lubbe inder magen
eens dyers dat zughende is ende eder
kaeuwende Mitten welcken sout ghe
menghet werdt ende alsoe wertet in-
den roke ouer tfuer ghedroecht ende
verhardt daermen een luttelken af ne-
met in wat laeuwes melck ende latet
solueren ende dat doetmen dan in alle
dat ander melc datter al af ghecoagu
leert werdt. Uten welcken openbaert
dat alsulcken virtuut steedts schuylt in
der substancien des lubbes als der sub
stancien des manlÿcken zades in is als
aristotiles auicenna ysaac ende andere
auctores segghen. Ende hier mede
ist ghenoech ghesept vandē liquorē dz
is vāden vuchticheden ꝛc.

Dz lxxiÿ.ca. vā diueerse vuchtichedē

Ende het zÿn zommighe virtu-
ten die alsoe wel aenhanghen-
dē zÿn den humoren dat zÿn vuchtich
heden als den liquoren ende anderen
dinghen vanden welcken wÿ hier mit
corten woerden zommighe dinghen
in zaeyn sullen. want nae menigherhā
de complexien ende virtuten dye di-
ueerse dinghen bouen ghaende zÿn.
werden menigherhande werckinghe
gheuōden als is die openēde vtuut die
cipēde die zuuerēde ꝛc. eñ de openēde

virtuut werdt ouermits heten eñ droe
ghen in subtijlre substancien alst open-
baert indē epuuns of inden zape vāden
porrepden ende in aluun ende in deser
ghelijck Wt welcker confectien die mō
den vanden aderen gheopent werden
ende die aenbepen gheopenbaert wer
den als constantinus sept Ende die dū
nende virtuut sal wercken ouermits he
ten ende vuchten want die hetten doer
ghaet die substancie des dinghes eñ al
schepdende opēt si die vuchtichept die
haer onderdanich is alst openbaert in-
der pappelen ende inden middelē bast
vanden vlieder ende in deser ghelike.
die welcke als si ghesoden zijn in olpen
maken die huut open ende dunne ende
reckense wt als die selue sept. Item die
bestoppende virtuut ouermits couden
ende natten mit plomper substancien.
alst openbaert in draghanto ende in dz
witte vandē epe ende in deser ghelijck
Wāt dese ouermits hare slimichept eñ
hare plompichept der substancien vuol
len si die zweetgaten ende bpndēse mit
hare couthept. Item die virtuut dpe
daer dickende is werdt ouermits cou-
den ende vuchten alst openbaert in mā
dragora die welcke als si ghelept wert
op een huut maectse dicke als die selue
sept Want ouermits der couthept dwī
ghet si die natste delen der vuchticheit
Want dpe vuchtichept epschende dat
centrum maect die substanci dichter eñ
vaster ende daer om te dicker. onder-
wilen werct si ouermits heten eñ vuch
ten wāt die heten verteert de natste de
len eñ als die verteert zijn soe werden
die aerdighe delen alsoe veel te dicke
re Item die hardende werct ouermits

coutheden ende droecheden Wāt een
pghelijck qualithept tottē centrum roe
rende maect alle die substancie te har-
der Onderwijlen werct si bij couthedē
ende vuchtscheden die de natte deelen
dwinghende zijn eñ bpndende alst opē
baert inden vorst ende inden pse onder
wplen ist ouermits heten ende droghē
die aerdighe delen dwinghende ende
daer om hardende alst openbaert indē
teghelen ende inden slijcke. Item dpe
virtuut die serpende is werct ouermits
heten ende droghen mit grouer substā
cien wāt die hetten heeft dat subtijlste
op ende beroeret totter circumferenci
en ende dat ghaet scharp op ende dat-
ter groefste ende droechste is dat nep-
ghet totten centrum ende alsoe werdt
alle die substancie onghelijck Welcke
onghelijckichept is een sake vanō zar-
picheit sonder dese werct die couthept
zerpichept inden vuchten al dwinghē
de ende bpndende die delen des din-
ghes ende die circumferenciē ende en
ghehenghet niet dat die aerdighe dep
len hem stropen totten vtersten. Waer
om dat die ouerste delen inden welckē
die couthept bouen ghaet werden den
sin scharpelijck ende zarpelijck bupten
ghetoent nae der menigherhādichept
ende nae der inprentinghe dat materi
en als auicenna eude constantinus seg
ghen ende bouen ghesept inden trac-
taet der elementarigher proprietepten
Item die virtuut is morwende die wel
ke werckt bpden heten ende bidē vuch
ten ende dat anter ouermits hettē dpe
de vuchtighe deelen breet makende is
ende dunnende. ende dat deel vādē de
len schepdende is als dpaltea doet die

vucht is ende een luttel warm nochtã opent si middelbaerlic overmits haer- der hetten. ende uter overvloedicheyt haerre hettẽ maect si die humorẽ vloy lic ende also morwet si. Of het daer om dat ooermits die hettẽ die daer bouen ghaende is op die waterighe ende aer dighe delen werdẽ mittẽ waterighen actractinen totten binnẽsten der luchtẽ ghheresolueert in morwen reghenen eñ druepelen Als nu van douwe nu vã ha ghel ende van snee als commentator seyt ouer tvierde boeck metheororum.

Het is den sin oec openbaer datmẽ mit craft der hetten harde dinghen mor- we maect ende dat overmits werckin- ghe der hetten die daer op coemt dye delen mitten delen naeuwe te ghader hanghen alst openbaert indẽ wasse eñ in anderen smeltelicken dinghẽ op der welcker waterigher ende luchtiger de len die vierighe cracht domineert als commentator seyt Item die ripende vir tuut werct oec als die ỏduwende craft overmits die hete ende die vuchte vir tuut ghelÿckerwÿs dat die houdende craft bÿder couder ende droegher vir- tuut Ende ghelÿckerwÿs dat die wt- stekende craft bÿder couder ende vuch ter virtuten: ende als die begheerlÿcke craft principalÿcken werct overmits ỏ heter ende der droegher virtuten.

Item die aentreckende virtuut werckt overmits heten ende droghen alst opẽ baert in dÿptanno serapino ende in du uen quaet ende in deser ghelÿck. Ende die laxerende virtuut werct bÿden sel- uẽ virtutẽ mer starkeliker wãt die ghe weldelikẽ aẽtreckẽ die zÿn laxatiue als scamoney zc. Eñ die coude werckẽ oec dwinghẽde eñ bÿden vuchtẽ eñ saefti- gẽde eñ vlietẽde alst opẽbaert indẽ pru mẽ eñ indẽ thamerindẽ Item die ỏrot tẽde werckẽ oeck mede ondỏwilẽ bÿ he- tẽ eñ bÿ vuchtẽ eñ ondỏwilẽ oec sondỏ de se. eñ die ripẽde overmits dẽ hetẽ en- de dẽ droghẽ als die actractiue alst opẽ baert indẽ cãtarides eñ indẽ flammula eñ deser ghelÿck die zeer heet zÿn dye pwstẽ makẽ eñ wõden tvlepsch harde haestelÿck Vãdẽ anderẽ virtutẽ eñ dier ghelÿc is bouen gheseyt li:iÿ. indẽ trac taet vãdẽ boetẽ der siectẽ.

Dat lxxiiÿ. capi. van ghecorrumpeerde vuchticheyt.

Putredo dat is een corrupcie der substãcialiger vuchticheit comẽ de uter behoeftẽ der natuerlicker het- tẽ daer eẽ vreemde hette bouẽ ghaet. Item die õnatuerlike hettẽ werckẽde in dat vuchte dat niet geregiert en wer det vãder natuerliker hettẽ is die sake die de ỏrottinghe inbrẽgt als gheseyt wordt ouer libro metheororum Wãt al le aerdighe cout verrot zwaerlicker dã dat warm als aristoti. seyt eñ also doet dat ghecoaguleerde overmits des cou den ỏvulet te traechlÿcker alsmen sien mach indẽ yse eñ inden cristalle. eñ alle ghesodẽ als dz hete verrot traechlickẽ als aristo. seyt. wãt die groetheyt ỏ het tẽ die de siedinghe ỏhardẽde is dye is starcker dã die hettẽ der luchtẽ of dye van anderswaert coemt eñ daer om en laetse haer niet verwinne noch en laet daer gheen ỏwãdelinge ghescien bidẽ siedende dinghẽ Wãt alle dat gheroert is ỏvuult traechlÿcker dã dat niet ghe roert en is als aristo. seyt wãt die beroe

ringhe brēgt een hettē in die bliuēde is
eñ vwect die natuerlike hettē. Item al
le vlopēde dinc verrot traechliker dan
dat niet vlopēde en is als die selue sept
wāt die toeuallēde hettē vāder opghe
houdender luchtē is siecker eñ crācker
dā die natuerlike hettē die gewōnē is
vten beroerē of vter vlopinghe eñ daer
om en laet si haer niet haestelic verwin
nē Item alle lichaem vā veel groethe
dē verrot traechlicker eñ min dan dye
cleyn lichaem als die selue sept wāt alst
lichaem heet soe heuet meer vā natuer
licker hettē die de sake der vrottinghe
wederstaende is alsoe oeck ist lichaem
coudt soe wederstaet zÿn natuerlÿcke
couthept bat der thoeuallicker hetten
die de vrottinghe in brengt indē groten
lichaem dā inden cleynē lichaem eñ dz
opēbaert inder zee als aristotiles sept.
wāt als die zee ghedeplt is soe vvuult
se schier. mer altemael nemmermeer.
Eñ alsoe ist oec te sien in zommigē gro
tē waterē der welcker delen als si ghe
deelt zÿn vādē helē riuier vervuplen si
schier Eñ daer om in diē delen also ge
deelt werdē wormē ouermits vvulinge
Waer af dat die redē is wāt die natuer
licke hettē die in hem schepfelende is
schept dat subtÿl vāden groeuē eñ dat
aerdighe vādē waterigē eñ vādē luch
tighen Eñ vter subtÿlre wateriger en
de luchtigher substancien die ghescep
den is ouermits hettē vandē groefsten
deel die selue hetten die schepfelende
is maect wormen ende ander dyeren.
Eñ dat is dat aristotile. sept wāt die na
tuerlÿcke schepfelende hettē doet me-
de vast staen eñ verkeert die gheschep
felde dinghen inder naturen des diers

ende dat is om die verrottinghe dye
ghemaect is ouermits craft der vreem
der hetten van buyten alsoe als com-
mentator sept. Item die verrotte din
ghen zÿn den smake onghenoechlÿck
ende maken der maghen een walghin
ghe ende si zÿn van zwaerre luchten en
de van quaden smake ende vā lelicker
verwen ende si venÿndē of besmetten
der gheenre handen diese aentasten.
ende si zÿn der menscheliker complex
ien contrari ende maken rasch corrupt
bloet nochtans zÿn si den serpentē en
de den wormen een spise ende een voe
dinghe. Item die dinghen die ter ver
rottinghe ghesetzÿn grÿpen rasch een
corrupcie ende die vervuulde ledē ver
deruen dye ghesonde. Ende want si dē
gheest niet bÿ en zÿn soe berouē si dye
leden vanden gheest die hem naest zÿn
ende tlit en mach niet ghenesen werdē
dat beghint te verrottē ten si dattet ge
scheyden werde vander verrottinghe.
Want die vervuplt zÿn en zÿn niet nut
dan alleen dat si afghesneden of ver-
barnt werden ende datmense en wech
werpt. Item het zÿn ander virtuten
ouermits den welckē die natuer werct
als die voedelike craft inden groyelÿc
ken dinghen ende inden dyeren is win
like craft alsoe wel indē twevoetighen
als indē vierwoetighē. dat is die eyeren
de virtuut alsoe wel in zommigē crupē
dē dyerē als indē vlieghēdē Mer vādē
voedēdē eñ vanden winnenden eñ van
anderen die onder dien zÿn als die hē
dyenende zÿn is ghenoch ghesept li.
iiÿ. vander winninghe des menschen &
li. xviÿ. vāder winninge der dyeren int
ghemeyn. eñ daer om salmē vā hē zwi

ghen die virtuut om eyeren te ghecri-
ghen is inden dyeren die mit angheli-
gheu lichaem zijn als die stekende zijn
als inden serpēten indē spinnē indē scor
pionen eñ in deser ghelijc eñ indē zwē
mendē alst openbaert indē creeftē eñ in
deser ghelijck eñ indē gheuoghelt eñ i
allē tweevoetighen Want als aristoti-
les seyt libro v. dat die twevoetighe en
en wynnen gheen dyeren sonder dye
mensche zc.

Dat lxxv. ca. vanden eyeren.

Maer om ten eersten inden voer-
schreuē dieren dat af ghesnedē
saet werdt ghecoaguleert eñ transfor-
meert in zommighen cleynen lichaem
kens die morwe vucht eñ wittachtich
zijn Vanden welcken ouermits wercki
ghe menigherhāde dyeren gheschapē
werdē eñ alsulcke lichaemkēs zijn eyer
ghehieten daer omme dat si vucht zijn
eñ om dat si binnē vol vā humorē zijn.
als ysidorus seit li. xij. g. Wāt het is hu
midum dat is vucht dat van buytē hu-
morē heeft Mer het is humidum dat-
ter binnē is nochtās als die selue seyt
wanen zommighe dattet eye enē griex
en opghāck heeft die segghen die eye
ren littera allata Item zommighe eye
ren werden in allen windt ontfanghen
mer si en zijn niet heydens dan die mit
manlijcken hilic ōtfāghē werdē eñ mit
enē zadelijcken gheest doerschotē als
die selue seyt dat die craft der eyer also
groet is dat een houte mit dyē eyeren
ouergotē en mach niet barnē als die sel
ue seyt eñ als daer calck toe ghemēgt
is soe bindē si stuckē te samē als die sel-
ue seyt die eyer werdē eerst ghewōnen
daer na werdē si geformeert ouermits
der warmtē des moederlikē lichaems
eñ werdē ghesielt als ysidorꝰ seyt. Itē
aristotiles seyt li. iij. z v. dat die voghelē
visschen ende die serpētē eyer legghen
mer si schelē veel deen vāden anderē in-
der ghoetheyt eñ ider quaetheit eñ oec
inder groetheyt ider substācie eñ inder
qualiteytē eñ inder formē Item die vo
ghelen legghen in dat ghemeen eye-
rē int eynde vāder lentē en int beghi vā
dē zomer als aristotiles seyt li. v. sonď
die zee voghel diemē alcio heyt want
die leyt zijn eyer int beghi vāde winter
eñ broetse xiiij. daghē eer die kukē vol-
bracht werdē seue daghē voer dat begi
des witers eñ seuē daghē na als simo-
nides seyt i sinē boke Eñ ysidorus seyt
vā desen voghel li. xij. dz alciō sinē nest
maect aent ouer vāder zee des witers
vij. daghē eñ leyt een broet op die eyerē
eñ als hi broedt soe rust hi seuē daghē
als die zee vā saftē winde is. wāt des
seuēdē dages soe laet die zee haer brul
len eñ dyen dyenst doet die natuer der
dighē op dat die voghel zijn ionghē wt
brenghen sal. Item plinius basilius
ende exameron ende oeck mede am-
brosius segghen dat dye ander voghe-
len tweewervuen eyeren legghen byn-
nen den iaer of meer Als die zwaluwē
Mer dye eerste eyeren werden verder
uen om des winters wille Mer die laet
ste eyeren dye werden volbracht Ende
die tamme voghelen legghen alle den
zomer Als die duuen ende dye hennē.
als dye selue aristotiles daer seyt. en-
de sonderlinghe als si wel gheuoedet
werden ende haer stede warm is.
Item aristotiles seyt libro sexto. a. dat
zommighe voghelen alle tiaer eyeren

legghen in iulio ende in december als
hennen vanden welcken zommighe
tweewerven des daghes legghen. en-
de die alte veel legghē steruē alte rasch
Item die duue leyt thyen werven des
iaers onderwilen mer si leyt luttel eyer
Mer die henne leyter vele ēn die crom
becte voghel luttel. Ēn zommighe leg
ghen inden bomen die hol zijn ēn zom
mighe in nesten ēn zommighe in holen
der aerden ende zommighe int velt ēn
zommighe in steenroetsen ēn zommi-
ghe inden sande als die struus die op
zijn eyerē niet en broedt mer die zonne
volbrenctse ēn si kiptse ēn si werden le-
vende inden sande Ēn zommighe wer
den ghebroedt inden nesten opten bo-
men ēn zommighe in hoghen steēroet
sen ende zommighen inden ryede als
die water voghelen. Item aristotiles
seyt oeck li. vi. dat die eyerē vāden vo-
ghelen zijn buyten hardt ēn zommige
zijn van tween verwen wāt si zijn byn-
nen gheel ēn buytē wit. Item die eye
ren der water voghelen werden āders
dan der ander voghelen eyeren die int
drohge gheuoet werden wāt dat ghe
le is meer dan die helfte in desen. Itē
si werdē oeck verwādelt inder verwen
Wāt der duuen ende der hennen eyerē
zijn wit ende die inden broecken nestelē
zijn blonde ende zommighe zijn ghe-
maelt als die eyeren van sparwaren.
Sij schelen inder figuren Want zom-
mighe zijn scharp ende zommige breet
ēn eerst breet ēn bouen scharp ende die
langhe eyeren mit scharpen hoefden
brenghen mannekens ende die rōt zijn
brenghē wijfkens. Item in hetē landē
pleechtmense te broeden inder messen
ter zonnen ende kippen daer al wt als
in egipten ēn in zommighen landen in
warmē plumē als eens in eenre stat eē
drancker dede die de eyer broedede in
een plwm cussen ēn hi seyde dat hij den
dranck alsoe lāghe veruolchde thent
die kuken wt quamē Onderwilē wer-
den oeck die eyer in warmē vatē geset
ēn daer werdē kukē wt ghetoghē als
die selue daer seyt Ēn als dat saet des
mās inder moeder ōtfāghē is soe wer
den die wyuē mittē wiuē te ghader ge
mēghet. eerstwervē opēbaret tzaet wit
ēn nae roet oft bloet waer ēn na wertet
mit allē gheel ēn daer nae allenskē als
die nature werckt soe blijftet mit allen
gheel int middel ēn wit int vterste. ēn
alst veruolt wert soe salt wt ghaen en-
de dan wertet verwādelt vander mor-
wicheyt in hardicheden Wāt inden wt
ghanghe wertet ghecoaguleert ende
werdt volcomelijcken hardt Wāt dye
eyerē alsoe langhe als si inden buycke
zijn soe zijn si gheel mit enen wittech
tighen velliken ombewōdē Mer als si
formeert zijn ēn volmaect soe werdē si
hart ēn die hardicheit wert schael ghe
heytē ēn het is die selue schale die īdē
lobbe des eys is twelck embrio of fol
liculus is indē lichaem des kints dat
thās ōtfāghē is Mer om die starcheit
of om die groetheyt der hettē die indē
lichaem des voghels bouē ghaēde is.
soe werdt si meer verhart ende dz was
noet om die behoudinghe der binnen-
ster vuchticheyt. Item het legghen
oeck veel voghelen windt eyer als dye
hennē ēn die ghansen als aristotiles al
daer seyt li. ij. ende dat ghescheit vāder
overvloedicheyden der humoren des

saedts die ouerulopende is inden lich-
aem des wijfs eñ die windt eyerẽ zijn
cleyn ende ontsmakelic eñ vuchter dan
die ander sonder harde schalen ende al
setmẽse onder een henne si en werden
niet verandert mer het blijft wit ende
gheel Item hete eyer werden gheuõ
den inden hennen inden ghansen indẽ
paeuwen ende inden duuen. ¶ Item
tkuken werdt inden eye gheformeert
ende werdt eer volbrocht inden zomer
dan inden winter. want die hennẽ eye-
ren werden ondopt inden achtienden
daghe des zomers ende opten xxvsten
dach indẽ winter eñ wãneer dattet zeer
donret soe werden die eyeren verderft
diemen broedt op die tijt ende also doẽ
si oeck als si dicwijl mit bloten handen
aen ghetast werden Item die oude hẽ
nen legghẽ oeck eyer vã eenre iõgher
hennẽ zijn die minste int ghemeyn en-
de ist dat die hennen op haren eyeren
niet en broeden soe sullen si sieck werdẽ
ende verdernẽ. Ende een eye vand̃ hen
nen wordt volmaect nae den hilick in-
den xvi den daghe eñ zommighe voge
len en houden gheen wit in haren hilic
Mer twijf sprigt opt wijf ende dye mã
opten man als die velthoenre eñ dye
duuen Ende alsulcken hilic maect enẽ
stinckendẽ roke ende van dyen eyeren
en comen gheen ionghen mer si zijn on
vruchtbaer als die windt eyer als arist.
seyt. ¶ Item inden hennen eyeren na
drijen daghen des broedens openba-
ren teykenen vanden kukenen ende dã
climt dat gheel ten scharpe waert. en-
de tot dyer stat beghint die splitinghe
ende openbaert als een droeppel bloe
des int witte vanden eye ende is the-
ghin of dye materie des herten als ge
seyt werdt bouen inden tractaet van-
den voghelen vander winninghe des
kukens soeckt daer. ¶ Item dye eyerẽ
inden welcken twee doder zijn maken
dubbelde kuken of twee kuken. ende
werden onderschepden mit enen subti-
len vluze Dese twee dodren als aristo
tiles daer seyt ende dye voghelen dye
vleysch eten en legghen gheen eyeren
dan eens des iaers sonder die zwalu-
wen die tweeweruen eyeren legghẽ bi
nen den iare. Ende dye aern leyt drye
eyeren ende dat derde werpet hi uten
neste ende hij broedt zijn eyeren xxx. da
ghen lanck Hier toe heuet aristotiles
gheseyt libro sexto. ¶ Item dye selue
seyt libro xvij dat die ghesłachten d̃ vo
ghelen legghen volcomen eyeren mit
harden schalen ten si dat si bij ongeual
sieck werden. ¶ Item die voghelen die
veel winnen maken dicwijl windt eyerẽ
twelck den voghelen niet en gheualt
die van ghoeder vlucht zijn noch den
crombecten voghelen Want die voghe
len die veel eyeren legghẽ zijn van ve
le ouervloedicheden. Ende die ouer-
vloedicheyt des voetsels der crombec
ter voghelen ghaet in plumen ende in
vederen ende in nagelen. ende daer om
me is haer lichaem wat hardt mit een
re scharper borst eñ mager eñ daer om
en legghẽ alsulcke vogelẽ niet veel eye
rẽ uoch si en hylicken niet veel ¶ Item
dye voghelen dye grove lichamẽ heb
ben legghen dicwijle eyer om haerre
hetten wille des buucs Alsoe zijn oeck
cleyne voghelen mit cleynen lichamen
vã veel hilicx eñ legghẽ veel eyerẽ alst
openbaert in zommighen hennen dye

Welcke hoe dat si mynre zijn hoe dat si
meer eyer legghen want alsulcker hen
nen spise ghaet voert in die schepnissen
der eyeren Item die windt eyer en zijn
inden voghelē niet vā ghoeder vluch-
ten wāt haer ouerulоedichеyt sal lut-
tel wesen eñ daer omme maken si lut-
tel wint eyeren Item het zijn zommi-
ghe voghelen soe wanneer dat si haer
mannen ruken eñ haer stemmen horen
soe werden si mit eyeren veruult wāt si
zijn van veel spijsen ende ouerulоedich
heden eñ van hettē. eñ daer omme zijn
si van starckerē appetijt eñ makē haes
telijck haren sparma eñ legghē rasch.
wāt die ouerulоedicheyt ghaet in dye
nature der eyeren ouermits craftē der
hetten Item die winninghe vandē eye
rē sal wesen wanneer twijf sit op dye
eyeren eñ sise warm maect Ende want
een kuken inden eye niet volbracht en
mach werdē sonder voetsel daer ōme
settede die natuer die spijse bynnē indē
eye eñ die eyeren behouē warmten om
die cranckicheyt ende daer omme wer
den die eyer haestelick volbracht ī war
men daghen want die warme tijt helpt
die verduwinghe der scheppinghe:
Item twit vandē eye is die materie die
tkukē staende hout eñ die doder is dye
spise des kukēs eñ zijn voetsel eñ daer
omme is dat wit ende oec dat gheele
ghescheidē mit eenre vluze om dz si vā
eenre naturē niet en zijn eñ dye nature
des witten is byna contrari der naturē
des doders of des gheels eñ daer om
werdt dat gheel bevroren in coudē tidē
eñ na dyē dattet gewarmt is so wertet
vucht. eñ twit en werdt niet ghecонge
leert vā coudē mer het wort vuchter eñ
alst ghebradē wort soe wertet hart. eñ
byder winninghe des kukens werttet
oec dicke wāt die ōthoudighe des ku-
kēs is daer om dattet kukē ouermits
den nauel zijn spijse nemet vādē ghelē
eñ des gheels in dien tidē is veel. wāt
het sal vucht wesen ouermits die hettē
wāt die spise vucht sal wesen eñ lichte-
lic verkeerlic is in spisen Hier toe heeft
arist. ghesеyt li. xvi. Item ysaac seyt in
dietis dat die eyer die vā ghesondē die
ren comē die ghetempert zijn dye zijn
vādē besten voetsel eñ die inden vetten
dieren zijn die zijn vā meerre voetsel eñ
smakē best eñ alsoe ist oec vā dyen dye
hilicken mittē mānekēs So hebbē dye
hilickēde dyerē meerre hettē dā die ni
et en hilickē. alsoe oeck die ghewōnen
zijn vādē iōcsten wāt in dyen werdt die
meerre hettē ghehoudē Item die natu
rē vāden eyerē zijn ghemeynlic getem
pert eñ zijn ō mēschelijcker complexiē
zeer na by mer dat witte is veel couder
byder ghelikenis vanden doder inden
smake eñ daer omme is dat wit zwaer
re vā luchten eñ is oeck onuerduwelijc
ker eñ sonderlinghe vādē oudē gevoch
geldē nochtās zijn die doderē ghetem
pert eñ ō hettē na by als dye mānekēs
niet en hilickē eñ daer ōme zijn si beter
te verdnwen eñ lichter eñ die ledē starc
kende eñ scheydē daer node af. Item
tvoetsel vādē eyeren wert verwandelt
nae dyen dat die dyerē zijn Uten welc
ken si ghewōnē werden Wāt die gewō
nen werden van enen subtilen ghetem
perden dyer als van enen velthoen of
van eenre hennen dye prijstmen totter
voedinghe ende zijn licht te verduwen
ist dz si vādē ledē lichtelic ōtbōden wer

den waer by dat si beter zijn totten regi
ment der ghesontheyt dã om die ledẽ
te starckẽ eñ die ghewõnẽ werdẽ vãdẽ
grouen dyeren die zijn hart te v̄dduwen
eñ van quadẽ voetsel als die eyeren vã
den struys vãder ghans ende vanden
paeuwe die van quader luchten zijn eñ
hardt te v̄dduwẽ eñ sonderlinghe vãdẽ
oudẽ of vãdẽ ghenẽ die mãnen deruen
Mer als si verduut werden soe werdẽ
si traechlicken vãdẽ ledẽ ontbondẽ. eñ
daer om zijn si beter om die ledẽ te starc
ken dã tottẽ regimẽt der ghesontheyt.
Eñ die ghewonnẽ zijn vã zommighen
mynre dinghen die zijn lichter eñ van-
den middelbaren ghetemperder want
si zijn vã volcomenre hetten eñ vã myn
re vuchtichedẽ eñ daer om zijn si goet
om die ghesontheyt te regieren eñ om
die ledẽ te cõforterẽ Item hoe dat die
eyer verscher zijn hoe dz si beter zijn eñ
hoe dat si ouder zijn hoe dat si min goet
zijn. Item si werden ouermits consten
v̄wandelt viervoudelic anter si zijn ghe
braden of si zijn ghesoden of in een zop
ghecoect of si zijn ghefrijt eñ die gebra
den zijn dye zijn grouer dan die gheso-
den eñ harder te verduwen. want dye
haert verteert haer substancialige vuch
tichept eñ verdroechtse Eñ die onẽ dye
asschen ghebraden werdẽ zijn quaẽ dã
die onghedect inden colen ghebraden
werden. Want die ghedect zijn mitter
asschen die en moghen haer vuchtich-
heyt niet wt laten ghaen al zwetende.
wãt die asschen bestoppense. eñ die op-
ten colen legghẽ die moghẽ harẽ ouer
uloedighẽ roke wt laten ghaen al zwe
tende eñ die werden zuuer Eñ die ghe
soden zijn inden water die zijn ghesonẽ

dan die ghebradẽ. want dye vuchtich-
heyt des waters ouermits hetten des
dyers wederuecht in zijnre substanciali
gher vuchticheyt te droghẽ ende daer
om werdẽ si myn droghẽde eñ v̄cnelen
die natuerlike hetten Item die eyeren
die ghesoden zijn mittẽ scalen zijn qua
der want die schalen en laten den roke
niet wilicken wt wazemẽ die daer ouer
uloeylic in is eñ daer om makẽ si windt
eñ opblasinghe eñ zwaricheyt der ma-
ghen ende van alle den buke Mer dye
eyer inden water ghebroken soe doer-
schiet die hette des ghetemperdẽ wa
ters eñ subtijlt zijn groefheyt eñ haelt
hem af dye zwaricheit der luchtẽ waer
by dat dese ghesontste zijn Mer die do
deren alleen zijn meer droghende ende
stoppende. ende dye hardende zijn die
zijn droghende ende ghaen noede vter
maghen ende scieten traechliken doer
dẽ aderẽ Mer als si wel verduut zijn so
conforteren si zeer mer blyuen si onuer
duut soe bezwaren si die maghe eñ dye
darmen Mer die morwe zijn ende een
luttel bewonghelt die zijn myn drogẽ
de ende dye zijn best tẽ verduwen want
si schieten rasch doer den aderen ende
zijn dye borst vuchtende nochtans zijn
si dye leden luttel starckende. Item
tusschen harden ende weecken so zijn si
middelbaer in haerre werckinghe en-
de leydinghe ende die ghefrijt eyeren
zijn quader dan alle die ander. Want
als si inder maghen blyuen soe zijn si
haest verkeert in roken ende in corup-
cien. ende soe wat spyse si daer vynden
dye verderuen si mede ende makẽ een
zwaricheyt inder maghen ende maken
meer verdriets dã die ander eyer. hier

toe heuet plaat ghesept Item die eyer en zijn niet allen ghoet of nut ter spisen mer si zijn nut in menigherhanden me dicinen ende si zijn vuchtighende ende die borst zaftighende ende die keel me de ende dye leden starckende ende brē ghen die verloren craften weder. ende helpen totter winninghen want en zijn daer gheen eyeren soe en can daer geē vrucht comen ende men gheneester ge barnden zeren mede vandē oly die vtē doderen coemt Item die doderen van den eyeren ghenesen venijnde apostemen als antrax ende deser ghelijc dat bladeren zijn die ghemeynlicken inden sterften comē wāt een doder ranwe vā enen eye ghenomen ende mit soute ge menghet doodt enen antrax Mer dat salmen dicwijl vernuwen als constantinus sept. Item dat wit vanden eye saefticht daer grote hettē is ende doet dryntinghe ghaen sitten ende dwincgt lopende vuchtichept ende helpt dē heten voeteuel Mer als si veruult eñ ghe corrumpeert zijn soe zijn si deerlick wāt si maken stanck ende walghinghe indē lyue ende doen spuwen ende brenghen schyer den doot in.

Dat lxxxvij.ca. vādē slāghen eyer.

Va aspidum dat zijn eyer vā slanghen dyemen aspis ofte aspidis hept ende zijn cleyn ende rōt ende dōc kerachtich gheel slijckich ende taye bin nen stinckende ende alte zeer venijndt. ende brenghetse voert al ront mit eenrehande zeenkens Der welcker venijn is zeet dodende daermen gheen boet teghen en vint als plini. sept Item het gheualt ondwilē als die selue sept dattet eye van aspis ghevōden werdet vāder padden ende werdt daer of ghe voedet daer eē worm wt comet die mit ten ghesicht eñ mit blasen die luden eñ ander dyeren doot als die basiliscus. Eñ dese worm doot dē ghenē eerst die hem opvoet als die selue sept. Eñ dese selue proprietept roert plaacli. xl. in enen capittel daer hi sept Dat soe wye eyer ate van aspis die sal steruē. Item die glose sept dat vanden eyeren vā aspis een basiliscus ghewonnē werdt eñ vādē venijndē iodē sal xpristus ghebo ren werden zc

Dz lxxxviij.ca. vādē eyer d̄ spynnē.

Va aranee dat zijn eyer vādē spinnen eñ dyer is veel mer cleyn mit cleynē spockelen ouergheslropt eñ vā malcanderen ghescheydē die venijndt eñ slimich zijn Die welcke waert dat si mit enighen gheual verloren waer soe ghaet die spinne eñ soectse vluchs eñ brenghetse weder mit haren beck Ende van enen eye soe werden sonderlinghe veel eyeren ghewonnen alsō cley ne datmense naeuwe sien en can. ende nochtans alsoe rasch als si vten eye co men zijn soe beghinnen si te weuen also subtijllicken dat die behendichept der naturen ende oec dye virtuut hem ver wonderen moghen van alsoe cleynen wercsken. Soeckt bouen van aranea. li. xviij. zc.

Dz lxxxix.ca. vādē aernds eyer

Va aquile dat zijn des aerndts eyeren ende dyer zijn luttel als des hauicks eyeren Want si leggen sel den bouen dryen eyeren ende dicwyle werpt hi dat derde vten nest want dat brueden wert hem zuer op dye eyeren als aristotiles sept libro xv. Item hij

lept in sinē nest eenrehādē gemme mit sinen eperē dat die wighelaers segghē dat hi goet is teghens den donder. eñ daer om segghē si dat si den steen bydē eperē legghē op dat si vanden donder niet verderft en sullē werdē als plini9 sept ꝛcete

Dat lxxix. ca. vādē ghāsen eperē

Anserina oua dat zijn gānsen eper eñ dese zijn groot eñ hart te verduwē eñ dese werdē zwaerlic gebroedt eñ traechliker volbracht dā die hennē eperen ꝛcetera.

Dat lxxx. ca. vādē eynden eperen.

Anatiua oua dat zijn eyndē eperē. eñ zijn meerre dā hēnē eper mer si en smakē alsō wel niet noch en voedē alsoe oec niet als die hennē epren.

Dat lxxxi. ca. vād leeuwerckē eper.

Oua alaude dat zijn eper vā eēre leeuwerckē mer si zijn cleyn mit menigerhādē owē eñ werdē gebroedt onder clepe eñ daer werdē si dicwijl gestōdē vā crupēdē dierē of vā wezels

Dz lxxxij. ca. vā wlen eperen.

Oua bubonis dat zijn eperē vā enē wl mit eenre bruwsscher schalē eñ si zijn cleyn eñ speckelich eñ hebbē veel vādē witte eñ luttel vādē doder eñ die kaeuwē pleghēghense te zupen als de vlen erghēt in holen sittē. eñ soe ghaet hi dā des nachtes eñ eet die eperē weđ vādē kauwē eñ alsoe vechtē si onderlinghe om haer eperen als aristotiles sept libro octauo ꝛcete.

Dz lxxxiij. ca. vāden rauen eperen.

Oua corui dat zijn eperen van een rauen eñ dier is veel als aristotiles sept. ende werden alleen vanden wijuen ghebroedt ende daer en bynnē draecht die man den wijue haer spijse toe eñ werpter zommels wat vtē neste om des wille dattet alsoe veel is Item die rauen lept zijn eper eñ maect iōghē inc heetste vādē zomer twelc teghē der naturē is alre anđ voghel als petron9 sept Coru9 maturis frugib9 oua defert Dz is eē vaers eñ beduut dz die rauen zijn eper lept alst coern rijp is.

Dz lxxxiiij. ca. vāder zwanē eper

Oua cigni dat zijn zwaens eperen ende dyer is veel eñ si zijn groet eñ lancgworpelt mit harden schalen. eñ en smaken niet wel eñ si hebbē een zware lucht eñ si zijn harder te vduwē dan ghanzen eperen ꝛcet.

Dz lxxxv. ca. vā cocodrillen eperē.

Oua cocodrilli dat zijn eperen van den cocodrillen eñ zijn meerder dan ghansen eperen ende si werden in der aerden ghebroet als nu vandē mā eñ als nu vanden wijue als plini9 sept libro octauo eñ die eper zijn venijnt eñ bynnen of si vol etters waren ende ruken eñ smaken qualickē ende dyese eet die sterfter af ꝛc.

Dz lxxxvi. ca. vāder duuē eperen.

Oua columbe dat zijn duuen eper ende dese zijn mynder dan dye hennen eperen ende si zijn wit ende rōt ende een luttel lancgwerpelt smakelic ende heet ende voedende wel Ende đ duuen eper zijn twee ende vanden enē coemt een manneken ende vanden anderen een wijfken Mer tmanneken sit des nachts op die eper ende twijfken des daghes als atistotiles sept li. vij. Mer si legghen dicwijl int iaer als thiē weruen ende in hetē lādē als in egiptē

soeket bouen li. xij.

Dat lxxxvij. ca. van slanghen eyeren

O Va colubri dat sijn eyer van eenre slangē die inden duysternis pleecht te wonen eñ si maecter veel als die anders serpenten doen eñ si sijn seer ront ende wittachtich of vucht eñ morwe vol etters eñ dodende eñ vol venijns

Dat lxxxviij. ca. van draken eyeren

O Va draconis dat sijn draken eyer eñ sijn seer groot eñ si sijn meerre eñ langher dan cocodrillen eyer of der struussen eyer als plinius seyt eñ is een dier dat binnen sijn eyer maect ende nz buten mer binnen werdē die iongē ghe formeert eñ volbracht eñ deser is luttel eñ veel myn dant is vāden anderen cru pende dieren mer si sijn meerre eñ bloe dich etterich venijnt eñ dodende

Dat lxxxix. ca. van valcken eyeren

O Va herodij dat sijn eyer van enen valke eñ dese sijn cleyn bont ende langwerpelt als die hauicx eñ die sper wers eyer eñ daer isser luttel want alle crombect vogel eñ mit crōmen naghelen is vā starkerre vlucht dan ander vo ghelen eñ hi heeft luttel vuchticheden eñ luttel oueruloedicheden eñ daer om leyt hi luttel eyer als aristo. seyt li. xvij

Dat xc. ca. van myeren epereren

O Va formicarū dat sijn myerē eyer eñ si sijn seer cleyn eñ ront eñ wittachtich die si buten den lichaē alleyncken ontfangen in heten scimmeligen steden eñ wassen daer ter tijt toe dat si volbracht werden. eñ waert dat si mit enighen geual verloren werdē so soudense die myeren weder vergaderen eñ brengē se in horen holen si ruken wel. eñ si sijn medecinael als plini9 seyt want die beeren meysterē hem daer mede

Dat xci. ca. van cranen eyeren

O Va gruis dat sijn cranen eyer dese sijn middelbaer groot bleke eñ hart onsmakelic vā swarten roke eñ vā quadē smake eñ quaet te vduwen

Dat xcij. ca. van grifoens eyeren

O Va grifis dat sijn griffoens eyer eñ sijn meerre dan aerns eyer ende harder eñ inden smake eñ inder luchtē swaerre eñ inder qualiteytē sijn si heter eñ droger eñ indē getale isser myn wāt bouen tween en leyt si niet ende broedt seer swaerliken zc. aristotiles

Dat xciij. ca. van hennen eyeren

O Va gallinarū dat sijn eyer vā hennen eñ sijn meer ghetempert dan alle ander eñ sijn den voetsel des menschen alre bequaemlicste als bouen geseyt is mer die wint eyer sijn onsmakelic eñ sijn den voetsel onnut daer af soeket bouen int selue li. xij.

Dat xciiij. ca. van swaluwen eyeren

O Va yrundinū dat sijn zwaluen eyer eñ deser is veel want als aristotiles seyt dat die voghelen mit cleynen lichaem legghen veel eyer als aristotiles seyt dat en gheen vogel die vleysch et en leyt twe werven inden iaer sonder die swaluwe die leyt twe werven eñ onderwilen maect si twe werven ionghen eñ die eerste eyer werden onderwylen v derft om der couder wil mer die laetste werden volbracht als aristotiles seyt li bro vi.

Dat xcv. ca. van creeften eyeren

O Va cancrorū dat sijn eyer vā creeften eerst werdē si tusschen dē bast ende den buke ende tusschē den start ende den rugghe binnen daer na werden

si buten gheseynt en̄ werden onder den start vergadert en̄ daer clonterē si ouer een hoep en̄ werden ront en̄ wassen also langhe thent si volbracht werden en̄ si vergaen als si van des mans zaet niet ouergoten en werdē als aristo. seyt

Dat xcvi. ca. vā sprinckhaens eyeren

Oua locustarum dat sijn eyer vādē sprengerkens en̄ wassen binnē en̄ daer werter veel en̄ si sijn seer cleyn en̄ als dese wt gestort werden in een corrū perende lucht alst heet en̄ vucht is op die grazen en̄ op die telgeren so werter also veel dat si sonder getal werden

Dat xcvij. ca. van lacerten eyeren

Oua lacertarum dat sijn eyer van-den laceerten en̄ sijn ghelijck den serpents eyeren mer si sijn meerre ende sijn heffende en̄ si sijn venijnt mer nz al so venijnt als der serpenten eyer als pli nius seyt

Dat xcviij. ca. van wuwen eyeren

Oua milui dat sijn wuwen eyer en-de deser is luttel en̄ si sijn cleyn en̄ soffranich mit spockelen ouersprenkelt en̄ si sijn wilder en̄ droger dā der ande-re voghel eyer die opter aerden sijn en de hebben alte quaden smake en̄ ruken qualiken

Dat xcix. ca. van dukers eyeren

Oua merguli dat sijn eyer vā enen dukerken dese sijn cleyn en̄ deser is veel en̄ si sijn hete en̄ bont en̄ wit en̄ en scillen niet veel vāden eenden eyerē die int water swemmē datmē huus een den noemt

Dat C. ca. van sperwer eyer

Oua nisi dat sijn sperwer eyer ende sijn cleyn bont heet en̄ droghe en̄ onderwilen leyt dye sperwer wint eyer als hi alte vet werdet

Dat C. ca. en̄ een vā coturnix eyer

Oua coturnicis sijn den rauen eye-ren ghelijc en̄ men seyt dz si goet sijn den ghenen die vallen vāden grotē onghemake als plinius seyt

Dat C. ca. en̄ ij. van putoers eyer

Oua onacrocali dat sijn pytoers ey-er en̄ sijn ghelijc den gansen eyer mer minre en̄ onsmakeliker en̄ si ruken swaerre en̄ si sijn min witte en̄ harder te verduwen

Dat C. ca. en̄ iij. van paeuwen eyer

Oua pauonis dat sijn paeuwen ey-eren mit harden scalen en̄ si broe-det dertich dagen die pawin en̄ dan on doppen si en̄ si leyt xij. eyer en̄ een lut-tel myn. en̄ twijf huudt hoer eyer voer den man want vonde hijse hi soudse bre ken als aristo. seyt

Dat C. ca. en̄ iiij. van patrisen eyer

Oua perdicis dat sijn eyer vanden velthoen en̄ si ghelijken den duuē eyeren inder ghetempertheyt en̄ inder complexien en̄ inder grootheyt en̄ dye een steelt den ander hoer eyer mer dese bedrieghenis en heeft geen vrucht wāt wanneer die ionghen ghekipt werden en̄ si die stemme hoerre properre moe-der horen so lopen si tot hoer ende latē die ghene diese ghestolen had als ysi-dorus seyt

Dat C. ca. en̄ v. van musschen eyer

Oua passeris dat sijn musschen ey-er dese sijn cleyn ende maect twe werven des iaers ionghen ende sonder linghe ist dat die eerste eyeren niet ver-derft en werden mit enighen ongheual ende si sijn bouen maten hete ende doē die myeren heffen en̄ si verwecken on-

cruusheyt als hoer herssen doen als cō-
stantinus seyt

Dat C ca ende vi. van quackelen eyer

Ova quiscule dat sijn wachtelen ey
eren eñ si sijn cleyn eñ ront eñ min
re dā der velthoenre eyer ende meerre
dan lewerke eyer ende het is een cleyn
voghel ende is alsoe ghenoemt vandē
ghelude sijnre stemmen si is vleyschich
ende vederich eñ is van minre vlucht
dan die lewerck ende nestelt ondē tcleye
als die lewerke ende die wesels plegē
hoer eyer te nemen ende daer om dra-
ghet si hoer eyer in menigherhande ste
den ende op sommige broedet wijf mer
als si gekipt sijn so en sorchter die moe-
der niet veel om

Dat C. ca. eñ vij. van schilt padden ey
eren

Ova rinatricis dat sijn eyer vander
schilt padde diemen tortuca hiet. ende
is een venijnt serpēt die twater venijnt
daer si in is eñ sijn als die eyer van colu
ber mer si sijn minre mit meer speckelē
eñ si sijn venijnder eñ quader dese rina-
trix broedt hoer eyer aen den kantē van
den water twelck si venijnt maect ende
daer is noch een ander schilt padde die
indē bosschen woent op tlant eñ dese is
goet sonder venijn

Dat C. ca. eñ viij. vanden struys eyer

Ova strucionis sijn seer groot ende
ront eñ si sijn seer wit mit harden
sculpen ende sijn onsmakelic eñ vā qua-
der luchten eñ wanneer dat die vre coēt
dat hi eyer legghen sal so heeft hi sijn o
ghen totter sterrē diemen pliades hiet
eñ als hi die sterre ghesien heeft bijder
maent van iulius so graeft hi tlant en-
de maecter enen kule in eñ daer leyt hi
sijn eyer in ende dect den kule mit sande
ende als hi vanden eyeren een stuck is
so verghet hijt so waer hi die eyer ghe-
leyt heeft eñ dan en coemt hi daer niet
weder toe \mer die sonne coect die eyer
ende broedtse ende brengt die kuken wt
ende daer isser altoes een dat hi vͦsmaet
nochtans kent hi tkukē wel dz wt dien
eye ghecomen is eñ als si wt ghecomē
sijn so vergadert hijse eñ gaet daer me-
de wanderen ende besorcht hem teten
eñ sijn eyeren werden inden tempelen
ghehanghen tot eenre scierheyt ō haer
re grootheyt wil eñ datmen der luttel
vint

Dat C. ca. eñ ix. van turtelduuen eyer

Ova turturis dat sijn eyer van een-
re turtelduue eñ sijn den duuen ey
eren ghelijc mer wat minre ende leyt in
leyntē twe eyer ende nz meer ten waer
dat die eerste eyer verderft worden als
aristotiles seyt li. xvij. ende si leyt hoer
eyerē op harden houte als die duue en
de si mach broeden ende leggen tot xx.
iaren toe als aristotiles seyt

Dat C. ca. eñ x. van weehops eyer

Ova vpupe sijn eyer vander hoppē
ende sijn eyer als der velthoenre
mer minre ende harder ende leliker vā
aensien eñ smaken qualiken ende ruken
swaerliker si werden ghevoedt eñ ghe
broedt inden dreck ende dese eyer die-
nen meest den toueraers tot hoerre to-
uerien als plini9 seyt li. xxx

Dat C. ca. eñ xi. vande ghiers eyeren

Ova vulturis dat sijn eyer vanden
ghier eñ sijn groot als des aerns
eyer ende daer isser luttel want hi broet
swaerliken op sijn eyer ende si sijn swar
tachtich mit spockelen overspraeyt mit

harden scalen ende sijn van quaď luch-
ten ende van onghenoechliken smake
eñ onderwilen stoet hi sommighe vā si-
nen eyeren uten nest als dye aern doet
want hi en mach sijn ionghen niet lich-
teliken voeden als aristotiles seyt Dese
dinghen sijn thans ghenoech gheseyt
vanden eyeren eñ vander manierē des
legghens eñ van horen qualiteyten eñ
onderschepdinghe

Totten voerscreuen proprie
teyten die den dingen in ge
plant sijn so dunct mi ten lest
ten nut eñ oerbaerlic wesen
datmen sommighe cleyne dinghen me
de inzaye die licht sijn vanden proprie-
teyten ende vādeu onderschepden der
ghetalen der ghewichten eñ der ghelu
den want als ysidorus seyt li. iij. dat die
reden der ghetalen daer om niet te ver
smaden en is want in veel steden ď hey
ligher scriften licht die reden wtwaert
hoe veel die reden vanden ghetalē dat
sacrament behout want die reden is ď-
gheefs gheseyt indē ghetale indē ghe
wicht eñ inder maten als gheseyt wort
sapiencie li. xi. want senarius numerus
dat is ghetal van sessen twelc in sinē de

len volcomen is beteykent die volco-
mentheyt der werelt ende also ist vandē
anderen ghetale te verstaen want wi en
moghen niet weten sonder die leringe
des ghetals want wi onderkennen bij
dier leringe die vren der tiden waer af
dat wi bekennen die spacie des weder-
comende iaers eñ ouermits den gheta
le werden wi gheleert dat wi inder re-
keninghe nz ghescheut en werdē Nem
op tghetal inden dinghen eñ alle din-
ghen gaen te niet Vergader die reke-
ninghe eñ die onwetenscap sal al ghe-
uonden werden eñ die onwetenscap sal
al gheuonden werden . ende die luden
die niet rekenen en konnen en schelē nz
vanden stommen beesten want si sijn hē
ghelijc als ysidorus seyt aldaer . Item
oec vanden beghin van arismetrica wāt
nemmermeer en sal gheweten werden
wat triangulus is sonder tghetal van
drien Triangulus dat is een dinck dat
driehoect is eñ quadrangulus dat vier
hoect is noch men mach nz weten wat
quadrangulus is sonder tghetal vā vie
ren ende also voert vanden anderē wāt
het is kondich datmen gheen ambocht
leren en mach sonder kennisse des ghe
taels als hi daer seyt . vel mechanica
possidetur etce. mechanica ars dat is eē
konst van wat ambocht het si ist smeden
scoemaken zce. Item als die selue seyt
so ist tgetal een veelheyt die vergadert
is wt eenlicheden want enicheyt is wor
tel eñ zaet of moeder des ghetals niet
tghestacht of tghetal want die gedub-
belde enicheyt en is niet hebbende dat
ghetal daer si af wt ghinc. mer si is een
beghinsel alre ghetalen waer af dat al
le ghetal wt vloyt . want een is wortel

der menichfoudicheyt eñ is thoechste
eñ tsimpelste eñ tcrachtichste vã hem al
len die onder hem ghehouden sijn als
aristotiles eñ auicenna segghen li. i. ca
ij. want als een die wortel is eñ beghin
vanden velen so houdet alle dinghẽ on
der hem eñ alle dingen sijn in hem als
in enen dinghe datter onder gheset is
als die selue seyt ca. xxxiiij. wãt die pro
prieteyt vãder enicheyt maect veelheit
eñ houtse eñ gheeft haer twesen in alle
haren delen eñ simpeliken te onthoudẽ
als gheseyt wort li. iij. ca. ij. Item wãt
vnitas dat is enicheyt beghinsel is al-
re dinghen eñ hoe dat dinck meer ghe
neect der enicheyt hoe dattet meer der
waerheyt gheneect als die selue seyt ca
pit. ij. wãt enicheyt heeft hoer ter ma
nieren vã eenre formen eñ dubbeltheit
of twee deelicheyt als een materi ende
daer õ hoe dat een dinc meer gaet tot-
ter enicheyt also veel meer gaet si van-
der dubbeleheyt eñ gheneect totter sim
pelheyt eñ hoe dattet meer wijct totter
enicheyt also veel meer wiket tot encita
tem want twesen en is niet voer die e-
nicheyt als gheseyt wort li. ij. ca. ix en
de enicheyt en wert niet diueers ghe-
maect dan om der materien want si een
ophoutster is van hem allen als ghe-
seyt wort li. v. ca. xxxi. Tlof der enich-
eyt is alsoe groot byden wisen dat veel
luden seyden dat enicheyt die siele was
eñ tghetal datter voertgaende was vã
der enicheyt eñ seyden dat enicheyt eẽ
beghinsel is eens yghelics dings dz al
toes is eñ dat bescheyden is als auicẽ-
na seyt li. iij. ca. i. Item enicheyt is pri
selic want het en gaet niet op van ghe-
nen dinghen datmen tellen mach noch

het en beghinter niet af mer si beghint
van haer seluen vandẽ welken alle tel-
linge beghint eñ alle tellinge wert we-
der gheroepen als tot hoerre proper-
re wortelen eñ beghin als die selue seit
Itẽ ouermits der simpelheyt want een
is dz niet ghedeylt en mach werdẽ als
die selue seyt ca. iij. voerwaer een is dz
niet ghescheyden en wort inden werke
noch inden võstande eñ alsulke enicheyt
is beghin des getals als die selue daer
seyt Item die selue seyt enicheyt is in-
den welken veelheyt niet en is twelck
eynteliken verstaen wort vander eerster
eñ vander simpelre enicheyt totter wel
ker alle dinghen hoe seer si ghescheyd-
felt sijn weder ghebracht werden want
een wert menichfoudelic geseyt alst nae
openbaren sal Item ouermits der vol
maectheyt want die particularia dz sijn
die zidel delen der welker alle gader in
haer seluen volmaect sijn als si wedõ ge-
bracht sijn ter enicheyt want die geheel
heyt ende die volmaectheyt wort den e
nen gegheuen als aristotiles seyt quin-
to phisicorum ca. iiij. want dat volcomẽ
is dat is ghenoech tot enen wesen als
gheseyt wort in libro de celo et mundo
capitulo twe Item ouermits der sonõ
lingher waerdicheyt want een bi hẽ sel
uen is dat alleen is als gheseyt wort in
libro metheororum capitulo xvi. eñ dat
die sake der enicheyt is dat is wesentli
ke een ende eerst meest waerdich Item
een of enicheyt is menichfoudich als
algazer seyt het is een simpelic eñ het
is een \nae wat \ ende simpelic een\ dat
hietmen een inden welken veelheit nz
en coemt noch inder daet noch inõ mo
ghentheit als enẽ stipken of een puuct

eñ enicheyt is simpelic een inden wel-
ken veelheyt niet en is inder daet\mer
een dat na wat is wort menichfoudeli-
ken een ghehieten als een inden ghe-
slacht als die mensch eñ die os eñ eẽ in
der ghedaenten als sortes eñ plato eñ
een indẽ toeual als snee ende ceruse en
de een inder proporcien als een waghe
man eñ een scipman eñ een inden sub-
iect als zoet eñ wit in enigher substan-
cien een Item aristotiles seyt in princi-
pio phisicorum ca. v. Dattet een is in-
den toeual als twee accidencien dz sijn
twe toeuallen in enen subiect ende een
bi hem seluen menichfoudelic als eẽ in
der contimacien der welker een eynde
eñ een inder gedaenten of formen als
sortes of plato inden mẽschen een indẽ
gheslachte als die mensch eñ die os in
den diere ende een inder diffinicien als
die ghene der welker een diffinici is en
de een inđ onscheydelicheyt als een stip
ken of een punct ende een inden gheta
le als singulare ende een inder simpel-
heyt als twesen eñ een inder volmaect
heyt als een cirkel eñ een inder materi
en als alle lichamelike dingen Bernar
dus onderscheyt neghen manieren vã
enicheden want die natuerlike enicheit
is bequamelic eñ is op beyden gheset
ende die natuerlike enicheyt is in vier
uoudighen onderscheyden .want som-
mighe ouermits vergaderinghe đ sche
lender dinghen die onderdeylt sijn en-
de die vergaderende enicheyt als veel
stenen maken enen hoep ende sommi-
ghe sijn ouermits te samen bindinghe đ
delen die formaliken schelende sijn en-
de also ist een settende enicheyt als ve-
le leden een lichaem ende sommighe o
uermits vergaderinge der schelender
dinghen inden gheslacht ende inđ win-
ninghe des gheslachts ende also ist een
vergaderde enicheyt als wanneer man
ende wijf twe sijn inden vleysch eñ som
mige isser ouermits enicheyt der natu-
ren die ouerdraghen schelende inđ per
soenliker enicheyt ende dit is een enich
eyt inder naturen mitter welker die sie-
le eñ tvleysch een mensch sijn Item die
danckelike enicheyt heeft oec vier on-
derscheydingen vanden welken die eer
ste is moghentlijc ouermits der welker
die doechdentlike mensch stantaftelick
in hem seluen eñ ongheschey den ghe-
uonden wort van hem seluen. die ander
is consenteerlic ouermits caritaet indẽ
here is een siel ende een hert die derde
is die begeerlic is wanneer die siele mit
gode ouer al een ghelikenis heeft en-
de een geest mit hem \ hem mit begeer
ten aenhanghende Die vierde is ghe-
waerdighende ouermits die welke on
se aerde mitten woerden goods op ge-
nomen is totter enicheyt des godliken
persoens Item enicheyt der drieuou-
dicheyt is gheset bouen die natuerlike
ende begheerlike enicheyt welke enich
eyt alleen wesen moet ende singulaer
op dat daer in staet eñ rust wesen sal al-
re enicheden Item het openbaert vten
voerscreuen dinghen dat die alingheyt
ende die volmaectheyt der enicheyt ge
gheuen wort als aristotiles quinto phi-
sicorum seyt wãt dat altemael ende vol
comen niet en is dat wort int ghemeyn
niet ghehieten een als die selue seyt. eñ
sijn een inden getale der welker die ma

teri een is mer indẽ formen sijn si een der welker leste volcomentheyt een is ende gheheel altemael een inden ghe-slacht der welker form vanden predicaet een is mer die enicheyt die een beghin der getalen is en is gheen een inder materien mer inden ghetale als aristotiles seyt op dat selue eñ het is dat alre simpelste dinc dat eerst een onderstant is ende ouermits dien dinghe alle die ander. want in allen ghestachten is een beghinsel dat inden perticulaer is als indẽ verwen is een witticheyt ende in neumatibus dat is een maticheyt van sanghe een gheluyt is etce. als ghe seyt wort li. x. metheororũ ca. iiij. eñ daer om die ghetellighe eynlicheyt of enicheyt daer si af begint ende totter welker alle ghetal der godliker enicheyt gheresolueert wert is een beschevdelike ghelikenis ende figuer. want als ghe seyt wort iiij. metheororum ca. iiij. dat eerste inden ghestacht der substancien is onscheydelic ende die eerste beroerer is ewich ende dat is god die vry is van alre materien die welke niet alleen en is dat eerste beginsel als een beroerer mer als een form ende een eynde ende dye leste daet en wert hẽ niet toe gemengt altemael ouermits moghentheyt want van dien enen gode indẽ substãcien gaet alle creatuer werkeliken voert aen ende exempelijc als vander enicheyt alle ghetal van beghin voert gaet eñ tot hem als totten eynde alle dinghen gebracht werden alsoe werden alle die getalen totter eerster enicheyt gheresolueert op dattet een eynde van hem allen wesen sal die welke beghin is ende god die welke ghebenedijt is in secula seculorum

Van tghetal van tween

Otter enicheyt ghedaen een enicheyt maect een dubbeltheyt die welke nader enicheyt alre vniuersaliker ghetalen houdt dye naeste stede dat is die ander als ysidorus seyt ende dit ghetal datmen binarius hiet wert van sommighen onuolcomen gheiudiceert want ouermits binarium dz is bij den ghetal van tween werden wi vander enicheyt ghedeylt ende ghescheyden waer af dattet een mercke dẽ schepdinghe is mer als augustinus seyt int seste vander musiken ist dattet lasterlick is die vander enicheyt eerst gaet die is louelick want als hi wt gaet vander enicheyt so gheneect hi den ghetal van drien ande tret voert

Van tgetal van drien welc gelijct wort die drieuoudicheyt

Trinarius is een ghetal dat ghemaect is vander toedoeninghe der enicheyt totten ghetal van tween ende dit trinarius ghetal is theylichste onder den ghetalen. want in hem worden die voetstappen alder drieuoudicheyt gheuonden want ghelikerwijs dat die eerste enicheyt des eersten beghins beteykent enicheyt alsoe bediet oeck ende thoent dat ghetal van drien die godlicheyt eñ die drieuondicheyt dẽ

personē in gode als die winninge des soens vanden vader eñ den voertganc des heylighen gheests vanden vader ouermits den zoen In tghetal vā drien dede aristotiles toe den hoghen eñ den gloriosen god groot te maken als ghe seyt wort in li. de celo et mundo ca. ij. wāt het roept die heylige drieuoudich eyt eñ een yghelic creatuer voerseghet die gemaect is van deo trino ende vno inden ghetale inden ghewicht ende in der maten als geseyt wort sapiencie xi.

Uter toedoeninghe ŏ enicheyt tot ten ghetale van drien verrijst een ghetal van vieren die den name gheno men heeft vanŏ viercanter figuren als ysidorus seyt Itez die viercante forme is meest stedich eñ vaste eñ daer om be teykent si meest die stedicheyt alder ker ken eñ die vasticheyt der trowwer sielē alsoe wel inden virtuten als inder con sten eñ inder leringhe die si begrijpt mit alle den heylighen die welcke is lanc- heyt breetheyt hoecheyt eñ dieyheyt

Uter toedoeninghe ŏ enicheyt tot ten ghetale van vieren verrijst dat ander onghelijc ghetal als quinari⁹ dz is tghetal van viuen twelc tusschen die onghelike schelende eñ is die ander in den ghetale van tween vanden trinario dat is vanden getale van drien eñ daer om beteykenet die dicwijl die daer toe doen totter consten eñ totter leringhe ŏ ghelouen eñ der ewen nochtās ouer dz so worden die viue dwase maechdē en de die viue die de iocken der ossen cos- ten noch ghehouden inden weelden ŏ vijf vleyschelike sinnen

Uter toedoeninghe der enicheyt totten getale van viuen verrijst ende wast senarius dat is tghetal van sessen twelck dat eerste volcomen ghe tal is dat van sinen delen die onderwi- len te gader ŏsament sijn weder gheeft die selue somme twelck inden ghetalen van enen niet gheuonden en wert dā in den ghetale van sessen noch inden ghe tale vā thienen dan in xxviij. ende daer om seyt boecius li. i. ca. xiiij. dattet ge- tal van sessen is minre der doechdē wāt het en gaet niet ouerulopeliken voert noch en wert niet verminret weder om gheseyndt mer tusschen gheliken delē houdet dat middel noch en heeft niet te veel noch niet te luttel want senarius dat is ghetal van sessen houdt die helft van hem als tgetal van drien dat is tri narium ende dat derdendeel als bina- rium dat is tghetal van tween ende dz seste deel als die enicheyt wāt ses enich eyden make een senarium ende twe tri narij maken enen senarium ende drie bi narij maken dat selue ghetal als senari um ende daer om dit ghetal van sessen beteykent inder scriften volcomentheit der gracien ende der virtuten

Septenarius dat is tghetal van se uenen twelc vander toedoeninge der vniteyten dat is der enicheyt tottē senarium ende onder die onghelike dz derde is beteykent die oueruloedicheit der seuenuoldigher gracien die altoes wast ende vordert inden ghenen die ge loue houden der heyligher drienou-

dicheyt

Octonarius dat is tghetal vā achten twelc wasset ouermits toedoe ninghe totten septenarium eñ wert gemaect van tween ghelikē delen als vā tween quaternarien of van tween onef fenen die ongheliic siin als van quinario ende van trinario beteykent een toe doeninghe der heylicheyt eñ der glori en inden lantscap die dien naest coēt die zeuenuoudighe graci hadden hier indē weghe die ghelikicheyt der louen sal āt woerden der ghelikicheyt der verdienten eñ der onghelikicheyt der tormenten eñ der castiinghe der bliiscappen eñ der perticularigher troestinghe . want die bliiscap der martelaren gaet inden anderen delen die bliiscap der cōfessorē eñ der maechden die ghehilict siin bouen als die een sterre scheelt vāder ander inder claricheyt i. chorintheos xv. eñ daer om om die onghelike verdiente eñ bliiscappē werdē die woninge der lichten diueers eñ ongheliic ghehieten int huys der vaders &c. iohannis xv

Nouenarius dat is ghetal van ix. twelc ouerloept ouermits toedoe ninghe der enicheyt tot octonariū ende wort ghemaect van drieuoudighen trinario eñ heeft hem sonder middel mitten denario dat is mitten getal vā thienen alleen inder enicheyt schelende vā hem beteykent staet eñ glori der drieuoudigher yerarchien der enghelē vāden welken een yghelic een ouerdracht heeft eñ een ghelikenis mitter drieuoudicheyt eñ heeft hem meer sonder middel tot god dan die ander creaturen

Denarius dat is tghetal van thienen twelck ouermits ouerwassinge der enicheyt nouenarium bouē gaet eñ is dorpel eñ eynde alre simpelre ghetalen eñ tbeghin alre ghecōponeerder ghetalen dats die gedubbelt siin beteykent billiken onsen here cristum die welke alpha eñ o is eynde eñ beghin nz alleen beghin der simpelre creaturē \ mer oec salicheyt ende heylicheyt der menschen eñ der enghelen Item denarius numerus ist eerste ghetal sonō wes toe doeninghe of wederuoudinghe tghetal nz voert op en climt twelc alst thien weruen in hem seluen gheleydt is maket een volcomen ghetal als centenarium dat is tghetal vā honderden twelc vāder lufter zide gaet in die rechter als beda seyt . Item vten voer gheseyden dinghen openbaert dat vanden ghetallen dat een \ een vingher is dat andē een lit dat derde is ghedubbelt die vinger hout simpel getalen van enen tot thienen toe . articulus dat is tlit hondert x. eñ die ander ghetalen van thienen ende dat ghecomponeerde dat is dz ghedubbelde omuangt den vingher eñ tlit als xi. xii. xiii. eñ also vanden anderen tot twintich die welke tander artikel is als dertich xl. etce. ende also vandē anderen tot honderdē toe ende thien weruen hōdert dusent indē welkē die waerdicheyt vanden denario sonder wes wederuoudinghe men tottē getale vā dusenden nz comen en kan Item tghetal neemt die qualiteyt eñ dat eynde vten enichedē die menigerhāde scheydinge voert ghestort hebben Item vandē ge

tale ist een effen ende dat ander oneffẽ
Dat effen ghetal is dat in tween gheli
ken delen ghedeylt mach werden \ als
twe vier vi. viij. Ende dat oneffen ghe
tal is dat van tween ghelikẽ delen nz
gedeylt en mach werden daer en moet
een midael gebreken of ouerlopen als
drie vijf seuen Ende dye ander als ysi-
dorus seyt dat effen ghetal wert al -
dus ghedeylt want dat een is te gader
effen ende dat ander te gader oneffen
ende dat te gader effen is dat is dz ge-
deylt wert te gader na effenen gheta-
le ter tijt toe datmen coemt totter enich
eyt die onscheydelic is als in desen exẽ-
pel \ lxiiij. heeft een helft als xxxij. -
dese xvi. ende dese viij. ende acht vier
ende dese twe .ende twee een. ende dit
een is ondeplick ende singulaer ende te
gader oneffen ghetal is dit dz een dey
linghe neemt in oneffenen delen .ende
sijn delen bliuen onscheydelic als vi. x.
xiiij. xviij. xxx. l. etce. Vluchs alstu al-
sulke ghetalen deylen wilste so coemste
in een ghetal dattu niet deylen en mo-
gheste in ghelikẽ delen Item dat on-
ghelijckelic effen ghetal is wes delen
ghelijck ghedeylt mogen werden mer
si en konnen totter enicheyt niet ghera-
ken als xxiiij. dese sonder middel ghe-
deylt makẽ twalef \ anderwerven in die
ander helft ghedeylt makense vi. ende
die derde helfte maken si iij. mer voert
aen soe laet die deylinghe af mer daer
wort een ondeylsom eynde gheuonden
voer die enicheyt Item onghelijckelic
oneffen ghetal is twelc van enen onef
fenen ghetal oneffelic ghetelt wert als
vijftiẽ. xlix. die welke als si gedeylt sijn
als oneffen ghetalen werden vandẽ on
effenen ende vanden effenen ghedeylt
als seuenweruen seuen maken xlix. en-
de vijfweruen viue maken. xxv. Item
vanden ghelikẽ ghetalen sommighe
werden ouerulodich gheheyten som-
mighe die gheminret sijn \ die ouerulo
dighe sijn der welker delen te gader ge
leydt gaen bouen hoerre vollicheyt als
duodenarius heeft vijf delen \ twalef-
te dele twelc is vnam sextam duo quar
tam ꝙ tres terciam ꝙ iiij. dimidiam ꝙ
sex vnum et duo ⁊ tres iiij. ⁊ sex te ga-
der gheleydt makẽ sexdecim Ende due
denarij numeri gaen der vollicheyt bo-
uen als die ander ghelijc veel Itez die
gheminrede ghetalen sijn dese dye mit
horen delen gherekent sijn ende makẽ
die minre somme .als is denarius wes
drie delen dat thiende een is dat is duo
dimidia dat is twee halue dat is viue.
want een ende twee ende viue makẽ oc
tonarium dat is acht ende vanden thie
nen verre tminste dese is ghelijc octona
rius ende ander veel die indẽ delẽ we
der ghebracht sijn bliuen beneden eñ
dat volcomen ghetal dat mit sinen de-
len volbracht wert als senarius dat is
tghetal van sessen dat heeft drie delen
als vi. terciam ⁊ dimidiam sex sunt vnũ
terciam duo et dimidiam .s. iij. ende de
se delen in een somme gheleyt als vnũ
duo et tria maken een ghetal van ses-
sen ende verterent Item het sijn volco-
men ghetalen tusschen denarium vijf
ende tusschen centenarium xxviij. ende
beneden millenarium vijf hondert en-
de x c. eñ vi. eñ binnẽ x. dusẽt .c. xxviij.
ende dese ghetalen sijn volmaect in vi.

ende in viij. werden si gheeyndt en̄ dat
onderwisselt als boecius seyt Item die
volcomen ghetalen selstu selden vyn-
den ende dye lichtelic telliken syn \wāt
als die selue seyt dair isser luttel die mit
stantaftiger reghelen voert comen syn
Item die oueruloedighe en̄ die gemin
ret syn dier syn veel en̄ sonder ordinanci
en ghescapen en̄ vā genen sekeren eyn
de en̄ die onekken getalen werden ald⁹
ghedeylt sommighe syn simpel sommi
ghe ghedubbelt en̄ sommighe middel-
baer die simpel syn die āders geen deel
en hebben dan alleen een enicheyt \als
trinarius solam terciem en̄ quinari⁹ so-
lam quintam en̄ septēnarius die seuen-
de alleen want desen is een deel alleen
en̄ die ghedubbelde syn die niet gheme
ten en werdē mitter enicheyt alleen mer
si werden oeck mit enen vreemden ghe
tal voert ghebracht als ix. en̄ xi. xxi. en̄
xxv. wi segghen driewerwen drie ende
seuenweruē drie en̄ drieweruen viue en̄
vyfweruen viue Item die middelbarē
ghetalen syn die slecht simpel syn ende
schinen onghedubbelt te wesen Inder
ander manieren syn si gedubbelt als in
desen exempel ꝛ ix. ꝛ xxv. en̄ tgetal vā
ix. als dz ghelyct is so ist dat eerst ende
ongedubbelt wāt ten heeft gheen ghe
meyn ghetal dā alleen monadicū tot xv
is ghecompareert dat ander en̄ dz ge
dubbelleert want in dien is tghetal ge-
meyn sonder monadicum dat is tghe-
tal van drien die tghetal van ix. verte-
ren sal et ter trini xxv.

Neenre andere maniere werden
die ghetalen ghedeylt want alle
ghetal anter het wort gemerct bi hem
seluē of tot watten bi hem seluen ist ge
tal dat sonder enighe vertellinghe ghe
seyt wort als iij. iiij. v. vi. en̄ deser ghe
lyc en̄ tot watten is een ghetal dat al ō
tellende tot dien ghelyct wert als bi de
sen exempel iiij. tot ij. en̄ als tghetal vā
vieren totten getal van tween ghecom
pareert wert werden si tweuoudelic ge
seyt ꝛ ij. similiter vi. ad tria et viij. ad
iiij. ꝛ x. ad v. en̄ weder ij. tot enen drie
uoudelic en̄ tot ij. ende ix. tot drien mer
die gelike getalen die nader grootheyt
ghelyck syn als ij. tot ij. en̄ iij. tot iij. x.
x. tot C. tot C. Item die ongelike geta
len die te gader een ongelikicheyt ma
ken als drie tot twee ende vier tot drie
etce. Ende vniuersaliken wanneer dat
meerre den minre ende dat minre den
meerren ghelyct wort dat wert onghe
lyc gheseyt ende dat meerre ghetal is
die in hem heeft dat minre ghetal tot-
ten welken het ghelyct wort ende een
luttel meer .ende die quaternarius he-
uet in hem trinarium ende syn ij. ander
delen ende alsoe vanden anderen ende
dat minre ghetal is dz vanden meerrē
onthouden wert totten welken hi ghe-
lyct wort mit enigen van sinen dele als
trinarius wort onthouden tot quinariū
dat is totten ghetal van viuen vā hem
mit sinen tween delen ende dat menich
foudich ghetal dat heeft in hem dat
mynre ghetal twewerуen of driewer-
uen of vierweruen of menichfoudelick
als ij. ij. een als wanneer si ghecompa
reert syn twiuoudelic en̄ tres ad vnum
tres ad vnum tripliciter quatuor qua-
druplicitter ende alsoe vanden anderen
weder om is menichfoudich ghetal dz
binnen den menichfoudighen ghetal
menichfoudelic onthoudē wort als van

tween bis iiij. quater eñ v. vijfwervẽ eñ
also vanden anderen Superpticularis
numer⁹ is als wanneer dat overste dat
nederste ghetal onthoudt bijden welkẽ
het ghelijct wert also tot enen deel van
hem als bi desen exempel totten getal
van tween datter gelijct is houdt in hẽ
ij. eñ onderwilẽ een die half deel is vã
tween also oec vier tot drien gelijct hou
dẽ in hẽ iij. eñ een ander twelc is dz der
dendeel van drien eñ also v. tot iiij. hou
den quaternarium eñ een anđ twelc dz
vierde deel is vã quaternario eñ also vã
den anderen Superpciens numer⁹ is
die dat nederste mit allen hout eñ daer
na beyde die ander ij. of iij. delen of iiij
of v. delen of andere als bi desen exẽ-
pel vi. ghecõpareert tot iij. so heeft qui
narius trinarium numerum eñ daer op
sijn ij. deel als ij. vij. tot iiij. hebbẽ in hẽ
iiij. eñ sijn ander delen als iij. also oec ix
tot v. gecõponeert hebben in hem viue
eñ sijn ander delen viij. Subsuperperci
ens is dat ghehouden wert in numero
superpcienti mit sommige sinen tween
of drien of meerre delen / als aldus iij.
werden onthouden vã viuen mit sinen
anderẽ tween delen als viue vã ix. mit
sinen anderẽ delen eñ also vandẽ ande-
ren Subsuperpticularis getal is eẽ ge
tal dat gehouden wert int nederste ge-
tal mit sommighe van sinen deel of die
helft of terdendeel tot viuen als ald⁹
ij. tot iij. iij. tor iiij. eñ iiij. tot v. eñ alsoe
vãden anderen multiplex pticularis nu
merus is dat gecõpareert is totten ne-
dersten getale mit sommighe vã sinen
deel als aldus quinarius ghecõpareert
tot binariũ hout in hẽ twewerven ij. dz
is vier eñ een deel van hẽ eñ ix. ghecõ-
pareert tot iiij. houdẽ in hem ij. quater
narios eñ een enicheyt twelck een deel
is vandẽ novenarius Multiplex super
pticularis numer⁹ is dat ghecõpareert
is tot sinen nedersten getale eñ houdt
dat menichfoudelic mit sinen anderen
delen als viij. denarius gheconpareert
tot trinariũ houdt in hẽ twewervẽ also
veel mit sinen anderẽ delen eñ also oeck
xiiij. tot xiij. gecõpareert houdẽ in hem
twewerven vi. getalen als xij. mit sinen
anderen delẽ alsoe xij. tot ix. houden in
hem bis bis ix. mit sinen anderẽ delen
Submultiplex superpciens numer⁹ is
twelc totten oversten gecõpareert ghe
houden wert vã hem menichfoudelick
mit sommighe van sinen delen / eñ drie
ghecõpareert tot viij. werden twewer-
ven ghehouden mit sinẽ tween delẽ als
ysidorus seyt

In der derder manierẽ werdẽ dye
ghetalen ghedeylt na ysidor⁹ le-
re aldus Die ghetalen anter si sijn dis-
creet of cõtinentes Discretus numer⁹
dat is twelc mit discretis monadib⁹ ge
houden wert als aldus iij. iiij. v. vi. zc.
mer cõtinens numer⁹ is twelck als die
monades versamẽt sijn gehoudẽ wert
als trinari⁹ numer⁹ inđ grootheyt ghe
houden wert Dit ghetal wort gedeylt
als in linearen in superficialem eñ in so
lidum / eñ linealis ghetal is dat begin-
nende is vã monade recht wt gescrevẽ
wort al tot sonder eynde waer af dat al
pha gescreven wert voer een beteyke-
nis vãden linien wãt dese letter alpha
beteykent enicheyt bidẽ griekẽ eñ supfi
cialis numer⁹ is also dz niet alleen inđ
lengden mer inđ bredẽ ghehoudẽ wert

als trigonus tetragonꝰ of quadratꝰ pẽ-
tagonus of circularis dats ront om eñ
die ander die altoes in enẽ pleynẽ voe-
te dat is in superficie ghehoudẽ werdẽ
eñ daer om salmen hier die figurẽ settẽ
voer enen exẽpel want trigonꝰ numerꝰ
alte mael geordineert driecãt. Quadra-
tus numerꝰ dat is twiercãte ghetal dat
tetragonus numerus heit eñ is viercãt
Pẽtagonꝰ of quĩquãgulꝰ dz is vijf hoect
of vijtcant. Eñ circularis uumerus is al
ront Ende is spericus eñ circularis wã
neer dat ghecyrkelt ront ghetal van hẽ
gemenichuoudicht op staet eñ wert we
der in hem ghekeert als aldꝰ in enẽ ex
empel quĩquies quinq̃ quĩquies dese cir
cules als hy in hem gemultipliceert is
so keert hi weder circulaerlic in hem sel
uen eñ maect een speram want vijfwer
uen xv. makẽ c. eñ xxv. of quĩquies qui-
ni quĩquies makẽ c. xxv. Solidꝰ nume-
rus is twelc inder lengden indẽ hoech
sten eñ inder breedẽ hout die ghetallike
natuer eñ die menichuoudighe deplin-
ghe der ghetalen hebben den simpelen
voert gelet alst openbaert inde woerdẽ
des heilighẽ pſoo. wes woerdẽ ic ouer
al gheuolghet byn wten welkẽ claerli-
ken openbaert dat onder die menigher
handicheit der ghetalen schulẽ menich
fins die sacramenten der menigherhan
den verstandenissen der scriften die god
lic in gheblazen sijn eñ daer om als boe
cius sept li. v. ca. i. dat die const der geta
len is seer aen te dencken vandẽ wijsen
onder die constẽ dye men mathemati-
cas hept wãt van allen dinghen die inđ
naturen sijn daer die philosophi af spre
ken so gaet arismetrica sciencia voer al-
le die ander want sonder getal en mach
die een letter der ander nyet toe geuoe
ghet werden .noch vergadert werden
noch die een sillaba en mach niet rechte
lic totter ander gheordineert werdẽ son
der ghetal noch men mach dat subiect
van sinen predicaet niet onderkennẽ eñ
deser ghelijc eñ daer om sept boecꝰ dat
die const des tellens gaet voer alle an-
der consten want sonder den ghetale vã
drien en is gheen driehoect onder noch
sonder ghetal van vieren een vierhoect
dat is tetragonus of quadrangulus eñ
also vanden anderẽ eñ alsoe ist oec te siẽ
inden sanghers want musica is een soe-
ticheit der stẽmen die den namẽ der ge
talen toe gheteykent werdt als boecꝰ
sept alst openbaert in dyacesseron dya-
pente eñ in dyapason eñ inden anderen
ghelude van musike die niet ghenoemt
en werden tghetal en moet voer gaen
alsoe noch oec en mach die lope der ster
ren noch ope opganc vandẽ sterrẽ noch
die verwandelinghe der tiden en mach
ons niet openbaren waert dz wi mitter
hulpe des ghetaels nyet gheregeert
en werden want alle ghescepẽ dinghen
sijn gheformeert om des ghetals wille
als die selue seit ende tghetal was oec
een ghelikenis om exempel te gheuẽ
inden moede eñ inden sin des makers
die alle dinck ghescepen heeft want on
der die zekerheit sijn die ghetalen ghe
scepen ende onderscheiden drywervẽ
drie oerdẽ der enghelen Onder seuen
ende onder trinario numerus werden
onderscheiden die virtutẽ ende die mo
ghentheden alre redeliker dinghen eñ
gheesteliker zielen ende die elementen
werden te samen ghebonden ouermits
die virtuut ende der consten des getals

ende op dat ick alsoe segghen mochte
alle die gheestelikē ende lichameliken
dinghen werden gebruuct also wel die
hemelschen als dye aertschē ouermits
vergaderinghe der ghetalen noch dye
ghetalen en hebben gheen composicie
onder hem seluē. Mer si hebben een pro
porcie wt hem seluen buten hem als bo
ecius seit want inder substancien der ge
talen vinden wi effen ende oneffen wtē
welken alle ghetal ghemaect is welke
ghetalen alle dinghen mit eenrehande
moghentheit want si zeer onghelijc eñ
contrarij sijn vergadert werden sonder
enighe middel in eenre composicien en
de inder gelikenis der proporcien noch
tans dat si wt eenre winninghe als wt
monades spruten waer af dattet open
baer is dat alle ghetal begrepen wordt
onder effen ende ondˀ oneffen ende een
effen ghetale is dat in tween gheliken
ghedeylt mach werden als daer tghe-
tal van enen nyet tusschē en coemt mer
dat oneffen ghetal is dat niet ghedeilt
en mach werden in gheliken delen als
tghetal van enen daer tusschen valt of
na pyttogras leringhe. Dat effen ghe
tal is twelck ghedeylt mach werdē on-
der die selue metinghe inden alre min-
sten delen ende inden meesten delē tmi
ste als inder deylinghe ende tmeeste in
der specien ende inder grootheyt recht
ofstu deylen woutste. C. in. l. ende tmeest
te spaci is in. lij. eñ tminste vandˀ groot-
heit is deylinghe wāt het en is niet eēs
gedeylt ende en geen en mach die min
re deylinghe gheheypten werdē dan in
tween delen want dat enich effen ghe-
tal wert in veel delen ghedeylt also oec
wert die grootheit meer verminret alst
openbaert in enen boem die in veel de-
len ghehouwen wert mer dat getal der
deylinghe of dye grootheit vander me
nichuoudicheit wordt meest ghemeer-
ret waer af die redē is als die selue seit
dat die grootheit mach gheminret wer
den ende ghedeylt sonder ghetal. Mer
tghetal wasset. ende gaet voert sonder
eynde ende daer om die deilinghe des
effens ghetals is nae dye alre meeste
grootheit ende nadˀ bescheidenre groot
heyt is si alre minste ende dz oneffē ge
tal is wes ghetallighe deylinghe is in
tween ongheliken perticulen ende dat
effen ghetal wert gedeylt in tween ge
liken delen ende onderwilen in onghe-
liken ende onderwilen wertet ghedeilt
in ongelikē. als een deel der metinghe
effen is ende dat ander deel oneffē en-
de wanneer acht gdeylt werdē in vier
ende vier in twaelet ende oeck ses ende
ses ende also vanden anderen. ende ist
dat dat een deel der gheliken deylinge
oneffen is soe sal dat ander van noden
oneffen wesen als dat wanneer vi. ghe
deilt werden in drien ende drie | ende x.
in viue ende in viuen ende vierthien in
seuen ende in seuen waer af dat in ghe
liker deylinghe en sal die onghelikich-
heit der ghelickicheit of die ghelikich-
heit der onghelikicheit toe ghemenget
werden sonder alleen in binario dat een
prins is der effenicheit eñ en ontfangt
gheen onghelike deylinghe wāt hy is
ghemaect van dubbelder enicheit ende
vander eerster effenicheit der tweer eñ
als dat effen ghetal ghedeylt werdt in
ongheliken delen is dat zake dattet eē
deel deylinghe effen is so sal dat ander
oeck effen wesen alst ghetal van thien

ghedeplt worde in acht ende in twee of
in ses ende in vyer ende also wāneer vi.
gedeplt werdē in iiij. eñ in twe ɀc. Mer
ist zake dattet een deel der deplinge on
effen waer so sal dat ander vā node on
effen wesen als of tghetal van thien ge
depit worde in drie ende in seuē eñ viij.
ghedeplt worde in drie ende in viue en-
de also vandē anderē noch het en mach
nēmermeer wesen als of dat een deel vā
deplinghe effen waer eñ dat ander deel
oneffen ghevonden soude mogen wer-
den of als dz een oneffen is is so mach
dat ander effen verstaen werden eñ dat
oneffen ghetal wert altoes bij ongheli
ken delen ghedeplt mer altoes wert dz
een deel der deplinghe der oneffenich
heit toe ghepunt ende dat ander deel vā
oneffenicheit als vij. ist dattu die depl-
ste in drie ende in vier die eē porci wert
effen ghevonden ende die ander onef-
fen ende dat vintmen int ghemeyn in al
len oneffenen ghetalē Item unitas dz
is enichept of ghetal van enē is winster
of moeder alre veelhept also wel der ef
fenicheit als der oneffenichept want ist
dattu den oneffen ghetale een enitheit
toe doetste so selstu van node een effen
ghetal winnen ende so weder om doet
stu een vanden effenen getale so maec
stu een oneffen ghetal Item het is een
helft van allen ghetalē dye niet te samē
geset en sijn ende mit natuerliker dispo
sicien mit malkanderē versamēt sijn als
in desen exempel ist dat gheseitwert i. ij.
iij. ende alsmen .i. doet tot ij. soe maket
een ghetal van tween datmē binarium
hept tusschen i. iij .een middel te wesen
Item ist dat ghesept wort ij. iij. iiij. tghe
tal van enen ghedaen tot binarium ma
ket dat gtal van drien een middel te we-
sen tusschen binarium ende qnaternari-
um ende also oec ist dat gheseit wert iij.
iiij. v. ende als een gedaen wert tot drie
en makz een ghetal van iiij .tusschen iij.
ende v. een middel te wesen ende alsoe
ist voert te gaen vanden anderē op clim
mende Item vanden delen des getals
ende vanden specien des effens te gaē
ende des oneffens is bouen gheseit en
de alle dese vortganghende proporci-
en conueniencien ende differeecien de-
ser ghetalen te veruolghen waer te lan
ghe ende daer om sijn dese dinghen vā
den proprietepten der getalen genoech
ghesept ende dat sullen wi alleen wetē
dattet middel te vinden inden ghetalē
zwaer is als ysidorus sept want het is ze
ker dat die ghetalen sonď einde sijn wāt
hoe veel dattu enich ghetal voerthael-
ste of trecste ende du waenste een eynde
te maken overmits toedoeninge van e
nen soe sulstu alle dat effen ghetal ende
dat oneffen verlenghen Item die redē
ende die proprietepten des middelē ge
tals moechstu aldus aen dencken eerst
vargaderen die eynden ende deplse en-
de du selste een middel vynden als al-
dus set voer die eyndē ses ende twaelf
doetse te samē so hebste xviij. deplse ge
lijc ende daer sullen neghen wesen en-
de dat is analogicum in arismetrica als
tmiddel ghetal ende alsoe menich mo-
nades dattet den eersten bouē gaen vā
also veel wertet verwonnen vanden ein
de als vanden utersten want si verwin-
nen neghen ses in drien monadibus en
de in alsoe veel vij. wert nouenarius ver
wonnē als ysidorus seit li. ij.

Mensure autem et pōdera dz is die

maten ende oeck dye ghewichten heb
ben dicwÿl stede inder scriften der wel
ker reden ende proprieteiten beghinne
hebbeu vander leringhe der geometri
en want als ysidorus seyt libro secun-
do soe is geometrie een const van metẽ
die welke in hoer houdt lyneamenten
dat sÿn maten dye recht wt gaen . ende
specien of middeleu die onder tusschen
vallen ende figuren ende grootheiden
ende ghetalen ende metinghẽ inden fi
guren alst openbaert inden circulen in-
den triangulen inden quadrangulen eñ
in pentagonis dat van . vÿf hoecken is
penta in griex dat is viue in duytsch eñ
inden anderẽ sonder ghetal vandẽ wel
ken alle thans die bootscap is veel din
ghen daer af te vertrecken Mer luttel
dinghen te roerẽ om die onnosele daer
ysidorus ghewach af maect segghen-
de aldus / die metinghe vander geome
trien is in vieren ghedeilt als int pleyn
inder groothept inder redelichept ende
in dichter ende in vaster figuren Item
die dichte ende vaste figuren sÿn die ge
houden werden inder lengden ende in
der breden dye welke by plato sÿn indẽ
ghetale viue die tallike groothept dye
ghedeilt mach werden na den ghetalẽ
die in arismetrica gheleert werden Itẽ
die redelike grootheidẽ sÿn der welker
mate wÿ weten moghen ouermits oer
del der reden als die onredelike groot
heiden der welker groothept der matẽ
niet bekent en is Item die dichte ende
vaste figuren sÿn die ghehoudẽ of ont-
houden werden inder lengdẽ inder bre
den ende inder hoechten als is embus
cubz ende die pleyn figuren dat sÿn spe
cies als die selue seyt wãt die eerste spe
cies mit enen pleynẽ boete is een circu
lus die circũducta heyt . dat is omghe-
deylt in wes middel een punct is ende
dat punct heiten die meysters van geo
metrien centrum mit enen pleynẽ voet
aldus ¶ Item die vierhoighe figuer
is int pleyn viercãt die onder vier rech
te linien is aldus ¶ Item dyatrate cõ
gramon is dye figuer slecht aldus
Item ortogonium is een pleyn figuer
van enen rechten hoeke dat is een orye
hoect ende heeft enen rechten hoeke al
dus ¶ Item ysoplexos is een pleyn
figuer eñ recht onder in dz dicht geset
aldus ¶ Item spera is een figuer die
ront gheformeert is dye in allen delen
euen dicht is aldus ¶ Item embz is
een proper dichte figuer die welke in-
der lengden inder hoechten ende inder
breetheit ghehoudẽ of onthoudẽ wert
ende in dat dichte aldus ¶ Item typ
lindrus is een viercante figuer hebbe-
de bouen een half cirkel aldus ¶ Itẽ
conus is een figuer die benedẽ breet is
ende gaet enghe op aldus ¶ Item pi
ramis is een figuer die in eenre mani
ren van viere vanden breden int scarpe
opgaet aldus ¶ Item dese leryngye
bruyct den eerstẽ bruyct welc deel ghẽ
en is onder alle gadere die ghemeten
moghen werden ende is dat minste nae
den meten te spreken of tminste d atmẽ
meten mach ende nochtans ist dat alre
meest nader moghẽthept te sprekẽ wãt
het is ymmer tbegin alre linien vã wel
ken beghin alle linien beghinnen ende
voert gaen ende inden welken alle din-
ghen gheeyndt werden Inden anderẽ
ghebruuct dese leringe eenre linien dye
een rechte lancheit is sonder breetheit

des ghelikē vanden ghelikē leyt in
horen puncten want aen den punct be-
ghint si ende inden punct wordt si ghe-
eindt ende dat superficies dat is tpley
ne bouen is een breetheit sonder leng-
de Item die dickicheit heeft drierhan
de metinghe als breet lang ende diepe
of hoech ende wt desen drien metinge
is alle lichaem ghemaect als wten lan-
ghen vten breden ende vten diepen eñ
wt desen driē heeft alle lichamelike sub
stanci ghewicht ghetal ende maet wāt
du moechste naeder constē des metens
tmiddel vander geometrien vindē wāt
wanneer syn eynden ghemultipliceert
sy so doē si also veel als die middelē dye
ghedubbelleert syn als in desen exem-
pel vi. ende xij. ghemultipliceert makē
tseuentich weruen dispondius ende die
middelen viij. ende ix. gemultipliceert
makē also veel als ysidorꝰ seit li. duode
cimo Item circulus is een linie vandē
punct totten punct biden centrum mit
ghelikē spacien omgheleit Item circu
lus is die alre simpelste figuer ende die
begripenste die nerghent hoeke en he-
uet tot geenre zijden buten op geuuert
ende binnen ghehoelt ten lope seer be-
quamelick ende ter omweindinge wes
circumferenci alte verre is van sinē pūc
talighen center dat is recht midzen en
de het is onder allē figurē die volmaect
ste ende loept alle figuren die figuerlic
syn al ōme ende houdt alle dingen mit
machten binnen hem ende van nyemāt
buten hem dan vā hoer seluen is dye fi
guer onthouden. alst openbaert inden
cirkel des hemels die alle dinghen om
gaet ende hi en wert niet omghegangē
ende onthout alle dinghen eñ en wort
van enighen anderen dinghen van bu-
ten niet onthouden waer af dat ysidorꝰ
seyt ghelikerwijs dat alle ghetal binnē
thienen is also binnen den cirkel alre fi
guren wordt die ōmeganck aldus beslo
ten ¶ ende op dat ick mit corten woer
den spreken mach soe volghen alle din
ghen wonderliken zeer dye volmaect-
heit des cirkels ende dye circularighe
reden mit eenre hāde natuerliker na vol
ghinghe want die hemel wil ende be-
gheert een circularighe form dat is eē
ronde form ende den loepe der planetē
ende die hemelen werden ront wederō
me ghebuucht in hem seluen ende also
werden die lopen der sterren der iaren
ende der maenden ende die twiuelinge
der menigherhande tiden ghesien van
hem seluen beghinnen ende in hem sel
uen beginnen ende in hem seluē steeds
weder comen ende also werken ende li
den die elementen onderlinghe eñ schi
nen after te bliuen ouermits corrupcien
die comen weder ouermits winninghe
ende also die stedighe ebbinge eñ vloy-
inghe vander zee ebbē ende vloyen eñ
als si af laten soe beghinne si weder eñ
alsoe die bomen die vruchten ende dye
zade die daer af ghenomē syn gaen vā
hem seluen wt ende keren in hem seluē
weder ende also die hemelsche gheestē
gaen wt van gode ouermits sceppinge
ende si werdē in god beroert ouermits
begheerten ende daer om werden si wt
gheseynt bi werkinghe ende keren we-
der tot gode ouermits werkinghe der
gracien also is die redelike ziele vā aris-
totiles ghecompareert den cirkel ouer
mits hore volcomenheit eñ begripelic-
heit Item dye cirkel is alre meest van

allen figuren dye ghelike õmeganghẽ
hebben ende daer om heeft alle die we
relt een ronde form die daer toe ghsca
pen is datten die ziele gripen sal ouer
mits den verstande Onse here god die
maker is alre dinghen wordt inden cir
kel beteykent want als themer sept mo
nos wã monadẽ ende wederbuecht syn
min in hem want dye vader wint eñ wã
van ewicheydẽ die soen ende ouermits
dẽ soen ademde hi den heyligen geest
die een knoep is van beyden want god
die vader verstaet hem volcomelick vã
ewen ende al verstaende mynt hy hem
seluen volcomelic welke min ouer haer
seluen tot enen anderen dinghe niet en
strect Mer billiker om dat verstãt te ver
staen dat is tottẽ vader ende tottẽ soen
vanden welken dye min coemt weder-
buucht in hem seluen ter manieren van
enen cirkel want het is die selue god eñ
vader die verstandelick is inden wesen
ende al verstande den soen winnende en
de die soen ghewonnen vanden vader
ende dat verstant eñ die min voertgaen
de vanden vader ouermits den soen en
de die heilighe gheest is hẽ weder om
bueghende in hem beiden wten welkẽ
openbaren mach dat volcomenheyt is
inden godliken personen want die me-
nichuoudicheit en gaet dye ghetal der
drieuoudicheit niet bouẽ ende daer om
die ander philosoef was geuraecht wat
god was ende hy antwoerde aldꝰ god
is een verstandelic cirkel wes centrum
ouer al is ende circumferenci nerghent
wten welken openbaert dat dye reden
des cirkels verlicht in elken creatuer

TRiangulus is een figuer hebben
de drie hoeken dye ghelijc syn dẽ
tween rechten ende wat die rechte hoe
ke is dar sal anderswaert gheleert wer
den Item die groplike ziele die iij mo-
ghentheden in haer heeft als die win-
nende die voedende ende die vermeer
rende wort den triangulo dye eerste is
van alle den figuren in geometrie ghe
compareert dat is ghelikent want dye
groplike macht is die eerst van allẽ zie
len ende heeft in hoer ghetal van drien
der machten Item triangulꝰ is dye eer
ste onder die hoekighe formen wãt dye
dichte heeft die lancheit ende die breet
heit ende daer om alle figuer hebbẽde
veel hoekẽ als tetragonꝰ die vierhoect
is ende pentagonus zc. besluut in hem
so menigẽ triangulos also menich linie
vanden enen hoeke totten anderen gẽ-
toghen werdẽ alst openbaert in quadrã
gulo die twee triangulos heeft als of-
men vanden enen hoeke totten anderẽ
die daer teghen staet een linie toge als
hier ¶ ende vanden anderẽ hoeke eẽ
ander linie daer teghen ghehaelt wor-
de sal vier triangulos houden als hier
¶ ende alsoe in allen anderen figuren
ende deylen alsoe menighen triangulũ
als dye figuer hoeken hoekẽ heeft als
een quadrangulus als die geleit is mit
vier linien so hout hi vier triangulos eñ
pentagonus viue ende exagonꝰ ses en
de eptagonus vij. ende also vanden an
deren als boecius seit li.ij.arismetrice c.
viij. ende die drie hoecte figuer alsoe bi
den hoeken ghetoghen in anderẽ figu
rẽ en wert niet geresolueert dan in hoer
seluen .ende wordt in drien triangulos
ghedeilt alst hier openbaert ¶ ende al
leyncsken dese figuer is een beghin der
breetheden als die andere ouerste slech

tichеyden in dese figuer ghèresolueert
werdē ende dese en is ghene beghinsel
derende noch en heeft beghin gheno-
men van andere breetheit ende wort in
hoer seluē ontbondē als die selue daer
seyt Item men mach gheen hoekelike
figuer ghedencken si en heeft enen op
ganc ende een beghinne van tryangu-
lo wāt triangulus ist beghin ende eerste
element alre formen ende figurē ende
dat openbaert inden ghetalen wāt tge
tal van vieren coemt wten ghetale van
drien dat een triangulus is of een trigo
nus ende wt enen die ghewonnen wort
mit machten want enicheyt heeft dese
digniteitscip die moeder is alre getalen
dat si in hoer die craft behout niet alleē
inder daet mer inder machten alre ghe
talen die van hoer comen als die selue
boecius seit libro secundo capittulo deci
mo octauo ende also penthagonus co-
met wt den ghetale van vier dye op hē
ghéset is ende opter enicheyt die de ste
de van trangulus veruult eñ also mach
ment tonen van alle den anderē dyemē
tellen mach .want een yghelick ghetal
wordt atloes ghewonnen wt eenre drie
hoecter figueren als boecius daer indē
terminis openbaerlic determineert set
tende exempel in tetragonis pentago-
nis exagonis eptagonis eñ in veel an-
derē Item die driehoecte figuer heeft
anders wat sonderlingher proprieteyt-
ten want alle ander figuer mach hoer
een fondament wesen ende wt dien fon
damēt wesen ende wt den fondomente
alsoe daer onder ghese t mach op staen
of risen een driehoecte figuer want alle
andere figure gaet scarp op die in hoer
houdende is een drie hoecte forme en-
de hout oeck in hoer alsoe menighe tri
angulos als dat fondament in hem sel
uen slechte hoecken houdt als aldꝰ Is
dat zake dz quadrangulus ghéset wort
voer een fondamēt soe mach altoes op
risen een scarpen figuer ende houdt in
hem alsoe menighen triangel als tetra
gonus menighe huecken heeft alst opē
baert in deser selfder figuren ende ist fō
dament pentagona . dye triangularis
scarp op clymmende mach oec hoeken
beteykenen opt fondament \alst open-
baert inder vierigher scarper figueren
die welke ghéset is opt fondament van
vijf hoeken alst oeck is opt fondament
van ses hoeken mach een vlamminge
scarpe figuer op risen houdende open-
baerlick ses triangulos ende alsoe oeck
vanden anderen figuren. Ende dye fi-
guer vanden triangulus mach een seer
scarpe vlamminghe fondament wesen
als die selue seyt ende in dien scarpē tri
anghel mach wel een drieuoudich trian
gulus geuonden werden nae drie hoe
ken alst hier openbaert Item die god-
like disposicie schijnt wonderlike dingē
te doen in allen dinghen mer alre meest
inden ghetalen ende oeck inden figurē
alsoe wel oec inder tellinghe .als inder
metinghe Item nv wil hi rusten vā de
sen om der zwaricheit wille eñ ōme die
oneyndelike menigherhandicheit wil-
le der figuren want die merkinghe der
singulaerre dinghen gheuen zeer gro-
te notscap der leringhe van theologien
alst openbaert in die figuer quadrangu
lus die onder den figuren ende ghetalē
die seer vaste is onderscheiden mit ghe

liken zijden beteykenende die leringhe
der ewāgeliē die tot vier hoeken vanđ
werelt een onberuerlike waerheit hout
die vast is ende stedich als beda sept,o-
ver genesi Item die hoeken van veel fi
guren is een ghemeyn subiect want al-
le die vorrscreuen figurē werden ghe-
eyndt onder die diuersiteitscap der hoe
ken Item die hoeken van tween linien
is een verwisselende mede rakinghe eñ
die hoeke wert verwandelt nader ma-
nieren dat si malkanderē rakē .want nv
gaet die hoeke recht nv crom nv weder
buecht nv scarp nv plomp Item groete
virtuut steect inden rechten triangulen
want in hem is alle virtuut die inden ly
nien is die totten hoeke lopen eñ wordt
ghestarct om den toe lope ende om die
rakinghe vanden linien alst openbaert
idē oghe dz alle digē begrijpt onder dē
hoeke want die radien dye recht wt co-
men vanden dinghē datter ghesien is
maken een scarpicheit wes scarp inder
pupillen een fondamēt is inden dingē
datter ghesien is ende die radien wer-
den in ghehoect inden center vandē pu
pillen ende ouermits dien scarpen hoe
ke wertet ghesicht geformeert ende hy
sept in twijfte boeke vander materiē der
oghen dat die delen alsoe deen teghen
gheseit dāđ eñ vā malkanderē ghescey
den vergaderen inden hoekē ende wer
den te samen in een gheeindt Item lut
tel dinghen sijn hier in exempelen ghe-
set vander naturen der figurē ende der
hoeken vp dat wi weten sullen dinghē
die te bekennen sijn want die reden van
dien is noot tot menigherhande sacra-
menten der heiliger scriften want si sijn
veel verborghen onder ghelikenis der

figuren ende der ghetalen want gheli-
kerwijs dat een cirkel beteykent die re
delike ziele ende triangulus die groyli
ke ziele alsoe beteykent quadrangulus
die gevuelike ziele wāt gelikerwijs dz
quadrangulus mit eenre linien gheleyt
vanden enen hoeke totten anderen die
daer teghen staet twe triangulus hout
also heeft die geuoelike ziele die groy
lic is sonder drie mogentheidē een om-
gripende virtuut ende een begheerlike
ende een toernichlike virtuut want dye
geuoelike ziele is groylic mer niet ver-
keert weder om ende also vanden ande
ren figuren werdē diueerse heymelike
ende gheestelike reden wt ghetoghen
ende die gheestelike dinghen werdē dē
lichameliken dinghen toe gheuoecht

Ende onder desen figuren werden
reden der matē ende der gewich
ten begrepen Item ysidorus sept libro
decimo sexto int leste capittel sonđ een
dat die mate die hy mēsura noemt in la
tijn is een dinck dat mit sinen tijde om-
screuen is ende dat is anters des lich-
aems of des tijts of der spacien die een
stat heeft die mate des lichaems als đ
menschē of des houts ende der ander
lichameliker dinghē is lengde wāt alle
lichaem heeft sijn proper metinghe en
de mate als eē scepel een ēmer een kan
een spijnt ende deser ghelikē Item dye
minste mate dat is een deel vanden le-
pelen twelc een half dragma is wegen-
de ix. siliquas dat sijn zade of coornē eñ
als die ghedriuoudicht is so maect si eē
wicht die men concula heit want concu
la dz is een dragme eñ een half clacus
houdt thien dragmen eñ doetmen daer

viue toe so heitet oxifalus \acceptabu-
lus hout xij. dragmen Cocula hout vi.
toghen Enna begrijpt een pont eñ alst
ghedubbelt is so houtet sextarium Itẽ
sextarius is een maet van tween linien
ende als die op ghnomen sijn so heyt-
ment bilibris \assumptus inden griecx-
en sermoen wert cenix gheheiten ende
dat vijfwerven gheuouden maket go-
mor of adpate maect sextum congrariũ
nam côiugacius viauetitur; sextarijs vã
den welken sextarius den name gheno
mẽ heeft Congium heeft den naem vã
crescendo dat is van meerrẽ waer af dz
pecunia dat ouermits weldaet ghegh e
uen is \is congrarium gheheiten ende
een yghelijc ghebieder of heer die dye
gonst des volcx begherende was werp
der maten wat toe. op dat si te mylder
schinen souden Item congrariũ is spe-
cialiken een mate der vuchter dinghen
als van wijn van honich ende van olye
ende deser gheliken wes dinck ende na
me te gader wij vanden romeynen also
gheheiten vinden Metrea is een mate
van allen natten dynghen Modius is
een mate van xliiij. pondẽ ende vã xxij.
sextarien ende daer om ist een ghelike
nisse goods ende eẽ figuer alre goeder
werken god maecte xxij. werken binnẽ
den werken der vij. daghen want indẽ
eersten dage maecte god vij. als die on
ghefoormde natuer die enghelen tlicht
of tfuer die ouerste hemelẽ twater die
aerde ende die lucht \des anderen da-
ghes makede hi tfirmamẽt alleen des
dorden daghes iiij. als die zeen die za-
den die yryelẽ ende dye bomẽ des vier
den daghes maecte hi drie dinghẽ als
son maen ende sterren des vijftẽ dages
maecte hi drie als visschen crupẽde die
ren ende voghelen des sesten daghes
maecte hi vier dinghen als beesten quic
ke ende ghewoormte der aerdẽ ende dẽ
menschen ende xxij. ghestachtẽ der din
ghen sijn ghemaect in ses daghen ende
xxij. ghestachten sijn van adam tot ia-
cob toe wt wes zade quã alle tgestacht
van ysrahel ende daer sijn xxij. boeken
vanden ouden testament ende xxij. ele
menten van letteren inden welken ghe
gheuen wort alle die leringhe der heyli
gher scriften daer om in deser ghelike-
nissen hout modius die mate vã xxij. sex
tarien naed wtsettinge v moyses Item
statum is een ghestacht vander maten
nader manieren der prouincien van pa
lestina ende begrijpt anderhalf mudde
ende die name is wten ebreuschen ge-
nomen nochtans wert satum onderwi-
len ghenomẽ voer een mate van xx. sex
tarie als die selue sept Bath? is een ma
te begripẽde vijftich sextarien ende mẽ
mach mit deser maten natte dingen me
ten ende droge. Amphora is een maet
daermẽ wijn ende coorn mede meet en-
de hout iuust drie ytaliaensche mudden
Chados is oec geheiten een mate hou
dendẽ iij. emmeren dat hy hyer vrnas
heit vrna is hyer in onsen duutsche een
emer ghehepten int ghemeyn mer hy
settet hier voer een mate die een quar-
troen houdt Arcaba is oec een mate vã
tweendetseuentich sextarien ghemaect
ende is also gheheiten om die lxxij. ton
ghen des volcx dat dye werelt veruult
heeft Gomor is een mate van xl. mud
den als ysidorus sept of het is een ma
te van vyer mudden als dye gloze sept
ouer exodi capittulo xvi. Choros is een

mate van dertich mudden ende is also
veel als een kemel draghen mach hyer
toe heuet ysidorus ghesept libro deci-
mosexto het syn veel ander gheslachten
van matē der welker namē nyet sonder
groten sacrament der heiligher scriften
syn inghesapt by ordinancien want elck
vaetken daer men dinghen in houwen
mach dat is onder den name der matē
ghehouden alst openbaert in menigher
hande exempelen Item acceptabulum
is een vaetken daermen wine in proeuē
sal die men tot goods dienst oerbarē sal
of hi ghoet of quaet is Ampulla dat is
een cleyn vaetken daer men nattichept
in doet ende heit int ghemeyn een am-
pulle Alabastrum is een busse daermē
zalue in doet ende heeft den name nae
den steen ende men macher die selue al
te langhe in houden onverderft als hy
bouen sept inden tractaet vanden ghe-
steinten Archa dat is een besloten vaet-
ken daermen dinghen in doet die men
niet besien en wil hebben als een coffe-
ren daer coemt archanum af dat is hey
melic Bacha is een mate die ten wyne
dient Calix is een mate van hout gema
ket mit bandekens ghebonden ende is
een beker geheitē Cathinū is eē aerdē
vat daermē spize of dranck in doet Ca
cab9 dz is properlic geseit een vat daer
men in coect als nv vleysch nv visch en
de nv eyeren ende deser ghelijc eñ men
heyt allsulken vat oec cocula Cadus dz
is een cleyn cupen houdende drie mud
den Calachus dat is een corf van ban-
den ghemaect daermen wijndruuen in
haelt. ende vighen Crybrum dat is een
ront vat hebbende inden boedem veel
cleynre gaten ende men heytet een zee

ue daermē tcoorn doer zuuert Cista dat
is een cleyn kistken dat van hout of vā
banden ghemacet is . eñ daer af coemt
cistula datmen een doze heyt of dies ge
lijcs Cophinus dat is een vat van hou-
ten banden ghemaect dreck asschen en
de ander vulnissen mede wt te draghen
Cymbia sijn ghesiachten van drancken
ende inden eynden langwerpelt . ende
midzen breet als die buuck vanden sca-
pe Coclear is een instrumēt of een vat
dat ghepunt is nader grootheit vandē
monde daermen natte dyngen mede tē
monde vuert Discus is een vat daermē
wt eet ist warmoes ist vleysch of vissche
& cetera Dolium dat is een hol vat dat
van veel borderen te samen verghdert
is myt consten Emicadyum is een olpe
vat ende houdt een half cadus Cadus
is voer geseit Enephorum is een clein
vaetkē d zwint hout wāt eno dz is wijn
daer af coemt enuscis dat is eē vaetken
daermen dranck in houdt van enen to-
ghe Fyala dat is een vlessche vā glazē
die beneden wijt is . ende bouen enghe
daermen den wijn in onderkennē mach
bider verwen Phylasterium dat is een
cleyn glazen of cristallen vat daermen
die reliquien der heiligen in houdt phy
lasterium mach oeck wel een hupt wesē
daer dye ioden haer wytte in schreuen
op dat si religioser soude schijnen te we
sen Fiscus dat is een openbaer sack en
de is een sacke . daermen sonderlinghe
tscat gelt in vergadert datmen gheeft
den coninghen daer af oec ghescreuen
staet. dat cristus nyet en nam dat nam
Fiscus dat is desee seluen sack Fyscella
is een zeer cleynē vaetken van banden
ghemaect ter .j. manieren van bykorven

mit lym of mit peck besmeert als twat
was daer moyses in geset wert int wa-
ter of inder zee ganata is een ghehoel
de scuttel dye diep is als een cop ende
is gheseyt van ganata voer canata dat
is ghehuelt ende daer is een g. gheset
voer een c. als ysidorus seyt Gasophi-
lacium is een vat daermen tghelt van-
den tempel in gadert want phylaxe in
griex dat is verwaren in duutsche ydri-
als een vaetken daer men water in ha-
let dat is een bornkan wāt ydor in griex
is water in duutsch Canistrum dat is eē
vat van theenen of van rieden ghema-
ket daermen fruyt als appelen perē eñ
noten in draecht dat wy peenre heyten
ende het mach oec wel carcistum heytē
dat van witten bandekens gemaect is
lampas is een glazen vat dun \ subtyle
ende brekelick slecht ende doerschinich
bouen wat bredachtich ront ende open
daermen olie in ghieten mach \ ende be
neden enghe daer een leenment in han
ghen mach ende ontstekense mit vyere
inden tempel ende anderswaert eñ al-
le vaetken dat bouen lichtende is mach
een lamp heitē als hugo. seit soeket bo
uen libro decimoquinto vanden metal-
len int capittel vanden glazen Lucerna
dat is een vaetken daermen een kaers
in huudt ende men maket van glaze of
van doerschinēde hoern of van anderē
dinghen daer die kaers voer den windt
beschermt staet ende daer is lucius dat
is dye leenment vander kaers eñ daer
coemt lucerna af ende nyet van lux lu-
cis dat is een lycht ende sommige seg-
ghen licin9 of ligm9 of ligmen Lagena
dat is een wyn vaetken daermen dage
lix wyn in haelt ende is een vlesche eñ
men heytse oec barillus of costrell9 eñ
na dien dat die vlessche bynnen goet of
quaet is vā luchten daer na wert die wy
ne van smake eñ men maect alte goede
vlesschen van enen houte datmē thama
riscus heit daer die wine enen smake af
neemt eñ die wine is oec goet gedronc
ken teghen die bestopte leuer of milten
om te scheiden die water balghe ende
die harthe yt als constantinus seit Laua
torium of labrū dat is een lode of een co
peren water vat mit pipen ende mit cō-
duten daermen hantwater wt neemt Le
ticula is een oly vaetken daer dat heili-
ghe olyzel in is ende is vā coper of vā
ziluer ghemaect daer plachmen die co
ninghen ende die priesters mede te be-
striken als ysido. seyt Lebes dat is een
vat daermen vleysch in coect ende wort
dicwyl zwart vander stedygher kokin-
ghe ende daer om moeten dicwile ghe
wreuen ende gezuuert wesen ende dye
spise wert dicwile verderft in alsulkē va
ten om des quaets copers wil ten si dz
si rasch wt ghetoghen wert Loculus dz
is een vat of een budel daermē heyme
lick ghelt in leyt datmen op leggen wil
een wyl tyts ende sōmige heytent bur-
silla of marsubium als ysidorus seyt eñ
is in duutsche een bigordel Mulgariū
dat is een vat daermē in melket als ysi
do. seyt Moelea is een scotel die groot
ende diep is ende is also ghenoemt vā
der rondicheit want alle ronde dinghē
heyten in griecx melas Mola dat is eē
cleyn clocsken dat wy een schel heyten
ende heeft den name van nola der stadt
in cāpanien daer si eerst geuondē werdt
ende mach oec een bel heyten dat den
voghelen aen den voeten ghehanghen

werdt eñ dye hondẽ aen den hals Olla
dz is een pot daer men water ende alle
dinghen in siedet eñ het heyt bulla dye
brubbelen die vandẽ zidẽ op lopẽ ende
wazemen en wech aleynskẽ mitter luch
tẽ parapsis dat is een viercant nap mit
vier siden pathena dz is een vlack vaet
ken daer luttel in mach ende is ront eñ
mach een patheen wesen die mẽ op die
kelc leit Item pathera is een ghestacht
van eenre vlesschen daermen wt drinct
petulum heeft den naem van potare eñ
het is dranc ist wijn ist bier of het mach
een vat wesen daermẽ wt drinct so waer
dattet af ghemaect is patella is een o-
pẽ vat ende vlacker dã eẽ pot eñ mach
een pan heyten ende men maectse van
yser of van coper of van aerden ende is
tot veel dinghen nut peluis dat is een
beckẽ daermẽ handẽ of voetẽ in dwaet
mit water pix is een vaetken vã buxus
dat is van busbomẽ hout ghemaect eñ
dat wi buxus heitẽ dat heytẽ die griec
kenpixis ende is in duutschen een doze
ende men mactse oec van yuorien been
van goude van siluer ende van menigẽ
dinghen zalue ende electuariẽ in te doẽ
ende veel ander dinghen Quisquilariũ
is een vaetken daermen zemelen in ga
dert eñ mach een zemelkist heiten sarta
go heeft den naem vand barstinge des
gheluuts want mẽ pleechter olye in te
barnnẽ ende is een ghestachte van pan
nen daer men boter olye of ander vet-
tichheyt in doet alsmen een hoen of een
harst braet daermense wt droept als si
daer onder gheset is datter twet weder
in vallen sal alsmen thoen begoten he-
uet ende is in duutsche ghenoemt een
ganzepã siphon dat is een vat daer om

also genoemt dattet al blazende water
wt stortet ende aldusdanige vaten heb-
ben si oestwaert want als ergheut enen
brant is soe lopen si mit desen vaten vol
waters ghevult ende lesschen den brãt
daer mede ende si besprẽkelen die vloe
ren daer mede als si die veghen willen
voer dat stuuen als ysidorus seyt Rapa
torium is een vaetken daer men die ra
pen in ontfaet als si wter aerden gegra
uen werden ende men machse daer oec
in zieden ende coken ende die selue Sci
phus dat is een vaetken van houte van
coper van ziluer of van glaze ghemaect
dz wy mitter hant op heffen ende drinc
ken daer wt als ysidorus seyt Situla is
ghesept van sitis dat is dorst daer õme
dattet alte bequaem is dyen zeer dorst
wt te drincken Sitarchia is een sack die
die luden mede draghen als si wande-
ren daer si hoer spise ende linnen cleder
in stekẽ mogen Sporta is een vat daer-
men throet in haelt ende is een mande
Scutella is ghesept van scutum dat is
in duutsch ghesept een bokelaer. want
een scotel is gemaect als een bokelaer
nader rondicheit als ysidorus seit Scri
ninũ dat is eẽ cleyn kistgẽ of een screyn
ken. dat mit yseren banden of mit leder
ouer ghe toghen is daermen huusraet
ende ghelt in pleecht te sluten. Salinũ
dat is een vat daermen sout in doet Tri
filis is alle vaten dat drye voeten heeft
Thuribulum is een coperen of een silue
rẽ vat dat benedẽ dicht is daer mẽ colẽ
in leghgẽ mach die leuẽde syn eñ heeft
bouẽ een decsel dz al vol gaterẽ is daer
die lucht wt treckẽ mach eñ in dien colẽ
werptmen wierock ende daer suffumi-
geertmen die outarẽ mede eñ dat sacra

ment te hoechtiden Ventilabrum is eē
instrument daermen tkaf mede vandē
coern schepdet dat tlichste is dat dat ō
drÿftet ende tzwaerste blÿft legghen.
Vter is een wÿnvat van leder ghema-
ket eñ is hoghe mit consten ghemaect
eñ is ghesept van vterus dat is een bu
ke wanttet vat is ghebuuct als ẏsidor.
sept. Vrna dat is een born kan dat is bo
uen ghesept. Vrceolus is een vaetken
daermen somtÿts born in ghyet ende
somtÿts wÿn soe watmen wille. Ende
nochtans ist properlick dat vat daermē
twater in set daermen die drinckpotten
ī spoelt ter herē tafelen Item noch zÿn
daer menigherhande ghestachten van
vaten die inder heyliger scriften wer-
den gheroert om veel ghelÿckenissen
willē in te verstaen. Met hier isser thās
ghenoech gheset daermen exempelen
wt nemen mach. Item noch zÿn daer
meer maten vander spacien die steden
bestaen daer ẏsidorus af vertelt in de-
ser manieren.

Mensura dz is een mate in duyt
sche eñ is soe wes gheeyndet
werdt mit ghewichten. mit begrypen.
mit lācghedē mit breethedē mit hoech
heden ende mit moede. waer af dat on
se meerrers alle die werelt daer mede
ghemeten hebben Ende die deylē heb
ben si ghemeten in prouincien. ende die
prouincien in coninckrikē Welcke coninc
riken si maten in steden. ende die stedē
in lantschappen. ende die voert in acke
ren. ende die voert in morghen landes
eñ alsoe vast voert in passien in graden
in cubitus in voeten in oncieu eñ heb-
bense alsoe alle ghedeylt ende ghescep
den alsoe dat si vanden meesten totten
minsten toe niet ongheddeylt ghelaten
en hebben. Item digitus dat is tmin
ste deel der wilder matē Vncicia heeft
drye digitos inder matē die palm he-
uet vier vingherē inder matē die voetē
xvi. die pas vÿf voetē partica xi passen
eñ x. voetē Eñ alle dese voerscreuē ma
tē zÿn indē lichaem als dye palm dye
voeten ꝛcet. Mer partica alleē wert ge
draghē ende is vā x: voetē Item actus
wordt ghehepten eē mate inder breet-
heyt vā iiij. voetē eñ inderlencgtē. C. eñ
xx. Clyma is eē spaci vā vier sidē heb-
bēde ī allē sidē lx. voetē. Actus quadra-
tus dat is die vierkāte actus eñ wordt
ouer al gheeyndet mit C. eñ xx. voeten
Alsoe is die ghedubbelde actus vādē
morghenē des landes eñ dat vā hem
toe ghedaen is neemt hÿ den naem. eñ
actus vanden morghē is inden lengdē
vā C. eñ xl. voetē eñ inder breedē C. eñ
xx. Item het zÿn veel ander ghestach-
tē vā matē vādē welkē mē hier niet seg
ghē en sal als die selue sept Mer hyer
salmē verstaen dat dye acker dyemē sta
dialis heyt heeft C. eñ xxv. passen. dat
is vi. c: voetē eñ xxv. Des mate achte-
weruē ghetelt maect miliarium dat is
tghetal vā dusendē die gemaect is vā
xxv. m. voetē als ẏsidorus sept Item cē
tauria is eē acker vā cc. morghen die al
soe hyet van c. morghen vāden ouden
Mer nae ghedubbeleert hyelt hÿ al-
toes dē eersten naem als ẏsido. sept li.
xv. int laetste capittel sonder eē vanden
matē Eñ die matē der weghē werden
menichsins ghenoemt Wāt die latÿn-
sche heytent myliaria die griekē stadia
die walschen leucas die vā egipten sig-
nes die van persien perasangas Ende

dat en is gheen wõder wãt alle spaciẽ
werdẽ ghehoudẽ in harẽ properẽ ghe-
talen eñ maten als die selue sept Want
miliarium dat is een myle eñ wort mit
dusent passen gheeyndt wãt een myle
hout desent passen eñ vijf dusent voetẽ
Leuca wordt gheeynt mit dusent ende
vijfhondert passen Ende stadium dats
een achtendeel vã miliarium eñ is ghe
maect vã c. eñ xv. passen. Men sept dat
hercules tbeghinsel van desen settede
daer omme dat hy alsoe veel weechs
lyep mit enen adem eñ wãt hi nae also
veel spacien doe rustede soe heptẽ si dz
een stadium te wesen als ysidorus sept
Twelck c. eñ xxv. voetẽ warẽ Via is eẽ
wech daer een waghen ghangẽ mach
eñ daer deen waghen den anderen te
moete coemt dã wijckẽ mach Ende die
een wech is openbaer eñ ghetredẽ die
ander is heymelic eñ onghetredẽ Dese
ghaet ter zeewaert die ander ter stat-
waert die derde ten bossche waert also
datter menigerhãde weghen zijn. Eñ
zommige wegẽ zijn heerstratẽ die mit
steen ghestraet zijn die recht wt ghaen
eñ zijn meedsaem eñ allẽ ludẽ ghemeẽ
daer gheẽ anxt noch wederstoet en val
let vã moerdenaers of vã rouers Mer
die zidel weghen dat zijn onghetreden
weghẽ daer der ghemeynre ludẽ ghãc
niet en lept die grasich zijn eñ aen bey-
den sidẽ mit bomẽ gheset Agger dats
een dijck in duutsche eñ is een vheffin
ge int middel vã eenre stratẽ vã verga
derdẽ steẽ of aerdẽ die õderwilẽ opgãc
vã water schut Iter dz is alle wech soe
werwaert eẽ mẽsch gaet voerwaert oft
afterwaert of ter sidẽ Itiner is eẽ wech
des lãghẽ levẽs Semita dat is eẽ toe-
pat d' mẽschẽ Mer callis is een toepat
der beesten Tramites dat zijn dwers-
weghẽ die indẽ ackerẽ gaẽ. Diuersoriũ
is een bughinghe d' wegẽ als eẽ wech
die herwaert eñ derwaert ghaet tot ve
le stedẽ Diuerticulum dat is een wech
die ter siden af ghaet Binium is tbegi
wã tween weechscepdighẽ vãdẽ welkẽ
deen ghaet ter rechter hãt eñ dander
ter lufter hãt eñ is een wech die dicwil
anxstelic is voer die rouers ende daer
pleghen oeck mede lichte wyuẽ te sit-
ten want een mensche twyuelt dicwijle
wat hant dat hy houden sal. Compita
is een stede daer veel weghẽ in een ver
ghaderẽ als drye weechschepdinghe.
vyerweechschepdinghe ende is sorchli
kẽ als byniũ Ambitus is een om gãc
derdehalf voet breet onder een ghe-
buerte Orbita is een voetstap van enẽ
rade der karrẽ ende is also ghenoemt
vander ronder figuren des raets dat
den wech al druckende dyep maect Ac
tus is een stede daert quic pleech te wã
deren cleyne hoghe weechskens dye
drayen ghens ende weder Vestigium
is een teyken vandẽ voete inder aerdẽ
of int sant daer een mensche of eẽ dyer
gheghaen heeft eñ is in duntsche een
voetschap. Item inden voetstappen
der dyeren blijft een lucht daermen
by kendt wat dyer datter ghelopen he
uet. Ende oeck kendtmen byden voet
stappen wat dyer datter gheweest he-
uet anter haze of vos of wolf of deser
ghelijcken. Mer die leeuwe want hij
dit wel weet soe breect hy altoes sine
voetstoppen mit sinen starte in zommi-
ghen steden daer hy enighen anxt he-
uet. Dese dinghen als vanden pro-

prieteyten eñ vādē onderscheydē d̄ ma
ten is ghenoech gheseyt Eñ die dingē
die bouē gheseyt zijn die zijn ghenomē
vā ysidor. libro xv. int letste capittel

MEn moet oeck weten dye ma-
nier vanden ghewichtē gelijc
datmen doet die manier der maten als
ysidorus seyt Item die moghēheyt d̄
naturē heeft alle lichamelijcke dinghē
haer ghegheuē Item dat werckende
beghinsel des ghewichtes is tweerhā
de als lichticheyt eñ zwaricheyt. want
lichticheyt in eenre subtijlre materien.
eñ dat subtyle ghaet opwaert noch en
rust niet ten coemt op zijn stat eñ also ist
vyere dat en rust niet ten coemt bouen
in sinen spera eñ aldus doet zwarich-
heyt weder omme dat ghaet altoes ne
d̄waert noch en rust niet ten coemt tot
sinen center Item alle open materi die
subtijl is heeft tweerhāde sakē der lich
ticheyt Want alle sulcke delen der ma
terien wāt si subtijl zijn soe werden si vā
den center beroert totter circonferenci
en noch si en rusten niet thent si die ra-
ken Eñ alsulckē materi is vol ghaterē
in wes deylē die vierighe cracht ī gaet
eñ verteert die aerdighe delē eñ maect
alle tlichaem alsoe te lichter eñ voertse
opwaert Waer bij dat hettē die meeste
sake is der lichticheyt als coude die sa
ke is der zwaricheyt Eñ hoe alle lichaē
dichter ende vaster in een is hoe dattet
zwaerder is. eñ hoe dattet ōpenre is
hoe dattet lichter is. Ende die dinghē
die nederghaē om der zwaricheyt wil
len die heyten wichtich eñ die opwaert
slaen die heyten licht. Item dat instru
ment daermen mede weecht wert t me
nichsins gheheyten wāt mē heytet tru

tina eñ zijn schalen die effen ghelijc an
beyden siden hanghen daermen hon
dert pont zwaers in weghen mach. eñ
daermen vluchs bij mercken mach in
welcker schalen meests ghewichts is.
Of men heytse lāces dat zijn schotelē
vanden dunnē bleck ghemaect of van
dunnē coper die effen zwaer weghen.
Of men heytet die balcke daer die scha
len aen ghesnoert zijn. eñ die tōghe die
inden balck staet die soe nauwe hoert
heyt momētum statere ende oeck heyt
mense statera van stando dats vā staen
Wāt die ghewichtē ghelijck staen eñ in
die ene schale leytmen datter ghewe-
ghen wort ende in die ander schale leit
men die ghewichtē tieghē daermē bij
weten mach hoe veel dattet dinck we-
ghet datter gheweghē werdt als ysid̄.
seyt Eñ enē ꝑghelijckē ghewicht is eē
zeker maniere mit properē namē bewij
set als ysidorus seyt. Calculus is dat
mynste deel van enen ghewichte eñ is
dat vyerde deel vā enen obulus dat is
vā enen hallinge eñ weecht twe coern
van ryse dyemē inden vasten eet. Sili-
qua is dat twintichste deel vā enē schel
lincx. Scrupulꝰ weecht vi. siliquas eñ
die griekē heytent een dragma Drag-
ma dat is dat achtende deel van eenre
vnsen Denarius is gheset voer x. pen-
ninghen van decem eñ weecht xviij. si
liquas Solidus is daer om alsoe ghe-
heyten wāt hem niet en schijnt te ghe-
breken Sextula dat is alsoe veel als so
lidus daer om dattet mit twewerue vi:
unciē vervult wert ende die ghemēgt
heyt dit aureum solidum Des derden
deel si termissis heytē stater is eē helft
vā enen vnssen. Item assis tminste ind̄

ghewichten als vnitas is inden gheta
len als die glose seyt Quadrās weecht
dat vierde deel vā eender vnssen ende
die hebreeuse heytēt dodrās. Syclus
is twierde deel vā eender vnsen eñ dye
helft van stater dat is een quartier van
eender vnsen Item vncie houdt achte
dragmen eñ libra hout xij. vncien ende
werdt ghetelt voer een ghestacht des
volcomen ghewichts eñ heeft also me
nich vnse als daer menich maent indē
iaer is: Eñ is gheseyt libra als libera dz
is vry wāt tpōt hout alle die voerscreuē
ghewichtē in hem als ẏsidorꝰ seyt. By
libris hout twee pont eñ is een gedub-
beleert pont Talentum dat is dat ouer
ste ghewicht ondͦ die griekē ghenoemt
Daer en is gheen ghewicht mynre dā
calculus of assis eñ daer en is gheē ge
wicht meerre dā talentum. Mer dit ge
wicht werdt onder tvolck verwandelt.
wāt die romeyns segghen dat talentū
is van lxxij. ponden ghelijckerwijs dz
plaucus seyt dat twee talenta makē .c.
eñ xliiij. pōt. Item taleutum is drierhā
de als tmynste tmiddel eñ thoechste.
Tminste is vijftich pōt Tmiddel lxxij.
pōt Thoechste C. eñ xx. pont. Hier toe
heuet ẏsido. gheseyt li. xviij. int capittel
vādē ghewichtē eñ vāder maten.

Ghelikerwijs dat die conste des tellens eñ des metens der god
liker leringhan van theologien dyent
alsoe dyent der seluer leringhen der cō
ste vāden sanghe Wāt die musike dyēt
den sacramenten der heyligher scriftē
in veel dinghen Wāt men seyt dat dye
werelt gemaect is als indē rechtē mid
del des hemels mit zueten sanghe eñ
ghelude dyemen daer horen soude als
ẏsido. seyt Ander meysters scriuen dat
tet niet en is. Item die musike beroert
veel begheerten vā sinnē wāt indē stry
de soe makē die pipē eñ trompettē den
ludē moedich eñ doense vechten sondͦ
sorghe Sij doen die paerde dansen eñ
aen die viandē lopē. eñ hoe dattet ghe
luut starcker is hoe die luden koender
werden. eñ meer moets gripē. eñ aldꝰ
maect oeck die sancg den scipiudē vro-
lic dat hem gheen arbeyt en schaedt.
Eñ al waren die ludē droue die zuetich
heyt van sanghe verblijtse weder als-
mē scrijft vā dauid die saul verlossede
vandē onzuuerē gheest mit consten van
sanghe. Item men loct die dyeren dye
serpentē die voghelē eñ die delphinen
dat zijn visschen mitter musiken. Ende
alsoe werdē oeck die aderen die zenen
eñ die leden des lichaems te samē ge
uoecht: ouermits die zuetichheyt vandē
sanghe als ẏsido. seyt. Item het zijn
drye deylen der musiken als armoni-
ca richmica eñ metrica Armonica is die
ghene die onderscheyt thoghe eñ cla-
ghe inden gheluden nae der opheffin
ghe eñ nae den nederuallen eñ nae der
ghelijcker verwandelinghe des ghelu
des eñ der stemmē. Eñ armonia is eē
zuete ouerdracht vā veel sanghē voert
comende mit betamelijcken delen ī di
ueersen stemmen mit blasinghen eñ sto
tinghen eñ oeck mit ghelude. Wāt als
ẏsidorus seyt dattet gheluut anter mit
ter stemmen ghemaect wordt als ouer
mits den kynnebacken of ouermits dē
blasen mitter pypen eñ mitter bazunen
of mitter herpen eñ mit deser ghelijck
Want alsmen dese slaet soe makense eē
gheluut want armonia wordt gheseyt

van ad ende vā monos in griex dat is
een in duutsche Wāt alle die stemmen
willē indē sangen tot eenre ouerdrach
ten vergaderē als hug. seyt wāt in alre
melodien willen veel stemmē eñ ghelu
dē wesen eñ dese sullē eendrachtich we
sen wāt waer dat een stemme alleen is
dat en saeft die oren niet als dye sancg
vandē kockock Ende al ist datter deser
stemmen veel is noch en ist gheen ghe
noecht Wāt si makē een hulinghe son-
der ouerdracht Mer waer veel stemmē
zÿn eñ dā die een dand wacht mit zue-
ticheden daer is een ghematicheyt vā
sanghe dyemē simphonia heyt. Item
ysidorus seyt dat simphonia is een ghe
tempertheyt vā zuetē sanghe cōcorde-
rēde inden zwaren ghelude als inden
vallen eñ inden scharpen gheludē als
indē opghāghē Eñ wāneer dese sinnē
niet ouer een en dragē dat quetst dz ho
ren Mer als die ouerdracht der stem-
mē goet is soe wert die sancg euphonia
ghehetē die welcke is een zueticheyt
der stemmē Eñ deser melodiē is dya-
phonia contrari wāt daer werdt een le
licke stemme schelēde vāder zueter. eñ
totter melodiē dyemē armoniaca heyt
behorē dyastenia dyosis ton⁹ yperludi
us parodorius arsis thesis of een zue-
te stemme of ghetēpert gheluut Item
dyascema is gheseyt een spacie d̄ stem
men die gheuoecht is wt tween of wt
dryen gheludē Dyosis of dyesis is een
spacie eñ een leydinghe die stemme te
verwādelen vandē enē ghelude inden
anderē Tonus is een scharpe voertbrē
ghinghe der stemmē Item die onder-
scheyt ende die groetheit van armonia
is die ghene die inden accent der stem
men is Wes gheslachtē die musikers
deyldē in xv. delen vādē welcken wert
gheseyt die laetste yperludius als die
scharpste eñ parodorius is de zwaerste
van hem allen als ysidorus seyt. Arsis
is een vercoren stemme ende wort eē be
ghin vā sanghe Thesis is in griex een
settinghe in duutsch ende dit is theyn-
de als ysidorus seyt waer of dattet een
ghelupt is dat recht wt ghaet eñ tghe
luut voergaet den sanck wāt alle stem
me is gelupt eñ niet weder omme wāt
tghelupt is een teghēworp des horēs.
wāt soe wes ouermits den horē verno
mē werdt dat heytmē ghelupt als bre
kinghe der bomen wriuinge der stenē.
ropinghe den voghelē loyinge der dye
ren die stemme der menschen slaghen
der instrumenten van orghelen eñ van
anderen instrumenten Item vox dat is
een stemme ende wordt properlic ghe
lupt gheheyten dat gheuoert wordt van
den monde des dyers. Item die stem
me is alte dunnen lucht die ontsteken
is voer mitter vouden vander tonghen
ende daer is eenrehande beteykentlÿc
ke stemme van naturen: als critinghe
der voghelen ende zuchtinghe der siec
ken Ende daer is een ander beteykent
lÿcke stemme als totten behaghen als
dye stemme des menschen dye ghefor
meert is totten reden voert te brenghē
Item die stemme is een voeringhe en-
de oeck een wech des woerdes. noch
dat woert dat inder herten ontfanghē
is dat en mach van buyten nyet voert
ghebrocht werden ten wert ouermits
hulp der stēmen voert ghebracht waer
af dat verstant eerst een woerdt inder
ghedachten winnet twelck ten laetsten

ouermits dē stemme mittē mōde voert bringhet eñ meldt. Item die stemme die totten sanghe ghedisponeert is eñ tottē melodiē heeft dese proprieteyten als ysidorus seyt: Item die zuete stemmen zijn subtijl dicke claer scharp ende doerschinich Item die subtijl stemmen zijn indē ghenē indē welckē die gheest niet starck en is als hi is inden ionghen kinderē eñ indē wyuē eñ indē anderen die gheen zenen hebbē die niet groef starck eñ dick en zijn. Want die subtijle coerdē latē dunne eñ subtijl stemmen eñ tonē wt. Mer daer zijn dicke vette stemmē wāneer veel vādē gheest wt gaet als die stemme des speelres die dobbelen Eñ die claer stemmē zijn die ghene die schel zijn eñ mit gheenre heescheyt ghemengt eñ die scharpe zijn wanneer dat si zeer wit zijn perspicue dat zijn die doerschininghe stemmē die lanck vroghē werdē alsoe dat si steedts alle dye stat veruollen als die tutinghe vanden trompettē Die harde stemme is heesch eñ wāneer datmēse gheweldichlijcken wt laet als een donre eñ als eē gheluyt inden aenbeelden alsmen een hart yser slaet. Item een zerpe stemme is heessche eñ die ghescepfelt wert ouermits cleynē pulsen Item die stemme is blīt die vlucchs wtghelatē is eñ dā zwijcht eñ niet voert en luyt alst is in aerdē vaten Mer die volcomē stemme is hoech zuet starck eñ claer Si is hoech op dat si ghenoech inden hoghē wesen sal. Si is claer op dat si die oren veruollen sal. Si is starck op dz si niet beuen en sal of ghebrekē dat is moede werden. Si is zuet op dat si dat horen niet veruarē en sal Mer bylicker dat si dye sinnen der gheenre diese horen sullē tot haer treckē sal. ende ghebreect vā desen yet soe en is die stemme niet volcomen als ysidorus seyt. Item armonia die vanden instrumenten ghemaect is mit consten dyemen blaest slaet of fleyutet is menigherhāde als orghelen luytē psantori en vedelē ghyteernen zc. Mer organū is een ghemeyn naem alre vatē vā musiken Nochtās int speciael soe is organum een instrument van veel pypē ghemaect mit slotelen eñ mit blaesbalghē. Ende dit instrument van musiken oerbaren die karcken thans inder tijt. als inder prosen sequencien ende inden ymmenen ende si versmadē die instrumētē der speel luden.

Tuba dat is een bazuun eñ si plaghense wylen eer te oerbaren in den strijden om die viandē mede te veruaren ende die curoni vondense eerst. ende haer gheluyt maecte die ridders ende dye knechten koen te vechten. ende noch huyden des daghes doet. Item si plaghen trompetten te oerbaren in haren werschappen ende in harē feesten om twolck daer mede te verghaderen om gode lof ende eer te doen. ende om vruechde ende blischap te makē Item het was den ioden gheboden dz si tuten souden mit heylighen bazunen inden striden ende dat si int beghynsel des nuwen lichtes blazen souden. ende dat si tiaer der verghiffenissen alder sonden datmen annum iubileum heyt. boetschappen souden mitten trompetten ende dat si allen menschen blischap ende rust condighen souden. Item ysidorus seyt dat thuba properlick een instrument is mede te stride te varen om

mede teykenẽ te doen alsmẽ des vech
tens beghinnẽ soude alsmẽ die boden
niet horẽ en mocht dyet kundighẽ sou-
den om haerre cleynre stemmẽ wil. Tu
ba is een trompet eñ is bynnen hol eñ
effen eñ aent een eynde tẽ mõde waert
smal eñ voert wtwaert gaende wyder
eñ wyder eñ aen dat uterste eynde alre
wijtste Eñ dese trompet werdt op ende
neder ghehoudẽ wech ende weder om
tghelupt te meerre te makẽ Wes ghe
luut menigerhãde is nv grof nv cleyn
nae dyen datmẽ die vianden af eñ aen
ghaet of te samẽ roept

Buccina is eẽ blaespijp vã hoern
of vã houte of vã coper ghema
ket daermen wyleneer een teykẽ mede
dede als die viãden quamẽ als ysidorus
seyt Men placher die heydẽ mede te sa
mẽ te roepẽ die int wilde woendẽ. wãt
dit instrumẽt plach mẽ slechs int wilde
te besighẽ Item die ebreeusche plagẽ-
se oeck te besighen inden kalendẽ ĩder
ghedenckenis der verlossinge vã ysaac
daer een ghehoernt ram voer gheof-
fert was inder offerhande als die glo
se seyt ouer genesi.

Tybia is een instrumẽt dat vã her
ten eñ hyndẽ schenen altemael
ghemaect is Daer af quam tybicen eñ
hiet die sanck vã dyen schenẽ eñ hugu
cius seyt dattet vã enen ryede ghema-
ket was eñ hi seyt dat tybicen is eẽ mẽ-
sche die daer op spelen kan ende men
placht wylen eer te oerbarẽ als daer ye
mant ghestorvẽ was als die gloze seyt
ouer matheum ix. daer hi seyt Doe hij
dye tybicines hoerde dat waren dye
speelluden.

Calamus is gheseyt vã calando
eñ is een ghemeyn naem vã allen pipẽ
Hier pleghen die iaghers mede te bla
sen wãt die hertẽ horẽ ghaern haer ge
luut Eñ als die herte overmits pipin-
ghe totte enen iagher ghelockt werdt
vlucshs wordt hi vãden anderẽ iagher
gheschoten Item tgheluut vãd pijpẽ
bedriecht die voghels als die voghela
re hem veynst mittẽ fluyten. Item die
schapẽ hebbẽ ghenoecht int fluyten.
Item daer was een die pan heyt ende
was god vãden herdẽ die menigerhã
de sanck vizierde eñ dese vãt die fluytin
ghe alre eerst. Eñ dat instrumẽt vã de-
sen pipen heyt daer omme pãdoris als
ysidorus seyt Item die wakers pleghen
se noch te oerbarẽ die des nachts wa-
ken op dat die te bedde zijn te bet rustẽ
sullen zc.

Sambucus is een ghestacht van
broesschen houte wes telgherẽ
hol zijn eñ slecht daer die tybie af ghe-
maect werden eñ is eenrehãde species
als ysidorus seit.

Symphonia is een instrument vã
musiken dat vã enen hollẽ houte
ghemaect is mit enẽ velle overdect in
beyden siden inden welcken een zuet
sanck vã zwarẽ eñ vã scharpẽ gespeelt
werdt als ysid. seyt. Nochtãs heyt sim
phonia een collaci eñ een vgaderinghe
vã allẽ geludẽ gelijckerwijs dz eẽ heel
choer enẽ sanck singt zc. als die gloze
seyt over lucas xv. zc.

Armonia richmica is een ludẽde
melodye van slaghen der zeenẽ
ende van tintelinghe der metallen eñ
dese armonien dyenen menigerhande
instrumenten als tympanum dat is eẽ
bonghe ende cymbalus lira herp psan

torie eñ deser ghelÿck.

Tympanum dat is velle of eē ledd
mit enē houte overtoghen aen
beydē sidē eñ is eē half deel vā simpho
nia inder ghelÿckenis vā enē zeve en
de wort ghessaghē mit ghardekēs. eñ
doetmē daer een pÿpē toe soe ludet te
zuetelÿcker.

Cythara is ghevōdē vā appollo
na der waninghe der griekē eñ
is ghelÿck der menscheliker borst daer
om dat ghelikerwÿs die stemme vter
borsten is alsoe is die sanck vter herpē
eñ daer om is si alsoe ghe heptē eñ zō-
mighe zÿn viercant zommighe drye-
cant eñ is als veel coerdē. die oude pla
ghē die herpe fidistula te hepten of si
dix wāt haer snarē overdroghen wel.
als die ghene die gheloue hadden.
Item die herp hadde vij. snaren eñ die
een en luude niet als de ander eñ daer
om maecte si vol gheluut. of corda dat
is een snaer eñ mach ghesept wesen vā
corde dats vāden hert wāt ghelÿcker-
wÿs dat die pols dat is cloppinge indē
hertē alsoe is die snaer inder herpen.
Dese vant mercurius eerst Dit sept ysi.
Eñ hoe dat die snarē droegher zÿn eñ
meer wtgherect hoe dat si bat luden.
Item plectrnm heptet instrumēt daer
die snaren mede ghetempert werden.
eñ oeck wtgherect.

Psalterium is ghesept vā psallē
do dats vā singhē daer om dat
tet dē choer antwoert eñ is een psanto
rie in duutsch eñ is ghe formt na eenre
d. Die ebreeusche hebbē een psalteri vā
x. snarē na dē ghetale vādē x. ghebodē.

Mē maect die beste snarē hier op vā la
toen of vā silver.

Lyra is ghenoemt vander ÿwā-
delinghe d stemmē daer om dat
si diveerse ghelude maect als ysid. sept
Mē sept d at die lyer eerst vā mercuri9
ghevōdē was in deser manier Als doe
die rivier nylus wtgaēde was haer toe
padē doe liet si menigerhāde dieren af
ter indē velde eñ daer was oec een slec
after ghebleuē die welcke als si verrot
was eñ vvuult eñ haer zenē wtgherect
bleuē warē binnē hol eñ si worden van
mercuri9 ghessaghē eñ si ghavē ghe-
luut eñ na dyer ghedaētē maecte hi eē
lyer eñ gafse orpheo die zeer naerstich
hier in was Vādē welckē men sept dat
hÿ niet alleen dē wilden beestē speelde
mer oec den steenroetsen eñ dyer gelÿc
Die musikers segghē oeck dat om der
zuetichept wil des sangs die lyer ond
die sterren gheset is als ysi. sept

Cymbala zÿn zommighe instru-
strumētē vā musikē soe wāneer
datmēse slaet soe rakē si malcāderen eñ
maken een gheluut.

Sistrum is een instrumēt vā musi
ken eñ alsoe vādē vÿntster ghe-
heptē wāt ysis die coningin van egiptē
vant dit instrumēt eñ daer om pleghen
die wyuē dit instrumēt te oerberē ende
sonderlinghe amazones als si strÿden
willen.

Tintinnabulum is een clepp scel
lekÿn soect bouē vādē vatē i die
letter n. eñ heeft dese eyghēthept Soe
wāneer dattet anderē ludē gheluut ge
uet ende dat dicwÿl soe verteret hem
seluen.

Dese eñ veel ādere dyenē ŏ lerin
ghe vāder musikē Wes conste
tracteert vāder stemmē eñ vādē ghelu
dē eñ nochtā merct ŝi die sceppenissē eñ
proporciē ŏ ghetalē als boeci⁹ exēpel
gheeft vādē ghetal dat duodenarius
hēpt dz gecompareert is dz is gelikēt
tot sessen eñ āderē getalē die daer tus-
sceē zijn seghēde Wij sullē hier vindē al
le die ghe ludē vanŏ musikē Want viij.
tot vi.eñ ix.tot xij.gecompareert makē
quiterciā proporcionē eñ makē te ghaŏ
dyatescerō dats eē gheluut alsoe ghe-
noemt eñ vi.tot ix.eñ viij.tot xij.ghecō
pareert makē sexqualterā proposcionē
Mer dyapason singhē simphoniam eñ
daer om viij.tot ix.als ŝi dā middele dz
zijn medij terminati cōsciderati ŏsame-
nē epogdonum die inder musikē eē toē
hēpt die welcke eē ghemeē mate is al
re musikē eñ is tminste vā allē ghe ludē
Vñ notādum waer af dat dz te merckē
is dat ōder dyatesserō eñ ōder dyapēte
Die thoē ŏ ouerdrachnisse een onŏsceit
is dyatesseron dat is eē terci dyapente
dat is eē quīt gelikerwijs dz epedol⁹
alleē eē ōderscept is ōder sexquiterciā
eñ sexqualterā proporcionē Hier toe he
uet boecius gesept ī ij.arismetri. it leste
ca.g.Die selue sept oec in prologo vādē
eerstē boke ald⁹.dz die musike die eer-
ste craft ŏ getalē is daer wt gheproeft
mach werdē wāt die ghene zijn vā natu
ren eer die bi hē seluē zijn dā die totten
āderē getelt werdē of getogē. eñ oeck
opēbaert dz die musike dē namē ŏ geta
lē wert toe gemerct wāt dyatesserō een
tercie dyapēte eē quint eñ dyapason eē
octaue werdē genoemt vādē namē des
voerscreuē getals eñ haer proporci dat
is haer ghelikenis is tegē malcāderē
eñ en wert indē āderē ghetalē niet ghe
vōdē Wāt welc gheluut indē octauē eē
zuete sanck is dz selue wert ŏghadert
mitter gheliker proporcien des dubbe
lē ghetals wāt dyatesserō is een sanck
die ŏghadert werdt mit eenre tercien.
Welckē sanck ŝi dyapēte hēptē eñ wort
ŏsament mit ennolia dat is mit sexqual
tera proporcione in arismetrica dat inŏ
musiken een quint hēpt eñ die inden ge
talē epogdolus dat is bouē viij. gehēp
tē wort eñ is tonus inder musiken als
die selue aldaer sept Item sexquitercia
proporcio in arismetrica wort dyatesse
ron dat is een terci ghehēpten inŏ mu-
siken eñ dat emiola dat is sexquialtera
proporcio ghehēpten werdt in arisme-
trica dat wort dyapente ghehēptē inŏ
musiken Item dyapente eñ dyapason
zijn afludinghe alsoe veel als die meer
re stemme die minste noete heeft dub-
belt eñ zijn helft.

Sexquitercius numer⁹ dat is een
terci die dē ghetale ghecompa-
reert is hebbēde dat derdēdeel vāden
minsten eñ ist dat ŝi der iiij. heeft soe ist
sexquiquartus eñ heeft ŝi viue so ist sex
quiquintus ꝛc.ende alsoe voert wāt sex
quiterci⁹ is dē minstē ghelikēt eñ heeft
tet eens ende zijn derdendeel.als ald⁹
is datstu vier den dryen ghelijcste so sal
tghetal vā vyeren in hem hebben alle
tghetal van dryen eñ dat derdendeel
vanden trinario dat is een.ende ist viij.
tot vi.soe sal tghetal van achte hebben
alle tghetal van sessen ende zijn der-
dendeel is tghetal van tween eñ wort
xij.den ghetalen van ix.ghelijckent so

sal tghetal vā xij. houdē alle tgetal vā
ix. eñ zijn derdendeel is iij. Eñ aldꝰ ist
oeck dattu xx. ghelijckeste tot xv. ende
xxiiij. tot xviij. eñ alsoe vāden anderen
soe moechstuut altoes vindē

Numerus sexqualter is een ghe-
tal dat soe wanneer dat meerre
ghetal den minre ghetale ghelikēt is:
soe houdet al dat minre ghetal eñ zijn
helft Als aldus in desen exempel tghe
tal vā drijen dat den ghetale vā tween
ghelijct is heeft twee in hem ende zijn
helft als tghetal vā enē eñ alsoe vi. in
hem iiij. ende zijn helft als ij. ende also
ix. vi. ende zijn helft als iij. ende alsoe
xij. tot viij. ende xv. tot x. ende alsoe van
den anderen. Item dese woerden zijn
zeer dyep in hem seluē eñ zeer quaet te
verstaen dan den ghenen die gheleert
zijn in arismetrica eñ in musica wāt de
sen ist licht te verstaen als die in desen
drijen consten gheoeffent zijn Arisme-
trica geometria eñ in musica. ende daer
om is yemāt die verstant hier in hebbē
wil die moet in dien drien cōsten stude-
ren soe mach hij weten vanden ghetalē
eñ vandē sanghe te ghelijckenen ende
vanden terminis eñ vandē figurē. wāt
sonder desen en mach die mēsche niet
wesen Waer omme dat die volcomen
muzijck alle dinghē begrijpt. Hier om
verghader vten voerschreuē dinghen
die onghelijck staen die contrarie īder
musiken zijn eñ doetse ouerdraghē. eñ
die zwaer eñ die leghe zijn doet si den
scharpen eñ den hoghē thonen ghelijc
ken inder ouerdracht eñ ghematichtse
dat si een zueticheyt grijpen indē ghe
lude des sanghes. Eñ die musike ver-
druct die quade beroeringe des moets
dat is dat si enen mensch die thoernich
is ghoets moets maect ouermits ha-
re zueticheyt eñ si starct die vercrancte
sinnen. eñ si voerseyt die enicheyt des
godlijcken exempels sonderlinghe in-
den contrarie eñ inden diueersen werc-
ken Ende condicht oeck dat die hemel
sche dinghen den aertschen ende dye
aerdsche den hemelschē dinghē toege
voecht moghē werdē in eenre eēdrach
ticheyt Ende die sinnē die blide waren
maect si blider dan si waren Ende also
maect si die droue sinuē drouer. Want
als augustinꝰ seyt dz die melodye haer
ghelijcket den begheerten der sielen.
ende dat coemt van eenrehande ver-
borghentheyt der sielen ende vā ghe-
lijcker proprieteyten des zueten sangs
Ende daer omme ist dat dye auctoren
segghen dat die instrumenten der musi
ken maken den bliden mensche blider
dan hij voer was eer hij die instrumen
ten hoerde ende si maken den droeuen
mensch drouer dan hij te voren was
Item die ander proprieteyten des zue
ten sanghes die daer ouerlopen eñ die
daer noch meer zijn die soeket bouē int
selue daer dese woerdē eñ andˀ woerdē
vā ꝑsiō. vtelt werden.

Dese dinghen dye wij hyer myt
cortheyden mede inghesaeyet
hebben vanden thoeuallen der natuer
lijcker dinghen Als vanden verwen.
vanden smaken. vanden roken vanden
liquoren vanden ghewichten vanden
maten vanden ghelude vandē stemmē
zijn thans ghenoech gheseyt als ick
waen den grouen eñ den cleynen clerc
ken die mijns ghelijc zijn in gode. Wel
ke dinghen gheset zijn ī xix. particulen

daermen bi groter ghelikenisse vā elkē
partikel dē sin wt treckē mach waer om
die heplighe scrift der naturlicker din
ghen eñ hare proprieteptē ghebruuckt
alsulcker figuren ende ghelÿckenissen
Jck lye voerwaer int eynde van desen
wercsken als inden beghin dat ick niet
of luttel vanden mynen in desen trac-
taet ghesét en hebbe nae diueersen ma
terie mer ick ben slechtelÿck gheuolcht
die woerden der heplighen Ende dpe
dicten ende cōmecten der phplosophē
op dat die simpele ende clepne die van
allen dinghen gheen boecken ghecri-
ghen en konnē daer die proprieteyten
der natuerlÿcker dinghen in staen daer
die scrift of tracteert soe hebbe ick een
boeck wt veel boeckē verghadert daer
si ten mynsten vā elcken wat wt soeckē
moghē Ende al ist dat si rude eñ simpel
zÿn die dinghen die ic wtghenomē heb
be nochtās zÿn si rude menschē eñ mp
nen ghelÿck nut eñ oerbaerlÿck ende
daer om rade ic den simpelen dat si de
se slechte dinghen niet en versmaden
mer wāneer dat si dese wel verstaē so en
sullen si niet after laten meerre dinghē
te verstaen der welcker wÿshepdē ende
oerdele ic deser dingen after laet of ter
pet waer dat niet te degē ghesét en wa
re dat si dan haer gracie daer toe doen
willen die hem van bouen ghegheuen
is eñ corrigerent op dat dat wercskē dz
bp mp grouen ende simpelen beghōnē
was gheepndt mach werdē eñ tot enē
eynde comen ouermits haerre naerns
tichept totter eeren ende glorien des
gheens die is alpha ende o beghin en-
de eynde alre heplighen Die welcke is
die hoghe ende gloriose god leuende
ende regneerde in sceculā seculorum dz
is vā euwē tot euwē. . A. . M. . E N. .

Dit zÿn die doctoers vander welc
ker scriftē die extracten zÿn. of vanden
scriften der welker de extracten zÿn dz
zÿn die dinghen die wt anderē boecken
ghetoghen zÿn eñ zÿn in desen ghesét
Jnden eersten augustinus adamanciꝰ
ambrosius haymo alquinus ancelmus
basilius bēh Ciprianus eficius eusebiꝰ
Crisostimus damasus damascenus el-
pricus fulgencius gregorius gilbertꝰ
Jeronimus ÿsidorus Jnnocencius leo
papa Michael scotus origenes orosi-
us petrus beuer panphilius patricius
rabonus robertus lincolis richaerdus
de sancto victore simon center stephanꝰ
strabus Jtem onder die philozophē
zÿn dit die auctoers die hier na comen
Aristotiles auicanna auerroÿs algazel
appollonius alfredus anglicus halÿ-
medicus aselepides maghus boecius
Cycero catho cipio affricanus Constā
cinus medicus Demostenes Dÿas-
corides democretus donatus grama-
ticus eraclitus epÿcurus enclides egi
dius medicus phÿsiologus galienus
medicus Porach caldeus ÿparcus iu-
uenalis iohāniciꝰ calixtꝰ grecꝰ sine ate
niēsis lēcippꝰ macrobiꝰ mercuriꝰ misse
lach astrologꝰ ninꝰ delphicꝰ ouidiꝰ ori
basꝰ medicꝰ plateariꝰ medicꝰ pappas
plato paucꝰ parciꝰ pliniꝰ iunio priscian
nꝰ pÿtagoras saniꝰ plotinꝰ rasus rufꝰ
medicꝰ saluscíꝰ salermtanꝰ practicꝰ se-
cūdꝰ philosophꝰ solinꝰ simonides ter-
megistꝰ theoprastꝰ literli tulliꝰ boecius
theophilꝰ de vrinis tholomeꝰ varro v
giliꝰ huguicio pisanꝰ willꝰ cōthes ÿpo

cras ꝛ ysaac ꝛ enorꝛorasles' magus. Die woerden van desen ende van veel ande re werden mit corten woerden in desen boeck vertelt in menigherhande stedē alst den ghenen openbaren mach dyet naersteliicken aenschouwende is.

¶ Explicit Amen.

¶ Hier eyndet dat boeck welck ghe-hieten is bartholomeus vanden pro-prieteyten der dinghen inden iaer ons heren M.CCCC.eñ lxxxv. optē heyli ghen kersauent. Ende is gheprint en de oeck mede voleyndt te haerlem in hollant ter eren godes ende om lerin ghe der menschen van mi Meester JA COP BELLAERT gheborē van ze-rixzee.

Geni par n.bri / qui Contra nos /

IACOP. BEYAERT

S f A H

Omnia dat dominus
Sedt non habet ergo minus 1560 B.

Si dominus pro Nobis quis Contra nos.

Omnia dat dominus
Sedt non habet ? ? 1560 B

Enclosed in C.A.W.'s letter to me of 2. ix. 32, with request that these sheets be inserted in the book.

BARTHOLOMEW, the Englishman ~~(Bartholomaeus de Glanvilla)~~. BOECK VAN DEN PROPRIETEYTEN DER DINGHEN.

Incorrect; see B.B. Osler. p. 632

Gothic Letter, Double columns of 38 - 40 lines.

With 11 finely executed full-page woodcuts by a Flemish Artist.

Haarlem, Jacob Bellaert, 24 December, 1485.

Folio, old stamped calf over wooden boards, repaired, with clasps and catches.

£30. 0. 0. less 10 %—

(Hain 2522; Campbell 258.)

The rare First Edition in Dutch of this famous encyclopaedia, and one of the most interesting productions from the first press at Haarlem.

(Continued over)

This book is the only one of Bellaert's productions in which he placed his name - "Meester Jacop Bellaert (born in Zerickzee)". It is printed in a clear, rather large Gothic type, which had been used by Gerard Leeu at Gouda, and which Bellaert acquired from that printer.

The subjects of the illustrations are as follows -

1. The Most High seated in Glory. a1
2. The Creation and Fall of the Angels. (Uncoloured) a8
3. The Creation of man and woman. (coloured). c4
4. The ages of man, the stages of life. (coloured). m7
5. The Earth and the Heavens. (coloured.) f [long s] 7
6. The twelve months in circular medallions - (uncoloured) u2

    January - a man eating and drinking.
    February - a man warming his feet at a fire.
    March - pruning the shoots of a vine.
    April - planting out.
    May - hawking.
    June - Mowing.
    July - Reaping.
    August - Threshing.
    September - The vintage.
    October - Sowing seed.
    November - Collecting acorns.
    December - Slaughtering a pig.

(Continued over)

7. All manner of birds. (coloured). y 7
8. Twenty-seven kinds of fishes.
   (very lightly coloured.) z 7
9. A river flowing into the sea.
   (coloured). ɀ 6 (opp. A1)
10. Plants and trees. (coloured.) F1
11. Beasts and reptiles.
   (uncoloured.) Q2

(penultimate) EE7

* The last leaf with printer's device only, is supplied in facsimile. Some of the woodcuts have the margins cut down.

* The last leaf (blank) is here, EE8. Cf. its watermark

EE7 with printer's device looks original, not a facsimile, tho' I don't find a watermark here or on the (conjugate?) EE2.

W. W. Francis. 7.IX.32.

INV. R.G.H.